5. mednarodna konferenca

5th International conference

Vzgoja za ljubezen do domovine in države: JEZIK KOT TEMELJ NARODNE IDENTITETE

Zbornik

Education for Love of Homeland and Country: LANGUAGE AS THE FOUNDATION OF NATIONAL IDENTITY

Proceedings

Društvo katoliških pedagogov Slovenije

The Association of Slovenian Catholic Teachers

Cerknica, 18. 11. 2023

5. mednarodna konferenca:
Vzgoja za ljubezen do domovine in države
JEZIK KOT TEMELJ NARODNE IDENTITETE
Cerknica / splet, 18. 11. 2023
Zbornik

5th International Conference:
Education for Love of Homeland and Country
LANGUAGE AS THE FOUNDATION OF NATIONAL IDENTITY
Cerknica / Online, 18. 11. 2023
Proceedings

Organizator, izdajatelj in založnik / Organiser and Publisher:
Društvo katoliških pedagogov Slovenije
Ljubljana, 2023

Urednica / Editor:
Erika Ašič

Sourednice / Co-editors:
Dragica Motik, Marjana Korošec, Tatjana Fajdiga

Programski in organizacijski odbor / Programme and Organising Committee:
Erika Ašič (koordinatorka), Klemen Jevnikar, Dragica Motik, mag. Ivo Branimir Piry, Tanja Pogorevc Novak, mag. Albin Vrabič, Marija Žabjek, Helena Kregar

Recenzenti / Peer Reviewers:
Jože Faganel, dr. Marjeta Humar, Janko Jarc, dr. Boža Krakar Vogel, Dragica Motik, mag. Ivo Branimir Piry, mag. Mirjam Podsedenšek, Marjeta Žebovec

Jezikovni pregled / Proofreading:
Barbara Rodošek (uvodni prispevki, prispevki iz tujine / introductory articles, articles from abroad)
Bernarda Kejžar (besedila v angleščini / texts in English)

Za prevod povzetkov in jezikovni pregled prispevkov so poskrbeli avtorji sami in za njih odgovarjajo. Avtorji prispevkov so odgovorni za vse trditve in podatke, ki jih navajajo v prispevkih.

Likovna zasnova / Design:
Tanja Pogorevc Novak

Prelom strani / Layout:
Erika Ašič

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID 172252163
ISBN 978-961-96380-1-9 (PDF)

Spletna izdaja
Prva objava 18. 11. 2023 na povezavi:
https://www.dkps.si/fileadmin/user_upload/Zbornik_MK_2023.pdf

Za sodelovanje se zahvaljujemo vsem avtorjem prispevkov in udeležencem, Uradu RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, podjetju AbPhage, Združenju za vrednote slovenske osamosvojitve, Pečarstvu Jure Horvat Mengeš, Socialni akademiji in še posebej gostiteljici OŠ Notranjski odred Cerknica.

AbPhage d. o. o.

REPUBLIKA SLOVENIJA
URAD VLADE RS ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU

VSO ZDRUŽENJE ZA VREDNOTE SLOVENSKE OSAMOSVOJITVE

Nagovor predsednika Državnega sveta Marka Lotriča na 5. mednarodni konferenci Vzgoja za ljubezen do domovine in države, Jezik kot temelj narodne identitete, Cerknica, 18. november 2023

Spoštovani

- *predsednica Društva katoliških pedagogov Slovenije Marija Žabjek,*
- *člani organov društva,*
- *ravnateljica OŠ Notranjski odred Cerknica Ines Ožbolt,*
- *predsednik Združenja za vrednote slovenske osamosvojitve Alojz Peterle,*
- *referentke in referenti,*
- *razpravljavke in razpravljavci,*
- *udeleženci mednarodne konference,*
- *gospe in gospodje.*

V veliko čast mi je, da vas lahko nagovorim v imenu Državnega sveta, drugega doma slovenskega parlamenta in prvega doma civilne družbe, ter v svojem osebnem imenu na mednarodni konferenci posvečeni jeziku – temelju narodne identitete.

Slovenski jezik je brez dvoma srž naše samobitnosti. Z nami je rasel in se oblikoval skozi stoletja in tisočletja našega obstoja na tem podalpskem prostoru. Morda so prav vsi pretresi in dogodki poleg očitnih geografskih značilnosti prostora prispevali k temu, da smo narod z najbolj bogato paleto narečij glede na kvadraturo ozemlja, ki ga imenujemo domovina.

Veseli me, da bodo na današnji konferenci predstavljeni tudi prispevki iz zamejstva in izseljenstva. To je še en dokaz več, da je jezik tisti, ki nas povezuje – ne glede na to, kje prebivamo. To je izredno pomembno, saj se ocenjuje, da zunaj Slovenije živi približno pol milijona Slovenk in Slovencev, kar predstavlja okoli petino slovenskega narodnega telesa.

Skozi zgodovino se je vedno znova pojavila ta ali ona tuja oblast, ki je slovenski jezik zatirala in ga želela izkoreniniti. Ne glede na to, da je bila našim prednikom kar naprej vsiljevana druga kultura, tradicija in tudi jezik, so slovenski jezik ohranili – čeprav so bili zato pogosto zmerjani, preganjani in zatirani.

Tega se moramo vedno zavedati in se vsak po svojih močeh truditi, da kljub pritiskom globaliziranega sveta, kljub potrebi po poznavanju tujih jezikov, svoj jezik ohranjamo, negujemo in razvijamo tudi v prihodnje – tako uradni jezik kot tudi narečja.

Slovenščina je v evropskem prostoru enakovredna z vsemi drugimi jeziki – to načelo je vpisano v pravne temelje Evropske unije. A nihče drug, kot le mi sami, ne more našega jezika čutiti, kot ga čutimo mi, ki v tem jeziku sanjamo in razmišljamo, in nihče drug kot mi ni dolžan, da slovenski jezik ceni, spoštuje in zanj skrbi vedno in povsod.

Sam sem Slovenec, moja žena je Slovenka, otroci so Slovenci, tukaj živimo in tukaj želimo ostati. In slovenski jezik je naš materni jezik. Kljub temu, da se je z razvojem podjetje, ki sem ga vodil do prevzema funkcije v Državnem svetu, sedaj pa ga vodi moja hči, razširilo tudi preko meja, ohranjamo slovenski jezik, ker se zavedamo, kdo smo in od kje prihajamo. In vemo, da če tega ne veš, lahko kaj kmalu postaneš nihče.

Pomena slovenskega jezika se zavedamo tudi v Državnem svetu. Nenazadnje je Državni svet častni pokrovitelj projekta Rastoča knjiga. Ideja o projektu se je porodila ob prehodu v novo tisočletje, ko se je zvrstilo več za Slovenijo pomembnih obletnic – deseta obletnica nove države, 1000-letnica Brižinskih spomenikov, 450-letnica prve slovenske knjige ter 200-letnica Prešernovega in Slomškovega rojstva. Zgrajen je bil pomnik slovenski knjigi, Deklica z rastočo knjigo, ki je edini spomenik na svetu, ki vsako leto zraste z novo mislijo za dobra dva centimetra.

Projekt, katerega namen je negovati zavedanje, da je knjiga – in s tem jezik – tlakoval pot slovenstvu do države, je kmalu postal vseslovenski, saj do danes lahko naštejemo že skoraj 60 rastočih knjig na lokalnem nivoju, deluje pa tudi mednarodno.

Rastoča knjiga je odličen primer dobre prakse kako povezati preteklost s prihodnostjo, lokalno z nacionalnim, posameznike s skupnostjo, mlade s starejšimi, kulturo z gospodarstvom, teorijo s prakso, nacionalno z mednarodnim. V središču povezovanja je najmočnejša vez, to je jezik, ter knjiga, kot njegova nosilka in simbol znanja v najširšem smislu.

Državni svet tudi sicer skrbno spremlja dogajanje na področju slovenskega jezika – med drugim je plenum Državnega sveta v dveh primerih predloga novele zakona za tujce, s katerima se je nižala zahtevana raven znanja slovenskega jezika za tujce, sprejel odložilni veto. Opozorili smo, da je slovenski jezik ena od osnovnih sestavin slovenske kulture in nacionalne identitete. Zato moramo biti pri sprejemanju predlogov za znižanje pogojev, povezanih z znanjem slovenskega jezika, zelo previdni.

Spoštovani organizatorji,

Želeli ste, da spregovorim še nekaj besed o tem, kako vidim vlogo učitelja pri ohranjanju slovenskega jezika in krepitvi domoljubja.

Odgovoril vam bom malo drugače. Zavedati se moramo, da je naše največje bogastvo slovenski človek z vsemi svojimi ustvarjalnimi potenciali. To, v kakšni meri bodo ti potenciali razviti, pa je v veliki meri odvisno od skupnosti – od osnovne celice, družine, do širše skupnosti, in tudi od vzgojiteljev in učiteljev, s katerimi otroci in mladostniki v obdobju, ko so najbolj dojemljivi, preživijo veliko časa. Iz šolskih let se spomnim, da je na moj odnos do jezika in občutka domoljubja, vsaj tolikšen, če ne celo večji vpliv kot vsebina, imel zgled. A vse to zagotovo že veste.

Svoj delež v zgled in oporo zlasti mladim in najbolj ranljivim državljanom pa moramo dati tudi politiki. Biti moramo med prvimi, ki prepoznamo in podpiramo pobude za ohranjanje narodne enotnosti, identitete in vrednot naše domovine.

Zahvaljujem se vam, da ste mi dali priložnost, da sem lahko del srečanja s plemenitim poslanstvom.

KAZALO

Erika Ašič: **JEZIK NISO LE PRAVILA – V NJEM JE SRCE** (Uvodnik) 4

Akad. Marija Stanonik: **JEZIK – DUŠA NARODA** 7

Dr. Kozma Ahačič: **POMEN POUKA SLOVENŠČINE ZA DOJEMANJE JEZIKA, JEZIKOSLOVJA IN DRUŽBE** 25

Dr. Andrej Fink: **JEZIK KOT ORODJE IN IZRAZ NAŠE SAMOBITNOSTI** 26

V človeku vtisne globoko sled … ____ 28

Helena Janežič: **SLOVENSKA TISKANA BESEDA JE TUDI V NAJTEŽJIH ČASIH OHRANJALA NARODNO IDENTITETO** - PRESERVING NATIONAL IDENTITY WITH SLOVENIAN PRINTED WORD EVEN IN THE MOST DIFFICULT TIMES 29

Andreja Klasinc Škofljanec: **ŠOLSTVO V AVSTRIJSKIH BEGUNSKIH TABORIŠČIH PO II. SVETOVNI VOJNI V LUČI ARHIVSKEGA GRADIVA, KI GA HRANI STUDIA SLOVENICA** - EDUCATION IN AUSTRIAN REFUGEE CAMPS AFTER WORLD WAR II IN THE LIGHT OF ARCHIVAL MATERIAL HELD BY STUDIA SLOVENICA 45

Ivo Jevnikar: **POLITIČNI BEGUNCI IZ SLOVENIJE IN POVOJNA KREPITEV SLOVENSKEGA JEZIKA IN KULTURE V ZAMEJSTVU V ITALIJI -** POLITICAL REFUGEES FROM SLOVENIA AND POST-WAR STRENGTHENING OF SLOVENIAN LANGUAGE AND CULTURE IN ITALY 52

Paulina Tanja Korošec Kocmur: **TEMELJI SLOVENSKEGA ŠOLSTVA V ARGENTINI DO OSAMOSVOJITVE SLOVENIJE** - THE FOUNDATIONS OF SLOVENIAN EDUCATION IN ARGENTINA UNTIL THE INDEPENDENCE OF SLOVENIA 57

Miriam Oblak: **MLADIKE SLOVENSKE LIPE SMO, KI JE ZACVETELA NA ARGENTINSKIH TLEH** - WE ARE SPROUTS ON SLOVENIAN LINDEN TREE THAT BLOSSOMED ON ARGENTINIAN SOIL 71

Marija Osojnik: **ARGENTINSKI ČUDEŽ NI ČUDEŽ, JE SAMA LJUBEZEN DO SLOVENSTVA** - THE ARGENTINIAN MIRACLE IS NOT A MIRACLE, IT IS LOVE FOR SLOVENIA IDENTITY 86

Ana Cristina Klemen Boltežar: **SLOVENSKA BESEDA JE GLOBOKO ZAPISANA V MOJEM SRCU** - THE SLOVENE WORD IS DEEPLY WRITTEN IN MY HEART 93

Gregor Batagelj: **SVOJ JEZIK SMO DOLŽNI SPOŠTOVATI** - WE HAVE A DUTY TO RESPECT OUR OWN LANGUAGE 107

Lucia Ahčin Bavdek: **SLOVENŠČINA, MOJA MATERINŠČINA, ČEPRAV SEM ROJENA V ARGENTINI** - SLOVENIAN, MY MOTHER TONGUE, ALTHOUGH I WAS BORN IN ARGENTINA 113

Romina Elizabeth Hren: **PREPLET ŽIVLJENJA MED ARGENTINSKO IN SLOVENSKO KULTURO TER JEZIKOMA V DRUŽINI IN ŠIRŠI SKUPNOSTI** - INTERTWINING OF ARGENTINIAN AND SLOVENIAN CULTURES AND LANGUAGES IN THE FAMILY AND THE WIDER COMMUNITY 119

Dr. Zvone Štrubelj: **JEZIK KOT TEMELJ NARODNE IDENTITETE – IZKUŠNJE IZSELJENSKEGA DUHOVNIKA** - LANGUAGE AS THE FOUNDATION OF NATIONAL IDENTITY - EXPERIENCE OF A PRIEST AMONG SLOVENIAN EMIGRANTS 123

Martina Piko-Rustia: **DEJAVNOSTI SLOVENSKEGA NARODOPISNEGA INŠTITUTA URBAN JARNIK ZA OHRANJANJE IN RAZVOJ SLOVENSKEGA JEZIKA IN KULTURE** - ACTIVITIES OF THE URBAN JARNIK INSTITUTE FOR THE PRESERVATION AND DEVELOPMENT OF SLOVENIAN LANGUAGE AND CULTURE 128

Nuša Rožanc: **NAČINI OHRANJANJA SLOVENSKEGA JEZIKA V ZDRUŽENIH DRŽAVAH AMERIKE NEKOČ IN DANES** - WAYS OF PRESERVING THE SLOVENIAN LANGUAGE IN THE USA IN THE PAST AND TODAY 138

Dr. Andrej Grebenc: **SLOVENŠČINA IN IDENTITETA V IZSELJENSTVU** - SLOVENIAN LANGUAGE AND IDENTITY IN EXILE 146

Kaja Granič: **SLOVENSKA DIASPORA V KANADI IN OHRANJANJE SLOVENSKE IDENTITETE** - SLOVENIAN DIASPORA IN CANADA AND THE PRESERVATION OF SLOVENIAN IDENTITY 153

Dominik Hormuth: **POGLED NA KULTURNO IZROČILO SKOZI JEZIK – MOJA ZGODBA V BESEDI IN GLASBI** - LOOKING AT CULTURAL TRADITIONS THROUGH LANGUAGE –MY STORY IN WORDS AND MUSIC 160

Oleksii Ternovoi, Lilia Dmytrychenko: **POMEN UKRAJINSKEGA JEZIKA KOT SIMBOLA NACIONALNE IDENTITETE DRUŽBE V KONTEKSTU RUSKE VOJAŠKE AGRESIJE** 163

Oleksii Ternovoi, Lilia Dmytrychenko: **THE SIGNIFICANCE OF UKRAINIAN LANGUAGE AS A MARKER OF THE NATIONAL IDENTITY OF SOCIETY IN THE CONTEXT OF RUSSIAN MILITARY AGGRESSION** 169

Mag. Mirjam Podsedenšek: **KO JEZIK POSTANE DOM: CIRIL KOSMAČ (1910-1980) IN VLADIMIR KOS (1924-2022)** - WHEN LANGUAGE BECOMES HOME: CIRIL KOSMAČ (1910-1980) IN VLADIMIR KOS (1924-2022) 175

… na vsakem področju je drugačen. 184

Dr. Karl Hren: **DVOJEZIČNO PREDŠOLSKO IZOBRAŽEVANJE NA KOROŠKEM – AKTUALNO STANJE IN IZZIVI -** BILINGUAL PRE-SCHOOL EDUCATION IN CARINTHIA - CURRENT SITUATION AND CHALLENGES 185

Tjaša Torul: **NAREČJA – BOGASTVO SLOVENCEV** - DIALECTS - THE WEALTH OF SLOVENIANS 190

Anja Šircelj Istenič: **NEMŠKE POPAČENKE V RAKOVŠKEM KRAJEVNEM GOVORU** - GERMAN NON-STANDARD WORDS IN THE LOCAL LANGUAGE OF RAKEK 198

Tina Finc: **DOLENJSKO NAREČJE – ALI GA MLADINA V BLIŽINI STIŠKEGA SAMOSTANA SPLOH ŠE UPORABLJA IN POZNA** - THE DOLENJSKA DIALECT - IS IT STILL USED AND KNOWN BY YOUNG PEOPLE IN THE VICINITY OF THE MONASTERY OF STIČNA? 213

Mojca Kovačič: **KAKO DO RAZUMEVANJA ZAHTEVNEJŠIH POJMOV SLOVENSKEGA JEZIKA** - EXPLAINING AND UNDERSTANDING MORE COMPLEX CONCEPTS IN THE SLOVENIAN LANGUAGE 223

Martina Marc: **KAJ JE MARTIN KRPAN TOVORIL V VREČAH?** - WHAT DID MARTIN KRPAN TRANSPORT IN HIS SACKS? 231

Daša Joželj Kranjc: **GLEDALIŠKA DEJAVNOST V OSNOVNI ŠOLI KOT ORODJE VZPODBUJANJA NARODNE ZAVESTI** - THEATRE ACTIVITY IN PRIMARY SCHOOL AS A TOOL FOR PROMOTING NATIONAL AWARENESS 240

Zoran Jazbinšek: **UPORABA STROKOVNIH IN TUJIH IZRAZOV V AVTOSTROKI: POMEMBNOST, IZZIVI IN PRIPOROČILA** - TECHNICAL TERMS AND LOANWORDS IN THE AUTOMOTIVE INDUSTRY: IMPORTANCE, CHALLENGES AND RECOMMENDATIONS 251

Marijana Miljančič Ruter: **MATERINŠČINA NA PREPIHU V ŠOLSKIH PROSTORIH – POTI DO SLOVENSKEGA JEZIKA PRI POUČEVANJU TUJEGA JEZIKA** - MOTHER TONGUE IN THE CLASSROOM - PATHWAYS TO THE SLOVENIAN LANGUAGE IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING 258

Christine Kveder: **JEZIKI V EVROPSKI ŠOLI** - LANGUAGES IN THE EUROPEAN SCHOOL 265

s. Dorica Sever: **JEZIK LJUDSTVA TIŠINE** - THE LANGUAGE OF THE PEOPLE OF SILENCE 280

Poskrbimo, da bo pravilen … 288

Marjetka Žebovec: **KAJ POMENI SKRBEN ODNOS DO MATERNEGA JEZIKA?** - WHAT DOES IT MEAN TO HAVE A CARING ATTITUDE TOWARDS YOUR MOTHER TONGUE? 289

Mateja Lovše Matos: **SKRB ZA PRAVILNO RABO SLOVENŠČINE V OSNOVNI ŠOLI NA RAZREDNI STOPNJI** - ENSURING THE CORRECT USE OF SLOVENIAN LANUGAGE IN LOWER PRIMARY SCHOOL 295

Renata Vlaović: **BRANJE, KRITIČNO MIŠLJENJE IN PISANJE V MATERNEM JEZIKU – VEŠČINE, KI SO SPREGLEDANE** - READING, CRITICAL THINKING AND WRITING IN THE MOTHER TONGUE – SKILLS THAT ARE OVERLOOKED 305

Nik Pišotek: **SLOVENSKI JEZIK – IZZIVI IN NEVARNOSTI** - SLOVENIAN LANGUAGE - CHALLENGES AND DANGERS 312

… in ga bodo mladi spoštovali ter radi uporabljali … 316

Monika Šuligoj: **OBRAVNAVA SLOVENSKE HIMNE V PRVI TRIADI** - SLOVENIAN ANTHEM IN THE FIRST THREE GRADES 317

Marija Pisk: **SLOVENSKO LEPOSLOVJE V UČBENIŠKEM GRADIVU ZA PRVO TRILETJE OSNOVNE ŠOLE** - SLOVENIAN FICTION IN TEXTBOOK MATERIAL FOR THE FIRST THREE GRADES OF PRIMARY SCHOOL 327

Lucija Ademoski: **BRALNA KULTURA IN ŠOLSKA KNJIŽNICA** - READING CULTURE AND THE SCHOOL LIBRARY 335

Vanja Jovičević: **RAZVOJ JEZIKA IN OZAVEŠČANJE OTROK O UPORABNI VREDNOSTI JEZIKA V PRVEM TRILETJU OSNOVNE ŠOLE** - LANGUAGE DEVELOPMENT AND RAISING CHILDREN'S AWARENESS OF THE USEFULNESS OF LANGUAGE IN THE FIRST THREE YEARS OF PRIMARY SCHOOL 341

Lucija Kranjc: **PESTROST RABE SLOVENSKEGA JEZIKA IN MEDPREDMETNO POUČEVANJE OTROK V PRVI TRIADI OSNOVNE ŠOLE NA TEMO ČEBEL** - DIVERSITY IN THE USE OF SLOVENIAN LANGUAGE AND CROSS-CURRICULAR TEACHING ON BEES FOR CHILDREN IN THE FIRST THREE YEARS OF PRIMARY SCHOOL 346

Nina Mišič: **TISKANA ALI E-KNJIGA V PETEM RAZREDU?** - PRINT OR E-BOOK IN THE FIFTH GRADE? 355

Leonida Zalar: **BRALNI DOGODEK V 6. RAZREDU – KOMUNIKACIJSKI IZZIV MLADEMU BRALCU** - READING EVENT IN THE 6TH GRADE - A COMMUNICATION CHALLENGE FOR YOUNG READERS 367

Janja Hostnik: **OHRANJANJE SLOVENSKEGA JEZIKA NA ŠOLSKI PRIREDITVI Z IZBOROM POEZIJE IN GLASBE V SLOVENŠČINI** - PRESERVING SLOVENIAN LANGUAGE AT SCHOOL EVENT BY SELECTING POETRY AND MUSIC IN SLOVENIAN LANGUAGE..... 376

Natalija Kneževič: **'POKLICNIKI' KULTURNO O POETU** - VOCATIONAL STUDENTS CULTURALLY ABOUT THE POET 382

Melita Košir: **REVIJA MAVRICA ŽE 52 LET POMAGA OTROKOM RASTI V POGUMNE, VESELE, UKORENINJENE SLOVENCE** - THE *MAVRICA* MAGAZINE - HELPING CHILDREN GROW INTO BRAVE, CHEERFUL, ROOTED SLOVENIANS FOR 52 YEARS 388

Tatjana Lekan: **RIME PRI POUKU PREDMETA DKE – ZAKAJ PA NE?** - RHYMES IN PATRIOTIC AND CITIZENSHIP EDUCATION AND ETHICS LESSONS - WHY NOT?..... 402

Mirjana Smolak: **PODPORA UČENCEM S SPECIFIČNIMI UČNIMI TEŽAVAMI PRI SLOVENSKEM JEZIKU** - SUPPORTING STUDENTS WITH SPECIFIC LEARNING DIFFICULTIES AT SLOVENIAN LANGUAGE LESSONS 410

Barbara Dular: **KREPITEV SLOVENSKEGA JEZIKA PRI UČENKI GLUHIH STARŠEV** - STRENGTHENING SLOVENIAN LANGUAGE IN A PUPIL OF PARENTS WITH HEARING IMPAIRMENT..... 416

Vida Truden: **FOLKLORNA DEJAVNOST – PRILOŽNOST ZA OHRANJANJE JEZIKOVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE** - FOLKLORE - AN OPPORTUNITY TO PRESERVE LINGUISTIC AND CULTURAL HERITAGE 420

Urška Šparemblek: **ULIČNO GLEDALIŠČE KOT ORODJE ZA DOŽIVLJANJE JEZIKA KOT TEMELJ NARODNE IDENTITETE** - STREET THEATRE AS A TOOL FOR EXPERIENCING LANGUAGE AS THE FOUNDATION OF NATIONAL IDENTITY 428

Bernarda Kejžar:**TURISTIČNI KROŽEK KOT PRILOŽNOST ZA UTRJEVANJE JEZIKOVNE IN NARODNE (SAMO)ZAVESTI** - TOURISM CLUB AS AN OPPORTUNITY TO STRENGTHEN LINGUISTIC AND NATIONAL AWARENESS 434

Magdalena Skuk: **JEZIK KOT SREDSTVO V MEDSEBOJNIH ODNOSIH** - LANGUAGE AS A TOOL IN INTERPERSONAL RELATIONS 440

Karmen Bizjak Merzel: **SKOZI PRIZMO SLOVENSKIH KLASIČNIH DEL K SKRBI ZA MATERNI JEZIK** - NURTURING MOTHER TONGUE THROUGH CLASSIC WORKS BY SLOVENIAN AUTHORS 446

Dr. Tadej Kralj: **NOVE SPODBUDE ZA OHRANJANJE SLOVENSKEGA JEZIKA V SLOVENSKI SKUPNOSTI V TORONTU** - NEW INCENTIVES FOR THE PRESERVATION OF THE SLOVENIAN LANGUAGE IN THE SLOVENIAN COMMUNITY IN TORONTO 458

Natalia Ivanichkina: **JEZIKOVNO-KOMUNIKACIJSKA KOMPETENCA UČITELJEV NOVE UKRAJINSKE ŠOLE KOT DEJAVNIK OBLIKOVANJA RAZVOJA UČENČEVE NACIONALNE IDENTITETE** 463

Natalia Ivanichkina: **LINGUALLY-COMMUNICATIVE COMPETENCE OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL'S TEACHER AS A FORMATION FACTOR OF THE DEVELOPMENT OF STUDENT'S NATIONAL IDENTITY**..... 468

Dr. Dejan Hozjan, Eli Čigon, Loti Obal, Marina Trojar Kular, Tjaša Udovč, Mojca Smuk, Blažka Zalašček: **VZGOJNI NAČRT KOT ORODJE ZA RAZVIJANJE NARODNE IDENTITETE V OSNOVNIH ŠOLAH** - EDUCATIONAL PLAN AS A TOOL FOR DEVELOPING NATIONAL IDENTITY IN PRIMARY SCHOOLS 473

… saj se dolgo oblikuje in gradi iz korenin. _____ 481

Uroš Cajnko: **OBRAVNAVA UČNE TEME RAZVOJA SLOVENSKEGA JEZIKA PRI POUKU ZGODOVINE** - THE DEVELOPMENT OF SLOVENE LANGUAGE IN HISTORY LESSONS..... 482

Rok Kastelic: **KRIŽARSKE VOJNE IN NJIHOVE OSTALINE V SLOVENŠČINI V UČNIH NAČRTIH ZA ZGODOVINO MED LETOMA 1945 IN 1991** - CRUSADES AND THEIR REMNANTS IN SLOVENIAN LANGUAGE IN HISTORY CURRICULA BETWEEN 1945 AND 1991.. 488

Jernej Kokošinc: **OD POUKA TEHNIKE DO SLOVENSKE ZGODOVINE** - FROM CRAFT AND TECHNOLOGY LESSON TO SLOVENIAN HISTORY..... 495

Dr. Sanja Vulić: **HRVAŠKI JEZIK DO KONCA 16. STOLETJA** - CROATIAN LANGUAGE UNTIL THE END OF THE 16TH CENTURY..... 501

Dr. Sanja Vulić: **HRVATSKI JEZIK DO KRAJA 16. STOLJEĆA** 506

Dr. Sanda Ham: **ZAGREBŠKA FILOLOŠKA ŠOLA – VARUHINJA HRVAŠKE IDENTITETE** - ZAGREB PHILOLOGY SCHOOL – GUARDIAN OF CROATIAN IDENTITY..... 511

Dr. Sanda Ham: **ZAGREBAČKA FILOLOŠKA ŠKOLA - ČUVARICA HRVATSKOGA IDENTITETA** 517

Matjaž Perenič: **Z JEZIKOM KULTURE ŽIVLJENJA ZA NAROD SVOJ** - SPEAKING PRO-LIFE LANGUAGE FOR MY OWN NATION..... 523

Dodatek _____ 529

JEZIK NISO LE PRAVILA – V NJEM JE SRCE

Uvodnik

Letošnja mednarodna konferenca Vzgoja za ljubezen do domovine in države je že peta po vrsti. Njena vodilna tema in naslov je Jezik kot temelj narodne identitete.

Jezik kot 'srce' naroda, jezik kot 'duša' naroda, v prvi vrsti pa jezik kot 'srce' človeka. Človek je na prvem mestu – vsak posameznik. Pri njem se vse začne. Ko smo v organizacijskem odboru razmišljali o naslovu konference, smo se dolgo ustavljali (ter spraševali sebe in druge) pri izrazu identiteta – naj bo naslov jezik kot temelj *narodne* ali *narodove* identitete? Odločili smo se za prvo, ker se vse začne pri človeku. Posameznik je tisti, ki je temelj. Več posameznikov lahko sestavlja skupino, skupnost, narod. Če posamezniki, ki tvorijo narod, nimajo izgrajene *narodne* identitete, je tudi *narodova* identiteta bolj šibka.

Osredotočili smo se na jezik in narodno identiteto ter povezanost med njima. Preko jezika sporočamo, v njem razmišljamo, jezik pripelje do marsikaterega dejanja – dobrega ali slabega. Če ni povezan z iskreno in dobrohotno mislijo, če je misel slabo izražena ali narobe razumljena, lahko nastane težava. To pomeni, da jezik kot forma sicer obstaja, z vsemi pravili, normami, ampak *nekdo* ga izraža. Nekdo preko njega izraža svoje misli, čustva, svoje znanje, svoje načrte, svojo življenjsko usmerjenost, svojo pripadnost, svojo prvinskost. Vsak posameznik jezik uporablja z nekim razlogom. Materni jezik npr. morda preprosto zato, ker drugega ne zna in ga niti ne potrebuje, ker je to najbolj 'udobno', lahko pa ga uporablja, ker ga ta jezik čustveno veže na nekoga ali na nekaj (na dom, starše, kraj, domovino). Tuji jezik nekdo uporablja, da se lažje vključi v okolje, v katerem živi (če je to npr. tujina), ali pa, ker mu je všeč. Marsikdo materni jezik v tujini pozabi, ker ga ne uporablja. Morda ga ne želi uporabljati ali pa ga ne sme, ker bi bil deležen sankcij. V zgodovini rabe slovenskega jezika je veliko ljudi, ki svojega maternega jezika nikoli niso pozabili (prispevek npr. Sever, Podsedenšek) in so ga predajali naslednjim rodovom (več v prispevkih Korošec Kocmur, Oblak, Klemen Boltežar, Rožanc, K. Hren, Osojnik, Hormuth, Granič, Grebenc, Kralj). Čeprav so živeli in delali v tujini. Čeprav so bili zaradi tega zatirani, zasmehovani, kaznovani. Ko so bile razmere res težke, so ljudje v nemogočih okoliščinah načrtno gojili slovenski jezik (prim. Janežič, Klasinc Škofljanec). Kaj je bilo v teh ljudeh, da so tako ljubili materni jezik? Zakaj maternega jezika niso nehali uporabljati in ga niso pozabili (to bi bilo veliko bolj preprosto)? Trdno izgrajena narodna identiteta. Velika ljubezen do slovenstva. Do domovine, do slovenske dežele in njene kulture, izročila, tradicije, vrednot, načina življenja. Ta ljubezen do slovenstva je tako velika, da je nekatere pripeljala (nazaj) v Slovenijo (prim. Fink, Batagelj, Ahčin Bavdek, R. E. Hren).

Ob branju nekaterih prispevkov (Piko-Rustia, Stanonik, Jevnikar ipd.) se mi je porajalo vprašanje: Zakaj je bila v zamejskem okolju tako velika želja (pa ne le želja – trdi ukrepi), da bi izkoreninili slovenski jezik? Komu je bil slovenski jezik nevaren? Odgovor je spet v identiteti (jezik je temelj narodne identitete). Na jeziku očitno sloni veliko pomembnih stvari. Kot kulturna prvina je 'orožje' političnih interesov. Prispevka iz Ukrajine opisujeta porast uporabe ukrajinskega jezika, ki se ga kljub vojnim razmeram uči vse več ljudi – tudi Rusov (prim. Ternovoi, Ivanichkina). Nazoren primer političnega boja na polju jezika je tudi razvoj hrvaškega jezika (prim. Ham, Vulić), kjer se je načrtno delalo, da bi srbsko prevladalo hrvaško.

To pomeni, da jezik ni zgolj forma ali besede, ki jih po določenih pravilih sestavljamo v stavke. Je nekaj več. Je srce, je duša – človeka, naroda.

Posebno upanje in veselje dajejo prispevki, ki kažejo pot naprej. To so prispevki v tretjem in četrtem sklopu zbornika. Prikazujejo nekaj primerov iz odlične prakse, kaj lahko učitelj ali vzgojitelj ali knjižničar … naredi, da bi mladim privzgojil ljubezen do slovenstva in do slovenskega jezika. Četudi je en sam, lahko naredi veliko. Možnosti znotraj učnih načrtov so. Gre le za vprašanje volje, ljubezni, znanja. Vsega tega tudi v tem zborniku najdete veliko.

Tokratni zbornik obsega 62 strokovnih in izkušenjskih prispevkov, ki so zbrani na dobrih 530 straneh.

V uvodnem delu objavljamo zapisa predavateljev, ki sta imela na konferenci vabljeno predavanje. Sledijo prispevki, ki so razporejeni po sklopih. Če naslove sklopov postavimo skupaj, dobimo sporočilo:

- *V človeku vtisne globoko sled …*

  Tu so zbrani prispevki, iz katerih je razvidna velika ljubezen Slovencev, ki so morali po svetu. Kaj vse so naredili, da so ohranili jezik, v kakšnih razmerah, s kakšnimi pripomočki in s koliko ljubezni, znanja, iznajdljivosti ter prostovoljnega dela. Avtorji pišejo tudi, kako je bilo to delo uspešno – izkušnje drugega, tretjega rodu Slovencev po svetu in v zamejstvu so zgovorne in sežejo do srca.

- *… na vsakem področju je drugačen.*

  Tu najdemo nekaj prispevkov, ki nas opozarjajo na raznolikost – znotraj Slovenije (narečja) in po svetu (različni jeziki). Neverjetno, kakšne povezave, kakšno bogastvo!

- *Poskrbimo, da bo pravilen …*

  Ni vseeno, kako uporabljamo jezik – ali ga popačimo, vanj vnašamo tujke, smo pozorni na določena slovnična pravila ali ne. Ker je jezik živ, je to pomembno, saj ima vpliv na njegov razvoj. V prispevkih najdemo nekaj opozoril in načinov, kako skrbeti za pravilno rabo slovenskega jezika.

- *… in da ga bodo mladi radi uporabljali …*

  Na junijskem vseslovenskem srečanju v državnem zboru (29. 6. 2023) je neki podjetnik, po rodu Slovenec, ki živi v tujini, opozoril nekako tako: *Zakaj govorite o dobrih praksah? Dobro je v šoli nekaj srednjega, ocenjeno s 3. Če je praksa uspešna, je odlična!* V tem sklopu torej predstavljamo vrsto odličnih praks iz vzgojno-izobraževalnega prostora na vseh ravneh. Preberemo lahko vrsto načinov, kako se lahko otrokom približa lepota maternega jezika in kulture, da bi mladi izgradili čut do svoje domovine, svojo narodno identiteto. Ko namreč veš, kdo si, in imaš to rad, lahko spoštljivo sprejemaš tudi drugega in se mu ne ukloniš, ampak trdno stojiš ob njem ter si pridobiš njegovo spoštovanje.

- *… saj se dolgo oblikuje in gradi iz korenin.*

  V zadnjem sklopu so prispevki posvečeni zgodovinskemu razvoju slovenskega in hrvaškega jezika. Ko so korenine trdne, je lažje graditi naprej. Tako jezik v slovničnem vidiku kot jezik kulture, vrednot, življenja.

Beremo in čutimo lahko izredno bogastvo. Iskrena hvala vsem avtorjem, da so delili z nami svojo ljubezen do slovenstva!

Poseben čar zbornika so različni profili sodelujočih. Ko si lahko prisluhnejo in si med seboj izmenjujejo znanje, izkušnje in razmišljanja učitelji različnih predmetov (slovenščine, zgodovine, geografije, angleščine, nemščine, tehnike, kemije, razrednega pouka, likovnega in glasbenega pouka …), novinarji, uredniki, medicinske sestre, filozofi, gospodinje, doktorji znanosti, duhovniki, redovnice, akademiki, knjižničarji, arhivarji, inženirji strojništva – gotovo sem kaj spregledala – potem smo dosegli svoj cilj. Presegli smo okvire, ki omejujejo izmenjavo znanja zgolj znotraj ene stroke. Moramo imeti širino. Moramo poznati tudi to, kar je zunaj našega kotička. Naše obzorje naj bo odprto, široko, svobodno. Tako se je razvijal tudi slovenski jezik – s širino, premikanjem meja, spoštovanjem, odprtostjo in ljubeznijo.

Erika Ašič, urednica

»Oj ljubi, lep ino pošten slovenski materni jezik […] tebe hočem kakor nar drajši spomin svojih rajnih starejšev hvaležno spoštovati ino ohraniti, za tvojo čast ino lepoto po pameti, kolikor premorem, skrbeti; v slovenjim jeziku do svoje posledne ure Boga nar rajši hvaliti; v slovenjim jeziki moje ljube brate in sestre, Slovence nar rajši vučiti, ino želim, kakor hvaležen sin moje ljube matere, de kakor je moja perva beseda slovenja bila, naj tudi moja posledna beseda slovenja bo. – Tudi vsak pošten Slovenc ravno to želi; mislim, de želite ravno to tudi vi. […] Ljubite svoj rod, spoštujte svoj jezik«

(Anton Martin Slomšek v Krese, 1990: 55, 57)

JEZIK – DUŠA NARODA

(Vabljeno predavanje)

✍ **Akad. prof. ddr. mag. Marija Stanonik** *(marija.stanonik@siol.com), ima opravljen znanstveni magisterij iz etnologije, doktorat znanosti iz filologije (literarna zgodovina in jezikoslovje) v Zagrebu ter doktorat znanosti iz teologije. Je upokoj. znanstvena svétnica, članica Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Zaposlena je bila na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU in Filozofski fakulteti v Ljubljani ter v Mariboru. Je avtorica vrste literarnozgodovinskih, folkloristični in etnoloških monografij in številnih člankov, urednica, pesnica.*

Slovenija

1 Uvod

Brez jezika ni spomina, ni tradicije, ni kontinuitete, »ni zgodovine, ni življenja!«[1] Saj je beseda najbolj prometen in najtrdnejši most med človekom in človekom (Rakovec, 2003: 46).

Z jezikom je kot z zdravjem. Njegove vrednosti se zavemo šele, ko je z nami kaj narobe. Tako je tudi z jezikom. Njegove veličine se zavemo v mejnih eksistencialnih situacijah, ki so jih dan na dan doživljali (in jih še) Slovenci v sosednjih državah[2] in naši rojaki po svetu.[3]

Nemški univerzitetni profesor dr. Hilckmann je v obrambi koroških Slovencev v Avstriji zapisal, da z izginotjem jezika »'duša naroda' ne samo umolkne, temveč umre« in ponovil za nekim starim Keltom: »Poslednja žaloigra strtega naroda ni izguba oblasti, neodvisnosti in domovine. Zadnje najtemnejše dejanje je, če sveti jezik, ki je številnim rodovom služil kot skrinja, v kateri so shranjeni duhovni zakladi, začne izumirati in zagrne zima vse narodno izročilo.« (Simčič, 2005: 80)

Slovenski narod je slovenski jezik. To je bila maksima slovenske politične misli do leta 1991, do slovenske osamosvojitve.[4] Obstoj in razvoj slovenščine je zares odvisen od nas samih. Nikdar ne bi smeli prezreti, da slovenščina zlepa ni (bila) samoumeven dar njenim nosilcem, nam samim.

Zdaj imamo lastno državo, sto- in tisočletni sen naših prednikov. In vendar se Slovencem, slovenskemu narodu v 3. tisočletju ne obeta nič lažje življenje, kakor našim prednikom v prvih dveh tisočletjih.

Pričujoči oris želi predvsem spomniti, kaj vse so naši predniki storili zanjo in prestali zaradi nje – na duši in na telesu: vse do prelite krvi pod fašizmom in med nacistično okupacijo v drugi svetovni vojni. In koliko so še danes zanjo pripravljeni žrtvovati zaradi komunizma pobegli naši rojaki v svet.

Zato je vsak rod na novo tudi zaradi njih odgovoren za obstoj in razvoj slovenščine.

Ivan Cankar je v *Kurentu* zapel hvalnico: »slovenska beseda je beseda praznika, petja in vriskanja. Iz zemlje same zveni kakor velikonočno potrkavanje in zvezde pojo, kadar se na svoji svetli poti ustavijo ter se ozro na čudežno deželo pod seboj. (Cankar, 1968: 288)

Najlepše bi bilo tu nehati, toda treba je pogledati tudi drugo plat medalje.

2 Korenine

Kolikor se sme in more zgodovina slovenskega jezika navezovati na začetke slovanske pismenosti, ki sta jo našim prednikom na prošnjo slovanskih knezov Rastislava na Moravskem in Koclja v Spodnji Panoniji že v 9. stoletju posredovala sveta brata Ciril in Metod,[5] je prvo priznanje doživel v grškem kulturnem krogu, torej v vzhodni cerkvi. Žitje Konstantina in pisma papeža *Janeza VIII* iz leta 880 pa dokazujejo, da je bil enako spoštljivo sprejet v Rimu, tj. v zahodni cerkvi.

Toda niti papeževa pisma niso pomagala ubraniti starocerkvenoslovanščini tiste vloge, ki sta ji jo namenila. Nemška cerkvena hierarhija je dosegla, da je njun odlično zasnovani misijon propadel in doživel pravcato

rehabilitacijo šele po 1000 letih s praznovanjem njunega prihoda na Moravsko (1863!), nekaj desetletij po pomladi narodov.

Že v 19. stoletju so se čudili, da je o zgodovini slovenskega kulturnega prostora ohranjenih tako malo starih listin. Turški vpadi, razpuščeni samostani pod Jožefom II. In uničeni gradovi v II. svetovni vojni in po njej so storili svoje! Dobro, da so Brižinski spomeniki ostali na varnem.

Kaj bi se ob številnih analizah teh znamenitih rokopisov še dalo dodati. Za tukajšnjo temo je čudovito, da se prva vrstica v t. i. prvem *Brižinskem spomeniku* iz preloma prvega v drugo tisočletje (972–1039) (Legiša-Tomšič, 1956: 172), začne: *Glagolite po na3 redka zloue3a* / *Govorite za nami teh malo besed.*

Ali je mogoča večja simbolika! V začetku je bila torej Beseda – in slovenska beseda. Dobesedno! Namenjena prav našim davnim prednikom.[6]

V primerjavi z Brižinskimi spomeniki je v Stiškem rokopisu (1428) iz 15. stoletja prva pomembna razlika ta, da se tu obakrat v obrazcu splošne spovedi pojavi leksem »*beseda*«, -e, le da je ta fonetično različno zapisana. Prvič: *zweſeÿdo* (Stiški rokopis I/14) in drugič *zweſſeydo* (Stiški rokopis II/49; Legiša-Tomšič, 1956: 175). Če je preverjanje zanesljivo, je to najzgodnejši nam znani oz. dostopni zapis leksema »*beseda*« kot v bogoslužne namene, če ne v slovenskem jeziku sploh.

Pokazalo se je tudi, da je vsaj 580 ali 590 let stara besedna zveza, ki se je nespremenjena ohranila celo še po II. vatikanskem koncilu do danes in se izreka pri vsaki maši: »priznam, da sem grešil(a) v mislih, *besedah* in dejanju …« (*Kristjan moli,* 1982: 93).

Ko ta beseda ni več zavezovala, ko so se ji vedno bolj odrekali prav tisti, ki bi morali po njej živeti, se je zgodila reformacija: želela se je vrniti 'k čistemu evangeliju'. Ta želja je bila odločilna za slovenski jezik in književnost v prihodnosti. »Saj so ob pomoči deželnih stanov prav slovenski protestantski pisci izdali prve tiskane knjige v slovenščini« (Draksler, 2008: 4).

Slovenski prevod *Biblije* / *Svetega pisma* je nastal le 50 let za angleškim prevodom (1535)[7].

Kakor se je v prizadevanju za samostojno cerkveno organizacijo na ozemlju Kocljeve in Rastislavove kneževine in v disputu z beneškimi duhovniki, da je slovanski jezik prav tako vreden liturgije kot hebrejski, grški in latinski jezik, ognjevito zavzemal Konstantin Filozof (=sveti Ciril). S pomočjo svetopisemskih navedkov, je enako ravnal sedemsto let pozneje Primož Trubar.

Njega je k odločitvi za prevajanje in tiskanje knjig utegnil spodbujati Pavel: »*Kakor živim, pravi Gospod, se bo pred mano upognilo vsako koleno in vsak jezik bo slavil Boga*.« (Rim 14, 11). Na tej podlagi so se že nemški teologi otresali latinščine in gradili novo Cerkev v svojem jeziku in Trubar jim je sledil. »Citati sicer niso isti, a se vsebinsko ujemajo, ko poudarjajo, da naj vsi narodi in jeziki slavijo Gospoda« (Dolar, 1982: 114). Andrej Savinc v slovenskem nagovoru vsem krščanskim Slovencem v Trubarjevi *Hišni postili* (1595) *slovenščino prvič imenuje 'materin jezik'* (Glavan, 2008: 153).

Danes blaženi Anton Martin Slomšek se v znameniti pridigi v Blatogradu na Koroškem leta 1838 klasično navezuje na dva svetopisemska motiva: zidanje babilonskega stolpa v *Stari zavezi* (prim. 1 Mz 11, 1–9) in prihod Svetega Duha v *Novi zavezi* (prim. Apd 2, 1–13). Tam zmešanje (enega) jezika, kar postane vir nerazumevanja, tu Sveti Duh obdari navzoče z razumevanjem, čeprav so apostoli ljudem v množici govorili v njihovih (številnih) jezikih. Tudi v tem je novost Jezusovega nauka in evangeliji so resnično veselo oznanilo.

Do danes se aktualnost Slomškovih besed ni zmanjšala, ker obstoj slovenskega jezika danes ni manj ogrožen, kot je bil v njegovem času. Medtem ko so ambicije Matije Čopa segale daleč čez obzorje kmečkega človeka in je Stanku Vrazu ta prišel prav, kolikor je lahko izkoristil njegovo védenje[8] za svoje romantiške cilje, se je bil poznejši škof Anton Martin Slomšek pripravljen skloniti k njemu in mu je pomagala premagovati splošno zaostalost in vzgajati jezikovno in narodno zavest. Slomšek ni idealiziral kmečke govorice, kakor je to počela tista romantiška smer, ki je vrh svojega prizadevanja videla v zajetem besedišču iz ljudstva. Gradivo za slovar naj bi nabirali duhovniki, ki so bili za táko delo vsaj za silo pripravljeni, saj je bila v ljubljanskem bogoslovju ustanovljena stolica slovenskega jezika. Ta krog je knjižni jezik in celo literarni slog enačil s kmetskim jezikom (Pogačnik, 1963, 157–160). Pač ni mogoče reči, da je bil Slomšek za ta prizadevanja gluh, saj je med drugim opozarjal, da je najti na Koroškem »besede, prave starodavnice, o katerih v drugih narečjih več sledu ni.«

»Naj bi vsakdo, ki se z naukom ljudi peča, naj si bo v šoli ali doma, na leci ali v spovednici, … slovenske besede skrbno pobiral, sebi v poduk in tudi drugim v pomoč, kateri domače slovenstvo množijo. … Koliko vrle slovenščine še v mnogih kotih počiva, katere še ne poznamo, ki na poljanah ali pa po mestih prebivamo. Mnogotera slovenska beseda je že po hribih in samotnih dolih zaspala, katere nihče pobral in za slovstvo shranil nij, marveč so se ji le smajali, katere niso poznali. Tako se jeziku zguba godi, katera ni za popraviti. Zbirajmo torej skrbno, podelimo si pa tudi po traberno najdenega blaga, naj bo naša beseda čedalje bolj obilna pa tudi razumljiva …« (Slomšek v Lendovšek (ur.), 1879: 285)[9]

Da ni bil enostransko zagledan v preteklost ali nekritičen občudovalec kmetskega, dokazujejo naslednje Slomškove besede:

»Omika domačega jezika se ne sme zavirati, da bi se neprenehoma le po starem kopitu pisalo in govorilo; se pa tudi nima prenagliti, ne prekucniti v jamo prenapetih oblik in nezastopnega slovstva. Moder rodoljub jezikoslovje pazno spremlja, ne zaničuje starine, pa tudi novine v svojem jeziku ne zametuje, temveč skrbno jagode pobira in spravlja, naj si jih čita v novih pismih ali pa sliši od prostih ljudi« (Slomšek v Lendovšek (ur.), 1879: 284).

V oceni Jarnikovega *Etimologikona* je bil v formulacijah bolj diskurzivno discipliniran, saj so predvidene izobraženemu sprejemalcu: »Jezik je sredstvo občevanja med narodi, je najmočnejša vez vsakega ljudstva, katero bratovsko druži. Zatorej je in bode temeljito znanje jezika glavni pogoj za vsakega, ki se hoče ali pa se vsled službe svoje prišteti mora razumnikom, posebno pa še temeljito znanje jezika tistega ljudstva, med katerim živimo in delujemo. In resnično, če je človeku kak spomin na zibelko mil in drag, mu mora to gotovo biti ljubi materni jezik, za čigar oliko naj bi si vsaki rojak s hvaležnim srcem prizadeval« (Slomšek v Lendovšek (ur.), 1885: 335).

V najpopularnejši Slomškovi knjigi *Blaže in Nežica v nedeljski šoli* (1842) govori oče na smrtni postelji v tujem kraju: »Ni človeku slajšega kakor materin jezik. Dete sim po slovenje ateja in mamo klical, po slovenje tudi svojo dušo Očetu nebeškemu izročiti želim.« (Slomšek, 1857 [1991]: 271).

Slomšek je to misel izrekel že v omenjeni znameniti pridigi *Dolžnost svoj jezik spoštovati* (leta 1838) (Krese, 1990: 53), kar je tudi teološko utemeljil. Namreč: »Ves svet je velik tempelj božji. Vse časti Vsemogočnega ime.« Od vsega najlepši pa je »človeški glas«. Res je Bog ljudem zaradi njihovega napuha pri zidanju babilonskega stolpa »jezik zmedil ino jim več jezikov govoriti dal«, a zdaj ga imajo pravico in dolžnost vsi ti jeziki enakovredno slaviti. Preden je »vsigamogočni Bog« »dvanajst bornih ribičov« »po široki zemlji poslal, jim ni dal posvetniga bogastva ino pozemelske oblasti, ampak dve nepotrebnej nebeške reči jim je sv. Duh na binkoštno nedelo prinesil: nebeško modrost božjiga nauka ino posebne lastnosti vse jezike na sveti govoriti …«. »Pred Bogam ni nobeniga razločka med Nemcam ali Slovencam, vse za ljubo ima, ki njemu zvesto služijo …« »Kakor se je sv. Duh v podobah velikoterih jezikov prikazal, ravno tak naj v vseh jezikih se Bog hvali ino časti …« V smislu svojega duhovniškega poslanstva Slomšek nadaljuje, češ da se bodo tudi ob koncu sveta zbrali pred božjim tronom pripadniki iz vseh narodov in jezikov, da bi se zahvaljevali« »Bogu ino jagnjetu, ki je za nas skoz svojo kri iz vseh narodov, jezikov ino ludstuv perkupil« (Slomšek v Lendovšek (ur.), 1885: 260–268).

Po Slomškovem mnenju »Nikdar ne moremo Boga dovolj zahvaliti, de nam je prelepi dar jezika dal« in nadaljuje: »Človeški jezik je talent, kateriga je nam Gospod nebes ino zemle izročil, de bi z njim barantali, ino veliko dobička storili.« Pridiga se tu nanaša na svetopisemsko priliko o talentih, nato nadaljuje: »Kdor svoj materin slovenski jezik pozabi, malopridno svoj talent zakoplje. Bog bo enbart terjal ino vsi zaničvalci svojga pošteniga jezka bojo v vunanjo temo potisnjeni. Oj ljubi, lep ino pošten slovenski materni jezik […] tebe hočem kakor nar drajši spomin svojih rajnih starejšev hvaležno spoštovati ino ohraniti, za tvojo čast ino lepoto po pameti, kolikor premorem, skrbeti; v slovenjim jeziku do svoje posledne ure Boga nar rajši hvaliti; v slovenjim jeziki moje ljube brate in sestre, Slovence nar rajši vučiti, ino želim, kakor hvaležen sin moje ljube matere, de kakor je moja perva beseda slovenja bila, naj tudi moja posledna beseda slovenja bo. – Tudi vsak pošten Slovenc ravno to želi; mislim, de želite ravno to tudi vi. […] Ljubite svoj rod, spoštujte svoj jezik« (Krese, 1990: 55, 57). Slomšek skuša svojim rojakom z vrsto primer iz domačega življenja ponazoriti dragocenost materinščine za utrditev njihove narodne identitete in dopovedati, naj se ga ne sramujejo pred sosedi. Vsaj ta metaforična plast je mogla nagovoriti preprostega poslušalca v njegovi konkretnosti, če sta bili drugi dve zanj morda že previsoki in predvideni zahtevnejšim sprejemalcem. Gre za »tiste razlage, ki so jih vedno in vedno ponavljali slovenski preporoditelji iz 16. stoletja. Toda Slomšek ni ostal samo pri teh, pravi Anton Slodnjak, »temveč je potrebo po ljubezni do jezika in narodnosti podkrepil še z božjo zapovedjo ter tako zasidral slovenski narodni preporod kot metafizično zapoved v samem Bogu. Ta propoved je tako pomenljiva ter značilna za razumevanje Slomškovega verskega kakor tudi

slovstvenega in javnega dela, da bi brez nje ne mogli razumeti njegove čudovite združenosti verskih in narodnostnih načel« (Slodnjak, 1934: 135–135).

Da Slomšek tudi v tem pogledu dokazuje trezno uravnovešenost, je razbrati iz besed: »Mrzi mi malik poganskega nacionalizma. Spoštujem in častim pa naravne posebnosti vsakega ljudstva kot dar božji in zato tudi materin jezik vsakega ljudstva« (Slomšek v Kovačič, 1935: 114). V njih je utemeljeno njegovo svarilo: »Ne zaničujte ptujih jezikov ino se nemškiga le skrbno učite,« za kar ima takoj pri roki svetopisemski zgled: »… lepši bo vam, ki znate jezika dva … Tako boste vi dobrimu, zvestimu hlapcu podobni, ki je od Boga dva talenta prejel.« A v številnih različicah vedno znova ponavlja. »Velik, neprecenljiv zaklad je Slovencu materin jezik, naj ga le sam ne zakoplje v zemljo pozabljivosti, nemarnimu hlapcu podoben« (Slomšek v Lendovšek (ur.), 1879: 241). »Kdor ljubi ljudstvo, ljubi tudi njegovo besedo« (Slomšek v Lendovšek (ur.), 1979: 282–292). Svojim duhovnikom, zbranim na duhovnih vajah leta 1861, je Slomšek v labodjem spevu polagal na srce: »Ljubimo v prihodnje svojo domovino, ljubimo svojo besedo materno, pa ne le v besedi, temveč v djanju in resnici, iz čiste ljubezni do Boga in pa do svojega roda! … ne pozabite, da je to sporočilo lahko da poslednje sporočilo vašega starega škofa Slovenca« (Slomšek v Lendovšek (ur.), 1885: 283–287).

Podobno kot Anton Martin Slomšek je Jakob Ukmar uporabil cerkveni azil za odlično teološko utemeljitev naravne pravice Slovencev do lastnega jezika in kulture. Ivan Trinko je to storil v pismu samemu papežu.

S tem smo že krepko posegli v poslanstvo slovenskega duhovnika. Teološko to upravičujejo pridige enega od beneških duhovnikov novomašnikom, da so pri vsaki maši alter Christo. Ni pa še bila prav ocenjena njihova vloga za gojenje in ohranjanje slovenščine v cerkvi, staršev in drugih domačih v dvajsetletnem obdobju od prve do druge Jugoslavije v (1920–1941) na tistem delu slovenskega ozemlja, ki je po prvi svetovni vojni pripadlo sosednjim državam, ko sta njihov izreden napor in požrtvovalnost terjala tudi ceno življenja!

Engelbert Besednjak je kot poslanec v Rimu leta 1926, v italijanskem parlamentu protestiral: »Ko bodo naše šole vse odpravljene in učitelji odstavljeni, se bo spremenila sleherna slovanska družina v šolo in vse matere in vsi očetje bodo postali učitelji, ki bodo prenašali iz roda v rod naš jezik in našo narodno zavest. Zakoni držav so spremenljivi, narodi pa žive …« (v Pelikan, 2002: 230).

3 Slovenci v sosednjih državah

3.1 Italija

Slovenci, ki so spadali pod Beneško republiko (1420–1797), so imeli posebne samoupravne pravice (Kragelj, 1997a: 5) in tudi oglejska cerkev jim je bila naklonjena (Černo, 2006: 78). Do priključitve Beneške Slovenije Italiji leta 1866 je bila raba slovenščine več kot tisoč let v Cerkvi nemotena. Po bojnih peripetijah med Francozi, Benečani in Habsburško Avstrijo so v plebiscitu leta 1866 vsi Beneški Slovenci[10] glasovali za kraljevino Italijo misleč, da jim bo Italija dala enake pravice, kot so jih imeli pod Beneško republiko (Kragelj, 1997: 5–6). Hudo so se všteli.

»Izkoreninjanje se je izvajalo načrtno in prebadalo 'dušo skupnosti', ko se je slovenski jezik prikazoval kot greh in nesreča« (Černo, 2006: 83). Zaradi preprostih slovenskih pridig, katekizma in nedolžnih mohorjevih knjig so duhovnike blatili po časnikih kot panslaviste in nevarne za kraljevino Italijo (Kragelj, 1997a: 7).

Po zaslugi Petra Podreke je Ivan Trinko odkril, da tudi pri njem doma hranijo več starih slovenskih knjig iz 18. stoletja. Knjižnega jezika se je učil »sam, brez učiteljev, brez slovnice, brez slovarja.« Dokler je bil doma, mu je pomagala mati, preprosta, a razumna žena, ki je pridno prebirala slovenske knjige. V njem sta se krepila narodna zavest in ponos, »tudi iz srda in reakcije proti furlanskim sošolcem, ki so se norčevali iz Slovencev in jih zasramovali samo zato, ker so bili Slovenci! (Kragelj, 1997a: 15–16). Začel si je naročati knjige iz Ljubljane, da je imel vedno sveže slovenske knjige za branje (Kragelj, 1997a: 16–17). Enemu od novomašnikov ob novi maši leta 1903 med drugim polaga na srce:

»Sveta dolžnost je skrbeti, da si ohranimo svojo narodnost in svoj jezik. Nobena pozemska oblast nima pravice poseči po tem našem zakladu, če ga sami ne zametamo. Sam Bog nam je dal nedotakljivo pravo braniti proti kakršnemukoli nasilju, in hraniti ga moramo kakor svojo osebnost. S tem ne rušimo ne zakonov, ne reda, ne miru, ne tujih pravic; ne delamo škode nikomur in ne ustvarjamo nikakršnih nevarnosti« (Kragelj, 1997a: 66–67).

Kljub temu, da se je papež Benedikt XV. za ogroženo manjšino odkrito zavzel: pravice do slovenščine v Cerkvi v Benečiji nihče in nikoli ne sme odvzeti (Pelikan, 2002: 283)[11] in je 27. člen tedaj veljavnega cerkvenega zakonika določal, da je to pravica, ki 'nikoli ne zastara' in nikakor 'ne more biti odpravljena ali preklicana' (Pelikan, 2002: 293–294), je Mussolini avgusta 1933 izdal osebni ukaz, naj se v vseh cerkvah v Beneški Sloveniji slovenščina odpravi oziroma prepove (Pelikan, 2002: 292–293) in Vatikan je na to pristal. To je bil »škandal mednarodnih razsežnosti« (Pelikan, 2002: 290).

Številni ugovori niso nič zalegli. France Bevk je pod psevdonimom Pavle Sedmak ovekovečil Antona Cuffola v romanu *Kaplan Martin Čedermac* (1938). V njem psihološko sledi duhovnikovi stiski ob zahtevni moralni odločitvi med nepokorščino oblásti, celo cerkveni, in spoštovanju lastne vesti.

Slovenščina pod fašizmom

Po prvi svetovni vojni se je začelo veliko trpljenje Slovencev pod Italijo. Za potujčevanje so bili najprej na udaru šolarji. Odvzeli so jim slovenske učitelje in primorske vasi so preplavili italijanski fašistično usmerjeni učitelji in učiteljice, ki niso znali niti ene slovenske besede in so bili poslani učencem, ki niso znali niti ene italijanske besede. Otrokom so dali uniforme 'balilla' (Soklič, 1928: 39–40) in 'piccole italijane' (Kragelj, 1997b: 28).

Šolska kronika iz Ledin nad Žirmi ohranja spomin na odpor otrok in staršev do italijanske šole. Da so otroci sami doumeli tragično prikrajšanost, priča hišna kronika Rudolfa Ovsenka z dne 3. 6. 1921: »Danes v šoli so bili otroci z Breznice; so jokali, ko bodo jutri dobili ven iz žirovske šole vse dokumente, ker ne bodo več spadali v Žir[i]. Dominik Bogataj ponosno poudarja: *Nisem priznal krivične meje!*« (Bizjak / Bogataj, 2001: 93–98). Čez mejo je hodil v slovensko šolo v Žiri tako rekoč ilegalno.

Že v šolskem letu 1918/19 je bil na Tržaškem verouk v slovenščini črtan s seznama obveznih učnih ur. Leta 1923 je bil skrčen na eno uro tedensko in Gentilejeva šolska reforma je odpravila slovenščino iz prvega razreda. Italijanščina se je kot edini obvezni učni jezik v osnovni šoli vsako leto nato raztegnila na naslednji letnik in tako je bila slovenščina že v šolskem letu 1927/28 popolnoma izrinjena iz osnovne šole (Pelikan, 2002: 64).

»Pred poukom so Duceju morali zapeti: 'Duce tu sei la luce (duce ti si naša luč.)' Mi, otroci slovenske matere, smo tuje besedilo nekoliko ponašili in smo zapeli: '*Duce ima glavo iz buče.*' Iz tega verza vidimo, da rimo ustvarja tudi sila. Učiteljica je zaslišala, da ji znane besede zvenijo nekoliko drugače in je vsa razkačena hotela vedeti, kaj to pomeni. Z nedolžnimi obrazi smo ji razložili, da je pomen isti, le verzija je nekoliko različna. Toda nekdo ji je moral naše besedilo prevesti, zakaj naslednji dan nas je vse z ravnilom po členkih in konicah prstov. Najtežjega osumljenca pa je učiteljica odpeljala v dvoriščno stranišče in mu potisnila glavo v straniščno luknjo.« (Sluga-Škof, 1999: 21)

Boris Pahor pričuje, da je učitelj Sottosanti v Vrhpolju na Vipavskem »šolarjem pljuval v usta, če so spregovorili po slovensko« in (isti ali drugi učitelj) za kazen, ker je v razredu spregovorila v slovenščini, je obesil šolarko za kiti (Pahor, 2002: 236–237).

Morda je na tej podlagi nastala izjemno sugestivna literarna pripoved Vinka Möderndorferja o mladem predanem učitelju, ki je bil poslan nekam na Kras. Zaradi izdaje, da poučuje v slovenščini, ga je razkačeni italijanski karabinjer vpričo otrok pribil k tabli za jezik iz ust.

> »Berta je samo skomignila z rameni, župnik pa je zavzdihnil, 'ljudem ni lahko, morajo skrbeti za svoje družine … Kdorkoli vas je zatožil … Odpustite mu …'
>
> Prišli so se poslovit od svojega učitelja … Prav vsi … Samo bratca in sestrice ni bilo … In ne njune matere …« (Möderndorfer, 2008: 105–106).[12]

Boris Pahor se je na svetovnem kongresu mednarodnega združenja književnikov PEN na Bledu leta 2005 kot njegov slovenski član iz Trsta predstavil kot »član generacije, ki so ji odrezali jezik«: »Morali smo namreč tajiti svoj jezik ga brati na skrivaj, se ga učiti poleti na srečanjih v hribih; slovensko knjigo smo dobili le, če jo je kdo pritihotapil čez mejo. Šlo je torej za zvestobo jeziku, ki je bil v glavnem potrdilo identitete« (Pahor, 2006: 62–63).

Hkrati z odpravljanjem slovenščine je potekalo upokojevanje, odpuščanje in razseljevanje slovenskih učiteljev. Že pred Gentilejevo šolsko reformo je izgubilo zaposlitev čez 200 slovenskih učiteljev. Po uveljavitvi reforme (1. oktobra 1923) je bilo ob zaposlitev in poslanstvo še nadaljnjih 1000 slovenskih in hrvaških šolnikov. Lojalnost Italiji in obvladovanje italijanščine sta bila temeljna pogoja za ohranitev delovnega mesta – biti lojalen pa je

pomenilo biti prijazen fašistični oblasti in se po možnosti včlanjevati v njene številne množične organizacije. Ostalo jih je le še okrog 50, ki so jih zvečine poslali v notranjost Italije. Tako jih je ostalo na območju Julijske krajine le še pet …

In kjer v šoli ni materinščine, je raznarodovalni stroj na delu z vso razdiralno močjo! Otroci so imeli težave, ker niso znali jezika: niso dojemali šolske snovi in tudi tega ne, kaj se godi okrog njih. Silili so jih v otroške fašistične organizacije, podkupovali z raznimi finančnimi podporami, z oblačili in hrano … Ni jih bilo tako malo, ki se tej skušnjavi niso mogli upreti« (Žokalj-Jesih, 1996: 22–23). Po desetih letih, leta 1928, so bile vse šole poitalijančene, kar pomeni, da ni bilo več slovenske besede v šolah (Jakomin, 2010: 10).

Slovenska beseda je ostajala v narečni obliki v družinskem krogu, v zborni obliki samo v cerkvah. Duhovniki so se zavedali svojega poslanstva. V šoli bi morali poučevati verouk v italijanščini. Raje so se odpovedali državni plači in v preproste učilnice spremenili zakristije. Edina slovenska knjiga je otrokom ostal katekizem. Iz njega so prepisovali vprašanja, da niso pozabili slovenskih črk (Kragelj, 1997b: 28).

Iz terenske scene na Krasu, ko je študentska druščina srečala gručo otrok, se vidi, da niso več znali brati v slovenščini. Iz šole so namreč poznali le italijanski črkopis.

> »Iz žepa sem jim nasul podobic. Tine jo je vzel prvi in jo sunkovito nesel k ustom in jo poljubil tako na moč, da se mu je povila.
>
> 'Obrni in beri!' Kakor učitelj je ukazoval Milko; Tine je brez obotavljanja bral. 'O Boš …' to ni Boš, beri Bog …' mali se je trudil in potil, a odnehal ni. 'Božje šrké, 'ne, Božje srce, je prav.' Nam štirim so se razlezli obrazi od začudenja in grenkobe. Tako daleč smo?« (Cukale, 1940–1941: 23, 24).

Fašisti niso prizanašali slovenskim in hrvaškim duhovnikom, ker so jih šteli za nevarne elemente. Večkrat so jih klicali na zaslševanja, celo v Pulj. Najaktivnejše so preselili v razna italijanska mesta, kot rečeno, na konfin.« (Jakomin, 2010: 10). Goriškega nadškofa Frančiška Sedeja in tržaškega škofa Fogarta so odstavili, ker sta se zavzela za pravico svojih vernikov do slovenskega jezika (Sluga-Škof, 1999: 112).

Italijani so si postavili cilj: zatreti vse slovensko. Ko so videli, da je uboga slovenščina dobila zavetišče v cerkvi, se tudi pred svetiščem niso ustavili …

V cerkvi sv. Antona Novega v Trstu so med popoldansko nedeljsko pridigo v slovenskem jeziku v cerkev vdrli fašisti, začeli kričati in slednjič nekajkrat ustrelili proti prižnici. Duhovnik se je umaknil in skril, a končalo se je tako, da so njega in njegovega strežnika odpeljali na policijo. Šele na posredovanje predstojnikov sta bila izpuščena. Odtlej je bila v tej cerkvi slovenska božja služba ukinjena, čeprav je župnija štela več tisoč slovenskih vernikov (Soklič, 1928: 19).

Leta 1925 je bila dokončno odpravljena raba slovenščine na sodiščih, v letih 1927 in 1928 je bilo razpuščenih nad 300 slovenskih društev (Pelikan, 2002: 360) in ustavljen ves slovenski tisk in prepovedane slovenske knjige, ki so jih požgali (Šega, 2009: 71).

Sistematično so se poitalijančevala krajevna (Soklič, 1928: 43) in osebna imena (Felc, 1991: 76), s posebnim dekretom so poitalijančili okrog 100.000 slovenskih in hrvaških priimkov, ukinili vse slovenske gospodarske in kulturne ustanove (Jakomin 2010: 10) in celo nagrobne napise. Tako ravnanje je bilo pozneje upravičeno označeno kot 'kulturni genocid' (Kralj Jerman, 2008: 22).

»Bikovke so pele po tistih, ki so si upali slovensko govoriti ali pozdraviti na ulici« (Pahor, 2002: 47). »Slovenščino je bilo strogo prepovedano uporabljati, italijanski fašisti so celo prisluškovali slovenskim družinam pod odprtimi okni, da ne bi slučajno uporabljali slovenščine doma« (Bogataj 2002: 6). Fašizem je iz dneva v dan nasilneje prepričeval Slovence, da so manjvredna bitje, 'ščav' (schiavo) (Žokalj-Jesih, 1996: 22–23).

»Celo mrtvi niso imeli miru. Leta 1922 so fašisti v Kobaridu razbili spomenik slovenskemu skladatelju Hrabroslavu Volariču; leta 1933 so v Rihenberku razbili spominsko ploščo pesniku Simonu Gregorčiču, v Postojni so odstranili Vilharjev spomenik in na Črnem Vrhu spomenik pisatelju Evgenu Lampetu. Tudi doprsni kip matematika Jurija Vege na pročelju idrijske realke je moral proč. (Žokalj-Jesih 1996: 20–22)

Prekrivanje boja za narodne pravice znotraj Katoliške cerkve z narodnoobrambnim delom na splošno je lepo razvidno na primeru slovenskega šolstva. Kakor v mnogih drugih vprašanjih so se tudi v primeru verouka v maternem jeziku spori z oblastmi začeli že pred prihodom fašizma na oblast (Pelikan, 2002: 228).

Poleg pravice do šolanja v lastnem jeziku je bil na udaru tudi slovenski tisk. Med izdanimi knjigami za leto 1935 je bila tudi zbirka pravljic Frana Milčinskega Zlata hruška. Drugega oktobra 1934 je policija v tiskarni zaplenila vso naklado in jo odpeljala. »Ohranili so se trije izvodi, ki so danes bibliografska redkost kot na primer prve slovenske knjige iz XVI. stoletja.« (Klinec, 1967: 135).

Boris Pahor je navdušeno našteval organizacije[13] in pobude,[14] ki naj bi tudi sankcionirale prekrške proti pravicam malih jezikovnih skupnosti (Pahor, 2005: 63). Prepričan je bil, »da bodo takšna in podobna prizadevanja lahko uspešna samo ob kulturnem sodelovanju večinskih narodov in držav. Njihovi pripadniki kulture (tudi pesniki in pisatelji) na levi ali desni so bili do teh jezikovnih vprašanj brezbrižni, če ne celo odločno nasprotni (Pahor, 2005: 63–64).

Z omembo Francije prehaja k problemu uklanjanja angleščini, ki ga vsiljuje globalizacija celo tako imenovanim velikim. Ko so majhni in veliki narodi pred hudo preizkušnjo, bo združena Evropa morala najti način za novo solidarnost in široko sporazumevanje. Sam zaupa: bolj ko se bo težilo k uniformnosti, bolj se bodo posamezne identitete zavzemale za svoje izročilo, vrednote preteklosti, med katerimi je materinščina na prvem mestu. Strah pred jezikovno-kulturno asimilacijo bo silil številčno velike in majhne entitete k varovanju in k zvestobi svoji samobitnosti. »Odklanja imperializem anglofonije, pri čemer se sklicuje na tri avtorje:

1. Denis de Rougemont je kot pionir zagovarjal *enotnost v različnosti*, kar je skoraj pred njim v sentenci izrazil Srečko Kosovel: Kot evropski ljudje bodimo eno v duhu in ljubezni, a ohranimo svoje lastne obraze.

2. Leopold Kohr dokazuje: »kakor so se bile v majhnih državnih enotah sijajno razvijale književnost, umetnost in filozofija (Dante, Michelangelo, Raffaelo, Goethe, Kant, Beethoven itd.), lahko tudi v manjših zemljepisnih enotah jutrišnje Evrope nastajajo izredne stvaritve.«

3. Franz Kafka: »Ker smo torej in bomo še bolj vsi ogroženi«, mora biti vsak član majhnega naroda pripravljen, da sprejme pripadajoči mu del književnosti. Tudi slovenski narod, ujet med preteče sosede, se ima samo zvestobi svojemu jeziku in književnosti zahvaliti za svoj obstanek. Samo z ustvarjalnostjo na visoki kulturni ravni smo tudi Slovenci zunaj slovenske meje postavili svojo alternativo tujim vrednotam.« (Pahor, 2005: 64–65)

3.2 Avstrija

Po izgubljenem plebiscitu leta 1920 veliko duhovnikov na Koroškem ni moglo vzdržati nemškega pritiska in so se izselili, npr. Franc Ksaver Meško, potem ko so ga skoraj do smrti pretepli. Vinko Poljanec je vztrajal. Toda Hitlerjeva zasedba Avstrije je pomenila njegov konec. Skrivaj se je odpravil na vlak. Tam so ga prestregli orožniki. V nedeljo popoldne so ga vklenjenega v verigo kot kakšnega zloglasnega hudodelca štirje orožniki z nasajenimi bajoneti odvedli na pliberško postajo. Med potjo in na postaji so se mu nacisti in nemčurji glasno rogali in se krohotali, domači, zavedni slovenski ljudje pa so prepadeni tiho povešali glave in se v srcih jokali. »Vedeli so, da ta udarec velja tudi njim in vsemu sirotnemu slovenskemu narodu« (Turnšek, 1976: 71).

Vinko Poljanec, župnik v Škocjanu in slovenski koroški deželni poslanec je postal prva žrtev nemškega nacizma na Avstriji. Leta 1939 so ga v zaporu zastrupili (Kmecl, 1976: 139). Njegovo krsto v grobu in zasuto gomilo so množice z vzdihi in molitvami zasule z rožami in venci z vseh koroških planin in ravnin. Že prvo noč so jih nacisti polili z bencinom in zažgali. »Mar so res menili, da bodo s tem zbrisali svetal spomin za slovenskim mučencem?« (Turnšek, 1976: 78).

»Na Koroškem je bilo odtlej v glavnem prepovedano govoriti slovensko. Kamorkoli si pogledal in na vseh hišah so bili plakati z napisom 'Korošec govori nemško!'« (Egermann, 2006: 13).

Da se je vsaj na podeželju ohranjalo slovenstvo, je bila zelo zaslužna učiteljica, pesnica in kulturna delavka Milka Hartman (1902–1997), v letih od 1927 do 1939, dokler niso prevzeli oblasti nacionalsocialisti (Šelih idr., 2007: 380, 381).[15]

Oborožene enote SS so 14. aprila 1942 pregnale iz avstrijske Koroške v zbirno taborišče v Žrelec/Ebental 186 slovenskih družin. Skupaj je bilo pregnanih skoraj 300 družin, več kot 1300 oseb; iz južne Koroške so nasilno premestili 67 od 80 slovenskih duhovnikov. (Egermann, 2006: 12).

Po vrnitvi iz ujetništva se ni nič spremenilo! 15. aprila 1946 bi morala biti spominska proslava ob četrti obletnici pregona koroških Slovencev med drugo svetovno vojno. Prvotno je bila načrtovana maša v celovški stolnici, toda škof jo je prepovedal. Potem je bila namesto maše v celovškem Ljudskem kinu organizirana prireditev s pesmimi

in govori. Ob koncu so načrtovali tiho demonstracijo po mestu. Nenadoma so jih s policijskih in gasilskih vozil oblili z vodo, da so bili v trenutku popolnoma mokri!

»Mar je greh, da si Slovenec? [...] Ne morem razumeti, kako lahko nekateri tako sovražijo določen jezik. Pri tem imajo zagotovo vlogo nemški nacionalisti, to je en del naše zgodovine; Slovenci smo bili zanje ničvredni! (Egermann, 2006: 17–18).

Duhovnik Tomaž Humar je ob blagoslovitvi ljudske šole v Potočah leta 1950 v pridigi med drugim staršem vneto priporočal, naj vzgajajo otroke v ljubezni do maternega jezika. Najprej se je ostro odzvala posvetna oblast, nato še cerkvena. Za kazen je bil premeščen v nemško faro. (Tolmajer, 2003: 24)

Župnik (in pesnik) Anton Kuchling, v oguljeni obleki. Trese se: »Ziljsko narečje, to je pesem. In tu so pritisnili ... Doma lahko govoriš slovensko v štali, na vasi pa že ne.« Slovenski jezik je na Koroškem močno nazadoval. Starejši ljudje med seboj še govorijo slovensko, mlajši pa skoraj ne več. »Moj sosed govori slovensko samo še s kravami, ko jih zvečer pokliče s paše, otroke nagovarja le nemško,« je bil ironičen pisatelj Florijan Lipuš pred tridesetimi leti (1995: 113). Kaj pa danes?

»Slovencev in slovenščine na Koroškem ne bodo rešila nikakršna zakonska določila o zaščiti, saj obstoj manjšine bolj omejujejo kot omogočajo. Vse je odvisno od naše narodnostne skupnosti. Če v družinah ne govorijo več slovensko, je jezik izgubljen. Starši zaradi lagodnosti pričakujejo, da se bodo otroci naučili slovenščine kar v šoli, vendar tako ni mogoče nadomestiti tega, kar je bilo izgubljeno v družini, v prvih letih otrokovega življenja. Šolsko učenje je premalo, materinščine se vsak otrok uči najprej doma, a kaj, ko so se slovenske družine iz roda v rod vse bolj ponemčevale« (Lipuš, 1995: 115).

Vse je odvisno od nas samih!

Na koroški sinodi leta 1971 je bilo rečeno: Cerkev je še edini prostor, kjer se sliši slovenščina.[16] A kaj ko tudi slovenskih duhovnikov ni več.[17]

3.3 Madžarska

Do srede 19. stoletja je bila madžarska država (Ogrska) do številnih manjšin dokaj strpna. Četrti sombotelski škof András Böle pa je bil zelo enostranski. V župnijskih šolah so od leta 1828 morali poučevati madžarski jezik, o znanju katerega se je škof sam prepričal ob vizitacijah oziroma birmah. Od duhovnikov po slovenskih župnijah je zahteval pisanje matičnih knjig v madžarskem jeziku. Tudi v bogoslovje je uvedel madžarščino kot učni jezik.« (Zver, 2001: 15) Oster val madžarizacije je postopoma odrival slovenski jezik še iz tistih šol, kjer se je komaj začela »rahlo povezana s knjižnim jezikom onstran Mure«, le verouk je še lahko ostal slovenski (Ivan Zelko). Raznarodovanje je bilo vedno hujše. Po letu 1882 učitelji, ki niso toliko obvladali madžarščine, da bi jo lahko poučevali, niso mogli dobiti diplome. Že pred letom 1889 so pomadžarili prekmurska krajevna imena. Z zakonom leta 1907 se je pritisk na šolnike še okrepil. Madžari so vsekakor hoteli leta 1896, ob 1000-letnici prihoda na evropska tla, vcepiti Slovenski krajini popolnoma madžarski videz (1857–1913).

Leta 1900 je bilo na Madžarskem ljudsko štetje, pri katerem so šteli za materin jezik tistega, ki ga ljudje najraje govorijo in imajo za svojega. Po tako izpričanem materinem, ne pa po občevalnem jeziku so potem izvedli rezultate štetja. Uradna statistika je tedaj naštela na Madžarskem 98941 Slovencev. Na tej osnovi je dr. Anton Korošec na seji državnega zbora tedanje Avstro-Ogrske 16. junija 1910 razglasil, da se Slovencem na Madžarskem godi še slabše kot Beneškim Slovencem. Tam vsaj učitelji razumejo in čutijo slovensko, »na Ogrskem pa so slovenski učitelji popolnoma izumrli, kdor ni umrl, se ga je upokojilo«. Mlajši samo madžarski učitelji ne razumejo nobene besede slovensko in pridejo med slovensko govoreče ljudstvo kot tujci, da bi širili med njim kulturo v madžarskem jeziku. Korošec je spodbujal štajerske Slovence, naj kulturno pomagajo ogrskim Slovencem, kakor so to že itak počeli: »V vrečah kakor prej tobak, morajo ljudje sedaj od naših društev v temnih nočeh nositi knjige čez mejo, da se zmorejo ogrski Slovenci dalje izobraževati in pridobivati kulturo. Slovenci smo kulture željni narod, to se kaže tudi na Ogrskem […]. Šola je tam družina, tam se jezik dalje neguje, tam se uči branja in pisanja …« (Zver 2001: 71–72).

S podporo državne in višje cerkvene oblasti je madžarizacija napredovala. Mohorjevke in slovenski listi (*Bogoljub, Cvetje z vrtov sv. Frančiška, Slovenski gospodar, Straža*) niso bile zaželene. Narodno zavedne duhovnike so premeščali na madžarske župnije, na njihova mesta pa nastavljali madžarske. Madžarski nacionalistični duh je vse bolj vdiral v posvetno, politično in cerkveno življenje prekmurskega prebivalstva, ki »je seveda govorilo in

čutilo slovensko«. Pri tem je sodelovala večina domačih duhovnikov pod vodstvom dr. Franca Ivanocyja. Ta je s tehtnimi članki v *Szombathelyi Ujság Altkotmány* (*Sombotelske ustavne novice*) resno nasprotoval težnjam razkristjanjevanja. Na verskem področju mu niso mogli do živega, zato so ga začeli napadati na narodnostnem. V liberalnih listih *Murazszambot és vidéke in Vasvármegye* (Murska Sobota in okolica; Železna županija) so obtožili Franca Ivanocyja in Jožefa Klekla, da učita otroke krščanski nauk v slovenskem jeziku, da širita mohorske knjige, da so v tíšinski cerkvi slovenski napisi itd.

Ivanocy je zaman iskal pomoči pri cerkveni oblasti, ker je medtem škof Hidasy zbolel in se umaknil z vodstva škofije (†1900). »Šole so bile verske. Nadziral jih je dr. Franc Ivanocy, ki je rad poudarjal, da vera ostane vse življenje tuja, če se ne poučuje v materinem jeziku« (Zver, 2001: 30).

Ivanocyjevo delo je nadaljeval Jožef Klekl (1874–1948). Kakor je sam zapisal, ga je že od malega doma spremljal 'slovenski duh, zavest, ponos slovenstva', v domači hiši je bilo »slovenski besedi« dano prvo mesto. Bil je med dijaki, ki so se dopisovali in sestajali s tistimi »z one strani Mure [tj. štajerskimi] in »dobivali od njih slovenske knjige, pa tudi navdušenja za narodno stvar« (Zver 2001: 23–24, 25). Kot novomašniku mu je spregovoril cankovski župnik Jožef Borovnjak in vse spodbudil k zvestobi materinemu jeziku: 'kajti kdor jezik zaničuje in se v njem govoriti sramuje, ni in ne more biti pošten človek, ne dober kristjan niti zvest državljan'« (Zver 2001: 27).

Iz prvih Kleklovih objavljenih člankov in pesmi (Kalendar, Marijin list) je zaznati, da je Cerkev predvsem odvisna od notranjega bogastva ljudi in duhovne globine. Z Ivanocyjem je poudarjal, da vera ostane otroku vse življenje tuja, če mu je posredovana v tujem jeziku (Zver, 2001: 33). Klekl se je zavedal, »da se ljudstvo najlažje potuji z odvzemom domače besede, zato je to besedo branil tudi v času najhujše madžarizacije«: »V cerkvi ima razen liturgičnega latinskega jezika svojo pravico in mesto samo materinščina, tako ob nedeljah kakor tudi ob delavnikih. […] Šola in cerkev morata biti med seboj tesno povezani. Tisti jezik, ki se uporablja pri božji službi v cerkvi, se mora uporabljati tudi pri verskem pouku. Zato Cerkev predpisuje pri verskem pouku materinščino z zapovedjo, torej po vesti. K verskemu pouku pa spada tudi cerkveno petje, kajti to je en način molitve.« (Zver, 2001: 46–47). »Če bi [slovenski] duhovniki poučevali verouk v madžarščini, bi svojemu lastnemu ljudstvu prisolili zaušnico in bi ga hudo prizadeli v njegovi najbolj sveti pravici. In prav zato ne bi mogli več računati na njegovo zaupanje. Brez tega zaupanja pa pastoracija ni mogoča« (Zver, 2001: 47).

Klekl je že kot kaplan na Tišini (1899) hotel v gajici izdajati mesečnik *Dober Pastir*,[18] a je bila že prva številka prepovedana. Pogumno pa je s slovansko[19] gajico nadomestil madžarski črkopis v prekmurskih časopisih *Kalendar, Marijin list* in *Novine.* Leta 1910 je izdal v gajici molitvenik *Hodi k oltarskomi svestvi*.

Na cvetno nedeljo 6. aprila 1941 je nemška vojska zasedla Prekmurje in že v torek, 8. aprila, so Klekla aretirali. Naglica priča, da se je zdel 'novim in starim' okupatorjem nevaren, ker je bil narodno zaveden in vpliven duhovnik. 16. aprila 1941 so Nemci po predhodnem dogovoru Prekmurje 'vrnili' Madžarom. Klekl je ostal v murskosoboških zaporih od 8. do 22. aprila 1941. Ne od nemških ne od madžarskih oblasti ni dobil dovoljenja, da bi smel v zaporu maševati. Po drugi svetovni vojni se Kleklu ni godilo drugače kot drugim slovenskim duhovnikom. Med vojno so jih preganjali okupatorji, po vojni so jih črnili domači nasprotniki (prim. Rudi Čačinović). Trditi, da je Klekl prodal slovenski jezik in ga hotel spojiti s srbohrvaškim jezikom, je »žaliti spomin tistega, ki si je za svoje življenjsko geslo izbral besedi: Jezus et pauperes (Jezus in ubogi) in ki je tudi pod Damoklejevim mečem nenehno oznanjal, da je Slovenec, da je njegov jezik slovenski in ne vendski, še manj pa hrvaški ali srbski« (Zver, 2001: 125). »In k plodovitosti duhovniške službe je spadalo tudi varovanje slovenskega jezika, kajti kdor iztrga človeku njegov materin jezik, mu iztrga tudi vero (Ivanocyjevo in Kleklovo vodilo).« (Zver, 2001: 104)

Med drugo svetovno vojno je Madžarska podpirala Hitlerja. Zato je prihod Rusov imel za prebivalce Porabja drugačen pomen, kot na primer v sosednjem Prekmurju. (Mukič, 2005: 114, 115, 116). Madžarska okupacijska oblast ni v prazno zahtevala od učencev kazen, ki je znana tudi iz drugih okupacijskih con: »*Za štraf pa morem eške staukrat dojspisati, ka 'Med vörami v šauli nemo več gučo vendski, liki sam vogrski!*« (Mukič, 2005: 77). Obstoj porabskih Slovencev kot samostojnega osebka je življenjsko odvisen od njihovega jezika. V Mukičevem romanu sta v tej zvezi zastopani obe možnosti. Najbolj črna, »ka porabska slovenska rejč nakraci vömrgé« (Mukič, 2005: 86) do upanja proti upanju, da preživi. Predstavlja jo zgodba o Porabskem Slovencu na ruski fronti. Ko ranjenemu vojaku, Porabskemu Slovencu, dotlej nememu Šandoru Mešiču v zaledju poberejo krogle iz glave, »bila je prava boža čüda, ma je začnila rejč nazaj prihajati« (Mukič, 2005: 87, 88). Sogovornik je razumel nauk zgodbe (Mukič, 2005: 87, 88, 89).

4 Slovenci po svetu

Zorko Simčič razločuje troje stališč do slovenščine in vrednoto narodnosti:

- eni so zanjo v skrbeh in zahtevajo zaščito jezika;
- drugim se zdi »jezikovna ogroženost – prazen strah«;
- za kaj gre tretjim pri »resnični naravi njihovega sodobnega renegatstva«? (Simčič, 2005: 78).

Življenje izseljencev po Evropi in po svetu kaže, da jezik najmočneje povezuje in to toliko učinkoviteje, kolikor bolj je povezan z »našo besedno kulturo«. V družinah, ki so se trudile za kvalitetno slovenščino, se je zavest narodne pripadnosti neprimerno bolj ohranjala kot v družinah, kjer se je govoril dialekt, kaj šele, kjer je začel prevladovati halfpapu [half in pol (slovensko)], v Argentini pa slovežano [slovensko in el castellano] (Simčič, 2005: 80).

V tujini se je kmalu izkazalo: hitreje, ko je med rojaki izginjala zavest o vrednoti jezika, hitreje je potekal proces asimilacije. »Toda če se je kdaj govorilo o 'slovenskih otokih' v tujini, lahko danes ob globalizaciji in ob izginjanju meja mirno govorimo o položaju [Slovenije] sredi 'evropskega morja'.[20]

Dekliški list se je pri nagovarjanju za spoštovanje in ljubezni do jezika in narodnosti v prvi polovici 20. stoletja še lahko skliceval neposredno na 4. božjo zapoved (Obmejni Slovenec, 1928: 195–196). Slovenska dekleta doma in raztresena po vseh delih tedanje države, Evrope in še kje, so brale: »Ali mislite, da ravnate svobodno, če se sramujete svoje narodnosti, domače govorice, domačih običajev, katerih vas je naučila slovenska mati?« (Deklica na tuje gre, 1940: 115). Redki, ki so se poklicno povzpeli, so se bili pripravljeni izpostavljati, četudi le prestolnici nekdanje Jugoslavije: »'Ti si bil med slovenskimi profesorji [na šoli za telesno vzgojo] edini, ki si nas na izpitih spraševal v slovenskem jeziku'. Res, s Slovenci sem govoril v domačem jeziku. Vse to ni bilo prav Srbom, ki so raje slišali svoj jezik« (Vrabl, 2007: 173).

Kaj pa če sogovornika sploh ni? Misijonar Pavel Bernik (roj. Puštal 1917, Škofja Loka – umrl 2000, Dimapur, Indija) v Indiji se je v živo lahko pogovarjal po slovensko po desetih letih. Je pa od doma prejemal slovenski tisk – časopise, knjige, revije. »Le z ljubim Bogom sem govoril po slovensko« (Ciglar, 2010: 20, 25, 27). Še dlje je podobno samotno vztrajal s slovensko besedo pesnik Vladimir Kos (roj. Murska Sobota 1924 – umrl 2022, Tokio, Japonska). Sedem desetletij je vztrajal na Japonskem[21] in pisal odlične pesmi v slovenščini. Bravuroznost njegove poezije je presenetljiva še toliko bolj, če se zavemo, da se je leta in desetletja v materinščini lahko pogovarjal večinoma le sam s sabo. Rezultat njegove ustvarjalne vzdržljivosti so sorazmerno dolgi pesniški cikli, kulturološko popolnoma vpeti v deželo vzhajajočega sonca, vendar z doživljajem Slovenca in kristjana in duhovnika (Stanonik, 1999: 16–17). Zdravo, sočno in ognjeno je pesništvo misijonarja Jožeta Cukaleta (roj. Vrhnika 1915 – umrl 1999, Kalkuta, Indija), pretresljivo zaradi zvestobe materini besedi in koprnenja po domači zemlji, čeprav s silno ljubeznijo do bujne Bengalije (Stanonik, 1999: 16).

Zamejsko in izseljensko usodo je na svoji koži doživel izgnanec Karel Mauser, ki ga je po drugi svetovni vojni zaradi nemško pišočega priimka doletela usoda izgnanca. Nadarjen pisatelj je s *Kaplanom Klemenom* in z *Ljudmi pod bičem* dobro zastavil svojo pisateljsko pot, toda v zagatnem »begunskem okolju na Koroškem se je razumsko, stvarno odločil za večerniško pisanje. »Zavedal se je, da gre Mohorjevi za reševanje eksistencialnih vprašanj slovenskega človeka na Koroškem, da gre za reševanje slovenske govorice (Pibernik, 1993: 65, 77). Nanje je mislil še tudi, ko se je od njih podal v veliki svet. V knjigo iz leta 1955 je napisal: »Iz tujine poklanjam to knjigo koroškim ljudem, njim, ki še iz starega žive, ki jim je domača beseda kot kruh in sol. Preproste so besede in preprosti ljudje. Napisal sem jo, da bi obudil spomine sebi, Tebi, ki jo boš bral, pa zato, da bi čutili, kako lepa in živa je slovenska beseda« (Pibernik, 1993: 95).

Mauser se v emigraciji ni vključeval v politično dejavnost, raje se je loteval kulturniške. »Predobro je vedel, da slovenska beseda v zdomstvu naglo usiha.« Poglavitni vzrok za porazno stanje je videl v prevelikem razhajanju preprostih bralcev med slovenskimi izseljenci in avantgardisti. Nekoč mu je eden zabrusil: »Emigracijska umetnost bo opravila svoje delo, če nekoč prinese domov samo nekaj visoko umetniških knjig.« Mauser pa, ki je vztrajno zavračal čisti umetniški ekskluzivizem: »Morda, toda meni je važnejše, da prinese domov slovensko srce!« (Pibernik, 1993: 124).

Cel korpus slovenske književnosti, ki je nastajal v Argentini med političnimi emigranti, je bil pol stoletja zamolčan. Povezani s predvojnimi literarnimi tokovi in ob tragični izkušnji svojega rodu so v »težkih razmerah ustvarjali

vrhunska dela slovenske literature«. *Velika črna maša za pobite Slovence* Tineta Debeljaka je pesnitev izjemnih razsežnosti, »tematika povojnih pobojev v njej dobila v sebi uravnoteženo in estetsko monumentalno delo, navdihnjeno z liturgijo mašnega obredja« (Denis Poniž). Delo bi sodilo v učbenike o slovenski književnosti skupaj s kakšno Župančičevo Dumo (Jančar, 2003/2004: 57–58).

Književnost v slovenskem jeziku se v tujem okolju z vsako generacijo približuje naravnemu usihanju ali pa preraste v književnost v tujem jeziku, a navadno, skorajda neizogibno, še vedno s prepoznavnimi znaki slovenskega duha, načina mišljenja skupnosti, neuničljivega skupinskega spomina, ki pomeni identifikacijski znak naroda (Glušič, 2003/2004: 60–61).

Prva v Argentini rojena generacija je živela v dveh svetovih. Njihov zaključni petošolski zbornik je izšel s pomenljivim naslovom Med dvema svetovoma. V njem so zanosno izjavljali, da slovenskega sveta ne bodo samo ohranjali, temveč tudi ustvarjalno razvijali. Nekaj let za tem je eden od njih »na vprašanje, kaj da so, ugotavljal, da niso ne popolnoma Slovenci ne popolnoma Argentinci, temveč 'medmedi', »vezniki, konjunkcija, neko nenehno prepletanje, ki se nikoli dokončno ne izoblikuje, ne zadobi svoje dokončne podobe« (Fajdiga, 2003/2004: 66–67).

»Ta dvojnost in domo-otočje sta imeli svoje meje: Šola te uči, življenje pa izuči. [...] 'Dedič ni tisti, ki zgolj nekaj prejme, temveč tisti, ki izbere'« (Derrida). Stavek o intelektualni dediščini. Slovenski skupnosti je hvaležen dolžnik, saj je iz nje zrasel in samo staršem in njej se ima zahvaliti, da lahko po slovensko pove svoje misli (Fajdiga, 2003/2004: 63, 65).

Samoumevno je bilo, da bomo pisali v slovenščini: »Slovenščina je bila jezik naše intime, našega zasebnega sveta, našega mikrokozmosa, tako osebnega kot tudi skupnostnega«[22] (Fajdiga, 2003/2004: 66–67).

5 Aktualno stanje

Nove študije vrednoti slovenstva ne dajejo več nobene teže.

Včasih so Slovenci trpeli za slovenstvo, danes pa se pišejo razprave! Razprave, da ga ni! Razprave npr. o jezikovnih navadah kot bistvenih identifikacijskih simbolih otrok in odraslih in o vlogi primarne socializacije v družini in socializacije drugod (šola, mediji, prosti čas, soseska itd.) pri usvajanju jezika in sooblikovanju pripadnosti slovenski skupnosti (Pertot, 2007: 255). V sodobnejših raziskavah je v ospredju medgeneracijski prenos jezika in identitet:

a) Staršem tistih otrok, ki obiskujejo šolo s slovenskim učnim jezikom, se zdi bistveno posredovanje slovenske identitete, čeprav se zavedajo, da pripadajo njihovi otroci tudi italijanski skupnosti (Colja, 2001).

b) Po drugi strani se pri govorcih v prenašanju jezika na naslednje generacije opaža negotovost. Vzroki zanjo so – samoumevno – družbeno-politični (Carli, 2002).

c) Pri medgeneracijskem prenosu jezika je posebno pomembna njegova psihološka vloga v razmerjih med manjšinsko-večinskimi stiki celo med predšolskimi otroki (Pertot, 2004).

Raziskovalci slovenščine in slovenske identitete med Slovenci v Italiji so vlogo matere in očeta pri posredovanju jezika obravnavali kot vlogo staršev in v njih ni razlikovanja po spolu. Iz zbranih podatkov o etnični sestavi družin z otroki, ki obiskujejo šole s slovenskim učnim jezikom, izhaja, da je dve tretjini več kot zakonov, v katerih je mož Slovenec, žena pa Italijanka. Od tod misel, da na odločitev za slovensko oziroma italijansko šolo bolj vpliva narodnost matere kot očeta. Hipoteze ni mogoče preveriti, ker ni statističnih podatkov o številu in narodnosti vsakega izmed staršev italijansko-slovenskih družin, ki pa se odločajo za italijansko šolo (Pertot, 2007: 255).

Otroku starši pripišejo etnično identiteto že z izbiro imena, ki nakazuje tudi prihodnjo etnično pripadnost otroka, kot si jo starši želijo. Ime namiguje, katerim identitetnim vidikom naj otrok daje prednost, in istočasno tudi izročilo, kaj naj vzame s seboj iz preteklosti v prihodnost (Pertot, 2007: 263).

Danes med Slovenci v Italiji binom 'slovenski jezik in identiteta' nima nobene konotativne vrednosti in ga ni mogoče več uporabljati za označevanje pripadnosti 'slovenskemu narodu'. O slovenskem narodu namreč ni ene same, enoumne predstave, za katero bi lahko trdili (po Bordeauju), da deluje kot bi bila realna, čeprav je namišljena, ker se v ljudeh pojavlja kot mentalna predstava. Obstaja več predstav in več identitetnih opcij, ki se bolj ali manj navezujejo na neko neopredeljeno 'slovenstvo'. Iz tega sledi, da ohranjanje slovenskega jezika (v

smislu poznavanja in uporabe njegove standardne variante) med Slovenci v Italiji zahteva, da se začne standardna slovenščina obravnavati in tržiti ločeno od identitetnih vprašanj, ker je nekatere identitetne opcije, ki so govorcem na razpolago, ne upoštevajo (Pertot, 2007: 264–265).

Nič takega ni, če gleda na jezik nekdo zgolj kot sredstvo sporazumevanja in trženja v trgovini, politiki, raziskovanju. Trženje je čisto nekaj drugega kot slovenstvo sámo na sebi – presežek človekove imanence. Avtorica izhaja iz podmene, da je kategorija naroda le konstrukt[23] in je njegova realnost le država. Zdaj je jasno, zakaj je Boris Pahor zavračal francoski model »*État-Nation*« in priporočal, da se v združeni Evropi ta sintagma dokončno odpravi (Pahor, 2005: 63–64).

Tu ni več prostora za materinščino! Toda jezik je še nekaj več. Je tudi znamenje identitete! Če bi do nastanka slovenske države tako pojmovali narod, tudi slovenske države ne bi bilo. In ker so drugi tako pojmovali sebe, Slovence pa zavračali kot konstrukt, so Slovenci ob njih tako trpeli. Trpeli in umirali zaradi njega: Primorci pod fašizmom, Korošci pod nacizmom, Porabci pod Madžari, vsi (jugoslovanska jedra!) pod komunizmom. Zdaj pa se mu sami odpovedujemo!

Takšni sklepi so očiten dokaz propadanja idealitete slovenstva. »Slovenstvo, ta v druge jezike neprevedljivi izraz, da je 'naša stvar' lahko živela v srcih in umih naprej« (Simčič, 2003: 185).

»V gimnaziji v Kranju smo imeli profesorja, ki je poudarjal, da imajo besede in jezik tudi afektivni oz. čustveni pomen. Verjetno jaz po petdesetih letih izgnanstva ta čustveni pridih še vedno čutim in me kaj povedano v slovenščini še vedno gane bolj kot povedano v angleščini ali celo nemščini, kjer so Nemci moje občutke v veliki meri zatrli. Jezik je skratka tudi politicum, ki deluje v obe smeri. Najprej zaradi jezika dobimo etnično opredelitev, nato nas pa ta opredelitev priganja, da jezik čutimo in varujemo« (Sirc, 2005: 77–78). Evropska unija bo namreč za slovenščino huda preizkušnja.[24]

Težko se je strinjati s stališčem (Matija Ogrin): »Nekoč je bil jezik zagotovilo našega obstoja, a je danes to vlogo prevzela nacionalna zgodovina'«, če ni dodano, »da je jezik še vedno nujni pogoj nacionalne kulture in identitete«. Nekoč ni bil le jez pred ponemčevalnim pritiskom, ampak hkrati najuspešnejše vezivo za kulturno enotnost naroda, tista podlaga, »brez katere se v nas ne bi nikoli mogla razviti zavest politične enotnosti in pozneje ne bi moglo priti do – osamosvojitve« (Simčič, 2005: 80).

Zgolj poudarjanje materinščine kot vrednote[25] je premalo.

Jezik je naša usoda, naše srce. Jezik je naša srčna zadeva.

6 V premislek

Za preživetje slovenskega naroda kot samostojne biti je življenjsko pomembno, kaj bodo prihodnje generacije študentov in intelektualcev v spremenjenih razmerah Evropske unije pripravljene storiti za slovensko narodno zavest. Njenih razsežnosti, ki nas delajo prepoznavne in ločijo od drugih, ni mogoče prepustiti naključju in spontanosti, še manj brezbrižnosti in malomarnosti, če nočemo, da bi nas odplavilo. Odgovorno, zrelo, samozavestno in pogumno je treba s primernimi sredstvi javnega delovanja zajamčiti obstoj države in rast slovenskega naroda.

Če se Slovenci želimo in hočemo obdržati kot narod, je v razpravo o slovenskem šolstvu v prihodnje nujno zavestno vkalkulirati tudi slovensko narodno identiteto. V slovenski splošno izobraževalni proces bi ta morala biti vključena implicitno, v visokem šolstvu pa eksplicitno, da bi pripravljala ustrezen profil za pouk v osnovnih in srednjih šolah.

Jezik je najodličnejše znamenje narodne istovetnosti. Glede na tukajšnjo tému je življenjskega pomena, da prav vsaka, ampak res prav vsaka stroka goji svojo lastno ustrezno slovensko terminologijo in tekoče jezikovno izražanje: vendar ne v smislu dolžnosti, temveč pravice in veselja, da ji je to omogočeno. Kakor hitro bi se katera polenìla in podlegla udobju tujega izražanja, bi v tisti disciplini slovenščina začela zaostajati in propadati, in to lahko potegne za seboj uničujoč proces zamiranja naše knjižne – standardne materinščine na najvišji ravni. Zato bi se moral vsak nelingvističen oddelek na naših fakultetah potegovati za lastnega terminologa.

Že zelo dolgo je, ko sem nekje prebrala, da Angleži merijo odličnost domačega izobraženca, torej Angleža(!) po kakovosti njegovega izražanja. Kako bi jo odnesli slovenski, če bi jih začeli ocenjevati glede na slovenski uzus?

Včasih se zdi, da so lektorji za potuho napačno stremečim udeležencem v znanosti, saj jim brez sramu prepustijo skrb za lastne pisne izdelke in jih imajo v tem pogledu celo za nekakšne sluge in potem nastane vtis, da jim pravzaprav lektorji pišejo magisterije in doktorate.

Kot se vsak posameznik trudi za čim lepše stanovanje, bi bilo prav, da bi bilo tudi (jezikovno) okolje njegovega intelektualnega delovanja čim bolj urejeno in duhovno krepko. Z objavami v tujem jeziku (praviloma angleščini) na domačih tleh postajamo kolonija v lastni državi.

Komaj sto let je preteklo, ko smo se klanjali cesarskemu nemškemu Dunaju, še trideset ne, ko smo bili podrejeni zajedniškemu srbohrvaškemu Beogradu in zdaj na vrat na nos tečemo v naročje merkantilni angleščini. Če to počno parvenijski ljubljanski trgovci vsake baže, naj jim znanost – cvet narodovega duha!? – slepo sledi?

Prepričana sem, da ni tolikšnega dobička od objave v angleščini v domači reviji, kolikor je škode. S tem se slabì odgovornost za razvijanje domačega strokovnega izrazja in izražanja, berejo jih pa tako spet le domači strokovnjaki. Tukajšnje razmišljanje se praviloma bolj nanaša na stroke, ki se navezujejo na slovensko istovetnost, saj nima vpogleda v druge, vendar je ravno pri njih še toliko bolj pomembno gojiti jezikovno samostojnost, saj jih samo jezik in ne tudi predmet sam umešča v slovensko duhovno kulturo.

Časopisi pišejo, kako tuji obiskovalec slovenske prestolnice ugotavlja, da je naš uradni jezik angleščina. Ali pa imamo vendarle svojega, kot je mislil doslej, pa je tako zelo podoben angleščini?

Jezik je najpomembnejša dediščina, ki so jo naši predniki vzeli s seboj iz prvotne domovine v današnji slovenski kulturni prostor. Ali odnesli s seboj, ko so se po sili razmer odpravili v svet:

»Tisti pogreb, tisti pogrebi v tujini … ko so trudni javni delavci drug za drugim legali v grob … tisti žalostni pogrebi v tujini, ko so po zadnjih molitvah ustnice onemele in je kdo od žalujočih, kdaj kakšen otrok … odprl zavitek ali škatlico, vzel iz nje prgišče slovenske zemlje, prinesene preko oceana, in jo stresel na krsto … ko si začutil, da z mrtvim odhaja v grob del Slovenije. Kdor ni videl teh prizorov, ne ve, ne more vedeti, kaj pomeni domača gruda človeku, ki je bil prisiljen umakniti se v tujino, ne more razumeti desetletja trajajočega domotožja … In ko je bilo zaslišati iz drhtečih grl še poslovilno pesem – Gozdič je že zelen – si v sebi tlačil solze, a nisi mogel, da si ne bi rekel: 'In takega človeka, take ljudi toliki v Sloveniji žigosajo za izdajalce naroda … te ljudi, ki so ne samo živeli, ampak umirali za slovenstvo.' Umirali. Debeljak – daleč od rodne zemlje …«[26] (Simčič, 2003: 185–186).

Odločilna je naša drža do jezika,[27] najpomembnejša njegova raba. V preteklosti je bilo poudarjanje materinega jezika kot vrednote neprimerno večje. Za Slomška je bil jezik najdražja dota, ki smo jo dobili od staršev. Pri njem je najti celo misel, da bo Bog nekoč terjal od človeka, ki je talent, tj. jezik, zakopal, in 'vsi zaničevalci lastnega poštenega jezika bodo v vnanjo temo potisnjeni', ko je prispodoba teme bila sinonim za večno kazen.

Beseda je »najbolj prozorno okno v notranjost naše duše« (Rakovec, 2003: 46). Karakteristična besedna zveza »naša beseda« se pojavi vsaj pri štirih slovenskih pesnikih (Oton Župančič, Alojz Gradnik, Zdenka Serajnik, Viljem Černo). Avtor iz Terske doline se razboljeno sprašuje: »Ali se *naša besjeda suši?* /… / *Nam še kradejo dušo?* (Černo, 2006).

Ernst Hemingway je zapisal nekako tako:

Ne sprašuj: Komu zvoni!

Zvoni tebi!

Zvoni nam! Če ne bomo bolj resno jemali našega jezika, naroda in življenja sploh!

Naj za hip zaprem oči,
naj pozabim vse druge jezike
in naj vidim v kozmični čistini
samo njo, slovenščino!

Njo edino, razkošen in trpek rožmarinov grm
sredi koordinat biti in nebiti!
Njo, v toplini njene dvojine,
v spokojnosti nedovršnikov
in šviganju dovršnikov,
v mogočnosti glagolnikov!

V skalnatosti Prešerna
in gozdnatosti Jurčiča
in preroškosti Cankarja
in knježjosti Župančiča
in hranilnosti Finžgarja
in aromatičnosti Preglja!

O, kakšno obiskanje je to,
ko jo čutiš takšno,
jezik iz krvi in zlata,
iz samih praprvin,
tvoje edino mogoče izrazilo! (**Rebula**, 2014: 95).

V slovenščini,
v kateri je 'shranjena vsa skrb in gorečnost reformatorjev,
up in strah Prešernov,
šegavost mladega Levstika in grčavost starega,
eleganca Stritarjeva …',
je tudi vsa naša in naših prednikov preteklost.
V njem je duša naroda (**Simčič,** 2005: 80).

7 Viri in literatura

Bernik, France (1981): Kopitarjev in Čopov nazor o poeziji. *Slavistična revija,* letn. 29, št. 2, str. 201–213. Dostopno na: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-UPIIV8VK.

Bizjak, Baldomir; Bogataj, Dominik (2001): Brezniški spomini Dominika Bogataja (1927–41): Nisem priznal krivične meje! *Žirovski občasnik* 22, št. 31, str. 93–98. DPD Svoboda Žiri. Dostopno na: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-HLFDU5P7.

Bogataj, Boštjan (2002): Združili so ju Tolminski dnevi. *Gorenjski glas*, torek 26. 3. 2002, str. 6.

Cankar, Ivan (1968): Kurent. V Josip Vidmar (ur.): *Izbrano delo III*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Ciglar, Tone (ur.) (2010): *Pavel Bernik, misijonar z indijsko dušo.* Ljubljana: Salve.

Cukale, Jože (1940–1941): Če študent na rajžo gre …. *Mentor* 28. Ljubljana.

Černo, Viljem (2006): Vikariat Slovencev iz Terske doline Vicariatus Sclaborum. V Milena Kožuh (ur.): Terska dolina/Alta val Torre/Val de Tor: Terska dolina v besedi, sliki in pesmi Viljema Černa (str. 78–84). Celje, Gorica: Društvo Mohorjeva družba, Celjska Mohorjeva družba, Goriška Mohorjeva družba.

Deklica na tuje gre (1940). Vigred, let. 18, št. 4, str. 115–116. Dostopno na: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-OGBWI7S9.

Dolar, Jaro (1982): *Spomin človeštva*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Draksler, Igor (2008): Od Besede h Knjigi. V Judita Šega idr.: *Protestantizem na Loškem*: Ob 500 letnici rojstva Primoža Trubarja. Ljubljana: Zgodovinski arhiv.

Egermann, Eva (2006): Jezik in svoboda,. *Borec* 48, št. 635–638.

Fajdiga, Pavel (2003/2004): Med dvema svetovoma. *Glasnik Slovenske matice* XXVII/XXVIII, št. 1–2, str. 62–67.

Felc, Jože (1991): *Duša imena*. Ljubljana: Prešernova družba.

Glavan, Mihael (2008): *Trubarjev album* (Romanje s Trubarjem). Ljubljana: Mladinska knjiga.

Glušič, Helga (2003/2004): Odnos matične domovine do izseljenske/zdomske književnosti. *Glasnik Slovenske matice* XXVII/XXVIII, št. 1–2, str. 59–61.

Jakomin, Dušan (2010): Primorski duhovniki iz ljudstva med ljudstvom. *Naš vestnik* 35, št. 5, maj – veliki traven, Trst, 10.

Jančar, Drago (2003/2004): Nekaj uvodnih misli. *Glasnik Slovenske matice* XXVII/XXVIII, št. 1–2, str. 57–58.

Klinec, Rudolf (1967): *Zgodovina Goriške Mohorjeve družbe*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Kmecl, Matjaž (ur.) (1976): *Ta hiša je moja pa vendar moja ni: Sodobna slovenska literatura na Koroškem.* Ljubljana: Mladinska knjiga; Celovec: Društvo slovenskih pisateljev v Avstriji; Klub Mladje.

Kovačič, Franc (1935): *Anton Martin Slomšek, služabnik božji. Drugi del.* Celje: Družba sv. Mohorja.

Kragelj, Jožko (1997a): *Ivan Trinko Zamejski: življenje in delo*. Koper: Ognjišče.

Kragelj, Jožko (1997b): *Vinko Vodopivec: življenje in delo*. Koper: Ognjišče.

Kralj Jerman, Lučka (2008): *Janko Kralj: utišani in pozabljeni slovenski politik (1898–1944)*. Ljubljana: Družina.

Krese, Srečko (1990): *Naprej zastava slave.* Celje: Mohorjeva družba.

Kristjan moli (1982). Ljubljana, Družina.

Križman, Mirko (1997): *Jezikovna razmerja*. Maribor: Slavistično društvo.

Legiša, Lino; Tomšič, France (1956): *Pismenstvo.* Ljubljana, Slovenska matica, str. 139–184.

Lendovšek, Mihael (ur.) (1879): *Ant. Mart. Slomšeka Zbrani spisi. Tretja knjiga: Životopisi*. Celovec: Tiskarnica družbe sv. Mohora. Dostopno na: https://books.google.si/books?id=ws_8hVtFqXIC&printsec=frontcover&hl=sl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.

Lendovšek, Mihael (ur.) (1885): *Ant. Mart. Slomšeka Zbrani spisi. Četerta knjiga: Različno blago*. Celovec: Tiskarna družbe sv. Mohora. Dostopno na: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-DQ7T3DSL.

Lipuš, Florijan (1995): Še dobro jutro ne znajo reči. V Boris Lipužič: Čedermaci današnjega dne. Pričevanja o slovenski šoli in materinščini v zamejstvu (str. 111–120). Ljubljana: Enotnost.

Möderndorfer, Vinko (2008): *Vsakdanja spominjanja*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Mukič, Francek (2005): Garaboncijaš: porabska legenda. Murska Sobota: Franc-Franc; Zveza Slovencev na Madžarskem.

Obmejni Slovenec (1928): Slovensko dekle. *Vigred, let.* 6, št. 9, str. 195–196. Dostopno na: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-U4TKVUFL.

Pahor, Boris (2003): *Zgodba o reki, kripti in dvorljivem golobu*. Maribor: Litera.

Pahor, Boris (2006): Mavrica je naš simbol ali jezik kot blagoslov (Uvodni govor na 71. svetovnem kongresu mednarodnega PEN od 14. do 21. junija na Bledu). V Matija Remše (ur.): *Mohorjev koledar 2006* (str. 62–65). Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Pahor, Vladimir (2002): *Na razpotjih življenja*. Trst: ZTT.

Pelikan, Egon (2002): *Tajno delovanje primorske duhovščine pod fašizmom* (Korenine). Ljubljana: Nova revija.

Pertot, Suzanna (2007): V imenu očeta: medgeneracijski prenos slovenskega jezika in identitete po moški liniji. V Miran Košuta (ur.): *Živeti mejo.* Zbornik (str. 255–266). Trst, Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.

Pibernik, France (1993): Karel Mauser: življenje in delo. Koper: Ognjišče.

Pogačnik, Jože (1963): *Čas v besedi*. Maribor: Obzorja.

Poljanec, Janez [= Etbin Bojc]; Hrastelj, Franc (ur.) (1962): *Knjiga o Slomšku*: zbornik ob stoletnici smrti. Celje: Mohorjeva družba.

Rakovec, Karel (2003): Psihološke in sociološke osnove dvojezičnosti (Iz rokopisne zapuščine). *Zvon* (revija za kulturo in družbo), letnik 6, št. 5, 46–50.

Rebula, Alojz (2014): Slovenska beseda. *Pratika*. Celovec: Mohorjeva družba.

Simčič, Zorko (2003): Meditacija ob postavitvi spomenika dr. Tinetu Debeljaku (Škofja Loka, 2003, ob stoletnici njegovega rojstva). *Meddobje* XXXVII, št. 3–4, Buenos Aires/Argentina, 177–186.

Simčič, Zorko (2008): Življenje polno smisla. Ob tretji obletnici smrti Milana Komarja. *Loški razgledi*, let. 55, št. 1, str. 77–97. Dostopno na: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-BMZDYX5P.

Sirc, Ljubo; Moder, Janko; Simčič Zorko; Kos, Vladimir; Filipič, Hanzi,; Čander, Mitja (2005): Jezik naš vsakdanji (Nekaj pogledov na materinščino in njeno usodo). *Zvon* (revija za kulturo in družbo) 8, št. 1 (Celovec), str. 75–86.

Slodnjak, Anton (1934): *Pregled slovenskega slovstva*. Ljubljana: Akademska založba. Dostopno na: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-NJPLVHR6.

Slomšek, Anton (1847): Matija Ahacel [nekrolog]. *Drobtinice za novo leto 1847*, II. leto, str. 117–131. Dostopno na: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-UG68BC7W/964d1017-3018-4c27-a640-28641ba1c86d/PDF.

Slomšek, Anton Martin (1857 [1991]): *Slom'shek, Anton, voseni'shki fajmo'shter, Blashe ino Neshiza v' nedel'ski 'sholi: Uzhitelam ino uzhenzam sa poku'shino*, V' Zeli 1842. = Reprint izdaje Blaže in Nežica v nedelskej šoli, Celovec, 1857 [Celje, Mohorjeva družba, 1991].

Sluga-Škof, Ivanka (1999): *Skozi ogenj in pepel*. Ljubljana: Slovenska izseljenska matica.

Soklič, Jakob (1928): *Istra kliče ….: spomini izgnanega istrskega duhovnika, I–III*. Ljubljana: Jugoslovenska Matica.

Stanonik, Marija (1999): Je (vsaka) meditacija (že) pesem? »Pusti peti moj'ga slavca, kakor sem mu grlo ustvaril.« *Sonce*, Poezija slovenskih jezuitov. Ljubljana: Župnijski urad Dravlje, str. 7–22.

Stanonik, Marija (2021): Slovenščina med vzhičenostjo in prezirom. V Marko Snoj, Milan Dekleva (ur.): *Jezikovna samozavest – obstoj in razvoj materinščine je odvisen od nas samih* (zbirka Znanje kot vrednota: izobraževanje za 21. stoletje), SAZU, 14. junij 2019 (str. 60–78). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Dostopno na: https://www.sazu.si/uploads/files/publikacije21/Jezikovna_samozavest_11marec2021.pdf.

Šega, Judita idr. (2008): *Protestantizem na Loškem*: Ob 500 letnici rojstva Primoža Trubarja. Ljubljana: Zgodovinski arhiv.

Šega, Polona (2009): »Gre mi za skupnost, kateri pripadam«. Intervju z Borisom Pahorjem. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 49, št. 3, 4, str. 71–73.

Šelih, Alenka; Antić Gaber, Milica; Puhar, Alenka; Rener, Tanja; Šuklje, Rapa; Verginella, Marta (ur.) (2007): *Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: Založba Tuma.

Tolmajer, Nužej (2003): Tomaž Holmar (1905–2003): in memoriam, *Družina* 52, št. 10, 9. marca 2003, str. 24.

Turnšek, Metod (1976): Korotan v krčih. Kmecl, Matjaž (ur.) (1976): *Ta hiša je moja pa vendar moja ni: Sodobna slovenska literatura na Koroškem (str. 66–78).* Ljubljana: Mladinska knjiga; Celovec: Društvo slovenskih pisateljev v Avstriji; Klub Mladje.

Vertovec, Matija (1850): *Shodni ogovori: spisal in izustil fajmošter v Št. Vidu nad Ipavo*. Ljubljana: Jožef Blaznik. Dostopno na: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-YBEAVJWK.

Vrabl, Tone, (2006): Apostol novega načina življenja. Ob stoletnici rojstva – radijski posnetek pogovora s športnim vzgojiteljem Dragom Ulago, 13. maja 1993. *Mohorjev koledar 2007*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, str. 166–176.

Zver, Stanislav (2001): *Jožef Klekl: prekmurski Čedermac*. Koper: Ognjišče.

Žokalj-Jesih Bojana (ur.) (1996): *Bili so Čedermaci*. Primorski duhovniki od konca prve do konca druge svetovne vojne. Ljubljana: Svobodna misel.

8 Opombe

[1] Vladimir Zarov iz Bolgarije. Žal si vira nisem zapisala.

[2] Včasih smo govorili »zamejci«, a se danes to zdi manj primerno, saj meja uradno ni več.

[3] Zanje je ustaljeni izraz »izseljenci«, a tukajšnji članek misli tudi na izgnance, begunce itn.

[4] Za narod je država tako pomembna kot osebna izkaznica za osebo (Janko Prunk, radio Ognjišče, 15. 10. 2023).

[5] Njun misijon z vzhoda v 9. stoletju in Cirilovo prizadevanje za »pradedne časti« (Sorč) posredno povezuje Slovence s cerkvenimi očeti, od koder že ni daleč v svetopisemsko zgodovino. Sploh, če pomislimo na Pavlovo potovanje v Filipe (Makedonija).

[6] Glede na to, da so ta besedila ostala v zapuščini škofa Abrahama, prvega škofa Loškega gospostva, včasih zasanjarim, da so mogoče celo tam nastala ali da jih je imel s seboj, če se je mudil v tem gospostvu.

To je lahko cukrček za otroke, šolarje. Priložnost za navduševanje.

[7] Sploh prva natisnjena knjiga je bila Biblija, ki jo je natisnil J. Gutenberg. Prva natisnjena knjiga v angleščini je zbirka zgodb o Troji (Caxton 1473), medtem ko je bila Biblija je bila prvič natisnjena v angleščini (Coverdale) leta 1535.

[8] Predvsem pri zbiranju folklornega izročila, predvsem pesmi, ki so temelj Štrekljevih Slovenskih narodnih pesmi (1895–1923).

[9] V nekrologu Matiju Ahaclu med drugim piše: »Naš Matija bili so tudi iskren Slovenc, ki so ljubili svoj matern jezik, ino po svoji moči skerbeli za olikanje svojega ljudstva. Povabili so veliko prijatelov, de bi lepe domače besede naberali in v bukve pisali, ki se jim besednik alj slovar pravi.« (Slomšek, 1847: 123).

[10] razen enega, ki naj bi bil duhovnik.

[11] Benedikt XV., ki se je leta 1921 odločno zavzel za naše zatirano istrsko ljudstvo, ni našel v očeh Benita Mussolinija milosti (Pelikan, 2002: 283).

[12] Zgodbe tu ni konec. Le za naš namen zadošča. To zgodbo je nekdanji učitelj zlahka pripovedoval, nikoli pa ni mogel govoriti o Golem otoku. Tam so ga mučili njegovi lastni ljudje. Zato je bila bolečina hujša.

[13] Federalistična unija evropskih nacionalnosti, Evropski urad za manj razširjene jezike pri Evropskem parlamentu.

[14] Izjava mednarodne organizacije za zaščito ogroženih jezikov in kultur, Splošna deklaracija PEN in Unesca o jezikovnih pravicah, Barcelona 1996; Poslanica papeža Janeza Pavla II. za svetovni dan miru leta 1988 za pravice manjšin. Izjava Evropskega parlamenta in Evropskega sveta o narodnih manjšinah in o evropskih regionalnih in manjšinskih jezikih; predlog za ustanovitev Jezikovnega sveta pri Združenih narodih.

[15] Izjemen dogodek v nemški vojski pod Hitlerjevo Nemčijo je doživel Mariborčan Jože Lorenčič (pismo, Maribor 24. 2. 1996): Vojaško usposabljanje v Innsbrucku v Tirolu je potekalo v zelo strogem vojaškem duhu – vse v nemškem jeziku. Slovensko govoriti je bilo prepovedano. Toda ker slovenski vojaki niso znali nemško, so se skrivaj pogovarjali slovensko. Mariborčan Jože Lorenčič je leta 1942 prevedel v slovenščino koračnico v zvezek, kamor so pisali napotke s predavanj. Nekega dne mu je nekdo ta zvezek 'sunil'. Naslednji dan se je moral vojaško opremljen javiti pri četovodji ('Kompanieführer') in ga zagledal na njegovi mizi. »Spreletel me je čuden strah, saj sem imel v zvezku tu pa tam napisano tudi kaj slovenskega, kar pa ni bilo dovoljeno. Takšna so bila pravila.« Po uradnem delu pogovora, ki je potekal pravilom ustrezno, sta s četovodjem ostala sama in ta počasi v okorni in trdi slovenščini reče: »vem, vi ne znate dobro nemško, jaz pa ne slovensko, nisem Slovenec, sem le slavist po poklicu. [...]. Oba se morava podrejati redu, tako se pač zahteva. Zvezek vam vračam. Današnji dan pa si zapomnite: ničesar v lastno škodo, delajte le to in tako, da je vam v korist. Prosim vas, bodite pošteni

in nikomur ne povejte, da razumem nekoliko slovensko.« Podal mu je roko, slovenski vojak v nemški vojski pa bi ga najraje objel, »samo zato ker je bil z mano prijazen na dostojni višini in ker je z mano govoril slovensko.«

Kako si avtor ne bi zapomnil izjemnega srečanja! Morda bi se dalo celo ugotoviti, kdo je bil nemški ali avstrijski slavist, ki je spoštljivo ravnal s podrejenim mu vojakom in izkazal čast tudi našemu jeziku.

[16] (Ivan Olip na Koroških dnevih v Ljubljani, predavanje v Galeriji Družina leta 1971).

[17] Duhovnik je bil bolj v funkciji slovenskega izobraženca kot Cerkve.

»Jezik kot edini generator nacionalne pripadnosti ne velja več. Pomembna je izobrazba. Nekateri so zavedni Slovenci, pa ne znajo govoriti slovensko. Ali slovensko govore, pa so agresivni do Slovencev. Bolj gre za pozitiven odnos do slovenskega kulturnega življenja. Zavest se razvija vzporedno z izobrazbo.«

Gimnazija? »Dobro je, ker vzgaja slovensko inteligenco; slabo je, ker vse, kar je dobro, gre.« Najmanj dve tretjini šolskih otrok dokazano govori slovensko, vendar jih njihovi starši ne prijavijo k pouku slovenščine - iz strahu, zaradi odvisnosti od svojih delodajalcev. Zato je treba tudi zanje preskrbeti enake pravice. Ne glede na to, ali jih starši prijavijo ali ne, da bodo saj v osnovni šoli deležni učenja slovenskega knjižnega jezika (Naglič 2002: 95–96).

[18] Omenja se tudi *Prijatelj mladine* (Zver, 2001: 96). Ali sta to dva različna časopisa ali dve imeni za eno in isto glasilo?

[19] Po češkem črkopisu jo je priredil Ljudevit Gaj (=> gajica) in sredi 19. stoletja so jo prevzeli tudi Slovenci. Janez Bleiweis jo je mirno uvedel v Kmetijske in rokodelske novice.

[20] Vzroki za podcenjevanje poudarjanja istega teritorialnega okvira so res obstajali. Povsod si našel naše ljudi, ki so živeli v tujini (ali se v njej celo že rodili), ki pa so se čutili pripadnike našega naroda. Vrh vsega pa so se dostikrat celo materinščine že nevešči rojaki pokazali nadvse srčno vezani na – namenoma bom uporabil že skoraj arhaizem – očetnjavo. (Simčič, 2005: 78–79)

[21] Dolga leta je služboval kot profesor filozofije in misijonar v najrevnejših četrtih Tokia.

[22] Ali naj pišemo v jeziku, v katerem molimo, ali v jeziku, v katerem preklinjamo? Nekoč je bil na televiziji pogovor s Carlosom Fuentesom, v katerem so ga med drugim vprašali, zakaj ne piše v angleščini, saj govori angleško že od zgodnjih otroških let. »Ker sem se vprašal, v katerem jeziku preklinjam,« je odgovoril.

[23] V sedemdesetih letih 20. stoletja se je pojavilo vprašanje o vlogi očetov pri prenašanju jezika na naslednje rodove. Kako se slovenski jezik in identiteta prenašata z očeta na sina, kakšna je moška vizija prihodnosti sinov in skupnosti, kateri/im po očetovem mnenju sinovi pripadajo. Tudi pri Slovencih v Italiji prevladuje stališče, da so očetje manj odločilni, ker da sta nega in (tudi jezikovna) vzgoja otrok predvsem naloga mater ('materni jezik'!), saj da imajo očetje, kadar so sploh doma, drugačno vlogo (Pertot, 2007: 256, 257).

V nadaljevanju avtorica izhaja iz podmene, da je (slovenski) narod le konstrukt in je njegova realnost le država.

Pripadnike širše skupnosti združuje le skupno prepričanje o pripadnosti isti skupnosti, saj se večina med sabo sploh ne pozna. *Narod* / *nacija* je namišljena skupnost, kajti pripadniki naroda se ne bodo nikoli vsi srečali med seboj, niti slišali ne bodo eni za druge, čeprav se doživljajo kot skupnost. *Narodni /nacionalni jezik* je torej miselni konstrukt, ki so si ga zamislili v času romantike. *Narodni / nacionalni jezik* učinkuje kot združevalni element med posamezniki, ker je sestavina predstave o narodu. Ta vključuje med drugimi tudi prepričanje, da je narod naravna danost. V resnici gre za človekovo 'izmišljotino' (Anderson, leto?).

Pri občutku individualne in skupinske identitete ima bistveno vlogo ideologija, ker (lahko) povezuje preteklost, sedanjost in prihodnost in kljub odtekanju časa in zunanjim spremembam daje občutek stabilnosti in v prihodnost naravnane kontinuitete (L. in R. Grimberg, 1975).

Bourdieu (1980) je pojem nadgradil: regionalne in etnične identitete niso naravne danosti, temveč arbitrarne delitve ljudi. S tega vidika res niso 'realne'. Ko pa se pri ljudeh pojavijo kot miselne predstave, delujejo, kot da bi bile 'naravne' (Pertot, 2007: 258–259).

[24] Meje bodo odprte in Evropejci bodo hodili sem in tja, predvsem seveda sosedje. Temu pričakovanju moramo prišteti še dejstvo, da so nas komunisti gospodarsko zelo oslabili. Če smo pred drugo svetovno vojno dosegli plače, ki so bile avstrijsko-evropskim kar primerljive, danes zaostajamo in Slovenci si pomagajo s tem, da gredo delat k sosedom. Sosedje prihajajo s svojim kapitalom k nam. Pred vojno smo imeli že kar nekaj podjetnikov, toda komunisti so jih ugonobili. Sedaj se kaže kot dilema, ali naj prodamo podjetja tujcem, ki bodo znali dvigniti produktivnost, ali naj jih 'iz nacionalnega interesa' na čudne načine spravljamo v roke domačih birokratov, ki so vsaj sokrivi slovenskega zaostanka. Narobe bi bilo, če bi pozabili, da počasno odpravljanje zablod iz preteklih petdesetih let škoduje nam Slovencem kot narodu, ne samo da ostajamo posamezno gospodarsko šibki. Narod mora napredovati na vseh področjih (Sirc, 2005: 78).

[25] Kaj je materinščina, kateri jezik je materinščina v primeru narodnostno mešanih zakonov – in se v družini govorita oba jezika? Kateri jezik je materinščina v drugem rodu izseljencev, ki je govorico staršev že pozabil? Kadar dom posreduje

otroku izročilo v določenem jeziku, je tisti jezik materinščina. Če se doma govorita oba jezika, navadno eden prevladuje. Bolje rečeno: eden je rezerviran za intimno življenje. Tisti jezik zapusti najgloblje sledove v duši. Otrok ga mogoče pozneje pozabi, a v trenutkih močne emocije se mu povrne. 'Proklete grablje' je bil takšen izbruh v materinščini renegata. Materinščino bi potemtakem mogoče definirali kot jezik, v katerem se otroku skuša dati svoje najintimnejše: od vere preko pravljic do vraž (Rakovec, 2003: 47).

[26] Eno leto pred smrtjo ga je ob svoji 50-letnici počastilo Škofjeloško muzejsko društvo, poslalo pozdrave svojemu so-ustanovitelju – prvi korak k popravi krivice, ki mu jo je delala uradna Slovenija. Bilo mu je v veliko zadoščenje. In od takrat je vedel, kar si je prej samo želel: v domovini se začenja prikazovati zarja svobode. (Simčič, 2003: 185–186).

[27] Obisk pri koroškem pesniku J. P. K hiši se nisem smela pripeljati z avtom s slovensko registracijo. Sin, ki je bil zaposlen na carini, ni [slovensko] govoril z menoj. Njegov oče je imel svoje kvalitetne pesmi, ki jih je pisal kot vojak v nemški vojski daleč na severu na Ledenem morju na ladji Oldenburg, skrite pod posteljo. Najbrž tudi domači niso vedeli zanje.

POMEN POUKA SLOVENŠČINE ZA DOJEMANJE JEZIKA, JEZIKOSLOVJA IN DRUŽBE

(Vabljeno predavanje)

✍ **Dr. Kozma Ahačič** (*kozma.ahacic@zrc-sazu.si*), *dr.* slovenski jezikoslovec in literarni zgodovinar, je predstojnik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša in raziskovalec v Sekciji za zgodovino slovenskega jezika (ZRC SAZU).

Slovenija

Predavanju lahko prisluhnete tu: https://youtu.be/0VKZNOQOL-0

JEZIK KOT ORODJE IN IZRAZ NAŠE SAMOBITNOSTI

(Vabljeno predavanje)

✍ **Dr. Andrej Fink** (andresfink47@gmail.com), *dr. prava (Madrid, Španija). V Argentini je bil 35 let profesor političnih in mednarodnopolitičnih predmetov na dveh univerzah. Od leta 2017 je profesor na Katoliškem inštitutu v Ljubljani. Je avtor dveh knjig in soavtor pri štirih.*

Slovenija, Argentina

Samobitnost je značilnost nekoga ali nečesa, ki biva sam od sebe, ki za svoje bivanje ne potrebuje vzroka, katerega posledica bi bil. Resnično samobiten je le Bog, ki ga zato na filozofski način, a zato nič manj religiozno imenujemo Prvi vzrok, ker je vse ostalo (ki je Njegovo stvarstvo) posledica Njega in Njegove volje. Pojem samobitnosti pa v prenesenem, sekulariziranem pomenu uporabljamo za vse tisto, kar je originalno, enkratno, edinstveno, ki je v tem smislu sámo svoje in končno samostojno. Ko apliciramo ta pojem na narod, ugotavljamo, da ima vsak svoje značilnosti, ki so enkratne. Izraža jih na svojstvene načine. Eden najvažnejših izrazov samobitnosti je jezik kot dejavnik narodne identitete (drugi so ozemlje z njegovimi značilnostmi, zgodovina, narodni značaj, zgodovinski spomin, ki ga ljudje hranimo v svoji zavesti itd.). Med vsemi je jezik orodje za sporazumevanje med člani neke skupnosti. Kot posledica je jezik tudi sredstvo za nabiranje skupnega znanja.

Z jezikom pa se izražata tudi način mišljenja nekega naroda in njegov značaj. Jezik je lahko neizdelan ali baročen, neposreden ali zavit, preprost in reven ali pa domiseln in bogat v izrazju …

Jezik je najprej orodje, zato je definicij jezika več. Za ene je (1) sistem znakov; za druge je (2) sredstvo za sporazumevanje; za tretje (3) je identitetni simbol. V tem zadnjem, še najbolj izdelanem pomenu je jezik eden izmed sestavnih elementov skupinske zavesti. To še posebej velja, če se močno razlikuje od drugih jezikov, s katerimi je v neposrednem stiku. Čim bolj različen je naš jezik od drugih, tem bolj smo mi posebni. Jeziki združujejo enako govoreče, močno pa nas ločujejo od drugih. Zato je jezik huda in najmočnejša pregrada in zapreka med narodi, celo sosednjimi. Primer: Baski do drugih v isti državi Španiji. Ali: Slovenci do sosednjih držav Italije, germanske Avstrije in Madžarske, ki s(m)o včasih (v Avstro-Ogrski) bili v isti državi, danes pa imamo vsak svojo. Ob takih razlikah je treba najti prilagoditev enih in drugih ali pa seči po nekem tretjem jeziku, ki ga vsi poznajo. Pregrada pa ni tako huda, če so jeziki sorodni in je med njimi več sličnosti (npr. med slovenščino in hrvaščino, med španščino in portugalščino). Kot identitetno znamenje je jezik – če ga nekdo govori in ga vztrajno uporablja – tudi sporočilo in javna manifestacija pripadnosti narodu in jezikovni skupini, ki se ga poslužuje. Včasih ima to celo agresivne značilnosti. V vojnah in okupacijah ozemelj, povezanih z njimi, je to očitno, ko je ena izmed prvih odločitev zavojevalca vsiljenje lastnega jezika. S tem jasno in nasilno sporoča: premagal sem te in tvoje ozemlje je od zdaj naprej moje.

V naši dolgi zgodovini v osrednji Evropi imamo Slovenci redko značilnost: napredovali smo in svojo samobitnost tudi politično utrjevali, a »po ovinku kulture«, kot je to utemeljeno izrazil zgodovinar France Dolinar, žal danes v Sloveniji premalo znan in upoštevan. Izhajamo iz prvin naše prve države Karantanije. S kasnejšo izgubo slovenskih karantanskih knezov, ki so jih na silo zamenjali nemški plemiči, in s poznejšo relativno hitro izgubo preostalega slovenskega plemstva je bil porušen nosilni steber tedanje slovenske narodne družbenopolitične zgradbe. Zelo važen podatek in neobhodno potreben za razumevanje vsega poznejšega razvoja je ta, da v staroslovenski družbi namreč med vladarjem in ljudstvom ni bilo vmesnih plemiških stopenj, kot jih je poznal evropski fevdalizem in ki se je pozneje kazal v vazalskem sistemu in vmesnih plasteh nižjega plemstva pretežno na zahodu. To bi lahko slikovito ponazorili s piramido. Če so izginili karantanski knezi, neposredno pod njimi v našem primeru žal ni bilo naslednje plemiške plasti, ki bi zapolnila vrzel in prevzela vodstvene funkcije v družbi. Ker ni bilo več slovenskih knezov, ki so jih začeli nadomeščati in končno nadomestili Germani, sta obstoj in rast naroda od tedaj naprej morala temeljiti na kmečkem stanu, kot pravi Dolinar. Seveda moramo danes ta izraz »kmečki stan« pri Dolinarju razumeti ne v smislu kakega cankarjanskega gledanja na ta družbeni sloj pretežno iz zadnjih stoletij, temveč v smislu slovenskega srednjeveškega kmeta svobodnjaka iz večstoletnega karantanskega ustoličevalnega procesa, ki si je »prost volil vero in postave«, kot je dejal Prešernov Črtomir. Na podlagi teh dejstev je treba razumeti, kot utemeljuje Dolinar, da je zato razvoj Slovencev šel po drugačni poti kot razvoj zahodnoevropskih narodov. Ti so se razvijali preko kraljevin, kneževin, preko take ali drugačne državne ali kvazidržavne ustanove. Narodne meje so postale državne meje. Pri njih je bila država tista, ki je oblikovala kulturo, znanost in leposlovje. Kulturno zedinjenje se je izvajalo iz centra državne avtoritete.

Dolinar dobesedno pravi sledeče: »Je pa v popolnem nasprotju s tem (omenjenim razvojem) *razvoj slovenskega naroda šel po ovinku kulture, znanosti in literature v novo politično uveljavljanje*. Tak razvoj je bil očiten tudi pri drugih srednje in vzhodno evropskih narodih. Toda tako tipično čist in oster kot slovenski pa ni razvoj nobenega drugega naroda, ker nobenemu drugemu narodu ni bila v taki meri porušena njegova socialna struktura« (Levičnik-Dolinar, 1948, Slovenska državna misel, razmnoženina, Spital ob Dravi). Če smo torej žal v preteklih stoletjih izgubljali slovensko družbeno plemstvo, smo v tistih dolgih obdobjih vedno bolj pridobivali na duhovnem in kulturnem plemstvu, ki je resnično plemstvo in se je utrjevalo in dajalo

vsebino našemu obstoju. Plemič ni nujno samo tisti, ki ima znano in priznano rodbinsko ime, temveč smo plemiči lahko vsi, če živimo in se obnašamo v skladu z uglajenimi načeli sožitja.

V zvezi s svojo samobitnostjo Slovenci ne smemo pozabiti na obred ustoličevanja koroških vojvod. Po končanem ustoličenju kneza, tedaj že germanskega, je skupščina kmetov svobodnjakov v staroslovenskem jeziku zapela značilni verz, ki v daljnem srednjem veku kaže na demokratični duh in ki se v današnji slovenščini glasi: »Hvala Tebi, vsemogočni Bog, / ki si ustvaril nebo in zemljo, / da si dal nam in naši deželi / kneza in gospodarja po naši volji.« Ta je eden izmed najmočnejših znakov naše samobitnosti. Drugi pa je prva slovenska knjiga, o kateri je danes več govora, ker imamo po osamosvojitvi praznik reformacije. Trubarjev slovenski prevod Katekizma smo leta 1550 dobili le dobrih sedemdeset let po prvi angleški knjigi, ki ni bila verske vsebine, ter petnajst let po prevodu Sv. pisma v angleščino (leta 1535). Angleži so ravno takrat začeli ustanavljati svoj imperij (ki ga sedaj skoraj ni več). Sedemdesetletna razlika med njimi in nami je za tedanje časovne dimenzije skoraj zanemarljiva. Ob kulturi, v širšem in ožjem pomenu besede, pa se je slovenski razvoj krepil tudi z močnimi duhovnimi vsebinami krščanstva in s podporo, ki mu jo je vedno izkazovala pretežno nižja katoliška duhovščina, z odličnimi izjemami blaženega škofa Slomška in nekaterih drugih, ki zato zaslužijo, da jih obravnavamo kot neprecenljive utemeljitelje in utrjevalce naše samobitnosti in državnosti. Tu je podlaga, na kateri smo nadaljevali težavno pot skozi mnoge preizkušnje in po stoletjih, skoraj nepričakovano, prišli spet do svoje države. Res je bil »ovinek preko kulture« velik in dolgotrajen, a uspešen.

Ta svojevrstni razvoj je za nas in za druge morda teže razumljiv, ker smo danes globalno vsi pod vplivom prej omenjenega zahodnoevropskega modela političnega razvoja. Države so se razvijale in uveljavljale preko političnih institucij (kraljev, kraljevin in cesarstev ter njihovih vojská). Mnoge najvažnejše so šle po svetu, nasilno osvajale nova ozemlja in ustvarjale kolonije.

V našem primeru ni bilo tako. Toda, koliko smo zato danes na slabšem? Vsega onega res nismo imeli. Toda če pogledamo sebe v tem trenutku (leta 2023) v primerjavi z vsaj nekaterimi sosedi, smo v bistveno podobnem položaju, gotovo ne v slabšem. Najvažnejše je to, da smo se ob pomanjkanju velikih vojska, dinastij, gospodarske moči, kolonij po svetu in še česa podobnega ohranili živi in dejavni, ker smo preko stoletij *kulturno rasli*. Da to ni fantazija, dokazuje dejstvo, da smo že dvakrat predsedovali Svetu Evrope in da bomo v prihodnjem letu ponovno nestalna članica Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov. Pa še na svoji grbi ne nosimo strahotnih odgovornosti za krivice s suženjstvom in drugimi genocidnimi dejanji, tako kot mnogi večji in pomembni narodi in države iz pretežno Zahodne Evrope, ki danes doživljajo resne družbenopolitične krize. Skratka, *logika razvoja je bila pri nas drugačna*. Paradoksalno, *razvijali smo se politično, v najširšem pomenu besede, toda brez političnih institucij v ožjem pomenu. Kultura je (bila) pri nas tista močna politična kategorija, ki je nadomestila vse ostalo manjkajoče.*

V območju kulture se je naš jezik zelo zgodaj definitivno utrdil s prvo slovensko knjigo, kot rečeno, že leta 1550, za kar gre zasluga Primožu Trubarju, ki je na ta način uvrstil slovenski jezik med knjižne jezike. Je pa ta zasluga zgolj jezikovna, v ožjem pomenu besede. Potem ko je Trubar luteranski Katekizem prevedel v slovenščino in ko je Jurij Dalmatin leta 1584 prevedel v slovenščino celotno Sv. pismo, je pa tudi treba reči, da k sreči Slovenci nismo nadaljevali pod protestantskim vplivom in smo se okrepili v katoličtvu, sicer bi zelo verjetno končali v splošni protestantski germanizaciji, ne samo jezikovni, temveč tudi politični.

Ne bom tukaj poudarjal bistvene važnosti Prešerna in Čopa, ki sta naš jezik povzdignila na leposlovno raven. Pa v istem času zasluge že omenjenega blaženega škofa Slomška za ohranjanje jezika med slovenskim narodom (znano je njegovo navodilo »Sveta vera bodi vam luč, materin jezik pa ključ do zveličavne omike«). Narodno prebujenje v drugi polovici 19. stoletja je bistveno zaznamovano s prizadevanji za slovenski jezik. Slovenci smo se ohranili politično prav z jezikom, kljub pomanjkanju državnosti in uradnega značaja slovenske tiskane besede.

V večnarodnih državah, v katerih smo zgodovinsko živeli, slovenščina ni bila uradni jezik, vendar smo jo do danes ohranili dovolj čisto. Težave se paradoksalno močno javljajo danes, ko imamo svojo državo in slovenščino kot uradni jezik, in sicer v obliki prisvajanja nepotrebnih tujk, ki včasih dobivajo značaj kar drugega jezika, kot če bi govorili nek posebni esperanto, ki je, kot je znano, mešanica različnih jezikov. Prešeren je že v svojem času v zabavljivem sonetu »Ne bod'mo šalobarde …« svaril pred tem in pred »*čobodro*«, ki bo nastala, če bomo »… *tak' kakor srake v gnezda vkup nosili besede tuje …*«. Danes je žalostno, da tako s slovenščino postopajo razumniki. Argument, da je to pač zato, ker znajo več jezikov, ne velja. Prav je, da jih znajo, a naj izhajajo najprej iz svojega in ga spoštujejo. Še tako dodelana umetna inteligenca nam ne bo mogla pomagati, saj ta nima srca in ne ve za domovino.

Ko smo se Slovenci osamosvajali in leta 1991 osamosvojili, smo se poleg odločitve za demokracijo in lastno državo dejansko odločali tudi za svoj jezik. Spomnimo se na poskus »skupnih jeder« v zadnjih izdihljajih rajnke totalitarne Jugoslavije in svojega upora proti temu. Branili smo svoj jezik, z njim pa svojo samobitnost. Ostanimo zvesti slovenski besedi še naprej v šoli, v medijih in na splošno v kulturi in bodimo zvesti bogatim izročilom, saj je po Slomškovih besedah »materin jezik najdražja dota, ki smo jo prejeli od svojih staršev«. Naj nam bo, tudi po njegovih besedah, še naprej ključ do zveličavne omike in napredka našega naroda sredi Evrope.

V človeku vtisne globoko sled …

SLOVENSKA TISKANA BESEDA JE TUDI V NAJTEŽJIH ČASIH OHRANJALA NARODNO IDENTITETO

BOGASTVO TISKOV, NASTALIH V IZJEMNIH RAZMERAH

PRESERVING NATIONAL IDENTITY WITH SLOVENIAN PRINTED WORD EVEN IN THE MOST DIFFICULT TIMES

A WEALTH OF PRINTED MATERIALS PRODUCED UNDER EXCEPTIONAL CONDITIONS

✍ **Helena Janežič** (helena.janezic@nuk.uni-lj.si), *skrbnica Zbirke knjižničnega gradiva Slovencev v zamejstvu in po svetu. Narodna in univerzitetna knjižnica.*

Slovenija

Povzetek

V prispevku želim spregovoriti o izjemnem poslanstvu zapisane besede, ki jo hranijo knjižnice in izpostaviti sklop gradiva, ki ga Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK) hrani v Zbirki knjižničnega gradiva Slovencev v zamejstvu in po svetu. Tiski v slovenskem jeziku, nastali v begunskih taboriščih Avstrije in Italije po drugi svetovni vojni, ki jih na kratko imenujemo kar *begunski tiski*, predstavljajo pomemben korpus gradiva, izjemen tako po količini kot po okoliščinah nastanka.

V razmerah, kjer je primanjkovalo papirja, tiskarskih strojev in črnila, so slovenski begunci v dobrih treh letih sestavili, napisali in izdali neverjetno število publikacij. Govorimo lahko o skoraj 500 monografih in več kot 80 naslovih periodike. Ne le, da so že nekaj dni po odhodu iz domovine v taborišču sredi polja ustanovili šolo, nastajati so začeli tudi časopisi, sprva natipkani v nekaj izvodih na pisalnih strojih. Prvi časopis je izšel že 12. maja 1945 v Lienzu nekaj dni po prihodu slovenskih beguncev, natipkan v desetih izvodih, sledili so učbeniki, slovarji, atlasi, leposlovje, pričevanjska literatura, različna glasila in celo deset izvirnih pesniških zbirk.

Abstract

In this article, I would like to present the extraordinary mission of the written word preserved in libraries and to highlight a set of materials held by the National and University Library (NUK) in the Slovenian Diaspora Publications Collection. The Slovenian-language prints produced in the refugee camps in Austria and Italy after the Second World War, which we refer to as refugee prints for short, constitute a significant body of material, remarkable both in terms of quantity and the circumstances of their production.

In a situation where paper, printing presses and ink were in short supply, Slovenian refugees compiled, wrote and published an incredible number of publications in just under three years. We can speak of almost 500 monographs and more than 80 periodical titles. Not only did they set up a school in a camp in the middle of a field just a few days after leaving their homeland, but they also started to produce newspapers, initially typed in a few copies on typewriters. The first newspaper was published in Lienz on 12 May 1945, a few days after the arrival of the Slovenian refugees, in ten copies, followed by textbooks, dictionaries, atlases, fiction, testimonial literature, various newsletters and even ten original collections of poetry.

Ključne besede: begunska taborišča, begunski tisk, narodna zavednost, slovenski begunci po drugi svetovni vojni, slovenski jezik, ustvarjalnost slovenskih beguncev.

Keywords: refugee camps, refugee press, national awareness, Slovenian refugees after WW II, Slovenian language, creativity of Slovenian refugees.

Slika 1: Delo v begunski tiskarni (foto: arhiv Rafaelove družbe).

1 Uvod

Knjižnice so od nekdaj prostor, kjer je doma znanje. Shranjeno je v obliki brezštevilnih zapisov na različnih nosilcih, na katerih je zabeleženo vedenje človeštva. Ena od temeljnih nalog knjižnice je, da to znanje poseduje in posreduje. Naloga narodne knjižnice pa je še toliko pomembnejša, saj tako rekoč trajno hrani vse, kar nek narod zabeleži. Slovenska narodna knjižnica, ki bo v prihodnjem letu praznovala četrttisočletnico, že 250 let zbira in hrani spomin slovenskega naroda. Prav zato je ključen dejavnik pri ohranjanju narodne identitete.

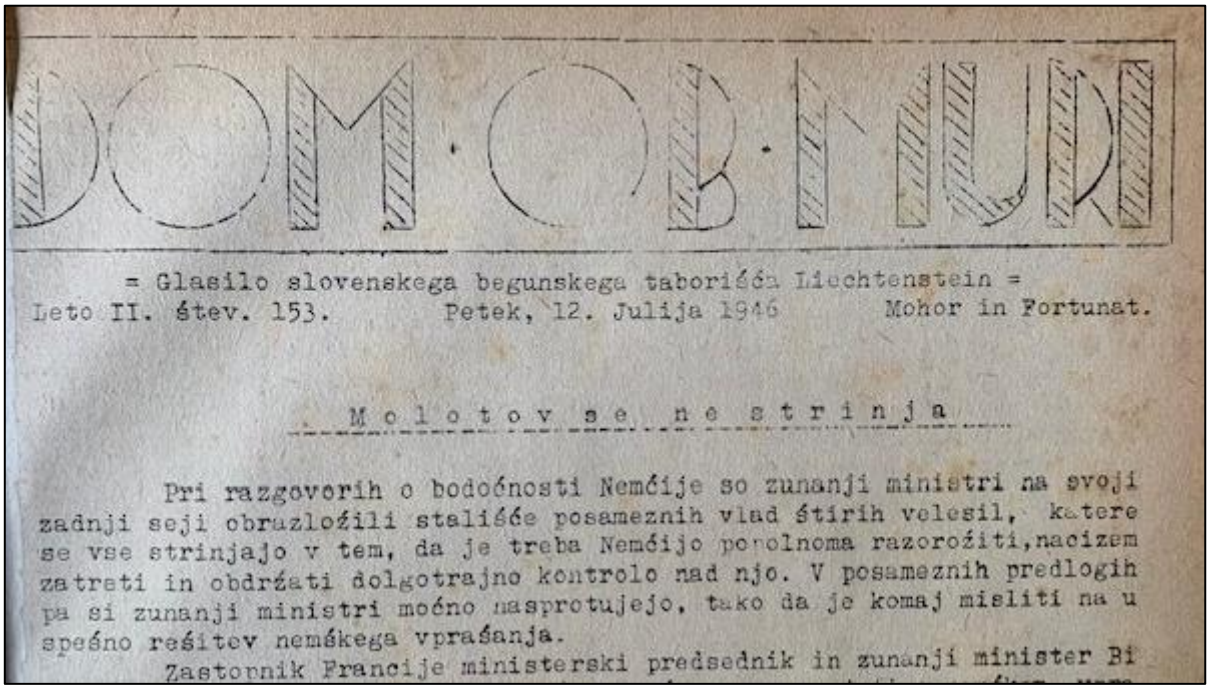

DOM OB MURI

= Glasilo slovenskega begunskega taborišča Liechtenstein =

Leto II. štev. 153. Petek, 12. Julija 1946 Mohor in Fortunat.

Molotov se ne strinja

Pri razgovorih o bodočnosti Nemčije so zunanji ministri na svoji zadnji seji obrazložili stališče posameznih vlad štirih velesil, katere se vse strinjajo v tem, da je treba Nemčijo popolnoma razorožiti,nacizem zatreti in obdržati dolgotrajno kontrolo nad njo. V posameznih predlogih pa si zunanji ministri močno nasprotujejo, tako da je komaj misliti na u spešno rešitev nemškega vprašanja.

Zastopnik Francije ministerski predsednik in zunanji minister Bi

Slika 2: *»V prav revnih razmerah sem se rodil sredi naših barak. V desetih izvodih sem tedaj romal po skromnih sobah iz rok v roke. Ni bilo razmnoževalnega stroja, tudi ne papirja. Bilo pa je precej dobre volje, ki mi je omogočila vsakdanjo zanimivo pot po barakah. Čez ograjo našega taborišča pa nisem šel …«*[1] *(Dom ob Muri*, glasilo slovenskega begunskega taborišča Liechtenstein) (foto: Narodna in univerzitetna knjižnica).

Da nastane nekaj izjemnega, so potrebni izjemni ljudje. Izjemne ljudi pa še poudarijo tudi okoliščine, v katerih se le-ti znajdejo. Take so bile tudi razmere, ki so maja 1945 nastopile za več kot dvajset tisoč Slovencev. Po odhodu iz domovine – verjeli so, da jo zapuščajo le za štirinajst dni, največ tri tedne – so se znašli v begunskih taboriščih. Eni v Avstriji, drugi v Italiji. V naslednjih dneh so dobro polovico beguncev vrnili v Jugoslavijo, kjer so končali v breznih in jamah, ostala polovica pa je še dolge mesece, celo leta, preživljala v negotovosti, da tudi njih doleti podobna usoda. Kljub vsemu so v dobrih treh letih negotovega bivanja v begunskih taboriščih življenje vdahnili več kot osemdesetim naslovom časopisov in preko osemdeset knjižnim izdajam. (Debeljak, 1973: 387) Če prištejemo še drobne tiske, pa lahko govorimo o številki petsto izdaj.

Tvorci in izdajatelji teh številnih publikacij so se z ganljivo skrbjo za tiskano slovensko besedo brez dvoma zavedali, kako pomembno je pisanje in branje v maternem jeziku. Svoje zavedanje o tem, da je jezik temelj narodne identitete, pa so povojni slovenski begunci izkazali tudi z ustanovitvijo osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja že v prvih tednih po prihodu v taborišča. Tudi to je bil razlog, da so potrebovali tiskano besedo.

2 Devetinštirideset slovenskih dnevnikov, glasil in drugih listov v taboriščih v Avstriji

Kakor zapiše dr. Janez Arnež v publikaciji *Slovenski tisk v begunskih taboriščih v Avstriji 1945–1949* (Arnež, 1999: 40), je bilo izdajanje periodike in knjižnih izdaj v taborišču morda še težje izvedljivo, kakor preživljanje samo. Poleg idej in dobre volje, ki jih vendarle ni manjkalo, so bila potrebna tudi finančna sredstva. Prihranki, ki so jih begunci prinesli s sabo, so kmalu pošli, nujni so bili za kritje osnovnih življenjskih potreb. Zaslužek tistih redkih, ki so dobili delo izven taborišč, pa je bil pičel. Taboriščna uprava (predvsem angleška na avstrijskem Koroškem) ni delovala v smeri, ki bi beguncem omogočal udobnejše življenje. Z vzdrževanjem minimuma jih je skušala v čim večji meri prepričati, da bi se vrnili v Jugoslavijo.

Kljub težkim pogojem pa so begunci nekaj prihrankov in skromnih dohodkov namenjali tudi kulturnim potrebam in izdajateljskemu delovanju.

Kljub težkim pogojem pa so begunci nekaj prihrankov in skromnih dohodkov namenjali tudi kulturnim potrebam in izdajateljskemu delovanju. Pomanjkanje papirja, ki je na črni borzi dosegal neverjetne cene, je dostikrat botrovalo manj obsežnim številkam časopisov, vendar ni ustavilo želje po objavljanju slovenske besede. Glasila so bila sprva spisana na pisalnih strojih ali pa razmnožena na preprostih razmnoževalnih napravah, ki so jih begunci prinesli s sabo iz domovine. Skoraj neverjetno se zdi dejstvo, da se je v begunskih taboriščih znašlo celo več pisalnih strojev, kot so jih tiskarnice potrebovale. Kasneje je tiskarske stroje priskrbela angleška uprava taborišč, a je s tem pogojevala tudi vsebino natisnjenih listov.

Slika 3: Iz ciklostila prihaja glasilo *Domači glasovi* (foto: arhiv Rafaelove družbe).

Prvi časopis je izšel že 12. maja 1945 v Lienzu (vzhodna Tirolska) nekaj dni po prihodu slovenskih beguncev. Natipkan je bil v desetih izvodih. Naslov *Demokratična Slovenija* je sporočal največjo željo in upanje njegovih ustvarjalcev, dr. Tineta

Debeljaka, Rude Jurčeca ter avtorice naslovnice, akademske slikarke Bare Remec. Vseboval je novice, objavljene na zavezniških radijskih postajah, ter objave članov Narodnega odbora. Kot dnevnik na dveh straneh je izhajal do konca maja 1945, ko se je skupina preselila v Italijo. (Mlinar, 1951: 178)

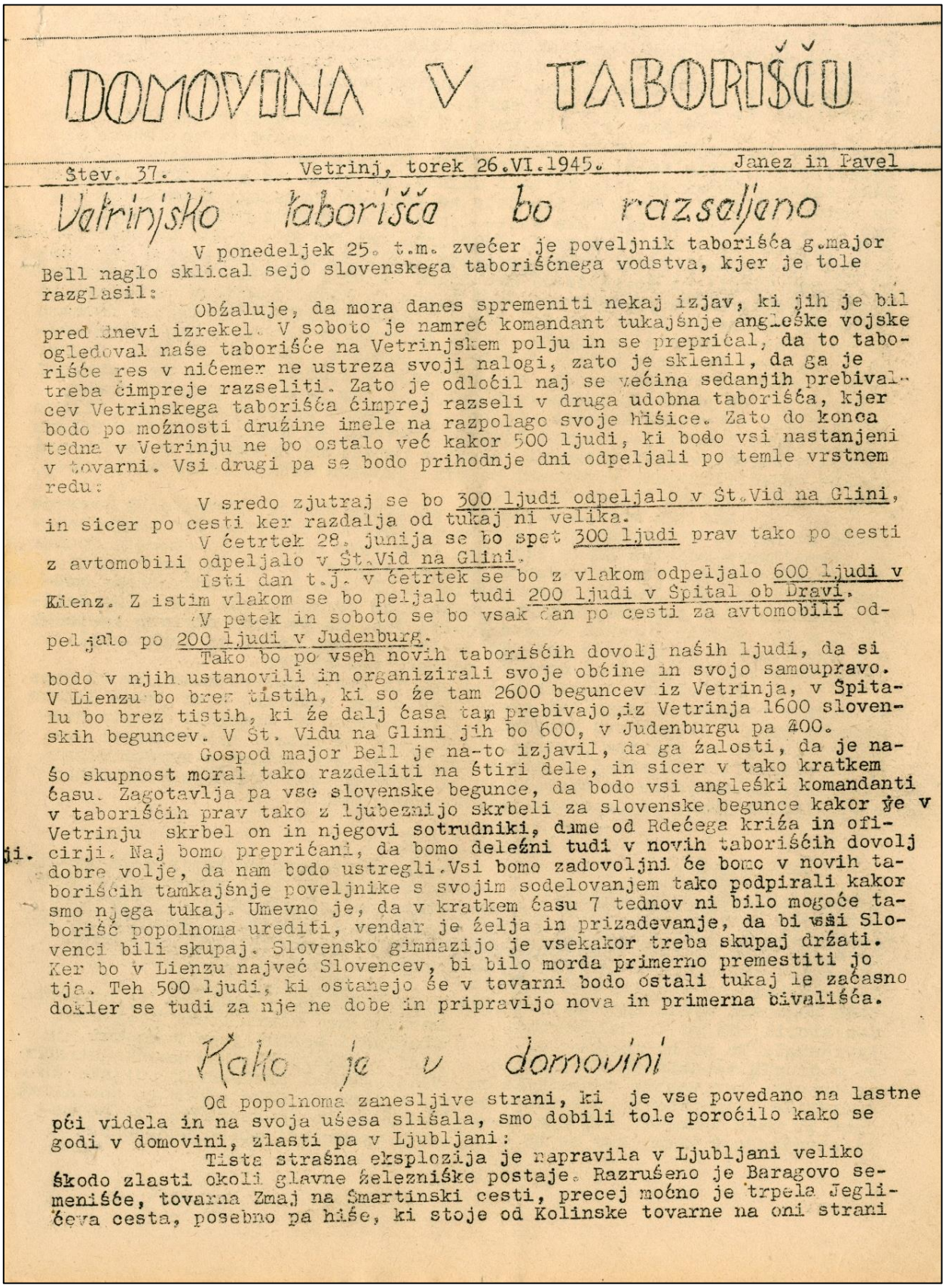

DOMOVINA V TABORIŠČU

Štev. 37. Vetrinj, torek 26.VI.1945. Janez in Pavel

Vetrinjsko taborišče bo razseljeno

V ponedeljek 25. t.m. zvečer je poveljnik taborišča g.major Bell naglo sklical sejo slovenskega taborišćnega vodstva, kjer je tole razglasil:

Obžaluje, da mora danes spremeniti nekaj izjav, ki jih je bil pred dnevi izrekel. V soboto je namreč komandant tukajšnje angleške vojske ogledoval naše taborišče na Vetrinjskem polju in se prepričal, da to taborišče res v nićemer ne ustreza svoji nalogi, zato je sklenil, da ga je treba čimpreje razseliti. Zato je odločil naj se večina sedanjih prebivalcev Vetrinskega taborišća čimprej razseli v druga udobna taborišća, kjer bodo po možnosti družine imele na razpolago svoje hišice. Zato do konca tedna v Vetrinju ne bo ostalo več kakor 500 ljudi, ki bodo vsi nastanjeni v tovarni. Vsi drugi pa se bodo prihodnje dni odpeljali po temle vrstnem redu:

V sredo zjutraj se bo 300 ljudi odpeljalo v Št.Vid na Glini, in sicer po cesti ker razdalja od tukaj ni velika.

V četrtek 28. junija se bo spet 300 ljudi prav tako po cesti z avtomobili odpeljalo v Št.Vid na Glini.

Isti dan t.j. v četrtek se bo z vlakom odpeljalo 600 ljudi v Kienz. Z istim vlakom se bo peljalo tudi 200 ljudi v Špital ob Dravi.

V petek in soboto se bo vsak dan po cesti za avtomobili odpeljalo po 200 ljudi v Judenburg.

Tako bo po vseh novih taboriščih dovolj naših ljudi, da si bodo v njih ustanovili in organizirali svoje občine in svojo samoupravo. V Lienzu bo brez tistih, ki so že tam 2600 beguncev iz Vetrinja, v Špitalu bo brez tistih, ki že dalj časa tam prebivajo ,iz Vetrinja 1600 slovenskih beguncev. V St. Vidu na Glini jih bo 600, v Judenburgu pa 400.

Gospod major Bell je na-to izjavil, da ga žalosti, da je našo skupnost moral tako razdeliti na štiri dele, in sicer v tako kratkem času. Zagotavlja pa vse slovenske begunce, da bodo vsi angleški komandanti v taboriščih prav tako z ljubeznijo skrbeli za slovenske begunce kakor že v Vetrinju skrbel on in njegovi sotrudniki, dame od Rdećega križa in oficirji. Naj bomo prepričani, da bomo deležni tudi v novih taboriščih dovolj dobre volje, da nam bodo ustregli.Vsi bomo zadovoljni če bomo v novih taboriščih tamkajšnje poveljnike s svojim sodelovanjem tako podpirali kakor smo njega tukaj. Umevno je, da v kratkem času 7 tednov ni bilo mogoće taborišć popolnoma urediti, vendar je želja in prizadevanje, da bi vsi Slovenci bili skupaj. Slovensko gimnazijo je vsekakor treba skupaj držati. Ker bo v Lienzu največ Slovencev, bi bilo morda primerno premestiti jo tja. Teh 500 ljudi, ki ostanejo še v tovarni bodo ostali tukaj le začasno dokler se tudi za nje ne dobe in pripravijo nova in primerna bivališća.

Kako je v domovini

Od popolnoma zanesljive strani, ki je vse povedano na lastne pći videla in na svoja ušesa slišala, smo dobili tole poročilo kako se godi v domovini, zlasti pa v Ljubljani:

Tista strašna eksplozija je napravila v Ljubljani veliko škodo zlasti okoli glavne železniške postaje. Razrušeno je Baragovo semeniśće, tovarna Zmaj na Šmartinski cesti, precej močno je trpela Jegličeva cesta, posebno pa hiše, ki stoje od Kolinske tovarne na oni strani

Slika 4: *Domovina v taborišču* je eden prvih dnevnikov, ki je izhajal že v Vetrinjskem taborišču (foto: Narodna in univerzitetna knjižnica).

Največ beguncev iz Slovenije se je zbralo sredi maja na Vetrinjskem polju pri Celovcu in si na prostem postavilo zasilna bivališča. Še preden so imeli strehe nad glavo, so 15. maja 1945 že izdali begunski dnevnik *Domovina v taborišču*. Sprva je izhajalo po osem izvodov, tipkanih na pisalnem stroju v neki celovški gostilni (Mlinar, 1951: 178). Izvode so razobesili na vidna mesta po vetrinjskem taborišču. Že četrta številka pa je izšla v kar dvesto izvodih in je predstavljala pravi tiskarski podvig (Švent, 2006: 286). Naslednje številke so dosegle naklado 300 izvodov, dokler ni dnevnik z julijem 1945 zaradi objave članka o škofu Rožmanu po ukazu angleškega taboriščnega poveljnika prenehal izhajati. Kratkega veka pa je bilo tudi glasilo 2. bataljona II. domobranskega polka z naslovom *Za lepšo bodočnost*. Deveta številka 26. maja 1945 je zadnja, saj je bil naslednji dan celoten bataljon vrnjen v Jugoslavijo v smrt.

Kratkega veka pa je bilo tudi glasilo 2. bataljona II. domobranskega polka z naslovom *Za lepšo bodočnost*. Deveta številka 26. maja 1945 je zadnja, saj je bil naslednji dan celoten bataljon vrnjen v Jugoslavijo v smrt.

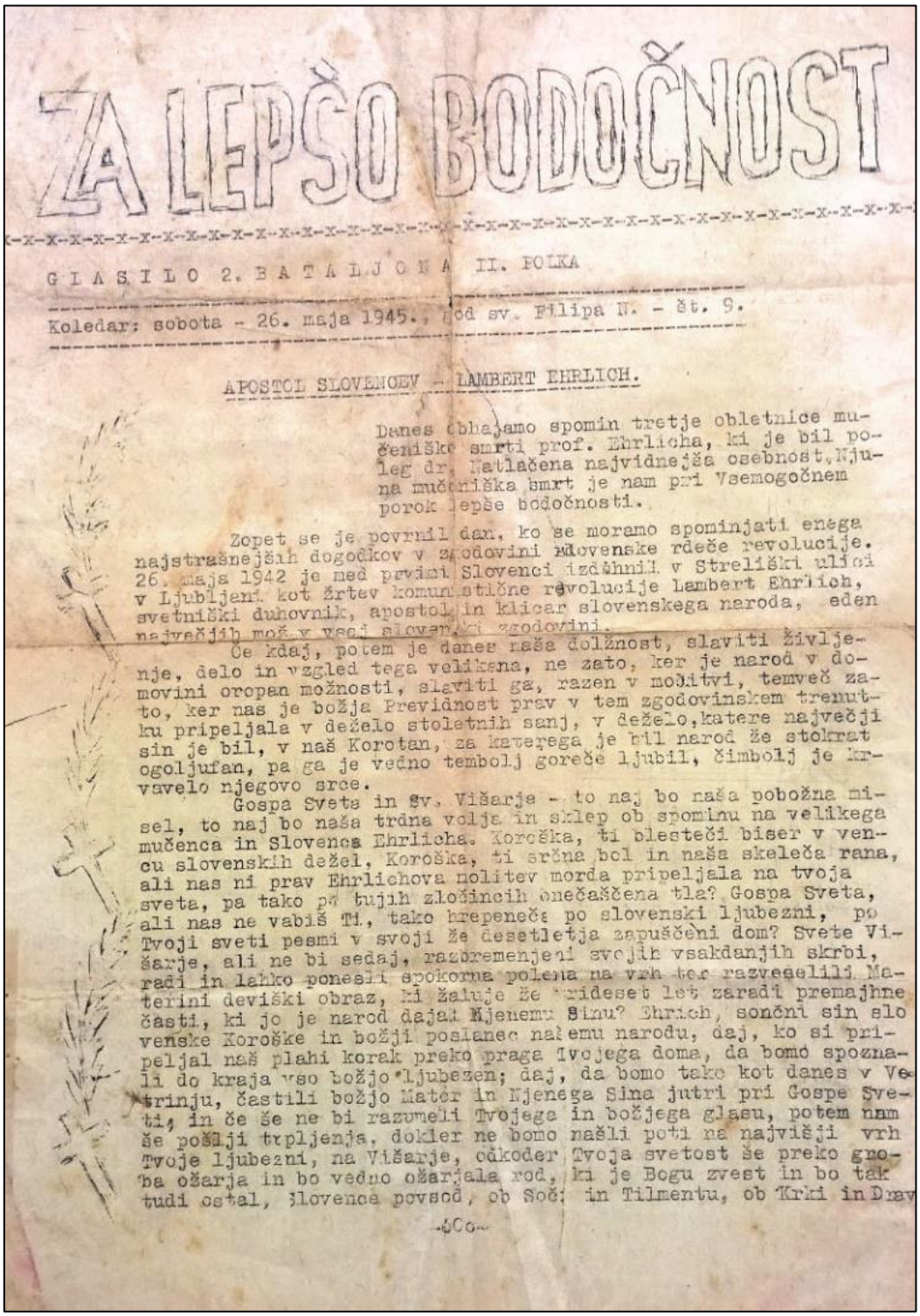

ZA LEPŠO BODOČNOST

GLASILO 2. BATALJONA II. POLKA

Koledar: sobota - 26. maja 1945., God sv. Filipa N. - št. 9.

APOSTOL SLOVENCEV - LAMBERT EHRLICH.

Danes obhajamo spomin tretje obletnice mučeniške smrti prof. Ehrlicha, ki je bil pokleg dr. Natlačena najvidnejša osebnost. Njuna mučeniška smrt je nam pri Vsemogočnem porok lepše bodočnosti.

Zopet se je povrnil dan, ko se moramo spominjati enega najstrašnejših dogodkov v zgodovini slovenske rdeče revolucije. 26. maja 1942 je med prvimi Slovenci izdahnil v Streliški ulici v Ljubljani kot žrtev komunistične revolucije Lambert Ehrlich, svetniški duhovnik, apostol in klicar slovenskega naroda, eden največjih mož v vsej slovenski zgodovini.

Če kdaj, potem je danes naša dolžnost, slaviti življenje, delo in vzgled tega velikana, ne zato, ker je narod v domovini oropan možnosti, slaviti ga, razen v molitvi, temveč zato, ker nas je božja Previdnost prav v tem zgodovinskem trenutku pripeljala v deželo stoletnih sanj, v deželo, katere največji sin je bil, v naš Korotan, za katerega je bil narod že stokrat ogoljufan, pa ga je vedno tembolj goreče ljubil, čimbolj je krvavelo njegovo srce.

Gospa Sveta in Sv. Višarje - to naj bo naša pobožna misel, to naj bo naša trdna volja in sklep ob spominu na velikega mučenca in Slovenca Ehrlicha. Koroška, ti blesteči biser v vencu slovenskih dežel, Koroška, ti srčna bol in naša skeleča rana, ali nas ni prav Ehrlichova molitev morda pripeljala na tvoja sveta, pa tako pa tujih zločincih onečaščena tla? Gospa Sveta, ali nas ne vabiš Ti, tako hrepeneče po slovenski ljubezni, po Tvoji sveti pesmi v svoji že desetletja zapuščeni dom? Svete Višarje, ali ne bi sedaj, razbremenjeni svojih vsakdanjih skrbi, radi in lahko ponesli spokorna polena na vrh ter razveselili Materini deviški obraz, ki žaluje že trideset let zaradi premajhne časti, ki jo je narod dajal Njenemu Sinu? Ehrlich, sončni sin slovenske Koroške in božji poslanec našemu narodu, daj, ko si pripeljal naš plahi korak preko praga Tvojega doma, da bomo spoznali do kraja vso božjo ljubezen; daj, da bomo tako kot danes v Vetrinju, častili božjo Mater in Njenega Sina jutri pri Gospe Sveti, in če še ne bi razumeli Tvojega in božjega glasu, potem nam še pošlji trpljenja, dokler ne bomo našli poti na najvišji vrh Tvoje ljubezni, na Višarje, odkoder Tvoja svetost še preko gnoba ožarja in bo vedno ožarjala rod, ki je Bogu zvest in bo tak tudi ostal, Slovence povsod, ob Soči in Tilmentu, ob Krki in Drav

-Co-

Slika 5: Glasilo *Za lepšo bodočnost*, zadnja številka (foto: Narodna in univerzitetna knjižnica).

Vetrinjsko polje se je do konca junija 1945 izpraznilo, begunce pa so nastanili v štiri druga taborišča: Št. Vid na Glini, Liechtenstein pri Judenburgu, Špital na Dravi in Peggetz pri Lienzu.

Peggetz pri Lienzu je bilo v času od julija 1945 do novembra 1946 največje slovensko begunsko taborišče. V naselju barak, dva kilometra vzhodno od središča Lienza, je nastajalo kar dvajset naslovov časopisov! Kljub začetnim težavam z ruskimi sostanovalci je že nekaj dni po naselitvi izšla prva številka *Novic*, ki so predstavljale nadaljevanje *Domovine v taborišču*. Dnevnik, razmnožen na ciklostil v nakladi 600 izvodov na dveh straneh, je redno izhajal ob enajstih dopoldne. Ves čas je bil podvržen angleški cenzuri. Da bi se ji izognili, so že 5. julija začeli z izdajo novega, necenzuriranega dnevnika *Domači glasovi*, ki je imel kot kraj izhajanja naveden Celovec, v resnici pa so ga skrivaj razmnoževali v Peggetzu. Ker je vlak iz Celovca prihajal v Lienz ob petih popoldne, so tudi izid časopisa vezali na to uro. Med bralci je bil zelo priljubljen, zato so ga tiskali v kar 650 izvodih.

Najobsežnejši list med slovenskimi begunci je bil *Bogoljub v begunstvu*, kasneje *Bogoljub v tujini*, ki je imel bralce tudi v drugih taboriščih. Mesečnik na dvajsetih straneh je bil edini list, za katerega se angleška cenzura ni zanimala, saj ga je izdajal Narodni delegat papeške misije za jugoslovanske begunce, msgr. dr. Jože Jagodic. (Mlinar, 1951: 182) Papeški delegat dr. Jagodic je v Triestachu pri Lienzu izdajal tudi nekakšen uradni list z naslovom *Folium Officiale*, ki so ga brali predvsem duhovniki.

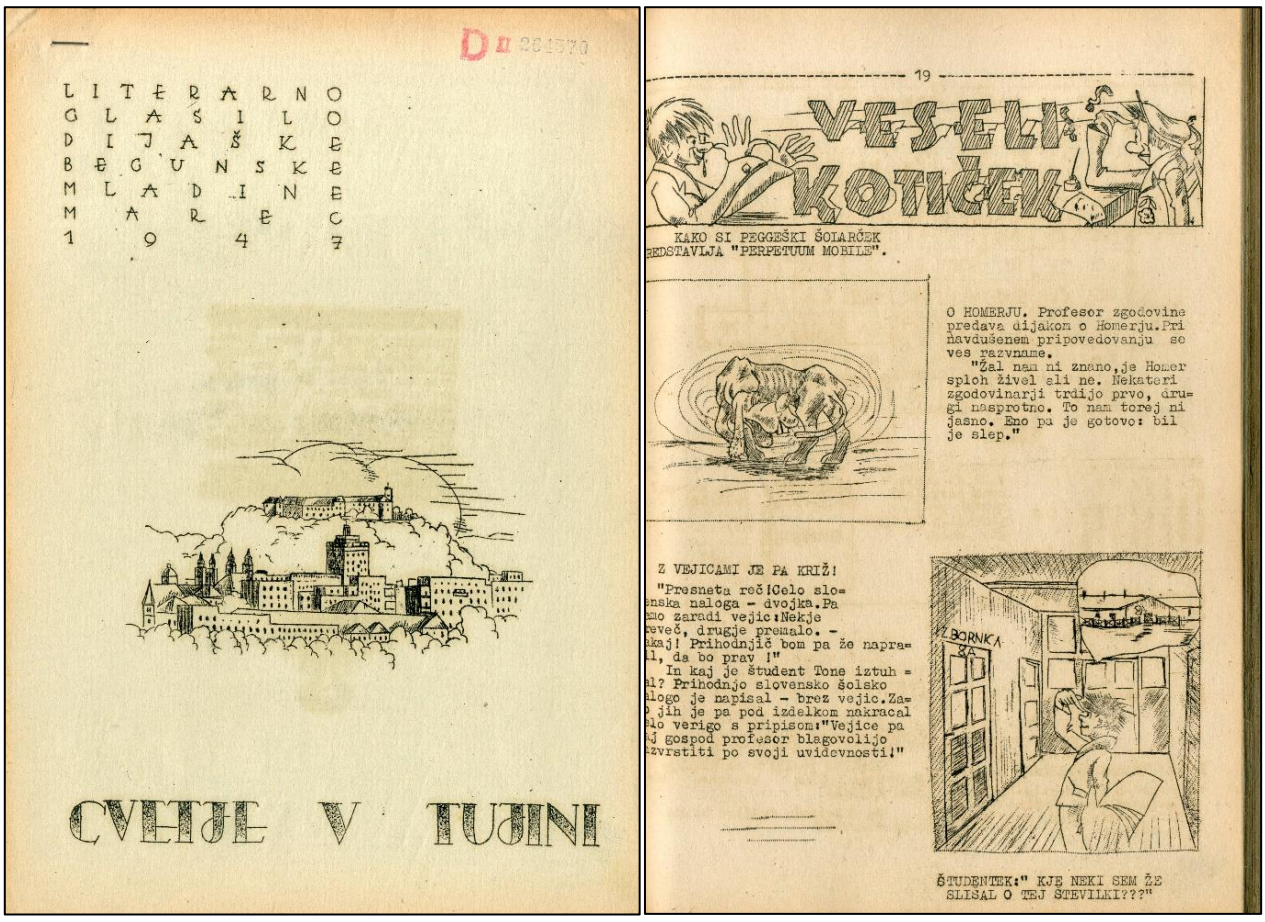

Sliki 6 in 6.1: *Cvetje v tujini*, literarno glasilo dijaške begunske mladine (foto: Narodna in univerzitetna knjižnica).

Mesečnik *Cvetje v tujini* je bil namenjen dijakom, svoj list, *Lepša bodočnost,* pa so imeli tudi fantje Kmečko-poklicne šole, ki je izhajal dvakrat mesečno. List *Begunska mladina* je skrbel za kulturo ter versko vzgojo in bil namenjen otrokom ljudske šole, vzgojiteljem pa list *Šola in dom* v nakladi tristo izvodov. Leta 1946 je začel izhajati tudi list *Naše delo: list slovenske delavske mladine v begunstvu*, leto prej pa glasili *Potoček* in *Triglav: glasilo Savičarjev*. (Švent, 2006: 296) V Peggetzu je delovala skavtska organizacija in izdajala revijo *Scout* s podnaslovom *Glasilo I. slovanskega stega*. Tu je svojo pot začelo tudi glasilo *Slovensko dekle* in jo nadaljevalo v taborišču Špital, kamor se je novembra 1946 iz Peggetza preselila večina Slovencev.

Begunska MLADINA

Leto 2. — Lienz, 1.IV.46 — Štev. 9

Najlepša je mladost

ej, kako je lep pomladni svet! Pod toplimi pomladnimi žarki odpirajo prve pomladanske cvetice svoje nežne glavice. Popki odpirajo svoja naročja in svetlozeleni lističi kukajo v jasni pomladni dan. Rosne kapljice na travnatih bilkah blestijo v čudežnih mavričnih barvah. Pisani lahkokrili metuljčki obletavajo raznobarvne cvetke. Letje ptičjih zborov oživlja pestrost pomladnih lepot. Kot daljni odsev božje lepote je pomladni čas!

Ali veš, otrok moj dragi, da je tvoja duša neprimerno lepša kot vsa ta pomladna lepota? Lepota tvoje duše ni le odsev božje lepote, je del božje lepote. Lepa duša! Odseva iz tvojih nedolžnih oči, iz katerih gori nekaj svetega, velikega, božjega. Vsa prelest pomladnega cvetja, zelenih gozdov, biserni rosnih kapljic, ptičjega petja – kaj je vse to proti lepoti čiste duše?

Pomladno jutro! Včeraj tako lepo, da ti je duša vriskala od veselja, danes otožno,

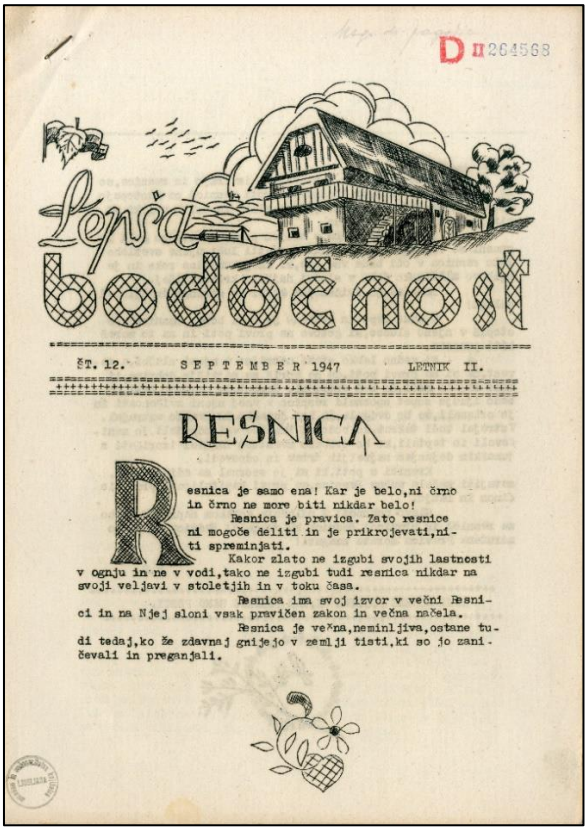
Lepša bodočnost

ŠT. 12. SEPTEMBER 1947 LETNIK II.

RESNICA

Resnica je samo ena! Kar je belo, ni črno in črno ne more biti nikdar belo!

Resnica je pravica. Zato resnice ni mogoče deliti in je prikrojevati, niti spreminjati.

Kakor zlato ne izgubi svojih lastnosti v ognju in ne v vodi, tako ne izgubi tudi resnica nikdar na svoji veljavi v stoletjih in v toku časa.

Resnica ima svoj izvor v večni Resnici in na Njej sloni vsak pravičen zakon in večna načela.

Resnica je večna, neminljiva, ostane tudi tedaj, ko že zdavnaj gnijejo v zemlji tisti, ki so jo zaničevali in preganjali.

Slika 7 (levo): Glasilo *Begunska mladina;* slika 8 (desno): Glasilo ***Lepša bodočnost*** (foto: Narodna in univerzitetna knjižnica).

Kulturne, politične in sociološke članke je prinašala revija *Slovenska beseda*. Igralska družina iz lienškega taborišča pa si je omislila celo *Gledališki list* z vsebino in oceno iger, ki so jih uprizarjali. V Peggetzu sta izšli tudi dve številki glasila z naslovom *Izbor člankov iz svetovnega časopisja*, izhajali sta *Cerkvena oznanila za taborišče v Lienzu* ter *Luč v temi: glasilo Katoliške akcije*.

Takole zapiše o bogastvu slovenske tiskane besede dr. Debeljak v *Koledarčku slovenskih emigrantov za leto 1946,* ki je izšel v Rimu: »Lienško taborišče je pokazalo zaveznikom višino naše kulture in voljo Slovencev do izobrazbe in duhovno razgibanost, da smo si v tako nenaklonjenem okolju priborili vidno mesto in si prisilili naklonjenost prav s tem, s čemer smo se Slovenci vedno odlikovali: s kulturo.« (Debeljak, 1946)[2]

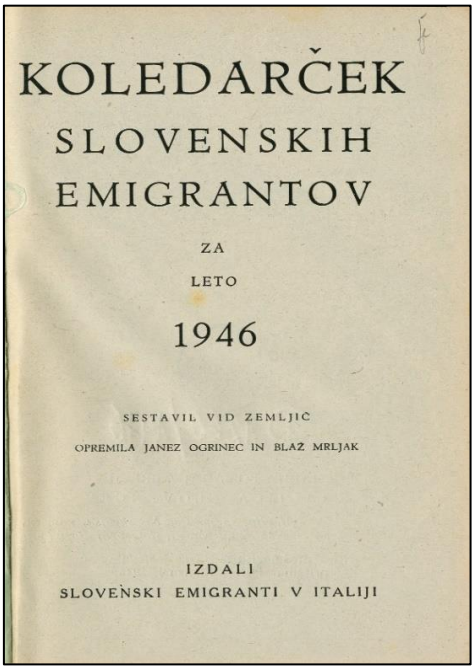
KOLEDARČEK
SLOVENSKIH
EMIGRANTOV
ZA
LETO
1946
SESTAVIL VID ZEMLJIČ
OPREMILA JANEZ OGRINEC IN BLAŽ MRLJAK
IZDALI
SLOVENSKI EMIGRANTI V ITALIJI

Slika 9: *Koledarček slovenskih emigrantov za leto 1946.*

Dobrih dvajset kilometrov vzhodno od Lienza, v kraju Anras, se je leta 1945 znašla skupina slovenskih dijakov – stražarjev. Začeli so izdajati ilustriran list s kulturno, leposlovno in politično vsebino, *Slovenec v Tirolah*, ki se je nadaljeval kot *Slovenska misel* in ga je izdajala visokošolska mladina na študiju v Gradcu. V Anrasu je novomašnik V. Kozin zbiral še radijska poročila in jih objavljal v listu *Poročila in vesti*. V *Vodniku po arhivskem gradivu Studia Slovenica* pa zasledimo še naslov *Besede življenja* (Klasinc Škofljanec, 2006: 71), ki naj bi prav tako izhajal v Anrasu.

Tudi v taborišču Št. Vid na Glini je kmalu po prihodu Slovencev začel izhajati dnevnik *Slovenski taboriščnik* in z njihovo selitvijo v Kellerberg tam nadaljeval z izhajanjem. Prav tako je svoje poslanstvo tudi v Kellerbergu nadaljeval *Begunček*, tednik za mladino.

Že nekaj dni po naselitvi je izšla prva številka *Novic*, ki so predstavljale nadaljevanje *Domovine v taborišču*. Dnevnik, razmnožen na ciklostil v nakladi 600 izvodov na dveh straneh, je redno izhajal ob enajstih dopoldne. Ves čas je bil podvržen angleški cenzuri.

Eno od manjših in prijaznejših taborišč, ki je sprejelo Slovence, je bilo taborišče Liechtenstein pri Judenburgu. Tamkajšnjim beguncem je sprva le v nekaj izvodih, po pridobitvi ciklostila pa v 150 izvodih, prinašal novice dnevnik *Dom ob Muri,* ter jih občasno razveselil s prilogo *Veseli D. P.*[3] Čeprav je bil to dnevnik z najmanjšo naklado, je vendar imel med vsemi begunskimi časniki najdaljše življenje, saj je vrstnike iz drugih taborišč preživel za nekaj mesecev.

Leta 1946 so se Slovenci iz Kellerberga (tja so jih premestili iz Peggetza) pridružili približno tisoč slovenskim beguncem v taborišču Špital na Dravi. Kmalu po njihovem prihodu je že izšla prva številka *Taboriščnika*, ki je iz poltednika hitro prerastel v dnevnik. Izhajal je do maja 1947, ko se je začel pritisk za repatriacijo in je angleška vojaška uprava taborišč ukinila vse liste. Poleg naslovov, ki so skupaj z uredniki zamenjali lokacijo in nadaljevali z izhajanjem (*Bogoljub v tujini*, *Slovensko dekle itd.*), sta v Špitalu na novo začela izhajati še list *Pisma sestram v tujini*, namenjen slovenskim dekletom, ki so iz taborišč že odšla v prekomorske države, ter mesečni obzornik *Cilji in pota* za katoliško inteligenco, razkropljeno po svetu. Šele v letu 1948 je špitalska mladež dobila samostojni mladinski list *V nove zarje*, a že s pridihom odhajanja v nove domovine.

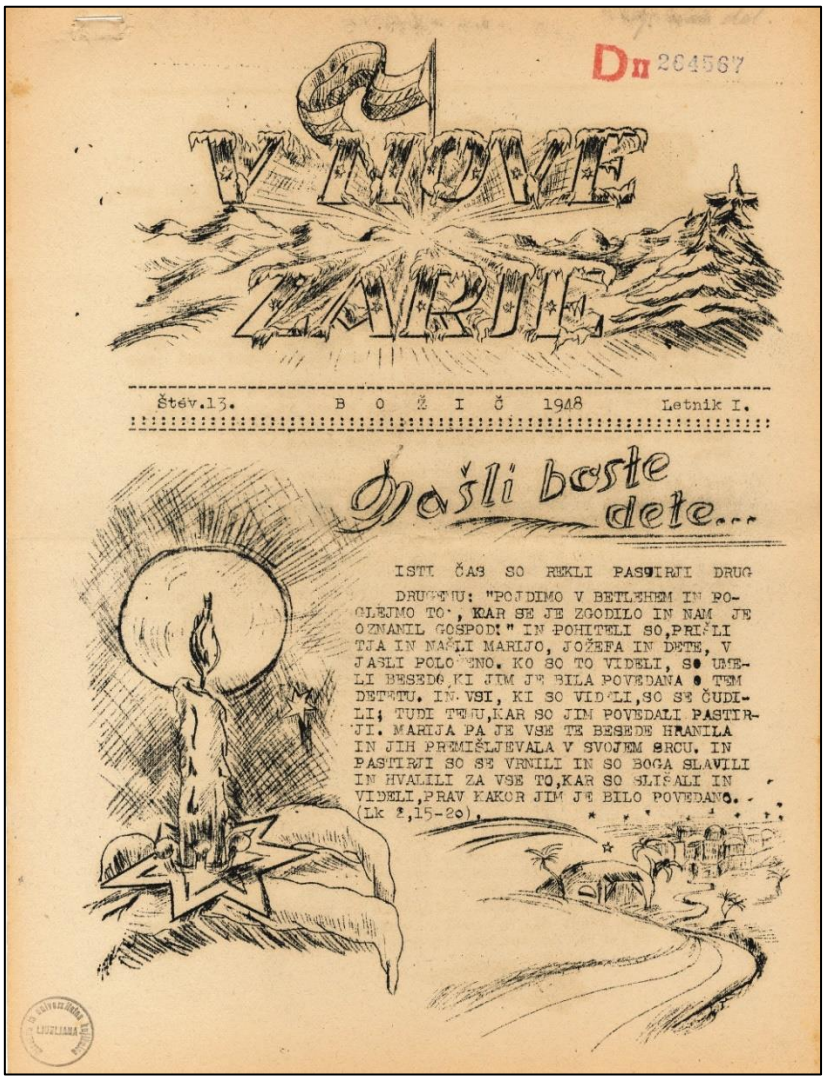

Slika 10: *V nove zarje* (foto: Narodna in univerzitetna knjižnica).

V Špitalu naj bi po navedbah dr. Šventove izhajali še naslednji listi: *Begunsko pismo s Koroške*, *Informativno pismo/Okrožnica*, *Naša vez: glasilo beguncev župnije Device Marije v Polju*, *Novice iz Špitala*, *Obvestila*, *Posavski zvon*, *Vestnik dijaških misijonskih krožkov*, *Vestnik Zveze katoliških mož in fantov, Viharnik* ter glasilo *Brstje,* ki so ga izdajale mladenke (Švent, 2006: 301)*. Vodnik po arhivskem gradivu, Studia Slovenica,* dodaja v bogato bero špitalskih naslovov še liste *Sedmošolec*, *Obir – list izvidnikov*, *Flowers in Foreign Country – Student's Literary Review,* ter glasilo v nemškem jeziku, *Slowenischer Emigrant an seiner Wohltäter* (Klasinc Škofljanec, 2006: 71–72).

3 Razgibano izdajanje periodike med Slovenci v taboriščih v Italiji

V dobrih treh letih je v begunskih taboriščih v Avstriji izhajalo devetinštirideset naslovov časopisov, v Italiji pa šestintrideset. Kakor v Avstriji, so tudi po Apeninskem polotoku časopisi menjali kraj nastajanja skupaj s svojimi ustvarjalci. V taborišču Monigo pri Trevisu je v obliki stenskega časopisa izšel predhodnik dnevnika *Zedinjena Slovenija*, katerega rojstvo postavljamo na 6. september 1945 že v taborišče Servigliano. Bil je osrednji dnevnik slovenskih beguncev v Italiji, kar je razodeval že njegov podnaslov, pošiljali pa so ga tudi v ZDA in Argentino. Novembra je dobil leposlovno prilogo *Svet in dom*, kjer so sodelovali vsi najpomembnejši literarni delavci v emigraciji in nekdanji *dominsvetovci*. List je bil opremljen z ilustracijami Bare Remec in drugih. V Monigu je v kratkem času obstoja tega taborišča po navedbah dr. Arneža izhajal še list za mladino *Naša mladina*. (Klasinc Škofljanec, 2006: 72)

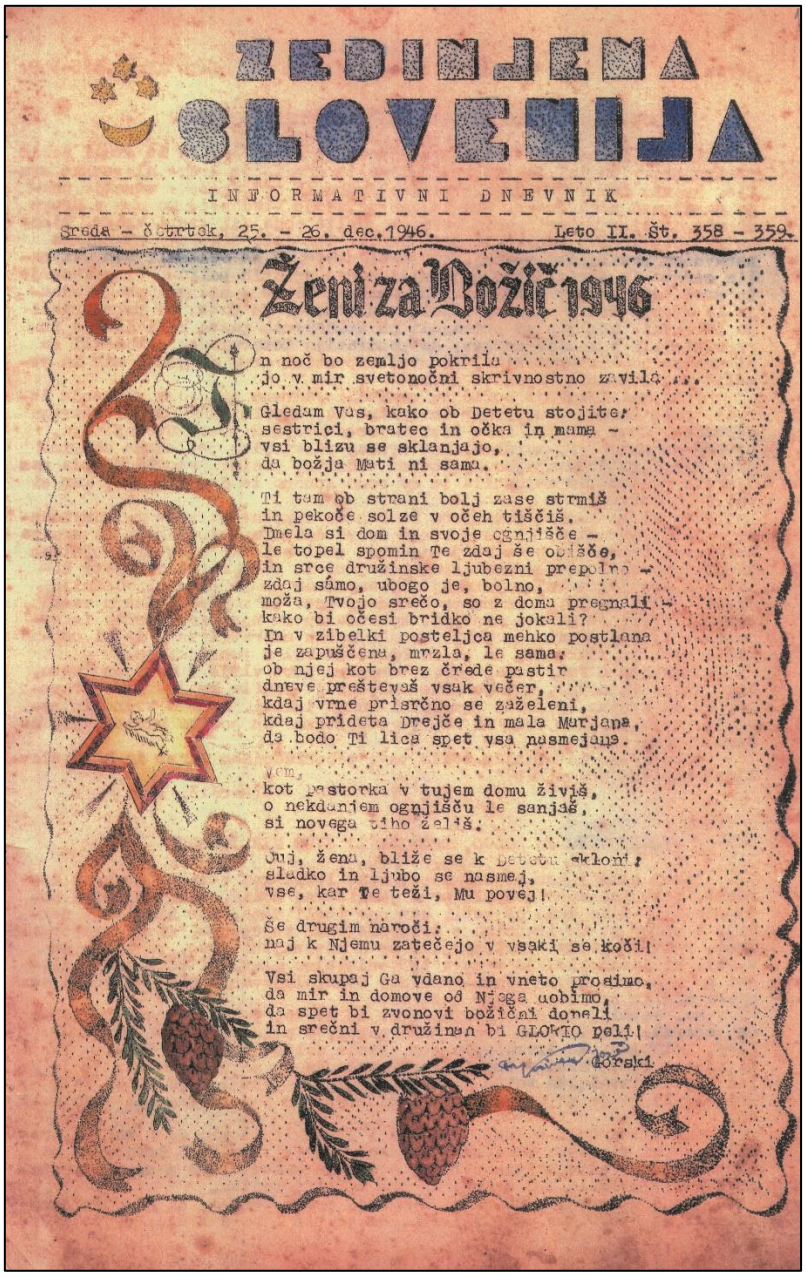

ZEDINJENA SLOVENIJA

INFORMATIVNI DNEVNIK

Sreda – četrtek, 25. – 26. dec. 1946. Leto II. št. 358 – 359.

Ženi za Božič 1946

n noč bo zemljo pokrila
jo v mir svetonočni skrivnostno zavila ...

Gledam Vas, kako ob Detetu stojite:
sestrici, bratec in očka in mama –
vsi blizu se sklanjajo,
da božja Mati ni sama.

Ti tam ob strani bolj zase strmiš
in pekoče solze v očeh tiščiš.
Imela si dom in svoje ognjišče –
le topel spomin Te zdaj še obišče,
in srce družinske ljubezni prepolno –
zdaj sámo, ubogo je, bolno,
moža, Tvojo srečo, so z doma pregnali –
kako bi očesi bridko ne jokali?
In v zibelki posteljica mehko postlana
je zapuščena, mrzla, le sama;
ob njej kot brez črede pastir
dneve preštevaš vsak večer,
kdaj vrne prisrčno se zaželeni,
kdaj prideta Drejče in mala Murjana,
da bodo Ti lica spet vsa nasmejana.

Vem,
kot pastorka v tujem domu živiš,
o nekdanjem ognjišču le sanjaš,
si novega tiho želiš.

Juj, žena, bliže se k Detetu skloni,
sladko in ljubo se nasmej,
vse, kar Te teži, Mu povej!

Še drugim naroči,
naj k Njemu zatečejo v vsaki se koči!

Vsi skupaj Ga vdano in vneto prosimo,
da mir in domove od Njega dobimo,
da spet bi zvonovi božični doneli
in srečni v družinah bi GLOKTO peli!

Slika 11: Praznična številka *Zedinjene Slovenije* (foto: narodna in univerzitetna knjižnica).

Poleg že omenjenih listov je tiskarna Zedinjene Slovenije tiskala še druge revije: verski tednik *Sejalec*, mesečno revijo slovenskih duhovnikov *Besede življenja*, mesečnik *Begunski katoliški misijon*, *Ciril-Metodijska misel*, dijakom namenjen list *Orač* in glasilo za otroke z naslovom *Begunčkova lučka*. Nikakor ne gre spregledati modne revije *Lepa Vida*, ki je slovenskim dekletom in ženam tudi v nemogočih razmerah begunstva ponujala možnost biti urejena. V Serviglianu naj bi z izhajanjem začeli še *Koledar Zedinjene Slovenije (za leto 1946), Slovenski begunec (emigrant)* ter *Slovenski rodoljub*. Izšlo je tudi nekaj številk humoristične revije *Taboriščni škrat.*

V taborišču Senigallia, kamor se je preselila večina slovenskih beguncev iz Servigliana, so prebirali svoj dnevnik z naslovom *Slovenska beseda*. Jaka Mlinar navaja, da je bil to prav gotovo najobsežnejši taboriščni dnevnik, a z najmanjšo naklado (Mlinar, 1951: 187). V Senigallii so z izhajanjem nadaljevali *Orač*, *Begunčkova lučka* in *Taboriščni škrat*, svoje glasilo pa so pod naslovom *Gams* dobili tudi slovenski skavti; leposlovni prispevki so našli svoje mesto v reviji *Mlado brstje* (Debeljak, 1973: 387).

Kulturno delovanje je bilo v vseh taboriščih po Italiji zelo razgibano, medsebojno so si izmenjevali tako časopise kakor tudi kulturna gostovanja. Tine Debeljak poroča, da so gledališke skupine nastopale celo pred Angleži s Shakespearovimi dramami in to z velikim uspehom! (Debeljak, 1973: 387) V dveh manjših taboriščih na vzhodni italijanski obali severno od Barija (Barletta in Trani) so izhajali listi *Naši upi*, *Naš list*, humoristični list *Triglav* ter skupni list za vse narodnosti v taborišču, *Zapad-West,* pod slovenskim uredništvom. V vojaškem taborišču Eboli, kjer je bil nastanjen slovenski del Kraljeve vojske, sta nastajala sprva stenski časopis, tednik *Jugoslovanski vestnik,* ter revija slovenske armade *Mi in svet*, ki je namenjala vso pozornost leposlovju. *Yugoslav Herald* je v angleščini beležil resne in točne informacije o novem jugoslovanskem režimu in je bil namenjen tujemu tisku. Kot zanimivost naj omenimo še humoristični list *Logerski bodlikovec*, ki je začel izhajati v taborišču Forli, se v Eboliju združil z listom *Tse-tse*, iz obeh pa je nastal nov list z naslovom *Rafal*.

Slika 12: Humoristični list *Tse tse*.

V taborišču Riccione blizu Riminija je že 1945 začel izhajati *Slovenski glas*, kasneje še *Slovenija v Campu,* v okolici Neaplja *Naš list* in v Bagnoliju pri Neaplju, tik pred odhodom beguncev v prekomorske države še list za najmlajše, *Begunski palček*.

V dobrih treh letih je v begunskih taboriščih v Avstriji izhajalo devetinštirideset naslovov časopisov, v Italiji pa šestintrideset.

Mesto Rim je imelo med slovenskimi begunci v Italiji posebno vlogo, čeprav tam ni bilo toliko Slovencev kakor po taboriščih širom države. Kakor pravi dr. Debeljak, je bil »Rim politično središče beguncev, sedež Narodnega odbora za Slovenijo, pa je tudi pomembno za literarno podobo slovenskih emigrantov, čeprav so jo pisali taki, ki so živeli zunaj taborišč« (Debeljak, 1973: 389). Tu je ponovno začela izhajati *Družabna pravda* in vestnik Akcijskega odbora za zedinjeno in suvereno slovensko državo *Slovenska država*, v večnem mestu so nastajali tudi literarni list *Lipica*, glasilo slovenskih bogoslovcev v Rimu *Misel*, revija slovenskih akademikov *Nova doba*, list za slovenska begunska dekleta *Nova Slovenka* ter almanah nekdanjih Stražarjev, *Znamenje ob poti*.

4 Brez knjig ne gre

»Ko so se množice slovenskih beguncev posedle po vetrinjskem polju in so vsi bili v popolni negotovosti in strahu za bodočnost, je bila velika nevarnost, da bi ljudje padli v duševne boje, tiha razglabljanja, dvome in končno v obup. Splošno duševno in telesno brezdelje je to nevarnost še stopnjevalo. Treba je bilo to od ljudi odvrniti in jih vsaj duševno zaposliti.« (Pernišek, 1953: 110)

Dejstvo, da brezdelje vodi v obup, še posebej v tako negotovih razmerah, v kakršnih so se znašli slovenski (in drugi) begunci po drugi svetovni vojni, je predstavljalo velik izziv. Nekaj zaslužnih posameznikov iz vrst slovenske inteligence, med njimi dr. Marko Bajuk, ki je organiziral tamkajšnje šolstvo, je že 7. junija 1945 na vetrinjskem polju sprejelo sklepe, da je treba zbrati vse pevce in pevke v skupen zbor, organizirati telovadbo in šport, predavanja v velikem obsegu, razne tečaje ter skrbeti za redno izhajanje taboriščnega tiska.

Poleg zavidljivega števila periodičnih tiskov so begunske tiskarne ustvarile tudi neverjetno število knjižnih izdaj. Dr. Arnež na podlagi razpoložljivega ohranjenega gradiva (in ob dejstvu, da vse, kar je bilo v taboriščih natisnjeno, ni ohranjeno) ocenjuje, da je samo v begunskih taboriščih Avstrije v letih 1945–1949 nastalo okoli tristopetdeset monografskih naslovov v obsegu od ene do nekaj sto strani! (Arnež, 1999: 113) Pernišek pa v svojem prispevku pravi: »Z gotovostjo lahko postavimo trditev, da je skupna naklada vseh tiskanih del, ki jih je izvršila Slovenska begunska tiskarna v Peggetzu in v Špitalu, če odračunamo periodičen tisk, znašala okrog 25.000 izvodov« (Pernišek, 1953: 122). Arnež k temu prišteje še drobni tisk in govori o številki trideset tisoč. Če prištejemo zraven še monografske tiske iz drugih taborišč v Avstriji in Italiji, zagotovo lahko govorimo o približno petsto naslovih slovenskih taboriščnih monografij.

5 Šolske knjige in knjige z versko vsebino

V največji meri so knjige, nastale v taboriščih, prinašale versko vsebino. Begunci so sicer molitvenike vzeli s sabo, ko so odhajali, v taboriščih pa so že od leta 1945 naprej izhajale drobne brošure s pridigami, cerkvene pesmarice, papeževe okrožnice itd. V Anrasu sta poleti 1945 izšla dva zvežčiča molitev in premišljevanj škofa Gregorija Rožmana, *Križev pot z Marijo*.

Po številčnosti sledijo šolski učbeniki. Šola je začela delovati že nekaj dni po prihodu v Vetrinj in glavna težava je bila – poleg pomanjkanja papirja, pisal, učnih pripomočkov in primernega prostora za pouk – da ni bilo šolskih knjig. Napisati jih je bilo treba na novo in to v kratkem času, bodisi po spominu ali po različnih predlogah. (Jaklitsch, 2014: 20) Izpod peres nekdanjih ravnateljev, profesorjev in učiteljev so nastajali učbeniki za osnovno šolo (*Prvo berilo*, Peggetz, 1945; *Slovenska čitanka*, Peggetz, 1945; *Abecednik*, Peggetz, 1946; *Pravopis*, Peggetz, 1946; *Šolska pesmarica*, Špital, 1948 …), poklicne šole (*Blagoznanstvo*, Peggetz, 1946; *Zadružništvo*, Špital, 1946; Humek M.: *Domači vrt*, Špital, 1947, Osojnik M.: *Splošno kmetijstvo*, Špital, 1948 …), gimnazijo (Bučar J.: *Zgodovina Grkov*, Peggetz, 1946; Pavlovčič R.: *Zgodovina Slovencev*, Špital, 1946; *Slovenska slovnica*, Peggetz, 1946; šolska berila za vse razrede, latinske vadnice …) ter učbeniki in priročniki za samouke (Kociper S.: *Učimo se angleščine*, Špital, 1948; Gaber A. *Slovenski pritrkovalec* 1946 …), če naštejemo le nekatere.

Poseben dosežek med učbeniki je *Zgodovinski atlas Slovenije* avtorja profesorja Romana Pavlovčiča, ki ga je sestavil s pomočjo dijakov sedme in osme gimnazije. Delno je material zanj prinesel v aktovki, ki je bila njegova edina prtljaga ob odhodu, pomagal pa si je tudi s knjižnicami na Koroškem.

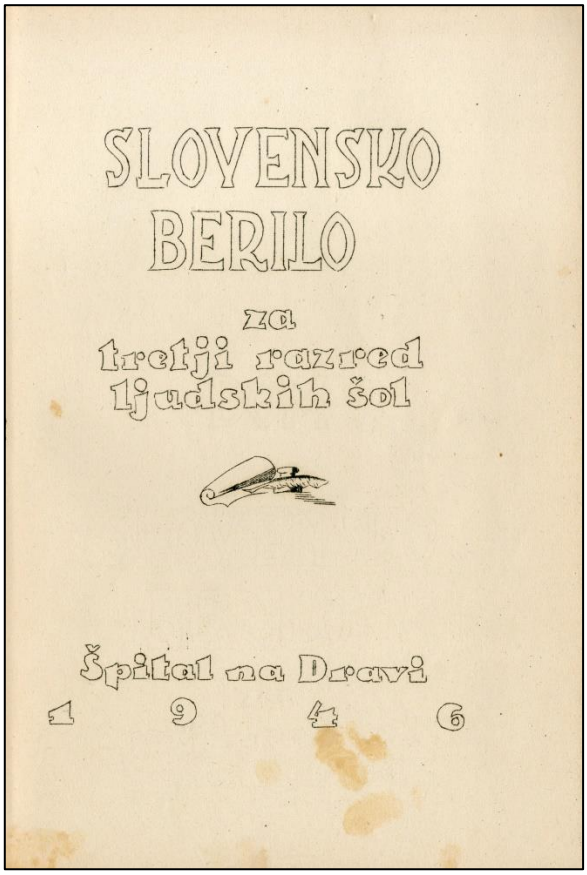

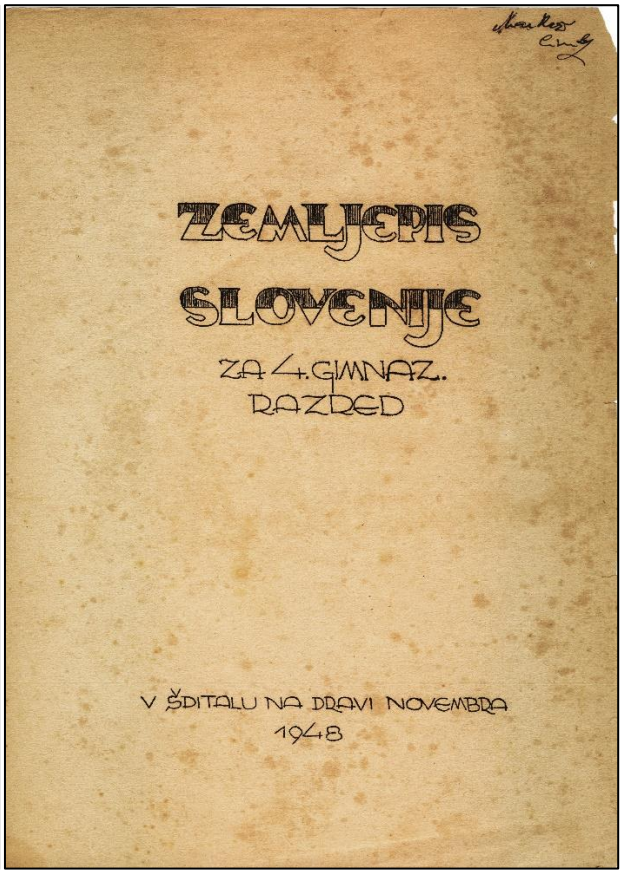

Slika 13 (levo): *Slovensko berilo za tretji razred*; slika 14 (desno): *Zemljepis Slovenije za 4. gimnazijski razred* (foto: Narodna in univerzitetna knjižnica).

Slika 15: Prvi slovenski zgodovinski atlas je nastal v begunskem taborišču (foto: Narodna in univerzitetna knjižnica).

6 Leposlovje

Okoliščine in pogoje za nastanek tiskovin v taboriščih najlepše opiše dr. Tine Debeljak v tipkopisu *Kulturno delo slovenskih beguncev, posebej leposlovno*, ki je skupaj z njegovo zapuščino v januarju 2017 prispel v hrambo v NUK: »Kamor so Slovenci prišli kot begunci, pa naj so bile razmere še slabše, povsod je veljala njih prva skrb: če se hočemo ohraniti, se moramo uveljaviti v kulturi […] Važna za slovensko emigrantsko literaturo so bila tla, kjer je nastajala, mislim, na katerem področju begunstva, kajti so bili različni predeli z različno klimo, ki je pospeševala različne sadove.«[4] Dr. Debeljak loči tri oziroma štiri področja: Koroško, Italijo - deli jo na civilna in vojaška taborišča, ter Samostojno tržaško ozemlje. »Slovenski begunci namreč nismo bili povsod povsem svobodni v izražanju svojih misli. Tako so Angleži na Koroškem strogo cenzurirali vse kar je šlo v taboriščni tisk, še celo pa, kar je šlo v tiskano javnost (Koroška kronika) […]. V Trstu je vladala zavezniška oblast, ki je tudi čuvala, da se ne bi razvnele medsebojne ideološke strasti prebivalcev. […]«[5]

Poleg ponatisnjenih leposlovnih del je v taboriščih izšlo tudi veliko izvirne poezije in proze, ohranjena pa so še številna dela v rokopisih, ki niso našla možnosti za objavo (Arnež, 1999: 114).

Leposlovne prispevke so objavljale revije *Cvetje v tujini*, priloga *Zedinjene Slovenije Svet in dom* ter *Koroška kronika.* V večini je odsevalo begunsko življenje in hrepenenje po (čimprejšnji) vrnitvi v domovino.

Že leta 1945 je v Peggetzu (Lienzu), kjer je sčasoma nastala prava tiskarna z desetimi zaposlenimi, izšla prva slovenska pesniška zbirka v begunstvu z naslovom *Marija z nami je odšla na tuje*. Njen avtor, duhovnik in kasnejši misijonar Vladimir Kos, jo je izdal pod psevdonimom Re-O. Njegova je tudi druga pesniška zbirka iz leta 1946, *Deževni dnevi*. V taboriščih v Italiji sta svoje pesniške zbirke dobila Oton Danilo Jeruc – *Pritaval sem* (Eboli, 1946) in *Samotne poti* (1947) ter Pavle Borštnik – *Iz mojih temnih dni* (Eboli, 1946). Več pisateljev (Debeljak, Mauser, itd.) je pod psevdonimi leta 1946 izdalo svojevrstno zbirko z naslovom *Strti cvetovi*, ki pretresljivo objokuje pobite domobrance. Omenimo še dve zbirki Frančka Kolariča – *Na tujih tleh* (Špital, 1946) in *Žalni venec* (Špital, 1946) ter zbirko *Romar na beli cesti* Erika Kovačiča (Špital, 1946). V Rimu je leta 1946 v treh bibliofilskih izvodih izšel odlomek *Velike črne maše za pobite Slovence* z osmimi izvirnimi lesorezi Bare Remec. Dr. Debeljak v svojih zapiskih pravi, da je taboriščni tisk premogel vsaj 10 pesniških zbirk. (Arnež, 1999: 114)

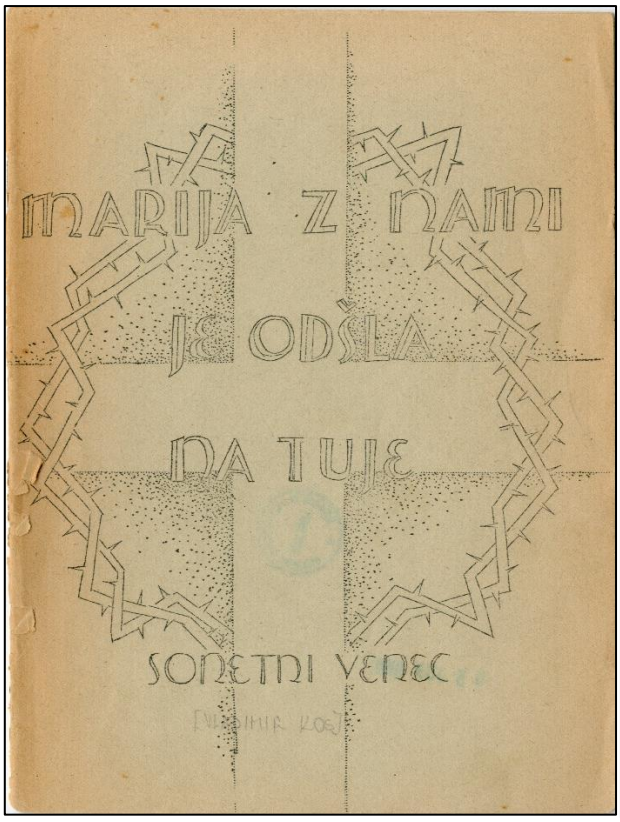

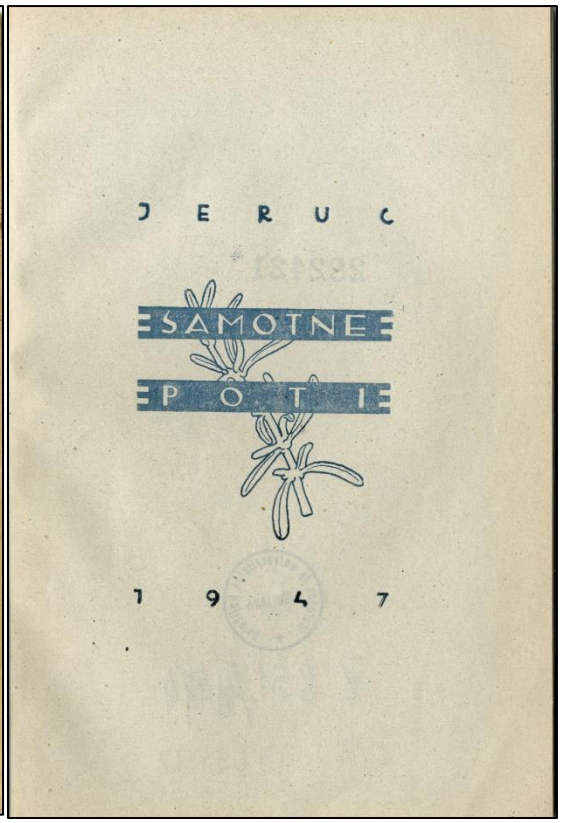

Slika 16 (levo): Prva slovenska pesniška zbirka v begunstvu *Marija z nami je odšla na tuje* avtorja Vladimirja Kosa; slika 17 (desno): Pesniška zbirka *Samotne poti* Otona Danila Jeruca (foto: Narodna in univerzitetna knjižnica).

Poleg ponatisov slovenskih klasikov (Prešeren, Cankar, Finžgar, Jurčič, Levstik, Meško, Valjavec, Vombergar itd.) so svoje literarne poti v taboriščih nadaljevali ali pa se nanje šele podali tudi drugi ustvarjalci. Eden vidnejših je Karel Mauser, ki je začel pisati podlistke v *Koroško kroniko*, njegove povesti *Rotija*, *Sin mrtvega*, *Prekleta kri*, *Kaplan Klemen* in *Jerčevi galjoti* pa so nato izšle tudi kot samostojne knjižne izdaje. Ko je začela leta 1947 v Celovcu spet delovati Mohorjeva družba, je izdala še več Mauserjevih knjig, ki velja tudi za najbolj plodovitega zdomskega pisatelja. Stanko Kociper je nadaljeval pisanje zgodb

iz Slovenskih goric s kratko prozo *Mlin ob Lešnici*, Ivan Žitko in Božidar Kramolc pa sta izdala vsak svoje *Pravljice* z lastnimi ilustracijami. Kramolčeve veljajo za prvo bibliofilsko izdajo v emigraciji. (Debeljak, 1973: 386)

Tiskarna Koroške kronike je pri izdajanju slovenskih knjig odigrala pomembno vlogo, še posebej po prihodu Slovencem naklonjenega majorja Sharpa. Tam je knjigo za mladino z naslovom *Cmokec poskokec* izdal že pred vojno uveljavljen pisatelj Mirko Kunčič, prav tako je pri isti tiskarni izšla kratka proza *V kraljestvu lutk* Valentina Bazilija. Pod psevdonimom Srečko Selivec (Zdravko Novak) sta prav tam izšli še knjižici *Križev pot* (1947) in *Pota božja* (1949).

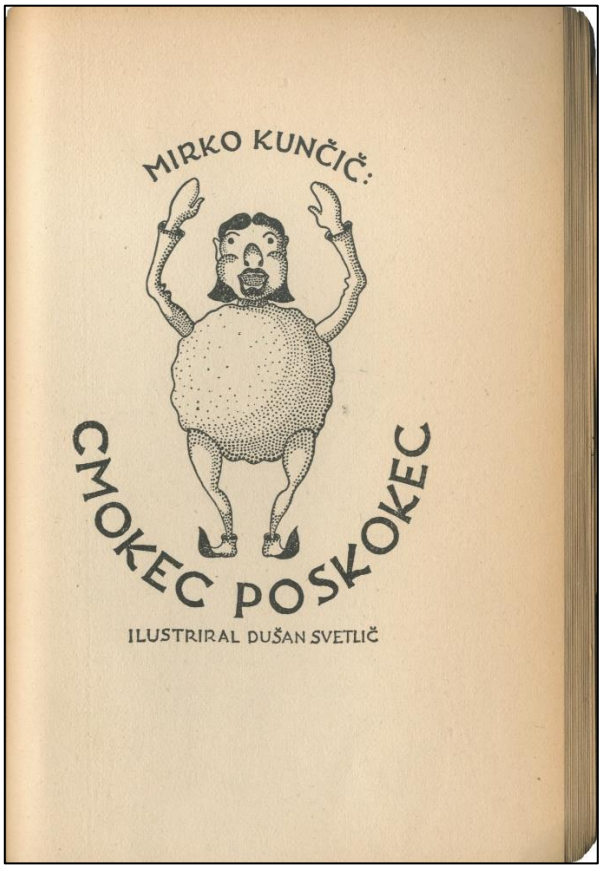

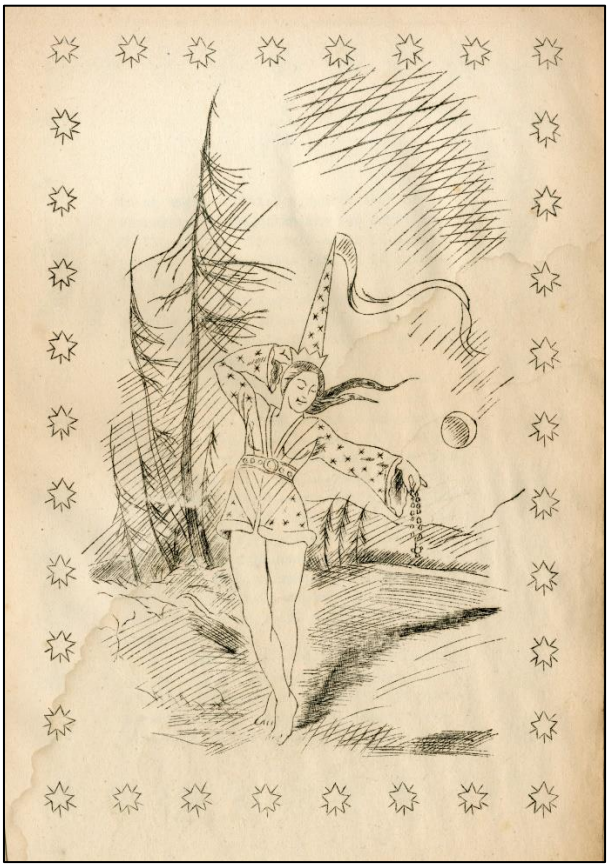

Slika 18 (levo): Kunčičeva povest za mladino *Cmokec Poskokec*; slika 19 (desno): *Pravljice* Teda Kramolca (foto:. Narodna in univerzitetna knjižnica).

V Gradcu, kjer so v oskrbi zavezniške uprave študirali slovenski visokošolci, sta najbolj vidni leposlovno ustvarjalni imeni Ludve Potokar ter Franc Bükvič, kateremu je Styria Verlag izdala obširen roman *Brezdomc*i (1948).

Za prvo slovensko knjigo v emigrantstvu, tiskano na tiskarskem stroju, velja *Koledarček slovenskih emigrantov za leto 1946*, ki jo je v Rimu spisal dr. Debeljak pod psevdonimom Vid Zemljič. Pod psevdonimoma Janez Ogrinec in Blaž Merljak je svoje lesoreze in opremo v publikaciji prispevala tudi Bara Remec. V Rimu je začel nastajati Novačanov *Peti evangelij* in izšel 1948 v Trstu. Tam je nastala tudi prva antologija begunske lirike pod naslovom *Naša pesem,* ki je izšla kot priloga revije *Nova doba* z Debeljakovim uvodom (psevdonim Janez). Ko so študentje, ki so jo izdajali, odšli na študij v Madrid, so tam nadaljevali z izdajanjem revije, prav tako pa so uredili tudi drugi zvezek pesniške zbirke *Naša pesem II*.

7 Pričevanjska literatura

Zbiranje in zapisovanje pričevanj o komunistični revoluciji in grozotah druge svetovne vojne je botrovalo zapisom in objavam posameznih zgodb v taboriščnem časopisju. Kot monografiji pa sta že v času begunstva v Avstriji izšli knjigi duhovnika Janeza Klemenčiča *Leta strahote na Ižanskem 1941–1945* (1946) in *Kako se mi je godilo v partizanskih zaporih* (1946). Po večini že v taboriščih zbrana in zapisana pričevanja so nato izhajala v novih domovinah slovenskih beguncev kot pričevanjska in dokumentarna literatura (npr. Kocmur M.: *Odprti grobovi*, Buenos Aires, 1965–*1971*; Škerbec M.: *Rdeča zver, pijana krvi*, Cleveland, 1950–*1952* itd.).

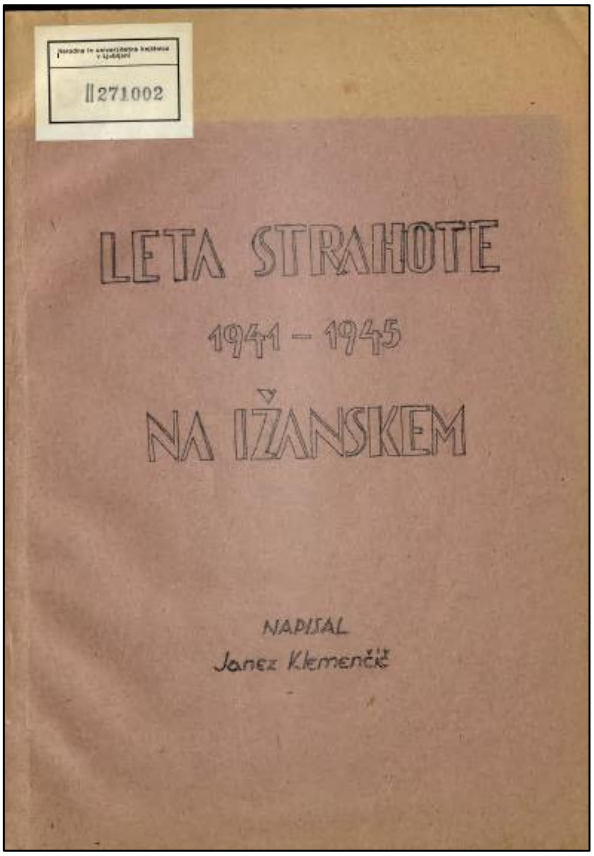

Slika 20: *Leta strahote na Ižanskem. 1941–1945 (*foto: Narodna in univerzitetna knjižnica).

Posamezniki so se že v času nastajanja tiskov v taboriščih zavedali, kako pomembno je zbiranje in beleženje le-teh, sezname in gradivo pa bodo, »*ko se spremene razmere v naši domovini, izročili Vseučiliški knjižnici, da bo ta mogla iz ostankov zbrati kar najbolj popolno sliko našega časopisja v emigraciji«* (Mlinar, 1951: 176). S tem namenom je svoje poklicno poslanstvo nadaljeval Rene Podhorsky[6], medvojni član direktorija Univerzitetne biblioteke. V Judenburgu je spisal kar štiri *Bibliografije slovenskega begunskega tiska* in sicer za leta 1945, 1946, 1947 in 1948. Ohranjene so v tipkopisu v Narodni in univerzitetni knjižnici, kjer je bil zaposlen med drugo svetovno vojno.

8 Zaključek

Taboriščna literatura je del slovenske kulturne dediščine, v njej je zajeta slovenska zgodovina, ki se je odigrala izven matične domovine. Za popoln prikaz narodove preteklosti je treba upoštevati vse še tako majhne drobce, ki le skupaj sestavljajo celotno podobo mozaika. Dobršen del bogate ustvarjalnosti, podprte z neizmerno življenjsko silo, je iz begunskih taborišč kakor val pljusknil tudi v nove domovine, vendar zanjo v matični Sloveniji nismo smeli vedeti. Slika se v zadnjih dveh desetletjih počasi sestavlja in prav čas begunskih taborišč, ki je danes spet zelo aktualen, nam lahko predstavlja navdih, saj priča o neverjetni ustvarjalnosti in želji Slovencev po biti in obstati.

Dobršen del bogate ustvarjalnosti, podprte z neizmerno življenjsko silo, je iz begunskih taborišč kakor val pljusknil tudi v nove domovine, vendar zanjo v matični Sloveniji nismo smeli vedeti. Slika se v zadnjih dveh desetletjih počasi sestavlja in prav čas begunskih taborišč, ki je danes spet zelo aktualen, nam lahko predstavlja navdih, saj priča o neverjetni ustvarjalnosti in želji Slovencev po biti in obstati.

9 Viri in literatura

Arnež, Janez (1999): *Slovenski tisk v begunskih taboriščih v Avstriji 1945–1949*. Ljubljana, Washington: Studia Slovenica.

Debeljak, Tine (1973): Begunska književnost v taborišču. *Zbornik Svobodne Slovenije,* letnik XXIV, str. 385–391.

Jaklitsch, Helena (2014): Zgodovinski oris slovenskega povojnega begunstva. V Lenart Rihar (ur.): *Cvetoči klas pelina* (str. 8–41). Ljubljana: Družina, Rafaelova družba.

Klasinc Škofljanec, Andrej (2006): *Vodnik po arhivskem gradivu Studia Slovenica.* Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

Kodrič-Dačić, Eva (2005): Univerzitetna biblioteka v Ljubljani: Od kapitulacije fašistične Italije do konca druge svetovne vojne (1943-1945). *Knjižnica 49* (2005), št. ½, str. 169–185.

Mlinar, Jaka (1951): Slovenski emigrantski periodični tisk. *Koledar Svobodne Slovenije,* letnik III, str. 176–194.

Pernišek, Franc (1953): Prosvetno delo v taboriščih v Avstriji. *Zbornik Svobodne Slovenije*, letnik V, str. 110–124.

Podhorsky, Rene (1946–1949): *Bibliografija slovenskega begunskega tiska v letu …* Judenburg.

Švent, Rozina (2006): *Življenje Slovencev v begunskih taboriščih na avstrijskem Koroškem po drugi svetovni vojni*. *1945–1950. Doktorska disertacija.* Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

10 Opombe

[1] S temi besedami je uvodničar že stote številke *Doma ob Muri* slikovito orisal težave, a hkrati tudi voljo in željo ljudi po ustvarjanju časopisa.

[2] *Koledarček slovenskih emigrantov za leto 1946* je konec leta 1945 v Rimu pod psevdonimom Vid Zemljič izdal dr. Tine Debeljak.

[3] D. P. je kratica za Displaced Person. Razseljena oseba oziroma Displaced Person je bil *terminus technicus*, ki so ga zahodni zavezniki *ad hoc* ustvarili za vse tiste osebe, ki so po koncu druge svetovne vojne naenkrat ostali brez vsakršnega pravnega statusa. Žig s kratico D. P. je milijonom razseljencev pomenil dragoceno možnost: omogočil jim je, da so tudi brez državljanstva dobili potni list in z njim vsaj določeno svobodo gibanja in pravno varnost. Status razseljene osebe je bil ključ, ki je odpiral vrata iz natrpanih begunskih taborišč v novo, kolikor toliko normalno življenje.

[4] Iz še neurejene Zapuščine dr. Tineta Debeljaka, ki je v NUK prispela januarja 2017.

[5] Iz še neurejene Zapuščine dr. Tineta Debeljaka, ki je v NUK prispela januarja 2017.

[6] Rene Podhorsky (1899, Dunaj – 1976, Linz), mornariški oficir, leta 1913/14 vpisan na mornariško akademijo na Reki, dosegel čin kapetana fregate in bil upokojen leta 1938. Med drugo svetovno vojno je opravljal funkcijo osebnega tajnika šefa pokrajinske uprave generala L. Rupnika in člana direktorija Univerzitetne biblioteke. Leta 1945 je emigriral v Avstrijo (po Kodrič-Dačić, 2005).

ŠOLSTVO V AVSTRIJSKIH BEGUNSKIH TABORIŠČIH PO II. SVETOVNI VOJNI V LUČI ARHIVSKEGA GRADIVA, KI GA HRANI STUDIA SLOVENICA

EDUCATION IN AUSTRIAN REFUGEE CAMPS AFTER WORLD WAR II IN THE LIGHT OF ARCHIVAL MATERIAL HELD BY STUDIA SLOVENICA

✍ **Andreja Klasinc Škofljanec** *(andreja.skofljanec@gov.si), prof. zgodovine in dipl. bibliotekarka, arhivistka v Arhivu Republike Slovenije.*

Slovenija

Povzetek

Ob koncu druge svetovne vojne so se slovenski begunci zatekli v taborišča v Avstriji in Italiji. Že maja 1945 so v zasilnem taborišču na Vetrinjskem polju začeli organizirali pouk. V različnih taboriščih so nato slovenski vrtci, osnovne šole in gimnazija delovali vse do šolskega leta 1949/1950. V prispevku je predstavljeno ohranjeno arhivsko gradivo begunskih šol, ki ga je zbral ter po letu 1991 v Slovenijo pripeljal dr. Janez Arnež, dolgoletni vodja zasebnega arhiva Studia slovenica. Gradivo, nastalo ob delovanju taboriščnih šol ni ohranjeno v celoti, vendar nam predstavljeni viri omogočajo dovolj natančen vpogled v potek šolanja, delo učiteljev in življenje otrok v begunskih taboriščih. Izkušeni učitelji so uspeli vzpostaviti šolanje na nivoju, ki je omogočilo otrokom po odhodu iz taborišč nadaljnje izobraževanje.

Abstract

At the end of the Second World War, Slovenian refugees took refuge in camps in Austria and Italy. In the provisional camp at Viktring in Carinthia (Vetrinjsko polje), lessons were organized as early as in May 1945. In multiple camps, Slovenian kindergartens, primary and secondary schools were active until the 1949/1950 school year. This paper presents the preserved archival material of the refugee schools, which was collected and brought to Slovenia after 1991 by Janez Arnež, PhD, the long-time head of Studia slovenica private archive. While the records created during the active period of the camp schools have not been wholly preserved, the sources presented here give us a sufficiently detailed insight into the course of schooling, the work of teachers as well as the life of children in the refugee camps. Experienced teachers managed to establish a learning environment at a level which allowed the children to participate in further schooling after leaving the camps.

Ključne besede: 1945-1950, begunsko šolstvo, slovenski izseljenci, Studia slovenica.

Keywords: 1945-1950, refugee schooling, Slovenian migrants, Studia slovenica.

1 Uvod

V prispevku je prikazano slovensko begunsko šolstvo po II. svetovni vojni v luči arhivskega gradiva, ki ga je skozi več desetletij zbral dr. Janez Arnež in ga tudi uspel vrniti v domovino. Ohranjeno arhivsko gradivo je edinstvena zbirka dokumentov, ki osvetljuje vse stopnje izobraževanja v begunskih taboriščih, napore in uspehe učiteljev in učencev v nenaklonjenih razmerah. Gradivo ni ohranjeno celovito, a nam kombiniranje dokumentov, ki bodo predstavljeni v nadaljevanju, omogoča dokaj natančen vpogled v potek šolanja in življenja šolske mladine v begunskih taboriščih v Avstriji in deloma tudi Italiji.

Zbirka arhivskega gradiva o begunskem šolstvu je med najpomembnejšimi deli bogatega arhivskega fonda, ki ga hrani arhiv Studia slovenica, danes delujočega v okviru Katoliškega inštituta. Od devetinštiridesetih škatel gradiva, ki se nanaša na vse vidike življenja v begunskih taboriščih, se jih na begunsko šolstvo nanaša sedemnajst. Vsaj nekaj gradiva je ohranjenega za vsa avstrijska begunska taborišča, v katerih so našli svoj začasni dom slovenski begunci. Ti so začeli z organizacijo šolstva takoj po prihodu na Vetrinjsko polje in ga uspešno sami vodili vse do odhoda v izseljenstvo. Glede na okoliščine, v katerih je nastalo, ter dolgo in negotovo nadaljnjo pot Slovencev, preden so se ustalili na tujem, je pravzaprav ohranjeno presenetljivo veliko gradiva. Kljub temu da so begunci mogli vzeti s sabo ob odhodu iz taborišča le skromno prtljago, so se v njej znašli tudi zvezki, knjige in taboriščni časopisi, torej so se tudi begunci sami zavedali, kako pomembno je ohraniti spomin na to prelomno obdobje.

2 Arhiv Studia slovenica in njegov nastanek

Dr. Arnež, dolgoletni vodja Studia slovenica, je s somišljenikoma Valentinom Leskovškom in Erikom Kovačičem v Združenih državah Amerike že leta 1957 utemeljil ustanovo, ki je imela dva cilja: izdajati knjige, ki bodo ameriški javnosti približale Slovence, njihovo zgodovino in kulturo, ter zbiranje arhivskega in knjižničnega gradiva, ki je nastalo ob delovanju Slovencev izven meja domovine. Ves čas je trdno verjel, da bo v Sloveniji prišlo do demokratičnih sprememb in bo mogel gradivo ne le ohraniti, ampak tudi prepeljati v domovino, kar je po letu 1991 tudi uresničil.

To skrbno ohranjeno arhivsko gradivo je dr. Janez Arnež dobil v dar od številnih posameznikov, ki so v taboriščnih šolah bodisi poučevali ali pa so tam pridobivali znanje. Neutrudno je zanj prosil prijatelje in znance in vedno znova pojasnjeval, kakšen je smisel njegovega zbiranja »starih papirjev«. Tako je uspel prepričati marsikaterega sogovornika, da mu prepusti knjigo, manjkajoči izvod izseljenskega časopisa, fotografije ali arhivske dokumente. Kulturna dediščina, ki nastaja v izseljenstvu, namreč hitro izginja, zanjo sistematično ne poskrbijo ne lokalne ustanove, ne izseljenske skupnosti same, do matične domovine in njenih institucij pa so bili izseljenci, tudi upravičeno, nezaupljivi.

3 Gradivo o begunskem šolstvu, ki je ohranjeno v arhivu Studia slovenica

Kljub temu da so začenjali pouk skorajda brez učbenikov in ob slabšemu predznanju dela učencev, ki zaradi vojnih razmer niso obiskovali pouka, oziroma je ta potekal v tujem jeziku, je delo pod vodstvom izkušenih pedagogov na podlagi predvojnih učnih programov uspešno steklo takoj po prihodu beguncev na Vetrinjsko polje, saj je konec vojne preprečil zaključek šolskega leta 1944/1945 v domovini.

V omenjeni zbirki arhivskega gradiva iz avstrijskih begunskih taborišč po II. svetovni vojni najdemo gradivo, nastalo med junijem 1945 in letom 1950, ko je večina Slovencev taborišča zapustila in se izselila, največ v prekomorske države. Nanaša se na vse stopnje šolanja, tako na delovanje vrtcev in ljudskih šol, kot tudi begunske gimnazije, manjši del pa tudi na življenje slovenskih študentov na Univerzi v Gradcu. Prav tako hrani gradivo o različnih tečajih.

O delu v taboriščnih vrtcih je ohranjenih le nekaj fragmentov gradiva – dnevnik otroškega vrtca, ki je deloval v Peggetzu (ohranjen je samo drugi del) ter nekaj fotografij otrok z vzgojiteljicam pri igri v taboriščih Peggetz in Spittal. Iz dnevnika razberemo, katerim dejavnostim in vzgojnim ciljem so posvetili posamezen dan. Vzgojiteljice so vanj vpisovale tudi prisotnost otrok, oziroma vzrok njihove odsotnosti (npr. bolezni, odhod družine iz taborišča). Ker so vrtce vodili skupaj z ljudsko (osnovno) šolo, je mogoče izluščiti dodatne informacije tudi v poročilih o šolskih nadzorih, zapisnikih sej učiteljskega zbora in šolskih kronikah begunskih ljudskih šol.

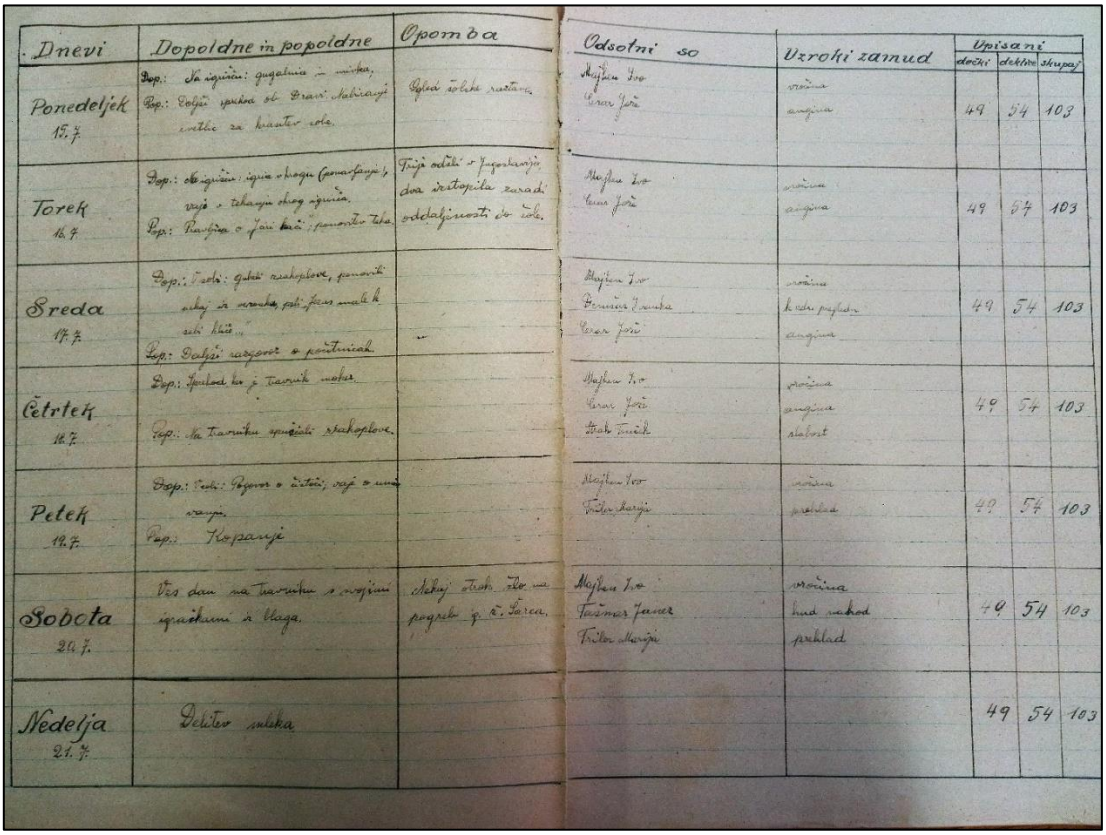

Dnevi	Dopoldne in popoldne	Opomba	Odsotni so	Vzroki zamud	Vpisani: dečki	deklice	skupaj
Ponedeljek 15. 7.	Dop.: Na igrišču: gugalnica — mirka, Pop.: Zelja: sprehod ob Dravi. Nabirajo cvetlice za praznik vrta.	Zgled šolske vzgojne	Majhen Ivo Černe Jože	vročina angina	49	54	103
Torek 16. 7.	Dop.: Na igrišču: igrice z blogo (Cenafarja) in vaje s takrajo okrog igrišča. Pop.: Risanje o Jani kuči; pomanjkanje	Tuji otroci v pogovorjih dva vrstopila zaradi oddaljenosti do šole.	Majhen Ivo Černe Jože	vročina angina	49	54	103
Sreda 17. 7.	Dop.: Šola: gibalni vzgojlove, pomanjkanje in vzroka, zakaj jeseni malo k šoli kuči. Pop.: Daljši razgovor o počitnicah	"	Majhen Ivo Černe Jože	vročina kožni pajčen angina	49	54	103
Četrtek 18. 7.	Dop.: Sprehod ko je Travnik mokar. Pop.: Na Travniku opazovali vzgojlove.		Majhen Ivo Černe Jože Strah Tonček	vročina angina slabost	49	54	103
Petek 19. 7.	Dop.: Šola: Pogovor o živali; vaje o vsaj vsaj. Pop.: Kopanje		Majhen Ivo Tršter Marija	vročina prehlad	49	54	103
Sobota 20. 7.	Ves dan na Travniku s svojimi igračkami in kliga.	Nekaj otrok šlo na pogreb g. ž. Tarca.	Majhen Ivo Tršmar Janez Tršter Marija	vročina hud nahod prehlad	49	54	103
Nedelja 21. 7.	Delitev sukna				49	54	103

Slika 1: Dnevnik otroškega vrtca v Peggetzu (foto: ASS (Arhiv Studia slovenica) 2, Zbirka gradiva iz avstrijskih begunskih taborišč po II. svetovni vojni, škatla 4).

Veliko bolje pa je v gradivu zbirke dokumentirano delo slednjih. Med gradivom ljudskih šol v Vetrinju, Peggetzu, Št. Vidu na Glini, Kellerbergu in Spittalu, so, sicer ne v celoti, ohranjeni zapisniki sej učiteljskega zbora, učni načrti, delovodniki, popisi šolskega inventarja, prejeti dopisi, dokumenti v zvezi z nastavitvami učiteljev ter nadzorom nad njihovim delom. Če so slovenske begunce in s tem šolo preselili v drugo taborišče, so šole vodile dnevnike in druge evidence naprej, zamenjali so le ime taborišča v imenu šole. Tako je ohranjena kronika Begunske ljudske šole Vetrinj pri Celovcu, nato Šentvid na Glini, Kellerberg pri Beljaku in končno Spittal, kjer se je ustalila večina slovenskih beguncev v Avstriji. Arhiv hrani še dnevnike Begunske ljudske šole Peggetz, za slednjo je na voljo tudi nekaj uradne korespondence in delovodnik (iz kratkih povzetkov prispele pošte izvemo tudi osnovne informacije o dokumentih, ki niso ohranjeni). Iz naštetega gradiva je mogoče izluščiti podatke tako o učnih načrtih, poteku pouka, učnih in vzgojnih ciljih, šolskih prireditvah, počitniških dejavnostih in tudi različnih težavah, s katerimi so se soočali učitelji pri delu – od pomanjkanja učbenikov in drugih učnih pripomočkov, slabo urejenih in vzdrževanih barak, v katerih so delovale šole, pomanjkljivi prehrani, boleznih in odhodih učencev ter učnega osebja. Med gradivom najdemo še učbenike, zvezke, šolske naloge, spise in risbe osnovnošolcev ter številne fotografije. Slednje so še posebno zgovorne – na njih vidimo učilnice, zasilno urejene v taboriščnih barakah, skromna učna pomagala, učiteljice in učence pri pouku in ob sodelovanju na različnih prireditvah ter cerkvenih slovesnostih.

Vsebinsko zelo povedna so poročila o nadzoru begunskih ljudskih šol, ki jih je vršil šolski nadzornik. Poročila vsebujejo opis poteka ure, ki ji je ta prisostvoval v posameznem razredu, poroča o izdelkih učencev, ocenjuje odnos med učitelji in učenci, pa tudi opozarja na morebitne pomanjkljivosti in predlaga izboljšave.

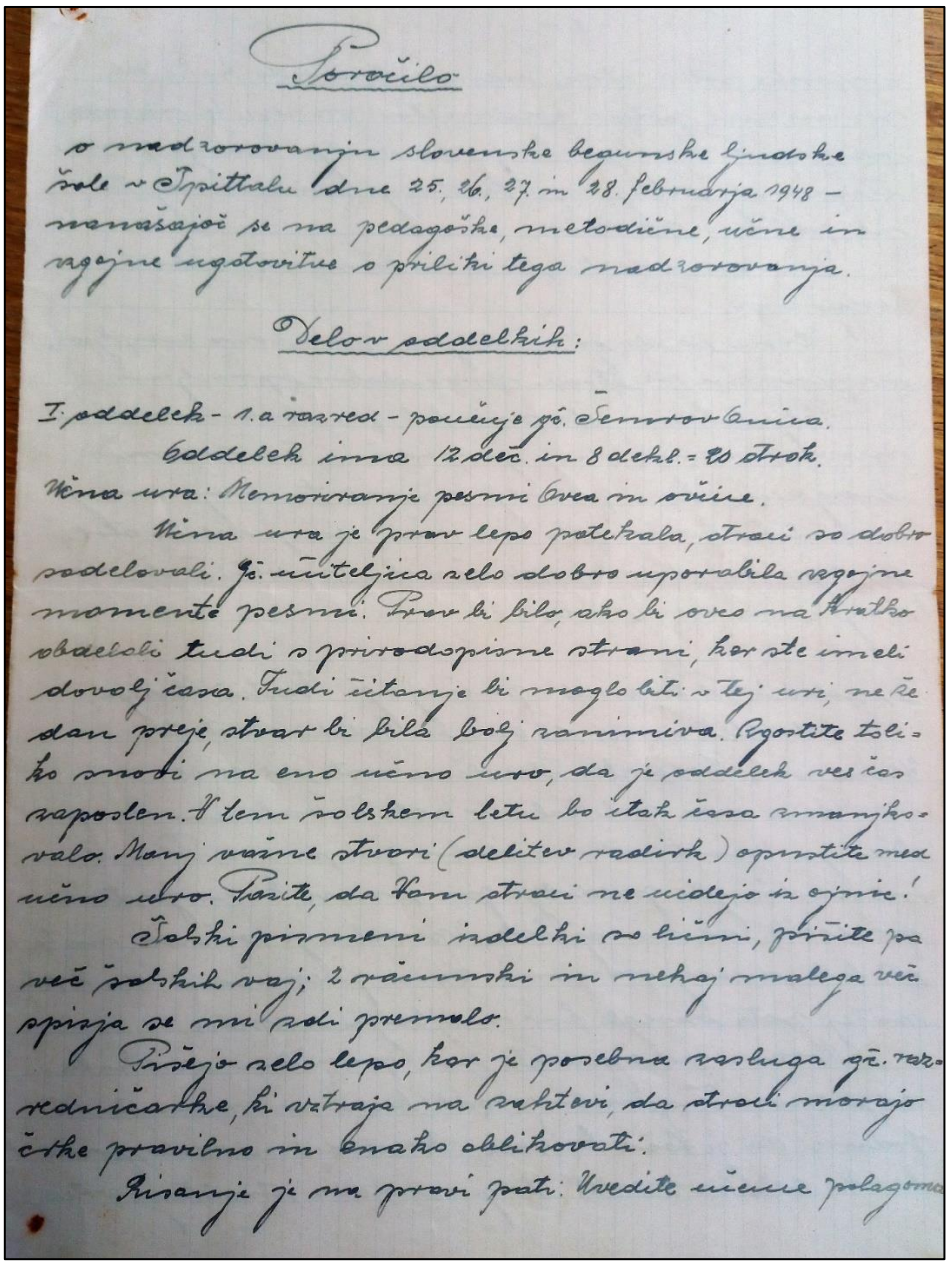

Poročilo

o nadzorovanju slovenske begunske ljudske šole v Spittalu dne 25., 26., 27. in 28. februarja 1948 – nanašajoč se na pedagoške, metodične, učne in vzgojne ugotovitve o priliki tega nadzorovanja.

Delo v oddelkih:

I. oddelek – 1. a razred – poučuje gč. Šemrov Onica.
Oddelek ima 12 dec. in 8 dekl. = 20 otrok.
Učna ura: Memoriranje pesmi Ovca in ovčice.
Učna ura je prav lepo potekala, otroci so dobro sodelovali. Gč. učiteljica zelo dobro uporabila vzgojne momente pesmi. Prav bi bilo, ako bi ovco na kratko obdelali tudi s prirodopisne strani, ker ste imeli dovolj časa. Tudi čitanje bi moglo biti v tej uri, ne že dan preje, stvar bi bila bolj zanimiva. Zgostite toliko snovi na eno učno uro, da je oddelek ves čas zaposlen. V tem šolskem letu bo itak časa zmanjkovalo. Manj važne stvari (delitev radirk) opustite med učno uro. Pazite, da Vam otroci ne uidejo iz ojnic!
Šolski pismeni izdelki so lični, pišite pa več šolskih vaj; 2 računski in nekaj malega več spisja se mi zdi premalo.
Pišejo zelo lepo, kar je posebna zasluga gč. razredničarke, ki vztraja na zahtevi, da otroci morajo črke pravilno in enako oblikovati.
Risanje je na pravi pati: Uvedite učence polagoma

Slika 2: Poročilo o nadzoru Slovenske begunske ljudske šole v Spitallu 1948 – celotno poročilo je dolgo 23 strani, poslano je bilo v vednost šoli in vsem učiteljem, nadzor pa je potekal tudi v vrtcu (foto: ASS 2 Zbirka gradiva iz avstrijskih begunskih taborišč po II. svetovni vojni, škatla 4).

Da bi se pripravili na življenje zunaj taborišča, so se begunci udeleževali popoldanskih jezikovnih tečajev, predvsem nemščine, španščine in angleščine, imeli so možnost opraviti tudi vozniški tečaj. Tudi v ta namen je taboriščna tiskarna priskrbela učbenike in

Zelo zanimivi so še drobci gradiva, ki ja nastalo pri učiteljih, večinoma Angeli Gospodarič, kjer najdemo osnutke predavanj, učne in vzgojne načrte ter celo nekaj dokumentov Slomškovega društva, v katerega so se vključevali taboriščni pedagogi.

Najbolj celovito je ohranjeno gradivo Slovenske begunske gimnazije, njeno gradivo je skoraj zaokrožena celota, ne glede na to, da se je mesto njenega delovanja po začetkih na Vetrinjskem polju selilo v Peggetz in končno v spittalsko taborišče, kjer je delovala od novembra 1946. Ohranjeni so dnevniki za vseh osem gimnazijskih razredov od šolskega leta 1944/1945 do šolskega leta 1947/1948 ter osmošolskega tečaja. S tem tečajem so dijakom z zaključenim sedmim letnikom gimnazije omogočili, da so v počitnicah poleti 1948 predelali snov zaključnega letnika, dokončali še zadnji letnik gimnazije in jo zaključili z maturo ter zapustili taborišče z možnostjo, da se vpišejo na fakulteto (spričevala so potrjevale angleške oblasti). V dnevnikih so zabeleženi poleg poteka pouka tudi seznami učiteljev in učencev, vsebine preizkusov znanja in zapisniki razrednega učiteljskega zbora. Prav tako hrani arhiv za isto obdobje zapisnike sej šolskega učiteljskega zbora ter šolsko kroniko, ki jo je vodil vsakokratni ravnatelj. Letna poročila so tiskali in so na voljo za celoten čas delovanja gimnazije. Ocenam in napredku učencev vseh osmih gimnazijskih razredov je mogoče slediti v dveh ohranjenih vpisnicah za šolski leti 1944/1945 in 1946/1947. Dopisana je tudi nameravana smer študija. Zbirka vsebuje tudi manjšo količino poročil o nadzoru angleških oblasti in korespondence gimnazije s starši.

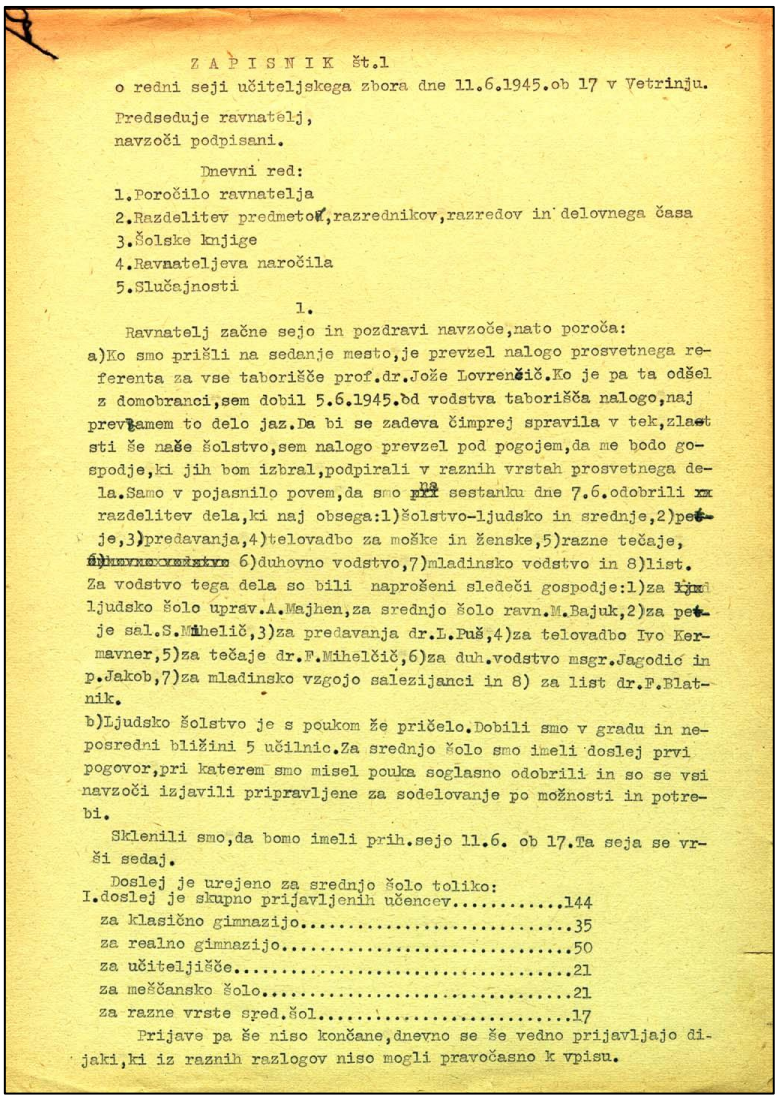

Z A P I S N I K št.1
o redni seji učiteljskega zbora dne 11.6.1945.ob 17 v Vetrinju.

Predseduje ravnatelj,
navzoči podpisani.

Dnevni red:
1.Poročilo ravnatelja
2.Razdelitev predmetov,razrednikov,razredov in delovnega časa
3.Šolske knjige
4.Ravnateljeva naročila
5.Slučajnosti

1.

Ravnatelj začne sejo in pozdravi navzoče,nato poroča:
a)Ko smo prišli na sedanje mesto,je prevzel nalogo prosvetnega referenta za vse taborišče prof.dr.Jože Lovrenčič.Ko je pa ta odšel z domobranci,sem dobil 5.6.1945.od vodstva taborišča nalogo,naj prevzamem to delo jaz.Da bi se zadeva čimprej spravila v tek,zlasti še naše šolstvo,sem nalogo prevzel pod pogojem,da me bodo gospodje,ki jih bom izbral,podpirali v raznih vrstah prosvetnega dela.Samo v pojasnilo povem,da smo pri sestanku dne 7.6.odobrili razdelitev dela,ki naj obsega:1)šolstvo-ljudsko in srednje,2)peje,3)predavanja,4)telovadbo za moške in ženske,5)razne tečaje, 6)duhovno vodstvo,7)mladinsko vodstvo in 8)list.
Za vodstvo tega dela so bili naprošeni sledeči gospodje:1)za ljudsko šolo uprav.A.Majhen,za srednjo šolo ravn.M.Bajuk,2)za peje sal.S.Mihelič,3)za predavanja dr.L.Puš,4)za telovadbo Ivo Kermavner,5)za tečaje dr.F.Mihelčič,6)za duh.vodstvo msgr.Jagodic in p.Jakob,7)za mladinsko vzgojo salezijanci in 8) za list dr.F.Blatnik.
b)Ljudsko šolstvo je s poukom že pričelo.Dobili smo v gradu in neposredni bližini 5 učilnic.Za srednjo šolo smo imeli doslej prvi pogovor,pri katerem smo misel pouka soglasno odobrili in so se vsi navzoči izjavili pripravljene za sodelovanje po možnosti in potrebi.
Sklenili smo,da bomo imeli prih.sejo 11.6. ob 17.Ta seja se vrši sedaj.
Doslej je urejeno za srednjo šolo toliko:
I.doslej je skupno prijavljenih učencev.....144
za klasično gimnazijo.....35
za realno gimnazijo.....50
za učiteljišče.....21
za meščansko šolo.....21
za razne vrste sred.šol.....17
Prijave pa še niso končane,dnevno se še vedno prijavljajo dijaki,ki iz raznih razlogov niso mogli pravočasno k vpisu.

Slika 3: Zapisnik prve seje učiteljskega zbora Slovenske begunske gimnazije v Vetrinju junija 1945 (foto: ASS 2 Zbirka gradiva iz avstrijskih begunskih taborišč po II. svetovni vojni, škatla 44).

Dodaten vpogled v življenje gimnazijcev v taboriščih nam omogočajo fotografije, posnete ob različnih priložnostih – od razrednih fotografij pred šolsko barako, pouka, šolskih izletov in praznovanja maturantov, do fotografij, posnetih za spomin ob odhodu iz taborišča. O duhovnem življenju dijakov pričajo tudi drobci gradiva Dijaške Marijine kongregacije in Begunske misijonske dijaške zveze. Ohranjenih je tudi nekaj vabil in programov prireditev, na katerih je sodelovala šolska mladina.

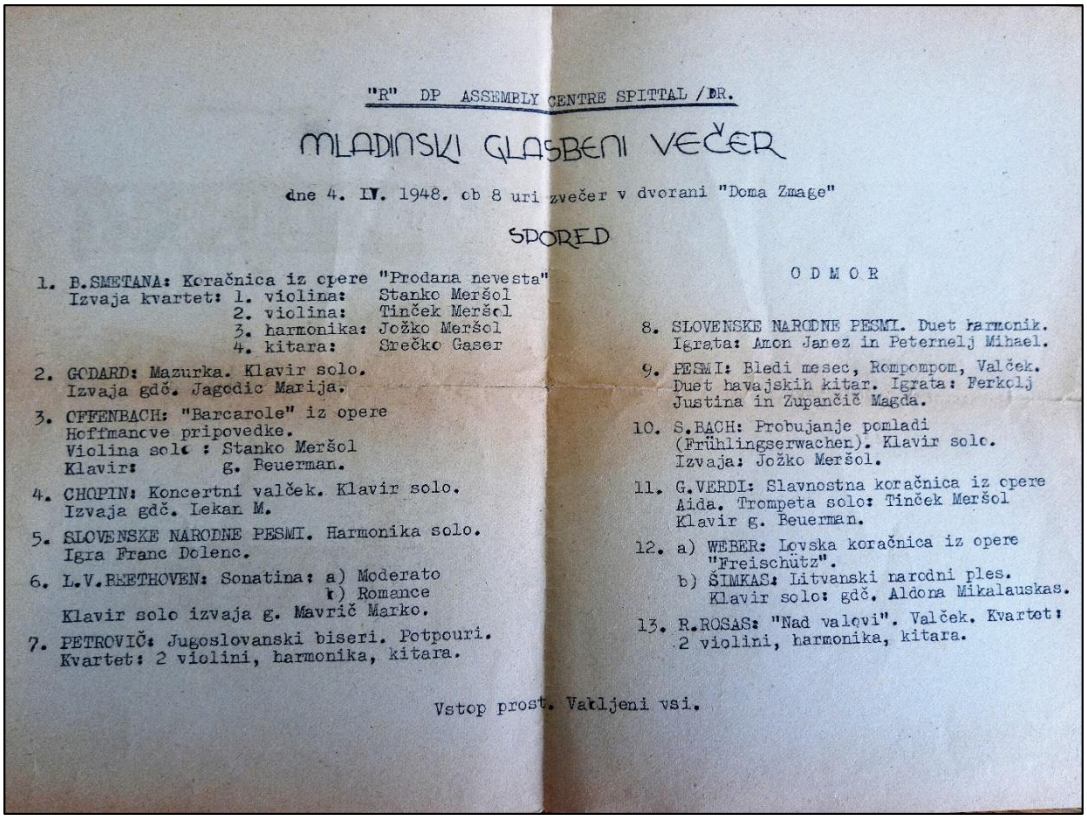

"R" DP ASSEMBLY CENTRE SPITTAL / DR.

MLADINSKI GLASBENI VEČER

dne 4. IV. 1948. ob 8 uri zvečer v dvorani "Doma Zmage"

SPORED

1. B.SMETANA: Koračnica iz opere "Prodana nevesta"
   Izvaja kvartet: 1. violina: Stanko Meršol
   2. violina: Tinček Meršol
   3. harmonika: Jožko Meršol
   4. kitara: Srečko Gaser
2. GODARD: Mazurka. Klavir solo.
   Izvaja gdč. Jagodic Marija.
3. OFFENBACH: "Barcarole" iz opere
   Hoffmanove pripovedke.
   Violina solo : Stanko Meršol
   Klavir: g. Beuerman.
4. CHOPIN: Koncertni valček. Klavir solo.
   Izvaja gdč. Lekan M.
5. SLOVENSKE NARODNE PESMI. Harmonika solo.
   Igra Franc Dolenc.
6. L.V.BEETHOVEN: Sonatina: a) Moderato
   b) Romance
   Klavir solo izvaja g. Mavrič Marko.
7. PETROVIČ: Jugoslovanski biseri. Potpouri.
   Kvartet: 2 violini, harmonika, kitara.

ODMOR

8. SLOVENSKE NARODNE PESMI. Duet harmonik.
   Igrata: Anon Janez in Peternelj Mihael.
9. PESMI: Bledi mesec, Rompompom, Valček.
   Duet havajskih kitar. Igrata: Ferkolj
   Justina in Zupančič Magda.
10. S.BACH: Probujanje pomladi
    (Frühlingserwachen). Klavir solo.
    Izvaja: Jožko Meršol.
11. G.VERDI: Slavnostna koračnica iz opere
    Aida. Trompeta solo: Tinček Meršol
    Klavir g. Beuerman.
12. a) WEBER: Lovska koračnica iz opere
    "Freischütz".
    b) ŠIMKAS: Litvanski narodni ples.
    Klavir solo: gdč. Aldona Mikalauskas.
13. R.ROSAS: "Nad valovi". Valček. Kvartet:
    2 violini, harmonika, kitara.

Vstop prost. Vabljeni vsi.

Slika 4: Spored mladinskega glasbenega večera, Spittal 1948 (foto: ASS 2 Zbirka gradiva iz avstrijskih begunskih taborišč po II. svetovni vojni, škatla 46).

Ohranjeni so tudi izvodi učbenikov za vse šolske predmete in razrede, različne tečaje ter drugih, v taboriščih izdanih knjig, namenjenih šolski mladini. Ob prihodu v begunstvo je učbenikov zelo primanjkovalo. Nekaj so jih ob umiku iz domovine vzeli s sabo učitelji in učenci. Kako zelo so potrebovali učbenike, priča zgodba Franceta Jermana, ki se je ponje ilegalno odpravil nazaj čez jugoslovansko mejo in torej zanje tvegal življenje. Sčasoma so taboriščne tiskarne zadostile osnovnim potrebam po šolskih knjigah.

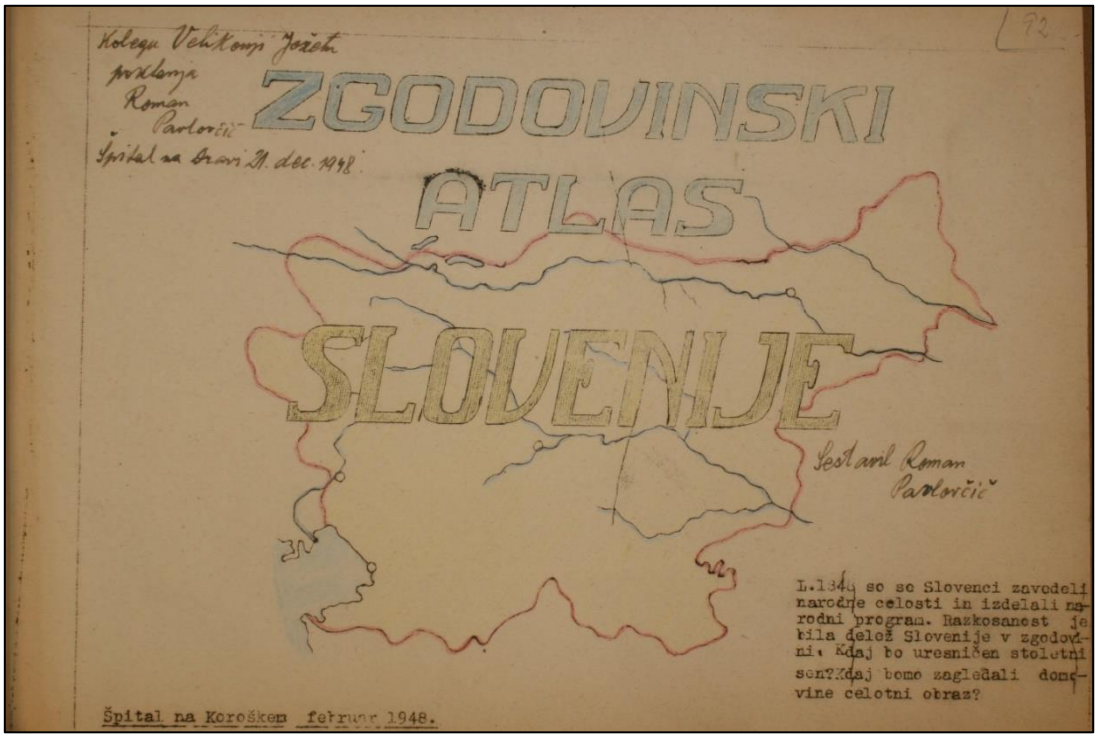

Kolegu Velikonji Jožetu
prijatelja
Roman
Pavlovčič
Špital na Dravi 31. dec. 1948.

ZGODOVINSKI
ATLAS
SLOVENIJE

Izdal avtor Roman
Pavlovčič

L.1848 so se Slovenci zavedeli
narodne celosti in izdelali na-
rodni program. Razkosanost je
bila delež Slovenije v zgodovi-
ni. Kdaj bo uresničen stoletni
sen? Kdaj bomo zagledali domo-
vine celotni obraz?

Špital na Koroškem februar 1948.

Slika 5: Zgodovinski atlas Romana Pavlovčiča, izdan v taborišču Spittal leta 1948 (foto: ASS 2 Zbirka gradiva iz avstrijskih begunskih taborišč po II. svetovni vojni, škatla 30).

Prav tako v arhivu najdemo osnutke predavanj profesorjev in zvezke z zapiski dijakov. Manj je ohranjenih spričeval in drugih dokumentov, izdanih dijakom. Ta dokazila so dijaki seveda vzeli s sabo v emigracijo in jih najdemo največkrat v osebnem gradivu, ki so ga nekdanji begunci podarili arhivu Studia slovenica. V teh zapuščinah posameznikov, tako nekdanjih taboriščnih učencev kot profesorjev in taboriščnih duhovnikov, je poleg spričeval in izkaznic najti spominske zapise in korespondenco, izmenjano v tem obdobju, ki nam omogočajo najbolj oseben vpogled v vsakdanjik taboriščnega življenja in pomembno dopolnjujejo taboriščno zbirko.

Z opravljeno maturo so se mogli maturantje vpisati na tuje univerze. V prvih letih po vojni so maturantje begunske gimnazije našli možnost študija predvsem na Univerzi v Gradcu. Tu so bili nastanjeni v posebnem taborišču na Hochsteingasse, v sobe pa so bili razdeljeni po strokah. Ohranjene so le redke fotografije živahnega študentskega življenja in nekaj osnutkov predavanj, ki so jih imeli v okviru svojega študijskega krožka.

Slika: 6 Slovenski študentje Univerze v Gradcu (foto: ASS 2 Zbirka gradiva iz avstrijskih begunskih taborišč po II. svetovni vojni, škatla 38).

Za mladino, ki ni bila več vključena v redno šolanje, pa tudi še ni bila zaposlena, so organizirali različne tečaje, med drugim tečaj za bolniške strežnike, obrtne tečaje ter dvoletne kmetijske in gospodinjske šole. Vpogled v njihovo delovanje nam omogočajo sicer le v drobcih ohranjeni učni načrti ter evidence učencev, so pa zato v arhivu hranjeni številni osnutki predavanj, zgledno urejeni zvezki z zapiski ter v taboriščni tiskarni izdani učbeniki in pomožna literatura.

Da bi se pripravili na življenje zunaj taborišča, so se begunci udeleževali popoldanskih jezikovnih tečajev, predvsem nemščine, španščine in angleščine, imeli so možnost opraviti tudi vozniški tečaj. Tudi v ta namen je taboriščna tiskarna priskrbela učbenike in slovarje.

Zaradi razmer, v katerih je delovalo taboriščno šolstvo, arhivsko gradivo seveda ni ohranjeno v celoti. Da bi zapolnili sive lise, bo raziskovalcem nedvomno v dragoceno pomoč ena najpopolnejših zbirk taboriščnega časopisja v Sloveniji, ki je prav tako del arhiva Studia slovenica. Taboriščno časopisje, predvsem *Domači glasovi*, *Taboriščnik*, *Dom ob Muri* in drugi, so redno obveščali tudi o dogajanju v begunskih šolah, tako o rezultatih mature kot o šolskih in drugih prireditvah, na katerih so sodelovali učenci in dijaki. Izhajala sta tudi srednješolcem namenjeno *Cvetje v tujini* in *Begunska mladina* ter *Begunček za najmlajše*. V taboriščnem časopisju poleg obvestil in poročil najdemo zgodbe, namenjene mladini in prve prispevke mladih, s pridom pa so jih v pomanjkanju didaktičnih pripomočkov uporabili taboriščni učitelji.

4 Zaključek

Dr. Janez Arnež je to bogato gradivo zbral, kot je večkrat poudaril, ne zase, ampak za svojo domovino in rojake.

Dr. Janez Arnež je to bogato gradivo zbral, kot je večkrat poudaril, ne zase, ampak za svojo domovino in rojake. V 90-tih letih prejšnjega stoletja je po svojih možnostih raziskovalcem omogočil tudi uporabo gradiva, zadnja leta pa mu zdravje tega ni več dopuščalo, zato bogata arhivska zbirka še ni bila deležna celovite obravnave. Njegova velika želja je bila, da bi zbrano gradivo prevzel Katoliški inštitut, ki mu je arhiv ter knjižnico in zbirko umetniških del priključil leta 2008 in upati je, da bo pod njegovim okriljem izpolnilo svoj končni namen – da bo dostopno raziskovalcem in tako pomagalo osvetliti manjkajoče dele slovenske zgodovine.

5 Viri in literatura

Arhiv Studia slovenica (ASS), ASS 2 Zbirka gradiva iz begunskih taborišč.

Arnež, Janez (1999): *Slovenski tisk v begunskih taboriščih v Avstriji 1945–1949*. Ljubljana: Studia slovenica.

Jaklitsch, Helena (2018): *Slovenski begunci v taboriščih v Italiji 1945–1949*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.

Klasinc Škofljanec, Andreja (2005): *Vodnik po arhivskem gradivu Studia slovenica.* Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

Švent, Rozina (2007): *Slovenski begunci v Avstriji, 1945-1950*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

POLITIČNI BEGUNCI IZ SLOVENIJE IN POVOJNA KREPITEV SLOVENSKEGA JEZIKA IN KULTURE V ZAMEJSTVU V ITALIJI

POLITICAL REFUGEES FROM SLOVENIA AND POST-WAR STRENGTHENING OF SLOVENIAN LANGUAGE AND CULTURE IN ITALY

✍ **Ivo Jevnikar** *(ivo.jevnikar@gmail.com), upokojeni časnikar in publicist iz Trsta. Je prejemnik Jurčičeve nagrade, bil je predsednik založbe Mladika in Knjižnice Dušana Černeta v Trstu.*

Italija

Povzetek

Prispevek opisuje vlogo, ki so jo v prvih povojnih letih odigrali na Tržaškem in Goriškem politični begunci iz matične Slovenije. Po četrtstoletnem hudem zatiranju se je javno življenje Slovencev na Primorskem bujno obnavljalo, vendar so primanjkovali izobraženci. Komunistični režim v Sloveniji je poslal nekaj svojih kadrov, več primorskih emigrantov se je vrnilo iz Jugoslavije, v času hudih napetosti med Zavezniško vojaško upravo in komunističnimi predstavniki, ki so zaukazali bojkot njenih ukrepov, pa so bili posebno dragoceni tudi begunci. Nastopila je namreč nevarnost, da bi sploh ne obnovili slovenskih šol. Takrat so zaveznikom priskočili na pomoč tudi šolniki iz begunskih taborišč, proti bojkotu pa so nastopili še nekateri zavedni domačini, tako da je bil naposled preklican. V prispevku je prikazana še vloga beguncev na verskem, kulturnem in medijskem področju v sedanjem zamejstvu.

Abstract

The article describes the role played by political refugees from their home country, Slovenia, in the first post-war years in the region of Trieste and Gorizia. After a quarter of a century of severe oppression, the public life of the Slovenes in the Primorska region was recovering vigorously, but there was a shortage of educated people. The communist regime in Slovenia sent some of its own cadres, several emigrants from the Primorska region returned from Yugoslavia, and the refugees were particularly valuable at a time of severe tensions between the Allied Military Government and the communist representatives, who ordered a boycott of its actions. There was a danger that Slovenian schools would not be rebuilt at all. At that time, school teachers from refugee camps also came to the aid of the Allies, and some conscious locals also spoke out against the boycott, so that it was finally lifted. The paper also presents the role of refugees in the religious, cultural and media spheres in the present-day situation abroad.

Ključne besede: politična emigracija, Slovenci v Italiji, slovenske šole v Trstu in Gorici, Zavezniška vojaška uprava.

Keywords: political emigration, Slovenes in Italy, Slovenian schools in Trieste and Gorizia, Allied Military Government.

1 Politični begunci iz Slovenije

Dokler smo vsi Slovenci (razen rojakov v Beneški Sloveniji in Reziji, ki so prišli pod Italijo leta 1866) živeli pod žezlom Habsburžanov, smo doživljali podobne idejne in kulturne tokove ter vplive. 'Pomlad narodov' je zajela tako Trst in Gorico kot Ljubljano in druga mesta. Sočasno smo dobili čitalnice in narodne tabore. Cerkvene in šolske reforme so zadevale vse prebivalstvo, čeprav so seveda tudi deželne meje vplivale na narodno zavest in čutenje ljudi. V Trst, ki je bil največje pristanišče avstrijskega dela cesarstva, pomembno trgovsko vozlišče in sedež številnih državnih, deželnih in občinskih uradov, pa so se priseljevali Slovenci iz zelo širokega zaledja. V mejah sedanje Tržaške, torej od Štivana do miljskih hribov, je leta 1910 živelo 70.632 Slovencev.

Usodno zarezo so povzročile prva svetovna vojna in italijanska vojaška okupacija Primorske ter dela Notranjske novembra 1918, Rapalska pogodba z italijansko priključitvijo zasedenih ozemelj ter pol milijona Slovencev in Hrvatov, nato še fašistična strahovlada. Raznarodovalna politika se je začela takoj, pred nastopom fašizma, tudi Narodni dom v Trstu je zgorel pred 'pohodom na Rim'. Pod udarom so bili zlasti slovenski jezik, postopoma pa so bile zatrte vse šole s slovenskim učnim jezikom,

društva, časopisi, banke in druge gospodarske ustanove, poitalijančili so imena, priimke, imena krajev, preselili v notranjost države javne uslužbence od železničarjev do učiteljev in profesorjev itd.

Slovenski jezik se je ohranjal v domačem krogu, v cerkvi, v ilegalnih društvih.

To je bil čas velike emigracije v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev oz. Jugoslavijo in v druge države, zlasti v Argentino. Računajo, da se je izselilo 53.000 Slovencev. Ob njih seveda tudi mnogi istrski Hrvati.

Po 25-letnem fašističnem zatiranju in krvavi vojni se je na Primorskem, a deloma že pod nemško zasedbo med vojno, predvsem pa takoj po njenem koncu, razbohotilo obnavljanje kulturnega, gospodarskega, političnega, verskega življenja v slovenščini. Kljub žalovanju premnogih in skromnim materialnim razmeram, kljub razdvojenosti zaradi odnosa do komunistične revolucije in kljub negotovosti glede prihodnje državne pripadnosti je ljudi prevevalo izjemno narodno navdušenje. Pri tem narodnem preporodu so pomembno sodelovali tudi Primorci, ki so bili med obema vojnama begunci v Jugoslaviji in so se vrnili na svojo roko ali pa kot kadri novega režima v matični državi, in pa protikomunistični izobraženci, politični begunci iz Slovenije, ki so se v naslednjih letih sicer v glavnem izselili drugam, preko oceana, nekaj pa se jih je povsem vključilo v zamejsko življenje. Vsekakor so na Tržaškem in Goriškem pustili sled, mimo katere zgodovina ne more. Okrepili so vseslovensko, ne zgolj lokalno čutenje, poživili slovenski jezik in kulturo po četrtstoletni puščavi. Brez njih bi bila zamejska skupnost nedvomno revnejša, idejno manj razgibana, čeprav je bilo tudi veliko konfliktov.

O tem sem nekajkrat že pisal, nazadnje za simpozij, ki je bil septembra lani v Trstu v priredbi Študijskega centra za narodno spravo iz Ljubljane in Društva slovenskih izobražencev iz Trsta. Tisti referat, ki se ga deloma držim tudi v tem prispevku, je potem izšel v reviji *Dileme* (2022, št. 2), kjer lahko najdete dodatne vire.

Dobro je poznati razlike v begunskih valih, ki so leta 1945 in kasneje iz osrednje Slovenije dosegli Koroško in sedanje zamejstvo v Italiji. Medtem ko so vojaki in civilisti kot begunci dosegli Koroško neposredno prek Ljubelja in drugih prelazov ter so – tisti, ki niso bili prisilno vrnjeni v Jugoslavijo – tam dalj časa ostali v ne prav oddaljenih taboriščih, posamezniki pa so se na Koroškem kar ustalili, sta se na primorski strani na začetku maja umaknili v Italijo preko Gorice le glavnina primorskih domobrancev in slovenskih četnikov ter skupina goriških duhovnikov ter drugih civilistov. Britanci so jih takoj poslali v oddaljena taborišča v Monigo pri Trevisu, v Riccione in drugam. Goričani so se v glavnem kmalu vrnili na Primorsko. Posamezni politični begunci iz osrednje Slovenije pa so začeli postopoma prihajati iz omenjenih taborišč v Trst in Gorico, če so imeli tu kake korenine ali pa so dobili možnost zaposlitve blizu domovine, zlasti v zavezniški zasedbeni upravi, ki je v Gorici trajala do razmejitve septembra 1947, v Trstu pa do konca Svobodnega tržaškega ozemlja oktobra 1954. Do mirovne pogodbe je šlo za cono A Julijske krajine, saj so sporno ozemlje do rapalske meje razdelili z 'Morganovo linijo' na angloameriško cono A in jugoslovansko cono B; neuresničeno Svobodno tržaško ozemlje pa je tudi ostalo razdeljeno na cono A, ki jo je upravljala angloameriška vojaška oblast, in cono B, ki jo je upravljala jugoslovanska vojaška oblast.

Najvidnejšo vlogo v zamejstvu so politični begunci odigrali na šolskem, kulturnem in verskem področju. Čisto na začetku so nekateri politiki iz osrednje Slovenije sicer mislili politično delovati v Trstu, vendar temu ni bila naklonjena zavezniška uprava, izredno »radikalno« pa so nastopile jugoslovanske oblasti. Jugoslovanska politična policija je nasilno nastopila zlasti proti vidnim predstavnikom Slovenske ljudske stranke z ugrabitvami in umori.

Če so na verskem, vzgojnem in kulturnem področju begunci delali iz svojih notranjih vzgibov in predhodne usposobljenosti, saj so bili že pred vojno uveljavljeni javni delavci, so za njihovo veliko vlogo v šolstvu in medijih po svoje 'zaslužni' levičarski politiki. Gre za znano politiko bojkota Zavezniške vojaške uprave (ZVU). Partizani med vojno in jugoslovanske oblasti med svojo 40-dnevno povojno upravo so tudi na območju cone A vzpostavili svojo upravo, ki so jo v pričakovanju sklepov mirovne konference hoteli obdržati. V coni A Julijske krajine prej in v coni A STO pozneje pa so želeli Angloameričani svojo oblast polno uveljaviti. Poleg tega je že zrasla 'železna zavesa' in komunistom niso bili naklonjeni.

Slovensko komunistično vodstvo je nastopilo z manifestacijami, predvsem pa z bojkotom ZVU. Vodja zavezniške civilne uprave, ameriški polkovnik Alfred Bowman, je v svojih spominih takole opisal poteze Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora (PNOO), ki mu je predsedoval pisatelj France Bevk, določala pa jih je seveda partija: »Pod Bevkovim vodstvom so slovenski zdravniki, odvetniki, sodniki, tehniki in drugi, ki so prej soglašali, da bodo sprejeli upravna mesta, odpovedali svojo pomoč. V nekaterih občinah je bilo nasprotovanje pasivno, v drugih je prišlo do odkritega upora.«

Zaradi bojkota Slovenci skorajda niso dobili zastopnikov na občinah in v coni, služb v javni upravi. Ponekod so odklonili denar za obnovo požganih vasi. Bojkot je zadeval tudi slovenske šole, ki so jih zavezniki želeli ustanoviti brez prevlade komunistov.

Tu je grozilo, da bo vse zapravljeno, ker ni bilo vpisov. Uskočila je politična emigracija, med domačini pa se je zaradi nasprotovanja komunistični politiki 'vse ali nič' začela diferenciacija, ki je prekinila partijski monopol.

Bistveno vlogo pri ustanavljanju slovenskih šol je imel prof. Srečko Baraga, ki je bil ravnatelj begunske gimnazije v taborišču v Monigu. Dne 1. avgusta 1945 je prišel v Trst na razgovor k zavezniškemu častniku za vzgojo Johnu Simoniju, ker je želel gimnazijo iz Moniga preseliti v Trst. Tako se je tega kasneje spominjal: »Govorila sva živahno precej časa, a vendar nisva prišla do nobenega zaključka, kajti govorila sva vsak svoje. Jaz sem prišel v Trst s točnim načrtom: preseliti našo gimnazijo v Trst, por. Simoni pa je hotel šele organizirati slovenske šole in za to nalogo je potreboval ljudi. Po skoraj dveurnem pogajanju je pristal na mojo zahtevo pod pogojem, da mu iz našega profesorskega zbora pošljem vsaj do 15. avgusta človeka, ki mu

bo pomagal organizirati slovenske šole v Trstu. To sem obljubil in se poslovil. V Monigu sem takoj sklical profesorski zbor, ki pa je odločil, da moram iti v Trst jaz, gimnazija pa bo prišla, ko bom poskrbel dijaški dom za naše dijake. To je bila moja naloga, ne pa, da me je v Trst poslala reakcija, kakor so trdili komunisti. Dne 16. avgusta sem se javil na delo.«

Baraga je povabil v Trst kolege iz taborišč, s selitvijo gimnazije pa ni bilo nič. Večina teh profesorjev je šla kasneje v svet. Nekateri člani profesorskega zbora gimnazije v Monigu pa so ostali do smrti v Trstu in se uveljavili kot šolniki in kulturni delavci.

Večkrat je bilo že opisano, kako se je do začetka vpisov v nove šole, ki so jim po eni strani ostro nasprotovale italijanske krajevne in šolske oblasti, a tudi rimske politične oblasti, po drugi strani pa jih je obsojal zelo učinkoviti komunistični bojkot, vlekla huda živčna vojna, nakar je levica tudi pod pritiskom domačih domoljubov popustila, saj bi ob slabem vpisu zavezniki šol sploh ne ustanovili.

Ogromno je bilo navdušenja, veliko politične napetosti. Barago so 7. februarja 1946 v Ljubljani obsodili na smrt; 8. februarja 1948 je odšel v Argentino in *Primorski dnevnik* je v naslovu komentiral: »En zločinec v Trstu manj.« Marsikdo pa je kasneje priznal, da je bil idealen človek na tistem mestu, saj je v slabih treh letih postavil temelje šolstva od vrtcev do višjih srednjih šol.

Spričo pomanjkanja učbenikov je ZVU kot znamenje dobre volje prosila PNOO, naj priskrbi primerne učbenike. To se je tudi zgodilo, vendar je Bowman v spominih napisal: »Bili so živahni in poučni. Iz njih bi se učenci gotovo poučili o Titovi slavi in čudesih komunizma, a prav malo drugega. Seveda se jih nismo mogli posluževati.« Tako so begunci in nekateri domačini v nekaj letih sestavili tudi učbenike za vse predmete, šolske vrste in stopnje. Begunec prof. Rudolf Fajs, ki se je kasneje vrnil v Ljubljano, je leta 1949 ustanovil dijaški mesečnik *Literarne vaje*, ki ga je za njim do ukinitve leta 1979 urejal spet begunec Martin Jevnikar, ni pa šlo za kako emigrantsko publikacijo.

Ob šolah je bila močna prisotnost beguncev v medijih, ki so jih nadzirali zavezniki. Sem so spadali sama pisarna zavezniške informacijske službe AIS (*Allied Information Services*), dnevnik *Glas zaveznikov* (1945–47), katerega glavni urednik je bil emigrant Bojan Ribnikar (pozneje je odšel v Argentino, nato v Kalifornijo), in *Radio Trst*. Nekaj slovenskih radijskih oddaj je bilo že pod nemško zasedbo, 5. maja 1945 se je oglasil partizanski *Radio svobodni Trst*, 12. junija 1945 ga je prevzela Zavezniška vojaška uprava, a pustila osebje na položaju in le postopno dodajala nove kadre, tudi iz vrst emigrantov. Ko se je 16. junija 1946 slovenski del osamosvojil, je bil za šefa imenovan begunec Jože Germ. Medtem ko so slovenski levičarji na šolah kljub vsemu vztrajali, so *Radio Trst* februarja 1949 sami zapustili in maja prešli na novi *Radio Koper*. Na časnikarskem in programskem oddelku radia ter med njegovimi zunanjimi sodelavci pa so bili begunci še Ado Lapornik, ki je ostal v Trstu, Lado in Iza Kralj, ki sta odšla v ZDA, Božo in Miran Drnovšek, ki sta odšla v Južno in Severno Ameriko, Rado Lenček (ZDA), Egidij Vršaj in Matej Poštovan, ki sta ostala, Boris Sancin, ki je bil prej primorski emigrant in je ostal v Trstu, Franc Jeza (ostal), Mirko Javornik (ZDA), Vilko in Milena Čekuta (Kanada), Simon Kregar (ZDA), Zorko Simčič (Argentina), Karlo Rosman (ostal), Franc Orožen, ki se je vrnil v Slovenijo, častnik Slavko Andrée in profesorji Martin Jevnikar, Vinko Beličič ter Ivan Theuerschuh (ki so ostali do smrti v Trstu) ter mnogi drugi.

Ob radiu je nastala samostojna, še vedno živa skupina *Radijski oder*, ki je nastopala tudi v prosvetnih dvoranah kot *Slovenski oder*, ustvaril pa jo je begunec Jože Peterlin. Iz begunskih vrst so bili v njej še njegova žena Lojzka Lombar Peterlin, Marjana Prepeluh Lapornik, Drago Petkovšek, Martin Globočnik, Ludvik Klakočer, Ivan Artač in drugi, člani pa so bili ravno tako tudi domačini, saj je prof. Peterlin znal pritegovati sodelavce, tako da spet ni mogoče govoriti o begunski ustanovi. Radio je bil prava ljudska univerza za ljudi, oropane materinščine, a tudi glasilo Zahoda v smeri Jugoslavije.

Pri tiskani besedi lahko omenimo tržaško-goriški mladinski list *Mlada setev* (1946–50), ki ga je najprej urejal Rado Lenček, nato Jože Peterlin, oba begunca. Franc Jeza, Vinko Beličič in drugi so v Trstu urejali kratkotrajni reviji *Stvarnost* (1950–52) in *Stvarnost in svoboda* (1952–53). Jeza, ki je ostal politični begunec do konca, je v kasnejših letih izdajal svoje knjige in brošure, posvečene idealu samostojne Slovenije. Peterlin je leta 1957 v Trstu z mlajšimi domačimi sodelavci ustanovil revijo *Mladika*, ki še vedno izhaja, a je v celoti zamejska, kot sta bila odraz narodne manjšine – kljub begunskim sodelavcem – tednika *Slovenski Primorec* v Gorici in *Demokracija* v Trstu.

Glede verskega življenja je treba omeniti, da je na Tržaškem že takrat primanjkovalo slovenskih duhovnikov (danes pa ni v tržaški škofiji niti enega v njej rojenega slovenskega duhovnika), zato so bili nekateri begunski duhovniki, ki so se tu ustavili, posebno dragoceni. Na Goriškem se je med drugim naselilo več duhovnikov iz primorskih krajev, ki so prešli pod Jugoslavijo.

Begunski duhovniki Jože Prešeren, Ivan Vrečar in Jože Jamnik so leta 1945 z domačinom Lojzetom Škerlom v Trstu začeli s slovensko *Katoliško akcijo*, iz česar se je rodila tudi skoraj 20 let delujoča *Slovenska dijaška zveza* (ki ni bila istovetna s predvojno stražarsko usmerjeno organizacijo v Sloveniji), leta 1947 z otroškimi kolonijami itd. Jože Prešeren, ki je bil več kot 40 let kaplan pri Novem sv. Antonu, torej sredi Trsta, je bil tudi katehet, pobudnik skavtinj, zgradil je novi *Marijin dom* v Ul. Risorta, več let urejal otroški mesečnik *Pastirček*.

Ivan Vrečar, ki je že leta 1938 v Ljubljani pripravil molitvenik *Kristus kraljuj*, je z liturgičnim in drugim delom nadaljeval tudi v Trstu, kjer je bil profesor. Z liturgiko in ekumenizmom pa še z marsičim se je ukvarjal Metod Turnšek, ki je leta 1946 v Trstu obnovil revijo *Kraljestvo božje*, ki se je pozneje vrnila v Slovenijo kot zbornik *V edinosti*. S predvojnimi *Knjižicami* je v Trstu

nadaljeval, dokler se niso vrnile v Slovenijo, salezijanec Franc Štuhec, ki si je tudi zamislil *Marijanski koledar*, delal na tržaških župnijah in organiziral velika romanja.

Stanko Zorko, ki je pribežal v Italijo leta 1949, je vodil gradnjo *Marijinega doma* v tržaški četrti Rojan, kjer je bil slovenski kaplan štiri desetletja in kjer je od leta 1965 do smrti skrbel za nedeljske in praznične maše v slovenščini, ki jih neposredno prenaša *Radio Trst A*, poleg tega pa je 30 let urejal tedensko radijsko oddajo *Vera in naš čas*.

Nekaj duhovnikov je bilo večkratnih emigrantov. Na Goriškem je deloval Jože Jurak, ki je tja dospel iz Argentine leta 1963 in je sourejal tednik *Katoliški glas*, na Tržaškem pa v Argentini posvečeni Jože Kunčič. Dvakrat je emigriral duhovnik in pesnik Štefan Tonkli, najprej iz Baške grape v Gorico, nato v Argentino in po 15 letih spet na Goriško. In še bi lahko naštevali, tudi redovnice, seveda.

Velik je bil delež beguncev pri rasti zamejske in sploh slovenske književnosti ter kulture.

Krajšo dobo so živeli v Trstu: pisatelj in esejist Zorko Simčič, pesnik Anton Novačan, slavist Rado Lenček, ki je objavljal etnografske razprave, duhovnik Metod Turnšek, ki je leta 1956 odšel na Koroško, a je raziskoval tudi med Slovenci v videmski pokrajini in bil etnolog, profesor, pisatelj, ekumenski delavec. Dalje pisatelj in časnikar Mirko Javornik (v Trstu v letih 1948–60), Drago Petkovšek (radijske mladinske igre), duhovnik, pesnik in pisatelj, profesor ter ekumenski delavec Stanko Janežič, ki se je leta 1969 vrnil v Slovenijo.

Tu so ostali do smrti pesnik, pisatelj in kritik Vinko Beličič, literarni zgodovinar in kritik Martin Jevnikar, pisatelj in esejist Franc Jeza, že omenjeni profesor Jože Peterlin, ki je bil odličen kulturni organizator, a ob že omenjenem tudi režiser, gledališki kritik, dramatik, urednik. Bil je tudi pobudnik dijaškega *Slovenskega kulturnega kluba*, do smrti duša Slovenske prosvete*, Društva slovenskih izobražencev* in študijskih dnevov *Draga*. A tudi tu je treba poudariti, da je bil sam sicer politični emigrant, vendar so bile vse omenjene dejavnosti izrazito vraščene v zamejski prostor in namenjene predvsem Slovencem v Italiji.

Med likovnimi umetniki je treba omeniti kiparja in risarja Franceta Goršeta, ki je bil profesor v Trstu v letih 1945–52; slikarja Toneta Miheliča iz Škofje Loke, ki je po vojni v glavnem delal v Trstu; arhitekta Vilka Čekuto, ki je nekaj cerkvenih in drugih zgradb oblikoval na Tržaškem, leta 1955 pa odšel v Kanado; inženirja Simona Kregarja, ki je v Trstu delal na radiu, po letu 1951 pa je svoje talente v gradbeništvu zelo plodno razvil v New Yorku.

Med begunskimi glasbeniki bi lahko omenili basbaritonista Marijana Kosa in zborovskega dirigenta Ludvika Klakočerja, ki je živel v Trstu do leta 1957, nakar je odšel v Avstralijo.

V gospodarstvu ni bilo izrazitih begunskih predstavnikov. V politiki pa je bil prispevek političnih emigrantov manj viden od tega, kar bi mogoče pričakovali, čeprav so sodelovali tako v liberalno-narodnjaški *Slovenski demokratski zvezi* kot v *Slovenski krščansko socialni zvezi* oz. pozneje *Slovenski katoliški skupnosti*. To pa predvsem zato, ker niso imeli državljanstva in torej političnih pravic. Domače nekomunistične politične skupine so tudi raje videle, da niso v ospredju. Sicer pa je katoliško skupino vodil duhovnik Peter Šorli, povratnik iz Dachaua, ki je bil s Tolminskega in vrsto let ni prekoračil meje, a se kot duhovnik goriške nadškofije ni imel za političnega begunca.

V katoliških krogih je bil problem tudi v tem, da so bili nekateri begunski zelo agilni javni delavci iz vrst Ehrlichovih stražarjev (Jože Peterlin, Matej Poštovan, Vinko Beličič, Maks Šah) ali vsekakor (Mirko Javornik) zagovorniki neodvisne slovenske države, ki pa so jo z vero v močno zaščitnico Jugoslavijo in iz strahu pred sosedi poleg levičarskih zavračale tudi protikomunistične skupine.

Pripadniki politične emigracije, a tudi v Trstu delujoči javni delavci z Goriškega so vsekakor bistveno prispevali k emancipaciji slovenskih katoličanov v javnem življenju na Tržaškem. V Gorici je bila tradicija in so bili ljudje, v Trstu pa je prišlo do avtohtonega poskusa uvajanja krščansko socialnega gibanja le pred I. svetovno vojno (duhovniki Jakob Ukmar, Anton Čok, Andrej Furlan), potem nič več.

Politično najvišji po rangu je bil med predvojnimi politiki, ki so se ustalili v zamejstvu, Ivan Theuerschuh, ki je bil leta 1938 izvoljen za jugoslovanskega državnega poslanca, v Trstu pa je živel do smrti leta 1974 in se s politiko, in sicer manjšinsko politiko, ukvarjal le krajši čas. Bil je predvsem šolnik in vzgojitelj, starešina slovenskih tržaških skavtov. Časnikar, stražar Matej Poštovan se je v politiki bolj izpostavil, ko je dobil italijansko državljanstvo. Bil je med ustanovitelji *Slovenske skupnosti* v Trstu leta 1962.

Samostojna Slovenija je bila ideal Franca Jeze, ki je bil drugačen politični emigrant: krščanski socialist, pripadnik *Osvobodilne fronte*, interniranec v Dachauu. Leta 1948 je iz nasprotovanja do diktature zbežal iz Ljubljane. Do konca je bil brez državljanstva in stalne službe. Leta 1959 je v Trstu v samozaložbi izdal knjigo *Nova tlaka slovenskega naroda*, po Trstu opravljal listkovne akcije za neodvisno Slovenijo, v letih 1978–83 pa, spet v samozaložbi, izdal pet drobnih zbornikov s pomenljivimi naslovi: *Alternativa*, *Iniciativa*, *Demokracija*, *Akcija* in *Neodvisna Slovenija*.

Vsekakor je ideja o samostojni Sloveniji živela med številnimi mladimi, ki so bili v stiku z omenjenimi zagovorniki neodvisnosti.

2 Literatura in viri

Bowman, Alfred Connor (1982): *Zones of Strain. A Memoir of the Early Cold War*. Stanford: Hoover Institution Press, Stanford University.

Cuffolo, Anton (2013): *Moj dnevnik z važnimi dogodki od leta 1938 do leta 1946*. II. izdaja. Čedad: Most, str. 582–583.

Geržinič, Alojzij (1983): *Boj za slovensko šolstvo na Primorskem za delovanja dr. Srečka Baraga pri ZVU*. Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija.

Jevnikar, Ivo (2005):Vloga povojnih beguncev v našem zamejstvu. *Mladika*, letnik 49, št. 7, str. 9–16.

Jevnikar, Ivo (2022): Vloga političnih beguncev iz Slovenije pri oživljanju slovenstva v zamejstvu v Italiji. *Dileme*, letnik 6, št. 2, str. 67–94.

Jevnikar, Ivo (ur.) (2019): *Boj za narodne pravice in demokracijo. Povojno obnavljanje političnega življenja Slovencev v sedanjih mejah Italije*. Trst: Krožek za družbena vprašanja Virgil Ščck in Krožek Anton Gregorčič.

Klinec, Rudolf (2010): *Dnevniški zapisi 1943–1945*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Maver, Manica; Peterlin, Anka (ur.) (2017): *Vse to je ena sama ljubezen. Ob sedemdesetletnici Radijskega odra*. Trst: Mladika.

Prešeren, Jože (1975): *Marijina družba »Marije Milostljive«*. Trst: Marijina družba »Marije milostljive«.

Primorski slovenski biografski leksikon (1974–1994). Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Simčič, Tomaž (1986): *Jakob Ukmar (1878–1971). Sto let slovenstva in krščanstva v Trstu*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Stranj, Pavel (1999): *Slovensko prebivalstvo Furlanije - Julijske krajine v družbeni in zgodovinski perspektivi*. Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.

Troha, Nevenka (2010): Odseljevanje in prebegi Slovencev z območja, ki je bilo z Mirovno pogodbo z Italijo priključeno k Ljudski republiki Sloveniji. V Peter Štih; Bojan Balkovec (ur.): *Migracije in slovenski prostor od antike do danes* (str. 432–446).Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.

Turk, Lida (1991): *Glas v ... etru*. Trst: Deželni sedež RAI za Furlanijo - Julijsko krajino.

Volk, Sandi (1998): Slovenska politična emigracija v Trstu do leta 1954. *Zgodovinski časopis*, letnik 52, št. 1, str. 87–109.

TEMELJI SLOVENSKEGA ŠOLSTVA V ARGENTINI DO OSAMOSVOJITVE SLOVENIJE

THE FOUNDATIONS OF SLOVENIAN EDUCATION IN ARGENTINA UNTIL THE INDEPENDENCE OF SLOVENIA

✍ **Paulina Tania Korošec Kocmur** *(pavlinka.kkocmur@gmail.com), je Slovenka, rojena v Argentini. Tam je diplomirala iz španščine in poučevala na argentinskih gimnazijah, ob sobotah pa slovenščino na slovenskem srednješolskem tečaju. Po osamosvojitvi sta se z možem preselila v Slovenijo, kjer je diplomirala iz slovenščine. Zaposlena je kot učiteljica španščine in vodja mednarodnih projektov (OŠ montessori, OŠ Riharda Jakopiča) ter urednica publikacij in vodja programov v Izseljenskem društvu Slovenija v svetu. Je tudi soustanoviteljica in vodja Slovenskega društva učiteljev španščine.*

Slovenija, Argentina

Povzetek

V prispevku prikazujem temelje, na katerih stoji narodna zavest povojne emigracije v Argentini v obdobju od naselitve do osamosvojitve Slovenije. V tem obdobju, ko je bila zaradi političnih razlogov diaspora izbrisana iz nacionalne razsežnosti, si je slovenska izseljenska skupnost brez kakršnekoli pomoči matične domovine ustvarila vse pogoje, da je ohranila slovensko narodno identiteto, slovenski jezik in druge vrednote. Slovenščina nas definira kot narod, ki presega državne meje; je stična točka med rojaki, rojenimi na matičnem ozemlju, v zamejstvu in po svetu. Je tudi uradni jezik in jezik okolja, ki povezuje državljane slovenskega rodu, tuje državljane in priseljence. Slovenščina je privilegij le dobrih dveh milijonov ljudi. V zdomstvu in izseljenstvu je ohranjanje slovenščine v drugem, tretjem in četrtem rodu tam rojenih Slovencev uspeh velikega truda staršev, starih staršev in učiteljev prostovoljcev, ki so z veliko ljubeznijo do domovine in do otrok postavili trden šolski sistem na vseh ravneh izobraževanja. Pedagogi v domovini, zamejstvu in po svetu smo poklicani k negovanju slovenskega jezika, ki je temelj, povezovalec in motivator slovenske identitete

Abstract

In this paper, I present the fundaments on which the Slovenian national consciousness of post-war emigration in Argentina stands, observing the period from the settlement to the independence of Slovenia. During this period, when the diaspora was erased from the national dimension for political reasons, the Slovenian emigrant community created all the conditions to preserve the Slovenian national identity, the Slovenian language and other values without any help from homeland. The Slovenian language defines us as a nation that transcends national borders; it is the point of contact among compatriots born on the territory of the homeland and abroad. It is also the official language and the language of the environment, which connects citizens of Slovenian origin, foreign citizens and immigrants. Slovenian language is the privilege of just over two million people. Preserving this language in the second, third and fourth generations of Slovenes born there is the success of great efforts of parents, grandparents and volunteer teachers who had set a solid school system at all levels of education with a great love for their homeland and their children. We, educators in the homeland and worldwide, are called to nurture Slovenian language, which is the foundation, the connector and the motivator of Slovenian identity.

Ključne besede: Argentina, domoljubje, izseljenstvo, slovenska narodna identiteta, slovenski jezik, šolstvo.

Keywords: Argentina, patriotism, emigration, Slovenian national identity, Slovenian language, education.

1 Uvod

V Argentini odrašča četrta generacija slovenske povojne emigracije. V njej še vedno utripa slovensko srce in doni slovenska beseda.

Tine Debeljak ml. je pred pol stoletja zapisal: »Eno izmed področij, na katerih je slovenska izseljenska skupnost v Argentini doživela največje uspehe, je gotovo slovensko šolstvo« (Debeljak ml., 1972: 380).

Ko se človek potopi v raziskovanje vzrokov tega uspeha, se sooči z velikim idealizmom Slovencev, ki so hoteli presaditi na tuja tla vse vrednote, ki so jih črpali v domovini. Eden od najpomembnejših graditeljev narodne identitete je jezik. Albin Magister pravi: »Slovenstvo, ki ga tako goreče živimo zdomci in ga zaskrbljeno izročamo v roke svojih otrok, ko se nam leta in ure iztekajo – z našo besedo stoji, brez naše, slovenske besede, prej ko slej – pade!«[1]

Če človek ljubi sadiko, ta hvaležna rodi svoj sad. To presajeno drevesce slovenstva se ni posušilo v tuji zemlji, pognalo je nove veje, oprte na stare korenine. Ljubeča roka je pazila nanj in mu pomagala, da se je razvilo v veliko drevo, to pa iz hvaležnosti že vrača bogat sad ljubezni in zvestobe domovini Sloveniji.

Raziskovalno delo želi prikazati temelje, na katerih stoji narodna zavest povojne emigracije v Argentini v obdobju od naselitve do osamosvojitve Slovenije. V tem obdobju, ko je bila diaspora zaradi političnih razlogov izbrisana iz nacionalne razsežnosti, si je slovenska izseljenska skupnost sama, brez vsakršne pomoči matične domovine, ustvarila vse pogoje, da je ohranila slovensko narodno identiteto, slovenski jezik in druge vrednote.

Spoznavanje temeljev za ohranjanje slovenstva tako daleč od matične domovine naj bo spodbuda za krepitev narodne zavesti tudi in zlasti na slovenskih tleh.

2 Slovenska osnovna šola

Slovenci, ki so se po koncu druge svetovne vojne umaknili pred Rdečo armado na Koroško oz. v Italijo z namenom, da bi si rešili življenje in se ob normalizaciji obstoječega stanja lahko vrnili, so kmalu ugotovili, da jih transporti peljejo v smrt – s pretvezo, da jih vračajo domov.

Nastanili so jih v avstrijska in italijanska begunska taborišča, kjer so se izredno hitro in dobro organizirali. Kmalu po prihodu so začeli tudi kulturno delovati. Učitelji in profesorji so takoj organizirali osnovno in srednjo šolo, da bi otroci nadaljevali pretrgano šolanje in ne bi bili prikrajšani ob vrnitvi v domovino. Redkokdo se je v tistem trenutku zavedal, da vrnitve ne bo. Ko so po treh, štirih letih nadaljevali svojo brezdomsko pot v Združene države Amerike, Kanado in Argentino, je bila ta zadnja edina država, ki je sprejela vse begunce brez kakršnekoli omejitve, ne glede na starost, spol, zdravje, izobrazbo. Zato so se v Argentino preselile cele družine.[2]

Ko so Slovenci prispeli v Argentino,[3] so hoteli ohraniti vse bogastvo, ki so ga prinesli s seboj (slovensko besedo, kulturo, običaje, pesmi, vero), in vse to izročiti svojim otrokom kot *najdražjo doto.* Priseljeni Slovenci so se zbirali okrog svojih duhovnikov, ki so jih vodili in jim ponujali oporo v popolnoma tuji deželi. Ti duhovniki so zbirali otroke, jih učili verouk in pripravljali na zakramente. Duhovniški službi so takoj priskočile na pomoč učiteljice ter otroke učile branja in pisanja, slovenske zgodovine in zemljepisa ter petja narodnih pesmi.

Ker je število otrok naraščalo in so domače hiše postale premajhne, so z velikim trudom in požrtvovalnostjo začeli graditi *slovenske domove*. Marsikdo še ni imel svoje lastne strehe, a je z navdušenjem pomagal graditi skupni slovenski dom. V teh domovih so se nadaljevale slovenske sobotne osnovne šole, ki obstajajo še danes. Mladi Slovenci, rojeni v Argentini, od tretjega do trinajstega oziroma do osemnajstega leta vsako soboto skozi vse šolsko leto hodijo v šolo, kjer spoznajo nove prijatelje, se naužijejo slovenstva, kulture svojih staršev in starih staršev, pojejo, se igrajo in molijo po slovensko.

Učitelj in referent mladinskega odseka Društva Slovencev Martin Mizerit je zapisal: »Boj za narodno ohranitev naše mladine je boj za obstoj slovenske emigracije /…/ Na slovenskih tečajih bo otrok dobil prvo sistematično usmerjeno narodno vzgojo, na osnovi katere naj bi gradili pozneje svoje delo naše organizacije« (Mizerit, 1957: 173). Citat kaže na zavestno jezikovno načrtovanje voditeljev slovenske skupnosti v Argentini.

2.1 Začetki in razvoj zdomskega šolstva

Učno snov in pripomočke si je vsak učitelj pripravljal sam. Starši so jim bili nadvse hvaležni, da so svoj čas in energijo žrtvovali za njihove otroke in hodili poučevat v različne kraje, oddaljene med seboj, in to brez plačila in na lastne stroške.

Neutrudni narodni buditelj Mizerit je pod okriljem Društva Slovencev začel organizirati slovenske šolske tečaje. Pripravljal je učno snov in ustvarjal besedila za številne odrske nastope. Ustanovil je otroško revijo *Božje stezice* in tedensko pisal za *Mlado gredico*. To domoljubje opeva njegov *Koščck domovine*, v katerem dedek govori svojemu vnuku: »No, glej: ni samo zemlja, kjer smo mi doma, naša domovina. Naša domovina je tudi jezik, ki ga tam govorijo – naš materin jezik. Naša domovina

so tudi pesmi, ki odmevajo po naših gorah in dolinah – naše lepe slovenske pesmi. In je naša domovina tudi vera, ki smo jo prejeli od naših prednikov. Vse to in še mnogo več je naša domovina /…/ Dokler govorimo naš materinski jezik, dokler prepevamo naše lepe slovenske pesmi, dokler imamo v naših dušah vero naših dedov, vse dotlej nosimo s seboj košček domovine. In – lahko mi verjameš – najlepši košček naše domovine« (Krošelj, 1968: 296).

Učiteljstvo je sestavilo enoten učni načrt. Edini učni pripomoček, ki so ga imeli iz domovine, je bilo *Moje prvo berilo*, zato so izdali tiskane pole za zemljepis in leposlovje. Nato je učiteljski zbor začel izdajati slovenski šolski list *Mladina* na osmih straneh – z vso snovjo za verouk, slovenščino ter slovensko zgodovino in zemljepis. List so dobivali šolarji in tudi drugi otroci brezplačno, stroške je krilo Društvo Slovencev. Leta 1951 pa je založba Svobodna Slovenija izdala prvo slovensko izseljensko čitanko *Naša beseda*. Nato so izdali še berila *Zdomski živ-žav* in *Slovenski svet*. Uporabljali so tudi *Božje stezice*. Ustvarili so zvezke za prve razrede in učne karte. Najmlajše pa so fantje in dekleta iz mladinskih organizacij združevali v Marijine vrtce. Vse to je pomagalo vzgajati mladi rod v ljubezni do Slovenije.

2.2 Slovenski domovi in šola

V okrajih, kjer je bilo večje število slovenskih družin in otrok, so začeli graditi 'slovenske domove', ki so sedež šole in kraj srečanj, tečajev ter verskih, kulturnih, družabnih in športnih prireditev.

Slovenska hiša v prestolnici Buenos Aires je osrednji dom za vse Slovence v Argentini. V njej so slovenska cerkev Marije Pomagaj, sedeži slovenskih organizacij, dve dvorani, osnovna šola nadškofa Antona B. Jegliča, dvojezična šola ABC po slovensko, Slovenski srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka in Visokošolski tečaj.

Slovenska vas je najbolj strnjeno slovensko naselje v Argentini. Zgradili so slovenski dom, slovensko šolo škofa F. I. Barage, cerkev in šolo Marije Kraljice, misijonsko semenišče ter dom za ostarele.

> Nikdar nisem čutila, da bi me Argentinci zaradi mojega slovenstva zaničevali.

Tudi ostali slovenski domovi so šole poimenovali po velikih Slovencih: dr. Francetu Prešernu, Ivanu Cankarju, škofu Antonu Martinu Slomšku, Francetu Balantiču, škofu dr. Gregoriju Rožmanu, Jakobu Aljažu, svetih bratih Cirilu in Metodu, Mirku Kunčiču idr.

Število učencev se spreminja: npr. leta 1949 so obstajali štirje tečaji, skupno 107 učencev, leta 1964 je bilo 13 tečajev s 729 učenci, leta 1989 je bilo 12 tečajev s 403 učenci.[4] Slovenski duhovniki, učiteljice in učitelji pa še vedno poučujejo brezplačno, iz narodnega idealizma.

Kmalu so začeli nastajati tečaji za neslovensko govoreče otroke; prvi je bil v Slovenski hiši – ABC po slovensko. Tečaj je namenjen predvsem otrokom iz mešanih zakonov, ki nimajo možnosti stalnega domačega pogovora v slovenščini.

2.3 Nastopi, petje, gledališke igre

Učenci sodelujejo pri raznih slavjih, akademijah, slavnostnih obiskih iz domovine in tujine, pri obletnicah doma in mladinskih dnevih, na miklavževanjih, praznovanjih (očetovski, materinski in otroški dan), na spominskih proslavah ter na Alojzijevi in Slomškovi proslavi, na prireditvah ob začetku in sklepu šolskega leta. Sodelujejo tudi pri cerkvenih praznikih, na romanjih v narodnih nošah, na cvetno nedeljo z butaricami idr. Tudi slovenski običaji in prepevanje slovenskih pesmi krepijo čut pripadnosti slovenski identiteti.

Gledališke igre pa hkrati bogatijo njihov jezikovni zaklad; omenimo le nekatere:

Kresničeк, *Sirota Jerica*, *Zvezdica Zaspanka*, *Življenje Slovencev pred revolucijo, med njo in po njej*, *Tinček v kraljestvu žuželk*, *Kralj Matjaž in Alenčica*, *Šolarček*, *Veselje na vasi* (pri nastopu je sodelovala slovenska mladinska godba pod taktirko Toneta Skubica), *Medaljonček, Kekec in Mojca, Gorjančev Pavlek*, *Janko in Metka*, *Pekarna Mišmaš, Ciciban – od jutra do večera, Martin Krpan*, *Blaže in Nežica*, prizori: *Počastitev škofa Slomška, Naš narodni dom, Z vlakom, Slovenska zastava, Marija – morska zvezda, Pegam in Lambergar,* opereta *Miklavž prihaja*, *Dan slovenske besede, Materin jezik je najdražja dota* – s pesmimi otroškega zbora in z barvnimi diapozitivi so prikazali pot beguncev iz Slovenije in slovensko življenje v Argentini.

Sliki 1 in 2: Cvetna nedelja v 70. letih, Slomškov dom (foto: arhiv avtorice).

Slika 3: 10. maj 1987 – ob obisku koprskega škofa dr. Janeza Jenka pred glavnim oltarjem lujanske bazilike v spremstvu narodnih noš (foto: arhiv društva Slovenija v svetu (SVS)).

2.4 Razvedrilo

Otroci vzljubijo slovenščino in slovensko kulturo tudi s petjem, igro in zabavami, zato učitelji dajejo veliko poudarka razvedrilu – vsakoletni skupni izlet ob koncu šolskega leta, dolgi odmori. Poleti pa poskrbijo za delavnice v slovenskih domovih ter za počitniško kolonijo.

Leta 1957 je dr. Rudolf Hanželič v planinah Córdobe, 800 km od Buenos Airesa, pripravil slovenski počitniški dom, ki vsako leto gosti 14-dnevno počitniško kolonijo za osnovnošolce, v kateri pojejo, hodijo na izlete, v hribe, plavat v potok, igrajo nogomet in druge športe, ustvarjajo, rišejo, berejo, kuhajo idr. To je zagotovo najintenzivnejša oblika slovenskega tečaja. Otroci se okrepljeni, zdravi, zagoreli in veseli vračajo s počitnic, katerih geslo je: »Res lepo je biti mlad!« (Pernišek, 1972: 360–362).

Slika 4: Več kot 450 otrok slovenskih šol in vrtcev se je v soboto, 13. novembra 1971, udeležilo skupnega izleta v Ranelagh (foto: arhiv avtorice).

3 Slovenski srednješolski tečaj

3.1 Začetki

Takoj po naselitvi v avstrijskem begunskem taborišču leta 1945 je profesor Marko Bajuk skupaj s sodelavci združil dijake in jih učil, da ob vrnitvi domov ne bi bili prikrajšani.

Mladi, ki so se takoj po prihodu v Argentino, leta 1949, združili v Slovensko fantovsko zvezo (SFZ) in Slovensko dekliško organizacijo (SDO), so bili željni znanja. V Sloveniji izšolani profesorji, sociologi, teologi so jim predavali o aktualnih vprašanjih.

Leta 1956 so pri SFZ ustanovili Zvezo slovenskih srednješolcev (ZSS), ki »svojim članom nudi dosledno miselno in načelno vzgojo na podlagi katoliških moralnih načel in verskih resnic; v njih goji slovensko narodno zavest in ohranja v vseh in v vsakem posamezniku slovensko narodno pripadnost. /…/ V slovensko skupnost pa se vključuje kot aktiven in pozitiven član slovenske protikomunistične emigracije« (Pernišek, 1960: 270). Pri SDO pa so ustanovili dijaški odsek (DIO): »Njihov namen je povezati vse dijakinje v Argentini, jim posredovati versko, narodno in splošno kulturno vzgojo, pomagati pri študiju ter jim nuditi primerno razvedrilo« (Pernišek, 1960: 169).

Leta 1959 je v Buenos Airesu začela izhajati revija *Mladinska vez*. Mladi dijaki so bili povabljeni k sodelovanju, a se niso čutili dovolj podkovane v lepi in pravilni slovenščini. Zato so prosili Marka Kremžarja, da bi ustanovili literarni krožek. V krožku so se urili v pisanju in najboljše spise objavljali v Mladinski vezi (Debeljak ml., 1972: 381).

3.2 Slovenski srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka

Kremžar je želel pritegniti tudi druge dijake, zato je leta 1961 s pomočjo članov Slovenskega katoliškega akademskega starešinstva (SKAS) krožek spremenil v tečaj. Predavali so o zemljepisu Slovenije, zgodovini slovenskega naroda, slovenskem jeziku in književnosti, teologiji in filozofiji (Debeljak ml., 1985: 7–35).

Vodilo predavateljev je »ljubezen do resnice, do slovenstva, do mladine«. Njihov cilj pa je »rast srednješolcev iz slovenskih korenin, v zvestobi do svojega rodu in skupne preteklosti, v razvoju osebnih darov in talentov, v skladu s svojim končnim smotrom, ki je Bog. /…/ Profesorji so le v pomoč družini, ki je 'nosilka slovenstva in krščanstva'« (Kremžar, 1985: 3–4).

Slovenski tečaj ne nadomesti prave slovenske gimnazije, saj je pouk le dvakrat do trikrat na mesec. »Res pa je, da daje našim dijakom, ki študirajo na argentinskih učnih zavodih, pogled v slovensko kulturo, iz katere je slovenski narod vedno črpal sokove za svojo rast« (Debeljak ml., 1985: 15).

Predmetnik se je z leti po potrebi spreminjal oz. dopolnjeval. Poleg omenjenih predmetov so v nekaterih obdobjih dodali še naslednje predmete: petje, človečanska vzgoja, lepo vedenje, govorne vaje, živa beseda, etnografija, svetovni nazori, temelji družbene vzgoje in almanah, ki ga ob koncu zadnjega, 5. letnika izdajo s spisi vseh abiturientov na določeno domovinsko temo kot dokaz, da so sposobni samostojnega dela.

> V zdomstvu in izseljenstvu je ohranjanje slovenščine v drugem, tretjem in četrtem rodu uspeh velikega truda staršev, starih staršev in učiteljev prostovoljcev, ki so z veliko ljubeznijo do domovine in do otrok postavili trden šolski sistem na vseh ravneh izobraževanja.

Ker učbenikov iz Slovenije niso imeli, so si profesorji pomagali s tem, da so izdajali razna skripta za zgodovino, zemljepis, slovnico, slovstveno zgodovino, verouk, berila in brošure.

Ko so leta 1961 začeli s srednješolskim tečajem, se je vpisalo 41 dijakov. Število je počasi naraščalo, leta 1982 npr. je srednješolski tečaj v Slovenski hiši štel 192 dijakov. Število dijakov, ki so končali srednješolski tečaj od leta 1963 do 1993, je 713. Na tečaju je poučevalo 63 profesorjev, od katerih je 38 % rojenih v Argentini.[5]

Srednješolski tečaj se je razvil še v Slovenski vasi v Lanusu, v Škofovem zavodu v Adrogueju, v Barilochah in Mendozi.

Za dijake, raztresene po Argentini, so pred leti organizirali dopisno šolstvo. Dijaki dobijo od vsakega profesorja snov in naloge po pošti, ki jih izpolnijo in pošljejo nazaj. Ob koncu leta pridejo v Buenos Aires in opravljajo izpite.

Leta 1972 je tečaj prvič organiziral taborjenje za abituriente, in sicer v Barilochah, z namenom, da se mladi v naravi še bolj povežejo med sabo. To obliko skupnega zaključnega izleta pod imenom RAST (roj abiturientov srednješolskega tečaja) so ohranili do danes.[6] Prva leta je izlet organiziral in vodil Tine Debeljak ml., leta 1979 so to nalogo prevzeli starši, večinoma pod vodstvom lic. Ivana Korošca, ki pravi: »Precej let jih že spremljam, te naše abituriente. /…/ Če bi eno leto ne šel, bi mislil, da sem grešil. Sam ne vem, kaj je tisto, ki me vleče s to našo mladino v gore, v prosto naravo, na nevarne steze v polnost odgovornosti, v trudnost dolgih skalnih steza, pod šotore, v vremenskih neprilikah, ob skromni, preprosti hrani. Ne vem, kaj me vabi v temne patagonske noči, kjer so zvezde tako goste kot rozine v gosposki potici; ob slovenski pesmi ob vsemogočnih vprašanjih mladih slovenskih src, aktualnosti in preteklega časa pri prasketajoči luči ugašajočega kresa, kjer se sprosti zaupni izliv mlade duše – slovenske korenine, presejane v zemljo južnega križa. /…/ Da, družina smo. Mlada slovenska družina deklet in fantov. Ostanimo še naprej – dolgo, dolgo – močna, zavedna slovenska družina pod Andi!«[7]

Slika 5: S profesorskim zborom ob obisku škofa Jenka, 1987. Na tečaju sem poučevala slovenščino in slovstvo (foto: arhiv avtorice).

Slika 6: Z RAST-jo 16 v Barilochah, ki sem jo spremljala ob vodstvu Ivana Korošca, januar 1988 (foto: arhiv avtorice).

4 Slovensko visoko šolstvo

4.1 Ukrajinsko-slovenska humanistična fakulteta

Ukrajinci, živeči v Argentini, so leta 1967 povabili tamkajšnje Slovence, da bi skupaj ustanovili slavistično katedro na buenosaireški podružnici Fakultete za filozofijo in humanistične vede Ukrajinske katoliške univerze sv. papeža Klementa s sedežem v Rimu. »Po množični izselitvi ukrajinske inteligence (po 2. svetovni vojni, op. p.) ne bi bili sposobni sami ustanoviti avtentične univerzitetne ustanove, toda v Buenos Airesu obstaja silno močno slovensko kulturno središče /…/. Skupaj s slovenskimi znanstveniki bomo zadovoljivo opremili slavistično katedro,« je dejal dr. Bogdan Halajčuk, organizator Filozofsko-humanistične fakultete, v intervjuju za slovensko radijsko oddajo.[8]

Slovenska hiša je ponudila svoje prostore, saj je povabilo pomenilo veliko priznanje slovenskim znanstvenikom. Slovesnega odprtja 9. aprila 1967 so se udeležili najvišji predstavniki ukrajinske in slovenske skupnosti ter argentinski predsednik Združenja prijateljev zasužnjenih narodov in dekan Fakultete za literaturo buenosaireške katoliške univerze.

Študijski program je trajal štiri leta in obsegal naslednje predmete (v slovenščini, ukrajinščini oz. španščini): doktrina 2. vatikanskega koncila, primerjalna zgodovina slovanskih literatur, uvod v filozofijo, zgodovina politične organizacije Vzhodne Evrope, slovenska literatura, slovenska umetnost, slovenska zgodovina, staroslovenščina, ukrajinska literatura, ukrajinska zgodovina, ukrajinska filologija, politična zgodovina zahodnih Slovanov, pedagogika, zgodovina vzhodnega krščanstva, zgodovina slovenske filozofije, teologija vzhodnega krščanstva, gospodarska geografija Evrope.

Profesorski zbor so sestavljali slovenski, ukrajinski in argentinski doktorji znanosti, predavatelji in profesorji raznih univerz in člani Svobodne akademije znanosti in umetnosti v Parizu.

Vpisalo se je 21 slušateljev: 15 Slovencev, pet Ukrajincev in en Argentinec. Iz osrednje rimske ukrajinske katoliške univerze so poslali indekse, v katere so vpisovali predmete v latinščini. Letnik so končali z izpiti. Slovenski študentje so diplomirali v slovenskem jeziku in postali 'licenciati'. Tisti, ki so nadaljevali s podiplomskim študijem, so doktorirali s slovenskimi disertacijami iz slovenske kulturne zgodovine. Po nekaj letih so Ukrajinci spremenili program in sodelovanje se je leta 1972 končalo.[9]

4.2 Slovensko katoliško akademsko društvo

Izobraženci so se ob prihodu v Argentino organizirali v Slovensko katoliško akademsko starešinstvo (SKAS). Prirejali so študijske dneve, razpravljali o nalogah slovenskega katoliškega intelektualca, o sodobnih tokovih liberalizma in komunizma. Nato je bila 22. januarja 1955 ustanovljena Zveza slovenskih akademikov, ki se je naslednje leto preimenovala v Slovensko katoliško akademsko društvo (SKAD), katerega namen je bil združiti vse slovenske katoliške študente v Argentini, gojiti medsebojno pomoč, vzdrževati stike s sorodnimi društvi in posameznimi študenti po svetu, omogočati članom, da se lahko izpopolnjujejo v katoliškem svetovnem nazoru, slovenski narodni zavesti, kulturi ter splošni in strokovni izobrazbi, podpirati delovanje za ohranitev in napredek slovenske skupnosti. Naslednje leto so se vključili v *Zvezo begunskih študentov iz Srednje in Vzhodne Evrope v Argentini* (FEDECE) (Pernišek, 1960: 267).

SKAD je razvijal bogato delovanje; imeli so sestanke, predavanja, študijske dneve, družabne večere, izlete, počitnice, 'brucovske izpite' in silvestrovanje. Organizirali so tečaje o temeljih filozofije, framasonstvu, eksistencializmu, o odnosih akademika do naroda in sočloveka idr. Pripravili so tudi razstavo desetih mladih slovenskih likovnih ustvarjalcev.

4.3 Filozofski ciklus in visokošolski tečaj

V 70. letih so v Slovenskem domu v Carapachayu potekali mesečni študijski sestanki za mladino, na katerih je predaval univ. prof. dr. Milan Komar.[10] Bili so zelo obiskani, zato so se leta 1978 preselili v Slovensko hišo v obliki filozofskega ciklusa.

SKAD je leta 1981 osnoval *stalni visokošolski tečaj* vsako prvo in četrto soboto v mesecu: filozofski tečaj (univ. prof. dr. Milan Komar), bogoslovna vprašanja (dr. Alojzij Starc in dr. Jure Rode), slovenska književnost in slovenščina (Zorko Simčič) ter zgodovina in slovenska problematika (dr. Marko Kremžar, Božidar Fink in Milan Magister).

5 Slovensko begunsko bogoslovno semenišče

5.1 Semenišče v begunstvu

Ob koncu druge svetovne vojne je bilo med begunci tudi veliko ljubljanskih bogoslovcev, ki so morali skupaj s svojimi profesorji zapustiti Slovenijo. Kongregacija za semenišče in univerze je z dekretom N. pr. 500/45/3 priznala slovensko begunsko bogoslovje za samostojen del ljubljanske teološke fakultete z vsemi pravicami in dolžnostmi. Najprej je delovalo v Italiji, a italijanske oblasti temu niso bile naklonjene in so jih silile k izselitvi. Kongregacija in ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman sta privolila, da vodstvo sprejme ponudbo škofa Emilia Di Pasqua iz San Luisa[11] v Argentini, da se semenišče preseli v njegovo škofijo.

5.2 Slovensko semenišče v San Luisu

Do aprila 1948 se je semenišče s 30 bogoslovci preselilo v San Luis in že 8. maja 1949 sta bila posvečena prva dva novomašnika. Velik praznik je bil, ko je iz Združenih držav Amerike trikrat prišel tudi škof Rožman.

Sanluiški škof Di Pasqua je do 30. aprila 1950 vzdrževal semenišče z državno podporo, a kmalu jo je moral odreči. Slovenci v Argentini in ZDA so začeli zbirati sredstva za nadaljnje delovanje semenišča.

Življenje v semenišču je bilo zelo razgibano, saj so oživela predvojna društva: *Marijina kongregacija*, *tretji red sv. Frančiška*, *misijonski krožek* idr. Tedensko je izhajal list *Naš dom*, izšel je zbornik *Misel*. Bilo je veliko akademij, proslav, predavanj in športa.

Leta 1952 pa je škof Di Pasqua moral v te prostore preseliti argentinsko semenišče, zato je škof Rožman predlagal ustanovitev zavoda v bližini slovenskih naseljencev. Začeli so opravljati devetdnevnico k izseljenskemu škofu Friderіku Baragi, vodstvo semenišča pa je začelo iskati primerno poslopje v Buenos Airesu.

Slika 7: Enajst novomašnikov s škofom dr. Gregorijem Rožmanom v družbi narodnih noš – 13. januar 1952 (foto: arhiv SVS).

5.3 Slovensko semenišče v Adrogueju

Kmalu so našli prostorno hišo z velikim vrtom v okraju Adrogué in jo najeli že na Marijin praznik, 15. avgusta 1951. Slovenski rojaki so se zavzeli, da so jo čim prej preuredili in opremili. Septembra se je semenišče preselilo in postalo dejaven člen slovenske skupnosti v Buenos Airesu.

Rektor dr. Alojzij Odar takole prikaže razloge za ohranitev semenišča: »Papež Pij XII. hoče, da se duhovniki, ki so se morali izseliti iz svoje domovine pod pritiskom političnih razmer, vrnejo nazaj, kadar jim bo to možno. Tudi bogoslovci iz vrst prisiljenih izseljencev naj se vzgajajo za duhovnike v škofijah, iz katerih so izšli in naj se vrnejo nazaj v domovino, kadar bodo mogli. /…/ Dokler je količkaj utemeljeno upanje, da se bodo slovenski mladeniči v izseljenstvu, ki se odločajo za duhovniški stan, mogli kdaj kot duhovniki vrniti v domovino, je utemeljeno tudi semenišče, v katerem se vzgajajo, da bodo nekoč mogli delovati v svoji domovini« (Poročilo ob desetletnici Slovenskega bogoslovnega …, 1955).

5.4 Škofov dijaški zavod (Apostolska šola za gimnazijce)

Bogoslovci so po mašniškem posvečenju odšli na delovna mesta. Število novih bogoslovcev je padalo, zato je vodstvo ustanovilo *Škofov dijaški zavod* oziroma *Apostolsko šolo za gimnazijce*, ki bi gojencem dajala krščansko vzgojo in srednješolsko izobrazbo. Marca 1952 je v zavod prišlo prvih devet gojencev, število pa je vsako leto naraščalo.

Gojenci so v zavodu stanovali od nedelje zvečer do sobote popoldne, saj so med tednom hodili v argentinsko državno šolo, ob sobotah pa v zavodu še v slovensko šolo, kjer so prejemali temelje katoliške in slovenske kulture: slovenščino, zemljepis, zgodovino in lepopis ter latinščino. Gojenci so izdajali ilustrirani list *Zavodar*, pripravljali prireditve in sodelovali na vseslovenskih slovesnostih, razvijali športne in kulturne dejavnosti, kot so akademije in gledališke igre: *Naša zgodba*, mejniki zgodovine slovenskega naroda: *Tema*, *Krst*, *Turki, Dunaj*, *Naši zakladi*, *Naše srce*, *Vojska*, *Golgota* in *Upanje,* oratoriji dr. Tineta Debeljaka: *Irenej Friderik Baraga, Škof Rožman in domovinska ljubezen*, *Poslednje ustoličenje, Deseti brat* idr.

Namen zavoda je bil vzgajati nove duhovniške poklice, obenem pa v slovenski skupnosti vzgojiti slovenske izobražence v skladu s slovenskimi vrednotami, zato se je ta oblika internata razcvetela v prvih dveh desetletjih po prihodu. Po končani gimnaziji je vsak gojenec, ki se ni odločil za duhovniški poklic, lahko nadaljeval visokošolski študij na univerzi.

V zavodu je bilo od 40 do 50 gojencev na leto. V 25 letih je šel skozi zavod 201 gojenec, a jih je konec leta 1976 bilo le 13, saj se je način življenja v Argentini spremenil in izkazalo se je, da je Škofov zavod po 33 letih dela dokončal svoje poslanstvo za versko in narodno ohranitev rojakov.[12]

5.5 Baragovo misijonišče

Tudi slovenski lazaristi so imeli vzgojni zavod, in sicer v Slovenski vasi v Lanusu. Notranja šola Baragovega misijonišča je delovala od leta 1959. Sprejemala je gojence od 6. razreda osnovne šole dalje. Izdajali so glasilo *Juventus*.

6 Slovenstvo z druge perspektive

Katere izkušnje pa so doživljali otroci slovenskih emigrantov v Argentini?

Raziskovalno delo zajame delo slovenske povojne emigracije v Argentini na področju vzgoje in izobraževanja od naselitve do slovenske osamosvojitve iz dveh razlogov: prvi razlog je bil izpostavljen na začetku – slovenska skupnost je ohranila slovenstvo brez vsakršne pomoči in vsakršnega vpliva matične Slovenije. Drugi razlog je ta, da se je z osamosvojitvijo tudi v slovenski skupnosti veliko spremenilo. Še več, nekateri so začutili, da je izseljenstva konec, in so se vrnili ali preselili v samostojno Slovenijo.

Katere izkušnje so doživljali otroci slovenskih emigrantov, rojeni v Argentini, ko so se preselili v Slovenijo?

V zadnjem poglavju poskusimo odgovoriti na ti dve vprašanji iz zelo ozkega izkustva pisca te raziskave, saj je vsak posameznik doživljal eno in drugo priseljenstvo na edinstven način.

Doma, v Argentini, smo govorili slovensko in hodili na slovenske prireditve. Ko je prišel čas za vrtec, stara sem bila pet let, nisem znala španščine. Začelo se je na soboto, s pravo torbo v slovensko šolo – bilo je zelo lepo! Zelo sem si želela iti tudi v argentinsko šolo, a bilo me je strah. Vsako jutro mi je šlo na jok, komaj sem zagledala šolski avtobus, ki je pome prihajal izza ovinka. V vrtcu sem bila lepo sprejeta, a ker sem po naravi tiha, se španščine nisem hitro naučila, zato je bil razvrstitveni test za prvi razred porazen – razumela sem vse, nisem pa znala odgovarjati. Ko se otrok ne zna izraziti z besedami, se izrazi z jokom; empatični odrasli znajo razumeti sporočilo.

Integracijski proces sem čutila na lastni koži. Od vsega začetka svoje argentinske socializacije sem se čutila zaznamovano – nisem znala jezika, učitelji so težko izgovarjali moje ime, nisem vsega razumela, bila sem svetlolasa. Doma sem rotila mamo, naj mi pobarva lase z rjavo barvo, da bom enaka ostalim! Dolgo in ljubeznivo sta se starša pogovarjala z menoj. Naslednje jutro sem opazila še eno blondinko in postali sva prijateljici. V šoli mi je kmalu postalo lepo.

Verjetno že v drugem razredu ali morda v tretjem sem postala ena Argentinka več, sicer malo posebna, ker se ob sobotah nisem mogla igrati s sošolkami, kajti hodila sem v slovensko šolo, ali potem v gimnaziji nisem hodila v klube in na ples, vedno sem bila zaposlena s slovenskimi plesi in drugimi prireditvami, kamor pa argentinskih prijateljev nisem vabila. Imela sem dva strogo ločena svetova – argentinski med tednom in slovenski konec tedna.

Nikdar nisem čutila, da bi me Argentinci zaradi mojega slovenstva zaničevali. V zadnjem razredu osnovne šole, na primer, smo obdelali Evropo in naša skupina je predstavila Jugoslavijo, jaz pa Slovenijo, oblečena v narodno nošo. Govorila sem skoraj dve šolski uri o Sloveniji, ki je nisem do tedaj nikdar obiskala. Nato pa me je učiteljica peljala pokazat ravnateljici in po vseh razredih.

Starši so v bratu in meni vzgajali državljansko in narodno odgovornost in ponos. »Ker sta Slovenca, rojena v Argentini, morata biti dobra Slovenca in dobra Argentinca.« Tako doma kot v slovenski šoli smo srkali srčno kulturo in krščanske vrednote. Starši so nama vedno pripovedovali, kako so morali zapustiti svojo ljubo Slovenijo in kako se bomo nekoč vrnili domov … To naju je spremljalo vse življenje.

Ob osamosvojitvi, leta 1991, sva se z možem, ki je tudi Slovenec, rojen v Argentini, 'vrnila' oz. preselila v Slovenijo. Pa vendar sva bila tudi v Sloveniji včasih tujca, čeprav so nas sorodniki z ljubeznijo sprejeli.

Govorili smo isti jezik, vendar v dveh različicah – to se je opažalo zlasti v 'vicih', ironijah, frazemih. Ko so me v prvi službi spraševali, kako je v Argentini, in sem kaj zanimivega povedala, je kolegica zelo rada vzklikala: »Pa to ni res!« In sem si mislila: Kako ni res, če ti pravim, da je tako! Kaj boš ti meni govorila, da ni res!

Prvi dan službe v Sloveniji sem ob koncu delovnika vprašala kolege: »Kje ustavi kolektiv, da grem domov?« Niso me razumeli. Slovenci v Argentini smo takrat nekatere nove besede pobirali kar iz argentinskega besedišča in jih poslovenili – 'kolektiv' je za nas mestni avtobus, ne pa 'skupina ljudi'. Morala bi namreč vprašati, kje je najbližje postajališče za mestni avtobus.

Kulturna razdalja pa lahko pripelje do nesporazumov. Ko naju je moževa daljna teta prvič povabila na večerjo ob peti uri, sva prišla ob sedmih – iz treh razlogov:

1. V Argentini čas ni vrednota. Če zamudiš, ni hudo, nikakor pa ne smeš priti točno ob uri, ko so te povabili, morda še ni pripravljeno in jih spraviš v zadrego.

2. V Argentini je večerja med osmo in deseto uro zvečer – poleti okoli enajstih, nikakor pa ne ob petih (!).

3. Pa še izgubila sva se, nisva vedela, da se imena vasi ponavljajo. Namesto v Šmartno (pod Šmarno goro) sva krenila proti Šmartnemu (pri Litiji).

Krompir je bil postan, teta pa nejevoljna. Čevljev si nisva sezula, pri sebi pa sem se čudila, zakaj gostitelji sprejemajo goste lepo oblečeni, a kar v copatih!

Po treh desetletjih ni več težav ne nesporazumov.

Slike od 8 do 10: Prvo slovensko narodno nošo mi je mami sešila za romanje v Luján, ko sem bila stara eno leto in pol, argentinsko pa za šolsko osamosvojitveno proslavo v drugem razredu. Kot predsednica Slovenske dekliške organizacije sem leta 1986 dvignila slovensko zastavo na skupnem mladinskem dnevu v Slomškovem domu (foto: arhiv avtorice).

Slike 11–14: Pri pouku v slovenskih šolah in kot vodja šolskih mednarodnih projektov (foto: arhiv avtorice).

7 Zaključek

Slovenska politična emigracija ni zapustila Slovenije zaradi nekega razočaranja ali želje po boljši priložnosti. Odšli so v zavesti, da se vrnejo takoj, ko bo mogoče, zato je večina ostala v Buenos Airesu, blizu pristanišča. Iz globoke domoljubnosti so mlajši rod vzgajali v veri in slovenskih vrednotah, med katerimi je slovenščina temelj narodne identitete.

Pedagogi smo poklicani k negovanju domoljubnosti in slovenskega jezika, ki je temelj, povezovalec in motivator slovenske identitete ne le v zamejstvu in po svetu, ampak tudi in zlasti na matičnem ozemlju.

Skupnost je bila odrezana od matične domovine, zato je postala bolj povezana in trdna. Vsi segmenti slovenske skupnosti so čutili dolžnost, da pomagajo pri verski in narodni vzgoji mladih. Predavanja, gledališke igre, nastajanje novih organizacij so se vrstili nepretrgoma. Nastajali so tečaji za osnovnošolce, srednješolce, študente, odrasle na najvišji organizacijski ravni. V

zdomstvu in izseljenstvu je ohranjanje slovenščine v drugem, tretjem in četrtem rodu uspeh velikega truda staršev, starih staršev in učiteljev prostovoljcev, ki so z veliko ljubeznijo do domovine in do otrok postavili trden šolski sistem na vseh ravneh izobraževanja.

Otroci so se zavedali velike ljubezni in požrtvovalnosti staršev in učiteljev, ki so darovali svoj čas za vzgajanje mladine. Seveda pa so bili tudi težki trenutki, ko so se tudi oni počutili tujci, čeprav rojeni v Argentini, ali prizadeti, ker so bili drugačni od argentinskih vrstnikov.

Čeprav je bila odrezana od matičnega telesa, je slovenska diaspora dihala s slovenskimi pljuči. Ko je prišel milostni trenutek osamosvojitve, so vse izseljenske skupnosti stopile skupaj in dosegle hitro mednarodno priznanje samostojne Republike Slovenije. Mnogi so se takrat vrnili, nekateri malo kasneje, večina pa ostaja v Argentini, kjer gradi Slovenijo v svetu.

Znanje slovenščine približa ljudi, vzbudi in krepi domovinsko zavest v mladem rodu in spodbudi čut pripadnosti v tujih državljanih, ki so družinsko povezani s Slovenci ali so se iz različnih razlogov preselili v našo državo.

Pedagogi smo poklicani k negovanju domoljubnosti in slovenskega jezika, ki je temelj, povezovalec in motivator slovenske identitete ne le v zamejstvu in po svetu, ampak tudi in zlasti na matičnem ozemlju.

Slika 15: Slovenska mladina in otroci na uprizoritvi Poslednje ustoličenje (F. Brenk) – 26. april 1987, Pristava v Castelarju. Režija: Miha Gaser (foto: arhiv SVS).

Slika 16: V narodni noši pri sv. maši v buenosaireški stolnici ob osamosvojitvi in agresiji na Slovenijo, 30. junija 1991, dan pred odhodom v Slovenijo (foto: arhiv SVS).

8 Viri in literatura

Debeljak, Tine ml. (1972): Slovenski srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka v Buenos Airesu. *Zbornik Svobodne Slovenije*, letnik 23, str. 380–393. Dostopno na: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-D2BDW60Q/161307e1-142d-4d21-8288-4e70abf5bc37/PDF.

Debeljak, Tine ml. (1985): Zgodovina našega tečaja. V: Srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka (1985): *Srebrni jubilej srednješolcev ob Srebrni reki*. Zbornik (str. 7–35). Buenos Aires.

Duhovno življenje, december 1965, leto XXXIII, št. 12, Buenos Aires. Dostopno na: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-BKWR7V24/384b1436-345c-48d2-a2df-c8a0cf262717/PDF.

Fajdiga, Pavel (1968): Ukrajinska katoliška univerza papeža sv. Klementa v Rimu. V: Zbornik Svobodne Slovenije 1968 (stran 236–239). Dostopno na: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-Z4KZYXGZ/6e89250c-d358-452a-a70e-d50f1bd0f920/PDF.

Korošec Kocmur, Pavlinka Tania (1987): *Slovensko šolstvo politične emigracije v Argentini*. Buenos Aires (brošura).

Kremžar, Marko (1985): Srednješolski tečaj – zakaj in kako?. V: Srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka (1985): *Srebrni jubilej srednješolcev ob Srebrni reki*. Zbornik (str. 3–4). Buenos Aires.

Krošelj, Joško (1968): V spomin našim rajnim: Martin Mizerit. *Zbornik Svobodne Slovenije*, letnik 20, str. 295–296. Dostopno na: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-Z4KZYXGZ.

Mizerit, Martin (1957): "Zelena veja". *Zbornik Svobodne Slovenije*, letnik 9, str. 173–181. Dostopno na i: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-XC3U7GCK/4089d094-6016-49af-a967-adb0d07445be/PDF.

Mizerit, Tone idr. (2010): *Slovenski srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka, Zlati jubilej 1960–2010*. Buenos Aires: Slovenski srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka.

Pernišek, France (1960): Deset let slov. mladinske organizacije. *Zbornik Svobodne Slovenije*, letnik 12, str. 256–271. Dostopno na: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-D9VONH6J/de1995a8-32a3-4e9a-afc5-9ef6a05ca54b/PDF.

Pernišek, France (1972): Ob 25-letnici Društva Slovencev. *Zbornik Svobodne Slovenije*, letnik 23, str. 347–380. Dostopno na: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-D2BDW60Q/161307e1-142d-4d21-8288-4e70abf5bc37/PDF.

Pogovori september–december 1989 in januar 1993 z učitelji in voditelji: Marjana Batagelj Kovač, Tine Debeljak ml., dr. F. Gnidovec, Ivan Korošec, Pavla Korošec Lovše, dr. Marko Kremžar, Albin Magister, Mija Markež, Metka Mizerit, Neda Vesel Dolenc, Lenča (Helena) Zupan Malovrh.

Poročilo ob desetletnici Slovenskega bogoslovnega semenišča v tujini 1945–1955 (1955). *Duhovno življenje*, december 1955, leto XXIII, št. 12, str. 659–706. Dostopno na: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-6OZC151Q/3bdb4a18-bba4-413f-83ee-952f08c2d101/PDF.

Rant, Jože (ur.): *Zbornik dela v zvestobi in ljubezni: Zedinjena Slovenija 1948–1998:* zbornik. Buenos Aires: Društvo Zedinjena Slovenija. Dostopno na: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-ZT5DY6IC/1d6f38f7-f75f-40fe-8faf-4ca8a06ea07b/PDF.

Vombergar, Jure (ur.) (2004): *Letopis 1947–1997: 50 let slovenskega dušnega pastirstva v Argentini*. Ljubljana: Družina.

9 Opombe

[1] Albin Magister (1985): »Zakaj tako trmasto vedno "po naše"?« V: *Srebrni jubilej srednješolcev ob Srebrni reki: zbornik* (str. 45–54). Buenos Aires: Slovenski srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka.

[2] Po zaslugi izseljenskega duhovnika Janeza Hladnika, ki je prišel v Argentino že leta 1936, zato da bi slovenskim izseljencem (zlasti iz Primorske in Prekmurja) duhovno in kulturno pomagal, je argentinski predsednik Juan Domingo Perón dovolil, da pride v Argentino deset tisoč Slovencev.

[3] Zadnja ladja jih je pripeljala februarja 1949, prvi učitelji so zbirali otroke in jih učili že avgusta 1948.

[4] Zanimiva je rast in nato upadanje števila učencev. Leta 1989 jih je bilo najmanj; po osamosvojitvi pa se število znova dviga: leta 1997 jih je bilo npr. 507.

[5] Pogovor z ravnateljico Nedo Vesel Dolenc in s profesorico Metko Mizerit, januar 1993.

[6] Od leta 1991 prihajajo v Slovenijo.

[7] Lic. Ivan Korošec (1987), »Slovenske Rasti«. V: Korošec Kocmur, Pavlinka T., *Slovensko šolstvo politične emigracije v Argentini*, Buenos Aires (str. 21–22).

[8] Fajdiga, Pavel (1968): Ukrajinska katoliška univerza papeža sv. Klementa v Rimu. V: Zbornik Svobodne Slovenije 1968, stran 236–239.

[9] Osebni pogovor z dr. Markom Kremžarjem, december 1987.

[10] Dr. Milan Komar je bil 24. 7. 1980 imenovan za dekana argentinske filozofske fakultete na Katoliški univerzi v Buenos Airesu.

[11] San Luis, argentinska provinca na zahodu, oddaljena 835 km od Buenos Airesa.

[12] Osebni pogovor z dr. F. Gnidovcem, december 1987.

MLADIKE SLOVENSKE LIPE SMO, KI JE ZACVETELA NA ARGENTINSKIH TLEH

WE ARE SPROUTS ON SLOVENIAN LINDEN TREE THAT BLOSSOMED ON ARGENTINIAN SOIL

✍ **Miriam Oblak** *(miriam.oblak@oblak.com.ar), je prof. likovne umetnosti, dipl. ontološki coach, podiplomski študij slovenske etnologije je opravila pod mentorstvom dr. Janeza Bogataja na Filozofski fakulteti v Ljubljani. 43 let je redno zaposlena v domačem podjetju bratov Oblak in je aktivna sodelavka v slovenski skupnosti v Argentini. Vrsto let je poučevala kot razredna učiteljica na slovenski osnovni šoli. Je redna profesorica slovenske etnologije ter zemljepisa na Slovenskem srednješolskem tečaju, vodja RAST-i in drugih skupin v Sloveniji in zamejstvu ter odbornica društva Zedinjena Slovenija v Argentini.*

Argentina

Povzetek

Članek predstavlja mojo življenjsko pot, predvsem v slovenski skupnosti v Argentini, v kateri že skoraj 40 let poučujem generacije mladih. Že od malih nog z ljubeznijo sodelujem in delam v različnih odborih in organizacijah naših slovenskih domov, predvsem na kulturnem, organizacijskem in socialnem področju. Vse to delam zaradi zvestobe in iz hvaležnosti za vse, kar sem prejela od svojih prednikov in učiteljev, tudi s poslanstvom, da svoje znanje in ponos na svoje korenine prenašam na mlade generacije. Pri vsem svojem delu (pri vseh teh dejavnostih) se trudim negovati lep in dragocen slovenski jezik, ker menim, da je eden najpomembnejših stebrov narodne identitete.

Abstract

The article presents my life path, especially in the Slovenian community in Argentina in which I have been teaching generations of young people for almost 40 years. From a very young age I have been participating with great enthusiasm in various committees and organizations, especially in cultural, organizational and social areas. I have been doing all this out of loyalty and gratitude to my ancestors and teachers from whom I had received so much. My mission is to pass on my knowledge and pride for my roots to the next generation of young people. In all my work (in all these activities), I try to cultivate the beautiful and precious Slovenian language because I believe it is one of the most important pillars of national identity.

Ključne besede: ljubezen, ohranjanje korenin, poslanstvo, poučevanje, slovenski jezik, zvestoba.

Keywords: love, preserving roots, mission, teaching, slovenian language, loyalty.

1 Uvod

Dolga je bila pot, ki so jo prehodili moji starši in stari starši. Od doma, iz prelepe Slovenije, preko begunskih taborišč v novi svet. Od takrat je minilo že mnogo let in vendar sem jim želela slediti na njihovi poti skozi čas. Mnogokrat sem se pogovarjala z njimi, povedali so mi marsikaj o svojem življenju v Sloveniji, o vojni in begu ter bivanju v taboriščih. Prihod na novo zemljo, v tujo deželo, je bil težak. Vživeti se v nove razmere, naučiti se tujega jezika, začeti na novo ni bilo lahko, vendar so pogumno prijeli za delo. Ljubezen do rodne zemlje in vera v Boga sta jih spremljali na poti in jim dali moč, da niso klonili v težavah. Ohranili so vero in gojili slovenstvo. To so mi zapustili kot dragoceno dediščino.

2 Moja profesionalna pot v različnih smereh

Sem profesorica za likovno umetnost, dipl. ontološki coach, naredila sem podiplomski študij slovenske etnologije pod mentorstvom dr. Janeza Bogataja na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, že 43 let sem redno zaposlena v domačem podjetju bratov Oblak. To je podjetje, ki sta ga ustanovila moj oče in strica, očetova brata. Sem aktivna sodelavka na različnih področjih v slovenski skupnosti v Argentini. Enajst let sem poučevala kot razredna učiteljica v slovenski osnovni šoli Franceta Balantiča v San Justu, Buenos Aires. Sem redna profesorica slovenske etnologije ter zemljepisa na Slovenskem srednješolskem tečaju. Vodim skupino mladih, ki smo jo poimenovali RAST (Roj abiturientov srednješolskega tečaja ravnatelja Marka Bajuka), in tudi druge skupine v Sloveniji in zamejstvu.

Poleg argentinske šole sem obiskala tudi slovenske tečaje, kjer sem spoznala domovino svojih staršev in dedov, njeno kulturo in predvsem slovenski jezik. Rada zahajam v slovensko skupnost, zavedam se, da mi je v mladosti nudila in mi še vedno nudi varno okolje za mojo rast in zorenje. Slovenija je moja duhovna domovina, saj sem se vedno napajala z njenimi kulturnimi sokovi. Slovenska kultura je tudi moja dediščina.

3 Slovenski jezik kot temelj slovenske identitete – to posebej velja za nas, Slovence v Argentini

Na letošnji, 5. mednarodni konferenci Društva katoliških pedagogov Slovenije se bom poglobila v temo Slovenski jezik kot temelj slovenske identitete. Bl. Anton Martin Slomšek nam pravi: »Ljubimo svojo materino besedo, pa ne le v besedi, temveč v dejanju in resnici, iz čiste ljubezni do Boga in do svojega rodu!«

V Argentini v veliki meri pripomorejo k temu naše slovenske sobotne šole in tečaji, ki jim tudi sama pripadam že vrsto let in na katerih še danes poučujem.

Politična emigracija danes šteje šest slovenskih sobotnih osnovnih šol v Velikem Buenos Airesu. Te šole obiskuje 174 otrok, v njih poučuje 43 učiteljev in učiteljic, 7 veroučiteljev, v treh šolah delujejo tudi knjižničarke. Sobotna slovenska osnovna šola je tudi v Barilochah, Mendozi in Tucumanu.

Naše slovenske osnovne šole so dopolnilni sobotni tečaji, kjer se mladi rod naužije slovenstva preko vsebin sledečih predmetov: petje, verouk, slovnica, zemljepis in zgodovina.

V Argentini imamo tudi Slovenski srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka (Jan, 2021: 7)[1] s sedežem v Slovenski hiši v Buenos Airesu, ki ga letos obiskuje 60 dijakov ter dva dopisna dijaka iz Slovenije, ki sta se s starši preselila v domovino. Na tej osrednji srednji šoli poučuje 15 profesoric in profesorjev naslednje predmete: slovensko slovnico, slovstvo, petje, verouk, družbeno vzgojo, zgodovino, zemljepis, etnografijo in svetovne nazore. Profesorji skušamo približati Slovenijo svojim dijakom: njen jezik, njene zemljepisne danosti in lepote, zgodovino, pesmi, šege in navade. Vse predmete mladim podajamo v slovenščini. Slovenski srednješolski tečaj obstaja tudi v Barilochah in Mendozi.

Slika 1: Profesorji Slovenskega srednješolskega tečaja ravnatelja Marka Bajuka s priznanjem, ki ga je ob 60-letnici tečaja izročil veleposlanik Republike Slovenije v Argentini, g. Alain Brian Bergant, v imenu Urada vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu pod vodstvom dr. Helene Jaklitsch leta 2021 (foto: arhiv avtorice).

V naši skupnosti delujejo tudi štirje tečaji ABC po slovensko za špansko govoreče otroke in odrasle, in sicer na Balantičevi šoli v San Justu, na Prešernovi šoli, na Jegličevi šoli v Slovenski hiši in v slovenskem domu v Carapachayu.

4 Delo učiteljic, učiteljev in profesorjev je brezplačno

Naj poudarim, da naše učne moči, tako mi poimenujemo učiteljice, učitelje in profesorje, opravljajo vse delo prostovoljno, in to po več let. Zgleden primer je požrtvovalno delo gdč. Angelce Klanšek, ki je več kot 60 let zahajala v Balantičevo šolo soboto za soboto kot voditeljica in vzorna učiteljica. Močna simbolika osebe, ki se je razdajala kot vzgojiteljica, spodbujala kulturni razvoj v Našem domu, bila je vsestransko dinamično vpletena v slovensko skupnost, živela je z vrednotami, ki so jo peljale čez ocean, daleč od ljubljenega rojstnega kraja.

4.1 Moj prispevek k slovenski skupnosti

Tudi sama poučujem že več kot 37 let; 11 let sem poučevala v osnovni šoli Franceta Balantiča v Našem domu San Justo, sedaj pa že več kot 26 let redno poučujem na Slovenskem srednješolskem tečaju ravnatelja Marka Bajuka v Buenos Airesu kot profesorica slovenskega zemljepisa in etnologije. Poudarila bi rada, da učim iz hvaležnosti za vse, kar sem prejela od svoje družine, svojih vzgojiteljev, in v poslanstvu, da svoje znanje predam naslednjemu mlademu rodu.

4.2 Učni načrt, usmeritve in vsebinski poudarki

Navajam nekaj iztočnic in usmeritev iz učnega načrta, ki sem ga sama sestavila in ga udejanjam s slovensko mladino na srednješolski stopnji v II. in III. letniku, v katerih poučujem zemljepis Slovenije in slovensko etnologijo. V I. letniku srednješolskega tečaja ne poučujem, zato sem se osredotočila na II. in III. letnik.

Slika 2: Tečaj barvanja pirhov pod vodstvom gospe Gabi Bajda Križ in prof. Miriam Oblak. Slovenski srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka leta 2017, Buenos Aires (foto: arhiv avtorice).

4.3 Učni načrt za II. letnik – vsebinski poudarki

- Opredelitev pojma države Slovenije. Lega Slovenije v Evropi in v svetu. Meje in površina slovenskega ozemlja.
- Slovenija skozi čas. Slovenski narodni simboli: himna, zastava, grb.
- Prebivalstvo Slovenije. Koliko je Slovencev? Kje prebivajo? Demografska piramida.
- Etnografija: definicija. Raziskovalci slovenskega življenja. Slovenske etnološke ustanove.
- Sestava slovenske ljudske kulture. Prvine.
- Razne gospodarske oblike v slovenski ljudski kulturi. Definicija, imenujemo tudi nekatere gospodarske oblike, npr. nabiralništvo, lov, ribolov, čebelarstvo itd.

- Domače dejavnosti in ljudska obrt. Razlaga pojmov, opis oz. pojasnjevanje poteka nekaterih obrti (npr. platnarstvo in suknarstvo, lončarstvo, lesna obrt, gozdarstvo).
- Slovenska etnična območja: slovensko alpsko območje, osrednjeslovensko ali dinarsko območje, sredozemsko območje in panonsko območje.
- Za končno redovanje (ocenjevanje) predmeta dijaki v skupinah obravnavajo slovenska etnična območja in jih predstavijo ostalim dijakom v razredu. Od vsakega območja poglobimo sledeče:
  Geografski prostor, obseg. Podnebje. Vodovje (glavne reke, jezera, slapovi, slovensko morje), gorovja, glavna mesta. Gospodarske oblike v slovenski ljudski kulturi. Domača delavnost in ljudska obrt. Šege in navade. Glasba in ljudska pesem. Likovna umetnost. Gledališče. Ljudsko čtivo. Ljudsko zdravilstvo. Druge zanimivosti.

4.4 Učni načrt za III. letnik – vsebinski poudarki

- Imena dni in mesecev, naučimo se lepih slovenskih imen in njihovega pomena, povezanega z naravo. Januar – prosinec (sonce že proseva), februar je svečan (sveča – krčenje sveta), marec je sušec (mesec brez dežja), april – mali traven (trava začne poganjati), maj – veliki traven (trava je visoka), junij – rožnik (vse je v cvetju), julij je mali srpan (začenja se žetev), avgust – veliki srpan (žetev je na višku), september je kimavec (živina 'kima' na paši), oktober – vinotok (vino se pretaka), november – listopad (listje odpada) in december – gruden (zemlja zmrzne v grude).
- Pri vsakem mesecu obravnavamo svetnike in pomembna praznovanja ter vremenske pregovore in prerokovanja.
- Poglobimo razne gospodarske oblike v slovenski ljudski kulturi: nabiralništvo, lov, ribolov, poljedelstvo, vinogradništvo, vrtnarstvo in sadjarstvo, živinoreja, čebelarstvo in druge.
- Domače dejavnosti in ljudska obrt. Obravnavamo naslednje obrti: platnarstvo in suknarstvo, lončarstvo, lesno obrt, gozdarstvo in drvarstvo, ljudsko trgovino, ljudski promet.
- Slovenska ljudska noša. Obdelujemo obliko in pomen sestavnih delov slovenskih noš.
- Slovenske družinske šege in navade: ob rojstvu, ženitvi in smrti.
- Slovenske šege med letom: od pusta do binkošti, od binkošti do adventa, božični čas.
- Slovenska duhovna ljudska kultura: ljudsko gledališče, glasba in ustno slovstvo.
- Dediščina plesne kulture. To poglobimo s praktičnimi urami, pri katerih spoznavamo in se tudi naučimo osnovnih prvin plesov po pokrajinah, razne korake, slovenske narodne noše itd.
- Ljudsko čtivo, zdravilstvo, dediščina slovenskega verovanja.
- Ljudska likovna in krasilna umetnost.
- Dediščina kulinarične kulture.
- Slovenska kultura v stavbarstvu.
- Dediščina transportne in prometne kulture.

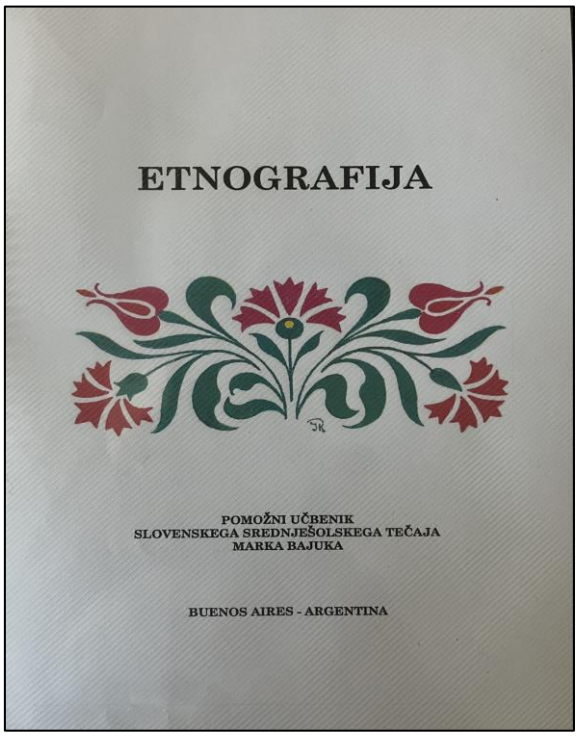

Slika 3: Etnografija – pomožni učbenik Slovenskega srednješolskega tečaja ravnatelja Marka Bajuka. Uredila prof. Miriam Oblak (foto: arhiv avtorice).

4.5 Dijaki v učnem procesu aktivno sodelujejo

Čez leto dijaki po skupinah obravnavajo in se predstavijo pred drugimi sošolci na temo *Slovenija praznuje*. Pri tem poglabljamo slovenska praznovanja s šegami in navadami. Nekatere skupine dijakov izberejo temo *Obrti na Slovenskem* ter predstavijo obrtnike in njihovo delo z izdelki. Menim, da se dijaki z delom po skupinah naučijo skupnega in odgovornega dela, predavajo drugim v slovenščini ter tako počasi izgubljajo tremo pred nastopanjem.

Poleg teoretičnih izhodišč imamo tudi konkretne praktične dejavnosti, pri katerih mladi med šolskim letom pridobivajo in vadijo veščine s tega področja.

Slika 4 in slika 5: Razstava etnoloških predmetov iz različnih slovenskih pokrajin ob zaključku učnega leta na Slovenskem srednješolskem tečaju ravnatelja Marka Bajuka leta 2008 in 2017 (foto: arhiv avtorice).

Slika 6: Velikonočna akademija v Našem domu San Justo. Režiserka Mirjam Oblak in igralec Marjan Vombergar leta 2009 (foto: arhiv avtorice).

Pred veliko nočjo na primer organiziramo tečaj barvanja pirhov z voskom in še z drugimi tehnikami. Med letom izvedemo tudi praktične ure slovenske folklore, kjer se dijaki seznanijo z nošami in plesi iz raznih slovenskih pokrajin, vadijo plesne korake, poslušajo glasbo različnih slovenskih regij itd. Na tečaj smo povabili tudi gospo, ki nam je pokazala, kako se kleklja. Ob koncu leta včasih pripravimo nastop, povezan s slovenskimi šegami in navadami, pa tudi razstave: *Slovenska etnična območja, Slovenske obrti, Slovenija praznuje*. Pri slednji obravnavamo vse najvažnejše slovenske letne praznike.

Slika 7: Slovenski srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka leta 2019. Delavnica pod vodstvom prof. Mirjam Mehle Javoršek in prof. Miriam Oblak. Učenje slovenske folklore (foto: arhiv avtorice).

4.6 Vrednotenje učenčevega uspeha

Tako v II. kot III. letniku slovenskega srednješolskega tečaja poučujem predmet *Slovenska etnografija in slovenski zemljepis* tedensko po eno učno uro, torej 45 minut. Predmet ocenjujem z ustnim spraševanjem, ocenjujem sodelovanje v letniku, tihe vaje ter praktične osebne in skupinske predstavitve.

5 Zunajšolske dejavnosti

Da se jezik v naših šolah ohranja, vsi vzgojitelji močno poudarjamo slovensko pesem, recitacije, gledališko dejavnost, nastopanje. Ob tem pa skušamo ohranjati slovenske šege in navade ter nam vsem drage slovenske vrednote. Tako počastimo naše mučence s spominskimi akademijami, praznujemo dan državnosti, pripravimo Slomškovo proslavo. Na srednješolskem tečaju organiziramo tudi dan duhovnosti, dan odprtih vrat, etnološke razstave, folklorne in razne druge tečaje, sprejemamo tudi obiske iz matične domovine in zamejstva. Vse omenjene dejavnosti potekajo v slovenščini; tudi tako preko jezika gradimo slovensko identiteto.

Slika 8: Kulturni program ob 56. obletnici Našega doma San Justo leta 2012. Gorenjski ples (foto: arhiv avtorice).

Slika 9: Nastop dijakov II. in III. letnika Slovenskega srednješolskega tečaja ravnatelja Marka Bajuka na prireditvi ob zaključku šolskega leta 2008 (foto: arhiv avtorice).

6 Največja nagrada dijakom za uspešno delo pri pouku

Naj omenim, da naši maturantje v zadnjem letu šolanja obiščejo svoje korenine: potujejo v Slovenijo in zamejstvo, kjer lahko osebno spoznajo in doživijo Slovenijo ter povežejo vse, kar so se učili v vseh letih. Vključeni so tudi v dopolnilni tečaj slovenskega jezika. To potovanje poteka v duhu prijateljstva, študija, doživetih počitnic in dnevnega druženja z vrstniki iz Argentine in drugih držav, ki se v Sloveniji dodatno učijo slovenščino. Hkrati je to izredna priložnost, ki jim jo ponudijo starši, slovenski srednješolski tečaj, slovenska skupnost v Argentini ter ustanove iz Slovenije in zamejstva. Dijaki tako razširijo svoja obzorja, spoznavajo nove kraje in navade v Sloveniji, srečujejo različne in zanimive ter prijazne ljudi in tako dozorevajo. Pred slovensko osamosvojitvijo so naši dijaki zadnjega letnika srednješolskega tečaja potovali na maturantsko potovanje v Bariloche. V tistem obdobju sem spremljala dve skupini RAST-i (roj abiturientov Srednješolskega tečaja ravnatelja Marka Bajuka) na taborjenje z organiziranimi izleti in dejavnostmi v taboru. Vse je potekalo v slovenščini, s posebnim kulturnim programom so se naši dijaki predstavili tudi pri Slovencih v Barilochah. O tem so v svojih prispevkih že pisali moji kolegi in kolegice iz Argentine na prejšnjih konferencah.

Po slovenski osamosvojitvi pa so naši dijaki začeli potovati v Slovenijo in zamejstvo; tako sem spremljala tri skupine RAST-i. Maturantje so opravili dvotedenski intenzivni tečaj slovenščine in opravljali izpite, spoznavali so lepoto domovine svojih prednikov in svoje korenine ter zamejstvo. Predstavili so se na odrih različnih slovenskih mest in vasi, Koroške in Primorske, in to s kulturnim programom s slovensko besedo, plesom in petjem. Pri teh programih sem sodelovala s pisanjem povezav, pri zbiranju pesnitev (recitacij), pri učenju plesov in petja.

7 Talente ali darove smo podedovali, posredovati jih moramo naprej; hvaležnost obema domovinama

Pri poučevanju sem osebno zelo pozorna na uporabo slovenskih terminov s tega področja. Prizadevam si uporabljati slovenske pojme, izogibam se tujkam. Svojim dijakom vedno polagam na srce, da so se rodili v lepi in gostoljubni Argentini, ki je njihova in tudi moja domovina. Naši predniki pa so prišli iz Slovenije, torej naše korenine segajo tudi v to čudovito deželo. Ta dvojnost našega izvora predstavlja bogastvo, ki nam je bilo dano, predstavlja pa tudi odgovornost. Kdor je prejel več talentov, jih mora pomnožiti. V svojih družinah smo prejeli vero in krščanske vrednote, pa tudi jezik – slovenščino – in ljubezen do slovenskih korenin. Slovenska skupnost nam je dala možnost, da razvijemo te vrednote. Argentina je naša domovina; nudi nam izobraževanje, delo, napredek in svobodo, vrednoto, zaradi katere so naši predniki zapustili svojo rodno zemljo. Vse to, kar so naši starši in stari starši s trudom gradili in gojili, je bilo podarjeno nam. Vedno poudarjam mladim, da bodimo pokončni, pošteni in ponosni državljani Argentine, a ne pozabimo na svoje slovenske korenine.

Zavedam se, da je vsak otrok, dijak zaklad, ki nam ga zaupajo starši, da ga oblikujemo in izpopolnjujemo, da bodo njegovi talenti čim bolj blesteli na življenjski poti. Poleg učnega predmeta, za katerega sem zadolžena, dijakom večkrat skušam dopovedati, kaj vse pridobijo z nastopi in delom v naših, slovenskih organizacijah in domovih. Vse to jim potem pomaga tudi na univerzah, v službah in osebnem življenju. Rada jih opozarjam in vabim na slovenske prireditve, kjer lahko vidijo mnogo šeg in navad, o katerih se učimo.

Slika 10: Skupina slovenske mladine iz Buenos Airesa, ki se je pridružila vsakoletnemu peš romanju v Lujan leta 2023 (foto: arhiv avtorice).

Slika 11: Slovenski srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka leta 2021 (foto: arhiv avtorice).

7.1 Mladih ne vzgajamo v odtujene posameznike, temveč člane slovenske skupnosti

V šolah ne vzgajamo le posameznika, temveč člana naše skupnosti. Ljubezen do bližnjega nam narekuje, da svoje sposobnosti, čas, svojo ljubezen nudimo sobratu, povrnemo skupnosti prejete darove ter gradimo in izpopolnjujemo vse, kar nam je bilo dano v naših ustanovah in organizacijah – vsak po svojih močeh.

Kako bi se morali zahvaliti učiteljicam in učiteljem naših šol, profesorjem, katehetom, staršem, režiserjem odrskih predstav v slovenskih domovih, pevskim vodjem, športnim in folklornim vaditeljem, animatorjem vseh vrst družabnih srečanj v slovenski skupnosti! Koliko požrtvovalnosti, brezmejnega dela in predvsem ljubezni, da se ohranita slovenski jezik in slovenska identiteta.

Povzela bom nekaj besed ustanovitelja in dolgoletnega profesorja dr. Marka Kremžarja, ki sem jih slišala v intervjuju s slovenskim novinarjem in publicistom dr. Jožetom Možino. Dr. Kremžar je takole dejal: »Če otroci vedo, da nekdo zastonj uči, vedo, da je to vrednota. Posredujem to, kar mislim, da so vrednote iz ljubezni, ne iz interesa: vera in ljubezen do slovenskega naroda! Da smo rojeni kot Slovenci, je božji dar. Sprejeti ga moramo s hvaležnostjo, in če nas je malo, je naša odgovornost večja, da ga ohranimo.«

Slika 12: Odrski prikaz s slovenskimi šegami in navadami na 56. obletnici Našega doma San Justo leta 2012 (foto: arhiv avtorice).

Slika 13: Otroška folklorna skupina pod vodstvom Miriam Oblak med nastopom na Mladinskem dnevu v Našemu domu San Justo leta 1995 (foto: arhiv avtorice).

8 S pregledom preteklega delovanja zrem v prihodnost

Zase in za druge profesorje lahko rečem, da si prizadevamo za ohranitev slovenskih vrednot. Kot profesorica slovenskega zemljepisa in etnologije bi rada vtisnila mladim ljubezen do domovine svojih dedov. Prizadevam si za ohranjanje bogate dediščine. Zavedam pa se, da je v tem materialističnem in tehničnem času vedno manj smisla in časa za duhovne in umetniške vrednote. Zato starše svojih dijakov vedno prosim: ker skupaj vzgajamo, delajmo in si prizadevajmo za rast mladih. Sama sem bila in sem še danes deležna bogate slovenske dediščine. Naj bi tudi mlade generacije navdušili zanjo, da bi jo tako z ljubeznijo in zvestobo podajali naslednjim rodovom.

Poleg dolgoletnega poučevanja na slovenski osnovni šoli in srednješolskem tečaju že od mladih let aktivno sodelujem pri organizacijah in v odborih, opravljam različne naloge, predvsem s poudarkom na kulturni dejavnosti naše slovenske skupnosti. Kot dolgoletna kulturna referentka mladinskega in glavnega odbora Našega doma San Justo sem skrbela za pripravo in izvedbo naših prireditev in proslav: božičnice, velikonočne akademije, spominske slovesnosti, gledališke igre in prizore, krajevne obletnice doma, slovenskih dni; za predavanja, razstave itd. Občasno sem učila folklorne plese tudi naše otroke in mlade, pomagala sem v drugih domovih s tečaji folklore in z nasveti ter izposojo slovenskih noš in kostumov za gledališče. Pri gledaliških igrah še vedno pogosto skrbim za rekvizite in kostume. V naših slovenskih domovih skušamo poleg katoliške vere posredovati tudi spoštovanje do slovenske besede in ljubezen do slovenske kulture. Pri vseh omenjenih dejavnostih uporabim slovenski jezik in se trudim, da bi se ta ohranil v čim lepši obliki.

Večkrat sem prevedla tudi kakšno argentinsko pesem v slovenščino ali si izmislila besedilo.

Sodelovala sem pri urejanju zbornikov ob 50. obletnici Našega doma San Justo, pri zborniku ob 50-letnici Mladine Našega doma San Justo, sodelovala sem pri pisanju besedila o Našem domu San Justo za zbornik Zedinjene Slovenije, izdan ob 50. obletnici delovanja. Uredila sem monografijo svojega očeta Toneta Oblaka, sodelovala sem tudi pri pripravi in izdaji več brošur in kulturnih programov naše slovenske skupnosti pod Južnim križem. Očetovo bogato in ustvarjalno pot na različnih področjih v slovenski in širši skupnosti v Argentini sem leta 2022 predstavila na 4. mednarodni konferenci Društva katoliških pedagogov Slovenije. Celotna vsebina je dosegljiva v e-zborniku (Oblak, 2022) na strani 55, z naslovom Zapustil sled sem svojih korenin.

Pripravila sem programe in skrbela za izvedbo gostovanj različnih solistov, skupin in pevskih zborov, gledaliških skupin iz Slovenije in zamejstva ter sodelovala tudi pri programih naših skupin, ki so potovale v Slovenijo in zamejstvo ter se tam predstavile s posebnim kulturnim programom.

Od otroštva pojem v slovenskih pevskih zborih. Vrsto let sem pela v šolskem zboru šole Franceta Balantiča, od 14. leta dalje pa v Mladinskem pevskem zboru San Justo. Več let sem pela tudi v zboru Gallus iz Buenos Airesa pod vodstvom Anke Savelli Gaser, pri katerem sem bila tudi aktivna članica odbora, in v PEGI (Pevsko gibanje pod vodstvom gospe Lučke Kralj Jerman). Sedaj pa že vrsto let pojem v Mešanem pevskem zboru San Justo pod vodstvom gospoda Andreja in prof. Andrejke Selan Vombergar in sedaj pod taktirko prof. Diega Perez-a.

Poleg že omenjenih etnoloških razstav na slovenskem srednješolskem tečaju sem pripravila tudi fotografske razstave, zgodovinske, umetniške razstave in razstave ročnih del v Slovenski hiši, v Našem domu San Justo, v Sloveniji in zamejstvu.

Sodelovala sem v pripravljalnem odboru za množično prireditev *Buenos Aires praznuje Slovenijo* 2010 (Buenos Aires celebra Eslovenia), za katero smo pripravili poseben kulturni program in stojnice ter razstavo o naši slovenski organizirani skupnosti pred argentinsko publiko. Bila sem članica skupin, občasno tudi del vodstva na turnejah z gledališkimi skupinami, pevskimi zbori in folklornimi skupinami po Sloveniji in v zamejstvu, Barilochah, Mendozi, Miramaru in Rosariu.

Organizirala sem verska srečanja, predvsem za mladino, in predavanja z raznih področij v Našem domu San Justo. Rada zahajam na večere Slovenske kulturne akcije, kjer se obogatim z znanjem drugih in lepo slovensko besedo.

Pri vseh teh dejavnostih pridobivam lep in bogat slovenski besedni zaklad, ki ga posredujem tudi drugim.

Slika 14: Etnološka delavnica slovenske folklore pod vodstvom prof. Mirjam Mehle Javoršek in prof. Miriam Oblak na Slovenskem srednješolskem tečaju ravnatelja Marka Bajuka leta 2019 (foto: arhiv avtorice).

Slika 15: Slavnostni koncert Mešanega pevskega zbora San Justo ob njegovi 40-letnici. Leto 2011 (foto: arhiv avtorice).

9 Druga, tretja, četrta generacija smo mladike slovenske lipe

Druga, tretja in že četrta generacija pod Južnim križem smo mladike slovenske lipe, ki je zacvetela na tujih tleh. Naši predniki so v Argentini vsa ta leta hrepeneli in ohranili ter nam posredovali veliko ljubezen do Slovenije. Od njih smo prejeli vrednote! Zdaj smo mi dolžni ostati zvesti tem vrednotam in jih podati naslednjim rodovom.

Pa čeprav so našim prednikom lipo posekali in jo s silo iztrgali iz domačih tal, se je zasidrala pod pampskim soncem in znova pognala mladiko. In te mladike smo mi! Rastemo k soncu, ki nam vliva veselje do življenja. V nas še vedno gori misel: noben narod ne umre nasilne smrti. Narod umre samo, če sam noče živeti!

Vsak dan se moramo odločiti, ali hočemo ostati Slovenci in ali želimo vztrajati na tej poti. Ni lahko, a odvisno je od nas.

Tudi stiki z matično domovino, zamejstvom in drugimi Slovenci po svetu nam v veliki meri pomagajo, zato se moramo medsebojno podpirati, si dopisovati, med seboj sodelovati in se spodbujati.

Rodila sem se v čudoviti in barviti Argentini, a moje družinske in narodne korenine segajo daleč v krasno in gostoljubno Slovenijo. Te okoliščine na poseben način bogatijo moje življenje.

Čutim, da je to, kar delam, moje poslanstvo v slovenski skupnosti v Argentini. Z ljubeznijo in odgovornostjo opravljam to poslanstvo, ki me neizmerno veseli in tudi obogati.

Slika 16: Na slovenski stojnici ob praznovanju dneva različnih narodnosti na trgu v San Justu leta 2003 (foto: arhiv avtorice).

Slika 17: Z narodnimi nošami pred vhodom v cerkev za zahvalno sv. mašo ob 50-letnici Našega doma San Justo leta 2006 (foto: arhiv avtorice).

Slika 18: Srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka pri svetišču Marije iz Schöenstatta v Florencio Varela leta 2010 (foto: arhiv avtorice).

Slika 19: Velikonočna akademija v Našem domu San Justo leta 2011 (foto: arhiv avtorice).

Slika 20: Slavnostna akademija ob 56. obletnici Našega doma San Justo leta 2012 (foto: arhiv avtorice).

Slika 21: Žive jaslice med božično akademijo v Našem domu San Justo leta 2013 (foto: arhiv avtorice).

10 Literatura in viri

Jan, Jože (2021): Okrogle obletnice. Ravnatelj Marko Bajuk (1882–1961). *Svobodna Slovenija*, leto 2021, št. 7, str. 7. Pridobljeno 5. 10. 2023 s spletne strani: https://svobodnaslovenija.com.ar/ravnatelj-marko-bajuk-1882-1961/ .

Naš dom San Justo (2006): *50 let Našega doma 1956–2006*. Zbornik. Buenos Aires: Naš dom San Justo.

Oblak, Miriam (2022): Zapustil sled sem svojih korenin. V: Ašič, Erika (ur.) (2022). *Živeti s kulturno dediščino danes za jutri. Zbornik 4. mednarodne konference Vzgoja za ljubezen do domovine in države* (19. 11. 2022). Ljubljana: Društvo katoliških pedagogov Slovenije. Dostopno na: https://www.dkps.si/fileadmin/user_upload/Zbornik_MK_2022.pdf.

Oblak, Miriam (2023): *Slovenski jezik kot temelj slovenske identitete*. Strokovni posvet Slovenske konference Svetovnega slovenskega kongresa na temo: Slovenska narodna identiteta. Ljubljana.

SSTRMB (2009): *Pot skozi čas*. Almanah RAST XXXVIII. Argentina, Buenos Aires.

SSTRMB (2014): *Gradili so boljši svet*. Almanah RAST XLIII. Argentina, Buenos Aires.

SSTRMB (2015): *Slovenstvu v ponos*. Almanah RAST XLIV. Argentina, Buenos Aires.

SSTRMB (2017): *Kjer so moje korenine, tam je moje srce*. Almanah RAST XLVI. Argentina, Buenos Aires.

11 Opombe

[1] Ravnatelj Marko Bajuk je bil ravnatelj klasične gimnazije v Ljubljani, organizator begunskega šolstva tik po drugi svetovni vojni ter utemeljitelj slovenskega zborovskega petja v Argentini.

ARGENTINSKI ČUDEŽ NI ČUDEŽ, JE SAMA LJUBEZEN DO SLOVENSTVA

THE ARGENTINIAN MIRACLE IS NOT A MIRACLE, IT IS LOVE FOR SLOVENIA IDENTITY

✍ **Marija Osojnik** *(mari.osojnik@gmail.com), profesorica matematike, fizike in kemije.*

Argentina

Povzetek

Kot Slovenka druge generacije, ki živim in delujem v Barilochah, v Argentini, pišem o ohranjanju slovenskega jezika in slovenstva v dvojezični oz. dvokulturni družini. Prispevek je ogledalo posameznikom in skupnosti v matični domovini Sloveniji.

Abstract

As a second-generation Slovene living and working in Bariloche, Argentina, I write about the preservation of the Slovene language and Slovene identity in a bilingual or bicultural family. This article is a mirror to individuals and communities in my home country Slovenia.

Ključne besede: dvojezična družina, ljubezen do slovenstva, slovenska skupnost v tujini, slovenski jezik, vztrajnost.

Keywords: bilingual family, love of Slovenehood, Slovenian community abroad, Slovenian language, perseverance.

1 Uvod

Naši starši so zapustili svojo domovino Slovenijo, da so si ohranili golo življenje. Moja starša sta morala zapustiti Slovenijo; oče je leta 1944 zapustil Koroško, mama pa leta 1945 Gorenjsko. Nekaj časa sta bila v taboriščih v Avstriji, v Peggetzu in Spittalu, kjer sta se tudi spoznala in se poročila. Skupaj sta 28. novembra 1948 prispela v Buenos Aires. Mesec kasneje je tja prišla tudi vsa mamina družina. Argentina je vse sprejela z odprtimi rokami, prostora in dela je bilo dovolj za vse.

2 Moja družina

Družina je bila velika, v tej devetčlanski družini sem prišla na svet leta 1950. Družina je bila moj košček Slovenije v Argentini, kjer sem se rodila kot slovenska deklica. Seveda je bila slovenščina moj prvi in edini jezik, vse do mojega šestega leta, ko sem šla v šolo. Šele tam sem spoznala španščino. V začetku nisem ničesar razumela, a ne pomnim, da bi mi to povzročalo težave.

Naše slovenske družine v novi domovini takrat niso toliko razmišljale o lastni usodi, vsi člani so veliko delali za slovensko skupnost.

Ti povojni politični izseljenci so se od vsega začetka zavzemali, da bi obstali kot skupnost. To je bila trpeča emigracija, morali so zapustiti dom in domovino, ker je bilo njihovo življenje v nevarnosti. Moj oče je bil na primer že na seznamu za usmrtitev. Po naključju je ta seznam ljudi za usmrtitev prišel do njega. Zapustil je dom, da bi si rešil golo življenje.

Med temi povojnimi izseljenci je bilo veliko duhovnikov, kulturnikov, zdravnikov, učiteljev, profesorjev – po poklicu ali pa iz ljubezni do slovenstva. Ljubiteljica slovenstva sem pozneje postala tudi sama. Nisem izšolana učiteljica slovenščine, moj osnovni poklic je profesorica matematike, fizike in kemije.

3 Slovenska vztrajnost v novi domovini

Takoj po prihodu v Argentino, enako kot vsa tri leta v taboriščih, so naši ljudje ustanavljali organizacije vseh vrst. Takoj so začeli izobraževati otroke od vrtca naprej. Vse to so počeli najprej po družinskih domovih.

Z močno voljo, s prispevki, največkrat v skromnih pogojih, saj niso imeli več kot za sproti, so z vztrajnim delom začeli graditi domove, da bi se lahko tam zbirali, praznovali, se veselili in skupaj spominjali nekaterih žalostnih dogodkov.

Izdali so veliko slovenskih knjig in učbenikov za sobotno šolo in srednješolski tečaj. Te so učitelji sami sestavili za nas. Začeli so izhajati tudi slovenski tedniki, mesečna verska revija s prilogo za otroke. Spominjam se, kako smo se otroci razveselili, ko smo dobili takšno revijo. Veliko truda je bilo vloženega v to! Vse delo je bilo in je še danes zastonjsko.

3.1 Moja generacija je dobivala spodbude doma in v slovenski skupnosti

V takih okoliščinah sem rasla jaz, pa tudi vsa moja generacija. Poleg redne argentinske šole sem hodila na sobotni tečaj slovenščine Franceta Balantiča. Tam smo se učili slovnico, književnost, zemljepis, zgodovino domovine in verouk. Pogosto smo prepevali otroške, narodne in cerkvene pesmi. Naši učiteljici Angelci Klanšek je veliko pomenilo, da smo v četrtek še posebej hodili k pevskim vajam. V spominu mi še odmeva naučena pesem:

Slovenska mat´ me je rodila,
na svojih prsih me dojila.
Slovenske pesmi pevala,
ko dete me je zibala.

To pesem smo pogosto peli. Gospodična učiteljica Angelca Klanšek, žal je že pokojna, je od svojega 22. do 92./93. leta poučevala in se zavzemala za osnovnošolce.

3.2 Ustvarila sem svojo družino, ki je stičišče dveh jezikov in dveh kultur

Poročila sem se z Argentincem. Moj pokojni mož me je vedno bodril, naj z otrokoma, imela sva dva fanta, govorim slovensko. To ni bilo vedno lahko. Težko mi je bilo vpričo moža, ki ni razumel in se ni znal pogovarjati v slovenščini. A toliko mi je uspelo, da fanta vendarle razumeta in za silo govorita slovensko.

3.3 Postala in ostala sem dejavna v slovenski skupnosti

Pred 29 leti so me v slovenski skupnosti zaprosili za poučevanje slovenščine na tečaju *ABC po slovensko*, ki poteka enkrat na teden. Tečaj je namenjen otrokom in dijakom tretje generacije, ki slovensko govorijo malo ali nič. Pogoj za vpis v tečaj je bil, da je eden od staršev slovenskega rodu. V moji skupini učencev sem imela vedno takšne, ki so slovensko kolikor toliko razumeli in sem jim lahko govorila slovensko. Veliko so se naučili!

Sedem od teh je srednješolcev; s skupino abiturientov so ob zaključku srednje šole potovali v Slovenijo. Med njimi je bil tudi moj mlajši sin. V veliko veselje mi je bilo, ko mi je sin po telefonu iz Slovenije rekel: »Veš, da sem se presenetil v pogovoru z nekim gospodom, mislil sem po slovensko!«

Slika 1: Abc po slovensko. Učenci, ki so nastopili v predstavi Kdo je naredil Vidku srajčico (foto: arhiv avtorice).

Glavni poudarek na tečaju je bila seveda slovenščina. Poleg tega smo se učili tudi nekaj zemljepisa in spoznavali zgodovino Slovenije. Kot primer naj izpostavim eno vsebino, preko katere smo se dotaknili zemljepisa in zgodovine ter slovenske literature. To je spoznavanje Aškerčevega Janičarja. Ob tej priložnosti sem učencem lahko spregovorila o turških napadih, jim pojasnila, kdo je bil janičar. Poleg vsega drugega smo peli veliko slovenskih pesmi.

Tečaj ABC se je v mojem okolju, tj. v Barilochah, za zdaj zaključil, trenutno ni več kandidatov zanj.

Zdaj na srednješolskem tečaju še vedno poučujem slovnico in slovensko književnost. Nimamo toliko ur, da bi zelo podrobno obravnavali literarne dobe, npr. realizem in modernizem. Nam je zelo pomembno, da dijaki berejo, da se v obnovi besedila pravilno izražajo, da razumejo, zakaj je ta ali oni pisatelj tako pisal.

Slika 2: Maturant Gregor Pavšer, ki je za spomin dobil knjigo *V nastajanju novih domovin*, Marija Osojnik in profesor Stane Žužek (2020) (foto: arhiv avtorice).

Ker sem sama doma veliko slišala in še sedaj veliko berem, dijakom mimogrede pripovedujem o šegah in navadah prejšnjih časov (npr. trdo delo na polju, obiski nedeljskih maš v 'zakmašni obleki', lectova srca na sejmih, fant, ki vriska po vasi, ker je od dekleta dobil nagelj, izmikanje lestev nezaželenemu ob vasovanju …).

Delo nas, starejših učiteljic, zdaj prevzemajo mlade mamice, moje/naše bivše učenke, ki vodijo tečaj za malčke četrte generacije.

4 Prvine slovenstva niso le jezik, so tudi običaji

Tem malim še vedno predajajo slovenske običaje, npr. izdelavo butaric, odhod k sveti maši na cvetno nedeljo, blagoslov jedi na veliko soboto, pripravo pirhov, hrena in potice, ki morajo biti v košari in so pokriti z vezenimi prtički s slovenskimi motivi. Takšnih običajev med Argentinci ni.

Tudi dan državnosti, ki ga praznujemo 25. junija, se proslavlja z dviganjem slovenske zastave v narodni noši na Trgu evropskih narodov (Paseo de las colectividades), torej pred argentinsko publiko.

Slika 3: Obletnica Bariloch, sprevod po glavni ulici (3. maj 1997) (foto: arhiv avtorice).

V šoli takrat zapojemo pesem *Vse najboljše, Slovenija*. Prostor, v katerem pojemo, lepo okrasimo. Malčki za to priložnost barvajo slovenske zastavice.

Še en slovenski običaj prenašamo na mladi rod. To je miklavževanje. Argentinci tudi tega ne poznajo. V Buenos Airesu, kjer je slovenska skupnost večja, se po takšnih dogodkih Slovenci vedno po maši zberejo v slovenskem domu, priredijo velikonočni oz. božični zajtrk s kulturno predstavo. V vsakem domu se praznuje obletnica doma. To je vedno celodnevna prireditev s sv. mašo, kosilom, mladina iz različnih domov se pomeri v odbojki, popoldne pa je kulturni program in zvečer veselica. Enkrat na leto pa imamo skupni *mladinski dan*, ki ga pripravijo mladi iz vseh petih slovenskih domov.

Slika 4: Otroci so Miklavžu pokazali, kaj so se naučili (foto: arhiv avtorice).

Slika 5: Nastop otrok pred Miklavžem (foto: arhiv avtorice).

Jezik ob takšnih priložnostih ni sam po sebi ključen dejavnik za izražanje občutka pripadnosti slovenski skupnosti oz. slovenske identitete. Če opazujemo mlade, znajo slovensko (veliko jih ne govori gladko slovensko), srečujejo se v slovenskih domovih, počutijo se Slovence, radi prihajajo tja, so ponosni, kadar se kje predstavijo s slovensko zastavo, radi oblečejo slovensko narodno nošo, a med seboj govorijo špansko. Tudi z nami, z drugo generacijo, je pogosto enako. Včasih moramo voditi pogovor v španščini, ker ne poznamo vseh slovenskih izrazov z različnih področij, npr. ko gre za zdravniško vsebino, diagnoze, navodila in podobno.

Zato je bolj kot sam jezik pomembno druženje. Ti mladi se poročajo med seboj in svojim otrokom predajajo pripadnost slovenstvu. V veliko primerih je to že peta generacija.

Slika 6: Jaslice, petje s spremljavo (foto: arhiv avtorice).

5 V razmislek

V Sloveniji sem bila že velikokrat. Tam imam veliko sorodstvo. Zanimiv je bil komentar moje sestrične Slovenke, ki je ženska pri štiridesetih letih, vzgojiteljica, tudi pevka, profesorica petja, zborovodkinja … V pogovoru mi je rekla: »Zdaj ko poznam tebe in tvoje brate, je mene sram! Vi vedno izkazujete veliko ljubezen do slovenstva. Mi, ki tukaj živimo, pa sploh ne pomislimo na to!« Hudo ji je bilo!

6 Zaključek

Mi imamo dve domovini. Ljubezen do domovine Slovenije nam daje moč za delo z mladimi v skupnosti. Slovensko drevo raste in veje prepleta z argentinskim! Ljubezen ne mine, krepi se z vzgojo in spoznavanjem slovenstva! 'Argentinski čudež' ni čudež – je velika ljubezen do slovenstva!

Slovensko drevo raste in veje prepleta z argentinskim! Ljubezen ne mine, krepi se z vzgojo in spoznavanjem slovenstva! 'Argentinski čudež' ni čudež – je velika ljubezen do slovenstva!

Slika 7: Blagoslov velikonočnih jedil, Naš dom San Justo (2020) (foto: arhiv avtorice).

Slika 8 (levo): Ob koncu leta pokažemo, kaj smo se naučili; slika 9 (desno): Mladi radi plešejo na prireditvah (foto: arhiv avtorice).

SLOVENSKA BESEDA JE GLOBOKO ZAPISANA V MOJEM SRCU

THE SLOVENE WORD IS DEEPLY WRITTEN IN MY HEART

✍ **Ana Cristina Klemen Boltežar** (anaklemen56@gmail.com) *je članica Slovenskega doma Carapachay. Poučuje na tečaju ABC po slovensko, bila je voditeljica in učiteljica slovenske sobotne šole Josipa Jurčiča v Carapachayu, Buenos Aires.*

Argentina

Povzetek

Moj prispevek k identiteti slovenske skupnosti v Argentini je izraz mojega čutenja do slovenskega porekla, moje ljubezni in spoštovanja do kulturne dediščine, ki so mi jo posredovali starši, ki so bili primorani zapustiti matično domovino in se podati v tujo, kulturno popolnoma drugačno državo. Zelo cenim slovensko besedo v družinskih pogovorih, ki je tudi nujno in izbrano komunikacijsko sredstvo v vseh dejavnostih slovenske skupnosti ter za osebno duhovno in kulturno rast. Tudi duhovna plat je tesno povezana z njo že od otroštva, saj je bila vsa naša verska vzgoja podana v maternem jeziku. Zato je slovenska beseda bogastvo, nujna kot zrak, ki ga diham. Čutim dolžnost, da jo prenesem na prihodnje rodove. Upam, da bo bogatila in cvetela v naši skupnosti še na mnoga leta.

Abstract

My contribution to the identity of the Slovenian community in Argentina is an expression of my feelings towards my Slovenian origin, of my love and respect for the cultural heritage transmitted by my parents. They were forced by life circumstances to emigrate to a completely foreign and culturally very different country. I highly value the Slovenian word in family conversations, as both necessary and chosen means of communication in all activities of the Slovenian community. I appreciate it in my personal spiritual and cultural growth. In spiritual sense, I closely relate to Slovenian language since all religious education in the early childhood was received in mother tongue. For all these reasons, Slovenian word is a dear treasure to me, it is essential like the air I breathe. I feel obliged to pass it on to future generations. I hope it will enrich and flourish in our community for many years to come.

Ključne besede: ljubezen do domovine, materni jezik, ohranitev jezika in dediščine, slovenščina, spoštovanje svojega roda, svobodna odločitev.

Keywords: love for homeland, mother language, preserving heritage, Slovene language, respect for identity and language, free decision.

1 Uvod

Jezik kot temelj narodne identitete je nedvomno resnični pogoj in potreba, da smo in ostanemo Slovenci! Nisem učiteljica po poklicu, zato je moj prispevek nastal iz izkušenj, ki sem jih pridobila kot učiteljica slovenščine v slovenski sobotni osnovni šoli Josipa Jurčiča v okolici Carapachaya (Buenos Aires v Argentini). Na tej šoli sem več desetletij delovala kot razredna učiteljica, in sicer do konca leta 2016, ko so se šolska vrata zaprla zaradi premajhnega števila obiskovalcev pouka. Od leta 2018 poučujem v slovenskem društvu v oddelku, ki se imenuje *ABC po slovensko*. Tečaj, ki smo ga poimenovali *ABC po slovensko,* je namenjen vsem ljubiteljem slovenskega jezika iz okraja. Glavni obiskovalci so potomci Slovencev, med katerimi so nekateri hodili v slovensko sobotno osnovno šolo v različnih slovenskih društvih in so se potem oddaljili od slovenske skupnosti, ali pa potomci narodnostno mešanih družin. Drugi so se nam približali, ker so potomci Slovencev, ki jim je izvor drag, in si želijo pridobiti vsaj osnovno znanje jezika, ki bi jim omogočilo neposreden stik z domačimi oz. sorodniki v Sloveniji. Lahko potrdim izrek, da »kri ni voda«. Nedvomno je to stvar srca, ki ti narekuje, kako nastopati in čutiti. Naj veljajo misli pesnika Toneta Kuntnerja: »Slovenec biti, slovensko ljubiti, je pravzaprav nerazložljiva stvar, ker je to stvar srca in biti.« Trdna volja in zvestoba narodnemu izročilu naših prednikov sta prispevali k dolgotrajnemu obstoju slovenskih društev v Argentini.

Kako jezik vpliva na identiteto Slovenca v tujini? Biti Slovenec je stvar srca, to je vsakodnevni boj za lastno bit. Ko ti je okolje tuje, se tvoja osebnost osredotoča na spoštovanje lastne identitete in narodove omike, ki ti jo posredujejo najprej tvoji starši, nato širša družina, slovenska skupnost in sama država Slovenija – če slednja poskrbi za obstoj društva, če priznava prizadevanja za preživetje slovenske identitete v tujini. Naša prizadevanja se izražajo na različne načine:

- z udeležbo na raznih kulturnih prireditvah,
- s šolskimi nastopi in sodelovanjem v Slovenskem domu in društvih,
- s športnimi in kulturnimi dejavnostmi mladih v organizacijah (*Slovenska dekliška organizacija (SDO), Slovenska fantovska zveza (SFZ)*),
- s plesnimi predstavami Folklorne skupine Maribor,
- z gledališkimi predstavami na odru Slovenskega doma v Carapachayu,
- s petjem pevskega zbora Mladina in drugih skupin,
- s predavanjem kulturnikov,
- s predavanji verske ali drugačne kulturne narave,
- z udeležbo slovenske skupnosti v javnosti med Argentinci,
- od leta 1991 pa z udeležbo na raznih seminarjih v Sloveniji.

Vse te aktivnosti so bile opisane v različnih člankih časopisa *Svobodna Slovenija* (https://svobodnaslovenija.com.ar/).

2 S slovensko besedo na dan!

Za vsako obletnico Slovenskega doma ali za drugo kulturno in športno prireditev je bilo treba pripraviti kulturni program. Izbrati je bilo treba vodilno nit – geslo, narediti scenarij, ki bi vključeval in povezoval vse nastope otrok in mladine, poiskati besedila, prirediti jih v dramska besedila in nato opraviti še nešteto vaj za nastop, v katerem so se prepletali plesi, pesmi in recitacije. Vodilno vlogo je imela slovenska beseda, s katero je bilo izraženo celotno dogajanje. Vse to je izhajalo iz same ljubezni do slovenstva. Seveda, vse to smo (tudi jaz) opravljali brez plačila, za boglonaj. Ta naša odločitev je imela osnove v želji po ohranitvi slovenske besede, to nam je bilo vedno na prvem mestu. V omenjene dejavnosti so se vključevali tudi nekateri člani slovenskega društva iz mešanih zakonov, toda tu so bile že jezikovne omejitve. To ni bilo vedno enostavno, toda s potrpljenjem smo tudi to reševali. Potrebovali smo vse družine, jih tudi pridobili ter jih vključili v delo.

Slike največ povedo, zato jih več prilagam v Prilogi. Razvrščene so po letnicah.

Slika 1: Slovenski skavti iz Slovenskega doma Carapachay – vodja Marjan Trtnik (v sredini), 1965 (foto: arhiv Slovenskega doma Carapachay).

Več o tem je bilo napisano ob 60. obletnici Slovenskega doma v Carapachayu, Buenos Aires. Prispevek je objavljen v časopisu Svobodna Slovenija (60. obletnica Slovenskega doma Carapachay, 2020) in je dosegljiv tudi na spletni strani.

Slika 2: Igra Jakob Ruda, dramski odsek Slovenskega doma Carapachay – režija Albin Petelin, 1966. Od leve proti desni: Jani Pleško, Miha Klemen, Mimi Mramor, Darinka Dragan st., Franc Senovršnik, Darinka Dragan ml., Franci Korošec, Janez Tršan (foto: arhiv Slovenskega doma Carapachay).

3 Slovenska skupnost se povezuje z argentinsko

Vključitev Argentincev v našo skupnost je bila lepa priložnost za obogatitev naše skupnosti z drugo kulturo, ki lahko pozitivno prispeva k izboljšanju v osebni in socialni rasti njihovih otrok, dedičev dveh kultur. Slovenci smo znani kot delavni, marljivi ljudje ter kot napreden in pošten narod. Morali smo se povezati in sprejeti tudi prvine drugačne kulture in posvetiti večjo pozornost Argentincem, saj tudi mi črpamo pozitivne lastnosti tega naroda. Argentinska skupnost je po značaju zelo odprta, vesela, solidarna. Torej ne smemo odštevati, marveč prišteti to, kar nam ponuja vsaka kultura. Seveda je bilo do tega zaključka lažje priti mladim kot starejšim.

Slovenci smo znani kot delavni, marljivi ljudje ter kot napreden in pošten narod. Morali smo se povezati ter sprejeti prvine drugačne kulture in posvetiti večjo pozornost tudi Argentincem, saj tudi mi črpamo pozitivne lastnosti tega naroda. Argentinska skupnost je po značaju zelo odprta, vesela, solidarna. Torej ne smemo odštevati, marveč prišteti to, kar nam ponuja vsaka kultura.

Slovenski tečaj *ABC po slovensko* deluje od leta 2018 (med pandemijo ni deloval). Udeležence smo razdelili v tri skupine: začetniki, srednja stopnja in skupina starejših. Tečaj je namenjen vsem zainteresiranim, ne glede na starost. Tako k nam prihajajo starši skupaj z otroki, čeprav je res, da prevladujejo udeleženci srednje starosti. V šolskem letu 2022/2023 tečaj obiskuje sedem tečajnikov.

Argentinci, poročeni s Slovenci, se priključijo slovenski skupnosti zgolj zaradi prepričanja, da je slovenska skupnost varno in bogato središče, kjer se njihovi otroci lahko razvijajo in bogatijo v duhu dveh kultur. To je dandanes še kako pomembno in potrebno, ko se svet usmerja v nasprotno smer od vseh do danes spoštovanih in cenjenih krščanskih vrednot. Cenimo, da se argentinski starši večkrat velikodušno odločijo, da dajo prednost srečanjem v skupnosti.

4 Duhovni pastirji – srce slovenske skupnosti

Naša skupnost je bila in je še vedno tesno povezana z duhovnimi voditelji. Še danes ohranjamo ure duhovne obnove, ki jih imamo ob četrtkih, imamo nedeljske slovenske sv. maše, čeprav so te po pandemiji kovida slabše obiskane: starejši nas počasi zapuščajo, mladi pa se za obisk teh dejavnosti težje odločajo. Sv. maše, birme, prva obhajila in vsakoletno romanje v Lujan potekajo v slovenskem jeziku, ravno tako tudi mašno petje, velikonočni žegen in poroke. Slednje so že delno v španščini, če gre za mešan par. Žal se tudi število vernikov zmanjšuje, pa ne le v naši skupnosti, ampak tudi v argentinski. To je zaskrbljujoč svetovni pojav, ki nas kristjane spodbuja k čimprejšnjemu iskanju rešitve. Slovenski duhovniki spremljajo pokojne k zadnjemu počitku in skrbijo za bolnike.

Slika 3 (levo): Zlatomašnik Matija Borštnik (stoji). Slavje je potekalo v Slovenskem domu San Justo, 27. 12. 2009 (Buenos Aires) (foto: arhiv Slovenskega doma Carapachay); slika 4 (desno): Sv. obhajilo v Slovenski hiši v cerkvi Marije Pomagaj, Buenos Aires. V sredini častitljivi g. Franci Cukjati in na desni msgr. dr. Jure Rode, 9. 12. 2012 (foto: arhiv avtorice).

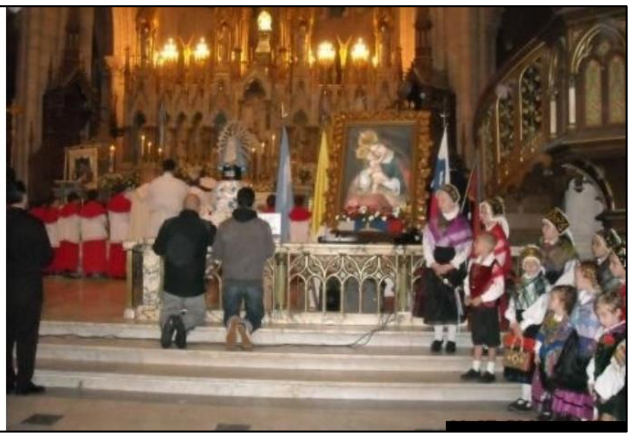

Slika 5 (levo): Slomškova proslava, začeta s sveto mašo, 28. 9. 2013 (arhiv Svobodna Slovenija); slika 6 (desno): Romanje slovenske skupnosti v Argentini v Lujan, 11. 5. 2014 (foto: arhiv avtorice).

5 Moči črpam iz družinske vzgoje in iz slovenske skupnosti

5.1 Moja družina – moje korenine

Če sem prej predstavila skupnost, v kateri vse življenje delujem, bi v nadaljevanju rada spregovorila še o sebi. Rojena sem bila 18. 7. 1956 v Buenos Airesu, v Argentini, v družini Klemen, ki mi je dala ime Ana Cristina, poročena pa sem Boltežar. V slovenski skupnosti me poznajo kot Ani Klemen. Delujem v manjši slovenski srenji v okolici Carapachaya, na severnem delu predmestja Velikega Buenos Airesa. Rodila sem se slovenskim staršem, ki so bili primorani zapustiti Slovenijo in se podati v Argentino. To je bilo po drugi svetovni vojni. Oče je bil prisilno mobiliziran v nemško vojsko, in sicer iz vasi Dravče ob Dravi blizu Vuzenice na Štajerskem. V Sloveniji je pustil vso svojo družino in se odločil za izgnanstvo, ker se je zavedal nevarnosti novega režima. Mama se je skupaj s starši in sestro odločila zapustiti domovino, v to je bila primorana zaradi nevarnosti komunističnega nasilja. Imela je tri brate v domobranski vojski. Mislila je, da se bo umaknila le za nekaj mesecev, dokler se stanje v Sloveniji ne razjasni. Teh nekaj mesecev se je podaljševalo in postalo »za vedno«. Nikoli več se ni vrnila v svoj rodni kraj! Na poti v izgnanstvu je izgubila celo očeta, ki je zaradi neozdravljive bolezni umrl v celovški bolnišnici. Poslovila se je še od sester, ki so ostale doma, od bratov pa le v molitvi, ker so podlegli surovosti komunističnega nasilja. Moja starša sta se spoznala v tujini, kjer sta si ustvarila nov dom. Tako oče kot mama sta bila zavedna Slovenca in katoličana. V naši družini je bil pogovorni jezik izključno slovenski. Sama sem do petega leta govorila le slovensko, tako da so me vpisali v argentinski vrtec, da bi se pozneje izognila jezikovnim težavam zaradi neznanja španščine. Kljub pomanjkljivosti v znanju jezika, skromnim učbenikom in šolskim pripomočkom smo vsi otroci zelo dobro izdelali šolo v španščini. Iz naše družine so izšli dve učiteljici in pozneje podravnateljici osnovnih šol, ena profesorica telesne vzgoje, inženir mehanike in elektrotehnik.

Sama sem študirala na srednji komercialni šoli v okraju Villa Ballester, ki študente izobražuje za delo v administraciji, v knjigovodskih pisarnah in podobno, nato pa še na dvojezični šoli in postala sem tajnica. Takšno je bilo moje izhodišče za življenje daleč stran od matične domovine.

Kako je to vplivalo na mojo osebnost, na mojo identiteto?

To je bilo zame ključnega pomena, saj sem rasla in zorela kot Slovenka, čeprav v tujem okolju. Doma se nismo spraševali, ali bomo danes govorili slovensko ali ne. Vse ljubkovalne besede od rojstva dalje, vsa čustva, pesmi, pravljice, pa tudi prerekanja smo izrazili v slovenskem jeziku in duhu.

5.2 Carapachayska slovenska skupnost dodatno krepi mojo pripadnost slovenstvu

Vsi iz družine Klemen smo bili aktivni člani carapachayske srenje. Najprej sem kot majhna deklica hodila v vrtec, potem v osnovno šolo, nato h krožkom mladcev in mladenk in končno sem postala še članica Slovenske dekliške organizacije (SDO). Seveda je bilo naporno hoditi v šolo še ob sobotah, ko Argentincem ni bilo treba. A tu so starši imeli jasen pogled in vztrajali v tej drži. In prav so ravnali. Ko so uporniška leta minila, sem spoznala, da so imeli prav! Starši me niso silili v nadaljnje izobraževanje na slovenskem srednješolskem tečaju, a sem se sama odločila za to. Želela sem nadaljevati študij in s tremi leti zamude, bila sem stara že 15 let, sem se vpisala v prvi letnik Slovenskega srednješolskega tečaja Marka Bajuka v Slovenski hiši in ga uspešno končala. Pri 21 letih so me povabili, naj se pridružim šolski skupnosti, da bi slovenske otroke poučevala petje. Od takrat naprej sem skoraj nepretrgano sodelovala in napredovala v znanju jezika in se utrjevala v odgovornosti. Z leti sem prevzela vodenje slovenske krajevne šole Josipa Jurčiča, šest let sem bila šolska referentka v krovni organizaciji Zedinjena Slovenija. Bivši ravnatelj g. France Vitrih mi je pomagal, ker je še vedno opravljal šolsko statistiko učencev in učiteljev. Zelo sem mu hvaležna za to pomoč in ga ohranjam v lepem spominu.

Tako je slovenska beseda v mojem srcu pridobila visoko mesto, to bi težko tudi besedno izrazila. Če nekomu ni mar za slovensko poreklo, bo težko poskrbel za ohranjanje slovenske identitete pri mladih. Z veseljem sem posvetila nešteto ur delu po učnemu načrtu, pri šolskih predstavah ter vajah plesnih in dramskih skupin.

Sedaj smo tehnično dobro povezani in učnega gradiva dobimo v izobilju. Hvaležna sem tudi Republiki Sloveniji za seminarje, ki jih od leta 1994 dalje prireja za učitelje in učiteljice v Sloveniji. Toda začetki so bili res skromni in težki.

Še to se mi zdi pomembno omeniti: razdalje v Argentini so ogromne in potovanje do središča mesta, kjer je Slovenska hiša, zahteva veliko časa, več kot eno uro v eno smer. Voditeljice smo imele mesečne sestanke v času, ko ni bilo Zooma in digitalnih komunikacijskih sredstev, pa smo se vseeno dobivale in opravile svojo dolžnost in se pozno ponoči vračale na svoje domove. Tako smo delale vsa leta od začetka, skoraj do pandemije kovida. Danes je vse drugače: imamo digitalne sestanke preko Zooma, marsikatera seja in delo se opravita preko Zooma. Poudariti je treba, da smo se rade zbirale na sestankih, predavanjih in, seveda, tudi na klepetu. Bogu se zahvaljujem za to možnost!

Slika 7 (levo): Prvo sv. obhajilo v Slovenskem domu v Carapachayu. Na levi Marjeta Senovršnik, na desni Ani Klemen, obhajanki, 1963 (foto: arhiv družine Senovršnik); slika 8 (desno): Ponovitev prvega sv. obhajila v Slovenskem domu v Carapachayu. Od leve, v prvi vrsti: Boštjan Hanjže, Lurdes Blazinšek, Cecilija Vázquez, katehistinja Anka Pleško García, december 2012 (foto: arhiv avtorice).

6 Oder v slovenski skupnosti – uprizarjali smo številne igre

Slovenske osnovne šole iz Velikega Buenos Airesa so bile zadolžene za pripravo treh iger za tri skupne šolske prireditve na leto, ki so bile v Slovenski hiši: 1): za začetno šolsko prireditev v marcu, 2) za Alojzijevo proslavo v juniju ter 3) za Slomškovo proslavo v septembru, okoli praznika blaženega Antona Martina Slomška (24. septembra). Te odgovornosti smo si izmenjevale tako, da je vsaka šola prišla na vrsto vsako drugo leto.

6.2 Igri Zmajeve solze in Panjske končnice navduševali naše občinstvo

Za lažje razumevanje našega kulturnega življenja ob pripravi dramskih iger z otroki, učenci, mladimi in odraslimi bomo na tem mestu predstavili dve igri, ki smo ju igrali in s tem navduševali starše in slovensko občinstvo v Buenos Airesu.

6.2.1 *Zmajeve solze*

Besedilo za igro Zmajeve solze je napisal španski avtor Alberto Pez. Na to igro sem naletela po naključju, ko sem brskala po knjigarnah v mestu Buenos Aires. Prevedla in priredila sem jo po potrebi. Upoštevati je bilo treba zmogljivost otrok, nekateri radi nastopajo in se veselijo glavnih, daljših vlog, drugi pa ne. Prva predstava je bila v Slovenski hiši 29. 9. 2002, 6. 10. 2002 je sledila ponovitev v domu v Carapachayu.

Vsebina igre: Dedek je hudo prehlajen in vnuk mu želi pomagati, da ozdravi. Edino možno zdravilo je, da mu pripravimo čaj iz zmajevih solz, a tu se vse zaplete! Avtor prepleta domišljijo, vztrajnost pri doseganju cilja in prizadevanje za pomoč ljubljeni osebi.

Posnetke nekaterih iger si lahko ogledate na spletu:

- **Pri belem konjičku** (1994): https://youtu.be/I9HNFniBZuw
- **Politikant** (2010): https://www.youtube.com/watch?v=TJJexsa9YRw&authuser=0
- **Zakonci Stavkajo** (2012): https://youtu.be/66PPipeWYT8
- **Don Camillo** (2013): https://youtu.be/q66uFQp5198
- **Skopuh** (2014): https://www.youtube.com/watch?v=EMIF768RaPc&authuser=1
- **Limonada Slovenica** (2015): https://youtu.be/ozj965OS1UE
- **La Nona** (2016): https://youtu.be/zoAENC9kUBk
- **Butalci** (2017): https://www.youtube.com/watch?v=6cM60Yn-eWg&feature=youtu.be
- **Fiziki** (2018): https://youtu.be/xjB9-IdwPRU

Sliki 9 in 10: Šolska igra Zmajeve solze, avtor Alberto Pez, ponovitev v Slovenskem domu v Carapachayu, 6. 10. 2002 (foto: arhiv avtorice).

V prispevku *Slomškova proslava Anton Martin, slovenski sin, mi rastemo iz istih korenin* (2002) najdemo še članek, obogaten s fotografijami.

6.2.2 *Panjske končnice*

Panjske končnice je naslov izvirne slovenske igre, ki zajema tematiko slovenskega ljudskega izročila, panjskih končnic s področja čebelarstva. Premiera je bila 13. 3. 2011 v Slovenski hiši, nato pa 17. 4. 2011 ponovljena še v Carapachayu.

Z veseljem se spominjam, kako sem se lotila dela. »Sila kola lomi,« pravijo. Za *Panjske končnice* pa sta mi pomagala domišljija in pritisk obveznosti. In tako sem neko soboto prijela za pero in v enem popoldnevu po šolskih urah so mi misli kar prekipevale v glavi.

Nastal je skromen izseljenski prispevek k slovenski otroški gledališki literaturi, zelo primeren za našo šolo. To je moč slovenske besede, ki je sama od sebe privrela na dan. Ali pa so panjske končnice s svojo očarljivo bogato zgodbo z lahkoto prispevale k razvnemanju moje domišljije?

Slika 11: Igra Panjske končnice, začetek šolskega leta v Buenos Airesu, 13. 3. 2011 (foto: Svobodna Slovenija).

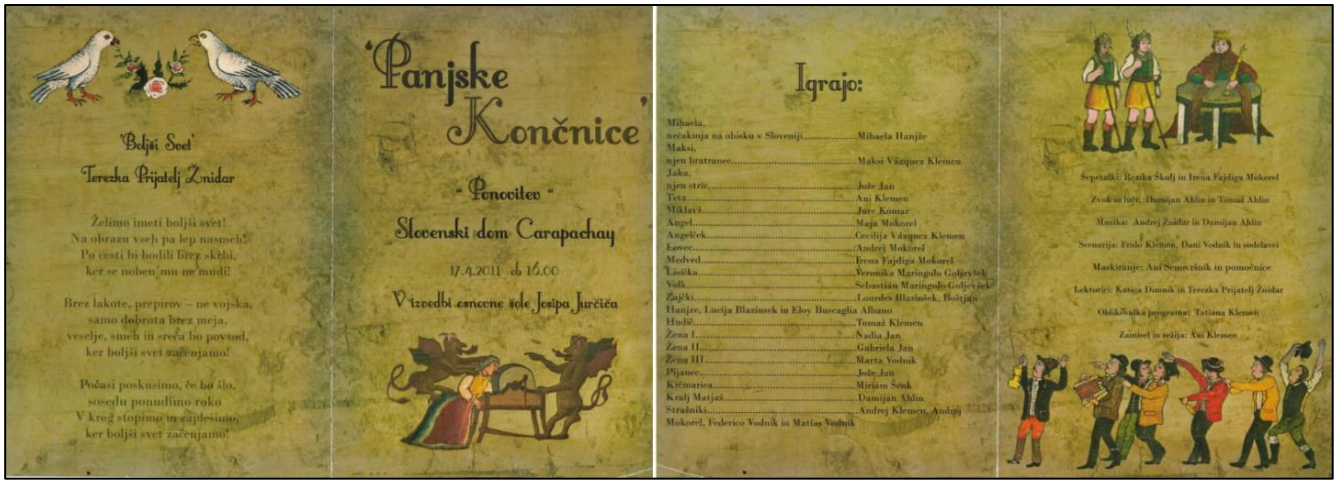

'Boljši Svet'
Terezka Prijatelj Znidar

Želimo imeti boljši svet!
Na obrazu vseh pa lep nasmeh!
Po cesti bi hodili brez skrbi,
ker se noben'mu ne mudi!

Brez lakote, prepirov – ne vojska,
samo dobrota brez meja,
veselje, smeh in sreča bo povsod,
ker boljši svet začenjamo!

Počasi poskusimo, če bi šlo,
sosedu ponudimo roko
V krog stopimo in zaplesimo,
ker boljši svet začenjamo!

'Panjske Končnice'

- Ponovitev -

Slovenski dom Carapachay

17.4.2011 ob 16.00

V izvedbi enconе šole Josipa Jurčiča

Igrajo:

Mihaela, nečakinja na obisku v Sloveniji	Mihaela Hanžič
Maksi, njen bratranec	Maksi Vázquez Klemen
Jaka, njen stric	Jože Jan
Teta	Ani Klemen
Miklavž	Jure Komar
Angel	Maja Mokorel
Angelček	Cecilija Vázquez Klemen
Lavec	Andrej Mokorel
Medved	Irena Fajdiga Mokorel
Liszka	Veronika Maringolo Goljevšek
Volk	Sebastián Maringolo Goljevšek
Zajčki	Lourdes Blazinšek, Boštjan
Hanže, Lucija Blazinsek in Eloy Buscaglia Albano	
Hudič	Tomaž Klemen
Žena I	Nadja Jan
Žena II	Gabriela Jan
Žena III	Marta Vodnik
Pijanec	Jože Jan
Krčmarica	Mirjam Senk
Kralj Matjaž	Damijan Ahlin
Stražniki	Andrej Klemen, Andrej Mokorel, Federico Vodnik in Matías Vodnik

Sepetalki: Rezika Škulj in Irena Fajdiga Mokorel

Zvok in luči: Damijan Ahlin in Tomaž Ahlin

Glasba: Andrej Znidar in Damijan Ahlin

Scenarija: Erido Klemen, Dani Vodnik in sodelavci

Maskiranje: Ani Semovžnik in pomočnice

Lektorici: Katica Dimnik in Terezka Prijatelj Znidar

Oblikovalka programa: Tatiana Klemen

Zamisel in režija: Ani Klemen

Slika 12: Gledališki list za igro Panjske končnice, str. 1 in 2. Ponovitev igre v Slovenskem domu v Carapachayu, 17. 4. 2011 (foto: arhiv avtorice).

7 Iz čitanke Zdomski živžav je nastal Argentinski živžav

Slovensko društvo Zedinjena Slovenija se je s sofinanciranjem Urada RS za Slovence v zamejstvu in po svetu zavzelo, da bo posodobilo čitanko Zdomski živžav, ki je služila kot berilo za 3. in 4. razred že od leta 1968. Tako je leta 2007 nastala čitanka Argentinski živžav, namenjena otrokom iz 4. in 5. razreda slovenskih sobotnih osnovnih šol.

Iz zbornika *Zbornik dela v zvestobi in ljubezni: Zedinjena Slovenija 1948–1998* (1998) sem na str. 593 lahko pridobila podatke o prvotni izdaji čitanke Zdomski živžav iz leta 1968 in o tistih, ki so sodelovali pri njenem nastanku. To so bili: Mija Markež, Marjana Batagelj, Katica Kovač, Zdenka Virant Jan in Pavle Rant. Knjiga je bila obvezno berilo na vseh osnovnih sobotnih šolah slovenske skupnosti v Argentini in je dobro služila v desetletjih, ko nismo imeli drugega gradiva. A sčasoma je zastarela, tisk obledel, da ni bila več privlačna za otroke, kar so starši in učitelji/-ce takoj opazili. Komisija šolskega odseka Zedinjene Slovenije je sklenila torej posodobiti čitanko z novimi prispevki in obdržati stare poučne vsebine, ki bi še služile namenu. Vodilna duša te skupine je bila nedvomno ga. Marjana Kovač Batagelj, ki je bila soustvarjalka prve izdaje. Stalno je spodbujala

mlade moči k delu. Njeno navdušenje je bilo kar nalezljivo in učinkovito. Poleg nje je aktivno sodelovala ga. Marjeta Debeljak Vombergar, med mlajšimi pa Danica Malovrh, Irena Tekavec ter jaz, Ani Klemen Boltežar. Z vso vnemo smo se lotile dela, prebile več ur pred računalnikom in izkoristile vsak praznik, da smo se lahko srečale v prostorih Slovenske hiše, kjer smo ocenjevale in pregledovale razne članke in prispevke. Gospa Marjeta Debeljak je ogromno pripomogla k razumevanju beril, ko je poskrbela za odgovore na vsa ključna vprašanja in pridobila potrebna pojasnila za težke ali manj znane besede. Tako je nastala posodobljena čitanka za 4. in 5. razred, ki je pridobila delno podporo Urada RS za Slovence v zamejstvu in po svetu ter drugih dobrotnikov slovenske skupnosti. Berila so vključevala cel cikel dejavnosti čez leto v naši skupnosti. Vključile smo zanimive slike iz dejavnosti domov, da bi se otroci prepoznali v njih in imeli zanimive teme za pogovor. Vključile smo tudi koristne članke, objavljene v Božjih stezicah, prilogi mesečnika Duhovno življenje, ki izhaja v Buenos Airesu.

Slika 13: Naslovna stran in kolofon berila Argentinski živžav (foto: arhiv Slovenskega doma Carapachay).

8 Zaključek

Večkrat ocenjujem delo, ki smo ga skozi desetletja opravili v naših domovih. Priznavam, da smo želi uspehe – zadetke, a tudi razočaranja – neuspehe. Spoznala sem, da kdor dela, se lahko zmoti. Zgled nam je sam Jezus Kristus, ki je sejal dobro in prepustil času, naj seme obrodi, če se bo človek dobro odločil. Če postavimo na tehtnico vsa prizadevanja za obstoj slovenske besede in kulture v tujini, smo lahko več kot zadovoljni, ponosni na svoje dosežke in Bogu hvaležni za pomoč pri tem delu.

Argentinski Slovenci se borimo za vsako slovensko besedo, zato nam je težko razumeti, kako v Sloveniji nekateri, posebej mladi, zanemarjajo te besede, ko uvažajo toliko tujk ali dopuščajo prevlado tujega jezika. Bog sam je ustvaril na svetu obilo različnih ptičev, vsaka vrsta po svoje slavi Boga. Tudi človeka je ustvaril, ki govori različne jezike, vsak po svoje lepo zveni in je spoštovanja vreden. Slovenska beseda si je priborila zasluženo mesto v svetovni simfoniji narodov.

V globalizacijo sodijo tudi medsebojni odnosi, enaka mera spoštljivosti do vsakega jezika, skupna prizadevanja za napredek in blagostanje v vseh državah sveta. Le kdor ve za ljubezen in spoštovanje do lastnega jezika, bo lahko cenil in spoštoval enako držo pri drugih ljudeh.

Ponosna sem na slovenski jezik. Ponosna na pesnike, ki so s svojo mojstrsko poezijo prispevali k svetovni uveljavitvi slovenskega jezika, kot sta na primer France Prešeren ali meni tako priljubljen *Goriški slavček*, Simon Gregorčič. Ponosna sem na vsakega Slovenca, ki potrjuje s svojim ravnanjem vse dobre lastnosti, značilne za Slovenijo, ki jih je zgodovinar Janez Vajkard Valvasor tako dobro opisal v *Slavi vojvodine Kranjske*.

Če je globalizacija na pohodu, ne pomeni, da moramo zanemarjati svoj jezik. Nekoč je dr. Marko Kremžar v članku zapisal in tudi razlagal, da ima vsak narod ne le pravico, temveč tudi dolžnost obdržati in spoštovati lastni jezik. V globalizacijo sodijo tudi medsebojni odnosi, enaka mera spoštljivosti do vsakega jezika, skupna prizadevanja za napredek in blagostanje v vseh

državah sveta. Le kdor ve za ljubezen in spoštovanje do lastnega jezika, bo lahko cenil in spoštoval enako držo pri drugih ljudeh.

Hvaležna sem najprej staršem, ki so mi posredovali tako bogastvo in krščanske vrednote, nato še učiteljem in zgleda vrednim osebam naše skupnosti, ki so mi pomagale oblikovati pristno slovensko identiteto v oddaljeni deželi onstran morja. Bog vas živi!

9 Viri in literatura

60. obletnica Slovenskega doma Carapachay, 1. del (2020): *Svobodna Slovenija*, leto LXXIX, št. 6 (14. maj 2020), str. 1–2. Pridobljeno 4. 9. 2023 s spletne strani: http://svobodnaslovenija.com.ar/wp-content/uploads/2020/05/SVOBODNA_SLOVENIJA_006_20-1.pdf.

Boljši svet začenjamo (2011): *Svobodna Slovenija*, leto LXX, št. 10 (31. marec 2011), str. 3. Pridobljeno 4. 9. 2023 s spletne strani: http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-V9M4XCCL/b636e069-93b5-4dd1-8b13-dee37b3fce60/PDF.

Gremo v šolo (2011): *Radio Ognjišče,* 1. 4. 2011. Pridobljeno 2. 9. 2023 s spletne strani: https://radio.ognjisce.si/sl/116/ssd/3873/gremo-v-solo.htm.

Rant, Jože (ur. (1998): *Zbornik dela v zvestobi in ljubezni: Zedinjena Slovenija 1948–1998.* Buenos Aires (Argentina): Društvo Zedinjena Slovenija. Dostopno na: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-ZT5DY6IC.

Slomškova proslava "Anton Martin, slovenski sin, mi rastemo iz istih korenin" (2002): *Svobodna Slovenija*, leto LXI, št. 39 (3. oktober 2002), str. 3. Pridobljeno 4. 9. 2023 s spletne strani: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-GVMSP2RJ/fc8312fa-51e0-4607-8472-3a3dd340d30e/PDF.

10 Priloga

Slika P1: Nastop na obletnici Slovenskega doma v Carapachayu, 1970 (foto: arhiv Slovenskega doma Carapachay).

Slika P3: Pevski zbor Mladina, zborovodja Aleksander Pirc, 1975(foto: arhiv Slovenskega doma Carapachay).

Slika P2: Skupina Osnovne šole J. Jurčiča – Slovenski dom Carapachay, 1970. Druga vrsta, sedijo: Lučka Pirc, voditelj Aleksander Pirc, Milka Rezelj Pezdirc, katehet g. Matija Borštnar, Vika Homan in Edvard Škulj (foto: arhiv Slovenskega doma Carapachay).

Slika P4: Osnovna šola J. Jurčiča – Slovenski dom Carapachay, 1989. V sredini voditeljica Ani Klemen, katehet g. Franci Cukjati, zgoraj od leve proti desni učiteljice: Ani Senovršnik, Lenčka Klemen Komar, Marija Sedej Slabe, Marjeta Slabe, Monika Rant Jeretina, predsednica šolskega sveta Jelka Mramor Stanič (foto: arhiv Slovenskega doma Carapachay).

Slika P5: Igralci v igri Pri belem konjičku – dramski odsek Slovenskega doma Carapachay, zadnja režija Martina (Tineta) Kovačiča, 1994 (foto: arhiv Slovenskega doma Carapachay).

Sliki P6 in P7: Nastop učencev na obletnici Slovenskega doma Carapachay, zborovodkinja Ani Klemen, 2. 5. 2010 (foto: arhiv avtorice).

Slika P8: Igra Politikant, zaigrali člani dramskega odseka Slovenskega doma Carapachay, režija Ani Klemen Boltežar, 2. 5. 2010 (foto: arhiv avtorice).

Slika P10: Otroški dan, skupaj praznujeta Rožmanova (gostiteljica) in Jurčičeva šola, 23. 8. 2013 (foto: arhiv avtorice).

Slika P9: Igra Lumpacius vagabund v Slovenskem domu Carapachay, režija Jože Jan, 25. 5. 2011 (foto: arhiv avtorice).

Slika P11: Šolska proslava – Slomškova proslava v Slovenski hiši, Buenos Aires, 28. 9. 2013. Več o proslavi je zabeleženo na strani radia Ognjišče (Gremo v šolo, 2011), kjer je prispevek prebralo 10.078 različnih bralcev (foto: arhiv Slovenskega doma Carapachay).

Sliki P12 in P13: Zaključek šolskega leta v Osnovni šoli J. Jurčiča. Prva slika: zadaj: Anka Pleško García, Ani Klemen Boltežar in Rezika Škulj Hanjže. Spredaj: Boštjan Hanjže, Cecilija Vázquez Klemen, Lucija in Lurdes Blazinšek. Na drugi sliki skrajno desno Mirjam Šenk, 22. 11. 2013 (foto: arhiv avtorice).

Slika P14: Proslava za očetovski dan, Osnovna šola J. Jurčiča. Od leve proti desni: oče Jorge in sin Boštjan Hanjže, oče Julio in hčerka Cecilija Vázquez Klemen, oče Tomi in hčerki Lucija in Lurdes, 15. 6. 2014 (foto: arhiv avtorice).

Slika P15: Proslava za materinski dan, Osnovna šola J. Jurčiča. Od leve proti desni: Lucija Blazinšek, Cecilija Vázquez Klemen, Lurdes Blazinšek, 19. 10. 2014 (foto: arhiv avtorice).

Slika P16: Dramska igra Skopuh. Zaigrali člani dramskega odseka Slovenskega doma Carapachay, režija Jože Jan/Frido Klemen. Od leve proti desni: Jože Korošec, Andrej Žnidar, Nadja Jan, Marta Vodnik Jan, Jože Jan, Frido Klemen, Damijan Ahlin, Tone Komar, Lenčka Klemen Komar, Damijan Cuny Žnidar, Ani Klemen Boltežar, Pavel Sušnik in Andrej Klemen. Spredaj trije glasbeniki (dva Argentinca, na skrajni desni Slovenec – Jan mlajši), 2014. (foto: arhiv Slovenskega doma Carapachay).

Slika P17: Domobranska proslava v Slovenski hiši v Buenos Airesu, slavnostni govornik Marjan Boltežar, 1. 6. 2014 (foto: arhiv Slovenskega doma Carapachay).

Slika P18: Proslava ob sv. Miklavžu (Jože Korošec), Osnovna šola J. Jurčiča, Slovenski dom Carapachay, 13. 12. 2014 (foto: arhiv avtorice).

Slika P19: Veroučna ura na dvorišču Slovenskega doma Carapachay. Od leve proti desni: Cecilija Vázquez Klemen, Boštjan Hanjže, Anka Pleško García, katehistinja, 14. 3. 2015 (foto: arhiv Slovenskega doma Carapachay).

Slika P20: Proslava ob 25. obletnici samostojne Slovenije v mestu Buenos Aires. Folklorna skupina Maribor iz Carapachaya, 17. 4. 2016 (foto: arhiv Slovenskega doma Carapachay).

Slika P21: Šolski otroci čakajo na skupinski nastop na proslavi ob 25. obletnici samostojne Slovenije, 17. 4. 2016 (foto: arhiv avtorice).

Slika P22: Šolski izlet v Glew – od leve proti desni: Cecilija Vázquez Klemen, Ani Klemen Boltežar, Boštjan Hanjže, Rezika Škulj Hanjže, Jorge Hanjže, spredaj: ga. Blazinšek, Lucija, oče Tomi in Lurdes Blanzinšek, 21. 8. 2016 (foto: arhiv avtorice).

Slika P23: Božični prizor ob zaključku Osnovne šole J. Jurčiča. Voditeljica Ani Klemen, katehistinja Anka Pleško Garcia, učiteljica Rezika Škulj Hanjže in učenci Cecilija Vázquez Klemen, Boštjan Hanjže, Lucija in Lurdes Blažinšek, 2016 (foto: arhiv avtorice).

Slika P26: Skupina učencev slovenskega tečaja ABC iz Carapachaya na glasbenem srečanju. Od leve proti desni: Franci Gregorič, Jure Hanjže, Andreja Leskovec, Lidija Jančič, Tereza Hanjže Leskovec, Luka Leskovec, Roberto Estramiana, Klavdija Bizjak, Ani Klemen Boltežar, 12. 11. 2022 (foto: arhiv avtorice).

Slika P24: Skupno kosilo ob obletnici Slovenskega doma Carapachay, 21. 5. 2017 (foto: arhiv Slovenskega doma Carapachay).

Slika P27: Igrata in pojeta brata Gregorič, Franci in Carolina (foto: Cecilija Vázquez Klemen).

Slika P25: Jaslice v Slovenskem domu Carapachay, izdelala Ani Klemen Boltežar, 25. 12. 2018 (foto: arhiv avtorice).

Slika P 26 (levo): Letak, ki ga je oblikoval Andrej Klemen (foto: arhiv avtorice).

Slika P27 (desno): Vabilo na pustovanje, Slovenski dom v Carapachayu, 19. 2. 2023 (foto: arhiv Slovenskega doma Carapachay).

SVOJ JEZIK SMO DOLŽNI SPOŠTOVATI

WE HAVE A DUTY TO RESPECT OUR OWN LANGUAGE

✍ **Gregor Batagelj** *(mgbatagelj@gmail.com) je bil v Argentini (Buenos Aires) odgovorni urednik in sodelavec mesečnika Mladinska vez ter član uredniškega odbora tednika Svobodna Slovenija. Je prejemnik priznanja Zedinjena Slovenija leta (2012) ter sodelavec mesečnika Naša luč.*

Slovenija, Argentina

Povzetek

Slomškove besede so se med Slovenci močno ukoreninile. Tisti, ki so maja 1945 stopili na begunsko pot ter jo nadaljevali v izseljensko, so jih ponesli v tujino. Že na Vetrinjskem polju so se zavzeli, da njihovi otroci ne bi pozabili maternega jezika, ampak ga utrdili in razvili. V ta namen so začeli izvajati šolski pouk. Ob premikih in nastanitvah po raznih begunskih taboriščih v Avstriji in Italiji so to šolanje močno razvili, zato so bili deležni pohval od raznih zavezniških oblasti, ki so ta tabori šča vodile. Vse to je bilo že napisano in zavarovano pred pozabo.

Abstract

Slomšek's words have taken root among Slovenians. Those of them who embarked on the refugee route in May 1945 and continued it as emigrants carried them abroad. Already in Vetrinjsko Polje, Austria, they were committed to ensuring that their children did not forget their mother tongue, but that it was strengthened and developed further on. In order to achieve this, they started school lessons. As they moved and settled in various refugee camps across Austria and Italy, they developed education programme considerably and received praise from various Allied authorities who ran those camps. All those activities and efforts have already been recorded and thus protected from oblivion.

Ključne besede: izseljenstvo, jezikovna identiteta, mladi, pouk v begunskem taborišču, slovenščina, vzgoja in izobraževanje do univerzitetne ravni.

Key words: emigration, linguistic identity, young people, school in a refugee camp, Slovenian language, education up to university level.

1 Uvod

»Materni jezik je nar dražji dota, ki smo jo od svojih starih zadobili; skerbno smo ga dolžni ohraniti, olepšati, ino svojim mlajšim zapustiti. […] Kdor svoj materni slovenski jezik pozabi, malopridno svoj talent zakople; Bog ga bo enkrat terjal, ino vsi zaničovavci svojiga pošteniga jezika bojo v vunajno temo potisnjeni. Oj ljubi, lepi ino pošteni slovenski materni jezik, s katerim sim pervič svojo ljubeznivo mamo ino ateja klical, v katerim so me moja mati učili Boga spoznati, v katerim sim pervikrat svojiga Stvarnika častil; – tebe hočem kakor nar dražji spomin svojih rajnih starišev hvaležno spoštovati ino ohraniti; za tvojo čast in lepoto po pameti kolikor premorem, skerbeti; v slovenjim jeziku do svoje posledne ure Boga nar rajši hvaliti; v slovenjim jeziku svoje ljube brate in sestre Slovence nar rajši vučiti, ino želim, kakor hvaležni sin svoje ljube matere, de kakor je moja perva beseda slovenja bila, naj tudi moja posledna beseda slovenja bo!«

Tako so *Kmetijske in rokodelske novice* leta 1849 zapisale besede škofa Antona Martina Slomška, povzete po pridigi, naslovljeni *Dolžnost svoj jezik spoštovati*. Izrekel jih je med mašo na binkoštni ponedeljek 1838 v Možberku (Moosburgu) na Koroškem, kjer je župnikoval veliki slovenski etnograf in jezikoslovec Urban Jarnik.

Manj znano je delo Slovencev, ki je bilo ustvarjeno v izseljenstvu. V tem prispevku skušamo predstaviti delovanje šolstva v Argentini, kamor se je – po prizadevanju msgr. Janeza Hladnika – po dveh letih begunstva v italijanskih in avstrijskih begunskih taboriščih priselilo okoli 7.000 Slovencev. Bili so kot mala enota slovenskega naroda, saj je bilo v njej najti ljudi vseh vrst izobrazb, poklicev, obrti. Tudi kateheti, učitelji, profesorji so bili med njimi. Zato ni bilo čudno, da so Slomškovo bogato oporoko nadaljevali z nalogo, začeto v teh taboriščih.

2 Začetki šolskega dela med izseljenimi Slovenci v Argentini

Šolstvo je širok pojem, ki označuje široko pedagoško dejavnost slovenskih izseljencev od otroških vrtcev pa do visokošolske, univerzitetne izobrazbe. Poleg osnovne in srednje šole je v Argentini obstajala tudi teološka fakulteta, povezana z ljubljanskim škofom dr. Gregorijem Rožmanom, ki je dala slovenskim izseljencem po svetu in drugim katoličanom številne duhovnike. Vendar nje v tem pregledu ne bomo podrobnejše omenjali, prav tako ne drugih tečajev, npr. občasnih visokošolskih tečajev pri Slovenskem katoliškem akademskem društvu (SKAD), tečajev za mladino po slovenskih domovih v organizaciji Slovenskega dušnega pastirstva ali dolgoletnih mesečnih predavanj dr. Milana Komarja v Slovenskem domu v Carapachayu. Teološka fakulteta je nehala delovati s škofovo smrtjo, ostali tečaji pa niso bili organizirani v smislu rednih šolskih dejavnosti.

V Zborniku dela v zvestobi in ljubezni (ZDZL, 1998), ki ga je izdalo društvo Zedinjena Slovenija ob svoji petdesetletnici delovanja, je na podlagi zapisnikov in drugega društvenega arhivskega gradiva dokaj natančno opisana pot teh osnovnošolskih tečajev ali sobotnih šol, kakorkoli jih že imenujemo. Pomisliti moramo, da je pouk potekal najprej ob nedeljah, potem ob sobotah, ko uradne argentinske šole niso imele pouka. Medtem ko so imeli argentinski sošolci prosto, so se slovenski učenci v prostem času predajali utrjevanju maternega jezika, verouka in drugega znanja, povezanega s Slovenijo. In medtem ko so se argentinski kolegi in njihovi starši ter drugi odrasli lahko odpočili, so se slovenski učitelji ukvarjali z mladimi Slovenci, da bi jih ohranili v zvestobi do slovenstva in Boga. Desetletja so vztrajali v tem brezplačnem predajanju, največkrat do onemoglosti, včasih do smrti.

Začetki so bili trdi, ker ni bilo prostora zanje. Pa ne le prostora, tudi opreme, šolskih pripomočkov ni bilo. A v ZDZL je navedeno, da je bilo leta 1949 v slovenske sobotne šole vpisanih že več kot sto otrok. Prvi so se tu znašli kateheti, ki so si izprosili prostore v argentinskih župnijah, kjer so pomagali. Drugod so jim prostore za pouk ponudile slovenske družine, ki so stanovale v večjih hišah. Vse to je kazalo na veliko dobre volje, potrpljenja in prizadevanja, ljubezni do jezika, do naroda in do izgubljene domovine, iz katere je vse izhajalo. Zavedali so se, da bodo slovensko zavest in kulturo v naslednjih rodovih lahko ohranili predvsem preko gojenja maternega jezika. In ko so začeli rasti skupni slovenski domovi, je bila ena izmed glavnih nalog zagotoviti prostore za slovensko sobotno šolo.

3 Učitelji – nosilci in gradniki šolstva v izseljenstvu

Prvi učitelji v slovenskih sobotnih šolah so imeli pedagoško izobrazbo, pridobljeno v Sloveniji ali pa v begunskih gimnazijah. Med njimi so bili tudi šolski nadzorniki, ki so vodili delo in sestavljali ali pregledovali programe, da je bilo učenje v številnih krajih skladno in uravnovešeno. V ZDZL je navedenih štiriindvajset krajev, kjer je pouk potekal nekaj let ali celo desetletij in kjer poteka še danes: samo v Velikem Buenos Airesu jih je bilo sedemnajst, sedem pa v notranjosti Argentine. Vsaka šola je dobila ime, vzornika, po katerem je bila prepoznavna. Med njimi so bili predvsem pesniki in pisatelji, pa tudi drugi voditelji slovenskega naroda.

Poučevale so večinoma ženske. Pedagoškega poklica so se izučile v argentinskih ustanovah. Pod vodstvom prekaljenih voditeljic, ki so prišle iz Slovenije, so poprijele za delo. Kljub izobrazbi jim ni bilo lahko, saj se snovi, ki so jih posredovale, niso učile v argentinskih pedagoških inštitutih in na fakultetah. Tam so se naučile le strokovnih prijemov; vse ostalo pa so dodajale iz tega, kar so same pridobile v teh slovenskih sobotnih šolah, kar jim je bilo z ljubeznijo posredovano na občasnih izpopolnjevalnih seminarjih, ali iz lastnega navdušenja nad tematiko, ki jim je pri srcu. Marsikje pa so poprijele za delo mnoge druge osebe – in to še vedno počno – ki niso imele ali nimajo pedagoške izobrazbe, a so s svojim zavzetim pristopom pokrile vrzeli med učiteljstvom v krajih, kjer je pravega kadra zmanjkovalo.

3.1 Učiteljstvo poskrbi za učne načrte, učbenike, učna gradiva

Voditeljice šol iz Velikega Buenos Airesa so se mesečno zbirale v Slovenski hiši v Buenos Airesu. Tam so sestavljale, usklajevale in posodabljale učne načrte, urejale vse organizatorske podrobnosti glede izvedbe skupnih prireditev (ob začetku šolskega leta, ob Alojzijevi proslavi v juniju, za Slomškovo proslavo v septembru, za skupni šolski izlet v novembru, počitniško kolonijo v Córdobi pri dr. Hanželiču) in za potrebe po šolskem gradivu (izdelava delovnih zvezkov, učnih knjig, drugih pripomočkov).

Vse to delo je potrebovalo minimalno infrastrukturo, ki je prva leta sploh ni bilo. Kot rečeno, so bili prostori last argentinskih župnišč ali slovenskih družin, kjer se je uporabljalo vse, kar je bilo na razpolago. Ko so začeli nastajati skupni Slovenski domovi, so imele sobotne šole zagotovljeno streho. Morda šole še ni bilo, a prostor je bil zagotovljen in v gradbenih načrtih so bile vedno upoštevane potrebe po šolskih prostorih. Šole, šolarji in učiteljstvo je bilo in je še vedno vpeto v življenje v Domovih; sodelovali so in še sodelujejo pri rednem domskem delovanju. Potrebe šolstva so specifične, zato zahtevajo konkretno, posebno pozornost. V to dejavnost so bili vključeni šolski sveti, ki so jih sestavljali starši šolarjev. Z vso prizadevnostjo so stali učiteljstvu ob strani in poskrbeli za najrazličnejše pripomočke: od šolskih klopi, krede do npr. kasetofonov, projektorjev in drugih pripomočkov, ki so postajali neizbežno in nujno potrebni pri učenju in razvedrilu. Pri vsem tem občudovanja vrednem delu učiteljstva in katehetov so imeli tudi oni veliko zaslug, da je bilo šolsko življenje čim bolj podobno rednim učnim razmeram.

3.2 Za knjige poskrbijo učiteljice in učitelji sami

Šolskih knjig in učbenikov, ki bi jih otroci v teh šolah lahko uporabljali, ni bilo. Učitelji so si pomagali po svojih močeh. Prvi učbenik je nosil naslov Naša beseda. Napisala sta ga šolski nadzornik Aleksander Majhen in učitelj Martin Mizerit, izdala pa založba Svobodna Slovenija leta 1951.

Z njim učitelji niso imeli namena učiti branja; namenjen je bil otrokom, ki so hodili v argentinsko šolo. Ti so že poznali črke in so znanemu dodajali le še šumnike. V učbeniku so spoznavali slovenske besede in prihajali v stik z literaturo, primerno zanje. Nekaj let kasneje so v šolo prihajali otroci že eno leto pred vstopom v argentinsko šolo (vrtcev takrat še ni bilo), zato so se črk in osnov branja in pisanja naučili v slovenski sobotni šoli.

Naslednja šolska knjiga za 3. in 4. razred z naslovom Zdomski živžav je izšla leta 1968 v založbi Zedinjena Slovenija. Višjim razredom pa je pripadal Slovenski svet, ki je izšel leta 1975. Učitelji so si pomagali tudi z drugimi gradivi in publikacijami. Božje stezice so bile priloga revije Duhovno življenje, ki je bila bogat pripomoček pri poučevanju. Že leta 1953 pa je takratni šolski referent Aleksander Majhen v Trstu naročil velike stenske zemljevide Slovenije. Ti so dolga leta viseli na stenah učilnic v Slovenskih domovih.

Učiteljstvo je sámo poskrbelo za pomožna besedila pri različnih predmetih (slovnico in literaturo, zemljepis, zgodovino). Velikokrat so jih pripravile posamezne učiteljice ali drugi avtorji in jih razmnoževali v takrat dosegljivih tehnikah. Z njimi so si pomagali pri pripravah na učne ure. Ko je prišlo do večje povezanosti z zamejskimi Slovenci, predvsem s koroškim šolskim svetom, so lahko izbrali nekaj knjig in priročnikov iz njihove bogate šolske literature.

3.3 Šport – krepitev telesa in duha – dodatna dejavnost za mladino

Tudi šport in rekreacija sta dobila mesto med učenjem. Da bi ga izpopolnili in predvsem obogatili s slovensko besedo, je prof. Tine Vivod v sodelovanju s prof. Francijem Sušnikom organiziral v sedemdesetih letih dva večletna tečaja telesne vzgoje. Bila sta številčno uspešna, zato so v urnike šol v Velikem Buenos Airesu uvrstili tudi telovadne ure, pri katerih so t. i. »vaditelji telesne vzgoje« (takšen je bil njihov naziv) otroke razgibali in seznanjali s slovenskimi telovadnimi, športnimi in rekreacijskimi izrazi. Omenjena profesorja in ga. Iva Pregelj Vivod so sestavili tudi svoj priročnik, ki je izšel v tiskani obliki. V njem so predstavili celoten program za tri starostne skupine; vključili so tudi sklop pesmi, ki so jih takrat prepevali, nekaj folklornih plesov, iger in osnove najpopularnejših športov.

3.4 Počitniške kolonije – celodnevne osnovne šole

Po božiču decembra 1962 je odšla v córdobske planine prva počitniška kolonija šolskih otrok. V spremstvu samih učiteljic so prišli v počitniški dom k dr. Rudolfu Hanželiču v kraju Dolores, osemsto kilometrov od Buenos Airesa. Dr. Hanželič je tam z lastnimi močmi obnovil stare stavbe, da so se v njih lahko odpočile slovenske družine, ki si drugače ne bi mogle privoščiti dopusta. Tam so preživeli dva tedna, se kopali v bližnjem potoku, hodili na sprehode v naravo, pa tudi prepevali slovenske pesmi, nastopali v raznih priložnostnih prizorčkih za staro leto, za tri kralje, vse v slovenskem okolju. Zato je kasnejši šolski referent Franc Vitrih, ki je tudi sam dolga leta vodil te kolonije, poimenoval kolonijo kot »celodnevno slovensko šolo«. Po petdeset, včasih tudi čez sto šolskih otrok se vsako leto – še dandanes – konec decembra poda v Hanželičev dom in nadaljuje dejavnost, ki omogoča, da se srečujejo otroci iz različnih slovenski šol, utrjujejo in poglabljajo prijateljske stike.

3.5 Pesem in glasba – poskrbimo tudi za desno možgansko polovico

Poleg klasičnih, običajnih predmetov je življenje v sobotnih slovenskih šolah obogatilo več dejavnosti. Vsaka šola ima svoj zborček, v katerem otroci dobivajo prve izkušnje v zborovskem prepevanju. Imajo lastne šolske prireditve, na katerih recitirajo, pojejo, plešejo in pripravijo dramski prizorček. Za pomembnejše priložnosti se naučijo igrico. Vse to zahteva več vaj, ki potekajo v Domu med tednom popoldne ali proti večeru. Na zaključni prireditvi v začetku decembra pa imajo poleg razdelitve spričeval tudi Miklavžev obisk.

4 Abc po slovensko – slovenska sobotna šola za otroke iz nacionalno mešanih družin

Slovenske šole so bile namenjene otrokom iz slovenskih družin, v katerih je imela slovenščina vlogo maternega jezika in kjer je bila pogovorni jezik. Otroci, ki jim slovenščina ni bila materni jezik, tega niso zmogli, niso imeli prostora; učitelji so staršem odsvetovali, da bi jih pripeljali v šolo, pa tudi starši in še bolj otroci se niso znašli v takem okolju.

Ko je Marjana Kovač Batagelj, dolgoletna učiteljica in voditeljica šole nadškofa dr. Antona Bonaventure Jegliča v Slovenski hiši, spoznala, da je otrok v šoli vedno manj, ker so se družine naseljevale in preseljevale v okolico glavnega mesta, kjer so delovali drugi Slovenski domovi, je začela udejanjati misel, ki ji že prej ni dala miru. Vedela je, da je otrok, ki so iz narodnostno mešanih družin, v katerih slovenščina ni njihov materni jezik, vedno več. Da je med njimi veliko staršev, ki bi hoteli otroke naučiti svojega maternega jezika. Tako je premišljevala in prebirala strokovne članke o učenju tujih jezikov, da je polagoma

za osnovnošolske otroke sestavila program za učenje slovenščine kot tujega jezika. To je bil čas avdiovizualnih pripomočkov, ki jih je uspešno vključila v izvajanje programa. Začela ga je v Slovenski hiši in ga imenovala ABC po slovensko. Prvi poskusi so se začeli leta 1980, leta 1992 pa je stekel v polni obliki za vse razrede osnovne šole.

Da je tečaj dosegel pričakovanja in potrebe, kaže podatek, da se je nanj prijavljalo vsako leto več otrok in da so se za tečaj navdušili tudi po drugih okrajih in ga začeli udejanjati. Tečaj ABC po slovensko za otroke pa je navdušil tudi odrasle, ki so te otroke pripeljali v Slovensko hišo. Dosegli so, da so bili tudi sami deležni pouka slovenščine za tujce v času, ko so čakali na svoje otroke.

5 Slovenščina za srednješolsko mladino

Dijaki in dijakinje sprva niso bili deležni take oskrbe. Leta 1956 so se skušali združevati pri Zvezi slovenskih srednješolcev in v Dijaškem odseku Slovenske dekliške organizacije. Tu so si organizirali predavanja, izlete, družabne aktivnosti, vendar ni bilo posebne konkretne šolske dejavnosti.

Milan Magister in dr. Marko Kremžar sta v začetku leta 1959 pripravila in vodila počitniški tečaj. Čeprav so se ga takrat udeležili le trije dijaki, se je ob začetku naslednjega šolskega leta, marca, več njihovih vrstnikov začelo zanimati za to, da bi se tečaj nadaljeval tudi med letom. Tako je na njihovo prošnjo dr. Marko Kremžar v maju začel tečaj, imenovan Literarni krožek. Krožek je združeval kakih deset dijakov, ki so se srečevali v Slovenski hiši vsako drugo soboto med šolskim letom.

Po dveh letih delovanja pa je dr. Kremžar uvidel – in tako so mu potrdili tudi udeleženci krožka – da je treba pritegniti tudi tiste, ki niso najbolj navdušeni nad literarnim ustvarjanjem. Zato si je zamislil in poiskal sodelavce, ki so v šolskem letu 1961 v Slovenski hiši v Buenos Airesu začeli srednješolski tečaj, ki je najprej trajal tri leta. Leta 1965 so dodali še četrti letnik, leta 1967 pa še petega, da je bil tečaj skladen s petimi letniki argentinske srednje šole.

Leta 1992 so uvedli še eno spremembo: ko so ugotovili, da raven znanja slovenščine pada, so morali kandidati za prvi letnik opraviti sprejemni izpit.

Na teh tečajih oz. v nadaljnjih letnikih so poglabljali vse to, kar so se naučili v sobotnih šolah. Kdor ni pozitivno zaključil letnika, je moral pred začetkom naslednjega letnika opraviti popravne izpite. Nikoli pa ni bila uvedena matura ob koncu petletke. V Slovensko hišo so prihajali dijaki iz ostalih delov Velikega Buenos Airesa, razen iz Slovenske vasi v Lanúsu. Tam so ustanovili neke vrste podružnico, pa tudi v notranjosti Argentine, v Mendozi in v Bariločah, so poskrbeli, da so dijaki lahko nadgrajevali znanje, prejeto v družinah in v sobotnih šolah. Gojenci Rožmanovega zavoda v Adrogueju pa so predelovali podobno snov ob sobotah v zavodu. Tistim, ki so živeli v notranjosti Argentine, so ponudili tečaj na daljavo, po pošti (takrat ni bilo ne interneta ne pametnih telefončkov …). Ti dijaki so le ob koncu leta morali priti v Slovensko hišo in opraviti izpite.

Če so bile osnovne šole imenovane po pomembni slovenski osebnosti, je tudi srednješolski tečaj moral imeti svojega vzornika. Leta 1961 je umrl ravnatelj Marko Bajuk, zato je bilo kmalu, leta 1963, določeno, da se tečaj imenuje po njem: Slovenski srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka (SSTRMB).

5.1 RAST – roj abiturientov srednješolskega tečaja (Mizerit, 2021)

V decembru leta 1972 so petoletniki prvič odšli na maturantski izlet. Ker pa ime ni bilo prikladno (saj niso opravili mature), so dobili ime abiturienti in po tem se tudi imenuje vsakoletna skupina: roj abiturientov srednješolskega tečaja – RAST. V začetku so hodili na taborjenje v Bariloče, po demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije pa vsako leto prihajajo v Slovenijo. Letos je bila tu že RAST 52.

6 Doživljanje slovenske šole v lastni družini

Veliko od napisanega sem sam doživel. Naša mama Marjana Kovač Batagelj je bila dolgoletna učiteljica in voditeljica osnovne šole nadškofa Antona Bonaventure Jegliča v Slovenski hiši v Buenos Airesu. Z nami je veliko let živela mamina sestra Katica Kovač Dimnik, ena izmed prvih učiteljic in voditeljic v skupnosti, predvsem v slovenski šoli dr. Gregorija Rožmana v Slovenskem domu v San Martinu. S sestro Maruško Batagelj Klemenčič sva vso osnovnošolsko dobo – sedem let – preživela v Jegličevi šoli, potem pa nekaj let tudi učila v njej, sam sem bil vaditelj. Medtem ko je sestra obiskovala Slovenski srednješolski tečaj Marka Bajuka (SSTRMB), sem sam preživel petletno gimnazijo v Rožmanovem zavodu v Adrogueju.

Poročil sem se s prof. Miriam Jereb Batagelj, ki je še zelo mlada učila v osnovni šoli Franceta Balantiča v Našem domu v San Justu, pozneje pa v SSTRMB, kjer je bila nekaj let tudi podravnateljica. Najina otroka Maxi in Jasna sta hodila v osnovno šolo dr. Franceta Prešerna na Slovenski pristavi v Castelarju.

7 Zaključek

Sv. Janez piše, da je Jezus storil še veliko drugih znamenj, ki niso zapisana v njegovem evangeliju. Zgornji sestavek je le hiter opis šolske dejavnosti, rojene med Slovenci v Argentini od leta 1948 dalje, ki je še danes živa, delujoča. O njej je možno še veliko povedati, napisati, posneti, nikoli pa ne bo mogoče v pravi dimenziji spoznati ustvarjalnosti, naporov, prizadevanj, garanja mnogih ljudi – predvsem pa ne njihove ljubezni do slovenstva. Tega ni mogoče ne oceniti ne ovrednotiti, možno jih je le posnemati!

Globoko so odjeknile besede Miloša Stareta, prvega predsednika Društva Slovencev, danes društva Zedinjena Slovenija, ki je na enem izmed prvih občnih zborov društva rekel: *»Naša mladina je zelena veja, na kateri sloni vsa naša emigracija. Če ta veja usahne, usahnemo vsi!«* In tega se zavedajo vsi, ki se posvečajo slovenskemu šolstvu v Argentini od prvega dne pa vse do danes. Takrat ni bilo lahko to delo. Tudi danes ni nič lažje. A ves čas je prisotna prošnja za pomoč v začetku omenjenega blaženega škofa Antona Martina Slomška.

8 Viri in literatura

Mizerit, Metka (2021): RAST – Roj abiturientov srednješolskega tečaja v Buenos Airesu. V: Erika Ašič (ur.): *Vzgoja za ljubezen do domovine in države: Odgovorno ohranjajmo slovensko identiteto: zbornik* (str. 552–560). Ljubljana: Društvo katoliških pedagogov Slovenije. Dostopno na:: https://www.dkps.si/fileadmin/user_upload/Zbornik_MK_2021.pdf.

Tednik *Svobodna Slovenija*, Buenos Aires; letniki od 1948 do danes. V njih so objavljena vsakoletna poročila šolskega referenta na občnih zborih društva Zedinjena Slovenija in poročila o mnogih šolskih prireditvah.

Zbornik dela v zvestobi in ljubezni: Zedinjena Slovenija 1948–1998 (1998) (str. 577–620). Buenos Aires (Argentina): Društvo Zedinjena Slovenija.

Slika 1: Proslava ob Slomškovi stoletnici smrti 30. septembra 1962 v Slomškovem domu v Ramos Mejíji. Nastopili so pevski zbori vseh slovenskih sobotnih šol. Nagovor: dr. Vinko Brumen (foto: arhiv Rafaelove družbe).

Slika 2: V enem izmed razredov slovenske sobotne šole Antona Martina Slomška v Slomškovem domu. Učiteljica: Martina Jeločnik (foto: arhiv Rafaelove družbe).

Slika 3: Otroci iz slovenske sobotne šole Franceta Prešerna s Pristave v Castelarju med nastopom. Dirigira Mojca Prešern Jelenc (foto: arhiv avtorja).

SLOVENŠČINA, MOJA MATERINŠČINA, ČEPRAV SEM ROJENA V ARGENTINI

SLOVENIAN, MY MOTHER TONGUE, ALTHOUGH I WAS BORN IN ARGENTINA

✍ **Lucia Ahčin Bavdek** (*lucyahcin@gmail.com*), *prof. angleškega jezika, poučuje na OŠ Toneta Tomšiča Knežak.*

Slovenija, Argentina

Povzetek

V prispevku opisujem ohranjanje slovenskega jezika v naši družini. Rojena sem bila slovenskima staršema v Argentini. Predstavljam glavne spodbude za ohranjanje in učenje slovenskega jezika v špansko govorečem okolju. Dodajam tudi zgodbo svoje mame, ki je morala zaradi lastne varnosti iz Slovenije.

Abstract

In this article I describe the preservation of the Slovenian language in our family. I was born to Slovenian parents in Argentina. I present the main incentives for preserving and learning the Slovenian language in a Spanish-speaking environment. I also add the story of my mother, who had to leave Slovenia for her own safety.

Ključne besede: beseda, dediščina, družinske spodbude, jezik okolja, materni jezik.

Key words: word, heritage, family support, language of the environment, mother tongue.

1 Uvod

Starši so za otroke most med preteklostjo in prihodnostjo. Tudi moji starši so opravljali to vlogo. Čeprav so morali zapustiti domovino Slovenijo, se niso odrekli vztrajnemu delu ohranjanja slovenščine in slovenske kulture z otroki v družini. Pri tem so jim pomagali drugi člani slovenske skupnosti, saj so spodbujali naše druženje.

Moja pot od zibelke do okolja, v katerem danes živim, se je začela v predmestju Buenos Airesa, v Argentini. Rodila sem se v Buenos Airesu, kamor so prispeli moji starši.

Oče je bil rojen v Domžalah. V letih od 1943 do 1945 je študiral na umetnostni akademiji v Firencah. Po diplomskem izpitu je dve leti živel v Rimu, kjer je živel tudi njegov stric, dr. Ivan Ahčin. Novembra 1947 sta s stricem odšla v Argentino.

Mama je bila Mariborčanka. Med drugo svetovno vojno in po njej je živela in študirala v Ljubljani. Leta 1957 je s svojo mamo odšla v Argentino.

Starša sta se spoznala na slovenskih kulturnih prireditvah v Buenos Airesu. Imela sta dosti skupnega, želela sta ohraniti vero, slovenski jezik in kulturo. Oba sta imela umetniško dušo. Poročila sta se maja 1965 in ustvarila družino. Dobro sta se zavedala modrosti, ki jo je zapisal naš blaženi Anton Martin Slomšek: *»Kdor svojo domovino ljubi, se ne sramuje svojega rodu in ne jezika materinega. Brez jezika in naroda bi bila še tako rajska dežela žalostna puščava. Materni jezik je prvi Božji dar. Zanj nam mora biti pred vsemi drugimi jeziki mar, da ga častimo, likamo, da po slovensko radi govorimo, prepevamo in se veselimo*« (Slomšek, 2016: 75).

2 Družina je ozaveščala vrednote materinščine

Večina se rodi z zmožnostjo usvajanja jezika svojih staršev, saj je to osnovna potreba po medsebojni komunikaciji. Materinščino otrok pridobi z materinim mlekom v njenem naročju, tu začne komunicirati z materjo in očetom prve ljubeče in tople besede.

Ker je človek izpostavljen maternemu jeziku že pred rojstvom in v zgodnji fazi življenja, ima prav ta jezik prednost pred ostalimi jeziki, ki jih bo kasneje v življenju srečal.

Z vsakim dodatnim jezikom, ki se ga človek nauči, pridobi besedni zaklad, ki temelji na klasičnih jezikih.

2.1 Moja pot iz družinskega jezika v jezik okolja – druženje s Slovenci

Sem Slovenka, rojena v Argentini. Svoje prve korake sem naredila v predmestju Buenos Airesa. Čeprav v Argentini govorijo špansko, je bil prvi in edini jezik, s katerim sem bila v stiku v zgodnji fazi svojega življenja, slovenščina. Družina in družinski prijatelji so bili moj svet.

Slika 1: Lucia in mama Milena, El Palomar, Buenos Aires, 1972 (foto: osebni arhiv).

S španščino sem se redkokdaj srečala, saj nisem hodila v vrtec. Občasno sem slišala španščino od sosedov, v trgovini ali na radiu. Radi smo poslušali pesmi tudi na ploščah, klasično glasbo, slovensko narodnozabavno glasbo, argentinsko folklorno glasbo in meni zelo priljubljeno kantavtorico in pisateljico Mario Eleno Walsh, ki je pela zelo domiselne pesmi za otroke.

2.2 Materinščina v stiku s španščino, jezikom okolja

Zelo dobro se spominjam svojega prvega dne v osnovni šoli. Vse se mi je zdelo zelo resno. V razredu nas je bilo preko 30 otrok. Nikogar nisem poznala, torej se mi ni bilo treba pogovarjati. K sreči je v prvem razredu učenje novih vsebin potekalo zelo počasi, sproti sem se učila pisanja in pomena besed. O dodatni pomoči ni bilo govora. Po nekaj mesecih se je mama oglasila v šoli na govorilnih urah in vprašala učiteljico, ali je opazila, da ne razumem špansko. Učiteljica ji je odgovorila, da sem prava 'ragla' (v španščini »habla hasta por los codos« – govori tudi skozi komolce). Druge otroke sem sprva samo poslušala. Po kratkem času sem se začela vključevati v otroške pogovore in od tam naprej je vse gladko potekalo.

Slika 2: Iz mojega zvezka iz 2. razreda, Buenos Aires, 1979 (foto: osebni arhiv).

Pozorno sem poslušala, ker sem vedela, da bom morala znati povedati posredovano nam vsebino. Ni bilo druge izbire.

Ko se otrok skuša vključevati v okolje, je želja po komunikaciji na prvem mestu. Iznajdljivost in ustvarjalni jezik sta na vrhuncu. Verjetno sem sama, tako kot drugi slovenski otroci, povedala marsikaj smešnega na račun pomanjkljivega znanja jezika. Spomnim se dečka slovenskega rodu, ki je sošolcem skušal razložiti, kaj je potica. Za praznike se v Argentini postreže sladek kruh, ki se mu reče 'pan dulce'. Ta deček ni vedel, kako se reče orehom, torej si je izmislil, 'pan dulce de orejas', dobesedno 'sladek kruh z ušesi'.

Ker sem dobro znala materinščino, sem dobro sprejela tudi novi jezik. Dobri temelji v materinščini so ključnega pomena. Ni prav, da v pogovoru mešamo besede različnih jezikov. Če otrok doma govori popačeno materinščino, je to slaba popotnica za učenje jezika okolja. Enako, kot sem doživela na lastni koži, je bilo tudi ravnanje mojih starih staršev, ki so hodili v nemške šole v Mariboru, doma pa so govorili izključno v slovenščini.

Slika 3: Bila sem zastavonoša na šolski prireditvi, Buenos Aires, 1984 (foto: osebni arhiv).

V naši družini so veljala pravila. Kar so starši rekli, je bilo treba upoštevati. Doma smo smeli govoriti samo slovensko. To je bilo preprosto pravilo, ki se mi je zdelo skladno z vsem ostalim dogajanjem: s pripravo slovenskih jedi, praznovanjem slovenskih običajev in slovenskim petjem.

Družinski prijatelji so bili pretežno Slovenci. Če smo se družili z Argentinci, smo govorili špansko. Nikoli pa nismo mešali jezikov. Tudi nove izraze smo nekako 'poslovenili'; ko so se npr. začeli uporabljati mobilni telefoni, smo jim rekli kar 'telefonček' ali nekaj takega.

3 Družinski trenutki, povezani s petjem slovenskih pesmi

Pri nas se je cele dneve prepevalo. Ker smo imeli veliko dnevno sobo, smo prirejali koncerte kar doma. Nastopali so slovenski pevci, ki so danes tudi mednarodno znani, kot sta Marko Fink in Bernarda Fink. Predvsem petje je bilo tisto ključno, kar je po mojem mnenju širilo moj besedni zaklad v otroštvu. Večeri ob kaminu so se mi zelo močno vtisnili v spomin. Igrali smo na kitaro in peli, seveda slovenske pesmi.

Slika 4: Druženje pri nas doma, El Palomar, Buenos Aires, 1986 (foto: osebni arhiv).

Slika 5 (levo): Pri nas doma v El Palomarju, v predmestju Buenos Airesa; slika 6 (desno): Z mamo na domačem vrtu (ok. 1989) (foto: osebni arhiv).

3.1 Knjige, časopisi, družinska knjižnica

Brali smo veliko slovenskih knjig. Nekatere knjige, revije in časopisi so prihajali iz Slovenije. Naročeni smo bili na tednik Družina in revijo Ognjišče. Brali smo tudi slovenski časopis Svobodna Slovenija, ki je izhajal v Buenos Airesu. Veliko slovenskih knjig je bilo izdanih v Argentini. Imeli smo dobro založeno domačo knjižnico s knjigami priznanih slovenskih klasičnih avtorjev.

4 Mamina zgodba

Na tem mestu moram omeniti svojo mamo, Mileno Ahčin, rojeno Jerebič (1927–2019). Rodila se je v Mariboru, kjer je družina Jerebič živela do začetka druge svetovne vojne. Preselili so se v Ljubljano. Milena je študirala slovenščino na filozofski fakulteti. Pela je v različnih pevskih zborih, kot so APZ Toneta Tomšiča pod vodstvom Mirka Škoberneta, v cerkvenem zboru pri uršulinkah v Ljubljani in tudi pri frančiškanih. Tudi v radijskem komornem zboru pod taktirko Radovana Gobca je pela. Imela je priložnost sodelovati z Bojanom Adamičem in je pela v filmu Vesna. Enkrat je dobila tudi solo vlogo na turneji v Parizu, vendar ni mogla potovati, ker ji niso dali potnega lista. Večkrat je šla na urad za te zadeve in prosila za razlago, zakaj ji ga ne dajo, vendar odgovora ni dobila. Po večkratnih obiskih na uradu se je enkrat postavila zase in pri uslužbencu ostro zahtevala potni list. V kratkem ga je dobila in potem sta se leta 1957 z mamo izselili v Argentino, kjer je že živel njen mlajši brat Stanko. Dodatna spodbuda za odhod iz Jugoslavije je bilo dejstvo, da so jo hoteli poslati v službo na jugoslovansko-grško mejo v Bitolo. Vsak trenutek svojega življenja v Argentini je pogrešala domovino. To je bil tehten razlog, da se je še bolj trudila, da bi cela družina ohranila slovenski jezik in kulturo. Vsakodnevno je opisovala kraje v Sloveniji in govorila o ljudeh, ki jih je pogrešala. To je naredila tako slikovito, da ob mojem prvem obisku v Sloveniji nisem potrebovala zemljevida Ljubljane, da bi se znašla v mestu.

Slika 7: APZ Tone Tomšič. Dirigent: Milko Škoberne. Milena Jerebič sedi v prvi vrsti skrajno desno, Ljubljana, ok. 1951 (foto: osebni arhiv).

5 Spodbuda – pot do usvajanja jezika

Dobro poznavanje materinščine je ključ za učenje drugih jezikov.

Jezik ni nekaj samostoječega v zraku, besede niso brez pomena; besede so nosilci globljega sporočila, so nosilci tradicije, so simboli materialnega, duhovnega, miselnega procesa. Vse to je povezano s kulturo družbene skupnosti, naroda, civilizacije.

Kot piše v evangeliju po Janezu (Jn 1,1–5): »*V začetku je bila Beseda in Beseda je bila pri Bogu in Beseda je bila Bog. Ta je bila v začetku pri Bogu. Vse je nastalo po njej in brez nje ni nastalo nič, kar je nastalo. V njej je bilo življenje in življenje je bilo luč ljudi. In luč sveti v temi, a tema je ni sprejela.*«

Hvaležna sem staršem, da so mi dali to dediščino, da so me takoj ob rojstvu začeli učiti slovensko, saj so mi s tem dali to dragoceno priložnost.

To je res Božji dar, kot je rekel Slomšek, in danes zelo dobro razumem njegovo sporočilo, kako pomembno je znanje materinščine, da lahko ustvarjam mostove v jezikovni strukturi med slovenščino in tujimi jeziki, ki sem se jih pozneje naučila.

Mama, čeprav je bila v vlogi matere, ne učiteljice, je bila dobro usposobljena, da mi je omogočila celostno učenje jezika. Poleg tega, da je povedala slovenske besede, je tudi pokazala predmete, razlagala postopke.

Danes, ko sem sama učiteljica angleščine, lahko potrdim z vidika stroke. Učenje jezika ni tako težka naloga. Če znajo odrasli – starši, učitelji in drugi – mladega človeka primerno spodbuditi, učenje tujega jezika gladko teče.

Pri usvajanju novega jezika je prvi dejavnik motivacija oziroma potreba po komunikaciji z drugimi govorci jezika, ki se ga otrok uči, ter sproščeno okolje, kjer se človek dobro počuti, da lahko eksperimentira z jezikom.

Marsikateri izraz je tako tesno povezan s kulturo naroda, da ga ni mogoče enostavno prenesti v drug jezik, temveč potrebuje obširnejšo razlago, npr. panjska končnica. Tujcu ta izraz ne pomeni nič posebnega, ko pa dobi pojasnilo in razlago o vsem, kar pomenijo te lesene ploščice, risbe, kdaj in kje so nastale, kdo in zakaj jih je naslikal, dobi izraz nov pomen.

Če ne poznamo teh povezav, pride lahko do napačnih tolmačenj ali razumevanja, kot ponazarja naslednji italijanski izraz: 'traduttore – traditore' (prevod: prevajalec – izdajalec).

6 Zaključek

Kdaj in kako ohranjati materinščino in postaviti dobre temelje za učenje drugih, tujih jezikov? Teorij je več, z mojega zornega kota naj povem tisto, ki temelji na lastni izkušnji.

Sama sem že vrsto let profesorica angleščine. Večkrat razmišljam, kaj najbolj vpliva na to, da so nekateri ljudje bolj in drugi manj uspešni pri usvajanju novega oziroma tujega jezika. Poleg že prej omenjenih dejavnikov so prav gotovo zavore, ki si jih človek sam postavi: strah, da ne bo zmogel. Zaradi tega je prav gotovo najbolje začeti z učenjem jezika čim bolj zgodaj v življenju, ko te zavore še niso tako močno prisotne. Pravi pristop je, da se človek preda in sprejme nov jezik v celoti, skupaj s kulturo, ki ga obdaja, in ne, da ga skuša prikrojiti in dobesedno prevesti v svoj prvotni jezik. Sprejemanje jezika in kulture v celoti, predajanje zvokom kot takrat, ko poslušamo pesem, je tisto, kar naredi, da smo uspešni.

7 Literatura

Ahčin Bavdek, Lucia (2022): Očetova umetniška pot. V: *Vzgoja za ljubezen do domovine in države: Živeti s kulturno dediščino danes za jutri*. Zbornik (str. 103–111). Ljubljana: Društvo katoliških pedagogov Slovenije. Pridobljeno 1. 10. 2023: https://www.dkps.si/fileadmin/user_upload/Zbornik_MK_2022.pdf

Mamini zapiski in zgodbe, ki mi jih je pripovedovala. Osebni arhiv.

Slomšek, Anton Martin (2016): *Življenja modrosti.* Celje – Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba.

PREPLET ŽIVLJENJA MED ARGENTINSKO IN SLOVENSKO KULTURO TER JEZIKOMA V DRUŽINI IN ŠIRŠI SKUPNOSTI

INTERTWINING OF ARGENTINIAN AND SLOVENIAN CULTURES AND LANGUAGES IN THE FAMILY AND THE WIDER COMMUNITY

✍ **Romina Elizabeth Hren** (rhren.26@gmail.com), *je tehnična radiologinja, zaposlena v bolnišnici.*

Slovenija, Argentina

Povzetek

V prispevku je predstavljena moja pot – pot otroka argentinskih korenin, ki ga je življenjska usoda pripeljala v slovensko družino. Tam sem z ljubeznijo krušnega očeta in matere rasla v dveh jezikovnih in kulturnih okoljih. Skušam pokazati, kako je name vplivalo to dvojno okolje in marsikdaj boleče razburkalo čustva. Z ljubeznijo sem vsrkavala vrednote slovenske skupnosti in se naučila slovenskega jezika.

Abstract

The article presents my personal journey – a journey of a child of Argentinian roots who was brought by fate into a Slovenian family. With great love of foster parents, I grew up in two linguistic and cultural environments. I am trying to show how this dual environment affected me and sometimes painfully stirred my emotions. I fondly absorbed the values of the Slovenian community and learned the Slovenian language

Ključne besede: čustva, družina, ljubezen, odločitve, slovenski jezik, vrednote.

Key words: emotions, family, love, decisions, Slovenian language, values.

1 Uvod

V prispevku predstavljam svoje življenje, ki se je po Božji odločitvi razvilo in pognalo korenine v družini in širši skupnosti v vzporednem dvojezičnem kulturnem svetu: špansko-argentinskem ter slovenskem. Ko gledam na preteklost, se zavedam, da ni bilo ne meni ne staršem lahko usklajevati želja, hotenj in načrtov. S preselitvijo v Slovenijo pa sem se tudi jaz odločila za veliko spremembo v sebi in na svoji življenjski poti.

2 Življenje pred prihodom v sedanjo družino

Sem Romina Elizabeth Hren, rojena v Velikem Buenos Airesu leta 1988. Sem Argentinka in nimam slovenskih korenin. Po Božjem načrtu mi je bilo dano pri šestih letih starosti priti kot edinka v družino Hren.

Na svoja prva leta življenja imam bežne, površne in do neke mere tudi netočne spomine. S posvojiteljema sem prišla v stik v argentinskem državnem zavodu za majhne otroke, kjer sem bila do šestega leta pod varstvom in zaščito sodišča za mladoletne v provinci Buenos Aires. Tam sem preživela

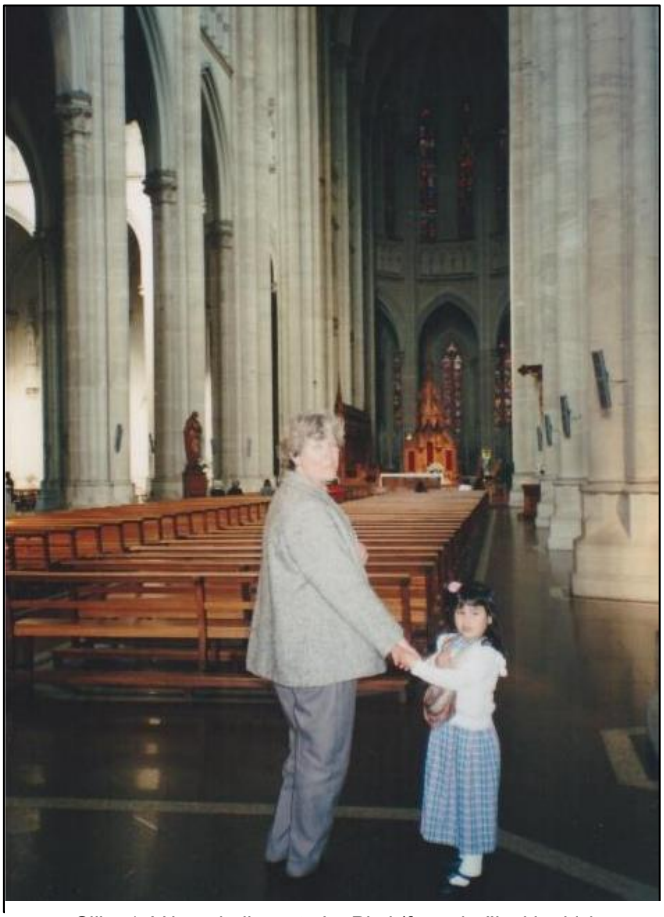

Slika 1: V katedrali mesta La Plati (foto: družinski arhiv).

dobra tri leta. Bivanje v zavodu so mi popestrile nalezljive otroške bolezni in zlom zapestja na desni roki.

3 Življenje v posvojiteljski družini

S šestimi leti sem spremenila okolje in kraj bivanja. Prišla sem v hišo, v dom posvojiteljev: dobila sem krušnega ata Janeza ali Juana (Huan) in mamo Ano Marijo (Ana Maria). Vse je bilo novo, saj do takrat družinskega življenja nisem poznala in bivanja v domači hiši tudi ne. Znan mi je bil le španski jezik, zdaj pa sem poslušala povsem drug jezik, slovenski, ker sta ata in mama med seboj govorila slovensko.

Krušna mama Ana Marija se je rodila v Argentini kot hči slovenskih staršev; ata, rojen v Sloveniji, je prišel v Argentino leta 1948, še mladoleten. Oba sta bila izobražena. Mama, profesorica zgodovine, je poučevala na srednjih šolah; ata je bil odvetnik in je samostojno opravljal svoj poklic. Jasno je, da sta bili slovenščina in španščina pri nas na dnevnem redu.

Sorodniki, prijatelji in znanci ata in mame so me lepo sprejeli in me obdarovali z darili. Postala sem središče pozornosti, kar se mi je zdelo imenitno, še posebej ko so z zanimanjem in občudovanjem sledili mojemu napredku v slovenščini. Kar hitro sem se navadila na način življenja staršev. Tudi onadva sta se morala prilagoditi moji živahni naravi.

Še danes se sprašujem, kako sem začela govoriti v slovenskem jeziku. Vem, da sem se mami enkrat odkrito uprla, da ne bom več govorila in se učila slovenščine. Ona mi je mirno rekla, da mi tega ne bo vsiljevala, ampak mi že vnaprej pove, da ko bom na obisku v Sloveniji in Italiji, kjer imata z atom sorodnike, ki ne znajo špansko, mi ne bo prav nič tolmačila. Takrat je bilo konec mojega upora.

Na prvem potovanju v Evropo leta 1997 (imela sem osem let) sem spoznala vse sorodnike in takrat sem potrdila mamino napoved glede jezika. S slovenščino sem se lahko z vsemi neposredno povezala, se lahko pogovarjala s starejšimi in z otroki svojih let. Oni so me razumeli in jaz njih – to je bilo zelo prijetno.

Slika 2 (levo): Prvi šolski dan. Slika 3 (desno): Prvo sveto obhajilo (foto: družinski arhiv).

4 Jezik, šola in družba

Že v osnovni šoli sem odkrila, kaj pomeni biti posvojen otrok. Bila sem zaznamovana z drugačnostjo, saj mi mama in ata nista bila prav nič podobna, poleg tega sta bila starejša od povprečnih staršev mojih sošolcev. Marsikdaj sem bila tarča posmehovanja in bila osumljena neprijetnih reči, ki so se dogajale v razredu. Notranjo bolečino in jezo sem zakrila z uporniškim nastopom.

Slovensko sobotno osnovno šolo sem obiskovala najprej v Slovenski hiši; to je bil tečaj ABC po slovensko. Z učenjem slovenščine sem nadaljevala in končala osmi razred na Pristavi v Castelarju (Kastelarju), kjer še danes deluje šola dr. Franceta Prešerna, ki prav letos praznuje 70. obletnico. Slovenska beseda, pesem, otroške igre in odrske predstave so mi

pomagale, da sem bolj spoznala in obogatila slovenski jezik. V spominu imam marsikatero besedilo in melodijo otroških in ljudskih pesmi.

Med poletnimi počitnicami sem z otroško kolonijo za dva tedna odpotovala v cordobske hribe, to je več kot 800 kilometrov severozahodno od mesta Buenos Aires. Tam smo se igrali, hodili na izlete, veliko peli in vadili v slovenskem jeziku ter spoznali druge otroke. Tudi slovenskih sv. maš ni manjkalo. Bili smo preskrbljeni telesno, duševno in duhovno.

Na slovenski srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka sem hodila samo dve leti. To so bila najstniška leta, še posebej uporniška in nasprotujoča vsemu, o čemer so odločali doma. Zame in za krušna starša so bila to težka, zapletena leta, leta polna skrbi.

Slika 4: Avtorica kot učenka tečaja ABC po slovensko (foto: družinski arhiv).

5 Čas je prinesel nove izzive

Minila so šolska leta in začela se je doba, polna novih spoznanj in zahtev. Pri devetnajstih letih sem se začela ubadati z delom, slediti nalogam in navodilom svojih nadrejenih. Samoobvladovanje svojega eksplozivnega temperamenta ni bilo lahko delo. Argentinski znanci in prijatelji so številčno prekašali slovenske, zato je bil pogovor v slovenskem jeziku omejen in možen samo s starši, sorodniki in znanci slovenskega porekla.

V dvajsetih letih sem pogosto potovala v Slovenijo in priznam, da sta bila ata in mama tista, ki sta mi potovanje v Evropo pogojevala s prihodom v Slovenijo in mi obenem vedno ponudila priložnost, da sem spoznavala tudi nekaj zanimivih krajev izven Slovenije. Kmalu bo minilo eno leto od moje preselitve v Slovenijo. Ta odločitev je bila težka in prav gotovo do sedaj moj največji izziv. Sledila sem mami, zdaj že vdovi, ki se je hotela vrniti v Slovenijo, kjer je njen mož, moj ata, pokopan od oktobra 2019.

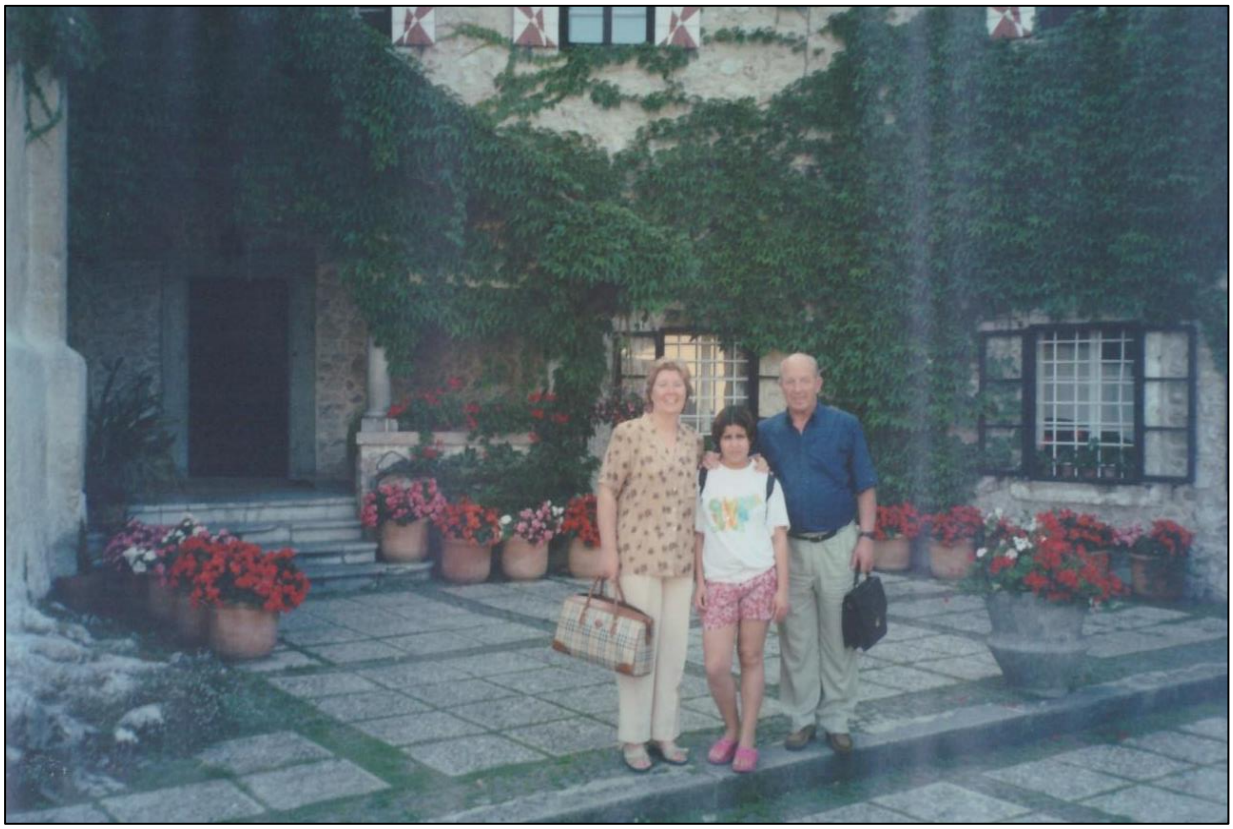

Slika 5: Ata, mama in Romina na Blejskem gradu (foto: družinski arhiv).

6 Utrinki iz sedanjega življenja

Lahko rečem, da sem v Sloveniji takoj dobila zaposlitev na podobnem področju, kot sem delala v Buenos Airesu, to je zdravstvo. Zelo prijetno mi je biti v stiku z različnimi ljudmi. Po potrebi rada priskočim na pomoč in jim posvetim kakšno minuto krajšega pogovora; to mi je v veliko zadoščenje. Znanje slovenskega jezika, sicer nepopolno, mi je bilo od vsega začetka v veliko pomoč. Ker stanujem na Primorskem in je v službi večina oseb iz teh krajev, sem nehote prevzela kar nekaj teh izrazov in narečja. Moram pa še dodati, da imam sodelavke, ki niso slovenskega rodu, zato se večkrat zgodi, da se v njihovem govoru slovenske besede mešajo z izrazi, ki so mi nerazumljivi. Toda s časom se tudi temu privajam.

Poleg sorodnikov imam že nekaj dobrih znancev in prijateljev, ki so me lepo sprejeli in mi vedno radi priskočijo na pomoč. Občasno se srečujem s prijatelji in znanci iz Argentine, ki so službeno v Sloveniji, in takrat med nami zapoje španščina z vsemi zvoki in spomini.

7 Zaključek

Že kot odrasla sem spoznala svojo biološko mamo in ugotovila, da sem imela kljub vsem preživetim težavam in krizam veliko srečo s svojima staršema. Nisem slovenske krvi, a sem imela v vzgoji veliko slovenskega in sem nosilka dveh kultur. Ata in mama sta mi omogočila rast in razvoj v boljšem družbeno-socialnem okolju. Od obeh sem dobila dobre zglede in privzgojene vrednote: poštenost in dobrosrčnost ter veliko ljubezni. Spoznati slovenski jezik, bogastvo slovenske kulture in lepoto slovenske dežele je poseben privilegij. Na to sem ponosna in za vse to sem jima neizmerno hvaležna.

Ne vem, kako se bo nadaljevala moja življenjska pot. Tudi ne vem, koliko bo čas pripomogel, da se bom še bolj privadila načinu življenja v Sloveniji, ki je precej različen od latinskega sveta. Toda mislim, da je vredno poskusiti.

Za konec bi še dodala, da tega prispevka ne bi bilo brez mamine pomoči. Njej teče pisana beseda bolje kot meni, čeprav sama govorim tekoče slovensko in razumem vse, kar jezik sporoča. Začutim tudi kulturo in tudi za to sem ji hvaležna.

Danes se zavedam, da sta mi oba krušna starša predala veliko doto, ko sta me vključila v slovenski svet, med vrstnike in v slovensko jezikovno in kulturno skupnost ter me vzgajala v krščanskem duhu, ki je sad velike starševske ljubezni.

JEZIK KOT TEMELJ NARODNE IDENTITETE – IZKUŠNJE IZSELJENSKEGA DUHOVNIKA

LANGUAGE AS THE FOUNDATION OF NATIONAL IDENTITY - EXPERIENCE OF A PRIEST AMONG SLOVENIAN EMIGRANTS

✍ **dr. Zvone Štrubelj** (zvones@gmx.de), *izseljenski duhovnik, ki že enajsto leto deluje v Bruslju, Beneluksu in Parizu. Pred tem je enajst let deloval v Stuttgartu, v Nemčiji, še prej pa deset let na Opčinah pri Trstu. Posebej se ukvarja z družinsko pastoralo, organizira vzgojno-družinske seminarje za mlade družine z otroki. Je ljubitelj glasbe in ljudskega petja, občasno tudi ustvarjalec pesmi.*

Slovenija, Belgija

Povzetek

V prispevku iz svojih izkušenj predstavljam pomen maternega jezika ter način, kako ga pri svojem delu z različnimi ljudmi ohranjam in krepim. Ustavim se pri Trubarju, Slomšku in Gregorčiču ter tudi pri dejavnostih v Bruslju in s skupino Pesem tisočerih zvonov. V slednji smo ustvarili tudi pesem Pozdravljena, Slovenija, ki jo predstavljam kot dodatek.

Abstract

In this article, I draw upon my own experience to present the importance of mother tongues and the ways in which they have been preserved and strengthened in my work with various people. I present Slovenian authors, great patriots Trubar, Slomšek and Gregorčič, as well as my activities in Brussels and with the group "Song of a Thousand Bells". In this group we also created a poem named Greetings to Slovenia, which I present in the appendix.

Ključne besede: Anton Martin Slomšek, narodna zavest, Simon Gregorčič, slovenska pesem, slovenski jezik, Primož Trubar.

Keywords: Anton Martin Slomšek, national consciousness, Simon Gregorčič, Slovenian language, Slovenian poem, Primož Trubar.

1 Uvod

Slovenci se uvrščamo med tiste narode, ki so gradili in še gradijo svojo narodno identiteto na jeziku. Od prvih pisnih dokumentov naprej, še posebej pa z vznikom Primoža Trubarja in protestantskih piscev v šestnajstem stoletju, je bil slovenski jezik povezovalni element, ki je bolj kot manjkajoča narodna zavest povezoval protestante in katoličane, tradicionalno usmerjene in bolj odprte liberalne mislece in ustvarjalce, tlačane in gospodarje. Trubarjev uvid, da nas lahko jezik poveže in celo zariše zemljevid našega narodnega ozemlja, je bil v njegovem času več kot najbolj drzne sanje o zedinjeni Sloveniji – obsegal je celo Koroško, del sedanje avstrijske Štajerske, Goriško, Tržaško, del hrvaške Istre (Štrubelj, 2008: 213–215). Slovenski jezik je postal vezni element, 'malta slovenstva', ki je s Prešernom, Slomškom, Cankarjem, Gregorčičem dodobra zlepil različne slovenske pokrajine, podredil različna narečja in krepil trmo Slovenk in Slovencev, da se kljub politični in socialni podrejenosti večjim in močnejšim sosedom (Nemci, Italijani, Madžari, Hrvatje) trdno držijo in obdržijo kot enoten narod. Trubarjev »stati inu obstati«, govoriti v maternem jeziku se je v vsej zgodovini Slovencev izkazal za preroško drzen in narodotvoren proces.

2 Stati inu obstati je enako kot govoriti, ali še bolje, peti v maternem jeziku

V Trubarjevi biografiji Pogum besede (Štrubelj, 2008) sem skušal pokazati, kako je Primož Trubar zasnoval in dobro udejanjil, da je slovenski jezik postal glavno gibalo narodne identitete. Med 31 knjižnimi deli, ki jih je napisal ali prevedel, je samo ena knjiga v nemščini. Skoraj tretjino njegovih del predstavljajo pesmi, ki jim je posvečal veliko pozornosti. Primoža Trubarja imenujem »pojočega pedagoga«.

Profesor glasbe in skladatelj Ivan Florjanc je v že imenovani Trubarjevi biografiji Pogum besede v prispevku *Dar glasbe, Pismo v Trubarjeve kraje* pomenljivo zapisal: *»Slovenci smo narod, ki ima – pomenljivo – samo en izraz, samo en pojem oz. besedo za pesem, ki se poje, kot tudi za tisto, ki je napisana samo za recitiranje. Šele od časa Prešerna, ki je upravičeno zahrepenel po vzvišenem 'stihoklepaštvu', se je v slovenščino prikradla tujka poezija, ki označuje izključno pesniško besedilo. V moči semantičnega pomena slovenske besede pa pesem Slovenci od nekdaj samo pojemo, ne recitiramo. Temu pomenu je bil dosledno zvest naš Trubar, ko je vzel v roke pero z namenom, da bi koval verze. Vsa njegova besedila pesmi, ki jih ni malo, so izrecno namenjena prepevanju, saj jih je opremil celo z notami. Ne vseh, marveč samo tista, ki so našim slovenskim pradedom tuje zvenela in bila sploh nepoznana, ker so bila pač tujega (češkega, zlasti pa nemškega) porekla. Druge pesmi not niso potrebovale, saj so jih ljudje znali zapeti na pamet, in to 'na mnogotero vižo' (kot je Trubar zapisoval v naslove pesmi) po stari slovenski navadi: pesem brez napeva ne obstaja in ne more obstajati«* (Florjanc v Štrubelj, 2008: 180–181).

3 Pesem kot vzgojno sredstvo za rast ljubezni do domovinskega izročila

V pastoralnem delu z otroki in njihovimi starši s pridom uporabljam to Trubarjevo enačenje slovenske duše s pesmijo. Na vsakem delovnem mestu, tako v Ankaranu (1987–1990), na Opčinah pri Trstu (1990–2000), v Stuttgartu (2001–2012) in sedaj v Bruslju, Beneluksu in Parizu (od leta 2013) sem poskušal vzgajati s pesmijo. Zadal sem si nalogo, da otroke naučim vsaj pet slovenskih ljudskih pesmi na pamet. Zakaj na pamet? Ker se tako vsebina pesmi in melodija naselita v dušo, otrok ju odnese v življenje in najverjetneje ju bo posredoval naprej, ko bo sam imel otroke.

Nedeljska maša v Slovenskem pastoralnem centru v Bruslju se ne začne z zvonjenjem, ampak s pesmijo. Z otroki in starši počakamo, da v novi kapeli evropskih zavetnikov ob 10. uri na stenski uri zapoje kukavica. Ko odpoje, zapojemo (po napevu znane slovenske ljudske pesmi):

Prišla bo pomlad,
čakal bi jo rad,
da bi zdrav vesel
lepe pesmi pel.
To me veseli,
trav'ca zeleni,
drobna ptičica
pa žvrgoli.

Potem sledi moj uvod, vezan na besedilo te pesmi in na temo dotične nedelje, šele nato sledi vstopna pesem. Na koncu spet počakamo, da po eni uri skupnega duhovnega druženja kukavica odpoje in po njej se iz veselih otroških grl oglasi sklepna pesem:

Prišla kukavca,
moja ljubica
in bo kukala
in prepevala.
Kukala kuku,
kukala kuku,
da bi vedno nam
tak' luštno b'lo.

Kaj pa zvonjenje, boste vprašali. Pred povzdigovanjem ministranti navzočim otrokom razdelijo zvončke, ko povzdignem hostijo, zvončki zazvonijo po celi cerkvi in enako, ko povzdignem kelih. Ko gredo naši otroci med bivanjem v Sloveniji k maši, to tako pogrešajo, da mi je eden od njih rekel, da se je počutil, kot da ne bi bil pri maši. Zvonovi pojejo, rečemo. Tudi zvonovi, tako kot pesem, so se s svojimi melodijami zarisali globoko v slovensko dušo. Lepo je, če smo zmožni bogastvo te pesmi predati našim otrokom, generacijam, ki prihajajo za nami.

To bogastvo slovenskega ljudskega izročila je odlično znal posredovati blaženi škof Anton Martin Slomšek, Prešernov sodobnik. Nekaj pesmi je ponarodelih in jih radi prepevamo v družbi. Skoraj obvezna je njegova pesem *En hribček bom kupil, bom trte sadil ...* V pesmi, ki jo bom predstavil v naslednjem razdelku, bomo srečali besede: *»Bogastvo pesmi rodi vinska trta«* ali kot poje Slomšek:

Sladko vince piti, to me veseli,
dobre volje biti svoje žive dni,
svoje žive dni brez vseh skrbi,
to me srčno veseli.

V verskih občestvih ljudje vedno radi zapojejo njegovo pesem *V nebesih sem doma*. Na preprost in ljudski način je škof Slomšek v tej pesmi razgrnil mapo življenjskih vrednot in končnega cilja človekovega življenja. Podobno iznajdljivo je v besedilu pesmi *K tebi želim, moj Bog* prepletel žalost in veselje, tragiko in odrešenost. Izposodil si je melodijo nemške božične

pesmi, besedilo pa oblikoval z občutki slovesa od ljubljene osebe, zato jo najraje zapojemo na pogrebih. Slomšek je veliki učitelj prenosa ljudskega narodnega izročila v obliki pesmi, zato je tudi moj vzornik.

4 Krasna si, bistra hči planin. Pozdravljena, Slovenija!

V avgustu preživim teden dni, od 15. avgusta naprej, v vasici Soča v dolini Trente. Zberemo se glasbeniki in pevci, ki smo skoraj pred štiridesetimi leti prav tam ustvarili glasbeno mašo Pesem tisočerih zvonov. Projekt nas je povezal v duhovno skupino, postali smo prijatelji, še več, člani ene same duhovne družine. Mnogi od njih so učitelji ali pedagogi glasbe in poučujejo na različnih šolah v Sloveniji, vodijo zbore, nekateri se tudi poklicno ukvarjajo z glasbo.

Vsako jutro se grem v Sočo umit in osvežit, nato pa meditiram ob njeni melodiji. Tako je moral Sočo doživljati tudi Simon Gregorčič, saj je njegova pesem *Soči* rimana v taktu komaj rojene reke Soče. »*Krasna si, bistra hči planin, brhka' v prirodni si lepoti …*« Kako je pesnik natančno ujel ritem naše lepotice! Kot tako jo lahko občutiš in v živo doživiš le v dolini Trente.

Gregorčičeva pesem *Zakrivljeno palico v roki* spada v moj repertoar pesmi, ki jih obvezno zapojemo, kadar stopimo v krog in prepevamo. Tako otroško igriva je, tako zelo zelena in ekološka, božansko kraljevska:

Zakrivljeno palico v roki,
za trakom pa šopek cvetlic,
kot kralj po planini visoki
pohajam za tropom ovčic.
In tako zelo modra!
Jaz palice svoje ovčarske
za žezlo kraljevo ne dam
in rajši od krone cesarske
cvetlice na glavi imam.

Spontano, brez posebnega razmisleka sem v pričujočem prispevku navajal tri slovenske duhovnike: dva škofa, evangeličanskega škofa Trubarja in katoliškega škofa Slomška, ter podeželskega duhovnika Gregorčiča. Nisem jih izbral tendenciozno, da bi z njimi pridigal. Na misel so mi prišli ob naslovu tega simpozija *Vzgoja za ljubezen do domovine in države* s podnaslovom *Jezik kot temelj narodne identitete*. Vsaj ob teh temah in takih naslovih bi bilo pričakovati, da Slovenci stopimo skupaj in se ne delimo, kot smo vajeni, na naše in vaše, leve in desne. Da znamo ceniti in objektivno ovrednotiti prenašalce slovenske jezikovne in kulturne dediščine. In da tudi sami, izvenstrankarsko, izvenkonfesionalno, dodamo svoj delež k ohranjanju svojega narodnega izročila. V tem smislu skušam delovati v poklicu, ki sem ga izbral, in v okoliščinah, v različnih državah, kamor sem bil poslan.

Zadnjih deset let vsako leto prinesem v Sočo tekst kakšne pesmi, ki jo nato uglasbimo. Začeli smo z Župančičevim verzom, ki je napisan na klopi na sprehajalni poti v Župančičevem drevoredu ob Krki v Novem mestu. »*Povej mi, kdo, kam oblaki plujo, kam ptice lete, kam reke teko, kam človek gre?*« Sledila je pesem *Didldibab*, ki pripoveduje zgodbo o prvi jamski piščali, najdeni v jami Divje babe v Sloveniji. Zatem še pesem *Sonce*, ki povzema verze Toneta Pavčka:

Na svetu si, da gledaš sonce.
Na svetu si, da greš za soncem.
Na svetu si, da sam si sonce
in da s sveta preganjaš sence.

In še druge pesmi, ki jih ne bom našteval. Ustavil bi se le pri eni od njih.

Pesem *Pozdravljena, Slovenija* je nastala pred dvema letoma, avgusta leta 2021, ko smo ravnokar zlezli iz kovidnih zatočišč. V Sočo sem prinesel osnutek pesmi, ki ga je nato predelala Milka Kladnik Sorčan, učiteljica glasbe v Šentjurju pri Celju. Pri osnutku sem se naslonil na zapis in razmišljanje Toneta Pavčka, ki ga je objavil v uvodnem besedilu knjige fotografij Joca Žnidaršiča *Slovenija, lepotica Evrope* (Ambrož, Žnidaršič in Kozinc, 2007: 6–19). Pesem je uglasbila Milkina sestra Dada Kladenik, ki je altistka v mariborski operi. Avgusta 2021 smo jo prvič zapeli v cerkvi sv. Jožefa v Soči, ki jo je čudovito poslikal Tone Kralj. Takole gre (v prilogi je notni zapis):

Pozdravljena, Slovenija!
Lepa si senčna in srečna, odeta si v ljubeznivo milino.
Podoba krajev prelepih je večna, ki so nam dani za domovino.
Tvoja čednost zelena v gozdovih in silna moč v neugnanih slapovih,
bogastvo pesmi rodi vinska trta, v zaklad slovenske besede zazrta.
(Odpev, ki se ponovi)
Daj nam primorsko rodoljubje in belokranjsko gostoljubje,
koroško vztrajnost in ponos in pravo istrsko modrost.
Daj še možatosti gorenjske in mile nežnosti dolenjske,
gostüvanja prekmurskega, veselje daje Štajerska.

Pesem je v skoraj ljudskem napevu ujela tričetrtinsko razpoloženje slovenske duše, prešernost, veselje do življenja, radost bivanja, odtenke hvaležnosti za prejete darove. Predvsem pa je izpostavila slovenske vrline, ki jih je v svojih delih orisal že Primož Trubar: rodoljubje, gostoljubje, vztrajnost in ponos, ljudsko modrost, možatost, nežnost, darežljivost, veselje.

V času drugega predsedovanja Slovenije Svetu Evrope (julij–december 2021) smo jo, kakor da bi bila naša himna, prepevali v Bruslju, Luksemburgu, Haagu in Parizu. Ob njej so se marsikomu utrnile solze. Doživel pa sem tudi proteste: »Kje pa smo mi, Ljubljančani?« V Bruslju sem se naučil malo diplomacije, zato sem jim odgovoril: »V Ljubljani, naši prestolnici, so pa vse te pokrajinske vrline med seboj prepletene in povezane v en sam prelep šopek!«

Številnim obiskovalcem in skupinam, ki prihajajo v Bruselj, rad zapojem pesem *Pozdravljena, Slovenija* in jim pri tem povem misel, s katero bom tudi sklenil svoj prispevek. Slovenci lahko damo Evropi ne to, kar nismo ali kar mislimo, da smo, ampak le to, kar v resnici smo. V pokrajinskih vrlinah, ki jih opeva pesem, je naše narodno bogastvo. Delček tega občutijo turisti in obiskovalci Slovenije, ki pridejo od drugod. Začudeni so nad gostoljubjem, občudujejo lepoto narave, igrivo prepletanje hribov in dolin, visokogorja in morja, vtisne se jim pokrajina, kjer so na vzpetinah pravljično posajene cerkve z zvoniki. Ne nehajo občudovati naših vinskih goric, objame jih mir in občutek varnosti, ki ju drugod niso vajeni. Pritegne jih tudi slovenska zborovska in ljudska pesem, manj pa jim uspe prodreti v čarobnost slovenskega jezika. A ni to zanimivo? Kakor da bi mi sami instinktivno želeli obvarovati to, kar nam je najdražje, kot da se hočemo zavarovati in le zase obdržati to, kar je punčica našega narodnega očesa, naš slovenski jezik, jezik, ki nas povezuje in združuje kot Slovence.

»V zaklad slovenske besede zazrta!« Po svoji besedi, ali še bolje, po zapeti besedi, pesmi, smo zrasli kot narod in se bomo tudi obdržali kot narod.

5 Literatura

Ambrož, Ciril; Žnidaršič Joco; Kozinc, Željko (2007): *Slovenija, lepotica Evrope.* Ljubljana: Veduta AŽ.

Štrubelj, Zvone (2008): *Pogum besede, Primož Trubar, 500 let: 1508–2008*. Celovec: Mohorjeva družba.

6 Priloga

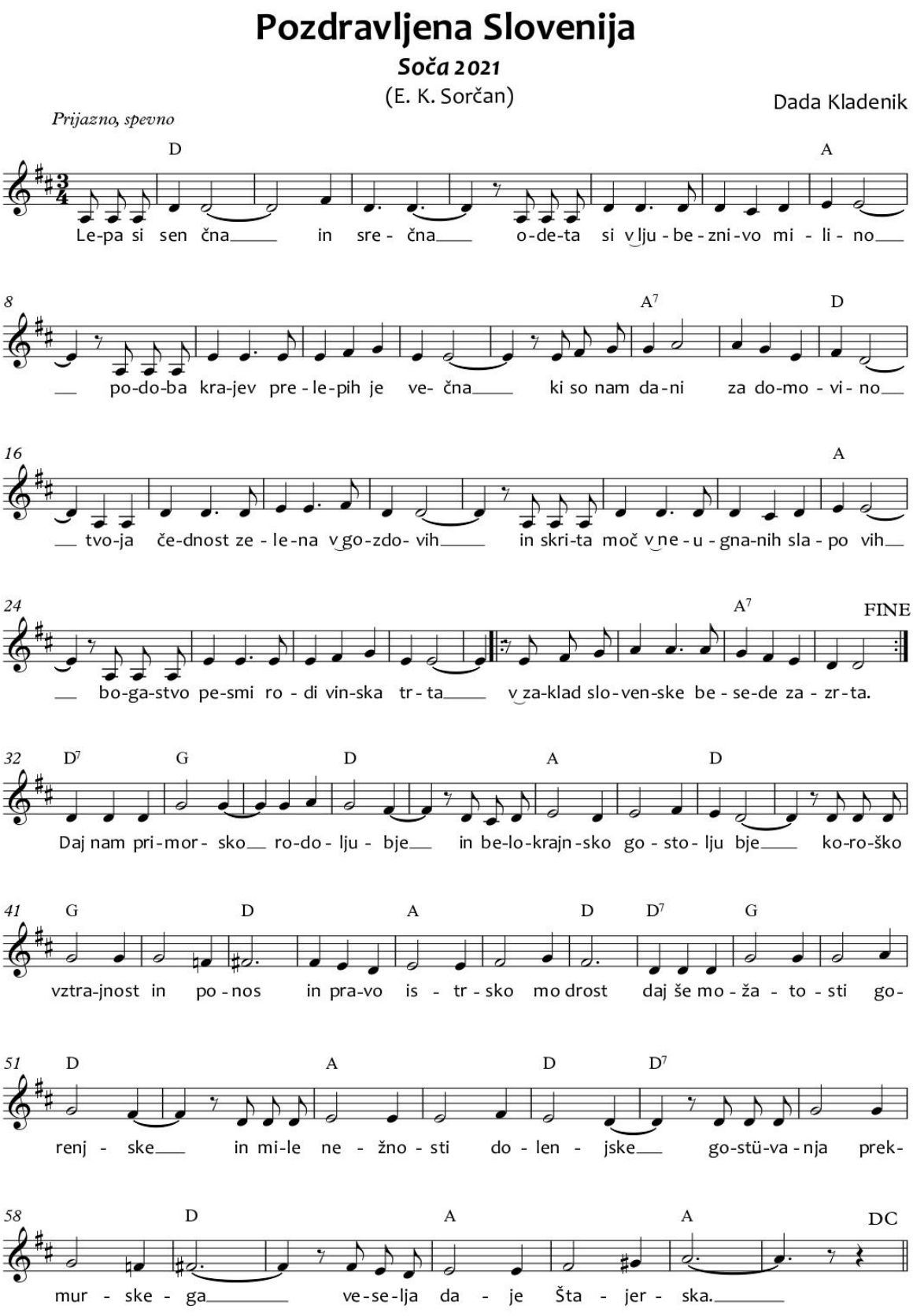

Copyright © PTZ - SOJ A 2021

DEJAVNOSTI SLOVENSKEGA NARODOPISNEGA INŠTITUTA URBAN JARNIK ZA OHRANJANJE IN RAZVOJ SLOVENSKEGA JEZIKA IN KULTURE

ACTIVITIES OF THE URBAN JARNIK INSTITUTE FOR THE PRESERVATION AND DEVELOPMENT OF SLOVENIAN LANGUAGE AND CULTURE

✍ **Martina Piko-Rustia** *(martina.piko-rustia@ethno.at), mag., slovenistka in etnologinja, je znanstvena vodja Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik, Celovec/Klagenfurt.*

Avstrija

Povzetek

V prispevku so predstavljene dejavnosti Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik za ohranjanje in razvoj slovenskega jezika in kulture na Koroškem, ki so temelj za oblikovanje slovenske in tudi specifične koroške identitete. Pomembna projekta za ohranjanje in razvoj slovenskega jezika, kulture in identitete sta dokumentacija koroških narečij in dokumentacija ustno prenesenih slovenskih zemljepisnih imen. Inštitut je vključen v jezikovno iniciativo »Dvo- in večjezičnost v družini« ter iniciativo »Slovenščina v družini«, raziskuje pa tudi položaj in izzive, s katerimi se danes soočajo mladi v zamejstvu.

Abstract

In the paper I present activities of the Urban Jarnik Institute for the preservation and development of Slovenian language and culture in Carinthia, which are the foundation for the formation of Slovenian, and specifically Carinthian identity. There are two important projects for the preservation and development of Slovenian language, culture and identity: the documentation of Carinthian dialects and the documentation of orally transmitted Slovenian toponyms. The Urban Jarnik Institute is involved in the language initiative "Bilingualism and Multilingualism in the Family" and the initiative "Slovene in Family", and is also researching the situation and challenges which young people living abroad are facing today.

Ključne besede: avstrijska Koroška, ledinska in hišna imena, (narodna) identiteta, narečje, slovenski jezik.

Keywords: Austrian Carinthia, dialect, family/house names and toponyms, (national) identity, Slovene language.

1 Uvod

Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik[1] v Celovcu se posveča etnološkim raziskavam snovne in nesnovne dediščine na Koroškem, v katere so vključena tudi kulturnozgodovinska in jezikovna vprašanja. Posebno pozornost namenja koroškim narečnim govorom in posebnim narečnim izrazom, ki jih objavlja v etnoloških raziskavah in narečnih slovarjih. Temeljni projekt inštituta Urban Jarnik je dokumentacija ustno prenesenih slovenskih ledinskih in hišnih ter drugih zemljepisnih imen, ki jih inštitut zapisuje in objavlja na zemljevidih in na spletnem portalu FLU-LED.[2]

Inštitut Urban Jarnik je vključen v jezikovno iniciativo »Dvo- in večjezičnost v družini« ter v iniciativo »Slovenščina v družini«. Obe iniciativi spodbujata mlade družine, da z otroki v družinah govorijo slovensko, še posebej v slovenskih narečnih govorih, ki so prisotni v družinah. Narečja so most do knjižnega jezika in bistveno olajšajo učenje slovenskega knjižnega jezika na dvojezičnih šolah na Koroškem.

V inštitutu Urban Jarnik posebno pozornost namenjamo mladim, ki jih vključujemo v raziskovalne projekte in jim nudimo strokovno pomoč pri predznanstvenih nalogah na višji šolski stopnji ter pri zaključnih delih na univerzah. Inštitut raziskuje tudi položaj in izzive, s katerimi se danes soočajo mladi v zamejstvu. Med letoma 2013–2016 je bil inštitut Urban Jarnik vključen

v temeljni raziskovalni projekt »Mladi v slovenskem zamejstvu – družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi«. V projektu so izšle štiri knjige o sodobnem položaju mladih Slovencev in Slovenk v Italiji in Avstriji (na Koroškem in Štajerskem) ter na Madžarskem in Hrvaškem.

V pričujočem prispevku so predstavljene dejavnosti Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik za ohranjanje in razvoj slovenskega jezika in kulture na Koroškem, ki so temelj za oblikovanje slovenske in tudi specifične koroške identitete.

Narečja so most do knjižnega jezika in bistveno olajšajo učenje slovenskega knjižnega jezika na dvojezičnih šolah na Koroškem.

2 Jezikovna iniciativa »dvo in večjezičnost v družini«

Dvo- in večjezične družine so danes stvarnost, ki odpira nove možnosti in izzive. Ker tudi na Koroškem narašča število dvo- in večjezičnih družin, je v letu 2008 – v letu medkulturnega dialoga – začela delovati iniciativa »Dvo- in večjezičnost v družini«. Cilji pobude so bili ozaveščanje o pojavu dvo- in večjezičnosti v družini, razmišljanje o mogočih poteh, kako z dvo- in večjezičnostjo v družini ravnati danes, razvijanje spoštljivega načina razprave o pričujoči tematiki ter izmenjava izkušenj med družinami.

Iniciativa je priredila pogovorne večere v Celovcu, Podjuni, Rožu in na Zilji na teme »Sodobni izzivi za dvo- in večjezične družine«, »Ali sem v manjšini ali v večini?«, »Kaj pravijo sorodniki?«, »Rituali v dvo- in večjezičnih družinah« ter večer na temo »Narečje in regionalna identiteta«. Glavno težišče vsake prireditve so bili pogovori po skupinah, izsledki pogovorov pa so postali osnova za dvojezično brošuro »Dvo- in večjezičnost v družini – 12 spodbud za sožitje v družini/Zwei- und Mehrsprachigkeit in der Familie – 12 Impulse für Sprachenvielfalt in der Familie« (Piko-Rustia idr., 2011). Nositelji iniciative so bili Univerza v Celovcu, Katoliška akcija in Dušnopastirski urad, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik in Župnija svetega Cirila in Metoda v Celovcu.

Nositelji iniciative so se zavedali, da je treba jeziku, ki v javnosti ni ali pa je zelo slabo prisoten, posvetiti posebno pozornost. Zato je iniciativa namenjala posebno pozornost slovenščini kot družinskemu jeziku in slovenščini kot družbenemu jeziku, ki ga je treba krepiti na vseh ravneh in ga razvijati že od samega začetka v najožjem družinskem krogu.

Družina je tista institucija, v kateri razvijamo prvi odnos do jezikov ter s tem do soljudi in do sveta. Z družinsko vzgojo si pridobimo svoj pogled na ljudi, na družbo in na jezike. Ravnanje z jeziki v dvo- in večjezični družbi je poseben izziv, ki od vsakogar zahteva spoštljivo ravnanje z lastnim jezikom in jeziki drugih. Živeti enakovrednost jezikov je zahteven cilj, ker v situacijah navadno prevladuje en jezik. Dosežemo ga z različnimi modeli pogovorov (Piko-Rustia idr., 2011: 5–6).

Pričujoče misli so zapisane v uvodu brošure, ki vabi družine k pogovoru. Posamezne teme v njej naj bi dvo- in večjezične družine spodbudile, da v medsebojnih pogovorih iščejo smernice za različne življenjske situacije. Odkritosrčni pogovori naj krepijo medsebojno razumevanje in družini omogočijo, da razvije vse svoje potenciale (Piko-Rustia idr., 2011: 6).

Vprašanja jezika in kulture se začnejo pojavljati že na samem začetku, ko se dva zaljubita in odločita za skupno življenje. Posebno intenzivno je za mlado družino obdobje pričakovanja in rojstvo otroka. Mlada družina, ki jo spremljajo bližnji in daljnji sorodniki, bližnji in daljnji prijatelji in znanci, začenja razvijati svoj model družinskega življenja in svoj model družinske jezikovne kulture, ki vključuje v družini prisotne jezike in kulture. Pomembno je, da starši v družini jezikov ne mešajo in da vsak z otrokom dosledno govori v svojem jeziku. Dvo- in večjezične družine dobivajo še globlje odtenke s prisotnostjo različnih narečij, ki jih je prav tako treba umestiti v družinsko življenje ter družinski vsakdan ožje in širše družine.

Konfliktne situacije se navadno pojavijo, če je kdo v manjšini in drugi v večini in je treba razmerje pre(moči) zavestno izravnati, zato je za reševanje konfliktov treba najti načine, ki privedejo do uspešne rešitve nesoglasij. Osnova za vsako reševanje problemov je (z)možnost za odkrit pogovor.

Odraščanje v dvo- in večjezičnem družinskem okolju je vsakodnevni izziv, ki se obrestuje, če izzive sprejmemo in se trudimo za enakovredno sožitje dveh ali več jezikov doma in v družbi. Mlade dvo- in večjezične družine na Koroškem danes v večji meri kot nekoč slovenščino enakovredno vključujejo v družinski vsakdan in se z otroki dosledno pogovarjajo v slovenskem jeziku, kar v dvo- in večjezičnih družinah otrokom omogoča tudi identifikacijo s slovenskim jezikom in kulturo.

3 Jezikovna iniciativa »slovenščina v družini«

Na pobudo Janka Zerzerja, bivšega predsednika Krščanske kulturne zveze, je v letu 2010 pri Krščanski kulturni zvezi začela delovati iniciativa »Slovenščina v družini«,[3] ki jo podpirajo kulturne, izobraževalne in znanstvene ustanove ter mediji na Koroškem. Glavni cilj iniciative je ozaveščati družine, da dosledno uporabljajo slovenščino v družinskem krogu in javnosti. Iniciativa želi podpirati in ozaveščati ljudi, ki govorijo slovensko, da naj cenijo to, kar znajo, ter jih spodbujati, da tega znanja ne obdržijo zase, temveč ga dajo naprej naslednjim generacijam. Treba se je zavedati, da človek vnese v družino svoj jezik kot kulturni kapital le tedaj, ko ga goji, ohranja, razvija in predaja naslednjim rodovom.

Nekdanji šolski nadzornik za višje šole s slovenskim učnim jezikom, zgodovinar Teodor Domej, je v letu 2010 ob slovenskem kulturnem prazniku ugotovil, da število prijav k dvojezičnemu pouku na Koroškem razveseljivo narašča, znanje slovenščine pa pri otrocih zaskrbljujoče upada. Ta razkorak postaja vedno večji, zato je treba pravočasno ujeti korak, če želimo, da bo na Koroškem slovenščina ostala živ jezik, ki se ga je mogoče naučiti tudi doma, ne le v šoli. Teodor Domej je takrat povedal: »Odločitev o tem, kateri jezik bo otrokov prvi jezik, sprejmejo starši. Kot ne smemo novorojenčka prepustiti samemu sebi, ker ne bi mogel preživeti, tudi ne smemo pričakovati, da se bo jezikovno razvil brez naše vztrajne in ljubeče pozornosti. Ali drugače rečeno, slovenski jezik si jemljemo sami, če ga ne dajemo naprej.«[4]

Četudi imamo danes na Koroškem ugodne družbene pogoje, se je treba še kako zavedati, da se otroci slovenskega jezika ne naučijo sami od sebe, ker je slovenščina v družbi le slabo ali pa sploh ni prisotna. Narečje je most do slovenskega knjižnega jezika, zato je tem bolj pomembno, da mlade družine z otroki govorijo v narečnih govorih, ki so v družinah prisotni (lahko jih je tudi več).

Iniciativa »Slovenščina v družini«, v katero je vključen tudi inštitut Urban Jarnik, med drugim pripravlja narečne zgoščenke v lokalnih govorih južne Koroške, ki naj otrokom na sodoben način približajo lokalne pravljice in pripovedi v domačem govoru. Otroci lahko zgoščenke poslušajo večkrat in tako usvojijo vsebino in jezik. Hkrati pa narečne zgoščenke tudi ohranjajo staro narečno koroško besedišče. V priloženih knjižicah k zgoščenkam so objavljena narečna pripovedna besedila, vsaka knjižica vsebuje tudi slovar narečnih in manj znanih besed. Doslej je izšlo šest zgoščenk, in sicer v sodelovanju s kulturnim društvom SPD Zila (sekcija zila-film) zgoščenka v ziljskem narečju (Črnjəva kapca, 2011), s kulturnim društvom SPD Rož v rožanskem narečju (To ja nəhčer ƙne vi …, 2012), s kulturnim društvom KPD Drava v podjunskem narečju (Kralj Matjaž, 2012), s kulturnim društvom KPD Planina v selskem govoru (Dba munija, 2015), s kulturnim društvom SPD Danica v govorih Šentprimoža in okolice (Povodni mož, 2018) in s kulturnim društvom SKD Jepa – Baško jezero v govorih iz okolice Baškega jezera (Pod Jepo doma, 2023).

Slika 1: Punam po domače = Govorim po domače. Darilne vrečke s koroškimi narečnimi izrazi (foto: Vincenc Gotthardt, 2016).

Iniciativa »Slovenščina v družini« je pripravila tudi posvete s predavanji o slovenskem jeziku v zamejstvu. Posveti so potekali v Tinjah (Slovenščina – živ jezik v družini in javnosti, 2014), v Naborjetu v Kanalski dolini (Slovenščina in WhatsApp – od zibelke do družbenih omrežij, 2015), v Plešcih na Hrvaškem (Slovenščina v družini in javnosti – jezikovne iniciative in potreba po njih, 2016), v Porabju (Govorimo svoj jezik, 2017) in na Štajerskem (Slovenščina v družini – jezik med funkcionalnostjo in identiteto, 2018). Krščanska kulturna zveza je izdala zbornike s posvetov (Kuchling ur., 2015; 2016; 2018; 2019).

Skrb za jezik v družinah je naloga vseh družin, ki se morajo jeziku v družinah ljubeče posvetiti, da ga lahko ohranimo in razvijamo na vseh ravneh družbenega življenja, od narečnih govorov do pogovornega knjižnega jezika, od športnega, gospodarskega in znanstvenega jezika do gledališke besede in leposlovja. Pomemben je tudi slovenski mladinski govor, pri katerem je na Koroškem opazno, da mladinci in mladinke kot poseben jezikovni kod uporabljajo tudi koroška slovenska narečja.

4 Dokumentacija slovenskih narečij kot temelj jezikovne in kulturne identitete

Inštitut Urban Jarnik posebno pozornost namenja dokumentaciji koroških narečij znotraj etnoloških raziskav. Otroške narečne pesmice so predstavljene v publikaciji o otroških igrah na Koroškem (Sereinig, 2003). Narečne izraze iz vseh treh koroških dolin najdemo v knjižni zbirki »Tako smo živeli – življenjepisi koroških Slovencev« (1–12), v kateri je objavljenih blizu 150 življenjepisov koroških Slovencev in Slovenk (Makarovič, 1993–2002). V vsaki knjigi je objavljen slovar narečnih in manj znanih besed.[5] V življenjepisih so opisane tudi bridke usode koroških Slovencev in Slovenk, ki so trpeli zaradi nacizma in vsakovrstnih diskriminacij, a so vendar vseskozi ohranili slovensko jezikovno in kulturno zavest.

Kulturno društvo SPD Kostanje, Krščanska kulturna zveza in Slovenska prosvetna zveza so v letu 2002 odprli Etnološki muzej Kostanje, v katerem je okoli 400 muzejskih predmetov opisanih tudi s kostanjškimi narečnimi izrazi v slovenščini in nemščini. Muzej v Drabosnjakovem domu na Kostanjah ponuja tudi posebna vodstva za otroke.[6]

Slika 2: Etnološki muzej Kostanje (foto: Iztok Illich, 2011).

Slika 3: Zbirka predmetov v Etnološkem muzeju na Kostanjah (foto: Franc Opetnik, 2016).

Narečja, ki izginjajo, danes postajajo močan identifikacijski dejavnik, ki omogoča oblikovanje lokalne identitete. Kot danes spet odkrivamo domačo hrano, tako tudi številni ponovno odkrivajo posebnosti domače slovenske govorice, ki omogoča intimno navezanost na domači kraj in posebno prepoznavnost v širšem svetu.

4.1 Narečni slovarji

V letu 2017 je izšel slovarček domačih narečnih besed iz Zgornjega Roža »Marnvam po domače – živi narečni besednjak slovenskega govora v Zgornjem Rožu od Huma pri Rožeku do Mute pri Svečah« (Kattnig, 2017). Slovar je nastal na osnovi rokopisa patra Bertranda Kotnika (1913–2009), ki se nahaja v njegovi zapuščini in je pomemben dokument nekdanje žive govorice Slovencev Zgornjega Roža. Gradivo je zbral, uredil in dopolnil Franc Kattnig, nečak patra Bertranda Kotnika, knjigo so izdali kulturno društvo KD Peter Markovič, inštitut Urban Jarnik in Mohorjeva založba. Slovar ohranja spomin na preteklo življenje in spodbuja, da domačo govorico še naprej ohranimo živo, a v sodobni obliki, v kateri danes opisujemo domači svet okoli sebe.

V letu 2010 je Milka Kriegl iz Zahomca na Zilji začela pregledovati in dopolnjevati ziljski narečni slovar, ki ga je sodelavka inštituta, etnologinja Uši Sereinig, odkrila v zapuščini Julija Felaherja v Arhivu Republike Slovenije. V letu 2017 je Milka Kriegl inštitutu predala obsežen tipkopis ziljskih narečnih besed z razlagami. Delo stalno dopolnjuje. Inštitut Urban Jarnik pripravlja ziljski narečni slovar iz spodnjega dela Spodnje Zilje, ki naj bi bil po objavi dostopen tudi na spletnem portalu Fran.[7]

V letu 2017 je nekdanji vodja Biroja za slovensko narodno skupnost pri deželi Koroški, pravnik Pavel Apovnik, inštitutu Urban Jarnik izročil obsežno narečno gradivo iz Podjune. To je leksikon slovenskega narečja v pliberškem okolju z ustreznicami v slovenskem knjižnem jeziku, v nemškem jeziku in z etimološko razlago. Njegov leksikon obsega okoli 4.000 geselskih besed. Slovar je pripravljen za objavo in bo predvidoma izšel v letu 2024.

4.2 Narečne pripovedi

Inštitut Urban Jarnik je podprl pripravo knjige koroških pravljic, povedk in drugih pripovedi za zbirko »Glasovi«. Koroška zbirka z naslovom »Iz semena pa bo lipa zrasla« (Piko, 1996) vsebuje 182 slovenskih narečnih pravljic in povedk iz Roža, Podjune in z Zilje iz arhiva slovenskega sporeda avstrijske radiotelevizije ORF v Celovcu. Del gradiva je bil zbran na terenu. Pripovedi so zapisane v narečju, dodani so prepisi v slovenski knjižni jezik. Zbirka vsebuje tudi slovar manj znanih narečnih besed. Knjigi je priložena zgoščenka arhivskih posnetkov slovenskega sporeda avstrijske radiotelevizije ORF v Celovcu. Novejše lokalne pripovedi so zbrane tudi v krajevnih monografijah o Dobrli vasi, Vogrčah, Selah, ki jih je uredila etnologinja Marija Makarovič (1994; 1995; 1996).

4.3 Narečno leposlovje

Inštitut Urban Jarnik izdaja tudi narečno leposlovje. Leta 2014 je izšla pesniška zbirka »Zilščə pušəlč – pesmi s Spodnje Zilje« (Bartoloth, 2014). Zbirka vsebuje pesmi v ziljskem narečju s prevodi v knjižno slovenščino in nemščino. Dodan ji je tudi slovar narečnih besed. Knjigi je priložen DVD s posnetki narečnih pesmi, ki jih bere avtorica.

Pesnica Marija Bartoloth z Gorjan na Zilji v svojih pesmih z največjo skrbnostjo uporablja »besede, ki so na Zilji doma«, zato njena lirika ne izraža le njenih čustev, doživetij, izpovedi ter opisov vsakdanjega življenja na Zilji, temveč tudi njeno močno zavest, da je treba ziljske narečne besede, ki z naglico tonejo v pozabo, zapisati in jih tako ohraniti za generacijo mlajših rodov.

V letu 2018 je inštitut Urban Jarnik od pesnice Marije Bartoloth prejel avtorsko pravljico v ziljskem narečju z naslovom »Mijalca, majalca – ziljska basen«, v kateri so ohranjene posebnosti spodnjeziljskega narečja. Basen, ki je ziljski izraz za vse pripovedne vrste, pa opozarja tudi na geografske značilnosti Zilje. Knjiga vsebuje slovar manj znanih narečnih besed in zgoščenko s posnetkom pravljice v narečju, ki jo bere avtorica (Bartoloth, 2021).

5 Lokalne pesmarice

V letu 2017 je izšla obsežna pesmarica »Tiha zemlja – pesemsko izročilo z Radiš in iz okolice« (Tolmaier, 2017), ki vsebuje pesmi iz starejših in novejših pesmaric ter neobjavljene pesmi iz arhiva Krščanske kulturne zveze, Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik, Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU in zasebnih arhivov. Številne pesmi so uredniku NužejuTolmaierju zapeli domačini in domačinke. Knjigi so priložene tri zgoščenke, na katerih so prirejene pesmi iz arhivskih virov in posnetki, ki pričajo o živem petju na Radišah. Zanimiva je

zlasti radiška novoletna kolednica, saj najdemo besedilo kolednice v prvi kitici »Bienahtne pesmi« že v Tinjski rokopisni pesmarici iz leta 1839 (Orožen, 2005: 37).

Pri koledovanju na Radišah sodelujejo tudi mladi pevci. Leta 1999 je pokojni zbiratelj ljudskih pesmi Lajko Milisavljevič na zgoščenki »Eno pesem hočmo peti« (Milisavljevič, 1999) predstavil slovenske koroške koledniške pesmi in tako spodbudil, da naj koledovanja – kjer so jih že bili ponemčili – ponovno izvajajo s slovenskimi koledniškimi pesmimi. Tudi pri ziljskem žegnu in ziljskem štehvanju ponovno segajo po izvirnih domačih obrednih pesmih, ki so jih v času po drugi svetovni vojni ponemčili. V letu 2018 je bil element »Ziljski žegen in ziljska noša« sprejet v avstrijski Unescov seznam nesnovne kulturne dediščine – kot prvi dvojezični element na avstrijskem seznamu.[8]

V letu 2014 je izšla obsežna pesmarica »Dr bə Zila kna biva – ljudske pesmi z Zilje iz zapuščine Lajka Milisavljeviča«, ki so jo izdali Krščanska kulturna zveza, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, Kulturno društvo Mohorjan na Prevaljah, Javni sklad RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti in Mohorjeva založba (Gašperšič idr., 2014). Uvodni del knjige vsebuje spomine na življenje, delo in osebnost Lajka Milisavljeviča in kratek opis ziljskega narečja. Pesmim v ziljskih govorih so dodane opombe in razlage manj znanih narečnih besed. Ob koncu je dodan še seznam narečnih besed z razlagami. V zapuščini Lajka Milisavljeviča je ohranjenih še nad 300 neobjavljenih pesmi iz Roža in nad 400 pesmi iz Podjune, ki pričajo o bogati pevski in jezikovni kulturi obeh dolin. Pesmarici sta v pripravi za objavo.

Ljudske in druge pesemske zbirke so predstavljene na spletnih straneh inštituta Urban Jarnik in Krščanske kulturne zveze.[9]

6 Ledinska in hišna imena kot temelj lokalne in regionalne identitete

V letu 2010 so bila slovenska ledinska in hišna imena na Koroškem sprejeta v avstrijski Unescov seznam nesnovne kulturne dediščine.[10] Prostovoljci – kulturna društva in posamezniki – v sodelovanju s strokovnjaki in strokovnjakinjami zbirajo in zapisujejo domača imena, ki so večinoma del ustnega izročila. Objavljajo jih na zemljevidih v narečni in standardni obliki.

Slovenska ledinska in hišna imena so živa kulturna dediščina, ki je globoko zasidrana v zavesti slovensko in tudi nemško govorečih Koroščev in Korošic, ta imena so bistven del kulturne in jezikovne identitete koroških Slovencev in Slovenk. Dokumentacija imen je pomembna tudi za razumevanje gospodarskega in socialnozgodovinskega razvoja Koroške.

Sodobno obliko prenašanja imen nudi kulturni portal FLU-LED (www.ledinskaimena.si), na katerem so objavljeni interaktivni zemljevid z zvočnimi primeri ter vsi doslej tiskani zemljevidi na avstrijskem Koroškem in Zgornjem Gorenjskem. V obdobju 2011–2015 je potekal evropski čezmejni projekt FLU-LED v okviru programa OP SI-AT 2007–2013. Nosilci projekta so bili Slovenska prosvetna zveza (vodilni partner), Krščanska kulturna zveza, Razvojna agencija Zgornje Gorenjske in Gornjesavski muzej Jesenice. Inštitut Urban Jarnik je bil v projekt vključen kot strokovni izvajalec za pripravo poenotene metodologije in za pripravo zemljevidov. Leta 2012 je izšla publikacija »Metode zbiranja hišnih in ledinskih imen« (Klinar idr., 2012), ki obravnava vprašanja terenskega zbiranja, vprašanje ustrezne transkripcije narečnih imen in vprašanja standardizacije imen. Doslej je na Koroškem izšlo enajst zemljevidov za osem občin, številni zemljevidi so v pripravi. Inštitut Urban Jarnik pri pripravi zemljevidov nudi strokovno pomoč.

Pomemben cilj konvencije UNESCO o nesnovni dediščini je, da nesnovno dediščino spoznajo in usvojijo mladi. Zato so pomembni šolski projekti.

Junija 2018 je inštitut Urban Jarnik na Slovenski gimnaziji v Celovcu v okviru gimnazijskega dneva oblikoval delavnico na temo ledinskih in hišnih imen na Koroškem. Junija 2019 sta Martina Piko-Rustia in Vinko Wieser na pobudo Biroja za slovensko narodno skupnost dežele Koroške v okviru kulturnega tedna v Velikovcu oblikovala delavnico na Gimnaziji Alpe-Jadran v Velikovcu. Rezultate zbiranja ledinskih in hišnih imen v Podjuni so dijaki in dijakinje 3. in 4. razreda velikovške gimnazije, ki tam obiskujejo pouk slovenščine kot prosti predmet, predstavili konec junija 2019 na prireditvi z naslovom »Ledinska in hišna imena kot kulturna dediščina neke regije« v kulturnem domu kulturnega društva »PD Lipa« v Velikovcu.

Septembra 2019 je na Slovenski gimnaziji potekala prireditev Teden koroških Slovencev. V sklopu tega tedna sta Vinko Wieser in Martina Piko-Rustia vodila delavnico v 3. a- in 4. b-razredu na temo »Naša hišna in ledinska imena«. Dijaki in dijakinje so zbirali hišna in ledinska imena v svojih domačih krajih v Podjuni in Rožu, Mežiški dolini in v drugih krajih Slovenije, od koder prihajajo. Večje število dijakov in dijakinj živi v Celovcu. Dijaki in dijakinje iz Celovca so dokumentirali cestna imena, poimenovana po Slovencih, Slovenkah in osebnostih iz slovenske kulturne zgodovine ter stara imena vasi na območju Celovca. Projekt je potekal v programu CarinthiJa 2020, rezultati delavnice pa so predstavljeni na spletni strani Slovenske gimnazije (www.slog.at).

Oktobra 2020 so na Slovenski gimnaziji v Celovcu v okviru Tedna koroških Slovencev ponovno ponudili delavnico o hišnih in ledinskih imenih za 2. Kugyjev razred (2. c). Zanimanje učenk in učencev je bilo veliko.

Slika 4: Kažipoti s hišnimi imeni v Selah (foto: Nanti Olip, 2012).

Slika 5: Avtobusna postaja z dvojezičnim napisom v Selah (foto: Nanti Olip, 2012).

7 Raziskave o mladih v zamejstvu

Med letoma 2013–2016 je bil inštitut Urban Jarnik vključen v temeljni raziskovalni projekt »Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi«. Nositelj projekta je bil Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani (INV) v sodelovanju z zamejskimi raziskovalnimi inštituti: Slovenskim raziskovalnim inštitutom (SLORI) v Trstu, Slovenskim znanstvenim inštitutom (SZI) v Celovcu in Slovenskim narodopisnim inštitutom Urban Jarnik. Projekt je financirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost (ARRS). Projektna zasnova je izhajala iz spoznanja, da so mladi v zamejstvu osrednje

vprašanje aktualnega zgodovinskega trenutka vsakega od štirih zamejstev v Avstriji, Italiji, na Hrvaškem in Madžarskem. Raziskava temelji na kvantitativnem anketiranju in kvalitativnih narativnih intervjujih ter pregledu relevantne literature. Med letoma 2017–2018 so izšle tri publikacije, v katerih je predstavljen splošni položaj mladih v zamejstvu (Kržišnik-Bukić, 2017), identitetne opredelitve mladih v slovenskem zamejstvu (Obid, 2018) in družbena participacija mladih v zamejstvu (Jagodic, 2018). Četrti zvezek na temo »Jezikovni profil mladih v slovenskem zamejstvu« je izšel v letu 2019 in obravnava jezikovne opredelitve mladih v zamejstvu (Novak-Lukanovič, 2019).

Raziskava je pokazala, da so pomemben dejavnik za razvoj manjšine pravni okviri, ki so učinkoviti, če iz njih sledi dejanska funkcionalnost jezika. Raziskava potrjuje dejstvo, da so za ohranitev jezika bistvene družine, saj socializacija v slovenskem jeziku poteka prav tam. Pomembno okolje za ohranitev slovenščine so slovenska društva in ustanove, kjer se mladi večinoma pogovarjajo slovensko. Pri rabi slovenščine v javnosti izstopajo banke, slovenske posojilnice, saj je polovica anketirancev navedla, da tam govori izključno ali večinoma slovensko. Sicer pa je slovenščina v vseh zamejskih prostorih v javnem življenju slabo prisotna.

Na Koroškem jezikovno in kulturno živa narodna skupnost skrbi za pogoje, ki omogočajo učenje slovenskega jezika in aktivno rabo slovenščine v vsakdanu – v družini, šoli in društvih. Otroci in mladi iz neslovenskih družin se tako lažje naučijo slovenskega jezika kot v okoljih, kjer je avtohtona narodna skupnost šibkejša ali pa ni več prisotna. V teh okoljih je za ponovno učenje in razvoj jezika potreben večji napor.

8 Namesto zaključka – perspektive

Pa vendar bodo Slovenci kot jezikovna, kulturna in narodna manjšina v zamejskem prostoru obstali le, če bodo govorili jezik doma v družini vsi, ki slovenski jezik znajo v narečni, knjižni pogovorni ali knjižni obliki.

V vseh slovenskih zamejstvih v 21. stoletju – v primerjavi z 20. stoletjem – danes opažamo razveseljiv razvoj: odnos do slovenščine v manjšinskih okoljih se spreminja, število prijav k pouku slovenščine narašča, mnogi se tudi ponovno zavedajo svojih korenin. Pa vendar bodo Slovenci kot jezikovna, kulturna in narodna manjšina v zamejskem prostoru obstali le, če bodo govorili jezik doma, v družini vsi, ki slovenski jezik znajo v narečni, knjižni pogovorni ali knjižni obliki. V manjšinskih okoljih je geslo »Govorimo svoj jezik?« nemalokrat postavljeno kot vprašanje ali pa kot imperativ »Govori svoj jezik!«. Jezik postane samoumeven del vsakdanjika posameznika, če »govorimo svoj jezik kjerkoli, kadarkoli« (Piko-Rustia, 2019: 15).

9 Viri in literatura

Bartoloth, Maria (2014): *Zilščə pušelč – pesmi s Spodnje Zilje/Gedichte aus dem unteren Gailtal*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba.

Bartoloth, Maria (2021): *Mijalca majalca – zilska basən*. Ziljska basen/Ein Gailtaler Märchen. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba.

Gašperšič, Egi idr. (2014): *Dr bə Zila kna biva – ljudske pesmi z Zilje iz zapuščine Lajka Milisavljeviča*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba.

Jagodic, Devan (ur.) (2018): *Družbena participacija mladih v slovenskem zamejstvu*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja; Celovec: Slovenski znanstveni inštitut in Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik; Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.

Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja; Celovec: Slovenski znanstveni inštitut in Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik; Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.

Kattnig, Franc (ur.) (2017): *Marnvam po domače – živi narečni besednjak slovenskega govora v Zgornjem Rožu od Huma pri Rožeku do Mute pri Svečah*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba.

Klinar, Klemen idr. (2012): *Metode zbiranja hišnih in ledinskih imen*. Projekt FLU-LED v okviru Operativnega programa Slovenija – Avstrija 2007–2013. Jesenice: Gornjesavski muzej Jesenice.

Kržišnik-Bukić, Vera (ur.) (2017): *Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu*.

Kuchling, Martin (ur.) (2015): *Slovenščina, živ jezik v družini in javnosti*. Prispevki s posveta 14. 11. 2014 v Katoliškem domu prosvete v Tinjah. Celovec: Krščanska kulturna zveza, Iniciativa Slovenščina v družini.

Kuchling, Martin (ur.) (2016): *Slovenščina in WhatsApp – od zibelke do družbenih omrežij*. Prispevki s posveta 6. 11. 2015 v Naborjetu v Kanalski dolini. Celovec: Krščanska kulturna zveza, Iniciativa Slovenščina v družini.

Kuchling, Martin (ur.) (2018): *Slovenščina v družini in javnosti – jezikovne iniciative in potreba po njih*. Prispevki s posveta 30. 9. 2016 v Plešcih. Celovec: Krščanska kulturna zveza, Iniciativa Slovenščina v družini.

Kuchling, Martin (ur.) (2019): *Slovenščina v družini – govorimo svoj jezik*. Prispevki s posveta 10. 11. 2017 na Gornjem Seniku. Celovec: Krščanska kulturna zveza, Iniciativa Slovenščina v družini.

Novak-Lukanovič, Sonja (ur.) (2019): *Jezikovni profil mladih v slovenskem zamejstvu*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja; Celovec: Slovenski znanstveni inštitut in Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik; Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.

Makarovič, Marija (ur.) (1993–2002): *Tako smo živeli – življenjepisi koroških Slovencev, 1–12*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva družba.

Makarovič, Marija (1994): *Sele in Selani*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva družba.

Makarovič, Marija (ur.) (1995): *Osem stoletij Vogrč*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva družba.

Makarovič, Marija (ur.) (1996): *Dobrla vas in okolica – iz preteklosti v sedanjost/Eberndorf und Umgebung – Vergangenheit und Gegenwart*. Celovec, Ljubljana in Dunaj: Mohorjeva družba.

Milisavljevič, Lajko (1999): *Eno pesem hočmo peti. Koledovanje na Koroškem*. Tonski dokument, zgoščenka s priloženo brošuro. Celovec: Krščanska kulturna zveza, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik.

Obid, Milan (ur.) (2018): *Identitetne opredelitve mladih v slovenskem zamejstvu*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja; Celovec: Slovenski znanstveni inštitut in Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik; Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.

Orožen, Martina (ur.) (2005): Tinjska rokopisna pesmarica. Maribor: Slavistično društvo.

Piko, Martina (1996): *Iz semena pa bo lipa zrasla. Pravlice, storije in basmi s Koroške*. Glasovi, 14. knjiga. Ljubljana: Kmečki glas.

Piko-Rustia, Martina (2016): Žabarin, marnvam, punam, mornjem po domače – narečje v družinah na avstrijskem Koroškem. *Jezikoslovni zapiski – zbornik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša*, 22, štev. 1.

Piko-Rustia, Martina; Rosenzopf-Jank, Anton; Wakounig, Vladimir; Zablatnik, Pavel (2011): *Dvo- in večjezičnost v družini – 12 spodbud za sožitje v družini/Zwei- und Mehrsprachigkeit in der Familie – 12 Impulse für Sprachenvielfalt in der Familie*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba.

Piko-Rustia, Martina (2019): Govorimo svoj jezik. V Kuchling, Martin (ur.): *Slovenščina v družini – govorimo svoj jezik* (str. 9–16). Prispevki s posveta 10. 11. 2017 na Gornjem Seniku. Celovec: Krščanska kulturna zveza, Iniciativa Slovenščina v družini.

Sereinig, Uši (2003): *Križ kraž kralj Matjaž – otroške pesmi, igre in igrače na južnem Koroškem*. Celovec: Slovenski narodopisni inštitut in društvo Urban Jarnik.

Tolmaier, Nužej (2017): *Tiha zemlja – pesemsko izročilo z Radiš in iz okolice/Liedgut aus Radsberg und seiner Umgebung*. Celovec: Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, Krščanska kulturna zveza; Ljubljana: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti.

Spletne strani

Kulturni portal ledinskih in hišnih imen/Kulturportal der Flur- und Hausnamen (2018). Celovec: Slovenska prosvetna zveza. Pridobljeno 5. 9. 2023: www.ledinskaimena.si, www.flurnamen.at.

Krščanska kulturna zveza (2023). Pridobljeno 25. 8. 2023: www.kkz.at.

Slovensko prosvetno društvo Drabosnjak (2022): Pridobljeno 31. 10. 2023: www.drabosnjak.at.

Slovenščina v družini (2023). Celovec: Krščanska kulturna zveza. Pridobljeno 25. 8. 2023: https://www.kkz.at/dejavnost/C78.

Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (b. d.). Ljubljana: ISJFR ZRC SAZU. Pridobljeno 27. 10. 2023: www.fran.si.

Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik (b. d.). Pridobljeno 25. 8. 2023: www.ethno.at.

Slowenische Flur- und Hofnamen in Kärnten (2010). Wien: Österreichische UNESCO-Kommission, www.unesco.at. Pridobljeno 27. 10. 2023: https://www.unesco.at/kultur/immaterielles-kulturerbe/oesterreichisches-verzeichnis/detail/article/slowenische-flur-und-hofnamen-in-kaernten.

Untergailtaler Kirchtagsbräuche und Untergailtaler Tracht/Ziljski žegen in ziljska noša (2018). Wien: Österreichische UNESCO-Kommission, www.unesco.at. Pridobljeno 27. 10. 2023: https://www.unesco.at/kultur/immaterielles-kulturerbe/oesterreichisches-verzeichnis/detail/article/untergailtaler-kirchtagsbraeuche-und-untergailtaler-tracht-ziljski-zegen-in-ziljska-nosa.

Zgoščenke

Črnjəva kapca (2011). Črnjəva kapca – pravljice v ziljskem narečju, CD in knjižica z besedili. SPD Zila, Bistrica na Zilji, in Iniciativa Slovenščina v družini (zanjo KKZ), Celovec.

To ja nəhčer ƙne vi … (2012). To ja nəhčer ƙne vi … Basni in pesmi v rožanskem narečju – Miklova Zala za otroke, CD in knjižica z besedili. SPD Rož, Šentjakob v Rožu, in Iniciativa Slovenščina v družini (zanjo KKZ), Celovec.

Kralj Matjaž (2012). Kralj Matjaž – pripovedke v podjunskem narečju, CD in knjižica z besedili. KPD Drava, Žvabek, in Iniciativa Slovenščina v družini (zanjo KKZ), Celovec.

Dba munija (2015). Dba munija – basni, pripovedke in pesmi v selskem narečju, CD in knjižica z besedili. KPD Planina, Sele, in Iniciativa Slovenščina v družini (zanjo KKZ), Celovec.

Povodni mož (2018). Povodni mož v Živovem bvat – pripovedke, basni in pesmi v šentprimoškem narečju, CD in knjižica z besedili. SPD Danica, Šentprimož, in Iniciativa Slovenščina v družini (zanjo KKZ), Celovec.

Pod Jepo doma (2023). Pod Jepo doma – Kaku pojamo pa prabmə ukuələ Bašča izara, CD in knjižica z besedili. SPD Danica, Šentprimož, in Iniciativa Slovenščina v družini (zanjo KKZ), Celovec.

10 Opombe

[1] Informacije o inštitutu Urban Jarnik so na spletni strani www.ethno.at.

[2] Spletna stran: www.ledinskaimena.si oz. www.flurnamen.at.

[3] Glej spletno stran Krščanske kulturne zveze: https://www.kkz.at/dejavnost/C78.

[4] Neobjavljen govor Teodorja Domeja ob slovenskem kulturnem prazniku 3. februarja 2010 v Celovcu.

[5] Etnološke in druge publikacije, ki jih je izdal inštitut Urban Jarnik, so predstavljene na spletni strani inštituta: www.ethno.at.

[6] Informacije so na spletni strani www.drabosnjak.at

[7] Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU: www.fran.si.

[8] Glej: Untergailtaler Kirchtagsbräuche und Untergailtaler Tracht/Ziljski žegen in ziljska noša: https://www.unesco.at/kultur/immaterielles-kulturerbe/oesterreichisches-verzeichnis/detail/article/untergailtaler-kirchtagsbraeuche-und-untergailtaler-tracht-ziljski-zegen-in-ziljska-nosa.

[9] Glej: www.ethno.at, www.kkz.at.

[10] Glej: Slowenische Flur- und Hofnamen in Kärnten: https://www.unesco.at/kultur/immaterielles-kulturerbe/oesterreichisches-verzeichnis/detail/article/slowenische-flur-und-hofnamen-in-kaernten.

NAČINI OHRANJANJA SLOVENSKEGA JEZIKA V ZDRUŽENIH DRŽAVAH AMERIKE NEKOČ IN DANES

WAYS OF PRESERVING THE SLOVENIAN LANGUAGE IN THE USA IN THE PAST AND TODAY

✍ **Nuša Rožanc** *(nusa.rozanc@os-cerknica.si), mag. prof. anglistike, predmetna učiteljica na OŠ Notranjski odred Cerknica. Slovenija*

Povzetek

V prispevku prikazujem ohranjanje slovenskega jezika v ZDA v zadnjem stoletju. Mesto Cleveland v zvezni državi Ohio tako predstavlja največji družabni in kulturni prostor združevanja Slovencev v ZDA. S pomočjo strokovnih člankov, druge literature in pripovedovanjem sorodnika o svoji jezikovni izkušnji, ki je kot majhen deček s svojimi starši odšel v obljubljeno deželo, sem preučevala načine ohranjanja kulturnega izročila in jezikovne zavesti nekoč in danes. Tako so v preteklosti s pomočjo radijskih oddaj, časopisov, pevskih zborov, folklornih skupin, narodnih domov, sobotnih šol in nenazadnje vere razvijali in ohranjali slovenski jezik in kulturo, z razvojem digitalizacije pa so se pojavile nove oblike učenja, ki poleg jezikovnega znanja izboljšujejo tudi digitalno pismenost.

Abstract

In this article, I show the preservation of the Slovenian language in the USA in the last century. The city of Cleveland, Ohio, thus represents the largest social and cultural space for Slovenians in the USA. Through scholarly articles, other literature, and a relative's account of his own linguistic experience as a young boy who went with his parents to the 'promised land', I explored ways of preserving cultural traditions and linguistic consciousness in the past and present. In the past, radio broadcasts, newspapers, choirs, folklore groups, folk centres, Saturday school and, last but not least, church played a significant role to help immigrants in the USA to keep the Slovenian language and culture alive. With the development of digitalisation, new forms of teaching and learning have emerged that improve not only language skills but also digital literacy.

Ključne besede: izseljenci v ZDA, narodni dom, ohranjanje jezika, sobotna šola.

Keywords: immigrants in the USA, national home, language preservation, Saturday school.

1 Uvod

S prispevkom želim preučiti načine ohranjanja slovenskega jezika v ZDA, predvsem v mestu Cleveland, v zvezni državi Ohio, ki je znan kot mesto z največjo slovensko populacijo v Združenih državah Amerike. Zanima me, na kakšen način so izseljenci ostajali v stiku z maternim jezikom v preteklosti in kakšne možnosti učenja slovenskega jezika in kulture imajo potomci izseljencev danes, ko njihova primarna družina ne govori slovensko. Z zgodbo sorodnika, ki je odšel v Ameriko leta 1957, želim ugotoviti, na kakšen način je on in njegova družina ohranjala stik s slovenščino in domovino.

V Clevelandu živijo predvsem potomci Slovencev tretje in četrte generacije izseljencev, od katerih mnogi ne govorijo več slovensko, vendar čutijo veliko pripadnost do domovine svojih prednikov. V Clevelandu deluje šest narodnih domov, dve župniji, ki imata tudi sobotni šoli**,** štirje rekreacijski centri**,** več medijev, Slovenski muzej in arhiv in tudi edini muzej polke na svetu. (Slovenci v Severni Ameriki, b. d.)

2 Kako so nekoč v ZDA ohranjali slovenski jezik živ

2.1 Časopis

Susel (1992) je zapisal, da so časopisi v slovensko-ameriški skupnosti brez dvoma igrali pomembno vlogo. Časopisi so bili ogledalo slovenske skupnosti. Ameriška Domovina je bil časopis, ki je bil v celoti slovenski dnevnik, nato je izhajal kot tednik, v katerem je bila polovica strani angleških. Časopis je izhajal v Clevelandu, mestu z največ slovenskega prebivalstva v Združenih državah. Drugi pomembni časopisi so bili tudi Prosveta, Glasilo oziroma Amerikanski Slovenec in Glas ADZ.

Slovensko-ameriški časopis Prosveta (od 1908 do 1916 kot Glasilo Slovenske narodne podporne jednote) velja za največji časopis v slovenščini v ZDA. Objavljal je literarne in esejistične prispevke, ki so jih spremljale novice iz raznih delov ZDA. Leta 1999 je časopis prešel na digitalni način produkcije, na voljo pa je bil v obeh oblikah. Od 2001 je v tiskani obliki izhajal najprej tedensko, nato na štirinajst dni in nazadnje enkrat na mesec. V časopisu so bili objavljeni politično napredni prispevki, ki so podpirali delavsko gibanje in ekonomske pravice delavskega razreda. Poleg tega je časopis ponujal novice iz domače ameriške in mednarodne politike. Prosveta je prinašala lokalno obarvane novice, poročala o dogajanju iz vseh slovensko-ameriških »naselbin« v ZDA in tudi o dogajanju v Sloveniji. Časopis je namreč deloval tudi kot glasilo Slovenske narodne podporne jednote (SNPJ), svoje ustanoviteljice. (Pogačar, 2017)

Tudi Ameriško domovino so ljudje radi prebirali, saj je bilo poleg novic, dopisov in leposlovja tudi veliko oglasov. Leposlovje, ki se je nanašalo na slovensko pokrajino, ljudi in običaje, pa je predstavljalo namišljeni pobeg iz oddaljene Amerike v rodno Slovenijo. (Bačić, 2020)

2.2 Glasba in ples

Na II. konferenci slovenskih glasbenikov iz sveta in Slovenije je spregovoril dr. Marjan Drnovšek, doktor zgodovinskih znanosti, znanstveni svetnik in arhivist, ki proučuje zgodovino slovenskih izseljencev v 19. in 20. stoletju. Skozi 19. in 20. stoletje je bil v izseljenstvu največji poudarek na cerkveni glasbi. Že v misijonarskem obdobju v ZDA so prihajajoči slovenski misijonarji glasbeno delovali med staroselci in prvimi slovenskimi izseljenci. Uporabljali so različne inštrumente (harmonij, orgle in klavir), izvajali skupinsko muziciranje, peli slovenske pesmi, prirejali in prevajali angleške pesmi. Drnovšek pravi, da je slovenska ljudska pesem predstavljala duhovni stik z domovino. V Clevelandu so ustanovili slovensko šolo, mladinske pevske zbore, prirejali koncerte, uprizarjali slovenske igre, opere in operete, vabili slovenske operne in koncertne pevce na gostovanja po slovenskih središčih v Združenih državah Amerike, vse z namenom ohranjanja slovenstva in slovenske glasbene dediščine. V Clevelandu imajo tudi edini slovenski glasbeni muzej na svetu. (Pomen in vloga glasbenega ustvarjanja med Slovenci po svetu, 2010)

Golež Kaučič (2014) je preučevala slovensko dramsko igralko Avgusto Danilovo, ki je še posebej močno zaznamovala slovensko izseljensko skupnost v ZDA, ko je v letih 1913–1920 in 1922–1926 snemala slovenske pesmi na gramofonske plošče. Delovala je v Jugoslovanskem klubu v New Yorku in v Dramskem društvu Ivan Cankar v Clevelandu. Nastopi Avguste Danilove so bili »propaganda slovenske pesmi«. Čeprav so bili namenjeni predvsem slovenskim izseljencem, so jo prišli gledat in poslušat tudi Američani.

2.3 Društva

Bratske podporne organizacije so predstavljale osnovno obliko organiziranosti slovenskih izseljencev v ZDA. V času 1. svetovne vojne so slovenski Američani ustanovili osem organizacij, ki so igrale vlogo zavarovalniških družb. Organizacije so skrbele za zavarovanje delavcev v primeru nesreč pri delu ali bolezni ter spodbujale izseljence k kulturnemu in političnemu združevanju slovenskih izseljencev. (Klemenčič, 2001b)

Največji slovenski organizaciji v Združenih državah Amerike sta *Slovenska narodna podporna jednota* (SNPJ, Slovene National Benefit Society) in *Kranjska slovenska katoliška jednota* (KSKJ, American Slovenan Catholic Union). Organizaciji sta članom omogočali druženje ter ohranjanje slovenskih navad in običajev. Danes delujeta kot zavarovalnici, kulturni ustanovi in povezovalki številnih slovenskih društev. Slovenski katoliški kulturni center v Lemontu blizu Chicaga pa predstavlja versko središče Slovencev v ZDA. Slovenska skupnost ima na tem območju okoli 40 hektarjev ozemlja, kjer so društveni prostori, dvorana, prostor za slovensko šolo in drugi prostori za različne družabne in športne aktivnosti. Velikega pomena je samostan slovenskih frančiškanov. (Slovenci v Severni Ameriki, b. d.)

2.4 Slovenski narodni domovi

Pomembno vlogo pri združevanju in organiziranju slovenskih izseljencev v ZDA so odigrali tudi Slovenski narodni domovi. Najznačilnejši je Slovenski narodni dom v Clevelandu na Aveniji St. Clair, v največji slovenski naselbini v ZDA. Nova stavba je bila leta 1924 zgrajena okrog viktorijanske hiše, v kateri je bil prvi slovenski dom. Poleg glavne dvorane s 1000 sedeži v

parterju in 324 na balkonu je v zgradbi enajst uradov, sedem trgovinskih lokalov, telovadnica, čitalnica in zasebna klubska soba. Prostore so najemala različna društva, slovenska šola, pevski zbori, dramska šola, šola moderne umetnosti, narodni muzej in druge organizacije. Kmalu po otvoritvi je Maksim Gaspari domu podaril svojo sliko »Mati Slovenija«. (Klemenčič, 2001a)

2.5 Vloga Cerkve

Cerkev je bila ključnega pomena pri ohranjanju slovenskega jezika, šolanju otrok, spodbujanju društvenega življenja, kulture in duhovnosti med slovenskimi izseljenci v tujini. Za uspešno delovanje cerkve v tujini so bili zaslužni škofi in duhovniki.

Poleg družine je imela in še vedno ima pomembno vlogo za ohranjanje slovenskega jezika in kulture tudi katoliška cerkev. Vse župnijsko življenje je bilo slovensko, gojili so verske običaje in navade kot v domovini. V župnijskih dvoranah so uprizarjali igre v slovenskem jeziku in tako utrjevali pripadnost slovenskemu narodu in rabo slovenskega jezika. Ker je bilo priložnosti za rabo slovenščine vse manj, je bila potreba po slovenski šoli, slovenskem dopolnilnem pouku, vse večja. (Jerman, 2023)

V Sloveniji že od leta 1927 deluje Rafaelova družba, ustanova za pomoč slovenskim izseljencem in zdomcem pri gojitvi njihovega slovenstva in katoličtva. Skrb zanje obsega versko, narodno, kulturno, prosvetno ter socialno področje in vključuje vse, kar more biti tem ljudem v pomoč. Rafaelova družba si tako prizadeva za informiranje in prebujanje ljudi v domovini k zavesti o slovenskem izseljenstvu, za povezovanje med domovino in tujino ter Slovencev v tujini med seboj. (Rafaelova družba, b. d.)

3 Kako se ohranja slovenski jezik živ v ZDA danes

3.1 Dopolnilni pouk v okviru sobotnih šol

Motik idr. (2016) razlagajo, da so se Slovenci od nekdaj veliko preseljevali iz gospodarskih, političnih in drugih razlogov. V državah, kjer so si ustvarili novo življenje, so se Slovenci združevali v slovenskih klubih in drugih skupnostih. Potomci izseljencev so se slabše sporazumevali v slovenskem jeziku in rodila se je ideja po organiziranem učenju slovenščine – začel se je dopolnilni pouk slovenščine v tujini.

Izseljenci v čezmorskih državah so se za učenje slovenščine in spoznavanje Slovenije v sobotnih šolah odločali predvsem zaradi čustvene navezanosti na domovino in ne iz razloga, da bi se nekoč vrnili v Slovenijo in bi poznavanje slovenščine predstavljal nujen faktor za življenje. Dopolnilni pouk slovenščine v tujini omogoča ustava Republike Slovenije in področna zakonodaja. Za udeležence je dopolnilni pouk brezplačen in poteka enkrat tedensko od dve do štiri ure v popoldanskem času. Največkrat je organiziran v javni šoli države gostiteljice, lahko pa poteka tudi v prostorih slovenskih skupnosti v tujini, v prostorih slovenskih katoliških misij ali celo v prostorih slovenskih diplomatskih predstavništev v tujini. Učenci se za pouk odločajo prostovoljno. Dopolnilni pouk poučujejo učitelji, ki jih je izbrala komisija v tujini pri slovenskem ministrstvu za izobraževanje. Večinoma ga izvajajo učitelji slovenščine ali učitelji razrednega pouka. Pri pouku razvijajo sociokulturno zmožnost. To pomeni, da se seznanijo z družbenimi, zgodovinskimi, naravnimi in kulturnimi dejstvi slovenskega prostora. Delo pa poteka večinoma v obliki projektov (npr. sodelovanje pri prireditvi, pisanje prispevkov za časopis, sodelovanje v literarnem natečaju ipd.). Poleg jezikovnega znanja pa jim dopolnilni pouk pomaga razvijati elemente nekaterih ključnih kompetenc, in sicer medkulturno zavest, učenje učenja, digitalno pismenost ipd.

V ZDA danes delujejo štiri sobotne šole, in sicer Slomškova slovenska šola v Lemontu, Illinoisu, ostale tri so v Clevelandu: slovenska šola sv. Vida, slovenska šola za odrasle sv. Vida in slovenska šola sv. Marije Vnebovzete. V sklopu sobotnih šol se udeleženci učijo slovenski jezik, seznanjajo se s slovensko kulturo in z geografskimi značilnosti Slovenije. (Jerman, 2023)

3.2 Tečaji v živo in spletni tečaji

Slovenski jezik se učijo tudi na Clevelandski državni univerzi (CSU). Slovenistiko so ustanovili leta 2008 na oddelku za moderne (kasneje svetovne) jezike, literature in kulture Filozofske fakultete CSU. Istega leta je na CSU začel delovati tudi Center za slovenske študije, ki ga je ustanovila Republika Slovenija skupaj s CSU. Od leta 2009 naprej ga vodi lektor Luka Zibelnik iz Slovenije. Od leta 2013 je lektorat slovenščine za študente CSU in zunanje udeležence CSU na voljo tudi na spletu. Od leta 2014 je spletni lektorat slovenščine na voljo slušateljem s celega sveta. Poučevanje poteka na treh ravneh, in sicer na začetniški, nadaljevalni in izpopolnjevalni ravni. (Jerman, 2023)

4 Slovenščina na preizkušnji – jezikovna pot sorodnika

Darko Perovšek se je rodil 15. septembra 1949 in je bratranec mojega pokojnega očeta. Tik pred svojim 74. rojstnim dnevom je z mano z največjim veseljem delil svojo življenjsko zgodbo, ki je bila ves čas prepletena z ljubeznijo do Slovenije in slovenščine, čeprav že od leta 1957 živi v ZDA.

Leta 1957 se je s svojo družino iz vasi Sušje pri Ribnici odpravil v Cleveland, Ohio ZDA. Bil je star 8 let in obiskoval je drugi razred osnovne šole v Sušju. Šolo je imel rad, imel je lepe ocene. Zaradi slabih življenjskih pogojev so se z družino odpravili v Ameriko, kamor je že prej odšel očetov stric Karl. Pravi, da je spomin na trenutek, ko je družini in prijateljem povedal, da gre v Ameriko, še vedno živ. Po začetnem navdušenju, da odhaja v Ameriko, je kmalu dojel, da za sabo pušča prijatelje, sorodnike, konja Puba, psa Bjankija, dom in gozd. Opiše, kako so se z enim velikim in enim manjšim kovčkom vkrcali na ladjo v Kopru. Ustavili so se v Casablanci (Maroko) kjer je prvič poskusil banano. Razložili so mu, da jo mora prej olupiti. Čudil se je ženskam, ki so rute nosile kar na glavah. Po 31-ih dneh je njihova ladja prispela v New York in zagledal je Kip svobode.

Darko pove, da sta on in njegova mlajša sestrica Silvia govorila le slovensko, njuna starša pa sta poleg slovenskega jezika govorila malo angleško, nemško in hrvaško. Po prihodu v New York so dobili dovoljenje za vstop v državo in odpravili so se na avtobusno postajo. Namenjeni so bili v Cleveland, Ohio, kjer sta živela očetov stric Karl in teta Rozi. Na avtobusni postaji sta jih pričakala stric in teta in bil je zelo vesel, da je lahko govoril še s kom drugim kot s starši. Doma v Sušju so se ljudje vozili s konji, kolesi, motorji, za daljšo pot so uporabljali avtobus ali vlak, njih pa je doletela čast, da so se z avtobusne postaje odpeljali z avtomobilom 1955 Plymouth.

V sosednji hiši je živel Karlov sin Robert z ženo in s tremi otroki. Otroci so se igrali skupaj, čeprav niso govorili istega jezika. Pravi, da so se sporazumevali kar z rokami. Po dveh tednih so odšli v skromno stanovanje in v treh tednih od prihoda sta starša dobila službo. Oče Silvester je začel delati v kovinski proizvodnji, mama Marija pa se je zaposlila v kegljišču in gostilni Skufca na ulici St. Clair, kjer je bila slovenska soseščina. Starša sta hodila v službo s tramvajem in opiše, kako je v primeru okvare kar voznik tramvaja izstopil iz vozila in odpravil okvaro.

Začel je obiskovati šolo St. Vitus (sv. Vid) in ponovno so ga dali v prvi razred, saj ni govoril angleško. Spominja se, kako mu je bilo težko, saj ni nič razumel. K sreči je bilo njihovo stanovanje v slovenski soseski. V trgovinah so govorili slovensko in v cerkvi St. Vitus so vsak dan potekale maše v slovenskem jeziku. Omeni tri duhovnike, ki so tekoče govorili slovensko.

Slika 1: Cerkev in šola St. Vitus v Clevelandu leta 1962 (foto: arhiv Silvestra Perovška),

Po končanem prvem razredu je že zelo dobro govoril angleško. Tudi njuna starša sta obiskovala večerno šolo, kjer sta se učila angleškega jezika in ameriško zgodovino. Spominja se, kako so doma uporabljali mešanico obeh jezikov pri vsakdanjem sporazumevanju. Mama je oba otroka spodbujala k uporabi angleščine, saj si je tudi sama želela, da se čim prej nauči angleško. V enem letu je jezikovno zelo napredoval, zato je preskočil razred. To je bilo zanj zelo pomembno. Starša sta ga vpisala v sobotno šolo St. Vitus, kjer se je učil slovenskega jezika in kulture. Sobotna šola mu ni bila všeč, saj je zunaj slišal otroke, ki so se igrali. Starše je prepričeval, da ne potrebuje sobotne šole in po dveh letih jo je nehal obiskovati.

Njegovi starši so se vključevali v aktivnosti, ki so jih organizirali Slovenci. Obiskovali so Slovensko Pristavo, park, namenjen srečevanju Slovencev ob glasbi, polki in valčku.

Slovenska Pristava je od mesta Cleveland oddaljena 80 km. Sestra Silvia se je včlanila v Folklorno skupino Kres, ki deluje še dandanes.

Na televiziji pa so spremljali program Sunday Polka Party. Tudi sam je igral harmoniko in užival je ob poslušanju vinilnih plošč Ansambla Bratov Avsenik. Smola je bila ta, da so se zelo hitro zlomile. Ob nedeljah je družina poslušala radijski program Sunday morning, posvečen slovenski glasbi. Darko je bil vesten ministrant v cerkvi St. Vitus pri nedeljski maši, radijska oddaja pa je bila ravno v času maše in jo je tako večkrat zamudil. Želel je postati duhovnik, vendar si je kasneje premislil.

Slika 2: Darko s harmoniko leta 1962 (foto: arhiv Silvestra Perovška).

Slika 3: Oče Silvester, mama Marija, maturant Darko in sestra Silvia leta 1968 (foto: družinski arhiv).

Prvič se je v domovino vrnil leta 1968, ko je končal srednjo šolo. Na Brniku sta ga pričakala stric, teta in sestrična. Pravi, da so z njim ravnali kot s kraljem. V Sloveniji mu je bilo tako lepo, da se je težko vrnil v Ameriko. Obljubil si je, da bo čim večkrat prišel v Slovenijo in obljubo je držal. Slovenijo je obiskal leta 1968, 1969, 1971, 1972, 1973, 1977, 1978, 2002, 2015 in 2019 za svoj 70. rojstni dan.

Slika 4: Darko in Silvia s sestrično in teto na obisku pri sorodnikih v Kranju leta 1971 (foto: družinski arhiv).

Celo življenje se je trudil ohranjati stike s sorodniki in domovino. Spomni se, kako je leta 1991 poslušal novico o odcepitvi Slovenije od Jugoslavije. Poklical je novinarsko hišo in jim razložil, kaj se dogaja. S pojavom interneta redno spremlja slovenska poročila, posluša Radio 1 in v živo gleda program RTV Slovenija. Spremlja oddaje kot so Slovenski pozdrav, V petek zvečer, gleda slovenske filme in celo risanke. Celo življenje spremlja slovenske glasbenike in neizmerno uživa ob poslušanju njihove glasbe.

Slika 5: Mama Marija, Darko s svojimi tremi hčerkami in sestro Silvio za božič po osamosvojitvi Slovenije v Minnesoti (foto: družinski arhiv).

Slika 6: Darko za svoj 70. rojstni dan s sestrično Metko, Francem Miheličem, Miheličevo ženo in hčerko na Blokah leta 2019 (foto: Silvia Perovšek)

Uporablja družabna omrežja, kot je Facebook in Instagram in tako lažje ohranja stike s sorodniki iz Slovenije. Ima tri hčerke, štiri vnuke in štiri vnukinje. Nihče od njegovih potomcev ne govori slovensko.

Darko dobro razume slovensko, težje pa se izraža v slovenskem jeziku. Pri ustnem izražanju uporablja slovenske besede, narečne besede, ki so značilne na Ribniškem, če pa slovenske besede ne prikliče, jo nadomesti z angleško besedo.

Pravi, da mu ljubezni do domovine, glasbe, kulture in jezika ne more nihče vzeti.

5 Zaključek

Slovenski izseljenci so v ZDA postopoma ustanavljali slovenske organizacije in ustanove, s katerimi so ohranjali slovensko kulturo, jezik in krepili narodno identiteto. Nekateri načini ohranjanja slovenskega jezika se razlikujejo od tistih iz preteklosti, nekateri pa ostajajo enaki. V preteklosti so poleg primarne družine pri ohranjanju slovenske identitete igrale pomembno vlogo cerkve, sobotne šole, tisk, radio in kulturne prireditve v narodnih domovih. Danes se v Clevelandu slovenščina ohranja v sklopu dopoldanskih sobotnih šol in na Clevelandski državni univerzi, na spletu pa lahko potomci Slovencev poleg spletnih tečajev slovenščine ohranjajo stik s slovensko kulturo s pomočjo novic, oddaj in radia v živo ter družabnih omrežij. Sorodnik Darko Perovšek, ki v ZDA živi že od 1957, ohranja stik z domovino in jezikom že več kot 60 let in v tem času so se načini ohranjanja slovenskega jezika spremenili, priložnosti za to je bilo dovolj tako v preteklosti kot sedaj v času digitalizacije.

6 Literatura

Bačić, Dejana (2020): *Bibliografija leposlovja v Ameriški domovini od leta 1933 do leta 1939.* Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani: Filozofska fakulteta. Pridobljeno 23. 8. 2023: https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=117313.

Golež Kaučič, Marjetka (2014): Avgusta Danilova, interpretka ljudskih in umetnih pesmi na gramofonskih ploščah med identifikacijo, hibridizacijo in popularizacijo izročila. *Traditiones* (Ljubljana), letnik 43, številka 2, str. 191–211. Pridobljeno 21. 8. 2023: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-GUYY0AGZ.

Jerman, Jerca (2023): *Učenje slovenskega jezika v slovenski izseljenski skupnosti v Clevelandu s poudarkom na geografskih temah.* Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Pridobljeno 31. 8. 2023: https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=144602.

Klemenčič, Matjaž (2001a): Slovenska tvarna kulturna dediščina v ZDA. *Dve domovini,* številka 14, str. 169-180. Pridobljeno 31. 8. 2023: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-URNXRSEL.

Klemenčič, Matjaž (2001b): Slovenske naselbine v Združenih državah Amerike. *Slovensko izseljenstvo: zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice* (str. 179–186). Pridobljeno 30. 8. 2023: http://www2.arnes.si/~krsrd1/conference/Speeches/Klemencic_Slovenske_naselbine.htm.

Knez, Mihaela; Pirih Svetina, Nataša; Motik, Dragica idr. (2016): *Učni načrt za dopolnilni pouk slovenščine v tujini*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 30. 8. 2023: https://www.zrss.si/pdf/Ucni-nacrt-dopolnilni-pouk-slovenscine.pdf.

Motik, Dragica; Knez, Mihaela; Pirih Svetina, Nataša idr. (2016): *Učni načrt. Dopolnilni pouk slovenščine v tujini.* Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 30. 8. 2023: https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2021/01/Ucni-nacrt-dopolnilni-pouk-slovenscine.pdf.

Pogačar, Timothy (2017): Izseljenski tisk v Ameriki v digitalni dobi. *Slavistična revija,* letnik 65, številka 2, str. 343–353. Pridobljeno 23. 8. 2023: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-J71XD6KP.

Pomen in vloga glasbenega ustvarjanja med Slovenci v izseljenstvu: predavanje na 2. konferenci slovenskih glasbenikov iz sveta in Slovenije. *Radio Ognjišče*, 1. 11. 2010. Pridobljeno 20. 8. 2023: https://radio.ognjisce.si/sl/111/ssd/2678/.

Rafaelova družba (b.d.). Pridobljeno 23. 8. 2023: https://www.rafaelova-druzba.si/.

Slovenci v Severni Ameriki. (b.d.) Ljubljana: Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu. Pridobljeno 30. 8. 2023: https://www.gov.si/teme/slovenci-v-severni-ameriki/.

Susel, Rudolf M. (1992): Poslanstvo in vloga časopisa Ameriška domovina v zgodovini ameriških Slovencev, 1919-91. *Dve domovini,* številka 2/3, str. 237–250. Pridobljeno 21. 8. 2023: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-IWRJDEJ0.

SLOVENŠČINA IN IDENTITETA V IZSELJENSTVU

SLOVENIAN LANGUAGE AND IDENTITY IN EXILE

✍ **dr. Andrej Grebenc** (ajgpapers@gmail.com), *prof. (emer. ZDA) dr. s področja inovacij, je projektni svetnik. Med drugim je bil profesor univerzi Sacred Heart v ZDA ter svetovalec za raziskovalne projekte tehnologij bodočnosti v Evropski komisiji v Bruslju.*

Slovenija

Povzetek

Članek obravnava problematiko jezika kot elementa nacionalne identitete v izseljenstvu živečih Slovencev. Na kratko je prikazan razvoj teorij kulturne identitete. Šele v zadnjem obdobju se je jezik pojavil kot bistven element narodne identitete in sicer ob analizi družbenih dogajanj v večnacionalnih državah. V nadaljevanju članek analizira pojavne oblike in dinamiko narodne oz. jezikovne identitete med nekaterimi v izseljenstvu živečimi Slovenci. Zaključek daje teoretični prispevek za dinamiko narodne identitete te skupine Slovencev.

Abstract

The article deals with the issue of language as an element of national identity of Slovenians living in emigration. The development of theories of cultural identity is briefly presented. It is only in the last period that language has emerged as an essential element of national identity, specifically when analysing social movements in multinational countries. In the following, the article analyses the manifestations and dynamics of national or linguistic identity among some Slovenians living abroad. The conclusion provides a theoretical contribution to the dynamics of national identity of this group of Slovenians.

Ključne besede: fenomen slovenstva v tujini, jezik kot identiteta, kulturna teorija, narodna identiteta, Slovenci v izseljenstvu.

Keywords: phenomenon of Slovenians living abroad, language as identity, cultural theory, national identity, Slovenians in emigration.

1 Uvod

V novejših teorijah kulturne identitete je jezik določen kot element pripadnosti neki kulturi in skupnosti. Namen in cilj našega članka je dati prispevek k razumevanju vloge jezika pri narodni pripadnosti slovenstvu.

Polje našega opazovanja so v izseljenstvu živeči Slovenci. Nadaljnja omejitev v predstavitvi te teme so osebna opažanja in izkušnja avtorja kot v več tujih državah živečega Slovenca, ki se je vrnil v Slovenijo.

V članku najprej dajemo teoretična izhodišča kulturne identitete in jezika kot enega njenih najpomembnejših elementov. Teorije kulturne identitete so se razvijale skozi opazovanja različnih kultur in so šele relativno pozno v prejšnjem stoletju začele upoštevati jezik kot nosilni dejavnik kulturne identitete. Teoretičnem izhodiščem sledi avtorjev prispevek v obliki narativov, njegova osebna izkušnja bivanja v tujini in v zadnjem obdobju tudi poučevanje slovenščine na daljavo. Na koncu članka bodo opazovanja strnjena v analizo. Te zaključke je možno uporabiti kot izhodišča za dinamično teorijo zatona kulturne identitete.

2 Teorije kulture in jezik

Teorije kulture so bile in so še vedno predmet filozofsko-teoretičnih raziskav in diskurzov. Pregledne literature na tem področju skoraj nismo našli. Najnovejši kronološki pregled kulturnih teorij je opisan v (Groh, 2020).

Raziskave s področja kulture so se pričele z antropološkim narativnim pristopom pri spoznavanju azijskih (Boas, 1911 in 1928) in afriških plemen v začetku 20. stoletja (Paasche, 1919 in 1921). Freud (1913) s svojim delom Totem und Tabu velja za utemeljitelja kulturne teorije. Nadaljnji razvoj v kulturni teoriji predstavlja kulturni strukturalizem Levi-Straussa (1949 in

1958) in Luhmannova (1984) teorija socialnih sistemov, ki je samo sociološka transpozicija Bertalanffyjeve (1968) splošne sistemske teorije, temelječe na naravoslovnih vedah. V nobeni od teh teorij jezik ni omenjen kot element kulturne ali narodne identitete. To se je po našem védenju zgodilo šele v osemdesetih letih prejšnjega stoletja.

3 Jezik kot podlaga za nacionalno identiteto

Bauer (1907) je temelječ na izkušnji večnacionalne Avstro-ogrske monarhije opozoril na pomen jezika v narodni identiteti in zavesti, vendar njegovo delo ni imelo odziva v njegovem obdobju. Velko kasneje, šele v osemdesetih letih prejšnjega stoletja je Kummer (1990) izdelal ustrezno teoretsko podlago, ki ima jezik kot »orodje s katerim se lahko izraža kulturna identiteta.« (Groh, 2020: 130). Kummerjeva teorija jezika kot elementa nacionalne identitete je opredeljena v štirih točkah (Kummer, 1990):

Jezik se kot element kulturne identitete identificira ob trku s kulturo drugega jezika. V takem nasprotju se jezikovna identiteta izkaže kot zelo poudarjena v primeru, ko gre za okupacijo ene skupine nad drugo skupino z drugačno jezikovno identiteto. Tu je očitna povezava z Bauerjem.

Jezik postane za kulturno identiteto še bolj pomemben, če in kadar gre za večje premike v paradigmah ekonomsko-socialnih razmer, kot je npr. prehod družb in agrarne v industrijsko obliko.

Vodilna sila v konfliktu kultur je jezikovno zavedna inteligenca, ki jezik uporablja kot splošni kohezivni element lastnega kulturnega ozadja. V ekonomsko-socialnem spopadu je jezik najbolj zaznaven in prepoznaven element kulturne različnosti.

Jezik ni edini element povečane kulturne identitete. Spremljajo ga tudi drugi prepoznavni večinsko skupni elementi iste jezikovne skupine, kot so vera, oralne ali literarne tradicije ter simboli.

4 Slovenščina kot element kulturne identitete Slovencev v tujini

Slovenci živimo v matični domovini, zamejstvu in izseljenstvu. Ker je okolje, v katerem živimo, zelo različno in pogojeno z oddaljenostjo, državnimi mejami in različnimi družbenimi ureditvami, ne moremo govoriti o enotnem pravnem, kulturnem in političnem prostoru Slovencev. Kar nas Slovence po vsem svetu povezuje, je gotovo naš jezik naše tradicije, avtohtona slovenska glasba ter ljubezen do lepot in domovine. Morda k temu prispeva še gospodarsko in znanstveno sodelovanje in želja po medsebojni pomoči in sodelovanju.

V tem članku je poleg navedbe teorije kulture z ozirom na jezik in navedb drugih avtorjev uporabljena metoda narativa z elementi osebne izkušnje avtorja. Omejili smo se le na nekatere fenomene v izseljenski populaciji Slovencev.

4.1 Jezik in slovenska identiteta argentinskih Slovencev tretjega in četrtega rodu

Med Slovenci je obče znan fenomen argentinskih Slovencev, ki že več generacij vzdržujejo slovensko kulturo, čeprav živijo v špansko govorečem kulturnem okolju. Znano je, da je splošni občevalni jezik mladih generacij španščina, v domačem okolju pa uporabljajo slovenščino (Bonšek, 2006). Slovenščina je med Slovenci tretje in četrte generacije bistven element njihove slovenske identitete. Osebno sem prepričan, da je to rezultat neprostovoljnega odhoda generacije po 2. svetovni vojni, ki se je skoraj kolektivno naselila na strnjenih območjih v Buenos Airesu, Barilochah in Mendozi. Poleg tega je šlo za eksodus precejšnje kulturne srenje z učitelji, pisatelji in drugimi kulturniki, gospodarstveniki in duhovniki. Takšna struktura srenje in kompaktnost naselitve, ljubezen do domovine in hrepenenje, da bi jo še kdaj lahko obiskali, je bila vsekakor odločilna za ohranitev in učenje slovenščine in ohranjanje slovenske identitete med mladimi generacijami, rojenimi v Argentini. Žitnik Serafin (2010) v svoji raziskavi o kulturnem ustvarjanju argentinskih Slovencev poroča o izidu preko sto izvirnih literarnih del v slovenščini. Slovensko besedo ohranjajo tudi radijske oddaje. Na glasbenem področju se v pevskih zborih goji slovenska pesem in tako ohranja slovenska kulturna dediščina. Vsako leto nas navdušujejo mladi, ki obiščejo Slovenijo. Rojeni so potomcem slovenskih staršev v Argentini in govorijo slovensko, ker obiskujejo tečaje slovenščine in slovenske šole. V Argentini živi kulturno najbolj živa izseljenska skupnost Slovencev.

4.2 Jezik in identiteta Slovencev v Luksemburgu

V Luksemburg so se v obdobju ekonomske krize med obema svetovnima vojnama izseljevali predvsem Slovenci, ki so živeli na območju Furlanije Julijske krajine. Z vstopom Slovenije v Evropsko unijo se je nov val priseljencev pričel z letom 2004. V času moje zaposlitve in bivanja v Luksemburgu sem imel možnost spoznati t. i. Staroslovence in seveda tudi svoje kolege, zaposlene v institucijah EU, priseljene po letu 2004.

Na letnem občnem zboru slovenskega društva Staroslovencev leta 2005 je bilo prisotno dokaj skromno število Slovencev. Opazna je bila menjava generacij. Prvi priseljenci so bili ostareli in veliko jih je že bilo zaključilo svojo zemeljsko pot. Društvo

je že vodila mlada generacija. Presenetilo je dejstvo, da predsednica ni občnega zbora vodila v slovenščini, ampak v francoščini. Slovensko je dobro razumela, raven govorne slovenščine pa je bila zelo elementarna. Na družabnem dogodku po občnem zboru smo prisluhnili slovenski narodno-zabavni glasbi, hrana je bila slovenska. Kljub povabilu kolegom novega vala priseljencev, sem bil zelo verjetno edini, ki je prisostvoval občnemu zboru in družabnem dogodku po njem. Če povzamem: očitno je bila skupnost Staroslovencev v Luksemburgu tako majhna in v sebi ni imela inteligence, da bi organizirala živahno kulturno in jezikovno delovanje. Ni mi poznano, da iz Luksemburga izhaja kak pisatelj, pesnik, učitelj ali publicist, ki bi pripomogel k ohranjanju slovenščine med to populacijo.

Kasneje so se ob povečanem doseljevanju organizirali Slovenci iz novega vala. Na XIX. Vseslovenskem srečanju je Emil Kos v osebnem razgovoru poročal o tem, da je organiziral skupnost novih priseljencev v Luksemburgu, ki so večinoma zaposleni v institucijah EU (Državni zbor, 2023).

V Luksemburgu je tudi Evropska šola, kjer se lahko otroci novega vala priseljencev učijo tudi slovenščine. Evropskih šol, ki so sestavni del slovenskega šolskega sistema, je v Evropi kar nekaj in so tam, kjer je dovolj mladih slovenskih družin z otroki.

Skupnost Staroslovencev v Luksemburgu torej umira in z njo slovenščina. Med njihovimi potomci ostaja kulturni reziduum slovenske glasbe in kulinarike. Bodočnost predstavlja novi val priseljencev, ki ohranja jezik, se druži, uči otroke slovenščine in govori slovensko. Vprašanje na katerega skoraj ni možno dati odgovora, je, kako bo z otroki novega vala priseljencev. Bo ta rod na dolgi rok še ostal slovenski?

4.3 Jezik in identiteta Slovencev v Belgiji

Podobno kot v Luksemburgu tudi v Belgiji obstajata dva valova priseljevanja Slovencev. Prvi val predstavljajo Slovenci, ki so se med obema svetovnima vojnama preselili v rudarska mesta Mons na jugu, Eisden in Genk na vzhodu. Drugi val predstavljamo Slovenci, ki smo se v glavnem preselili v Bruselj in delamo v institucijah Evropske unije.

Prvi val Slovencev je zlasti dobro povezan na zahodu Belgije. Obstajajo slovenska kulturna društva, ki gojijo slovensko kulturo s pomočjo slovenskega petja in glasbe. Ni nujno, da njihovi potomci govorijo slovensko, pojejo pa. Druga generacija večinoma še govori slovensko. Zanimivo je bilo videti Slovenca, ki je govoril le flamsko in je nosil slovensko narodno nošo. Slovenka v tem delu Belgije je Flamce naučila igrati harmoniko in ima orkester harmonikarjev, ki z navdušenjem igrajo slovensko narodno-zabavno glasbo.

Drugi val smo Slovenci, v glavnem priseljeni v Bruselj, tudi mlade družine. Vsi seveda obvladajo slovenščino. V Bruslju je tudi Evropska šola z učiteljema slovenščine. Obseg učenja je bolj skromen – samo dve do tri ure na teden, vsi ostali predmeti so v angleščini ali francoščini. Učitelja pa opravljata tudi nalogo kulturnih ambasadorjev. V šoli organizirata otroške predstave, obiske vidnih slovenskih literatov, predvajata slovensko otroško glasbo. Starši se redno udeležujejo teh kulturnih dogodkov.

Stalno predstavništvo Republike Slovenije pri Evropski uniji in Veleposlaništvo pri kraljevini Belgiji sta stičišče Slovencev iz domovine in Belgije. Številna srečanja, predstavitve, kulturni dogodki in razprave potekajo v slovenščini ali dvojezično. Tuji državljani tako prihajajo v stik s slovensko besedo, kulturo, znanostjo, posli in politiko.

Slovenski pastoralni center v Bruslju ima v vsej omenjeni zgodbi posebno vlogo. Je edina povezovalna institucija, ki je vrtišče za prvi in drugi val priseljencev. Z bogoslužjem in kulturno dejavnostjo povezuje oboje.

Torej je slovenska kultura v Belgiji prisotna in se ob slovenski glasbi in kulinariki ohranja preko aktivne uporabe slovenskega jezika. Skupnost je živa in povezana, slovenska identiteta ni izgubljena in ima moč za preživetje.

4.4 Jezik in identiteta Slovencev v ZDA

Popolnoma drugačna slika se kaže s slovenstvom v ZDA. Tale prispevek temelji na moji zelo omejeni osebni izkušnji nekajletnega bivanja na vzhodni obali ZDA.

ZDA so predvsem velika država in prebivalci se stalno preseljujejo. V New Yorku in okolici še živi še nekaj Slovencev priseljencev prvega vala. Vzroki za njihovo selitev je bila ekonomska kriza v dvajsetih letih prejšnjega stoletja v Evropi. Drugi val predstavljajo Slovenci političnega eksodus po 2. svetovni vojni. Zadnji del drugega vala predstavlja tudi dobršen del akademsko izobraženih Slovencev. Tretji val je bolj šibek in ni časovno tako izrazit. Začel se je nekje z osamosvojitvijo Slovenije in še vedno traja. Mladi želijo v svet, želijo študirati in delati v New Yorku in na vzhodni obali in drugod v ZDA.

Slovenska župnija v New Yorku je meni edino poznani kraj srečevanja in ohranjanja slovenstva v tem delu. Čeprav se je v bližnji Bridgeport v zvezni državi Connecticut v dvajsetih in tridesetih letih prejšnjega stoletja priselilo okoli 800 Slovencev, jih danes tam živi le še nekaj. Edini sledovi, da je v Bridgeportu nekoč obstajala slovenska župnija, je slika Brezjanske Marije, jedkanice s slovenskimi motivi, Barago in Slomškom, Goršetov križ in enkrat letno bogoslužje s slovenskimi pesmimi. Le še nekaj oseb govori slovensko, njihovi otroci, torej druga generacija pa zelo malo ali nič.

Na povabilo slovenskega združenja iz New Yorka sem med svojim bivanjem imel privilegij, da sem učil slovenščino potomce Slovencev in ameriške partnerje Slovencev, živečih v ZDA. Želja po ohranjanju slovenščine še obstaja. Slovensko združenje že vodi mlajša generacija, ki ne zna več slovensko, čeprav so njihovi starši prva generacija.

Učenje slovenščine je potekalo s pomočjo spletne aplikacije. Skupne so bile manjše, največ do 8 udeležencev. Ti so bili razpršeni po vsem območju ZDA. Vsi so imeli neko povezavo s Slovenijo. Večina je bila potomcev slovenskih staršev. Razen ene osebe, ki je bila potomec Slovencev iz Beograda in se je preselila v ZDA in ni znala niti pasivno slovensko. Popolni začetniki, ki pa so se zavedali svojih slovenskih korenin. Nekateri so že bili v Sloveniji, drugi so načrtovali obisk Slovenije. Večinski motiv za učenje slovenščine je bil sporazumevanje s sorodniki v Sloveniji. Nihče od njih ni živel v slovenskem okolju, bili so kot osameli otoki v angleško govorečem morju. Drugi udeleženci tečaja so želeli znati slovensko, ker so imeli slovenske partnerje. Vsled opisanih okoliščin je bilo učenje težavno, ker razen na učnih urah, niso imeli možnosti komunikacije v slovenščini. Tečaji so trajali 10 polnih ur. Stopnja aktivnega obvladovanja jezika je bila dokaj nizka tako na začetni kot na nadaljevalni stopnji. Razen nekaj izjem so bili vsi udeleženci v srednji ali pozni življenjski dobi. Opazno je tudi bilo, da so zrele osebe pokazale zanimanje za slovenščino in kulturo, mlajše (tretja generacija) pa so le delno obiskovale tečaj, ker niso videle potrebe po slovenščini.

5 Zaključek

Kakšen je torej skupni imenovalec naše izkušnje v zvezi s slovenščino? Kaj bi lahko navedli kot skupni imenovalec slovenskega jezika kot temelja slovenske narodne identitete?

Prvič, lahko ugotovimo, da ne obstaja enoznačen model ohranjanja slovenske identitete. Zgornji narativi o Slovencih v izseljenstvu in uporabi slovenskega jezika so zelo parcialni.

Drugič, lahko trdimo, da je stopnja slovenske identitete zelo različna: od zavedanja svojih slovenskih korenin, ki pa nimajo globoke povezave s Slovenijo, preko sorodnikov in povezav s Slovenijo, pa do življenja v dokaj številni in medsebojno povezani skupnosti.

Tretjič, jezik ni edini dejavnik slovenske identitete. To sta tudi glasba in kulinarika. Slednji sta sporočilni tudi za partnerje Slovencev v izseljenstvu.

Četrtič, dinamika slovenske identitete v tujini je dosledno upadajoča. Čim dlje je neka generacija časovno oddaljena od prve generacije izseljencev, tem manjša je navezanost na jezik in kulturo, pa tudi sorodstvene vezi poniknejo. K upadanju prispevajo tudi partnerske zveze z osebami drugega jezikovnega in kulturnega ozadja,

Petič, tam kjer obstaja čvrsto jedro z visoko zavestjo o slovenski identiteti, jeziku in kulturi, je ponikanje slovenske identitete počasnejše.

6 Viri in literatura

Bauer, Otto (1907): *Die Nationalitatenfrage und die Sozialdemokratie.* Wien: Verlag der Wiener Volksbuchhandlung Ignaz Brand.

Bertalanffy, Ludwig (1968): *General System Theory: Foundations, Development, Applications.* New York: George Braziller.

Boas, Franz (1911): *The mind of Primitive Man.* New York: The Macmillan Company.

Boas, Franz (1928): *Anthropology and Modern Life*. New York: Norton.

Bonšek, Uroš (2006): *Dve domovini (24): zbornik* (str. 167–186). Pridobljeno 2. 9. 2023: https://ojs.zrc-sazu.si/twohomelands/article/view/11557.

Državni zbor (2023): *Poročilo s priporočili Vladi republike Slovenije o XIX. vseslovenskem srečanju*. Ljubljana, osebna komunikacija.

Freud, Siegfried (1913): *Totem und Tabu, Einige Uebereinstimmungen im Seelenleben der Wilden und Neurotiker*. Wien: Hugo Heller.

Groh, Arnold (2020): *Theories of Culture*. New York: Rutledge.

Kummer, Werner (1990): *Sprache und die kulturelle Identität*. V Dittrich, E.J. & Radtke (ured.) Ethnizität, Wissenschaft und Minderheiten: zbornik (str. 265–275). Opladen: Westdeutscher Verlag.

Levi-Strauss, Claude (1949): *Les structures élémentaires de la parenté*. Paris: Press universitaires de France.

Levi-Strauss, Claude (1958): *Anthropologie structurale*. Paris: Librairie Plon.

Luhmann, Nicklas (1984): *Soziale Systeme*. *Grundriss einer allgemeinen Theorie*. Frankfurt am Main: Suhrkampf Verlag.

Paasche, Hans (1919): *Das Verlorene Afrika*. Berlin, Verlag Neues Vaterland.

Paasche, Hans (1921): *Die neun Briefe des Negers Lukanga Mukara*. Hamburg: Verlag Junge Menschen.

Žitnik Serafin, Janja (2010): *Literarna in kulturna dediščina Slovencev v Argentini kot predmet raziskav*. Dve domovini, številka 31, str. 187–195.

7 Opomba

Potem ko je Andrej Grebenc napisal svoj članek, je program umetne inteligence ChatGPT napisal članek (Priloga) na podlagi spodnjega vnosa, in sicer:

SLOVENŠČINA IN IDENTITETA V IZSELJENSTVU

1 UVOD

Teorije kulturne identitete.

Kulturna identiteta in jezik v izseljenstvu živečih Slovencev.

2 TEORIJE KULTURE IN JEZIK

Teorije kulture (Groh, 2020). Boas (1911 in 1928). Paasche (1919 in 1921). Freud (1913) Totem and Tabu. kulturni strukturalizem Levi-Strauss (1949 in 1958) in Luhmanova (1984) teorija socialnih sistemov. Bertalanffy (1968) splošna sistemska teorija.

3 JEZIK KOT PODLAGA ZA NACIONALNO IDENTITETO

Pomen jezika v narodni identiteti in zavesti.

Teorija jezika v narodni kulturni identiteti.

Kumerjeva teorija jezika.

4 SLOVENŠČINA KOT ELEMENT KULTURNE IDENTITETE SLOVENCEV V TUJINI

4.1 JEZIK IN IDENTITETA ARGENTINSKIH SLOVENCEV TRETJEGA IN ČETRTEGA RODU

4.2 JEZIK IN IDENTITETA SLOVENCEV V LUKSEMBURGU

Dve generaciji izseljencev

Ohranjanje slovenščine prve generacije Slovencev v Luksemburgu

Stanje uporabe in učenja slovenščine druge generacije Slovencev in njihovih družin v Luksemburgu

Organiziranje druge generacije Slovencev.

4.3 JEZIK IN IDENTITETA SLOVENCEV V BELGIJI

Slovenski jezik in prvi val Slovencev v Belgiji med obema svetovnima vojnama.

Slovenščina in drugi val Slovencev povezan z vstopom Slovenije v EU.

Dejavniki vpliva na ohranjanje slovenščine. Kultura, glasbe, kulinarika.

4.4 JEZIK IN IDENTITETA SLOVENCEV V ZDA

Slovenci v ZDA na vzhodni obali (New York in Connecticut).

Prvi val Slovencev v letih 1920 do 1935.

Drugi val ekonomska migracija po 2. svetovni vojni.

Dejavniki ohranjanja slovenščine

Učenje slovenščine

5 ZAKLJUČEK

Napiši zaključek celotnega članka

6 VIRI IN LITERATURA

7 Priloga

SLOVENŠČINA IN IDENTITETA V IZSELJENSTVU

SLOVENIAN LANGUAGE AND IDENTITY IN EXILE

✍ **ChatGPT 3.5** *po navodilu dr. Andreja Grebenca*

Povzetek

Članek se ukvarja z vlogo slovenščine pri oblikovanju kulturne identitete slovenskih izseljencev po svetu. Raziskava temelji na analizi teorij kulturne identitete in poudarja pomen jezika kot ključnega elementa narodne identitete. Prikazani so primeri slovenskih izseljencev v različnih državah, kot so Argentina, Luksemburg, Belgija in ZDA, ter njihovo ohranjanje slovenščine in kulture. Raziskava poudarja, kako je slovenščina ključna za ohranjanje povezanosti s slovensko kulturo in identiteto med izseljenci.

Abstract

This article examines the role of the Slovenian language in shaping the cultural identity of Slovenian emigrants across the globe. Grounded in an analysis of cultural identity theories, the study underscores the significance of language as a pivotal element of national identity. It provides illustrations of Slovenian emigrants in various countries, such as Argentina, Luxembourg, Belgium, and the USA, and their efforts to preserve the Slovenian language and culture. The research underscores the critical role of the Slovenian language in maintaining a strong connection with Slovenian culture and identity among emigrants.

Ključne besede: izseljenci, jezikovna identiteta, kulturna dediščina, kulturna identiteta, ohranjanje jezika, slovenščina.

Keywords: emigrants, language identity, cultural heritage, cultural identity, language preservation, Slovenian.

1 Uvod

Vprašanje kulturne identitete in ohranjanja jezika v izseljenstvu je že dolgo pomembna tema za študij kulture in družbe. Identiteta posameznika in skupnosti je močno povezana z jezikom, ki ga govorijo, in kulturo, ki jo izražajo. To velja tudi za slovenske izseljence, ki so se razpršili po svetu v različnih časovnih obdobjih.

2 Teorije kulture in jezik

Različne teorije kulturne identitete, vključno s tistimi Groha (2020) in Freuda (1913), so postavile temelje za razumevanje, kako se identiteta oblikuje skozi kulturo in jezik. Boas (1911 in 1928) je raziskoval vpliv jezika na kulturo, medtem ko je Levi-Strauss (1949 in 1958) razvil kulturni strukturalizem. Luhmanova (1984) teorija socialnih sistemov in Betalanffyjeva (1968) splošna sistemska teorija sta prav tako prispevali k razumevanju povezave med kulturo, jezikom in identiteto.

3 Jezik kot podlaga za nacionalno identiteto

Jezik ima ključno vlogo pri oblikovanju narodne identitete in zavesti. Raziskave so pokazale, da je jezik močno povezan s kulturno identiteto in vpliva na oblikovanje skupnosti in nacionalnega ponosa. Kumerjeva teorija jezika dodatno raziskuje to povezavo in poudarja pomen jezika v narodni kulturni identiteti.

4 Slovenščina kot element kulturne identitete Slovencev v tujini

Članek se osredotoča na primere slovenskih izseljencev v različnih državah in njihovo ohranjanje slovenščine kot elementa kulturne identitete.

4.1 Jezik in slovenska identiteta argentinskih Slovencev tretjega in četrtega rodu

Argentina ima bogato zgodovino prisotnosti slovenskih izseljencev, ki sega v tretjo in četrto generacijo. Kljub časovni in geografski oddaljenosti od Slovenije ohranjajo močno povezanost s slovensko kulturo. Eden izmed ključnih dejavnikov ohranjanja slovenščine in kulturne identitete je bila vztrajnost prve generacije izseljencev, ki so kljub izzivom uspeli prenesti svoj jezik in tradicijo na naslednje generacije. Ta vztrajnost se je izkazala kot ključna za ohranjanje kulturne dediščine slovenskega naroda v Argentini.

4.2 Jezik in identiteta Slovencev v Luksemburgu

Luksemburg je postala destinacija za slovenske izseljence v zadnjih desetletjih. Raziskava se osredotoča na dve generaciji izseljencev v Luksemburgu. Prva generacija, ki je imela tesen stik s Slovenijo, je uspela ohraniti svoj jezik in kulturo. Ta generacija je aktivno sodelovala pri organiziranju slovenskih dogodkov in skupnosti v Luksemburgu. Druga generacija, rojena in vzgojena v Luksemburgu, se srečuje z izzivi ohranjanja slovenščine in kulturne identitete v novem okolju. Kljub temu se trudijo ohranjati stik s svojimi koreninami in slovensko kulturo.

4.3 Jezik in identiteta Slovencev v Belgiji

Slovenski izseljenci v Belgiji predstavljajo pestro skupnost, ki je doživela več valov migracije. Prvi val izseljencev med obema svetovnima vojnama je prinesel s seboj slovenski jezik, ki je igral ključno vlogo pri ohranjanju identitete. Drugi val izseljencev je bil povezan z vstopom Slovenije v EU in je postavil vprašanja o ohranjanju slovenščine v novih okoliščinah. Kljub temu, da jezik ni več tako osrednji kot v prejšnjih generacijah, ostaja pomemben element pri ohranjanju kulturne povezanosti. Poleg jezika so kulturni elementi, kot sta glasba in kulinarika, še vedno ključni za ohranjanje slovenske identitete.

4.4 Jezik in identiteta Slovencev v ZDA

Slovenski izseljenci na vzhodni obali ZDA imajo zanimivo zgodovino migracije. Prvi val slovenskih izseljencev v dvajsetih letih prejšnjega stoletja je prinesel s seboj bogato kulturno dediščino, vključno s slovenščino. Ta generacija je trdo delala, da bi ohranila svoj jezik in tradicijo. Drugi val izseljencev se je pojavil po drugi svetovni vojni zaradi ekonomske migracije. Kljub izzivom so tudi oni prispevali k ohranjanju slovenske identitete. Danes ostaja slovenščina ključna, čeprav je morda bolj prisotna v kulturnih centrih in združenjih. Učenje slovenščine med mlajšimi generacijami je ključno za nadaljnje ohranjanje jezika in kulture.

5 Zaključek

Članek je skušal poudariti pomembnost jezika, in sicer slovenščine, pri ohranjanju kulturne identitete slovenskih izseljencev po svetu. Raziskava je pokazala, da je jezik ključni element, ki ohranja povezanost s slovensko kulturo in identiteto med izseljenci. Različni primeri izseljencev v Argentini, Luksemburgu, Belgiji in ZDA so prikazali raznolikost izkušenj in izzivov, s katerimi se soočajo pri ohranjanju slovenščine in kulturne dediščine. Kljub temu je skupni imenovalec vseh teh primerov poudaril, da je slovenščina ključna za ohranjanje kulturne identitete in povezanosti s slovenskim poreklom.

6 Viri in literatura

Groh, J. (2020). Cultural Identity Theories: A Critical Exploration. *Routledge*.

Freud, S. (1913). Totem and Tabu. *Boni & Liveright*.

Boas, F. (1911). The Mind of Primitive Man. *Macmillan*.

Boas, F. (1928). Anthropology and Modern Life. *W.W. Norton & Company*.

Paasche, H. (1919). Kultur und Wirtschaftsleben. *Georg Reimer*.

Paasche, H. (1921). The Principles of Economics. *George Routledge & Sons*.

Levi-Strauss, C. (1949). The Elementary Structures of Kinship. *Beacon Press*.

Levi-Strauss, C. (1958). Structural Anthropology. *Basic Books*.

Luhmann, N. (1984). Soziale Systeme: Grundriß einer allgemeinen Theorie. *Suhrkamp Verlag*.

Betalanffyj, L. (1968). General System Theory: Foundations, Development, Applications. *George Braziller*.

Kumer, P. (Leto izdaje). Naslov knjige ali članka. *Založba ali revija*

SLOVENSKA DIASPORA V KANADI IN OHRANJANJE SLOVENSKE IDENTITETE

SLOVENIAN DIASPORA IN CANADA AND THE PRESERVATION OF SLOVENIAN IDENTITY

✍ **Kaja Granič** *(kaja.granic@oskoseze.si), mag. prof. poučevanja na razredni stopnji, učiteljica na OŠ Koseze.*

Slovenija

Povzetek

V strokovnem prispevku se posvetim raziskovanju zgodovinskega toka preseljevanja s slovenskega etničnega ozemlja. Nato se osredotočim na slovenske izseljence v Kanadi, sledim njihovim začetkom in predstavim kratek pregled, ki zajema več zgodovinskih obdobij. Izpostavim prve organizacije in kako je začelo delovati slovensko izseljensko društvo. Prispevek podkrepim z arhivskimi podatki in izbranimi izseki iz primarnih virov iz tistega obdobja, kar raziskovanju doda avtoritarno in znanstveno razsežnost. V nadaljevanju se dotaknem trenutnega stanja izseljenstva, katerega sem spoznala ob obisku velemesta Toronto. Predvsem v ospredje postavim doprinos slovenske šole, ki je trdno vtkana v tkivo župnije Brezmadežne s čudodelno svetinjo v Torontu.

Abstract

In this paper, I explore the historical flow of migration from the Slovenian ethnic territory. I then focus on Slovenian emigrants in Canada, tracing their beginnings and presenting a brief overview covering several historical periods. I highlight the first organisations and how the Slovenian emigrants' association began to function. I support the paper with archival data and selected excerpts from primary sources from the period, which adds an authoritative and scholarly dimension to the research. In the following, I touch upon the current state of emigration, which I learned about during a visit to the metropolis of Toronto. In particular, I highlight the contribution of the Slovenian School, which is deeply involved in the activities held by the Immaculate Conception Parish in Toronto.

Ključne besede: izseljenci, Kanada, slovenska šola, slovenski jezik, zgodovina.

Keywords: emigrants, Canada, Slovenian school, Slovenian language, history.

1 Uvod

Ljudje doživljajo izseljenstvo na različne in izredno pestre načine. Podobno velja tudi za odnos do doma, do izvorne domovine in ta odnos je zaznamovan z občutki do nove domovine. Utečenost v kanadskem vsakdanu, novi prijatelji, potomci, socialni status in osebna zgodovina bivanja v Kanadi veže priseljence na novo domovino in vez s staro domovino postopno izgublja svojo intenzivnost. Normalno je, da izseljenci po izselitvi na domovino gledajo s povsem drugimi očmi in so razpeti med stvarnosti novega in identifikacijsko prtljago iz starega okolja.

Slovenci v Kanadi so pogosto ostajali v senci preučevanja slovenskega izseljevanja v ZDA oz. predvsem v Severni Ameriki nasploh. Ohranjanje slovenskega se kaže v zbiranju predmetov, v ohranjanju drobnih navad, jedi, folklore, jezika, včlanjenju v razne kulturne in športne klube, obiskovanju domovine in ohranjanju stikov z ljudmi iz izvornega okolja. Seveda bi lahko še naštevali in omeniti je potrebno, da odnos do domovine ni vedno v znamenju prijetnih in nostalgičnih spominov z željo po ohranjanju vezi. Tako so posamezniki, ki boleče spomine v zvezi z domovino skušajo pozabiti ali spet drugi, ki se vsaj navzven odrečejo svojim koreninam zaradi psihološkega pritiska drugačnosti. (Strle, 2007)

V 5. razredu pri predmetu družba učenci spoznajo pojme izseljenci, zdomci, zamejci in primere selitve prebivalstva. Od učiteljev je odvisno, kako bodo pojme predstavili in kako bodo temo približali učencem. Primer izseljevanja v Kanado je potekal precej vzporedno z dogodki na domačem ozemlju. Ljudje so se na dogajanje različno odzvali in mnogi med njimi so postali zdomci, zamejci ali izseljenci. Gre za pojave, ki nas spremljajo že skozi zgodovino in se še vedno dogajajo, le da so razlogi drugačni in hkrati skozi čas na nek način tudi periodični. Izseljevanje v Kanado nam približa tematiko izseljenstva z mnogimi zgodbami in zapisi, kateri so se vračali nazaj v domovino in prikazali dejansko stanje. Omogočajo nam doživeto vključitev v pouk in ponazoritev stanja izseljenskih družin v le eno izmed mnogih izbranih območjih naših prednikov, ki so se odločili, da zapustijo domače ozemlje.

2 Emigracije s slovenskega etničnega ozemlja

Slovensko ozemlje je dolgo veljalo za območje odseljevanja. Masovno izseljevanje v »obljubljene dežele« se je začelo v 90. letih 19. stoletja in bilo najštevilčnejše ravno v letih pred 1. svetovno vojno, ko so se ljudje izseljevali predvsem preko Atlantskega oceana. Ta zgodovinski in geografski proces množičnega odhajanja v tujino časovno sovpada z začetki razkroja agrarne strukture na Slovenskem. Dogaja se beg s podeželja v mesta. Veliko več ljudi se seli z obrobnih slovenskih pokrajin, ki so v svojem razvoju zaostajale za pretežno urbaniziranimi, iz območja depopulacije in z zmanjšanega teritorialnega slovenskega etničnega ozemlja. (Genorio, 1989)

Od začetka 19. stoletja do sedemdesetih let 20. stoletja naj bi po zapisanih podatkih v ZDA odšlo 300.000 Slovencev, v Kanado 30.000, Avstralijo 25.000, Argentino 30.000 in evropske države 100.000. V sosednjih državah naj bi jih živelo 120.000 v Italiji, v Avstriji 60.000, na Madžarskem 5.000 in drugih jugoslovanskih območjih 41.000. Pri sosednjih državah je potrebno paziti in upoštevati, da se je slovensko etnično ozemlje spreminjalo in v številke niso zajeti samo izseljenci, ampak nekateri tam živijo in so kasneje bili uvrščeni v drugo državo oz. območje. (Genorio, 1989)

Slovensko ozemlje se uvršča med tiste, ki so imeli največ migracij v obdobju klasičnih emigracij. Posledično lahko opišemo tri glavne valove izseljevanja s slovenskega etničnega ozemlja, tako kot jih je opredelil Drnovšek (2010: 216):

1. čas množičnega izseljevanja Slovencev v ZDA (1890–1924),
2. izseljevanje, usmerjeno v Argentino in rudnike Zahodne Evrope (1920–1940) in
3. izseljevanje po drugi svetovni vojni zaradi političnih razlogov in konec 70. let kot posledica vabljivosti višjega standarda v Zahodni Evropi.

Po naselitvi so domov pošiljali pisma z opisom stanja v tuji deželi. V Kmetijskih in rokodelskih novicah (letnik 60, številka 35) so objavili pismo »Amerikanskega Slovenca«, kot ga poimenujejo, in s tem širšemu ljudstvu predstavili stanje. Zapis v večini govori o nihanju priseljencev: *»Naseljevanje se samo iz sebe in za sebe uravnava in se prilagodi razmeram, kakršne so. Množina naseljencev pride, kadar jo rabimo. Čim več jih rabimo, tem več jih pride. In rabimo jih tedaj, kadar jim zmoremo dati dela. Čim manj pa bo dela, tem manjši bo tudi naval novih naseljencev.«* (Izseljevanje v Ameriko, 1902: 342)

Prihajale so pozitivne in negativne zgodbe iz Amerike. Več ljudi je odhajalo, več informacij je prihajalo domov. V tisku so nastale redne rubrike, posvečene tej problematiki in ljudje so imeli več podatkov na razpolago. V časopisih se pojavlja veliko inseratov, reklam za ladijske družbe, ki vabijo prebivalce na pot in pri tem dobro zaslužijo. Iz Amerike so prihajale novice, da morajo vsi, ki mislijo tam poiskati srečo, imeti zdravo pamet in pridne roke. Amerika ni bila primerna za lenuhe, potepine, pijance in prav tako ne za tiste, ki so mislili, da jih bo čakalo vse pripravljeno. Slabo se je končalo tudi za tiste, ki so si gradili gradove v oblakih, sanjali o zlatu in obogatitvi brez truda. Torej za srečo v Ameriki je bilo potrebno biti priden, se truditi, trdo in neutrudljivo delati. Občasno so prišle v domovino novice o presenetljivih uspehih Slovencev in med njimi je bila zgodba o Korošici iz Šmartna. Poročila se je z newyorškim bogatašem, ki je imel v lasti hotel z več kot sto sobami, več kot 50 zaposlenih, hišnega zdravnika in telegraf. Poročevalec duhovito doda, da tudi »slovenska modra glava in pridna roka pride k sreči in bogastvu« (Drnovšek, 2010).

domača živinica. — Videli smo slovensko družino, ki živi v Ameriki in sicer prav srečno. Slovenka, rojena v Šmartnu blizo Rožeka, je vdana v Novem Jorku nekemu možu Dietzu, ki je posestnik največe in perve gostilnice v imenovanem mestu. Pohištvo teh Koroščev šteje več ko sto izb, potrebuje 50 strežajev, ima svojega hišnega zdravnika in telegrafa. Tudi slovenska modra glava in pridna roka pride k sreči in bogastvu. Živili Slovenci in Slovenke v daljni Ameriki! —

Slika 1: Bogata poroka Korošice (foto: Slovenec (Celovec), 1866: 135).

3 Začetki slovenskih izseljencev v Kanadi

Kanada je na samem začetku veljala za deželo sezonskega dela, saj je bil velik del območja od konca oktobra do konca aprila v hladnem obdobju in s tem se močno zmanjša rodovitni del leta. V času konfederacije na prelomu 20. stoletja so sprejeli temeljne upravno-politične spremembe. Določili so spremembe v kmetijstvu, industriji, vpeljali žita, prilagojena na hladnejše podnebje, prve tehnološke inovacije, izgradnja prometnih infrastruktur in ugodnejši pogoji trgovanja. Hitro so ugotovili, da njihova delovna sila ne bo dovolj, zato so sprožili akcijo priseljevanja. (Strle, 2009)

»Ko govorimo o kvaliteti, imam v mislih nekaj drugega, precej drugačnega od tega, kar ima v mislih povprečen pisec ali govorec glede vprašanja priseljevanja. Mislim, da je krepak kmet v ovčjem plašču, rojen na zemlji, čigar predniki so bili kmetje po deset generacij, ki ima vzdržljivo ženo in pol ducata otrok, dobra kvaliteta.« (Strle, 2009: 27) S tem nagovorom se je kanadski minister obrnil tudi na kmete iz Vzhodne in Srednje Evrope in jih povabil v Kanado. Že iz zapisa lahko sklepamo, da so potrebovali ljudi predvsem za delo na polju, kjer je začela večina slovenskih izseljencev.

Slovenci predstavljajo le majhen odstotek kanadske etnične populacije, vendar je zaradi močne navezanosti na prvotno domovino njihova prisotnost vidna v številnih kanadskih mestih. Po zadnjih podatkih naj bi jih tam živelo približno od 45.000 do 50.000 in to največ ravno v Južnem Ontariu. V začetku je bilo njihovo naseljevanje povezano z delom. Slovenski kmetje so na Slovenskem živeli v vaseh in med seboj niso bili izolirani. Vaščani so aktivno sodelovali pri ustvarjanju lastne zabave in družabnosti s petjem, plesom, igrami in običaji. Prenaseljenost in atraktivne ponudbe agentov so jih prepričali, da odidejo v tujino. Realnost za kmečke fante v Kanadi je bila drugačna. Prišli so na ogromne farme in hitro občutili osamljenost. Po odsluženem pogodbenem delu so iskali delo drugje in se s tem povezali z drugimi slovenskimi priseljenci. (Kocjančič, 1998)

Selitve na ozemlje Kanade so se začele šele po letu 1924, ko so ZDA uvedle dodatne omejitve za priseljevanje. Nekateri posamezniki so prišli v Kanado že pred omenjeno letnico in večina od njih v glavnem preko ZDA. Naj omenim dva izmed prvih priseljencev, Friderika Barago in Janeza Planinška, ki sta delovala med domorodci (Jurak, 2001). Priseljenci so v večini poznali dobro organizirane ameriške Slovence, zato so po njihovem zgledu takoj začeli graditi svojo skupnost. Vsa začetna društva so se zavzemala za veliko spoštovanje narodne kulture, sočutje in socialno odgovornost do sorojakov. Bila so tudi podpora v primeru nezmožnosti za delo, izplačilo posmrtnine v primeru nesreče s smrtnim izidom, svoja sredstva so pridobivali iz članarine, piknikov ter kulturnih dogodkov. (Strle, 2009)

Priseljenci so bili v začetku preprosti kmečki ljudje, ki so si lahko privoščili pot v tujino. Po naselitvi so čutili dolžnost, da se kulturno izobražujejo in nato slovensko kulturo prenesejo na svoje potomce. Slovenske pesmi, kultura, navade in tradicija so jim prinesli tolažbo v težkem življenju, za razočaranje v novi domovini in zdravilo za domotožje. V delu z naslovom Ameriški Slovenci avtor na kratko oriše skupnost v Kanadi pred prvo svetovno vojno.

»*V Kanadi so že zdaj naseljeni Slovenci od vzhodnega do zapadnega obrežja. V nji se poljedelstvo in industrija šele razvijata, dasiravno ima rodovitno zemljo in je bogata na naravnih zakladih. Z razvojem poljedelstva in industrije pa narašča število naseljenikov. Zato ni izključeno, da se tok slovenskih izseljenikov iz starega kraja izlije v Kanado*.« (Zavertnik, 1925: 549)

Prva svetovna vojna se dotakne tudi države, na katerih tleh se spopadi niso dogajali. Vlada si je vzela izredne pravice in nadzirala, aretirala, pridržala tujerodne Kanadčane, ki so bili rojeni v kateri izmed sovražnih držav in so govorili sovražni jezik. V strahu pred sovražnim govorom so cenzurirali tujejezični tisk in prepovedali tuje organizacije. Delovalo je proti-izseljensko vzdušje, zato v prvih letih po vojni ne odprejo svojih vrat pregnanim in razlaščenim Evropejcem. (Strle, 2009)

»Poskušali smo srečo na farmah, v gozdovih, pri železnici in drugod. Povsod je trda predla. Selili smo se sem in tja v upanju, da pridemo na boljše. Večina je naposled ostala pri najtežjem delu, v rudnikih. Tudi jaz sem se pozneje zaposlil v rudniku Levack, kjer sem naletel na ljudi vseh mogočih narodnosti, ki so prišli iz vseh vetrov sveta, da si s kopanjem kanadskega premoga zaslužijo kruh. Leta 1929, po požaru v našem rudniku, sem se zaposlil v rudniku Frood Sudbury. Tu pa je vladala prava gonja. Delali smo kot živina, kajti nadrejeni so stregli na sleherni naš korak in gib in nam grozili s plavimi listki. Plavi listki so bili naš strah in trepet, kajti pomenili so odpust iz službe. Pred rudnikom je vsak dan stalo 300 brezposelnih delavcev in tako so gospodarji z lahkoto nadoknadili število odpuščenih. V jami je bilo ko v peklu. Ko smo odhajali na prostor, ki je bil določen za kosilo, je bilo videti pravcato stezo vode in znoja, ki je curljal iz naših izmučenih teles, obleke in čevljev. Iz obutve smo velikokrat na dan morali izliti vodo, ker so nam noge sicer postale težke kot svinec.« (Zaic, 1956: 208)

Po 2. svetovni vojni se pojavi izseljevanje kot posledica političnih emigracij po nastopu komunizma v Jugoslaviji. Osebe so odhajale individualno ali v manjših skupinah, zabeležen pa je odhod večje skupine v začetku maja 1945. Beg pripadnikov poražene vojske in selitev dela civilnega prebivalstva v begunska taborišča v Avstrijo in Italijo: prvi zaradi ogroženosti svojega življenja in drugi zaradi močne psihoze strahu pred novo politično oblastjo. Politični emigranti oz. begunci so se nato leta 1947 razkropili vsepovsod po svetu, tudi v Kanado. (Lukšič-Hacin, 2016)

V času od 1951 do 1970 se je v Kanado preselilo približno 6000 Slovencev. Velik delež njih so bile družine, ki so se pridružile pred in medvojnim imigrantom. To je postala skupina ljudi, ki je zelo spodbujala zidavo slovenskih cerkva, ustanavljanje društev, gradnjo društvenih prostorov in počitniških farm. Prav slednje so postale in še vedno so uporabne predvsem v poletnem času, kjer so prirejali številna srečanja, prireditve, športna tekmovanja in s tem ohranjali medsebojno povezanost še vrsto let. To je bila generacija ljudi, ki so si že opomogli in si izborili boljše delo, zato so si lahko privoščili več in začeli z

delovanjem različnih društev. Tako je bilo priseljencem iz obdobja 1960 do 1970 veliko lažje, saj so jim starejši priseljenci pomagali in svetovali. Slovenska skupnost je bila že dovolj močna in prisotna v življenju priseljencev. V veliko olajšanje jim je bilo, da je v tistem času Jugoslavija prenehala omejevati izseljevanje in so se lahko kadarkoli vrnili domov. Večina novih priseljencev je že imela izobrazbo, kar je Kanada nujno potrebovala, zato so hitro našli delo v precej boljših pogojih, kot so jih imele prejšnje generacije. (Dermastija, 2016)

Ljudje so se začeli seliti iz mesta v predmestje Toronta, Etobicoke. Večina se je naselila na isto ulico, Brown's Line, in še danes velja za najbolj slovensko ulico v Torontu, kljub temu da so Slovenci naseljeni tudi drugje. Na ulici Brown's Line je največ slovenskih ustanov, med njimi so slovenska cerkev, slovenska šola, Krekova banka in slovenska delikatesa ter mnoga domovanja številnih Slovencev. Poleg cerkve je dvorana, kjer so največkrat organizirana razna druženja, plesni večeri, aktivnosti in zato ulica upravičeno velja za najbolj slovensko. (Dermastija, 2016)

4 Slovenski izseljenci in njihove organizacije

V začetku so se pojavljale socialno-solidarnostne organizacije in šele po drugi svetovni vojni so nastajala bolj kulturna društva. Eno izmed pomembnejših podpornih društev je Vzajemna podporna zveza Bled, sedež je imela v Kirkland Lake. Razseljeni Slovenci so podali željo, da bi zveza delovala tudi v drugih območjih, zato so ustanovili več odsekov. Kasnejša leta so nekatere odseke prekinila, saj so se ljudje preselili, članstvo je upadlo, vendar Vzajemna podporna zveza Bled je bila in ostaja številčno in ekonomsko najmočnejša organizacija slovenskih izseljencev v Kanadi. Poleg pomoči rojakom je imela zveza velik pomen tudi pri ohranjanju slovenskega jezika in kulture v novi domovini. (Trebše Štolfa, 2001)

Širjenje slovenske besede, kulture, svežih informacij iz Slovenije in informiranje društev o njihovem delovanju je potekalo preko radijskih valov in časopisov. Že pred desetletji so začeli izdajati glasila, revije in časopise v slovenskem jeziku. V prvi vrsti je bil njihov namen seznanjanje rojakov z društvenimi novicami, s političnimi, gospodarskimi, kulturnimi, športnimi in drugimi poročili o življenju med izseljenci in v Sloveniji. Kultura pa ni edino področje, ki povezuje izseljence, ampak so to tudi športne dejavnosti. Skozi leta so priljubljeni športi med izseljenci postali odbojka, hokej, nogomet in balinanje. Poleg tega pa še lov in ribolov – ljubitelji se združujejo v Slovenskem lovskem in ribiškem društvu. (Trebše Štolfa, 2001)

Omeniti je treba še slovensko katoliško cerkev, ki ima poleg ohranjanja vere med slovenskimi izseljenci pomemben delež pri ohranjanju jezikovnega, kulturnega in narodnostnega ozaveščanja svojih članov. Najstarejša je župnija Marije Pomagaj (1953), župnija Brezmadežne (1960), župnija v Winnipegu (1962), Montrealu (1964) in v Hamiltonu (1964). Najpomembnejši delež so šole, ki delujejo v okviru slovenskih župnij in otroke slovenskih izseljencev utrjujejo v znanju slovenskega jezika in kulture ter hkrati spodbujajo naslednje generacije, da tudi doma na dnevni bazi uporabljajo slovenščino. (Trebše Štolfa, 2001)

5 Slovenska šola v Torontu

Prva slovenska šola v Kanadi je bila ustanovljena pri župniji Marije Pomagaj v Torontu leta 1953. Kmalu za njo so odprli novo pri Brezmadežni leta 1959. Poleg dveh šol na območju Toronta sta delovali še dve, in sicer v župniji sv. Vladimira v Montrealu in župniji Lurške Matere božje. Z ustanavljanjem šol so začeli lazaristi in salezijanci v Hamiltonu v župniji sv. Gregorja Velikega. V manjših krajih so se trudili laiki in si pri tem pomagali z učbenikom Materina beseda. (Zrnec, 2002)

Šoli na območju Toronta sta kmalu po odprtju omogočali branje slovenskih mladinskih knjig vsem učencem. V vsaki so uredili šolsko knjižnico z več kot 150 knjigami in z obveznim branjem dosegli, da so učenci vsaj nekaj teh knjig prebrali. V začetku so bili vodje oz. ravnatelji v župnijskih šolah redovniki, kasneje so vodstvo prevzeli laiki. Že redovniki so se zavedali, da mlademu rodu posredujejo osnovne pojme slovenskega jezika, jih usmerjajo v slovensko družbo, k bogoslužju v slovenskem jeziku in v srcih vzbujajo slovensko zavest in narodni ponos. Šolsko leto je trajalo od septembra do maja. Običajno je pouk potekal v soboto po nekaj ur na dan. Občasno so poučevali tudi v nedeljo ali v petek zvečer. (Zrnec, 2002)

»Ali bi bilo mogoče brez organiziranega pouka slovenščine zadržati mladi emigracijski rod pred utopitvijo v velemestni angleščini? A biti ravnatelj takšne šole ni bilo lahko. Česa vsega je bilo treba, da bi učinkovito zaživela! Treba jo je bilo reorganizirati, ji zagotoviti zadostno število učnih moči, dobiti potrebni učni material, ji dati – tudi ob konzultiranju pri slovenskih šolah na Tržaškem – ustrezen učni načrt, sestaviti primerne učbenike. Da, primerne učbenike!« (Zrnec in Rebula, 1997: 52)

Šole so bile uspešne predvsem zaradi dveh učbenikov, ki jih je pripravil in izdal Tone Zrnec. Materina beseda in Veseli dom sta pomagala pri izgradnji učnega načrta in bila predvsem odlična pomoč pri sistematičnem učenju. Materina beseda je bila namenjena za nižje razrede in Veseli dom za višje razrede. (Zrnec, 2002)

SLOVENSKA ŠOLA (1963) Z UČITELJI: GDČ. IVANKA LEVSTEK, GDČ. KRISTA KOŠIR, GDČ, CVETKA JAKUS, SESTRA PALMINA, ŽUPNIK ANDREJ PREBIL CM, RAVNATELJ G. TONE ZRNEC CM, SESTRA IVANA, GDČ. MILI INTIHAR, GDČ ANICA OCVIRK IN GDČ. KARLA MERHAR.

Slika 2: Skupna fotografija učencev in učiteljev, 1963 (foto: Kanadsko-slovensko zgodovinsko društvo).

Že od samega začetka je bila šola zastavljena kot resno delo. Učenci so se učili jezika staršev; ne le besed, marveč tudi o celotni kulturi naroda, iz katerega so prihajali njihovi starši/stari starši. Poučevali so branje, pisanje, slovnico, literaturo, zgodovino, zemljepis, verouk in petje. Tako se je po sedmih razredih pričakovalo, da se je učenec znal slovensko pogovarjati in je bil zmožen napisati samostojne sestave in pisma. (Kopač, 1987)

Leta 1986 je Ministrstvo za šolstvo v Kanadi priznalo kredite za slovenski jezik v kanadskem srednješolskem sistemu in od takrat lahko učenci zadnjega kreditnega razreda obiskujejo en izbirni predmet manj v kanadski šoli, saj se jim prizna obisk slovenske sobotne šole. Prelomnica se je zgodila še leta 1996, ko so pričeli z izleti učencev zadnjega razreda v Slovenijo in temu so leta 2000 dodali še 2-tedenski tečaj slovenščine. Projekt finančno podpre Republika Slovenija. Lep zaključek za uspešno opravljeno sobotno šolo so dodali leta 2004, od kar potekajo maturantski plesi Gala, ki se po navadi odvijejo po prihodu z izleta v Slovenijo in pomeni uradno slovo od šole. (Čus, 2017)

Način učenja se je skozi leta spreminjal in izboljševal, predvsem v zadnjih letih, ko se je obogatila povezava med izobraževalnimi institucijami in združenji za izseljence iz Slovenije. Tradicionalno učenje s poudarkom na slovnici je bilo potrebno spremeniti, saj ni več prineslo željenih rezultatov in ni izpolnjevalo potreb učencev. Generacije otrok so se zamenjale in vedno več je otrok, od katerih je le eden izmed staršev slovenskega rodu. Posledično je vedno manj komunikacije v slovenskih družinah v slovenščini in tudi učitelji niso vsi več prva generacija izseljencev. Po pomoč so se obrnili na matično domovino in Slovenija je pripravila izobraževanje za učitelje. Na slovenski šoli imajo pravilo, da se vsak učitelj vsaj enkrat udeleži tega seminarja za krepitev slovenščine in posodobitev metod učenja. (Božja beseda, 2010)

Slovenska šola se pretežno vzdržuje s šolninami učencev in podporo slovenskih skupnosti. Poleg pouka slovenskega jezika omogoča še obisk verouka, petja, sodelovanja v kulturnih dejavnostih. Ker je šola močno povezana s cerkvijo, pripravijo Miklavževanje, naredijo butarice, berejo Pasijon. Leta 2013 so praznovanje 50. obletnice svojega delovanja sklenili z zavezo, da poslanstvo slovenske šole ostaja še naprej nespremenjeno. Ohranjali bodo slovenski jezik in kulturo v Torontu in okolici. (Božja beseda, 2010)

6 Aktualno stanje

Slovenska šola se srečuje s številnimi problemi in jih poskuša reševati z različnimi strategijami. V zadnjih letih je prisoten padec števila otrok, tako je bilo ob našem obisku vpisanih le 54 učencev. Ravnateljica nam je povedala, da imajo težave, ker so v Kanadi zelo priljubljeni različni športi, v osredju hokej, in velika večina ima treninge ravno ob sobotah dopoldan. Tako nekaj učencev izbere šport namesto obiska slovenske šole. Kar nekaj učencev je takih, ki obiskujejo šolo in športno dejavnost, zato v šolo pridejo kasneje ali prej odidejo. Slovenci živijo na različnih predelih Toronta in do šole lahko potrebujejo precej časa, zato se marsikdo ne odloči za obisk šole, saj so predaleč, jim časovno ni ustrezno ali starši nimajo časa, da bi peljali svoje otroke. Ravnateljica doda, da imajo težave z manjkanjem učencev, lahko po več tednov. Učenci šole ne jemljejo resno in so velikokrat brez domačih nalog. Pove, da je nekaj učencev na šoli samo zato, ker so starši zahtevali, da obiskujejo slovensko šolo. Eden izmed učiteljev je povedal, da je zelo težko učiti v razredu, kjer vidiš, da učencev učenje ne zanima, te ne poslušajo in velikokrat delajo svoje stvari ter s tem motijo učni proces.

Veseli so učencev, ki jih slovenščina res zanima in se je želijo naučiti. Večina otrok izhaja iz narodnostno mešanih družin in so že 3. ali 4. generacija izseljencev, zato je zanimanje za slovenski jezik vedno manjše. Polovica učencev doma ne govori slovensko, kar se pozna v različni stopnji znanja. Veliko je izzivov, s katerimi se morajo vsako soboto spopasti, vendar jim volja ostaja in želijo predati znanje na naslednje generacije.

Težave niso samo pri učencih, ampak tudi pri učiteljih. Šola je v osnovi prostovoljna, vendar vsak učenec na začetku plača 250 kanadskih dolarjev šolnine. V ceno je vštet ves material, ki ga potrebujejo, in knjiga oziroma učbenik in delovni zvezek. Vsak učitelj za opravljeno soboto dobi 30 kanadskih dolarjev. Če bi v kreditnem razredu imeli več kot 20 učencev, bi učitelji prejeli uradno plačilo za delo, ker poučujejo v razredu, ki je priznan kot pouk drugega tujega jezika. Vedno manj ljudi je pripravljenih pomagati pri poučevanju učencev, zato so veseli vsakega, ki si to želi. Edini pogoj je, da zna slovensko. Še toliko bolj so veseli, če ima oseba pedagoško izobrazbo. To so ljudje, ki so voljni sobotno dopoldne podariti učencem, da jih naučijo slovensko in kljub hitremu sodobnemu življenju čez teden žrtvujejo sobotni čas za poučevanje. Vsi to opravljajo s srcem in jih veseli, ko vidijo napredek učencev.

Delovni proces šole je zelo dinamičen in spreminjajoč. Učitelji se pri načrtovanju pouka prilagajajo nenehnim spremembam, ki se lahko pojavijo v zadnjem trenutku. Nekajkrat se zgodi, da učitelji šele v soboto zjutraj izvedo, da bo to soboto verouk ali kakšna skupna dejavnost, ker se morajo pripraviti na bližajoč praznik. Tak pristop dela bi bil marsikomu v velik izziv pri načrtovanju pouka in ne nazadnje pri doseganju zastavljenih ciljev. Od učitelja do učitelja se razlikuje tudi znanje slovenščine, kar močno vpliva na učence. Učitelj, ki je rojen govorec in je po možnosti še nekaj let živel v Sloveniji, ima manj napak v svojem govoru, se lažje sooči s pisanjem v slovenščini in ima bogatejši besedni zaklad. Ostali, ki so rojeni v Kanadi in so jih starši naučili slovensko, imajo v govoru več napak, večje težave imajo s pisanjem in njihov besedni zaklad je šibek. Zgodi se, da dodajo kakšno angleško besedo.

Situacija se odraža v razredu, kjer je izbira in raba jezika učiteljeva odločitev. Tako se v stopnjah, kjer učitelj pripada 2. generaciji izseljencev, največkrat uporablja angleščina, kar pa ne pripomore k ohranjanju izvorne kulture, jezika. Tudi sami smo bili prisotni pri pouku, kjer je učitelj večino časa govoril angleško. Posledično so učenci še manj uporabljali slovenščino, kot bi jo sicer, če bi jih k temu večkrat vzpodbudil učitelj. Hkrati pa je treba omeniti, da se učitelji maksimalno potrudijo in se želijo približati učencem. Največkrat uporabijo angleščino ravno zato, da lažje razložijo in poenostavijo obravnavano snov. Ko učenci razumejo, ponovijo še v slovenščini in pouk lažje ter bolj konstruktivno teče naprej. Navada je železna srajca, povedo v šali in dodajo, da avtomatsko na angleško zastavljeno vprašanje učencev odgovorijo angleško in se morajo večkrat zavestno kontrolirati, da odgovorijo v slovenščini. Če pa se oseba z njimi pogovarja v slovenščini, z lahkoto preklopijo in tako je pogovor z nami stekel brez težav ter brez uporabe angleškega jezika.

7 Zaključek

Izseljenci so v preteklosti in na nek način tudi v sedanjosti ugotovili, da se v Kanadi ne cedita med in mleko, če se za to ne potrudiš. Če bo nekdo trdil, da je uspel brez truda, je mogoče imel neznansko srečo ali pa se je zlagal. Je pa res, da Kanada velja za zelo odprto državo in možnosti za dejanski uspeh je več kot v Sloveniji. Mladi se lažje odločijo za selitev v tujino in v tem vidijo življenjsko priložnost za pridobivanje izkušenj. Tudi v vrnitvi nazaj ne vidijo nič slabega. Na spletu je dosegljivih veliko informacij in zapisov izkušenih izseljencev. Izmenjave, pogovori za službo, iskanje stanovanja – vse se danes lahko uredi preko spleta in oseba že pripravljena odide proti novi domovini. S tem pa ne trdimo, da v sodobnem času izseljenci nimajo težav; te so drugačne in so v izziv sodobnega časa. Izseljenci še vedno čutijo domotožje, predvsem po sorodnikih, domači hrani, majhnosti Slovenije, ko si lahko zelo hitro na drugem koncu države, medtem ko nekateri v Kanadi samo za pot v službo potrebujejo eno uro, pa čeprav gre zgolj za prehod enega dela mesta Toronto. Selitev je lahko nekaj lepega in vedno bo polna pričakovanih in nepričakovanih izzivov.

Slovenska skupnost na ozemlju Toronta je močna in živa. Trudijo se, da ohranjajo kar največ običajev in se med seboj družijo ter povezujejo. Čeprav velikokrat slovensko besedo zamenja angleščina, to ne pomeni, da so kakorkoli manj povezani ali navezani na Slovenijo. Slovenska šola še vedno predstavlja skoraj edini vir učenja slovenščine, saj se v le malokaterem domu med seboj še vedno pogovarjajo izključno slovensko.

8 Viri in literatura

Božja beseda (2010), letnik 61, jan/febr/mar. Dostopno na: http://www.ourladyofmm.com/Bozja%20Beseda/Jan-Feb-Mar-2010.pdf.

Čus, Alenka (2017): *Pomen vzgoje in izobraževanja za vitalnost slovenske skupnosti v Torontu.* Doktorska disertacija. Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije. Dostopno na: https://repozitorij.upr.si/IzpisGradiva.php?id=12715&lang=eng.

Dermastija, Barbara (2016): *Slovenska diaspora v Torontu*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Pridobljeno 22. 3. 2020 s spletne strani: https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=102846&lang=slv.

Dežele notranje-avstrijanske (1866). *Slovenec (Celovec)* (28. 4. 1866), let. 2, št. 34, str. 135–136. Dostopno na: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-IH3GYFTZ.

Drnovšek, Marjan (2010): *Izseljevanje »rakrana« slovenskega naroda od misijonarja Friderika Barage do migracijske politike države Slovenije*. Ljubljana: Nova revija.

Genorio, Rado (1989): *Slovenci v Kanadi.* Ljubljana: Institut za geografijo univerze Edvarda Kardelja.

Granič, Kaja (2021): *Začetek in razvoj slovenske šole v Torontu ter njen doprinos k izobraževanju in ohranjanju slovenske identitete*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Izseljevanje v Ameriko (1902): *Kmetijske in rokodelske novice,* 29. 8. 1902, letnik 60, številka 35. Dostopno na: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-Z674THH8.

Jurak, Mirko (2001): Družbenokulturno ustvarjanje Slovencev v Kanadi. V Urška Strle (2007) Odnos slovenskih izseljencev v Kanadi do matične domovine po drugi svetovni vojni (str. 117–141). *Dve domovini.* Dostopno na: http://twohomelands.zrc-sazu.si/uploads/articles/1605012143_Urska%20Strle-%20odnos%20slo%20izseljenc%20v%20kandati%20do%20mati%C4%8Dne%20domovine.pdf.

Kocjančič, Cvetka (1998): Združevanje kanadskih Slovencev. *Dve domovini,* številka 9, str. 149–160. Dostopno na: http://twohomelands.zrc-sazu.si/uploads/articles/1515261580_Cvetka%20Kocjancic_Zdruzenje%20kanadskih%20Slovencev.pdf.

Kopač, Janez (1987): *Ob srebrnem jubileju župnije Marije Brezmadežne* 1961–1986. Toronto: župnija Marije Brezmadežne s čudodelno svetinjo v Torontu.

Lukšič-Hacin, Marina (2016): Izseljevanje Slovencev od devetnajstega stoletja do osamosvojitve Slovenije. *Geografija v šoli*, letnik 24, številka 2/3. Dostopno na: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-6VVQ28AY.

Skupna fotografija učencev in učiteljev (1963). *Kanadsko-slovensko zgodovinsko društvo*. Pridobljeno 18. 7. 2020: http://www.slovenianhistorical.ca/.

Strle, Urška (2007): Odnos slovenskih izseljencev v Kanadi do matične domovine po drugi svetovni vojni. *Dve domovini,* številka 26, str. 117–141. Dostopno na: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-KICVRHGC/abc7b03a-27ca-4b09-b3ef-f1baa0c46f5b/PDF.

Strle, Urška (2009): *Izseljevanje skozi prizmo življenjskih zgodb*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Trebše-Štolfa, Milica; Klemenčič, Matjaž (2001): *Slovensko izseljenstvo, zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice.* Ljubljana: Združenje Slovenska izseljenska matica.

Zaic, Frank (1956): Kako je bilo nekdaj v Kanadi. *Slovenski izseljenski koledar 1956*, str. 208.

Zavertnik, Jože (1925): *Ameriški Slovenci*. Dostopno na: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-CJUT7MWB.

Zrnec, Tone (2002): *Slovenski lazaristi v Kanadi.* Toronto: Božja beseda, Toronto, Ontario, Canada.

Zrnec, Tone; Rebula, Alojz (1997): *Na brzicah življenja: fotokronika.* Toronto: Božja beseda.

POGLED NA KULTURNO IZROČILO SKOZI JEZIK – MOJA ZGODBA V BESEDI IN GLASBI

LOOKING AT CULTURAL TRADITIONS THROUGH LANGUAGE –MY STORY IN WORDS AND MUSIC

✍ **Dominik Hormuth** *(dominikhormuth@gmail.com), pianist in dirigent, skiper ter coach za delo s konji.*

Pri predstavitvi prispevka sta sodelovali tudi:

Natalija Hormuth *(natalijahormuth@web.de), prof. latinščine in francoščine, sopranistka in svetovalka za celostno življenje in zdravje ter svetovalka za zavestno vodenje samega sebe in drugega.*

Laeticia Hormuth, *dijakinja 1. letnika gimnazije, ki se ukvarja s solopetjem ter igra na kljunasto flavto.*

Nemčija, Slovenija

Povzetek

Rojen sem v Heidelbergu v Nemčiji, kjer sem tudi odraščal. Glasbo sem študiral v Stuttgartu in Münchnu ter postal dirigent in pianist. Po začetnem popolnem nepoznavanju slovenskega jezika ter kulture sem se z njo intenzivno ukvarjal preko osebnih stikov in jo preučeval tako v družini kot glasbeno. V prispevku opisujem svoje dojemanje povezanosti slovenskega jezika, kulture in klasične glasbe ter kako je klasična glasba v kulturi še vedno živa in jo lahko poživlja.

Abstract

I was born and grew up in Heidelberg, Germany. I studied music in Stuttgart and Munich and became a conductor and pianist. After initially being completely unfamiliar with the Slovenian language and culture, I became intensively involved with it through personal connection and studied it both in my family and musically. In the article I describe my perception of the relationship between Slovenian language and culture with classical music and how classical music is still alive in it and can be enlivened by it.

Ključne besede: duša jezika, glasbeno (po)ustvarjanje, moč ljubezni, zaznavanje besednih sporočil.

Keywords: soul of language, (re)making music, power of love, perception of verbal messages.

1 Uvod

V nadaljevanju predstavljam svojo zgodbo. Z njo želim poudariti pomen poznavanja jezika svoje žene ter prvin kulture okolja, iz katerega izhaja njen rod.

2 Moč ljubezni

Po zaključku študija glasbe sem spoznal izjemno lepo dekle, Slovenko po rodu, se vanjo zaljubil in se z njo pozneje tudi poročil. Tudi ona se je rodila in odraščala v Nemčiji, je tako imenovana »Bildungsinländerin«. Ko sem jo spoznal, se na prvi pogled ni razlikovala od 'običajnih deklet', na primer Nemk, toda kmalu sem opazil, da je drugačna, in to tudi v primerjavi z drugimi mladimi Slovenci, ki živijo v tujini, saj se zelo močno identificira s svojim poreklom in ljubi Slovenijo iz vsega srca. Posledično sem kmalu tudi sam dobil veselje spoznavati slovensko kulturo in jezik. To je bilo zame zelo lepo, saj so me vedno zanimali drugi jeziki in kulture.

3 Moje poti do skrivnosti slovenskega jezika in kulture

Slovenija je bila zame sprva nekaj povsem novega. Ugotovil sem, da je to po površini majhna, takrat še mlada država, malo znana po svetu, tudi v Nemčiji, s slovenskim jezikom, ki ga nisem mogel povezati z nobenim drugim jezikom, ki sem ga poznal! Še vedno se spominjam, kako sem nekoč stal pred nekim napisom v slovenščini in pomislil: Tega se ne bom nikoli naučil!

3.1 Jezik sem spoznaval in se ga učil po dveh najpomembnejših poteh

Obiskoval sem dopolnilni pouk slovenščine v Nemčiji, kjer smo živeli kot družina. Kljub začetnim težavam sem se nekoliko seznanil z jezikom. Ta pouk sta obiskovala tudi najina otroka in pri tem pouku sem se tudi sam lahko veliko naučil. Tu se nisem učil samo jezika, spoznaval sem tudi mnoge prvine slovenske kulture in identitete. Dobival sem občutek, da slovenski narod oboje ponosno neguje, morda prav zato, ker je država tako majhna in ima malo prebivalcev, od katerih so mnogi razkropljeni po svetu.

Naučil sem se nekaj o posebnostih slovenščine, kot sta na primer dvojina, raba samostalnikov itd., in začutil sem določeno subtilnost, tako v zvenu jezika kakor tudi v besedišču in frazeologiji.

Druga pomembna pot v skrivnosti jezika je potekala v domačem okolju. Moja žena je z otrokoma dosledno govorila samo slovensko. Nekaj sem se pri tem tudi sam naučil. Iz te njihove komunikacije sem nekatere besede spoznaval le v pomanjševalnicah in jih začel uporabljati tudi v javnosti, kar je bil odličen povod za smeh, zlasti ko sem na primer v restavraciji naročil 'sokec' namesto sok.

3.2 Zaznavanje zgodovinskih vplivov na duhovno dediščino Slovencev

Kar zadeva slovensko kulturo, me je po eni strani presenetila istovetnost Slovencev s svojo kulturo. Začutil sem, kako so povezani z naravo, športni, delavni, predvsem pa uživajo v življenju, praznovanju, domači hrani in pijači ter druženju.

Po drugi strani sem opazil, da so še vedno prisotni vplivi z Vzhoda – iz Otomanskega cesarstva, drugih vzhodnih narodov in tudi duhovni vplivi iz antičnih časov.

Opazil sem, da je imelo zelo močan vpliv avstro-ogrsko kulturno okolje. To je postalo zame kot klasičnega glasbenika seveda zelo zanimivo. S tem kulturnim področjem je povezan glavni poudarek tako imenovane klasične glasbe, od dunajskega klasicizma (Haydn, Mozart, Beethoven) do Schuberta, ki ga je spomladi leta 1816 vodila poklicna želja ravno v Slovenijo: prijavil se je namreč na razpis kot učitelj glasbe na osnovni šoli v Ljubljani, vendar je bil neuspešen, čeprav je predložil med drugim odlično referenco Salierija. To bi bilo seveda zelo zanimivo, pa ne le za glasbeno življenje v Sloveniji, temveč tudi za nadaljnji razvoj mladega skladatelja! Za Schubertom so bili pomembni za dunajsko tradicijo predvsem Avstrijec Bruckner, boemsko češki Mahler in Strauss z Bavarske, kasneje še Schönberg iz 'nove dunajske šole', ki je v bistvu predstavljala zaključek tega obdobja. Potem je glasba postajala bolj mednarodna. Seveda ne smemo pozabiti na dunajske valčke in druga dela tako J. Straussa kot tudi drugih, ki so bili osnova in predhodniki tako imenovane zabavne glasbe vse do Avsenikov.

Na predstavitvi sledita pesmi ob moji spremljavi na klavirju: W. A. Mozart – samospev *Das Veilchen* (Laeticia Hormuth, sopran) in J. Strauss – aria: *Mein Herr Marquis* (Natalija Hormuth, sopran).

3.3 Sledi duhovnih ustvarjalcev v glasbenih mojstrovinah so povsod

To kulturno vzdušje se v naši regiji še vedno povsod čuti, zlasti v mestih, kot sta na primer Ptuj (stare hiše in ulice, kavarne) in v Rogaški Slatini z veličastnimi zdraviliškimi stavbami. Vesel sem, da sem še doživel utrip v stari restavraciji Bellevue, zgrajeni na prelomu 19. in 20. stoletja, s čudovito lokacijo in arhitekturo, tradicionalnimi jedmi, koncertnim paviljonom … Na takšnih lokacijah sem imel občutek, da sem zelo blizu življenja, ki je teklo v času, ko so nastajala velika dela klasične glasbe.

Slika 1: Bellevue, razglednica, poslana 1977 (vir: www.bolha.com, pridobljeno 26. 10. 2023).

Za primer bova skupaj z ženo Natalijo predstavila pesem Gustava Mahlerja. Ta je bil leta 1881/82 kot 20-letni mladenič na začetku svoje glasbene kariere dirigent filharmonične družbe v Ljubljani, predhodnice današnje Slovenske filharmonije. Dvignil je glasbeno raven in imel pomemben vpliv na glasbeno življenje v Sloveniji.

Poskušala bova pričarati vzdušje obdobja, ki nam je podarilo trajne brezčasne glasbene mojstrovine.

Sledi pesem: Gustav Mahler – *Urlicht.*

4 Odkrivam slovenske duhovne ustvarjalce brezčasne glasbe

Številni slovenski umetniki in skladbe tistega časa so zaradi pripadnosti avstrijskemu cesarstvu avtomatično spadali vanj in jih je bilo zato komajda mogoče dojemati kot samostojno gibanje. Kljub temu je nastalo nekaj čudovitih skladb, na primer pesmi B. Ipavca iz Šentjurja, ki je komponiral v slogu Franza Schuberta, ki je bil utelešenje umetnega 'pesmarja'. K sreči pa je Ipavec uglasbil predvsem slovenska besedila. In ker sta pri ustvarjanju umetnih pesmi odločilnega pomena realizacija in prepesnitev besedila, ima slovensko besedilo pesmi seveda velik vpliv na glasbo in celoten vtis skladbe. Lep primer tega je naslednja pesem *Božji volek*. Na predstavitvi bo ob moji spremljavi najina hči Laeticia zapela pesem, ki govori o srečanju fanta s pikapolonico. V pesmi glasba poudarja in utrjuje sporočilo besedila – to ni pesem z verzi in refrenom za prepevanje, ampak majhna zgodba, ki je uglasbena.

Sledi pesem: B. Ipavec – *Božji volek.*

5 Pomen znanja slovenščine pri lastnem glasbenem (po)ustvarjanju

Zame je bilo in je zelo osvežujoče ukvarjati se s slovenskim jezikom preko teh pesmi. Če gre za besedilo v materinščini ali v jeziku, ki ga človek že dlje časa pozna, običajno vsebino razume takoj, vsaj približno, in se mora zelo zavestno lotiti jezikovnih fines in njihove glasbene interpretacije. Ko pa se soočamo s tujim jezikom, vodi že sam proces prevajanja in razumevanja besedila v intenzivno ukvarjanje s pomenom pesmi in njegovo interpretativno realizacijo.

6 Zaključek

Na ta način glasba bogati jezik in jezik bogati glasbo. Staro cesarsko in kraljevsko glasbeno kulturo je še vedno čutiti v današnji Sloveniji, današnja Slovenija pa s svojim načinom življenja in veseljem do življenja lahko da nov zagon klasični glasbi. Tako jezik kot glasba sta polna zanimivih subtilnosti in ju je vredno intenzivno preučevati.

Za konec bomo vsi trije skupaj povezali oboje in zapeli Avsenikovo pesem o lepotah Slovenije, ki jo morda poznate. To je pesem *Slovenija, od kod lepote tvoje.*

Srečno, Slovenija!

POMEN UKRAJINSKEGA JEZIKA KOT SIMBOLA NACIONALNE IDENTITETE DRUŽBE V KONTEKSTU RUSKE VOJAŠKE AGRESIJE

✍ **Oleksii Ternovoi** *(oternovoy@gmail.com), je diplomiral iz angleščine in španščine na Inštitutu za usposabljanje učiteljev tujih jezikov Gorlivka. Od leta 1995 poučuje, vodil je različne šole. Je ravnatelj vinitskega liceja št. 27 v Ukrajini (Vinnytsia Lyceum No. 27). Rad bere, potuje in je aktiven radioamater (klicni znak UT9NL). Vsak dan moli za mir na svetu*

✍ **Lilia Dmytrychenko** *(lilia131289@gmail.com), je asistentka na vinitskem liceju št. 27 v Ukrajini (Vinnytsia Lyceum No. 27).*

Ukrajina

Povzetek

Članek obravnava vprašanje identitete v sodobni ukrajinski družbi, saj je obsežna ruska invazija na Ukrajino milijone Ukrajincev prisilila, da ponovno premislijo o svojih kulturnih koreninah in nacionalni identiteti. Analizira vlogo ukrajinskega jezika kot gonilne sile sprememb v narodni zavesti, raziskuje pa tudi njegov vpliv na krepitev družbe. Kot uspešen primer popularizacije ukrajinskega jezika v svetu, kot priložnost za reintegracijo Ukrajincev v tujini obravnava projekte, kot sta tečaj ukrajinskega jezika *Yedini* in animacijski projekt *Speaking Ukrainian*, katerih namen je izboljšati znanje pogovornega jezika in pomagati tistim, ki želijo premagati jezikovne ovire pri prehodu na ukrajinski jezik v vsakdanjem življenju, pri študiju in delu. Članek posebno pozornost namenja rezultatom sociоloških raziskav o rabi ukrajinskega jezika in vplivu rusko-ukrajinske vojne na oblikovanje nacionalne identitete.

Ključne besede: narodna identiteta, porast ukrajinskega jezika, raziskava, ukrajinski jezik, vojna.

1 Uvod

V današnjih razmerah krepitve procesov globalizacije postaja problem ohranjanja nacionalne identitete Ukrajincev še posebej pereč. Navsezadnje sta od kakovostne rešitve tega vprašanja odvisna splošni napredek ukrajinskega naroda in razvoj ukrajinske države. V Deklaraciji narodne enotnosti (The Universal of National Unity, 2006) je bilo predlagano, naj se združijo prizadevanja javnosti za uresničitev številnih prednostnih nalog narodnega napredka, zlasti celovitega razvoja in delovanja ukrajinskega jezika kot temelja samoopredelitve naroda in države, razvoja kulture in oživitve duhovnosti ukrajinskega naroda, zagotavljanja celovitosti jezikovnega in kulturnega prostora državljanov itd.

Etnolingvisti označujejo nacionalno specifične lastnosti jezika kot njegove posebne značilnosti, izraz in pomen. Ker otrok usvoji jezik svojih staršev, svojega socialnega okolja, etnonacionalni dejavnik prodira v te procese od prvih dni po rojstvu otroka. Znani psiholog L. Vygotsky (Daniels idr. (ur.), 2007) je poudaril, da usvajanje maternega jezika poteka nezavedno in neprostovoljno, torej od spodaj navzgor, medtem ko usvajanje drugega, tretjega in četrtega jezika poteka drugače – od zgoraj navzdol, torej z zavedanjem in samovoljnostjo. To pa poudarja pomembno integracijo maternega jezika s področjem podzavesti in nezavednega, ko v celoti delujejo psihološki mehanizmi, kot so sugestija, imitacija, posnemanje, čustveni prenos itd. L. Vygotsky je v svojih znanstvenih delih dokazal, da kulturni znaki (predvsem znaki določenega jezika) služijo kot nekakšna 'orodja', s katerimi subjekt oblikuje svoj notranji svet, katerega osnovne enote so vrednote (določene posplošitve in kognitivni elementi zavesti) in pomeni (afektivne in čustvene sestavine). Prav te vrednote in pomeni imajo glavno vlogo pri oblikovanju medfunkcionalnih povezav med mišljenjem in govorom, med govorom in posameznikovim zavedanjem samega sebe.

Znanstveniki iz številnih držav so proučevali problem odnosa med jezikom in različnimi področji človekovega delovanja. Izjemni ukrajinski znanstvenik O. Potebnia, ki je razvil tezo V. Humboldta o neločljivosti jezika in človekovega načina bivanja v svetu, o medsebojnem vplivu jezika in svetovnega nazora, je odločno nasprotoval jezikovni asimilaciji in se zavzemal za ohranitev in razvoj vseh nacionalnih jezikov kot najglobljih 'elementov' nacionalnega obstoja. M. Heidegger je jezik opredelil kot »dom človeškega obstoja«, sodobni ukrajinski filozofi pa ukrajinski jezik opredeljujejo kot dom duha ukrajinskega naroda. (Shinkaruk, 1996)

Znanstveniki opredeljujejo jezik kot sposobnost ljudi, da se sporazumevajo in se izražajo, natančneje, da se učijo in uporabljajo sisteme sporazumevanja in izražanja, ki se, ne po naključju, imenujejo jeziki. Jezik je sistem, ki je v tej vlogi priznan, torej kodificiran in uveljavljen na določenih področjih (v nasprotju s takšnimi jeziki druge sisteme imenujemo narečja,

slengi, mešanice itd. in s temi imeni zanikamo njihovo sistematičnost). Drugi pomen pojma 'jezik' ga povezuje z identiteto: jezik je sistem, ki ga uporablja določena skupnost – predvsem narod –, katere identiteto ta jezik izraža. Zato bi v idealnem primeru moralo obstajati popolno ujemanje med jeziki in narodi oziroma, z drugimi besedami, med jeziki in nacionalnimi identitetami, katerih ključni element so istoimenski jeziki.

Vendar pa se ta skladnost lahko poruši, če spremembe jezika ne spremlja sprememba identitete, tj. če ljudje preidejo na drug jezik, vendar se še naprej identificirajo z isto skupino ali pa sprejmejo drugo identiteto, vendar ohranijo jezik.

Kategorizacija v določenem dejanju interakcije je po eni strani posledica lastnosti, ki jih oseba razkrije v tem dejanju, po drugi strani pa predhodno uveljavljenih kategorij, ki veljajo za vse interakcije. Za sedanjo kategorizacijo je jezik enako pomemben element kot druge vidne razlike – rasa, spol, starost itd. – ali celo pomembnejši, saj so zaradi prisotnosti komunikacijske bariere te razlike očitno pomembne in jim zato dajejo posebno vrednost nekakšne referenčne točke , ki določa človekovo interpretacijo tega dejanja interakcije in njegovo vedenje v njem. (Boyko in Voropayeva, 2003)

2 Ukrajinski jezik – temelj ukrajinske identitete

Ukrajinski jezik je temelj Ukrajine in je že več stoletij poglavitna značilnost njene identitete. Ohranil je samostojnost in postal pomemben dejavnik pri združitvi ukrajinskih dežel.

Ukrajinski jezik ni le sredstvo sporazumevanja, temveč tudi zakladnica duhovne in kulturne dediščine ukrajinskega naroda. Zgodovinski spomin ukrajinskega jezika se je skozi stoletja ohranil v različnih oblikah obstoja (kronike, ljudske pesmi-misli, pravljice in miti, dela itd.).

Ukrajinski slovar je eden najbogatejših na svetu. Ukrajinski jezik je med tretjo deseterico najbolj razširjenih jezikov na svetu glede na demografijo in po tem parametru je na drugem mestu med slovanskimi jeziki.

Nacionalna jezikovna zavest in jezikovno dostojanstvo sta temeljnega pomena za prihodnost ukrajinskega jezika in ukrajinske države. Pri njunem oblikovanju ima posebno vlogo ukrajinska intelektualna elita, ki s svojim osebnim zgledom in prizadevanji potrjuje ugled ukrajinskega jezika, ukrajinskega naroda in države. Ukrajinski jezik je starodaven pisni jezik s pomembno zgodovinsko in kulturno dediščino. Država bi morala poskrbeti za znanstveno raziskovanje in objavljanje starih pisnih spomenikov, njihovo popularizacijo in uporabo njihovih elementov za obogatitev virov sodobnega knjižnega jezika.

Ukrajinski jezik je v svoji literarni obliki dosegel visoko stopnjo razvoja. V njem je bila ustvarjena bogata izvirna literatura, vanj so prevedena najznamenitejša dela svetovne književnosti. Ima odlično razvito slovnico, izoblikovano znanstveno in strokovno terminologijo, razvit slogovni sistem, ki omogoča komunikacijo in razumevanje na vseh področjih družbenega življenja.

Vendar pa se v sodobnem svetu poskuša v družbo usidrati ideja o ukrajinskem jeziku kot pomanjkljivem in neprestižnem. V resnici je njegov kognitivni, izrazni in komunikacijski potencial izjemno močan. Ukrajinski slovar je eden najbogatejših na svetu. Ukrajinski jezik je med tretjo deseterico najbolj razširjenih jezikov na svetu glede na demografijo in po tem parametru je na drugem mestu med slovanskimi jeziki.

3 Vpliv vojne

Množični prehod na ukrajinski jezik, de-rusifikacija javnega prostora, hiter razvoj in priljubljenost kulturnih proizvodov v ukrajinskem jeziku kažejo, da so številni rojaki ponovno premislili in spoznali pomen nacionalne samoodločbe, tudi prek jezika, družbena podpora kateremu se je v letih ukrajinske neodvisnosti skoraj najbolj povečala.

Silen ruski napad na Ukrajino je milijone Ukrajincev spodbudil, da so ponovno premislili o svojih kulturnih koreninah in nacionalni identiteti. Danes smo vsi priča pomembnemu miselnemu premiku v narodni samoodločbi – podpora Ukrajini kot enotni državi je brez primere v vseh letih neodvisnosti. Obsežna vojna je zaostrila vprašanje ločitve Ukrajine od Moskve, popolno zavračanje vsega, kar nas je povezovalo z državo agresorko – oživljamo javni prostor, odstranjujemo spomenike, povezane s sovjetsko preteklostjo, preimenujemo ulice v čast uglednim ukrajinskim osebnostim, pregledujemo šolske programe, iz njih brišemo dela ruskih pisateljev, odstranjujemo propagandno literaturo sovjetskega obdobja, prepovedujemo knjige in glasbo ruskih založnikov. Ukrajinski duhovni prostor deokupira svoje jezikovno ozemlje.

Prav jezik je glavno gonilo sprememb v narodni zavesti; orodje, ki združuje in utrjuje družbo ter pomaga Ukrajini, da postane močnejša. Ena od glavnih parol, s katero ruski režim upravičuje agresijo, je zaščita rusko govorečih v Ukrajini. Ruska oborožena agresija in vojni zločini ruske vojske so povzročili obsežno preseljevanje prebivalstva z vzhoda Ukrajine v osrednje in zahodne regije. Velika večina notranjih migrantov je rusko govorečih. Posledično so bile za mnoge notranje migrante ugodne okoliščine za to, da so se naučili ukrajinskega jezika. Tako je obsežna vojna, ki jo je sprožila Rusija, rusko govoreče državljane Ukrajine prisilila, da so prešli na ukrajinski jezik. Ta proces je postal množičen po vsej državi in Ukrajinci so po 24. februarju 2022 začeli množično opuščati jezik okupatorja. Vojna je spremenila tudi odnos številnih Ukrajincev v tujini do ukrajinskega jezika. Zato bi morala Ukrajina na diasporo gledati drugače in sprejeti ustrezne programe za zadovoljevanje nacionalnih, kulturnih in jezikovnih potreb Ukrajincev v tujini. To je še en korak za nadaljnjo popularizacijo ukrajinskega jezika v svetu, priložnost za ponovno vključitev Ukrajincev v tujini v ukrajinsko družbo.

4 Ukrajinščine se uči vedno in jo govori več ljudi

S tem namenom je bil leta 2022 izveden projekt, obsežen brezplačen mesečni tečaj ukrajinskega jezika *Yedyni*, namen katerega je bil izboljšati pogovorne spretnosti jezika in pomagati tistim, ki želijo premagati jezikovne ovire pri prehodu na ukrajinski jezik v vsakdanjem življenju in pri delu. Poslanstvo projekta je bilo združiti Ukrajince s pomočjo jezika. Biti vir znanja pomeni pomagati udejanjati ukrajinski jezik, zgodovino in kulturo kot skupne vrednote, ki oblikujejo razumevanje in krepijo zaupanje med Ukrajinci za varnost, utrditev in hiter gospodarski razvoj države; postati svetilnik, ki pomaga vsem, ki jih zanima popularizacija jezika, zgodovine in kulture. V času tečaja so udeleženci projekta prejemali vsakodnevne naloge in izobraževalno gradivo; poslušali so spletne seminarje in spletna predavanja; udeleževali so se pogovornih klubov, organiziranih v priročni obliki (na spletu ali offline); poslušali so zvočno gradivo za boljše usvajanje znanja; najbolj aktivni člani skupnosti so prejeli posebne motivacijske nagrade; potekali so Prijateljski klepeti, namenjeni komunikaciji v ukrajinščini v ožjem krogu.

Po tečajih je že več kot 98.000 udeležencev z lahkoto prešlo na ukrajinski jezik. Projekt še vedno poteka. Pridruži se mu lahko kdor koli, popolnoma brezplačno in s katere koli lokacije na svetu, tako da se registrira na uradni spletni strani projekta *One* (Language course). Trenutno se projekt Yedyni izvaja v 25 ukrajinskih mestih in združenih teritorialnih skupnostih, 500 prostovoljcev in 335 učiteljev je zaključilo tečaj in izboljšalo svoje znanje ukrajinskega jezika. Ta projekt se aktivno razvija in v prihodnosti želi pomagati več kot milijonu Ukrajincev pri učenju in tekočem govorjenju ukrajinskega jezika.

Hkrati se je v znak solidarnosti z našo državo več kot 1,3 milijona tujih uporabnikov začelo učiti ukrajinski jezik. Posebno priljubljenost je pridobil v državah, ki so sprejele največje število beguncev iz Ukrajine.

Septembra 2019 je začel delovati projekt *Govorimo ukrajinsko* – nov, animiran, družbeno pomemben projekt televizijskega kanala PLUSPLUS, ki je nastal ob podpori ukrajinskega Ministrstva za kulturo in je namenjen popularizaciji ukrajinskega jezika med otroki. Ministrstvo za izobraževanje in znanost Ukrajine priporoča šolam ogled risanega filma *Govorimo ukrajinsko*. To je plod sodelovanja televizijskega kanala in ministrstva za izobraževanje in kulturo, pravijo avtorji projekta. Prav tako so že več let zapored učbeniki za prvi in drugi razred opremljeni s kodami QR. Otrok lahko vanje usmeri svoj pametni telefon ali tablico in odpre spletno mesto, kjer so predstavljeni vsi projekti za otroke omenjenega televizijskega kanala. Projekt uči o pravilih in posebnostih ukrajinskega jezika v obliki igre, animacije in zabave. Temelji na nasvetih Oleksandra Avramenka, izrednega profesorja Univerze v Kijevu imenovane po B. Grinčenku, avtorja vrste študijskih priročnikov za pripravo na zunanje izpite in državno zaključno spričevalo ter avtorja knjig 100 Ukrainian Express Lessons (100 ekspresnih ukrajinskih lekcij) založbe *Knygolav*. Praviloma vsaka od kratkih animiranih zgodb, katerih glavni junaki so liki iz sveta PLUSPLUS, obravnava specifično situacijo v zvezi s pogostimi jezikovnimi napakami. Zgodbe na lahkoten in igriv način svetujejo o normah sodobnega ukrajinskega jezika, kar prispeva k boljšemu pomnjenju. Cilj projekta *Govori ukrajinsko* je spodbuditi otroke k bolj samozavestni in kompetentni uporabi ukrajinščine, odpraviti napake pri sporazumevanju v ukrajinščini in navdušiti čim več mladih Ukrajincev za komunikacijo v maternem jeziku.

5 Nacionalne raziskave o uporabi ukrajinščine

Od leta 2000 vsako leto 21. februarja praznujemo mednarodni dan maternega jezika. Ob tej priložnosti je bila izvedena obsežna študija *How the war changed me and the country. Results of the year* (Kako je vojna spremenila mene in državo. Rezultati leta), ki jo je 21. februarja 2023 objavila skupina Rating Sociological Group. Poudarjamo, da je bil cilj obsežne primerjalne študije prikazati rezultate, kako so se spremenili pogledi, ocene in življenje Ukrajincev na različnih področjih v letu obsežne ruske invazije na Ukrajino. Rezultati raziskave kažejo, da je glavno čustvo, ki ga anketiranci občutijo, ko razmišljajo o Ukrajini, ponos. Zaradi obsežne invazije in junaškega odpora ukrajinskega ljudstva se je ta kazalnik več kot podvojil – s 34 na 75 %. Do sprememb je prišlo tudi pri nacionalni identifikaciji: absolutna večina anketirancev se opredeljuje kot državljani Ukrajine (v primerjavi z letom 2021 se je kazalnik povečal s 76 % na 94 %). Polovica se jih opredeljuje kot Evropejci (dvakratna rast). V letu vojne je 22 % Ukrajincev popolnoma prešlo na sporazumevanje v ukrajinskem jeziku.

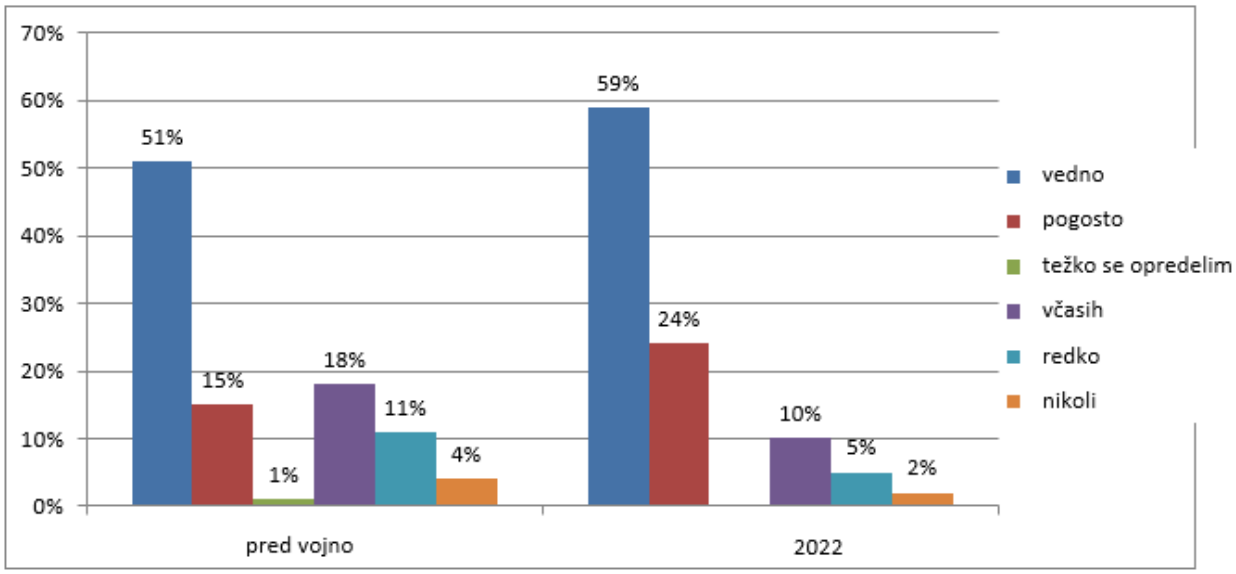

Graf 1: Kako pogosto se vprašani sporazumevanjo v ukrajinščini (How the war changed …, 2023).

Pri prehodu na ukrajinski jezik je prišlo do pomembnih sprememb v vseh regijah, razen na zahodu, kjer se je večina tako ali tako sporazumevala le v ukrajinščini. Posebej opazno se je uporaba ukrajinščine povečala na jugu in vzhodu Ukrajine, kljub težavam pri prehodu na ukrajinščino, saj je za tretjino domačinov ruščina njihov materni jezik.

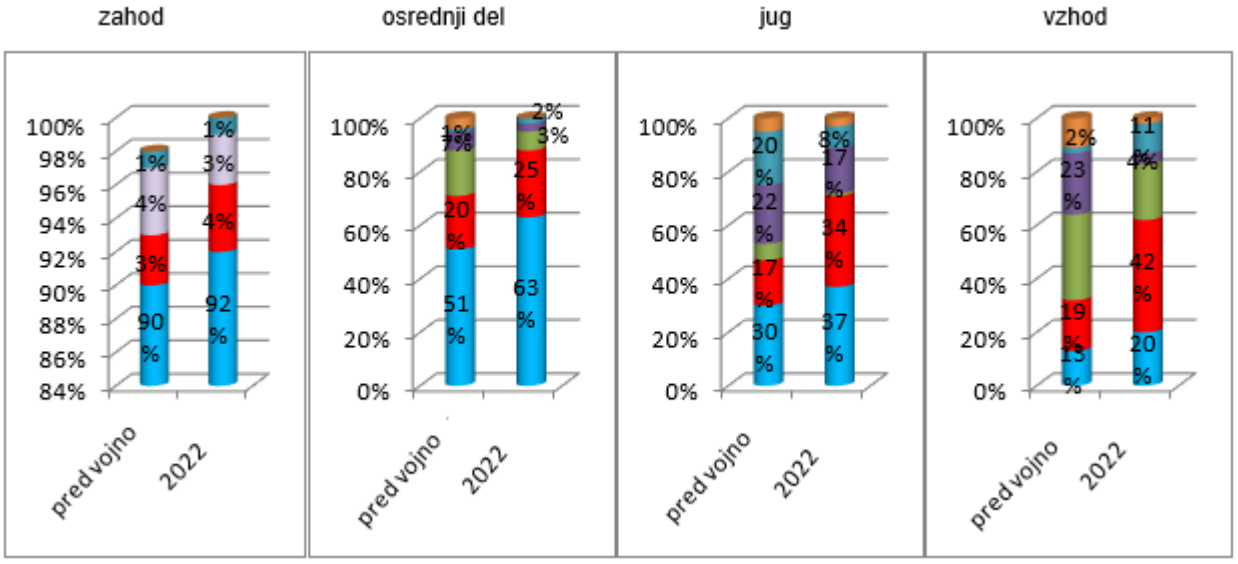

Graf 2: Sprememba uporabe ukrajinščine po regijah (How the war changed …, 2023).

Omeniti je treba, da je bila izvedena še ena pomembna raziskava, *National culture and language in Ukraine: changes in public opinion after a year of war* (Nacionalna kultura in jezik v Ukrajini: spremembe javnega mnenja po letu vojne). Raziskavo je od 13. do 21. decembra 2022 izvedla Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation (Fundacija za demokratične pobude Ilka Kučerova) skupaj s sociološko službo Centra Razumkov ob podpori programa MATRA. Anketa v živo je bila izvedena v regijah:

- Volinija, Zakarpatje, Ivano-Frankivs'k, Lvov, Rovno, Ternopil, Črnovice (zahodna makroregija);
- Vinica, Žitomir, Kijev, Kirovograd, Poltava, Sumi, Hmelnicki, Čerkasi, Černigov ter v mestu Kijev (osrednja makroregija);
- Nikolajev, Herson in Odesa (južna makroregija);
- Dnipropetrovsk, Zaporožje in Harkov (vzhodna makroregija).

Raziskava je bila izvedena z metodo stratificiranega večstopenjskega vzorčenja. Struktura vzorčne populacije povzema demografsko strukturo odraslega prebivalstva ozemelj, na katerih je bila izvedena, na začetku leta 2022 (po starosti, spolu, vrsti naselja).

V raziskavo je bilo vključenih 2018 anketirancev, starejših od 18 let. Teoretična napaka vzorčenja ne presega 2,3 %. Hkrati so lahko dodatna sistematična odstopanja vzorca posledica posledic ruske agresije, zlasti prisilne evakuacije milijonov državljanov.

Na podlagi raziskave se je izkazalo, da se je leta 2022 v primerjavi z letom 2021 povečal delež državljanov, ki uporabljajo ukrajinski jezik v vsakdanjem življenju. Če je leta 2021 ta kazalnik znašal 64 %, se je leta 2022 povečal na 71 %. Hkrati se je stopnja uporabe ruskega jezika zmanjšala za skoraj 10 %. Ta dinamika je posledica tako učinka simbolične zavrnitve kot deloma tudi nezmožnosti izvajanja raziskav javnega mnenja na zasedenih in frontnih ozemljih na jugu in vzhodu države.

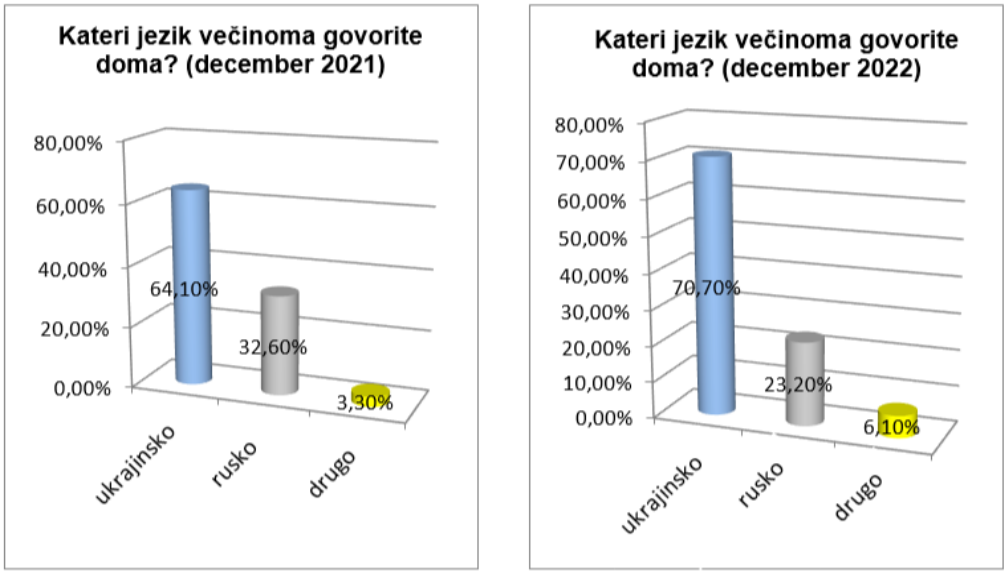

Graf 3: Uporaba ukrajinščine v vsakdanjem življenju v letih 2021 in 2022 (National culure and language …, 2023).

Povečal se je tudi delež državljanov, za katere je ukrajinščina materni jezik. Če je leta 2021 delež prebivalcev, ki so ukrajinščino smatrali za svoj materni jezik, znašal 77 %, se je v enem letu povečal na 87 %. Hkrati ukrajinska jezikovna identiteta prevladuje v vseh ukrajinskih regijah.

Prav jezik je glavno gonilo sprememb v narodni zavesti; orodje, ki združuje in utrjuje družbo ter pomaga Ukrajini, da postane močnejša. Ena od glavnih parol, s katero ruski režim upravičuje agresijo, je zaščita rusko govorečih v Ukrajini. Ruska oborožena agresija in vojni zločini ruske vojske so povzročili obsežno preseljevanje prebivalstva z vzhoda Ukrajine v osrednje in zahodne regije. Velika večina notranjih migrantov je rusko govorečih. Posledično so bile za mnoge notranje migrante ugodne okoliščine za to, da so se naučili ukrajinskega jezika.

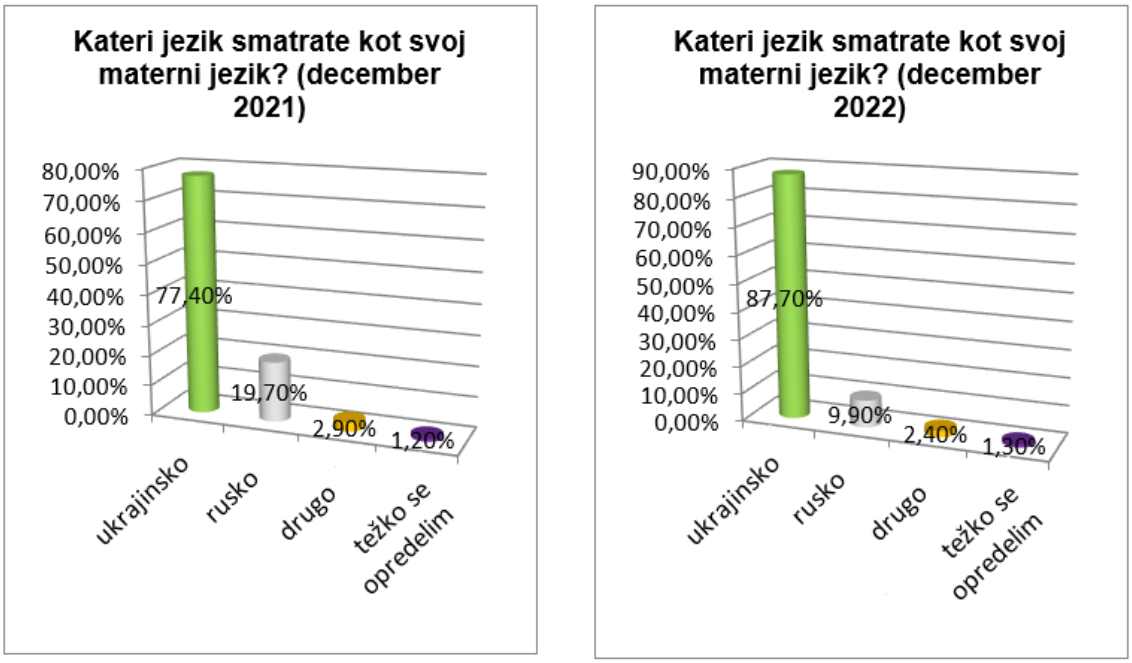

Graf 4: Ukrajinščina kot materni jezik – primerjava med leti 2021 in 2022 (National culure and language …, 2023).

	Ukrajina skupaj (december 2021)	Ukrajina skupaj (december 2022)	Zahod	Osrednji del	Jug	Vzhod
ukrajinsko	77,4	87,7	98,2	92,8	73,6	0,2
rusko	19,7	9,9	1,1	5,9	25,0	2,0
drugo	1,7	1,1	0,2	0,5	1,4	7
težko se opredelim	1,2	1,3	0,6	0,8	0	4,2

Tabela 1: Uporaba ukrajinskega jeziak v letih 2021 in 2022 in po regijah (National culure and language …, 2023).

6 Zaključek

Sklenemo lahko, da je ukrajinski jezik jezik svobode in volje ter močno orožje ukrajinskega ljudstva v boju za neodvisnost in zmago.

Na podlagi opravljene raziskave in spremljanja ukrajinskih medijev zaključujemo, da jezikovni dejavnik pomembno vpliva na različne vidike identitete ukrajinskih državljanov. Tako se dejavnik uporabe ukrajinskega jezika povezuje z višjo stopnjo nacionalne identitete, patriotizmom, podporo neodvisnosti in pripravljenostjo braniti svojo državo, potrebo po ponosu na njene dosežke in ocenjevanju teh dosežkov, vrednostnim odnosom do državnih simbolov, notranje dogovorjeno politiko oblikovanja skupne nacionalne identitete ukrajinskih državljanov.

7 Viri in literatura

Boyko, Svitlana; Voropayeva, Tatiana (2003): *Linguistic identity and national self-awareness of citizens of Ukraine. Annual calendar*. Ukrainian Studies, str. 128–133 (v ukrajinščini).

Daniels, Harry; Cole, Michael; Wertsch, James V. (ur.) (2007): *The Cambridge Companion to Vygotsky*. Cambridge University Press. Dostopno na: https://www.cambridge.org/core/books/abs/cambridge-companion-to-vygotsky/vygotsky-on-thinking-and-speaking/7FCD8484AFBC92885F9D7057E8AAB7C7 (v angleščini).

How the war changed me and the country. Results of the year. Rating Sociological Group (2023). Dostopno na: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/kompleksne_dosl_dzhennya_yak_v_yna_zm_nila_mene_ta_kra_nu_p_dsumki_roku.html (v ukrajinščini).

Language course "Edyni". Dostopno na: https://yedyni.org/ (v ukrajinščini).

National culture and language in Ukraine: changes in public opinion after a year of war (2023). Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation. Dostopno na: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/kompleksne_dosl_dzhennya_yak_v_yna_zm_nila_mene_ta_kra_nu_p_dsumki_roku.html (v ukrajinščini).

Shinkaruk, Vladimir I. (1996): *Concept of culture. Philosophical aspects. The phenomenon of Ukrainian culture: methodological principles of understanding*. Kyiv, str. 15–21 (v ukrajinščini).

The Universal of National Unity (2006). Dostopno na: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0010100-06#Text (v ukrajinščini).

THE SIGNIFICANCE OF UKRAINIAN LANGUAGE AS A MARKER OF THE NATIONAL IDENTITY OF SOCIETY IN THE CONTEXT OF RUSSIAN MILITARY AGGRESSION

✍ **Oleksii Ternovoi** *(oternovoy@gmail.com) graduated from Gorlivka Teachers' Training Institute of Foreign Languages in 1994 majoring in English and Spanish. He has been teaching and managing schools since 1995. He is principal in Vinnytsia Lyceum No. 27 (Ukraine). He likes reading, travelling, and is an active Amateur Radio operator (callsign UT9NL). He prays for peace in the world every day.*

✍ **Lilia Dmytrychenko** *(lilia131289@gmail.com) is a teacher assistant in Vinnytsia Lyceum No. 27 (Ukraine).*

Ukraine

Abstract

The article examines the issue of identity in modern Ukrainian society, since the full-scale Russian invasion of Ukraine has pushed millions of Ukrainians to rethink their cultural roots and their national identity. The role of the Ukrainian language as a driving force for changes in national consciousness is analyzed, and its influence on the consolidation of society is investigated. As a successful example of the popularization of Ukrainian language in the world, as an opportunity for the reintegration of Ukrainians abroad, such projects as the "Yedini" Ukrainian language course and the animation project "Speaking Ukrainian" are considered, the purpose of which is to improve conversational language skills and help those willing to overcome the language barrier when switching to Ukrainian in everyday life, study and work. The article pays special attention to the results of sociological research on the use of the Ukrainian language and the impact of the Russian-Ukrainian war on the formation of national identity.

Keywords: Ukrainian language, natinal identity, survey, the rise of Ukrainian language, war.

1 Introduction

In today's conditions of intensification of globalization processes, the problem of preserving the national identity of Ukrainians is becoming especially urgent. After all, the general progress of the Ukrainian nation and the development of the Ukrainian state depend on the quality solution of this issue. In the Universal of National Unity (2006), it was proposed to unite the efforts of the public for the implementation of many priorities of national progress, in particular, the comprehensive development and functioning of the Ukrainian language as the basis of self-identification of the people and the state, the development of culture and the revival of the spirituality of the Ukrainian people, ensuring the integrity of the linguistic and cultural space of citizens, etc.

Ethnolinguists refer to the nationally specific features of a language as its specific features, expression, and meaning. Since the child acquires the language of his parents, his social environment, the ethno-national factor penetrates into these processes from the first days after the birth of the child. The famous psychologist L. Vygotsky emphasized that the acquisition of the native language occurs unconsciously and involuntarily, that is, it goes from the bottom up, while the acquisition of the second, third, and fourth languages occurs in a different way - from the top down, that is, through awareness and arbitrariness. And this emphasizes the significant integration of the native language with the sphere of the subconscious and the unconscious, when such psychological mechanisms as suggestion, imitation, imitation, emotional contagion, etc. are fully operational. In his scientific works, L. Vygotsky proved that cultural signs (primarily signs of a specific language) serve as a kind of "tools", operating with which the subject forms his inner world, the basic units of which are values (certain generalizations and cognitive elements of consciousness) and meanings (affective and emotional components). It is these values and meanings that play the main role in the formation of cross-functional connections between thinking and speech, between speech and self-awareness of the individual.

Scientists from many countries have studied the problem of the relationship between language and various spheres of human activity. V. Humboldt's thesis about the inseparability of language and the human way of being in the world, about the interaction of language and worldview, was developed by the outstanding Ukrainian scientist O. Potebnia, who strongly

opposed language assimilation, for the preservation and development of all national languages as the deepest "elements" of national existence. M. Heidegger defined the language as the "home of human existence", modern Ukrainian philosophers define the Ukrainian language as the home of the spirit of the Ukrainian people. (Boyko and Voropayeva, 2003)

Scientists define language as the ability of people to communicate and express themselves, more precisely, to learn and use systems of communication and self-expression, which are not coincidentally also called languages. Language is a system recognized in this capacity, that is, codified and imposed in certain areas (in contrast to such languages, other systems are called dialects, slangs, mixtures, etc., denying their very systematic nature with these names). The second meaning of the concept of "language" connects it with identity: language is a system used by a certain community - primarily a nation - whose identity this language expresses. Therefore, ideally, there should be a complete correspondence between languages and nations, or, in other words, between languages and national identities, the key element of which are languages of the same name.

However, this correspondence can be broken if a change in language is not accompanied by a change in identity, that is, when people switch to another language but continue to identify with the same group, or adopt a different identity but retain the language.

Categorization in a certain act of interaction is a consequence, on the one hand, of those features that a person reveals in this act, and on the other hand, previously established categories that are considered valid for all interactions. For the current categorization, language is as important an element as other visible differences - race, gender, age, etc. - or even more important, because the presence of a communication barrier makes these differences evidently relevant, and therefore endows them with a special value of a kind of reference point, which determines a person's interpretation of this act of interaction and behavior in it. (How the war changed …, 2023)

2 Ukrainian language - the foundation of Ukrainian identity

The Ukrainian language is the root of Ukraine and a basic feature of its identity for many centuries. It retained its self-sufficiency and became an important factor in the reunification of Ukrainian lands.

The Ukrainian language is not only a means of communication, but also a treasury of the spiritual and cultural heritage of the Ukrainian people. Over the centuries, the Ukrainian language's historical memory has been preserved in various forms of existence (chronicles, folk songs-thoughts, fairy tales and myths, works, etc.).

National linguistic consciousness and linguistic dignity are of fundamental importance for the future of the Ukrainian language and the Ukrainian state. In their formation, a special role is played by the Ukrainian intellectual elite, who, by their personal example and efforts, confirm the prestige of the Ukrainian language, the Ukrainian nation and the state. The Ukrainian language is an ancient written language with a great historical and cultural heritage. The state should take care of scientific research and publication of ancient written monuments, their popularization, use of their elements to enrich the resource of modern literary language.

The Ukrainian language in its literary form has acquired a high level of development. She created rich original literature, translated the most outstanding works of world literature. It has a perfectly developed grammar, formed scientific and technical terminology, a developed stylistic system capable of ensuring communication and understanding in all spheres of social life.

However, in the modern world there are attempts to cultivate in society the idea of the Ukrainian language as defective and unprestigious. In fact, her cognitive, expressive and communicative potential is extremely powerful. The Ukrainian dictionary is one of the richest in the world. The Ukrainian language is among the third ten most widely spoken languages in the world in terms of demographics, and by this parameter it is second among the Slavic languages.

3 The impact of war

The mass transition to Ukrainian, the de-Russification of public space, the rapid development and popularity of the Ukrainian-language cultural product show that many compatriots have reconsidered and realized the importance of national self-determination, including through the language, the level of support of which in society has increased almost the most during the years of Ukraine's independence.

Russia's full-scale invasion of Ukraine pushed millions of Ukrainians to rethink their cultural roots and their national identity. Today, we are all witnesses of a significant mental shift in national self-determination - support for Ukrainian as a single state is unprecedented in all the years of independence. The full-scale war intensified the issue of Ukraine's separation from Moscow, complete rejection of everything that connected us with the aggressor country - we are reviving public space, getting rid of monuments related to the Soviet past, renaming streets in honor of prominent Ukrainian figures, revising school programs, removing the works of Russian writers from them, disposing of propaganda literature of the Soviet period, banning books from Russian publishers and music. Ukrainian spiritual space deoccupies its linguistic territory.

It is language that is the main driving force of changes in national consciousness, a tool that unites, consolidates society and helps Ukraine become stronger. One of the main narratives used by the Russian regime to justify aggression is the protection

of Russian speakers in Ukraine. Russian armed aggression and war crimes by the Russian army led to a large-scale displacement of the population from the east of Ukraine to the central and western regions. The vast majority of internal migrants are Russian-speaking. Consequently, there were favorable circumstances for many internally displaced persons to master the Ukrainian language. Therefore, the full-scale war unleashed by Russia pushed Russian-speaking citizens of Ukraine to switch to the Ukrainian language. This process has become massive throughout the country. Thus, after February 24, 2022, Ukrainians began to abandon the language of the occupier en masse. The war also changed the attitude of many Ukrainians abroad to the Ukrainian language. Therefore, Ukraine should look at the diaspora in a different way, approve appropriate programs to meet the national, cultural and linguistic needs of Ukrainians abroad. This is another step for the further popularization of the Ukrainian language in the world, an opportunity for the reintegration of Ukrainians abroad into Ukrainian society.

4 More and more people are learning and speaking Ukrainian

To this end, in 2022, the project was implemented and implemented, a powerful free monthly Ukrainian language course "Yedini", the purpose of which is to improve conversational language skills and help those willing to overcome the language barrier when switching to Ukrainian in everyday life and work. The mission of the project was to unite Ukrainians through language. To be a source of knowledge is to help realize the Ukrainian language, history and culture as common values that form understanding and strengthen trust between Ukrainians for the sake of the country's security, consolidation and rapid economic development. To become a beacon that helps everyone interested in popularizing language, history, and culture. During the course, project participants received daily tasks and educational materials; listened to webinars and online lectures; conversation clubs were organized in a convenient format (online or offline); listened to audio materials for better assimilation of knowledge; the most active members of the community received special motivational awards; there were Friendly-chats for communicating in Ukrainian in a narrow circle.

After the courses, more than 98,000 participants have already switched to the Ukrainian language with ease. The project is still ongoing. Anyone can join it, completely free of charge and from any location in the world, by registering on the official website of the "One" project (National culture and language, b. d.). Currently, the Yedyni project is being implemented in 25 Ukrainian cities and united territorial communities, 500 volunteers and 335 teachers have completed the course and improved their knowledge of the Ukrainian language. This project is actively developing and in the future aims to help more than 1 million Ukrainians in learning and becoming fluent in the Ukrainian language.

At the same time, as a sign of solidarity with our country, more than 1.3 million foreign users started learning the Ukrainian language. It gained particular popularity in the states that accepted the largest number of refugees from Ukraine.

In September 2019, the "Let's Speak Ukrainian" project began its work - a new, animated, socially important project of the PLUSPLUS TV channel, created with the support of the Ministry of Culture of Ukraine, to popularize the Ukrainian language among children. The cartoon "Let's Talk Ukrainian" is recommended for viewing in schools by the Ministry of Education and Science of Ukraine. This became possible thanks to the cooperation of the TV channel and the Ministry of Education and Culture, say the authors of the project. Also, for several years in a row, first- and second-grade students have been studying textbooks with QR codes. The child can point his smartphone or tablet at them and go to the site, which presents all the projects for children from the TV channel. The project tells the rules and peculiarities of the Ukrainian language in a game, animation and entertainment form. It is based on the advice of Oleksandr Avramenko, associate professor of Kyiv University named after B. Grinchenko, author of a series of study guides for preparation for external examinations and state final certification, and author of the books "100 Ukrainian Express Lessons" from the "Knygolav" publishing house. Traditionally, in each of the short, animated stories, where the main characters are characters from the PLUSPLUS world, a specific situation about common language errors is considered. In a light, playful way, advice is provided regarding the norms of the modern Ukrainian language, which contribute to the best possible memorization. The goal of the "Speak Ukrainian" project is to interest children in speaking Ukrainian more confidently and competently, to get rid of mistakes in communication in Ukrainian, to inspire as many young Ukrainians as possible to communicate in their native language.

5 National researches on the use of the Ukrainian language

Every year on February 21, since 2000, International Mother Language Day has been celebrated. On this occasion, a comprehensive study was conducted "How the war changed me and the country. Results of the year", which was published by the Rating Sociological Group on February 21, 2023. It is noted that the comprehensive comparative study aimed to show the results of how the views, assessments and life of Ukrainians changed in various spheres during the year of the full-scale invasion of Russia into Ukraine. Research results show that the main emotion respondents feel when thinking about Ukraine is pride. As a result of the full-scale invasion and the heroic resistance of the Ukrainian people, this indicator has more than doubled - from 34 to 75%. There have also been changes in national self-identification: the absolute majority of respondents identify themselves as citizens of Ukraine (compared to 2021, the indicator increased from 76% to 94%). Half identify themselves as Europeans (double growth). 22% of Ukrainians completely switched to communication in the Ukrainian language during the year of the war.

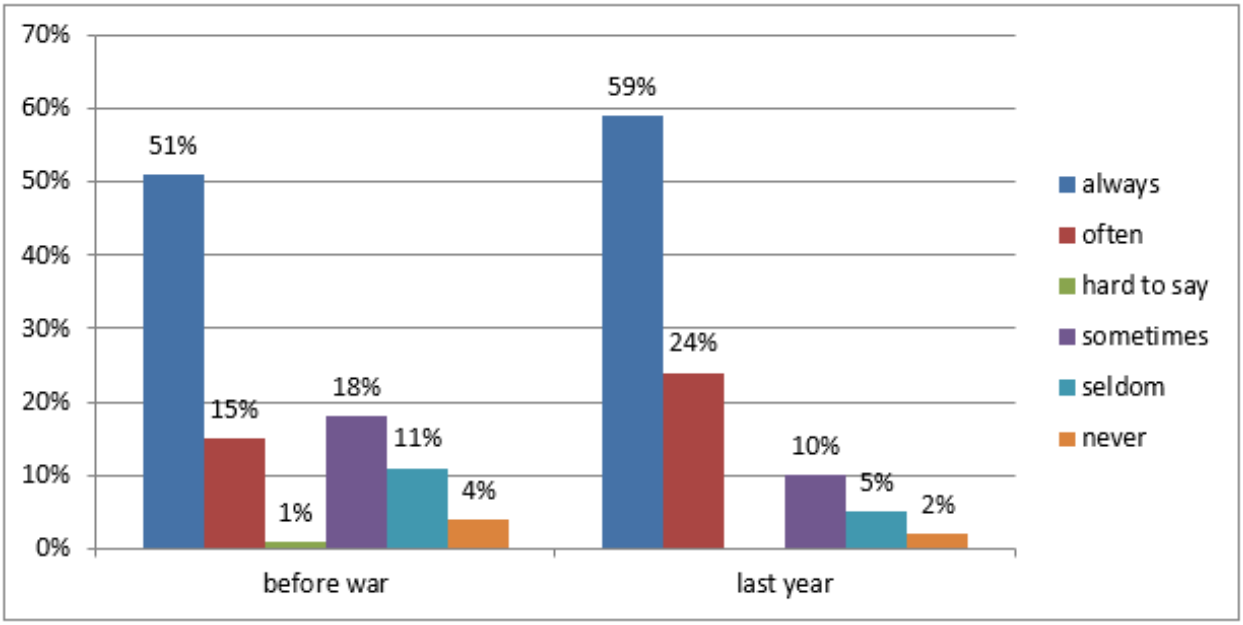

Graph 1: How often respondents communicate in Ukrainian (How the war changed …, 2023).

In the transition to Ukrainian language, significant changes took place in all regions, except for the West, where the majority communicated only in Ukrainian anyway. It has grown especially noticeably in the South and East of Ukraine, despite the difficulties of switching to Ukrainian, since Russian is their native language for a third of the locals.

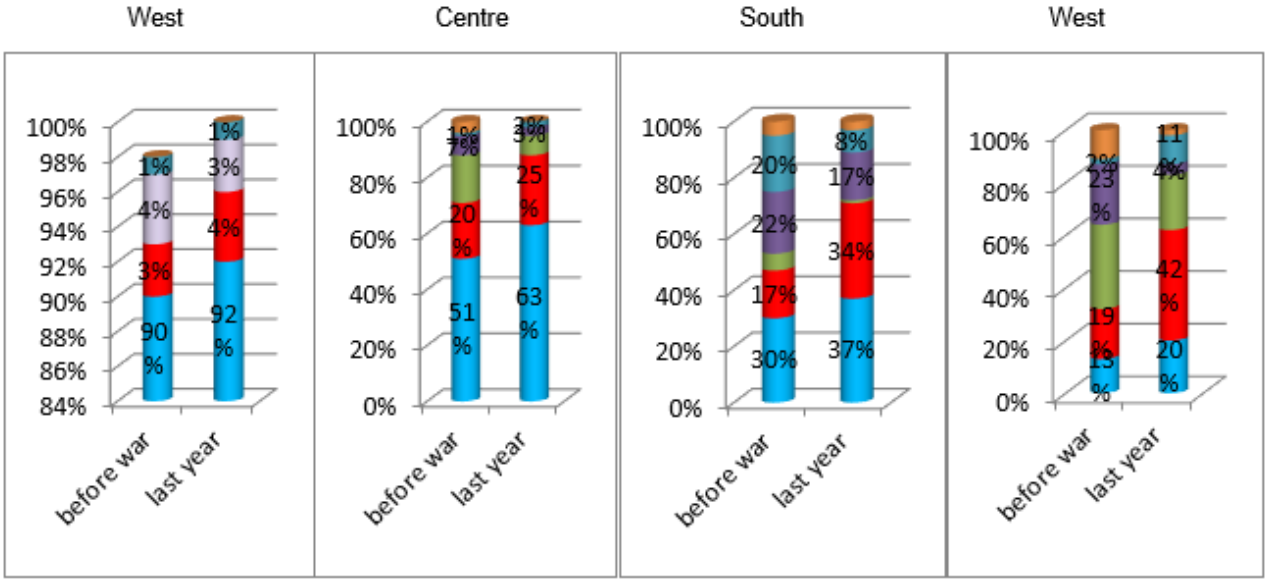

Graph 2: Changes in the use of Ukrainian by region (How the war changed …, 2023).

It should be noted that another important survey "National culture and language in Ukraine: changes in public opinion after a year of war" was conducted. The survey was conducted by the Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation together with the sociological service of the Razumkov Center with the support of the MATRA program from December 13 to 21, 2022. The face-to-face survey was conducted in:

- Volyn, Zakarpattia, Ivano-Frankivsk, Lviv, Rivne, Ternopil, Chernivtsi regions (Western macroregion);
- Vinnytsia, Zhytomyr, Kyiv, Kirovohrad, Poltava, Sumy, Khmelnytskyi, Cherkasy, Chernihiv regions, as well as in the city of Kyiv (Central Macroregion);
- Mykolaiv, Kherson and Odesa regions (Southern macroregion);
- Dnipropetrovsk, Zaporizhzhia, and Kharkiv regions (Eastern macroregion).

The survey was conducted by stratified multistage sampling. The structure of the sample population reproduces the demographic structure of the adult population of the territories where the survey was conducted, as of the beginning of 2022 (by age, sex, type of settlement).

2018 respondents over the age of 18 were surveyed. The theoretical sampling error does not exceed 2.3%. At the same time, additional systematic deviations of the sample may be caused by the consequences of Russian aggression, in particular, the forced evacuation of millions of citizens.

As a result of the survey, it turned out that in 2022, the share of citizens who use the Ukrainian language in everyday life increased, compared to 2021. If in 2021 this indicator was 64%, then in 2022 it increased to 71%. At the same time, the level of usage of the Russian language decreased by almost 10%. This dynamic is a consequence of both the effect of symbolic rejection and, in part, the impossibility of conducting public opinion research in the occupied and front-line territories of the South and East.

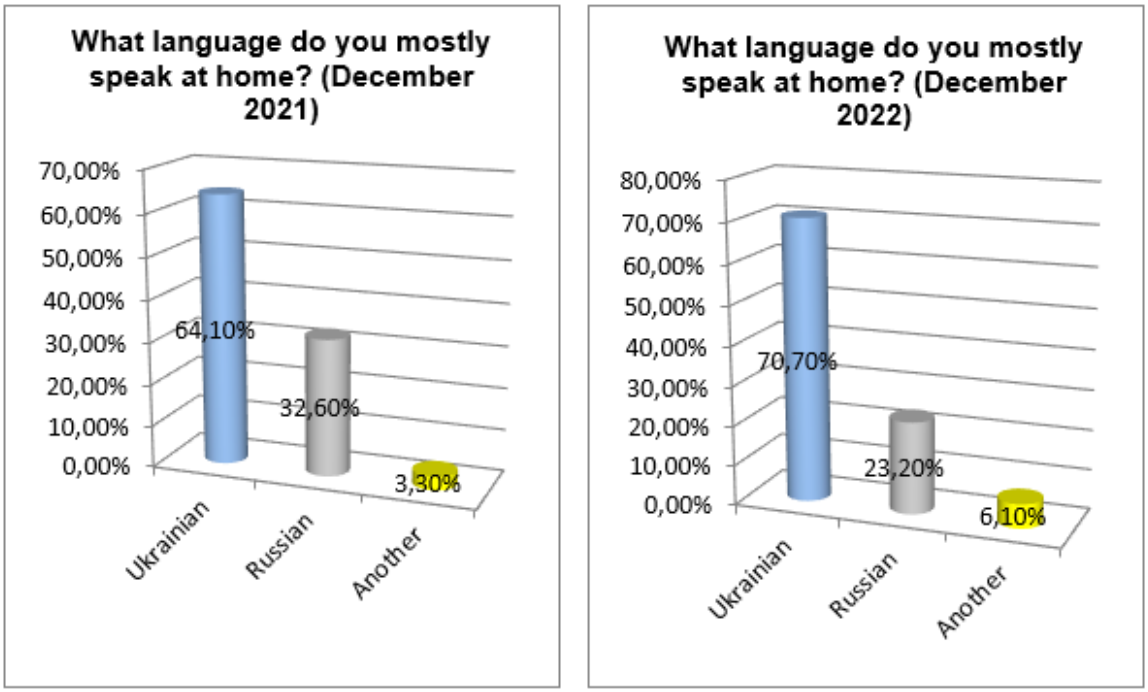

Graph 3: Use of the Ukrainian language in everyday life in 2021 and 2022 (National culture and language …, 2023).

The share of citizens who consider Ukrainian as their native language has also increased. If in 2021 the share of the population that considered Ukrainian as their native language was 77%, then in a year it increased to 87%. At the same time, Ukrainian linguistic identity prevails in all regions of Ukraine.

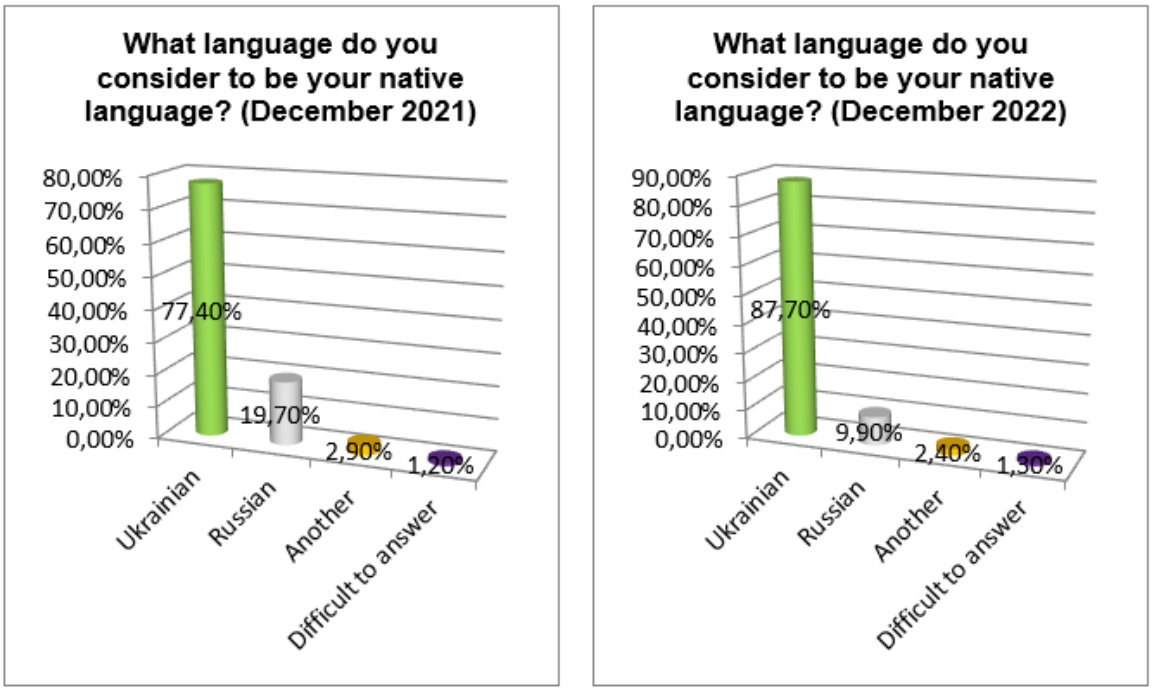

Graph 4: Ukrainian language as mother tongue - comparison between 2021 and 2022 (National culture and language …, 2023).

	Ukraine total (December 2021)	Ukraine total (December 2022)	West	Centre	South	East
Ukrainian	77,4	87,7	98,2	92,8	73,6	0,2
Russian	19,7	9,9	1,1	5,9	25,0	2,0
Another	1,7	1,1	0,2	0,5	1,4	7
Difficult to answer	1,2	1,3	0,6	0,8	0	4,2

Table 1: Use of the Ukrainian language in 2021 and 2022 and by region (National culture and language …, 2023).

6 Conclusion

Thus, it can be concluded that the Ukrainian language is the language of freedom and will, as well as a powerful weapon of the Ukrainian people in the struggle for independence and victory.

Based on the conducted research and monitoring of the Ukrainian media, it follows that the language factor significantly affects various aspects of the identity of Ukrainian citizens. Thus, the factor of using the Ukrainian language is combined with a higher level of national identity, patriotism, support for its independence and readiness to defend one's country, the need to be proud of its achievements and the assessment of such achievements, a valuable attitude to state symbols, an internally agreed policy of forming a common national identity of Ukrainian citizens.

7 Sources and literature

Boyko, Svitlana; Voropayeva, Tatiana (2003): *Linguistic identity and national self-awareness of citizens of Ukraine. Annual calendar*. Ukrainian Studies, p. 128–133. (in Ukrainian).

Daniels, Harry; Cole, Michael; Wertsch, James V. (ed.) (2007): *The Cambridge Companion to Vygotsky*. Cambridge University Press. URL: https://www.cambridge.org/core/books/abs/cambridge-companion-to-vygotsky/vygotsky-on-thinking-and-speaking/7FCD8484AFBC92885F9D7057E8AAB7C7 (in English).

How the war changed me and the country. Results of the year. Rating Sociological Group (2023). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/kompleksne_dosl_dzhennya_yak_v_yna_zm_nila_mene_ta_kra_nu_p_dsumki_roku.html (in Ukrainian).

Language course "Edyni". URL: https://yedyni.org/ (in Ukrainian).

National culture and language in Ukraine: changes in public opinion after a year of war (2023). Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/kompleksne_dosl_dzhennya_yak_v_yna_zm_nila_mene_ta_kra_nu_p_dsumki_roku.html (in Ukrainian).

Shinkaruk, Vladimir I. (1996): *Concept of culture. Philosophical aspects. The phenomenon of Ukrainian culture: methodological principles of understanding*. Kyiv, p. 15–21. (in Ukrainian).

The Universal of National Unity (2006). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0010100-06#Text (in Ukrainian).

KO JEZIK POSTANE DOM:
CIRIL KOSMAČ (1910-1980) IN VLADIMIR KOS (1924-2022)

WHEN LANGUAGE BECOMES HOME:
CIRIL KOSMAČ (1910-1980) AND VLADIMIR KOS (1924-2022)

✍ **Mag. Mirjam Podsedenšek** (*mirjam.podsdensek@kate.si*) *je pedagoška svetovalka za slovenščino (Zavod RS za šolstvo, OE Nova Gorica), ima pedagoške izkušnje v visokem šolstvu.*

Slovenija

Povzetek

V prispevku predstavljam ustvarjalno delo slovenskega pisatelja Cirila Kosmača (1910–1980), v katerem ohranja podobe doma; primoran je bil zapustiti domačo Tolminsko. Oditi je moral v Jugoslavijo, da bi tam živel in preživel, saj je bila Primorska del Italije. Predstavljam tudi literarno delo zdomskega pesnika Vladimirja Kosa (1924–2022), doma iz Prekmurja. Tudi on je moral zapustiti svojo domovino Slovenijo; odšel je v tujino, da bi si ohranil življenje.

Pisanje Vladimirja Kosa s Cirilom Kosmačem povezujeta zgodovinski čas in slovenski prostor. Čeprav ustvarjalca prihajata iz različnih, mejnih slovenskih pokrajin, Tolminske in Prekmurja, sta ostala povezana s slovenskim jezikom, v katerem sta ustvarjala vse življenje.

Abstract

In the paper I present creative literary work of two Slovenian authors: Ciril Kosmač (1910-1980) and Vladimir Kos (1924-2022). Kosmač is renowned for his prose works, especially short stories and novels; while Vladimir Kos is notable for the poetry he wrote in various foreign countries, in the last period of his life in Japan. In his works, Kosmač preserves images of home; he was forced to leave his native Tolmin region. He had to move to Yugoslavia in order to live and survive there, as the Primorska region politically became part of Italy. I am also presenting the literary work of the poet Vladimir Kos (1924-2022), a native of Prekmurje. He, too, had to flee his homeland Slovenia in order to preserve his life.

In the paper, I focus on time, region and style of writing that is hidden in language, both in Kosmač's prose and Kos's poetry. Vladimir Kos's writing is linked to Ciril Kosmač by the same historical time and Slovenian space. Although they come from different, bordering Slovenian regions, Tolminska and Prekmurje, they remain connected to the Slovenian language in which they worked and created throughout their lives. Their language is always a basic social and cultural source for their expression and writing.

Ključne besede: Ciril Kosmač, literarno delo, novela, poezija, slovenščina, Vladimir Kos.

Keywords: Ciril Kosmač, literature, novel, poetry, Slovene language, Vladimir Kos.

1 Ciril Kosmač (1910–1980)

1.1 Tolminska in njen čas

Tolminska, zahodna pokrajina današnje Slovenije, je zanimiva dežela tudi v literarnem pogledu. Gozdnata, odmaknjena od večjih središč, je tudi zaradi svoje geografske lege nekoliko drugačna.

Življenje v njej je bilo in je še danes, kljub sodobnejšim prometnim povezavam, zahtevno in posebno. L. 1910, čas, v katerega se je rodil Ciril Kosmač, je sicer še sodilo v Avstro-ogrsko monarhijo, z gospodarjenjem devetnajstega stoletja, a avtorjev oče Franc je že takrat opustil misel na gostišče in trgovino in se v pisateljevi zgodnji mladosti odločil, da bo kmetoval v Bukovici.

Oče Franc je imel rad tudi glasbo, bil je cerkveni organist in ljubitelj zborovskega petja, a gospodarjenje v Bukovici je bilo zanj prezahtevno, zemlja za preživetje številne družine pa prepičla. Njegovo prizadevanje je prekinila 1. svetovna vojna (frontno zaledje pri Sv. Luciji, pomanjkanje osnovnih dobrin za številno družino in ženina dolgotrajna bolezen).

Mlad Ciril tako ni mogel pridobiti formalne izobrazbe; nižjo trgovsko šolo je zaključil v Gorici, malo maturo v italijanskem jeziku v Tolminu pa je opravil kot privatist (1927/28).

Sodeloval je v narodno revolucionarni organizaciji TIGR ter bil l. 1929 aretiran in zaprt v Gorici, Kopru, Rimu. Na tržaškem procesu l.1930 je bil zaradi mladoletnosti oproščen. Potem se je sicer lahko vrnil domov, a je ostal pod strogim policijskim nadzorom; domačega kraja ni smel zapustiti. Tako je ostajal doma, veliko bral, (doma je bilo veliko knjig), in si, kot da bi slutil svoje prihodnje poti, trajno vtisnil v spomin domačo vas z okolico in njene ljudi.

Ilegalni prehod meje s Slapa ob Idrijci do Tolmina in čez italijansko mejo (1931) je bil zanj sicer prvi resnejši odhod od doma, a obenem tudi trajno slovo od vsega znanega in kljub revščini gotovega.

V Ljubljani, krajši čas v Celju, se je kot mladi pisec uveljavljal postopno (prve objave v Sodobnosti, 1934, Hiša št. 14), z mladostno prozo, kjer je v ospredju posameznik, njegovo preprosto, vsakdanje življenje, v katerega je ujet in ga tako ali drugače omejuje, vklepa.[1]

V drugi pol. tridesetih let (1938) je pridobil štipendijo francoske vlade (na pobudo pesnika Otona Zupančiča), kar mu je omogočilo, da je iz Ljubljane odšel v Francijo. Ker je tudi Evropo zajela 2. svetovna vojna, se kot italijanski državljan ni mogel vrniti domov, pač pa je nekaj časa živel v Franciji. Še drugič je prejel štipendijo, l. 1940 pa se je iz Pariza pred nacisti umaknil v Marseille. Jezikov se je učil kot samouk in se l. 1944 preko Francije, Španije in Portugalske prebil do Barija, nato prišel v Belo krajino, od tam pa v Ljubljano.

Zahtevna samorastniška leta in bivanje v tujini, samostojni študij in učenje so ga sicer utrdili kot osebnost, a v njem še bolj izostrili podobo doma in domače doline, iz katere so ga iztrgale življenjske okoliščine. Povojna sumničenja v družbi, da je vohun in agent tujih obveščevalnih služb, pa so mu odvzela možnost novinarskega dela pri *Slovenskem poročevalcu* (1946). Urednikoval je tudi pri reviji *Tovariš* (1949–1952) in bil dramaturg pri *Triglav filmu* (1952–1955). Napisal je tudi scenarij za prvi slovenski film Na svoji zemlji (po noveli Očka Orel), 1946. (Glej npr. rokopis v Slovenščina v šoli, l. 23, l. 2020, št. 1, str. 5.)

Po l. 1955 se je preselil v Portorož in deloval kot svobodni književnik. Umrl je l. 1980, v Ljubljani. Pokopan je na Ročah, na Slapu ob Idrijci, ob svoji materi, kot si je želel.

1.2 Literarno delo in ustvarjanje

Proza Cirila Kosmača, objavljena – in vsi njeni izbori, je kvantitativno pičla, malo je je za skoraj štiridesetletno ustvarjanje in pisanje – ali kot je izjavil pisatelj sam: »Tudi Kosovel ni veliko napisal, a njegova poezija je mogočna …« (Vuga, 2020: 40-41)

V kratki prozi, novelah in črticah je Ciril Kosmač snovno in motivno izoblikoval podobo takratnega človeka (tolminskega kmeta in delavca, pa tudi izobraženca in božjega otroka – sicer pogosto pozabljene, na rob potisnjene ljudi), ki jih je zaznamovala prva svetovna vojna, potujčevanje, in priključitev k Italiji, kasneje pa žal tudi vse posledice druge svetovne vojne – smrt bližnjih in izguba dela slovenskega ozemlja, ki je Primorcem sicer predstavljala naravno in kulturno vez z znanim in osnovnim – slovenskim jezikom in kulturo v najširšem pomenu besede (Gorica, Trst).

Avtor, sicer miselno zasidran v primorskem okolju svoje vasi, okolja in domačih, se je pred drugo vojno postopoma uveljavljal tudi v notranjosti: kratek čas v Celju, zlasti pa v Ljubljani. Evropski kozmopolitizem je zgolj okusil, saj je bil tesno povezan z aktivnim, stalnim osebnim študijem in učenjem jezikov; po vojni, in zadnjem proznim besedilom (Tantadruj, 1959), pa je predvsem prevajal, saj je spoštoval zlasti osebno človekovo integriteto in dal prednost bogastvu človekove misli in njegovi univerzalnosti.

Njegov jezik, ki si ga je po odhodu od doma, v tuje okolje, ohranjal in negoval, je bil naravno sredstvo ne le njegove doline, dogajalnega prostora njegovih del, pač pa najprej in predvsem njegove osebne in narodne identitete.

Glede na to, da sta se pisateljeva dediščina in njegov jezik ohranila in ohranjala zlasti in najprej v njegovem literarnem proznem delu (čeprav ne obsežnem), ne pa v drugih vrstah (dokumentih, dnevnikih, spominih) ipd., (lahko) iz ustvarjalne dediščine prepoznamo, razumemo, tudi sprejmemo njegov življenjski kredo: *»Zmeraj ubiraj svojo stezo – pa naj bo, kakršna že je!«* (Vuga, 2020: 40)

1.3 V gaju življenja[2]

Kosmač je napisal največ je proze, romanov in kratkih zgodb. Mnenja, ali gre za tipičen roman ali novelo s strnjeno, romaneskno dogajalno zgodbo in razvito tematiko, so deljena. Večina raziskovalcev se z veseljem posveča njegovi kratki prozi, zgodbam – oz. novelam. Razlog za to je zelo preprost, skorajda očiten. Novela, oz. kratko prozna zgodba se osredotoča na izbran dogajalni prostor in čas, izbrane literarne osebe se v njem samostojno gibljejo. Suverenost, poznavanje in ravnanje v času in prostoru je za predstavljeno osebo jasno in živo, mogoče in realno (*Sreča, Okoli in okoli*). Pisatelj jo je predstavil živo, z nekaj literarno zgodovinskega konteksta postavil v zgodbo, in poudaril tisto, kar je rastlo in kar je razumel iz lastnega, osebnega spomina. Literarni spomin, ki je pogosto snovna in motivna podlaga dogajanja, avtor oblikuje kot vsevedni pripovedovalec, karakterizacija pa je vidna iz pripovedovalčeve 3. os. perspektive (*Sreča, Kruh, Pot v Tolmin*).

Avtor je gradil zgodbo in bistvene dogajalne preobrate iz osebne karakterizacije literarne osebe. Zgodnji raziskovalci njegove proze (Zadravec, 1972) ga sicer umeščajo v slovensko ekspresionistično prozo, zaradi časa in prostora, ki ga je upovedoval (primorski prostor, vaško okolje, kmetje, bajtarji in posebneži, občasno izobraženci), a teme in motive lahko razumemo tudi s perspektive modernistične slovenske proze, zlasti zadnjo novelo *Tantadruj,* 1959 (Kosmač, 1995).

Tematika je pogosto bivanjska, zlasti takrat, ko je avtor spregovoril o smislu življenja, bivanja, tudi ustvarjanja (*Sreča, Gosenica, Pot v Tolmin*), o pomenu ustvarjanja npr. pisanja, ki ostane, oz. pusti trajnejše sledi, a mora biti zato primerno, oziroma natančno, izpiljeno in premišljeno.

Bivanjska tematika se pogosto obrne v ljubezensko. Ljubezen je za človeka vedno smiselna, osrečuje ga in dopolnjuje – ali pa se obrne v nasprotni pol – proti dokončnemu in v smrt.

Zdi se, da ravno zato, ker je avtor literarne osebe jemal iz osebnega, ne toliko kolektivnega spomina, svoje vasi in svoje doline, ti liki ne ostajajo le živi – še več, lahko so univerzalni in s tega zornega kota tudi resnični.

Kratka pripoved ***V gaju***, kjer se prvoosebni pripovedovalec srečuje s starim Temnikarjem, ki tako kot pripovedovalec/avtor prihaja premišljevat in premislit vsakodnevne zadrege, kaže drobne dogajalne osnutke kasnejših karakterizacij njegovih literarnih oseb, saj je stari Temnikar za mladeniča zanimiv zaradi naravne neposrednosti in poantiranih življenjskih modrosti, ki mladega človeka še presenečajo, lahko se jim čudi (mavrica, pomen kajenja, kaj je življenje). Mladi mož spoznanja starejšega človeka v njegovem posebnem, zanj nenavadnem ravnanju le sprejema in hrani v svojem življenjskem, osebnem spominu. Prostor ob potoku mu v mislih vedno približa svojevrstno podobo raja, posebnega, lepega in domačega in mu omogoča notranjo zlitost z vsem.

V zgodbi ***Pot v Tolmin*** se pripovedovalec od doma odpravi na triurno pot v Tolmin, da bi opravljal izpite. Oče ob njem je v zgodnjih jutranjih urah, na triurni poti njegov spremljevalec, ki mu približuje znani domači prostor in pokrajino, ki jo pozna do potankosti, s pripovedovanjem zgodb, o ljudeh, ki živijo v domači dolini. Življenjske zgodba družine Ravničarjev, ki je tesno povezana z domačo vasjo, zna oče preplesti z življenjskimi modrostmi o tem, kaj je v življenju prav in kaj (lahko) narobe, kako človeka zaznamuje osebno življenje, delo in ravnanje (Tone in Janez), kolikšno težo pa ima pri tem tudi napačna, neustrezna odločitev posameznika. Oče se pri tem tudi sprašuje, kdo bi te in take zgodbe lahko zapisal in tako – kot pisatelj tudi ohranil za zanamce. Očetova pripoved vložne zgodbe pa avtorju/pripovedovalcu razkriva tudi podobo in značaj očeta samega, njegova osebna prizadevanja, upanja in pričakovanja, da bi se v življenju uresničil tudi s svojimi sanjami, delom in ravnanjem. Tovrstna vzporedna karakterizacija obeh glavnih lit. oseb/protagonistov kaže tudi notranjo, ontološko povezanost med očetom in sinom in njunim življenjskim prostorom domače vasi.

Novela ***Tistega lepega dne*** je strnjena tretjeosebna pripoved o poročnem dnevu Pečanove Nance in Peskarjevega Ludvika. Odločita se, da se bosta poročila in premočrtna pripoved je ena redkih Kosmačevih humornih novel, ki kaže življenje na vasi med obema vojnama, tako, da z neposredno karakterizacijo Nance Pečan in njene družine, Peskarjevega Ludvika in njegove družine, osvetljuje vaške navade v dvajsetih letih dvajsetega stoletja (priprava na poroko, obred in pogostitev – še istega dne pa tudi rojstvo otroka, ki ga nosi Nanca).

Med besedili obravnavane zbirke je tudi edina, ki skuša vedro in hudomušno predstaviti ravnanje in odločitev mladega para, brez izrazite bivanjske poante in avtorjevega vstopa oz. umika iz dogajanja in zgodbe.

V novelo ***Sreča*** znova vstopi prvoosebni pripovedovalec/avtor, s svojim osebnim spominom tako, da tokrat pripoveduje vložno zgodbo o Strežkovih in življenjsko zgodbo Matica Strežkovega in njegove vnukinje Sreče.

Za Matica Strežkovega je do smrti skrbela njegova mati, tako, da je do zrelih let ostal »velik« otrok, kot ga imenuje avtor. Drugi so mu izbrali nevesto in tudi njena hči je šla po materinih stopinjah, saj je odšla v svet, domov pa prišla le rodit otroka.

Prizadeto deklico so imenovali Sreča, zanjo je po svojih močeh skrbel njen betežni ded.

Bolna deklica ni zmogla živeti sama, ded pa tudi ni imel več moči skrbeti zanjo. Z materjo, ki se je bolna vrnila na vas, sta tragično končali v vodi in v smrti.

Bivanjska tema novele, ki jo s komentarji vložne zgodbe osmišlja avtor sam, je tesno prepletena s poanto sreče in njenim smislom, oz. nesmislom človekovega bivanja sploh.

Kratka zgodba ***Kruh*** znova odpre bivanjsko temo, zlasti možnosti in način preživetja posameznika in skupnosti v sodobnosti in nekoč. Na začetku avtor kot prvoosebni pripovedovalec, ki se preživlja s pisanjem in ustvarjanjem, zmoti dvogovor med žensko in beračem, ki prosi za hrano, a ne zgolj za kruh. Sodobni dvogovor v pripovedovalcu znova odpre pretekli osebni spomin, ki ga potem dopolni z vložno zgodbo o beraču, ki se je preživljal z zbiranjem železja, kot siromak pa hranil pri članih vaške skupnosti, dokler ni – od pomanjkanja umrl. Avtor novelo zaključi s poantiranim sporočilom, da …«človek ne živi samo od kruha.«

Gosenica, gotovo najbolj znana novela Cirila Kosmača, je zgodba o bivanju ujetega, zaprtega človeka, ki mu pogled skozi jetniško okno vsaj navzven daje občutek, da je povezan z življenjem, saj spremlja rast in razvoj kostanja, na dvorišču, tj. zunaj, ki ga je, kot vidi pripovedovalec, napadla gosenica. Kratka, stvarna pripoved na bralca takoj, ko razišče kontekst nastanka besedila, deluje tudi kot simbolna pripoved o preživetju slovenskega človeka v svetu in tujem okolju (ječar, Regina Coeli) in na misel, da sicer življenje ni praznik, a se je zanj treba truditi, pa naj stane, kar hoče.

Novela ***Očka Orel***, besedilo za kasnejši scenarij in film Na svoji zemlji, se bivanja in življenja dotakne z druge perspektive. Preživetje in življenje sta smiselna le takrat, ko se lahko ustvarjalno nadaljujeta z nečim, v kar posameznik zmore verjeti in se tega tudi oprijeti.

Pripovedovalec se ob koncu druge svetovne vojne, po skoraj 15 letih, vrne domov, na Slap.

V hiši najde svojo teto Ano, ki se je iz mladosti spomni v povsem drugačnih vlogah in okoliščinah. Vidi namreč, da se je teta spremenila, tako kot se je navzven spremenilo njegovo domače okolje (dom, Bukovica) in čas. Pisatelj (na začetku je pripoved prvoosebna) namreč nehote in nevede išče sledi za tistimi, ki jih je poznal in s katerimi se je srečeval – domačimi in vaščani. Taka iskanja svežijo vez z umrlim očetom, ki ga je pogoltnil Mauthausen in vaščani, ki so v času njegove odsotnosti med drugo svetovno vojno (družino Obrekarjevih) živeli z njim.

Stari Obrekar se upre fašizmu, kasneje tudi nacizmu, tako, da se poveže s partizani in skrbi zanje. Ko ga Nemci odkrijejo, in zato ubijejo, z ženo vred, postane njegov vnuk Boris oseba novega časa – tudi z novimi pogledi, saj verjame v prihodnost – tudi za preprostega človeka na vasi.

Tantadruj je zadnje Kosmačevo izvirno avtorsko besedilo, ki ga je pisatelj napisal in tudi dovolil njegovo objavo, saj bil do svojega izvirnega avtorskega dela sicer izjemno kritičen in natančen.

V noveli se bralec znova lahko z avtorjem in tretjeosebnim pripovedovalcem vrne na Primorsko, v čas med obema vojnama. Književne osebe iz pripovedovalčevega modernističnega uvoda znova osvetljujejo in podrobno predstavijo vaško skupnost in življenjske zgodbe vaških norčkov, ki sicer živijo v vaški skupnosti in so njen živi del, a bivanjsko njihova ravnanja znova odpirajo vprašanja, na katera je sicer mogoče enoznačno odgovoriti – ali pa tudi ne (Tantadrujevo hitenje in veselje ob pričakovani smrti, enoznačno razumevanje predmetnega sveta Matica Enake Palice, Rausapatacisa, in njegovimi predstavami o tem, kaj je dobro in človeka vredno).

Vaška skupnost na srečanjih (semnji, prireditve) norčke spremlja, a jih obravnava z naravno prizanesljivostjo do drugačnega in minljivega človeka in sveta. Svet norčkov je v njihovih predstavah vendarle resničen in zato tudi uresničljiv.

Življenje se – kljub tragičnim smrtim in trpljenju – ali pa prav zato - nadaljuje, avtorja pa vložna zgodba vedno znova lahko spomni na nasprotujoče si upanje, da bo nekoč, tudi v smrti bolje (Tantadruj).

Ringaraja, zadnja novela v izbrani zbirki, je prvoosebna pripoved o tem, ki jo odrasli pripovedovalec oblikuje ob spremljanju otroške igre in vedrem oblikovanju klopotca, ki ga otroka želita postaviti na cvetoče drevo, v avtorju pa znova vzbudita spomin iz mladosti, ki je sicer lep (domača hiša, starši, mladostna igra), a obenem spomin na smrt in spoznanje, da vse živo tudi izzveni in mine (materina smrt, uničeni klopotec).

1.4 Slog in jezik

Kosmačev jezik in način pisanja je gotovo zrasel s časom in prostorom, v katerem je živel in delal, še zlasti njegova izvirna proza.

»V njem ni širokih razglednih prostorov. Vse je osredinjeno na nekaj temeljnih motivnih krogov in skoraj vse se dogaja v enem prostoru v pokrajinsko ostrem in strmo začrtanem, še nekoliko arhaičnem tolminskem kmečkem svetu.« (Paternu, 1993: 93)

V romanih, predvsem pa v kratki prozi, kjer je dogajanje bolj strnjeno in je karakterizacija (lahko) v ospredju, ali pa poudarjena (npr. V gaju, Pot v Tolmin, Kruh, Tistega lepega dne), je tudi socialni položaj človeka na vasi izražen s primerno predmetno referenco 20. let dvajsetega stoletja (oprema prostora, hišni interier, opisi kmečkega dela).

Slogovno je s te perspektive mogoče reči, da avtor nadaljuje tradicijo slovenskega socialnega realizma in njegove metaforike (V gaju, Tistega lepega dne, Kruh, Očka Orel, Sreča).

Med slogovnimi sredstvi je opazno občasno narečno besedišče:

- »Vse popoldne sem ležal za hlevom pod grmom zelenike, tiščal na oteklino *renčelico*[3] in razmišljal o sreči, ki me je še čakala; zvečer sem bil tepen, da ne bom več po nemarnem preizkušal božje previdnosti.« (Sreča, v Kosmač, 2000: 61)
- »Jutra so bila polna ptičjega petja in vriskanja koscev, ko je sonce zajadralo po sinjini, so bile kose že zdavnaj smolnate in *arnica*[4] je ležala v dolgih razovnicah po senožetih.« (Tistega lepega dne, v Kosmač, 2000: 41)
- »Klavrno je *trapal*[5] po vasi in stokal.« (Sreča, v Kosmač, 2000: 61)

Opisi narave, tj. domače pokrajine so realistični, a mestoma lirični, približujejo se subjektivnemu poimenovanju resničnega geografskega prostora (Pot v Tolmin), ali realij, ki so za njegov čas, zgodovinski in dogajalni, verjetne, a tudi fantastične:

- »Molče sta prišla do Bače in molče sta se po zgornji poti začela vzpenjati na Stopec, na tisto lepo široko polico, ki imajo na njej Mostarji in Modrijani svoja polja in njive. Tam človek ve in vidi, da se svet odpre na vse štiri strani po Baški grapi, po Idrijski dolini in po Soči na sever in na jug. Tam utrujeni hribovec rad utihne, da si najprej napase oči na ravni zemlji, nato pa na Krnu in drugih gorah, ki se zdaj dvigajo pred njim ter ga s svojo mogočno lepoto pretresajo, da pozabijo tegobe vsakdanjega dne.« (Pot v Tolmin, v Kosmač, 2000: 34)
- »Pokrajina se je naglo spreminjala. Bila je fantastična, toda ne več grozljiva. Hribi so se razmaknili, visoke bele gore so bile mogočne, a tudi tako mirne, da so poba navdajale z mirom in močjo. Nebo ni bilo več ozko in težko, ki ga je prej tako tlačilo k tlom.« (Pot v Tolmin, v Kosmač, 2000: 35)

Narava njegove doline je pogosto poosebljena, okolje, zlasti zunanje (dolina, gozd, vrt) okolje, za avtorja čustvene navezanosti in spomina: »Nenadoma se je zgodilo nekaj čudnega. Vso dolino, ki je bila obsijana s soncem, je preblisnila še močnejša luč, kakor je sonce samo. Bilo je, kakor bi se zabliskalo spoznanje. Samo za hip. Toda po tistem blisku je bila moja dolina drugačna: ni bila več tako velika, toda bila je bolj jasna.« (V gaju, v Kosmač, 2000: 11)

Poosebitev je pri avtorju lahko podoba pozitivnega ali pa – nasprotno – vodi v temo in napoveduje notranjo stisko:

- »Zunaj se je medtem iznad potoka dvigala rahla prosojna megla, šla čez polje, božala zeleno travo, cvetoče marjetice, ki so se nagibale pod težo drobnih kapelj ter se nato zavlekla proti zelenemu gozdu, ki se je kar zibal od samega ptičjega petja.« (Tistega lepega dne, v Kosmač, 2000: 59)
- »Izpod neba je lila v dolino samo težka tišina, ki je bila napeta do skrajnih meja.« (Pot v Tolmin, v Kosmač, 2000: 13)

Avtorja pa ne privlači le naravna podoba domače doline, razgibano predstavi tudi vaški trg in semenj, vrvenje in živo vaško življenje:

- »Tam so bile stojnice postavljene v štirih vrstah in tam je bilo blaga in čudes za vse potrebe in vse želje. Vrtiljak se je vrtel, lajne beračev so pele, harmonike so hreščale, v otroških rokah so cvilile in piskale piščali.« (Tantadruj, v Kosmač, 2000: 128)
- Avtor besedišče pripovedno razgiblje tudi s primerami:
- »Pri srcu ga je stisnilo, kakor bi se z dolino vred pogreznil še globlje.« (Pot v Tolmin, v Kosmač, 2000:13)
- »Bila je noč in v mrzli mesečini je bil trg prostran kakor puščava.« (Tantadruj, v Kosmač, 2000: 147)
- »Njen glas se ni več tako osladno vlekel, kakor bi ga po krošnjarsko prodajala na vatle.« (Očka Orel, v Kosmač, 2000: 100)

Bogastvo Kosmačevega jezika – v kratki prozi je tudi v njegovi simboliki in vlogi barv (oblaki, voda, reka, gozd), kar ga povezuje s tradicijo slovenskega simbolizma, tudi ekspresionizma, liričnost pa ohranja vez med tradicijo in modernizmom.

2 Vladimir Kos (1924–2022)

2.1 Besede so slovenske …

Čas pesnika Vladimirja Kosa, rojenega 1924. leta v Murski Soboti, oblikuje drugače.

Prekmurje, kjer je bil rojen, je bilo že del države SHS; po trianonski pogodbi je bilo priključeno slovensko ozemlje. Kmalu po njegovem rojstvu se je družina preselila v Maribor, kjer je Vladimir obiskoval srednjo šolo, sicer pa rasel v družini izobraženca z bratoma in sestrama. Mladenič se je zbližal z Zorkom Simčičem, dijakom mariborske gimnazije. Vez med njima, prijateljstvo in povezanost, sta ostala trdna vse življenje.

Vladimir je že v srednji šoli pisal v list Večernik in pisatelj Ivan Potrč je pripravljen izdati pesmi v zbirki (*Forstnerič Hajnšek, 2019).* A vojna je vse spremenila.

Pred nemško okupacijo in zasedbo se je umaknil v Ljubljano, odločil se je za študij teologije – njegova družina pa je že na začetku 40-ih izseljena v Srbijo – in žal nikoli več združena.

Kot študent teologije je imel tudi na začetku štiridesetih let dvajsetega stoletja Vladimir dve možnosti: pridružiti se vojaški formaciji Todt in oditi na fronto (kar je v nasprotju z njegovo etiko) ali pridružiti se slovenskim domobrancem, ki želijo zaščititi Slovence pred komunizmom in vojnim nasiljem. Zaradi ovadbe je pristal v italijanskem taborišču Gonars (zbliževanje s pesnikom Igom Grudnom!) in se maja 1945 umaknil z delom slovenskih izobražencev in vojakov na vetrinjsko polje. (Ferrar in Corselis, 2006; Žebovec, 2022)

Kljub odtrganosti od družine, v skrajni preživetveni stiski, saj je kasneje bival v taborišču Peggetz, pisanje v njem ni zamrlo. Nasprotno! Prva pesniška zbirka z naslovom Marija z nami gre na tuje je bralcem dostopna že v taborišču. (Švent, 1992: 16)

Slovenci, ki so ostali na avstrijskem Koroškem, so namreč gojili slovensko besedo tudi v taboriščih v Avstriji in po razselitvi tudi v Italiji (Jaklitsch, 2018). Kosu se je uspelo prebiti v Padovo in od tam v Rim. Na Gregoriani je diplomiral iz teologije in filozofije ter doktoriral. Po končanem študiju se je odločil postati jezuit. Napoten je bil na Irsko, kjer se je odločil za misijonsko delo. Leta 1956 je z Irske odšel na Japonsko.

Povojna Japonska ga je sprejela, saj je imel le vatikanski potni list; slovenskega je dobil šele l. 1995, po prizadevanjih njegovega brata Boža Kosa, znanega karikaturista in ilustratorja.

Možnosti vrnitve v domovino ni imel. V letih 1956–1995 se je učil in srečeval s kulturo okolja, v kateri je delal in živel. Ob rednem karitativnem delu za druge, predavateljskem delu na zasebni japonski univerzi Sophia, je imel na razpolago veliko drugih, miselnih poti – za spoznavanje avtentične japonske kulture, tradicije, literarnega in drugega ustvarjanja, kar je seveda vplivalo tudi na njegovo literarno delo in pisanje. Kos, ki je se posvečal večinoma poeziji (znana in natisnjena je le ena esejistična zbirka), je ves čas pisal v slovenščini. Zanj je bilo ustvarjanje svojevrstna nuja, notranji premislek. Poezija, posamezni lirični drobci, so najprej izhajali v periodičnem revialnem tisku (SKA, Meddobje, Mladika). Na Japonskem se je oglasil s pesniško zbirko Dober večer, Tokio!, na Slovenskem pa šele v drugi polovici 90- ih let.

Na Slovenskem je bil takrat Kos za literaturo pravo odkritje. Po letu 1995 je izšlo več njegovih pesniških zbirk, saj je način pisanja, ustvarjalen izraz pri bralcu in raziskovalcu vzbudil in utemeljil bralno radovednost – z modernističnimi prvinami in značilnostmi tudi japonske lirike.

Slovenija je na začetku devetdesetih let 21. stoletja tudi javno sprejela njegovo literarno ustvarjanje in ga uvrstila med moderniste slovenske refleksivne lirike (Kolšek, 2014). Pretanjeno rahločutnost za okolje in človeka je nagradila tudi s podelitvijo nagrade in priznanja za več kot petdesetletno aktivno predavateljsko delo na univerzi in karitativno delo z revnimi in zapuščenimi na Japonskem. Kljub temu, da je Kos smel priti v Slovenijo, je bila njegova osebna, intimna želja, da bi bil tudi po smrti na Japonskem. Ko se je njegovo življenje v l. 2022 izteklo, se mu je želja izpolnila.

2.2 Literarno delo

Dolgoletno literarno ustvarjanje in pisanje v slovenščini je bralcu sicer dostopno v različnih revialnih objavah doma in po svetu, saj je Vladimir Kos zdomski pesnik, strnjeno pa je njegovo pesniško delo zbrano v več pesniških zbirkah.

Na Slovenskem in v prispevku so upoštevane štiri, in sicer: Pesmi z japonskih otokov, 2008 (izid Ljubljana, 2012); Pesmi iz dežele pravljičnih gozdov (izid Ljubljana, 2014); Pesmi iz dežele dehtečih oranž (izid Ljubljana, 2014); Kot sonca zlat zaton (zbrana del revialnih objav, kot poklon založbe avtorju) (izid Gorica, 2018).

Izbrane pesniške zbirke so dostopne bralcem v slovenskih knjižnicah. V njih je kljub temu, da ustvarjalni lok pesnika ne more biti predstavljen celovito (mladostno, začetno pesnjenje in zrela doba) in tipološko, vidna tematika avtorjevega pisanja, pa tudi slog in način, ki je avtorju blizu do pozne starosti.

Pesnik je bil tudi v lastnem pisanju zazrt v bivanje, ki ga je tenkočutno spremljal in opazoval.

Navidezni zunanji opazovalec se z besedo dotika in dotakne vsega, kar ga obdaja: predvsem pa dvema temeljnima osema, in sicer: naravi in vsemu naravnemu (cvetju, rastlinam, barvam, naravnim pojavom – vetru, soncu, mraku, spremembam letnih časov: Pesmi z japonskih otokov (Kos, 2012), Pesmi iz dežele pravljičnih gozdov (Kos, 2014a)).

Človekovo bivanjsko čutenje sveta in življenja, ki mu je vse živo blizu in ljubo, zlasti pa dragoceno, se lahko tesno povezuje s pesnikovo osebno in poklicno etiko katoliškega teologa, obenem pa je lahko tudi most k lastni refleksiji in spoštovanju vsega ontološkega (Cvetje z dežele dehtečih oranž (Kos, 2014b)).

Šintoistična duhovna misel, da je človek le zrno v morju sveta, je tu speta s osebnim spoznanjem verujočega človeka, ki resnično verjame, zaupa in prepoznava, da je Bog njegov oče in Marija njegova mati, varno zavetje v vsakem resnično naravnem svetu, ki je narejeno po naravnih zakonitostih – tudi zanj (Ti veš, kaj je Dom (Kos, 2012: 12), Spet moram proč (Kos, 2012: 14), Pomladni dež, tako si tih (Kos, 2012: 28), Veseliva se! (Kos, 2014b: 38)).

V naravni svet cvetov, ptic, gozdov in gora se pesnik vedno znova vrača; ne le zaradi nuje svojega bivanja in biti, pač pa tudi zato, ker ga to vodi tudi k Lepoti, ki je trajna, ponovljiva in lahko vedno znova – tudi drugače občutena, doživeta in ubesedena (Noči o jeseni pojo (Kos, 2014a: 15), Luč povešanih oči (Kos, 2014a:)). V zlitosti z naravo tako ni iztrganosti – zaradi tujega okolja – pesnik je sicer sam, ni pa osamljen (Vprašanje, tišje od vetra (Kos, 2014a: 41), Brodar (Kos, 2014a: 45), Preprosto vprašanje (Kos, 2014a: 51)). Tako razumljena narava in človek v njej sta lahko tudi srečna, pomirjena se vračata k osebnemu spominu (spomin na brata Boža, spomin na mater; Pesmi iz dežele pravljičnih gozdov (Kos, 2014a)).

Avtorjeva tematika (bivanjska, ljubezenska, poetološka) je tako lahko univerzalna, tudi občečloveška (Samo dve kitici (Kos, 2014b: 19), Kdorkoli si človek (Kos, 2014b: 13)). Bralca opozarja in blago, brez pedagoškega prsta, usmerja k lepemu, dobremu in trajnemu. Lirski subjekt je tako zelo pogosto prvoosebni, potrjuje misel, da je lirika res … »dogodek v človeku.« (Zadravec, 1965: 40)

Literarno ustvarjanje je za avtorja notranja nuja, pisanje pa redno, premišljeno tehtno delo (Detela, 2013) – brez tega, kljub rednemu srečevanju s sočlovekom in karitativnim delom, pesnikovo življenje ne bi bilo povsem osmišljeno. Opisano dogajanje je zato zelo redko vezano na točno določen zgodovinski čas ali lirski subjekt (Hiša na griču (zakonca); Ali ni ta vzdih dovolj (brat); Kot nekdaj, mama (mati)Najpogosteje gre za refleksivno lirsko sliko, notranjo podobo avtorjevega/lirskega subjekta, ki jo mora razvozlati in spoznati bralec sam, pesem, tudi tista po vzoru japonske tanke[6], pa ima lahko več poant.

2.3 Jezik in slog

»In to bi vam priporočal, če moramo imeti kaj radi na svetu, moramo imeti radi tista tla, ki so nas rodila, in tisti jezik, v katerem smo spregovorili.« (Rebula:2018) Misel slovenskega pisatelja, ki jo navaja literarna zgodovinarka dr. Marija Pirjevec, je zagotovo relevantna tudi za literarno delo in ustvarjanje slovenskega zdomskega pesnika Vladimirja Kosa, saj je pisanje v slovenskem jeziku poseben pesnikov intimni dom in vrsta miselnega zavetja. Stalna nega slovenščine – pisanje je za pisatelja notranja potreba in nuja, ki se ji, ne glede na različne življenjske okoliščine ne odreče, njegov zapisani jezik ohranja tak, kot je bil v mladih in študijskih letih jezik slovenskega intelektualca.

Metaforika in ubesedeni predmetni svet sta jasna, lahko razumljiva in kljub različnim poantam tematsko, motivno pregledna in sporočilno jasna.

Metafora je pri njem največkrat raba okrasnega pridevka, *(… luč smehljaje gleda z večernih valov … pomlad zlatozelena …; zlat oblak …*) poosebitve na besedni ali stavčni ravni *(npr.: … naj mlaj če most usločen stopi v pristaniško noč*, *… mlad žarek vejne rose se dotakne, osupel palčjo režo ožari)* retoričnega vprašanja*(npr.: … In kaj je poleg sanj še v nas? … zakaj te ljubim, mračni dan*? *Ne bo del oblakov mi visel v srce?),* liričnih, mestoma simbolnih podob, ki se (lahko) približujejo slikam iz narave, kjer sta prepletena stvarna podoba in ontološko sporočilo pesmi/besedila (Narcise iz narave).

Pesem oblikovno lahko deluje modernistično (tanka), lahko je blizu klasičnemu ritmu in rimi slovenskega verza (Bele hijacinte – zaporedna, prestopna rima) ali povsem svobodnemu verzu.

3 Sklep

V prispevku sem želela predstaviti dva literarna ustvarjalca, ki sta se z literaturo ukvarjala v istem zgodovinskem času in deloma v slovenskem prostoru. Razlike med njima so gotovo precejšnje: Kosmač piše večinoma prozo, Kosu je blizu zlasti poezija. Prve zapise literarnega dela predstavita bralcem relativno zgodaj, takrat sta na začetku ustvarjalne poti, Kos pesniško zbirko Marija z nami gre na tuje (Spittal, 1945-46), Kosmač kratko prozo (npr. Hiša št. 14, v Sodobnost 1934; Gosenica: Sodobnost 1936).

Kosmaču je tematsko motivni in dogajalni prostor njegova dolina (»Sedem kilometrov doline je dobremu pisatelju dovolj.«) Tja se v svojih literarnih delih tudi vedno znova vrača, Kos zaradi zgodovinskih okoliščin postane zdomski pesnik; tematika in motivika njegove poezije je zato univerzalna, tudi občečloveška, dogajalni svet je globalen, redko povezan z natančno določenim geografskim prostorom, čeprav gre tudi tu mestoma za pokrajinska – ali geografska poimenovanja (npr. personificirana gora Fudži). Tudi zato je pesnik Kos lahko pesnik modernizma; Kosmač pa socialnega realizma 20. in tridesetih let dvajsetega stoletja.

Čeprav sta primerjani dve različni zvrsti – poezija in proza, imata skupno stičišče – jezik.

Oba avtorja v literarnih zapisih, ki sta jih objavila – ali pa dovolila objavo (Kosmač), sta dosledno uporabljala slovenščino, Kosmač sicer mestoma, občasno barvano z narečnimi prvinami, Kos dosledno v knjižnem jeziku. Metaforika njune proze in ali poezije je izvirna in jasna, jasnost pa tesno povezana z rabo okrasnega pridevka (Kos) izvirne primere in simbola (Kosmač), poosebitev naravnega in predmetnega prostora (Kos, Kosmač), profane poosebitve Svetega v človeško (Kos), resničnega v simbolno (Kosmač).

Tematska in motivna zasnova proze in poezije – pri obeh avtorjih – in njunega sloga – je v slovenščini ohranjena aktivna jezikovna zmožnost, skrita v kultiviranosti izraza in zlasti kulturne in socialne kompetence umetnika ustvarjalca in človeka.

4 Literatura in viri

Bandelj, David (2014): *Iz domače doline v svet. Ciril Kosmač danes*. Koper: Univerzitetna založba Annales.

Corsellis, John; Ferrar, Marcus (2006): *Slovenija 1945*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Detela, Lev (2013): Pesniški svet Vladimirja Kosa. *Meddobje*, letnik 47, št. ¼, str. 40–45.

Forstnerič Hajnšek, Melita (2019): Šalamun emigrantske poezije. Pesnik, teolog, pisatelj, misijonar v Tokiu, ki je izdal prvo knjigo na Japonskem. *Večer*, 6. 6. 2019, št. 126, str. 16–17.

Jaklitsch, Helena (2018): *Slovenski begunci v taboriščih v Italiji 1945-1949*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino. 34. zbirka Razpoznavanja.

Kavaš Puc, Nataša (2022): Vladimir Kos (1924-2022). *Zvon*, letnik 25, št. 5, str. 46–47.

Kolšek, Peter (2014): Vladimir Kos, pesnik. *Delo*, 7. 2.2014, letnik 56, št. 32,str. 23.

Kos, Vladimir (2012): *Pesmi z japonskih otokov.* Ljubljana: Založba Dravlje.

Kos, Vladimir (2014): *Pesmi iz dežele dehtečih oranž.* Ljubljana: Založba Dravlje.

Kos, Vladimir (2014): *Pesmi iz dežele pravljičnih gozdov*. Ljubljana: Založba Dravlje.

Kos, Vladimir (2018): *Kot sonca zlat zaton*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Kosmač, Ciril (1995): *Tantadruj in druge novele*. Ljubljana: Mladinska knjiga. Zbirka klasiki Kondorja 7.

Kosmač, Ciril (2000): *V gaju življenja*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 5. ponatis.

Kosmač, Ciril (2010): *Ciril Kosmač:1910-1980: Tisti pomladni dan je bil lep: dokumenti, pisma, črtice, pričevanja.* Ljubljana: Mladinska knjiga.

Lorenčič, Darjan (2022): *Rdeča armada in osvoboditev Prekmurja 1945: kolektivna memorija lokalnega prebivalstva*. Magistrsko delo. Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta.

Mercina, Marija (2020): Ciril Kosmač (1910- 1980). Na nebu je sonce, na zemljici mraz. *Zvon*, letnik 23, št. 1, str. 34–35.

Mrak, Špela (2010): Ciril Kosmač – dobremu pisatelju je sedem kilometrov dovolj. *Epicenter*, leto 11, št. 5-6, str. 23–24.

Orožen, Božena (1997): Ciril Kosmač v Celju med obema vojnama in drobec iz preteklosti Narodnega doma. *Celjski zbornik*, letnik 1997, št. 1, str. 173–180.

Paternu, Boris (1993): *Razpotja slovenske proze*. Novo mesto: Dolenjska založba.

Pirjevec, Marija (2018): Vprašanje jezikovne identitete. *Mladika*, letnik 62, št. 9, str. 17.

Švent, Rozina (1992): *Publicistična dejavnost slovenske emigracije po 2. svetovni vojni*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino.

Švent, Rozina (2014): Vladimir Kos, dobitnik nagrade Prešernovega sklada 2014. *Mladika*, letnik 58, št. 2-3, str. 30–31.

Vuga, Saša (2020): Baron z levega brega Idrijce. *Idrijske novice*, 23. 12. 2020, letnik 19, št. 491, str. 40–41.

Vukalič, Vanja (2015): *Slovenci v Argentini med l. 1960-1991 v luči Svobodne Slovenije*. Diplomsko delo. Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta.

Zadravec, Franc (1965): *Lirika, epika, dramatika*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Zadravec, Franc (1972): *Zgodovina slovenskega slovstva VI. Ekspresionizem in novi realizem. Prvi del*. Maribor: Obzorja.

Žebovec, Marjeta (2022): Umrl je Vladimir Kos, duhovnik, jezuit, misijonar, pesnik, nagrajenec Prešernovega sklada. *Časnik*, 18. 7. 2022. Dostopno na: https://casnik.si/vadimir-kos-pesnik-tudi-nagrajenec-presernovega-sklada.

5 Opombe

[1] »Človek prvih dvajset let jé, potem pa samo še prežvekuje.« (Orožen, 1997: 173)

[2] Izbor novel je izšel dvakrat: leta 1972 in 1980. V njem so novele: V gaju, Pot v Tolmin, Tistega lepega dne, Sreča, Kruh, Gosenica, Očka Orel, Tantadruj, Ringaraja.

[3] renčelica: nar.: vejnik, klestilnik

[4] arnica: nar.: seno, planinska trava

[5] trapal: trapati: nar. hoditi sem in tja

[6] Med pesemskimi oblikami, ki se prvič pojavijo v zbirki Deset tisoč listov, je ostala skozi vso zgodovino japonske najbolj priljubljena petvrstična tanka (»kratka pesem«) (Intihar, 2022).

… na vsakem področju je drugačen

DVOJEZIČNO PREDŠOLSKO IZOBRAŽEVANJE NA KOROŠKEM – AKTUALNO STANJE IN IZZIVI

BILINGUAL PRE-SCHOOL EDUCATION IN CARINTHIA - CURRENT SITUATION AND CHALLENGES

✍ **Dr. Karl Hren** *(karl.hren@mohorjeva.at), politolog, zgodovinar in pravnik. Bil je zaposlen pri Koroškem skladu za gospodarski razvoj, od leta 2014 je poslovodni direktor Mohorjeve družbe v Celovcu.*

Avstrija

Povzetek

V prispevku predstavljam stanje dvojezičnega predšolskega izobraževanja na Koroškem. S predšolskim izobraževanjem je mišljeno varstvo otrok in njihovo izobraževanje od rojstva do vstopa v šolo. Ker imamo pri tem v mislih predvsem izobraževanje in varstvo otrok zunaj družine, so v tem zajete predvsem otroške varstvene ustanove (jasli) za starostno stopnjo 0–3 let in vrtci za starostno stopnjo 3–6 let. Z že desetletja naraščajočo težnjo za varstvo in izobraževanje čedalje mlajših otrok zunaj družine se je postopoma razvijala javno podprta izgradnja varstvenih struktur. V nasprotju s šolstvom se je na Koroškem razvila zelo heterogena ustanoviteljska struktura, ki jo vse bolj oblikujejo zasebni ustanovitelji.

Abstract

In this paper I present the state of bilingual pre-school education in Carinthia. By pre-school education we mean childcare and education from birth to school entry. As we are referring here primarily to the education and care of children outside the family, this mainly includes childcare institutions (nurseries) for the age range 0-3 years and kindergartens for the age range 3-6 years. Alongside with the growing tendency to care for and educate younger and younger children outside the family in the past decades, the publicly supported construction of childcare structures has gradually developed. In contrast to education, a very heterogeneous founding structure has developed in Carinthia, which is increasingly being shaped by private founders.

Ključne besede: dvojezično predšolsko izobraževanje, izzivi, Koroška, nemščina, pregled, slovenščina.

Keywords: bilingual pre-school education, challenges, Carinthia, German, overview, Slovenian language.

1 Aktualno stanje

Centralna deželna pravna podlaga za predšolsko izobraževanje na Koroškem je koroški zakon o otroškem izobraževanju in oskrbi (K-KBBG)[1]. Vendar ta zakon glede jezikov narodnih manjšin ne predvideva nobenih določb in celotno področje dvojezične predšolske pedagogike je v nasprotju z obširnimi predpisi manjšinskega šolstva na Koroškem regulirano samo v enem delu, in sicer za zasebne ustanovitelje otroških vrtcev, s koroškim zakonom o vrtčevskem skladu (K-KGFG)[2]. Zaradi manjkajočih oziroma različnih pravnih podlag po eni strani in zaradi zgodovinsko različnega razvoja (javne strukture v šolstvu / heterogene ustanoviteljske strukture v predšolskem izobraževanju) po drugi strani se danes situacija in uporaba manjšinskega jezika v koroških ustanovah za predšolsko izobraževanje jasno razlikuje od situacije v ljudskih šolah. Za področje šolstva obstaja za Koroško zaradi deželnega zakona o manjšinskem šolstvu med drugim jasno krajevno razmejeno območje veljavnosti, ki sega od občine Suha/Neuhaus na vzhodu do občine Šmohor/Hermagor na zahodu in predpisuje pravico do dvojezičnega izobraževanja.[3] Takšnega zakona pa za predšolsko izobraževanje ni in številčnost ponudb za dvojezično predšolsko izobraževanje je bila in je odvisna od pripravljenosti vsake občine oziroma od zasebnih ponudnikov.

Na območju okraja Velikovec/Völkermarkt je južno od Drave v primerjavi z drugimi področji Južne Koroške zelo dobro zgrajena mreža dvojezičnih vrtcev[4]. Pri oskrbi malčkov je stanje že manj rožnato. Začenši na vzhodu območja je v občini Suha/Neuhaus v občinskem vrtcu edino možno izbrati slovenščino kot eno od več dodatnih ponudb. Dvojezično vodena skupina torej tukaj zdaj sploh ni ponujena. Zanimivo je – in to velja tudi za večino naslednjih občin –, da bi s strani staršev obstajalo zanimanje za dvojezično skupino v vrtcu, saj je v ljudski šoli v Suhi/Neuhaus 44 % otrok prijavljenih k dvojezičnemu pouku.[5] Otežujoče za majhne občine pa je, da se vrtčevske skupine delijo šele, ko je število otrok večje od 25, in se zato

poraja vprašanje – podobno kot v šolstvu –, kaj narediti, če pri vrtcu, ki ima eno samo skupino, en del želi imeti dvojezično oskrbovanje, drugi del pa ne. V sosednji občini Pliberk/Bleiburg je dvojezično predšolsko izobraževanje dobro zastavljeno. Tu že dolga leta obstaja tudi dvojezično vodena otroška varstvena ustanova. Zato je v občinskem otroškem vrtcu mogoče obiskovati ali dvojezično ali enojezično vodeno skupino. Podobna situacija je v sosednji občini Bistrica pri Pliberku/Feistritz ob Bleiburg, kjer pa poleg občine kot upravljalke vrtca obstaja tudi zasebna otroška varstvena ustanova. Takšna različnost ustanoviteljskih struktur obstaja tudi v številnih drugih občinah Južne Koroške. V sosednji bolj zahodni občini Globasnica/Globasnitz je tudi dvojezično voden otroški vrtec. Ni pa tukaj otroške varstvene ustanove, tako kot jih ni v mnogih drugih občinah Južne Koroške. Mrežo otroških varstvenih ustanov na Južnem Koroškem bo torej v prihodnjih letih treba neodvisno od jezika oskrbe izgrajevati še naprej. Občina Dobrla vas/Eberndorf je dober zgled za dolgoletno zamudo občine pri ustanavljanju dvojezičnih ponudb na področju predšolskega izobraževanja. Ker se je občina dolga leta branila v občinskem otroškem vrtcu oblikovati dvojezično vrtčevsko skupino, so si starši pomagali sami in leta 1999 ustanovili dvojezični otroški vrtec *Mavrica*, ki je odtlej zelo priljubljen. Podobna 'dvotirnost' z izključno nemško vodenim javnim vrtcem in dvojezično vodenim zasebnim vrtcem obstaja tudi v sosednji občini Škocjan/St. Kanzian, kjer pa manjka dvojezična varstvena ustanova. V Dobrli vasi/Eberndorf se je leta 2020 posrečilo ustanoviti dvojezično otroško varstveno ustanovo, kjer naj bi sprejemali tudi otroke iz sosednjih občin. V Žitari vasi/Sittersdorf je v javnem otroškem vrtcu dvojezična skupina, pri kateri pa je tako kot v nekaj drugih javnih dvojezičnih vrtcih vprašljiva kakovost in količina izobraževanja ter oskrbe v drugem vrtčevskem jeziku. V Železni Kapli/Bad Eisenkappel so v zadnjih letih ponudbo dvojezičnega izobraževanja razširili iz vrtca tudi na otroško varstveno ustanovo. V občini Galicija/Gallizien pa otroški vrtec ne nudi nobene dvojezičnosti, čeprav je v ljudski šoli na dvojezični pouk prijavljenih 44 % otrok.

Severno od Drave je v okraju Velikovec/Völkermarkt stanje glede dvojezičnega predšolskega izobraževanja videti zelo turobno. Samo dvojezični vrtec Kekec, ki je bil ustanovljen na zasebno pobudo, nudi enakopravno upoštevanje slovenskega jezika. V občinskem vrtcu v Ricinju/Ritzing je mogoče izbrati slovenščino kot eno od različnih ponudb. Vsi drugi vrtci v občinah Velikovec, Ruda/Ruden, Grebinj/Griffen in Djekše/Diex obratujejo izključno samo v nemščini! In to kljub temu, da je prijav na dvojezični pouk v teh občinah kar veliko: tako na primer jih je v ljudski šoli v Št. Petru na Vašinjah/St. Peter am Wallersberg 48 %, v ljudski šoli v Šmarjeti/St. Margarethen ob Töllerberg 45 % ali v ljudski šoli v Malem Šentvidu/Klein St. Veit celo 74 %! Dvojezične varstvene ustanove za otroke pa na tem območju sploh ni!

V okraju Celovec–dežela/Klagenfurt Land je situacija glede dvojezičnega predšolskega izobraževanja prav tako zelo heterogena. Na severnem delu, ki meji na Velikovec (občine Pokrče/Poggersdorf, Grabštanj/Grafenstein, Žrelec/Ebenthal), sploh ni nobene ponudbe za dvojezično predšolsko izobraževanje! Tudi tukaj pa je kar nekaj zanimanja za dvojezično izobraževanje v ljudski šoli: v ljudski šoli v Vabnji vasi/Wabelsdorf (občina Pokrče/Poggersdorf) kakih 55 % in v ljudski šoli Podkrnos/Gurnitz v občini Žrelec/Ebenthal celo 62 %. Torej tudi tukaj ni razumljivo, zakaj manjka kakršnakoli ponudba za slovenski jezik na področju predšolskega izobraževanja. V južno ležeči občini Šmarjeta v Rožu/St. Margareten im Rosental, kjer je k dvojezičnemu pouku v ljudski šoli prijavljenih 70 %, je slovenščina vsaj ena od možnih dodatnih ponudb v vrtcu. V otroški varstveni ustanovi pa tudi tu ni nobene ponudbe v slovenskem jeziku. Občina Kaprun/Zell je ena tistih koroških občin, ki ima največji delež slovensko govorečega prebivalstva. V občinskem vrtcu, ki ga skupaj z občino upravlja tudi zasebni otroški vrtec *Ti in jaz/Du und ich* iz Borovelj/Ferlach, je močno prisoten tudi slovenski jezik. V samih Borovljah/Ferlach je podobno kot v Dobrli vasi/Eberndorf, Bekštanju/Finkenstein in več drugih občinah Južne Koroške zaradi nepripravljenosti občine, da bi zagotovila dvojezično izobraževanje v javnem vrtcu, nastal zasebni vrtec in od leta 2016 dalje tudi zasebna otroška varstvena ustanova. Tudi tukaj je dvojezična ponudba zelo priljubljena in zasebna struktura vedno bolj prekaša javno. Z jesenjo 2021 pa naj bi tudi v javnem vrtcu ponudili dvojezično oskrbo. Južno od Drave je v celovškem okraju nazadnje še občina Bistrica v Rožu/Feistritz im Rosental, kjer sicer ne v vrtcu, ki ga upravlja občina, ne v zasebni otroški varstveni ustanovi ni dvojezično vodenih skupin, vendar je slovenščina tu dodatna ponudba. Koliko se to izvaja oz. kako v praksi deluje ta dodatna ponudba, bi bilo tu, tako kot v drugih občinah, potrebno še preveriti.

Severno od Drave so tudi v okraju Celovec–dežela dvojezične ponudbe predšolskega izobraževanja redke. V občini Žihpolje/Maria Rain je mogoče v otroški varstveni ustanovi izbrati slovenščino kot dodatno ponudbo. Toda v občinskem vrtcu to ni mogoče. V občini Kotmara vas/Köttmannsdorf ni prav nobenih dvojezičnih ponudb v predšolskem izobraževanju, čeprav tudi tu obstaja zanimanje staršev, saj je v ljudski šoli v Kotmari vasi 53 % otrok prijavljenih na dvojezični pouk. Zelo dobro se je obdržala slovenska narodna skupnost v občini Bilčovs/Ludmannsdorf. Tu je občina v javnem vrtcu ustanovila tudi dvojezično skupino. V bolj severnih občinah Škofiče/Schiefling in Hodiše/Keutschach je zasebni dvojezični vrtec v Škofičah. Dvojezične otroške varstvene ustanove pa tu ni, in tudi v vseh drugih ustanovah za predšolsko izobraževanje slovenščine ni v ponudbi.

Krajevno območje veljavnosti manjšinskega šolstva na Koroškem se nadaljuje na zahodu in zajema na severnem robu zelo naseljeni občini Vrba na Koroškem ob Vrbskem jezeru/Velden am Wörthersee ter Vernberk/Wernberg. V obeh občinah je veliko število prijavljenih na dvojezični pouk v ljudskih šolah, in sicer od 34 % na Kostanjah/Köstenberg in Domačalah/Damtschach, nad 42 % v Goričah/Goritschach, 44 % v Lipi ob Vrbi/Lind ob Velden pa vse do 70 % v Šentilju/St. Egyden in 80 % v Vrbi/Velden. Ljudska šola v Vrbi ima s tem v celotnem krajevnem območju veljavnosti manjšinskega šolstva eno največjih števil prijav k dvojezičnemu pouku sploh. Dvojezične ponudbe za predšolsko izobraževanje pa so nasprotno le v enem, in sicer zasebnem vrtcu v Šentilju/St. Egyden. Vse druge ustanove za predšolsko izobraževanje v teh dveh velikih občinah so vodene izključno samo v nemščini. Boljša je situacija v občinah Rožek/Rosegg in Šentjakob v Rožu/St. Jakob im

Rosental, ki mejijo nanje na jugu. V Rožeku je slovenščina sicer le ena dodatnih ponudb v vrtcu (otroška varstvena ustanova Rožek je vodena samo v nemščini). V bližnjem Šentjakobu je nasprotno zelo dobro voden dvojezični zasebni vrtec, pa tudi dvojezično vodena otroška varstvena ustanova. V obsežni občini Bekštanj/Finkenstein je sicer že večkrat opisana situacija, ko krajevna občina ni dejavna pri omogočanju dvojezičnih ponudb na področju predšolskega izobraževanja. Zato je tudi tu na iniciativo staršev nastal zaseben dvojezični vrtec v kraju Ledince/Ledenitzen na vzhodu občine. Vseh šest drugih ustanov za predšolsko izobraževanje v tej občini je vodenih le v nemščini, in v tej občini tako tudi ni nobene dvojezične otroške varstvene ustanove. A tudi v tej občini je dokajšnje število prijav za dvojezični pouk: kakih 56 % v Ledincah in 50 % na zahodnem območju občine v ljudski šoli v Brnci/Fürnitz!

Sosednja občina Podklošter/Arnoldstein, ki leži na zahodu, že spada v spodnjo Ziljsko dolino, ki je bila tradicionalno eno od naselitvenih težišč slovenske narodne skupnosti na Koroškem. Tu najdemo v majhnem kraju Šentlenart pri Sedmih studencih/St. Leonhard bei Siebenbrünn na najbolj vzhodnem delu občine Podklošter tudi edino ustanovo za predšolsko izobraževanje v Spodnji Ziljski dolini, kjer v kakršnikoli obliki nudijo slovenski jezik. Tu je v vrtcu dodatna ponudba (poleg italijanščine) tudi za slovenščino. Sicer pa na tem obširnem ozemlju, ki obsega poleg občine Podklošter tudi občine Straja vas/Hohenturn, Bistrica na Zilji/Feistritz an der Gail, Čajna/Nötsch, Štefan na Zilji/St. Stefan im Gailtal ter občino Šmohor/Hermagor na območju Brdo/Egg, ni nobenih ponudb v slovenskem jeziku na področju predšolskega izobraževanja! Tudi tu se je posebno v zadnjih letih močno povečalo število prijav na dvojezični pouk v ljudskih šolah in znaša npr. v ljudski šoli Brdo 45 % in v ljudski šoli v Štefanu/St. Stefan celo 69 %. Torej je tudi tu treba računati na zanimanje staršev za dvojezičnost na področju predšolskega izobraževanja.

Znotraj krajevnega območja veljavnosti manjšinskega šolstva ostaja še majhen kos mesta Beljak/Villach, in sicer naselje Marija na Zilji/Maria Gail. Tudi tu starši prijavljajo otroke na dvojezični pouk v ljudski šoli (41 %). Vrtec v Mariji na Zilji (kot tudi vse druge ustanove za predšolsko izobraževanje v Beljaku) pa je voden samo v nemškem jeziku.

Zunaj krajevnega območja veljavnosti manjšinskega šolstva leži mesto Celovec/Klagenfurt. In to kljub temu, da je mesto Celovec danes tista koroška občina, ki izkazuje največje število slovensko govorečega prebivalstva. Zato se je tu razvila zelo dobra mreža dvojezičnih otroških vrtcev. V celoti so na območju Celovca štirje zasebni dvojezični vrtci, še v enem zasebnem vrtcu pa je slovenščina dodatna ponudba. Je pa v Celovcu veliko pomanjkanje dvojezičnih otroških varstvenih ustanov s slovenskim jezikom, prva dvojezična ustanova za to starostno skupino je bila odprta šele jeseni 2020.

Če seštejemo vse ustanove za predšolsko izobraževanje na krajevnem območju veljavnosti manjšinskega šolstva in prištejemo še šest ustanov v mestu Celovec, je na tem področju skupno 69 lokacij vrtcev in 29 lokacij otroških varstvenih ustanov. Od tega se 43 otroških vrtcev (= 62 %) vodi samo v nemškem jeziku. Kar zadeva otroške varstvene ustanove, je dvojezičnih ponudb še manj. 19 (= 65 %) je namreč vodenih samo v nemškem jeziku. Poleg tega je treba upoštevati, da je na nekaterih preostalih ustanovah slovenščina le dodatna ponudba.

2 Izzivi

Pregled nad situacijo dvojezičnih predšolskih izobraževalnih ustanov na Južnem Koroškem kaže, da je ta zelo heterogena. Ta heterogena situacija je nastala, ker ni bilo nobenega zveznega ali deželnega pravnega pogoja/pravila in je bilo od presoje posameznih občin in lastne pobude narodne skupnosti odvisno, ali se bodo dvojezične ponudbe pripravile ali ne. Na področju otroških vrtcev je posamezne občine/območja mogoče zajeti v tri skupine. V prvi skupini so občine, v katerih je slovenska narodna skupnost številčno močna in dobro zastopana tudi v občinskih svetih. Tu je bilo mogoče vzpostaviti političen pritisk in tudi v javnih občinskih vrtcih so lahko uredili dvojezične skupine (recimo v občinah Pliberk/Bleiburg, Globasnica/Globasnitz ali Bilčovs/Ludmannsdorf). Drugo skupino tvorijo občine, v katerih je slovenska narodna skupnost še vedno prisotna v pomembni meri, vendar je že slabše zastopana v občinskem svetu. Tu so se praviloma mnogo let v občinskem svetu burno prepirali o rabi slovenščine v vrtcih, a na koncu niso našli pozitivne rešitve za dvojezičnost. V takih občinah so se na pobudo narodne skupnosti tekom let drug za drugim odpirali zasebni dvojezični vrtci (recimo v občinah Dobrla vas/Eberndorf, Borovlje/Ferlach ali Bekštanj/Finkenstein). Vsega skupaj je v tem času na Koroškem nastalo 11 zasebnih dvojezičnih otroških vrtcev, ki razen enega vsi sodelujejo v delovni skupnosti dvojezičnih otroških vrtcev. Ti vrtci so lahko v zadnjih desetletjih razvili nove standarde dvojezičnega predšolskega izobraževanja na Koroškem in so zgled tudi za javne dvojezične otroške vrtce. Koroški zakon o vrtčevskem skladu iz leta 2001 jim je zagotovil tudi finančno varnost. Tretjo skupino sestavljajo občine/območja, kjer je bila narodna skupnost že močno potisnjena ob rob in je bila v občinskem svetu le slabo zastopana ali pa sploh ne. Tu niso nastali niti javni dvojezični vrtci niti zaradi pomanjkanja finančnih sredstev zasebni dvojezični vrtci. Med ta območja sodi recimo celotna okolica Velikovca/Völkermarkt in Celovca/Klagenfurt, občine kot Vrba/Velden in Vernberk/Wernberg ter celotna Spodnja Ziljska dolina. Ker so se okvirni politični pogoji za slovensko narodno skupnost na Koroškem v zadnjih letih nenehno izboljševali, ker vedno več Korošic in Koroščev spet hoče odkriti svoje jezikovne korenine in se zaveda prednosti dodatne jezikovne izobrazbe, je vedno več otrok prijavljenih k dvojezičnemu pouku v ljudskih šolah. Pomanjkanje ustreznih dvojezičnih ponudb na področju predšolskega izobraževanja v teh občinah zato vedno bolj bije v oči. Zato je potrebno v naslednjih letih razširiti mrežo dvojezičnih vrtcev!

Kar zadeva otroške varstvene ustanove, je stanje bistveno slabše kot pri vrtcih. Tu je veliko manjša geografska pokritost z dvojezičnimi ponudbami, poleg tega pa so bile te razen ene izjeme ponujene šele v zadnjih letih! Očitek zakasnelega ustvarjanja dvojezičnih ponudb v otroških varstvenih ustanovah ne velja le za javne ustanove, ampak tudi za zasebne. Dolga zamuda na tem področju je manj razumljiva, ker ima ravno v tej starostni skupini odločilno vlogo učenje jezika. Za nadaljnji obstoj slovenske narodne skupnosti je zato nadaljnja izgradnja mreže dvojezičnih otroških varstvenih ustanov odločilnega pomena!

Tudi jezikovno pedagoška kakovost oskrbe in izobraževanja otrok v posameznih ustanovah Južne Koroške kaže zelo heterogeno podobo. Samo za področje zasebnih dvojezičnih vrtcev je predpisan jasen jezikovni standard in je tudi pogoj za izplačilo podpore iz koroškega vrtčevskega sklada. Za vse druge dvojezične vrtce ne obstajajo nobeni zavezujoči jezikovni standardi za drugi jezik. To še toliko bolj velja za vse tiste otroške vrtce in varstvene ustanove, ki slovenščino navajajo le kot dodatno ponudbo. Tu spekter najbrž sega od petja posameznih slovenskih pesmi do pedagoškega pomočnika ali pomočnice s slovenskim maternim jezikom, ki po nekaj posameznih ur skrbi za otroke. Pomanjkanje jasnih in enotnih jezikovnih standardov za oba jezika kritizira tudi sama dežela Koroška. Tako v deželnem poročilu o situaciji slovenske narodne skupnosti za leto 2021, začenši z zasebnimi otroškimi vrtci, ki so financirani iz koroškega vrtčevskega sklada, in nato za vse druge piše: »Posebno pozornost zasluži jezikovno pedagoški koncept, ki se pretvarja, da zagotavlja kvaliteto. 11 vrtcev z vsega skupaj 16 skupinami te standarde aktualno uveljavlja. Vse druge institucionalne in neinstitucionalne ustanove nimajo enotnega modela in oblikujejo zgodnje jezikovne zahteve na osnovi različnih ozadij.«[6] Tako manjka (razen pri vrtcih, ki jih subvencionira koroški vrtčevski sklad) ne le definicija, kaj je dvojezični vrtec, ampak tudi jasna jezikovno pedagoška zahteva, ki bi regulirala uporabo obeh jezikov. Da bi omilila te pomanjkljivosti, je dežela Koroška na oddelku za izobraževanje osnovala delovno skupino, ki se ukvarja z možnostmi implementacije »jezikovno pedagoških konceptov« na vseh dvo- in večjezičnih ustanovah za predšolsko izobraževanje. V poročilu o stanju slovenske narodne skupnosti v deželi Koroški poleg tega piše: »Za konsekventno posredovanje jezika otrokom v predšolskem izobraževanju je, če bi hoteli biti dosledni, potrebno kakovostno upravljanje. Dežela Koroška je glede tega začela kvalitetno ofenzivo in je leta 2020 s celovško univerzo Alpe-Adria izvedla kooperativni raziskovalni projekt.«[7] Glede jezikovno pedagoških konceptov in standardov je poleg tega treba pripomniti, da teh za področje otroških varstvenih ustanov sploh ni, in sicer tako za javne kot tudi za zasebne ustanove, ker ne dobivajo nobenih izplačil iz koroškega vrtčevskega sklada in zato niso omejene z nobenimi zahtevami.

3 Pravni ukrepi

Dvojezično predšolsko izobraževanje na Koroškem je trenutno veliko pravno gradbišče, ker na širnih področjih enostavno manjka pravna osnova oziroma ker izvajalci in tudi deželna uprava v marsičem nimajo jasne slike o tem, kako ravnati z dvojezičnostjo in z vsemi s tem povezanimi vprašanji. Sedanjih pomanjkljivosti na področju dvojezičnega predšolskega izobraževanja tudi ni mogoče odpraviti z delovnimi skupinami ali raziskovalnimi projekti. To je lahko samo izhodišče za času primerno vzpostavljanje jasne deželne pravne ureditve.

Seveda se postavi vprašanje, kako naj bo torej regulirano predšolsko izobraževanje na Koroškem. Na kakšnih zanesljivih temeljih ga je mogoče vzpostavljati? Kaj je treba spremeniti in na novo oblikovati? Pri tem si je očitno pametno ogledati uspešne modele v drugih deželah. Do etničnih skupin so seveda najbolj prijazni modeli, ki na celotnem območju, kjer živi manjšina, za vse otroke predvidevajo obvezno dvojezično vzgojo. Takšni modeli so recimo v obeh ladinsko govorečih dolinah Južne Tirolske (Val Gardena/Gröden in Val Badia/Gadertal), kjer se poleg ladinščine posredujeta tudi nemščina in italijanščina.[8] Obvezna dvojezična oskrba (slovenščina/madžarščina) za vse otroke na jezikovno mešanem območju je tudi na vzhodu Slovenije pri Lendavi.[9] Tudi Gradiščanska/Burgenland v svojem deželnem zakonu za predšolsko izobraževanje predvideva za vse občine/naselja, kjer se govori tudi hrvaško ali madžarsko, dvojezično oskrbo za vse otroke (torej tudi za nemško govoreče).[10] A gradiščanski model ima v nasprotju z modeli na Južnem Tirolskem in v Sloveniji dve omejitvi: po eni strani lahko starši odjavijo svojega otroka od dvojezične oskrbe, po drugi strani pa je predvideno, da se manjšinski jezik uporablja vsaj dvanajst ur na teden. To že kaže, da je dejanska uporaba manjšinskega jezika lahko zelo različna in da je odvisna od jezikovnih sposobnosti in naravnanosti vsakokratnih pedagogov in pedagoginj oz. vzgojiteljev in vzgojiteljic. Tudi na Koroškem je bil po drugi svetovni vojni tja do leta 1958 v ljudskih šolah na jezikovno mešanem območju obvezen dvojezični pouk za vse otroke. A tudi tu se pojavlja vprašanje, kako se je konkretno izvajal ta dvojezični pouk (število ur, učne metode). Pred enakim izzivom je tudi danes na Koroškem manjšinsko šolstvo, ki sicer predvideva izrecno prijavo na dvojezični pouk, vendar je ta zelo dobro sprejet in ga obiskuje več kakor polovica vseh šoloobveznih otrok na velikem krajevnem območju veljavnosti. Tudi tu je treba vsem šolam dati na razpolago dovolj jezikovno kvalificiranega učiteljskega kadra in postaviti ter uporabljati jasne standarde jezikovne izobrazbe. V mnogih primerih pri tem nastajajo težave.

Če pa pogledamo situacijo ustanov za predšolsko izobraževanje, bi bil primerljiv sistem obvezne dvojezične vzgoje za vse otroke, kakršen se izvaja na Južnem Tirolskem (v ladinščini, nemščini, italijanščini) ali na vzhodu Slovenije (v slovenščini, madžarščini), na Koroškem danes neizvedljiv. Kratko malo ni dovolj ustreznih dvojezičnih pedagogov in pedagoginj ter otroških vzgojiteljev in vzgojiteljic. Tudi zgledovanje po gradiščanskem sistemu za Koroško ni možno. S tem bi sicer 'vse izravnali' in bi morali v vseh vrtcih in otroških varstvenih ustanovah dvojezičnega območja predvideti neko minimalno mero

dvojezičnosti. A pri tem bi bila najbrž slovenščina v glavnem potisnjena ob rob in vzdrževanje enakovredne oskrbe v obeh jezikih ne bi bilo doseženo.

Sedanja moč Koroške na področju predšolskega izobraževanja so nedvomno zasebni dvojezični vrtci, ki so financirani v okviru koroškega zakona o vrtčevskem skladu. Tu je situacija, kar zadeva osebje (dobro izobraženi pedagogi in pedagoginje ter vzgojitelji in vzgojiteljice majhnih otrok), zadovoljiva, obenem pa obstaja tudi pretehtano razmerje obeh jezikov na osnovi jezikovno pedagoških konceptov, ki jih je treba upoštevati. Šibkost sedanjega koroškega sistema je v tem, da se le v nekaj redkih primerih posreči te jezikovne koncepte prenesti tudi na javne vrtce, in zato v velikem delu dvojezičnega področja ni ponudb za dvojezično predšolsko izobraževanje. Dodatno ta sistem zadeva ob svoje meje, ker je na osnovi sedaj veljavnega dogovora §-15a med zvezno republiko in deželami o predšolski pedagogiki nespremenljivo predpisana le nemščina kot izobraževalni jezik in so predšolske izobraževalne ustanove dolžne s sistematičnimi ukrepi (ugotovitve o stanju jezika, zahteve do jezika) pripravljati otroke na kasnejše šolanje v nemškem jeziku.[11] Enako pomembno, kot je znanje nemškega jezika za bodočo šolsko in poklicno življenjsko pot, pa je na jezikovno mešanih območjih tudi to, da se za ohranjanje jezikovne identitete narodne skupnosti zagotovi tudi znanje manjšinskega jezika, saj so državni jezik nemščina in posamezni manjšinski jeziki v Avstriji omenjeni v istem členu avstrijske zvezne ustave (člen 8). Dogovor §-15a med zvezno republiko in deželami o predšolski pedagogiki je zato v tej točki vsekakor treba spremeniti.

Če pa se od dvojezičnih ustanov za predšolsko izobraževanje poleg vseh drugih pedagoških nalog in močnega osredotočenja na solidno znanje nemškega izobraževalnega jezika zahteva tudi prav takšno osredotočenje na slovenski jezik, mora ta večja zmogljivost pomeniti tudi več personalnih in finančnih resursov. Zato morajo dvojezične ustanove za predšolsko izobraževanje imeti tudi več osebja, saj morajo narediti več kot enojezične. Podoben pristop pozna tudi manjšinsko šolstvo na Koroškem. Konkretno bi to pomenilo, da je za standardno skupino 25 otrok treba predvideti tudi tretjega pedagoga ali pedagoginjo in tretjega vzgojitelja ali vzgojiteljico, da bo zadoščeno večji obremenitvi!

4 Literatura

Bildungsdirektion für Kärnten (2019): *Das Minderheitenschulwesen* 1958/95–*2018/2019*. Celovec/Klagenfurt. Dostopno na: https://www.bildung-ktn.gv.at/Minderheitenschulwesen/Jahresberichte.html.

Elementarbildung in Kärnten (b. d.). Dostopno na: https://kinderbetreuung.ktn.gv.at/.

Koroška deželna vlada (izd.) (2021): *Poročilo 2021 o položaju slovenske narodne skupnosti na Koroškem.* Celovec/Klagenfurt: Mohorjeva. Dostopno na: file:///C:/Users/uporabnik/Downloads/Poro&%23x10D%3Bilo%20o%20polo&%23x17E%3Baju%20slovenske%20narodne%20skupnosti.pdf.

5 Opombe

[1] LGBl. št. 13/2011

[2] LGBl. št. 74/2001

[3] BGBl. št. 246/1959

[4] Podatki o upoštevanju slovenščine po vrtcih in jasli so objavljeni tudi na spletni strani https://kinderbetreuung.ktn.gv.at/.

[5] Podatki o slovenskem pouku v ljudskih šolah izvirajo iz letnega poročila urada za šolstvo dežele Koroške za šolsko leto 2018/19, najti jih je mogoče na https://www.bildung-ktn.gv.at/Minderheitenschulwesen/Jahresberichte.html.

[6] Koroška deželna vlada (izd.): Poročilo 2021 o položaju slovenske narodne skupnosti na Koroškem, Celovec/Klagenfurt 2021, str. 15.

[7] Koroška deželna vlada (izd.): Poročilo 2021 o položaju slovenske narodne skupnosti na Koroškem, Celovec/Klagenfurt 2021, str. 16.

[8] Gl. o tem: https://www.provinz.bz.it/bildung-sprache/kindergarten/familien/bildungsphilosophie-ladinischsprachiger-kindergarten.asp.

[9] Pravna podlaga za to: Zakon o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja (ZPIMVI).

[10] Pravna podlaga za to: https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=

LrBgld&Gesetzesnummer=200007l3.

[11] Pravna podlaga za to: https://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXVI/I/I_00331/index.shtml.

NAREČJA – BOGASTVO SLOVENCEV

DIALECTS - THE WEALTH OF SLOVENIANS

✍ **Tjaša Torul** (*tjasaknap@gmail.com*), *univ. dipl. prof. zgodovine in sociologije, učiteljica zgodovine in DKE na OŠ Notranjski odred Cerknica.*

Slovenija

Povzetek

V svojem članku se opiram na pestrost slovenskih narečij, ki opredeljujejo identiteto posameznika in ga še globlje povezujejo z domovino in lokalnim okoljem. Slovenska pokrajina ima na tem področju neizmerno bogastvo, ki pa počasi kopni, saj se močno pozna globalizacija in vdor tujih besed v slovenščino, predvsem pa je vedno več preseljevanja znotraj Slovenije in s tem tudi pozabljanje narečja. V 10 letih poučevanja zgodovine na osnovni šoli v domačem kraju ugotavljam, da narečje izginja tudi med učenci šole. Vedno več jih govori pogovorni slovenski jezik in uporabljajo narečje v zelo majhnem deležu.

V teoretičnem delu članka je raziskana pestrost slovenskih narečij. Poseben poudarek je na cerkniškem narečju in spreminjanju le tega skozi čas. Dodatni pouk iz zgodovine sem posvetila cerkniškemu narečju, vpletla pa še en del kulturne in naravne dediščine Cerknice. Legenda o nastanku Cerkniškega jezera je v praktičnem delu članka predstavljena kot gledališka uprizoritev v cerkniškem narečju.

Abstract

In this paper, I focus on diversity of Slovenian dialects, which is slowly disappearing due to globalization, migrations and the adoption of foreign words into Slovenian language. Local dialects define an individual's identity and connect them even more deeply with their homeland and local environment. Having taught history for more than ten years at Cerknica Primary School, in my hometown, I have noticed that the local dialect is disappearing, especially among pupils. The theoretical part of the article explores the variety of Slovenian dialects, with particular emphasis placed on the Cerknica dialect and its evolution over time. I also report on the implementation of an additional history lesson about Cerknica's dialect, and the town's cultural and natural heritage. In the practical part of the article, the legend of the creation of Lake Cerknica is presented as a theatre performance in the Cerknica dialect.

Ključne besede: Cerknica, globalizacija, narečje, slovenski jezik, zgodovinski krožek.

Key words: Cerknica, globalisation, dialect, Slovenian language, history club.

1 Uvod

Slovenija je med manjšimi državami, pa kljub temu sodi med narode z veliko narečji. To še dodatno bogati slovenski jezik. Globalizacija in poplava medijev v tujih jezikih je ogrozila slovenščino, še bolj pa narečja. Znotraj države je vedno več migracij, predvsem dnevnih, kar povzroča, da se narečja izgubljajo in pozabljajo. Mladi uporabljajo v večjem deležu pogovorno slovenščino in tujke ter pozabljajo na narečje. Osnovna šola ima pomembno vlogo, da spodbudi svoje učence k uporabi narečja in jim prikaže pomen ohranjanja le tega. S tem spoznavajo del slovenske kulturne dediščine in zapuščine naših prednikov, ki so se borili, da se slovenščina ne pozabi in postane enakovredna drugim velikim evropskih jezikom. Z narečjem se lahko učenci srečajo pri različnih predmetih, tudi pri razširjenem programu. Predvsem pa je pomembno, da se mladi zavejo, da je narečje del bogate slovenske kulture, ne pa nekaj, česar se morajo sramovati.

2 Zvrsti slovenskega jezika

Jezik je živ in se stalno spreminja. Slovenščina je predvsem samosvoj jezik, saj o slovenskem jeziku govorimo ne glede na to, ali imamo v mislih knjižni jezik, narečja, pogovorni jezik, sleng, strokovni, umetnostni ali žargonski jezik.

Slovenski jezik delimo na knjižni in neknjižni jezik. Oba dela pa se še naprej delita na podzvrsti, kot jih lahko vidimo v spodnji tabeli.

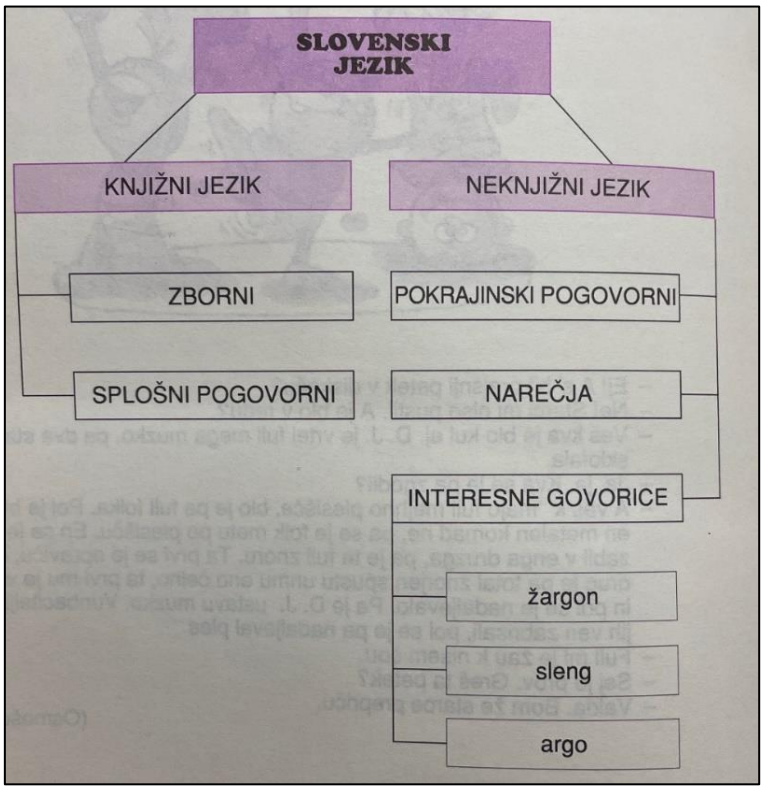

Slika 1: Delitev slovenskega jezika (Črnič in Hiti, 1994: 8).

V Toporišičevi Slovenski slovnici lahko beremo, da je zborni jezik, ki je podzvrst knjižnega, predvsem pisani jezik in je slušna oblika predvsem branje, recitiranje, deklamiranje. Pred govorcem je javen zbor poslušalcev. Človek se zbornega jezika zelo redko nauči kot materni jezik. Večinoma znanje pridobi tekom zavestnega učenja jezika. Značilnosti zbornega jezika so natančno predpisane v slovnici. Manj stroga oblika knjižnega jezika je splošni pogovorni jezik, ki se uporablja predvsem takrat, ko govorimo pred neformalnim zborom. Besedilo ni vnaprej pripravljeno in se opira na vsakdanjo govorico, zato je pogovorni jezik večinoma uporabljen samo govorno. Če je besedilo v pogovornem jeziku zapisano, gre po navadi predvsem za dvogovor ali samogovor osebe v umetnostnem besedilu. Knjižni pogovorni jezik ni v splošni rabi v Sloveniji, je pa najprimernejša oblika jezika med različnimi narečnimi skupinami. Se pa kaže trend, predvsem v osrednji Sloveniji, da splošni pogovorni jezik izpodriva podeželsko narečje. (Toporišič, 2000: 13–18)

Pri neknjižnem jeziku govorimo o pokrajinskem pogovornem jeziku, narečjih in interesnih govoricah. Pokrajinski pogovorni jezik je nastal kot nadnarečje in se kaže v uporabi izposojenk iz nemškega jezika in ostalih romanskih jezikov. Poznamo naslednje pokrajinsko pogovorne oblike: osrednjeslovenski (središče Ljubljana), južnoštajerski (središče Celje), severnoštajerski (središče Maribor), primorski, rovtarski in koroški. (Toporišič, 2000: 21)

Interesne govorice so podskupine osnovnih socialnih zvrsti. Gre za izraze, ki so značilni za posamezne interesne skupine. Tako poznamo sleng (govorica mladih), žargon (govorica različnih poklicev), argo (skrivni jezik). (Toporišič, 2000: 25–27)

3 Narečja

Tradicionalna zemljepisna narečja so se oblikovala na točno določenem zemljepisnem področju, v Sloveniji poznamo 8 skupin (Slika 2): koroška (I), primorska (II), rovtarska (III), gorenjska (IV), dolenjska (V), štajerska (VI), panonska (VII) in kočevska (VIII).

Za narečja je značilno, da jih govorijo na manjših geografskih enotah.

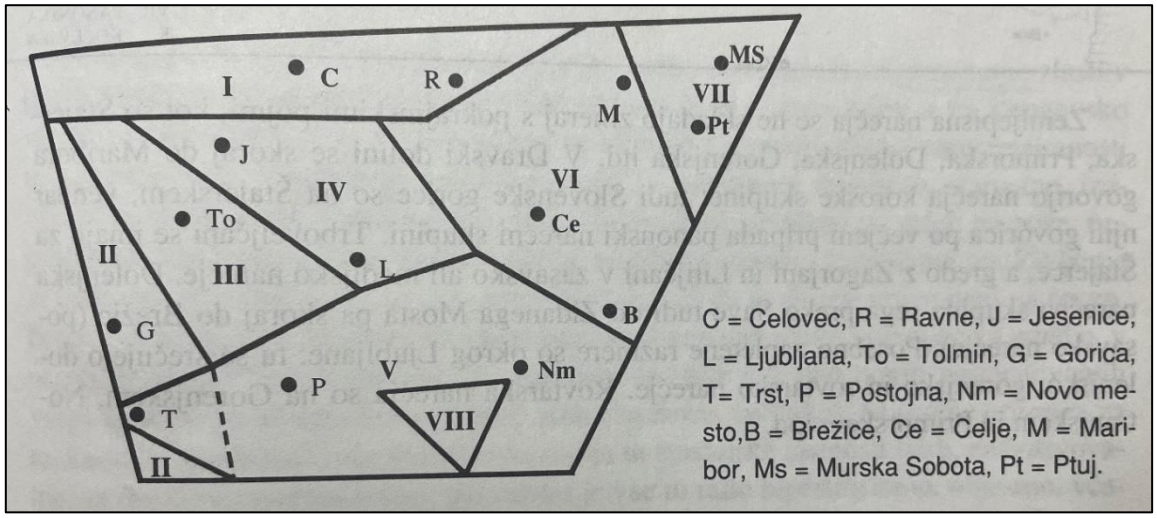

Slika 2: Razporeditev zemljepisnih narečij (Toporišič, 2000: 23).

Zakaj je slovenski jezik tako razčlenjen, piše tudi Logar. Pravi, da je eden od vzrokov že prihod različnih slovanskih plemen iz dveh smeri, od severa čez Karpate in od jugovzhoda ob Savi in Dravi navzgor. Členitev jezika se lahko tako začne že z naseljevanjem. Jasno pa se je izrazila v 12. oz. 13. stoletju. Vzrokov je najbrž še veliko več, npr. zemljepisne razmere, prometne poti, zgodnja upravno-politična ureditev slovenskega ozemlja, zgodovinski razvoj ter cerkveno-upravna ureditev. Visoke gore so v alpskem svetu zagotovo ovirale komunikacijo in po svoje usmerjale govor. Zgolj en primer tega je, da je ravno gorovje tisto, ki loči gorenjsko in štajersko narečje. Od 10. stoletja dalje so se na področje današnje Slovenije začeli preseljevati ljudje drugih narodov, zlasti Nemci. Tako so nastajali sredi slovenskega prostora otoki neslovenskega prebivalstva, ki so se tekom stoletij asimilirali in poslovenili. Sledovi njihove govorice so ostale kot glasovne in besedne narečne posebnosti. Veliko vlogo pri členitvi jezika je odigrala tudi drugačna razvojna hitrost različnih področij. Nekatera bolj odmaknjena in prometno manj razvita področja so se razvijala po svoje in bi se s prebivalci bolj razvitih področij težko razumeli. Na členitev so deloma vplivali tudi turški vpadi, saj so se takrat prebivalci južnih krajev umikali severneje in so se na njihova ozemlja naselili begunci iz Like, Bosne in Dalmacije. Pomembno ločitveno vlogo so imele tudi stare fevdalne in cerkvene meje.

Današnja narečja se najbolj ločijo v dolgem in kratkem vokalizmu. Število dolgih vokalnih fonemov je v narečjih zelo različno in se giblje med 3 in 16. Večina slovenskih narečij ima dolge ustne samoglasnike. Veliko slovenskih narečji ima popolno onemitev predvsem visokih i in u v zadnjih zlogih v bližini sonornih samoglasnikov (veverica – veverca). Za nekatera slovenska narečja, predvsem za dolenjsko, rovtarsko in tudi notranjsko, je značilno akanje, ko kratek o preide v a (bogat – bagat, kosmat – kasmat). Ta značilnost sicer v Cerknici ni v uporabi, je pa v okoliških krajih. V gorenjskem in prekmurskem narečju pa se o spremeni v u (bogat – bugat, kobila – kubiua). V zgornje savinjskem dialektu nepoudarjen o preide v polglasnik (kopito – k'pit'). Neenakomerno je v slovenska narečja prišlo slabljenje kratkih samoglasnikov. V razvoju narečja se je uveljavil premik akcenta s končnega kratkega zloga na predakcentski kratki samoglasnik, npr. žéna – žená. (Logar, 1975: 5–11)

Še ena značilnost, ki jo najdemo predvsem na zahodu in vzhodu Slovenije, je prehod končnega v m (vem – ven, prosim – prosin). Razvoj dialektov je pospešil razvoj besednih oblik. Pri velikem delu slovenskih narečij se je izgubil srednji spol, dvojina pa je v večini napačno rabljena ali pa se je zaradi vpliva hrvaščine izgubila. Govori na Slovenskem se razlikujejo tudi po obliki nedoločnika. Nekateri dialekti poznajo dolgi nedoločnik, ki je tudi pravilna knjižna oblika (govoriti), nekateri pa kratek nedoločnik (govorit). Večina narečij pa je že v 15. stoletju izgubila stari imperfekt in aorist, saj je njuno funkcijo prevzel glagolski vid. (Logar, 1975: 12–15)

3.1 Narečje na Cerkniškem

Govorica, ki jo uporabljamo v Cerknici in okolici, spada v skupino dolenjskega narečja.

Hribovje po črti Snežnik – Javorniki – Hrušica – Nanos je razmejilo dolenjski in notranjski dialekt, na drugi strani pa rovtarski in notranjski dialekt (Logar, 1975: 6).

Logar v svoji knjigi poudarja, da se notranjsko narečje govori na velikem ozemlju, zato je razčlenjenost narečja toliko večja in se govori naselij precej razlikujejo med seboj. Pa vendar lahko najdemo skupne lastnosti. (Logar, 1975: 102)

V nadaljevanju navajam nekaj značilnosti narečja, ki se uporablja na Cerkniškem:

- Kot večina slovenskih narečji, tudi notranjsko pozna dvoglasnike. Pri besedi se izgovori samoglasniški sklop namesto enega samoglasnika, npr. niesu (nesel), pruosu (prosil).
- Ukanje je zelo razširjeno; to pomeni, da o prehaja v u, npr. zanimalu (zanimalo), delou (delal).
- Soglasniška krnitev je izpuščanje samoglasnikov, npr. tud (tudi), ldje (ljudje).
- Raba polglasnika je zelo pogosta tako na sredini kot na koncu besede, npr. prv'č (prvič), trdosrč'n (trdosrčni), vejdl' (vedeli).
- Pš na začetku besede se izgovarja š, npr. šenica (pšenica).
- Veliko je tudi uporabljenih besed, ki prihajajo iz jezikov sosednjih držav, predvsem nemščine.
- Dinamično poudarjanje, stavčna melodija spominja na romansko-italijansko.
- Raba dvojine je napačna, npr. šle sve (šli sva).
- Ima dolge in kratke poudarjene samoglasnike, vendar se kratki samoglasniki večinoma govorijo v zadnjih ali predzadnjih zlogih, pa še tu se velikokrat podaljšujejo. (Dolenjsko narečje, 2016; Podvršnik (ur.), 2015: 20–23; Slovenska narečja – oddaje, b. d.)

Narečje na Cerkniškem, ki se govori danes, je precej drugačno od tistega, ki so ga govorili naši predniki. V današnjem času ne uporabljamo več toliko besed, ki so v narečje prišle iz nemškega jezika. Vedno več besed je vzetih iz knjižne slovenščine in so samo izgovorjene drugače oz. so fonološko prilagojene našemu narečju. Vzroke lahko iščemo na različnih področjih: vpliv knjižnega jezika, druga narečja, ki jih prinesejo migracije znotraj Slovenije, jeziki drugih narodov in močna izpostavljenost tujim jezikom, zlasti angleškemu jeziku. (Žižek, 2001: 8)

Nekaj primerov narečnih besed, ki se dandanes uporabljajo drugače:

- Tauž'nt buotu (tisočkrat): danes bolj pogosto pravimo tauž'ntkrat.
- Fjhtou (prosil): danes pruosu.
- Kuntent (zadovoljni): danes zadovoln'.
- Vantla (brisača): danes brisača.
- Ajmar (lavor): danes večinoma v uporabi lavour.
- Varžet (žep): danes večinoma žep.
- Bjštr (lep): danes lejp.
- Bištek (jedilni pribor): danes jediln' pribor.
- Čiž'm (čevelj): danes čev'l.
- Fal't (zgrešiti): danes zgrejšt.
- Futrat (hraniti): danes hran't.
- Kakuš (kokoš): danes kura.
- Okinčan (okrašen): danes okrašjen.
- R'nku (kakor da): danes kokr d'.
- Ru'r (pečica): danes pečica.
- Šuštar (čevljar): danes čeular. (Poun Kufr, b. d.)

Pri spoznavanju narečnih izrazov, značilnih za Cerknico, smo si pomagali s spletno stranjo Poun kufr, kjer je nabor besed in njihova razlaga. Veliko izrazov je bilo učencem neznanih, kar še dodatno nakazuje izumiranje narečnih izrazov, ki izhajajo iz tujih jezikov.

4 Prepovedana ljubezen po cerkniško

Dramska dela so bila tekom zgodovine umetniška sredstva za komunikacijo z ljudstvom ali pa izražanje svojega neodobravanja družbe ali situacije v državi. Veliko takih del je tudi v narečjih, če so bila naslovljena samo na del prebivalstva. Pri zgodovinskem krožku smo se tako poglobili v zgodovino svojega kraja in nastanka jezera. Oprli smo se na pripovedko o Cerkniškem jezeru, ki smo jo zapisali v našem narečju. Besedilo se lahko uporabi za dramsko uprizoritev, kjer ima največjo vlogo pripovedovalec.

Šest učencev 7. razreda je delalo v dvojicah, da je delo lažje potekalo, pa tudi zato, ker vsi učenci niso poznali cerkniškega narečja, saj so priseljeni iz drugih krajev.

Učenci so nalogo z veseljem sprejeli in jo videli kot svojevrsten izziv. Največ težav jim je povzročal zapis besed, saj ne poznajo pravil za zapisovanje narečnih besed. V nekaj primerih so se morali posvetovati med seboj, da so našli pravo narečno besedo. Tukaj se je pokazala razlika med narečnim govorom učencev. Dva učenca sta izpostavila, da sta v domačem okolju izpostavljena še drugim narečjem, saj eden od staršev ni iz Cerknice. So se pa vsi učenci pri prevajanju pravljice zabavali in se počutili bolj domače kot pri pouku slovenščine, ko morajo pri zapisu bolj misliti na naučeno slovnico.

Primer besedila, ki so ga učenci zapisali (celotno besedilo je dodano kot Priloga 1):

Prepovejdana 'lbjzn

Koku je ratalu Cjrknšku j'z'ru

Pripovedovalec: Enkrat sta na nasprutn'h brejgah vjlke doline stala dva graduva, štjbršk' in karloušk'. Graščaka na nh sta bla smrtna sovražn'ka.

Pred dost lejt' je Štjbrčan iz lubosumja pr vitešk'h igrah ubu Karločana.

Toku se je začjlu sovraštvu, k se je držalu iz ruoda u ruod vse dokler se nista po nesrjč' prv'č srjčala štjbršk' sin in karlouška hči. Otruoka sta sicer vejdla, d neb smejla bt prjatla, a jh tu ni zanimalu. U dolin' sta se dostkrat srečvala in iz prjatlstva se je rodila 'lbjzn.

En dan se je mladenič odluoču.

Šteberški sin: Karločana buom pruosu za ruoko njeguove hčire.

Karlovška hči: Tu t' odsvetujem in te l'pu pros'm, d s premisl'š.

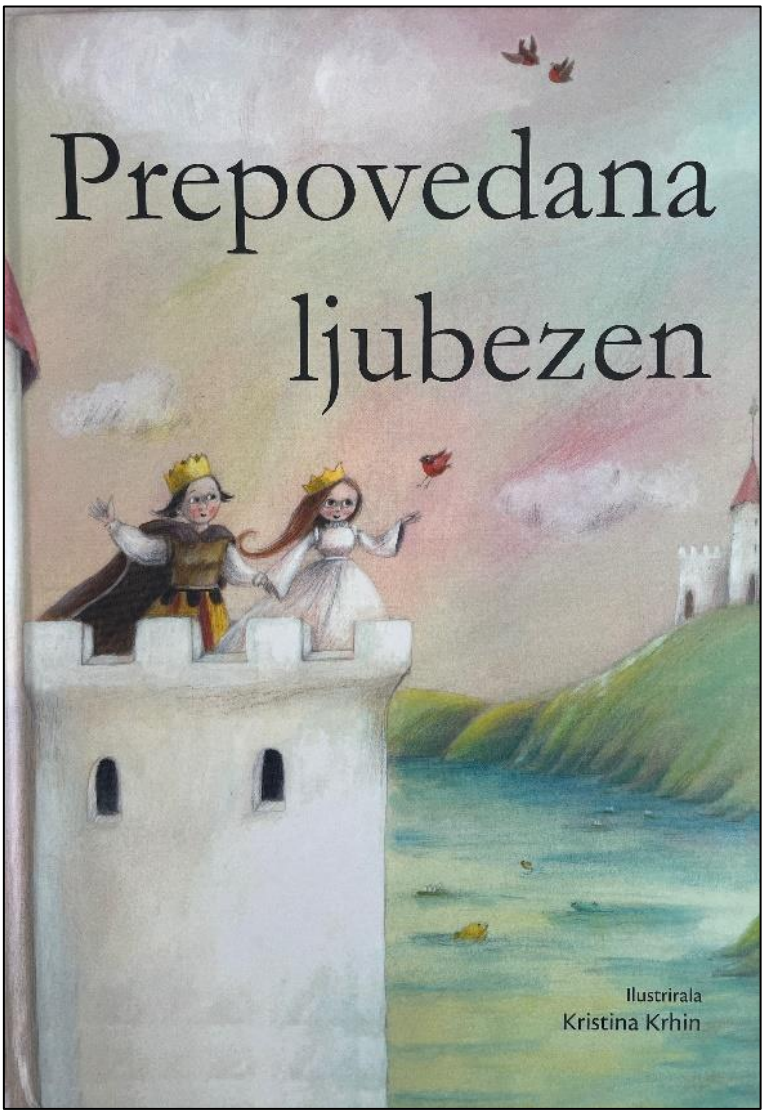

Slika 3: Slikanica Prepovedana ljubezen (foto: arhiv avtorice).

Tekom šolskega leta smo naredili tudi nekaj predlogov, kako bi lahko spoznavanje narečja nadaljevali v naslednjem šolskem letu. Nekaj predlogov učencev:

- Pri dnevih dejavnosti o domačem kraju bi povprašali mimoidoče o narečnih besedah. Ugotovili bi, koliko ljudi na ulici pozna narečje ter ali so priseljeni iz drugih krajev, držav.
- Govorni nastop pri pouku slovenščine, ki bi bil krajši sestavek v domačem narečju. Večina učencev se je strinjala, da bi za tako nalogo potrebovali pomoč svojih staršev ali starih staršev.

- Šolska prireditev v narečju, obogatena z glasbo domačega okolja in dramsko uprizoritvijo vsakdanjega življenja v okolici Cerknice nekoč.
- Ura zgodovine ali slovenskega jezika je lahko namenjena razvoju narečnih besed. Učenci lahko ugotavljajo, kako se je določena beseda skozi generacije razvijala in koliko narečnih besed sploh ni več v uporabi ali so se spremenile.
- Dejavnosti, kjer bi lahko bilo bolj intenzivno medgeneracijsko sodelovanje, npr. organiziranje delavnice šivanja za mlade ali uporabe računalnika za starejše.
- Branje zgodovinskih virov v različnih narečjih in primerjava z današnjo verzijo istega narečja.
- Branje odlomkov, ki so zapisani v kombinaciji narečja v Cerknici in knjižne slovenščine zgolj iz razloga, da so lažje berljivi.

5 Zaključek

Učenci so ugotovili, da je narečje nekaj, kar identificira skupino, ki živi na strnjenem območju in še dodatno povezuje ljudi med seboj. Z izginjanjem narečne besede izgubljamo lokalno identiteto in pripadnost svojemu kraju. S poudarjanjem pozitivnih učinkov globalizacije pozabljamo, da le ta močno vpliva na izumiranje domače narečne besede, ki skupino ljudi naredi posebno. Vzrok izginjanja narečij lahko iščemo tudi v premajhnem sodelovanju med generacijami. Kot že poudarjeno, je osnovna šola tista, ki lahko učence spodbudi k zavedanju bogastva narečne besede. Ker niso vsi zaposleni učitelji iz okolja, kjer se nahaja šola, je toliko večja odgovornost učiteljev, ki prihajajo iz okolja šole, da poskrbijo za negovanje narečne besede in v pouk vključujejo poleg knjižne slovenščine tudi narečje, saj je narečje drugačna izrazna oblika knjižnega jezika. To je jezik, ki je živ in na žalost uporabljen vedno manj, le redko je zapisan, tako da ga pozaba toliko bolj ogroža.

6 Viri

Črnič, Barica; Hiti Kalinger, Zdenka (1994): *Moj jezik, tvoj jezik, naš jezik, slovenski jezik*. Ljubljana: Rokus.

Dolenjsko narečje (2016). *Leemeta.si*, 9. 12. 2016. Pridobljeno 29. 8. 2023 s spletne strani: https://www.leemeta.si/blog/zanimivosti/dolenjsko-narecje.

Logar, Tine (1975): *Slovenska narečja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Pergar, Saša (2011): *Prepovedana ljubezen*. Murska Sobota: Založba Ajda.

Podvršnik, Klementina (ur.) (2015). *Slovenščina 1. i-učbenik za slovenščino v 1. letniku gimnazije*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 29. 8. 2023 s spletne strani: https://eucbeniki.sio.si/slo1/2181/index3.html.

Poun Kufr (b. d.). *Pounkufr.si*. Pridobljeno 30. 8. 2023 s spletne strani: https://pounkufr.si.

Slovenska narečja – oddaje (b. d.). *Rtvslo.si*. Pridobljeno 29. 8. 2023 s spletne strani: https://www.rtvslo.si/tv/oddaja/173250860.

Toporišič, Jože (2000): *Slovenska slovnica.* Maribor: Obzorja.

Žižek, Dušanka (2001): *Toku je blu na Cerkniškem*. Cerknica: samozaložba.

7 Priloga

Besedilo v cerkniškem narečju, napisali so ga učenci 7. razreda.

Prepovejdana 'lbjzn

Koku je ratalu Cjrknšku j'z'ru

Pripovedovalec: Enkrat sta na nasprutn'h brejgah vjlke doline stala dva graduva, štjbršk' in karloušk'. Graščaka na nh sta bla smrtna sovražn'ka.

Pred dost lejt' je Štjbrčan iz lubosumja pr vitešk'h igrah ubu Karloučana.

Toku se je začjlu sovraštvu, k se je držalu iz ruoda u ruod vse dokler se nista po nesrjč' prv'č srjčala štjbršk' sin in karlouška hči. Otruoka sta sicer vejdla, d neb smejla bt prjatla, a jh tu ni zanimalu. U dolin' sta se dostkrat srečvala in iz prjatlstva se je rodila 'lbjzn.

En dan se je mladenič odluoču.

Šteberški sin: Karloučana buom pruosu za ruoko njeguove hčire.

Karlovška hči: Tu t' odsvetujem in te l'pu pros'm, d s premisl'š.

Pripovedovalec: Ampk se ni dau pregouort. Takoj drug dan je oblejku fino oblejko, zajahou živahnga kuojna in poun upajna šu prut karloušk'm' grad'.

Graščak' žje njegou prihod ni biu tut malu ušjč, kaj šele tu, kar ga je pruosu. Ampak je j'zo potlaču in mirnu odgovuoru:

Karlovčan: Čudm se, d s upaš prit pred mjene. Sam sm prpraulen pokazat, d se znam pobotat. Pozabu bom pretjeklost in t dau hči za žjeno, ampk prej buoš mugu izpoun't muojo željo.

Pripovedovalec: Mladenič je duobru poslušou, sej je vrjeu, d je graščakava prjaznost iskrena.

Karlovčan: Dolino, k je med graduvama, muore zalit uoda, d buoš nevejsto l'hku s čounam prpjelou do suojga duma. K se tu nardi, buom dau ruoko tvojm' očjt' u spravo. Do tkrat pa m ne huod' pred oči.

Pripovedovalec: Mladenič je žalost'n odšu z grada. K je jahou prut dum', ni opazu velizga kosmatga moža, k se je dvignu iz jame, u kjro so tjekl' bližn' potuok'. Šele, k ga je povodn' muož ogovuru, se je zbrihtou.

Jezerko: Zakaj pa se toku žalostn vračaš od suoje izvoljenke?

Šteberški sin: Kaj b t govuru, če m ne muoreš pomagat. Na Karlouc' sm snubu hči. Trdosrčn' uoče m jo sicer ni odrjku direkt, ampk ratat muore čudež. Zahtejva namreč, d se muore ta dolina napun't z vuodo.

Jezerko: Graščak se te če luosat, zatu če nejki, kar je na videz nemoguoče. Ampak ne obupej. Poslušej mjene in narjed' točnu toku k t rječem. Pejd' domu in narjed' mrejžo iz močnga železja. Daj ga na tuo požiralno jamo in jo duobru zasuj s kamnam in zjemlo. Ker se potok' ne buojo več mugl' zlivat u jamo, se bo vuoda razlila po dolin' in bo ratalu j'zeru.

Pripovedovalec: Fant se je nasveta močnu razvesjlu, pohitu domu in takoj ukazou narest muočno mrejžo. Znuo je dau pokrt požiralno jamo in jo zasut. Z veseljam je opazu, d se besejde od povodnega moža izpounujejo. Dan za dnj'm je vuoda naraščvala in se razširla po dolin'. Kmal' je usuo raunino pokrilu j'zru. Zdej se je mlad' Štjbrčan spjt odpravu po nevejsto, sigurn, d m jo graščak ne bo odrjku. U najlejpš' oblejk' se je odpjelou h graščak' in ponuvu svojo snubitu. Skorej je hotu prvolt, ampak u tistm' trenutk' ga je prešinla misu, koku je Štjbrčan spravu njegouga dedka iz sveta. Staru sovraštvu ga je premagalu in pozabu je na dano besejdo in mladeniča zgnou iz grada. Kaj je torej ostalu mladm' vitez'? Svojo izvoljenko je začju ponoč' obiskvat na skrivaj. Uona se je bala, d njeb u tjem' zapjelou u kšno požirauno jamo, ztu je usako nuč nastaula luč, d je vidu, kam vslat.

Ampk l'puota karlouške hčjre je bla znana djeleč okul in zmjrej so se oglašal snubač', ampk uona je use zavrnila.

U grad je pršu tud tuj plemenitaš. Pounu je že slišou o Karloučank'. Starga graščaka je hitru prepričou, d m je oblubu ruoko svuoje hčire, sam n' se ni mugu prkupt. Zatu se je odluoču, d buo najdu, kuom' prpada nj'nu srcje. Zalezvou jo je nuč in dan. Toku je eno nuč vidu mladga Štjbrčana, k jo je pršu obiskat po j'zr'. T'krat se je u tujcoum' src' rodiu maščevaln' naklep. Tud drug večj'r se je mlad' Štjbrčan tku k zmerej odpravu na puot. Ampk močan vejtr je prpudu črne oblake in zvejst' sluga je mladga graščaka posvaru pred razburkano vuodo. A uon se ni dau odvrn't od prlublene poti. Usu se je na čoun in veslou kukr močnu je mugu, d ga nevihta njeb' preh'tejla. K je bil na srejd' j'zra, je zagljdou luč z grada. Preuzjlu ga je veselje, k je vidu, d ga njeguova draga prčakuje celu u tak' nemirn' nuoč'. Z nuovo močjo je pr'ju vjesla in probou kukr se da hitru prit do cila. Ampk luč, k m je že tulkrat kazala puot, m je bla zdej u pogubo. Nenadoma je vuoda čoun

potegnila u jamo Karlouco in viteza so zagrnil' penjč' valuv'. Sigurnu b utuonu, če m njeb' spjt pomagou povodn' muož. Kumej še žiuga je prnj'su na obrežje in ga polužu na travo. K je mladenič pršu k sjeb', je spjt zaglj'dou kosmatinca, k se je sklajnou nad nm.

Šteberški sin: Kej sm? Kaj se je zgudlu?

Jezerko: Tuj' snub'c tvoje izvoljenke je skovou prebrisan načrt. Glih viharno nuč s je zbrau za tpravo, k bo lahku dosj'gu svoj hudobn' namen. Skru se je in počakou, d u bližin' ni blu nobenga, potlej je pa svetilko prestavu nad požirauno jamo. Vuozu s direkt prut luč' in toku pršu u past, iz kj're sm te zadn' cajt jst rejšu."

Šteberški sin: Najlejpša t' hvala, zdej buom pa šu do grada.

Pripovedovalec: K je izvoljenk' povejdou, kaj se m je zgudlu, sta še isto nuč nardila načrt koku bo zbejžala. Odtihotapla sta se iz grada in varnu pršla do njegouga duma.

Ampak naslejdnu jutru je deklj'touga očj'ta nj'nu izinotenje zelu razjzlu. Hitru je zbrau use svuoje hlapce in z velikm' čoun' so šl' do nasprutn'ga brejga. K so pršl' do vznožja grada, je jeznu zakričou:

Karlovčan: Eno uro vam dam, d m vrnete hči, pol pa bomo grad napal' z us'm' silam'.

Karlovška hči: Uoče, sovraštvu se je vlejklu dost cajta. Štj'brčana lubm in ostat čm tukej. Če buoš napou grad, buova oba skočila iz t'ga stolpa.

Pripovedovalec: Star' Karloučan se je zamislu. Hči m je pomenila največ od us'ga in ni s' mugu predstaulat, d b jo zgubu. Njegovu srcje se je končnu omehčalu in pohitu je s čouna - ne u napad, ampk d objame svuojga zjta.

Prpraul' so uohcet, k je trajala tri dni in tri noči. Sovraštvu je blu pozablenu in prebivauc' obejh gradu so od tkrat živejl' u mj'r'.

U j'zer' pa s je dum narj'du tud povedn' muož. Rejdku ga je kdu vidu, ampak z lejt' je ratou otruočje igriu. Toku je vsake tulk odkuopou in spjt zakuopou požiraune jame in vuoda je učas'h iz j'zra zginla, drugč pa se je spjt pojaula.

Dns se imenuje Cjrknšku j'zru, povodn' muož pa mnde še zdej ž'vi u njeguovh vuodah.

NEMŠKE POPAČENKE V RAKOVŠKEM KRAJEVNEM GOVORU

GERMAN NON-STANDARD WORDS IN THE LOCAL LANGUAGE OF RAKEK

✍ **Anja Šircelj Istenič** (anja.istenic@guest.arnes.si), *mag. prof. inkl. ped., prof. nem in univ. dipl. ped., je učiteljica nemščine in dodatne strokovne pomoči na OŠ Jožeta Krajca Rakek.*

Slovenija

Povzetek

Slovenski jezik je kljub svoji majhnosti zelo raznolik, saj ima veliko število narečij. Slovenske narečne besede pogosto izvirajo iz različnih tujih jezikov, besede rakovškega krajevnega govora so večinoma nemškega izvora. V prispevku so predstavljene nekatere njegove posebnosti. Povzela in nadgradila sem ugotovitve raziskovalne naloge dveh učenk pri nemščini, ki sem jima bila mentorica. Osrednja tema naloge je bil nabor nemških popačenk, ki so pogosto rabljene v vsakdanjih situacijah v rakovškem okolju. Ugotovile smo, da je največ nemških popačenk, ki jih v svojem govoru uporabljamo, samostalnikov s področja tehnike. S pomočjo anonimnega vprašalnika smo ugotovile, da starejši Rakovčani prepoznajo več nemških popačenk kot mlajši ter da se bolje zavedajo vpliva nemščine in rabe nemških popačenk v svojem govoru. Svoje domneve o vedno večjem upadanju rabe in poznavanja nemških popačenk med mladimi sem nedavno potrdila s ponovnim anketiranjem učencev.

Abstract

Despite a minor number of speakers, the Slovenian language is very diverse, with a large number of dialects. Slovenian dialect words often originate from various foreign languages, and many words in the Rakek dialect are mostly of German origin. This article outlines some of its specific features. I summarised and expanded on the findings of a research project carried out by two of my German students I mentored. The main area of research was the use of German non-standard words that are frequently used in everyday situations by the residents of Rakek and its surrounding areas. We concluded that most of the German non-standard words used in our language are nouns and predominantly technical terms. Through the means of an anonymous survey, we found that older residents of Rakek recognize more German non-standard words than younger generations and are more aware of the influence of German and the use of German non-standard words in their language. The hypothesis of the ever-increasing decline on the use and knowledge of German non-standard words among young people was further supported by the findings of the same survey recently conducted among the students of the local school.

Ključne besede: nemščina, nemške popačenke, rakovški krajevni govor, slovenska narečja, slovenščina.

Keywords: German, German non-standard words, local language of Rakek, Slovenian dialects, Slovenian language.

1 Uvod

Kot je pomemben odnos do maternega jezika, je pomemben tudi naš odnos do narečja, ki nas pogosto osebnostno še močneje zaznamuje. Je eden izmed dejavnikov, ki nas oblikuje kot posameznika, pripadnika določenemu ožjemu okolju. Povezuje nas z ljudmi, ki so nam običajno najbližji in s katerimi spletamo najgloblje odnose. Ko stopamo izven meja našega znanega okolja, je pomembno, da svojega narečnega govora ne skrivamo in se ga ne sramujemo. Poznavanje svojega in spoznavanje drugih narečij nas namreč bogati.

Na območju Rakeka je na krajevni govor občutiti velik vpliv nemškega jezika. Kot učiteljica nemščine sem pogosto ugotavljala, da se mladi tega ne zavedajo, da uporabljajo narečne izraze ne da bi vedeli, iz katerega jezika izhajajo in da narečnega izraza ne znajo povezati z njegovo knjižno ustreznico, čeprav jo poznajo. Želela sem, da v šoli to čim bolj ozavestijo, saj jim je lahko v pomoč pri učenju nemškega jezika.

S tem namenom sta leta 2016 dve učenki nemščine pod mojim mentorstvom izdelali raziskovalno nalogo na temo nemških popačenk v rakovškem krajevnem govoru. Oblikovali sta zbirnik nemških popačenk, ki sta jih v vsakodnevnih situacijah zasledili v pogovornem jeziku svojih sokrajanov. S pomočjo vprašalnika sta želeli ugotoviti, ali se ljudje zavedajo rabe nemških popačenk v svojem govoru in v kolikšni meri prepoznajo njihove nemške in slovenske knjižne besede kot njihovo nadomestilo. V prispevku bom predstavila zbirnik besed in kratko analizo rezultatov vprašalnika ter nekatere posebnosti rakovškega krajevnega govora.

Pri svojem pouku v zadnjih letih opažam, da nemške popačenke iz govora naših učencev vedno bolj izginjajo, zato želim s ponovitvijo vprašalnika izpred sedmih let, dopolnjenega z nekaj dodatnimi izrazi, na večjem vzorcu starejših učencev preveriti, v kolikšni meri jih mladi sploh še poznajo. Moj namen je, dobljene rezultate primerjati z rezultati mladih izpred sedmih let ter ugotoviti, ali med njimi obstaja pomembna razlika v poznavanju in rabi nemških popačenk.

Učence želim še naprej ozaveščati o vplivu nemščine na rakovški krajevni govor ter jih usmerjati, da bi bili pozornejši na narečne besede, ki jih uporabljajo, da bi se zavedali njihovega izvora in poznali vsaj osnovne narečne izraze tudi v njihovi knjižni obliki. Skupaj z učenci bomo zbirnik še naprej dopolnjevali s ciljem oblikovati šolski slovar rakovških narečnih izrazov, ki izhajajo iz nemškega jezika.

2 Slovenščina kot knjižni in neknjižni jezik

Za ljudi je jezik temeljno sredstvo za sporazumevanje. V njem razmišljamo in čustvujemo, z njim navezujemo in ohranjamo stike, sporočamo svoje mnenje ter iz roda v rod prenašamo različne civilizacijske, kulturne in druge vzorce. Sodobni slovenski jezik ni le jezik knjig, temveč tudi jezik, s katerim se sporazumevamo doma, v šoli ali službi, saj ima več različic in zvrsti. (Križaj idr., 2016) Zborni jezik kot širša različica knjižnega jezika ima natančno določena pravila, ki so zapisana v slovnici, pravopisu in slovarju. Uporabljamo ga pri javnem nastopanju, branju in pisanju. Običajno se ga ne naučimo doma ali v pogovorih s prijatelji, temveč v šoli. Njegova vloga je povezovanje vseh Slovencev znotraj in izven meja Slovenije, ki pri svojem govoru uporabljajo različna narečja. V nasprotju z zbornim jezikom se knjižni pogovorni jezik ne zapisuje, pač pa govori v bolj sproščenem javnem nastopanju. (Jankovič Čurič idr., 2015)

Narečje je ena izmed neknjižnih zvrsti jezika. Je govorjen jezik, ki se uporablja le na določenem (ožjem) zemljepisnem območju. Običajno ga za vsakodnevno sporazumevanje uporabljajo manjše skupine ljudi v neformalnih govornih situacijah. (Smole, 2009)

V zadnjem obdobju pa narečje pridobiva vedno večjo veljavo, v določeni meri celo nadomešča knjižni jezik. Tako lahko rabo narečij vse pogosteje zasledimo v leposlovju (gledališče, film, knjige), glasbi (kantavtorstvo, narodna glasba) in tudi v javnih medijih (lokalne radijske postaje in televizijske oddaje, lokalni časopisi). Vzrok za to je pristnejše izražanje doživetij s strani avtorja, hkrati pa vzpostavitev pristnejšega stika z gledalci in s poslušalci. (Smole, 2009)

2.1 Slovenske narečne skupine

Slovenski jezik je eden najmanjših slovanskih jezikov, a je kljub svoji majhnosti narečno najbolj razčlenjen. Naš jezikoslovec Fran Ramovš je slovenski jezik razdelil na sedem večjih narečnih skupin, in sicer na koroško, primorsko, rovtarsko, gorenjsko, dolenjsko, štajersko in panonsko narečno skupino. Narečne skupine so različice slovenščine, ki združujejo narečja s podobnim besediščem in naglasom, ki jih ljudje na določenem območju uporabljajo. (Logar, 1975) Poleg narečij poznamo še različna podnarečja in najmanjše enote, t. i. krajevne govore (Toporišič, 2000; Smole, 2017).

Glede števila slovenskih narečij zasledimo v knjižnih in spletnih gradivih različne podatke, saj si avtorji niso enotni. Prevladuje podatek, da ima slovenščina okrog 50 narečij.

Slika 1: Slovenske narečne skupine (foto: https://rb.gy/ec4z7 (22. 8. 2023)).

Slovenci smo bili vse od srednjega veka pa do prve svetovne vojne pod nenehno avstrijsko nadvlado in posledično pod velikim vplivom nemškega jezika. Šele v prejšnjem stoletju se je slovenščina počasi začela osvobajati nemškega vpliva, a je tisočletno povezovanje z nemščino vseeno pustilo v njej velik pečat. (Dovč, b. d.) Nekatere nemške besede smo v slovenščino prevzemali kot tujke, druge kot izposojenke, spet tretje kot popačenke. Slednjih imamo v slovenskih narečjih največ.

2.1.1 Rakovški krajevni govor

Tudi na območju Rakeka se srečujemo z množico nemških popačenk. Uporabljamo jih v vsakdanjih življenjskih situacijah, tako mladi kot starejši ljudje. Dandanes se vpliv nemščine na govor mladih zmanjšuje, zato je vse več nemških popačenk, ki jih uporabljajo in poznajo le še starejši ljudje in so rakovški mladini neznane. (Jelinčič in Jelinčič, 2016)

Rakek leži ravno na prehodu dolenjskega (dolenjska narečna skupina) v notranjsko narečje (primorska narečna skupina), zato lahko v njem zasledimo značilnosti obeh narečij. Na jezikovnih zemljevidih je Rakek z okolico običajno štet v dolenjsko narečno skupino, a si viri niso enotni. (Lovrić, 2018; Slovenska dialektologija, b. d.)

Vsako narečje ima svoje posebnosti, s katerimi je zaznamovano. Značilnosti rakovškega govora niso zapisane, zato smo jih z učenkama – po pogovoru z več starejšimi domačini z Rakeka in ob svetovanju učiteljice slovenščine – zbrale in zapisale same.

Nekatere posebnosti rakovškega govora, po katerih se le-ta razlikuje od drugih, so sledeče:

- *polglasnik ə oz. izpuščanje samoglasnika na koncu besede* (npr. *v hišə* → v hiši, *na postajə* → na postaji, *na Rak'kə* → na Rakeku, *na vlakə* → na vlaku, *v šol'* → v šoli, *lan'* → lani);
- *raba w namesto o* (npr. *woda* → voda, *rwəža* → roža, *žwəga* → žoga, *rwəbəc* → robec, *wojgn* → *ogenj*);
- *o se na koncu besede izgovori kot u* (npr. *kdu* → kdo, *žitu* → žito, *tistu* → tisto, *kolu* → kolo);
- *g se na koncu besede izgovori kot h* (npr. *sneh* → sneg, *vrah* → vrag, *pluh* → plug, *buh* → bog);
- *izpuščanje j* (npr. *Lublana* → Ljubljana, *kuhna* → kuhinja, *ruha* → rjuha);
- *zamenjan vrstni red glasov n in j* (npr. *kojn* → konj, *vojn* → vonj);
- *predlogi s/z/iz se izgovarjajo kot sz* (npr. smjtana *sz* mleka, grem *sz* avtam) (Jelinčič in Jelinčič, 2016).

3 Predstavitev empiričnega dela raziskovalne naloge

Leta 2016 sta učenki nemščine pod mojim mentorstvom pripravili raziskovalno nalogo z naslovom *Sm šu na štacjon, pa sm ajznponarja uprašou, kdaj gre cuh za u Lublano* (*Nemške popačenke v rakovškem narečju).*

Z raziskovalno nalogo sta želeli ugotoviti, v kolikšni meri so nemške popačenke prisotne v pogovornem jeziku med prebivalci Rakeka. Njun cilj je bil oblikovati zbirnik nemških popačenk rakovškega krajevnega govora in ugotoviti, na katerem področju prevladujejo tovrstne besede. Zanimalo ju je, ali se prebivalci zavedajo rabe besed nemškega izvora, ali obstaja povezava med znanjem nemščine in uporabo nemških popačenk ter ali poznajo starejši Rakovčani več nemških popačenk kot mlajši. (Jelinčič in Jelinčič, 2016)

Empirični del raziskovalne naloge je bil sestavljen iz dveh delov. V prvem delu sta predstavili izbor nemških popačenk, ki sta jih zasledili v vsakdanjih situacijah v domačem okolju. Ob poslušanju narečnega govora starejših Rakovčanov sta prepoznali narečne besede, ki izhajajo iz nemščine, in si jih dva tedna zapisovali. Zbrane besede sta zapisali v preglednico, v kateri sta nemškim popačenkam pripisali še ustrezne nemške in slovenske knjižne besede. Besede so ločeno zbrane po besednih vrstah, samostalniki pa še dodatno po tematskih področjih. (Jelinčič in Jelinčič, 2016)

V naslednjih letih smo z učenci pri pouku nemščine tabele dopolnili z novimi primeri.

3.1 Zbirnik nemških popačenk v rakovškem krajevnem govoru

V zbirniku je zapisanih več kot 170 nemških popačenk, od tega je največ samostalnikov, sledijo jim glagoli, najmanj pa je pridevnikov in prislovov. Navedenih je tudi nekaj nemških popačenk, ki izvirajo iz avstrijske nemščine (označene so s črko A), saj v Nemčiji uporabljajo zanje druge izraze.

3.1.1 Samostalniki

Tehnika

nemška popačenka	nemška knjižna beseda	slovenska knjižna beseda
ajmar	der Eimer	vedro
aks	die Achse	os
auspuh	der Auspuff	izpušna cev
bremza	die Bremse	zavora
bormašina	die Bohrmaschine	vrtalni stroj
cange	die Zange	klešče
cegu	der Ziegel	opeka
cuh	der Zug	vlak
cvinga	die Zwinge	primež, spona
dihtunga	die Dichtung	tesnilo
doza	die (Steck)dose	vtičnica
feltna	die Felge	platišče
grabn	der Graben	jarek
hakl	der Haken	kavelj
hauba	die Haube	pokrov motorja
kanon	die Kanone	top
karjola	der (Schub)karren	samokolnica
ketna	die Kette	veriga
kuplnga	die Kupplung	sklopka
lavor	das Lavoir (A)	umivalnik
lojtra	die Leiter	lestev
peglezn	das Bügeleisen	likalnik
pumpa	die Pumpe	črpalka
ringlšpil	das Ringelspiel (A)	vrtiljak
šaltr	der Schalter	stikalo
šalthebl	der Schalthebel	prestavna ročica
špohtl	der Spachtel	lopatica za kitanje
šrauf	die Schraube	vijak
šraufncigr	der Schraubenzieher	izvijač
šraufštok	der Schraubstock	primež

štanga	die Stange	palica (železna)
štekar	der Stecker	vtičnica (vtič)
štempl	der Stempel	žig
štil	der Stiel	ročaj
štok	die Stock (A)	podboj
štreka	die Strecke	proga
štrik	der Strick	vrv
vaga	die Waage	tehtnica
vaservaga	die Wasserwaage	vodna tehtnica
zajla	das Seil	jeklena vrv

Prehrana, kuhinja

nemška popačenka	**nemška knjižna beseda**	**slovenska knjižna beseda**
bištek	das Besteck	pribor
cukr	der Zucker	sladkor
flaša	die Flasche	steklenica
fruštk	das Frühstück	zajtrk
glaž	das Glas	kozarec
gvjrce	die Gewürze	začimbe
knjdl	der Knödel	cmok
kofe	der Kaffee	kava
makaronflajš	das Makkaronifleisch	makaronovo meso
nudlni	die Nudeln	rezanci
paradajs	der Paradeiser (A)	paradižnik
pjr	das Bier	pivo
protfan	die Brotpfanne	pekač
putr	die Butter	maslo
ror	die Röhre	pečica
šalca	die Schale (A)	skodelica
šmorn	der Schmarren	praženec
šnicl	das Schnitzel	zrezek
šnita	die Schnitte	rezina
šnitloh	der Schnittlauch	drobnjak
špeh	der Speck	slanina
šporget	der Sparherd	štedilnik
štrudl	der Strudel	zavitek
taler	der Teller	krožnik
zos	die Soße/die Sauce	omaka
župa	die Suppe	juha

Tekstil, dodatki

nemška popačenka	**nemška knjižna beseda**	**slovenska knjižna beseda**
deka	die Decke	odeja
ferbant	der Verband	povoj
flajštr	das Pflaster	obliž
fjrnk	der Vorhang	zavesa
fjrtoh	das Vortuch	predpasnik
fršlus	der (Reiß)verschluss	zadrga
hozentregerji	die Hosenträger	naramnice
knof	der Knopf	gumb
lajblc	leiblich	telovnik (telesen)
modroc	die Matratze	žimnica
montl	der Mantel	plašč
ringlni	die Ohrringe	uhani
pouštr	das Polster	blazina
prtošel	die Geldtasche	denarnica

rajthoze	die Reithose	jahalne hlače
rinka	der Ring	prstan
šlafrok	der Schlafrock	spalna srajca
šnirnce	die Schnürsenkel	vezalke
špichoze	die Spitzhose	pajkice
štumfi	die Strümpfe	nogavice
taška	die Tasche	torbica
tepih	der Teppich	preproga
tuhna	das Tuch	prevleka (ruta, brisača)
zokni	die Socken	nogavice

Zgradbe, prostori, oprema

nemška popačenka	**nemška knjižna beseda**	**slovenska knjižna beseda**
farouž	das Pfarrhaus	župnišče
kostel	der Kasten (A)	omara
lajdlc	die (Schub)lade	predal
nahtkastlček	der Nachtkästchen	nočna omarica
raufnk	der Rauchfang (A)	dimnik
špajz	die Speisekammer	shramba
štacjon	die Station	postaja
štala	der Stall	hlev
štenge	die Stiege	stopnice
štuk	der Stock	nadstropje
zic	der Sitz	sedež

Drugo

nemška popačenka	**nemška knjižna beseda**	**slovenska knjižna beseda**
afna	die Affe	opica
ajsenponar	der Eisenbahner	železničar
cahn	das Zeichen	znak
cajt	die Zeit	čas
cajtng	die Zeitung	časopis
fajmoštr	der Pfarrer/Pfarrmeister	župnik
farba	die Farbe	barva
kampl	der Kamm	glavnik
kufr	der Koffer	kovček
luft	die Luft	zrak
ohcet	die Hochzeit	poroka
žajfa	die Seife	milo
žnidar	der Schneider	krojač

3.1.2 Glagoli

nemška popačenka	**nemška knjižna beseda**	**slovenska knjižna beseda**
bremzat	bremsen	zavirati
cukat	zücken	izvleči, potegniti ven
dihtat	dichten	tesniti
farbat	färben	barvati
ferdjrbat	verderben	uničiti
flancat	pflanzen	saditi
folgat	folgen	slediti
furat	führen	voziti
glancat	glänzen (A)	zloščiti
heklat	häkeln	kvačkati
jagat	jagen	iti na lov
kranclat	der Kranz	krasiti

laufat	laufen	teči
limat	leimen	lepiti
luftat	lüften	zračiti
malat	malen	pleskati (slikati)
maširat	marschieren	korakati
naštelat	anstellen	nastaviti
nažajfat	einseifen	namiliti
peglat	bügeln	likati
probat	probieren	poskusiti
pucat	putzen	čistiti
rauhat	rauchen	kaditi
odšlepat	abschleppen	odvleči
šaltat	schalten	prestaviti
šenkat	schenken	podariti
šlepat	schleppen	vleči
šniclat	schnitzen	rezljati
šparat	sparen	varčevati
špilat	spielen	igrati
špricat	spritzen	škropiti
šraufat	schrauben	vijačiti
štihat	sticheln	prekopavati (vbadati)
štikat	sticken	vesti
štrafat	strafen	kaznovati
štrikat	stricken	plesti
štrajkat	streiken	stavkati
štokat	stopfen	tlačiti
švasat	schweißen	variti
tauhat	tauchen	potapljati se
treft	treffen	srečati
trogat	tragen	nositi
uštekat	einstecken	vtakniti
vjrbat	erben	dedovati
zacahnat	zeichnen	zarisati
zadekat	zudecken	pokriti
žegnat	segnen	blagosloviti

3.1.3 Pridevniki in prislovi

nemška popačenka	**nemška knjižna beseda**	**slovenska knjižna beseda**
cort	zart	nežen, občutljiv
curik	zurück	nazaj
fajhtn	feucht	vlažen
fertik	fertig	končano
frej	frei	prost
ledih	ledig	samski
rikverc	rückwärts	nazaj
šlampast	schlampig	površen
šlank	schlank	vitek
švoh	schwach	slaboten
zihr	sicher	zagotovo
žleht	schlecht	slab

Vir: Jelinčič in Jelinčič, 2016

Nemške popačenke se v rakovškem krajevnem govoru pojavljajo na vseh področjih, najbolj zastopano pa je področje tehnike, s čimer smo hipotezo »*Ljudje uporabljajo največ nemških popačenk na področju tehnike*« potrdili. (Jelinčič in Jelinčič, 2016)

Pri prevzemanju nemških besed v rakovški krajevni govor smo le-te spreminjali na različne načine:

- nekatere narečne besede so slušno (skoraj) enake nemškim knjižnim besedam (npr. *luft, nudlni, šlank, zihr, cajt, štrudl, flaša* ...);
- druge so izvornim nemškim besedam po izgovorjavi zelo podobne (npr. *šlampast, rikverc, odšlepat, lojtra, župa, štumfi, rinka* …);
- izgovorjava nekaterih narečnih besed pa je v primerjavi z izvorno nemško besedo zelo spremenjena (npr. *farouž, raufnk, firnk, ohcet, šnirnce, ajsenponar, prtošel, lajdlc* …).

Pri zadnji skupini besed imamo pogosto največ težav pri iskanju njihove nemške ustreznice (Jelinčič in Jelinčič, 2016).

3.2 Rezultati anketnega vprašalnika

V drugem delu sta učenki analizirali rezultate, ki sta jih dobili s pomočjo anonimnega vprašalnika, ki je bil sestavljen iz osmih vprašanj oz. nalog (Priloga 1). Vprašalnik je izpolnilo 48 ljudi različnih starostnih kategorij, od tega 22 moških in 26 žensk.

Graf št. 1: Število anketirancev po starosti in spolu (Jelinčič in Jelinčič, 2016).

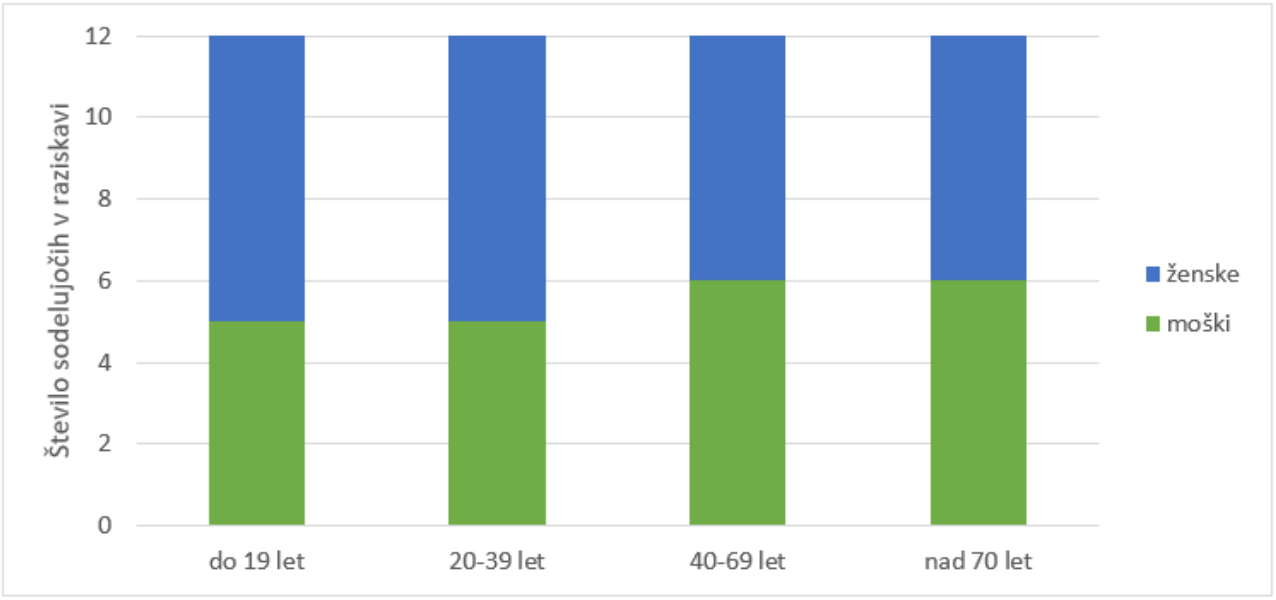

Na raziskovalna vprašanja sta si postavili hipoteze.

Hipoteze »*Ljudje se zavedajo rabe besed nemškega izvora*« nista mogli v celoti potrditi, saj je nastala velika razlika med rezultati različnih starostnih skupin. Starejši se veliko bolj zavedajo izvora narečnih besed oz. rabe nemških popačenk v svojem govoru kot mlajši, kar se je izkazalo tudi pri beleženju nemških popačenk za v zbirnik. Glede na to, da je večina vprašanih kasneje naštela ali prepoznala vsaj nekaj nemških besed, lahko sklepamo, da se ljudje uporabe nemških popačenk niti ne zavedajo. (Jelinčič in Jelinčič, 2016)

Hipotezo »*Znanje nemščine in uporaba nemških popačenk nista povezani*« sta učenki delno potrdili, odvisno od starostne skupine. Ugotovili sta, da mladi (do 19 let), ki se niso učili nemščine, poznajo veliko manj nemških besed ali popačenk kot tisti, ki govorijo nemški jezik. Starejši pa na splošno poznajo veliko več nemških besed ne glede na to, ali so se nemščino učili v šoli ali ne. Našteli so najmanj tri besede, večinoma še veliko več. Zanimivo je dejstvo, da so starejše ženske večinoma naštevale nemške popačenke s področja prehrane in kuhinje (npr. *cukr, fjrnk, šporget, putr*), starejši moški pa s področja tehnike (npr. *šrauf, šraufncigr, lift, lampa*). Pri mlajših ta delitev ni bila tako zelo izrazita. (Jelinčič in Jelinčič, 2016)

Graf št. 2: Odstotek vprašanih glede naštevanja nemških besed po starosti (Jelinčič in Jelinčič, 2016).

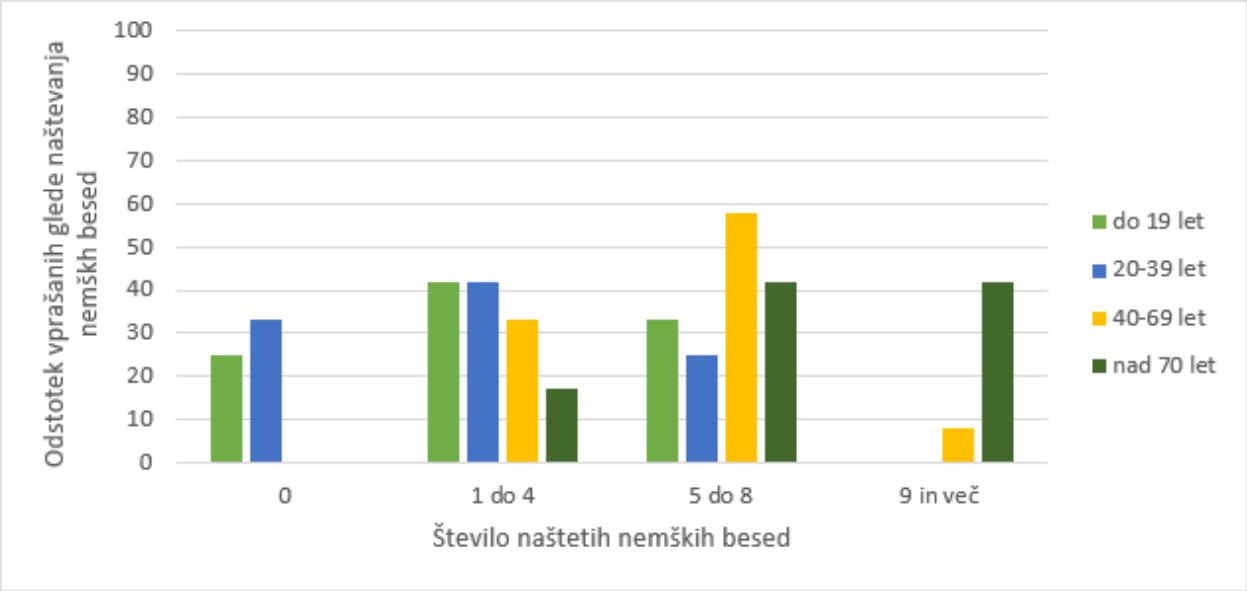

Hipotezo »*Ljudje znajo nadomestiti slovensko knjižno besedo z nemško popačenko iz svojega narečja*« bi lahko potrdili le za ljudi, starejše od 70 let. Ostali niso bili prepričljivi pri tej nalogi, kar je bilo v nasprotju s pričakovanji. Starejši so kar petim od šestih besed poiskali ustrezne narečne besede, skoraj izključno nemške popačenke. Mlajši od 19 let so bili pri tej nalogi v povprečju polovično uspešni. Najvišja rezultata sta bila dosežena pri besedah kovček (*kufr)* in paradižnik (*paradajs*), največ težav pa so večinoma imeli pri besedi denarnica. (Jelinčič in Jelinčič, 2016)

Graf št. 3: Odstotek pravilnih poimenovanj danih slovenskih knjižnih besed z nemško popačenko po starosti (Jelinčič in Jelinčič, 2016).

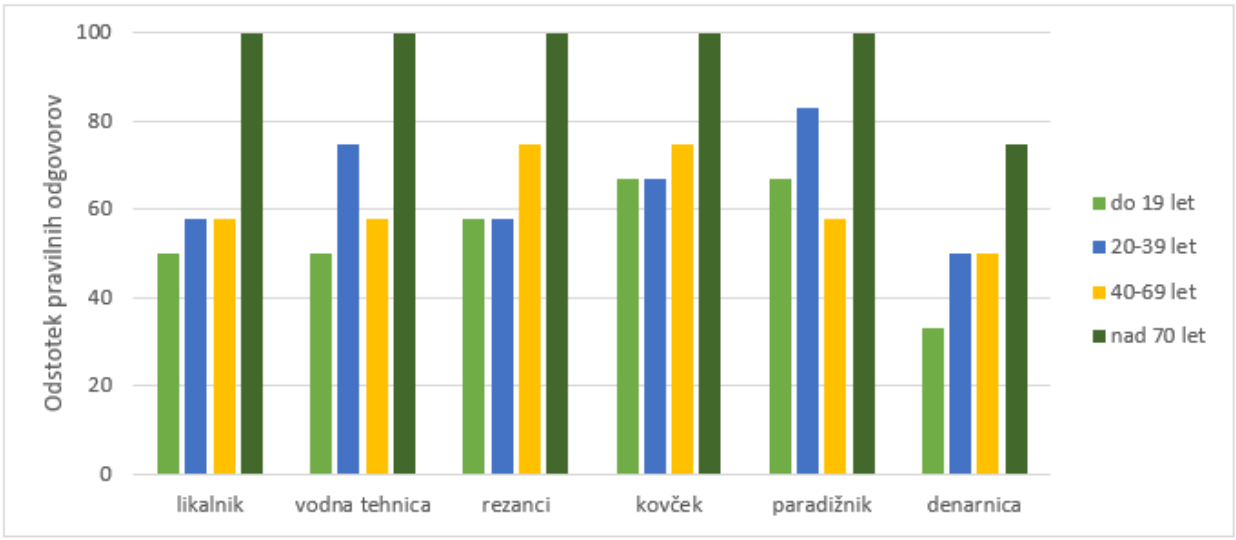

Hipotezo »*Starejši ljudje v večji meri uporabljajo in prepoznajo nemške popačenke kot mlajši*« sta učenki z gotovostjo potrdili. To hipotezo sta preverjali z dvema nalogama. V prvi so vprašani slišali izgovorjene nemške knjižne besede, ki so fonetično zelo podobne nemškim popačenkam v našem govoru, v drugi nalogi pa so videli le zapis nemških besed, iz katerih naše narečne besede izhajajo. (Jelinčič in Jelinčič, 2016)

Vprašani so večino besed iz prve naloge prepoznali in pravilno slovensko poimenovali v vsaj 75 %. Največ težav so imeli pri besedi *Hochzeit* (poroka/ohcet), kjer v nobeni starostni skupini niso presegli 75 % pravilnih odgovorov. Večina jih je menila, da beseda pomeni prosti čas. (Jelinčič in Jelinčič, 2016)

Graf št. 4: Odstotek pravilnih poimenovanj slišanih nemških knjižnih besed s slovenskimi knjižnimi besedami po starosti (Jelinčič in Jelinčič, 2016).

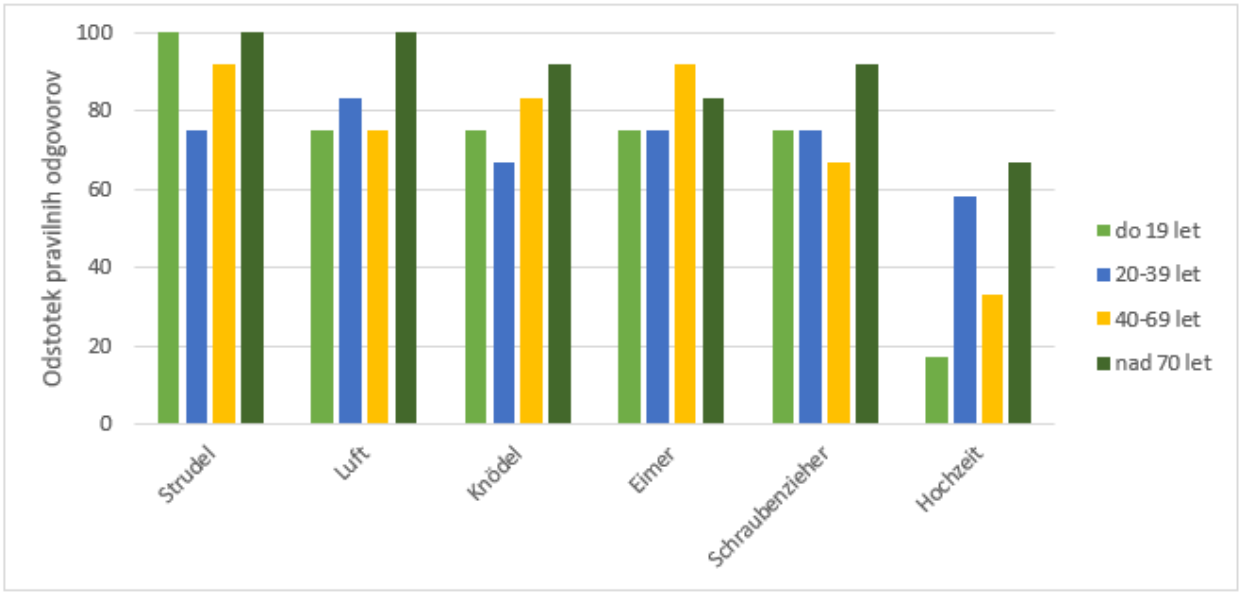

V drugi nalogi so vprašani videli le zapis nemških besed, iz katerih izhajajo naše narečne besede. Pravilnih odgovorov je bilo pričakovano manj kot pri prejšnjih nalogah. Starejši so zelo dobro prepoznali nemške besede (94 % uspešnost), medtem ko so bili mlajši od besede do besede različno uspešni (8 % do 92 % uspešnost pri posameznih besedah). Pri besedi *strafen* (kaznovati) je presenetljiva razlika v poznavanju besede med mladimi in starejšimi. Med mladimi do 19 let je besedo prepoznal le eden od 12 vprašanih, medtem ko je v starosti nad 70 let besedi pravilno poiskalo njeno slovensko sopomenko kar 11 od 12 vprašanih. Velika razlika med mlajšimi in starejšimi se je pokazala tudi pri besedah *Sparherd* (štedilnik) in *Zug* (vlak). (Jelinčič in Jelinčič, 2016)

Graf št. 5: Odstotek pravilnih poimenovanj zapisanih nemških knjižnih besed s slovenskimi knjižnimi besedami po starosti (Jelinčič in Jelinčič, 2016).

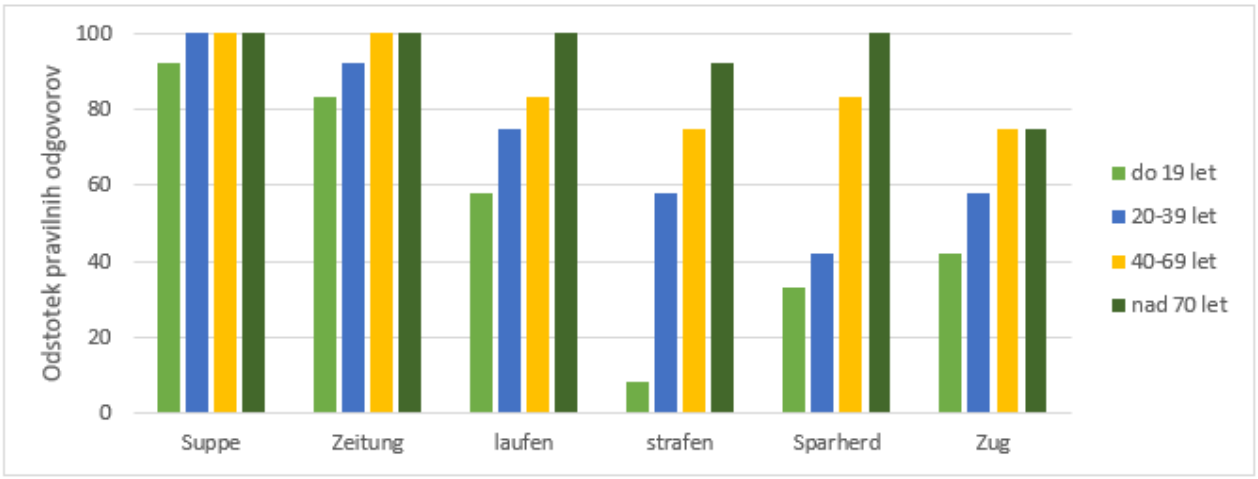

Kljub pričakovanim razlikam pri prepoznavanju in rabi nemških popačenk med različnimi starostnimi skupinami so bile razlike v uspešnosti pri določenih nalogah še veliko izrazitejše od pričakovanega.

3.2.1 Primerjava letošnjih rezultatov mladih z rezultati mladih izpred sedmih let

V zadnjih letih sem pri pouku nemščine vse pogosteje opažala, da učenci iz leta v leto poznajo in uporabljajo vedno manj nemških popačenk. Svoje domneve sem želela potrditi s ponovitvijo anketnega vprašalnika med učenci 6.–9. razreda (Priloga 2). Naloge so bile identične kot pred leti z izjemo zadnjih treh nalog, kjer sem danim besedam dodala še po dve novi, za kateri

sem menila, da bi morali biti splošno znani. Pri pouku sem opažala, da jih moji učenci poznajo slabše od pričakovanega, zato me je zanimalo, kakšen bo rezultat na večjem vzorcu.

Vprašalnik je rešilo 71 učencev, približno enakomerno razporejenih med spoloma in med starostjo. Odstotek mladih, ki so se kadarkoli učili nemščino, je primerljiv z odstotkom izpred sedmih let.

Z analizo rezultatov sem potrdila svoje domneve. Prepoznavanje in raba nemških popačenk se je med mladimi Rakovčani v zadnjih sedmih letih precej zmanjšala. Razlika v prepoznavanju nemških popačenk in njim ustreznih slovenskih knjižnih besed je pri nekaterih besedah res izrazita, pri drugih nekoliko manj. Z izjemo besede paradižnik (*paradajs*), kjer so bili vprašani uspešnejši kot njihovi vrstniki pred sedmimi leti in besede kovček (*kufr*), so vse ostale besede prepoznali v manj kot 50 %. Izredno nizek rezultat so dosegli pri besedah likalnik (*pegla*), zavesa (*fjrnk)* in predpasnik (*fjrtoh*), kar je presenetljivo, saj so bile nemške popačenke za te predmete še pred leti večini prebivalcev samoumevne.

Graf št. 6: Odstotek pravilnih poimenovanj danih slovenskih knjižnih besed z nemško popačenko med mladimi l. 2016 in danes.

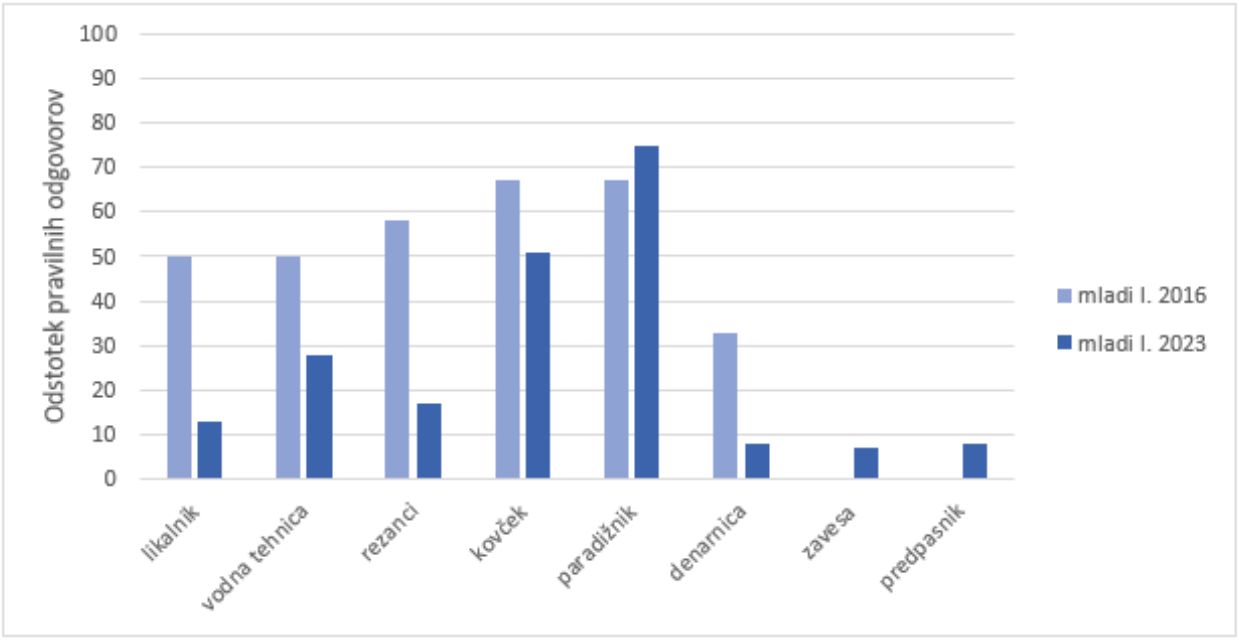

Pri nalogi, kjer so vprašani slišali izgovorjene nemške knjižne besede, fonetično zelo podobne nemškim popačenkam v našem govoru, so bili precej manj uspešni kot mladi pred sedmimi leti. Več kot 50 % uspešnost so dosegli le pri besedah *Strudel* (zavitek) in *Frühstück* (zajtrk), najslabše so prepoznali besedi *Knödel* (cmok) in *Hochzeit* (poroka/ohcet). Najizrazitejša razlika v primerjavi z mladimi izpred sedmih let je bila pri poimenovanju besed *Knödel* (cmok), *Eimer* (vedro) in *Schraubenzieher* (izvijač).

Graf št. 7: Odstotek pravilnih poimenovanj slišanih nemških knjižnih besed s slovenskimi knjižnimi besedami med mladimi l. 2016 in danes.

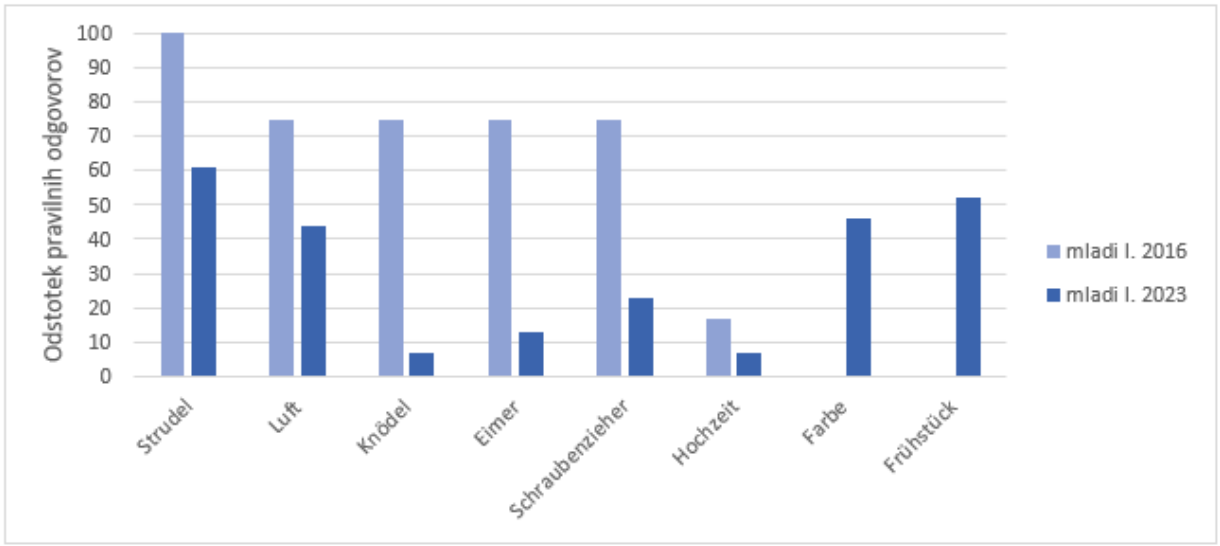

Tudi pri nalogi, kjer so vprašani le videli zapis nemških besed, iz katerih izhajajo nemške popačenke, je opazna razlika v uspešnosti reševanja med mladimi pred sedmimi leti in danes. Vprašani so v skoraj 80 % prepoznali besedo *Butter* (maslo), dokaj uspešni so bili tudi pri besedi *Suppe* (juha), čeprav precej manj kot mladi pred leti. Besedi *strafen* (kaznovati) in *Zug* (vlak) ni prepoznal nihče, besedi *Sparherd* (štedilnik) in *Decke* (odeja) pa le 2 od 71 vprašanih. Največja razlika med mladimi pred sedmimi leti in danes je opazna pri prepoznavanju besede *Zeitung* (časopis).

Graf št. 8: Odstotek pravilnih poimenovanj zapisanih nemških knjižnih besed s slovenskimi knjižnimi besedami med mladimi l. 2016 in danes.

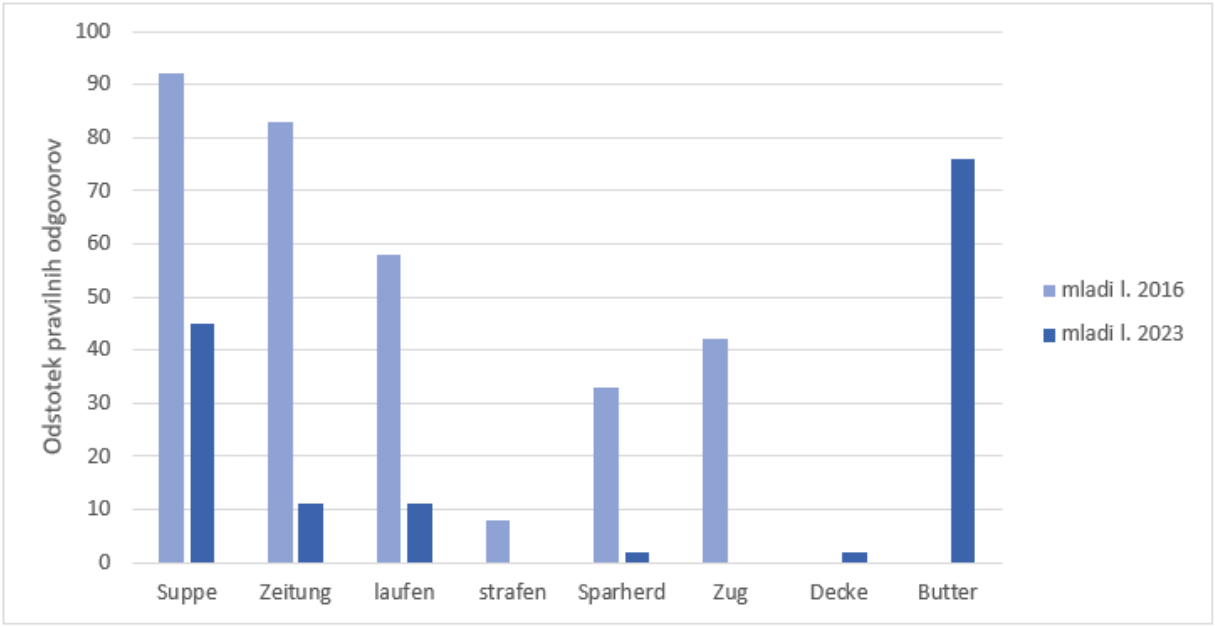

Z dobljenimi rezultati sem potrdila svojo domnevo, da obstajajo občutne razlike v (pre)poznavanju nemških popačenk med mladimi pred leti in danes.

4 Zaključek

Veliko število narečij, podnarečij in krajevnih govorov na slovenskem ozemlju je posledica različnih zgodovinskih, geografskih in političnih dejavnikov, ki so v preteklosti pomembno vplivali na dogajanje pri nas. V rakovškem krajevnem govoru lahko med drugim zasledimo pogosto rabo nemških popačenk, največ s področja tehnike.

A jezik je živ in skozi generacije se spreminjajo tudi narečja ter raba narečnih in drugih neknjižnih besed. V rakovškem okolju se raba starih nemških popačenk med mladino zmanjšuje. Ne le, da jih mladi dandanes uporabljajo bistveno manj kot v preteklosti, ugotovila sem, da jih niti ne prepoznajo. Glavni razlog je, da ima na govor mladih vse večji vpliv angleščina, poleg tega pa se v rakovško okolje priseljuje vedno več ljudi iz drugih delov Slovenije in iz drugih držav, ki v naše okolje prinašajo novosti: nove jezike, nova narečja, nove navade … Zato je nemogoče pričakovati, da bi se stari narečni izrazi ohranili še dolgo v prihodnost; spremembe so namreč del življenja. Pomembno pa je ohranjati kulturno dediščino, katere del so tudi narečja z vsemi svojimi značilnostmi. S tem namenom bomo na šoli oblikovali šolski slovar rakovških narečnih izrazov, ki izhajajo iz nemškega jezika ter skozi razne dejavnosti ozaveščali mlade o posebnostih rakovškega krajevnega govora, ki je del njihove identitete.

5 Viri in literatura

Dovč, Dušan (b. d.): *Arcticae horulae*. Pridobljeno 23. 8. 2023 s spletne strani: http://www.arcticae-horulae.si/povzetek.htm.

Jankovič Čurič, Mateja; Janša, Jana; Jereb, Simona idr. (2015): *Slovenščina 8: i-učbenik za slovenščino v 8. razredu osnovne šole.* Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 23. 8. 2023 s spletne strani: https://eucbeniki.sio.si/slo8/index.html.

Jelinčič, Neža; Jelinčič, Zala (2016): *Sm šu na štacjon, pa sm ajznponarja uprašou, kdaj gre cuh za u Lublano* (*Nemške popačenke v rakovškem narečju).* Rakek: Osnovna šola Jožeta Krajca.

Križaj, Martina; Bešter Turk, Marja; Končina, Marija idr. (2016): *Na pragu besedila 1: učbenik za slovenski jezik v 1. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol.* Ljubljana: Rokus Klett.

Logar, Tine (1975): *Slovenska narečja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Lovrić, Ivan (2018): *Interaktivna karta slovenskih narečnih besedil.* Ljubljana: Fakulteta za računalništvo in informatiko. Pridobljeno 22. 8. 2023 s spletne strani: https://narecja.si/.

Slovenska dialektologija (b. d.). Pridobljeno 22. 8. 2023 s spletne strani: http://www2.arnes.si/~gljsentvid10/oseb_stran/slovenska_dialektologijax1.html.

Slovenske narečne skupine (2007). V Karla Zajc Berzelak; Irena Velikonja: *Govorica jezika 1: slovenščina za 1. letnik gimnazij* (str. 116). Ljubljana: Modrijan. Pridobljeno 22. 8. 2023 s spletne strani: https://www.modrijan-izobrazevanje.si/User/Download?file=SS/Slovenscina/Slovenske%20narecne%20skupine%20ucb.%20str.%20116.jpg.

Smole, Vera (2009): Pomen in vloga (slovenskih) narečij danes. V Vera Smole (ur.): *Obdobja 26: Slovenska narečja med sistemom in rabo* (str. 557–563). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. Pridobljeno 23. 8. 2023 s spletne strani: https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/26-Smole.pdf.

Smole, Vera (2017): Toporišičev prispevek k slovenskemu narečjeslovju. *Slovenski jezik - Slovene Linguistic Studies*, letnik 11 (2017), str. 127–139. Pridobljeno 24. 8. 2023 s spletne strani: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-PP72SHCD/0186324d-ac2c-4513-b765-f3b1b340cf5c/PDF.

Toporišič, Jože (2000): *Slovenska slovnica.* Maribor: Obzorja. Pridobljeno 24. 8. 2023 s spletne strani: https://www.scribd.com/document/516563687/Topori%C5%A1i%C4%8D-Jo%C5%BEe-Slovenska-Slovnica#.

6 Priloge

Priloga 1 VPRAŠALNIK

Pozdravljeni.

Sva Zala in Neža Jelinčič, učenki OŠ "Jožeta Krajca" Rakek. Pripravljava raziskovalno nalogo z naslovom Raba nemških popačenk v rakovškem narečju. Prosiva vas, da izpolnite spodnji vprašalnik in nama s tem pomagate pri raziskovanju uporabe teh besed v vsakdanjem govoru.

Najlepša hvala za sodelovanje,
Zala in Neža Jelinčič

Obkrožite ustrezni odgovor!

1. Starost: a) do 19 let b) od 20 do 39 let c) od 40 do 69 let d) nad 70 let
2. Spol a) M b) Ž
3. Ali ste se kadarkoli učili nemščino (v šoli, tečaj..)? a) DA b) NE
4. Ali pri svojem govoru uporabljate nemške besede? a) DA b) NE
5. Naštejte nekaj nemških besed, ki jih poznate / uporabljate!

_____
_____
_____

6. Poznate še kakšno drugo besedo / poimenovanje za:
   a) likalnik _____
   a) vodna tehnica _____
   b) rezanci _____
   c) kovček _____
   d) paradižnik _____
   e) denarnica _____

7. Kaj pomenijo naslednje nemške besede? Poimenujte s slovensko knjižno besedo.
   a) Strudel (štrudəl) _____
   b) Luft (luft) _____
   c) Knödel (knœdəl) _____
   d) Eimer (ajmər) _____
   e) Schraubenzieher (šraubənciər) _____
   f) Hochzeit (hohcajt) _____

8. Kaj pomenijo naslednje nemške besede? Poimenujte s slovensko knjižno besedo.
   a) Suppe _____
   b) Zeitung _____
   c) laufen _____
   d) strafen _____
   e) Sparherd _____
   f) Zug _____

Priloga 2 VPRAŠALNIK - poznavanje nemških popačenk v rakovškem govoru

Pozdravljen,

pred leti so učenci reševali podoben vprašalnik, kot je spodnji. Ker želim raziskati, kako mladi dandanes poznate oz. uporabljate nemške popačenke v vsakdanjem življenju, te prosim, da rešiš spodnji vprašalnik. Vaše rezultate bom primerjala z rezultati mladih izpred sedmih let.

Hvala za sodelovanje. Anja Šircelj Istenič, učiteljica nemščine

1. Razred a) 6. r b) 7. r c) 8. r d) 9. r
2. Spol a) M b) Ž
3. Ali si se kadarkoli učil nemščino (v šoli, tečaj..)? a) DA b) NE
4. Ali pri svojem govoru uporabljaš nemške besede? a) DA b) NE
5. Naštej nekaj nemških besed, ki jih poznaš / uporabljaš!

_____

_____

6. Kako rečeš po domače? Poimenuj z drugo besed:
   a) likalnik _____
   b) vodna tehnica _____
   c) rezanci _____
   d) kovček _____
   e) paradižnik _____
   f) denarnica _____
   g) zavesa _____
   h) predpasnik _____

7. Kaj pomenijo naslednje nemške besede? Poimenuj jih s slovensko knjižno besedo.
   a) Strudel (štrudəl) _____
   b) Luft (luft) _____
   c) Knödel (knœdəl) _____
   d) Eimer (ajmər) _____
   e) Schraubenzieher (šraubənciər) _____
   f) Hochzeit (hohcajt) _____
   g) Farbe (farbə) _____
   h) Frühstück (fryštyk) _____

8. Kaj pomenijo naslednje nemške besede? Zapiši jih s slovensko knjižno besedo.
   a) Suppe _____
   b) Zeitung _____
   c) laufen _____
   d) strafen _____
   e) Sparherd _____
   f) Zug _____
   g) Decke _____
   h) Butter _____

DOLENJSKO NAREČJE – ALI GA MLADINA V BLIŽINI STIŠKEGA SAMOSTANA SPLOH ŠE UPORABLJA IN POZNA

THE DOLENJSKA DIALECT - IS IT STILL USED AND KNOWN BY YOUNG PEOPLE IN THE VICINITY OF THE MONASTERY OF STIČNA?

✍ **Tina Finc** (*tina.finc1@os-sticna.si*), *učiteljica geografije, zgodovine, domovinske in državljanske kulture ter etike na Osnovni šoli Stična.*

Slovenija

Povzetek

Osnovna šola Stična se nahaja v bližini najstarejšega samostana na Slovenskem. Samostan, ki je bil ustanovljen leta 1136, je imel neverjetno močan kulturni in gospodarski vpliv. Ob tem ne moremo mimo znamenitih stiških rokopisov. S prispevkom ugotavljamo, koliko o stiških rokopisih učenci 6. razreda že vedo. Pozornost namenjamo tudi dolenjskemu narečju. Z anketami smo preverili, kako učenci doživljajo dolenjsko narečje, kaj menijo o vse večjem številu tujih izrazov, ki se vpletajo v naše vsakdanje sporazumevanje, in katere narečne besede še poznajo. Jezik oziroma narečje je del naše identitete, ki jo moramo ohraniti. Predstavili bomo pedagoško delo pri pouku zgodovine ob koncu 6. razreda, s katerim smo učencem na nekoliko manj formalen način predstavili stiške rokopise in dolenjsko narečje. Med učenci smo s takim pristopom utrdili zavest o pomenu slovenske besede in jih morda pripravili k razmisleku o nesmiselni pretirani rabi tujk v medsebojni komunikaciji.

Abstract

Stična Primary School is located near the oldest monastery in Slovenia. Founded in 1136, the monastery has had an incredibly strong cultural and economic influence. In this context, we cannot overlook the famous Stična Manuscripts (Stiški rokopisi). This paper aims to find out how much sixth-grade pupils already know about the manuscripts. We also focus on the Dolenjska dialect. We used questionnaires to find out how pupils feel about the Dolenjska dialect, what they think of the increasing number of foreign expressions that are becoming part of our everyday communication and which dialect words they still know. Our mother tongue and the Dolenjska dialect are both part of our identity that we need to preserve. This paper presents our teaching approach in History lessons with sixth-grade pupils, where they got acquainted with the Stična Manuscripts and the Dolenjska dialect in a slightly less formal way. This approach strengthened the pupils' awareness of the importance of their mother tongue and hopefully made them think about the pointless overuse of foreign words in communication.

Ključne besede: anketa, dolenjsko narečje, samostan Stična, stiški rokopisi, učenci 6. razreda, zgodovina.

Keywords: questionnaire, Dolenjska dialect, Stična monastery, Manuscripts of Stična, sixth-grade students, history.

1 Uvod

Ob državnih praznikih in večjih športnih dosežkih slovenskih športnikov se Slovenci radi identificiramo s svojo domovino, državnimi simboli in jezikom. Jezik je pomemben del narodne identitete, a se v vsakdanji komunikaciji pogosto pojavljajo besede, ki izvirajo iz drugih jezikovnih območij. Naša osnovna šola se nahaja v bližini stiškega samostana in v območju dolenjskega narečja. Ob koncu šolskega leta smo se odločili, da v štirih oddelkih 6. razreda opravimo kratko anketo o uporabi narečnih in tujih besed, poudarimo pomen stiških rokopisov in na zabaven način obudimo oziroma uporabimo besedišče dolenjskega narečja. S prispevkom bomo prikazali, s kakšnimi dejavnostmi smo to izvedli in pri učencih na pozitiven način dosegli večje zavedanje jezika kot temelja narodne identitete.

2 Slovenski jezik in njegova narečja

Slovenščina je državni jezik Republike Slovenije, je jezik, ki ga uporabljajo predstavniki države, kadar predstavljajo Republiko Slovenijo oz. nastopajo kot njeni predstavniki. V državnem jeziku sta napisani ustava in državna himna. Prav tako je slovenščina uradni jezik pisem in pogovorov, učni jezik v šolah, jezik policije, sodišč in drugih uradnih ustanov. V slovenščini so napisi na prometnih tablah in javni napisi (imena ulic, ustanov). V slovenščini izhajajo sredstva množičnega obveščanja in slovenščina je jezik različnih področij kulture in znanosti. Od 1. maja 2004 je slovenščina eden od uradnih jezikov EU. (Lenkič Galič, 2022)

Knjižni (standardni) jezik je najvišja zvrst slovenskega jezika in je namenjen sporazumevanju in sporočanju na vsem slovenskem ozemlju, zato ima vsenarodnostno in narodnopredstavno vlogo. Deli se na zborni in knjižnopogovorni jezik, ki ga lahko slišimo v uradnih pogovorih, npr. na javnih televizijskih in radijskih postajah. (Lenkič Galič, 2022)

Neknjižni jezik se deli na interesne govorice (sleng, argo in žargon) in prostorske govorice, kamor poleg pokrajinskih pogovornih jezikov in mestnih govoric spadajo tudi narečja. Ta so skoraj izključno govorjena, saj zaradi boljšega medsebojnega razumevanja pri pisanju uporabljamo knjižni jezik. (Lenkič Galič, 2022)

Slovenija je majhna dežela, a zelo raznovrstna in geografsko razgibana. Njena barvitost se kaže tudi v slovenskem jeziku, ki se ponaša s številnimi narečji (Narečja bogatijo slovenski jezik, 2021). Narečja (dialekti) sodijo med neknjižne prostorske zvrsti in se govorijo po vaseh. Ločijo se po besedju, nekaterih glasovih in mestu naglasa v besedah. (Slovenščina 1, 2016)

V narečjih se odražajo posebnosti posameznih slovenskih pokrajin, njihova kultura ter jezikovna in etnografska dediščina. Slovenščina je med slovanskimi jeziki najbolj narečno razčlenjena, saj pozna okoli 50 narečij, ki se združujejo v sedem narečnih skupin: gorenjsko, dolenjsko, štajersko, panonsko, koroško, primorsko in rovtarsko. (Narečja bogatijo slovenski jezik, 2021)

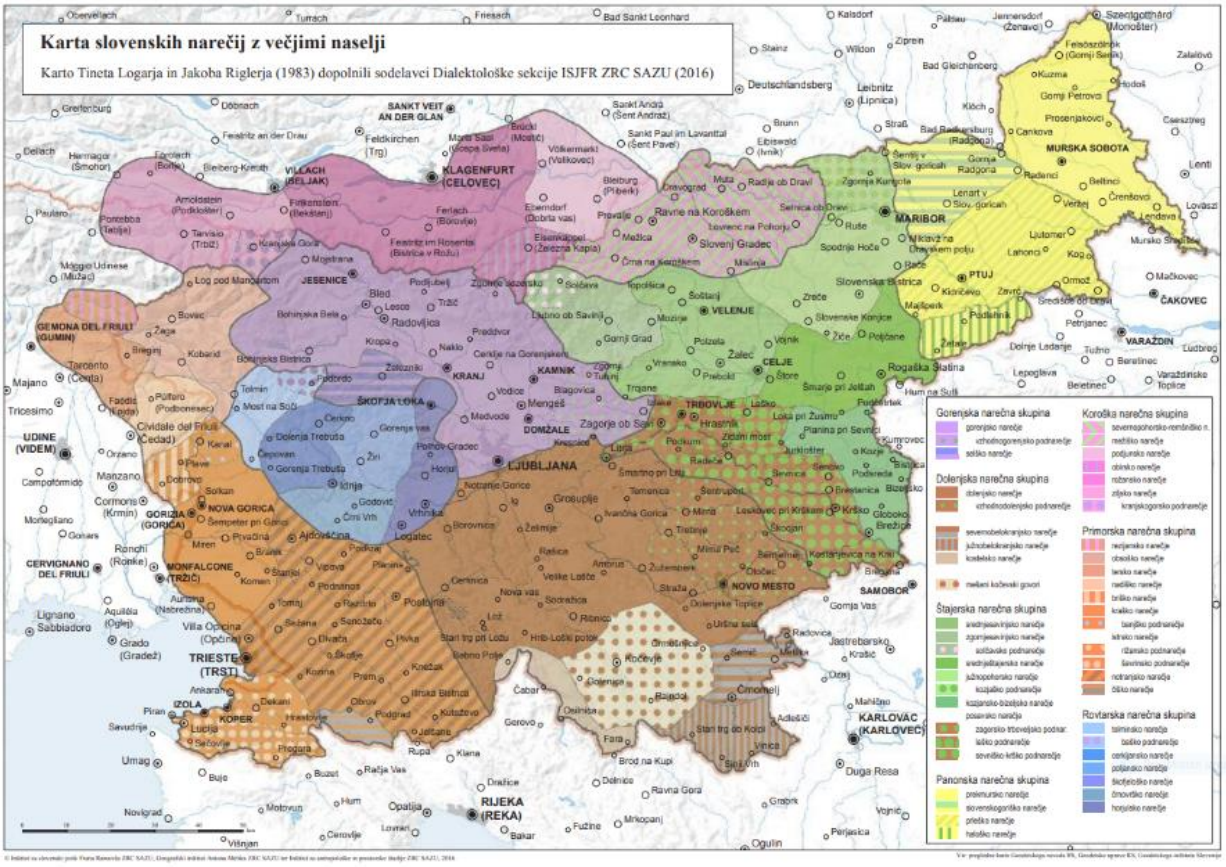

Slika 1: Karta slovenskih narečij z večjimi naselji (foto: Karta slovenskih narečij, 2023).

2.1 Nastanek narečij

Brižinski spomeniki, ki so nastali med letoma 972 in 1039 ter veljajo za najstarejše ohranjene zapise v slovenščini, še nimajo narečnih značilnosti. V Rateškem/Celovškem rokopisu (14. stoletje) in Stiškem rokopisu (15. stoletje) pa so zapisane besede, ki dokazujejo, da je bil jezik v tem času že narečno členjen. (Narečja bogatijo slovenski jezik, 2021)

Narečno raznolikost so povzročili različni dejavniki, ki jih navajamo v nadaljevanju.

- Geografske ovire: Zaradi visokih gorovij in hribovij, ki jih ljudje niso pogosto prehajali, se je slovenski jezik začel razlikovati. Triglav in Karavanke s hribovito okolico na zahodu Slovenije npr. ločujejo koroško, gorenjsko, rovtarsko in primorsko narečje. Ljubljansko barje loči gorenjsko narečje od dolenjskega. Reka Sava pa je mejnik med štajerskim in dolenjskim narečjem.
- Pripadnost faram: Ljudje se v preteklosti niso dnevno selili v mesta, ampak so ostajali v svojih farah in ustvarjali jezikovne skupnosti, drugačne od sosednjih. Tako je nastal slovenski pregovor: Vsaka vas ima svoj glas.
- Prometne poti: Prometne poti so pogosto potekale po sredini narečne skupine in vodile v večja mesta.
- Vpliv sosednjih jezikov: Narečja, ki mejijo na druge jezike, prevzemajo besede iz sosednjih jezikov. V primorskih narečjih se uporabljajo italijanizmi, v štajerskih in panonskih germanizmi, dolenjska narečja pa uporabljajo več hrvatizmov kot druga narečja. V panonskih narečjih v Prekmurju oz. ob meji z Madžarsko je veliko prevzetih besed iz madžarščine. (Slovenščina 1, 2016)

Narečni besedni zaklad prispeva k lepoti jezika, je bolj zvočen, tekoč, melodičen in živahnejši kakor slovenski knjižni jezik. Pomembno je, da se kot Slovenci zavedamo posebnosti posameznih narečij, jih spoštujemo in ohranjamo. Slovenska narečja se med seboj tako razlikujejo, da imata lahko dva Slovenca, ki prihajata s čisto drugega konca naše države, precejšnje težave s sporazumevanjem. (Narečja bogatijo slovenski jezik, 2021) Zaradi precejšnjih razlik med narečji in knjižnim jezikom narečij ne uporabljamo pri javnem nastopanju, pred večjim številom ljudi in v zapisanih besedilih (Lenkič Galič, 2022).

2.2 Stiški rokopisi

Cistercijanski samostan v Stični, ki je najstarejši še delujoči samostan na Slovenskem, je do konca srednjega veka veljal za center kulture, gospodarskega napredka in verskega dogajanja na Kranjskem (Trnovšek, 2018: 79). Dolenjski cistercijanski samostan je imel med letoma 1175 in 1181 v svojih prostorih živahno pisarsko delavnico – skriptorij. Iz pomembnih evropskih pisarskih središč tedanjega časa so v Stično prihajali in tu delovali poklicni pisarji in knjižni slikarji. Njihova zapuščina je bistvenega pomena za slovensko srednjeveško zgodovino. Ustvarili so okrog 60 do 70 rokopisov (Trnovšek, 2014: 62). Stiški samostan je tako ustvaril eno od najbogatejših zbirk srednjeveških rokopisov na Slovenskem (Trnovšek, 2018: 80). Najpomembnejši med vsemi rokopisi je Stiški rokopis Ms 141, ki predstavlja enega najpomembnejših pisnih spomenikov v slovenski zgodovini. Kodeks je nastal med letoma 1428 in 1440 in gre torej za tretji najstarejši zapis v slovenskem jeziku (Trnovšek, 2014: 63). Gre za slovenska besedila, ki so vpisana v rokopisno knjigo z latinskimi teksti. Slovenski sestavki so zabeleženi na zadnjih petih straneh. Zapisana sta dva obrazca splošne spovedi, začetek velikonočne pesmi, nekaj latinsko-slovenskih izrazov, priziv Svetega Duha in Marije ter molitev Salve Regina. Besedilo je jezikovno utemeljeno v dolenjskem narečju z vplivi češčine ter po načelih nemškega pravopisa. (Pogačnik, 2023)

Zaradi velikega kulturnega pomena stiškega samostana in stiških rokopisov je pomembno, da se lokalno prebivalstvo, zlasti pa učenci bližnje osnovne šole, večkrat srečajo z vsebinami tega domačega arhitekturnega in sakralnega dragulja. Preko dolenjskega narečja se domačini lahko navezujemo na zgodovino stiških rokopisov ter utrjujemo svojo lokalno in narodno identiteto.

Pomembno vlogo pri ohranjanju kulturne dediščine in širjenju vedenja o stiških rokopisih ima Muzej krščanstva na Slovenskem, ki se nahaja v prostorih samostana. Muzej poleg stalnih in občasnih razstav izvaja številne pedagoške programe za osnovne in srednje šole. V zadnjem obdobju so veliko pozornosti namenili prav stiškim rokopisom. Muzejske razstave in delavnice so usklajene z učnimi načrti osnovnih in srednjih šol ter dopolnjene s pedagoško ali andragoško dejavnostjo. (Trnovšek, 2018: 80, 81) Njihovo delo z učenci tako močno prispeva k utrjevanju zavesti, da je jezik pomemben temelj narodne identitete.

3 Delo v razredu

Na osnovi zgoraj zapisanih ugotovitev smo ob koncu šolskega leta 2022/23 v štirih oddelkih 6. razreda pri pouku zgodovine nekaj časa namenili dejavnostim, s katerimi smo krepili zavest o slovenskem jeziku. Pri tem smo se osredotočili tudi na posebnosti dolenjskega narečja.

Iz učnega načrta, ki predstavlja temeljni okvir pedagoškega dela, izpostavljamo nekaj splošnih ciljev, ki smo jim sledili tekom izvajanja dejavnosti. Učenci naj bi:

- ob izgrajevanju, poglabljanju in razširjanju znanja iz slovenske zgodovine razvijali zavest o narodni identiteti in državni pripadnosti, poudarili pomen pozitivnih kulturnih vplivov znotraj slovenskega naroda in s sosednjimi narodi (Učni načrt, 2011: 5),
- na primerih iz krajevne zgodovine presojali pomen ohranjanja in varovanja kulturne dediščine ter razvijali odgovoren odnos do okolja (Učni načrt, 2011: 6),
- na primerih iz krajevne zgodovine opisovali primere naravne in kulturne dediščine ter opisovali pomen ohranjanja kulturne dediščine (Učni načrt, 2011: 9),

- razvijali zavest o narodni identiteti in državni pripadnosti ter ocenjevali pomen ohranjanja in varovanja slovenske, evropske in svetovne kulturne dediščine ter okolja (Učni načrt, 2011: 26).

3.1 Delo v povezavi s stiškimi rokopisi

Z vključevanjem pomena stiških rokopisov smo sledili tudi medpredmetnemu povezovanju s slovenščino. Kot je zapisano v učnem načrtu, je pomembno, da »zgodovinska dejstva, pojave in procese pri pouku zgodovine obravnavamo tudi s poljudnoznanstvenimi in literarnimi odlomki z zgodovinskim ozadjem, saj poživljajo in osvetljujejo zgodovinsko snov. Pouk zgodovine se pri obravnavi preteklih zgodovinskih dogodkov in vrednot smiselno povezuje z znanji, pridobljenimi pri slovenščini« (Učni načrt, 2011: 42).

V uvodnem delu pedagoške dejavnosti smo ob ustni predstavitvi stiških rokopisov na tablo zapisali nekaj ključnih podatkov. Tabelska slika je vključevala naslednje zapise:

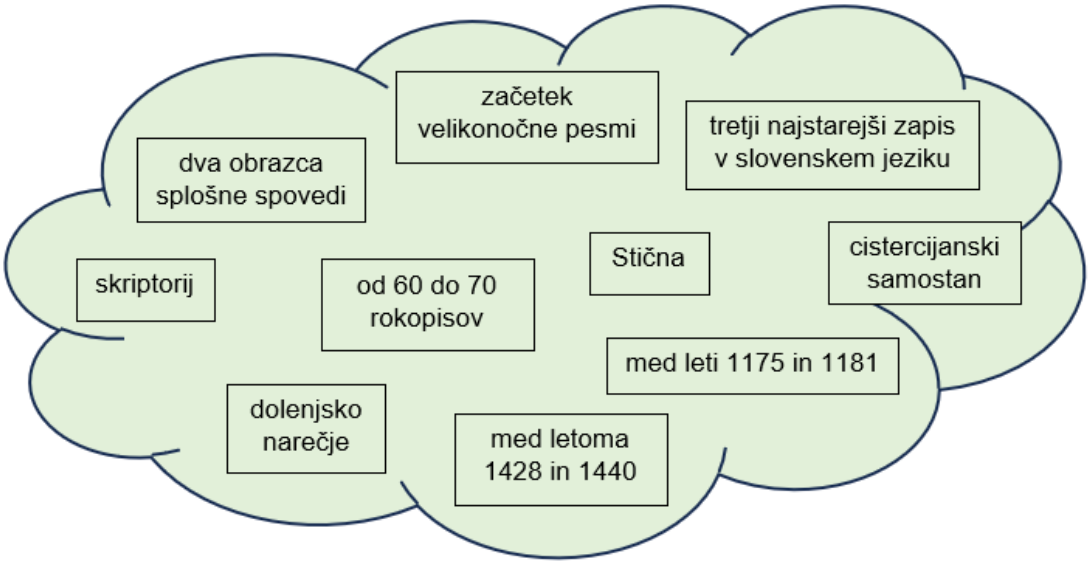

Slika 2: Tabelska slika (Tina Finc).

Nato so učenci dobili nalogo, da med seboj združijo oziroma povežejo po dva dela povedi. Začetkom povedi v levem stolpcu so morali poiskati ustrezno nadaljevanje iz desnega stolpca. Delo je potekalo v dvojicah. Vsak par je dobil na listu zapisana oba dela šestih povedi, ki so predstavljene v Tabeli 1, rešitve pa prilagamo v Prilogi 1.

Tabela 1: Začetek povedi v levem stolpcu dopolni z ustreznim nadaljevanjem povedi v desnem stolpcu (Tina Finc).

Med letoma 1175 in 1181 je v samostanskih prostorih …	pisnih spomenikov v slovenski zgodovini, saj gre za tretji najstarejši zapis v slovenskem jeziku.
Poklicni pisarji in knjižni slikarji so …	dva obrazca splošne spovedi, začetek velikonočne pesmi, nekaj besednih parov latinsko-slovenskih izrazov, molitev pred pridigo ter molitev Salve Regina.
Stiški rokopis Ms 141 predstavlja enega najpomembnejših …	ustvarili okrog 60 do 70 rokopisov.
Stiški rokopis Ms 141 je nastal med …	delovala živahna pisarska delavnica – skriptorij.
Stiški rokopisi so nastali v …	letoma 1428 in 1440 (je tretji najstarejši zapis v slovenskem jeziku).
Slovenska besedila znotraj latinskega teksta vsebujejo …	cistercijanskem samostanu v Stični.

Po končani nalogi in utrditvi pomena stiških rokopisov smo izvedli skupinsko reševanje križanke z dvajsetimi vprašanji. Učence smo z naključnim izborom razdelili v pet skupin. Skupina je morala v čim krajšem času pravilno rešiti križanko. Za zmago skupine ni bilo dovolj, da je ugotovila geslo, ampak je morala v celoti rešiti vsa vprašanja. Ob koncu smo se pogovorili tudi o pomenu samega gesla (Jezik je del identitete).

Vprašanja za križanko:

1. Pokrajina, kjer prebivalci govorijo dolenjsko narečje.
2. Rokopis, drugi najstarejši spomenik slovenskega pismenstva.
3. Znanstvenik, ki deluje na področju jezikoslovja.
4. Spomeniki, ki so najstarejši znani ohranjeni zapisi v slovenščini.
5. Ročno napisano besedilo iz dobe pred iznajdbo tiska.
6. Ustanova, ki hrani predmete iz preteklosti.
7. Menih, ki delujejo v stiškem samostanu.
8. Vse, kar smo podedovali od prednikov.
9. Osebe, ki življenje posvetijo višjemu cilju; živijo in delujejo v samostanih.
10. Vse sfere umetniškega ustvarjanja.
11. Rokopis, ki je bil napisan v Stični.
12. Vek, v katerem so bili napisani Brižinski spomeniki.
13. Nemška oblika imena mesta, kjer so bili zapisani Brižinski spomeniki.
14. Poudarjena, slikarsko okrašena začetna črka v tekstu.
15. Rokopisi, ki so bili zapisani v Ratečah na Gorenjskem okoli leta 1380.
16. Ustanova, kjer si izposojamo knjige.
17. Ustanova, v kateri živijo in delujejo menihi.
18. Jezikovna zvrst, ki jo uporablja določeno število govorcev na določenem ozemlju. Rečemo ji tudi dialekt.
19. Mehansko razmnoževanje besedil. Pred iznajdbo tega postopka so knjige prepisovali ročno.
20. Nebarvana oguljena živalska koža, namenjena pisanju.

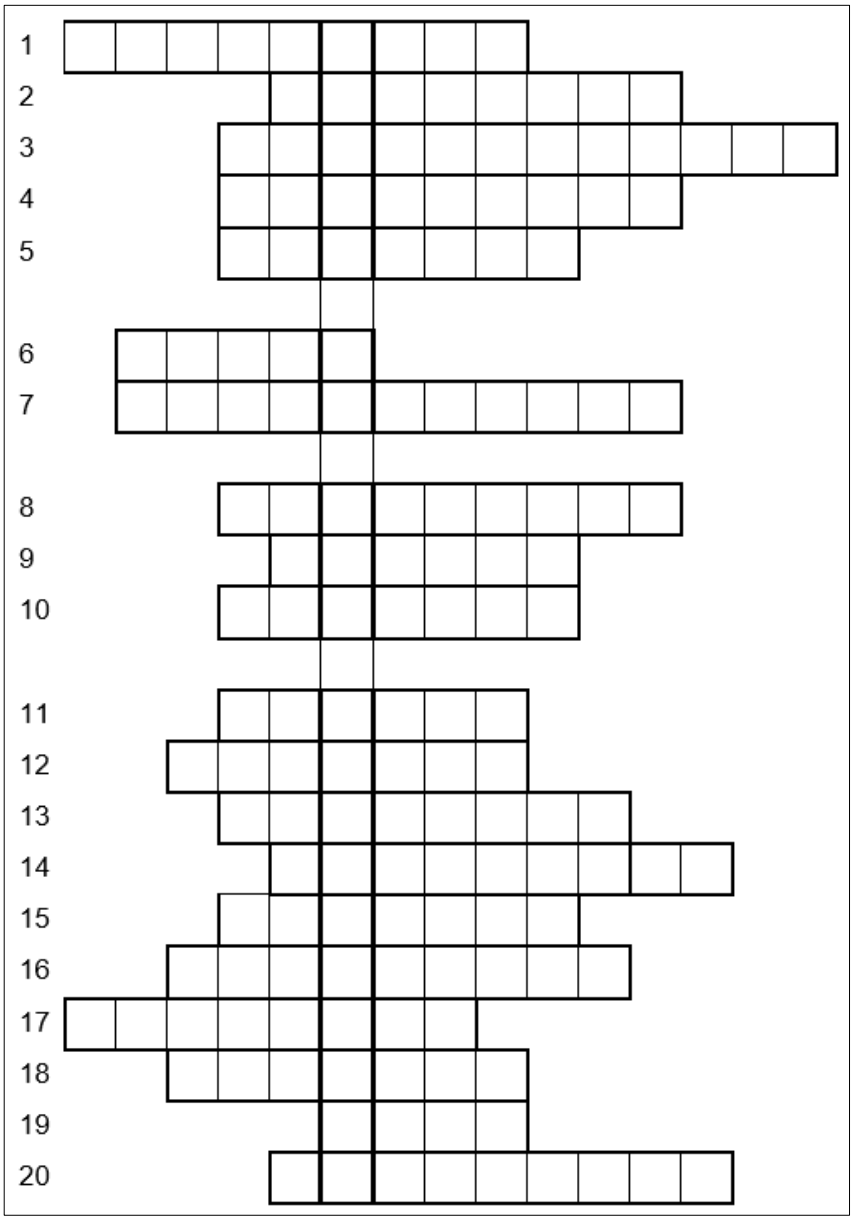

Slika 2: Križanka (rešitve križanke v Prilogi 2) (Tina Finc).

3.2 Dolenjsko narečje

V drugem delu dejavnosti smo se osredotočili na dolenjsko narečje. Učenci so bili spodbujeni, da navedejo čim več dolenjskih narečnih besed in obrazložijo njihov pomen. Pogovarjali smo se o posebnostih dolenjskega narečja (npr. ukanje), omenili tudi druga slovenska narečja ter ugotavljali, koliko tujih besed uporabljamo pri vsakdanji komunikaciji.

V nadaljevanju so se skupine ukvarjale s kratko zgodbo, zapisano v dolenjskem narečju. Navodilo skupinam je bilo enotno. Učenci so morali v skupini najprej prebrati zgodbo, se pogovoriti o njenem pomenu oziroma ugotoviti, ali jo povsem razumejo, ter jo na podlagi štirih novih narečnih besed nadaljevati. Tu so bile med skupinami razlike, saj je vsaka skupina dobila štiri druge dolenjske narečne besede.

Skupina A

Preberite kratko zgodbo in se pogovorite o njeni vsebini.

»Učerej sma šli u hosta, da bi pagrabli listje. Pa je začel taku padat, da sma bli mokri da gat. Se mi zdi, de sma se vsi mal prehladli. Mama je rekla, da moram h dohtarji, a nočm. Bom rajš pajedu ena dobra gaveja župca, pa bo.«

Ko preberete zgodbo in se pogovorite o njeni vsebini, s pomočjo spodaj navedenih narečnih besed zgodbo nadaljujte v štirih ali petih povedih. Vanjo vključite naslednje narečne besede (bodite ustvarjalni, lahko tudi hudomušni): kevder, cajtng, štala, pouštr.

Skupina B je za nadaljevanje zgodbe imela na voljo druge štiri besede: fertah, trahtar, glaž, karola.

Skupina C je zgodbo nadaljevala z besedami: putr, južna, piskar, britaf.

Skupina Č je na voljo dobila besede: škatla, šajtrga, bicikl, varžet.

Skupina D je ustvarjala z drugimi štirimi narečnimi besedami: antla, cvek, kazuc, cukr.

Rezultati skupinskega dela so bili zanimivi. Učenci so pri delu izredno uživali in bili ustvarjalni z uporabo različnih dolenjskih narečnih besed. Nekaj zadrege se je izkazalo le pri učencih, ki jim narečje ni blizu (zaradi različnih življenjskih okolij, iz katerih izhajajo). Učenci so na tak način lahko uporabili jezik svojega domačega okolja. Tisti, ki so bili pri tem zelo uspešni, so bili vidno zadovoljni. Njim domače besede so bile naposled pomembne pri šolskem delu in začutili so povezanost s svojimi babicami in dedki, ki so največkrat prava zakladnica domačih narečnih besed. Na tak način smo z učenci poglobili zavest o svoji jezikovni identiteti. Učenci so se strinjali, da so narečne besede zares zanimive in da jih žal vse bolj pozabljamo; največkrat na račun besed, ki prihajajo iz tujine. Tudi naši učenci žal vse večkrat uporabljajo tujke in pri tem je zanimivo, da za nekatere pravzaprav sploh ne vedo, kaj pomenijo.

Po končanem delu so učenci prebrali svoje nadaljevanje prvotne zgodbe. Zaključki so bili večinoma zelo zanimivi in tudi zabavni. Tu prilagamo za vsako skupino le po en primer zaključka zgodbe. Znotraj besedila so s poševno pisavo označene besede, ki so jih učenci morali vključiti v svoje nadaljevanje zgodbe.

Različni zaključki prvotne zgodbe:

Skupina A

Pol sm šu u *kevdr* pa stare *cajtnge*, da bi si jih padlužu pad *pouštr*. Glih sm skorej zaspal, pa sem mogu spet u *štala* živina adpravt.

Skupina B

K sm bil mal bulš, mi je mama rekla, naj si nataknem *fertah*, da ne bom čist zapacan, in grem pamagat ačet na njiva. Pol sm skoču na *trahtar* in pa nesreč razbu vse *glaže*, k jih je mu ata na trahtarji. S *karola* sma pol vse paspravli in adpelal damu.

Skupina C

Potlej sm si namazal še mau *putra* in marmelade. Tu mi je blu čist zadost za *južna*. *Piskr* z župa sm pakru s pakrovka in se hitr uštimal, ker pol smo šli vsi na *britaf*, k je sosed umeru.

Skupina Č

K sm bil mal bulš, sm skoču na kalu in mama mi je rekla, de nej neki vzamem za u *varžet*, da bom laži *bicikl* gonu. Ata pa ni mu pojma, da sm balan, pa me je paslal pa *šajtrga*, da bo naja ene *škatle* nalužu za saseda.

Skupina D

Pol sem šu u kapalnca in sm se abrisal z *antla.* Spomnu sm se, da sm jutr uprašan angla. Zatu sm šu pad *kazuc*, da se še mal učim. Vseen sm dobu *cvek*. Mat mi je zatu vs *cukr* vzela iz predala.

Ob koncu dela z narečnimi besedami so učenci ugotovili, da bolje razumejo narečno poved, če jo slišijo. Veliko težav pa so jim predstavljale narečno zapisane povedi.

3.3 Anketa

Med učenci štirih 6. razredov smo opravili tudi kratko anketo (pet vprašanj). Uporabili smo spletno 1KA Arnes anketo, na katero je odgovarjalo 91 učencev. Zanimalo nas je, ali učenci vedo, koliko narečij imamo v Sloveniji ter koliko uporabljajo narečne besede, tujke ali besede, ki izvirajo iz držav nekdanje Jugoslavije. Povprašali smo tudi o njihovem mnenju glede pomena ohranjanja slovenskih narečij. Avtorica vseh grafikonov je Tina Finc.

- Koliko narečij imamo v Sloveniji?

Večina anketiranih učencev meni, da imamo v Sloveniji 20 narečij. Zelo veliko jih meni, da jim imamo le 10. Učenci 6. razreda torej še ne poznajo bogastva raznolikosti slovenskih narečij.

Grafikon 1: Odgovori na prvo anketno vprašanje.

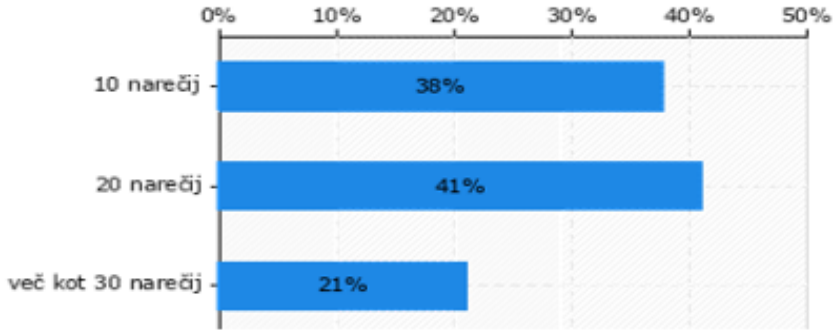

- Ali doma uporabljate besede dolenjskega narečja?

Več kot polovica od 91 anketiranih učencev je odgovorila, da doma uporabljajo besede dolenjskega narečja. Žal iz tega odgovora ni možno ugotoviti, koliko je teh besed.

Grafikon 2: Odgovori na drugo anketno vprašanje.

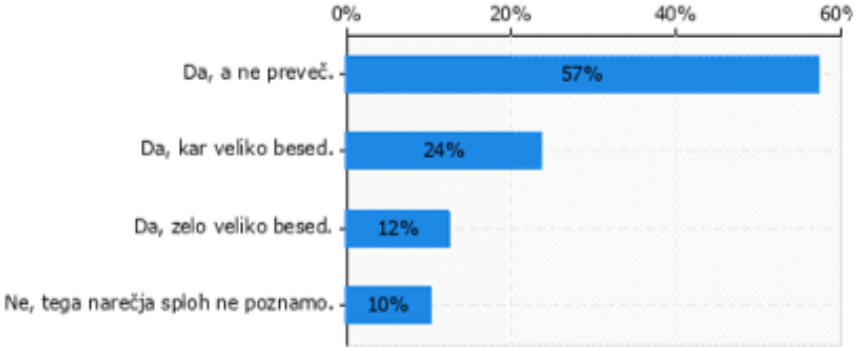

- Ali meniš, da v času vsakdanje komunikacije uporabljaš tuje besede, ki izvirajo iz angleščine (npr. full)?

Anketa potrjuje domnevo, da učenci pri vsakdanjem sporazumevanju uporabljajo veliko besed, ki izvirajo iz angleščine.

Grafikon 3: Odgovori na tretje anketno vprašanje.

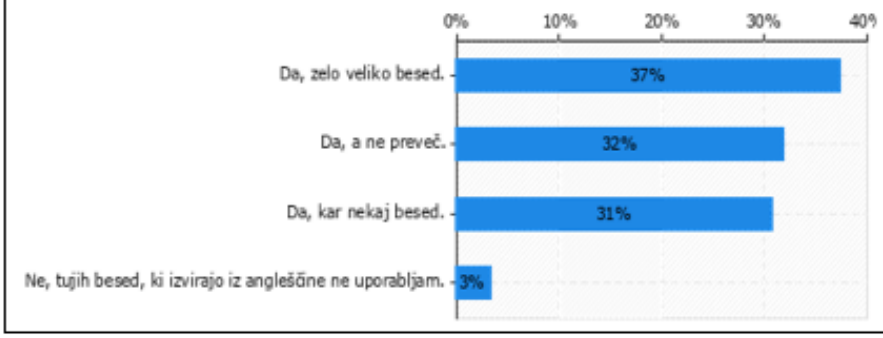

- Ali pri svoji komunikaciji uporabljaš besede, ki izvirajo iz držav nekdanje Jugoslavije?

Zaradi močnega priseljevanja je zaznati večji delež učencev, ki uporabljajo besedišče držav nekdanje Jugoslavije. Odstotek teh učencev se ujema z odstotkom tistih, ki dolenjskega narečja ne poznajo.

Grafikon 4: Odgovori na četrto anketno vprašanje.

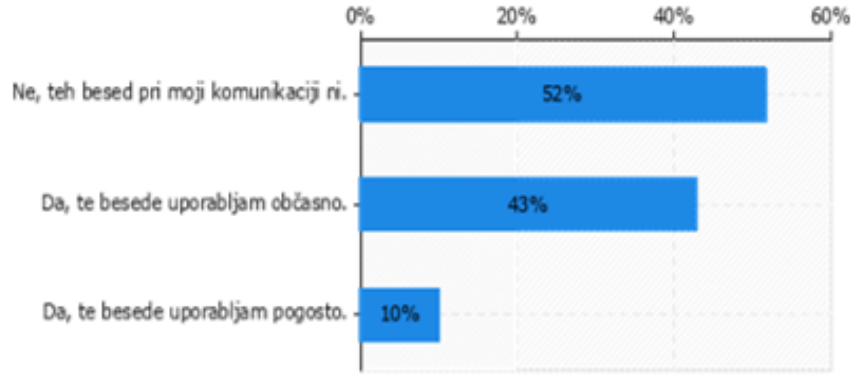

- Ali meniš, da je pomembno, da Slovenci ohranjamo svoja narečja?

Z veseljem ugotavljamo, da večina učencev meni, da je pomembno, da v Sloveniji ohranjamo narečja. To je naša posebnost in z odraščanjem smo nanjo vse bolj ponosni.

Grafikon 5: Odgovori na peto anketno vprašanje.

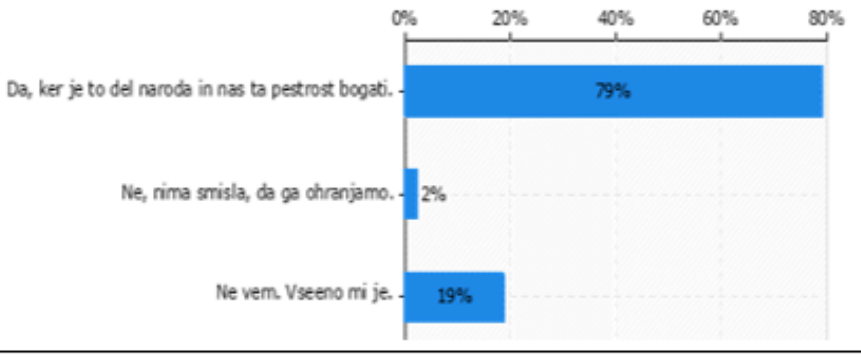

4 Zaključek

Jezik je izredno pomemben temelj narodne identitete, saj je to tisto, kar nas loči od drugih. Dandanes se pri učencih vse prepogosto v slovenski jezik vpletajo tujke in različne skovanke. Zaradi tega menimo, da imamo vsi pedagoški delavci pomembno vlogo pri ohranjanju slovenskega jezika. Tekom izobraževanja lahko z različnimi oblikami in metodami dela učencem prikažemo pestrost, bogastvo in lepoto našega jezika. Pri tem niso pomembni le učitelji slovenskega jezika, ampak tudi učitelji drugih predmetov. Prav je, da pri pouku uporabljamo slovenski knjižni jezik, a ni prav nič narobe, če si vsake toliko časa dovolimo uporabiti tudi narečne besede. Kadar nam čas dopušča, lahko pri pouku izvedemo tudi take dejavnosti, kot so bile predstavljene v tem prispevku. Z zanimivimi nalogami smo osvežili besede dolenjskega narečja, posegli v zgodovino obdobja stiških rokopisov in poudarili pomen ohranjanja lastnega jezika. Skozi različne pristope tekom izobraževanja lahko pri učencih dosežemo ponotranjenost dejstva, da je naš jezik nekaj posebnega in da smo ga ohranili kljub majhnosti in zunanjim pritiskom skozi različna zgodovinska obdobja. Je del narodne identitete in na to moramo biti ponosni.

5 Viri in literatura

Karta slovenskih narečij (2023). Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU ter Inštitut za antropološke in prostorske študije ZRC SAZU. Pridobljeno 2. 8. 2023 s spletne strani: https://fran.si/204/sla-slovenski-lingvisticni-atlas/datoteke/SLA_Karta-narecij.pdf.

Lenkič Galič, Kaja (2022): Bogastvo slovenščine – narečja. Pridobljeno 2. 8. 2023 s spletne strani: https://languagesitter.si/bogastvo-slovenscine-narecja/.

Narečja bogatijo slovenski jezik (2021). Ljubljana: Urad Vlade Republike Slovenije za komuniciranje. Pridobljeno 2. 8. 2023 s spletne strani: https://www.gov.si/novice/2021-01-12-narecja-bogatijo-slovenski-jezik/.

Pogačnik, Jože (2023): Jezik in slovstvo. Književnozgodovinske določnice Stiškega rokopisa. Pridobljeno 3. 8. 2023 s spletne strani: https://www.jezikinslovstvo.com/ff_arhiv/lat2/037/34c01.html.

Slovenščina 1, i-učbenik za slovenščino v 1. letniku gimnazij (2016). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Pridobljeno 4. 8. 2023 s spletne strani: https://eucbeniki.sio.si/slo1/2181/index2.html.

Trnovšek, Tadej (2014): Stiški srednjeveški rokopisi prvič na dosegu roke. *Glasnik slovenskega etnološkega društva*, 54/4, str. 62–64.

Trnovšek, Tadej (2018): Stiški rokopisi v vsako učilnico. *Educa, Pedagoška revija za predšolsko vzgojo in prvi triletji*, letnik XXVII, marec/april 2018, str. 79–82.

Učni načrt. Program osnovna šola. Zgodovina (2011). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 2. 8. 2023 s spletne strani: http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_obvezni/Zgodovina_obvezni.pdf.

6 Priloge

- **Priloga 1: Rešitev prve naloge**

Med letoma 1175 in 1181 je v samostanskih prostorih …	delovala živahna pisarska delavnica – skriptorij.
Poklicni pisarji in knjižni slikarji so …	ustvarili okrog 60 do 70 rokopisov.
Stiški rokopis Ms 141 predstavlja enega najpomembnejših …	pisnih spomenikov v slovenski zgodovini, saj gre za tretji najstarejši zapis v slovenskem jeziku.
Stiški rokopis Ms 141 je nastal med …	letoma 1428 in 1440 (je tretji najstarejši zapis v slovenskem jeziku).
Stiški rokopisi so nastali v …	cistercijanskem samostanu v Stični.
Slovenska besedila znotraj latinskega teksta vsebujejo …	dva obrazca splošne spovedi, začetek velikonočne pesmi, nekaj besednih parov latinsko-slovenskih izrazov, molitev pred pridigo ter molitev Salve Regina.

- **Priloga 2: Rešitve križanke**

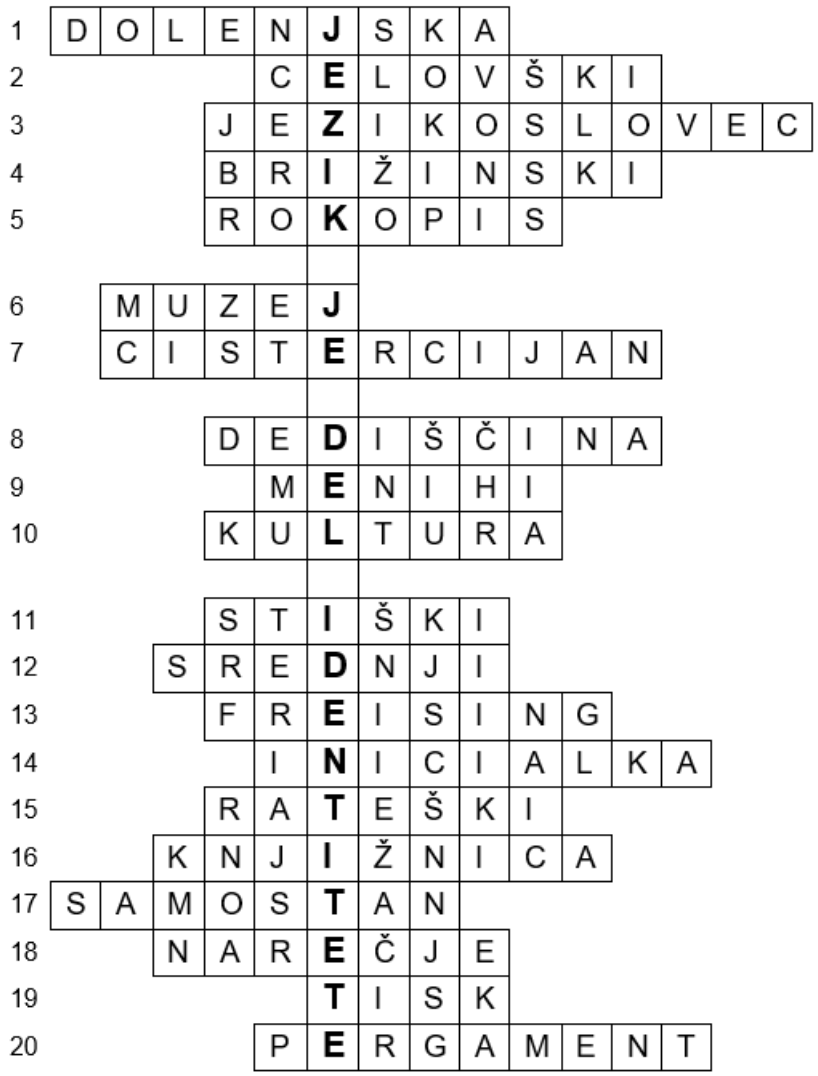

KAKO DO RAZUMEVANJA ZAHTEVNEJŠIH POJMOV SLOVENSKEGA JEZIKA

EXPLAINING AND UNDERSTANDING MORE COMPLEX CONCEPTS IN THE SLOVENIAN LANGUAGE

✍ **Mojca Kovačič** (*mojca.kovacic@os-cerknica.si*), *prof. razrednega pouka, učiteljica 4. razreda na OŠ Notranjskega odreda Cerknica.*

Slovenija

Povzetek

Zaradi hitrega razvoja informacijske tehnologije in vse večjih zahtev po znanju otrok se kot učiteljica srečujem s pojmi, ki jih otroci pogosto ne razumejo, npr. industrija, kmetijstvo, gradbeništvo, bančništvo, turizem. Pri učencih četrtega razreda sem razumevanje pojmov s področja družbe dosegla s pomočjo različnih dejavnosti. Pojme gospodarstva so odkrivali in spoznavali na obisku gospodarskih dejavnosti domačega kraja, ki je potekal v spremstvu učiteljice. S pomočjo pedagoškega pristopa storyline si je nato vsak učenec izbral gospodarsko panogo, zanjo izdelal primeren prostor in dogajalno zgodbo. Razumevanje besed smo nato podkrepili z medpredmetnim povezovanjem in izkustvenim učenjem. Ugotovili smo, da je razumevanje zahtevnejših pojmov pomembno pri ohranjanju slovenskega jezika, saj učenci pojme, ki jih znajo razložiti, primerno uporabljajo.

Abstract

Due to rapid development of information technology, the demand for advanced education and knowledge is more present than ever. As a teacher, I notice that my students are frequently exposed to vocabulary and terms that they are unfamiliar with. Within the social studies class the fourth graders gained many concepts regarding economy, for example industry, farming, engineering, tourism, banking etc. through different activities. They visited different institutions in their hometown which are connected with economy. Every student worked through pedagogical approach called Storyline, choosing the sector, the appropriate area and the story for it. We supported the understanding of words by cross-curricular integration and learning through experience. We found that the understanding of advanced words and vocabulary is important for preserving the Slovenian language. We found out that understanding more complex concepts is important in preserving the Slovenian language, as students who can explain certain terms are more likely to use them appropriately.

Ključne besede: gospodarska dejavnost, izkustveno učenje, medpredmetno povezovanje, razumevanje pojmov, slovenski jezik, storyline.

Keywords: economic activity, learning through experience, cross-curricular integration, understanding of concepts, Slovenian language, Storyline.

1 Uvod

Pri predmetu družba v 4. razredu sem se pri obravnavi snovi o gospodarskih dejavnostih srečala s številnimi pojmi, ki jih učenci težje razumejo in potrebujejo dodatno razlago ali ponazorila. Da bi dosegla boljše razumevanje pojmov, sem se odločila uporabiti medpredmetno povezovanje družbe, slovenščine, likovne umetnosti in športa. Izbrala sem učne metode, ki temeljijo na praktičnem delu in izkušnjah učencev. Pri tem sem uresničila tudi cilj, ki sem si ga zadala, da učenci preživijo več časa izven učilnice, so aktivni, se znajo vključiti v različna okolja gospodarskih dejavnosti in s pomočjo slovenskega jezika sami odkrivajo njihove značilnosti.

Z naštetimi dejavnostmi sem dosegla, da so bili učenci motivirani, aktivni, v naravnem okolju ter da so pri predstavitvi izdelkov in evalvaciji pomensko pravilno uporabljali besede slovenskega jezika.

2 Razlaga pojmov

Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) je ena pomembnejših knjižnih izdaj o slovenskem knjižnem jeziku, ki je dostopna tudi v elektronski obliki. SSKJ uporabljamo predvsem takrat, kadar nas zanima, kaj pomeni dana beseda. Besede so v slovarju razvrščene po abecedi in jih imenujemo iztočnice ali gesla. V slovarskem sestavku je zapisan pomenski del, ki sestoji iz razlage pomena oz. pomenov dane iztočnice. (Križaj idr., 2020: 15–16)

Definicija pojma je sestavljena iz njegove nadpomenke in opisa značilnosti ali razločevalnih lastnosti pojma (Kumer, 2017: 57).

V učnem načrtu za slovenščino je v 4. razredu cilj, da učenci razlagajo dane besede oz. besedne zveze iz besedila in jih smiselno uporabljajo v svojem besedilu. Pri pouku slovenščine učenci ob sprejemanju, razumevanju, doživljanju in vrednotenju ter tvorjenju besedil razvijajo svojo jezikovno in slogovno zmožnost, in sicer zato, da bi samozavestno uporabljali slovenski knjižni jezik za svoje osebne, učne, interesne ipd. potrebe. Predmet slovenščina v šoli omogoča oblikovanje osebne, narodne in državljanske identitete. (Poznanovič Jezeršek idr., 2018)

3 Storyline

Storyline je pedagoški pristop, razvit na Škotskem, ki predstavlja poučevanje in učenje v obliki ustvarjanja zgodbe. Je strategija celostnega pristopa k poučevanju, ki daje učencem možnost aktivnega učenja in evalvacije njihovega dela.

Poučevanje z uporabo pristopa storyline poteka tako, da učitelj oblikuje potek zgodbe (t. i. »line«), učenci pa razvijajo in ustvarjajo zgodbo (t. i. »story«). Potek je namenjen razvoju znanja in sposobnosti, medtem ko zgodba določa okvir, v katerem bodo učenci čutili motivacijo prek občutka pripadnosti tej zgodbi. Učenci ustvarjajo like za oživitev zgodbe. S pomočjo učiteljevih vprašanj se razvija zgodba, ki govori o znanju, veščinah, občutkih in odnosih. (Harkness, 2012)

Tabela 1: Elementi pristopa storyline (Nakrst, 2015).

Načrtovani formati	Figure	»Friz« ali vizualizacija	Ključna vprašanja
• učni cilji • storyline epizode • dejavnosti • organizacija razreda • viri in materiali	• izdelava figur na določeno tematiko • identifikacija učenca s figuro	• prostor z razstavljenimi izdelki • skozi potek zgodbe se spreminjata in nadgrajujeta učenčevo razmišljanje in njegovo delo	• vodenje zgodbe • ugotavljanje obstoječega znanja • odprta vprašanja za domiselno in ustvarjalno mišljenje

Storyline je sestavljen iz šestih epizod, vsaka epizoda pa ima svoje lastnosti načrtovanja (Nakrst, 2015: 27):

- epizoda 1 – postavitev temeljev zgodbe,
- epizoda 2 – ustvarjanje figur, ki nastopajo v zgodbi,
- epizoda 3 – raziskovanje življenja figur in prostora,
- epizoda 4 – odzivanje na nepričakovane dogodke v razvoju zgodbe,
- epizoda 5 – vrhunec zgodbe, ki se zaključi s praznovanjem,
- epizoda 6 – refleksija dela z otroki.

Učenci skozi lastno ustvarjanje usvajajo nove učne vsebine, iščejo rešitve in s tem uspešneje razumejo in pomnijo obravnavano učno temo (Harkness, 2012).

V praktičnem delu smo z učenci sledili vsem šestim epizodam, vendar smo nekoliko obrnili vrstni red. Drugo in tretjo epizodo smo zaradi lažje predstavljivosti zamenjali, saj smo najprej raziskovali gospodarske panoge in poklice, nato pa ustvarjali figure zaposlenih. Četrto epizodo smo izvedli na koncu projekta, kar je sovpadalo z delom na polju. Naš vrhunec zgodbe je bila predstavitev ostalim učencem.

4 Izkustveno učenje

Pomen pojma izkustveno učenje najbolje opiše star kitajski pregovor, ki pravi: Povej mi in bom pozabil, pokaži mi in se bom spomnil, vključi me in bom razumel.

Pedagog in eden najpomembnejših teoretikov, ki se ukvarjajo z izkustvenim učenjem, David A. Kolb je oblikoval svojo teorijo učenja. Ta izhaja iz predpostavke, da se je v izobraževanju preveč zanemarjala konkretna izkušnja posameznika. Abstraktna in teoretična znanja so ostala nepovezana s posameznikovim življenjem, prakso in realnim okoljem. V svojem modelu

izkustvenega učenja opisuje tovrstno učenje kot proces, ki se začne s konkretno izkušnjo, tej sledi razmišljujoče opazovanje, nato abstraktna konceptualizacija ter na koncu aktivno eksperimentiranje. (Marentič Požarnik idr., 2019)

Pri izkustvenem učenju je učenec v neposrednem stiku z resničnostjo, ki jo proučuje. V nasprotnem primeru je učenec, ki samo bere, sliši, govori ali piše o tej resničnosti. Izkustveno učenje temelji na konkretnih osebnih izkušnjah. Vsak posameznik v nove izkušnje vstopa z že nekim predznanjem, prejšnjimi izkušnjami, svojimi teorijami in svojo osebnostjo. (Marentič Požarnik idr., 2019)

Izkustveno učenje pomaga pridobivati lastnosti, ki bodo ljudem potrebne v prihodnosti. Med te lahko uvrstimo: občutljivost za sebe in druge, sposobnost prilagajanja novim okoliščinam, sposobnost komunikacije in sodelovanja, osebno avtonomijo in celovito dojemanje. Gre za zmožnost znajti se v nepredvidljivih, kompleksnih socialnih stanjih, za katera ni enega vnaprej opredeljenega pravilnega odgovora oz. rešitve. (Marentič Požarnik, 1992)

Storyline poučevanje me je pritegnilo tudi zato, ker vključuje izkustveno učenje, posebej me navduši primer, ko učenci pri izdelovanju stavb s poskušanjem in s pomočjo pridobljenih izkušenj sestavljajo stabilne dele zgradb in oblikujejo različne predmete.

5 Praktična aktivnost

Storyline poučevanje in izkustveno učenje sem poskusila uvesti na področje dejavnosti, povezano z doseganjem razumevanja pojmov. Izvajanje je trajalo dva meseca. Najprej sem izbrala učne cilje posameznih predmetov, ki jih bom medpredmetno povezovala:

- družba – učenec spozna gospodarske in druge dejavnosti v domači pokrajini, različne poklice (Budnar idr., 2011);
- slovenščina – učenec opiše poklic: tvori besedilnovrstno ustrezno, smiselno in razumljivo besedilo, skladno z jezikovno in slogovno normo knjižne zvrsti, samostojno govorno nastopi, govori razločno in čim bolj knjižno ter ustrezno uporablja nebesedne spremljevalce govorjenja, po govornem nastopu vrednoti svoj nastop oz. nastop sošolca ali sošolke in utemelji svoje mnenje (Poznanovič Jezeršek, 2018);
- likovna umetnost – učenec oblikuje notranji in zunanji prostor, razvija motorično spretnost in občutek z različnimi materiali in pripomočki za izražanje v tridimenzionalnem prostoru (Kocijančič idr., 2011);
- šport – učenec izboljšuje svojo gibalno učinkovitost tako, da z zavestnim nadzorom telesa oblikuje pravilno telesno držo, izboljšuje gibalne in funkcionalne sposobnosti (Kovač idr., 2011).

V okviru priprave na uvodno učno uro o gospodarskih dejavnostih sem najprej preučila pomen besed v SSKJ:

- gospodarstvo – proizvajanje, razporejanje in uporaba materialnih dobrin;
- dejavnost – delo, delanje, vezano na določeno področje.

Ugotovila sem, da je pojem gospodarstvo veliko težje razložiti kot pojem dejavnost. Po preučevanju različnih možnosti, kako doseči pri učencih razumevanje pojma, sem se odločila, da bom začela s predstavitvijo konkretnega primera. V razred sem na obisk povabila kmeta in ta obisk prepletla v obravnavo snovi s pomočjo pristopa storyline, kar bom v nadaljevanju natančneje opisala.

5.1 Epizoda 1 – postavitev temeljev zgodbe

Učence sem povabila, da razmišljajo, kateri poklic jim je všeč oziroma katero delo bi radi opravljali in zakaj. Na tablo so zapisali veliko idej. Potem je v razred prišel lokalni kmet Gregor Kebe, ki je hkrati tudi oče enega učenca, in predstavil svojo kmetijo. Podrobno je opisal svoje delo in delo družinskih članov. Povedal je, da pridelan krompir dostavlja tudi naši šoli. Kmetova pripoved je učence motivirala za nadaljnje delo. Brez težav so naštevali dejavnosti v našem domačem kraju. Na koncu ure so izvedeli, da bomo s kmetom v prihodnje še sodelovali.

Obisku kmeta je sledila učna ura slovenščine, pri kateri smo brali opis poklica kmet. Odkrivali smo, kaj izvemo iz opisa poklica, in ključne podatke zapisovali v preglednico. S tem se je epizoda 1 zaključila.

5.2 Epizoda 2 – raziskovanje življenja figur in prostora

Epizoda 2 se je začela s podajanjem navodil učencem. Učenci so na začetku dneva dobili navodilo, da bo pouk potekal na terenu. V zemljevid občine Cerknica so si označili, kje so določene dejavnosti. Pot nas je najprej peljala do tovarne Mineralka, d. o. o., ki izdeluje negorljive mineralne plošče. Učenci so si natančno ogledali proizvodno linijo, stroje, surovine, delne in končne izdelke ter se pogovarjali z zaposlenimi.

Nato smo obiskali banko. Naloga učencev je bila, da izvedo čim več informacij o banki in njenem delu. Zanimanje za delo na banki je bilo toliko večje, ker so jo nekateri obiskali prvič. Učenci so uslužbencem zastavljali veliko raznovrstnih vprašanj: kje dobijo denar, katere dejavnosti nam nudi banka, kje imajo trezor, kaj pomeni kredit …

Pred kulturnim domom so se učenci razdelili v skupine in se samostojno sprehodili do stavb še petih dejavnosti. Po vrnitvi v šolo smo zapisali vse dejavnosti in jih razdelili na gospodarske in negospodarske dejavnosti.

Slika 1: Ogled gospodarske dejavnosti (foto: arhiv avtorice).

Po vrnitvi v šolo je sledil pouk likovne umetnosti. Učencem sem povedala, da bomo v prihodnjih urah sestavili pokrajino, ki bo vključevala različne dejavnosti. Vsak si je izbral dejavnost, ki ga zanima. Prva naloga je bila, da učenec oblikuje prostor, kjer bo njegova dejavnost potekala. Zaželeno je bilo, da si učenci čim več potrebnih materialov za oblikovanje prinesejo od doma. Material sem tudi sama poiskala in ga prinesla učencem.

Samo navodilo o likovni nalogi je učence tako motiviralo, da so začeli takoj spraševati, ali lahko prinesejo, izdelajo, uporabijo določene predmete, da bo njihova dejavnost čim bolj prepoznavna.

Učenec je na tak način postal vodja svoje dejavnosti in bil odgovoren za svoje delo.

Poudarek praktičnega dela je bil na konkretni izkušnji. Učenci so s pomočjo papirja in drugih materialov oblikovali npr. jablano. Ker deblo ni bilo stabilno, so z opazovanjem ugotovili, da potrebuje oporo, in sestavili novo jablano z dodano žico, ki lahko nosi krošnjo z jabolki.

Vzporedno delo je potekalo tudi pri družbi, kjer so učenci napisali in predstavili načrt dejavnosti z opornimi točkami: kraj, potrebujem/pridelujem, pripomočki, izdelki, storitve, značilnosti. Z načrtom je bilo lažje nadgrajevati dejavnosti, saj je vsak učenec vedel, kaj mora še dodati. Učenec je na tak način postal vodja svoje dejavnosti in bil odgovoren za svoje delo. Skozi proces raziskovanja dejavnosti je spoznaval delo zaposlenih.

5.3 Epizoda 3 – ustvarjanje figur

Pri urah slovenščine je vsak učenec s prepogibanjem papirja in risanjem ustvaril osebo, ki je zaposlena v njegovi dejavnosti in opravlja določen poklic. Za opis poklica so si učenci najprej izdelali miselni vzorec s ključnimi besedami in ga s svojim znanjem dopolnili. Potem so na spletu poiskali dodatne informacije in miselni vzorec dopolnili. Potrebovali so podatke, kaj oseba dela, katere pripomočke uporablja in kje to delo opravlja. Nato so natančno opisali poklic in ga predstavili razredu.

5.4 Epizoda 4 – postali smo kmetje

Sledilo je presenečenje, za katero so učenci izvedeli, ko so po prihodu v učilnico prebrali zapis na tabli: »Delali bomo v gospodarski dejavnosti, v kmetijstvu, šli se bomo poljedelce in tako bomo postali kmetje.« Navdušenje učencev je bilo popolno, saj jih je zanimalo, kaj bodo delali.

Še pred tem zapisom sem se s kmetom, ki nas je obiskal, dogovorila, da mu pridemo pomagat pri pobiranju koloradskih hroščev. Ko sem učencem povedala, kaj bomo počeli, so me zasuli z vprašanji: kaj potrebujemo za pobiranje hroščev, ali te hrošči ugriznejo, kako se moramo obleči, ali se lahko obujemo škornje, kje je polje, kako bomo prišli tja. Učenci so na vprašanja sami poiskali najustreznejše odgovore, saj nekateri izhajajo iz kmečkega okolja.

Pri pouku športa smo se tako odpravili na pohod do polja in v primerni športni opremi dosegli ciljno lokacijo.

Za boljšo slikovitost dodajam opis nekaterih učencev:

»S 4. b smo se 13. 6. 2023 odpravili na noro doživetje, pobiranje hroščev. Lahko bi rekli, da je to biološka pridelava krompirja. Od šole smo hodili pol ure v spremstvu Gregorja, Irenejevega očeta. Ko smo prišli na polje, smo si nadeli rokavice in obuli primerno obutev za na njivo. Začeli smo pobirati hrošče v plastenke in izvedeli veliko o njih. Vsak učenec je pobiral po svoji vrsti krompirja in se po novi vračal nazaj. Na koncu smo učiteljici povedali, koliko hroščev smo pobrali, ona pa je naše številke seštela. Skupaj smo jih nabrali kar 1555. Imeli smo se odlično.«

Slika 2: Pobiranje hroščev (foto: arhiv avtorice).

5.5 Epizoda 5 – predstavitev učencem

Pokrajina z dejavnostmi je postopno nastajala v razredu – k večji raznolikosti je zagotovo pripomogel tudi obisk polja. Svoj izdelek so učenci ves čas lahko opazovali in mu dodajali posamezne elemente. Vrhunec naše zgodbe smo zaključili z razstavo v avli in svoje delo predstavili učencem četrtih razredov. Izdelke so si ogledovali mimoidoči učenci, učitelji in starši. Epizodo, kako smo postali kmetje, smo objavili tudi na šolski spletni strani.

Slika 3: Kmetijstvo, storitvene dejavnosti in industrija (foto: arhiv avtorice).

Razstava je zajemala vse pojme, ki so jih učenci sami zapisali; načrte za dejavnosti in konkreten prikaz posamezne dejavnosti. Zapis je zajemal tako besede s širšim pomenom (dejavnosti) kot besede z ožjim pomenom (gospodarske, negospodarske). Potem smo besedi gospodarske dopisali podpomenke (kmetijstvo, gozdarstvo, gradbeništvo, rudarstvo, industrija …). Sledil je ponovni zapis podpomenk. Naj navedem primer: nadpomenko kmetijstvo smo prikazali z besedami poljedelstvo, živinoreja, sadjarstvo in vinogradništvo. Ker so učenci pri načrtu poiskali tudi značilnosti posamezne dejavnosti, so tako prišli do razlage pojmov – kot npr. vinogradništvo je gospodarska dejavnost, uvrščamo jo pod kmetijstvo, tam obdelujejo vinsko trto in pridelujejo grozdje za vino in sok.

Za boljšo predstavljivost vsake ravni smo uporabili različne barve.

Slika 4: Prikaz zapisanih besed (foto: arhiv avtorice).

5.6 Epizoda 6 – refleksija

V zadnji epizodi so učenci kritično razmišljali o svojem delu. V pomoč sem jim zastavila naslednja vprašanja: kaj ti je v projektu ostalo najbolj v spominu, kaj te je najbolj presenetilo, katera naloga je bila najtežja, kaj bi spremenil pri svojem delu. Izkazalo se je, da so bili učencem najbolj všeč pobiranje hroščev, ogled tovarne in gradnja dejavnosti. Učenci so si želeli še več igre z izdelki, ki so predstavljali različne dejavnosti. Presenetilo jih je, da so jim težje besede postale domače. Kot učiteljici mi je bilo najtežje razložiti pojma gospodarstvo (dejavnosti s svojim delovanjem dobijo denar – kmet proda krompir) in negospodarstvo (država za delovanje dejavnosti zagotovi denar, ki ga dobi od davkov – šole), a sta mi storyline pristop in izkustveno učenje omogočila, da so bili učenci zelo motivirani in aktivni, s pomočjo česar smo prišli do razumevanja pojmov. Učenci so bili ponosni na svoje izdelke in na novo pridobljeno znanje.

6 Zaključek

S prepletanjem poučevanja storyline in izkustvenega učenja v razredu in naravnem okolju so se učenci nevsiljivo srečevali z zahtevnimi pojmi slovenskega jezika. Učne vsebine so predelovali s spopadanjem z raziskovalnimi problemi. Učenci so sami dodajali dejavnosti, ki jih pokrajina potrebuje, da bodo vsi delavci lahko zaposleni; ustvarjali izdelke, potrebne za prodajo; poiskali imena svojim dejavnostim …

Učenci so drug drugemu svetovali, katere surovine naj vključijo v predstavitev dejavnosti, da jih bodo lahko uporabili za izdelke. Tako so sami prišli do raznovrstnih panog in poklicev, kar je pripeljalo do odkrivanja novih pojmov.

Da učenci znajo uporabiti nove pojme, se je kazalo tudi pri didaktičnih igrah. Učenci so pravilno razvrščali zapisane pojme k določeni dejavnosti. Pojme, kot so npr. industrija, kmetijstvo, gradbeništvo, bančništvo, turizem, obrt, gostinstvo, šport, zdravstvo …, so opisali brez uporabe prepovedane besede ali pa so prepoznali pomen opisa. S svojo dejavnostjo so se igrali, kot da opravljajo določen poklic. Povezovali so se s sosednjimi dejavnostmi sošolcev, ki so potrebne za obratovanje njihove dejavnosti (npr. gradbeništvo in gozdarstvo, gozdarstvo in prevozništvo).

Čeprav učenci v četrtem razredu še ne usvojijo razlage pojmov z nadpomenkami oziroma podpomenkami, pa jim konkretne predstave pomagajo pri boljšem razumevanju.

Učenci so poleg želenih pojmov spoznali tudi veliko novih in jih samozavestno uporabljali pri predstavitvi projekta ostalim učencem.

7 Literatura

Budnar, Meta; Kerin, Mihaela; Umek, Maja idr. (2011): *Učni načrt. Program osnovna šola. Družba*. Ljubljana: MIZŠ ter ZRSŠ. Pridobljeno 3. 8. 2023 s spletne strani: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_druzba_OS.pdf.

Harkness, Sallie (2012): *What is Storyline?* Pridobljeno 3. 8. 2023 s spletne strani: https://www.storyline-scotland.com/what-is-storyline-2/.

Kocijančič F., Natalija; Karim, Silva; Kosec, Majda (2011): *Učni načrt. Program osnovna šola. Likovna vzgoja*. Ljubljana: MIZŠ ter ZRSŠ. Pridobljeno 3. 8. 2023 s spletne strani: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_likovna_vzgoja.pdf.

Kovač, Marjeta; Markun Puhan, Nives; Lorenci, Breda idr. (2011): *Učni načrt. Program osnovna šola. Športna vzgoja*. Ljubljana: MIZŠ ter ZRSŠ. Pridobljeno 3. 8. 2023 s spletne strani: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_sportna_vzgoja.pdf.

Križaj, Martina; Bešter, Marja; Bavdek, Mojca idr. (2020): *Na pragu besedila 2: izdaja s plusom. Samostojni delovni zvezek za slovenski jezik v 2. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol*. Ljubljana: Rokus Klett.

Kumer, Vesna; Markovič, Andreja; Šebjanič Oražem, Maja (2017): *Slovenščina v oblaku 7. Učbenik za slovenščino v 7. razredu osnovne šole*. Ljubljana: Rokus Klett.

Marentič-Požarnik, Barica (1992): Izkustveno učenje – modna muha, skupek tehnik ali alternativni model pomembnega učenja? *Sodobna pedagogika*, letnik 43 (1–2), str. 1–16.

Marentič-Požarnik, Barica idr. (2019). *Izkustveno učenje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Nakrst, Lea (2015): *Pedagoški pristop Storyline: Strategije za poučevanje in učenje na spodbuden, učinkovit in kreativen način*. Stockholm: samozaložba.

Poznanovič Jezeršek, Mojca; Cestnik, Mojca; Čuden, Milena idr. (2018): *Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina*. Ljubljana: MIZŠ ter ZRSŠ. Pridobljeno 3. 8. 2023 s spletne strani: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (1994). Ljubljana: DZS.

KAJ JE MARTIN KRPAN TOVORIL V VREČAH?

WHAT DID MARTIN KRPAN TRANSPORT IN HIS SACKS?

✍ **Martina Marc** (martina.marc@os-cerknica.si), *prof. kemije in biologije, poučuje kemijo in biologijo na Osnovni šoli Notranjski odred Cerknica.*

Slovenija

Povzetek

V prispevku predstavljam lik Martina Krpana ter njegovo zgodbo, nato pa kemijski poskus, ki smo ga izvedli z učenci 8. razreda.

Lik Martina Krpana predstavlja identitetno točko slovenstva in stoičnost, ki jo potrebuje narod za razvoj pozitivne samopodobe. Besedilo te umetnostne pripovedke je napisano v jeziku, ki vsebuje veliko arhaičnih prvin, ki naredijo besedilo žlahtno in zanimivo za sodobnega bralca. V njem najdemo mnoge že pozabljene besede in hkrati mnoge besedne zveze, ki so del vsakdana še danes. Pri pouku kemije smo izvedli poskus s soljo. V jeziku Martina Krpana smo zapisali navodila za kemijski poskus, tako so morali učenci najprej razvozlati navodila in jim nato slediti pri izvedbi poskusa. Ugotovili smo, da je imel Martin v vrečah res sol ali 'su' po domače.

Abstract

In the paper, I present the character of Martin Krpan and his story, followed by a chemistry experiment that we conducted with the eighth-grade students.

The character of Martin Krpan represents the identity point of Slovene identity and the stoicism that the nation needs to develop a positive self-image. The text of this fiction tale is written in a language that contains many archaic elements which make the text noble and interesting for the modern reader. It contains many words that have been forgotten, and at the same time many phrases that are still part of everyday life today. In chemistry class, we conducted an experiment with salt. We wrote the instructions for the chemical experiment in the language of Martin Krpan, so the students first had to decipher the instructions and then follow them when performing the experiment. We found out that Martin really had salt, or 'su' as they call it, in his sacks.

Ključne besede: arhaični jezik, kemijski poskus, Martin Krpan, narodni junak, sol.

Keywords: archaic language, chemical experiment, Martin Krpan, national hero, salt.

1 Uvod

Naša šola leži blizu Krpanovega kraja, Vrha pri Sveti Trojici, zato ga imamo za svojega, za domačina. Na trgu v Cerknici imamo tudi njegov kip, celo vrtec se imenuje po njem, pa še marsikje so si izposodili njegovo ime, saj predstavlja nekaj mogočnega in občudovanja vrednega. Vsi učenci poznajo Martina Krpana, saj je v Sloveniji del učnega načrta pri slovenščini. Pravzaprav ga poznamo vsi Slovenci, glede na zavidljivo število prevodov pa tudi marsikje zunaj meja Slovenije. Prav zato je pogovor o tem, kaj je ta velikan nosil v svojih vrečah, vedno zanimiv in vseprisoten. Kaj je Krpan tovoril v vrečah, vedo vsi, vseeno pa odgovor ni vedno enak. Nekateri menijo, da je tovoril soliter, drugi menijo, da navadno sol. Že generacije ugibajo, kaj je skrivoma prevažal naš junak, in ravno zato med ljudmi kroži veliko zanimivih idej. Zgodba o ponosnem in zavednem kmetu, ki je neizmerno močan in premaga vsakogar, je navdihujoča. Obstajajo predvidevanja, da je avtor, Fran Levstik, delo napisal z mislimi na Slovence, da bi spodbudil razmišljanje o njihovem položaju v takratnem cesarstvu. Morebiti si je zato zamislil lik, ki razmišlja s svojo glavo, se ne pusti pokoriti in ne dovoli, da bi ga imel kdo za norca. Je samosvoj in ponosen, a hkrati preprost. Nekdo, ki se v množici prepovedi in omejitev znajde po svoje in naredi tako, da je zanj prav. In prav to je tisto, kar ga naredi tako junaškega in občudovanja vrednega, saj jasno ve, kdo je in kaj hoče. Hkrati pa ne gre pozabiti na njegovo neverjetno moč, ki jo ima, da lahko premaga vsakogar.

Ob prebiranju knjige se srečamo z jezikom tistega časa, kar naredi branje še bolj zanimivo. Ker naša šola stoji na kraju, kjer naj bi bival prav Martin Krpan, sem se odločila, da z učenci poiščemo odgovor in končno rešimo uganko, kaj se je skrivalo v njegovih vrečah. Pri urah kemije smo tako raziskovali, kaj je Krpan tovoril. Vse to pa smo delali kar v jeziku takratnega časa.

2 Martin Krpan

2.1 Fran Levstik

Fran Levstik se je rodil v kmečki družini v Dolnjih Retjah pri Velikih Laščah leta 1831, umrl pa je leta 1887. Bil je bister fant, kot štipendist nemškega viteškega reda se je vpisal na študij bogoslovja na Češkem. Opravljal je mnogo poklicev – od tajnika Slovenske matice, učitelja, urednika do skriptorja v ljubljanski licejski knjižnici. Kot zagrizen mladoslovenec je rušil zastarela pravila in bil pogosto v kulturnem konfliktu s staroslovenci. Njegova neuklonljivost je bila razlog za pogosto menjavo službe in zato gmotno bedo. Imel je nemirno in nestalno življenje, ki se je nadaljevalo v boju z revščino. (Štolfa, 1995)

Pisal je poezijo in prozo. Zavzemal se je za stvarno, zdravo in narodnovzgojno slovstvo. V pripovedništvu imata največjo težo Popotovanje od Litije do Čateža in Martin Krpan. Obe deli sta bili objavljeni v Slovenskem glasu leta 1858, ki je izhajal v Celovcu. Krpan ima poseben pomen v slovenskem slovstvu, saj gre za eno najboljših slovenskih umetnih pripovedk. Danes spada Krpan med otroške ali mladinske pripovedke. Kot je zapisal Anton Slodnjak v Slovenskem slovstvu, je imel Levstik, ko je to pisal, v mislih še veliko več kot le pripovedko, v mislih je imel: »/…/ zgodbo ali parabolo o večni nehvaležnosti vladarjev do požrtvovalnega in velikodušnega ljudstva.« (Slodnjak,1968: 173)

2.2 Ozadje Krpana

Fran Levstik je bil v svojem življenju ves čas povezan z literaturo in njenimi ustvarjalci, kar pomeni, da je bil seznanjen tudi s politiko tistega časa. Ta se je za naše kraje vodila z Dunaja, iz Gradca in Ljubljane. Takrat je slovensko območje spadalo pod Avstrijsko cesarstvo, ki je bilo večnarodnostno. Ker se je Levstik rodil leta 1831, je bil priča prelomnemu letu 1848 kot tudi dogodkom in razmeram pred tem. To potrjuje domnevo, da je z Martinom Krpanom želel biti narodotvoren. Leta 1848 je namreč nastal program zedinjene Slovenije. Glavna zahteva političnih programov Slovencev iz leta 1848, kot piše Pivko v Kratki zgodovini slovenskega naroda, je bila, da namesto razdrobljenosti na dežele Kranjsko, Štajersko, Primorje in Koroško tvorijo skupno kraljevino Slovenijo, v okviru Avstrijskega cesarstva, ob enakopravnosti slovenskega jezika. Žal je bila ideja utišana z Bachovim absolutizmom (1849–1859), kar je ideje o zedinjenih deželah preusmerilo na literarni parket. (Pivko, 1908) Če pogledamo datum prve objave Krpana, je bilo to ravno v času absolutizma, ko so si ljudje še bolj želeli zedinjenja. Pred letom 1848 pa lahko beremo o izčrpavanju kmeta v naših krajih, o visokih davkih, višjih kot v ostalih deželah, obveznem opravljanju tlake in pošiljanju kmečkih sinov na bojišča. Tudi Pivko v svojem besedilu piše o pomembnosti kmečkega človeka za obstoj naroda. (Pivko, 1908)

Deli zgodbe spominjajo na resnične zgodovinske dogodke ali dejstva: redne trgovske poti iz Trsta čez Kras, majhna kljuseta, tovorniki, ki so tovorili sol in Brdavs, ki spominja na Turke (Vilfan, 1963).

Zgodba se odvija v času avstrijskega cesarstva, pod katerega je takrat spadalo ozemlje današnje Slovenije. Glavne nastopajoče lahko razumemo tudi širše: Brdavs predstavlja problem, ki pesti cesarstvo, cesar je predstavnik dvora, minister Gregor predstavlja toga cesarska pravila, Martin Krpan pa ponazarja nekoga, ki z razmišljanjem zunaj okvirov reši težavo. Minister Gregor je na Krpana (kmeta) gledal kot na manjvrednega, saj mu je v zahvalo, da je premagal Brdavsa, ponujal naj na dvoru ostane kot dvorni norček:

»Cesarost, veste kaj? Vaš norec Stehàn je umrl; včeraj smo imeli osmi dan za njim, Bog mu daj nebeško luč! Stehan in Krpan, to si je nekam jako podobno. Kaj menite? Morda bi le-ta prevzel njegovo službo? Nič se ne ve. Zvitorepec je; debel je; smešen tudi, jezičen ravno tako; vse krščanstvo ga nima takega!«

Krpan odgovori: »Magister Gregor, veste kaj? Enkrat sem bil vaš bebec, dvakrat pa ne bom. Smejalo bi se malo in veliko meni in moji zarobljeni pameti, ko bi to naredil.« (Levstik, 1993: 33)

Ponosni Krpan predloga ne sprejme, saj ni njegova želja, da bi imel kaj dosti opravka z dvorom. On se želi vrniti domov, na Vrh pri Sveti Trojici, zato se modro domisli, naj mu v zahvalo dovolijo po cesarstvu tovoriti prepovedano angleško sol.

»Ampak vendar je vsak delavec vreden svojega plačila, to sem v cerkvi slišal. Če je vaša draga volja, dajte mi tedaj pismo, ki bo veljavno pred vsako duhovsko in deželsko gosposko; pa tudi svoj pečat morate udariti, da bom brez skrbi nosil angleško sol po svetu. Če mi to daste, naj bom ves malopridnež, kolikor me je pod klobukom, ako vam bom kdaj kaj opotikal, dokler bom tovoril!« (Levstik, 1993: 34)

Bistroumno s tem obrne vlogo podrejenega kmeta sebi v prid in se izpogaja za dovoljenje, da sme tovoriti blago, ki je sicer prepovedno. S tem se kaže, da je morda pametnejši od samega cesarja in ministrov. In kot pravi Milan Jazbec, bi bil Krpan po svojih sposobnostih lahko zgled za uspešnega diplomata. Pravi diplomat je uspešen pri pogajanjih in prav to beremo pri Krpanu.

2.3 Jezik

»Petnajst Brdavsov za malo južino, to je meni toliko, kolikor vam kamen poriniti čez lužo, ki jo preskoči dete sedem let staro; samo varite, da me ne boste vodili za nos!« (Levstik, 1993: 13)

Tako polno prispodob je besedilo Martina Krpana. Najdemo besede in frazeme, ki jih uporabljamo še danes – 'voditi za nos' pomeni nekomu lagati. Nekatere pa so že malo pozabljene oziroma so jih nadomestile druge besede. Kot npr. 'mala južina' je nekoč pomenila popoldansko malico in 'samo varite' bi danes pomenilo samo pazite. Ali pa še en podoben primer, kako sočne so Krpanove besede, ko minister Gregor izve, da tihotapi prepovedano sol. Minister naroči, naj ga hitro primejo in zaprejo:

»Kdo me bo? Morda vi dolgopetec, ki ste suhi kakor raženj; ki je vas in vašega magistrovanja z vami komaj za polno pest? Z eno samo roko vas porinem čez svetega Štefana streho, ki stoji sredi mesta! Nikar praznih besed ne razdirajte!« (Levstik, 1993: 34)

Začudenju sledi barvit opis ministra Gregorja. Suh kakor 'raženj' – palica, z dolgimi nogami – 'dolgopetec', tako suhljat, ravno za eno Krpanovo pest, in tako lahek, da ga z lahkoto vrže čez cerkveni zvonik. Opozori ga, naj pomisli, kaj govori, in naj ne govori nekaj, kar ni res – 'praznih besed'.

Tudi Josip Vidmar v Zbranih delih opazi, da stavki iz Krpana postajajo malodane pregovori in prehajajo kot rekla, ki so skovana za večno, v vsakdanje živo občilo slovenskega inteligenta in ljudstva (Levstik, 2014).

3 Sol v Krpanovi vreči

Veliko se je ugibalo, kaj je imel Krpan v svojih vrečah. Je Levstik z angleško soljo mislil dobesedno sol? Morda pa je želel predramiti svojega bralca in mu sporočiti, da mora imeti nekaj 'soli v glavi'. Torej, naj se predrami in doume, kaj se dogaja z njegovim položajem v cesarstvu. Kot je Krpan cesarju priznal, mu ni vedno govoril resnice.

»Jaz pa za bruse in kresilno gobo ravno toliko. Takrat, veste, vam nisem bil resnice povedal, kar mi je še zdaj žal. Angleško sol sem prenašal.« (Levstik, 1993: 33)

Kot je zapisal Hladnik, ko je razmišljal zakaj je Levstik izbral ravno sol? Res, da je bil to za tiste čase pomemben konzervans a meni, da če bi jo Krpan švercal le zato, da bi njegovo ljudstvo z njo konzerviralo jedi, bi opravila pomembno narodnogospodarsko nalogo. Ker pa smo se naučili, da je treba pri branju preseči dobesednost, poskusimo s premislekom, kaj še bi sol lahko konzervirala, če razumemo Krpana kot enega temeljnih besedil nacionalne literature, to je kot besedilo, ki na metaforičen način artikulira in usmerja nacionalno usodo. (Hladnik, 2011)

V teh časih je bilo namreč prepovedano tovoriti sol. Na dvorih so jo imeli spravljeno in zastraženo, ker je bila od nekdaj to neke vrste strateška surovina. Za njo so bile tudi visoke dajatve in je bila namenjena samo določenim posameznikom in veljakom. To je bila v tistih časih tako dragocena snov, da so ji rekli belo zlato. Ker ni bilo hladilnikov ali zamrzovalnih skrinj, je bil to edini način konzerviranja hrane (mesa, rib, zelenjave). Prav mogoče je, da je Krpan res tovoril angleško sol, saj so tovorne ladje iz Anglije plule do Istre, od tam pa so sol tihotapili naprej po celini. Kot je zapisal Anton Slodnjak v spremnem besedilu k Levstikovim Dramatičnim spisom:

»V tem izrazu se skriva najbrž ljudski spomin na celinsko zaporo za francoske Ilirije (1809–13), ko je bilo uvažanje angleškega blaga v naše kraje ostro prepovedano. Angleška sol je v naši povesti toliko kot tihotapska sol. Krpan je najbrž prenašal benečansko sol iz Kopra, ki je bila cenejša kot avstrijska sol iz tržaške okolice.« (Levstik, 1955: 63)

Vsekakor ne moremo biti prepričani in sta obe različici mogoči. V vrečah Krpana pa ni bila le sol. Ko se je takratni popotnik odpravil od doma proti morju, je seboj nesel dobrine s celine in jih tam zamenjal ali prodal. Iz notranjosti Kranjske proti primorju so tovorniki prenašali izdelke domače obrti in kmetijske dejavnosti: mesnine, mast, kože usnje, med, vosek, les, sukno, platno itd. (Petrič, 2011)

Danes je angleška sol trivialno ime za kalijev nitrat, znan tudi kot soliter. Tega se uporablja kot sestavino črnega smodnika in umetnih gnojil. Sol je, kot smo že omenili, Levstik izbral z namenom in ne gre za naključje, na sol moramo gledati tudi metaforično.

4 Sol v kemiji

Pri kemiji v 8. razredu se seznanimo s kuhinjsko soljo, saj je prav ta snov tipičen predstavnik vseh soli. Poznamo namreč še veliko različnih vrst soli, zato moramo sol, ki jo uporabljamo doma za kuhanje, ločiti od ostalih soli prav s pridevnikom 'kuhinjska'. Pridobivamo jo lahko iz morja na solinah, npr. v Sečovljah, ali iz slane rude v rudnikih, kot je v Salzburgu. Ker jo učenci uporabljajo v vsakdanjem življenju, predhodno že poznajo nekaj njenih značilnosti (videz, topnost, uporaba).

Kuhinjska sol je ionska snov, saj je sestavljena iz ionov. Konkretneje iz natrijevih (Na^+) in kloridnih (Cl^-) ionov. Od tod tudi strokovno ime zanjo, natrijev klorid oziroma zapisano s kemijsko formulo NaCl. Po učnem načrtu se na primeru kuhinjske soli učimo lastnosti ionskih kristalov:

- Pri sobnih pogojih so v trdnem agregatnem stanju.
- Imajo visoka tališča in vrelišča.
- Mnogi se dobro raztapljajo v vodi.
- Električni tok prevajajo v talini in raztopini, ne pa tudi v trdnem agregatnem stanju.

Ko kuhinjsko sol segrejemo na temperaturo tališča, 801° C, se stali in postane tekoča, tedaj temu rečemo talina. (Smrdu, 2020)

5 Praktično delo

Učenci vedno radi delajo poskuse pri kemiji, saj se pri tem pravzaprav največ naučijo. Izkustveno pridobljeno znanje je najbolj trajno in nam olajša razumevanje. Z učenci smo zato to snov obravnavali prek samostojnega izvajanja poskusa. Najprej smo v uvodu preverili, ali morda že vedo, kaj je Martin Krpan tovoril v vrečah. Odgovori so bili po pričakovanjih različni, od soli in smodnika do kresilnih gob. Učenci so kot vedno naprej prejeli delovni list (Priloga 1) z navodili za delo, vendar je bil tokrat napisan v enakem jeziku kot če bi prebirali Martina Krpana. Prav zato so imeli priloženo tudi razlago pojmov (Priloga 2) za razvozlavanje starih, pozabljenih besed. Učenci so besedilo prebrali, nato pa zapisali navodila za poskus ob pomoči priloženega delovnega lista (Priloga 3). Skupaj smo nato preverili, ali razumejo, kaj morajo na vsaki postaji narediti.

Sledila je izvedba poskusov po skupinah, ki so krožile po razredu od postaje do postaje. Vsaka postaja se je ponovila dvakrat, tako da je delal celoten oddelek naenkrat. Skupine so bile 3- ali 4-članske. Postaje so bile opremljene s slikovnimi navodili in z vsemi potrebnimi pripomočki (Priloga 4). Imeli smo 4 postaje:

- merjenje električne prevodnosti vodne raztopine soli,
- ugotavljanje temperature tališča,
- ogled električne prevodnosti taline,
- merjenje električne prevodnosti ionske snovi v trdnem agregatnem stanju.

Na delovnem listu (Priloga 3) so med poskusom beležili sprotna opažanja. Ob koncu dela smo skupaj prek metode pogovora preverili, kaj so opazili, in razložili, zakaj je tako. Pri posamezni postaji so opazili značilnosti ionskih snovi:

- postaja – Ugotovijo, da ionske snovi, raztopljene v vodi, prevajajo električni tok.
- postaja – Ugotovijo, da imajo ionske snovi zelo visoka tališča, saj se pri segrevanju snov ne spremeni.
- postaja – Spoznajo, da tudi talina soli prevaja električni tok.
- postaja – Ionske snovi v trdnem agregatnem stanju ne prevajajo električnega toka.

5.1 Odzivi učencev

Ker je bila ura medpredmetno zastavljena, kot povezava med slovenščino in kemijo, so bili učenci na začetku negotovi in začudeni, kaj bomo to uro sploh delali. Na takšen način namreč poskusa v šoli še nismo izvedli. Ko so prejeli navodila zanj (Priloga 1), ki so bila zapisana v jeziku Martina Krpana, je to pri njih izzvalo nekaj začudenja in tudi smeha. Presenetilo jih je, ker je bilo besedilo zapisano v domačem jeziku in z veliko narečnimi besedami, saj jih običajno spodbujamo k rabi knjižnega jezika. Smešna se jim je zdela primerjava 'se vleče kakr kurja čreva'. Mnogo besed niso znali prebrati, so jih narobe naglasili ali pa so menili, da so napačno zapisane, npr. 'najnaprvo', 'varite'. Marsikatere so jim bile zelo domače, spet druge popolnoma tuje. Pri razvozlavanju besedila so se zelo zabavali, kar se je videlo po njihovem govoru. Kmalu se je v razredu govorilo, kot bi bili v Krpanovih časih. Ko so prejeli razlago pojmov (Priloga 2), so hitro razumeli besedilo, o ostalem pa so sklepali iz vsebine. Učencem je bila tema blizu, zato je hitro stekel pogovor tudi o tem, kaj je Krpan tovoril v vrečah. Prepoznali so ga kot junaka, ki je močan in nepremagljiv. O tem, kako mu je uspelo cesarja nagovoriti k podpisu listine, ki mu je dovolila tovoriti nekaj prepovedanega, pa niso razmišljali. Vprašali smo se, kako bi to zgodbo prenesli v današnji čas. Bistveno vprašanje pa je bilo, zakaj je tovoril ravno sol. Drugačen način dela jim je bil všeč, zelo se uživali in se mimogrede tudi učili. Povedali so, da jim je tak način dela všeč in da bi ga z veseljem ponovili.

Tudi zame je bil to velik korak v neznano, saj sem morala natančno prebrati Krpana in poiskati besede, ki bi jih lahko uporabili za poskus. Poučila sem se tudi o ozadju zgodbe, da sem znala učencem predstaviti pomen tega dela za Slovence. Vse podatke sem preverila večkrat, saj na področju literature nisem tako suverena kot na področju kemije.

6 Zaključek

Ugotavljam, da sem si za delo izbrala literarno delo, ki je zelo večplastno, kar samo kaže na genialnost Levstika. Ob prebiranju besedila sem spoznala, kako je Levstik neopazno krepil narodno zavest, kako je opogumljal sonarodnjake ter jim pridržal zrcalo v upanju, da bodo videli ponosnega Slovenca, ki je bister in sposoben kmet. Morda je prav zato Martin Krpan tako priljubljeno delo, ker je pisan prav za nas, ki potrebujemo spodbudno besedo, da se zavemo svoje vrednosti. Prav gotovo je delo zanimivo tudi zaradi Krpanovega nabrušenega jezika. Besedilo je 'žmohtno' in ves čas zelo slikovito. Ob koncu dela sem ugotovila, da so bili učenci zelo veseli in ponosni, da sem jim predstavila snov ob pomoči njihovega domačega junaka. Pri prebiranju besedila so se zelo zabavali in jim je spodbudilo domišljijo. Eden izmed oddelkov je potem do konca ure govoril v jeziku Krpana, tako jih je navdušilo besedilo.

7 Viri in literatura

Hladnik, Miran (2002): Pa začnimo pri Krpanu. *Sodobnost*, letnik 66, št. 2, str. 227–237. Pridobljeno 29. 8. 2023 s spletne strani: http://lit.ijs.si/krpan.html.

Levstik, Fran (1955): *Dramatični spisi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Levstik, Fran (1981): *Kerpàn z Verha*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Levstik, Fran (1993): *Martin Krpan*. Ljubljana: Založba Karantanija.

Levstik, Fran (2014): *Zbrana dela* [Elektronski vir]: Nova Gorica: Eno. Pridobljeno 19. 10. 2023 s spletne strani: http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-OX47OUNZ/a2530730-6fe8-4bda-b4f0-2cccd38694cb/PDF.

Petrič, Slavko (2011): *Boj za Krpanovo dediščino*. Postojna: samozaložba.

Pivko, Ljudevit (1908): *Kratka zgodovina slovenskega naroda: slovenski mladini v pouk*. Ljubljana: D. Hribar. Pridobljeno 19. 10. 2023 s spletne strani: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-9PUY1DEE.

Slodnjak, Anton (1968): *Slovensko slovstvo. Ob tisočletnici Brižinskih spomenikov*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Smrdu, Andrej (2020): *Od atoma do molekule. Učbenik za kemijo v 8. razredu osnovne šole*. Ljubljana: Jutro.

Štolfa, Darinka (1995): *Slovenski esej*. Ljubljana: Karantanija.

Vilfan, Sergij (1963): K zgodovini kmečkega kupčevanja s soljo: (gospodarsko-pravne podlage povesti o Martinu Krpanu). *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, letnik 11, zvezek 1, str. 1–12. Pridobljeno 30. 8. 2023 s spletne strani: http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-FV3MOS6X/b378c625-954c-4c2f-81aa-217cedb6617f/PDF.

8 Priloge

- **Priloga 1**

KAJ JE MARTIN KRPAN TOVORIL V VREČAH?

A kaj v vrečah nosim, te zanima? No, ker ste mi tak lep kip sredi mesta postavili, pa vam povem. Naredi tako, kot ti pravim, pa boš vedel, ako ti ni pamet zarobljena.

Najnaprvo si mizo prazno pripravi, da se ti kaj ne izpridi. Bog te obváruj! Zdej pa se dela polotimo.

Tako ti povem, to, kar jaz u vrečah nosim, se u vodi jaku dobro topi. Ako pa notri baterijo postaviš, ti pa žarnica ku eno sonce zasije nad gorami. Če pa staviš ta beli prah u vročo skledo, se pa še izpridit neče.

1. POSTAJA

   Skledo za pol poliča veliko vzemi in vanjo vodo natoči pa vari, da mimo ne uide. Ne umišljaj dolgo pa eno žlico tega prahu not utresi. Žlico zasukaj, da se prah in voda jako pomešata. Brž deni tisto čudo notri, ki ji baterija pravite, in varej, da je ne izpridiš. Če ne, te z eno samo roko porinem čez svetega Roka streho, ki stoji sredi mesta!

2. POSTAJA

   Skledo močno segrej. Tedaj, ko bo močno vroča, pa ta prah gor postavi. Pa daj malo potrpi. Pokaj moraš potrpet, me prašaš. Vem, da se vleče kakr kurja čreva, ali jaz pravim, bolje drži ga, kakor lovi ga.

3. POSTAJA

   Zdej pa na tisito stvari, ki gor igrice špilaš, pojdi. Vem jaz za igrice, ne mene skušaj za nos vodit. Tako početje tudi ne bilo zdravo, bi ti glavo vzel, tako kot sem jo Brdavsu. Poglej si tiste slike, ki gor plešejo. Al vidiš, kako žarnica ku eno sonce zasije nad gorami?

4. POSTAJA

   Tekisto bel prah vzemi pa brž deni tisto čudo notri, ki ji baterija pravite. Al vidiš, kako žarnica ku eno sonce zasije nad gorami? Bosa je ta!

- **Priloga 2**

Razlaga pojmov

Bosa je ta! – To ni res.
pokaj – zakaj
varite – pazite
polič – 0,75 l
tekisto – prav tako
seženj – dolžina 1,8 m
koga drugega – kaj pa drugega
Kaj deš ti?– Kaj ti praviš?
tedaj – takrat
zasukne – obrne
najnaprvo – najprej
jako – zelo
Sej bi tudi ne bilo zdravo. – To ne bi bilo pametno.
mala južina – popoldanska malica
voditi za nos – lagati
če bog da – če bo dano
doma za pečjo – na varnem
vleče kakr kurja čreva – dolgočasno
suh kakor raženj – zelo suh človek
v zobe vreči – oporekati nekomu
Bolje drži ga, kakor lovi ga. – Pazi na tisto, kar imaš.
kakor bi otroka v zibel deval – lahkotno
pamet zarobljeno imeti – biti neumen

- **Priloga 3**

KAJ JE MARTIN KRPAN TOVORIL V VREČAH?

1. Kako je Krpan, v drugem odstavku, opisal snov?

_____

_____

2. Zapiši navodila za 1. postajo.

_____

_____

Opažanja in ugotovitve po poskusu.

3. Zapiši navodila za 2. postajo.

_____

_____

Opažanja in ugotovitve po poskusu.

4. Zapiši navodila za 3. postajo.

_____

_____

Opažanja in ugotovitve po poskusu.

5. Zapiši navodila za 4. postajo.

_____

_____

Opažanja in ugotovitve po poskusu.

- **Priloga 4**

Postaja 1

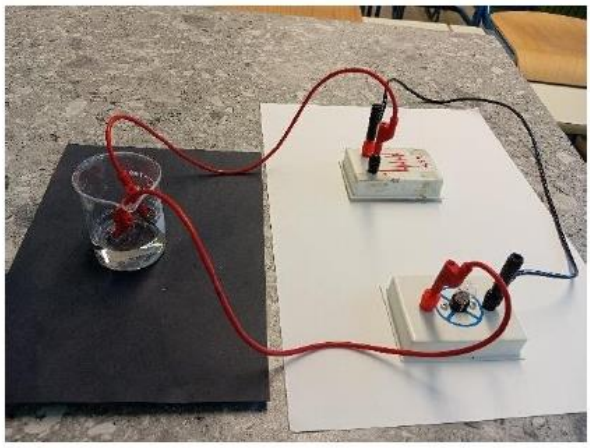

Postaja 2

Postaja 4

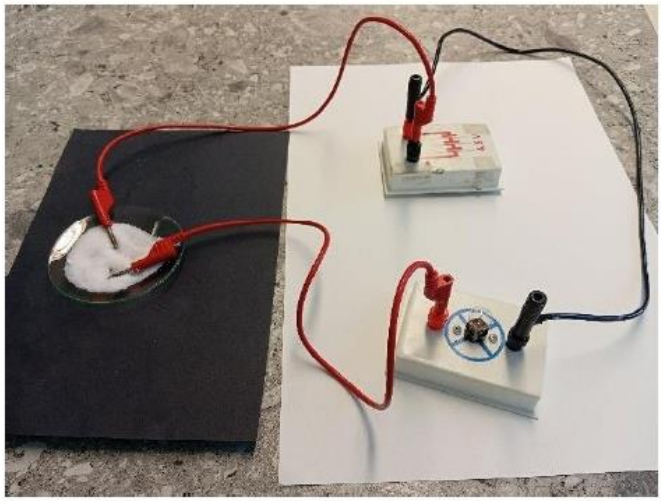

GLEDALIŠKA DEJAVNOST V OSNOVNI ŠOLI KOT ORODJE VZPODBUJANJA NARODNE ZAVESTI

THEATRE ACTIVITY IN PRIMARY SCHOOL AS A TOOL FOR PROMOTING NATIONAL AWARENESS

✍ **Daša Joželj Kranjc** *(dasa.jozelj-kranjc@os-cerknica.si), prof. slovenščine in ruščine, poučuje slovenščino na OŠ Notranjski odred Cerknica. Ima dolgoletne izkušnje z vodenjem dramskih skupin in pevskih zborov.*

Slovenija

Povzetek

Pri izbirnem predmetu *gledališki klub* in *interesni dejavnosti dramski krožek* skušamo predstaviti slovenščino kot del svetovnega nabora jezikov, povsem enakovrednega vsem ostalim, hkrati pa se zavedamo vpliva, ki ga imajo na naš jezik tuji jeziki. Skupaj z otroki ustvarjamo predstave, s katerimi želimo približati slovensko književnost javnosti, predvsem mladini. Na ta način poudarjamo narodno-povezovalno vlogo slovenščine ter krepimo zavest pripadnosti narodu in deželi, v kateri živimo. Na kratko predstavljam gledališče in razvoj gledališča, nato pa se osredotočim na predstavo *Županova Micka* Antona Tomaža Linharta, ki smo jo izvedli v dramski skupini OŠ Notranjski odred Cerknica. Ob tem smo v skupini raziskovali svoj odnos do slovenščine in tujega jezika ter igro tudi jezikovno posodobili.

Abstract

In the elective subject theatre club and extra-curricular activity drama club, we aim to present Slovenian language as part of the global array of languages, entirely equal to all others. At the same time, we are aware of the influence that foreign languages have on our own language. Together with students, we create performances in order to bring Slovenian literature closer to the public, especially to young people. In doing so, we emphasise the nation-confirming role of Slovenian and strengthen the sense of belonging to the nation and the land in which we live. In the paper, I briefly present theatre and the development of theatre in Slovenia, and then I focus on the performance of Anton Tomaž Linhart's play "Županova Micka" by drama club of Notranjski odred Cerknica Primary School. The students in the drama club explored their attitude to Slovenian and foreign languages and updated the play linguistically.

Ključne besede: aktualizacija, dramska skupina, gledališče, jezik, narodna zavest, predstava.

Keywords: actualization, theatre club, theatre, language, national consciousness, performance.

1 Uvod

Živimo v času, ko lahko rečemo, da jeziki malih narodov (z vidika števila naravnih govorcev) v jezikovno-kulturnem prostoru predstavljajo redkost in kot taki neizmerno bogatijo ta svet. Mednje spada tudi slovenščina. Zato je tako pomembno, da svoj jezik negujemo, se zavedamo njegove vloge, ga prenašamo na mlajše rodove.

Ljudje smo bitja, ki smo ustvarjena za to, da se povezujemo, si širimo obzorja, med seboj komuniciramo in razvijamo čut za estetiko. Dokaz za to je bogata ljudska dediščina ki ga imamo Slovenci. Ljudske bajke, pripovedke, pravljice, takšne in drugačne pesmi izražajo razumevanje posameznih zgodovinskih dogodkov, želje in hrepenenja naših prednikov. S pomočjo raziskovanja ljudskih besedil danes spoznavamo njihov način življenja, vrednote in tudi medsebojne odnose. Tako lahko vse to prenašamo v svoje življenje, o tem učimo mlajše rodove. Narod brez svojega jezika in kulture ne more obstati. Zavedati se moramo pomena svoje zgodovine, svojega jezika in ga negovati, saj je dokaz, da smo.

Vse to lahko in moramo početi tudi v osnovni šoli. Z uvedbo devetletne osnovne šole smo v šolski prostor vnesli kar nekaj sprememb, med katerimi bi rada izpostavila izbirne predmete, ki jih učenci izberejo na podlagi svojih lastnih interesov in želje po odkrivanju novega znanja. Eden izmed izbranih predmetov na naši šoli je tudi gledališki klub, ki nadgrajuje predmet slovenščina ter se povezuje tudi z drugimi predmeti, npr. likovno in glasbeno umetnostjo. (Mohor in Saksida, 1998)

Sodobna pedagogika se trudi, da bi s pomočjo gledališča in estetike mladega človeka vzgojila v celovito in harmonično osebnost, saj združuje vrsto estetskih disciplin, kot so literatura, deklamacija, igra, pantomima, ples, glasba …

»S pravilno gledališko vzgojo v otroku krepimo samozavest, ga učimo javnega nastopanja, pravilne izgovorjave, lepega izražanja, krepimo njegovo domišljijo, iznajdljivost in čut za opazovanje, odgovornost in disciplino.« (Ahačič, 1968: 11)

Z uvedbo tega izbirnega predmeta in s tradicijo šolskega gledališča oziroma dramskih skupin v šolah tako pedagogi vztrajno sledijo ciljem, ki mlade pripravljajo na življenje.

2 Kaj je gledališče?

»Gledališče je področje igralskih umetnosti, ki se ukvarja z igranjem zgodb pred občinstvom s pomočjo govora, giba, glasbe, plesa, zvoka in z razkošno predstavo oziroma z enim ali več elementi drugih igralskih umetnosti. Poleg standardnega pogovornega sloga se lahko gledališče izvaja tudi v drugačnih oblikah, kot so opera, balet, mimika, kabuki, kitajska opera, lutkovno gledališče, glumaška igra, improvizacijsko gledališče, kabaret ali pantomima.

Gledališče je predvsem kraj predstave, praznovanja, rituala, a hkrati tradicija in šola o tem, kako prenašati ideje, pripovedi in izročilo množičnem občinstvu.« (Gledališče, b. d.)

Bratko Kreft v enem izmed svojih govorov navaja besede slovitega slovenskega gledališkega umetnika Josipa Nollija, ki je v svoji Priročni knjigi za gledališke diletante zapisal, da je gledališče najlepša iznajdba človeškega duha, ono je šola vseh šol, ki je odprta vedno, da bi človek hodil v njo, spoznaval sebe, ljudi in življenje sploh, da bi poznal vedno bolj žlahten na srcu in duhu v svoj in druzih blagor … (Kreft, 1968)

3 Razvoj gledališča

Zametki segajo v čas starodavnih civilizacij (verski obredi v čast bogov – zmaga, mir, lepo vreme …). Ideja o gledališču kot obliki razvedrila se je pojavila v antični Grčiji (6. st. pr. n. št.). Uprizarjali so komedijo, tragedijo in satiro. Komedija na šaljiv način predstavlja človekove napake, tragedija prikazuje nesoglasja med bogovi in ljudmi, satira pa s posmehom kritizira človeško družbo. Predstava je bila sestavljena iz dialoga igralcev, petja in plesa zbora. (Gledališče, razkrij se!, 2014)

Gledališče se je spremenilo z izumom tiska in pojavom renesanse. Pojavi se Commedia dell' arte v Italiji ter renesančno gledališče s Shakespearom in Marlowom v Angliji. Sprememba, ki jo je vredno omeniti v zvezi ste, je ta, da v tem času gledališče postane plačljivo. (Gledališče, b. d.)

Na našem, slovenskem ozemlju je situacija povsem drugačna. Kot v svoji knjigi Slovenska gledališka pot pravi Štefan Vevar, lahko na podlagi najdb in terena sklepamo, da je bilo v času rimskih provinc v Emoni (današnja Ljubljana) rimsko gledališče. Za nas je to pomembno z vidika možnosti obstoja te dejavnosti, čeprav še pred naselitvijo Slovanov oz. Slovencev. (Vevar, 1998: 11–12)

Prve omembe gledališke dejavnosti na naših tleh v pisnih virih segajo v obdobje reformacije in protireformacije. V Kroniki jezuitske gimnazije v Ljubljani iz leta 1598 se je ohranilo poročilo o uprizoritvi biblijske igre Izakova daritev, ki da je boljša od protestantske. (Vevar, 1998: 13)

Prvo pravo gledališče na Slovenskem je bilo jezuitsko gledališče, ki je uprizarjalo svetopisemske prizore v latinščini in nemščini. Najpomembnejše dramsko delo tistega časa je Škofjeloški pasijon iz leta 1721, patra Romualda. Zapisan je v treh jezikih, in sicer v nemščini (režijska navodila), latinščini (naslovi prizorov in imena oseb) ter v slovenščini (replike oseb). Ob tem velja omeniti, da se uprizoritve tega dela še danes vsaki dve leti izvajajo v Škofji Loki, mestu z bogato kulturno zgodovino. Kot take nam nudijo vpogled v dojemanje besedila ljudi tistega časa. (Vevar, 1998: 14)

To nas privede do časa razsvetljenstva, ko se je okrepilo meščanstvo. Že leta 1765 v Ljubljani ustanovijo Stanovsko gledališče, v katerem pa nastopajo nemške in italijanske skupine.

Naši izobraženci so želeli slovensko besedo uveljaviti v vseh sferah življenja, tudi v gledališču. Žiga Zois je skušal s svojim delom, vplivom in razumom vzbuditi narodno zavest med rojaki in kot tak navdušil Antona Tomaža Linharta, da je napisal prvo slovensko komedijo z naslovom Županova Micka, ki ji je sledila še komedija Ta veseli dan ali Matiček se ženi. Obe sta nastali kot izvirni predlogi, kar pomeni, da jih je povzel po tujih predlogah in priredil za domače razmere. V njih je želel pokazati življenje slovenskega človeka, njegov karakter in jezik. (Vevar, 1998: 17–18)

Po smrti Zoisa in Linharta pri nas z izjemo ljudskega odra na Koroškem, ki ga je ustanovil Andrej Šuster - Drabosnjak pride do daljšega zastoja razvoja slovenskega gledališča. Vzroke za to je iskati v družbenih razmerah (Bachov absolutizem) in premajhni narodni zavesti slovenskega meščanstva. (Vevar, 1998: 20)

Situacija se spremeni, ko leta 1867 v Ljubljani ustanovijo Dramatično društvo, ki želi ustanoviti stalno slovensko gledališče. Z raznimi pristopi (razpis nagrade za izvirno tragedijo in izvirno dramo, gledališka šola, prve gledališke publikacije, zbirka gledaliških iger) v 25 letih uprizorijo kar 477 predstav. (Vevar, 1998: 21–24)

V letih od 1892 do 1918 se je slovensko gledališče zasukalo v smer profesionalizma. V tem času na odru nastopajo prvi znani slovenski igralci, kot so Josip Nolli, Ignacij Borštnik, Avgusta Danilova in drugi. Omeniti je treba tudi Frana Govekarja, prvega poklicnega ravnatelja gledališča. (Vevar, 1998: 28–29)

Gledališka dejavnost nastaja tudi po drugih slovenskih mestih. Leta 1902 ustanovijo Dramatično društvo v Trstu, 7 let kasneje še v Mariboru. (Vevar, 1998: 33)

Sledi obdobje med obema vojnama, v katerem se slovensko gledališče približa evropskim umetniškim tokovom realizmu, naturalizmu, simbolizmu. Tako je delež poglobljenega umetniškega repertoarja kmalu enakovreden trivialnim delom. (Vevar, 1998: 39)

V tem času je nastalo še nekaj drugih, manjših gledališč v Ljubljani (Ljudski oder, Šentjakobski oder …) in drugih manjših mestih. Po prvi svetovni vojni ustanovijo Narodno gledališče v Mariboru. (Vevar, 1998: 44)

Delovanja slovenske kulture na odru ni zaustavila niti druga svetovna vojna, saj je na osvobojenem ozemlju v Beli krajini delovalo Slovensko narodno gledališče.

Po drugi svetovni vojni leta 1945 ustanovijo Akademijo za igralsko umetnost, današnjo AGRFT, 1963 ponovno oživijo gledališče v Trstu. Nastane tudi Mestno gledališče ljubljansko, Slovensko mladinsko gledališče, Prešernovo gledališče v Kranju. (Vevar, 1998: 55)

Slovenski odri so kraj številnih uprizoritev svetovno priznanih avtorjev in kot taki s kvalitetno igralsko zasedbo, režiserji, dramaturgi in ostalimi ustvarjalci enakovredno stopajo ob bok drugim evropskim gledališčem.

4 Županova Micka v izvedbi dramske skupine OŠ Notranjski odred Cerknica

Na naši šoli sem že več let mentorica gledališkim skupinam in učiteljica izbirnega predmeta gledališki klub. Moj cilj je, da učenci 8. in 9. razreda (14–15 let) pri teh urah spoznavajo različna dramska dela, ustroj gledališča kot takega, predvsem pa, da se sami preizkusijo v ustvarjanju. Otroke skušam postopno pripeljati do tega, da v čim večji meri soustvarjajo predstavo, najsi bo to z izbiro kostumografije, glasbe, luči ali pa celo s pisanjem igre kot take od začetka.

Ker smo pri pouku slovenščine obravnavali komedijo A. T. Linharta, so otroci izrazili željo, da bi jo tudi uprizorili, saj so se zavedali pomena tega dela za slovensko književnost, predvsem pa za narodno zavest Slovencev v času razsvetljenstva in kasneje. Tudi sami ugotavljajo, da je bil za nas največji korak naprej ravno to, da je bila igra v celoti v slovenskem jeziku. Jezik kot temelj narodne identitete, kot sredstvo, s katerim dokazujemo, od kod smo in kateremu narodu pripadamo. Materni jezik je bil in bo največje bogastvo posameznika, saj nam omogoča, da izrazimo še tako skrita čustva, v njem sanjamo, se z njim sporazumevamo, ustvarjamo medsebojne vezi in občutek slišanosti v svetu.

Težava današnjega sodobnega sveta je ravno v tem, da v jezike, sploh jezike malih narodov vdirajo nove besede, prevzete iz tujih jezikov. Kamorkoli se obrnemo, smo v stiku s tujimi jeziki. Hkrati pa se zavedamo reka, ki pravi »Več jezikov znaš, več veljaš.«

Naučiti otroke sprejeti realnost, a hkrati nikakor ne pozabiti na to, kar nas determinira, kar nas umešča v svetovni kulturni prostor, je zagotovo eden od pomembnejših ciljev, ki jim sledimo odrasli.

Kot v svojem delu navaja Draga Ahačič, je »gledališče, ko se je odreklo svoje prvotne obrednosti in se začelo ukvarjati s problemi človeka in človeške družbe, tej svoji novi vsebini izoblikovalo tudi novo umetniško funkcijo, da kaže čednosti njene poteze, pregrehi njeno podobo, svojemu času in družbi njeno obliko in odtis.« (Ahačič, 1968: 7)

In ravno to je bila za nas iztočnica, da v svoji interpretaciji Županove Micke občinstvu pokažemo svet, v katerem živimo, in dokažemo, da je gledališče oblika, s pomočjo katere nam je to lažje in zanimivejše.

Ker je bila to skupina, ki je v dramskem krožku sodelovala že več let (7–8), hkrati pa so obiskovali tudi izbirni predmet gledališki klub, je bilo delo meni kot mentorici olajšano, saj smo osnove gledališča že poznali. Individualne in skupinske vaje za sproščanje, obvladovanje prostora in telesa so uvodoma delali že sami, saj smo pred Županovo Micko s to skupino uprizorili že 7 različnih predstav. Tudi pojmi scenografije, kostumografije, didaskalij, prostora kot takega, igre in vloge so jim bili že znani. Tako smo se res lahko poglobili v besedilo.

Že ob prvem branju so se pojavile ideje, da bi jo posodobili, saj jim slovenski jezik tistega časa ni bil blizu. Olajševalna okoliščina za nekatere je bila ta, da njihovi starši v svoji vsakdanji govorici še vedno uporabljajo izraze, kot so 'šribar', 'šporhet', in so to razumeli. Vseeno pa je stavčna struktura in precej narečno obarvan jezik tistim, ki so se v naš kraj priselili iz drugega narečnega okolja, povzročal več težav. Sami so ugotovili, da doma ljudje pogosto ne govorijo več v narečju, temveč je njihov jezik bližji knjižni pogovorni različici. Poleg tega mladi uporabljajo veliko besed iz tujih jezikov, predvsem angleščine in hrvaščine oz. srbščine, saj so le te del mladostniškega slenga. Ob tem se jim je pojavilo vprašanje, kako bi dosegli to, da bi jih razumeli vsi učenci naše šole (predstava je bila v prvi vrsti namenjena njim). Ali bi morali vse govoriti v knjižni pogovorni različici? Ugotovili so, da po vsej verjetnosti svojega cilja ne bi dosegli do te mere, kot so si ga zastavili. To je bilo, da gledalci

v predstavi uživajo in se s kakšnim od junakov poistovetijo. Hoteli so, da bi njihova predstava delovala sodobno, ne glede na datum nastanka (1789–1790). Sodoben pridih predstave, stare več kot 200 let, se jim je zdela težka, ne pa nemogoča naloga.

Po poglobitvi v karakterje posameznih oseb so učenci predlagali, da bi karakterizacijo posameznega junaka, kot ga vidijo in razumejo sami, še podkrepili z izbiro jezika. Poudariti so želeli vrline in vrednote slovenskih junakov, to je Micke, Anžeta in Jake. To so storili tako, da so jih popolnoma enakovredno, ne glede na gmotni ali družbeni položaj ob bok postavili pripadnikom nemškega naroda. Zato so ti liki govorili zgolj v slovenščini. Tako so še dodatno pokazali, da so ponosni na svoje korenine in to, od kod prihajajo. S tem so sledili misli, ki jo v svojem delu zapiše Kalan, »da je Linhart izpovedal takrat revolucionarno demokratično misel: naše kmečko ljudstvo se hoče otresti miselnosti pasivnega, zaostalega tlačana ter se vzdigniti na položaj svobodnega, polnovrednega človeka.« (Kalan, 1979: 101)

Slika 1: Učenci pri jezikovni predelavi besedila (foto: arhiv avtorice).

Slika 2: Jaka, Micka in Anže (foto: Tine Šubic).

Naslednji korak je bil izbor tujega jezika za ostale junake. Učenci so izbirali jezike glede na odnose med posameznimi karakterji in svoj stik s tujimi jeziki.

Slika 3: Šternfeldovka in Micka (foto: Tine Šubic).

- **Primer predelave besedila 1**

Za gospo Šternfeldovko so izbrali mešanico slovenskega in nemškega jezika, saj je skušala pomagati Micki, hkrati pa je bila pripadnica nemškega oziroma avstrijskega plemstva.

Tretji nastop

Šternfeldovka, zraven prejšnji

Šternfeldovka: Das ist diesest Haus. — Eine dekle tukaj? —Županova Micka, ja? — Kako je zamišljena! — (*Stopi počasi za Micko, zagleda prstan, z zaljubljeno jezo.)*

Micka: Rekel si, da boš prišel ob osmih. (*jezno*) Ob osmih! — To si mi obljubil — Če ne boš držal obljube … — Sonce bo kmalu zašlo. — (*Okoli pogleda, zagleda Šternfeldovko, zavpije in pusti prstan pasti.)*

Šternfeldovka: *(prstan hitro pobere)* Meine liebe, imaš strah? — Sej bo prišel, ob osmih bo pri-šel — Ojoj, kaj je to za en schöen prstan! *(Na strani.)* O ti goljuf nesramni!

Micka: Vrnite mi ga! Kaj vendar počnete?!

Šternfeldovka: *(zase)* Das ist mein! — *(proti Micki)* Moj prstan! Nesrečni človek! — Tukaj je! Meine Name.

Micka: Vrnite mi ga!

Šternfeldovka: Deine liebe, kajne?

Micka: Moj ljubček, ja. Prosim, dajte mi moj prstan!

- **Primer predelave besedila 2**

Monkof se jim je zdel plemič, ki živi na račun drugih, hkrati pa rad potuje. Kot tak je uporabljal kar nekaj francoskih izrazov.

Tulpenheim oziroma Schonheim je gizdalin, kateremu sta pomembna denar in užitek. Ker jim je najbližji od tujih angleški in ker so razmišljali v smeri, da želijo, da ga razumejo vsi učenci in pa tudi odrasli, ki si bodo igro ogledali, je le ta govoril mešanico slovenščine in angleščine.

Peti nastop

Tulpenheim, Monkof

Monkof in Tulpenheim pojeta Aux Champs Elysees.

Monkof in Tulpenheim: OOOO, šonz elizeeeee, oooooo, šonz elizeee. O solej sur le plui a midi o a minui, il ja tus k v uvule o šons elize … *(Tulpenheim prej neha s petjem in prekine Monkofov solo).*

Tulpenhelm: Se je res out peljala?

Monkof *(grdo pogleda, zavije z očmi, ker ga je prekinil*): Oui, mon šeri, eno uro pred tabo. Videl sem jo, verjemi mi. Skozi vrtna vrata je šla ven in tam je v kočijo se usedla.

Tulpenhelm: Where did she go?

Monkof: V Ljubljano! Sur le Ljubljana. Mogoče tvojemu stricu.

Tulpenhelm: If she would vedela. That bi bil vrag.

Monkof: Mais, non (*me no*)! Kaj ti noter pade! — Saj ji nisi povedal?

Tulpenhelm: Kaj pa če je Glažek told everybody?

Monkof: Je ne suis pas, mais. (*ž n sui pa, me* …) Non, Ne verjamem.

Tulpenhelm: Si ga pripeljal?

Monkof: Oui, ampak je v oštarijo stopil. Bo kmalu prišel.

Tulpenhelm: How does he look like, ta Glažek?

Monkof: Bratec, tak je, vidiš, kakeršnega si želiš. Zrel za obesit. Nekaj časa je delal sicer na periferiji, sur le kmetih in graščakih, potem pa so mu prepovedali. Zdaj pa podpihuje kmete in piše zanje prošnje. Ni dolgo, kar je bil na gradu. Oui, je sais *(ui ž se)*, za denar bo naredil tous, vse.

Tulpenhelm: But, can he be quiet? But, ali zna biti quiet?

Monkof: Oui, oui, kot grob.

Tulpenhelm: I don't want, da bi ta reč ven prišla.

Monkof: Non, non! Kako bi mestni gospodje grdo gledali!

Slika 4: Monkof, Glažek in Tulpenheim (foto: Tine Šubic).

- **Primer predelave besedila 3**

Ostal je še Glažek, ki govori mešanico med knjižno slovenščino, slengom in narečjem. To dokazuje, da je za svoj uspeh pripravljen storiti marsikaj. Je lik brez vesti in hrbtenice, ki se v vsaki situaciji obrne, kot »piha veter«. Vedno gleda le na svojo korist.

Šesti nastop

Glažek in ti poprejšnji

Glažek: Ooo *(Michael Jackson style),* gospod Tulpenheim!

Tulpenheim *(Vzvišeno.)* Good evening, Glažek!

Glažek: (*Rahlo vinjeno.)* Spil sem en kozarček, da sem se malo umiril, veste. Oooooo, (*malo se nasloni na Tulpenheima, se zamaje v gležnjih, on ga takoj odrine od sebe).* Zdej pa povejte, *–(obrne se proti publiki, s prstom si naredi fokus, da se umiri in kot popolnoma nov, trezen človek reče proti Tulpenheimu)* – kva od mene rabte.

Ko je bila jezikovna predelava končana, smo se skupaj z mladimi igralci lotili scene, kostumov in zvočnih ter svetlobnih efektov. Ker so bili med njimi glasbeniki, ljubitelji filmov in športa, smo skušali v igro vstaviti tudi te elemente. Tako smo v prizor prvega srečanja Glažka, Monkofa in Tulpenheima dodali elemente glasbe, da smo se približali publiki. Prav tako so igralci pogosto peli, saj so vsi obiskovali tudi pevski zbor in so sporočila posameznih junakov publiki prenašali tudi na ta način (Tulpenheimova podoknica Micki). Na koncu sta Tulpenheim in Monkof celo zaplesala balet, kar je doseglo še dodaten komičen učinek. S poustvarjanjem posameznih ikoničnih kadrov iz filmov, kot so Titanik in Ledeno kraljestvo, smo vsekakor dosegli publiko na način, kot smo si zastavili. Prizor iz Titanika, ko glavna igralca stojita na premcu ladje in uživata v razgledu, smo uporabili pri Tulpenheimovi podoknnici Micki, le da skupaj ne stojita zaljubljenca temveč Tulpenheim in Monkof.

Slika 5: Županova Micka (foto: Tine Šubic).

Poleg tega smo v ta prizor vstavili tudi pevski del glasbe iz prav tega filmskega kadra. Vsebina pesmi Celine Dion *My heart will go on*, te romantične in tragične balade, pod oknom slovenskega kmečkega dekleta na odru iz ust nadarjenega pevca zveni hkrati resno in komično.

- **Primer predelave besedila 4**

Tulpenheim: Micka! Micka! My beautiful! (*vzdihujoče*)

Micka: Schönheim!

Tulpenheim: Micka, my love!

Micka: Si to res ti?

Tulpenheim: Yes, my love!

(Rahla modra svetloba, usmerjena na lestev.)

Micka: Čez eno uro se dobiva pri prelazu. Notri te bom spustila, ko bo oče že spal.

Tulpenheim: Oh, Micka moja! How hard to wait for this lucky hour. My heart is doing diribum, diribum, diribum …

(*Tulpenheim poje, Monkof mu pomaga*):

Every night in my dreams
i see you, i feel you
that is how i know you go on.

Far across the distance
and spaces between us
you have come to show you go on.

Near, far, wherever you are,
i believe that the heart does go on.
Once more you open the door
and you're here in my heart
and my heart will go on and on.

Micka: Kaj me res tako zelo ljubiš?

Tulpenheim: Znorel bom od te ljubezni, my love …

Micka: Kako naj vem, da nimaš kakšne Ljubljančanke za dekle? Da mi ne bi na dveh stolih sedel *(mu požuga).*

Tulpenheim: Never! (*dvigne roke, da podkrepi izjavo*) Raje se spremenim v kamen, če sem kdaj kakšno drugo pogledal! *(pomežikne v publiko)*

Pesem *Let it go* iz celovečerne risanke Ledeno kraljestvo smo pripisali Glažku, saj zaradi opitosti ne razume resnosti situacije, ko se morajo vsi trije (Tulpenheim, Glažek in Monkof) skriti pred kmeti. Glažka preostala dva vlečeta v skrivališče, on pa prepeva: *Let it go, let it go, can't hold it back anymore* …

Mladi gledališčniki pa navdiha niso našli le v filmih in risankah. Svojo teatralnost je Luka (Glažek) pokazal tudi s pomočjo Jurčičevega lika Krjavlja. Trenutek, ko Monkofu in Tulpenheimu pove, da je v bližini opazil kmete, je zaznamovan s Krjavljevim načinom govora.

- **Primer predelave besedila 5**

Deseti nastop

Glažek in prejšnji

Glažek: Gospoda, ne zamerita mi, ampak mogoče sem malo prezgodaj prišel. V pšenici sem ležal, kot ste zahtevali. Ravno sem se odpravljal, ko nekaj zaslišim. (*zelo skrivnostno, stil Krjavlja*)

https://www.youtube.com/watch?v=xFDzod5N3vU (od začetka do 25 sekunde, med govorom Glažka, da podkrepimo skrivnostnost)

Jaz gledam, pa gledam … poslušam … potem pa kar naenkrat pritečejo štirje močni dedci, vsak s svojo palico … Po moje to ne pomeni nič dobrega.

5 Odzivi

Po predstavi smo z mladimi igralci strnili vtise. Vsi so v predstavi in nastopanju neizmerno uživali, saj so bili neposredni odzivi iz publike med samim potekom takšni, kakršne so si želeli. Smeh, kakšna replika majhnih otrok, v smislu: »Pazi, videli te bodo!« so jim dali potrditev, da so svojo nalogo dobro opravili. Mlade igralce so nato predvsem starejši gledalci počakali pred kulturnim domom in jim javno stisnili roke ter jim čestitali. To jim je predstavljalo piko na i.

Odzivi gledalcev so bili zelo pozitivni. Dobili smo kar nekaj povratnih informacij, iz katerih je bilo razbrati, da so igralci prepričljivo zaigrali svoje vloge, da je bila predstava ustrezno podkrepljena z zvočnimi in svetlobnimi efekti. Všeč jim je bil izbor različnih jezikov glede na vlogo, saj je tudi njim predstava delovala sodobnejša, predvsem pa inovativna. Večina teh gledalcev je naslednje leto prišla in si ogledala tudi Cankarjev recital.

Žal je bila polovica nastopajočih takrat že v devetem razredu, kar je pomenilo, da je bila Županova Micka njihova sklepna predstava na osnovnošolskem odru, saj so zaključevali osnovno šolo. S preostalimi smo se v naslednjem šolskem letu odločili, da se lotimo resnejše teme. Pripravili smo Cankarjev recital, kjer smo s pomočjo posameznih citatov iz raznih avtorjevih besedil predstavili Cankarjevo življenje in delo. V nasprotju s komedijo je bila tokratna predstava primernejša za odraslo publiko in 9. razred osnovne šole. Obe predstavi smo tudi posneli s šolsko kamero, tako, da ju sedaj pri pouku slovenščine uporabljamo kot učni pripomoček, ko obravnavamo prvo slovensko komedijo oziroma Cankarja in njegovo zapuščino. Veseli nas tudi podatek, da skoraj vsi igralci svoje šolanje nadaljujejo v kulturnih krogih. Naš 'župan' je študent 1. letnika AGRFT, Tulpenheim obiskuje 4. letnik umetniške gimnazije, smer gledališče, 2 sta na konzervatoriju za glasbo. To je hkrati velika potrditev tudi zame kot mentorico, saj sem znala poiskati pravi način, da ta vidik slovenske kulture približam mladim do te mere, da bi se s tem ukvarjali tudi kasneje v življenju.

Slika 6: Županova Micka (foto: Tine Šubic).

Slika 7: Gledališka skupina OŠ Notranjski odred Cerknica (foto: Tine Šubic).

6 Zaključek

Ne glede na to, da je naš svet z vseh strani obkrožen s tujimi jeziki, da tuje besede vdirajo v naš vsakdan, da se tako otroci kot odrasli z vnemo in radovednostjo učimo tujih jezikov, saj nam to znanje olajša življenje, se moramo zavedati bogastva, ki ga vsakemu narodu daje njegov jezik. Ta je dokaz razvoja, prisotnosti, zgodovine in pomena posameznika, saj nam kaže, da smo pomemben člen evropskega in svetovnega jezikovnega prostora in ga kot taki bogatimo in lepšamo.

Ko pomislimo na Brižinske spomenike, ki so ne le najstarejši zapis v slovenščini, pač pa tudi najstarejši zapis v latinici v katerem koli slovanskem jeziku, se zavedamo, da so naši predniki vedno predstavljali pomemben del evropskega jezikovnega prostora.

Slovenščina je kljub temu, da je dolgo veljala za jezik 'preprostega prebivalstva', primeren za vsakdanji pogovor ne pa za šolski, kulturni in uradovalni prostor, z velikimi imeni, kot so Dalmatin, Trubar, Linhart, Vodnik, Prešeren in še marsikdo dokazala, da se povsem enakovredno lahko kosa z drugimi svetovnimi jeziki. Da je milozvočna, z bogatim besediščem in z nam lastno dvojino nekaj posebnega in unikatnega.

Res je, da nas znanje bogati, da nam poznavanje tujih jezikov lahko odpre marsikatera vrata, vendar se moramo zavedati pomena svojih korenin, svojega jezika in svoje zgodovine. In to je cilj, za katerega verjamem, da se je pri mojem delu učitelja slovenščine in mentorja interesne dejavnosti gledališče vredno truditi vsak dan znova in predajati ljubezen do slovenščine na mlade rodove.

Za konec naj si izposodim misel našega pisatelja Franceta Bevka, v kateri je izrazil neizmerno ljubezen do jezika in naroda:

»Toda prosim vas, le eno vas prosim, rotim vas, oklepajte se svojega jezika s prav tako ljubeznijo kot svoje zemlje! Ne dajte si ga vzeti, ne pretrgajte vezi z Bogom! Čuvajte ga v svojih domovih kot lučko, da ne ugasne.« (France Bevk, Kaplan Martin Čedermac).

7 Viri in literatura

Ahačič, Draga (1968): *Mladina na odru, priročnik za aktivno gledališko vzgojo na osnovnih in srednjih šolah*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Gledališče (b. d.). *Wikipedija*. Pridobljeno 23. 10. 2023 s spletne strani: https://sl.wikipedia.org/wiki/Gledali%C5%A1%C4%8De.

Gledališče, razkrij se! (2014): Knjižnica, Vesela šola. Dostopno na: https://knjiznica.weebly.com/uploads/6/4/3/8/6438781/gledalisce.pdf.

Joželj Kranjc, Daša (2019/20): Arhiv fotografij dela in uprizoritve predstav interesne dejavnosti dramski krožek. Osebni arhiv.

Joželj Kranjc, Daša (2019/20): Arhiv predelave dramskega besedila A. T. Linharta. Osebni arhiv.

Kalan, Filip (1979): *Anton Tomaž Linhart*. Ljubljana: Partizanska knjiga.

Kreft, Bratko (1968): Temelji slovenskega gledališča. *Dokumenti slovenskega gledališkega muzeja*, let. 4, št. 11, str. 1–21. Pridobljeno 23. 10. 2023 s spletne strani: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-0Z6XVW52.

Linhartova Županova Micka v novi preobleki (2019): *Občina Cerknica*, 20. 6. 2019. Pridobljeno 3. 9. 2023 s spletne strani: https://www.cerknica.si/objava/199794.

Mohor, Miha; Saksida, Igor (2003): *Učni načrt za izbirni predmet. Slovenščina: gledališki klub, literarni klub, šolsko novinarstvo.* Ljubljana*:* Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 18. 8. 2023 s spletne strani: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/izbirni/1-letni/Slovenscina_gledaliski_klub_izbirni.pdf.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (1994). Ljubljana: DZS.

Vevar, Štefan (1998): *Slovenska gledališka pot*. Ljubljana: DZS.

UPORABA STROKOVNIH IN TUJIH IZRAZOV V AVTOSTROKI: POMEMBNOST, IZZIVI IN PRIPOROČILA

TECHNICAL TERMS AND LOANWORDS IN THE AUTOMOTIVE INDUSTRY: IMPORTANCE, CHALLENGES AND RECOMMENDATIONS

✍ **Zoran Jazbinšek** (zoran.jazbinsek@sc-celje.si), *dipl. inž. Strojništva, je učitelj strokovnih predmetov programa avtoserviser in avtoservisni tehnik (SŠ) v Šolskem centru Celje, Srednja šola za storitvene dejavnosti in logistiko Celje.*

Slovenija

Povzetek

V prispevku pišem o pomenu in rabi strokovnih izrazov v tujih jezikih v avtostroki. Strokovni in tuji izrazi v avtostroki so ključni za natančno in učinkovito komunikacijo. Avtostroka je globalna industrija, zato je uporaba tujih izrazov pogosta in je v mnogih primerih postala standard. Raba strokovnih in tujih izrazov je v avtostroki bistvenega pomena za napredek industrije, hkrati pa je potrebno to rabo prilagajati in izpopolnjevati, da bo komunikacija učinkovita, natančna in dostopna širšemu občinstvu. V drugem delu prispevka predstavljam rezultate ankete, ki sem jo izvedel med dijaki v oddelku 3B1 srednjega poklicnega izobraževalnega programa avtoserviser na Srednji šoli za storitvene dejavnosti in logistiko Celje.

Abstract

This article tries to describe the meaning and use of technical terms and loanwords in the automotive industry which are of key importance for accurate and effective communication. Automotive industry is a global industry, so the use of loanwords is very common, and in many cases has become a widely accepted standard. The use of technical terms and loanwords is essential for the progress of the industry, but at the same time, this use must be adapted and refined to make communication effective, accurate and accessible to a wider audience. In the second part of this article, I am presenting the results of a survey I conducted among students in the class 3B1 of the Secondary Vocational Education Programme for Auto Technicians at the Secondary School for Service Activities and Logistics Celje.

Ključne besede: avtostroka, izobraževanje, komunikacija, standardizacija, strokovni izrazi, tuji izrazi.

Keywords: automotive industry, education, communication, , standardization, technical terms, interlingual borrowing (loanwords).

1 Uvod

Avtostroka je panoga, ki se hitro in nenehno razvija ter vključuje zelo širok nabor tehničnih znanj in veščin. Uporaba strokovnih in tujih izrazov je ključna za uspešno komunikacijo in izobraževanje. Ta uporaba pa je izpostavljena tudi različnim izzivom, še posebej med mlajšimi generacijami, ki se šele izobražujejo na tem področju. S spletnimi platformami kot je YouTube, so se možnosti učenja in pridobivanja informacij močno povečale, načini za dosego ciljev pa poenostavili. Nemški jezik je močno prisoten v avtostroki, njegov vpliv pa zaradi zgodovinskega in kulturnega vpliva najdemo tudi v slovenskem žargonu.

2 Teoretično ozadje

Strokovni izrazi so nujni za natančno in učinkovito komunikacijo v tako rekoč vseh tehničnih disciplinah. Avtostroka je specializirana stroka, ki zahteva natančen jezik za opis specifičnih postopkov, pojavov in komponent. Jezikovna bariera, še posebej glede angleških izrazov, je ena izmed najpogostejših ovir za globalno sodelovanje v avtoindustriji. Korporacija General Motors se je ravno zaradi tega lotila projekta CASL (Controlled Automotive Service Language), ki poenostavi, poenoti in poceni distribucijo in uporabo tehnične dokumentacije in hkrati skrbi za poenotenje terminologije, s čimer močno poveča kvaliteto prevodov in zniža stroške in kompleksnost postopka prevajanja (Means, Godden, 1996).

Poznamo več postopkov oblikovanja terminov: pogosto je oblikovanje tvorjenk - izpeljank, sestavljank, tvorjenk s predložno zvezo, sklopov (redko), zloženk ali kratic, poznamo tudi spreminjanje pomena določenih izrazov (v različnih strokah lahko isti

izraz označuje različen pomen), zelo pogosto pa je prevzemanje izrazov iz drugih jezikov, kjer gre lahko za neposredno prevzemanje ali smiselno prevajanje (Akademija Nauk SSSR, 1986: 47).

Znanje angleškega in nemškega jezika je za avtoinženirje ključno, saj je večina tehnične dokumentacije in mednarodne komunikacije izvedena v nemščini in angleščini, prav tako večina prevzetih izrazov izvira ravno iz teh dveh jezikov. Kljub pomembnosti poznavanja in uporabe tujih jezikov pa ne smemo zanemariti pomembnosti domačega jezika, saj je le ta pomemben del narodne identitete. Na to opozarja tudi dejstvo, da je eden izmed temeljnih razlogov za ekonomski propad post-kolonialne Afrike južno od arabskega sveta to, da se (z nekaterimi pomembnimi izjemami) učenje maternega jezika ne izvaja v nobeni izmed samostojnih afriških držav (Neville, 2005).

3 Spletni viri

S širšim pojavom interneta so se možnosti učenja in pridobivanja informacij zelo povečale. Spletni viri, kot so spletne enciklopedije, tehnični forumi in videoplatforme (primer: YouTube, Vimeo itd.), omogočajo enostaven in hiter dostop do velike količine informacij in učnih materialov. YouTube je še posebej priljubljen vir, saj ponuja vizualne predstavitve in praktične demonstracije, ki lahko pomagajo pri dosegi razumevanja kompleksnih konceptov in postopkov. Vendar pa je kakovost teh virov zelo variabilna in je zelo odvisna od avtorja oz. ustvarjalca vsebine. Poleg tega je večina teh virov v angleščini ali nemščini, kar lahko predstavlja dodatno prepreko za tiste, ki niso dovolj dobro vešči teh jezikov.

YouTube ponuja ogromno količino video posnetkov na različne teme, vključno z avtomobilsko industrijo ter t.i. 'tutoriali' oziroma navodili servisnih postopkov. Obstaja nekaj možnosti, ki pomagajo kar najbolj povečati učinkovitost uporabe portala YouTube kot učnega vira:

- Izbira kakovostnih virov: obstaja veliko videov na YouTube, ki so povezani z avtostroko, vendar niso vsi enako kakovostni. Pred ogledom videa je priporočljivo preveriti avtorja videa, število ogledov in komentarje drugih uporabnikov. Mnogo videoposnetkov vsebuje napačno ali celo zavajajočo vsebino.
- Uporaba podnapisov: veliko videoposnetkov na YouTube ponuja možnost vklopa podnapisov v različnih jezikih. To je lahko koristno za razumevanje tehničnih izrazov in konceptov, še posebej, če gre za video v tujem jeziku.
- Uporaba funkcije počasnega predvajanja: YouTube omogoča, da video posnetke predvajamo s hitrostjo, ki je manjša od običajne. To je še posebej koristno, če gre za videoposnetek v tujem jeziku ali če vsebuje kompleksne koncepte in postopke.
- Uporaba seznama predvajanja: YouTube omogoča, da ustvarite lastni seznam predvajanja z videi, ki si jih želite ogledati. To omogoča, da se gledalec organizira in sledi svojemu napredku.

4 Vloga nemškega jezika v avtostroki

Nemščina je še vedno ključna v avtomobilski industriji, saj so nekateri izmed največjih evropskih proizvajalcev avtomobilov, npr. Volkswagen, Audi, BMW, Mercedes-Benz, Opel ipd. nemška podjetja, zato za svoje delovanje uporabljajo pretežno nemški jezik. Poleg tega so mnogi dobavitelji in partnerji teh podjetij prav tako nemška podjetja, v nemščini pa je tudi del tehnične dokumentacije za ta vozila, zato je znanje nemškega jezika ključno za uspešno komunikacijo in sodelovanje. Vendar pa je tudi v nemško govorečem prostoru angleščina pogosto uporabljen jezik v mednarodni komunikaciji in dokumentaciji, zato je priporočljivo, da se avtoserviserji in inženirji usposobijo v obeh jezikih.

Nemčija je tako rekoč zibelka evropske avtoindustrije in nemški jezik je zato v tej panogi zelo prisoten. Mnogi tehnični izrazi, ki se uporabljajo v avtostroki, izvirajo iz nemščine ali so bili v nemščini prvič uporabljeni. Poleg tega ima nemški jezik v Sloveniji poseben status zaradi zgodovinskih in kulturnih vezi. Do konca prve svetovne vojne je bila Slovenija del Avstro-Ogrske monarhije, med drugo svetovno vojno pa je bila okupirana s strani Nemčije, v teku je bilo celo ponemčenje takratnega prebivalstva. Kot posledica tega je nemški jezik še vedno močno prisoten v slovenskem žargonu, čeprav pogosto v obliki popačenk.

V slovenskem žargonu se pogosto uporabljajo popačenke nemških izrazov, ki so se razvile skozi čas. Na primer, izraz 'šraufenciger' je popačenka nemškega izraza 'Schraubenzieher', ki pomeni izvijač. To je le eden od premnogih primerov, ki kažejo, kako je zgodovina vplivala na jezikovno rabo v Sloveniji.

5 Metodologija in rezultati ankete

Za boljše razumevanje uporabe in poznavanja strokovnih in tujih izrazov v avtostroki sem izvedel raziskavo v okviru razreda 3B1 Srednje šole za storitvene dejavnosti in logistiko, program avtoserviser. Med dijaki sem izvedel preizkus poznavanja tujih izrazov. Preizkus je bil zasnovan tako, da je zajemal nabor 30 strokovnih izrazov z različnih področij avtostroke (motor, podvozje, elektronika itd.) in prevode teh izrazov v angleščino in nemščino. Dijake sem tudi povprašal o njihovih navadah

glede uporabe spletnih virov za učenje in pridobivanje informacij. Za to raziskavo sem uporabil kvantitativno metodo, in sicer spletno anketo. Sodelovalo je 24 dijakov.

Rezultati izvedene ankete kažejo, da imajo dijaki, ki se pogosto poslužujejo uporabe virov (knjig, navodil, spleta), ki vključujejo tuje strokovne izraze, boljše znanje in razumevanje le teh. Vendar pa je njihov nivo znanja angleških in nemških strokovnih izrazov vseeno na splošno precej nižji od poznavanja strokovnih izrazov v maternem jeziku. Nivo znanja nemških strokovnih izrazov je še nižji, kar je malce presenetljivo glede na zgodovinske in kulturne vezi med Slovenijo in nemškim govornim območjem. Večina anketiranih dijakov je napisala, da redno uporabljajo spletno platformo YouTube za pridobivanje informacij in učenje. Vendar pa je večina teh virov v angleščini, kar pomeni, da je to lahko ovira za tiste dijake, ki niso dovolj vešči angleškega jezika.

Odgovori na vprašanja 1, 2, 3 in 4 (mnenje o nivoju znanja tujih jezikov ter ocene pri pouku tujih jezikov) so praviloma precej dobro opisali stanje odgovorov na sklop prevodov pri vprašanju 5, saj so tisti dijaki, ki so imeli pri pouku angleščine in nemščine boljše ocene, uspeli prevesti večji delež strokovnih izrazov, ob čemer so delali manj napak.

Vprašanja 6, 7 in 8 (pogostost tujih jezikov in pogostost uporabe tujih spletnih virov) so imela odgovore sorazmerne s vprašanji o uspehu. Žal iz vprašalnika ni mogoče presoditi ali je pogostost uporabe tujega jezika vzrok boljšim ocenam, ali pa je višji nivo znanja, ki se odrazi v boljših ocenah, vzrok temu, da dijak pogosteje (z manj napora in odpora) uporablja tuje jezike. Lahko pa iz ankete razberemo, da se pri delu in iskanju informacij s tujimi jeziki pogosteje srečajo tisti, ki imajo pri tujem jeziku višji uspeh (avtor vseh grafikonov je Zoran Jazbinšek):

Graf 1: Frekvenca odgovorov na vprašanje 6 glede na uspeh pri pouku angleščine.

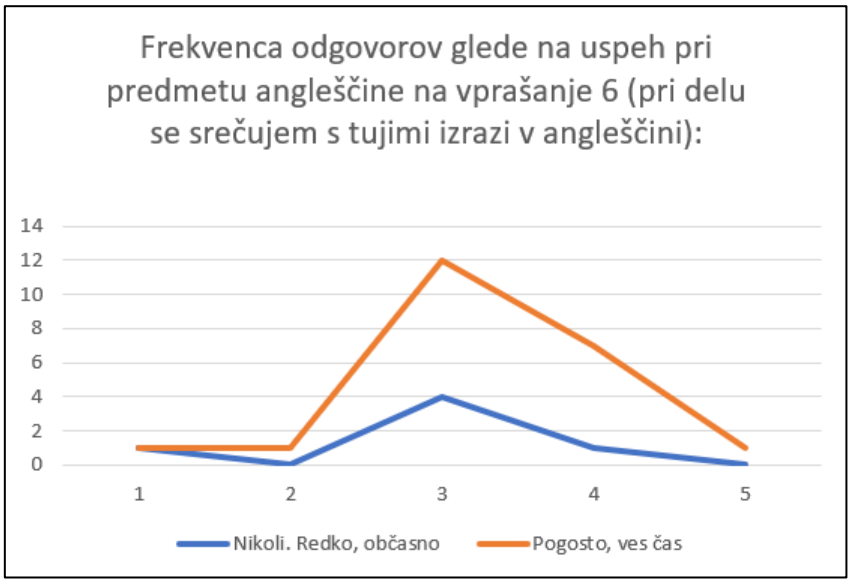

Graf 2: Frekvenca odgovorov na vprašanje 7 glede na uspeh pri pouku nemščine.

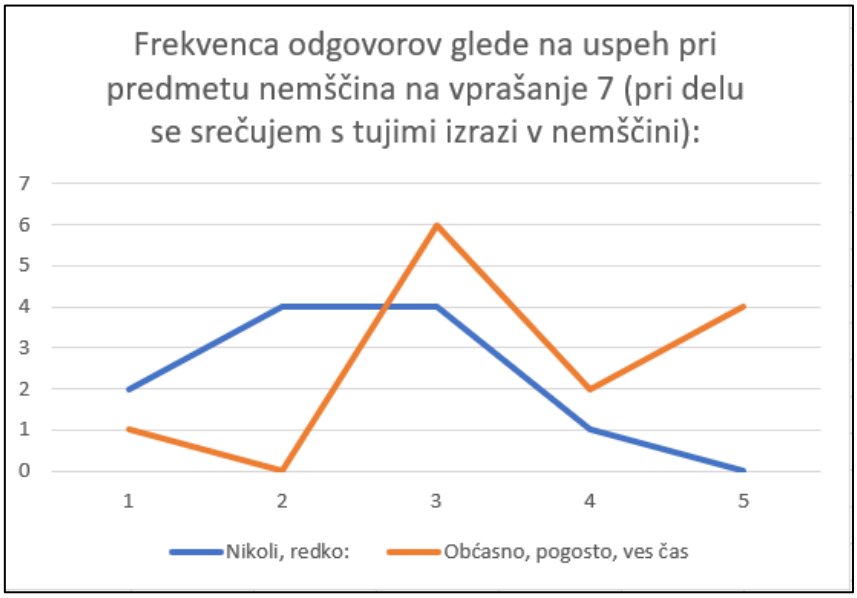

Graf 3: Frekvenca odgovorov na vprašanje 8 glede na uspeh pri pouku angleščine.

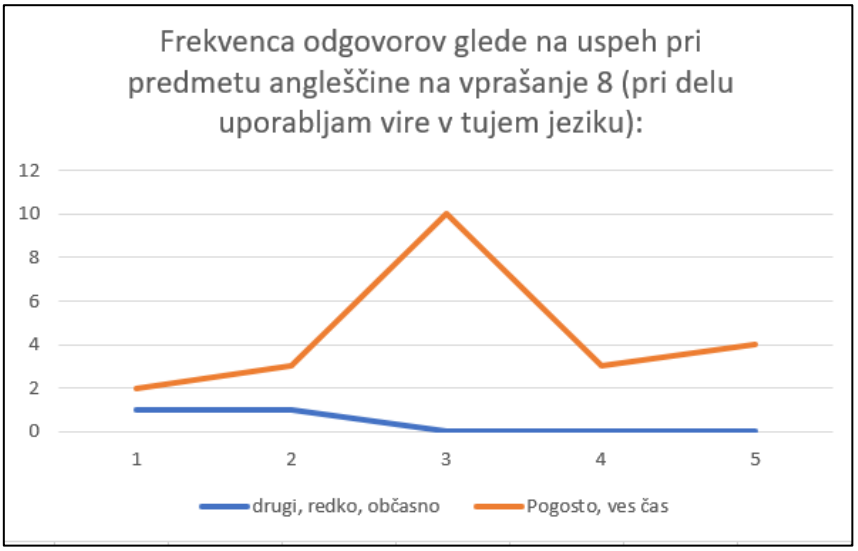

Pogostost uporabe tujih virov se je izkazala neposredno povezana z nivojem znanja tujih jezikov. Najpogosteje uporabljani so spletni viri, med katerimi dominira YouTube, ob njem pa so se znašli še spletni forumi in socialna omrežja tipa Snapchat in Facebook. Pogosto se uporablja tudi aplikacija Google Translate, še posebej v kombinaciji z razpoznavo teksta s pomočjo kamere.

Odgovori na vprašanji 10 in 11 (potreba po dodatnem učenju tujih jezikov) so me malce presenetili, saj je bila velika večina dijakov mnenja, da dodatnega znanja o tujih izrazih ne potrebujejo, saj se v primeru potrebe po tem lahko hitro podučijo s pomočjo vedno dosegljivih spletnih virov. Ker gre za vprašanji odprtega tipa, sem odgovore razdelil v 3 kategorije: pozitivni, nevtralni in negativni odgovori. Kvantitativno predstavljeni rezultati so v naslednjih grafikonih:

Graf 4: Odgovori na vprašanje 10: ali potrebujete dodatne slovarje in vire v pomoč prevajanju strokovnih izrazov?

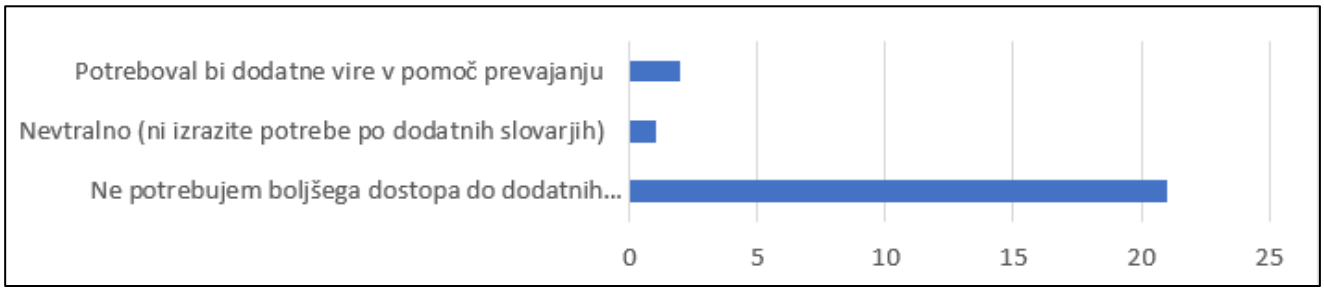

Graf 5: Odgovori na vprašanje 11: ali meniš, da potrebujete dodatna izobraževanja o tujih strokovnih izrazih?

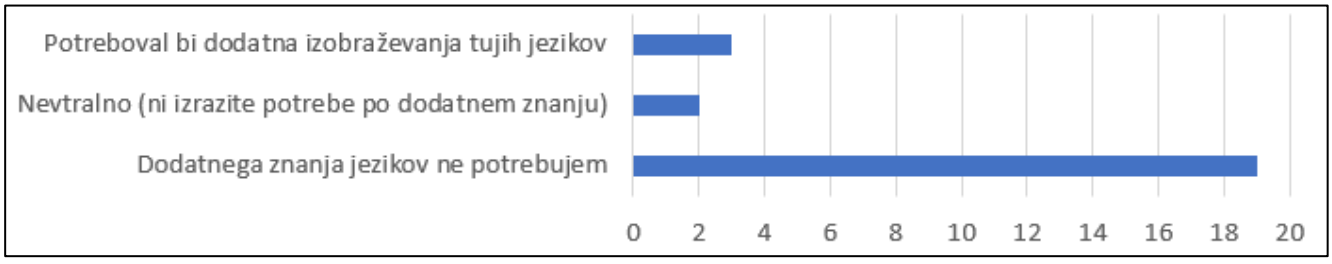

Vprašanje 12 (ali si imel kdaj težave s sporazumevanjem s strankami) pa bi bilo bolj smiselno zastaviti kasneje, ko bodo anketiranci že nekaj časa zaposleni. Večina dijakov je na to vprašanje odgovorila, da razen na obvezni šolski praksi še ni imela opravka s strankami.

Enotni odgovor na vprašanje 13 (kateri tuji jeziki so pomembni v avtostroki) se je glasil angleščina in nemščina.

Rezultati ankete so pokazali, da večina dijakov meni, da je znanje angleščine pomembno za njihovo prihodnje delo, vendar pa je znanje nemščine ocenjeno kot manj pomembno. Večina dijakov je poročala, da redno uporabljajo spletno platformo YouTube za pridobivanje informacij in učenje, vendar pa je večina teh virov v angleščini, kar pomeni, da je to lahko ovira za tiste dijake, ki niso vešči angleškega jezika. Pomembneje kot razumevanje jezikovnega sporočanja se jim je ob tem zdel kvaliteten grafični prikaz vsebine (delovni postopek, animacija delovanja,..).

Rezultati ankete so jasno pokazali, da obstajajo razlike v vedenju oz. načinih pridobivanja znanja tistih, ki tuje jezike obvladajo, in tistih, ki jim tuji jeziki predstavljajo oviro. Ker se angleški in nemški jezik pogosto uporabljata v avtostroki, in to pogosto v kombinaciji s strokovnimi izrazi, je znanje tujih jezikov vitalnega pomena za uspešno delovanje in osebni razvoj.

Ker so nemški izrazi tudi v slovenskem kontekstu pomembni, znanje nemškega jezika pa je med dijaki slabše kot znanje angleškega, se pojavi potreba po večjem poudarku na jezikovnem izobraževanju tako v angleščini, kot v nemščini.

Glede na ugotovljeno je potrebno izpostaviti tudi problematiko nekvalitetnih virov. Hkrati s poučevanjem tujih strokovnih jezikov bi veljalo razmisliti tudi o delavnicah na temo prepoznavanja nekvalitetnih spletnih vsebin.

6 Zaključek

Avtostroka za svoj obstoj zahteva učinkovito in natančno komunikacijo. Le ta zahteva uporabo strokovnih in tudi tujih izrazov, vendar se tako dijaki kot tudi zaposleni na tem področju soočajo z izzivi kot so različni nivoji poznavanja tujih jezikov ter pomanjkanje tehnične literature v slovenščini. Internet je ogromno nahajališče informacij, iz katerega pa je treba znati izbrati točno tisto, kar potrebujemo.

Večji poudarek bi veljalo dati tudi na poučevanje tujih strokovnih izrazov, še posebej nemških, saj je poznavanje le teh relativno slabo, pogostost le teh pa precejšnja.

7 Viri in literatura

Akademija Nauk SSSR (1986): *Komitet naučno-tehničeskoj terminologii: Kak rabotat' nad terminologiej*. Osnovy i metody. Moskva: Izdatel'stvo »Nauka«.

Graddol, David (2006): *English Next: why global English may mean the end of "English as a foreign language'*. London: The British Council. Pridobljeno 1. 9. 2023 s spletne strani: https://www.academia.edu/6938568/English_Next_Why_global_English_may_mean_the_end_of_English_as_a_Foreign_Language_7.

Means Linda; Godden Kurt (1996): *The Controlled Automotive Service Language (CASL) Project*. CLAWS. General Motors Research and Development Center. Pridobljeno 3. 9. 2023 s spletne strani: https://aclanthology.org/www.mt-archive.info/90/CLAW-1996-Means.pdf.

Neville Alexander (2005): *Home language is key to success*. Pridobljeno 3. 9. 2023 s spletne strani: https://mg.co.za/article/2005-09-05-home-language-is-key-to-success/.

8 Priloga: Anketni vprašalnik

Dragi avtoserviser!

Pripravil sem anketni vprašalnik, s katerim bi rad raziskal vaše znanje tujih strokovnih jezikov v avtostroki, predvsem angleščine in nemščine. Anketa je sestavljena iz 30 prevodov in nekaj podpornih vprašanj, in ti bo vzela približno 10 minut časa. Tvoji odgovori bodo ostali anonimni, uporabljeni bodo le v raziskovalne namene.

Hvala za tvoj čas!

1. Kako bi ocenil svoje znanje angleščine (pobarvaj polje pred ustreznim odgovorom)?

- Zelo slabo
- Slabo
- Povprečno
- Dobro
- Zelo dobro

2. Kako bi ocenili svoje znanje nemščine?

- Zelo slabo
- Slabo
- Povprečno
- Dobro
- Zelo dobro

3. Kakšna je tvoja trenutna ocena pri pouku angleščine?

- Negativna
- 2
- 3
- 4
- 5

4. Kakšna je tvoja trenutna ocena pri pouku nemščine?

- Negativna
- 2
- 3
- 4
- 5

5. Prevajanje strokovnih izrazov:

Prosim, prevedi naslednje strokovne izraze v angleščino in nemščino:

Slovenski izraz:	Angleški izraz:	Nemški izraz:
Motor		
Zavora		
Zavorna obloga		
Zavorna tekočina		
Ročni menjalnik		
Razdelilno gonilo		
Ležaj		
Bat		
Batni obroček		
Ojnica		
Oljna črpalka		
Oljno korito		
Izpušni zbiralnik		
Glušnik		
Elektronski modul		
Akumulator		
Gred		
Vijak		

Matica		
Izvlečnik		
Tlak goriva		
Pnevmatika		
Vzmet		
Blažilnik		
Žaromet		
Luč		
Žarnica		
Masa (v elektičnem smislu)		
Alternator		
Kratek stik		

6. Kako pogosto se pri delu srečuješ z angleškimi izrazi?

- Nikoli
- Redko
- Občasno
- Pogosto
- Ves čas

7. Kako pogosto se pri delu srečuješ z nemškimi izrazi?

- Nikoli
- Redko
- Občasno
- Pogosto
- Ves čas

8. Kako pogosto uporabljaš internet ali druge spletne vire za iskanje prevodov ali dodatnih informacij o strokovnih izrazih?

- Uporabljam pretežno fizične in druge elektronske vire (Autodata, Bosch ESI, Vivid Workshop itd.)
- Redko, pogosteje uporabljam fizične in druge elektronske vire
- Občasno
- Pogosto
- Ves čas

9. Kateri spletni viri so ti najbolj v pomoč pri iskanju informacij o strokovnih izrazih? (npr. Google, YouTube, spletni slovarji, tehnične strani, itd.)

10. Ali meniš, da bi bilo koristno imeti boljši dostop do slovarjev ali drugih virov, ki ti pomagajo pri prevajanju strokovnih izrazov? Zakaj?

11. Ali meniš, da bi bilo koristno imeti več izobraževanj o uporabi tujih jezikov in strokovnih izrazov v avtostroki? Zakaj?

12. Ali si kdaj imel težave pri komuniciranju s strankami ali znanci zaradi pomanjkanja znanja tujega jezika ali strokovnih izrazov? Če da, prosim opiši situacijo.

13. Kateri jeziki se ti zdijo najpomembnejši za delo v avtostroki? Prosimo, navedi razloge oz. utemelji odgovor.

Zahvaljujemo se vam za sodelovanje v anketi! Vaši odgovori bodo pomembno prispevali k boljšemu razumevanju potreb in izzivov, s katerimi se soočajo avtoserviserji pri uporabi tujih jezikov in strokovnih izrazov.

MATERINŠČINA NA PREPIHU V ŠOLSKIH PROSTORIH –POTI DO SLOVENSKEGA JEZIKA PRI POUČEVANJU TUJEGA JEZIKA

MOTHER TONGUE IN THE CLASSROOM - PATHWAYS TO THE SLOVENIAN LANGUAGE IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

✍ **Marijana Miljančič Ruter** (marijana.miljancic@gmail.com), *mag. prof. angl. in univ. dipl. prev., je učiteljica angleščine na Osnovni šoli Koper.*

Slovenija

Povzetek

V pričujočem prispevku predstavljamo mesto in vlogo slovenskega jezika v slovenskem šolstvu ter nekatere jezikovne izzive, s katerimi se soočamo na šolah z visokim odstotkom učencev priseljencev. Poučevanje tujih jezikov ponuja edinstveno situacijo, saj poteka na relaciji materinščina – tuji jezik oziroma jezik okolja – tuji jezik. Na ta način se pri učencu prepleta več jezikov, kar ponuja številne priložnosti za ozaveščanje in tudi izboljšanje znanja materinščine. S primeri dobre prakse prikazujemo, kako lahko načrtno krepimo znanje in status slovenskega jezika pri vseh učencih, tako pri učencih priseljencih kot učencih, katerih materni jezik je slovenščina. Predstavljamo dejavnosti na predmetni stopnji osnovne šole.

Abstract

The following article presents the status and the role of the Slovenian language in the Slovenian education system as well as some of the challenges faced by schools with a large proportion of pupils from migrant backgrounds. Teaching foreign languages offers a unique situation since it involves both a mother tongue and a foreign language or a second language and a foreign language. Such a combination of different languages provides different opportunities to acknowledge and increase the knowledge of the mother tongue. Good practice examples demonstrate how to systematically improve proficiency in Slovenian and strengthen the status of the Slovenian language with all students. Activities were conducted among students in lower secondary level of education.

Ključne besede: jezik okolja, materni jezik, narodna identiteta, prevajanje, tuji jezik, učenci predmetne stopnje.

Key words:, second language, mother tongue, national identity, translating, foreign language, lower secondary level of education students.

1 Uvod

Slovenski jezik je uradni jezik v Republiki Sloveniji, kot to določa 11. člen Ustave Republike Slovenije. V slovenskih šolah ni zgolj učni jezik ampak tudi učno načelo, kar pomeni da se pri pouku razvija učenčeve govorne in pisne zmožnosti, obenem pa ima jezik temeljno vlogo pri gradnji narodne identitete. Vsi pedagoški delavci so poklicani k temu, da krepijo pri učencih poseben odnos do slovenskega jezika. Poučevanje tujih jezikov ponuja edinstveno situacijo, saj poteka na relaciji materinščina – tuji jezik oziroma jezik okolja – tuji jezik. Na ta način se pri učencu prepleta več jezikov, kar ponuja številne priložnosti za ozaveščanje in tudi izboljšanje znanja materinščine. Na območjih, kjer živi veliko priseljencev, je ta naloga še posebej zahtevna, saj je pri njih slovenščina jezik okolja in do nje gojijo drugačen odnos. Znanje slovenskega jezika je pri njih načeloma slabše in zato je potrebno, da vsi pedagoški delavci, ne glede na predmet, ki ga poučujejo, posebno pozornost namenijo učenju slovenskega jezika tako med poukom kot izven njega. Številne aktivnosti izven pouka lahko dodatno pripomorejo k razvoju osebne in narodne identitete. Z načrtnimi aktivnostmi med urami pouka tujega jezika, kot je na primer prevajanje, in skrbno izbranimi dnevi dejavnosti ter drugimi aktivnostmi v sklopu pouka in izven njega lahko vplivamo na zavest pri učencih o tem, kako pomembna je materinščina, in posredno tudi na razvoj njihove nacionalne zavesti.

2 Slovenski jezik kot učno načelo

Ustava Republike Slovenije določa, da je slovenski jezik uradni jezik (Ustava RS, 1991). V 6. členu Zakona o osnovni šoli (2006) je določeno, da je učni jezik v osnovni šoli slovenski, »v osnovnih šolah v jeziku narodne skupnosti je italijanski, v dvojezičnih osnovnih šolah pa slovenski in madžarski. V osnovnih šolah na območjih, kjer prebivajo pripadniki slovenskega naroda in pripadniki italijanske narodne skupnosti in so opredeljena kot narodno mešana območja, se učenci v šolah s slovenskim učnim jezikom obvezno učijo italijanski jezik, učenci v šolah z italijanskim učnim jezikom pa obvezno slovenski jezik.«

Slovenski jezik v šolah ni le učni predmet in učni jezik, ampak tudi učno načelo. Poslanstvo izobraževanja je tako tudi izboljšati družbeno vlogo, »ki jo ima slovenščina kot materinščina oz. državni jezik v vzgojno-izobraževalnem procesu oz. v prostoru in času v širšem družbenem kontekstu, zlasti še s perspektive samostojne države« in s tem vplivati tudi »na uzaveščanje o maternem jeziku kot dejavniku identifikacije s samim seboj in družbeno skupnostjo, na kulturno in nacionalno poslanstvo jezika, ki ima narodnozdruževalno in narodnopredstavno funkcijo« (Kozinc, 1995). Zdi se, da se ta segment znotraj osnovnega šolstva vedno bolj zanemarja zlasti ob dejstvu, da je svet postal globalna vas.

2.1 Izzivi učencev priseljencev pri usvajanju slovenščine kot učnega jezika

Pri uveljavljanju slovenščine kot učnega načela naletimo v večkulturnih okoljih, kjer je veliko število otrok priseljencev, na številne izzive. Politika, ki temelji na integracijskem modelu, po eni strani teži k integraciji priseljencev na vseh področjih, po drugi pa jim zagotavlja možnosti za ohranjanje, izražanje in razvijanje različnih kulturnih in etničnih identitet. Spodbuja medkulturni dialog, sodelovanje, prilagajanje in medsebojno spoznavanje. (Bešter, 2007: 118, 123) Učenci priseljenci prvo leto na Osnovni šoli Koper obiskujejo intenzivni polletni tečaj slovenskega jezika, v katerem začnejo graditi znanje jezika čisto od osnov.

Thürmann idr. (2010) ugotavljajo, da se učenci v šoli srečujejo s tremi domenami diskurza, in sicer z neformalno interakcijo s sošolci, z organizacijskim in administrativnim diskurzom in z akademskim diskurzom, v katerem usvajajo novo znanje. Da bi se učenci sporazumevali med seboj, lahko sledili razlagi učne snovi, razumeli informacije v učnih gradivih in se ustrezno vključevali v pogovor, morajo doseči ustrezno raven znanja jezika. Ta je določena na stopnji vsaj B1 po klasifikaciji SEJO za zadnjo triado osnovne šole (Moe, 2015: 9).

Poleg slovenskega jezika se učenci učijo tudi tujih jezikov, pri čemer naj bi do konca osnovne šole dosegli znanje na ravni A2 do B1 po klasifikaciji SEJO. Učni načrt za angleščino določa kot osrednji cilj učenja »doseganje zmožnosti za medkulturno in medjezikovno komuniciranje, da bi se lahko vključil v vsakdanje življenje in kulturo govorcev jezika« (Andrin idr., 2016: 7, 24). Učenje tujega jezika se od učenja slovenskega jezika razlikuje v tem, da so se učenci učili tuji jezik, povečini je to angleščina, že v državah, od koder prihajajo, in pri tem naj ne bi bili popolni začetniki. Vendar se ravni znanja razlikujejo od države do države in so odvisne tudi od posameznika.

3 Poučevanje tujega jezika – priložnosti za slovenski jezik

Pouk pri tujem jeziku poteka večinoma v tujem jeziku, obenem pa se naslanja na učni jezik, tj. slovenščino. To velja tako za učiteljev spoznavni kot tudi odnosni govor. Učenci pri učenju tujega jezika razvijajo sporazumevalne zmožnosti v tujem jeziku na podlagi materinščine, in sicer tako, da prenašajo iz materinščine sporazumevalne sposobnosti in spretnosti. Njihovi odzivi so lahko tudi v materinščini, na primer pri poslušanju in branju, »pri sporazumevanju lahko uporabljajo sporazumevalne spretnosti in strategije, ki so jih razvili v materinščini,« ter »primerjajo razlike in podobnosti med maternim in ciljnim jezikom (besedišče, tipične slovnične strukture, pravorečje, pravopis itd.) ter se ozaveščajo za delovanje sistemov obeh jezikov, kar prispeva tudi k boljšemu razumevanju jezikovnega sistema materinščine« (Andrin idr., 2016: 8).

Učenje tujega jezika vključuje zmožnost medjezikovnega in medkulturnega posredovanja, kar v praksi zajema tudi prevajanje kratkih in preprostih besedil. Učni načrt za angleščino določa, da so v učnem procesu mogoči tudi prevodi posameznih kratkih in preprostih besedil. Cilj prevodov ni, da preko njih učenci spoznavajo in primerjajo jezikovna sistema učnega in tujega jezika, ampak razvoj dejavnosti medjezikovnega posredovanja (Andrin idr., 2016: 45).

V šolskem sistemu tako na nek način sobiva več jezikov, le-to jezikovno sobivanje pa je dinamičen proces in povzroča jezikovno prelivanje, kar ima za posledico vnos tujih jezikovnih elementov v neki jezik. Temu je podvržena tudi slovenščina, in sicer z več strani. Po eni strani so učenci vedno bolj izpostavljeni rabi angleškega jezika, zlasti ob vedno večji uporabi modernih tehnologij, tako nanjo vpliva angleščina kot tuji jezik, po drugi strani pa je podvržena tudi maternim jezikom učencev priseljencev. Tako lahko opazimo tudi pri učencih, katerih materinščina je slovenski jezik, vedno pogostejšo rabo trdonebnega fonema [l] namesto palatiziranega [l]. Takšen izgovor fonema se pri teh učencih prenaša tudi v izgovor angleških besed. Ustreznemu izgovoru tega fonema moramo tako nameniti posebno pozornost, zlasti pri priseljencih iz Vzhodne in Jugovzhodne Evrope.

Pri učencih priseljencih prihaja do interference njihove materinščine z učnim jezikom, kar je moč zaznati pri prevodih iz tujega v slovenski jezik. Značilen primer tega sta primera 1 in 2 spodaj, kjer učenec namesto osebnega svojilnega zaimka uporabi osebni zaimek v dajalniku.

[1]	This is my brother.	To mi je brat.
[2]	She is my friend.	Ona mi je prijateljica.

Trk jezikov prinaša v vsak jezik tudi nove besede, kar je najprej moč zaznati v interesnih govoricah, kot sta žargon in sleng. Angleške besede prodirajo v slovenščino skozi množično uporabo sodobne tehnologije in s prihodom novih izumov. Tako danes skoraj vsak učenec predmetne stopnje ve, da pomeni angleški izraz 'to share a story', deliti zgodbo na družbenem omrežju, in redko kdo pomisli na kakršnokoli pripovedovanje zgodb. Pri iskanju pomenov besed je potrebno učence opozoriti na ustrezne slovenske prevodne ustreznice, kot so na primer ‘tiskalnik’ za angleško besedo 'printer' oziroma 'zaslon' za 'screen'.

Prav slovarčki izrazov, ki nastajajo ob usvajanju novega besedišča in širjenju že obstoječega, so dragocen vir za aktivacijo slovenskega besedišča. Vedno pogosteje se namreč zlasti v zadnji triadi dogaja, da učenci poznajo pomen angleške besede, na najdejo pa ustrezne pomenske ustreznice, da bi izrazili pomen v slovenskem jeziku. Pri večini učencev je namreč moč opaziti trend, da je besedišče maternega jezika (slovenskega jezika) manj bogato, kot je to na splošno veljalo v preteklosti. To zlasti velja za knjižni jezik. Devetošolcem, katerih materni jezik je slovenščina, so tako povečini tuje že besede, kot so glamur, turoben (dan), čemeren, nočna ptica (fig.) ipd.

4 Poti do materinščine izven pouka

Posebno priložnost za širjenje znanja tako slovenščine kot tudi tujega jezika ponujajo dnevi dejavnosti. Na Osnovni šoli Koper jih je kar nekaj namenjenih prav jezikovnemu področju z namenom krepiti zavedanje, da nas večjezičnost bogati, hkrati pa tudi negovati materinščino in utrjevati njen status.

4.1 Dan dejavnosti v 6. razredu

V šestem razredu poteka dan dejavnosti z naslovom *Babilonski stolp*, v sklopu katerega učenci spoznajo svetopisemsko zgodbo o Babilonskem stolpu. Temu sledijo delavnice, na katerih učenci spoznavajo različne jezike, tako evropske kot tudi neevropske, pa tudi dialekte. Cilj dneva dejavnosti je, da prepoznajo večkulturno situacijo, v kateri se nahajajo, ter iščejo skupne točke med jeziki in ozavestijo razlike.

4.2 Dan dejavnosti v 7. razredu

V sedmem razredu poteka dan dejavnosti *Jeziki brez meja,* ki poteka na Osnovni šoli Koper kot partnerski šoli v projektu *Jeziki štejejo* (JeŠT), financira pa ga Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport v okviru Evropskega socialnega sklada. Njegovi cilji so: seznaniti učence z nujnostjo učenja jezikov (s čimer podpiramo večjezičnost in medkulturno razumevanje); pogovoriti se o jezikovni in kulturni pestrosti na Osnovni šoli Koper; spodbuditi vseživljenjsko učenje jezikov v šoli in izven nje; izdelati jezikovne portrete in oblikovati večjezične slovarje. Jezikovni portreti so portreti posebne vrste, saj skozi nje učenci govorijo o jezikih tako, da določene dele telesa povežejo z jeziki, pri čemer lahko svoje odločitve tudi pojasnijo ali pa ne. Jezikovne portrete sicer lahko izdelujejo različno stari učenci, lahko pa tudi odrasli.

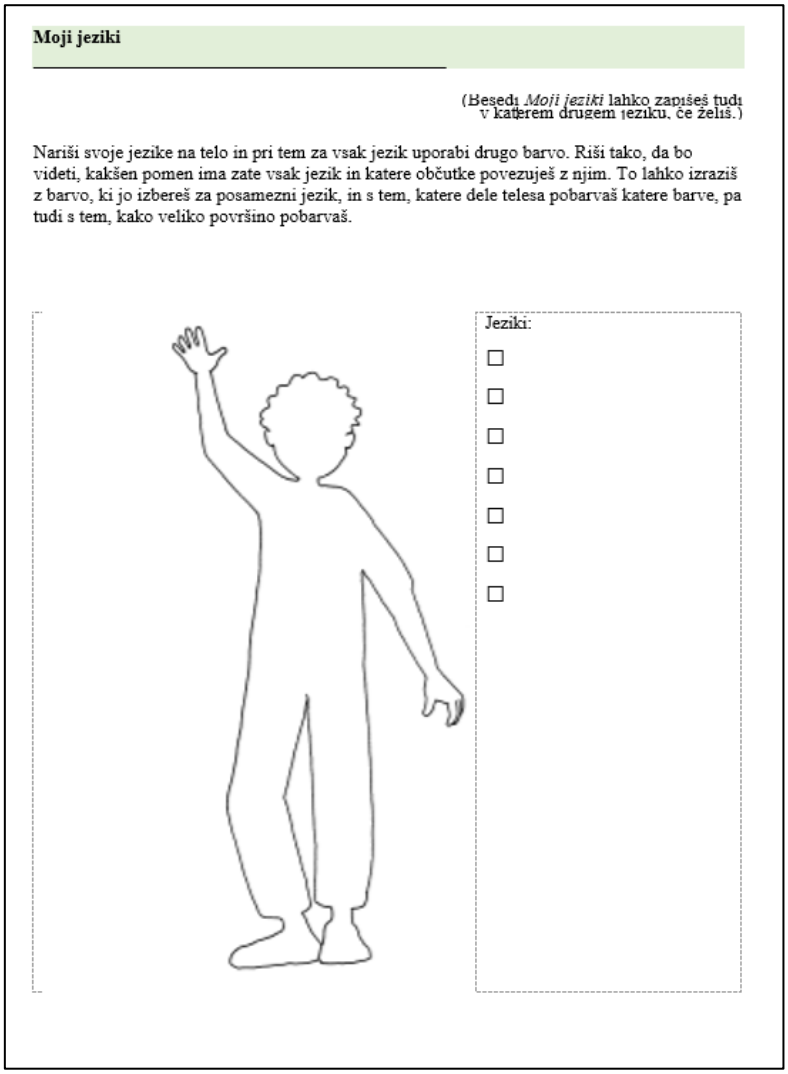

Moji jeziki

(Besedi *Moji jeziki* lahko zapišeš tudi v katerem drugem jeziku, če želiš.)

Nariši svoje jezike na telo in pri tem za vsak jezik uporabi drugo barvo. Riši tako, da bo videti, kakšen pomen ima zate vsak jezik in katere občutke povezuješ z njim. To lahko izraziš z barvo, ki jo izbereš za posamezni jezik, in s tem, katere dele telesa pobarvaš katere barve, pa tudi s tem, kako veliko površino pobarvaš.

Jeziki:

Slika 1: Jezikovni portret (vir: Interno gradivo Osnovne šole Koper).

Slika 1 prikazuje predlogo, ki jo dobijo učenci. Slika 2 pa prikazuje primere treh jezikovnih portretov učencev. Iz jezikovnih portretov je razvidno, da so le-ti veliko bolj pestri in na njih je prikazanih več jezikov, v kolikor jih izdelujejo učenci priseljenci oziroma učenci, za katere je slovenščina jezik okolja. To je odraz dejanskega stanja, saj je njihova jezikovna situacija po večini veliko bolj pestra. Ko učenci predstavljajo svoj portret, jih malo omeni, da si želijo učiti še več jezikov. Veliko učencev tudi pove, da ne mara učenja italijanščine, ki je za njih kot jezik okolja obvezen.

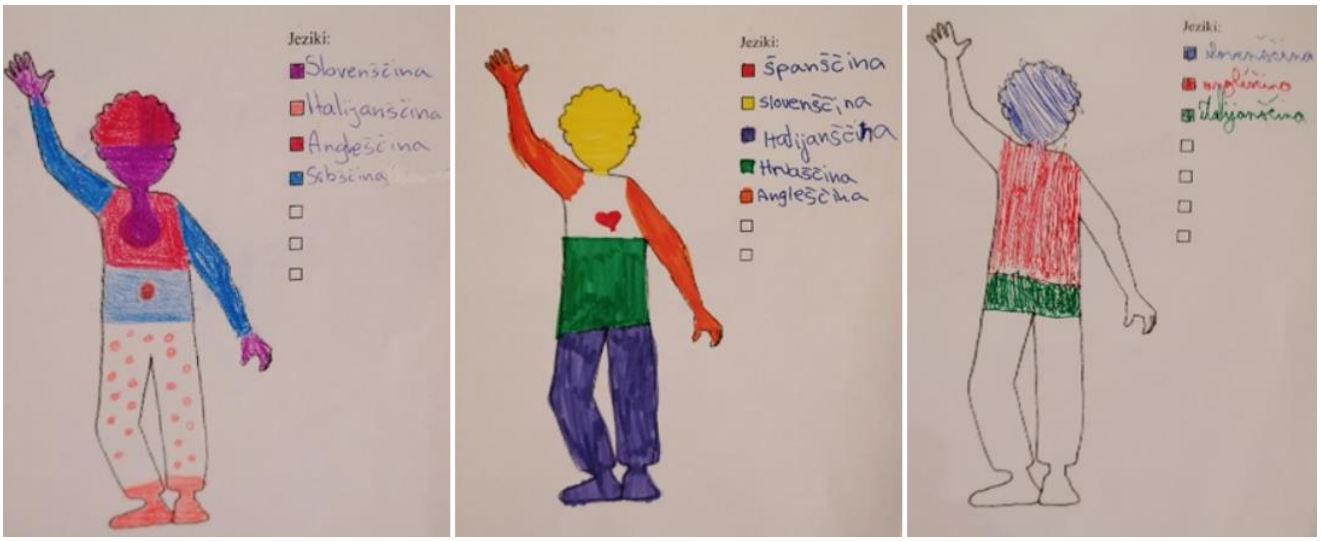

Slika 2: Primeri jezikovnih portretov (foto: arhiv avtorice).

Slika 3 prikazuje izdelavo večjezikovnih slovarjev v okviru dneva dejavnosti *Jeziki štejejo*. Delo poteka v skupinah, pri iskanju besed posameznih področij, kot so na primer šport, družina, hrana, šola ipd. v različnih jezikih pa si pomagajo z elektronskimi slovarji, do katerih dostopajo s pomočjo tablic.

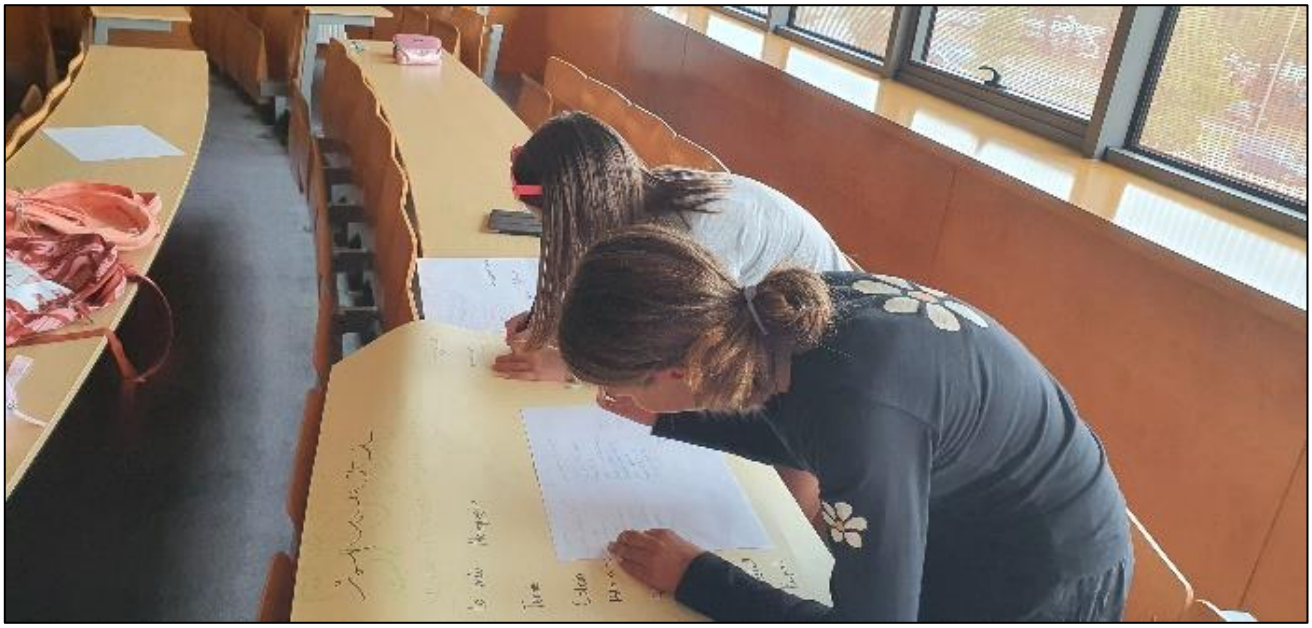

Slika 3: Izdelava večjezičnega slovarja (foto: Sara Božič).

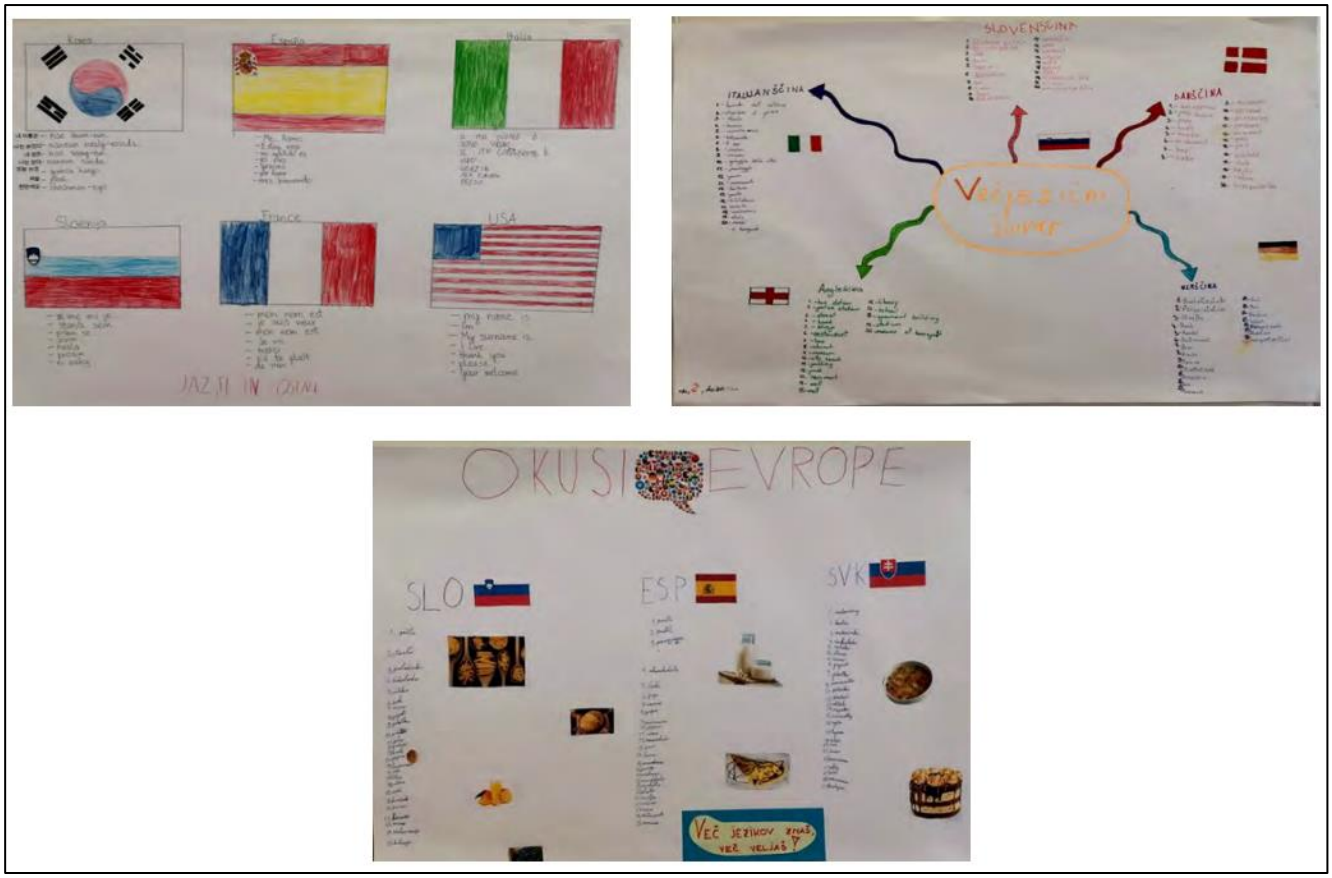

Slika 4: Primeri večjezičnih slovarjev (foto: Alenka Likar).

4.3 Dan dejavnosti v 8. razredu

V osmem razredu imajo učenci *Dan poezije,* v sklopu katerega spoznavajo slovensko poezijo. Tudi sami pišejo pesmi v različnih oblikah in slogih. Če je možno, jim predstavimo tudi prevode teh pesmi in opazujemo, kakšne občutke le-ti sprožijo. Pogosto ugotovijo, da so prevodi nezvesti izvirniku, kar je značilno za prevajanje poezije. Sledi ustvarjalni del, v sklopu katerega tudi sami napišejo ali ustvarijo pesem, in sicer lahko tudi v tujem jeziku.

4.4 Šolsko glasilo

Šolsko glasilo, ki nosi naslov Šolska mavrica, je dragocen prostor prepletanja različnih literarnih in novinarskih prispevkov, s katerimi želijo ustvarjalci prikazati utrip šole ter predstaviti aktivnosti, zanimive osebnosti ipd. Prispevki so v različnih jezikih, najpogosteje v slovenščini, italijanščini kot jeziku okolja in angleščini. Tujejezični prispevki so zbrani v poglavju *Babilonska vas.* Primer tujejezičnih prispevkov prikazuje slika 5. Šolska glasila so pomemben člen pri spodbujanju učencev k ustvarjanju v slovenskem jeziku, predvsem v slovenskem knjižnem jeziku.

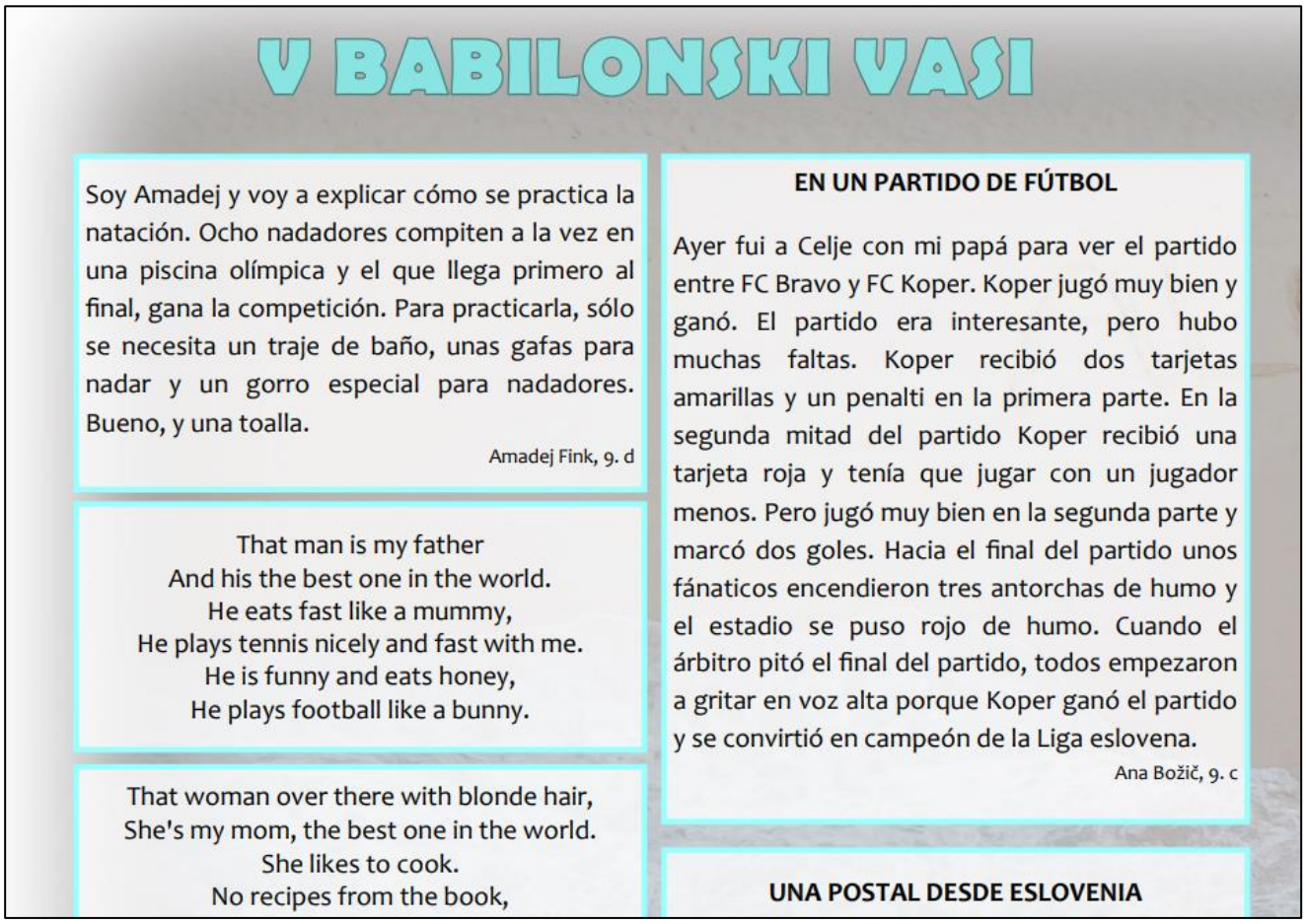

Slika 5: Fotografija dela strani šolskega glasila Šolska mavrica (Šolska mavrica, 2022).

5 Zaključek

Poučevanje tujih jezikov in dnevi dejavnosti ter druge aktivnosti v osnovni šoli ponujajo številne priložnosti za krepitev znanja slovenščine kot učnega jezika. V okoljih, kjer je veliko število učencev priseljencev, je potrebno še skrbneje načrtovati delo ob zavedanju vloge, ki jo ima slovenski jezik kot učno načelo. Pri tem sta izjemno pomembna kakovost znanja slovenščine pri vseh pedagoških delavcih in zavest o pomenu jezika pri gradnji in ohranjanju narodne identitete. Pomembno je, da učenci ozavestijo večjezičnost okolja, v katerem živijo, in tudi status slovenščine v njem.

Pri tem ostajajo številni izzivi, in sicer: kako izboljšati bralno kulturo osnovnošolcev in jih prepričati v nujnost branja za njihov celostni razvoj; kako dvigniti motivacijo za učenje slovenskega jezika pri učencih priseljencih in na splošno; kako spodbuditi učence k učenju več jezikov in ne le angleščine kot svetovne *lingue france* ter kako prebuditi pri vseh pedagoških delavcih zavest o pomenu slovenskega jezika za ohranjanje narodne zavesti.

6 Viri in literatura

Andrin, Alenka; Eržen, Vineta; Kogoj, Berta idr. (2016): *Učni načrt. Program osnovna šola. Angleščina.* Pridobljeno 30. 8. 2023 s spletne strani: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_anglescina.pdf.

Bešter, Romana (2007): Model integracijske politike v odnosu do drugih modelov imigrantskih politik. *Razprave in gradivo,* 53. Pridobljeno 31. 8. 2023 s spletne strani: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-B1UK2WIT/9de3b969-7754-4126-a734-ad3dd69af624/PDF.

Kozinc, Alenka (1995): Podprojekt Slovenski jezik v pedagoški komunikaciji. *Jezik in slovstvo,* 41. Pridobljeno 31. 8. 2023 s spletne strani: https://www.jezikinslovstvo.com/ff_arhiv/lat2/041/12c09.htm.

Moe, Eli; Härnälä, Marita; Lee Kristmanson, Paula idr. (2015): *Language skills for successful subject learning*. Graz: Council of Europe. Pridobljeno 31. 8. 2023 s spletne strani: https://www.ecml.at/Portals/1/mtp4/language_descriptors/documents/language-descriptors-EN.pdf.

Šolska mavrica. Glasilo učencev Osnovne šole Koper (2022). Št. 11, str. 50. Pridobljeno 31. 8. 2023 s spletne strani: http://oskoper.splet.arnes.si/?p=151.

Thürmann, Eike; Vollmer, Helmut; Pieper, Irene (2010): *Language(s) of Schooling: Focusing on vulnerable learners*. Strasbourg: Language Policy Division, Directorate of Education and Languages, DGIV, Council of Europe. Pridobljeno 31. 8. 2023 s spletne strani: https://rm.coe.int/16805a1caf.

Ustava Republike Slovenije (1991). *Uradni list RS*, št. 68/06 (30. 6. 1991). Pridobljeno 30. 8. 2023 s spletne strani: http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=USTA1.

Zakon o osnovni šoli (2006). *Uradni list RS*, št. 81/2006 (31. 7. 2006). Pridobljeno 30. 8. 2023 s spletne strani: https://zakonodaja.com/zakon/zosn/6-clen-ucni-jezik.

JEZIKI V EVROPSKI ŠOLI

LANGUAGES IN THE EUROPEAN SCHOOL

✍ **Christine Kveder** (christine.kveder@sclj.si), *prof. nemškega jezika, v Evropski šoli v Ljubljani poučuje nemščino pretežno kot materni jezik, ima izkušnje s poučevanjem nemščine v gimnazijah.*

Slovenija, Nemčija

Povzetek

V prispevku predstavljam delovanje Evropskih šol. Najprej se ustavim pri njenih začetkih, opredelim njihovo poslanstvo ter razliko med Evropsko šolo in Akreditirano Evropsko šolo. V nadaljevanju se podrobneje posvetim predstavitvi Evropske šole Ljubljana, njenim načinom dela in učnim načrtom. Razložim predmetnik in način prehajanja v višje razrede. Na koncu na praktičnem primeru predstavim, kako v Evropski šoli Ljubljana sledimo ključnim kompetencam in medkulturnemu povezovanju.

Abstract

In this presentation, I present the work of the European Schools. First, I look at the beginnings of the European Schools, their mission and the difference between a European School and an Accredited European School. Then, I introduce the Ljubljana European School, its working methods and its curriculum. I explain the curriculum and the way of moving to the upper grades. Finally, I present a practical example of how we follow the key competences and intercultural integration at the Ljubljana European School.

Ključne besede: Evropska šola, slovenski jezik, učni načrt, večjezično izobraževanje, večkulturno izobraževanje, 8 ključnih kompetenc.

Keywords: European School, Slovenian language, Curriculum, Multilingual education, Multicultural education, 8 key competences.

1 Uvod

Medpredmetno povezovanje oziroma tudi medjezikovno povezovanje in hkrati sledenje ter upoštevanje osem ključnih kompetenc pri sami pripravi ter izvedbi pouka, nemalokrat predstavlja precejšen izziv pri uresničevanju ter doseganju učnih ciljev. Učitelji Evropske šole tako moramo slediti vsem smernicam ter posebnemu krovnemu učnemu načrtu ter harmoniziranim načrtom znotraj L2 (prvi tuji jezik), L3 (drugi tuji jezik), L4 (tretji tuji jezik) jezikov in ostalih predmetov, da lahko zagotavljamo večjezično in večkulturno izobraževanje na predšolski, primarni (osnovnošolski) in sekundarni (srednješolski) ravni.

2 Evropske šole in Akreditirane (priznane) Evropske šole

2.1 Nastanek

Da bi otrokom staršev, zaposlenih v evropskih institucijah, zagotovili izobraževanje v njihovem maternem jeziku, vlade držav članic Evropske unije ustanavljajo Evropske šole (Scholae Europaeae). V Evropske šole so lahko sprejeti tudi otroci zaposlenih, ki niso državljani Evropske unije oz. niso zaposleni v evropskih institucijah, a le pod pogojem, da to kapaciteta šole dopušča.

Prvo Evropsko šolo so ustanovili oktobra 1953 v Luksemburgu na pobudo uradnikov Evropske skupnosti za premog in jeklo ter ob podpori institucij Skupnosti in luksemburške vlade. S podpisom protokola je Evropska šola Luksemburg postala prva uradna evropska šola.

Ta poskus vzporednega izobraževanja otrok različnih maternih jezikov in narodnosti se je hitro uveljavil in izkazal za zelo uspešnega, saj je šest različnih vlad in ministrstev za izobraževanje sodelovalo pri učnih načrtih, imenovanju učiteljev, inšpekcijskih pregledih in priznavanju doseženih ravni.

Prva evropska matura je tako potekala julija 1959 in je odprla pot študentom na univerze šestih držav članic.

Prvi direktor prve Evropske šole v Luksemburgu med letoma 1953 in 1960, g. Marcel Decombis, je zapisal besede, ki izražajo temeljne cilje Evropskih šol:

"Educated side by side, untroubled from infancy by divisive prejudices, acquainted with all that is great and good in the different cultures, it will be borne in upon them as they mature that they belong together. Without ceasing to look to their own lands with love and pride, they will become in mind Europeans, schooled and ready to complete and consolidate the work of their fathers before them, to bring into being a united and thriving Europe." (Principles and objectives, b. d.)

»Ko odraščajo skupaj, od otroštva neobremenjeni s predsodki, ki jih ločujejo, ko spoznajo vse, kar je v različnih kulturah velikega in dobrega, jim je v dušo zapisano, da pripadajo drug drugemu, ko odrastejo. Ne da bi prenehali z ljubeznijo in ponosom gledati na svojo državo, postanejo Evropejci, usposobljeni in pripravljeni dokončati in utrditi delo svojih očetov, da bi ustvarili združeno in uspešno Evropo.«

V letošnjem letu Evropska šola beleži 70 let obstoja.

Ločimo med Evropskimi šolami in Akreditiranimi Evropskimi šolami. Kakšna je dejansko razlika med njimi, navajam v nadaljevanju.

2.2 Evropske šole

Slika 1: Logotip Evropskih šol (Office of the Secretary…, b. d.).

Evropske šole so uradne izobraževalne ustanove, ki jih skupaj nadzorujejo vlade držav članic Evropske unije. V vseh teh državah so pravno obravnavane kot javne ustanove.

Poslanstvo Evropskih šol je zagotavljati večjezično in večkulturno izobraževanje..

Evropske šole nosijo poenoten logotip kot ga vidite zgoraj, medtem ko imajo Akreditirane Evropske šole vsaka svoj lasten logotip.

2.2.1 Seznam Evropskih šol

V šestih državah je 13 Evropskih šol:

- Belgija:
  - European School, Brussels I (Uccle + Berkendael): www.eeb1.com
  - European School, Brussels II (Woluwe + Evere): www.eeb2.eu
  - European School, Brussels III (Ixelles): www.eeb3.eu
  - European School, Brussels IV (Laeken): www.eeb4.be
  - European School, Mol: www.esmol.be
- Nemčija
  - European School, Frankfurt: www.esffm.org
  - European School, Karlsruhe: www.es-karlsruhe.eu
  - European School, Munich: www.esmunich.de
- Italija
  - European School, Varese: www.eurscva.eu

- Luksemburg
  - European School, Luxembourg I (Kirchberg): www.euroschool.lu
  - European School, Luxembourg II (Mamer): www.eel2.eu
- Nizozemska
  - European School, Bergen N.H. (Petten): esbergen.eu
- Španija
  - European School, Alicante: www.escuelaeuropea.org

2.3 Akreditirane (priznane) Evropske šole

Nacionalne šole lahko pridobijo akreditacijo *Akreditirane evropske šole*, kar pomeni, da te šole lahko na podlagi pogodbe o akreditaciji ponudijo in izvajajo, evropski model poučevanja in izobraževanja, ki izpolnjuje pedagoške zahteve evropskih šol, vendar v okviru nacionalnih šolskih mrež držav članic. Akreditirane Evropske šole so torej izvzete iz pravnega, upravnega in finančnega okvira, ki obvezno velja za Evropske šole in jih evropski organi ne financirajo. Za upravljanje in financiranje Akreditirane Evropske šole je tako odgovorna država članica gostiteljica šole.

Kraj, kjer naj bi se Akreditirana Evropska šola nahajala, predlaga država članica, ki zaprosi za odprtje te šole na svojem nacionalnem ozemlju. Nekatere Akreditirane Evropske šole so neposredno povezane z evropskimi institucijami ali agencijami, druge pa so preprosto nacionalne šole, pri katerih je država članica podprla vlogo za akreditacijo.

Postopek akreditacije je na voljo od leta 2005. Na podlagi priporočil Evropskega parlamenta tako Evropske šole od leta 2005 omogočajo nacionalnim šolam dostop do svojih učnih načrtov in evropske mature.

Prva šola je bila akreditirana leta 2009, do marca 2023 pa je akreditiranih skupaj 22 šol.

2.3.1 Seznam Akreditiranih Evropskih šol

V trinajstih državah članicah Evropske unije deluje 22 Evropskih šol. Vsaka šola ima svoj lasten logotip.

- Belgija: European School of Brussels-Argenteuil: eeba.be

Slika 2: Primer logotipa Akreditirane Evropske šole (eeba.be, 15.9.2023)

- Danska: European School Copenhagen: escph.dk
- Estonija: Tallinn European School: tes.edu.ee
- Finska: European School Helsinki (ESH): esh.fi
- Francija:
  - Ecole européenne de Strasbourg: ee-strasbourg.eu
  - Ecole internationale Provence Alpes Côte d'Azur à Manosque: ecoleinternationalepaca.fr/en/european-school-2
  - Ecole européenne Lille Métropole: ecole-europeenne.etab.ac-lille.fr
  - European School, Paris La Défense: www.ee-parisladefense.ac-versailles.fr/en
- Nemčija:
  - Europäische Schule RheinMain, Bad Vilbel: es-rm.eu
  - European School Saarland: europaeische-schule.saarland
- Grčija: School of European Education - Heraklion (Crete): seeh.eu
- Irska: Centre for European Schooling, Dunshaughlin: europeanschooling.eu
- Italija:
  - Scuola per l'Europa di Parma: scuolaperleuropa.eu
  - Scuola europea di Brindisi: N-S3: comprensivocentrobr.edu.it / S4-S7: fermimonticelli.edu.it/pagine/scuola-europea-flags

- Luksemburg:
  - Ecole internationale, Differdange and Esch s/Alzette: eidd.lu
  - Ecole internationale Edward Steichen (Clervaux): www.lesc.lu
  - Lënster Lycée International School (Junglinster): lensterlycee.lu
  - Ecole internationale Mersch Anne Beffort: eimab.lu
  - Ecole internationale de Mondorf-les-Bains: eimlb.lu
  - Ecole internationale Gaston Thorn (Luxembourg-Merl): eigt.lu
- Nizozemska: Europese School Den Haag Rijnlands Lyceum: europeanschoolthehague.nl
- Poljska: International European School Warsaw: ies.waw.pl
- Slovenija: European School, Ljubljana: eslj.sclj.si

Dve šoli, ki trenutno še kandidirata za akreditacijo, sta:

- Avstrija: Accredited European School Tyrol: aes-tirol.eu
- Portugalska: European School, Lisbon

2.3.2 Akreditirana Evropska šola Ljubljana

Slika 3: Logotip Evropske šole Ljubljana (Evropska šola Ljubljana, b. d.).

Akreditirana Evropska šola Ljubljana je bila ustanovljena v sklopu Šolskega centra Ljubljana, januarja 2018 s sklepom Vlade RS in je tako edina šola v Sloveniji, ki izvaja mednarodni program Evropskih šol.

V šolskem letu 2018/19 se je tako začel izvajati program primarne stopnje v dveh jezikovnih sekcijah, slovenski in angleški sekciji, v prostorih Šolskega centra Ljubljana. Program se je začel izvajati za 4 učence v slovenski sekciji in 6 učencev v angleški sekciji, s sedmimi učitelji.

Predšolski program se je začel izvajati leta 2020 v angleški sekciji.

V šolskem letu 2023/2024 imamo skupaj vpisanih 225 učencev, od tega je v predšolski program vpisanih 10 otrok, v primarni program 114 učencev ter 101 učenec v sekundarni program. Zaposlenih je 58 učiteljev različnih narodnosti.

Na Evropski šoli Ljubljana beležimo vse narodnosti Evropske unije ter tudi otroke, ki prihajajo iz Koreje, Kitajske, Gruzije, Venezuele, Kazahstana, Ukrajine, Rusije, Indije, Bosne in Hercegovine, Srbije, Albanije, Izraela, Amerike itd.

Izobražujemo otroke od četrtega do osemnajstega leta starosti v večkulturnem in večjezičnem okolju, ki je mednarodno priznan ter zagotavlja nemoten prehod v nacionalne izobraževalne sisteme in druge Evropske šole v celotni Evropski uniji.

Slika 4: Evropska šola Ljubljana – Povezani v mavrici različnosti (Evropska šola Ljubljana, b. d.).

Predšolski program *angleške sekcije* se izvaja za 4 in 5 let stare otroke. Program spodbuja k razumevanju temeljnih vrednot in spodbuja odgovornost, občutek za skupnost in spoštovanje pravic ter svobode posameznika v evropskem šolskem prostoru. *Multikulturalizem, spoštovanje maternega jezika, večjezičnost, varovanje okolja, demokracija, enakost in temeljne človekove pravice* so vrednote, ki jim na vsakem koraku sledimo.

Učni načrt predšolskega programa je sestavljen iz štirih področij (Predšolski program, b. d.):

- *Jaz in moje telo*: »Poznam, uporabljam in nadzorujem svoje telo ter razvijam prostorsko zavedanje, motorične in senzomotorične sposobnosti. Spoznavam in postajam bolj odgovoren za svoje zdravje, higieno in varnost.«
- *Jaz kot oseba:* »Razvijam zavest o svoji identiteti. O svojem vedenju premislim in ga nadzorujem. Naučim se prepoznavati in izražati svoja čustva, postajam bolj domiseln, ustvarjalen in samozavesten. Začenjam razumevati in sprejemati osnovna moralna načela in iskati svoje moralne vrednote.«
- *Jaz in drugi:* »Naučim se delovanja in sodelovanja na spoštljiv ter odgovoren način. Gradim in cenim svojo lastno kulturno identiteto in identiteto drugih.«
- *Jaz in svet:* »Razvijam svoje jezikovne kompetence in veščine. Razvijam svoje razmišljanje in sposobnost organizacije svojega dela. Začenjam raziskovati in razumevati svet. Mislim kreativno.«

Slika 5: Evropska šola Ljubljana – Our Community: »Our Community: The world is a puzzle and we are pieces that fit perfectly together« (Naša skupnost: Svet je sestavljanka, mi pa smo koščki, ki se med seboj odlično ujemajo.) (Evropska šola Ljubljana, b. d.).

Primarna stopnja, ki traja 5 let, od P1 do P5 letnika, se izvaja v prostorih Šolskega centra Ljubljana *v slovenski in angleški jezikovni sekciji*.

Na Evropski šoli Ljubljana izvajamo L1 (materni jezik) v angleščini in slovenščini, glede na angleško in slovensko sekcijo.

Za nekatere otroke, katerih starši so zaposleni v inštitucijah Evropske unije, pa jezik sekcije ni njihov materni jezik, zato imajo pravico do pouka materinščine (L1) in jih imenujemo SWALS (Students Without a Language Section). Za SWALS učence izvajamo od P1 naprej v okviru L1 (maternega jezika) nemščino, francoščino, španščino, litovščino, grščino, madžarščino, italijanščino itd. Običajno so L1 SWALS jezikovni razredi zelo majhni, po eden, dva ali trije učenci.

Posebnost Evropske šole je tudi, da se učenci prvi tuji jezik učijo že od prvega letnika (P1) naprej in lahko izbirajo med angleščino, nemščino in francoščino. Kot L2 jezik se torej pri nas učijo nemščino v angleški sekciji in angleščino v slovenski sekciji.

Izobraževanje na primarni stopnji je sestavljeno iz 11 predmetov – slovenščina, SWALS L1, matematika, prvi tuji jezik (L2), glasbena umetnost, likovna umetnost, šport, odkrivanje sveta (DOW – Discovery of the World), evropske urice (European hours), etika, rekreacija.

Tabela 1: Prikaz predmetov in skupnega števila ur za posamezni predmet v P1 in P2 ter od P3 do P5 letnikih (O programu, b. d.).

Predmet	1. in 2. letnik	3. - 5. letnik
slovenščina	8 ur	6 ur 45 minut
matematika	4 ure	5 ur 15 minut
prvi tuji jezik (L2)	2 uri 30 minut	3 ure 45 minut
glasbena umetnost, likovna umetnost, šport	5 ur	3 ure
odkrivanje sveta	1 ura 30 minut	3 ure
evropske urice	-	1 ura 30 minut
etika	1 uro	1 ura 30 minut
rekreacija	3 ure 30 minut	2 uri 30 minut
skupaj	25 ur 30 minut	27 ur 15 minut

Kot zanimivost lahko navedem, da imajo učenci prvega in drugega letnika (P1 in P2) 30 minutne ure, ki se vsak dan vrstijo od 8:30 do 15:30.

Učenci od P3 do P5 letnika pa so vsak dan v šoli od 8:15 do 15:15 in imajo normalne 45-minutne učne ure. Vsak dan imajo na urniku tako L1 kot tudi L2 jezik in ker je šola v Sloveniji, je za vse učence obvezen tudi pouk slovenščine.

Sistem omogoča, da se otroci od šestega leta starosti naprej učijo najmanj tri jezike ob dejstvu, da večina otrok izhaja iz različnih družin, v katerih po večini starši svoje otroke vzgajajo dvo- in trojezično.

Ključno za Evropsko šolo je, da izobraževalni sistem otroke pripravlja na sodoben globaliziran svet in da jih opolnomoči v komunikaciji v materinščini in različnih tujih jezikih ter tako omogoči preskok čez kulturne in jezikovne ovire. Program se osredotoča na štiri glavne vidike jezikovne komunikacije, ki so branje, pisanje, poslušanje in govor. Tako je prav vsak učenec v nenehnem stiku z več jeziki, odvisno od jezikovne sekcije ter izbranega jezika.

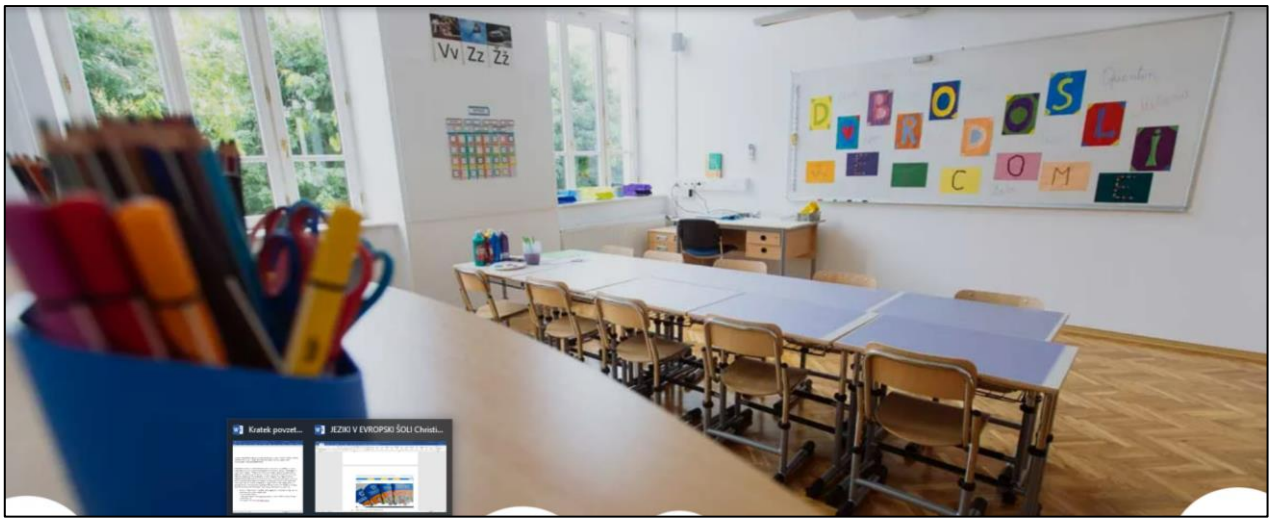

Slika 6: Evropska šola Ljubljana – primer razreda (Evropska šola Ljubljana, b. d.).

Sekundarna stopnja, ki traja 7 let, se izvaja na Tržaški 118 *v angleški in slovenski sekciji.*

Gre za zelo kompleksen sistem izobraževanja in se deli na tri obdobja. Prvo obdobje je opazovalno obdobje v letnikih S1 do S3. Drugo obdobje se imenuje predorientacijsko obdobje, ki poteka v letnikih S4 in S5. Zadnje, tretje obdobje pa se imenuje orientacijsko obdobje, ki poteka v letnikih S6 in S7.

Pouk poteka v angleščini v angleški sekciji ter v slovenščini v slovenski sekciji. Tudi na sekundarni stopnji je velik poudarek na jezikovnem področju. Drugi tuji jeziki (L3) se poučujejo od S1 (prvega letnika sekundarne stopnje) naprej in dijaki lahko izbirajo med angleščino, nemščino, francoščino, italijanščino in španščino. Od S3 naprej pa se nekateri predmeti poučujejo v dijakovem (L2) prvem tujem jeziku, kar pomeni, da poslušajo snov npr. pri geografiji, zgodovini in etiki v nemščini ali francoščini.

Od letnika S4 naprej, se dijaki lahko učijo tudi L4 jezik (tretji tuji jezik).

Kot je razvidno iz predmetnika, se dijaki lahko odločijo tudi za latinščino od S2 naprej in kasneje tudi v okviru izbirnega predmeta za staro grščino od letnika S4 naprej.

Vsak dijak je v nenehnem stiku z več jeziki, odvisno od jezikovne sekcije ter izbranega prvega in drugega, lahko pa tudi tretjega in četrtega tujega jezika, kar tudi nam učiteljem omogoča medjezikovno povezovanje v okviru različnih projektov.

Tabela 2: Predmetnik opazovalnega obdobja S1-S3: prikaz predmetov in skupnega števila ur (Program sekundarne stopnje, b. d.).

Predmeti	S1	S2	S3
	Število ur	Število ur	Število ur
Angleščina	5	5	4
Matematika	4	4	4
Prvi tuji jezik	5	4	4
Drugi tuji jezik	2	3	3
Glasba	2	2	2
Umetnost	2	2	2
Šport	3	3	3
Etika	2	2	2
Družboslovje	3	3	3
Naravoslovje	4	4	4
IZBIRNI PREDMETI			
IKT	1	1	2
Latinščina	/	2	2
Skupaj	33 ur	33-34 ur	33 ur

Tabela 3: Predmetnik predorientacijskega obdobja S4-S5: prikaz predmetov in skupnega števila ur (Program sekundarne stopnje, b. d.).

Predmeti	S4	S5
	Število ur	Število ur
Slovenščina	4	4
Matematika	4 ali 6	4 ali 6
Prvi tuji jezik	3	3
Drugi tuji jezik	3	3
Šport	2	2
Etika v L2	1	1
Geografija v L2	2	2
Zgodovina v L2	2	2
Fizika	2	2
Kemija	2	2
Biologija	2	2
SKUPAJ OBVEZNI PREDMETI	27-29 ur	27-29 ur
IZBIRNI PREDMETI		
Tretji tuji jezik	4	4
Latinščina	4	4
Stara grščina	4	4
Ekonomija	4	4
Likovna umetnost	2	2
Glasbena umetnost	2	2
IKT	2	2
SKUPAJ	31-35 ur	31-35 ur

Tabela 4: Predmetnik orientacijskega obdobja S6-S7: obvezni predmeti in skupno število ur (Program sekundarne stopnje, b. d.).

OBVEZNI PREDMETI	Število ur
Jezik 1	4
Jezik 2	3
Šport	2
Etika v L2	1
Matematika	3 ali 5
OBVEZNI PREDMETI, RAZEN ČE SO IZBRANI KOT 4-URNA IZBIRA	
Geografija v L2	2
Zgodovina v L2	2
Filozofija	2
OBVEZNI PREDMET, RAZEN ČE JE IZBRAN DRUG 4-URNI NARAVOSLOVNI PREDMET (biologija, kemija, fizika)	
Biologija	2

Poleg osnovnega predmetnika morajo dijaki izbrati najmanj 2 in največ 4 izbirne predmete iz spodnje tabele:

Tabela 5: Prikaz izbirnih predmetov (Program sekundarne stopnje, b. d.).

IZBIRNI PREDMETI	Število ur
Jezik 3	4
Jezik 4	4
Latinščina	4
Stara grščina	4
Ekonomija	4
Geografija v L2	4
Zgodovina v L2	4
Filozofija	4
Biologija	4
Fizika	4
Kemija	4
Likovna umetnost	4
Glasbena umetnost	4

Dijaki imajo tudi možnost izbrati enega od predmetov na višji ravni, kar pa ni obvezno.

Tabela 6: Prikaz izbirnih predmetov na višji ravni (Program sekundarne stopnje, b. d.).

PREDMETI NA VIŠJI RAVNI	Število ur
Jezik 1 - višja raven	3
Jezik 2 - višja raven	3
Matematika - višja raven (če je izbrata matematika 5)	3

Posebnost Evropske šole je tudi, da si dijaki v višjih letnikih za zadnjo orientacijsko obdobje izobraževanja sami sestavijo urnik. V kolikor si je dijak z izbiro obveznih in izbirnih predmetov sestavil predmetnik z manj kot 31 urami, si mora dijak obvezno izbrati še ustrezno število ur dodatnih predmetov. Izbira pa lahko med sledečimi predmeti:

Tabela 7: Prikaz dodatnih predmetov (Program sekundarne stopnje, b. d.).

DODATNI PREDMETI	Število ur
Jezik 5	2
Fizika - laboratorijske vaje	2
Kemija - laboratorijske vaje	2
Biologija - laboratorijske vaje	2
IKT	2
Ekonomija	2
Sociologija	2
Likovna umetnost	2
Glasbena umetnost	2
Šport	2

2.5 Pravilniki, učni načrti in 8 ključnih kompetenc

Vsi učitelji Evropskih šol moramo pri svojem delu upoštevati izredno veliko pravilnikov, ki jih najdemo na uradni spletni strani z naslovom Office of the Secretary-general of the European Schools (Mission of the Office …, b. d.).

Temelji za naše delo so splošni kurikulumi, ki jih najdemo na uradni spletni strani z naslovom Syllabuses and Attainment descriptors (Syllabuses and Attainment …, b. d.).

Pri svojem delu stremimo k temu, da učenci in dijaki dosegajo osnovno raven znanja vseh sodobnih jezikov v skladu s Skupnim evropskim referenčnim okvirom za jezike.

Ob koncu primarne stopnje naj bi tako učenci L2 jezik, torej prvi tuji jezik, obvladali na nivoju A2, ob koncu S3 letnika na nivoju B1, ob koncu letnika S5 na B2 nivoju in ob koncu zadnjega letnika S7, na nivoju C1.

Spodnja tabela prikazuje tudi ravni znanja za ostale jezike L3, L4, L5 in za ONL (Other national languages).

Tabela 8: Prikaz skupne jezikovne politike, ki opredeljuje naslednje minimalne ravni (Memorandum Ref.: 2023).

	Nursery	Primary	S3	S5	S7
L2		A2	B1	B2	C1
L3			A1+	A2+	B1+
L4				A1	A2+
L5					A1
ONL *	A1.1 oral	A1.2	A2	B1	B2

*Other national languages

Slika 7: Key Competences for Lifelong Learning (Key Competences for Lifelong Learning, 2018).

Vsi učitelji moramo upoštevati poleg kurikuluma tudi pravilnika o osmih ključnih kompetencah z naslovoma:

- »Key Competences for Lifelong Learning in the European Schools, Approved by the Joint Teaching Committee by Written Procedure 2018/47«
- »Key Competences for Lifelong Learning«, ki jih moramo absolutno vključevati v naše letne harmonizirane učne načrte po poglavjih ter jih seveda izvajati pri poučevanju.

Ob koncu šolskega leta moramo tudi zapisati za vsak posamezen letnik poročilo o tem, na kakšen način smo pokrili vseh 8 ključnih kompetenc tekom šolskega leta.

<table>
<tr><th>LITERACY COMPETENCE</th><th>MULTILINGUAL COMPETENCE</th><th>MATHEMATICAL COMPETENCE AND COMPETENCE IN SCIENCE, TECHNOLOGY ,AND ENGINEERING</th><th>DIGITAL COMPETENCE</th></tr>
<tr><td>Im Grunde genommen spricht jede Aufgabe, jeder Lesetext in dem Deutschbuch für die fünfte Klasse diese Kompetenz an. Gedichte auswendig lernen. Zusätzliches Lesen von weltbekannter Literatur: Martin Krpan, Pinocchio, Das fliegende Klassenzimmer.</td><td>Wortschatz.
Im Vorfeld eines neuen Textes wird sowohl der Wortschatz als auch die Definition und die mögliche Morphologie besprochen. Aber es werden auch Verbindungen zwischen den anderen Sprachen hergestellt.</td><td>Das verstehen von schriftlichen und mündlichen Anleitungen. Erstellen von Denkmustern, Steckbriefen und Postern. Die Ergebnisse werden von den Schülern auch in der Klasse präsentiert.</td><td>Online-Apps; Online-Übungen zum Wortschatz, Redewendungen und Grammatik.
Den SchülerInnen wird nicht nur beigebracht, wie sie diese Online-Programme nutzen können, um ihre Kenntnisse zu fördern, sondern auch, wie sie den Computer verantwortungsvoll nutzen und somit sicher auf das Internet zugreifen können.</td></tr>
<tr><th>ENTREPRENEURSHIP COMPETENCE</th><td colspan="2" rowspan="2">SUBJECT: EP5 Deutsch L1

TEACHER: Christine Kveder

REFLECTION: Im Schuljahr 2022/2023 waren drei L1 Schüler im Deutschunterricht anwesend, daher konnte intensiv auf allen 8 Schlüsselkompetenzen und dem Lernstoff gearbeitet werden.

2022/23 SCHOOL YEAR</td><th>PERSONAL, SOCIAL, AND LEARNING TO LEARN COMPETENCE</th></tr>
<tr><td>Die SchülerInnen lernen es sich entsprechend zu organisieren und sich auf wichtige Schlüsselinformationen zu konzentrieren und diese vorzustellen. Sie erstellen Plakate, Denkmuster, Steckbriefe bearbeiten verschiedene Sachtexte, planen

und schreiben verschiedene Geschichten, usw.</td><td>Lernprozesse und Lernstrategien entwickeln. Die SchülerInnen arbeiten in Paaren, um ihre Texte auszutauschen und sich gegenseitig Feedback zu geben. Sie werden angeleitet, konstruktives Feedback zu geben und sich gegenseitig zu helfen. Die Ergebnisse der Aufgabe versuchen sie gemeinsam zu überprüfen und auch in der Klasse vorzustellen.</td></tr>
<tr><th>CULTURAL AWARENESS AND EXPRESSION COMPETENCE</th><td colspan="2"></td><th>CIVIC COMPETENCE</th></tr>
<tr><td>Die SchülerInnen entdecken und lernen somit die einheimischen Tierarten von Slowenien kennen. Sie recherchieren anhand von Internet über verschiedene Tiere und stellen sie mit einem großen Plakat und jeweils mit einem entsprechenden Steckbrief vor. Sie nahmen am internationalen e-Twinning Projekt mit diesem Projekt teil.</td><td colspan="2"></td><td>Die berühmte Geschichte von Martin Krpan lesen und den geschichtlichen, kulturellen, traditionsreichen und sprachlichen Hintergrund erforschen.
Die Schüler lernen Diversität und kulturelle Identitäten in Europa und in der Welt kennen.
Die Schüler lernen mit grundlegenden demokratischen Prinzipien umzugehen und gemeinschaftlich Entscheidungen zu treffen.</td></tr>
</table>

Slika 8: Primer poročila (Dokumentacija Christine Kveder).

3 Medjezikovno in medkulturno povezovanje – praktični prikaz

3.1 Prešernov »Povodni mož« in »Perfect« od Ed Sheeran-a

V EP4 L1 SWALS smo si najprej prebrali prvo Prešernovo balado *Povodni mož* v nemščini, nato v angleščini in slovenščini. Cilj je bil, da učenca razumeta poezijo v treh jezikih in nato sama napišeta pesem na temo ljubezni.

Učenca Quentin, kitajsko-nemškega porekla, ter Sonam, poljsko/nemško-indijskega porekla, sta sama ugotovila podobnosti moderne in zelo popularne pesmi z naslovom *Perfect* od slavnega glasbenika Ed Sheeran-a s Prešernovim *Povodnim možem*. Quentin je našel tudi podobnost v priimku ter Sonam fotografiji obeh avtorjev s sončnimi očali in zelo podobno frizuro.

Zanimivo je dejstvo, da sta kljub jezikovnim oviram našla toliko podobnosti tudi v samem besedilu,. S tem pa je navdušenost nad zastavljeno nalogo vse bolj rastla. Naloga ju je spodbudila k širšemu, drugačnemu razmišljanju, k ustvarjalnosti ter uporabi več jezikov hkrati. Nadalje sem spodbudila tudi radovednost, željo po branju v slovenskem jeziku in nenazadnje sprožila tudi navdušenje pri učencu nad tem, kako dobro pravzaprav zna izgovoriti slovenske besede ter jih zna zaradi nemške in angleške različice tudi popolnoma razumeti.

Ustvarjalnost je rastla, ideje so kar padale z njune strani. Poiskala sta angleško besedilo pesmi *Perfect* ter začela kombinirati med seboj nemško, angleško in slovensko različico besedila *Povodnega moža*. Hkrati pa sta začela vključevati tudi svoje besede, stavke v nemščini ali angleščini.

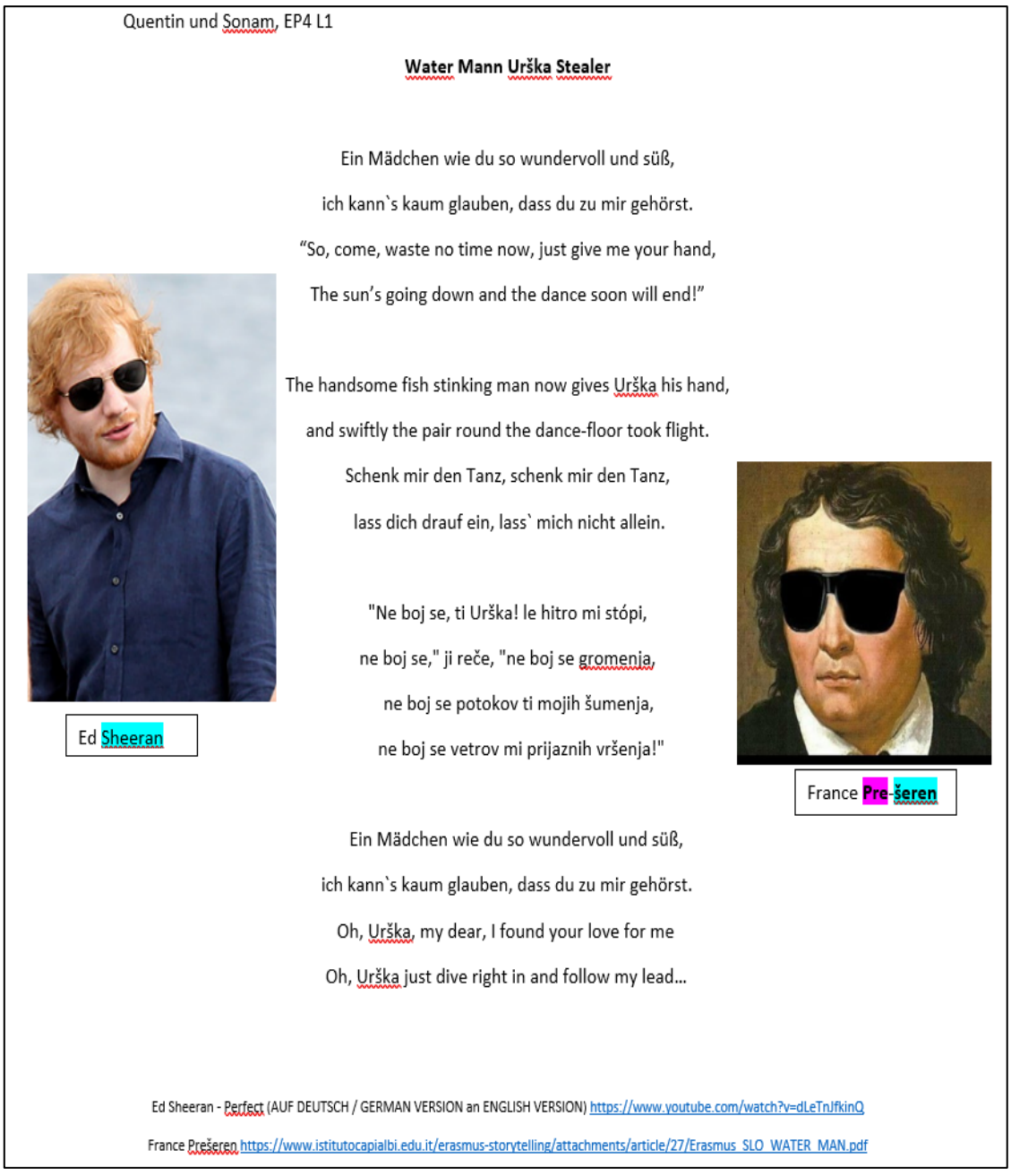

Quentin und Sonam, EP4 L1

Water Mann Urška Stealer

Ein Mädchen wie du so wundervoll und süß,
ich kann`s kaum glauben, dass du zu mir gehörst.
"So, come, waste no time now, just give me your hand,
The sun's going down and the dance soon will end!"

Ed Sheeran

The handsome fish stinking man now gives Urška his hand,
and swiftly the pair round the dance-floor took flight.
Schenk mir den Tanz, schenk mir den Tanz,
lass dich drauf ein, lass` mich nicht allein.

"Ne boj se, ti Urška! le hitro mi stópi,
ne boj se," ji reče, "ne boj se gromenja,
ne boj se potokov ti mojih šumenja,
ne boj se vetrov mi prijaznih vršenja!"

France Pre-šeren

Ein Mädchen wie du so wundervoll und süß,
ich kann`s kaum glauben, dass du zu mir gehörst.
Oh, Urška, my dear, I found your love for me
Oh, Urška just dive right in and follow my lead...

Ed Sheeran - Perfect (AUF DEUTSCH / GERMAN VERSION an ENGLISH VERSION) https://www.youtube.com/watch?v=dLeTnJfkinQ

France Prešeren https://www.istitutocapialbi.edu.it/erasmus-storytelling/attachments/article/27/Erasmus_SLO_WATER_MAN.pdf

Slika 9: Water Mann Urška Stealer (foto: arhiv Christine Kveder).

S to nalogo smo pokrili prav vseh 8 ključnih kompetenc:

- pismenost,
- večjezičnost,
- matematično kompetenco z razumevanjem navodil in upoštevanjem pesniške oblike
- digitalno kompetenco
- podjetnost – sposobnost organiziranja in medsebojnega sodelovanja
- osebnostno in družbeno kompetenco in zmožnost pridobivanja novih kompetenc
- kulturno zavest in izražanje
- aktivno državljanstvo

3.2 »Branje svetovne literature«

Pri projektu sva se skupaj s kolegom profesorjem španščine odločila, da tekom šolskega leta z učenci dodatno prebirava svetovno literaturo v nemščini, slovenščini in španščini. Prebrali smo pomembno literarno delo z naslovom *Martin Krpan* v maternem jeziku, zapisali obnovo, prebirali tudi krajše odlomke v slovenščini in narisali posamezne epizode.

Vsi trije prispevki *Martin Krpan und der Riese von Wien* v nemškem jeziku, *Martin Krpan* ter *Mini Biografia del autor* v španskem jeziku so objavljeni v našem šolskem časopisu *The student gossip*. https://www.eslj.sclj.si/my-post50ef77c0

V šolskem časopisu *The student gossip*, ki izide dvakrat na leto in je na voljo na šolski spletni strani pod rubriko novice, prikazujemo različna dela učencev.

3.3 Mednarodni eTwinning projekt In Harmony

Pri tem projektu so sodelovali učenci iz P3, P4 in P5 letnikov ter učitelji iz Slovenije, Wales-a, Latvije, Italije in Norveške. Učenci so raziskovali in odkrivali različne avtohtone živali, zelišča, zdravilne rastline tako v slovenskem kot tudi angleškem jeziku.

Pri pouku nemškega jezika EP5 L1 SWALS pa smo se ukvarjali z avtohtonimi slovenskimi živalmi. Predstavili smo 11 avtohtonih živali, kot so Lipicanski konj, Cikasto govedo, Krškopoljski prašič, Istrska pramenka, Drežniška koza, Štajerska kokoš, Kranjska čebela, Kozorog, Soška postrv, Kraški ovčar in dodali smo še Človeško ribico. Učenci so poiskali ustrezne informacije, jih prevedli v nemški jezik in izdelali plakat.

Slika 10: Izdelovanje plakata (foto: arhiv Christine Kveder).

Slika 11: Končni izdelek (foto: arhiv Christine Kveder).

Slika 12: Končni izdelek z učenci (foto: arhiv Christine Kveder).

4 ZAKLJUČEK

Vsak učitelj, ne glede na predmet, ki ga poučuje, bi se moral dandanes bolj kot kdaj koli prej zavedati pomena maternega jezika in dragocenost večjezičnosti pri samem procesu poučevanja. Večjezičnost povezuje med seboj učence in učitelje, spodbuja medsebojno komuniciranje, spodbuja ustvarjalnost ter spoštovanje različnosti in spoznavanje drugačnosti. Večjezičnost je na nek način zakladnica znanja, hkrati pa ozavešča pripadnost svojemu narodu in spodbuja izražanje v jeziku, ki krepi temelj narodne identitete. Na koncu pa ugotovimo, da pravzaprav resnično pripadamo kot sestavljanka drug drugemu in učimo zdrav način sobivanja.

5 VIRI IN LITERATURA

Background (b. d.). *Schola Europaea*. Pridobljeno 15. 9. 2023: https://www.eursc.eu/en/European-Schools/background.

Ed Sheeran Films Cameo in Australia's 'Home and Away' – See the Pics! (2015). *JustJaredJr.*, 25. 3. 2015. Pridobljeno 15. 9. 2023: https://www.justjaredjr.com/photo-gallery/790562/ed-sheeran-home-and-away-cameo-04/.

Europäische Schule (b. d.). *Wikipedia*. Pridobljeno 15. 9. 2023: https://de.wikipedia.org/wiki/Europ%C3%A4ische_Schule.

Evropska šola Ljubljana (b. d.). Pridobljeno 15. 9. 2023: https://www.eslj.sclj.si/sl.

France Prešeren (b. d.). *X*. Pridobljeno 15. 9. 2023: @france_preseren. Key Competences for Lifelong Learning in the European Schools, Approved by the Joint Teaching Committee by Written Procedure 2018/47.

Key Competences for Lifelong Learning in the European Schools (2018). Approved by the Joint Teaching Committee by Written Procedure 2018/47. *Schola Europaea* Dostopno na: https://www.eursc.eu/BasicTexts/2018-09-D-69-en-2.pdf.

MEMORANDUM Ref.: 2023-05-M-11-en-1.

Mission of the Office of the Secretary-General of the European Schools (b. d.). *Schola Europaea*. Pridobljeno 15. 9. 2023: https://www.eursc.eu/en/Office/mission.

O programu (b. d.). *Evropska šola Ljubljana*. Pridobljeno 15. 9. 2023: https://www.eslj.sclj.si/sl/primary-level#PrimaryLevelProgramme.

Office of the Secretary-General of the European Schools (b. d.). *Schola Europaea*. Pridobljeno 15. 9. 2023: https://www.eursc.eu/en.

Organisation of Studies (b. d.). *Schola Europaea*. Pridobljeno 15. 9. 2023: https://www.eursc.eu/en/European-Schools/studies/studies-organisation.

Predšolski program (b. d.). *Schola Europaea*. Pridobljeno 15. 9. 2023: https://www.eslj.sclj.si/sl/preschool#Programme.

Principles and Objectives (b. d.). *Schola Europaea*. Pridobljeno 15. 9. 2023: https://www.eursc.eu/en/European-Schools/principles.

Program sekundarne stopnje (b. d.). *Evropska šola Ljubljana*. Pridobljeno 15. 9. 2023: https://www.eslj.sclj.si/sl/secondary-level#Programme.

Syllabuses and Attainment descriptors (b. d.). *Schola Europaea*. Pridobljeno 15. 9. 2023: https://www.eursc.eu/en/European-Schools/studies/syllabuses.

JEZIK LJUDSTVA TIŠINE

THE LANGUAGE OF THE PEOPLE OF SILENCE

✍ **s. Dorica Sever** (sdoricafmm@gmail.com), *Frančiškanka Marijina misijonarka, študirala je na Religions-pedagogische Akademie na Dunaju (Avstrija). Vodi administracijo dveh župnij – misijonov v zveznem ozemlju Nunavut v Kanadi: Chesterfield Inlet in Baker Lake.*

Nunavut, Kanada

Povzetek

V prispevku z vidika misijonarke, ki 25 let delujem med kanadskimi Inuiti, predstavljam bistvena dejstva o življenju Inuitov v preteklosti in danes, izpostavljam dejavnike, ki so vplivali na drugačnost njihove kulture in razmišljam o ohranjanju jezikovne oz. narodne identitete. Pojasnim vlogo jezika za oblikovanje narodne identitete med Inuiti, ki so živeli (in delno še danes živijo) izolirano od preostalega sveta, vpliv digitalizacije na njihovo kulturo (zlasti jezik) in razmišljam o vlogi jezika na lastno občutenje narodne pripadnosti upoštevajoč dejstvo, da sem velik del svojega življenja preživela med neslovensko govorečimi ljudmi in sama v večini govornih položajev uporabljam s svojega vidika kot Slovenke tuj jezik – inuktitut, angleščino ali francoščino.

Abstract

Being a Slovenian missionary who has been working for 25 years with the Inuit people of Canadian Artic, I would like to present in this article the main facts about the Inuit way of living in the past and today. I highlight the factors which have influenced their distinctive culture, language and traditions as well as reflect on the preservation of their linguistic or national identity. I explain the role of language in the formation of national identity among the Inuit people who have lived (and partly still live) isolated from the rest of the world. I also observe the impact of digitalization on their culture, especially language. Finally, I reflect on the role of language on my own sense of national belonging, taking into account the fact that I have spent a large part of my life among non-Slovenian-speaking people. In most communication today I do not use Slovenian but a foreign language, whether it is Inuktitut with my Inuit people, English in official communication or French in my religious community FMM.

Ključne besede: Inuiti, inuktitut, kulturna in narodna identiteta, misijonarka.

Key words: Inuit, Inuktitut, cultural and national identity, missionary.

1 Uvod

Kot misijonarka živim in delam od leta 1999 na kanadski Arktiki, ki je izjemno obsežna in zaradi ekstremnih klimatskih pogojev redko poseljena (v nekajmesečnem obdobju polarne noči beležimo temperature pod – 60 °C, v obdobju 'poletja' pa se temperature povzpnejo do približno 15 °C, v izjemnih dneh preko 20 °C). Predstavila bom kulturo Inuitov in spreminjanje le-te ob globalizaciji. V času svojega življenja med *ljudstvom tišine* se je tudi moja (narodna) identiteta preoblikovala oz. se je izrazila na nov način, kar ne bi bilo možno, če bi ostala v svoji, slovenski, narodni kulturi.

2 Nunavut

Kanadski teritorij Nunavut ('Naša zemlja'), ki je bil s strani kanadske vlade ustanovljen šele 1. aprila 1999, je velik okoli 2 milijona km^2 (velikost Evrope) in šteje vsega 40.000 prebivalcev. Največji kraj je prestolnica Iqaluit s približno 7.000 prebivalci, večina krajev (26 naselij) pa naseljuje od 400 do 1000 prebivalcev. Razdalje med naselji so zelo velike in med njimi ni cest. Potovanje med njimi je omogočeno z letali ali redko tudi z motornimi sanmi. Transport živil in drugih potrebščin iz 'civiliziranega sveta' je omejen, saj je letalski prevoz izjemno drag, ladja pa pripelje nafto in različne vrste nepokvarljivega blaga enkrat letno – od julija do oktobra, to je v obdobju, ko na morju ni ledu in je morje odprto.

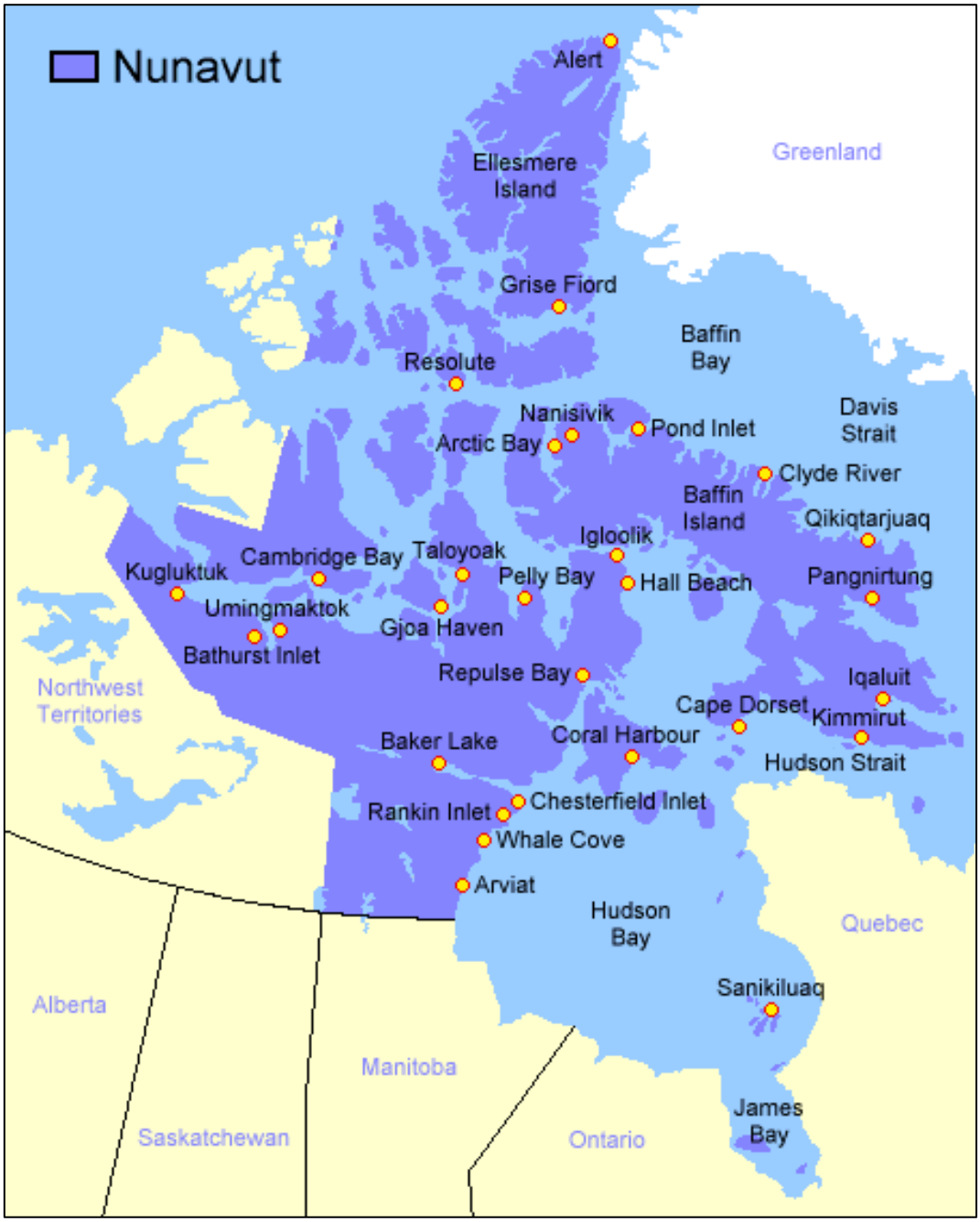

Slika 1: Teritorij Nunavut.

2.1 Inuiti – izolirano, neznano in pozabljeno ljudstvo na Severu

Izraz *Inuiti* se uporablja za skupino avtohtonih ljudstev okrog severnega pola od Aljaske, Kanade in Grenlandije.

Izraz *Eskim (v Slovenskem pravopisu pojasnjen kot* 'pripadnik mongolidnega ljudstva'), ki ga običajno uporabljajo ljudje za označevanje Inuitov, Inuiti razumejo kot žaljivko. Besedo Eskim so uporabljala algonkinska indijanska plemena in pomeni 'tisti, ki jé surovo meso'. Ustreznejši 'sopomenski' izraz je Inuit, saj beseda pomeni 'živo bitje – človek' in je veliko bolj spoštljiv do njih.

Predniki Inuitov so se na severu današnje Kanade naselili pred približno 15.000 leti, ko naj bi prišli preko zamrznjenega Beringovega morja iz Mongolije. Različne etnične skupine danes tvorijo ohlapno in razpršeno skupino 'arktičnih' prebivalcev od Aljaske preko Kanade (Nunavuta) do Grenlandije. Njihovo življenje je prilagojeno ostrim podnebnim razmeram, ki so obenem vzrok za izjemno 'drugačnost' teh kultur. Zaradi sledenja jelenjim čredam so ta ljudstva skozi tisočletja gojila nomadski stil življenja. Za razliko od Indijancev se Inuiti niso nikoli združevali v večje plemenske skupnosti, ampak so živeli v majhnih klanih, velikih vsega nekaj družin, saj jim je to omogočalo več možnosti za selitve in preživetje. Življenje posameznika ni poznalo nobenega individualizma, saj so morali dihati kot eno, da so lahko preživeli v težkih in neusmiljenih razmerah.

2.2 Odkrivanje sveta Inuitov

Misijonarstvo se je na tem odročnem območju začelo šele na začetku 20. stoletja, prvi katoliški misijon pa je bil odprt šele leta 1912 (Chesterfield Inlet). Danes živi na področju Nunavuta okoli 60 % anglikancev (njihovi misijonarji so prišli v te kraje okrog leta 1860), 30 % je katoličanov in 10 % pripadnikov drugih verstev.

Prve stike z inuitsko kulturo predstavlja sodelovanje z velikim trgovskim podjetjem Hudson Bay Company ter delovanje protestantskih in katoliških misijonarjev. Temu so sledili evropski kitolovci in trgovci. Največjo spremembo je v kulturo Inuitov prinesla povojna uredba posebnega strateškega območja radarskega opazovanja dogajanja na severu, od koder so Združene države Amerike in Kanada pričakovale morebiten napad Sovjetske zveze. Takrat je uradna Kanada prvič sploh zaznala obstoj Inuitov, ki so se morali seliti v strnjena naselja. V zgodnjih šestdesetih letih so Kanadčani začeli v naseljih graditi šole, zdravstvene postaje in trgovine. Slednje so običajno sicer že obstajale, saj je že prej cvetela trgovina s kožami, ki je za Inuite predstavljala vir zaslužka. V tistem obdobju so Inuiti povsem spremenili način življenja. Iz ene kulture so jih 'prisilno preselili' v drugo. Naslednjo revolucionarno spremembo je za Inuite predstavljala uvedba letalskih linij, ki so pretrgale tisočletno kulturno in fizično osamo arktičnih krajev.

3 Jezik Inuitov – inuktitut

Inuiti govorijo jezikovne različice inuktituta, ki so v preteklosti tvorile skupino petih tesno povezanih jezikov, ki pripadajo eskimski eluetski jezikovni družini. Trije od teh jezikov, ki se govorijo v Kanadi in na Grenlandiji, se imenujejo inuktitut.

Danes inuktitut govorijo:

- v Kanadi na teritoriju Nunavut, kjer je inuktitut priznan kot uradni jezik skupaj z angleščino in francoščino;
- na Severozahodnem teritoriju (Northwest Territories oz. NWT) se inuktitut uporablja skupaj z angleščino, francoščino in številnimi drugimi avtohtonimi jeziki, ki jih govorijo tamkajšnja indijanska plemena Dene, Cree;
- inuktitut ima uradni status v Nunaviku (severni del Quebeca), kjer je v listini francoskega jezika priznan kot uradni učni jezik za inuitske šole;
- nekaj veljave ima tudi v Nunatsiavut, to je v inuitskem območju Labradorja in
- na Aljaski, kjer Inuiti sicer nimajo uradnega statusa.

Samoglasniki

Skoraj vsa narečja poznajo le tri osnovne samoglasnike (a, i, u), ki so lahko kratki ali dolgi. Dolžina samoglasnika pomeni razliko v pomenu besede. V nunavutskem standardnem rimskem pravopisu so dolgi samoglasniki napisani kot dvojni samoglasnik.

Soglasniki

Narečja se lahko nekoliko razlikujejo glede na število soglasnikov. Inuitska narečja v Nunavutu imajo 14 soglasnikov (p, t, k, g, m, n, s, l, j, v, r, q, ng, sli), druga narečja jih lahko imajo več. Soglasniške skupine so omejene na zaporedja dveh soglasnikov.

Tabela 1: Prevodi nekaterih slovenskih izrazov v inuktitut (vir: lasten).

Kako si?	*Qanuipit?*
Nasvidenje	*Tavvauvutit (*eni osebi), *tavvauvusi* (za dve ali več oseb)
Hvala	*Qujannamiik*
Da	*Ii*
Ne	*Aakka, aagaa*
Dobrodošli	*Tunngasugitsi*

Beseda Inuktitut je zloženka dveh besed – inuk, kar pomeni 'oseba, človek', in titut 'na način' v pomenu, da se ne izražamo kot živali, ampak kot ljudje. Tudi sicer so besede v inuktitutu zelo konkretne in opisne. Z besedami Inuiti opisujejo natančneje posamezen izraz oz. pomen, ki je v našem svetu dokaj enoten, v njihovem pa dosti bolj 'razdrobljen' oz. natančen. Tako poznajo Inuiti zelo veliko besed za sneg ali led. Sicer pa v besednjaku Inuitov ni veliko izrazov za abstraktne pojme. Omeniti velja še, da besednjak Inuitov ne vsebuje npr. filozofskih pojmov ali političnih izrazov, saj so do nedavnega (1950) živeli na

tradicionalen način, izolirani od preostalega sveta. Ideologij niso poznali, zato ti izrazi niso prihajali v njihov svet, saj za njih kot nomadsko ljudstvo niso bili smiselni in uporabni.

3.1 Pisava

Inuiti poznajo in uporabljajo dve vrsti pisave – latinico in silabično pisavo, s katero so okrog leta 1830 nastopili anglikanski misijonarji (Edmund Peck je razvil inuktitutsko zlogovno pisavo in prvi obsežnejši angleško-inuktitutski slovar; jezikoslovec James Evans je znan po ustvarjanju 'zlogovnega' pisnega sistema – za indijansko pleme Ojibwe je napisal pesmarico v silabični pisavi, ki je bila kasneje prilagojena tudi inuktitutu).

Slika 2: James Evans predstavlja Indijancem silabično pisavo (foto: Strong, 2020).

3.2 Moje srečanje z inuktitutom

S prihodom v Kanado sem se imela priložnost 6 mesecev v Ottawi učiti inuktituta, pri čemer mi je pomagal duhovnik, ki je 50 let živel med Inuiti. Podal mi je osnove slovnice in učila sem se silabične pisave. Pred odhodom v misijon sem znala vse molitve na pamet. To je bilo zelo pomembo, saj sem se lahko avtohtonim prebivalcem (Inuitom) že ob svojem prihodu posebej približala, bolj so mi zaupali in me sprejeli.

Jezik je zelo zanimiv, ima bogato slovnico (samostalniki imajo tako kot v slovenščini tri slovnična števila – ednino, dvojino, množino), ki je v določenih pogledih celo bolj zapletena od slovenske (sklanjanje samostalnikov – 8 sklonov nakazuje na zelo natančno strukturo jezika). Pridobljeno začetno znanje je predstavljalo dobro podlago za 'sprotno' učenje vseh narečij, ki sem jih spoznala in govorila po različnih naseljih – vsak kraj govori drugo narečje. Zaradi velike oddaljenosti krajev je vpliv posameznega narečja na drugo narečje zanemarljiv. Osnovna struktura jezika je med narečji podobna, razlike se pojavljajo predvsem pri izgovorjavi.

Učenje jezika je bilo sicer zahtevno, a mi je predstavljalo poseben izziv in sem se ga lotevala z navdušenjem. Za opravljanje mojega poslanstva je bilo ključno in najbolj pomembno obvladovanje preprostega vsakdanjega in teološkega jezika. Vse pesmi sem se naučila na pamet. Danes vsako jutro na lokalni radijski postaji, ki jo vsi poslušajo vsi v vasi, vodim jutranjo molitev in meditacijo. Obrede in bogoslužja opravljam v inuktitutu, pridigam pa v angleščini. Moje misijonarsko poslanstvo med drugim vključuje usposabljanje domačinov (laikov) za pridiganje v inuktitutu. Jezika se učim še danes.

Slika 3: Silabična pisava (foto: Welch, b. d.).

3.3 Dejavniki, ki so vplivali na spreminjanje vloge jezika

Od leta 1930 naprej je kanadska vlada na območjih, kjer so živeli Inuiti, ustanavljala rezidenčne šole. Otroci Inuitov so bili ločeni od svojih staršev, saj so živeli v internatih in obiskovali šole, katerih glavni cilj je bila asimilacija evropskih kulturnih vrednot. Učenje je za otroke potekalo le v šolah, kjer so morali govoriti angleško. Tako jim je bila odvzeta pravica do rabe maternega jezika. Ko so se otroci vračali iz teh šol k svojim staršem, so bili kulturno povsem spremenjeni in se sploh niso znašli v svoji kulturi (povsem so prevzeli francoski stil življenja).

Inuiti so angleščino dojemali kot jezik, ki jim omogoča zaslužek, inuktitut pa jim je služil v vsakdanjih situacijah (za izražanje občutij in občutenje lastne identitete).

Okrog leta 1960 je kanadska vlada začela spreminjati svoj odnos do inuktituta in Inuitov. Inuktitut je bil izpostavljen kot ključen dejavnik za ohranjanje inuitske kulturne in narodne identitete, zato so zasnovali dvojezične šole. Leta 1969 so Inuiti z volitvami ukinili zvezni šolski sistem in zasnovali poučevanje v inuktitutu, angleščini in francoščini.

V šoli danes poteka pouk v inuktitutu in angleščini v prvih treh razredih osnovne šole, pozneje pa je učni jezik v večini angleščina. Veliko težavo predstavlja pomanjkanje učiteljev, ki bi učence poučevali v inuktitutu, kar lahko pripišemo tudi temu, da bi morali mladi, ki bi želeli nadaljevati izobraževanje, študirati v mestih na jugu, za kar se izredno redko odločijo (tega sveta ne poznajo, mu ne zaupajo, se ga bojijo).

Inuktitut je postal uradni jezik šele leta 1999, ko je bil uradno razglašen teritorij Nunavut.

4 Inuiti danes

Danes Inuiti ne živijo več kot nomadi, so pa ohranili poseben način življenja in svojo kulturo, ki pa se zaradi povečanega stika s preostalim svetom in svetovnega spleta vidno spreminja. Inuiti živijo v ogrevanih hišah in ob socialni podpori vlade. Še vedno večina Inuitov (moški) tudi danes vsakodnevno odhaja na lov ali ribolov, jedo predvsem surovo meso in ribe in so zelo povezani z naravo (delno zaradi tradicije, delno pa tudi zaradi nizke socialne podpore), še vedno izdelujejo oblačila iz kož, rezbarijo … Še vedno so dokaj nezaupljivi in zaprti v svoj krog, še vedno so izredno iznajdljivi in znajo preživeti v nepredvidljivih situacijah v naravi, še vedno njihove ženske zelo mlade rojevajo in so otroci na nek način 'last' vseh. Skupnost pri njih še vedno predstavlja bolj pomembno družbeno vlogo kot družina. Zaposleni pa so v glavnem v državnih službah,

največkrat storitvenih dejavnostih (komunala, elektrika, letališče …), približno polovica pa je nezaposlenih. Inuiti so danes deležni državne podpore – imajo brezplačno zdravstveno oskrbo, sodobne šole, možnost dostopa do svetovnega spleta, lastno radijsko oddajo, časopis in podobno.

Inuiti nove dobe so (kot je zapisal dr. Zvone Žigon) z eno nogo v stari, z drugo pa v novi kulturi. »Ta specifična kultura stoji z vsako nogo na eni od dveh ledenih plošč, ki se oddaljujeta druga od druge …« (Žigon, 2004: 244) Pred hišami vidimo najnovejše motorne sani, zraven pa surovo meso in še svežo kožo tjulnja, ki se suši na soncu. Mladi vsak dan odhajajo v Arctic college in uporabljajo svetovni splet, po drugi strani pa skoraj ne znajo brati ali pisati, niso še videli vlaka, drevesa, trinadstropne hiše … Veliko težav je z otroki, ki tako kot njihovi starši nimajo občutka za 'naš' bioritem. Spat gredo, ko so utrujeni in ne, ko je tema, saj je pozimi tema skoraj 24 ur na dan, poleti pa je prav tako dolgo tudi svetlo. Zato jih v sodobnem času na čas počitka opozori sirena.

Slika 4: Otroci pred misijonom (foto: arhiv avtorice).

4.1 Ohranjanje in krepitev inuitske narodne identitete

Inuiti so se šele z razvojem in širjenjem sodobnih komunikacijskih sredstev začeli zavedati lastnih skupnih značilnosti in se začeli povezovati na ravni etnije.

Kanadski Inuiti so ponosni na svojo kulturno dediščino in na številne dosežke, ki zaznamujejo potek 5000-letne zgodovine. Vseh, razen zadnjih 250 let te zgodovine, so lahko svobodno načrtovali svoje življenje, upravljali svoje ozemlje in naravna bogastva v skladu z njihovimi potrebami in načini delovanja. S prihodom tujcev (najprej iz Evrope in kasneje iz Severne Amerike) se je začel spreminjati inuitski način življenja in zelo so se morali boriti, da bi ohranili nadzor nad svojo kulturo, ozemljem in naravnimi bogastvi.

Za razliko od mnogih avtohtonih ljudstev v drugih delih sveta Inuitom niso neposredno grozili s puškami ali nasiljem, vendar so zagotovo trpeli zaradi kolonialne politike in ukrepov, ki so jih vsilili kitolovci, trgovci s krznom, vlada in nazadnje globalni ekonomski in gospodarski razvoj. Vsi ti so pričakovali, da bodo Inuiti opustili svojo kulturno tradicijo in sprejeli nove ideologije. Ves ta razvoj ni imel namen, da bi jih uničil, jih je pa gotovo spremenil. Velikokrat so morali spoznati, da zunanji interesi (ne glede na to, kaj so predstavljali) niso bili pripravljeni stopiti v odnos in razumeti njihovih pravic kot staroselcev. Odziv na te

razmere je sčasoma dal Inuitom pogum za njihov politični glas in udejstvovanje. Spoznali so, da se morajo vključiti v politični proces predvsem zato, da bi zaščitili tisto, kar so jim zaupali in zapustili predniki. Če tega ne bi storili, ne bi bilo ničesar, kar bi lahko prenesli na prihodnje generacije. Vključitev v proces je bila nujna tudi zaradi novih priložnosti za zagotovitev prihodnosti mladih generacij. Prvi korak vključevanja je bila vzpostavitev organizacije, ki bi omogočila, da se Inuiti združijo kot eno ljudstvo s skupnim glasom. Tako je 7 inuitskih voditeljev leta 1971 ustanovilo neprofitno organizacijo Inuit Tapiserat Canatami (ITC), znotraj katere so začeli razpravljati o vrstah težav, s katerimi so se soočali vsi Inuiti.

Približno ob istem času je bila ustanovljena organizacija »Indijsko in eskimsko združenje« (IEA), ki je zasledovala dva glavna cilja. Prvi je bil izvedba raziskav o pravicah avtohtonih ljudstev v Kanadi, drugi pa pomoč novoustanovljenim staroselskim organizacijam po vsej Kanadi, da se vključijo v politične procese v zvezi s priznavanjem staroselskih pravic, zlasti ker so te pravice veljale za eskimsko ozemlje in naravna bogastva. IEA je zagotovila izhodišče za organiziranost Inuitov, vendar so ti že od samega začetka menili, da je pomembno imeti lastno organizacijo, ki odraža poseben kulturni in zgodovinsko-geografski položaj Inuitov v Kanadi. Soočali so se s težavami, ki so bile za Inuite zelo specifične (v zvezi z rabo zemljišč in zemljiško pravico, upravljanjem materialnih dobrin, jezikom, izobraževanjem in zdravstvom, načrtom gospodarskega razvoja, vzpostavitvijo in ohranjanjem odnosov s federalno vlado v Ottawi in drugimi zunanjimi institucijami).

4.2 Globalizacija, digitalizacija, znanstveno raziskovanje in izzivi za prihodnost Inuitov

Kulturno-civilizacijsko preobrazbo, ki jo Evropa živi vsaj zadnji dve tisočletji, Inuiti absorbirajo slabih 100 let. Postavlja se vprašanje, ali bodo Inuiti sposobni iz obeh kultur (lastne in tuje oz. prihajajoče) vzeti najboljše. Za njihovo kulturno preživetje se sicer še vedno kažejo možnosti (predvsem z razvijanjem 'zdravega' načina turizma, ki bi mlajše generacije spodbudil k temu, da bi bile bolj ponosne na lastno kulturno izročilo). Arktična ljudstva v zadnjem obdobju vzpostavljajo stike na različnih področjih, na primer Arktične športne igre, ekološka gibanja in podobno. Inuiti so varuhi planeta na Severu. Tovrstna povezovanja in aktivnosti so ključna za krepitev samospoštovanja in narodne identitete, ki je najbolj pomembna za ohranitev določene kulture.

Inuiti nimajo pisnih virov. Misijonarji so bili prvi, ki so zapisovali o njih. Ob tem so se soočali z velikimi izzivi (ne samo kako, ampak tudi kam in s čim pisati, saj v tem okolju ni dreves). Ustvarili so družinska drevesa. Vse knjige so zapisane v latinici in silabici, zato lahko ljudje izbirajo, katero bodo brali. Inuiti imajo ohranjeno (pisno) zgodovino po zaslugi misijonarjev in prvih raziskovalcev.

V zadnjem obdobju so se ustanavljala različna združenja in organizacije, ki si prizadevajo zapisati oz. posneti ustno izročilo Inuitov. V ta namen so ustanovljene knjižnice, v katerih imajo mladi preko tega gradiva možnost spoznavati preteklost svojega naroda in obenem krepiti narodno pripadnost. Inuitska kultura je po zaslugi različnih organizacij dostopna tudi širši javnosti na svetovnem spletu (npr. spletna stran www.inuitsongs.com).

Postavlja se vprašanje, ali lahko ekstremno povečanje prisotnosti tuje kulture usodno negativno vpliva na obstoj in uporabo inuitskega jezika, ki je pomemben element za oblikovanje in krepitev narodne identitete.

»Tudi v primeru najbolj črnega scenarija, po katerem bi inuitski jezik začel izginjati, bo moralo preteči veliko časa, preden bodo Inuiti pozabili peti in moliti v svojem jeziku – to pa je predvsem zasluga misijonarjev.« (Žigon, 2004: 245)

Digitalne povezave Inuitom omogočajo 'virtualen' vstop v svet. Vidijo situacijo sveta, čar in bliščZahoda, ki ga sami ne morejo doživeti. Vedno bolj postajajo odvisni od medijev, kar poglablja njihove notranje stiske, v katerih se počutijo ujete med tradicionalnim načinom življenja in hrepenenjem po tem, kar je zanje nedosegljivo. Zato se sodoben inuitski svet sooča z veliko stopnjo alkoholizma, različnih zlorab in samomorov.

»Tudi v primeru najbolj črnega scenarija, po katerem bi inuitski jezik začel izginjati, bo moralo preteči veliko časa, preden bodo Inuiti pozabili peti in moliti v svojem jeziku – to pa je predvsem zasluga misijonarjev.« (Žigon, 2004: 245)

To ljudstvo tišine me je povsem prevzelo in ob tem ni uničilo mojega bistva, ampak ga je le nežno in ljubeče preoblikovalo. Tako zase lahko povem, da sem ohranila svojo identiteto. V sebi čutim slovenske korenine, značaj, občutenost, mehkobo duše in v tej beli pokrajini tišine z ljudstvom tišine čutim močno hrepenenje po Novi Dimenziji bolj kot kjer koli drugje.

Dr. Zvone Žigon je v svoji znanstveni raziskavi Sodoben slovenski misijonar kot izseljenec podrobno predstavil nekatere ugotovitve, ki jih je izoblikoval v času dvotedenskega bivanja v mojem misijonu leta 2004. Med drugim ugotavlja, da akulturacijski procesi potekajo v obe smeri (tudi v smeri vplivanja na misijonarja tako na zavedni kot na nezavedni ravni). Na podlagi več argumentov vidi moje delo kot izrazito 'antiglobalistično', saj si sama v resnici prizadevam, da bi znali Inuiti ob okrepljenih in prodirajočih vplivih globalizacije (oz. 'amerikanizacije') ohraniti lastne vrednote in kulturno izročilo in jih spodbujam k ohranjanju lastnega jezika kot nosilca narodne identitete.

Kljub izjemno drugačni kulturi, v kateri živim (ali pa prav zaradi tega) sama ohranjam nedotaknjeno in globoko občuteno slovensko identiteto. Ravno v misijonu (odmaknjenosti) pride najbolj do izraza etnična identiteta misijonarja, takrat se je šele resnično zave … Vsekakor pa bi bilo pretirano oklepanje lastne narodne identitete ('kulturne obleke') lahko zame kot misijonarko moteče ali celo škodljivo. Tudi zato sama uporabljam svetovni splet le toliko, kolikor ga 'moram'. Trudim se graditi

mostove med različnima kulturama predvsem v smislu poznavanja (in ohranjanja) inuitske kulture. V prvi vrsti pa sem tu zaradi njih … kot ena izmed njih za njih … Pomagam jim, da so sami ponosni nosilci lastne kulture in zmorejo samostojno delovati v svoji skupnosti. In nadvse hvaležna sem, da so me s tem, kar so, tako čudovito zaznamovali in oblikovali. To ljudstvo tišine me je povsem prevzelo in ob tem ni uničilo mojega bistva, ampak ga je le nežno in ljubeče preoblikovalo. Tako zase lahko povem, da sem ohranila svojo identiteto. V sebi čutim slovenske korenine, značaj, občutenost, mehkobo duše in v tej beli pokrajini tišine z ljudstvom tišine čutim močno hrepenenje po Novi Dimenziji bolj kot kjer koli drugje.

5 Zaključek

Slika 5: Arktična pokrajina (foto: arhiv avtorice).

Ljudstvo tišine (v nasprotju z afriškimi ljudstvi, ki imajo že zaradi podnebnih razmer možnost 'biti zunaj' in so zato bolj ekstrovertirani) je introvertirano. Živijo znotraj svojih hiš, zato so veliko bolj povezani med seboj in s seboj. Tišina 'sveta' jih ne moti. Nasprotno, z njo živijo v sožitju. Slišijo tišino in v tišini tisto več, po čemer prav vsi hrepenimo. Tudi sicer ljudje ne govorijo veliko. Neverjetno veliko sporočajo z obrazno mimiko in so odlični poslušalci ter opazovalci. Že preprost 'da' in 'ne' sporočijo s tišino (dvig obrvi oz. namrščen nos).

Dr. Žigon me imenuje celo za ambasadorko slovenstva, kar si štejem kot veliko priznanje. Kljub temu, da sem večino svojega življenja preživela v misijonih (10 let v Francoski Gvajani in 25 let med Inuiti), sebe vedno doživljam kot zavedno Slovenko. Z domovino me povezuje časopis Družina, revija Brat Frančišek in cistercijansko glasilo V materini šoli. Vedno so pri meni Gregorčičeve in Gradnikove poezije in Sveto pismo v slovenščini. Ponosna sem, da lahko ob obiskih domovine brez težav uporabljam slovenski jezik (še najbolje se počutim, ko govorim svoj materni jezik – prekmurščino, čeprav mnogi pravijo, da sem izgubila svoj prekmurski narečni zven).

Ponosna sem, da sem ostala zvesta svojim koreninam, ki so globoke in trdne. Morda sem prav zato lahko tudi drugim narodom pomagala, da so odkrivali in spoštovali svoj izvor. Le tako, ko smo globoko zasidrani v svojem jedru, lahko razvijamo košate, čudovite krošnje (četudi jih naši ljudje ne vidijo).

Ponosna sem, da sem ostala zvesta svojim koreninam, ki so globoke in trdne. Morda sem prav zato lahko tudi drugim narodom pomagala, da so odkrivali in spoštovali svoj izvor.

Kot državljani sveta smo soodgovorni za prihodnost le-tega, soodgovorni za kvaliteto kulture življenja ne glede na to, kje živimo. In ne glede na to, kateri jezik uporabljamo, katero narodno identiteto v sebi občutimo in krepimo. Temu lahko pritrdimo v čisti tišini … (op. D. S. Privzdigni obrvi!).

6 Viri in literatura

Strong, Walter (2020): A question of legacy: Cree writing and the origin of the syllabics. CBCNews, 2. junij, 2020. Dostopno na: https://newsinteractives.cbc.ca/longform/a-question-of-legacy-cree-writing-and-the-origin-of-the-syllabics/.

Welch, Scott (b. d.). Qoura, What are Inuit alphabets? Dostopno na: https://www.quora.com/What-are-Inuit-alphabets.

Žigon, Zvone (2004): Slovenska misijonarka pri Inuitih. *Dve domovini – Two homelands*, št. 20, str. 233–260. Dostopno na: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-KUWGKFZW/87013b30-204b-43e2-8139-501995be378d/PDF.

Poskrbimo, da bo pravilen …

KAJ POMENI SKRBEN ODNOS DO MATERNEGA JEZIKA?

WHAT DOES IT MEAN TO HAVE A CARING ATTITUDE TOWARDS YOUR MOTHER TONGUE?

✍ **Marjetka Žebovec** (marjeta.zebovec@gmail.com), *prof. slovenskega jezika s književnostjo in dipl. etnologinja, je samozaposlena v kulturi, urednica, redaktorica, lektorica in interpretatorka kulturne dediščine.*

Slovenija

Povzetek

V prispevku podajam nekaj poudarkov o skrbnem odnosu do maternega jezika. Kratko spomnim na jezik pred stotimi leti in se osredotočim na današnjo rabo jezika. Pri tem se dotikam rabe besed iz tujih jezikov, glavnih napak pri rabi slovenskega jezika ter omenjam lastnosti dobrega sloga. V zaključku se obračam na vlogo učiteljev in lektorjev pri skrbi za lep slovenski jezik.

Abstract

In this article, I underline a few aspects regarding a caring attitude to one's mother tongue. I shortly remind about the Slovenian language that was used a hundred years ago and focus on the current situation. I also touch upon the (over)use of foreign words, the most frequent mistakes in the language and I name a few qualities of good style. In the end I mention the role of teachers and lecturers concerning appropriate and correct use of Slovenian language.

Ključne besede: jezikovna pravilnost, materni jezik, pravopis, raba jezika.

Keywords: linguistic correctness, native language, orthography, language use.

1 Uvod

Slovenci smo dobili prvo znanstveno delo o svojem jeziku že leta 1584, ko je Adam Bohorič napisal slovnico slovenskega jezika v latinščini z naslovom Arcticae horulae succisivae (Zimske urice proste). V tem delu je opisal slovenski jezik, kakor so ga uporabljali in se o njem dogovorili protestantski pisci. Trajalo je kar več sto let, da smo dobili prvi Slovenski pravopis. Izdal ga je Fran Levec leta 1899, nato sta do druge svetovne vojne izšla še dva: leta 1920 Antona Breznika in leta 1935 Antona Breznika in Frana Ramovša. Od leta 1950 je bila izdajateljica Slovenskega pravopisa Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Pravopis vsakega knjižnega jezika pomeni normo, ki so jo sprejeli vrhunski govorci in pisci, poznavalci jezika. Sprejme ga ustrezna ustanova, čeprav je običajno kot avtor podpisanih eden ali več posameznikov. Normo naj bi sprejela celotna narodna skupnost in jo upoštevala. Žal je pri ljudeh tako, da velikokrat podlegamo volji do svojega prav, čeprav nismo strokovnjaki za vse. Tako je tudi pri upoštevanju jezikovnih pravil.

2 Kakšen je bil jezik slovenskih časnikov pred približno stotimi leti?

Ljubljanski zvon je v 11. številki 5. letnika leta 1885 objavil seznam periodičnih publikacij, ki so izhajale v tem letu. Navedel je 34 izključno slovenskih s pripombo, da Laibacher Dioecesenblatt, ki sicer izhaja v nemščini, včasih objavi kakšno razpravo v slovenščini.

Po vsebini se ti časopisi delé tako:

Političnih je 8 (dnevniki Slovenski Narod, Slovenec, Ljubljanski List; polutednik Edinost; tednik Soča in polumesečniki Kmetski Prijatelj, Mir in Resni Glasovi).

Gospodarski in politični so 3 (tednika Novice, Slovenski Gospodar in polumesečnik Dolenjske Novice).

Gospodarski so 4 (Gospodarski List, Slovenski čebelar in sadjerejec, Zadruga, Kmetovalec).

Cerkveni so 4 (Zgodnja Danica, Cvetje, Cerkveni Glasbenik, Duhovni Pastir).

Zakoniki so 4 (Državni zakonik in deželni zakoniki za Kranjsko, Štajersko in Primorsko. — Deželni zakonik za vojvodino Koroško se izdaja samó v nemškem jeziku).

Šolska lista sta 2 (Učiteljski Tovariš in Popotnik).

Leposlovnih je 5 (Vrtec, Kres, Ljubljanski Zvon, Narodna biblioteka, Ljudska knjižnica).

Leposloven in političen je 1 (Slovan).

Humoristični so 3 (Brencelj, Škrat, Jurij s pušo). —

V Ljubljani izhaja največ listov, namreč 16; v Mariboru, Gorici, Novem Mestu in Trstu izhajajo po 3; v Celovci in Celji po 2; na Dunaji in v Gradci po 1.

L.

Slika 1: Kratek seznam slovenskih časopisov, ki so izhajali leta 1885; razdeljeni so po vsebini oz. vrstah (Anonimno (L.), 1885).

Cesarjevič naslednik *ruski* je nekaj obolel, od 19. dec. sem se je zvrgla bolezen v nekako vročinsko bolezen. Stanje njegovo nij brez nevarnosti, vendar nij do sedaj posebno hudih znamenj. Po poslednjem vladnem naznanilu od 27. dec. bolezen nij bila hujši, carevič je prejšno noč štiri ure mirno spal in je zadosti pri moči.

Iz Orskega v orenburški guberni iz ***Ruskega*** se piše, da je krdelo Khiwanov okolo 9000 mož kraj Karatamak napalo in razen tega pa sti še dve drugi četi, po 2000 mož, proti trdnjavam Embe in proti Mangišlak napotili se. Polkovnik Kolotničev je šel z devet „sotnijami“ Kozakov proti pustinji Khiwanom nasproti. Potniki poročajo, da se mnogo Khiwanov naglo proti Irgis-u pomiče, in da tamošnji prebivalci v nepopisljivem strahu živé.

Dopisi.

Iz Ljubljane smo prejeli sledeči dopis od odličnega narodnjaka. (Dr. Razlag in njegovo vedenje.) Človek bi obupoval, če gleda in premišljuje kar se pri nas godi. Nij dosti še razpora, dan za dnevom skoro rastejo nam iz tal novi prepiri z osobami zaradi osobnosti! Bolj ko se poudarja potreba zložnega delovanje, menj upanja je, da kedaj pridemo do mirú in sprave v svoji hiši. Nij čuda, da ljudje, ki nijso blizu središča — bojišča, dostikrat ne vedó, pri čem so, ne vedó, kaj bi si mislili o tem ali onem primerljaji! Čuditi bi si bilo k večjemu temu, da pri žalostnih takih razmerah uže davno nij razbilo se vse národno prizadevanje na drobne kose. Ravno to pak nas tolaži na drugi strani da „naša reč“ uže toliko trdno stoji, da se je

Slika 2: V besedilu pod naslovom Dopisi je precej presledkov preveč … (Dopisi, 1873).

Ker sem pred leti za nekatere domoznanske projekte pregledala precej starih časopisov, ki so na voljo na Digitalni knjižnici, sem bila – ja, sem fahidiot – seveda pozorna tudi na pravilnost in kakovost njihovega jezika. Moram reči, da so se potrudili in pisali dobro in večinoma prav. Opazijo se sicer razlike – takratni jezik je za nas starinski. Velike razlike so pa v – recimo temu – slovenskosti jezika, saj so nekateri časopisi uporabljali kar precej besed iz drugih slovanskih jezikov. Posebno poglavje pri nekaterih časopisih predstavlja površnost v pisanju, saj se jim je velikokrat zgodilo, da so naredili presledek med besedo in vejico, kot na primer v pričujočem članku v Slovenskem narodu 1. januarja 1873.

3 Raba in znanje maternega jezika zdaj

Sedanje medije lahko spremljamo in sami vidimo, kako skrbijo za pravilen in lep jezik. Nekaterim to uspeva, drugim malo manj, saj je treba lektoriranje tudi plačati, tukaj pa radi varčujejo in rečejo: »Ah, saj se zastop'.« Poleg tega večina množičnih medijev stremi k temu, da objavljajo besedila, ki ne zahtevajo večjega umskega napora. Zakaj? Branje je napor in sedanji človek se rad naporu izogne.

Kakšna je torej raba slovenščine v javnosti: v politiki, vzgoji in izobraževanju, v javnih občilih in kulturi, v zdravstvu in gospodarstvu, v športu, uradih, trgovini in drugod. Razumljivo je, da se mora jezik razvijati, saj je živ organizem, vendar zelo previdno in v razumnem obsegu. Ima svoja pravila in logiko, česar modernizaciji na ljubo ne bi smeli odriniti.

Velikokrat gre pri rabi jezika za boj za lasten prav – lahko tudi prav določene skupine. To gre lahko tako daleč, da določena ustanova ne upošteva pravopisnih pravil, na primer o označevanju poglavij oz. alinej. Pred kratkim sem lektorirala diplomsko nalogo študentke na ugledni ustanovi, kjer pa se odgovorni niso pustili prepričati, da za številko poglavja prve ravni ni pike. Dosledno so vztrajali pri svojem in postavili nazaj pike, kjer sem jih izbrisala, čeprav sem jim poslala povezavo do ustreznega odgovora v Jezikovni svetovalnici. Prepričana sem, da bi morala vsaka stroka upoštevati mnenje jezikoslovcev – slovenistov, saj morajo strokovnjaki pri svojem delu, pri objavljanju svojih strokovnih spoznanj in poučevanju mladih spoštovati jezikovna pravila, ki veljajo za knjižni jezik.

3.1 Raba besed iz tujih jezikov

Vse pogostejša, dostikrat nepotrebna raba tujih izrazov je naš jezik močno obremenila. Posebno veliko tujk uporabljamo, ko govorimo o računalništvu in informatiki, čeprav so strokovnjaki za vse določili tudi slovenske besede, pospešek pa so rabi angleških besed v zadnjem času dala srečanja po spletu prek Zooma, kjer se razdelimo v *četrume,* namesto v *sobe za pogovor;* kar bi bilo treba *pregledati,* kar *čekiramo;* naokrog pošiljamo *link,* četudi gre za *povezavo;* tudi če besedo napišemo po slovenskem pravopisu, je to še vedno tujka. Prav veselo pa tudi v medijih skoraj dosledno uporabljamo *e-mail,* čeprav naša domača *e-pošta* ni nič daljša niti bolj zapletena.

V javnosti se uporablja tudi veliko besed, ki niso slovenskega izvora, ampak smo jih dobili iz drugih slovanskih jezikov, zlasti iz tistih, ki so v rabi v državah nekdanje Jugoslavije. Taki primeri so *poslužiti (se),* kar pomeni uporabiti, pomagati. V Pravopisu je označena kot zastarela, mene pa so nekoč učili, da je srbohrvatizem. Pogosto se tudi kaj *nudi,* kar bi se lepo slovensko reklo *ponuja, daje, omogoča …*

3.2 Napačno rabljene slovenske besede

V zadnjih letih so se v slovenščini razširile besede in oblike, ki močno odstopajo od do sedaj veljavnih pravil, tudi besedotvornih. Na primer beseda *izgradnja* v primeru *izgradnja stavbe, ceste* in podobno je besedotvorno popolnoma napačna. Predpona *iz-* izraža, da gre nekaj ven, kot v primeru *izkop, izselitev* in podobno, beseda *izgradnja* pa naj bi povedala, da se nekaj gradi ali se bo gradilo, da je bilo nekaj dograjeno, stavba, cesta … dokončana. V prvem primeru bi bila ustrezna beseda *gradnja,* če gre za dokončanje gradnje, pa *dograditev* ali pa rečemo, da je objekt *zgrajen.* Pogosta je tudi napačna raba pridevnika *številčen,* ki označuje nekaj, kar se nanaša na števila oz. številke, na primer številčen prikaz stanja, v primeru ko hoče kdo izraziti veliko število oseb ali stvari, vendar je za ta pomen ustrezen pridevnik *številen.*

V zvezi s števniki moram opozoriti še na nekaj. Marsikdo sploh ne misli, ali je za to, kar hoče povedati, ustrezen glavni ali vrstilni številnik, ampak kar preprosto naredi piko za številom, npr. … po 10. metrih se je ustavil. Tukaj ne gre za deset metrov po vrsti in torej za vrstilni številnik, ampak za glavni številnik. Pika bi bila ustrezna, če bi pisalo: … na 10. metru se je ustavil, saj gre le v tem primeru za vrstilni številnik.

Kar se številnikov tiče, je prav posebno poglavje pripovedovanje, koliko je ura. Tudi v javnosti včasih poslušamo o devetpetinštirideseti uri, kar napišejo s številkami 9.45. uri; včasih tudi brez pike. Pravilno bi rekli ob deveti uri in petinštirideset minut ali ob devet petinštirideset ali preprosto ob tričetrt na deset.

Zakaj se je uveljavilo, da *je temu tako,* ne vem, vsekakor pa je narobe.

Redkokdo pravilno uporablja modalna glagola začeti in nehati. Tako poslušamo in beremo, da so *začeli z gradnjo.* Treba bi bilo le malo pogledati v SSKJ in bi vsakdo videl, da *začnemo nekaj,* ne *z nečim.* Lahko pa *nekaj* začnemo *z nečim,* na primer: *Prireditev so začeli s slavnostnim govorom.*

Velikokrat uporabljamo besede, ki ne izrazijo tistega, kar smo hoteli povedati. Tipičen primer za to je stavek:

Pred kratkim je opravila vozniško dovoljenje.

Opravila je lahko le vozniški izpit.

Ne zavedamo se pomena členka *vsekakor* v primerjavi z *nikakor*:

Vsekakor ta razmislek nima povezave ...

Ta razmislek kvečjemu nikakor nima povezave …

Marsikatera beseda se med ljudmi pa tudi v medijih uporablja za drug pomen, kot je opredeljena v slovarju. Tako na primer slišimo, da *čestitajo* za rojstni dan, za novo leto ali ob drugih praznikih, čeprav za to, da praznuje rojstni dan, slavljenec nima zaslug niti nima nihče od nas zaslug za to, da praznujemo novo leto. V teh primerih *voščimo; čestitamo* pa za dosežke: staršem ob rojstvu otroka, diplomantu za dokončan študij, športniku za dobro uvrstitev.

Veznike pogosto rabimo napačno:

… nisem pa mogla stopiti ne na levo in ne na desno stran.

V tem primeru se veznika *in* ter *ne* pravzaprav tepeta. *In* ima trdilni, *ne* pa nikalni pomen, zato je prav

… nisem pa mogla stopiti ne na levo ne na desno stran.

Napačna je tudi raba veznika *in* v primeru

…, saj se s tem ne zamerimo in pokažemo spoštovanje.

…, saj se s tem ne zamerimo, ampak pokažemo spoštovanje.

Veznik *in* ne izraža protivnosti, ki mora biti izražena v takih primerih.

V podrednih stavkih sta pogosto zamenjana veznika *da*, ki uvaja pripovedni odvisni stavek, in *ker*, ki uvaja vzročni odvisni stavek.

3.3 Slovnično število

Poseben problem so v slovenščini edninski samostalniki, ki so rabljeni kot številna imena. Edninski samostalniki so pojmi, skupna in snovna imena. Življenje, znanje sta pojma, ki ju ne moremo šteti, res pa je, da živimo vsak svoje življenje, ampak to je še vedno življenje. Do sedaj mi ni še nihče ustrezno argumentiral pravilnosti rabe množine za ta samostalnik.

Javnost je skupno ime in tako edninski samostalnik, pa se je tudi med vodilnimi v stroki uveljavila množina – javnosti: oddelek za stike z javnostmi. To razlagajo s tem, da imamo različne vrste javnosti: strokovno, medicinsko, splošno pa še katero. Nisem prepričana, da to ustreza principu slovenskega jezika. Mislim, da spada v isti koš kot življenja, stiske in druge besede, ki jih marsikdo ne dojema več kot edninske samostalnike ali pa preprosto o tem sploh ne razmišlja. Vodilne sloveniste prosim, naj temeljito pretehtajo, ali so vse te spremembe res ustrezne.

Dejstvo pa je tudi, da se je raba množine pri edninskih samostalnikih začela širiti že pred več kot štiridesetimi leti: spominjam se, da smo imeli v 3. in 4. letniku gimnazije predmet praktična znanja.

Še o ednini, kadar bi morala biti množina. Velikokrat človek, ko piše, na začetek postavi pomožni glagol, kot na primer … *je bila delavska kuhinja in dvorana;* ali *je bil tudi urad za evidentiranje beguncev, delovni urad, pravni odsek in urad za razdeljevanje oblačil.* Pravilno bi bilo … *sta bili delavska kuhinja in dvorana;* in *so bili tudi urad za evidentiranje beguncev, delovni urad, pravni odsek in urad za razdeljevanje oblačil.*

Tudi pri molitvi se včasih sliši kaj takega, npr. na koncu litanij Srca Jezusovega: *Upodobi naše srce po svojem Srcu.* Vsak človek ima svoje srce, zato bi bilo pravilno: Upodobi naša srca po svojem Srcu.

4 Lastnosti dobrega sloga

Pri komuniciranju se moramo držati še treh načel dobrega sloga, ki niso pomembna samo za tiste, ki pišejo, ampak za vse, ki hočejo kaj izraziti z besedami. To so natančnost, jasnost in jedrnatost. Če smo natančni, povemo točno to, kar mislimo, s pravimi besedami, tako da poslušalci ali bralci razumejo povedano. Če govorimo jasno, ne more priti do dvomov, kaj smo hoteli povedati, jedrnato pa povemo tako, da uporabimo točno toliko besed, kolikor jih je treba, ne preveč, da nam ne bo nihče

rekel, da *nakladamo,* niti premalo, da sporočilo ne bo okrnjeno oz. nejasno. Vidimo torej, da so ta načela med seboj tesno povezana.

Posebej pogosta slogovna napaka proti jasnosti izražanja je besedna zveza *tisti, ki,* na primer: *»Sosed je bil tisti, ki je vse zakuhal.«* Čisto preprosto bi lahko rekli: *»Sosed je vse zakuhal.«*

Podobna napaka je:

Kar je najbolj žalostno, je to, da smo …

Mogoče se komu zdi to imenitno, ampak jaz vidim v tem čisto nepotrebno patetiko. Prav bi bilo:

Najbolj žalostno je to, da smo …

Tudi besedilo v reklamah pogosto ni napisano v dobrem slogu. Tako sem na primer večkrat slišala, da so v določeni trgovini *znižali pohištvo*. Ker so objavili, da imajo prodajno akcijo, sem predvidevala, da gre za *znižanje cene pohištva,* ne pa za znižanje *višine omar* …

5 Kaj pa učitelji in lektorji?

V osnovni šoli sem imela odlično učiteljico slovenščine, ki me je naučila uporabljati ločila in pisati kolikor toliko dobro. Osnovna šola mora dati človeku praktično znanje, saj na primer človek ne bo znal postavljati vejic, če se bo le na pamet naučil pravil. Potrebna je praksa; mi smo se pozneje na podlagi osnovnošolske prakse laže naučili pravil. Moji otroci so imeli v šolah različne učitelje slovenščine. Pri neki učiteljici sva bila skupaj s sinom na govorilni uri pa je naneslo, da smo omenili Škofjeloški pasijon, ki ga je postavila v 13. stoletje. Tudi pri spisih in drugih pisnih izdelkih sem našla veliko napak, ki jih je ali naredila ali zgrešila. Seveda se je še več tega dogajalo pri drugih predmetih. Tudi kak učni list je bil sestavljen zelo po domače, tako da je moral imeti človek kar temeljito izobrazbo na področju slenga, da je lahko razumel napisano. Zagotovo velja: Po učiteljih šola gor, po učiteljih šola dol. Zavedam se težav z učenci in šibke podpore učiteljem s strani oblastnih struktur, ampak upam, da se bodo zdaj kaj bolj zganili.

Prav je, da se dotaknemo tudi lektorjev. Lektorji pri medijih so dostikrat ali premalo pozorni ali preveč prizanesljivi, kar včasih pripelje do nerazumevanja; včasih zasledimo tudi hujše jezikovne spodrsljaje. Diploma iz slovenskega jezika in književnosti sama na sebi še ne pomeni, da je oseba sposobna kakovostno lektorirati. Pri mlajših se opazi tudi prešibko praktično znanje slovenščine ali pa pomanjkanje talenta, saj brez tega ni mogoče dobro opravljati nobenega dela.

Žal pa marsikateri založnik izda knjigo, ne da bi jo dal lektorirati. In potem beremo, da so videli *mati in hči (mater in hčer),* da se je kaj dogajalo *pred dvemi leti (dvema letoma),* da o napačni rabi pridevnika, kjer bi moral stati prislov, sploh ne govorimo *(bilo je boljše : bilo je bolje).*

6 Zaključek

Zavedam se, da napačna raba jezika ni niti kazniva niti ne povzroča bolezni, vsaj načelno ne, če izvzamemo tisto znano o vejici v brzojavki, ki je lahko povzročila smrt človeka ali pa ne: »Obesiti, ne pomilostiti,« ali »Obesiti ne, pomilostiti.« Vsekakor pa skrbna raba jezika daje spričevalo o človeku in njegovem odnosu do narodnega bogastva, ki jezik vsekakor je.

Kaj lahko za boljšo jezikovno kulturo naredijo učitelji? Najprej to, da se sami trudijo izboljšati svoje jezikovno znanje, da upoštevajo slovnična in pravopisna pravila, potem pa tudi, da spremljajo dogajanje na strokovnem področju. Meni kot lektorici je pomagalo, da so me na začetku delovne poti kolegi in kolegice opozarjali na napake: tako tiste, ki sem jih zgrešila, kot one, ki jih določeni avtorji stalno ponavljajo. Naučili so me misliti po logiki slovenskega jezika; mogoče tega danes še najbolj manjka in se zato uporabljajo npr. edninski samostalniki tudi v množini.

Nikakor pa se ni treba za boljši jezik truditi le učiteljem slovenščine, učitelj vsakega predmeta je dolžan skrbeti za to, da bo poučeval v čim boljšem in razumljivejšem jeziku.

7 Literatura

Anonimno (L.) (1885): Slovenski časopisi leta 1885. *Ljubljanski zvon*, letnik 5, št. 11, str. 631–635. Pridobljeno 2. 9. 2023 s spletne strani: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-L0JWR06F.

Dopisi (1873). *Slovenski narod*, letn. 6, št. 1 (1. 1. 1873), str. 3 (nepag.). Pridobljeno 2. 9. 2023 s spletne strani: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-GRF7T6PZ/beacc642-6de5-4656-9e2d-eb7729a756f2/PDF.

Fran, slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Različica 10.0. (3. 12. 2022). Dostopno na: www.fran.si.

Grafenauer, Ivan (1973): *Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva*. Celje: Mohorjeva družba.

Slovenski pravopis (b. d.). *Wikipedija*. Pridobljeno 2. 9. 2023 s spletne strani: https://sl.wikipedia.org/wiki/Slovenski_pravopis.

Vir napak, o katerih pišem, so nekatera besedila, ki sem jih lektorirala, marsikaj pa sem tudi slišala na radiu, televiziji ali v pogovorih.

SKRB ZA PRAVILNO RABO SLOVENŠČINE V OSNOVNI ŠOLI NA RAZREDNI STOPNJI

ENSURING THE CORRECT USE OF SLOVENIAN LANUGAGE IN LOWER PRIMARY SCHOOL

✍ **Mateja Lovše Matos** (*mateja.lovse-matos@guest.arnes.si*), *prof. razrednega pouka, poučuje na Osnovni šoli Sostro v Ljubljani. Ima 26 let izkušenj dela v šolstvu.*

Slovenija

Povzetek

Pravilna in natančna raba slovenskega jezika je nujno potrebna pri poučevanju v slovenski osnovni šoli. Učitelj je tisti, ki prvi govori v pravilni knjižni slovenščini, hkrati pa skrbi za lepo rabo slovenščine učencev v razredu. V uvodnem delu prispevka se dotaknem različnih področij za učenje in razvijanje pravilne rabe slovenščine na razredni stopnji osnovne šole. V nadaljevanju predstavljam najpogostejše težave in napake učencev pri govornem izražanju, hkrati podam spodbude in možnosti za izboljšave pri rabi jezika. Pri delu z učenci posebej poudarjam načine za razvijanje in ohranjanje slovenske jezikovne kulturne dediščine.

Abstract

Correct and accurate use of Slovenian language is essential for teaching in primary school in Slovenia. It is the teacher who is the first one to speak in correct, standard Slovene, while at the same time ensuring that the pupils use proper Slovene in the classroom. In the first part of the paper, I touch upon different areas of teaching and developing the correct use of Slovene in primary school. Then I present the most common problems and mistakes in pupils' speaking, while giving suggestions and possibilities for improvement in their use of the language. In my work with pupils, I particularly emphasise different ways of developing and preserving Slovenian linguistic cultural heritage.

Ključne besede: besedni zaklad, materni jezik, narodna identiteta, osnovna šola, slovenski jezik, učenje.

Keywords: vocabulary, mother tongue, national identity, primary school, Slovenian language, learning.

1 Uvod

Skrb za pravilno rabo slovenskega jezika je eno najpomembnejših področij, s katerim se učitelji srečujemo v pedagoškem poklicu. Poučevanje v osnovni šoli zahteva dnevno negovanje lepe rabe slovenščine. Pomembno je, da učenci v šoli slišijo in uporabljajo pravilno knjižno (zborno) slovenščino. Materinščina v različnih domačih okoljih prinaša raznolikost pri govorjeni rabi jezika. Učenci prinesejo v šolo različne narečne posebnosti, ki so obogatitev za vse. Pomembno je, da opazimo in opozarjamo na besede tujke, sleng. Prav je, da smo pozorni na besede ali besedne zveze, ki izhajajo iz drugih jezikovnih okolij. Napačne jezikovne vzorce popravimo. Le na tak način bomo razvijali in ohranjali pravilno rabo slovenskega jezika v šolah.

V času podaljšanega bivanja razvijamo jezikovno identiteto učencev z vajami za bogatenje besednega zaklada, s spoznavanjem slovenskih pregovorov, besednih zvez v prenesenem pomenu, s prepevanjem slovenskih ljudskih pesmi, z branjem ljudskih pravljic, z otroškimi ljudskimi igrami. Zelo pomembno je, da spodbujamo spoštovanje in veselje do maternega jezika.

V času po obdobju korone (v šolskem letu 2022/23) smo učitelji zaznali primanjkljaje otrok na področju branja in pisanja, zato sem v šolsko delo načrtno uvedla vsakodnevno glasno branje učencev in branje učiteljice. Izvajala sem vaje za bogatitev besednega zaklada, učenje starih slovenskih besed, učenje pregovorov in fraz. Učence sem spodbujala za branje slovenske literature, veliko smo prepevali (posebej slovenske ljudske pesmi).

2 Skrb za učenje in razvijanje pravilne rabe slovenščine v osnovni šoli na razredni stopnji

2.1 Slovenščina kot državni, uradni in materni jezik

V splošnih določbah Ustave Republike Slovenije je v 11. členu zapisano: »Uradni jezik v Sloveniji je slovenščina. Na območju občin, v katerih živita italijanska ali madžarska narodna skupnost, je uradni jezik tudi italijanščina ali madžarščina.« (Ustava, 1991: 27)

Slovenski jezik je državni jezik Republike Slovenije. Slovenščina je postala državni jezik z razglasitvijo samostojnosti (december 1990) in z nastankom države (25. 6. 1991). Slovenščino pri sporazumevanju v pisni in ustni obliki uporabljajo vsi državni organi. (Gomboc, 2020)

Slovenščino kot državni in uradni jezik Republike Slovenije varuje *Ustava RS.* Potrebno je skrbeti za ohranjanje in uveljavljanje slovenskega jezika. Jezik je živa tvorba in je izpostavljen številnim vplivom od zunaj: vplivi angleščine, vplivanje tujejezičnih prvin v praktično sporazumevanje idr. Državne ustanove morajo zagotoviti, da so Slovenci v svoji domovini o vseh javnih zadevah informirani v materinščini. (Gomboc, 2020)

Slovenščina je za večino izmed nas prvi ali materni jezik. Naučili smo se ga v zgodnjem otroštvu v domačem okolju. Spremlja nas v razmišljanju, pisanju, branju, poslušanju. Razvijanje in ohranjanje maternega jezika je tesno povezano z narodno identiteto.

2.2 Socialne zvrsti slovenskega jezika

2.2.1 Knjižne zvrsti

Vsak narod ima svoj *knjižni jezik.* Uporabljamo in razumemo ga vsi Slovenci. Pojavlja se v ustni in pisni obliki. Knjižni jezik je tisti, ki smo se ga naučili kot otroci ob poslušanju pravljic, ob gledanju televizijskih oddaj, branju knjig, predvsem pa v šoli.

Poglavitna značilnost knjižnega jezika je njegova *ustaljenost.* Iz jezika se umikajo starejše tvorbe (npr. dosihmal – dozdaj), prihajajo pa nove (zgoščenka, mafin). Besede in besedne zveze, ki jih uporabljamo, se ustalijo z javno rabo. (Gomboc, 2020)

Zato je zelo pomembno, da v šoli učence opozarjamo pri napačni rabi besed in besednih zvez. Dogaja se, da iz šolskega okolja prinašajo domov napačne jezikovne vzorce, ki jih doma nikoli ne uporabljajo. Zato je na nas učiteljih, da vztrajno negujemo lep slovenski jezik.

Zborni jezik

Je najbolj enotna različica knjižnega jezika. Najpogosteje se uporablja v pisni obliki. V govorni obliki pa takrat, ko nastopamo v javnosti. Zborni jezik upošteva jezikovne norme. (Gomboc, 2020)

2.2.2 Neknjižne zvrsti

Te zvrsti slovenskega jezika najpogosteje uporabljamo v govorjenih besedilih. Ločimo:

- *prostorske zvrsti* – pokrajinski pogovorni jezik in narečja,
- *interesne govorice* – sleng, argo, žargon (Gomboc, 2020).

2.3 Jezikovni priročniki

Jezikovni priročniki so nam v pomoč, če imamo težave pri tvorjenju besedil, če besed ne znamo pravilno napisati ali naglasiti. So v knjižni obliki, nekateri pa tudi v elektronski ali na spletu. Priročniki so: *Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ)*, *Slovenski pravopis, Slovenska slovnica, Etimološki slovar, Slovar tujk, Frazeološki slovar slovenskega jezika.*

2.4 Vsebine in učni cilji, ki so zapisani v učnem načrtu za slovenščino v osnovni šoli

Za pouk slovenščine je v učnem načrtu predvidenih skupno 1631,5 ur. V prvi triadi osnovne šole je za pouk slovenščine letno namenjenih 700 ur (prvi razred 210 ur, 2. in 3. razred vsak po 245 ur), 4., 5. in 6. r vsako leto po 175 ur (skupno 525 ur), za pouk od 7. do 9. razreda je predvidenih skupaj 406,5 ur. V ciljih za slovenski jezik je zapisano naslednje:

1. Učenci in učenke si oblikujejo pozitivno razmerje do slovenskega jezika in do svojega prvega jezika (če ta ni slovenščina) ter se zavedajo pomembne vloge materinščine in slovenščine v svojem osebnem in družbenem življenju. Razvijajo svojo jezikovno, narodno in državljansko zavest, spoštovanje in naklonjenost do drugih jezikov in narodov.
2. Učenci razvijajo zmožnost sprejemanja, razumevanja, doživljanja in tvorjenja besedil v slovenskem knjižnem jeziku. Hkrati si oblikujejo jezikovno in književno kulturo.
3. Učenci/učenke razvijajo in ohranjajo pozitivni odnos do branja umetnostnih in neumetnostnih besedil.
4. Učenci/učenke ob sprejemanju, razumevanju, tvorjenju besedil razvijajo svojo jezikovno (tj. poimenovalno, skladenjsko, pravorečno, pravopisno) in slogovno zmožnost, in sicer zato, da bodo samozavestno uporabljali slovenski jezik za svoje osebne, učne, interesne potrebe.
5. Učenci/učenke razvijajo svojo metajezikovno zmožnost – pridobivajo znanje o osnovnih značilnostih slovenskega knjižnega jezika, tega pa dopolnjujejo z uporabo raznih priročnikov.
6. Ob sprejemanju, razumevanju in vrednotenju umetnostnih/književnih besedil pridobivajo književno znanje. (Učni načrt za slovenski jezik, 2018)

2.5 Branje – razvijanje veščine branja in spodbude

»Učenju branja in pisanja je namenjen dobršen del obveznega osnovnošolskega izobraževanja. To učenje je proces, ki traja in se ne konča s spričevalom obvezne šole. Poučevanje branja in pisanja ni le naloga in dolžnost učiteljev razrednega pouka, temveč dolžnost vseh profesorjev ne glede na predmet, ki ga poučujejo. Učitelji morajo skrbeti, da bodo učenci vadili branje in pisanje. Brez vaje ne bodo pridobili potrebne tekočnosti in hitrosti.« (Žerdin, 2011: 106)

Nekateri otroci se naučijo brati in pisati spontano, sami od sebe nehote in nevede. Večina otrok se mora učiti brati z učenjem in z vztrajno vajo. (Žerdin, 2011)

V preteklih dveh letih smo na šoli ugotovili, da učenci zaradi šolanja na daljavo brez spodbud za branje v domačem okolju niso napredovali po pričakovanjih v skladu z učnim načrtom. Zato zdaj v šoli redno izvajamo glasno branje učencev in branje učiteljev (npr. branje v nadaljevanju) v času pouka in podaljšanega bivanja. Sodelujemo tudi v nacionalnem projektu branja (september/oktober 2023).

Projekt *Sostro bere* je nastal kot spodbuda za učenje branja za tiste učence, ki imajo še težave pri branju. Projekt je nastal v času po obdobju korone. Učencem ponujamo dodatne vaje za učenje branja (individualno ali v manjših skupinah 2–4 učenci skupaj). Kratke vaje potekajo po pouku ali v času podaljšanega bivanja. Vaje izvajamo učiteljice razredničarke in učitelji OPB-ja.

3 Najpogostejše težave, ki jih imajo učenci in odrasli na jezikovnem področju (območje Ljubljane z okolico)

Učence pri pouku in v času podaljšanega bivanja spodbujamo, da govorijo in pišejo v knjižni (zborni) slovenščini. Učiteljice v osnovni šoli pri učencih pogosto opažamo napačno skladenjsko in pravorečno rabo besed ali besednih zvez. V šolski prostor se pogosto vrivajo besede tujke in besedne zveze, ki izvirajo iz drugih jezikovnih območij. Navajam najpogostejše težave in napake učencev na ljubljanskem področju.

- Učenci redko uporabljajo dvojino (pri ženskem slovničnem spolu):
  - Včeraj sva šle v trgovino. / Včeraj sva šli v trgovino.
  - Šle bova nazaj v učilnico in poiskali tiste dve knjige. / Šli bova nazaj v učilnico in poiskali tisti dve knjigi.
- Redko uporabljajo zanikani rodilnik:
  - Nisem jo videl. / Nisem je videl.
  - On ni zgubil bitko z boleznijo. / On ni zgubil bitke z boleznijo.

  - Nikoli to ne bo rešil. / Nikoli tega ne bo rešil.
- Pogovorna ljubljanščina pri učencih:
  - sem 'šou' / sem šel,
  - sem 'vidu' / sem videl,
  - 'Kva si reku?' / Kaj si rekel?
  - 'Prnes tisto knigo'. / Prinesi tisto knjigo.
  - 'Brov' sem v sobi. / Bral sem v sobi.
  - 'Kaj, kva dogaja?' / Kaj se dogaja?
  - 'Najdla' sem/našla sem svinčnik, 'najdu' sem lepo polžjo hišico/našel sem lepo polžjo hišico.
  - 'Glih' prišel sem. /Ravnokar sem prišel.
- Učenci imajo zelo velike težave pri zapisu teh števil, zato pri šolskem delu poudarjamo pravilno izreko. Primeri nenatančne izreke števil:
  - 'dvejst' / dvajset,
  - 'štrnajst' / štirinajst,
  - 'triinšezdest' / triinšestdeset.
- Moj namesto svoj – neuporaba povratno svojilnega zaimka:
  - Brigaj se za tvoje stvari. / Brigaj se za svoje stvari.
- Jaz imam moje opravilo. / Jaz imam svoje opravilo, ti svoje. (Toporišič, 2000: 342)
- Napačna raba sklanjanja besede: pri otrocih, z otroki:
  - V knjižnico je prišel z otroci (pogovorna raba 'z otrocmi'). / V knjižnico je prišel z otroki.
- Edninska raba množinskih samostalnikov:
  - Vilica je na mizi. / Vilice so na mizi.
- Podvojeno stopnjevanje pridevnikov:
  - bolj hitrejši / hiter, hitrejši.
  - bolj večji / velik, večji,
  - bolj manjši / majhen, manjši,
  - Našla sem bolj večjo školjko. / Našla sem večjo školjko.
- Pomensko napačna raba besed:
  - voda je nizka, visoka / voda je plitva, globoka
  - Gledam čez okno / gledam skozi okno.
  - Jaz imam doma isto knjigo. / Doma imam enako knjigo.
  - Tudi jaz bi šla tam, kjer boš imela sestanek. / Tudi jaz bi šla tja, kjer boš imela sestanek.
- Ob glagolih premikanja se uporablja namenilnik:
  - Šel sem pospraviti svojo sobo. / Šel sem pospravit svojo sobo.
  - Šel sem napisati nalogo. / Šel sem napisat nalogo.
  - Mogla bi že prej pogledat. / Morala bi že prej pogledati.
- Polvikanje:
  - Gospa, ali ste že bila pri zdravniku? / Gospa, ali ste že bili pri zdravniku?
- Vdor tujk:
  - full, cool, the best, bestič – moj najboljši prijatelj, prijateljica
  - 'Vidu sm ful lepe barvne ribice'. / Videl sem zelo lepe barvne ribice.
- Besede tujke iz nemščine, angleščine:
  - šporget / štedilnik,
  - štumfi / nogavice,
  - štenge / stopnice,
  - šefla / zajemalka,
  - putr / maslo,
  - flaša / steklenica, plastenka,
  - kugla / krogla,
  - krjola / samokolnica,
  - krfjola / cvetača,
  - fotr / oče,
  - šnicl / zrezek,
  - pohane šnite / ocvrte rezine,
  - šmorn / cesarski praženec,
  - peglezn / likalnik, grem peglat / grem likat,
  - kampl / glavnik,
  - 'Prvo' nekaj naredim. / Najprej nekaj naredim.

  - ’Bom bil’ namesto bom, ’pri nama’ namesto pri naju.
- Pogovorno se pogosto pojavljajo tuje besede iz bosanščine, hrvaščine:
  - 'za džabe' / zastonj, zelo poceni,
  - 'majke mi' / prisežem, tako je res,
  - 'svašta' / kaj vse se godi, vse to,
  - 'papuče' / natikači,
  - 'gužva' / gneča,
  - 'zmagal sem ga' / premagal sem ga,
  - 'svaka ti čast' / dobro, da si to zmogel, da si to naredil, moj poklon,
  - 'lagano ' / kar počasi, ne mudi se,
  - on je 'raztural' / on je nekaj naredil odlično, super mu je uspelo, zelo dobro se je odrezal,
  - plajbas / kuli, pisalo,
  - 'rabim it na stranišče' / moram iti na stranišče oz. grem lahko prosim na stranišče,
  - 'rabim narедit' domačo nalogo / narediti moram domačo nalogo,
  - ’valda, valjda' / seveda, itak.
- Otroci (in nekateri odrasli) ne ločijo, da se uporablja pozdrave 'živjo', 'adijo' doma ali med prijatelji, sorodniki ali dobrimi znanci. V šolskem prostoru jih učimo pozdravljati 'dober dan' in 'nasvidenje', saj smo uradna vzgojno-izobraževalna ustanova.
- Zelo pogosto se na področje Ljubljane z okolico vrivajo besede, ki izvorno niso slovenske, jih pa različne ustanove, mediji radi uporabljajo kot 'moderne', npr. bazar namesto sejem ali semenj. Beseda bazar je sicer sprejemljiva po slovarju knjižnega jezika, je pa moteča, saj imamo lepi slovenski besedi sejem in semenj (SSKJ, 1997: 37).

Slika 1: Fotografija reklame za sejem (foto: arhiv avtorice).

- Primer napačne rabe: parkomat Tivoli: 'vzamite drobiž'. V slovarju SSKJ je beseda vzeti, vzamem, vzemi, vzemite. Zgornja beseda ni zapisana v pravopisu slovenskega jezika. Predvidevam, da gre za napako v zapisu. (SSKJ, 1997: 1560)

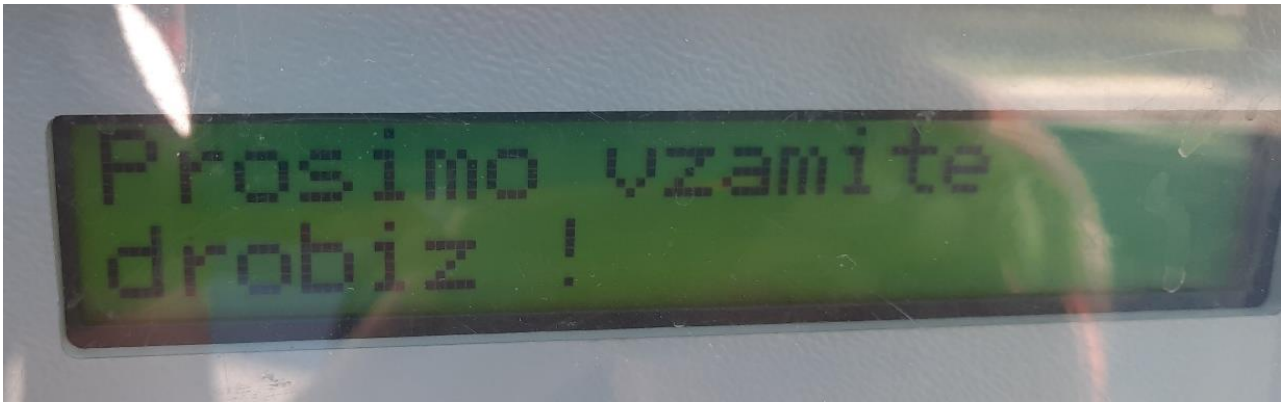

Slika 2: Zapis na parkomatu v parku Tivoli (foto: arhiv avtorice).

- Pojavljajo se rešitve križanke v pogovorni rabi jezika. Primer: križanka v reviji AMZS; rešitev: »več muvaš, več dobiš« (letnik 2023, julij/avgust)

3.1 Spodbude za izboljšanje pravilne rabe slovenščine na razredni stopnji

Kako lahko izboljšamo rabo slovenščine v osnovni šoli? Prvi način je, da zaznamo napačno rabo besed ali besednih zvez. Učence opozorimo na napake in jih naučimo, kakšna je pravilna raba slovenščine. Pri poučevanju napačno/neustrezno rabo besed in besednih zvez smiselno popravimo, neustrezne besede (popačenke, sleng, tujke, žargon) nadomestimo s pravilnimi ali z ustreznejšimi. Učence spodbujamo za veselje do lepe rabe slovenščine. Če učenci poznajo narečne besede, to pohvalimo kot obogatitev slovenščine. Učenci lahko sami razložijo pomen narečne besede z besedo, ki je razumljiva vsem.

3.1.1 Dejavnosti za učenje slovenščine v času podaljšanega bivanja

- Načrtno bogatimo besedni zaklad učencev.
- Pravilno in dosledno uporabljamo dvojino, predvsem pri ženskem spolu.
- Branje učiteljice – zgodbe v nadaljevanju ali vsak dan kratka pripovedka (slovenska ljudska ali avtorska).
- Vsakodnevno izvajamo glasno branje otrok. Otroci se med sabo poslušajo. Pozorni smo na pravilno naglaševanje besed, na razločno in pravilno izreko, primerno hitrost, na stavčno intonacijo. Pri ločilu pika se ustavijo, pri vejici se ustavijo na kratko, z intonacijo nakažejo, da se poved nadaljuje. V 4. r že natančneje učimo vprašalno stavčno intonacijo (pri odločevalnih vprašalnih povedih z vprašalnico ali, npr. Ali si videl novo predstavo Hlapcev?).
- Natančno opozarjamo učence na zapis velike začetnice.
- Iskanje rim in pisanje pesmi (pesmi o prijateljstvu).
- Nekatere besede, ki imajo na koncu glas -l in je tudi zapis s črko l, so posebnosti: šal, general, hotel, motel, maršal, pokal. Razložimo branje v primerih prišel, videl, delal, bral.
- Branje ali pripovedovanje zgodb z besedami, ki se začnejo na isti glas/črko, Primer: P zgodba: *Pek peče preste. Pa pride potepuh, pa pravi: prašič požira pekovo potico. Pek pogleda, potepuh pa pograbi preste, pa pobegne.*
- Zvočnost besed je za učence zelo prijetna, hitro si zapomnijo primere. Urijo se v poslušanju, pomnjenju, tudi sami si lahko izmislijo podobne primere.
- Vaje za:
  - *sopomenke* (dekle, punca, pupa, dečva, mačka; obraz, obličje, lice, faca, ksiht, fris) (Toporišič, 2000: 119);
  - *protipomenke* (lep – grd, velik – majhen, priden – len, plitev – globok, življenje, smrt);
  - *nad- in podpomenke* (živali: ribe, plazilci, ptice);
  - *enakozvočnice* (vila: bajeslovno bitje, razkošno grajena hiša z vrtom, v množini tudi orodje za kidanje gnoja, premetavanje trave; nebo: nebo nad nami, nebo v ustih, nebo pri procesiji, priti v nebo/nebesa; jezik: v ustih, v čevlju, taščin jezik, slovenski jezik, prekajen jezik, jeziki gorečih sveč; list: v zvezku, na drevesu, nepopisan list v življenju, dokument /potni list, časopis – revija, morski list, garancijski list; prst: prst na roki, prst ali zemlja, gruda) (SSKJ, 1997: 496).

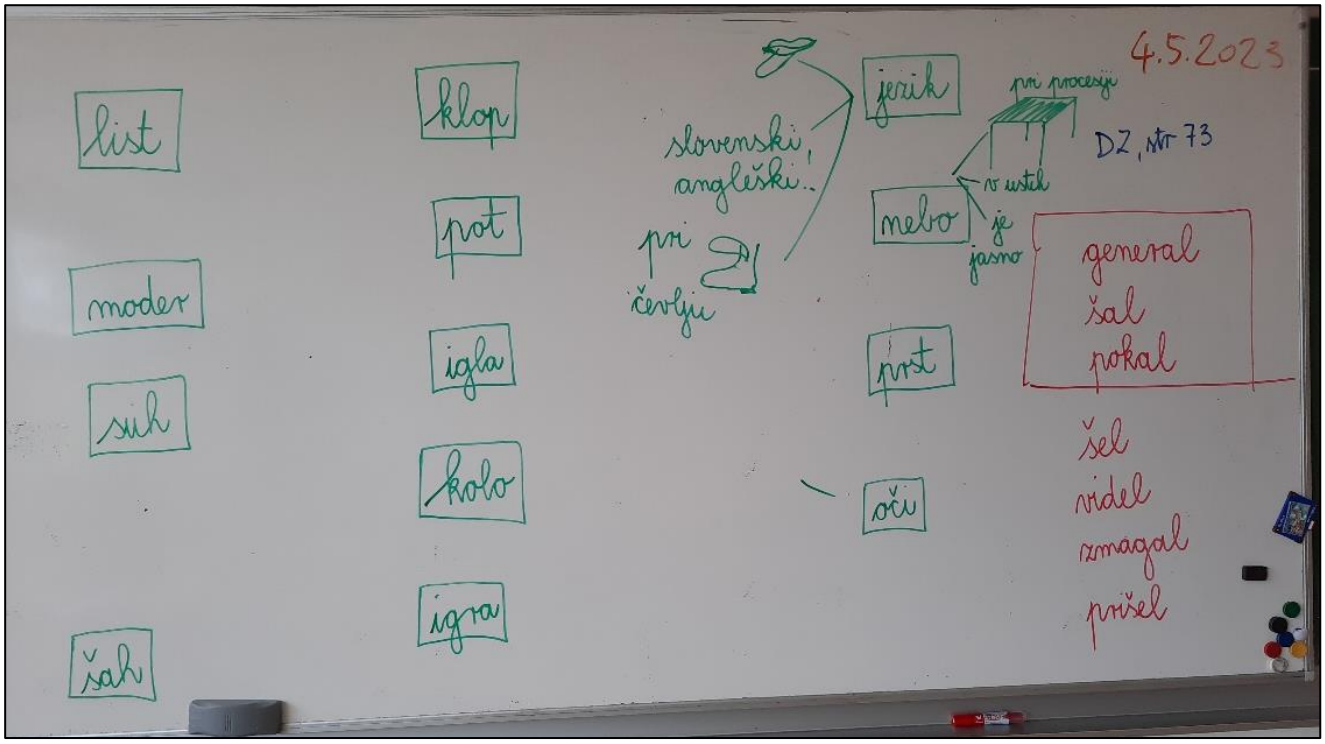

Slika 3: Tabelska slika (foto: arhiv avtorice).

- Zapis zgodbic / nadaljevanje zgodbe
- Branje ugank, sestavljanje svojih ugank
- Uporaba frazemov: reven kot cerkvena miš – zelo reven; imaš pa dolg jezik – predrzno govoriš; 'meni je vse dol padlo'– nimam več volje; gre kot po maslu – vse poteka po pričakovanjih, brez težav; njemu je v življenju z rožicami postlano – gre mu dobro, pa se zato nič kaj dosti ne trudi; vse mu je 'k riti prineseno' – vse dobi brez truda; od strahu ji je jezik otrpnil – ni mogla govoriti; ljudje si brusijo jezike – veliko govorijo o tem; opravljajo, držati škarje in platno v rokah – imeti moč, da delajo po svoje, brez nadzora; biti komu pri srcu – imeti nekoga rad; to niso mačje solze – to je pomembno;, to ni kar tako; pojdite se solit – izraža nejevoljo, zavračanje, odklanjanje; obvladati kaj kot poštevanko, znati kaj kot očenaš – zelo dobro nekaj znati (Keber, 2011).

3.1.2 Spodbude za ohranjanje slovenske jezikovne kulturne dediščine v času podaljšanega bivanja

Učence preko celega leta na različne načine spodbujam in vzgajam za ljubezen do maternega jezika in domovine. Z različnimi dejavnostmi krepim njihovo narodno zavest in tako gradim slovensko identiteto.

- Spoznavanje slovenskih pregovorov in razlaga njihovega pomena:
  - Rana ura, zlata ura.
  - Kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pade.
  - Bolje domača gruda kot na tujem zlata ruda.
  - Povsod je lepo, doma je najlepše.
  - Dejanja so glasnejša od besed.
  - Ljubo doma, kdor ga ima, kdor ga nima, pa za njim kima.
  - Obljuba dela dolg.
  - Domače perilo naj se doma pere.
  - Beseda izgovorjena, ne vrne se nobena.
  - Več glav več ve.
  - Kar ti v glavi ostane, ti nihče ne vzame.
  - Kar znaš, to veljaš. (Ilich: 2006)
- Učenje in spoznavanje starih slovenskih besed (duri – vrata; izba – manjša soba, glavni stanovanjski prostor v kmečki hiši; gruda – zemlja; prosinec – januar; vigred – pomlad; pušeljc – šopek (pogovorna raba)).

Slika 4: Stara slovenska imena za mesece (foto: arhiv avtorice).

- Obeleževanje državnih praznikov s prireditvami, učenje slovenskih državnih simbolov (zastava, grb, himna), spoštljiv odnos do simbolov (dan državnosti 25. 6., dan samostojnosti 26. 12.).
- Dan spomina na umrle (1. 11.) poimenujemo tudi vsi sveti (ljudsko 's svet').
- Načrtno spodbujanje prepevanja slovenskih ljudskih pesmi, učenje besedil na pamet (vsaj nekaj kitic). Ko znajo vsaj nekaj kitic pesmi na pamet, učenci radi na izletih, taborih samostojno prepevajo (Na planincah luštno biti, Jaz pa pojdem Na Gorenjsko, Al me boš kaj rada imela, Na planincah sončece sije, Oj lepo je res na deželi, Čuk se je oženil, Marko skače, Čuk se je oženil …).
- Učenje starih ljudskih iger, npr. ali je kaj trden most, škarjice brusit, ristanc, gnilo jajce, zemljo krast …
- Spodbujanje veselja do branja slovenske literature (branje slovenskih pravljic in pripovedk, avtorske poezije in proze).
- Učenje izštevank in ljudskih plesov (npr. literatura Enci benci na kamenci, Pojemo, plešemo in igramo).
- Uporabljanje izvorno slovenskih imen v besedilih, zapisih, prepisih. Na področju Ljubljane učenci skorajda ne poznajo več tipičnih starejših slovenskih imen, npr. France, Lojze, Ivan, Antonija/Tončka, Jože, Janez. Ta imena veljajo za starinska / staromodna. Posebej pa je tu viden hlapčevski odnos Slovencev in Slovenk, ki zelo pogosto posegajo po tujih imenih oz. 'modernejših' imenih, ki pa večinoma niso slovenskega izvora, npr. Tai, Nal, Tia …
- Iskanje narečnih besed in starih slovenskih besed, ki jih poznajo otroci (južina/južna, pušeljc/šopek, lojtra/lestev).
- Učenje besednih zvez v prenesenem pomenu (besede so mi šle težko iz ust – nisem mogel nečesa povedati; niti besede mu ni privoščil – pustil ga je samega, osamljenega, ni ga ogovoril; besede mu kar vro z jezika – veliko in spretno govori; izginil je brez besede – ne da bi kaj rekel, brez slovesa).
  (Keber, 2011)

- Slovenski kulturni dan (Prešernov dan, 8. 2.) je spodbuda za otroke, da berejo domačo in avtorsko poezijo (deklamacija Povodnega moža, preberemo tudi novejšo različico Andreja Rozmana Roze: Urška).
- Spoznavanje ljudskih rekel:
  - Dobiti informacijo iz prve roke (od nekoga neposredno, brez posrednikov).
  - Roke si umiti ob čem (nisem kriv, ne prevzamem krivde).
  - Imeti proste roke (svobodno se odločaš, nisi vezan).
  - Nositi koga po rokah (ga poveličevati brez razloga, mu dajati višjo vrednost).
  - Dobiti koga v roke (mu povedati, kar mu gre, ko ga srečaš, grožnja, da bo fizično obračunavanje).
  - Imeti srečno roko (imeti srečo pri izbiri, žrebu …). (Keber, 2011)
- Obujanje in ohranjanje slovenskih praznikov, npr. na Gregorjevo (marec, april), učenci izdelajo 'gregorčke' iz naravnih materialov. Učence naučimo, zakaj so včasih praznovali ta običaj.
- Odmor na OŠ Sostro – ob koncu učnih ur nimamo več klasičnega zvonjenja, pač pa odmor naznani krajši instrumentalni del skladbe iz filma Cvetje v jeseni.

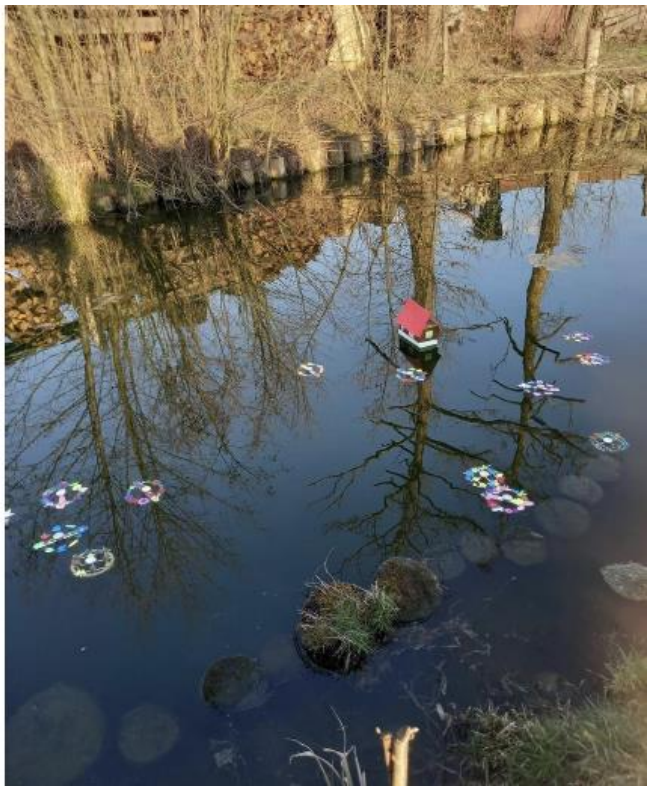

Slika 5 (levo): 'Gregorčki' (foto: arhiv avtorice); slika 6: 'Gregorčki' na bližnjem potoku (foto: M. Babnik).

4 Zaključek

Kako torej ohranjati slovenski jezik kot temelj narodne identitete? Vsekakor z vsakodnevno pravilno rabo slovenskega jezika v šoli in z branjem slovenske literature. Z učenci izvajamo različne vaje za bogatenje besednega zaklada. Posebej zanimive so zanje besedne zveze v prenesenem pomenu in različne fraze, s katerimi spodbujamo veselje in zanimanje za slovenski jezik. Učenci z zanimanjem poslušajo slovenske pravljice, pregovore, posebej so zanje zanimiva stara slovenska imena za mesece. Ob vseh spodbudah so bolj pozorni na rabo dvojine pri ženskem spolu, samostojno že opazijo besede tujke tako pri sebi kot tudi pri govoru sošolcev (npr. angleške). Pri govornem izražanju se občasno že tudi sami popravijo.

Vsakodnevne spodbude za lepo rabo slovenskega jezika v šoli so torej pomemben temelj, s katerim gradimo narodno identiteto in pozitiven odnos do države Slovenije. Želimo si, da bodo učenci tudi v prihodnje s ponosom govorili in pisali slovensko.

5 Viri in literatura

Gomboc, Mateja (2020): *Mala slovnica slovenskega jezika*. Ljubljana: DZS.

Ilich, Iztok (2006): *Pregovori odgovori*. Ljubljana: DZS.

Keber, Janez (2011): *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (1997). Ljubljana: DZS.

Snoj, Marko (2003): *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan.

Toporišič, Jože (1994): *Slovenski jezik in sporočanje 1*. Maribor: Obzorja.

Toporišič, Jože (2000): *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

Učni načrt za slovenski jezik (2018). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 28. 8. 2023 s spletne strani: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf.

Ustava Republike Slovenije (2022). *Uradni list RS*, št.92/21 (8. 6. 2021). Dostopno na: file:///C:/Users/uporabnik/Downloads/Ustava-Republike-Slovenije-2.pdf.

Veliki slovar tujk (2002). Ljubljana: Cankarjeva založba.

Žagar, France (1996): *Didaktika slovenskega jezika v OŠ.* Maribor: Založba Obzorja.

Žerdin, Tereza (2011): *Motnje v razvoju jezika, branja in pisanja*. Mengeš: BRAVO – društvo za pomoč otrokom in mladostnikom s specifičnimi učnimi težavami; Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše.

BRANJE, KRITIČNO MIŠLJENJE IN PISANJE V MATERNEM JEZIKU – VEŠČINE, KI SO SPREGLEDANE

READING, CRITICAL THINKING AND WRITING IN THE MOTHER TONGUE – SKILLS THAT ARE OVERLOOKED

✍ **Renata Vlaović** (renata.vlaovic@gmail.com), *prof. slovenskega jezika s književnostjo, je učiteljica slovenščine in knjižničarka na OŠ Janeza Kuharja Razkrižje.*

Slovenija

Povzetek

V prispevku predstavljam pomen branja, pisanja in kritičnega razmišljanja. To podkrepim s predstavitvijo nekaterih dejavnosti: bralni piknik, domače branje in soustvarjanje kulturnih prireditev. Postopna vzgoja za kritično mišljenje in vseživljenjsko branje je najboljši način, da prihajajoče generacije obvarujemo pred manipulativnimi informacijami in servisiranimi osiromašenimi povzetki daljših besedil. Pomembne so bralno-spodbujevalne dejavnosti, zgledi, ki prepričajo in jim mladi sledijo, ter povratna informacija kompetentnih posameznikov, da se da in je vredno brati poglobljeno.

Abstract

In this paper, I present the importance of reading, writing and critical thinking. I support this by presenting some activities such as a reading picnic, home reading and co-creating cultural events. Gradual education for critical thinking and lifelong reading is the best way to protect the coming generations from manipulative information and the service of impoverished summaries of longer texts. It is important to provide students with reading activities that encourage reading, convincing examples that persuade and attract young people, and feedback from competent individuals that it is possible and worthwhile to read in depth.

Ključne besede: branje, kritično mišljenje, zapis lastnega mnenja.

Keywords: reading, critical thinking, writing one's own opinion.

1 Uvod

»Bilo bi katastrofalno, če bi postali nacija tehnološko kompetentnih ljudi, ki pa bi izgubili sposobnost kritičnega mišljenja, samoizpraševanja ter spoštovanja človečnosti in raznolikosti drugih. Pa vendar, če ne bomo okrepili teh prizadevanj, je prav mogoče, da bomo postali natanko taka nacija: Zato je prav zdaj neizmerno nujno podpreti učne načrte, ki bodo usmerjeni v oblikovanje državljanov, ki lastno mišljenje jemljejo v svoje roke, vsega tistega, kar je drugačno in tuje, pa ne dojemajo kot grožnje, ki se ji je treba upreti, temveč kot vabilo k učenju in razumevanju, širjenju lastnega duha in lastnih zmožnosti za državljansko soudeležbo.« (Wolf: 2020: 179)

Kot dolgoletna knjižničarka in učiteljica slovenščine se trudim, da otroke uvajam v skrivnostni svet branja, kritičnega mišljenja in pisanja skozi različne dejavnosti (le-te so v nadaljevanju jedra moje predstavitve natančneje predstavljene).

Zagotovo ta naloga ni enostavna iz več vzrokov:

- otroci ne marajo branja in pisanja, saj jim oboje predstavlja nesluten napor,
- otrokom že vrsto let kradejo pozornost zaslonske naprave,
- večina otrok nima pozitivne spodbude družinskega okolja, da je branje nujno, koristno in po mnogih letih predstavlja užitek.

Da bi sleherni otrok postal bralec za vse življenje je moja velika želja in hkrati želja tudi ostalih pedagoških delavcev, ki stopajo v stik z otroki. Sama ogromno berem in le z navdihujočim pripovedovanjem o prebranem in lastnem ustvarjanju učence prepričam, da se mi pridružijo.

Dobro desetletje poučujem na majhni podeželski šoli tik ob meji s Hrvaško. Ker na podeželju izobrazba in branje (še vedno) nista na vrhu vrednot, pri spodbujanju branja, pisanja in kulturnega udejstvovanja ostajamo pedagoški delavci osamljeni. Manjšina staršev nas podpira, posluh najdemo tudi pri posameznikih v občini.

2 Pomen branja, pisanja in kritičnega mišljenja

Vloga staršev pri uvajanju v branje v predšolskem obdobju in v obdobju šolanja je ključna, a se je starši ne zavedajo.

Starši bi morali branje razumeti kot dejavnost, ki je ne opravljajo sami zase, ampak gre za komunikacijo z otrokom, tkanje vezi zaupanja in varnosti (Kropp, 2000).

Kadar starši premalo spodbujajo branje, se trudimo pedagoški delavci. Za razumevanje književnih besedil je potrebna domišljija. Učenci svoje besedišče, čustva, pogled na svet in védenje o njem pretresajo skozi branje. S prebranim se soočajo na mnogotere načine, prebrano razumejo različno in se tako urijo kot kritični misleci in pisci.

Istočasno pa širijo in poglabljajo besedni zaklad. Z branjem urijo in razvijajo kritični odnos do samega sebe, naučijo se sprejemanja in prepričevanja drugače mislečih, sodelovanja. Začnejo se zavedati omejenosti lastnega sveta in misli, torej lastnega ega. Bralci so ustvarjalnejši, iznajdljivejši in mirnejši. Branje namreč pomeni potovanje vase. Umiritev telesa in duha in odmik od vseprisotnih zaslonov.

Svoje misli in čustva ljudje najlažje ubesedijo v maternem jeziku. Zagotovo pa današnja generacija brez težav komunicira vsaj v enem svetovnem jeziku, saj je ves čas bombardirana s tujimi jeziki na digitalnih zaslonih. Večjezičnost je zagotovo prednost, a le-ta šteje, če imamo jezikovno sidrišče: iz maternega jezika prehajamo v druge jezike in se vanj vedno znova vračamo. (Kovač, 2020)

Kadar se pogovarjamo in se učenci učijo oblikovati mnenja, izhajajo iz vsakdanjega življenja in izkušenj in če so te osiromašene, ker ni niti poglobljenega pogovora niti oz. premalo branja in živijo v svetu stereotipov, površinskosti ter komunicirajo v veliki meri prek jezika tehnologij, potem je to toliko težje. Navajam jih, da se izogibajo površinskih sodb in utemeljevanja, da so sposobni in pripravljeni ponovno premisliti o svojih in tujih pogledih. Učenci se z leti naučijo, da svet ni črno-bel in pri umetnostnih besedilih včasih ni dokončnega odgovora.

Spoznavajo temelje kritičnega mišljenja, ki ga bodo nadgrajevali v nadaljnjem šolanju.

Kritični učenec je vedoželjen, zaupa v razum, je odprt, fleksibilen, pošten v evalvaciji in soočanju z osebnimi zmotami, preudaren, presoja, zaupa v lastne sposobnosti sklepanja. Učenec naj bi razvijal tudi veščine kreativnega mišljenja. Smisel in namen uvajanja v kritično razmišljanje je, da posameznik presega zmote egocentrizma, vsevednosti in neranljivosti.

Kritični mislec mora obravnavati in razmišljati tudi o nepriljubljenih temah, prepričanjih in stališčih. Potrebuje intelektualni pogum, da ugotovi in prizna, da so lahko nekatere nevarne ideje resnične. (Rupnik Vec in Kompare, 2006)

Vprašanja za kritično razmišljanje ob branju umetnostnih besedil imajo učenci ves čas v razredu na panoju ali pa si pomagajo uro pred ocenjevanjem domačega branja ob platnu. Nabor vprašanj je le osnova; učenci iz njih izhajajo, jih dopolnjujejo, oblikujejo po svoje, nadgrajujejo.

Kakšna je razlika med … in …?

Razloži, zakaj …

Razloži, kako …

Katere so pozitivne in negativne lastnosti …?

Zakaj se pojavlja …?

Kako bi lahko uporabil … za …?

Kako … vpliva na …?

Zakaj je pomembno …?

V čem sta si podobna … in …?

V čem sta si različna … in …?

Primerjaj njuno/njihovo ravnanje z vidika … ?

Kakšna je rešitev problema z vidika …?

Ali se strinjaš s trditvijo … (izpis iz knjige/tvoja trditev)? S kakšnimi argumenti podpiraš trditev?

Izberi si poljubni dogodek, iz katerega si se kaj naučil/-a, novega spoznal/-a, ti je spremenil razmišljanje ali pogled na svet. Zapiši nekaj povedi o tem dogodku in tvoje spoznanje (lahko je pozitivno, negativno, obsojajoče …). (Rupnik Vec in Kompare, 2006)

V nadaljevanju predstavljam dejavnosti, ki v okviru knjižnice in pouka motivirajo in spodbujajo k branju, pisanju in kritičnem mišljenju.

3 Bralni piknik, NMSB in zaključek bralne značke

Kot knjižničarka navdušujem za branje vse učence od 1. do 9. razreda.

Že na začetku septembra povabim otroke na »druženje s knjigo«. Dejavnost se imenuje Bralni piknik. Z vsakim razredom preživim 1 uro (delni kulturni dan) z namenom, da listajo nove knjige, prisluhnejo pravljici, skratka se navdušijo nad knjigo. Na predmetni stopnji preberem nekaj odlomkov, povezanih s kakšno tabu temo. Odlomek je lahko humoren in ironičen, žalosten, šokanten. Vedno pa z branjem zaključim, ko je najbolj napeto. Vse učence istočasno povabim (ob sodelovanju z razredničarkami razredne stopnje) na Nacionalni mesec skupnega branja (NMSB).

Na zaključek bralne značke vedno povabimo bolj ali manj znanega ustvarjalca. Na srečanje z umetnikom se pripravljamo vsaj mesec ali dva prej. Učencem 1. in 2. triade v okviru ur knjižnice berem njegova dela. Učenci potem na podlagi prebranega dela rišejo, pišejo, poustvarjajo. Učenci 3. triade berejo knjige ustvarjalca v okviru ciljev učnega načrta. Pri književnosti namreč lahko učenci predstavijo poljubne pisatelje/pisateljice sodobne književnosti. Za ostale učence pripravijo in izdelajo plakate. Vse plakate, ilustracije, poustvarjalno pisanje in umetniško ustvarjanje razstavimo na velikem panoju v avli.

Pred začetkom bralno-spodbujevalnih dejavnosti pa na ogromen pano v šolski avli izobesim velika, barvita, privlačna platna, na katerih je zapisanih 10 pravic bralcev iz knjige Čudežno potovanje, 10 razlogov, zakaj brati v digitalnih časih iz knjige Berem, da se poberem (Kovač, 2020), mnoge misli in iskrice o branju in pravici do le-tega iz knjige Čudežno potovanje in nekatere modre misli. Učenci se pod panojem zbirajo pred poukom, v bližini imajo kosilo, torej dovolj časa, da preberejo ali razmislijo o zapisanem.

4 Domače branje od 6. do 9. razreda – nuja ali radost?

Pri izboru knjig za domače branje vedno poslušam notranji instinkt in pisano druščino v razredu. Izbiram sodobne problemske romane, ki se dotikajo mnogih tabu tem, o katerih najstnik težje spregovori, se o tem sploh noče pogovarjati ali pa o tem sploh še ni razmišljal. Vodilo pri izboru knjig za domače branje je tudi razredna klima, različna sposobnost razumevanja prebranega zaradi (ne)zrelosti najstnika in bralna kondicija. Izbiram v glavnem sodobne problemske romane domačih (redkeje tujih) književnikov.

Pred leti sem si zamislila, da bi do ocen pri domačem branju prišli skozi pogovor pri okrogli mizi. Potem sem ugotovila, da se učenci v 6. in 7. razredu šele učijo širšega razmišljanja o prebranem, diskutiranja, zagovarjanja lastnega mnenja z argumenti in sprejemanja sošolčevega. Obliko okrogle mize smo vseeno obdržali. Pogovor za okroglo mizo vodim jaz, se pa učenci učijo postavljati vprašanja. Vprašanje (ali več) oblikujejo doma in ga prinesejo s seboj napisanega. Vprašanje mora biti odprtega tipa, spraševalec sam mora znati odgovoriti nanj. Odgovor sošolca posluša, ga ovrednoti (besedno); lahko sam doda ali dopolni odgovor. Vsak učenec tudi izžreba eno izmed trditev, ki sem jo zapisala na listek. To trditev ovrže, sprejme, delno sprejme, vse pa mora podkrepiti z argumenti iz knjige. To je vsekakor zahtevno za učence 6. in 7. razreda, v 8. in 9. razredu pa so na tak izziv že pripravljeni.

Učenci dobijo ustno oceno; a na njihovo željo velikokrat raje odgovore zapišejo, jaz pregledam, potem dopolnijo v krogu okrogle mize. Učenci si lahko izberejo najljubši odlomek in ga preberejo, razmišljajo o drugačnem koncu.

Učenci v štirih letih dozorevajo, njihovo razmišljanje se poglablja in postaja večplastno. Učenci postajajo čuteči, senzibilni in empatični, razmišljajo o notranjem svetu, družinskem, družbenem okolju in širšem svetu, v katerega so vpete književne osebe. Opažam velik napredek v besednem in pisnem izražanju.

5 Soustvarjanje kulturnih prireditev z učenci: Tvoje mnenje je pomembno

Kadar sem odgovorna za prireditev ob kulturnem prazniku, dnevu državnosti, dnevu samostojnosti in enotnosti, poskušam v prireditev vključiti čim več učencev, da se sliši njihovo mnenje, razmišljanje, nasvet. Vsak prebere svoj sestavek, njihove zapise zberem in razstavim na panoju v jedilnici, na panoju pred učilnicami ali pa preprosto na spletni strani šole.

Pred takšnim pisanjem se v razredu pogovarjamo, včasih pogledamo kak videoposnetek, potem učenci glasno ali tiho razmišljajo in pišejo.

5.1 Navodila za delo

Letos so ob kulturnem prazniku vsi od 4. do 9. razreda razmišljali, pisali in brali na prireditvi na podlagi spodnjih navodil.

4. in 5. razred:

- Premisli in zapiši kaj o kulturnem obnašanju v prometu (na kolesu, pločniku, v avtu, avtobusu, šolskem kombiju), trgovini, o obnašanju do sošolcev, staršev in starih staršev ter živali.

6. in 7. razred:

- Zapiši svoje razmišljanje, nestrinjanje, lahko tudi nasvete o kulturnem ravnanju in obnašanju, ki naj bo zgled ob obisku kulturnih (kino, gledališče, opera, balet, šolska proslava, občinska proslava) in športnih prireditev (tekme, tekmovanja).

8. in 9. razred:

- Kultura je po definiciji področje človekovega umskega, zlasti umetniškega delovanja in ustvarjanja.
- Kakšen smisel, namen želi doseči kultura (predstava, koncert, knjiga, kipi, umetniške slike, film …) pri ljudeh? Ali ljudje enako gledajo, razumejo, čutijo neko umetniško delo? Je to dobro ali ne?
- Kultura in kulturne prireditve, kulturni »izdelki« so duhovna hrana za človeka. Kako razumeš to trditev?
- Napiši svoje razmišljanje o kulturi pogovora, komuniciranja v živo, preko družbenih omrežij.
- Ali obstaja tudi kultura oblačenja? Kaj opaziš pri nas v razvitem svetu in kaj v drugih kulturah?

5.2 Zapisi učencev v skladu z navodili

- Tu navajam nekaj zapisov učencev. Zapisi so nastali po navodilih iz razdelka 5.1:

»V šoli poslušamo in sodelujemo, se ne oblačimo izzivalno. Ne komentiramo programa na odru, saj se vsi trudijo po najboljših močeh. Med predstavo telefone ugasnemo. Snemanje je neprimerno. Seveda se oblečemo dogodku primerno.« (M. T., 6. razred)

»Na proslavi se ne pogovarjaš in ne komentiraš nastopajočih, ne gledaš telefona. Sediš in zbrano slediš programu na odru. Na baletu ali kateri koli drugi predstavi ne smeš snemati.

Na tekmi se ne dereš in ne pametuješ sodniku.

Pri pouku poslušamo učiteljico oz. učitelja, se ne pogovarjamo in ne mečemo papirčkov, ko učiteljica govori ali razlaga snov.« (P. B., 6. razred)

»Svetujem, da:

- *spoštujemo različne vere in kulture*
- *ne žvižgamo na nobenih prireditvah, še posebej ne na tekmah, ko koga izžvižgajo*
- *ne sodimo tekme, če nismo sodniki*
- *sprejmemo poraz*
- *ne žalimo igralcev.«* (T. D., 6. razred)

»Svetujem, da na športnih prireditvah:

- *ne komandiramo igralcem in sodnikom*
- *se ne norčujemo iz drugih*
- *se ne tepemo*
- *ne plezamo čez ograje*
- *ne podkupujemo sodnikov*
- *se ne deremo in ne spuščamo neprimernih zvokov in glasov.«* (G. M., 6. razred)

»Kadar obiščeš kulturno prireditev, se moraš obnašati spoštljivo. Ker vem, kako je neprijetno tistim, ki nastopajo, ko jih motijo nevzgojeni obiskovalci. Vidi pa se, da tisti, ki še niste nastopali, včasih ne cenite dovolj truda in treme nastopajočih in njihovih mentorjev. Seveda ne vsi.

Zaželeno je, da se lepo oblečemo. S tem izkažemo spoštovanje nastopajočim in kulturni ustanovi. Menim, da bi se vsi lahko spoštljivo obnašali. Če tega še ne veste, se lahko naučite. V šoli in doma.« (T. P., 7. razred)

»Ko gremo v gledališče, opero, balet, na šolsko ali občinsko prireditev, se oblečemo uglajeno in se temu primerno obnašamo. Zmoti me, ko se začne kdo med prireditvijo pogovarjati.

Ko gremo na tekme ali športne turnirje pa se oblečemo športno in preprosto. A oblačila morajo biti čista. Na tekmah in tekmovanjih lahko navijamo, ampak ne smemo kritizirati sodnika in igralcev. Igralci morajo poslušati in ubogati sodnika. On

je šef na igrišču. Nimam pa rad in obsojam, ko navijači nasprotne ekipe začnejo metati različne stvari na igralce. To je nešportno in nekulturno.« (V. R., 7. razred)

_____

»Kultura je zelo širok pojem, ki si ga vsak razlaga malo drugače. Nekaterim je nesmiselna, spet drugi v njej najdejo užitek in sprostitev. Ljudje smo različni in noben kulturni dogodek ali umetnina ne bosta pritegnila pozornost vseh oči, ušes in src. Ravno to je eden izmed čarov kulture. Vsak lahko najde nekaj po svojem okusu.« (P. Š., 8. razred)

_____

»Ni mi všeč vsaka prireditev, a jo vseeno spoštujem.« (E. L., 8. razred)

_____

»Namen kulture je, da občudujemo in spoštujemo dela umetnikov (ples, petje, umetnina). Ni vsem všeč enako umetniško delo in morda vsak najde v njem nek svoj pomen, sporočilo. Vsak si to razlaga po svoje. Menim, da je to v redu in dovoljeno, da imamo drugačna mnenja. Pomembno je, da pri tem nikogar ne obsojamo, saj se je vsak umetnik potrudil po najboljših močeh na svojem področju, da bi se izrazil.

Trditev, da je kultura duhovna hrana za človeka, razumem kot možnost, da si vsak izbere določeno zvrst umetnosti in v njej uživa.

Zdi se mi, da v današnjem svetu ljudje kulture pogovora ne jemljejo dovolj resno. Pri tem pride velikokrat do raznih žalitev in kletvic. Še posebej pri najstnikih, saj mislijo, da je to kul. Med pogovorom veliko ljudi skače v besedo in nenehno prekinja druge, kar niti približno ni kulturno. Iskreno povedano dandanes primanjkuje kulture med komuniciranjem. Želela bi si, da bi se to spremenilo.

Menim, da je vsak sam vladar svojega telesa in se lahko oblači, kakor se hoče. Žal so ponekod ljudje prisiljeni v nošenje določenih oblačil. Nihče nima pravice drugim govoriti, kaj naj naredijo s svojim telesom.« (L. M., 9. razred)

_____

»Kultura je del človeštva in vedno bo. Kultura in umetnost spodbujata različnost, izvirnost in domišljijo.

Zaradi tega smo si različni. Človek, ki je povezan s kulturo je odprtega duha in misli.

V gledališčih nastajajo različne predstave, ki se zelo razlikujejo in spreminjajo skozi čas. Lepo si je ogledati kakšno, saj so jih odigrali z ljubeznijo do kulture in umetnosti.

Kulturne prireditve kot so koncerti, so popularne, a podcenjene.

Kulturo branja in knjig dosti ljudi ne pozna.

Mislim, da se je komunikacija preko družbenih omrežij razvila zaradi človeške lenobe.« (J. P., 9. razred)

_____

_____

- O samostojnosti, državi, domovini, jeziku so razmišljali ob obeležitvi državnih praznikov. Na podlagi spodnjih vprašanj in predhodnega pogovora so pisno razmišljali in nastali so zanimivi zapisi.
  - Razmisli in zapiši, kdaj si ti kot najstnik samostojen/samostojna, kje se to kaže, ti starši dajo dovolj samostojnosti, te spodbujajo v tej smeri ali ne. Zakaj da ali zakaj ne? Bi želel več samostojnosti in odgovornosti?
  - Kako in v čem ste kot učenci enotni? Je nujno, da ste v vsem enotni? Zakaj da ali zakaj ne?
  - V čem ste kot razred samostojni?
  - Kaj je zate domovina, država in svoboda?

Nekaj zapisov učencev:

»Jaz sem samostojen, ko delam šolske naloge, pripravim mizo za kosilo, kosim travo, pomagam pri spravilu drv. Starši me spodbujajo k samostojnosti z namenom, da bom kot odrasel človek sam skrbel zase. Včasih se mi zdi, da mi ne dajo dovolj samostojnosti in rečejo, da je prenevarno. Včasih bi rad imel več samostojnosti.

Mi sedmošolci smo bili enotni takrat, ko smo želeli večjo garderobo. Vsak ima svojo glavo, zato nismo vedno enotni. Če bi bili vsi v vsem enotni, bi bil svet drugačen: morda čuden in dolgočasen.« (M. S., 7. razred)

_____

»Domovina je prostor, kamor se rad vračaš. To je rojstni kraj, kjer si odraščal. Lahko se preseliš drugam, a na svojo rojstno domovino in njihove prebivalce moraš biti ponosen.

Državljani Republike Slovenije smo samostojni in enotni, čeprav smo majhna in mlada država. Majhna, ker nas je okrog 2 milijona, mlada, ker je bila ustanovljena pred dobrimi tridesetimi leti. Zdi se mi, da bi morali biti še bolj povezani, kot smo.

V naši državi mi je všeč, ampak bi si želela več napredka in inovativnosti za mlade. Na mojo domovino in narod sem ponosna, čeprav včasih ne razumem političnih odločitev ali sporov.« (E. Z., 9. razred)

»Zdi se mi, da sem za svoja leta dovolj samostojna, zato sem svojim staršem hvaležna, da sta me vzgajala tako, da ju ne rabim vedno ob sebi. Staršem sem hvaležna za vse, kar so me do sedaj naučili in kar me še bodo. Ko je treba kaj storiti, mama najprej prosi mene. Po tem sklepam, da mi zaupa.

Slovenija je zelo lepa dežela s prijetnimi in iskrenimi ljudmi. Želela bi, da ljudje stopijo skupaj in pozabijo na žaljivke, sovraštvo, predsodke in grde besede. Ne maram razlikovanj med ljudmi po izgledu. Pomembno je, kakšni smo ljudje v srcu. Slovenci veljamo tudi za delovne, gostoljubne in vztrajne ljudi.

Enotni smo, ko se je treba postaviti za ljudi, ki potrebujejo zdravstveno pomoč. Takrat iščemo skupne rešitve.« (T. B., 9. razred)

»Poskušam biti čim bolj samostojna, saj s tem pridobivam samozavest. Odraščam in pred mano so težke življenjske odločitve. Rada se posvetujem s starši, saj mi njihovo mnenje veliko pomeni. Zaupajo mi in mi dajejo nasvete. Učijo me o stvareh, ki jih bom v prihodnosti potrebovala.

Mislim, da sem samostojna, saj znam sama presoditi kdaj, kako in zakaj moram neko stvar izpeljati. Ni me več treba priganjati k učenju ali hišnim opravilom.

Ljudje imamo različna mnenja. Vsak ima pravico, da za svojim mnenjem ponosno stoji in ga javno izraža. Slovenija je tudi demokratična republika, kar pomeni, da te nihče ne obsoja ali preganja zaradi drugačnega mnenja. Državljani lahko sodelujemo na javnih dogodkih, protestih, shodih, volitvah in referendumih. Pravica polnoletnega državljana je, da kandidira za mesto v občini ali državi.

Rada bi, da bi se spori reševali na mirnejši način, saj nasilje ni vedno prava rešitev.« (Ž. O., 9. razred)

»Moja domovina je zame Slovenija. V njej se počutim varno, srečno in zdravo. Tu imam prave prijatelje in pod nobenim pogojem ne bi želela zapustiti moje domovine. Ponosna sem na vse slovenske športnike in navijam zanje. Vesela sem, ko igrajo našo himno Zdravljico. Vem, da se nekateri selijo, ampak jaz nimam te želje.« (bivša učenka)

»Če vas vprašam, kaj mislijo o naši domovini starši, kaj bi mi odgovorili. Mnogi bi odgovorili, da je preveč kreganja v politiki in premajhne plače. Pozabili smo na dejstvo, da so na vprašanje lahko odgovorili zato, ker imajo domovino. Veste, mnogi je nimajo. Spomnimo se beguncev. Oni so imeli domovino, a so bili pregnani iz nje. Si predstavljate, da pride nekdo in vas prežene iz naše domovine? Verjetno si take groze ne moremo predstavljati. Ampak te ljudi so pregnali čez noč. So nenaspani. Ne morejo hoditi v službo ali šolo.

Na kaj pa vi pomislite, ko slišite besedo domovina? Jaz pomislim na družino, šolo, prijatelje varnost. Naj vam malo pomagam. Domovina je dom. Je to, kar imate radi. Tudi če je v Sloveniji kaj takega, kar nam ni všeč, domovino še vseeno lahko imamo radi. Če bomo mi imeli radi domovino in jo spoštovali, nam bo ona to vračala nazaj.

Zdaj pa k svobodi. Kaj sploh je svoboda? Ste kdaj razmišljali o tem? Svoboda v najširšem pomenu pomeni, da si svoboden takrat, ko nisi od nikogar odvisen. Moj brat pravi, da je svoboda to, da greš sam po svetu. Svoboda je tudi to, da je naša domovina Slovenija samostojna država.

Svoboda je to, da lahko letiš s svojimi lastnimi krili. Ko pa tvoja krila ne morejo več leteti, so tu prijatelji.« (bivša učenka)

»Domovina je kraj, kjer smo živeli v otroštvu ali kjer živimo sedaj. Na domovino pomisli vsak zamejski Slovenec ali izseljenec, ki je odšel v tujino zaradi službe, družine ali česa drugega.

Ljudje smo ponosni na svojo domovino zaradi kulturnih, zgodovinskih in naravnih lepot. Naša širša domovina je tudi Evropa, saj so med mnogimi evropskimi državami ukinjene meje. Veliko evropskih držav ima skupno valuto evro.« (bivša učenka)

»Moja domovina je Slovenija. Nudi mi različne življenjske kvalitete. Imam pitno vodo, dovolj hrane, streho nad glavo, kar v vseh državah ni samoumevno.

Smo kulturen narod. Vsak večji kraj ima glasbeno šolo ali kulturni dom. Galerije so polne umetnin naših slikarjev in kiparjev.

Nekateri pa to, da so Slovenci, skrivajo iz takšnih ali drugačnih razlogov. Ne smemo pozabiti, da so se ljudje v preteklosti pobijali med seboj, da smo danes svobodni. Na to bi se morali kdaj pa kdaj spomniti in biti ponosni na svobodo.« (bivša učenka)

»Kaj je to domovina? Ali je domovina tudi čez mejo? Domovina je zame kot ena zaščita pred slabim. V njej ne bi spremenila ničesar in se iz nje ne bi izselila. Ponosna sem na državne simbole: himno, zastavo in grb. Na naše pesnike in pisatelje.« (bivša učenka)

»Svobodna domovina je vse, kar si človek želi. Imeti pravico, svobodo, dom … lepše ti ne bi moglo biti, če vse to imaš. Čeprav mi nič ne manjka, me včasih prešine strah, da bo mogoče čez nekaj let tretja svetovna vojna. Tega si res ne želim in nočem misliti na to, a vseeno … Po svetu se dogajajo stvari kot so teroristični napadi, ki nakazujejo vojno.

Če pogledam realno na svet: nekateri živimo v svobodni domovini, drugi domovine nimajo ali bežijo iz nje. In prihajajo k nam. Moje mnenje o migrantih je deljeno. Po eni strani se mi smilijo, ker so ostali brez doma, družine, domovine, kršene so jim osnovne človekove pravice. Žalostno je, da tavajo po svetu, hodijo od države do države in jih nihče noče sprejeti.

Mogoče v svoji domovini nimamo vsega, kar imajo druge države, a mi je všeč tu in se ne bi izselila. Moti me le to, da naša država ne more stopiti skupaj in se politiki prepirajo o nesmiselnih temah, namesto da bi se pogovarjali o nečem, kar bi vsem koristilo.« (bivša učenka)

6 Zaključek

S spodbujanjem branja in pisanja v okviru pouka slovenščine, drugih predmetov in obšolskih dejavnostih je viden napredek v pisni in ustni komunikaciji. Za spodbudo pri branju je potrebno veliko energije in domišljije. Vse troje – branje, pisanje in kritično mišljenje – je tesno povezano in se nadgrajuje počasi.

Pomembno je, da otrokom damo možnost, da izrazijo svoje mnenje, želje ali nasvete ob pomembnih državnih praznikih, dogodkih ali obletnicah. Učenci jih z veseljem preberejo na prireditvah in prisluhnejo sošolcem. Hkrati moramo skozi pisanje in pogovor prisluhniti otrokom tudi mi odrasli.

7 Viri in literatura

Kovač, Miha (2020): *Berem, da se poberem: 10 razlogov za branje knjig v digitalnih časih*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kropp, Paul (2000): *Vzgajanje bralca: naj vaš otrok postane bralec za vse življenje.* Tržič: Učila.

Rupnik Vec, Tanja; Kompare, Alenka (2006): *Kritično mišljenje v šoli: strategije poučevanja kritičnega mišljenja.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Učni načrt: program osnovnošolskega izobraževanja. Slovenščina: Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Pridobljeno 27. 7. 2023 s spletne strani: https://dun.zrss.augmentech.si/#/.

Wolf, Maryanne (2020): *Bralec, vrni se domov.* Ljubljana: Cankarjeva založba.

SLOVENSKI JEZIK – IZZIVI IN NEVARNOSTI

SLOVENIAN LANGUAGE - CHALLENGES AND DANGERS

✍ **Nik Pišotek** (*nik.pisotek@sc-celje.si*), *dipl. inž. strojništva, je učitelj strokovnih modulov na Šolskem centru Celje. Slovenija*

Povzetek

V tem članku bomo preleteli zgodovinski razvoj slovenskega jezika, njegovo vlogo pri oblikovanju nacionalne identitete ter se posvetili razmišljanju o možnih rešitvah za izpostavljanje in ozaveščanje o pomembnosti slovenščine. Med predlaganimi rešitvami bomo obravnavali javne kampanje, poudarek v izobraževanju, spodbujanje slovenske literature, promocijo kulture v slovenskem jeziku ter krepitev digitalne prisotnosti slovenščine. Skrb za naš jezik ni le nujnost, temveč ključna pot za ohranjanje slovenske kulturne in nacionalne identitete v času, ko se spopadamo z izzivi globalizacije.

Abstract

In this article, we will give a brief overview of the historical development of the Slovenian language, its role in the formation of national identity, and explore possible solutions for promoting awareness of the importance of the Slovenian language. Among the proposed solutions, we will consider public campaigns, an emphasis on education, the promotion of Slovenian literature, the promotion of culture in the Slovenian language and strengthening of the digital presence of Slovenian language. Caring for our language is not only a necessity, but a key way to preserve Slovenian cultural and national identity as we face the challenges of globalisation.

Ključne besede: dediščina, globalizacija, identiteta, kultura, narodna zavest, ozaveščanje.

Keywords: heritage, globalization, identity, culture, national awareness, raising awareness.

1 Uvod

Slovenski jezik, osrednji steber slovenske kulturne dediščine, ni le sredstvo sporazumevanja, temveč je tudi ključni gradnik narodne identitete. Predstavlja most med preteklostjo in prihodnostjo, ki prenaša korenine, vrednote in zgodovino našega naroda. Slovenski jezik ima vlogo, ki presega vsakodnevne komunikacije; omogoča nam povezovanje z drugimi člani skupnosti, prenašanje kulturne identitete in znanja ter natančno izražanje idej in misli.

Globalizacija prinaša prevlado angleščine v svetovnem komunikacijskem okolju, zato se soočamo s pomembnimi izzivi. Prevladujoča angleščina in kulturološka homogenizacija postopoma odvračata pozornost od uporabe slovenskega jezika. To odpira pomembno vprašanje, kako ohraniti slovensko identiteto v svetu, ki ga zaznamujejo hitre spremembe in prevlada globalnih jezikov.

V tem članku bomo preleteli zgodovinski razvoj slovenskega jezika, njegovo vlogo pri oblikovanju nacionalne identitete ter se posvetili razmišljanju o možnih rešitvah za izpostavljanje in ozaveščanje o pomembnosti slovenščine. Med predlaganimi rešitvami bomo obravnavali javne kampanje, poudarek v izobraževanju, spodbujanje slovenske literature, promocijo kulture v slovenskem jeziku ter krepitev digitalne prisotnosti slovenščine. Skrb za slovenski jezik ni le nujnost, temveč ključna pot za ohranjanje slovenske kulturne in nacionalne identitete v času, ko se spopadamo z izzivi globalizacije.

2 Nacionalna identiteta

Najprej moramo definirati, kaj je nacionalna identiteta. Nacionalna identiteta je občutek pripadnosti enemu ali več narodom. Je občutek, da smo posamezniki del naroda kot celote. Celoto predstavljajo tradicija, kultura, jezik in tudi zgodovina. V psihološkem smislu je pojmovana kot »zavedanje drugačnosti« in občutek za prepoznavanje »mi« in »oni«. V mednarodnem pravu je izraz nacionalna identiteta, kar se tiče države zamenljiva z izrazom državna identiteta ali suverena identiteta države. (National identity, b. d.)

Temelji slovenske identitete so:

- slovenski jezik, saj je to uradni jezik, ki združuje vse Slovence in je orodja za izražanje misli, kulture in narodne identitete;
- kulturna dediščina, ki vključuje glasbo, ples, umetnost, literaturo in arhitekturo;
- zgodovina;
- lepote naravnega okolja, ki jih ima Slovenija veliko: od Alp do morja, od jezer do gozdov in kraških jam …;
- kulturna tradicija, kot so šege, navade, običaji (pustovanje, miklavževanje, značilne jedi in obredi, veselice, obhajila, folklorna glasba in noše …);
- vera, katere večina Slovencev so pripadniki rimo-katoličtva;
- sodobni dosežki, še posebej na športnem, znanstvenem in umetniškem področju;
- evropska pripadnost, saj je Slovenija članica Evropske unije.

3 Kratek pregled zgodovine

Slovenska zgodovina sega v šesto stoletje našega štetja na območje Karantanije, ki je na grobo obsegala območje današnje Koroške. Prvi zapisi slovenskega jezika spadajo v deseto stoletje – z najstarejšim ohranjenim zapisom v slovenščini – Brižinski spomeniki. Odkriti so bili v Brižinjah/Freisingu na Bavarskem. Gre za zbirko spomenikov, ki so del rokopisa, imenovanega *Codex Freisingensis* in vsebujejo liturgična in verska besedilna dela, med katerimi so tudi slovenski izrazi, vstavljeni v latinsko besedilo. Torej slovenska identiteta je stara že več kot tisočletje. Iz enajstega stoletja poznamo dokumente v slovenskem jeziku, ki so znani kot Stiški rokopisi in so vključevali verska, pravna in literarna besedila, ki so tudi med latinskimi besedili vsebovali slovenske izraze in besede (Stiški rokopis, b. d.). Najpomembnejši razvoj slovenskega jezika sega v šestnajsto stoletje, to je obdobje reformacije in protireformacije. Slovenci smo bili del Svetega Rimskega Cesarstva, ki je zaradi reformacije doživljalo izredni interni nemir. Slovenska kultura se je v tem času gibala na ozemlju Celjskih grofov, ki so jih v 16. stoletju prevzeli Habsburžani. Najbolj so izstopali trije pomembni Slovenci Primož Trubar, Jurij Dalmatin in Adam Bohorič. Primož Trubar je izdal prvo tiskano knjigo v slovenščini Abecednik in Katekizem. S tem je postavil temelje knjižnega jezika. Reformatorjem je bil velik izziv prevod Biblije in Jurij Dalmatin je s prevodom ustvaril vrhunsko in trajno literarno vrednost. Adam Bohorič je napisal pedagoško teorijo in pravi, da mora učitelj podajanje snovi prilagoditi učencem (Tancer, 2022). S temi dosežki, še posebej s prevodom Svetega pisma, se je uporaba slovenskega jezika močno povečala v verskem kontekstu in je pomagala pri oblikovanju enotnega jezika. Narodno prebujenje se je začelo z Markom Pohlinom v osemnajstem stoletju, saj je napisal prvo slovensko bibliografijo z naslovom *Bibliotheca Carnioliae* oziroma Kranjska knjižnica. S tem je tudi spodbujal rojake, da se ne sramujejo svojega lastnega jezika. V osemnajstem in devetnajstem stoletju se je razvoj nadaljeval z baronom Žigo Zoisom, Antonom Tomažem Linhartom in Valentinom Vodnikom. Valentin Vodnik je bil prvi slovenski pesnik, pisec učbenikov, jezikoslovec in prevajalec. Njegovo delo je izrednega pomena za razvoj narodne identitete. V tem času je bil pomemben tudi Jurij Japelj, saj je močno spodbujal uporabo slovenščine in s tem tudi razvoj nacionalne identitete. Ne smemo pozabiti posebne vloge, ki sta jo imela France Prešeren in Ivan Cankar, ki sta s svojimi deli slovenščini dala neverjetno izrazno moč. (Remškar, 2023) Danes Slovenci svoj materni jezik uradno uvrščamo med evropske jezike kot enakopravni jezik.

4 Vpliv globalizacije

Po času hladne vojne in z mednarodno povezanostjo ter tehnološkim razvojem interneta se je pospešila globalizacija. Medtem ko ima globalizacija veliko dobrih značilnosti in prednosti, ima za jezik tudi slabosti. Dominacija angleščine, ki je prevladujoči jezik globalne komunikacije, se preko družbenih omrežij vmešava v posameznikovo življenje, posebno pri mlajših generacijah. Prevlada angleščine s pomočjo tujk in drugega strokovnega izrazoslovja, pelje do postopne izgube uporabe in manjšega zavedanja pomena slovenskega jezika. S tem ogrozi tudi nacionalno identiteto posameznika. Kulturološka homogenizacija je močan faktor globalizacije. Z globalizacijo se širijo zahodni filmi, glasba in potrošniška kultura, kar izpodjeda tradicionalne vrednote in identitete lokalnih skupnosti. Vedno več mladih posluša tuje medije, kar pomeni, da se zmanjšuje prostor za uporabo slovenskega jezika v medijih.

Ko smo se Slovenci osamosvojili, smo rešili jezik, saj se je v času Jugoslavije predvidevalo, da se bodo jeziki takratne države zlili skupaj. Z osamosvojitvijo se je Slovenija začela pripravljati na vstop v Evropsko unijo in slovenščina bo postala eden izmed enakopravni jezikov Evropske unije. Slovenščina, ki jo govori okoli dva milijona ljudi, ne more biti konkurenčna nemščini, francoščini, španščini in italijanščini, kaj šele angleščini. V Bruslju ne bodo znali slovensko in se našega jezika tudi ne bodo trudili naučiti, zato bi bilo smiselno, da vsaj predstavniki naše države govorijo slovensko, da se jezik sliši, če tudi se mora vsebina prevajati. Težava je tudi v nas samih, da smo vsi pripravljeni govoriti angleško povsod, tudi sredi naših mest in mešamo ta dva jezika. Veliko so prisotni tudi jeziki bivše Jugoslavije. Angleščina se vsiljuje v našo vsakdanjo govorico in nam nadomešča naše originalne besede. Kot je gospa Milojka Mansoor dobro povzela, je beseda 'narod' eden izmed primerov, da namesto besede narodnost uporabljamo angleško besedo nacionalnost. Beseda nacionalen ima dva pomena – narodni in državni, ker se za oboje uporablja nacionalen, je razlikovalni pomen že zdavnaj izgubljen. (Zupančič, 2013)

Dodaten problem, ki ga ima slovenski jezik, je pomanjkanje patriotskega duha med državljani Slovenije. Pogostokrat se slišijo opazke turistov, da je Slovenija čudovita dežela, vendar so presenečeni, da Slovenci niso ponosni na svojo državo. Razlogi za to so večplastni. Slovenija je močno povezana z zgodovino nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije.

Medtem ko se je na ozemlju Slovenije govoril slovenski jezik, je bila v šolah obvezni jezik srbohrvaščina. Jugoslavija je bila kulturno zelo raznolika, saj so v njej živeli ljudje različnih etničnih skupin in veroizpovedi – od etničnih skupin so poleg Slovencev bili še Hrvati, Srbi in Bosanci, od veroizpovedi pa so bili katoličani, pravoslavni in muslimani. To pomeni, da v tem pogledu razen jezika in kulture, ni bilo dodatnega faktorja za vzbujanje patriotizma Slovenskega naroda. Tu so še ekonomske in družbene razlike. V zadnjem času je za dodatni upad patriotizma odgovorno tudi medijsko poročanje z negativnim in zavajajočim poročanjem, zaradi česa je enotnost vedno manjša.

4.1 Zmanjševanje vpliva globalizacije

Medijsko poročanje lahko ima velik vpliv in če je napačno in zavajajoče, predstavlja problem. Zakaj je to problem? Biti ponosen na svojo državo je osnovni temelj za obstoj jezika in kulture, saj ga bodo v nasprotnem primeru prevzele druge kulture in jeziki, ki nimajo tega problema. Za patriotizem je potrebna ozaveščenost skupnega zgodovinskega ozadja – dogodki in izkušnje, ki so jih v preteklosti Slovenci doživeli in preživeli. Nato je treba poučevati in promovirati dosežke države in pomembnih osebnostih na lokalnem in svetovnem nivoju, da se poveča občutek ponosa med državljani. Mediji bi morali namesto negativnega poročanja in objavljanja rumenega tiska več pozornosti nameniti oblikovanju javnega mnenja in oblikovanju slovenske identitete, da se spodbudi občutek ponosa. Nato je potreben še največji korak – vzbujanje patriotizma v politiki. Če so voditelji naklonjeni patriotizmu, to pozitivno sporočilo doseže močno enotnost med državljani.

Tudi glasba ima težave. Glasba, ki je bila značilna za naše sodržavljane bivše Socialistične federativne republike Jugoslavije, je na nekaterih slovenskih radijskih postajah bistveno več prisotna kot slovenska, da ne omenjamo moderne pop glasbe ameriških uspešnic, ki se neverjetno veliko vrtijo po vseh priljubljenih radijih postajah. Toda v državah bivše Jugoslavije se le izjemoma sliši slovenska glasba. To nakazuje podcenjevanje in zanemarjanje slovenske glasbe. (Remškar, 2023)

Težava je tudi v tem, da se ne sme preveč poudarjati pomena narodne identitete, ker je to nacionalizem in beseda je zelo stigmatizirana, če ne kar naravnost povezana s fašizmom. To je zelo slabo, saj kot je Boris Pahor lepo opozoril, zreli narodi z razjasnjeno identiteto lažje sobivajo, saj je pri njih manj želje po nadvladi in je tudi dolžnost odraslega človeka, da ostane zvest svoji identiteti in svojemu narodnemu izviru (Toš, 2016). Tukaj bi bilo nujno ustvariti jasno razpravo in dialog o destigmatizacije te besede in to bi bilo izvedljivo z organiziranjem okroglih miz, debat in izobraževalnih dogodkov – seveda z močno podporo medijev.

Rešitve, kako izpostaviti pomen Slovenskega jezika niso lahke, vendar obstajajo. Možna je izvedba javne kampanje, kjer naj bi bil cilj večja uporaba slovenščine na vseh nivojih in osveščanje o pomenu uporabe slovenščine. To bi lahko vključili v oglaševanje na televiziji radiju in družbenih omrežij. Možen je tudi poudarek osveščanja uporabe slovenščine v izobraževalnem sistemu, kjer bi se še več poučevalo slovensko književnost in analiziralo zgodovino jezika in literarno zgodovino. Možno je tudi spodbujanje slovenske literature – od spodbujanja branja slovenskih knjig, do podpore domačim avtorjem in založbam, do večjega spodbujanja slovenskih prevajalcev za prevajanja mednarodnih uspešnic v slovenščino, kar se da hitro ipd. Naslednja možna rešitev je promocija kulture s spodbujanjem glasbe, filmov, gledališča in drugih umetniških izrazov v slovenskem jeziku. Lahko se organizirajo večje kulturne prireditve in festivali z namenom osveščanja pomembnosti slovenščine kot jezika izražanja kulture. V glasbi bi bilo potrebno povezovanje z glasbenimi producenti in založbami ter z glasbeniki v zamejstvu in jim tudi nuditi medijsko podporo.

Ena pomembnih rešitev je digitalna prisotnost. Potrebno bi bilo spodbujati uporabo slovenščine v digitalnem okolju – v družbenih omrežjih, v aplikacijah, na spletnih straneh ipd. Potrebno bi bilo ustvarjanje internetnih vsebin, ki so trenutno visoko v porastu. Za otroke bi se moralo ustvarjati več otroških Youtube kanalov, seveda v slovenskem jeziku, za odrasle pa podkaste, ki so trenutno največji trend. V podkaste se lahko spustijo medijske hiše (in nekatere so se že) in tudi neodvisni ustvarjalci. Namreč, če ni dovolj slovenskih vsebin, bodo prebivalci posegli po tujih vsebinah in zato je nujno potrebno skočiti hitro na nov tehnološki naval novih medijev. Potrebna bi bila tudi podpora razvoju tehnoloških orodij za slovenski jezik, kot so prevajalci, slovarji in jezikovne aplikacije. Aplikacija *Duolingo*, ki je najbolj priljubljena aplikacija na svetu za učenje tujih jezikov, še vedno nima slovenske različice in s tem niso prikrajšani samo Slovenci, ki bi se hoteli učiti tujih jezikov, ampak tudi tujci, ki bi se hoteli učiti slovenskega.

Obstajajo tudi poti, kako radikalno povečati uporabo slovenščine v slovenskem prostoru, vendar te poti znajo vzbuditi veliko nasprotij v lokalnem in tudi v evropskem prostoru. Morda obstaja možnost uvedba strožje zakonodaje, ki zahteva uporabo slovenščine v uradni komunikaciji, oglaševanju in izobraževanju. Kršitve bi se sankcionirale. Naslednja je masovna okrepitev poučevanja slovenščine kot prvega jezika v izobraževalnih ustanovah in se vrši tudi večji poudarek na jezikovnih veščinah in literaturi. Za priseljence, ki ne znajo slovensko, se lahko uporabijo različni pristopi in programi, kot so brezplačni jezikovni tečaji, ki bi priseljencem omogočili pridobiti osnovno znanje slovenščine, še preden se vključijo v javno življenje ali v izobraževalne programe, če gre za otroke, ki bi se želeli izobraževati. Nato bi jih vključevali v razne skupine in organizacije, da bi jim omogočili boljše znanje slovenščine tudi skozi socialno interakcijo. Tudi na delovnem mestu bi bilo potrebno, da bi podjetja, ki zaposlujejo priseljence, spodbujala in tudi zahtevala uporabo slovenščine na delovnem mestu. To bi se lahko spodbudilo z davčnimi olajšavami. Če se stalni priseljenci še vedno nočejo naučiti slovenskega jezika, je potrebno razmišljati tudi o strožjih potezah, kot so omejitve socialnih ugodnosti, kar bi vključevalo omejitve pri prejemanju socialnih pomoči in drugih ugodnosti. Pomembno je, da se za spodbujanje uporabe slovenščine rešitve izvajajo na več ravneh – v družbi, izobraževanju, v kulturi in politiki – če se seveda hočemo tematike lotiti resno.

Pereče je tudi vprašanje zamejskih Slovencev in kako spodbuditi uporabo slovenskega jezika tudi tam, saj je državni vpliv manjši. Rešitve so kulturne izmenjave med slovenskimi organizacijami v zamejstvu in v matični državi ter spodbujanje

sodelovanja na kulturnih projektih. Nato je potrebno vzbuditi pobudo za sodelovanje s šolami in univerzami v zamejstvu, da se zagotovi, da sta slovenski jezik in kultura vključeni v učne programe. Ena od možnosti je tudi podeljevanje priznanj in nagrad za dosežke na področju ohranjanja slovenščine in kulture v zamejstvu, kar bo spodbudilo motivacijo in ponos med skupnostjo.

5 Zaključek

Slovenski jezik je temeljni gradnik slovenske identitete in je izraz slovenske kulture, nosilec kulturne dediščine in ključni dejavnik pri oblikovanju narodne zavesti. Slovenščina ima prebogato tradicijo, da bi se jo kar tako zanemarilo. Rešitev je veliko, toda izzivi so težavni. Skrb za jezik bi morala biti prednostna naloga, saj samo tako lahko Slovenija obdrži svojo unikatno kulturno in nacionalno identiteto in se uspešno sooči z izzivom globalizacije.

Menim, da v šolskem okolju dobro ozaveščamo udeležence izobraževanja o pomenu slovenščine v javni in osebni rabi. Zelo dober primer je bralna značka in podobne dejavnosti, ki spodbujajo slovensko književnost in obiskovanje knjižnic, zato le teh v članku nisem omenjal. V zadnjem obdobju se v šole (predvsem srednje) uvaja aktivno državljanstvo. Pri teh vsebinah, je še prostor za izboljšanje, kje bi lahko tudi država podala konkretne napotke in vsebine, kako to izvajati.

Neglede na vse napisano v tem članku, ni vse tako črno in je opaziti delo na področju vzpodbujanja slovenskega jezika kot temelja slovenske identitete. Vsekakor so možne izboljšave, na kar je potrebno čim glasneje opozarjati, da se bodo strokovne skupine s tem še bolj ukvarjale in iskale izboljšave. Kako te izboljšave doseči, je velik izziv, ki presega okvirje predstavljenega članka.

6 Viri

National identity (b. d.). *Wikipedia*. Dostopno na: https://en.wikipedia.org/wiki/National_identity.

Remškar, Janez (2023): Slovenke, Slovenci! Ali vemo, kaj je naša identiteta? *Nova24TV*, 6. 8. 2023. Dostopno na: https://nova24tv.si/kolumna/slovenke-slovenci-ali-vemo-kaj-je-nasa-identiteta/.

Stiški rokopis (b. d.). *Wikipedia*. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Sti%C5%A1ki_rokopis.

Tancer, Lučka (2022): Primož Trubar je »naš Kolumb«. *Slovenec*, 31. 10. 2022. Dostopno na: https://www.slovenec.org/2022/10/31/primoz-trubar-je-nas-kolumb/.

Toš, Peter (2016): Zbudimo se iz prepričanja, da slovenščina ni več ogrožena. *Delo*, 23. 9. 2016. Dostopno na: https://old.delo.si/sobotna/zbudimo-se-iz-prepricanja-da-slovenscina-ni-vec-ogrozena.html.

Zupanič, Milena (2013): Izgubljamo besede in z njimi identiteto. *Delo*, 17. 5. 2013. Dostopno na: https://old.delo.si/mnenja/komentarji/izgubljamo-besede-in-z-njimi-identiteto.html.

… in ga bodo mladi spoštovali ter radi uporabljali …

OBRAVNAVA SLOVENSKE HIMNE V PRVI TRIADI

SLOVENIAN ANTHEM IN THE FIRST THREE GRADES

✍ **Monika Šuligoj** *(monikasuligoj@gmail.com), prof. razrednega pouka, je učiteljica razrednega pouka na OŠ Alojza Gradnika Dobrovo, POŠ Kojsko.*

Slovenija

Povzetek

V prispevku predstavljam dejavnost dela z umetnostnim besedilom na primeru slovenske himne. V prvem delu prispevka se posvečam nastanku slovenske himne ter ciljem in vsebinam, ki jih učni načrt predvideva za prvo triado. Sledi opis dejavnosti, v kateri sem skušala otrokom približati razumevanje slovenske himne – Zdravljice.

Izhajam iz prepričanja, da je pomembno, da otrok besedilo razume, da pesem zapoje čustveno in doživeto. Prav to me vsako leto znova nagovarja, ko z učenci pojemo slovensko himno. Učenci večinoma poznajo zaporedje besed v verzih in poznajo tudi melodijo. Toda besedilo naše himne je bilo napisano leta 1844, zato so v njem tudi besede, ki jih otroci dandanes ne razumejo. Iz ljubezni do domovine, jezika in umetnin, se počutim dolžno poskrbeti, da učenci vedo, kaj pojejo. Če besedilo pesmi razumejo, jo bodo tudi peli z večjim zanosom.

Abstract

In this paper I present an activity of dealing with an artistic text on the example of the Slovenian national anthem. In the first part, I focus on the origins of the Slovenian anthem as well as the aims and content in the curriculum for the first three grades in primary school. This is followed by a description of an activity in which I tried to bring children closer to an understanding of the Slovenian anthem – Zdravljica.

I strongly believe that it is important for a child to understand the text in order to sing the song emotionally. This addresses me every year when I sing the Slovenian national anthem with my pupils. Most of the pupils know the sequence of words in the verses and they also know the melody. But the lyrics of our anthem were written in 1844 so there are some words that children nowadays do not understand. There is a problem in understanding the individual words and phrases in the anthem. They pronounce some words differently and not like in the original lyrics. Out of love for my country, language and artwork, I feel obliged to make sure that the pupils know what they are singing. If they understand the lyrics, they will sing it with more enthusiasm.

Ključne besede: besedišče, doživeto petje, prva triada, razumevanje, slovenska himna.

Keywords: vocabulary, singing with emotion, the first three grades in primary school, understanding, Slovenian anthem.

1 Uvod

Slovenska himna ni nekaj, kar bi otroci slišali šele, ko vstopijo v šolo. Ponuja se nič koliko možnosti, da se srečajo z njo že v predšolskem obdobju, v vrtcu, pa tudi v krogu družine, v vsakdanjem življenju. Otrokom tako himna ni neznana. Vedo tudi, kaj je to in kako ravnati, kadar jo slišimo. Mnogi športni dogodki se začenjajo s himno ali pa se ta izvaja ob podelitvah, če naši športniki dosežejo prvo mesto, in to se ne zgodi tako malokrat. Take pomembne dogodke, ki pospremijo izvajanje slovenske himne, lahko spremljajo preko televizije ali v živo. Te situacije jim ponujajo izkušnjo in spoznanje, da sta to besedilo in melodija ali pa samo melodija nekaj posebnega.

Otroci večinoma z navdušenjem spremljajo in pojejo himno, saj je v njihovo izkušnjo vtisnjena s prijetnimi občutki navdušenja ob zmagah in praznovanjih. Tako melodija in besedilo spontano vstopata v otrokov svet pomnjenja. Otrok si poskuša zapomniti besedilo in melodijo. A ne eno in ne drugo ni povsem enostavno. Melodija ima kar velik tonski obseg in nekaj zahtevnih ritmičnih in melodičnih taktov. Besedilo pa je za otroke težavno, ker je bilo napisano že leta 1844 in vsebuje besede in besedne zveze, ki jih otroci ne razumejo. Besedilo si zapomnijo in izgovorijo malo po svoje, tako, kot ga pač oni slišijo, zato

so mnoge besede popačene ali spremenjene. Kar samo se mi ponuja vprašanje, ali otroci vedo, kaj pojejo, ali je pomembno, da vedo, kaj pojejo. Seveda je pomembno. Smisel himne je tudi v tem, da njeno besedilo in sporočilno moč tudi razumemo in to velja tudi za otroke. Zato se vsako šolsko leto, ko imamo priložnost srečanja s slovensko himno, njej tudi posvetimo. To je običajno kar prvi šolski dan in potem vsakokrat, ko imamo na šoli praznovanje ali proslavo ob državnih in drugih praznikih.

Da bi otroci vedeli, kaj pojejo in o čem pojejo, vsako leto načrtujem in izpeljem dvojno ('blok') šolsko uro, ki je namenjena slovenski himni in to v medpredmetni obliki. Sledim ciljem, ki so zapisani pri spoznavanju okolja, pri slovenščini in pri glasbeni umetnosti. Otroke vodim tako, da imajo priložnost doseči čim višjo možno raven razumevanja besedila himne, da pojejo doživeto in da se zavedajo, da je himna eden od simbolov naše države.

V prispevku želim prikazati enega od možnih načinov, kako otrokom predstaviti težje razumljivo umetnostno besedilo, v tem primeru himne, tako, da ga bodo razumeli. Nakazati želim besede in besedne zveze, ki so težje razumljive in način, kako otrokom take besedne situacije približati. Vsebina sama po sebi ponuja tudi medpredmetno povezovanje.

2 Slovenska himna in učni načrt za prvo triletje

2.1 Slovenska himna

»Državna himna je slavnostna pesem, ki s svojo besedno in glasbeno vsebino simbolizira narod in državo ter izraža občutja pripadnosti. Slovenska himna je v primerjavi z drugimi državnimi himnami posebna zaradi tega, ker v njenem besedilu ni izražene nobene bojevitosti, ker je ustvarjalec besedila pomemben pesnik, ustvarjalec melodije pa znan skladatelj in ker je uglasbitev nastala mnogo kasneje kot besedilo. Prešeren in Premrl pesmi in zborovske skladbe nista napisala hkrati, in niti ne zato, da bi bila besedilo in glasba v funkciji himne. Besedilo je nastalo leta 1844, melodija pa 1905.« (Cigoj Krstulović, 2015)

Slovenska himna je umetniško delo, ki ima globoke korenine. Oba umetnika sta se svoje narodnosti prepričljivo zavedala in jo izkazovala, čeprav nista živela v časih, ki bi bili slovenstvu naklonjeni. Slovenska beseda jima ni bila prazna beseda. Zvenela jima je tako odlično, da sta z njo in v njej videla izrazno sredstvo za izkazovanje navdušenja in spoštovanja do jezika, do naroda in do vsega, kar je s tem povezano. Kako zelo sta bila ponosna na to, da sta Slovenca.

Besedilo Zdravljice je napitnica, kar je izraženo že v naslovu. Tudi oblika pesmi to nakazuje, saj so kitice napisane tako, da spominjajo na obliko vinske kupice. Zato spada pesem v skupino likovnih pesmi. (Zdravljica, b. d.)

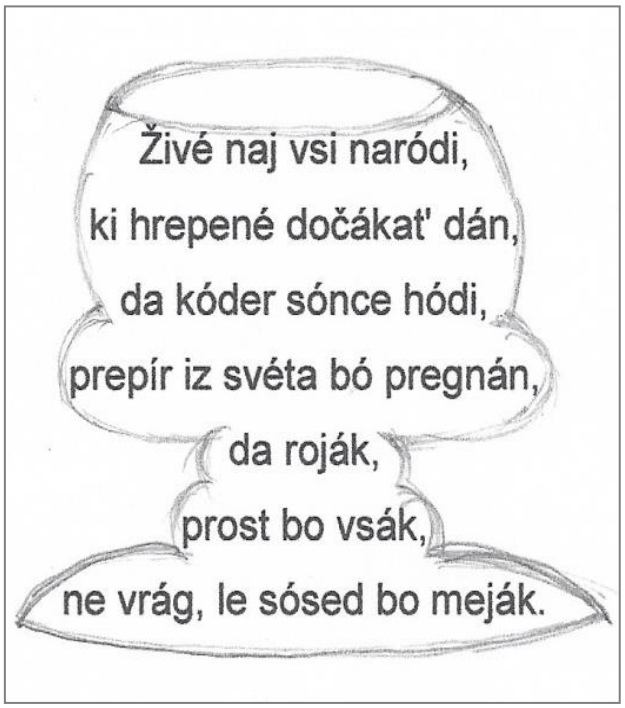

Slika 1: Likovna oblika kitic pesmi Zdravljica – sedma kitica (arhiv avtorice).

Besedilo je napitnica le v izhodišču. Pesnik je v nadaljevanju v njej izrazil takratne aktualne politične razmere in svoj odnos do naroda. Besedilo ne nakazuje in ne spodbuja bojevitosti. Poudarja prijateljstvo med narodi in zavračanje prepirov in vojn. Zaradi teh naprednih misli je pesem že ob nastanku naletela na cenzuro. Objavljena je bila šele, ko je cenzura v habsburški monarhiji nekoliko popustila. (Repe, 2021)

Stanko Premrl je v svojem liričnem zanosu za to besedilo napisal melodijo, ki besedne pomene dvigne na raven višjega zanosa in pevca ter poslušalca čustveno prevzame in nagovori. Besedilo je uglasbil 24. septembra 1905. Nastala je štiriglasna zborovska skladba za mešani zbor. Uspelo mu je ustvariti izjemno sozvočje besed in melodije. K ustvarjanju ga je spodbudilo odkritje Prešernovega spomenika v Ljubljani. Prve ideje za melodije je napisal, ko je bil na počitnicah v domačem kraju in to kar na 'škrnicelj'. Skladbo je potem dokončal na Dunaju. Oddal jo je uredniku Novih akordov. Takrat je bila objavljena prvič, pod naslovom Zdravljica, a brez sedme kitice. Prvič so jo zapeli šele leta 1917. (Doblehar, 2015)

Premrl pa ni bil edini, ki je uglasbil besedilo Zdravljice. Tega so se lotili tudi Fran Gerbič, ruski skladatelj Grozdov, Vinko Vodopivec, Makso Pirnik, Fran Venturini, Lucijan M. Škerjanc, Vasilij Mirk, Mirko Polič, Ubald Vrabec, Stane Malič in Radoslav Hrovatin (Cigoj Krstulović, 2015). Poleg zborovskih skladb je znana tudi rokovska izvedba Zorana Predina in skupine Lačni Franz (Zdravljica, b. d.).

Je pa Premrlova uglasbitev najbolj znana in je postopoma postala slovenska himna. Že pred osamosvojitvijo so jo izvajali ob posebnih, slovesnih, kulturnih in političnih dogodkih. Za himno Republike Slovenije je bila sprejeta že pred osamosvojitvijo, z zakonom o slovenski himni. Prvič je bila kot himna zapeta v tedanji skupščini, 27. septembra 1989, Skupščina Republike Slovenije pa jo je za himno sprejela 29. marca 1990. Izvajana je bila tudi na slovesnosti ob razglasitvi naše samostojnosti in nove slovenske države, na Trgu republike, 26. junija 1991. 23. decembra 1991 je bila sprejeta ustava Republike Slovenije in v njej je v 6. členu zapisano: »Himna Slovenije je Zdravljica«. Zakon o grbu in himni Republike Slovenije pa je državni zbor sprejel šele 20. oktobra 1994. (Doblehar, 2015)

V Sloveniji imamo tudi park slovenske himne, ki je hkrati tudi park himne slovenske vojske (Naprej zastava slave). Namenu ga je 1. junija 2023 predala mestna občina Kranj. S tem je počastila oba avtorja besedil, ki sta tudi pokopana v neposredni bližini (Jereb, 2023).

2.2 Himna v učnem načrtu 1. triletja osnovne šole – 3. razred

V učnem načrtu za prvo triletje najdemo cilje, ki se nanašajo tudi na slovensko himno, in sicer pri spoznavanju okolja, pri slovenščini in pri glasbi, kar nakazuje medpredmetno povezanost.

Medpredmetno povezovanje pri spoznavanju okolja (SPO) omogoča celostno povezovanje vsebin, ki tako učencem učinkoviteje približajo svet in pomeni dobro pripravo na vseživljenjsko učenje. Pouk tako postane zanimivejši in učinkovitejši. Vsa opazovanja in opisovanja, razpravljanja in utemeljevanja pri SPO vodijo k razvoju jezikovne zmožnosti, opismenjevanja in širjenja besednega zaklada. Za učence pomeni to uporabo jezika v življenjskih situacijah, s katerimi se srečujejo. (Kolar idr., 2011: 27–29)

V tematskem sklopu *Skupnosti* in tematskem sklopu *Odnosi* so cilji, v katerih prepoznamo povezanost z obravnavo slovenske himne (Kolar idr., 2011: 14–17).

Tabela 1: Operativni cilji tematskega sklopa *Skupnosti* in *Odnosi* – prvo triletje – ki se nanašajo na himno (Kolar idr., 2018: 14–17).

1. razred	2. razred	3. razred
Tematski sklop 'Skupnosti':		
• spoznajo, da so nekateri dnevi v letu posebno pomembni, ker so jim ljudje (kot posamezniki ali v določenem okolju, državi) pripisali poseben pomen in te dneve tako tudi doživljajo.	• znajo poimenovati nekaj praznikov, ki jih praznujemo v Sloveniji (lokalnih in državnih), in jih razlikovati glede na njihovo povezanost s kulturno, versko in državotvorno tradicijo.	• vedo, da so nekateri prazniki povezani z bojem za nekatere pravice, • vedo, da živimo v državi Sloveniji, in poznajo državne simbole.
Tematski sklop 'Odnosi':		
• vedo, da je treba upoštevati tudi lastne interese in potrebe ter interese in potrebe drugih.	• spoznajo, da smo ljudje različni, in razumejo različnost, • vedo, da morajo biti vsem (ne glede na razlike) dani pogoji, da živimo človeka vredno življenje.	• ugotavljajo, da smo ljudje, države, celine med seboj povezani in soodvisni, • razumejo nujnost sodelovanja in medsebojne strpnosti med ljudmi, • razložijo, kaj je solidarnost.

V učnem načrtu za predmet slovenščina cilji niso razčlenjeni po razredih, temveč so opredeljeni za celotno prvo triletje. Nekateri operativni cilji se nanašajo tudi na slovensko himno, predvsem z vidika njene vsebine in sprejemanja ter doživljanja umetnostnega besedila.

Medpredmetno povezovanje je nakazano tudi v učnih načrtih. Pri slovenščini to ni le zato, ker je v Republiki Sloveniji slovenščina učni predmet, pač pa tudi zaradi uporabe gradiva, ki ga dobimo v knjižnici, informacijske pismenosti in razvijanja kulturne zavesti. Učitelj pri učencih preverja recepcijsko zmožnost. Ob tem ugotavlja njihov napredek in načrtuje nadaljnje delo. Preverja in ugotavlja njihovo zmožnost branja in razumevanja prebranega tako, da vrednoti njihove odgovore, s katerimi učenec dokazuje zmožnost samostojnega razumevanja, vrednotenja in medbesedilnega primerjanja umetnostnih besedil. (Poznanovič Jezeršek idr., 2018: 73)

Tabela 2: Operativni cilji tematskega sklopa *Poezija* – prvo triletje – ki se nanašajo na himno (Poznanovič Jezeršek idr., 2018: 13–14).

1. razred	2. razred	3. razred
Razvijanje recepcijske zmožnosti z branjem/poslušanjem/gledanjem uprizoritev umetnostnih besedil in z govorjenjem/pisanjem o njih.		
2. Poezija		
• v poslušani/prebrani pesmi naslov povežejo z besedilom,		
• prepoznajo kitico kot zgradbeno in pomensko enoto,		
• izražajo svoje razumevanje pesmi in ga primerjajo z razumevanjem sošolcev,		
• doživljajo zvočnost pesmi, zlasti ritem in rimo,		
• ritem pesmi povezujejo s sporočilnostjo,		
• zaznavajo likovno oblikovanost pesmi/besedila,		
• se odzivajo na čustvene sestavine besedila (npr. vesela, žalostna pesem),		
• zaznavajo rabo čustveno obarvanih besed,		
• ob koncu vzgojno-izobraževalnega obdobja ločijo pomensko podobne besede in razložijo pomen manj običajnih besed.		

Tudi v učnem načrtu za glasbeno umetnost cilji niso razčlenjeni po razredih, temveč so opredeljeni za celotno prvo triletje. V nekaterih operativnih ciljih prepoznamo elemente, ki se nanašajo tudi na izvajanje slovenske himne.

Medpredmetne povezave za področje glasbene umetnosti se dogajajo na ravni vsebin in pojmov ter na ravni procesov in ciljev učenja. Mnoge vsebine in pojmi se pokrivajo s področjem slovenščine, kot npr.: intonacija govora, jasna ritmična izreka, ritem, zvočnost pesmi, zlogi, poudarki, oblika besedila, zvočno slikanje, verz, kitica, glasneje – tiše, hitreje – počasneje, daljše – krajše. Za področje spoznavanja okolja pa so očitne povezave s pojmi: praznik, zvok, zvočila, celota ali deli celote, različno – enako (Holcar idr., 2011: 26–27).

Tabela 3: Operativni cilji za glasbeno umetnost – prvo triletje – ki se nanašajo na himno (Holcar idr., 2011: 6–7).

1. razred	2. razred	3. razred
Izvajanje:		
• doživeto pojejo, upoštevajo glasno, tiho in počasnejše, hitrejše izvajanje,		
• ob petju doživljajo, spoznavajo in poglabljajo prvine estetskega oblikovanja pesmi,		
• prepoznavajo, razumejo in uporabljajo glasbene pojme: pevec, solist, pesem, pevski zbor, zborovodja.		
Ustvarjanje:		
• poustvarjajo pesmi, besedila in instrumentalne spremljave.		
Poslušanje:		
• doživljajsko poslušajo glasbo za različne sestave s programsko in absolutno vsebino,		
• ob poslušanju vokalne in instrumentalne glasbe poglabljajo koncentracijo, zbranost in pozornost ter razvijajo slušno zaznavo in zvočno senzibilnost,		
• navajajo se na pozorno poslušanje,		
• prepoznavajo in uporabljajo poimenovanja za glasbene sestave: pihalni orkester, orkester,		
• prepoznavajo in uporabljajo glasbene pojme: skladba, skladatelj, pevski zbor, zborovodja, pesem, kitica, inštrument, orkester, dirigent.		

3 Obravnava umetnostnega besedila – Zdravljica

V nadaljevanju bom najprej predstavila napake, ki sem jih zaznala pri otrocih, ko sem jih poslušala natančno in posamezno. Sledil bo opis dejavnosti, v kateri sem skušala otrokom v čim večji možni meri približati razumevanje slovenske himne – sedme kitice Zdravljice.

3.1 Razumevanje besedila himne – ugotavljanje stanja

Kadar z učenci pojemo slovensko himno tako, da pojemo vsi hkrati, niti ne zaznamo, da učenci nekatere besede ali celo besedne zveze izgovorijo drugače ali celo narobe. Če pa si vzamemo čas in poslušamo vsakega posameznika, lahko hitro opazimo te napake. Pojavljajo se zato, ker učenci besedila ne razumejo. Prav zato sem se odločila, da bom s poslušanjem posameznega učenca odkrila, kje se v izgovorjenem besedilu pojavljajo napake.

3.1.1 Besede, ki jih pri petju učenci izgovorijo napačno

Napake v izgovarjavi besedila se pojavljajo v različnih oblikah:

- zelo pogosto je izpuščanje zadnje črke v besedi, kot npr.: v besedah dočakat' (izgovorijo dočaka), rojak (izgovorijo roja), pregnan (izgovorijo pregna) in mejak (izgovorijo meja),
- težave se pojavijo v besedah z naglasom, ki ga zahteva ritem pesmi, kot npr.: naródi, svéta,
- učenci delno ali popolnoma spremenijo ali popačijo besede in besedne zveze, kot npr.: hrepene, koder, prepir, rojak, vrag, mejak.

V preglednici so prikazane besede iz sedme kitice, ki jih učenci pri izvajanju izgovorijo napačno.

Tabela 4: Napake v izgovarjavi besedila (Šuligoj, 2023).

		Brez zadnjega glasu:	Spremenjena ali popačena beseda:
Živé naj vsi **naródi**,	**naródi**		narogi
ki **hrepené dočákat'** dán,	**hrepené**		hrepeme, hrebene, hremene
	dočákat'	dočaka (t')	
da **kóder** sónce hódi,	**kóder**		kodor, kodar
prepír iz **svéta** bó pregnán	**prepir**	prepi (r)	preper, brebir, prebir, papir
	svéta		svetla
da **roják**, **prost** bo vsák,	**roják**	roja (k)	rojag, rujak, rajak
	prost		prast, prots, brost
ne **vrág**, le sósed bo **meják**.	**vrág**	vra (g)	vrak, vrog, urag
	meják	meja (k)	mejag, nejag, nejak

Ugotovimo lahko, da se napake v izgovarjavi besed pojavljajo predvsem v tistih besedah, ki so učencem manj znane, tuje, ki danes niso več pogosto v rabi. V spodnji preglednici so prikazani verjetni vzroki za nastajanje takih napak.

3.1.2 Besede in besedne zveze, ki jih učenci ne razumejo

Tabla 5: Vzroki za napake v izgovarjavi besedila (arhiv avtorice).

		Vzrok za nerazumevanje:
Živé naj vsi **naródi**,	**naródi**	• naglas, ki ga niso vajeni
ki **hrepené dočákat'** dán,	**hrepené**	• naglas, ki ga niso vajeni
		• manj pogosta raba te besede
		○ besedna zveza, ki je ne razumejo
	dočákat'	• oblika dandanes ni pogosto v rabi
		○ besedna zveza, ki je ne razumejo
da **kóder** sónce hódi,	**kóder**	• manj pogosta raba te besede
		○ besedna zveza, ki je manj razumljiva
prepír iz **svéta** bó pregnán	**prepir**	• manj pogosta raba te besede
	svéta	• naglas, ki ga niso vajeni
		○ besedna zveza, ki je ne razumejo
da **roják**, **prost** bo vsák,	**roják**	• beseda ni v pogosti rabi, skoraj nepoznana
	prost	• beseda v takem pomenu danes ni v rabi
		○ besedna zveza, ki je ne razumejo
ne **vrág**, le sósed bo **meják**.	**vrág**	• beseda ni v rabi, skoraj nepoznana
	meják	• beseda ni v rabi, skoraj nepoznana
		besedna zveza, ki je ne razumejo

3.2 Primer obravnave umetnostnega besedila – slovenska himna

3.2.1 Uvodna motivacija

Organiziramo delo v dvojicah. Razdelimo jim delovne liste, na katerih so napisane besede: narod, hrepeneti, prepir, rojak, biti prost, vrag in mejak. Vsaka dvojica dobi še ovojnico, v njej pa modre lističe z napisanimi besedami, ki so razlage ali pa sopomenke tem besedam (SSKJ, 2023).

Njihova naloga je, da besede na učnem listu in lističih preberejo, se o njihovem pomenu pogovorijo in poiščejo pare tako, da vsaki besedi na učnem listu poiščejo besedni par na modrem lističu, ki besedo razlaga. Razporedijo jih k tem besedam.

Delo diferenciramo tako, da dvojice, ki so hitrejše, dobijo še eno ovojnico z novimi besedami na belih lističih. Tudi tem besedam poiščejo sorodni oz. podoben pomen in jih ustrezno razporedijo v preglednico.

Učitelju je v predpripravi pri pripravi teh posameznih besed v pomoč SSKJ:

- narod: skupnost ljudi, navadno na določenem ozemlju, ki so zgodovinsko, jezikovno, kulturno, gospodarsko povezani in imajo skupno zavest (slovenski narod, evropski narod); sopomenke: ljudstvo,
- hrepeneti: čutiti močno željo po čem (hrepeneti po svobodi, miru, slavi …),
- prepir: medsebojno izražanje nesoglasja z izjavami, mnenjem drugega, navadno glasno in ostro, stanje, ki ga povzroči tako izražanje (vnel se je/nastal je prepir med sošolci/starši/delavci),
- rojak: kdor je po izvoru v razmerju do drugega iz istega kraja, pokrajine, države, je v razmerju do drugega iste narodnosti (srečali smo rojake, izkazalo se je, da smo rojaki …),
- biti prost: biti brez obveznosti in sam lahko razpolagaš s svojim časom, biti svoboden (prost dela, prost obveznosti, prost krivde, prost nadlog …)
- vrag: hudič, zlodej, peklenšček, hudoben človek, hudobnež, sovražnik (vrag se mu prikazuje, črn kot vrag, smrdi kot tisoč vragov, vrag te vzemi, vrag ga je odnesel, da bi te vrag, vrag ti pasji, bati se koga kot živega vraga, najdeš vsega vraga, novica je naredila celega vraga, zganjate celega vraga …),
- mejak: prebivalec države, ozemlja, ki ima s kako državo, ozemljem isto, skupno mejo; sosed, ki ima z drugim sosedom skupno mejo (Slovenci smo mejaki z Italijani, Hrvati, Avstrijci in Madžari; Novakovi so mejaki s Kovačevimi) (SSKJ, 2023).

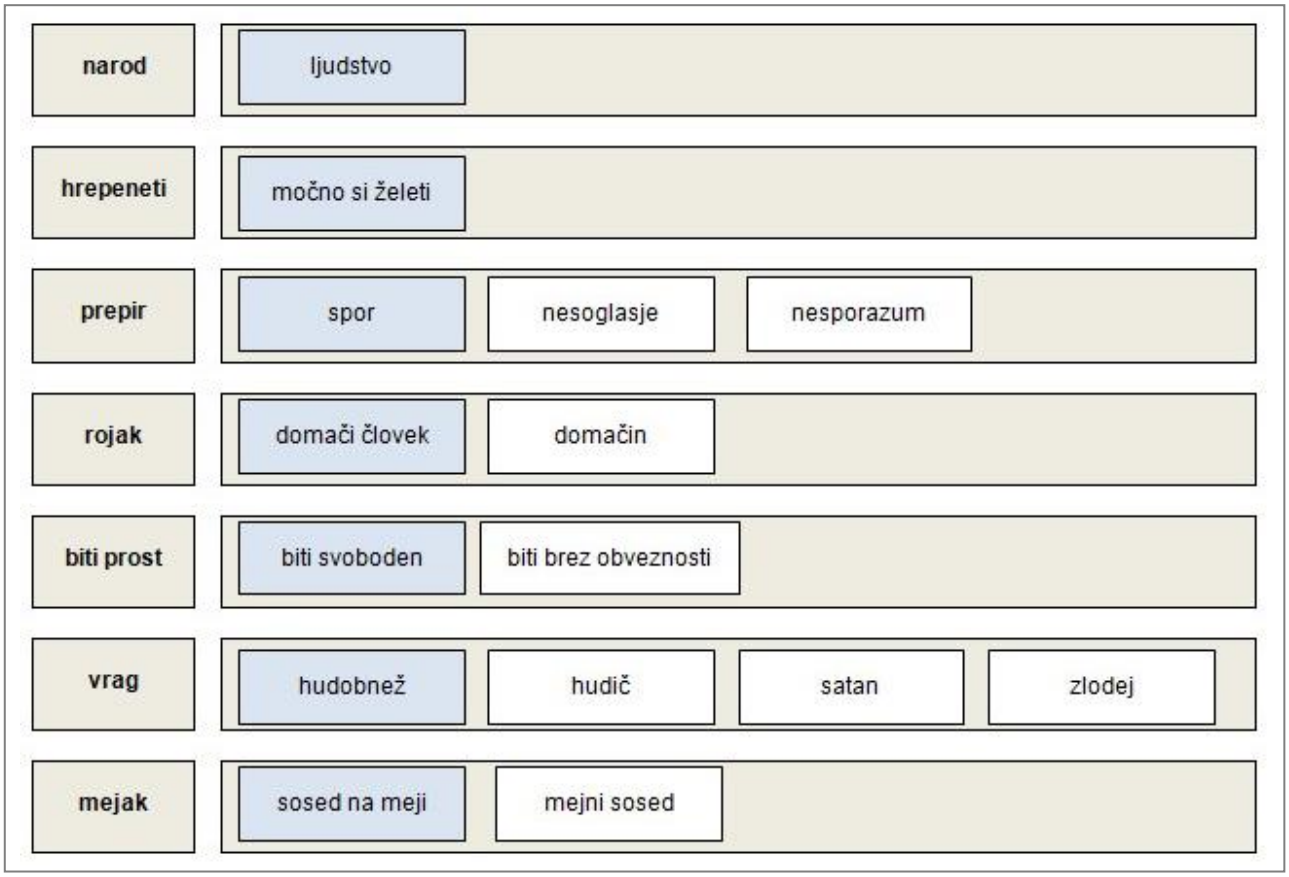

Slika 2: Učni list 1 – izpolnjen (arhiv avtorice).

Dvojice nato predstavijo rezultate razporejanja za vsako posamezno besedo posebej in svoje odločitve utemeljijo. Vsaka dvojica naredi to za eno od besed. Po potrebi razlage zanje dopolnimo ali popravimo.

V nadaljevanju dobijo dvojice nalogo, da sestavijo in napišejo povedi. V vsaki uporabijo eno od teh besed.

Dvojice nato predstavijo zapisane povedi. Skupaj jih ovrednotimo z ozirom na to, ali so smiselne.

3.2.2 Napoved besedila, umestitev in interpretativno branje

Napovemo besedilo. Povemo da bomo prebrali eno kitico pesmi, ki jo je napisal France Prešeren. Naslov te pesmi je Zdravljica. Nato besedilo interpretativno preberemo.

3.2.3 Premor po branju

Po interpretativnem branju sledi premor, za katerega poskrbi učitelj na način, da brez besed vzdržuje tišino vsaj dvajset sekund po prenehanju branja. Ta je potrebna, da pri učencih prebrana vsebina izzveni in da ima vsak dovolj časa, da sam pri sebi razmišlja, kaj je bilo pravkar prebrano.

3.2.4 Izražanje doživetij, analiza, sinteza in vrednotenje

Nato spodbudimo učence, da izrazijo svoja doživetja ob prebranem. To lahko naredimo ob pomoči vprašanja: Kaj ste si predstavljali, ko ste poslušali brano besedilo? Predvidevamo, da bodo takoj prepoznali, da je to naša himna. Spodbujamo jih še, da vsak pove kaj več o svojih predstavah ob poslušanem besedilu. Poskrbimo, da vsak dobi možnost izražanja doživetij.

3.2.5 Ponovno branje

Ponovno preberemo besedilo. Učenci mu sledijo ob učnem listu, na katerem je besedilo napisano (sedma kitica Zdravljice). Sledi branje, h kateremu povabimo učence, ki bi to želeli.

3.2.6 Nove naloge

Nato na tablo projiciramo besedilo sedme kitice Zdravljice. Učence spodbudimo, da povedo, česa v besedilu pesmi ne razumejo. Predvidevamo, da jim bodo težave delali nekateri deli besedila. Povedo kateri. Na projekciji jih označimo tako, da jih podčrtamo.

Nadaljujemo tako, da preberemo vsak verz posamezno, učenci pa povedo, kako ga razumejo. Njihovo razlago dopolnimo in popravimo, če je to potrebno.

Nadaljujemo z delom v dvojicah. Vsaka dvojica dobi učni list s sedmo kitico Zdravljice in razlage verzov na posameznih lističih, ki jih smiselno razporedijo v niz verza, ki ga razlagajo. Po opravljenem razporejanju lističev v polja učnega lista dvojice poročajo o rezultatih njihovega dela. Poročanje organiziramo tako, da vsaka dvojica poroča za en verz.

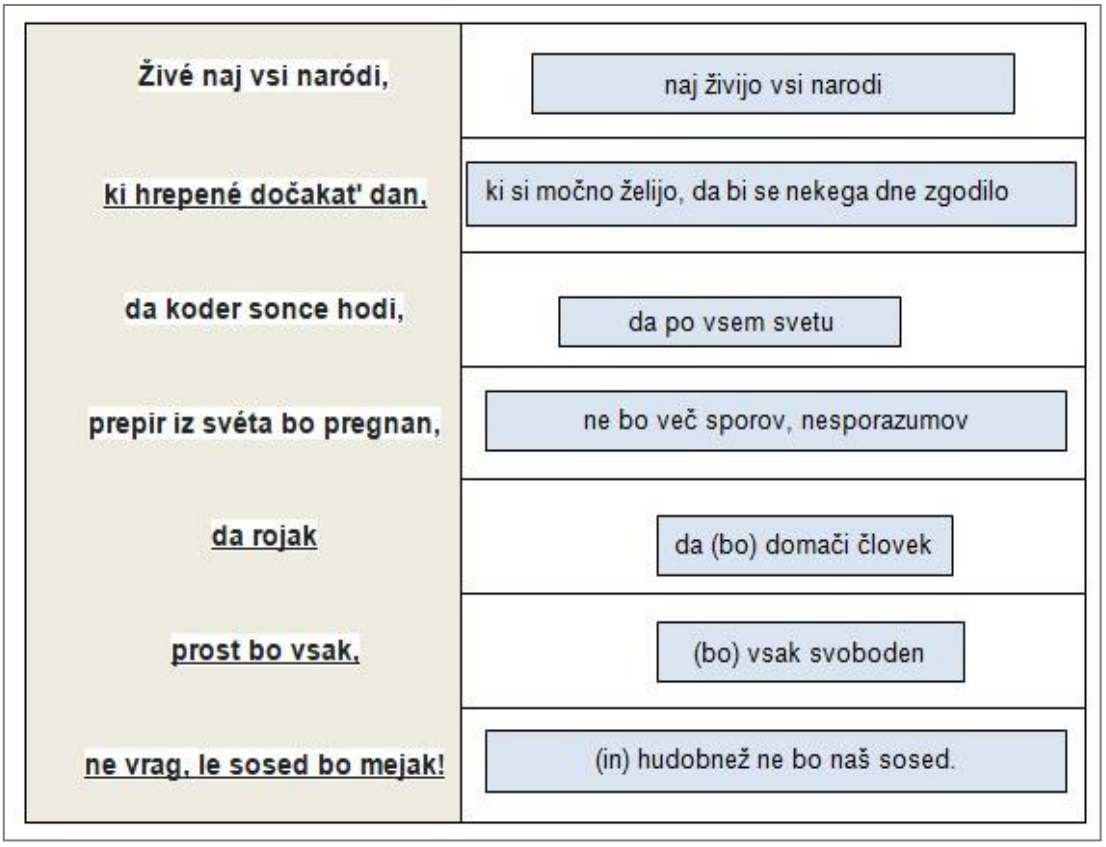

Slika 3: Učni list 2 – izpolnjen (arhiv avtorice).

3.2.7 Petje himne

- Poslušanje: zvočni posnetek slovenske himne.
  Napovemo poslušanje in se pripravimo nanj (Zdravljica, 2022).
- Izražanje doživetja ob poslušanju in med njim ter po poslušanju.
- Učence spodbudimo, da povedo svoja doživetja ob poslušanju, med njim in po poslušanju. Predvidevamo, da bodo govorili o tem, kje in kdaj poslušajo himno in da med izvajanjem himne, naše ali katerekoli druge, stojimo. Prav gotovo bodo omenili športne dogodke, proslave in slovesnosti. Spodbudimo jih tudi, da povedo, kakšna se jim zdi naša himna. Predvidevamo, da bodo rekli, da je slovesna, mogočna, vesela, glasna …
- Ponovitev in po potrebi učenje besedila.
  Besedilo ponovimo s pomočjo ritmičnega odmev po posameznih frazah, od fraze do fraze in jih postopoma družimo. Najprej prvo, nato drugo. Potem ti dve frazi združimo. Dodamo tretjo in nato četrto. Združimo tretjo in četrto. Nato združimo prvo, drugo in tretjo. Nazadnje združimo še vse štiri fraze. Pri tem smo pozorni na dosledno izgovarjavo besedila.
- Ponovitev in po potrebi učenje melodije.
- Z melodičnim odmevom ponovimo melodijo z besedilom po posameznih frazah. Postopek in zaporedje fraz je enako kot pri ritmičnem odmevu in učenju oz. ponovitvi besedila.
- Dogovor o interpretaciji zapete pesmi – himne.
  Pogovorimo se o načinu interpretiranja zapete pesmi. Govorimo o slovesnem petju, petju z zanosom in predanostjo ter navdušenjem. Pesem zapojemo v celoti na način, ki ga dogovorimo. Med slovesnim petjem stojimo.

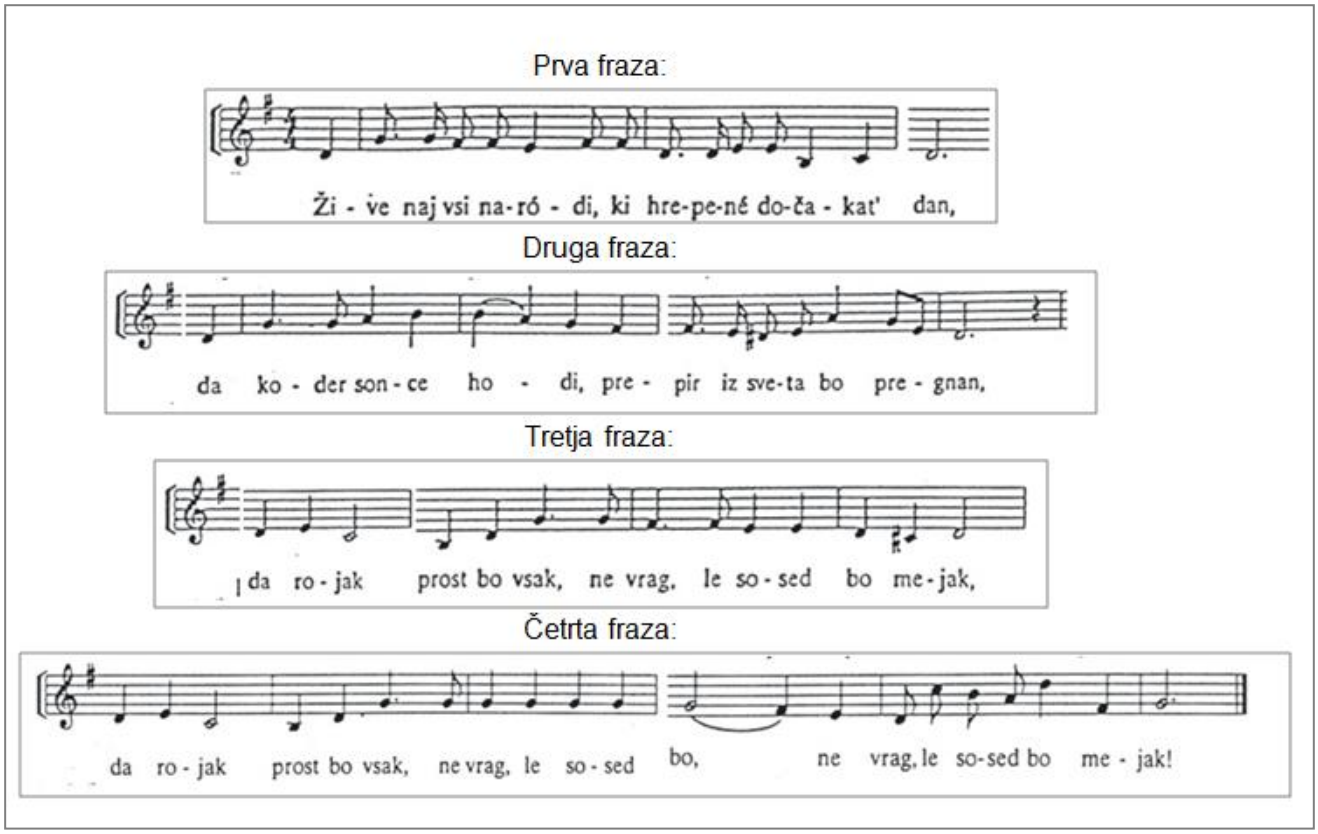

Slika 4: Melodične fraze Zdravljice (Prešeren in Premrl, b. d.).

4 Zaključek

Himna naroda je pomemben košček v mozaiku, ki sestavlja ponos posameznika zaradi pripadnosti svojemu narodu. Zato je vredna tega, da ji v vzgojno-izobraževalnem procesu večkrat v letu posvetimo pozornost z vseh predmetnih področij, se o njej pogovarjamo in jo izvajamo. Kot učitelj nisem zadovoljna samo s tem, da jo učenci pojejo in da jo radi pojejo, pač pa tudi s tem, da vedo, kaj pojejo. Še kako je potrebno, da učencem besedilno sporočilo Zdravljice približamo do te mere, da ga razumejo. Izvajanje bo v takih primerih prav gotovo bistveno bolj doživeto in vzneseno. Priložnosti za to je skozi šolsko leto resnično dovolj. Potrditev za to dobim vsako leto, ko z učenci k himni pristopim na način, ki sem ga predstavila v prispevku.

5 Viri in literatura

Cigoj Krstulović, Nataša (2015): *Prešernova in Premrlova Zdrav(lj)ica.* Pridobljeno 20. 7. 2023 s spletne strani: http://www.glasbenamladina.si/wp-content/uploads/4.-slovenska-glasbena-olimpijada-2015-%C4%8CLANEK-Zdravljica.pdf.

Doblehar, Andrej (2015): *Stanko Premrl - petdeset let pozneje.* Pridobljeno 20. 7. 2023 s spletne strani: https://www.nasizbori.si/category/tema-meseca/.

Holcar, Ada idr. (2011): *Učni načrt. Program osnovna šola. Glasbena umetnost.* Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo.

Jereb, Tina (2023): *Park slovenske himne: Poklon ljubezni do domovine*. Pridobljeno 28. 7. 2023 s spletne strani: https://www.dnevnik.si/1043025220.

Kolar, Metoda; Krnel, Dušan; Velkavrh, Alenka idr. (2011): *Učni načrt. Program osnovna šola. Spoznavanje okolja.* Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo.

Poznanovič Jezeršek, Mojca; Cestnik, Mojca; Čuden, Milena idr. (2018): *Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo.

Prešeren, France; Premrl, Stanko (b. d.): *Zdravljica, notni zapis*. Pridobljeno 20. 8. 2023 s spletne strani: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/PROTOKOL/Dokumenti/58bcf33ee1/zdravljica_notni_zapis.pdf.

Repe, Božo (2021): *Slovenska himna in njen zgodovinski okvir*. Pridobljeno 10. 8. 2023 s spletne strani: https://slovenija30let.si/himna.html.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (2023). Pridobljeno 11. 8. 2023 s spletne strani: https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=%2A.

Zdravljica (2022): *Youtube*, 25. 6. 2022. Pridobljeno 12. 8. 2023 s spletne strani: https://www.youtube.com/watch?v=Um87mNRA_do&pp=ygUPenJkYXZsamljYSB6Ym9y.

Zdravljica (b. d.). *Wikipedija*. Pridobljeno 10. 8. 2023 s spletne strani: https://sl.wikipedia.org/wiki/Zdravljica.

SLOVENSKO LEPOSLOVJE V UČBENIŠKEM GRADIVU ZA PRVO TRILETJE OSNOVNE ŠOLE

SLOVENIAN FICTION IN TEXTBOOK MATERIAL FOR THE FIRST THREE GRADES OF PRIMARY SCHOOL

✍ **Marija Pisk** *(pisk.marija@gmail.com), prof. razrednega pouka, upokojena, ima 38 let delovnih izkušenj s poučevanjem v prvi in drugi triadi osnovne šole. Bila je predavateljica na UP PeF, svetovalka na Zavodu RS za šolstvo in je soavtorica nekaterih učbeniških gradiv.*

Slovenija

Povzetek

V prispevku je podan pregled slovenskega leposlovja v učbeniškem gradivu za prvo triletje, ki vključuje tudi umetnostna besedila. Predstavljene so ugotovitve analize iz tega zornega kota.

Za otroke je vstop v šolo začetek sistematičnega opismenjevanja. To ni prva stopnica na otrokovi poti v bralno ozaveščenost. Ljubezen do knjige in branja otroku privzgajamo že v predšolskem obdobju. V tem obdobju so otroci zelo dovzetni za pravljice. Slovensko leposlovje je z njimi zelo bogato. Imamo mnogo kvalitetnih avtorjev. Bogat je tudi nabor ljudskih pravljic. Zanimalo me je, ali so umetnostna besedila tudi del učbeniškega gradiva in ali jih načrtovalci teh gradiv vključujejo vanje.

Abstract

This paper gives an overview of Slovenian fiction in the textbook material for the first three grades of primary school, which also includes art texts. The findings of the analysis from this perspective are presented. Once children start attending school, the process of their structured process of literacy begins. This, however, isn't the first step on a child's path to reading literacy.

The love of books and the love of reading usually start in the preschool period already, when children are especially susceptible to fairy tales, which Slovene fiction abounds. There are several quality authors and there is a rich collection of folk tales. I was interested whether those high-quality fiction texts also take place in our student textbook materials and if people in charge of planning such school material have that in mind.

Ključne besede: bralno ozaveščanje, leposlovje, slovenščina, učbeniško gradivo, umetnostno besedilo.

Keywords: reading awareness, fiction, Slovene, student textbooks, high-quality fiction text.

1 Uvod

Leposlovje oz. besedna umetnost ali beletristika so tista književna dela, ki uresničujejo umetniški namen. Glede na zgradbo leposlovnega dela razlikujemo tri književne zvrsti: pesništvo, pripovedništvo in dramatiko. Vsako leposlovno delo ima tri bistvene razsežnosti: estetska, spoznavna in nravstvena. Prva pri bralcu želi doseči estetsko ugodje, druga podaja spoznanja o življenju in svetu na sploh, tretja pa podaja vrednote in ideološka izhodišča. Izrazno sredstvo pri tej umetnosti je jezik. (Leposlovje, b. d.)

V učnih načrtih za osnovno šolo je za slovenščino leposlovje opredeljeno v poglavju književnost in tam zavzema samostojni del. Temeljni cilj pouka slovenščine je razvijanje sporazumevalnih zmožnosti in izhaja iz obravnave neumetnostnih in umetnostnih besedil, ki so primerna stopnji učencev in učenk v posameznem vzgojno-izobraževalnem obdobju. Cilji so ločeno opredeljeni za neumetnostna in za umetnostna besedila. Za vsa tri triletja je razmerje med obravnavo obeh opredeljeno tako, da učitelj obravnava 60% neumetnostnih in 40% umetnostnih besedil, le za prvi razred je razmerje 50 : 50. (Poznanovič Jezeršek idr., 2018: 63)

Učni načrt ne vsebuje predlaganih besedil, pač pa v razdelku *Vsebine* določa avtorje in avtorice, katerih dela naj učenci in učenke spoznajo v posameznem vzgojno-izobraževalnem obdobju. Za prvo obdobje so avtorji in avtorice navedeni za celotno obdobje, pozneje pa za posamezni razred. Učni načrt dopušča, da učitelj/ica lahko k temu seznamu doda tudi besedila po

lastni izbiri. V priporočilih pa piše, naj bo število obravnavanih besedil primerno. V Učnem načrtu tudi piše, da je predvsem za prvo obdobje priporočilo branje celovitih besedil. (Poznanovič Jezeršek idr., 2018: 70)

Predšolsko obdobje in obdobje vstopa v šolo je pri otroku zlato obdobje za razvoj jezika. Otrok zato v tem obdobju potrebuje spodbudno okolje. Pri tem igrata pomembno vlogo družina in šola in tega se moramo zavedati. Prav gotovo imamo vsi pedagoški delavci, ki delamo v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju, izkušnjo, kako otroci z odprtimi usti sledijo doživeto branim leposlovnim delom in se jih ne naveličajo. Besedilni svet jih privlači. Ni jim odveč, če besedilo poslušajo dvakrat, trikrat ali še več krat. Vsakokrat ob njih uživajo in podoživljajo njihovo vsebino. Aktivno se vključujejo in si pogosto dobesedno zapomnijo dele besedila. Pripravljeni so nas tudi popraviti, če pri branju kaj spremenimo.

Tega v tem obdobju ne smemo zamuditi. Učitelji se tega zavedamo, zato v pouk v prvem triletju konstantno vključujemo skupinsko branje, ki je pogosto tudi branje v nadaljevanjih. Pri tem smo pozorni, da izbiramo kakovostne knjige in pri izbiri pomagamo tudi staršem. To lahko naredimo na različne načine. Lahko pripravimo priporočilne sezname. Ena možnost pa je tudi ta, da kot učitelj izberem učbeniško gradivo, ki že samo po sebi prinaša ponudbo leposlovja, saj je oblikovano tako, da so umetnostna besedila sestavni del učbeniškega gradiva. V njih najdejo starši namige za izbor besedil, ki jih berejo s svojim otrokom, otrok pa ima v takem učbeniškem gradivu vedno pri sebi vsaj nekaj tega, kar je v knjigi, ki jo je bral ali jo bere in mu je morda celo všeč. Najpogosteje so to ilustracije.

V učbeniškem gradivu, ki sem ga izbrala, je ob vsakem umetnostnem besedilu tudi naslovnica knjige in podatki o avtorju in ilustratorju. To je v pomoč otroku in staršu, ko v knjižnici išče želeno knjigo. Če je potrebno, moramo sodelovanje in motivacijo za skupno branje vzbuditi tudi pri starših. Nagovoriti in pridobiti jih moramo, da so naša desna roka. Večina staršev se tega zaveda.

2 Slovensko leposlovje v učbeniških gradivih za prvo triletje

V slovenskem prostoru imamo kar precej založb, ki izdajajo učbeniško gradivo za predmet slovenščina za prvo vzgojno-izobraževalno obdobje. Ni pa jih mnogo, ki bi bila zasnovana tako, da bi vsebovala tudi umetnostna besedila.

Pravzaprav obstaja samo eno, v izdaji Državne založbe Slovenija. Med vsebine opismenjevanja in dela z neumetnostnimi besedili so sistematično in konstantno enakomerno vstavljena tudi umetnostna besedila vseh leposlovnih zvrsti, poezije, proze in dramskih del. Ta pristop je omembe in pohvale vreden, saj je v veliko pomoč učitelju pri izbiri leposlovnih del, ki ni daleč od smernic v učnem načrtu. Hkrati pa je vsaka dvojna stran, na kateri se posamezno umetnostno besedilo nahaja, otrokova povezava z izvirno knjigo, njegova slikanica in spodbuda, da knjigo poišče tudi v šolski ali kaki drugi knjižnici. Tak pristop je dobrodošel tudi za starše, saj jim je smerokaz za izbiro knjig za branje. Kot smerokaz za izbiro knjige za skupinsko družinsko branje je tak pristop dobrodošel tudi za starše.

Slika 1: Primer dvojne strani, delovni zvezek za 1. razred (Saksida idr., 2023a: 25–26).

Slika 2: Primer dvojne strani, delovni zvezek za 2. razred (Saksida idr., 2023c: 12–13).

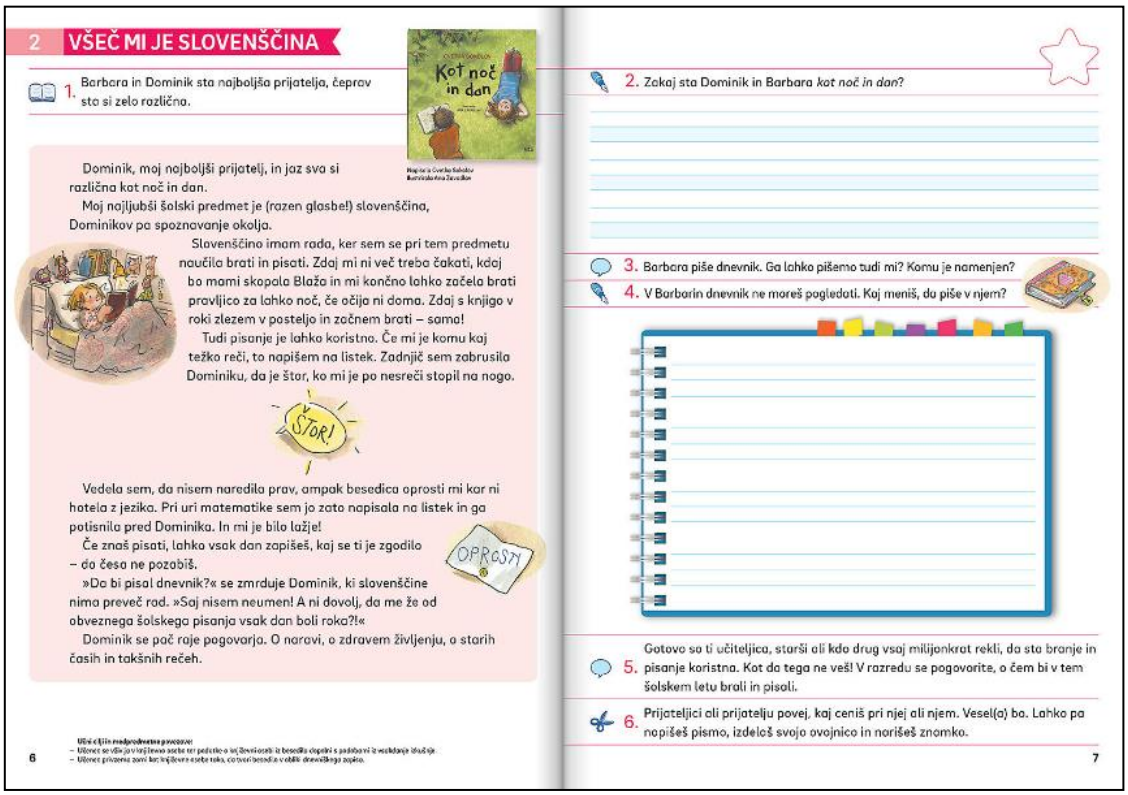

Slika 3: Primer dvojne strani, delovni zvezek za 3. razred (Pisk idr., 2018a: 6–7).

Te dvojne strani so oblikovane tako, da so na njih naloge, ki otroka usmerjajo v pomembne elemente umetnostnega besedila. Osredotočajo ga na književne osebe, dogajalni prostor in dogajalni čas, medbesedilnost besedila, zgodbo, pripovedovanje zgodbe in pomoč pri oblikovanju premice dogajanja v zgodbi na različne in otroku privlačne ter zanimive načine. Med temi umetnostnimi besedili so tudi taka, ki spodbujajo ustvarjalnost in negujejo ter ohranjajo izročilo.

2.1 Avtorji, ki jih priporoča učni načrt, in vključenost le teh v izbrano učbeniško gradivo

Učni načrt ne predpisuje vsebin, pač pa zapiše seznam avtorjev in avtoric mladinske književnosti, za katera pričakuje, da naj bi jih učenci v tem obdobju spoznali. Izbira naslovov umetnostnih besedil je učiteljeva. Učni načrt navaja naslednje avtorje in avtorice: Nika Grafenauerja. Otona Župančiča, Toneta Pavčka, Srečka Kosovela, Kajetana Koviča (poezijo in/ali prozo, Elo Peroci, Svetlano Makarovič, Lilo Prap.

Poleg teh naj spoznajo še vsaj enega sodobnega avtorja/avtorico po izbiri učitelja/ce ter učencev (npr.: Ferija Lainščka, Anjo Štefan, Primoža Suhodolčana, Petra Svetino) in vsaj eno celovito kakovostno slikanico, vse to na posamezni razred, slovenske ljudske pesmi in pravljice ter pravljice bratov Grimm, vsaj eno kakovostno dramsko besedilo (lahko tudi kot predstavo) in tudi to v vsakem posameznem razredu (Poznanovič Jezeršek idr., 2018: 19).

Avtorska ekipa omenjenega učbeniškega gradiva je priporočila učnega načrta upoštevala. To dokazuje spodnja tabela. Vključili so dela vseh priporočenih avtorjev, vsakega v povprečju najmanj v dveh razredih. Le dva od priporočenih avtorjev se pojavita samo v enem razredu.

Tabela 1: Zastopanost avtorjev, ki jih priporoča Učni načrt – po razredih (vir: Poznanovič Jezeršek idr., 2018; Pisk idr., 2018a in 2018b; Saksida idr., 2023a in 2023b in 2023c in 2023d).

	razred	razred	razred	Skupaj
Niko Grafenauer	x	x		2
Oton Župančič	x	x		2
Tone Pavček	x		x	2
Srečko Kosovel	x	x		2
Kajetan Kovič	x		x	2
Ela Peroci	x	x		2
Svetlana Makarovič	x	x	x	3
Lila Prap	x	x	x	3
Feri Lainšček	x			1
Anja Štefan	x		x	2
Primož Suhodolčan		x		1
Peter Svetina	x		x	2
Slovenske ljudske	x	x	x	3
pravljice bratov Grimm	x	x		2

2.2 Leposlovna dela, ki so sestavni del izbranega učbeniškega gradiva

Če si natančneje ogledamo učbeniško gradivo glede na to, kateri avtorji so v njem zastopani z umetnostnimi besedili, lahko za posamezni razred ugotovimo, da je avtorska ekipa učbeniškega gradiva segla tudi izven okvira, ki ga določa Učni načrt.

Tabela 2: Zastopanost slovenskih in tujih avtorjev v izbranih učnih gradivih za 1. razred (vir: Saksida idr., 2023a in 2023b).

1. razred	Avtor	
Leposlovno delo – naslov	slovenski	Tuji
Proza		
Moj očka	Lila Prap	
Pod medvedovim dežnikom	Svetlana Makarovič	
Bobek in barčica	Anja Štefan	
Muca Copatarica	Ela Peroci	
Klobuk gospoda Konstantina	Peter Svetina	
Hvaležni medved	koroška ljudska	
Janček ježek	slovenska ljudska	
Volk in sedem kozličkov		brata Grimm
Zajček se je izgubil	Kristina Brenko*	
Zaljubljeni žabec	Urša Krempl*	
Kako sta Bibi in Gusti sipala srečo	Ida Mlakar*	

Peter Klepec	France Bevk*	
Mala pošast Mici	Majda Koren*	
Cepecepetavček	Leopold Suhodolčan*	
Kdo je napravil Vidku srajčico	Fran Levstik*	
Pet kužkov išče pravega	Polonca Kovač*	
Mavrična ribica		Marcus Pfister*
Zrcalce		Gregor Vitez*
Mamica, kje si		Julia Donaldson*
Nori izumi		Havukainen in S. Toivonen*
O veliki repi		ruska pravljica*
Trije medvedi		ruska ljudska*
Zajček in repa		ruska ljudska*
Trije metulji		češka ljudska*
	15	**9**
Poezija		
Leva, desna	Anja Štefan	
Šopek iz samih rim	Peter Svetina	
Juri Muri v Afriki	Tone Pavček	
Cicibanija – Cirkus	Feri Lainšček	
Pismo	Oton Župančič	
Maček Muri	Kajetan Kovič	
Pedenjped – Korenjak	Niko Grafenauer	
Moj sončni dan - Dete na travi	Srečko Kosovel	
Reci mačka	Dane Zajc*	
Ladja	Dane Zajc*	
Narobe svet	Danilo Gorinšek*	
Naročje kamenčkov - AAAngina	Saša Vegri*	
Vserimje - Šalica (ali mala šala)	Boris A. Novak*	
Pika - poka	Lili Novy*	
	14	0
Skupaj	**29**	**9**

Dodane so tudi uganke in izštevanke (vir: Saksida idr., 2023a in 2023b).

Uganke		
Uganke	Oton Zupančič	
Uganke	Niko Grafenauer	
Abeceda	Vojan Tihomir Arhar*	
Uganke	Nataša K. Lorenzutti*	
	4	0
Izštevanke in druge rime		
Krica kraca	ljudska	
An, ban	ljudska	
Glej ga, medveda	ljudska	
Igra besed in števil	ljudska	
	4	0
	29 + 4 + 4 = **37**	9 + 9 + 0 + 0 = **18**

OPOMBA: * Avtorji in avtorice, ki niso v priporočenem seznamu v Učnem načrtu.

Tabela 3: Zastopanost slovenskih in tujih avtorjev v izbranih učnih gradivih za 2. razred (vir: Saksida idr., 2023c in 2023d).

2. razred	**Avtor**	
Leposlovno delo - naslov	slovenski	Tuji
Proza		
Petelin in njegova suknjica	Anja Štefan	
Telefon	Ela Peroci	
Moj prijatelj Piki Jakob	Kajetan Kovič	
Smetiščni muc	Svetlana Makarovič	
Željomat	Primož Suhodolčan	
Moj dežnik je lahko balon	Ela Peroci	
Rusica pregnala grdinico	rezijanska ljudska	
Mojca Pokrajculja	slovenska ljudska	
Bela kača s kronico	slovenska ljudska	
Grimmove pravljice v stripu		brata Grimm
Pepelka		brata Grimm
Mici iz 2. a	Majda Koren*	
Krojaček Hlaček	Leopold Suhodolčan*	
Kam pa kam, modri medvedek - strip	Marjan Manček*	
Zvezdica zaspanka	Fran Milčinski Ježek*	
Kekec iz 2. b	Janja Vidmar*	
Čudežna bolha Megi	Desa Muck*	
Težave in sporočila psička Pafija	Polonca Kovač*	
Jaz, Franci grdi	Dim Zupan*	
Tista o bolhah	Saša Eržen*	
Guji Guji		Chih-Yuan Chen*
Veliko tekmovanje v kakcih		Guido van Genehten*
Tine in Bine veselo na delo		Havukainen in Toivonen*
Cecilija in zmaj		Lowrence Schimel*
Maša in medved		ruska pravljica*
	17	**7**
Poezija		
Kaj se zgodi, ko se znoči	Anja Štefan	
Moj sončni dan - Burja	Srečko Kosovel	
Pedenjped - Pedenjped in Učenjak	Niko Grafenauer	
Šaljivke - Srečali smo mravljo	slovenske ljudske	
Lenka	Oton Župančič	
Knjižničarka	Lila Prap	
Abecedarija – Usta	Dane Zajc*	
Abecerime – U	Miroslav Košuta*	
Strašnice - Hroščkove pravljice	Miroslav Košuta*	
Strašne pesmi – Šola	Barbara G. Gorenc*	
Pesmi iz rimogojnice - Pilot	Andrej R. Roza*	
Strašnice - Mi se imamo radi	Miroslav Košuta*	
Minimalčice – Pirati	Miroslav Košuta*	
	13	**0**
	17 + 13 = **30**	6 + 0 = **6**

OPOMBA: * Avtorji in avtorice, ki niso v priporočenem seznamu v Učnem načrtu.

Tabela 4: Zastopanost slovenskih in tujih avtorjev v izbranih učnih gradivih za 3. razred (vir: Pisk idr., 2018a in 2018b).

3. razred	**Avtor**	
Leposlovno delo - naslov	slovenski	Tuji
Proza		
Kako zorijo ježevci - Kajmebriga	Peter Svetina	
Sapramiška	Svetlana Makarovič	
Revna deklica in kralj Matjaž	slovenska ljudska	
Dinozavri	Lila Prap	
Kot noč in dan - Všeč mi je slovenščina	Cvetka Sokolov*	
Muc Mehkošapek	Bina Štampe Žmavc*	
Mala nočna torta - Žirova torta		Toon Tellegen*
Svinjski pastir		Hans Christian Andersen*
Ronja, razbojniška hči		Astrid Lindgren*
Pika Nogavička		Astrid Lindgren*
Grozni Gašper		Francesca Ross*
	6	**5**
Poezija		
Koprive	Anja Štefan	
Branje	Tone Pavček	
Popotnika	Kajetan Kovič	
Branje	Tone Pavček	
Mali rimski cirkus - Mleko	Andrej Rozman Roza*	
Antonton		Grigor Vitez*
	5	**1**
	6 + 5 = **11**	5 + 1 = **6**

OPOMBA: * Avtorji in avtorice, ki niso v priporočenem seznamu v Učnem načrtu.

Tabela 5: Zastopanost umetnostnih besedil slovenskih in tujih avtorjev v izbranih učnih gradivih od 1. do 3. razreda – zbirnik (vir: Saksida idr., 2023a in 2023b in 2023c in 2023d; Pisk idr., 2018a 2018b).

	slovenski avtorji		**tudi avtorji**		**Skupaj**	
	proza	poezija	proza	poezija	proza	poezija
razred	15	9	14	0	**29**	**9**
razred	17	6	13	0	**30**	**6**
razred	6	5	5	1	**11**	**6**
SKUPAJ	**38**	**20**	**32**	**1**	**70**	**21**

3 Zaključek

Ugotovimo lahko, da je avtorska ekipa tega učbeniškega gradiva vanj vključila umetnostna besedila zelo različnih avtorjev. Prevladujejo slovenski. A ni ostajala samo na tem izboru, pač pa je segla tudi po tujih avtorjih in pri tem upoštevala kvaliteto. Vsakemu umetnostnemu besedilu je namenjena dvojna stran. Otrok jo odpre, in vse, kar je na njej, je povezano s tem besedilom. Ne more se zgoditi, da bi ga premagali pogledi na naloge, ki se tega besedila ne tičejo. Vsaka dvojna stran je ilustrativno bogata in privlačna. Otroku pomaga, da njegova domišljija dobi nov zagon. Moja izkušnja je, da se otroci na teh straneh radi ustavljajo in si jih ogledujejo. Prav gotovo jim je to dodatna motivacija. Leposlovje jim postaja bolj in bolj privlačno in zanimanje raste. Hkrati s tem pa v otroku raste želja, da bi se čim hitreje naučil brati in bo to, kar mu doslej bere odrasla oseba, bral sam.

4 Viri in literatura

Leposlovje (b. d.). *Wikipedia*. Pridobljeno 20. 8. 2023 s spletne strani: https://sl.wikipedia.org/wiki/Leposlovje.

Pisk, Marija; Saksida, Igor; Boj, Suzana idr. (2018a): *Naša ulica 3. Slovenščina: delovni zvezek za 3. razred osnovne šole – 1. del.* Ljubljana: DZS.

Pisk, Marija; Saksida, Igor; Boj, Suzana idr. (2018b): *Naša ulica 3. Slovenščina: delovni zvezek za 3. razred osnovne šole – 2. del.* Ljubljana: DZS.

Poznanovič Jezeršek, Mojca; Cestnik, Mojca; Čuden, Milena idr. (2018): *Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo.

Saksida, Igor idr. (2023a): *Naša ulica 1. Slovenščina: delovni zvezek za 1. razred osnovne šole – 1. del*. Ljubljana: DZS.

Saksida, Igor idr. (2023b): *Naša ulica 1. Slovenščina: delovni zvezek za 1. razred osnovne šole – 2. del.* Ljubljana: DZS.

Saksida, Igor idr. (2023c): *Naša ulica 2. Slovenščina: delovni zvezek za 2. razred osnovne šole – 1. del.* Ljubljana: DZS.

Saksida, Igor idr. (2023d): *Naša ulica 2. Slovenščina: delovni zvezek za 2. razred osnovne šole – 2. del.* Ljubljana: DZS.

BRALNA KULTURA IN ŠOLSKA KNJIŽNICA

READING CULTURE AND THE SCHOOL LIBRARY

✍ **Lucija Ademoski** (*lucija.ademoski@francebevk.si), univ. dipl. rusistka in bibliotekarka, je knjižničarka na OŠ Franceta Bevka v Ljubljani.*

Slovenija

Povzetek

Šolska knjižnica je neločljivo povezana z razvijanjem bralne kulture mladih in spoštljivega odnosa do slovenskega jezika kot gradnika narodne identitete. Učence spodbuja k ponosni rabi materinščine ter razvijanju odgovornega in aktivnega državljanstva. V prispevku je predstavljen pomen branja že od zgodnjega otroštva dalje in navzočnosti knjig v našem življenju. Prikazana je vloga šolske knjižnice, ki s svojimi dejavnostmi, bralnimi projekti, sodelovanjem z zunanjimi inštitucijami, bogato in raznoliko ponudbo knjižnega gradiva ter dostopnostjo kvalitetnih e-virov učence spodbuja k branju v slovenskem jeziku in razvijanju jezikovnih veščin. Njeno vzgojno delovanje vključuje tudi razumevanje in spoštovanje jezikovne in kulturne raznolikosti ter opozarjanje na dragocenost slovenskega ljudskega izročila, ki je pripomoglo k ohranitvi slovenskega naroda in jezika skozi stoletja. Prispevek se posveča tudi utemeljitelju slovenskega knjižnega jezika Primožu Trubarju in njegovim sodobnikom, ki so tlakovali pot do lepe slovenske besede.

Abstract

The school library is inextricably linked to the development of young people's reading culture and a respectful attitude towards the Slovenian language as the corner stone of national identity. It encourages pupils to proudly use their mother tongue and develop responsible and active citizenship. The paper presents the importance of reading from the early childhood onwards as well as the presence of books in our lives. The role of the school library is presented, aiming to encourage pupils to read in Slovenian and develop their language skills through numerous activities, reading projects, cooperation with external institutions, a diverse range of book materials and accessibility of quality e-resources. Its educational activities also include understanding and respect for linguistic and cultural diversity and reminds us of the value of Slovenian folk tradition, which helped preserve the Slovenian nation and language over the centuries. The paper also focuses on the founder of Slovenian language, Primož Trubar, and his contemporaries who paved the way for the beautiful Slovenian word.

Ključne besede: bralna kultura, branje, družinsko branje, Primož Trubar, šolska knjižnica.

Keywords: reading culture, reading, familiy reading, Primož Trubar, school library.

1 Uvod

Branje je ena izmed štirih komunikacijskih dejavnosti, ki predstavlja velik korak v otrokovem odraščanju. »Zaradi dejavne bralčeve udeležbe je /…/ nenadomestljiva vaja v rabi jezika in prispeva k razvoju in izboljšanju vseh drugih jezikovnih zmožnosti: k boljšemu pisanju, saj bralec ves čas branja opazuje pisano rabo jezika v vseh njenih posebnostih, k boljšemu poslušanju, ker se bralec ves čas uči pazljivo slediti besedilu, in k razvitejšemu govoru, ker bralec spoznava izrazne možnosti jezika in pridobiva nove besede.« (Grosman v Grosman idr., 2003: 11)

»Številne so priložnosti za branje, kjer otrok spoznava, kako življenjsko nujno in potrebno je branje: vsak dan in ob različnih priložnostih nas obkrožajo različna besedila, ki jih beremo, da se znajdemo in smo učinkoviti. Otrok bo postopoma spoznal, da je branje potrebno v vsakdanjem življenju in da mu ponuja številne informacije. Spoznal bo tudi, da mu branje pomaga pri opravljanju različnih vlog.« (Jamnik v Grosman idr., 2003: 42) Če bo otrok le imel možnost opazovati odraslega bralca, kako se med branjem osredotoča na vsebino, ob kateri uživa, se smeji, včasih pa tudi razžalosti, in če mu bodo odrasli o prebranem pripovedovali na njemu ustrezen način, bo lahko razumel, da knjige odraslim veliko pomenijo (Knaflič v Grosman idr., 2003: 37).

V nadaljevanju prispevka najprej na kratko predstavljam delo slovenskih reformatorjev, ki so zaslužni, da knjige lahko beremo in pišemo v svojem lastnem jeziku, ki je mnogo več kot le sredstvo sporazumevanja. Je del naše kulture in zgodovine, zato sta njegovo spoštovanje in ohranjanje nepogrešljiva za obstoj slovenskega naroda. Nadalje se posvečam bralni kulturi in pomenu bralnih veščin, ki jih moramo otrokom privzgajati od zgodnjega otroštva dalje, kakor tudi pozitivni vlogi šolskih knjižnic, s katerimi se na poti opismenjevanja srečajo prav vsi otroci. Predstavljam tudi vlogo staršev, ki lahko s svojim zgledom otrokom sporočajo, da je branje, kot neizčrpen vir za pridobivanje znanja, kot oblika sprostitve in preživljanja prostega časa, sestavni del našega vsakdana.

2 Začetki slovenskega knjižnega jezika

S slovenskimi reformatorji in protestanti, ki jim pripisujemo velik pomen za obstanek slovenskega naroda, smo Slovenci dobili prvo slovensko knjigo, prebivalci pa so bili prvič omenjeni kot Slovenci.

Mesto duhovnega vodje je pripadalo Primožu Trubarju, ki se je leta 1508 rodil na Rašici pri Velikih Laščah in velja za najpomembnejšo osebnost protestantskega slovstva, kakor tudi za prvega samostojnega in znanega slovenskega pisatelja ter začetnika naše knjižne produkcije (Kos, 2002). Ljubil je svojo domovino in svoje ljudi ter se jim je z odločitvijo o pisanju knjige želel približati tudi v izgnanstvu na Nemškem. V Rottenburgu ob Tauberi je postal pridigar in začel pisati prvi dve slovenski knjigi Katekizem in Abecednik. V njih je uporabil ljubljanski mestni govor oz. osrednje slovensko narečje, saj je želel, da bi bili razumljivi večini preprostih kmečkih ljudi. Leta 1550 je knjigi izdal pod psevdonimom 'rodoljub ilirski' in s tem postal prvi slovenski založnik (Ilich, 2006). Postavil je temelje slovenskega knjižnega jezika in književnosti, njegovi sodobniki pa so jezik poenotili in izboljšali. Med njimi velja omeniti Jurija Dalmatina, ki je prvi prevedel Sveto pismo v slovenščino, Adama Bohoriča kot avtorja prve slovenske slovnice Zimske urice in Sebastijana Krelja, avtorja Otročje biblije in Postile slovenske.

3 Bralna pismenost in bralna kultura

Pozitiven odnos do knjig in zavzetost za branje sta temeljni orodji za spodbujanje in razvijanje bralne kulture in pismenosti otrok. »Bralno kulturo opredeljujemo kot skupek pojmovanj, vrednot, norm, sporočil v zvezi z branjem, ki so prisotni v družbi in katerih namen je spodbujanje branja in izboljševanje odnosa do branja ne le v učnih situacijah, temveč tudi v vsakodnevnem življenju. Bralno kulturo oblikuje celotna družba, v katero so neločljivo vpeti in medsebojno povezani tudi javni izobraževalni in knjižnični sistemi.« (Haramija in Vilar, 2017: 5) »[Gre za] odnos posameznika in družbe do knjige kot medija in branja kot procesa /…/ za razvoj bralnih navad, pa tudi za odnos do /…/ njegove vloge pri razvedrilu, pridobivanju znanja, razvoju posameznika itd.« (Prav tam: 8)

»Pomembno je motiviranje otrok za branje iz lastnega veselja, kar je povezano z njihovimi interesi, ne nazadnje pa so pomembne tudi spodbude za izbiro raznolikih in kakovostnih bralnih gradiv (v šolskem prostoru in za prostočasno branje). /… odrasli bralci vzpostavljajo pozitiven bralni zgled, kar velja tako za starše, pedagoške delavce in knjižničarje. Za vzgojitelje/učitelje je pomembno zavedanje, da je vsak, ne glede na stroko, tudi učitelj jezika in branja.« (Haramija in Vilar, 2017: 13)

»Pismenost je v informacijski dobi, ko nas pisne (in ustne) informacije obkrožajo na vsakem koraku, vedno pomembnejša, saj se človek, ki ni vešč branja in pisanja, težko znajde v vsakdanjem življenju. /…/ pismenost [v sodobnem svetu pomeni] nujnost bralnega razumevanja (in sporazumevanja) kot vseživljenjskega procesa za funkcioniranje vseh ljudi.« (Haramija in Vilar, 2017: 6) »/… pomeni sposobnost razumevanja in uporabe informacij iz različnih pisnih virov za delovanje v vsakodnevnih dejavnostih odraslih v družini, na delovnem mestu in okolju ter za doseganje lastnih ciljev in za razvoj lastnega znanja in potencialov.« (International Adult Literacy Survey, 1998, v Haramija in Vilar, 2017: 6–7)

»Kot zmožnost in družbena praksa se [bralna pismenost] razvija vse življenje v različnih okoliščinah in na različnih področjih ter prežema vse človekove dejavnosti.« (Haramija in Vilar, 2017: 8) »/… je temelj vseh drugih pismenosti in je ključna za razvijanje posameznikovih potencialov ter njegovo uspešno sodelovanje v družbi.« (Bon, 2016, v Haramija in Vilar, 2017: 7) »Bralna pismenost se prenaša medgeneracijsko z odraslih na otroke, zato ni zanemarljivo, kakšen odnos imajo odrasli do branja in bralne kulture. Ne samo v predopismenjevalnem obdobju, ko otrok pridobiva zavedanje o tisku, pisavi, smeri branja in drugih informacijah, ki sodijo v vizualni kod, tudi ko otrok že doseže osnovno raven bralne pismenosti, je pomembno, da v svojem vsakdanjem okolju vidi odrasle (starše, učitelje, vzgojitelje, knjižničarje …) brati.« (Haramija in Vilar, 2017: 13)

Pomembno vlogo pri razvijanju in poudarjanju pomena bralne pismenosti imamo torej odrasli, ki lahko otroke najbolje prepričujemo z lastnimi dejanji. Otroci sčasoma začnejo branje dojemati kot vrednoto in postanejo vedno bolj motivirani zanj. Razložimo jim lahko, kako pomembno je branje za uspešnost njihovega šolanja, saj večina učenja poteka s pomočjo branja učnih gradiv, ki z leti postajajo vedno bolj zahtevna. Poudarimo lahko, da je zmožnost branja predpogoj tudi za naše dobro sodelovanje v družbi, za uspešnost v delovnem okolju, za učinkovit priklic ter kritično vrednotenje mnogih informacij, ki jih potrebujemo v vsakdanjem življenju. Branje nam vsestransko koristi, zato mu moramo posvečati posebno pozornost.

3.1 Pomen družinskega branja

Družinsko branje je ključ za oblikovanje bralnih navad otrok in bodočih odraslih. Z njim otrokom pomagamo širiti in poglabljati besedišče, se učiti osredotočanja, videti in razumeti svet skozi drugačne oči ter se razviti v misleča, čuteča in empatična bitja. (Kovač, 2020: 80)

Branje, ki predstavlja velik intelektualni napor, razvija vse naše možganske funkcije, zato mu pripisujemo velik pomen. Sami se težko urimo v njem, ne da bi prejemali zunanje dražljaje in napotke, kako postati dober bralec. Nekateri otroci se vanje razvijejo sami po sebi, saj so k temu nagnjeni, doma pa so deležni dobrih bralnih spodbud, saj tudi njihovi starši berejo in kupujejo knjige ter svoje otroke spodbujajo k branju. Otroci potrebujejo posrednike, ki jim bodo branje privzgojili, pokazali pomen branja in jih spremljali do konca procesa vzgoje v avtonomnega bralca. Najboljši posredniki na tej poti pa so vse od njihovega rojstva starši. (Sarto, 2015)

»S svojim ravnanjem, stališči in odnosom do branja starši že zelo zgodaj vplivajo na otrokov bodoči odnos do knjige.« (Knaflič v Grosman idr., 2003: 34) »Starši, ki svojim otrokom veliko berejo že pred vstopom v šolo, pospešujejo potek zaznavanja in zavedanja besed, zlogov in glasov. Otrok ima med poslušanjem branja priložnost, da opazuje zvezo med napisanim in prebranim …/. Ob tem pridobiva tudi dragoceno znanje o značilnostih besedila, o tem, kje se začne brati in pisati, kako se nadaljuje, da obstajajo različne oblike ali vrste črk, da je besedilo sestavljeno iz črk, besed in stavkov itn. Spozna, da je knjiga sestavljena iz platnic in knjižnega bloka, kaj so listi in kaj strani.« (Prav tam: 36)

»Skupno branje odraslih in malčkov oz. otrok pomembno vpliva na njihov celostni razvoj, še posebej na več področij govora, razvoj domišljije in ustvarjalnosti, socialnega razumevanja ter razvoj zgodnje pismenosti. /…/ Otroci, ki jim starši kakovostno in glasno berejo, se o prebrani zgodbi z njimi pogovarjajo in v pogovoru med skupnim branjem uporabljajo obsežen besednjak, jim pripovedujejo zgodbe, pojejo, se igrajo besedne igre, se igrajo z igračami, ki vključujejo črke, in skupaj berejo ilustracije in slike, bolje razumejo prebrano besedilo. Poleg tega imajo večji obseg besednjaka, v svojem govoru rabijo slovnično bolj zapletene izjave, pripovedujejo bolj celovite in zapletene zgodbe, se prej naučijo brati in so učno uspešnejši …/.« (Marjanovič idr., 2022: 9, 36)

»Odrasli preko skupnega branja zgodb /…/ spodbujajo otrokovo zavzemanje pogleda drugih ter razumevanje misli, čustev in celovitih medosebnih odnosov med junaki v zgodbah. Ob ilustracijah /…/ lahko odrasli opisuje, razlaga in se pogovarja z otrokom o vzrokih za doživljanje različnih pozitivnih in negativnih čustev junakov, o njihovem mišljenju, željah, pogledu na svet ter motivih za njihovo vedenje.« (Marjanovič idr., 2022: 26–27)

»Branje otroku je ena od najboljših poti za spodbujanje njegove domišljije. /…/ Otrok, ki redno posluša zgodbe, bolje razume, na kakšen način so zgodbe oblikovane. To je pomembno za kasnejše razumevanje zapletenejših besedil, ki jih otroci berejo sami. Če otrok razume, kako so zgodbe strukturirane, lažje predvideva, kakšen bo potek zgodbe, bolje razume vzroke in posledice ter tako lažje razume prebrano vsebino, [ki jo] povezuje tudi z lastnimi izkušnjami in svojim znanjem.« (Marjanovič idr., 2022: 21, 24–25)

»Otroku pomeni poslušanje branja knjige tudi bližino staršev in skupno opravljanje neke dejavnosti. Skupne dejavnosti otroku ustvarjajo občutek večje povezanosti in varnosti. /…/ Pomembno je, da starši (odrasli) ponudijo otrokom branje takrat, ko so ga otroci pripravljeni sprejeti kot nekaj zanimivega in prijetnega. /… poskrbeti [morajo] za njegovo dobro počutje med branjem /…/, [kar] bo prispevalo k temu, da bo branje ostalo v spominu kot nekaj prijetnega in si bo otrok želel ponavljanja.« (Knaflič v Grosman idr., 2003: 35, 37)

Ljubezen do knjig in branja moramo otrokom privzgajati že od malega. Starši so prvi, ki jim lahko z ljubeznijo odpirajo vrata v svet besed, pravljic in domišljije. Starši, ki sami doživljajo branje kot užitek in se zavedajo njegovega pomena v vsakdanjem življenju, svoj odnos prenašajo tudi na otroke, ki so posledično bolj motivirani za branje. Pravočasna dosegljivost raznolikih knjig, ki otroke nagovarjajo k branju, je ključni dejavnik bralne kulture, ki se nadgrajuje v šolskih klopeh.

4 Vloga (šolskih) knjižnic

Knjižnice, ki hranijo bogate zbirke knjig, periodičnih publikacij, arhivskega gradiva in elektronskih virov, so pomemben gradnik jezikovne in kulturne identitete Slovencev. Njihova vloga pri ohranjanju in promociji raznovrstnega gradiva je izjemnega pomena za širjenje ljubezni do materinščine in zavedanja o bogastvu slovenske kulturne dediščine.

Šolske knjižnice, s katerimi se srečajo vsi otroci, imajo pomembno vlogo pri razvijanju bralne kulture. Njihovo vzgojno delovanje je usmerjeno k spodbujanju branja in izražanja v slovenskem jeziku, razumevanju in spoštovanju jezikovne in kulturne raznolikosti, sprejemanju drugačnosti in razvijanju strpnosti. V prijetnem in spodbudnem okolju, kjer se otroci počutijo varne in dobrodošle, so obkroženi z bralnim gradivom, s katerim se lahko samostojno seznanjajo in ga izberejo za izposojo. Bogata knjižnična zbirka, namenjena različnim starostnim stopnjam in interesom posameznikov, ter njeno posodabljanje, otrokom omogoča odkrivanje različnih literarnih svetov in razvijanje interesa za branje. Poleg šole, družine in okolja, v katerem otroci odraščajo, so šolske knjižnice pomemben zaveznik pri razvijanju njihovih bralnih navad. Z zagotavljanjem kakovostnih

in raznolikih leposlovnih del ter poučnega gradiva prispevajo k bogatenju otrokovega besednjaka in razvijanju jezikovnih spretnosti.

Knjižničarji znajo gradivo približati različnim bralcem in jih pravilno usmerjati h kontinuiranemu obisku in samostojni uporabi knjižnice. S svojo zavzetostjo in individualnim svetovanjem učence spodbujajo k seganju po primerno zahtevnih knjigah, kar je ključnega pomena za nadgrajevanje njihovih bralnih sposobnosti, brez katerih si več ne znamo predstavljati življenja v sodobnem svetu. Posebno pozornost posvečajo učencem z bralnimi težavami, ki imajo velikokrat odklonilen odnos do knjig in branja, čeprav zelo radi prihajajo v knjižnico.

Z bogatenjem knjižničnih zbirk z literaturo v različnih jezikih mladim bralcem omogočajo spoznavanje tujih jezikov, lažje razumevanje drugih kultur, religij in navad, spoštovanje kulturne in jezikovne raznolikosti ter medkulturno branje. S skupinskim branjem otroške literature na temo drugačnosti že najmlajše spodbujajo k strpnosti in medsebojni pomoči.

Najmlajši učenci pogosto ne vedo, kaj vse jim knjižnica lahko ponudi, zato so nad izborom gradiva nemalokrat presenečeni. Nekateri se s knjižničnim okoljem prvič srečajo šele ob vstopu v šolo in prav od tega je odvisen njihov kasnejši odnos do knjižnice in zahajanja v njene prostore. Knjižničarjeva dolžnost je učencem omogočiti spoznavati knjižnico na njim ustrezen način. V želji, da otrok ne bi odvrnili od branja, morajo posebno pozornost nameniti pravilnemu izbiranju in določanju ustrezne zahtevnostne stopnje gradiva. Pozorni morajo biti na starost, duševni razvoj in potrebe uporabnikov knjižnice. Otrokovih bralnih sposobnosti ne smejo niti podcenjevati niti precenjevati, da ne bi uničili njihove radovednosti. Posvetiti jim morajo dovolj časa za razumevanje in doživljanje raznovrstnih besedil ter uživanje ob njih. Otrokom morajo omogočiti branje gradiva za kratek čas in ne le za potrebe učenja. Na ta način jih spodbujajo k rednim obiskom knjižnice in kvalitetnemu druženju z vrstniki. (Ademoski, 2011)

4.1 Bralne spodbude

V želji, da bi se uporabniki radi vračali v knjižnico in bi knjige postale njihove zveste spremljevalke, jih vabijo k sodelovanju v različnih bralnih projektih in bralnih dejavnostih, ob katerih spoznavajo, da je branje lahko zabavno, poučno in sproščujoče.

Na samem začetku šolskega leta učence z različnimi aktivnostmi vabijo k sodelovanju v *Nacionalnem mesecu skupnega branja,* ki je namenjen spodbujanju bralne kulture v Sloveniji in promoviranju branja kot pomembne dejavnosti za vse generacije. Tradicionalno se začenja 8. septembra, na mednarodni dan pismenosti, in konča ob zaključku Tedna otroka v mesecu oktobru. Na dan zlatih knjig, 17. septembra, v šolah potekajo podelitve darilnih slikanic vsem prvošolcem v Sloveniji, zamejstvu in slovenskem izseljenskem prostoru kot vabilo k družinskemu in medgeneracijskemu branju.

Na ta dan se tudi uradno začne tekmovanje za *Bralno značko,* ki že več kot 60 let spodbuja razvoj bralne kulture na Slovenskem, branja v slovenščini in promociji književnosti. Gre za neobvezno prostočasno dejavnost, ki spodbuja k branju predšolske otroke, osnovnošolce, srednješolce in odrasle. Sodelujejo bralci različnih starosti in različnih bralnih zmožnosti v Sloveniji, zamejstvu in po svetu. Njen osnovni cilj je, da se mladi že v zgodnjem otroštvu srečajo s knjigo in knjižnico, razvijajo bralne navade in vzljubijo knjige za vse življenje. Bralna značka spodbuja branje različnih leposlovnih in poučnih besedil, posebna pozornost pa je namenjena branju kakovostnih sodobnih besedil slovenskih avtorjev. Bralna sezona običajno traja do 2. aprila, mednarodnega dneva knjig za otroke. Ob koncu šolskega leta osnovnošolski bralci prejmejo darilne mape za posamezna triletja ter priznanja. Organizirane so tudi zaključne prireditve z obiski književnih ustvarjalcev. Zlate bralce, ki so vseh devet let brali za bralno značko, pa Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS obdari s knjižnimi darili in vabilom na zaključno kulturno prireditev. (Jamnik, 2021)

Rastem s knjigo je nacionalni projekt spodbujanja bralne kulture med mladimi, s katerim želijo osnovnošolce in srednješolce motivirati za branje mladinskega leposlovja slovenskih avtorjev ter jih spodbuditi k obiskovanju splošnih knjižnic. Vanj so vključene slovenske osnovne in srednje šole, osnovne šole s prilagojenim programom, zavodi za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami ter osnovne in srednje šole v zamejstvu (Avstrija, Madžarska, Italija). Vsi sedmošolci in dijaki prvih letnikov srednjih šol ob organiziranem obisku najbližje splošne knjižnice prejmejo v dar svoj izvod na javnem razpisu izbrane knjige. Obisk vključuje tudi spoznavanje knjižničnega informacijskega sistema, seznanjanje z najnovejšim mladinskim leposlovjem ter ogled video predstavitve avtorja in vsebine knjige. (Rastem s knjigo, b. d.)

Projekt *Ljubljana bere* sistematično spodbuja razvijanje bralne kulture pri otrocih in mladini. Njegov cilj je večati dostopnost knjige, promovirati kakovostno knjižno produkcijo in spodbujati zavest o knjigi kot trajni življenjski vrednoti. S tem namenom prvošolci na prvi šolski dan, četrtošolci pa ob prvem skupinskem obisku šolske knjižnice v času Nacionalnega meseca skupnega branja vsako leto v dar prejmejo vrhunska izvirna slovenska dela.

Naša mala knjižnica je mednarodni bralni projekt, ki z zanimivim izborom knjig in bogato zasnovanimi delovnimi zvezki (ustvarjalniki) že vrsto let skrbi za pestro bralno spodbudo, učenci pa lahko sodelujejo tudi pri dodatnih aktivnostih znotraj projekta.

Različnost nas bogati in vabi k različnim načinom nagovarjanja k branju.

Organizacija s*rečanj s knjižnimi ustvarjalci* izdatno pripomore k večanju bralnega interesa otrok. Neposreden stik in izmenjava idej med avtorji in bralci spodbuja bralno kulturo in spoštovanje domače literarne produkcije.

Izdelovanje slikopisov predstavlja dobro uvodno motivacijo za srečanja s knjižnimi ustvarjalci, saj ob tem spoznavajo njihova literarna dela.

Izdelovanje knjižnih kazalk mlajšim učencem služi kot dobra motivacija za branje, saj jih izdelajo in okrasijo sami. Uporabijo jih za označevanje mesta v knjigi, kjer so prenehali z branjem, in tudi kot bralno vodilo med vrsticami.

Posebni bralni kotički učencem nudijo prostor, kjer lahko sami ali v družbi enako mislečih sošolcev kvalitetno preživljajo čas s knjigo.

Ure pravljic so zelo zaželene in med učenci vedno dobro sprejete. Med njimi se učenci umirijo in navajajo na pozorno poslušanje. Z izborom kakovostnih literarnih vsebin, v katerih imata pomembno vlogo tako besedni kot slikovni del, učence spodbujajo k aktivnemu sodelovanju.

Spoznavanje *slovenskega ljudskega izročila*, ki se je od ust do ust prenašalo iz roda v rod in pripomoglo k ohranitvi slovenskega naroda in jezika skozi stoletja, knjižničarji vključujejo v ure knjižničnih informacijskih znanj. Tako učencem omogočajo spoznavanje bogate kulturne dediščine naše domovine. Učence še posebej pritegnejo *slovenske ljudske pravljice*, ki so z zakladnico ljudskih modrosti, iznajdljivosti in duhovitosti neprecenljiva bralna motivacija.

V sklopu učnih ur *Pot knjige od avtorja do bralca* učenci spoznavajo razvojno pot knjige, njeno zgradbo, knjižne ustvarjalce ter se naučijo razlikovati med založbo, knjigarno in knjižnico.

Spoznavanje razvoja pisnih podlag in pisave je za učence še posebej zanimivo, saj sodelujejo pri spoznavanju življenja naših prednikov ter se zavedajo pomena pisane besede v svojem življenju, spoznajo razvoj tiska in sodobne elektronske medije, ki so nam v pomoč pri branju.

Spoznavanje uporabe slovenskih platform Biblos in sBiblos učencem omogoča izposojo kakovostnih elektronskih knjig in jih vabi k branju književnih vsebin tudi v digitalnem okolju.

Spoznavanje uporabe slovenskih jezikovnih portalov Fran in Franček ter *spletnega informacijskega vira dLib,* ki ponuja prost dostop do knjig, revij, rokopisov, slikovnih gradiv, zemljevidov in ostalih digitaliziranih slovenskih vsebin, učence usmerja k pridobivanju in izpopolnjevanju znanja.

Prirejanje tematskih razstav in razstav knjižnih novosti otroke učinkovito nagovarja k izposoji in jih seznanja s tekočo knjižno produkcijo.

Odzivi na izvajanje bralnih projektov in ostalih bralnih spodbud so različni, tako kot so različni otroci in njihovi starši. Mnogi z zanimanjem sledijo vsemu ponujenemu, saj ugotavljajo, da se lahko marsičesa naučijo, drugim pa zadostujejo oddelčna druženja v knjižnici s sodelovanjem v okviru knjižničnih informacijskih znanj ter branja za Bralno značko. Vsi učenci so izredno veseli knjižnih daril, ki jih prejmejo v okviru bralnih projektov Rastem s knjigo, Ljubljana bere in tekmovanja za Bralno značko, kar se z leti ni spremenilo. Najmlajši učenci se kar ne morejo načuditi, da bodo knjige lahko obdržali za vedno. Odlično bralno spodbudo še vedno predstavljajo srečanja s knjižnimi ustvarjalci, ki se jih radi udeležijo učenci in zaposleni. Po vsakem srečanju se obisk knjižnice in seganje po določenem gradivu povečata, zato bomo z njimi nadaljevali. Časi se spreminjajo in mi z njimi, verjamemo pa, da nas bo pisana beseda znala nagovoriti tudi čez mnogo let, če si bomo to le dopustili.

5 Zaključek

Spodbujanje bralne in jezikovne kulture mladih je prednostna naloga šolskih knjižnic. Vključevanje učencev v različne bralne dejavnosti pripomore k njihovemu zavedanju o pomembnosti ohranjanja pozitivnega in spoštljivega odnosa do lastnega jezika in dejavnega preživljanja prostega časa, ki ga branje kot dragocena vrednota ponuja. Navduševanje za branje v času vseprisotnih zaslonskih tehnologij, ki jim tudi mladi namenjajo veliko svojega prostega časa, postaja vedno večji izziv. Mnogi med njimi pravijo, da jih branje daljših besedil dolgočasi, zato berejo le tisto, kar morajo, sicer pa raje brskajo po spletu. Zaradi zavedanja o pomembnosti branja v našem življenju bomo vztrajali pri sodelovanju v različnih bralnih projektih, ki so v vseh letih izvajanja zagotovo nagovorili tudi kakšnega oklevajočega bralca. In prav takšni bralci radi zahajajo v knjižnico, ki je v šolskem prostoru 'svet zase'. Velikokrat pridejo le za kratek čas in na svojstven način opozorijo nase. Pa nič zato. Različnost nas bogati in vabi k različnim načinom nagovarjanja k branju. Vedno znova pa se za najbolj učinkovito v knjižnici izkaže zastopanost aktualne literature, ki diši po novem in učence vabi k izposoji.

6 Viri in literatura

Ademoski, Lucija (2011): Vloga šolske knjižnice in šolskega knjižničarja pri spodbujanju branja med najmlajšimi učenci. *Educa: strokovna revija za področje varstva in izobraževanje predšolskih otrok in otrok v prvih triletjih osnovne šole, letnik XX, št. 1, str. 22–24.*

Grosman, Meta; Blatnik-Mohar, Marina; Stepančič, Damijan idr. (2003): *Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Haramija, Dragica; Vilar, Polona (2017): Bralna kultura kot pomemben dejavnik razvoja bralne pismenosti. *Otrok in knjiga: revija za vprašanja mladinske književnosti*, *književne vzgoje in s knjigo povezanih medijev, 44*(98), str. 5–16. Pridobljeno 5. 8. 2023 s spletne strani: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-7Z7FKJ62/856d89d5-8a3d-408c-b6c0-5a127c35fb12/PDF.

Ilich, Iztok (2006): *Pota knjige.* Ljubljana: Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS.

Jamnik, Tilka (2021): *Vse, kar bi radi vedeli o Bralni znački v osnovni šoli*. Pridobljeno 7. 8. 2023 s spletne strani: https://www.bralnaznacka.si/assets/Uploads/VSE-KAR-BI-RADI-VEDELI-O-BRALNI-ZNACKI-V-OS.pdf.

Kos, Janko (2002): *Pregled slovenskega slovstva*. Ljubljana: DZS.

Kovač, Miha (2020): *Berem, da se poberem: 10 razlogov za branje knjig v digitalnih časih.* Ljubljana: Mladinska knjiga.

Marjanovič Umek, Ljubica; Fekonja, Urška; Hacin Beyazoglu, Kaja (2022): *Skupno branje odraslih in otrok: otrokov vstop v svet domišljije, čustev, besed in zgodb.* Ljubljana: Mladinska knjiga.

Rastem s knjigo (b. d.). *Javna agencija za knjigo republike Slovenije*. Pridobljeno 8. 8. 2023 s spletne strani: https://www.jakrs.si/bralna-kultura/rastem-s-knjigo.

Sarto, Montserrat (2015): *Strategije motiviranja za branje: z izkušnjami slovenskih motivatork in motivatorjev branja.* Medvode: Malinc.

RAZVOJ JEZIKA IN OZAVEŠČANJE OTROK O UPORABNI VREDNOSTI JEZIKA V PRVEM TRILETJU OSNOVNE ŠOLE

LANGUAGE DEVELOPMENT AND RAISING CHILDREN'S AWARENESS OF THE USEFULNESS OF LANGUAGE IN THE FIRST THREE YEARS OF PRIMARY SCHOOL

✍ **Vanja Jovićević** (jovicevic.vanja@gmail.com), *prof. razrednega pouka, poučuje na OŠ Nove Fužine v Ljubljani. Je avtorica delovnih zvezkov za predmet spoznavanje okolja.*

Slovenija

Povzetek

Živimo v dobi zelo hitrega tehnološkega razvoja in razvoja digitalnih vsebin. Otroci imajo že v zgodnjem otroštvu na voljo nešteto vsebin v tujih jezikih in večjezičnost je okoli nas prisotna bolj kot kadarkoli prej. Prav zaradi teh dejstev je še kako pomembno, da otrokom že v zgodnjem otroštvu, sploh pa v obdobju začetnega opismenjevanja, pokažemo čim širšo uporabo materinega jezika. S tem pa razvijamo in krepimo tudi otrokov pozitivni odnos do tega jezika.

V prispevku predstavljam metode, s katerimi pri otrocih spodbujamo razvoj izražanja v slovenskem jeziku z različnimi tehnikami, ki temeljijo na igrivih in ustvarjalnih dejavnostih. Pri tem dajemo učencem take naloge in dejavnosti, ki v njih vzbudijo interes in spodbujajo otrokov učni potencial. Na ta način dvignemo nivo njihovega razmišljanja in izražanja v slovenskem jeziku. V osrednjem delu bodo prikazani praktični primeri in njihova uporaba v različnih fazah pouka.

Abstract

We live in an era of extremely rapid technological and digital content development. Children have access to a wealth of content in foreign languages from an early age and multilingualism is more present than ever. These facts make it all the more important to show children how to use their mother tongue as widely as possible from an early age, and especially during the period of initial literacy. In doing so, we also develop and strengthen the child's positive attitude towards their own language.

In this paper, I present methods to encourage children to develop their expressive skills in the Slovene language through various techniques based on playful and creative activities. In doing so, we give pupils tasks and activities that arouse their interest and stimulate their learning potential. In this way, we raise the level of their thinking and expression in Slovene language. The main part of the article will show practical examples and their use in different phases of the lesson.

Ključne besede: opismenjevanje, prvo triletje, slovenski jezik, učenje, ustvarjalnost.

Keywords: literacy, the first three years of primary school, Slovenian language, learning, creativity.

1 Uvod

Jezik ima v življenju vsakega posameznika pomembno vlogo. Govoriti, brati in pisati se ljudje učimo vse življenje. V današnjem času v družbi, ki ceni ustvarjalnost, skupinsko delo, samoiniciativnost, so se pojavile potrebe po drugačnem načinu izobraževanja.

Sodobni čas je šolstvo postavil pred velik izziv kako za šolsko delo motivirati učence, ki so pod vplivom digitalne tehnologije vajeni močnih stimulansov in jih je posledično težko motivirati za šolske dejavnosti ter jim pozornost pri pouku hitro upade, zato postanejo nemirni in s tem nezmožni kakovostno sodelovati pri pouku. Učitelji se pri svojem delu ves čas soočamo z izzivom, kako nove generacije učencev motivirati za aktivno sodelovanje pri pouku. Že vrsto let opažamo, da tradicionalne metode dela pri pouku velikokrat ne dosegajo več svojega namena, zato vedno znova iščemo načine, kako učencem približati snov in jih spodbuditi, da bi bili pri učenju bolj aktivni in ne nazadnje ustvarjalni. Učenje je učencu izziv, če je miselno spodbudno ter če je snov povezana z njegovimi življenjskimi izkušnjami, je uporabna in predstavljena na zanimiv način. Za otroke pa je najbolj zanimiv način učenja igra.

Slovenščina je šolski predmet, ki je v letih osnovnega šolanja najpogosteje na šolskem urniku. Učenci tretjih razredov povedo, da slovenščina ni najljubši predmet. Slovenščino vidijo kot predmet, kjer morajo brati in pisati, povečini jim ne predstavlja velike uporabne vrednosti. Doživljajo jo kot sredstvo za komuniciranje in so hitro zadovoljni tudi z uporabo tujk in popačenk. Poleg tega je tehnološki razvoj v zadnjih desetletjih prinesel dostop do številnih otrokom privlačnih vsebin: risanke, risani filmi, elektronske igrice …, ki so večinoma v angleščini ali katerem drugem jeziku. Nemalokrat v šoli opažam, da otrok v drugem ali tretjem razredu bolje govori angleško kot slovensko. Z obdobjem velikih migracij in globalizacije se v sedanji družbi vedno pogosteje pojavlja tudi dvojezičnost oziroma večjezičnost. V razred pogosto dobimo učence, ki pridejo iz drugače govorečega okolja, kar predstavlja za otroka in učitelja velik izziv pri opismenjevanju.

Nesporno dejstvo je, da moramo za ohranjanje slovenskega jezika in razvoja izražanja v slovenskem jeziku pri otrocih uporabljati dejavnosti in aktivnosti, ki jih bodo motivirale in aktivirale njihove miselne procese. Otrokova primarna motivacija za usvajanje jezika je povečini želja po komunikaciji. Obvladovanje vseh štirih jezikovnih spretnosti (govorjenja, branja, pisanja in poslušanja) je za učence zelo pomembno, saj je od njih odvisna uspešnost učencev ne le pri predmetu samem, ampak tudi pri ostalih šolskih predmetih in v življenju nasploh. S pravilnim pristopom in igrivimi metodami zagotovo lahko pri učencih vzbudimo željo po znanju slovenščine.

Pouk slovenščine, s katerim se učenci srečujejo vsak dan ali skoraj vsak dan, mora biti izveden tako, da učence kar najbolj spodbuja k šolskemu delu ter v njih prebuja željo po razmišljanju, ustvarjalnosti in sodelovanju. To med drugim lahko dosežemo tudi s tem, da v pouk vnašamo gibanje in igro. V obdobju intenzivnega opismenjevanja, od prvega do tretjega razreda, je otrokova temeljna potreba, potreba po igri. Takrat so popolnoma skoncentrirani na tisto, kar delajo, zato se takrat tudi največ naučijo, hkrati pa niti ne vedo, da se učijo. (Rajović, 2015) Z začetnim opismenjevanjem in otrokovim miselnim razvojem v tem obdobju pa je tesno povezano tudi gibanje. Gibanje izboljšuje kakovost miselnih procesov in pomaga pri preprečevanju ali zmanjševanju težav pri pisanju. Raziskave kažejo, da že ob dvajsetminutni neaktivnosti telesa sposobnost nevronov za medsebojno komuniciranje upada. Mali možgani, ki imajo pomembno vlogo pri ravnotežju, telesni drži in koordinaciji, igrajo pomembno vlogo pri spominu, čustvih, jeziku, odločanju, prostorskem dojemanju in neverbalni komunikaciji. (Konda, 2016) Opravljanje dejavnosti v malih možganih skozi gibanje krepi nevronske povezave, ki vodijo do kognitivnih predelov možganov. Tako si je z gibanjem kognitivne informacije lažje zapomniti in jih priklicati. Povezava med gibanjem in kognicijo v malih možganih pomeni, da ima ustrezna telesna dejavnost visoko vrednost pri spodbujanju učenja. Telesna dejavnost ne le da vzpostavlja nevronske povezave v možganih, ampak človeku da tudi več energije in ga odvrne od zaspanosti. Poveča raven serotonina, endorfina in dopamina hormonov sreče, ki so obenem živčni prenašalci, in s tem vpliva na razpoloženje, pozornost oz. osredotočenost in spomin. Metode, ki vključujejo gibanje, torej povečajo sposobnost za osredotočanje, povezujejo gibanje z razmišljanjem, kar spodbudi razvoj nevronskih povezav, izboljšajo spomin, odpirajo več predelov možganov, da sodelujejo pri učenju, zmanjšujejo stres in krepijo pozitivna čustva v vsakdanjem življenju. (Konda, 2016)

Z gibanjem se izognemo rutini pri pouku. Učenec je aktiven v različnih dejavnostih ter menja svoj delovni prostor in sošolce, s katerimi sodeluje. Večina ljudi se namreč dolgoročno bolje izkaže, če spreminja okoliščine učenja. Ko stopijo iz cone udobja, si snov trajneje in izraziteje zapomnijo. (Carey, 2016)

V skladu s temi spoznanji in opremljena z aktivnimi metodami učenja sem si postavila cilj, da v ure slovenščine vnesem čim več gibanja z miselnimi procesi in igre in učencem omogočim čim bolj kakovosten pouk.

2 Ustvarjalnost pri slovenščini

Kreativnost ali ustvarjalnost je pojem, ki ga avtorji različno opredeljujejo in definirajo. Eden prvih, ki je ustvarjalnost sistematično raziskoval, je Guilford, ki jo je povezoval z divergentnim načinom mišljenja. Hilgard ter Getzels in Csikszentmihalyi so prvi opozarjali, da je v ospredje ustvarjalnega procesa postavljeno postavljanje problemov, ne pa iskanje rešitev. Nekateri drugi raziskovalci so se bolj osredotočili na raziskovanje izdelkov ustvarjalnega procesa, značilnosti ustvarjalcev in izdelke ustvarjanja. Blažić pa izpostavlja, da je pri pedagoškem delu bolj primerno pojmovanje ustvarjalnosti kot procesa – kot razvijanje in produciranje izvirnih idej (Blažić, 2003). Spodbujanje razvoja ustvarjalnosti v predšolskem obdobju temelji na akcijskem raziskovanju. Zaradi manj strukturiranega in ciljno usmerjenega pedagoškega procesa se otrokom v večji meri dopušča divergentnost, razmišljanje, »delanje napak«, iskanje lastnih poti do rešitve ipd. S prihodom otrok v osnovno šolo se vzpostavi zelo močna zunanja ciljno naravnana struktura, ki sledi učnim načrtom in predpisanim standardom znanja. S tem pa so učenci vodeni k nekim prej postavljenim rešitvam problemov, zmanjkuje pa manevrskega prostora za ustvarjalni proces. (Blažić, 2003)

Spodbujanje ustvarjalnosti v prvem triletju osnovne šole omogoča manj časovno omejen in ciljno usmerjen ustvarjalni proces učencev, saj omogoča interdisciplinarno in medpredmetno povezovanje različnih učnih ciljev, usvajanje in preverjanje standardov znanja. Naloga dejavnosti, ki spodbuja ustvarjalnosti, je zmeraj posredna, ki poteka vzporedno z načrtovanjem pouka in ga oplemeniti in razširi.

Začetno opismenjevanje je pomembna faza v procesu pridobivanja funkcionalne pismenosti.

2.1 Pouk slovenščine, ki ga učenci obožujejo

Pri pouku slovenščine pogosto uporabljam načine poučevanja, ki spodbujajo pri otrocih radovednost, zanimanje, ustvarjalnost in sprejemajo ideje vseh otrok. Posledično so vsi učenci aktivni in ne glede na njihovo učno sposobnost uspešni. Vsak na svoji ravni. Hkrati pa te metode spodbujajo tudi divergentno produkcijo. Skupno vsem dejavnostim je, da potekajo skozi igro. Velikokrat tudi skozi gibanje, pri katerem so vedno vključeni miselnimi procesi. Ta način pri otrocih spodbudi njihovo zanimanje in poveča koncentracijo pri delu – učenju. Razumevanje in zapomnitev pa sta občutno boljša kot pri klasičnem šolskem delu.

2.1.1 Iskanje besed

Ena od tehnik, ki jo uporabljam, so skrite besede. Vsi vemo, da nekatere besede v sebi skrivajo druge besede. Če so besede zapisane, je skrito besedo lahko najti. Ker želimo razmišljanje otrok postaviti na višjo raven in pri njih vzbuditi višjo koncentracijo, pa tehniko skritih besed uporabljamo na slušni zaznavi. To pomeni, da besede oziroma v nadaljevanju besedne zveze in besedila nikoli ne zapisujemo. Učenci morajo v mislih vrteti besede in črke in iskati skrito besedo. Pri skritih besedah mora otrok razmišljati in aktivirati svoje dodatne kapacitete. Ko dobro reši nalogo, ko najde skrito besedo, je srečen, ker doseže uspeh skozi igrivo dejavnost in brez obremenitev.

- **Igra: *Skrite besede***

Tehniko skritih besed uporabljamo v različnih izvedbah. Vključujemo jo v delitve učencev v skupine, z njo iščejo ključno besedo učne teme, vključena je v gibalno igre, namizne igre in podobno. Uporabljamo jo na več ravneh. Nižja raven je, če je beseda skrita v besedi ali besedni zvezi, višja raven pa, če je skrita v povedi in je s povedjo smiselno povezana.

Primer: Kdo čez gore leti? Odgovor: Orel

Učenci iščejo skrite besede v besedah, besednih zvezah, povedih. Sami sestavljajo uganke s skrito besedo.

Primer: V imenu katerega kraja se skriva letni čas? Odgovor: Jesenice.

Večkrat učence s pomočjo skrite besede, ki jo morajo najti, razdelim v skupine.

- **Igra: *Pametne ščipalke***

S skritimi besedami lahko sestavimo različne igre ali poligone v razredu. Ena takih iger je igra Pametne ščipalke.

Na tleh imamo kupček kartončkov s slikami. Vsaka slika ima svoj par. Učenec najde sliko sklede in išče v besedi skleda skrito besedo. Najde besedo led. Nato poišče še prvi dve črki danih besed, S in L. Ko najde vse štiri kartončke, vzame ščipalko in vse štiri kartončke s ščipalko pripne na vrvico, ki je napeljana na drugem delu razreda, do katerega lahko pride samo, če hodi preko pajkove mreže (elastika napeljana čez pot v obliki mreže) (Slika 1). Razvija se: grafomotorika, motorika, miselni procesi – miselna klasifikacija.

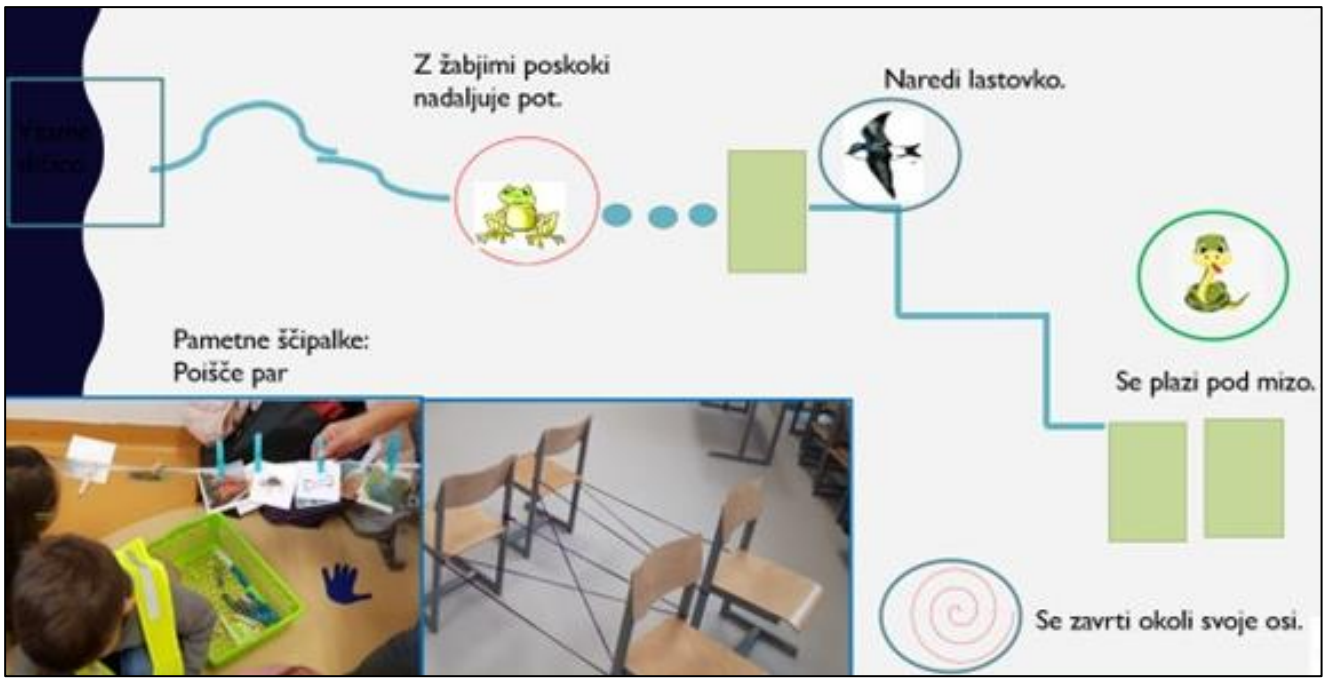

Slika 1: Poligon s pajkovo mrežo in igro: Pametne ščipalke

- **Igra: *Ugani lastnost***

Učenci so razdeljeni v skupine tako, da vsak dobi listek, na katerem je napisana poved s skrito besedo. Najti mora skrito besedo in sesti k pravi skupini. V tem primeru so bile skrite besede: *lepilo, palica, dan, papir*. Nato vsaka skupina 'dobi' lastnost nekega predmeta. Na primer: lepljiv, dolg, lep, upogljiv … Napisati morajo čim več stvari, ki imajo te lastnosti. Primer: dolg – svinčnik, palica, rokav, dan, čas, cesta … Vsaka skupina nato pove, kaj je napisala, ostali pa morajo uganiti lastnost. Kmalu ugotovijo, da je dobro, da najbolj očitni predmet s to lastnostjo povedo čim kasneje, da ugibanje traja dalj časa.

- **Igra: *Tombola s skritimi besedami***

Učencem razdelimo kartončke, na vsakem je 12 sličic. Vsak dobi 12 krogcev, s katerimi bo pokrival polja na kartončkih. V vreči imamo besede, ki predstavljajo skrite besede sličic na kartončkih. Iz vreče vzamemo sličico, preberemo besedo, učenci pa morajo na svojem kartončku poiskati, ali imajo narisano tisto, kar skriva to besedo. Pomembno je, da so na kartončkih slike in ne besede, kajti v tem primeru mora sliko poimenovati in v mislih poiskati, katero besedo skriva. Če najde skrito besedo, polje pokrije s krogcem. Zmaga tisti, ki prvi pokrije vsa polja.

- **Igra: *Spojenke***

Učenci so razdeljeni v skupine. V vsaki skupini so 3 ali 4 učenci. Vsaka skupina ima določeno mesto, na katerem se postavi v kolono. Od tam naprej ima določeno pot, po kateri se mora gibati do mize, kjer imajo nalogo. Ti gibi so dogovorjeni (hoja po prstih, petah, 'po vseh štirih'…). Na mizi sta dva kupčka listkov z napisi dela besede. Vsak, ki pride do mize, vzame iz levega kupčka listek in poišče ustrezno besedo v desnem kupčku, da dobi spojenko. Spojenki sta dve besedi, pri katerih zadnji dve črki prve besede in prvi dve črki druge besede, tvorita novo besedo. Primer: *mleko – zaboj*. Zmaga skupina, ki prva pravilno sestavi vse spojenke.

- **Igra: *Šifre***

Naslednja tehnika, ki je odlična za urjenje glaskovanja, pravilnega zapisovanja, so šifre. Otroci jo izvajajo skozi igro. Učitelj pove na primer tri besede, nato pa šifro, ki je sestavljena iz treh števil. Vsako število v šifri učencu pove katero črko iz določene besede mora vzeti, da bo rešil šifro. Rešitev šifre je nova beseda.

Primer: SONCE, RIS, OMARA

Šifra: 124

Rešitev: SIR

Zelo pomembno pri tej dejavnosti je, da učitelj besede pove in jih ne napiše. Na ta način morajo učenci črke vrteti v mislih, zato je njihova koncentracija visoka. Na ta način se aktivirajo dodatne regije možganov in dvignemo razmišljanje na višjo raven. Če bi besede napisali, bi učenci hitro, z zelo malo truda našli pravo besedo. Naslednja faza je, da učenci šifre sestavljajo sami in jih zastavljajo sošolcem. To je odlična vaja za pravilno zapisovanje besed. Uporabimo jo lahko tudi pri obravnavi težjih besed. Tehniko uporabljamo za delitev v skupine, iskanje ključne besede nove učne snovi ali pa za popestritev učne ure.

2.1.2 Gibalne igre – razmišljanje

Gibalne igre z miselnimi procesi so pogosto odlična učna metoda za vse dele učne ure. Tako za uvodno motivacijo, obravnavo učne snovi ali pa za ponavljanje in utrjevanje.

Opisanih je nekaj primerov iger.

- **Igra: *Domine z rimami***

Učenci so razdeljeni v skupine. V vsaki skupini je 5 ali 6 učencev. V koloni so drug za drugim v strešici – opirajo se na roke in noge in tako naredijo strešico. Učenec, ki je na vrsti, se splazi pod strešico do mize, kjer so domine njegove skupine. Vzame domino s sličico nekega predmeta in poišče domino, na kateri je sličica drugega predmeta in se njeno poimenovanje rima na njegovo poimenovanje. Primer: *zrezek – zvezek*

- **Igra: *Zapri kvadrat***

Potrebujemo tabelo s šestnajstimi polji in palčke. Polja so kvadratne oblike, dolžina stranice kvadrata mora biti enako dolga kot dolžina palčk. Igra se tako, da se na eno mizo postavi tabelo s polji, poleg nje pa palčke in zamaški. Otroci se razdelijo v dve ekipi, ki stojita na drugem koncu razreda v dveh kolonah. Učitelj pred začetkom tekmovanja pove, katera ekipa ima katero barvo zamaškov. Na učiteljev znak prvi učenec iz vsake kolone teče do mize in odgovori na vprašanje, ki mu ga takrat zastavi učitelj. Ko odgovori pravilno, lahko postavi palčko na eno od linij (črt), nato se vrne na konec kolone in do mize steče naslednji

učenec iz kolone. Cilj igre je, da se iz palčk oblikuje kvadrat. Ko je kvadrat sestavljen, se vanj polagajo zamaške. Skupina, ki ima več zamaškov oz. ko se izpolni cela tabela, zmaga.

Primeri nalog:

Naštej 3 besede, ki se začnejo na črko…

Naštej 3 besede, ki imajo na 2. mestu črko …

Naštej vsaj 5 besed, ki se začnejo na MA…

Naštej vsaj 5 besed, ki imajo na sredini črko c….

Učitelj lahko naredi tudi tabelo z več polji, če je skupina večja.

- **Igra: *Tri v vrsto***

Igra se kot klasični X-O. Namesto risanja X in O se v polja postavljajo zamaški. Učenec, ki je na potezi, vrže kocko. Na mizi so tudi listki s črkami. Učenec vzame en listek s črko. Njegova naloga je, da našteje toliko besed na to črko, kot je pik na kocki. Nato lahko v polje položi zamašek.

Višja raven igre je, da vrže dve kocki. Prva kocka mu pove koliko besed mora našteti, druga kocka pa, na katerem mestu mora biti črka, ki jo je izvlekel. Primer: vrže 3 in 4 in črko K. Našteti mora 3 besede, ki imajo črko K na četrtem mestu. Nato lahko v polje položi zamašek.

V igri je en joker, ki omogoča, da enkrat v igri zamenjaš črko ali še enkrat vržeš kocki. Zmagovalec je tisti, ki prvi sestavi niz 3 v vrsto.

Igra se lahko igra v paru ali v skupinah. Lahko jo uporabimo kot namizno ali kot gibalno igro.

3 Zaključek

Opisanih je bilo le nekaj predlogov, kako lahko pouk slovenščine naredimo učencem zanimiv, igriv in učinkovit. Z uporabo opisanih tehnik in iger pri učencih vzbudimo interes, jih zaigramo tako miselno kot gibalno in jim ustvarimo učno okolje, v katerem so lahko ustvarjalni in sproščeni, pouk pa je učinkovit. Ob tovrstnih dejavnostih so učenci ugotavljali kako dobro je poznati čim več besed v slovenščini in koliko različnih izrazov lahko uporabijo za isti predmet ali pojem. Tudi sama sem opazila, da ob redni uporabi besednih iger učenci hitreje in zelo izrazito napredujejo pri izražanju. Njihove miselne reakcije so hitrejše, hitreje najdejo besedo na določeno črko, naštejejo več besed kadar naloga to zahteva od njih in hitreje reagirajo ob zastavljeni nalogi.

Čeprav primeri izhajajo iz poučevanja slovenščine, je tovrstno prakso zlahka mogoče prenesti na druge učne predmete. Z uporabo tehnik, ki so v prispevku opisane, postane učenje prijetnejše, obenem pa spodbujamo sodelovalno delo, ustvarjalnost, učenci so ves čas aktivni in osredotočeni na svoje delo. Motiviranost je večja, posledično pa tudi rezultati. Aktivna udeležba pri pouku vpliva na njihovo samopodobo in jezikovno izražanje, ob tem pa razvijajo tudi kompetenco nastopanja pred drugimi.

4 Literatura

Beadle, Phil (2011): *Kako učiti.* Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.

Bešter Turk, Marja; Križaj Ortar, Martina (1994): *Pouk slovenščine malo drugače. Priročnik z vajami.* Trzin: Different.

Blažić, Milena Mileva (2003): *Kreativno pisanje: Vaje za razvijanje kreativnega pisanja*. Ljubljana: GV Izobraževanje.

Carey, Benedict (2016): *Kako se učimo*. Ljubljana: UMco.

Konda, Barbara (2016): *Fit program. Kako motivirati za učenje*. Ljubljana: Fit Slovenia International.

Rajović, Ranko (2015): *Kako z igro spodbujati miselni razvoj otroka*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

PESTROST RABE SLOVENSKEGA JEZIKA IN MEDPREDMETNO POUČEVANJE OTROK V PRVI TRIADI OSNOVNE ŠOLE NA TEMO ČEBEL

DIVERSITY IN THE USE OF SLOVENIAN LANGUAGE AND CROSS-CURRICULAR TEACHING ON BEES FOR CHILDREN IN THE FIRST THREE YEARS OF PRIMARY SCHOOL

✍ **Lucija Kranjc** (lucija.kranjc@os-mozirje.si), *prof. razrednega pouka, je učiteljica v prvi triadi, mentorica učencem pri številnih projektih, vodila je folklorno interesno dejavnost ter računalniško novinarstvo na OŠ Mozirje.*

Slovenija

Povzetek

Na slovenskem imamo bogato tradicijo čebelarjenja. Na pobudo slovenskih čebelarjev je priznan tudi Svetovni dan čebel. V prispevku opisujem projekt *Čebelica, moja prijateljica*, ki je v 2. razredu nastal spontano. Projekt je vključeval različne dejavnosti (npr. radijska igra, ekskurzija, obisk čebelarja, peka medenjakov, pustna povorka itd.) in različne predmete (slovenščina, matematika, spoznavanje okolja, likovni in glasbeni pouk, šport) ter podaljšano bivanje. Namen dejavnosti je bil, da učenci pridobivajo veščine v poslušanju, govornem izražanju, branju in pisanju v slovenskem jeziku, da se sprostijo in spoznajo čim več o avtohtoni slovenski čebeli kranjski sivki. Cilj projekta pa medpredmetno povezovanje in aktivnost otrok – da sami zbirajo ideje, informacije in pripomočke o predlagani temi. Pri vsem tem so se otroci povezali s sorodniki, čebelarji, mozirskimi pustnaki. Spoznavali so našo kulturno dediščino in pridobljeno znanje nadgrajevali ter ga prepletali z domovinsko vzgojo.

Abstract

In Slovenia, there is a long tradition of beekeeping. On the initiative of Slovene beekeepers, we celebrate World Bee Day. In this article I describe the project »Bee, My Friend« (»Čebelica, moja prijateljica«) which began spontaneously with second-grade pupils. The project included a variety of activities (for example a radio play, an excursion, a visit to a beekeeper, gingerbread baking, a carnival procession, etc.) and was carried out in different subjects (Slovenian, maths, science, art, music, sports etc.) as well as in after-school clubs. Its main purpose was for the pupils to gain listening, speaking, reading, and writing skills through different activities in Slovenian language, to relax and to learn as much as possible about the indigenous Slovene bee – the Carniolan Bee (Kranjska sivka). The project aimed at cross-curricular integration and children's own activity, collecting ideas, information and tools on the suggested topic. During these activities, the children contacted their relatives, beekeepers, and the carnival mascots in Mozirje (»pustnak«) to get more information. They learnt about our cultural heritage and improved their knowledge, which intertwined with their civic education.

Ključne besede: čebela, dejavnosti, navade in običaji, pouk, projekt, slovenski jezik, učenci prve triade.

Keywords: bee, activities, traditions and customs, class, project, Slovene language, pupils in the first three years of primary school.

1 Uvod

Slovenski jezik je pester, zanimiv, a za nekatere težek za učenje. Zavedati se moramo, da je učenje jezika dolgotrajen proces. Posebej je zahtevna raba slovenskega jezika za tiste, ki jim to ni materni jezik. Pri otrocih ga je treba uvajati čim prej. Le tako posameznik pridobiva zmožnost, da se sporazumeva v različnih okoliščinah in situacijah. Za obstoj naroda je treba ozaveščati pomen in pravilno rabo slovenskega jezika.

Prav zato je v prvi triadi osnovne šole medpredmetno povezovanje poučevanja v slovenskem jeziku zelo pomembno. Učenje jezika ne more biti le učenje besed, njihovo povezovanje v besedne zveze, učenje slovničnih pravil. Skozi igro, pesem, ples, spoznavanje kulture, navad in običajev je učenje jezika prijetnejše, zabavnejše. Pri učencih je treba ozavestiti, da bodo slovenski jezik in kulturno dediščino ohranili in prenesli na zanamce, kot so oboje sami pridobili tudi s pomočjo medgeneracijskega povezovanja.

Naš kraj ima tradicijo čebelarjenja in je hkrati karnevalsko mesto. Glede na to sem, ob ciljih in standardih iz učnega načrta, pogosto ti vsebini prepletla tudi v razredu. Po mesecih smo razdelili plan dela, ga razgrnili po mizi, s prstom pokazali zastavljeno in z dejavnostmi izvedli čudovit projekt.

2 Medpredmetno poučevanje in povezovanje

»V današnjem času smo priče nenehnemu napredku na vseh področjih, ki od nas zahteva hitro odzivnost, prilagodljivost na spremembe okolja in družbe ter vseživljenjsko izobraževanje. Izhajajoč iz tega je treba tudi poučevanje prilagoditi, tako da bomo učence napotili na pot nenehnega učenja in spreminjajočega se pridobivanja informacij, ki jih bodo znali povezati med seboj in izkoristiti v dani situaciji.« (Kovač idr., 2021)

Učenci 2. razreda so preko celega šolskega leta 2009/2010, usvajali kompetenco sporazumevanja v slovenskem jeziku skozi vsebine in različne dejavnosti o čebelah. Aktivno so se učili, izvedli smo projektni pristop. Uporabili so različa učna orodja, miselne postopke. Razvijali so matematične kompetence, kompetence v naravoslovju in tehnologiji, digitalni pismenosti, krepili so socialno, državljansko in kulturno zavest. Usvajali so različne oblike in metode dela, uporabljali številne različne pripomočke in sredstva za delo. Iz omenjene teme so spoznali osnovno izrazoslovje in odgovarjali na vprašanja ter o temi razpravljali. Napisali smo scenarij iz življenja čebel, učenci so odigrali vloge. Medsebojno so sodelovali, timsko izvajali zastavljene naloge.

3 Slovenščina v medpredmetnem povezovanju skozi dejavnosti

3.1 Slovenščina

»Pouk slovenščine v celoti, zlasti pa še v prvem triletju prenovljene osnovne šole doživlja korenite spremembe. Začetno opismenjevanje traja vse prvo triletje. Poleg vstopanja v svet branja in pisanja učitelj poskrbi, da učenec hkrati sorazmerno razvija vse štiri dejavnosti od poslušanja in govorjenja do branja in pisanja. Ob tem razvija logično mišljenje, svojo poimenovalno in upovedovalno zmožnost, svoj osebni jezik, pogovorne zmožnosti in govorno nastopanje, seveda pa hkrati tudi pravopisno in pravorečno zmožnost.

Z lastno dejavnostjo in samozaupanjem naj bi otrok sprva prek igre, nato pa vse bolj vodeno in sistematično vstopal v svet branja in pisanja, odkrival in preizkušal govorjeni in pisni jezik za sporazumevanje, razmišljanje, ustvarjanje, učenje in zabavo.« (Kozinc v Križaj Ortar idr., 2000: 9)

Pouku slovenščine sem pri nekaterih urah organizirala tako, da so učenci izvedli različne dejavnosti, povezane z načrtovano temo. Te so bile memoriranje in deklamiranje pesmi, branje knjig, poslušanje radijske igre, ogled otroškega filma.

Učenci so ohranjali spoštljiv odnos do jezika in se naučili deklamiarati pesmi, ki opevajo čebele:

- Ciciban in čebela (Župančič, 2004: 29)
- Po med (Bitenc, b. d.)
- Čebelica leti (v Rejc, 2011)
- Prva čebela (Maurer, b. d.)

Deklamirali so doživeto, upoštevali so končno intonacijo.

3.1.1 Književna vzgoja

»Kdor bere, ta tudi misli. Kdor bere, bolje razume samega sebe, druge ljudi in svet, ki v njem živi. Kdor bere, je z zlato nitjo povezan s svojo dušo, zato sliši njen glas. In ni osamljen, čeprav je sam. Branje zahteva čas in kdor si ta čas vzame, zna biti sam s seboj in mu ni dolg-čas. Lažje razume kaj je v življenju pomembno in kaj ne, kaj je prav in kaj narobe.« (Košir v Grosman idr., 2003: 5)

Učencem sem glasno prebrala knjigo Nenavadna čebelica (Čanč, 1997). Podoživljali so trenutke iz življenja glavne junakinje. Nato so ob ilustracijh v skupini glasno povzeli vsebino. Spoznali so, da je v življenju potrebno vedno misliti in delati dobro. Vsaka težava pa, ki nam prekriža življenjsko pot, prinaša s seboj tudi svojo rešitev. Potrebno je vztrajati in rešitev najti.

3.1.2 Radijska igra

Radijska igra za otroke je zvrst, ki je nadgradnja pripovedovanja pravljic, torej kompleksnejša zvočna oblika, ki pri najmlajšem poslušalstvu krepi slušno senzibilnost, abstraktno mišljenje in nagovarja njegove notranje svetove. Z učenci smo pri uri slovenščine prisluhnili radijski igri Čebelica Maja in šola letenja (Pravljični kanal, 2015). Učenci so se udobno namestili na

blazine, zaprli oči in si s pomočjo slišanih dialogov ter zvočnih efektov predstavljali osebe in dogajanje v zgodbi. Po poslušanju so učenci zgodbo ustno obnovili. Izluščili so nauk, da je prijatej največji zaklad. Vedno ti pomaga in želi najbolje zate. Spoznali so tudi, da je pri odhajanju zdoma potrebno paziti na nevarnosti, ki prežijo v okolju.

3.1.3 Filmska vzgoja

Film S čebelo do medu (ČZS, 2008) smo si ogledali, da bi osnovno znanje o čebelah in medu ponovili ter ga nadgradili. Izposodili smo si ga v šolski knjižnici. Film je bolj stokovne, poučne narave. Izvedeli smo mnogo novega o nabiranju medičine in čebeljem skladiščenju, medu. Učence je pritegnil, vendar jih ni navdušil, da bi o čebelah raziskovali več. Zato je za motivacijo sošolk in sošolcev učenec predlagal Čebelji film (DreamWorks, 2008). Video zgoščenko s filmom je prinesel od doma. Risani film je bil sinhroniziran v slovenščino. Pri uri filmske vzgoje so si ga vsi učenci ogledali v učilnici. Spremljali so ga z zanimanjem. Naučili so se izrazov za posamezni čebelji pridelek ter ugotovili, da je ogromno truda potrebnega za pridelavo medu. Spoznali so, da brez opraševalcev rastline ne rastejo in posledično ni hrane za mnoga živa bitja na Zemlji. Bil je motivacija za začetno delo v zvezi z dejavnostmi, ki smo jih načrtovali.

Učencem in učiteljicam prvega ter tretjega razreda so otroci zaigrali zabavno igrico o čebelah, delu čebelarjev. Igrica je privabila solze smeha. V predstavi so ob nizu slik pripovedovali zgodbo o čebelici Medki (prir. po Manček, 2005). V predstavo so bili vključeni vsi učenci. Z igro vlog so ohranjali jezik in s poistovetenjem kranjske čebele gradili narodno identiteto. Scenarij za igrico smo napisali z učenci, prav tako pripravili rekvizite in glasbo.

3.1.4 Obisk knjižnice

Obiskovali so knjižnico ter z radovednostjo iskali pravljice povezane s čebelami, čebelarjenjem. Primer: Medena pravljica (Makarovič, 1995), Čebelica Binca (Dolar, 2007), Čebela Adela (Krings, 2004), Čebelica Meli (Maquoy, 2005).

Iskali smo slovenske pregovore, povezane s čebelarstvom. V pomoč nam je bila izredno prijazna šolska knjižničarka. Očitno je prepoznala vedoželjnost otrok. Z veliko pozornostjo in ljubeznivostjo je priskočila na pomoč.

- Čebela taka je kot njiva: če hočeš da kaj ti da, ji moraš tudi dajati, ne samo jemati.
- Ne piči vsaka čebela, ki okoli glave šum dela.
- Brez potu ni medu.

Učenci so v otroških revijah in knjigah sami iskali uganke, povezane s čebelarstvom:

- To so spretne kuharice – vse so lončke prevrnile, niti kapljice polile. (čebele)
- Revna roma skozi vrata, sladkosneda medonoska; vrača se domov bogata, hišico zgradi iz voska. (čebela)
- Kar v čumnato nosi, ta drobna družina: Matjažek rad prosi, medveda skomina. (med)

Sliki 1 in 2: Iskali smo uganke (foto: arhiv avtorice).

Ob iskanju ugank in nato njihovem zastavljanju sošolcem so se zelo zabavali. Predlagana tema iskanja je bila učencem dobro znana, zato so hitro uganili rešitev.

3.1.5 Bralni maraton

Na šoli smo v popoldanskih urah 9. februarja po oddelkih izvedli interno dejavnost Bralni maraton. Povabili smo starše ter z njihovo pomočjo odigrali kviz. V njem so bila zastavljena vprašanja o razumevanju prebranega. Učenci so že poznali vsebino knjige Branka Čanča, Nenavadna čebelica. Z dejavnostjo smo krepili medgeneracijsko sodelovanje. Dogodek je bil množično obiskan.

3.1.6 Bralna značka

Na naši šoli sodelujemo v branju za slovensko Bralno značko. Učenci so dobili priporočen seznam knjig za 2. razred. Po prebranem in pripovedovanju določenega števila knjig ter deklamiranju pesmice iz pesniške zbirke, so si na risbico panja za posamezno opravljeno delo, pritrdili sličico čebelice. Sodelovali so vsi učenci. Tistim, ki so imeli težave pri branju in pripovedovanju, sem pri branju pomagala in pri pripovedovanju vsebine zastavljala dodatna vprašanja. Motivirale so jih osvojene čebelice na panju. Tekmovanje je bilo usvojeno, ko so zbrali zadostno število čebelic.

3.2 Računalniško novinarstvo

Učenci so s pomočjo uporabe informacijsko komunikacijske tehnologije zapisovali in snemali članke o dogajanjih na šoli. Bili so željni znanja o njim novih pripomočkih. Takrat so bili to računalnik, diktafon, digitalni fotoaparat. Prispevke sem objavljala na šolski spletni strani. Intersno dejavnost so obiskovali prostovoljno, vključenih je bilo 16 učencev. Skozi dejavnosti so ozaveščali pomen lepote jezika. Spodbujala sem ohranjanje slovenskega jezika in s tem povezanih vrednot.

3.3 Matematika

Učenci so se igrali družabne igre računanja. V igre so bili vključeni motivi čebel, lončkov medu, panjev. Zanje je bil ta način nalog zelo zanimiv, naloge so bile uporabne, dosegli so zastavljene cilje.

Besedilne naloge so vsebovale motive v zvezi s čebelami. Po prebrani nalogi, zapisanem in rešenem računu, so na vprašanja odgovarjali v celih povedih.

3.4 Spoznavanje okolja

3.4.1 Obisk čebelarja in ogled čebelnjaka

Kranjska čebela, sivka ali kranjica, je pasma medonosne čebele, ki je avtohtona na območju Slovenije. V šoli smo spoznali njene značilnosti, življenje in njeno delo. Ker pa vedoželjnosti otrokom ni zmanjkalo, smo se podali na Brezje pri Mozirju k čebelarju in si od blizu ogledali čebelnjak, panje, sat, kraljico matico, delavke čebele in trote. Mnogi so oblekli čebelarsko zaščitno obleko in preizkusili čebelarjeve pripomočke. Čebelar je bil zelo prijazen in nasmejan, otrokom je podal mnogo informacij. V otrocih se je prebujalo spoštovanje do čebelarja, čebelarjenja. Z obrazov nam je sijalo zadovoljstvo, v šolo smo odšli bogatejši za preprosto in globoko človeško izkušnjo.

Spoznavali smo tudi dediščino čebelarjenja; začetki v Mozirju in okolici segajo v leto 1925. Čebelarska družina Janeza Goličnika Mozirje je zelo aktivna, l. 2014 je štela 57 članov in imela preko 800 čebeljih družin. Čebelje družine pridno nabirajo nektar, cvetni prah in mano ter oprašujejo rastline za boljši donos pridelkov.

»Država mora skrbeti za to, da bodo vsi ukrepi in vsa pomoč pomagali slovenskemu čebelarju pri ohranjanju tako pomembne dejavnosti. Pri tem mora uvajati takšne postopke, pri katerih bo čim manj administriranja in birokratskih ovir, če hočemo, da čebelarjenje ne bo postala samo domena starejših čebelarjev, katerih izkušnje so seveda več kot dragocene, ampak bodo vzpodbujale mlade pri odločanju za to lepo in koristno naravovarstveno poslanstvo.« (Presečnik, 2005: 5)

Sliki 3 in 4: Obisk čebelarja in ogled čebelnjaka (foto: arhiv avtorice).

3.4.2 Ekskurzija

Da bi učencem še bolj vzbudili čut do tradicije čebelarjenja, smo odšli na obisk in ogled muzeja na sedežu Čebelarske zveze Slovenije, v Lukovici. Tam smo si podrobno ogledali življenje kranjske sivke od rojstva do smrti, poslikane panjske končnice in izdelane panje. Prav tako smo pokušali vrste medu. To so bili akacijev, ajdov, cvetlični, lipov, smrekov, hojev, gozdni in kostanjev med. Tega so si učenci še posebej zapomnili, saj jim je bil njegov okus zelo grenek. Ogledali smo si krašenje izdelkov iz lecta. Izdelali smo si svečke iz voska in ostale izdelke, povezane s čebelarjenjem. Izvedeli smo, da čebelji pridelki predstavljajo le 30% njenega dela, medtem ko večino dela čebela opravi z opraševanjem. Učenci so predstavitve z zanimanjem spremljali. Veseli so bili pokušanja medu, ustvarjanja iz voska.

Slika 5: Obisk muzeja Čebelarske zveze Slovenije (foto: arhiv avtorice).

3.4.3 Pustna povorka

Mozirje je karnevalsko mesto. Nedvomno je treba okrepiti kulturno sodelovanje, za kar je pomembna velika promocija. Z malo domišljije smo si skicirali masko čebele. Priskrbeli smo si material in se v samostojno izdelanih kostumih ter rekvizitih kot skupina čebel udeležili tradicionalne pustne povorke v Mozirju. Moram priznati, da so nas obiskovalci in gledalci z občudovanjem pozdravljali. Organizatorji pa so bili ponosni, da smo se odločili za sodelovanje. V pogovoru z učenci sem

spoznala, da je sodelovanje dobro vplivalo nanje. Objemal nas je občutek pripadnosti kraju, dajali smo poudarek na tradiciji pustne povorke. Polni čudovitih vtisov se radi spominjamo uspešnega sodelovanja.

Sliki 6 in 7: Sodelovanje na pustni povorki v Mozirju (foto: arhiv avtorice).

3.4.4 Peka medenjakov

Učenci so doma v kuharskih knjigah poiskali recepte in v razredu enega izbrali. Zapisali so si ga v zvezek. V gospodinjski učilnici so si pripravili pripomočke in sestavine ter delovno površino. Predpasnike in modelčke za piškote so prinesli od doma, sestavine ter ostale pripomočke smo dobili v šoli. Vsak je od doma prinesel svoj predpasnik, modelčke so si posodili. Tako so bili vključeni vsi otroci. Razdelili smo delo po skupinah, lotili smo se peke. V skledo smo presejali stehtano moko ter po receptu dodali maslo, sladkor v prahu, med, jajca, cimet v prahu in sodo bikarbono. Z aparatom smo gnetli toliko časa, da je nastala gosta masa. Maso smo razvaljali in iz nje izrezali poljubne oblike modelčkov za piškote. Naložili smo jih na pekač, obložen s papirjem za peko. Pazili smo na ustrezen razmak med nalaganjem, saj med peko piškoti zelo narastejo. Pekač smo potisnili v vročo pečico, na 160°C, za 12 minut. Vroč pekač sem iz pečice jemala jaz. Medenjaki so uspeli! Ohlajene smo dali v posodo s pokrovom, da niso postali trdi. Ob koncu so učenci pospravili in počistili delovno površino ter pripomočke. Težav pri peki ni bilo. Le pogosto so postali preglasni pri sporazumevanju in jih je bilo treba na to opozoriti.

Medenjake smo popoldan postregli staršem na Bralnem maratonu. Prav tako zeliščni čaj, za katerega nam je zelišča darovalo društvo krajevnih zeliščark. Skuhali so ga kuharji v šolski kuhinji. Čaj si je vsak sam sladil z medom, ki ga je predhodno daroval čebelar. Čaj in medenjaki so bili okusni! Starši so bili navdušeni nad postrežbo. Obljubili so, da bodo ob priliki z otroki doma spekli medenjake.

3.5 Glasba

Pri pouku glasbene vzgoje, na športnem pohodu, med odmori in likovnem pouku so se otroci z veseljem naučili zapeti pesmi, povezane s čebelami. Nekatere so pri glasbi spremljali tudi z Orffovimi glasbili. Učenec, ki obiskuje glasbeno šolo, pa je zaigral na diatonično harmoniko. Tisti, ki so bili tihi, redkobesedni, so sprva le opazovali. Končno so razbili strah, pregnali nepotrebne dvome in se ob glasbi razživeli. Postali so bolj samozavestni ter tudi zaplesali. Usvojili so zelo barvit nabor skladb:

- Čebelar (Slak, 2010)
- Čebelarska himna (Šivic in Avsenik ml., 2014)
- Moj medvedek Jaka (Robič, 2015)
- Čebelica (Bitenc, b. d.)
- Čebelica Maja (Ropret, 2013)

3.6 Šport

Pri športni vzgoji so učenci del ciljev iz učnega načrta usvajali skozi aktivnosti, povezane s predlagano temo o čebelah.

Med drugim so za uvodno motivacijo ogrevanja učenci z gibanjem ponazarjali ples v čebeljem panju, ´letanje´ s cveta na cvet (obroči na tleh), nabiranje mane (rumene rutice) in njeno prinašanje v panj (okvir švedske skrinje).

Da bi bile ure športa še zabavnejše, so se učili plesa Zum zum zum (Krajnčan, 1995).

Z maskoto čebele smo drugošolci sodelovali na Mini olimpijadi, ki vsako leto poteka v organizaciji ene izmed šol Zgornje Savinjske doline. Tam so učenci izvajali različne športne naloge. Igre s padalom, hoppy žogami, kolebnicami, kiji, žvižgači, ruticami. S to dejavnostjo so učenci razvijali socialni čut in krepili lepe medsebojne odnose. Urili so zavedanje, da je s člani ekipe treba sodelovati, da vsak opravi toliko, kolikor zmore. Naučili so se, da si morajo eden drugemu stati ob strani in ob morebitnem neuspehu ne pustiti drugih na cedilu. Razumeli so, da vsi delamo napake. Odločili so se, da prosijo za pomoč, če jo potrebujejo in so dosledni pri uporabi čarobnih besed 'prosim' in 'hvala'.

Na športnem dnevu smo v sklopu pohoda obiskali čebelarja v Lokah pri Mozirju. Ogledali smo si travniške rastline ob poti, čebelnjak in sobo za apiterapijo. Ta jih je še posebej zanimala. To je bila majhna soba v čebelnjaku. V njej je bil udoben naslanjač. Čebelar jih je seznanil, da je apiterapija veda, s pomočjo katere usposobljeni strokovnjaki preprečujejo določena obolenja, jih zdravijo in rehabilitirajo bolezenska stanja. Apiterapevt uporablja čebelje pridelke. To so med, cvetni prah, propolis, čebelji vosek, matični mleček, čebelji strup in čebele. Učence je presenetilo, da ima zdravilno moč že zrak iz panja, ki ugodno vpliva na naša dihala. Brenčanje čebel pa nas sprošča. Naučili so se, da čeprav so čebele majhne, imajo veliko zdravilno moč. Ugotovili so, da je slovenski čebelnjak edinstven, nikjer po svetu ni takega.

3.7 Likovni pouk

Nekaj idej za likovne izdelke pri pouku so učenci predlagali sami. V knjižnici so si med drugim izposodili knjižico Čebela: ustvarjalne ideje (Košir Koprivšek, 2009) in si jo ogledali. Nekaj idej so vnesli v svoje likovne izdelke, ki so jih oblikovali po svoji domišljiji. S suhimi barvicami, tušem, flumastri ali z barvnimi kredami so risali kranjsko sivko na papir, tablo ali asfalt. S tempera ali z vodenimi barvami pa so slikali na panjske končnice in prostorsko ustvarjali čebelnjak za prireditev. Nekateri so bili s posameznim izdelkom zelo zadovoljni, drugi z drugim. Vsi pa so bili veseli ustvarjanja.

Konec januarja smo si izdelali pustne kostume za sodelovanje na Pustni povorki v Mozirju (tipalke na pokrivala, poslikali vedra, majice). Pri pripravi pripomočkov za povorko in na povorki so sodelovali vsi učenci. Učili smo se poslikave obraza.

S pomočjo čebelarja iz Ljubije pri Mozirju smo v kalupe vlivali čebelji vosek in izdelovali svečke. Kalupi so bili različnih motivov. Biti smo morali pazljivi, saj je bil vosek zelo vroč.

Iz moss gume so si učenci izdelali pečatnik. S pečatnikom in barvami smo tiskali na prtičke iz ostankov enobarvega blaga.

Pred veliko nočjo smo izdelovali pirhe. Na plastična jajca smo krasili s servietno tehniko. Papirnati servieti so bili z motivom travniških rož. Otroci so z navdušenjem izvirno ustvarjali, ob izdelkih so izkazovali svojo domišljijo.

Zadovoljni smo bili z opravljenim delom, izdelki. Komaj smo čakali, da jih lahko predstavimo sorodnikom in ostalim povabljenim na prireditvi ob zaključku projekta. V prostoru, kjer se je prireditev dogajala smo pripravili razstavo vseh izdelkov, ki so nastali v času projekta.

3.8 Podaljšano bivanje

Po pouku so bili mnogi otroci vključeni v podaljšano bivanje. Tam so se igrali družabne igre, urili spomin, reševali labirinte in križanke ter barvali pobarvanke, si ogledovali slikanice. Vse te dejavnosti so bile usmerjene na temo čebel. Radi so sodelovali, sami so si izbirali ponujeno dejavnost. Dogovoriti so se morali za pravila družabnih iger in jih dosledno upoštevati. Upoštevanje pravil je bilo za nekatere težko. Pri križankah so imeli mnogi težave, saj niso bili vešči njihovega reševanja. Najbolj jih je zanimalo, kam se vpisuje beseda za določeno sličico. Spodbujali smo učence k medsebojnemu sodelovanju in pomoči.

Sliki 8 in 9: Reševanje labirintov, križank (foto: arhiv avtorice).

4 Ugotovitve in sklep projekta

Niti za trenutek nisem podvomila o uspešni izvedbi projekta. Med razmišljanjem sem ugotovila, da so otroci željni informacij o konkretnih stvareh, ki so v njihovem okolju. Ob vseh dejavnostih medpredmetnega povezovanja in poglabljanja znanja so otroci neobremenjeno pridobivali bralne in zapisovalne zmožnosti ter usvajali cilje iz učnega načrta. Vzpodbujala sem tudi sprva manj zainteresirane, ki pa so se kasneje angažirali in je do izraza prišla njihova ustvarjalnost. Tekom projekta so krepili svojo pozitivno samopodobo. Vsi so se naučili mnogo novega o slovenskem jeziku, o slovenski kulturni dediščini in dediščini domačega kraja, ki jo bomo ohranjali in prenašali na potomce.

Ob zaključku šolskega leta so svoje delo predstavili. Bil je poseben dan, ki so ga otroci pričakali v veselem vznemirjenju. Dobili so priložnost za nove, nepozabne izkušnje, da prikažejo celoletni projekt. Vrhunec vsega dogajanja v 2. razredu je bila junijska prireditev Čebelica, moja prijateljica. Pripravili smo jo na šoli za starše, stare starše, brate in sestre ter povabljene goste. Pritegnili in povezali smo različne generacije.

Učenci (čebelice in troti) so neizmerno uživali ob predstavitvi svojih izdelkov in po svojih zmožnostih pridobljenem znanju. Doživljali so pozitivne izkušnje, dobili moč in pogum ob nastopanju na kulturni prireditvi. Trud in marljivost so prevzeli po teh pridnih delavkah, v naš projekt so vložili ogromno dela in prostega časa. Če se izrazim metaforično: vsak svoj košček cvetnega prahu so prispevali v naš kozarec medu; zato je bil njegov okus še slajši. Na prireditvi so bili učenci nagrajeni s pisnimi pohvalami, ki so imele motiv travniških rož in čebel. Zato smo jih poimenovali Zum zum pohvale. Prireditev je povezala prisotne ljudi, jim podarila lepe trenutke druženja. Starši so bili ponosni na svoje otroke, s strani ostalih obiskovalcev in na ravni šole pa smo bili deležni številnih pohval. Brez njihove podpore projekta ne bi uspeli tako veličastno izpeljati.

5 Zaključek

Vesela sem, da so vsi pridobili ogromno znanja, spretnosti in veščin, ki jim bodo koristile v življenju. Prav tako, da so se v nadaljnjih letih odločali za interesno dejavnost Čebelarski krožek, ki je potekal na šoli in v mentorjevem čebelnjaku. Opravili smo nad pričakovanji dobro delo. Mnogi so doma nadaljevali s slovensko tradicijo čebelarjenja s kranjsko sivko, avtohtono čebelo na Slovenskem.

Iz dosedanjih spoznanj lahko sklenem, da je potrebno pri učencih in učiteljih vzpodbujati izmenjavo izkušenj, medsebojno pomoč in timsko delo. Vse zgoraj opisane aktivnosti so primer dobre prakse. Z aktivnostmi so učenci podzavestno krepili slovenski jezik. Krepili so svoj besedni zaklad, tvorili besedne zveze, pravilno zapisovali povedi in s tem nadgrajevali svoje znanje slovenskega jezika. Prepričana sem, da bom še kdaj medpredmetno povezovala in poučevala vsebine, ki so povezane z ohranjanjem slovenskega jezika, tradicije in ozaveščanjem domovinske kulture. Idej in izzivov je veliko.

6 Viri in literatura

Bitenc, Janez (b. d.): Po med. *Scribd.* Pridobljeno 12. 8. 2023 s spletne strani: https://www.scribd.com/doc/40405083/Besedila-Pesmic-Janez-Bitenc.

Bitenc, Janez: *Čebelica*. Pridobljeno 12. 8. 2023 s spletne strani https://sonichits.com/video/Janez_Bitenc/%C4%8Cebelica?track=1.

Čanč, Branko (1997): *Nenavadna čebelica*. Velenje: samozaložba.

Čebelarska zveza Slovenije (2008): *S čebelo do medu*. Lukovica.

Dolar, Luka (2007): *Čebelica Binca.* Žirovnica: Medium.

DreamWorks (2008): Bee movie (Čebelji film).

Grosman, Meta; Blatnik-Mohar, Marina; Stepančič, Damijan idr. (2003): *Beremo skupaj, priročnik za spodbujanje branja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Košir Koprivšek, Anica (2009): *Čebela: ustvarjalne ideje*. Lukovica: Čebelarska zveza Slovenije.

Krajnčan, Romana: *Zum zum zum.* Pridobljeno 12. 8. 2023 s spletne strani https://www.youtube.com/watch?v=y4BkJZVqMtI.

Krings, Antoon (2004): *Čebela Adela.* Radovljica: Didakta.

Križaj Ortar, Martina; Magajna, Lidija; Pečjak, Sonja idr. (2000): *Slovenščina v 1. triletju devetletne osnovne šole.* Trzin: Izolit.

Makarovič, Svetlana (1995): *Medena pravljica.* Ljubljana, Mladinska knjiga.

Manček, Marjan (2005): *Iz dnevnika čebelice Medke*. Radovljica: Čebelarski muzej.

Maquoy, Isabelle (2005*: Čebelica Meli.* Tržič: Učila International.

Maurer, Neža (b. d.): Prva čebela. *Wikivir*. Pridobljeno 12. 8. 2023 s spletne strani https://sl.wikisource.org/wiki/Prva_%C4%8Debela.

Pravljični kanal (2015). *Čebelica Maja in šola letenja*. Youtube, 24. avgust 2015. Pridobljeno 12. 8. 2023 s spletne strani https://www.youtube.com/watch?v=mMJ1r6UZSo8.

Presečnik, Jakob (2005): Drage čebelarke, dragi čebelarji. Acman, Anton idr.: *Čebelarska družina Mozirje. Naših 80 let*: zbornik (str.5). Mozirje.

Rejc, Vladimira (2011): Čebelica leti (ljudska pesem). *Ventilatorbesed*, 29. 10. 2011. Pridobljeno 12. 8. 2023 s spletne strani https://ventilatorbesed.com/cebelica-leti-ljudska-pesem.

Robič, Mojca.: *Moj medvedek Jaka*. Pridobljeno 12. 8. 2023 s spletne strani https://www.youtube.com/watch?v=IStS-PsvwMA.

Ropret, Janko (2013) *Čebelica Maja* Pridobljeno 12. 8. 2023 s spletne strani https://www.youtube.com/watch?v=sF-qaE-OkGU.

Slak, Lojze (2010): *Čebelar*. Pridobljeno s spletne strani 12. 8. 2023 https://www.youtube.com/watch?v=OlZEtORgR-g.

Šivic, Franc in Avsenik, Slavko ml.: *Čebelarska himna*. Pridobljeno s spletne strani 12. 8. 2023 https://www.czs.si/Upload/Cebelarska_kratka.mp3.

Kovač, Nives; Sila, Anita; Štemberger, Tina idr. (2021): *Medpredmetno povezovanje*: *pot do uresničitve vzgojno-izobraževalnih ciljev*. Koper: Založba Univerze na Primorskem.

Župančič, Oton (2004): *Mehurčki.* Ljubljana: Mladinska knjiga.

TISKANA ALI E-KNJIGA V PETEM RAZREDU?

PRINT OR E-BOOK IN THE FIFTH GRADE?

✍ **Nina Mišič** *(nina.misic@os-cerknica.si), prof. razrednega pouka, je učiteljica razrednega pouka na Osnovni šoli Notranjskega odreda Cerknica.*

Slovenija

Povzetek

V prispevku predstavljam vrste in oblike branja, prednosti in slabosti branja tiskanih in digitalnih knjig in nato opisujem dejavnosti, ki smo jih izvedli pri pouku slovenskega jezika v petem razredu.

Učenci so se spraševali, zakaj beremo knjige in pišemo v fizični obliki v dobi digitalizacije. V ta namen so preživeli dan brez besede (brez govorjenja) in nato ugotavljali, kako so se ob tem počutili in kaj jim pomeni besedno sporazumevanje. Med raziskovanjem so se učenci dotaknili tudi vprašanja razvijanja in ohranjanja slovenskega jezika pri osebah s posebnimi potrebami, saj je v razredu slepa deklica z ostankom vida.

Ugotovili so, da besedni zaklad najbolje razvijamo z branjem. Anketa med petošolci je pokazala, da učenci še vedno raje posegajo po tiskanih knjigah. Spoznali so, da je branje takih knjig učinkovitejše od branja e-knjig, saj vpliva na njihovo pozornost, osredotočenost, pomnjenje, razvoj besednega zaklada, razvoj knjižnega jezika in obliko zapisa. Le deklica s slepoto je lažje brala e-knjige, predvsem zaradi orientacije v besedilu.

Abstract

In this article, I present the types and forms of reading, the advantages and disadvantages of reading print and digital books, and then describe the activities we carried out during Slovenian language lessons in the fifth grade.

Students wondered why we read books and write in physical form in the age of digitization. For this purpose, students spent a day without a word (without speaking) and then expressed how they felt about it and what verbal communication meant to them. During their research, they also touched upon the issue of developing and preserving the Slovene language for people with special needs, as there is a blind girl in the class. They found that vocabulary is best developed through reading. A survey among fifth-graders showed that students still prefer print books. They realised that reading such books is more effective than reading e-books as it affects their attention, concentration, memorisation, vocabulary development, development of literary language as well as writing. Only the girl with blindness found it easier to read e-books, mainly because of the orientation in the text.

Ključne besede: branje, e-knjiga, knjiga, petošolci.

Keywords: reading, e-book, book, fifth graders.

1 Uvod

Slovenščina je čudovit jezik, ki določa identiteto Slovencev. Prav tako je eden od uradnih jezikov Evropske unije. Določa našo nacionalnost oziroma nas loči od drugih prebivalcev v Evropi in v svetu. Komur je slovenščina materni jezik in se je uči od rojstva naprej, z njo odrašča in se zliva z okoljem, lahko v slovenščini tudi najlažje ubesedi svoje misli in čustva. Kljub temu se med učenci vedno bolj, predvsem pri tistih, ki so na pragu prehoda med razredno in predmetno stopnjo, pojavljajo dvomi o uporabi slovenščine. Sprašujejo se, zakaj bi v digitalni dobi še brali tiskane knjige in pisali ročno, če je znanje v krajših, preprostejših in zabavnejših oblikah dostopno na spletu. S tem namenom smo si s petošolci zadali cilj ugotoviti pomen klasičnega sporazumevanja in branja tiskanih knjig.

2 Branje kot napor ali užitek

Branje tiskanih knjig je pri petošolcih na razpotju. V eni smeri jih vodi po poti z manj napora in nenehnimi dražljaji v obliki zaslonskih medijev vse do osebne izgube pomena branja (Pečjak, 2010: 164) in razvrednotenja branja tiskanih knjig. Na drugi strani pa jih vodi po poti napora in treningov do užitka, pridobitve novega znanja, razvoja mišljenja in čustvene inteligence ter k umiku od vseprisotnih zaslonov in s tem umiritvi njihovega telesa in duha (Kovač, 2021: 99).

2.1 Vrste in oblike branja

Sodobne družbe so obsedene z užitkom, tekmovalnostjo, vidnimi dražljaji in ne marajo nikakršnega napora. Branje knjig predstavlja neke vrste napor, a hkrati prinaša užitek, ko se z branjem naučimo misliti. Z razvojem zaslonskih medijev se je spremenil način branja, kar je dodatno pripomoglo k slabši bralni sposobnosti in razumevanju besedila. Branje s preletavanjem je izpodrinilo druge načine branja, ki poglabljajo in širijo naše besedišče ter nas učijo kritičnega mišljenja. Tako informativno branje je hitrejše, zanj pa je značilno, da se na informacije odzivamo refleksno. Nenehno nam prebuja potrebe po novih in novih informacijah ter v nas vzbuja dražljaje. Preletavanje je ekstenzivno branje, saj vsebine pogosto preletimo in se jih površno dotaknemo, a nas tudi nauči naglega iskanja in ustreznega odbiranja informacij, vendar le v primeru, ko predhodno usvojimo globoko branje. S pomočjo le-tega spoznavamo nove besede, besedne zveze in miselne povezave, si poglabljamo in širimo besedišče ter razvijamo ustvarjalno mišljenje. Z razvitim bogatim besediščem pa lahko razberemo, katere informacije so za nas pomembne in katere manj.

Nekoč je bilo pomembno tudi glasno branje, ki ga sedaj strokovnjaki priporočajo v družinah z majhnimi otroki. Ljudje so nekoč glasno brali, ker jim je bral edini vaščan, ki je znal tekoče brati. Danes se tovrstni način branja priporoča v družinah, saj otroci, ki še ne znajo sami brati, s tem razvijajo mišljenje, domišljijo, boljšo pismenost ter se razvijajo v misleča, čuteča in empatična bitja. (Kovač, 2021; Grosman, 2006)

Pri branju je ključnega pomena, da znamo črke povezati z glasovi. Slaba bralna sposobnost vpliva na razumevanje besedila, zato je izredno pomembno, da branje avtomatiziramo. S tem krepimo dolgoročni spomin. Ljudje, ki slabo berejo, težje razumejo prebrano besedilo, saj vso energijo in miselne kapacitete porabijo za prepoznavanje črk in povezovanje le-teh z glasovi. Dobri bralci, ki berejo avtomatično, razumejo prebrano besedilo in si širijo ter poglabljajo besedišče. Za to pa niso dovolj pametni telefoni in ostali zaslonski mediji, temveč branje knjig. (Kovač, 2021: 23–27)

2.2 Prednosti in slabosti branja različnih vrst knjig

Brati natisnjeno ali digitalno knjigo – je vprašanje, ki se pojavlja vedno bolj pogosto. Vsaka oblika nam ponuja marsikatero prednost, kot tudi slabost.

Kot prednost natisnjenih knjig lahko upoštevamo, da bralci raje posegajo po tiskanih besedilih in knjigah, kadar se lotijo poglobljenega in daljšega branja. Prav tako po tiskanih besedilih raje posegajo mlajši učenci, ki nimajo nobenih čustvenih vezi do tiskanih knjig (Jabr v Tanner. 2014: 4). Možgani med bralnim procesom zaznavajo črke in besede kot fizične objekte, besedilo, ki ga sestavljajo, pa kot neko miselno polje oziroma lokacijo, kjer pomen besede zaseda določeno mesto. Zato se lahko pogosto spomnimo, kje v tiskani knjigi je nekaj zapisano, čeprav se ne moremo spomniti točnih besed. Pri elektronski knjigi te predstave ni. (Tanner, 2014: 4)

Raziskava Charelsa Czeislerja, ki dokazuje pozitivne učinke tiskane knjige pred zaslonskimi, je pokazala bistveno znižano prisotnost spalnega hormona melatonina pri bralcih, ki so pred spanjem brali iz iPad-a v primerjavi s tistimi, ki so pred spanjem brali tiskane knjige. Prav tako so bralci digitalnih knjig potrebovali dlje časa, da zaspijo in naslednji dan so se počutili bolj utrujene. Razlika se je pokazale le pri elektronskih bralnikih, ki so ustvarjeni posebej za branje, saj so bili učinki podobni kot pri branju tiskane knjige. (Olson, 2014)

V lastno tiskano knjigo si lahko zapišemo povzetke, podčrtamo pomembne podatke ali jo preberemo kolikokrat jo želimo in bo njena vsebina kljub temu ostala ista. Pri tem se moramo zavedati, da ob naslednjem listanju ne bomo mogli nemoteno brati, poleg tega v izposojene knjige ne smemo ničesar napisati. Prav tako natisnjeno knjigo lahko nekomu podarimo ali jo prodamo brez avtorjevega dovoljenja.

Slabost tiskane knjige je zagotovo tudi cena, ki je neprimerno višja v primerjavi s ceno elektronske knjige. Na ceno tiskane knjige vpliva način vezave, ali gre za trdo ali mehko vezavo knjige, velikost formata knjige, barva tiska, nebesedni spremljevalci besedila in tehnika tiska.

Slabost obširnih knjig je prav tako njihova teža in debelina, kar vpliva na način prenašanja in shranjevanja. Pri tiskani knjigi niso več možni nobeni popravki in so napake večne, razen pri novi izdaji knjige. Ta slabost tiskanih knjig pa je ravno prednost elektronskih knjig, saj je njihovo vsebino mogoče spreminjati in dopolnjevati.

Med eno večjih slabosti tiskanih knjig sodi njihova dostopnost. Priljubljene knjige so pogosto razprodane ali izposojene v knjižnicah, saj si jih želi veliko bralcev. Nasprotno od tiskanih knjig so elektronske knjige dostopne takoj ob njihovem izidu, nanje ni potrebno čakati ali jih naročati iz tujine. Prav tako je iskanje gesel, ključnih besed in odlomkov v elektronski knjigi enostavno in hitro, v primerjavi z njeno tiskano različico, kjer je iskanje določenih gesel dolgotrajno.

Elektronska knjiga ponuja več interaktivnosti, na primer branje teksta, predvajanje videoposnetkov in animacij, a je vezana na dostop do interneta in električno napajanje.

Slabost elektronskih knjig je prav tako kakovost teh knjig, saj jo lahko izdelajo in tržijo že manj vešči avtorji in založniki. Poleg tega je pri elektronskih knjigah manj nadzora nad zaščito in upoštevanjem avtorskih pravic.

Pri branju digitalnih knjig pogosto naprezamo oči, število mežikov na minuto se zmanjša in zato postanejo razdražene in suhe, kar lahko povzroči utrujenost, izčrpanost, glavobole, zamegljen vid in občutljivost na svetlobo. Pri večurnem branju se to lahko dogaja ne glede na izbiro tiskane ali elektronske knjige, vendar je v primerjavi obeh branje z ekrana veliko slabše za oči. Boljši od digitalnih knjig so elektronski bralniki, pri katerih črnilo posnema tisk na papirju, zato so primernejši za krajše branje, medtem, ko je za daljše branje primernejša tiskana knjiga. (Tanner, 2014: 2–3)

Omeniti je treba pomembno slabost pri dolgotrajnem sedenju in branju katerekoli vrste knjig. Dolgotrajno sedenje lahko vpliva na obremenjenost hrbtenice, ki je tako bolj izpostavljena degenerativnim spremembam. Zaradi nepravilnega sedenja in neaktivnosti vplivamo na mišično moč hrbtenice in vratu, kar lahko občutimo kot bolečine v vratu in hrbtu. (Koščak Tivadar, 2015)

3 Praktično delo v razredu: raziskovanje pomena branja in sporazumevanja

S petošolci smo se ukvarjali z vprašanjem o smiselnosti klasičnega komuniciranja v dobi digitalizacije. Učenci so izrazili dvom o uporabi knjižne slovenščine pri pouku, saj jim to predstavlja prevelik napor, glede na to, da je refleksno odzivanje v njim bližjem digitalnem jeziku enostavnejši in hitrejši, v katerega ni treba vlagati pretiranega napora. Pri pouku so se učenci upirali branju in niso prinašali tiskanih beril z izgovorom, da imamo gradiva v elektronski obliki dostopna na spletu ter jih prikažemo s pomočjo elektronske table. V tem načinu so ponovno videli manj napora in enostavnejši način za dosego cilja, ki je bil za njih le prebrano besedilo, ne pa tudi pomensko razumevanje le-tega. Da bi učenci lažje razumeli pomen sporazumevanja, predvsem branja tiskanih knjig in zaznali pozitivne učinke branja, smo izvedli nekaj dejavnosti v razredu, ki so vključevale tudi refleksijo učencev po vsaki dejavnosti in razredno anonimno anketo po zaključku.

3.1 Prvi dan

Pot do cilja, ki smo si ga zadali, je bila precej zavita, zato smo dejavnosti izvajali razdeljeno na več dni.

Prvi dan smo izvajali dan brez govorjenja. Učenci so bili na začetku prve ure povabljeni k sodelovanju s pojasnitvijo naloge, nato se niso smeli sporazumevati na nikakršen način, kar je vključevalo tudi učitelja. Pouk je potekal v tišini s pridihom zmedenosti in nelagodja. Razlaga snovi je potekala le v elektronski obliki – učenci so si določeno snov prebrali na interaktivni tabli, pri tem pa niso smeli postavljati vprašanj. V času malice je prvotno presenečenje in evforija ob dani nalogi popustila, med učenci se je povečalo slabo počutje, občutek nemoči in celo jeza. Sredi izziva so učenci pričeli komunicirati z znakovnim jezikom, saj je bil izziv za nekatere prenaporen. Med naslednjo učno uro je po razredu zaokrožil list, na katerem je pisalo, da lahko zapišejo vprašanja in občutke, ki se jim pojavljajo med izzivom. S tem naj bi učencem preprečili komunikacijo z znakovnim jezikom in izboljšanje koncentracije na podani izziv ter predvsem na pouk (Priloga 1). Na listu so se pojavila vprašanja, ki so se nanašala na trenutne situacije, s katerimi so učenci stopili v stik, na primer kako prositi za pisalo in nadomestno polnilo za nalivnik ali orientacijske narave, na primer kam narisati preglednico v zvezku. Nekaj vprašanj je bilo tudi od učencev, ki se niso mogli sprostiti do te mere, da bi s polno zavestjo izvajali dani izziv. Njihove odzive smo ob koncu tistega šolskega dne zbrali v pisni obliki na listu, kjer so imeli podano vprašanje o trenutnem počutju glede izziva. Učenci so se morali ob svojem zapisu podpisati z namenom, da bi vprašanje jemali z vso resnostjo. Med njihovimi odzivi je prevladovalo sproščeno vzdušje, izziv jih je pritegnil, jim ni bil enostaven, a so si ga želeli tudi v prihodnje. Učenci so imeli med izzivom nekakšen nesvoboden občutek, ko so želeli komunicirati, pa niso smeli. Nekateri so navajali, da jim je bil izziv všeč, a je bila vselej prisotna tišina zelo nenavadna, navajali so zadovoljstvo nad mirnim poukom, nekaterim je bil zato izziv smešen. Učenci z učnimi težavami in primanjkljaji pa so v odzivu na podani izziv navedli, da je bila taka oblika pouka mnogo težja, saj so težko sledili pouku in niso dobili odgovorov na vprašanja o snovi, ki so se jim med poukom porajala. Pri eni učenki smo z zapisanim odzivom ugotovili, da ji je med danim izzivom pozornost prevzel strah pred ocenjevanjem.

Te ugotovitve so nas pripeljale do pomembnega spoznanja: učenci za lastno dobro počutje, sproščenost, pojasnjevanje nejasnosti in trenutnih situacij vsakodnevno nujno potrebujejo klasično obliko komuniciranja (Priloga 2).

3.2 Drugi dan

Drugi dan so učenci v povezavi z dnevom brez govorjenja reševali spletno anketo (Priloga 3). Odgovorili so na vprašanja, ki so vključevala njihovo počutje, kaj jim je bilo všeč in kaj najbolj težko. Učenci so želeli na anketo odgovarjati ustno in ne v zaslonski obliki. Poleg tega jim je težavo povzročalo izražanje v knjižni slovenščini. V odgovorih na vprašanja so izrazili navdušenje nad dnevom brez govorjenja, pri čemer jim je bila najbolj všeč tišina v razredu, najbolj težko pa ohranjanje te tišine in prepoved komunikacije. S tem je bilo mišljeno, da niso mogli zastavljati vprašanj v povezavi s snovjo in trenutnimi situacijami. Iz njihovih ugotovitev lahko razberemo, da si želijo tihega in mirnega pouka, saj to bistveno vpliva na njihovo uspešnost dela, hkrati pa igra pomembno vlogo zmožnost komuniciranja z učiteljem v smislu zastavljanja konstruktivnih vprašanj.

3.3 Tretji dan

Tretji dan smo se pogovarjali o načinih komunikacije. Zaradi odgovorov v anketi, ki niso bili v knjižni slovenščini, smo se pogovarjali o sporazumevanju v slovenskem jeziku. Dopuščali smo možnost, da so učenci nevešči zapisovanja na računalnik, vendar nas je zanimalo, kako na zmožnost komunikacije v slovenskem jeziku vpliva domače okolje (pogovor in branje). Večina učencev našega razreda v domačem okolju uporablja narečja ali govorijo v svojem maternem jeziku, ki jim je bližje, zato smo se naloge lotili z igro vlog. Učenci so med seboj zaigrali situacijo pogovora na igrišču s prijatelji, v šoli med odmori, ob prihodu domov s starši in v pogovoru z učiteljem. Vse zaigrane prizore so primerjali med seboj s poudarkom na uporabi slovenščine.

Učenci so sami prišli do ugotovitev, da kjer doma ne berejo (veliko) knjig, ne namenjajo slovenščini posebne pozornosti. Navajajo, da je lažje komunicirati v narečjih in tujih jezikih, saj so tako tudi bolj sprejeti v družbi. Učenci, kjer doma veliko berejo in so tudi sami bralci knjig, navajajo, da slovenščina določa, kdo so, da so miselno bolj prožni, branje pa jih sprošča in navdaja s srečo. Vsi učenci so se strinjali, da je besedna komunikacija zelo pomembna. Niso se znali opredeliti, ali je za razvoj slovenskega jezika bolj pomembno branje ali pisanje. Vsi pa so menili, da je slovenščina lahko zabavna, saj so izhajali iz dneva brez govorjenja, pomembnosti sporazumevanja in komunikacije ter s tem izredno pomembnega razumevanja pri komunikaciji v slovenskem jeziku.

Sliki 1 in 2: Načini komunikacije v razredu med odmorom (foto: arhiv avtorice).

3.4 Četrti dan

V povezavi s tretjim dnem smo naslednji učni uri književnosti izvedli z namenom, da bi učenci spoznali pomen branja in krepitve slovenskega jezika. Odlomek besedila Aksinje Kermauner Usodna novoletna zabava iz knjige *Tema ni en črn plašč* so učenci prebirali na različne načine. Da bi bilo branje kar se da učinkovito, smo najprej določili namen branja (Pečjak in Gradišar, 2002: 11). Zanimalo nas je, kako različni načini branja vplivajo na naše bralne sposobnosti, razumevanje besedila in pomnjenje. Besedilo iz berila je bilo namenoma izbrano, saj se tema navezuje na izkušnje s slepoto deklice v našem razredu. S tem, ko smo ji približali temo besedila, smo deklici pri obravnavi besedila omogočili enega izmed številnih faktorjev, ki so potrebni, da učenka lažje sledi pouku in z nami komunicira. Deklica s slepoto je brala besedilo s pomočjo svoje

povečevalne lupe, pod katero je postavila berilo in del besedila močno povečala. Drugi učenci v razredu so besedilo brali samostojno iz berila, v parih oziroma manjših skupinah iz berila ali v obliki e-berila na interaktivni tabli. Pri obravnavi razumevanja besedila so učenci opazili, da so si besedilo različno zapomnili in ga različno razumeli. Zagotovo je na to vplivala tudi njihova sposobnost branja, toda največ so si zapomnili in besedilo najbolje razumeli učenci, ki so samostojno brali iz berila. Sledili so učenci, ki so brali v parih iz berila in učenci, ki so besedilo brali v e-obliki. Najmanj so si zapomnili učenci, ki so brali v manjši skupini, saj jim je taka oblika branja vzela veliko časa. Učenci so prišli do sklepa, da z branjem svojega besedila najlažje razumejo prebrano vsebino, se poljubno vračajo na dele, ki jih niso dobro razumeli, si zgodbo vizualizirajo in hkrati razvijajo avtomatizacijo branja. Deklica s slepoto je besedilo težje razumela zaradi orientacije v besedilu, saj si le določen del besedila lahko poveča pod lupo. Pri tem je morala besedilo prestavljati in se je s tem izgubila v pomenu prebranega odlomka. Zaradi orientacije v besedilu deklica s slepoto lažje bere e-knjige ali posluša zvočne knjige, saj ima za vizualiziranje besedila razvita druga čutila kot učenci, ki nimajo primanjkljajev. Z določenimi prilagoditvami prav tako na drugačen način razvija besedišče, miselne povezave in ustvarjalno mišljenje ter krepi pomen slovenskega jezika kot narodne identitete.

Slika 3: Branje berila v manjših skupinah (foto: arhiv avtorice).

Slika 4 (levo): Branje berila v parih; slika 5 (desno): Branje e-berila (foto: arhiv avtorice).

Slika 6 (levo): Individualno branje berila; slika 7: Branje s pomočjo povečevalne lupe (foto: arhiv avtorice).

3.5 Peti dan

V zaključnem, petem dnevu dejavnosti, ki smo jih izvajali z namenom lažjega razumevanja pomena sporazumevanja, predvsem branja tiskanih knjig in prepoznavanja pozitivnih učinkov branja, so učenci izpolnili anketo v e-obliki (Priloga 4). Učenci so se opredelili, da sporazumevanje v slovenščini bolj razvijajo z branjem, saj si pri branju širijo in poglabljajo besedišče, razvijajo nove miselne povezave ter razvijajo ustvarjalno mišljenje. Z razvitim bogatim besediščem pa lahko razberejo, katere informacije so za njih pomembne in katere manj. Tako znanje pa lahko širijo tudi navzven, ko se učijo novih jezikov. Učenci so prav tako navedli, da radi berejo knjige, saj se tako vživijo v zgodbe na drugačen način, kot to naredijo pri ogledu filma ali z igranjem računalniških iger. Nadarjena učenka v razredu pa je celo izpostavila, da z branjem bolj razvija slovenski jezik kot s pisanjem, ker s tem spoznava novo, bolj zapleteno besedišče, ki ga v pisni obliki še ne zna ustrezno izraziti – torej z branjem knjig pridobiva ustrezno znanje, ki ga lahko uporablja tudi za sporazumevanje v pisni obliki.

4 Zaključek

Učenci so prišli do sklepa, da z branjem svojega tiskanega besedila najlažje razumejo prebrano vsebino, se poljubno vračajo na dele, ki jih niso dobro razumeli, si zgodbo vizualizirajo in hkrati razvijajo avtomatizacijo branja. Pri branju učbenikov in zahtevnejših besedil si snov lažje zapomnijo, če jo imajo natisnjeno pred seboj. Običajno so se do sedaj odločali in zavzemali svoje stališče do branja knjig različnih vrst na podlagi številnih prednosti in slabosti, s katerimi so se srečali ali o njih slišali. V sodobnem času, ko v ospredje prihajajo digitalne oblike zapisov, učenci zaradi različnih razlogov ne posegajo po tiskanih knjigah. Poleg ugotovitev učencev o prednostih branja tiskanih gradiv ostaja vprašanje, kako jih motivirati, kadar ne vidijo prihodnosti v klasičnem sporazumevanju in z branjem tiskanih knjig. V petem razredu smo odgovorili na to vprašanje tako, da sem učencem prepustila, da so sami izkusili na svoji koži in spoznali vse pozitivne učinke branja tiskanega gradiva. S tem jih nisem odvrnila od zaslonskih medijev, temveč jim le prikazala, kako pomembno je uravnavati eno z drugim, saj tako razvijajo slovenski knjižni jezik, razvijajo vzdrževanje pozornosti, krepijo zmožnost dolgotrajnega osredotočanja in se naučijo ustrezne selekcije pomembnih podatkov, s čimer najlažje uspemo v sodobnem času in nenazadnje razvijamo narodno identiteto.

5 Viri in literatura

Bralno društvo Slovenije (1997): *Pouk branja z vidika prenove: Strokovno posvetovanje Bralnega društva Slovenije*, 12. in 13. septembra 1996. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Grof, Maja (2016): *Pred ekranom: vzpon ali padec bralske kulture?* Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede. Pridobljeno 18. 10. 2023 s spletne strani: http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska_dela_2/pdfs/mb22_grof-maja.pdf.

Grosman, Meta (2006): *Razsežnosti branja: za boljšo bralno pismenost*. Ljubljana: Karantanija.

Koščak Tivadar, Sonja (2015): Sedenje na stolu in bolečina v križu. *ResearchGate*, februar 2015. Pridobljeno 18. 10. 2023 s spletne strani: https://www.researchgate.net/publication/279852175_Sedenje_na_stolu_in_bolecina_v_krizu.

Kovač, Miha (2021): *Berem, da se poberem*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Olson, Samantha (2014): Old-Fashioned Books Better Before Bedtime Than E-Books That Damage Sleep And Health. *Medical Daily*. Pridobljeno 16. 10. 2023 s spletne strani: http://www.medicaldaily.com/old-fashioned-books-better-bedtime-e-books-damage-sleep-and-health-315464.

Pečjak, Sonja (2010): *Psihološki vidiki bralne pismenosti: od teorije k praksi*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Pečjak, Sonja; Gradišar, Ana (2002): *Bralne učne strategije*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (2014): Elektronska knjiga. Ljubljana: Založba ZRC, Znanstvenoraziskovalni center SAZU.

Tanner, Julee M. (2014): Digital vs. Print: Reading Comprehension and the Future of the Book. *iSchoolF Student Research Journal* 4(2). San Jose: San Jose State University. Pridobljeno 16. 10. 2023 s spletne strani: http://scholarworks.sjsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1186&context=slissrj.

6 Priloge

- **Priloga 1: Vprašalnik o trenutnem počutju v razredu**

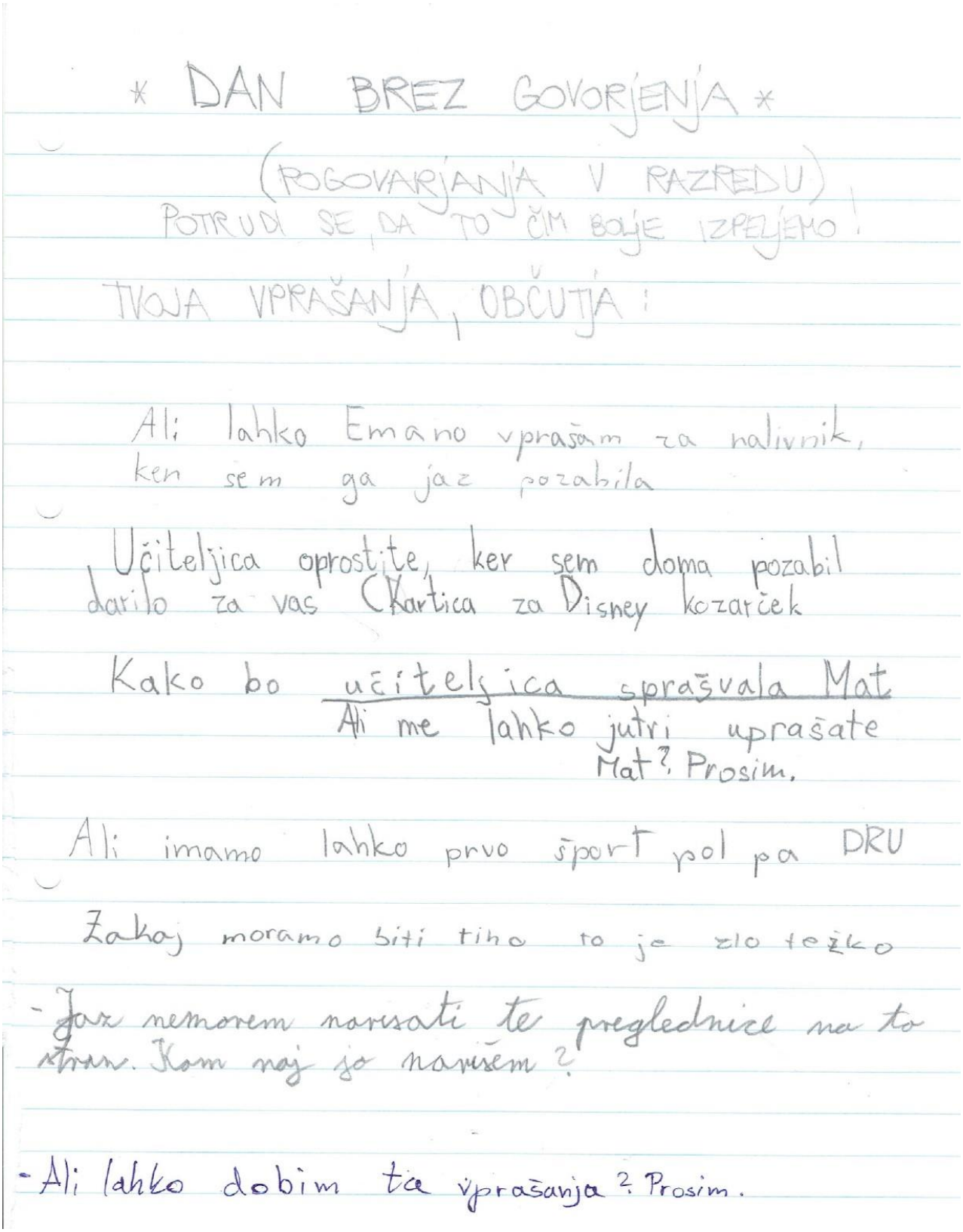

* DAN BREZ GOVORJENJA *

(POGOVARJANJA V RAZREDU)
POTRUDI SE, DA TO ČIM BOLJE IZPELJEMO!

TVOJA VPRAŠANJA, OBČUTJA:

Ali lahko Emano vprašam za nalivnik, ker sem ga jaz pozabila

Učiteljica oprostite, ker sem doma pozabil darilo za vas (Kartica za Disney kozarček

Kako bo učiteljica spraševala Mat
Ali me lahko jutri uprašate Mat? Prosim.

Ali imamo lahko prvo šport pol pa DRU

Zakaj moramo biti tiho to je zlo težko

- Jaz nemorem narisati te preglednice na to stran. Kam naj jo narišem?

- Ali lahko dobim ta vprašanja? Prosim.

- **Priloga 2: Vprašalnik o počutju po izvedenem dnevu brez govorjenja**

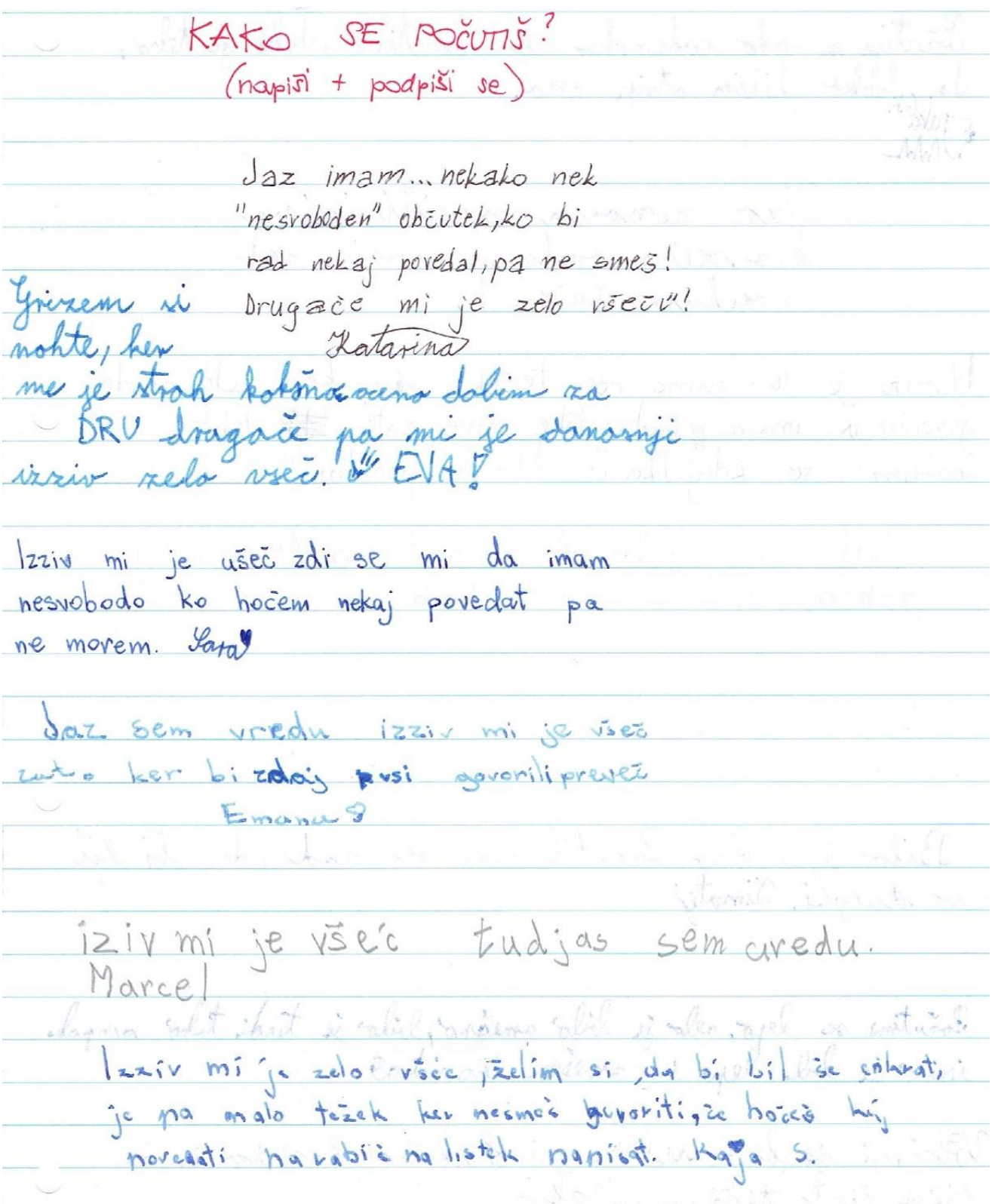

KAKO SE POČUTIŠ?
(napiši + podpiši se)

Jaz imam... nekako nek
"nesvoboden" občutek, ko bi
rad nekaj povedal, pa ne smeš!
Drugače mi je zelo všeč"!
Katarina

Grizem si nohte, ker me je strah kakšno oceno dobim za DRV drugače pa mi je današnji izziv zelo všeč. EVA!

Izziv mi je ušeč zdi se mi da imam nesvobodo ko hočem nekaj povedat pa ne morem. Sara

Jaz sem vredu izziv mi je všeč zato ker bi zdaj vsi govorili preveč
Emma

iziv mi je všeč tudjas sem uredu.
Marcel

Izziv mi je zelo všeč, želim si, da bi bil še enkrat, je pa malo težek ker nesmeš govoriti, če hočeš kaj povedati napišeš na listek napisati. Kaja S.

Počutim se zelo čudno, ker je vse tiho. Tako je tiho, da lahko slišim vtrip srca.
Jaka G.F.

Jas nemorem sprejeti iziva, ker zelo rada govorim ned poukam Lučka!.

Iskreno je to zame res težek iziv, ker zelo rada govorim a imam rada take izive, zato lahko probamo se kdaj. Pika. Pa dobr se počitim.

Počutim se čudno, ker je tiho. Ampak je dobro, ker je tiho. Naja

Bilo je smešno. Počutil sem se kod, da bi bil v dungli. Timotej

Počutim se lepo, zelo je bilo smešno, bilo je tudi tiho ampak iziv je bil lep in smešen. Kanita

Všečmi je, ker nuben ni skakal v beseda in je bila čista tišina. Maks

- **Priloga 3: Anketa o pomenu sporazumevanja: Jezik sporazumevanja**

jezik sporazumevanja

1KA ENKLIK ANKETA

Q1 - Si sodeloval v včerajšnjem izzivu "DAN BREZ GOVORJENJA"?

Q2 - Kako si se počutil/-a med izvajanjem včerajšnjega izziva?

Q3 - Kaj ti je bilo pri včerajšnjem izzivu najbolj všeč?

Q11\{} _ 2 - Kaj ti je bilo pri včerajšnjem izzivu najbolj težko?

Q4 - Se doma pogovarjaš v slovenskem jeziku? Zakaj DA/NE?

Q5 - Je slovenščina zate pomembna? Zakaj DA/NE?

Q6 - Kaj ti pomeni, da se lahko sporazumevaš v posebnem jeziku, kot je slovenščina?

Q7 - Bi se trudil ohranjati in razvijati slovenski jezik? (Bi se trudil govoriti slovensko z namenom ohranjanja tega jezika?) Zakaj DA/NE?

Q8 - Misliš, da je slovenščina lahko zabavna?

Q9 - Kako je slovenščina lahko zabavna? Zakaj slovenščina ne more biti zabavna?

- **Priloga 4: Anketa o pomenu branja: Branje in jezik**

Branje in jezik

1KA ENKLIK ANKETA

Q1 - S čim razvijamo komunikacijo/sporazumevanje?

Q2 - Kako po tvojem mnenju bolj razvijamo sporazumevanje v slovenščini?

- ◯ z govorom
- ◯ z branjem

Q3 - Zakaj tako misliš?

Q4 - Zakaj je dobro brati?

Q5 - Ali rad bereš? Zakaj bereš?

BRALNI DOGODEK V 6. RAZREDU – KOMUNIKACIJSKI IZZIV MLADEMU BRALCU

READING EVENT IN THE 6TH GRADE - A COMMUNICATION CHALLENGE FOR YOUNG READERS

✍ **Leonida Zalar** (*leonida.zalar@oshjh-staritrg.si*), *univ. dipl. bibliotekarka, je knjižničarka v šolski knjižnici OŠ heroja Janeza Hribarja Stari trg pri Ložu. Ima 33 let delovnih izkušenj.*

Slovenija

Povzetek

V prispevku predstavljam namen, izvedbo in ugotovitve projekta Bralni dogodek učencev 6. razreda. Na OŠ heroja Janeza Hribarja Stari trg pri Ložu je to že nekaj let stalni projekt, vsakič o drugačni temi, povezani s knjigo. Šestošolcem omogoča ustvarjalno inkluzijo, v kateri lahko sodelujejo vsi in se izrazijo na področjih, ki so jim blizu; pišejo scenarij, berejo besedilo, nastopajo v dramskem prizoru v narečju, pripravijo vprašanja za goste, vodijo okroglo mizo, igrajo na inštrumente, ustvarjajo zvočne efekte, izdelajo in postavijo sceno. Predstavljeni dogodek je potekal na prvi pomladni dan in dan poezije kot primer razrednega projekta in medpredmetnega povezovanja knjižnično informacijskih znanj, slovenščine, likovne in glasbene umetnosti. Šestošolci so se predstavili z dramskim prizorom, radijskima igrama ter se preizkusili v vodenju okrogle mize. Srečanje so popestrili s svojimi pesmimi o pomladi.

Abstract

In this paper, I present the purpose, implementation and findings of the project Reading event of the sixth-grade pupils. At Hero Janez Hribar Primary School in Stari trg pri Ložu, it has been a school's regular event for several years. Each year it focuses on a different topic related to books. It provides a creative inclusion for sixth-grade pupils, in which they can all participate and express themselves in areas close to their hearts. They can write a script, read the text, perform in dramatic scenes in dialect, prepare questions for guests, moderate roundtable discussions, play instruments, create sound effects or design or set up the stage. This year's event took place on the first day of spring and the World Poetry Day. It was a class project of cross-curricular integration of library information literacy, Slovene language and art. The pupils performed a dramatic scene, which included elements from the areas of interest and radio plays. They also had the opportunity to be the moderators for the round table discussions with guests. They enriched the event with their spring-themed poems.

Ključne besede: bralni dogodek, branje, inkluzija, medpredmetno sodelovanje, radijska igra, ustvarjanje.

Keywords: reading event, reading, inclusion, cross-curricular integration, radio play, creation.

1 Uvod

Razvijanje bralne pismenosti in bralne kulture v vzgojno-izobraževalnem sistemu ima ključno vlogo pri razvoju mladih bralcev, njihovih bralnih zmožnosti ali bralnih kompetenc. Zajema vse jezikovne dejavnosti: zmožnost izražanja, poslušanja, razumevanja govornih in pisnih besedil, s tem pa vključuje tudi spoznavanje in dojemanje literature. Bralna zmožnost se razvija vse življenje, še posebej intenzivno in sistematično pa poteka v obdobju formalnega izobraževanja, osnovnošolskega in srednješolskega. Bralno pismenost in bralno kulturo razvijamo z branjem umetnostnih in neumetnostnih besedil, pri tem je zelo pomembno poznavanje in uporaba bralnih strategij, branje različnih žanrov umetnostnih besedil, medpredmetna povezovanja (slovenščina, knjižnično-informacijska znanja, likovna in glasbena umetnost, različne izbirne vsebine …), povezovanje s kulturnimi ustanovami, sodelovanje v razrednih in nacionalnih projektih. (Pečjak idr., 2011: 23–33)

Odgovorna naloga strokovnih delavcev šole je prepoznavanje najstniških interesov in problemskih področij, kar lahko pripomore k iskanju različnih aktivnosti in poti, ki z vzpostavitvijo inovativnih učnih okolij prispevajo k spodbujanju kreativnosti, raziskovanju, problemskemu pristopu, socialni interakciji, odgovornosti in timskemu delu. Pri tem pa nikakor ne smejo prezreti

priložnosti, ki jih morajo dati otrokom, da bodo začutili, da so cenjeni in pomembni in bodo tudi sebe zaznavali kot bolj uspešne, pozitivne in ustvarjalne. (Trančar in Širec, 2017) V vzgojno-izobraževalnem procesu ustvarjalnost učencev razumemo kot vpogled na novem področju. Svetovalna delavka Lina Faletić (2023: 58) meni, da bodo učenci bolj ustvarjalni, če bodo imeli možnost sodelovati v različnih diskusijah, samoevalvacijah in se učili tudi tiste stvari, ki jih zanimajo, saj bodo tako krepili občutek avtonomije in kompetentnosti. V nadaljevanju navaja tehnike, ki so se izkazale kot spodbujajoče in vključujejo eksplicitno učenje ustvarjalnega mišljenja, ki nudijo učencem priložnost, da sami izbirajo in raziskujejo; spodbujanje notranje motivacije; oblikovanje učnega okolja, ki spodbuja ustvarjalnost in nudenje priložnosti za učence, da uporabljajo domišljijo pri učenju (Faletić, 2023: 59).

Pri oblikovanju spodbudnega učnega okolja imajo zelo pomembno vlogo medpredmetno povezovanje in timsko poučevanje ter diferenciacija pouka, ki omogoča učencem, da so poudarjena njihova močna področja in interesi.

Medpredmetno povezovanje je didaktični pristop, pri katerem učitelji povezujejo različne vsebine in nakažejo uporabnost v različnih okoliščinah. Prispeva k boljšemu, trajnejšemu in bolj uporabnemu znanju. S pomočjo medpredmetnih povezovanj naj bi učenec spoznal povezave med različnimi predmeti s podobnimi, sorodnimi vsebinami. Medpredmetno sodelovanje je ključno za celostno razumevanje vsebin, procesov in dogodkov. Pomembno je zaradi procesa povezovanja področij, saj se učenec s tem nauči povezovati vsebine, iskati povezave med predmeti in ustvarja trdnejše povezave med že znanimi vsebinami in novimi pojmi. (Zabukovec, 2014: 152)

Ena izmed možnosti medpredmetnega povezovanja je sodelovanje knjižničarja s knjižnično informacijskimi znanji in učiteljev različnih predmetnih področij. Knjižničar sodeluje v timu z enim ali več učitelji; oblikovanje tima je odvisno od zastavljenih ciljev. Cilji kurikularne posodobitve prinašajo povezovalno in usmerjevalno vlogo v izobraževalnem procesu.

Avtorica knjige Diferenciacija za uspeh vseh Diane Heacox (2009) nas v svojem delu opozori na pomembnost diferenciacije pouka v današnjem času in izpostavi cilje, s katerimi učenje približamo vsem učencem, tako da jih vključimo v dejavnosti, pri katerih se lahko oprejo na svoja močna področja in nagnjenja. Učitelj, ki pouk diferencira, prevzame dvojno vlogo, postane usmerjevalec in sodelavec.

»Cilji diferenciranega pouka:

- priprava smiselnih in privlačnih nalog, ki bodo posameznemu učencu pomenile izziv;
- načrtovanje učnih dejavnosti na osnovi bistvenih vsebin in konceptov, pomembnih postopkov in veščin ter različnih načinov učenja;
- prilagajanje obsega vsebin, vrst izdelkov ter uveljavljanje raznovrstnih oblik in metod dela;
- odzivanje na pripravljenost učencev na šolsko delo, njihove učne potrebe, interese in nagnjenja;
- priprava učnega okolja, ki bo učencem omogočilo delo v različnih učnih oblikah;
- uskladitev standardov znanja in zahtev učnega načrta s cilji in zmožnostmi posameznega učenca;
- uveljavitev spodbudnega inovativnega učnega okolja, ki bo upoštevalo posameznega učenca in v katerem bo strokovni delavec podpiral in pomagal«. (Heacox, 2009: 3)

2 Bralni dogodek

Bralni dogodek je kot primer inovativnega učnega okolja zelo dober motivator za branje ter most med vseživljenjskim učenjem in izzivi. Od učiteljev zahteva znanje, prizadevanje in veliko mero osebne angažiranosti, še zlasti, ker vemo, da so v heterogenih oddelčnih skupnostih učenci, ki prihajajo iz različnih okolij, kultur, z različnimi specifičnimi učnimi ali vedenjskimi težavami, različnimi kognitivnimi in drugimi sposobnostmi. Z možnostjo vključevanja igre vlog, predelave literarnega besedila v predlogo za radijsko igro, glasbenega in likovnega izražanja in interakcije v različne življenjske situacije učence zavestno in notranje motivira.

Avtorica Tanja Brčić Petek (2018: 44) v svoji raziskavi ugotavlja pomen igre vlog. Pravi, da: »… ne gre samo za posredovanje in razumevanje znanja, temveč za višje metode izobraževanja in kvalitetnejše možnosti razvijanja sposobnosti, ki omogočajo učencem, da že znane informacije in izkušnje uporabijo v novih, spremenjenih okoliščinah.«

2.1 Načrtovanje

Delo je bilo zasnovano kot medpredmetno sodelovanje šolske knjižničarke (vodja dejavnosti) z učiteljicama slovenščine, učiteljico likovne in glasbene umetnosti. Pri načrtovanju bralnega dogodka smo se osredotočile na več raznovrstnih dejavnosti v sklopu posameznih predmetnih področij, ki so za učence pomenile izziv in jim omogočile, da so glede na svoje zmožnosti in interese samostojno izbirali, kaj bodo delali, kako bodo delali, s kom bodo delali in kakšen bo njihov končni izdelek. Oblikovale smo šest skupin:

- *ustvarjanje radijske igre* (posamezniki ali skupina učencev iz posameznega razreda ustvarijo svoj scenarij po branju knjige Butalci, učenci bralci si izberejo vloge in vadijo branje ter predvidijo, kje bodo umestili ustrezno zvočno podlago),

- *zvočna ekipa* (poskrbi za ustrezno zvočno opremo (poiščejo predmete, s katerimi v živo med potekom radijske igre ustvarjajo zvoke, lahko pa jih tudi vnaprej posnamejo in jih ob ustreznem času reproducirajo)),
- *glasbena ekipa* (učenci ob pomoči učiteljice izberejo ustrezno glasbo, z igranjem na inštrumente skrbijo za glasbene vložke v radijski igri in dramskem prizoru),
- *odrski prizor* (učenci iz obeh razredov soustvarjajo scenarij, ki je vezan na njihova interesna področja, lokalne posebnosti, napišejo ga v narečju, razdelijo si vloge in vadijo igro vlog, poskrbijo za ustrezne kostume in rekvizite),
- *likovna skupina (*prebere scenarij radijskih iger in odrskega prizora ter ustvari ustrezno sceno, izdela potrebne rekvizite),
- *novinarska ekipa* (oblikuje vabila za goste, pripravi pozdravni nagovor na bralnem dogodku, oblikuje vprašanja, ki se navezujejo na delo ustvarjalcev Uredništva igranega programa Radia Slovenija (režiserka, tonski mojster, glasbena oblikovalka, dramaturginja), vodi pogovor z gosti, napiše kratek prispevek o dogodku za na splet),
- *ustvarjalci poezije* (napišejo pesmi o pomladi, preberejo jih po končani prireditvi).

Določile smo časovni okvir, do kdaj mora biti delo zaključeno in izbrale datum predstavitve (prvi pomladni dan in dan poezije), ki je vključeval predstavitev odrskega prizora, radijskih iger, okrogle mize z gosti in interpretacijo pesmi. Poimenovale smo ga Pomladna radijska igra.

2.1.1 Komunikacijski izziv

Načrtovanje in izvedba bralnega dogodka je bil velik komunikacijski izziv za mentorice in učence, še zlasti, ker je vključeval učence z različnimi zmožnostmi. Učenci, ki so močnejši na besednem, jezikovnem izražanju, imajo vedno prednost pred učenci s šibkejšo sposobnostjo na besednem področju. Učenci s kinestetičnim učnim stilom imajo prednost pri obvladovanju telesnih in gibalnih veščin, vizualni pa pri likovnem izražanju. Ne glede na svoja močna področja, so se učenci zelo različno opredeljevali. Tudi tisti, ki so imeli slabo avtomatizirano tehniko branja, so želeli vlogo v radijski igri. Učenci s kinestetičnim učnim stilom so raje izbrali odrski prizor. Ekipo novinarjev so zastopali učenci, ki so uspešni na jezikovnem področju, saj so jim njihove zmožnosti omogočale veliko ustvarjalnosti pri oblikovanju vabil, pri tvorjenju vprašanj za goste in pri vodenju bralnega dogodka.

Bralni dogodek je bil vizualno podprt s sceno in rekviziti, ki so popestrili dogajalni prostor in poskrbeli za vizualno komunikacijo z gledalci. Za likovno izražanje so poskrbeli učenci, ki imajo dobro razvite ročne spretnosti, dobro sposobnost predstavljanja, dober likovni spomin in domišljijo.

Izvajalci zvočnih efektov so bili učenci, ki so dobri interpretatorji in imajo dobro razvit čut za posnemanje zvokov. Glasbeno podlago so ustvarjali učenci, ki obiskujejo glasbeno šolo in igrajo na instrumente.

Vse želje učencev smo upoštevali. Naš cilj pa je bil, da bodo vsi učenci uspešni in zadovoljni s svojim končnim izdelkom. Tako je bil poudarek na komunikaciji ključen dejavnik za doseganje zastavljenih ciljev.

V SSKJ (2002: 420) je komunikacija opredeljena kot »komunikacijsko sredstvo, ki omogoča posredovanje in izmenjavo informacij«, ta pa omogoča sporazumevanje.

Komunikacija je vedno sestavljena iz verbalnih in neverbalnih sporočil, saj se oboje dopolnjuje in sestavlja sporočilo. Neverbalni znaki, ki spremljajo vsako verbalno komunikacijo, dajejo sporočilu smisel, obenem pa tudi moč, s katero vplivamo na poslušalca. V šoli komunikacija med učencem in učiteljem nakazuje tudi na medsebojni odnos med njima, ki pa se največkrat pokaže ravno preko neverbalnih znakov, ki spremljajo verbalno komunikacijo. (Brajša, 1993: 27)

Preplet ustrezne verbalne in neverbalne komunikacije je zelo pomemben v odrskem prizoru, v katerem že mimika obraza, položaj telesa, gibanje, očesni stik, položaj rok, hitrost govora, oblačenje, frizura vplivajo na pozornost poslušalca. Pri tem ne smemo zanemariti izgovorjave, ki mora biti tako pri rabi zbornega jezika kot narečja ustrezna.

Poslušanje in govorjenje sta pomembni prvini komunikacijskega procesa, v katerem je jezik temeljni nosilec komunikacije. Vendar pa poslušanje ne zajema samo poslušanja jezika, temveč tudi obsežnejši svet zvoka, ki je okoli nas. Človek zaznava zvok okoli sebe, vendar ne vsega. (Plut Pregelj, 2012: 11)

Tudi glasba je zelo pomembno sredstvo komunikacije. Že pračlovek je poskušal z glasbo vzpostaviti stik z duhovnim svetom in priklicati naravne pojave; dež, sonce ali veter, izprositi zdravje za člane svoje skupnosti. Glasbilo je odličen »prevajalec« lastnih čustev ali sporočilo oz. komunikacijsko sredstvo. Z glasbilom glasbeniki nenehno komunicirajo, ko igrajo in s tem posredujejo svojo umetnost javnosti. (Mihelač, 2009)

»Radijska igra je v svojem temelju zvočno besedna umetnina, književna zvrst, ki se oblikuje z govorjeno oz. izgovorjeno besedo, ki ni podprta z optičnimi elementi in tako za razliko od odrske vizualne uprizoritve v poslušalcu izzove, da si sam ustvari svoje lastno domišljijsko prizorišče. Doživljanje radijske igre je v veliki meri odvisno od zvočnosti predstave, zato moramo pri načrtovanju poskrbeti za usklajen potek govora in zvoka« (Blazinšek, 2020).

2.2 Potek dela

Pri poteku dela smo sledili ciljem, ki so definirani v učnem načrtu slovenščine in v učnem načrtu izbirnih predmetov gledališki klub, literarni klub in šolsko novinarstvo (Mohor, 2011).

Cilji:

- Učenci doživljajo in sooblikujejo prvine gledališke in radijske umetnosti.
- Označujejo dogajalne enote, zavedajo se povezanosti dramskih dogodkov.
- Razčlenjujejo podobo dramskih oseb, predvsem glede na njihov govor in dejanja (karakterizacija).
- Ločujejo glavne in stranske osebe.
- Ločijo dialog in monolog.
- Spoznavajo značilni dramski perspektivi (tragično in komično).
- Pretvarjajo literarno besedilo v predlogo za predstavo.
- Učenci sproščeno improvizirajo in se udeležujejo skupinskih ter posamičnih vaj.
- Besedilo doživeto interpretirajo, tako da pokažejo lastno inovativno razumevanje besedila.
- Razvijajo zmožnosti izražanja z mimiko, kretnjami, gibanjem in govorom v odrskem prostoru.
- Vadijo tehniko igranja, sproščenost, vaje za ravnotežje, gibčnost, hitrost, ritem, dihalne, govorne vaje.
- Na bralnih vajah vadijo pravilen in izrazen odrski govor ter se zavedajo razločevalnih in izraznih možnosti fonetike besedila, členitev s premori, poudarjanje, intonacija.
- Odrsko osebo postavljajo v gledališki prostor, si zamislijo kostume in sceno.
- Pripravljajo razredno oz. šolsko gledališko uprizoritev, tako da si razdelijo delo. Postopoma razvijajo zmožnosti gledališkega izražanja, spoznavajo izrazna sredstva gledališča (govor, mimika, kretnje, gibanje, frizura, kostum, rekviziti, scenografija, glasba in šumi).
- Pri recitaciji in deklamaciji se izogibajo šablonam in posnemanju interpretacij sošolcev in igralcev.
- Vadijo sproščeno govorno nastopanje, razvijajo domišljijo in iznajdljivost.

Učencem smo predstavile načrtovano delo kot razredni projekt, v katerega so bili vključeni vsi. Pri urah knjižnično informacijskih znanj so se seznanili z vlogo radijskega sprejemnika skozi čas, spoznavali ustvarjalce radijske igre nekoč in danes, po skupinah glasno brali besedilo radijske igre *Lov na rep Frana Puntarja*, poslušali odlomek tega besedila in ugotavljali, kako uspešni so bili pri branju vlog, spoznavali razlike med radijsko igro in odrsko uprizoritvijo, prisluhnili intervjuju z učenci naše šole v oddaji Hudo, v kateri so podali svoje vtise in izkušnje ob nastajanju radijske igre v razredu.

Ugotavljali so specifiko poklicev ustvarjalcev Uredništva igranega programa Radia Slovenija: režiser, dramaturg, tonski mojster, glasbeni oblikovalec. Razdelili so se v skupine, v katerih so videli izziv za svoje delo.

Pri urah slovenščine so glasno brali zgodbe o Butalcih, izbrali zgodbe za predelavo in se dogovorili, kateri učenci bodo napisali scenarij za radijsko igro.

Prispele scenarije so prebrali in v vsakem razredu izbrali najboljšega. Učiteljici slovenščine sta avtorjem predlagali izboljšave. Zlasti sta bili pozorni na ustrezen zapis besedila v knjižnem jeziku, zadostno število vlog, ustrezne didaskalije, vključevanje zvočnih efektov in glasbenih vložkov. Ko je bilo dramsko besedilo ustrezno, so razdelili vloge in razporedili izvajalce zvočnih efektov. Sledilo je branje besedila (najprej individualno, nato skupinsko), pri katerem je zelo pomembna koncentracija in osredotočenost bralcev na besedilo, skrb za natančno in ustrezno glasno izgovorjavo, doživeto vživljanje v vloge, ustrezna raba ločil, upoštevanje sočasnih zvočnih efektov in glasbenih vložkov. Pri spremljanju besedila imajo pomembno vlogo izvajalci glasbene podlage in zvočnih efektov, saj je radijska igra dramatizirana zvočna predstava. Vse, česar se ne vidi, je treba ustvariti z zvokom. Tako z ustreznim sočasnim zvočnim dograjevanjem poskrbijo, da predstava oživi.

Odrski prizor je nastajal v šolski knjižnici. Tematsko se je navezoval na radijski igri. Učenci so predlagali prizore, ki so vključevali lokalne posebnosti in interesna področja učencev (glasba, biatlon, tek, ljubezen do živali …), nato pa jih spletli v dramsko dogajanje in jih z mentoričino pomočjo zapisali v narečju. Z različnimi improvizacijami so raziskovali besedilo, gibanje, govor in postopoma pripeljali predstavo do uprizoritve.

Slika 1: Odrski prizor (foto: arhiv avtorice).

Ekipa mladih novinarjev je iskala informacije o ustvarjalcih Uredništva igranega programa Radia Slovenija ter oblikovala vprašanja. Po pregledu so vprašanja nadgradili in izboljšali. Pripravili so pozdravni govor in vezni tekst za prireditev, na kateri so bili omenjeni gosti in prav tako za prireditev, namenjeno staršem in sorodnikom.

Slika 2: Ustvarjalci radijske igre med pogovorom (foto: arhiv avtorice).

Slika 3: Ekipa mladih novinarjev med pogovorom z gosti (foto: arhiv avtorice).

Likovna ekipa je oblikovala odrsko sceno in posamezne rekvizite, med katerimi je izstopalo vozilo 'pomladna šajtrga'.

Za glasbeno podlago so poskrbeli učenci, ki obiskujejo glasbeno šolo. Skupaj z učiteljico glasbene umetnosti so izbrali primerne skladbe.

Vsi učenci so imeli izziv, da napišejo pomladne pesmi. Izbrali smo najboljše. Učenci so jih prebrali na sklepnem dogodku.

2.3 Ugotovitve

Učenci so z velikim navdušenjem sprejeli izziv, a so kmalu ugotovili, da je pot do končnega izdelka zelo zahtevna. Že pri predelavi besedila so nekateri obupali. Na začetku je bilo več skupin, ki so poskušale napisati scenarij, a so do konca vztrajali zgolj tisti, ki so močnejši na besednem in jezikovnem izražanju in imajo dobro razvito literarno domišljijo.

Branje vlog v radijski igri zahteva doživeto interpretacijo. Nekateri so to delo že na začetnih bralnih vajah opravili zelo dobro. Učenci, ki nimajo ustrezno usvojene tehnike branja, pa so potrebovali veliko individualnih vaj. Še zlasti so bile potrebne pri artikulaciji glasov, saj učenci pogosto premalo odpirajo usta in je njihov govor nerazločen.

Odrski nastop je bil zasnovan v narečju. Učenci priseljenci narečja ne poznajo. Zaradi neustrezne izgovorjave so bile narečne besede popačene. V tem primeru smo se odločili, da govorijo v pogovornem jeziku. Za avtohtone prebivalce Loške doline pa je bil nastop v narečju velik užitek.

Skupina zvočnih efektov je na začetnih vajah zamujala, ker niso bili dovolj osredotočeni na besedilo. To so bili v večini učenci, ki nimajo dobro razvitih bralnih zmožnosti. Potrebne so bile dodatne vaje, da je bila sočasnost izpiljena.

Novinarska ekipa je bila pri svojem delu zelo uspešna. Vloga jim je bila všeč in bi z veseljem v pogovor z gosti vključili še več vprašanj, samo, da bi bil njihov nastop daljši.

Člani likovne skupine so bili sočasno vključeni tudi v ostale ekipe. Ob pomoči mentorice so ustvarili prikupno sceno in poskrbeli za inovativne rekvizite.

Glasbena ekipa je vedno pred vajami poskrbela za zabavno vzdušje in jih je bilo žal potrebno velikokrat utišati, ker so bile skupne vaje omejene na 45 min. Njihova spontanost na sklepnem delu nas je pozitivno presenetila, saj so zelo samozavestno stopili na oder in pritegnili sošolce, da so z njimi zapeli.

Šestošolci, ki so pesnili pesmi o pomladi, so pripravili čudovit nastop in so ga ponovili na krajevni prireditvi *Pozdrav pomladi*.

Slika 4: Recital pesmi o pomladi (foto: arhiv avtorice).

Naš cilj, da bodo vsi učenci uspešni in zadovoljni s končnim izdelkom, je bil dosežen. Pot do cilja pa je od mentoric zahtevala veliko mero potrpežljivosti, odgovornosti, motiviranosti, usklajenosti in ustrezne komunikacije.

Učenci so spoznali, da se trud obrestuje. Ob pohvalah ustvarjalcev in kasneje tudi staršev so doživljali veselje, kar je v njih spodbudilo, da so po končani prireditvi spontano stopili na oder in ob spremljavi inštrumentov odpeli nekaj narodno zabavnih pesmi, značilnih za slovenski glasbeni prostor.

3 Zaključek

Primer nakazuje možnost aktivnega vključevanja učencev šestega razreda v ustvarjalni proces v sklopu medpredmetnega povezovanja, v katerem imajo vsi možnost ustvarjalnega izražanja, razvijanja retoričnih sposobnosti, razvijanja estetske občutljivosti, kritičnega mišljenja, timskega dela, senzibilne občutljivosti, ozaveščanja pomena slovenskega knjižnega jezika in ohranjanja narečja, ki pomeni neprecenljivo jezikovno bogastvo in kulturno dediščino.

Predstavljeni primer kaže, kako je mogoče razvijati bralne zmožnosti osnovnošolcev, saj so bili vsi učenci vpeti v branje in so ob bralni predlogi razvijali govor, osredotočenost na besedilo, bralne strategije, sposobnost miselnega in čustvenega sodelovanja v literarnem svetu.

Primer srečanja s profesionalnimi ustvarjalci omogoča učencem pridobivanje velike širine na kulturnem področju, še zlasti, ker so pohvalili delo učencev in ga nagradili z obiskom radijske hiše Radia Slovenija.

Slika 5: Učenci v snemalnem studiu Uredništva igranega programa Radia Slovenija (foto: arhiv avtorice).

Slika 6: Učenci s tonskim mojstrom (foto: arhiv avtorice).

Učenci so spoznali, da se trud obrestuje. Ob pohvalah ustvarjalcev in kasneje tudi staršev so doživljali veselje, kar je v njih spodbudilo, da so po končani prireditvi spontano stopili na oder in ob spremljavi inštrumentov odpeli nekaj narodno zabavnih pesmi, značilnih za slovenski glasbeni prostor.

Slika 7: Glasbeni nastop po končani prireditvi (foto: arhiv avtorice).

4 Viri in literatura

Blazinšek, Kaja (2020): *Opredelitev radijske igre*. Samozaložba.si. Pridobljeno 30. 8. 2023 s spletne strani: https://www.samozalozba.si/opredelitev-radijske-igre/-.

Brajša, Pavao (1993): *Pedagoška komunikologija*. Ljubljana: Glotta Nova.

Brčić Petek, Tanja (2018): Igra vlog – zgolj igra ali izkustvena metoda? Predstavitev empirične izvedbe pri pouku slovenščine. *Didakta*, letnik XXVI, št 197, str. 39–44.

Faletić, Lina (2023): Spodbujanje ustvarjalnosti pri pouku psihologije s prenosom teorije v prakso. *Didakta*, letnik XXXIII, št. 223, str. 57–61.

Heacox, Diane (2009): *Diferenciacija za uspeh vseh: predlogi za uspešno delo z učenci različnih zmožnosti*. Ljubljana: Rokus Klett.

Mihelač, Lorena (2009): *Komunikacija z glasbo*. Ljubljana: GZS, Center za poslovno usposabljanje. Pridobljeno 30. 8. 2023 s spletne strani: https://www.researchgate.net/publication/282703823_Komunikacija_z_glasbo.

Mohor, Miha; Saksida, Igor (2003): *Učni načrt. Izbirni predmet: program osnovnošolskega izobraževanja. Slovenščina: gledališki klub, literarni klub, šolsko novinarstvo*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 29. 8. 2023 s spletne strani: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/izbirni/1-letni/Solsko_novinarstvo_izbirni.pdf.

Pečjak, Sonja; Grosman, Meta; Bucik, Nataša idr. (2011): Bralna kultura. Opredelitev področja. V *Kulturno-umetnostna vzgoja: priročnik s primeri dobre prakse iz vrtcev, osnovnih in srednjih šol*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Plut Pregelj, Leopoldina (2012): *Poslušanje: način življenja in vir znanja*. Ljubljana: DZS.

Puntar, Frane (2010): *Tri igre* [Dva medija]. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Reš, Klara (2016): *Sposobnost poslušanja učencev med poukom*. Maribor. Pridobljeno 28. 8. 2023 s spletne strani: https://core.ac.uk/download/pdf/74361475.pdf.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. Knj. 1: A-Pa (2014). Ljubljana: Cankarjeva založba.

Trančar, Vesna; Širec, Kim (2017): Mladostnikova pot do močne samozavesti. *Educa*, letnik 26, št. (3/4), 44–52.

Zabukovec, Vlasta (2014): Medpredmetno povezovanje v šolski knjižnici. V Romana Fekonja (ur.): *Posodobitve pouka v osnovnošolski praksi. Knjižnično informacijsko znanje*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 26. 8. 2023 s spletne strani: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-ABAUB0ON/e946cb25-a2e9-4845-a248-cd7ec5f22e8c/PDF.

OHRANJANJE SLOVENSKEGA JEZIKA NA ŠOLSKI PRIREDITVI Z IZBOROM POEZIJE IN GLASBE V SLOVENŠČINI

PRESERVING SLOVENIAN LANGUAGE AT SCHOOL EVENT BY SELECTING POETRY AND MUSIC IN SLOVENIAN LANGUAGE

✍ **Janja Hostnik** (janja.hostnik@osgradec.si), *univ. dipl. ped. In prof. sin., je učiteljica slovenščine in dodatne strokovne pomoči na Osnovni šoli Gradec (Litija).*

Slovenija

Povzetek

V prispevku je v teoretičnem delu predstavljen pomen prireditev v osnovni šoli ter način povezave med narodno identiteto in glasbo ter književnostjo. V praktičnem delu prispevka je opisana šolska prireditev, na kateri so učenci deklamirali poezijo in peli glasbo v slovenskem jeziku. Učenci so z dejavno vključenostjo spoznavali slovensko poezijo in slovensko (narodno) glasbo. S tem so izboljšali znanje slovenskega jezika, spoznavali njegovo lepoto in razsežnosti ter hkrati krepili narodno identiteto.

Abstract

In the first theoretical part of the paper, I present the importance of school events in primary school and corelation between national identity, music and literature. In the practical part of the paper, I describe a school event where pupils recited poetry and sang music in Slovenian language. The pupils were actively involved in learning about Slovenian poetry and Slovenian (national) music. In doing so, they improved their knowledge of their other tongue, learned about its beauty and various dimensions, and at the same time strengthened their national identity.

Ključne besede: narodna identiteta, poezija, slovenske narodne pesmi, slovenski jezik, šolska prireditev.

Keywords: national identity, poetry, Slovenian national songs, Slovenian language, school events.

1 Uvod

Identiteta naroda je tesno povezana z jezikom, ki ga ta narod uporablja. Pripadnosti določenemu narodu se navajamo že od zgodnjega otroštva in prav takrat se začnemo učiti tudi jezika. Jezik je potrebno neprestano negovati in naloga nas učiteljev je, da predvsem pri mladostnikih spodbujamo rabo slovenščine, s katero se kot osebnosti identificirajo, v njej najlažje razmišljajo in se sporazumevajo. Vse pogosteje se namreč nakazuje kultura mladih, da izbirajo in se izražajo prek tujih jezikov; istovetijo se npr. z glasbo, ki ima besedilo v angleščini ali drugem tujem jeziku, za pogovor s sovrstniki izberejo druge jezike in ne slovenščine … Pomembno je, da mladostnike spodbudimo k rabi slovenščine v vseh sporazumevalnih dejavnostih, pri čemer imamo na voljo veliko različnih pristopov. Eden od njih je organizacija šolskih prireditev, ki vsebujejo glasbo z besedili v slovenščini in deklamacijo poezije v slovenskem jeziku. Ker slovenski jezik predstavlja pomemben del naše nematerialne kulturne dediščine, je pomembno, da pojemo tudi slovenske narodne pesmi, ki so jih ob raznih priložnostih peli tudi naši starši in stari starši. S tem ohranjamo našo najžlahtnejšo obliko slovenskega jezika.

V šestem členu Pravilnika o šolskem koledarju za osnovne šole je navedeno, da šola organizira proslave ob naslednjih praznikih: zadnji dan pouka pred dnevom samostojnosti in enotnosti, dnevom državnosti in pred slovenskim kulturnim praznikom, poleg tega pa lahko organizira tudi druge proslave v skladu z letnim delovnim načrtom (Pravilnik o šolskem …, 2022: čl. 6). To, da učenci sodelujejo (svoji razvojni stopnji primerno) pri oblikovanju prireditev šole, je ena od pravic učencev (Pravilnik o pravicah …, 2004: čl. 2).

Glede na vse pogostejšo rabo neslovenskega besedišča (in tudi nasploh izbiro drugega jezika za pogovor) učencev v šoli, jih je pomembno spodbujati za rabo slovenščine. To lahko učitelji storimo tudi s pripravo prireditev, na katerih sodelujejo učenci. Šolske prireditve naj v celoti vsebujejo slovensko glasbo in poezijo.

2 Šolske prireditve

Šolske prireditve so del slovenske kulture, s katero seznanjamo učence v šoli. »Kultura prav gotovo in bistveno zaznamuje vsak narod, je pomembna za prepoznavnost njegove identitete in je obenem trdna podlaga za njegov duhovni in materialni napredek. Treba je poudariti, da je slovenski narod s kulturo razvijal zavest o pravici do rabe slovenskega jezika na vseh področjih, o vseh drugih svoboščinah in ne nazadnje o pravici do samostojne države. Pomemben delež v slovenski kulturi je vedno zasedal slovenski jezik, ki je najpomembnejši razločevalni znak Slovencev kot naroda in nas v tem segmentu najbolj ločuje od drugih narodov. (Šenica Pavletič idr., 2014: 26)

Slovenska kulturna zavest se od Trubarjeve omembe Slovencev dalje razvija skozi besedno umetnost, ki naj bi bila rdeča nit šolskih prireditev. Poleg nje naj bi na prireditvi zvenela slovenska glasba, bodisi klasična bodisi sodobna. V učencih se bo s tem zbudila »zavest o varovanju lastne kulturne identitete in kulturne dediščine ter ena temeljnih nalog slovenske kulture: kultura kot nosilka nacionalne identitete.« (Šenica Pavletič idr., 2014: 26)

Jezik je naravna in nujna sestavina kulture neke etnične/narodne skupnosti. Je tudi izraz osebne in hkrati etnične/narodne identitete posameznika – s posameznikovo narodno zavestjo je povezan tudi njegov odnos do jezika oz. jezikovna zavest. Ko usvojimo nek jezik, postanemo pripadnik naroda, ki ta jezik govori, kar pomeni, da se opredeljujemo z jezikom. Zelo pogosto je ime jezika enako imenu etnije. (Gomezel Mikolič, 1999/2000)

»Praznovanje najpomembnejših slovenskih državnih praznikov v šolah ni le izraz potrebe po ritualnosti, ko se z organiziranimi oblikami skupinskega praznovanja krepijo pozitivni medosebni odnosi, utrjuje kohezija socialne strukture šole kot varnega in spodbudnega mikrookolja ter vzpostavlja občutek povezanosti z lokalno in nacionalno skupnostjo, ampak lahko obenem izvabi ali še dodatno okrepi čustvo domoljubja.« (Pečnik idr., 2015: 10)

Ko spodbujamo dejavno sodelovanje učencev na kulturnih prireditvah, krepimo tudi medsebojno razumevanje med sodelujočimi učenci ter njihov občutek pripadnosti šoli in naši kulturi. Učenci krepijo vrednote za aktivno državljanstvo ter druge kompetence, kot so npr. kritičnost pri iskanju in izbiri vsebin, ustvarjalnost, strpnost, spoštovanje različnosti, socialno vključevanje, sodelovanje, bralna kultura, literarno znanje, odnos do tradicije, splošno kulturno vedenje ipd. Prireditve so jim v pomoč tudi pri sooblikovanju nacionalnih, kulturnih, moralnih idr. vrednot. Kljub spodbujanju manj uspešnih učencev se v pripravo prireditev praviloma vključujejo učenci, ki so uspešnejši in jim je takšno delo izziv, radi raziskujejo nove stvari ali nadgradijo že znane. Učencem je sprva potrebno predstaviti praznik, ki se obeležuje; dobro morajo poznati zgodovinsko ozadje ter pomen za naš narod in kulturo. Izkušnje kažejo, da učenci najmanj poznajo prav državne praznike, kljub temu da se o njih učijo od prvega razreda dalje. Poleg naštetega pa učenci krepijo sposobnosti javnega nastopanja, tako da ustrezno in izvirno predstavijo temo, upoštevajo značilnosti slušnega prenosnika (razločen, razumljiv govor, kretnje, mimika, drža, očesni stik) ter knjižnega govora (jezikovna pravilnost, bogato izražanje).

2.1 Književnost in glasba – del narodne identitete

Nacionalna identiteta je v tesnem odnosu z jezikom in književnostjo. »Kot je znano, sta jezik in slovstvo, poznejša književnost, nedeljiva, kompleksna in spremenljiva duhovna celota; jezik mnogi znanstveniki štejejo za največji dosežek človeškega duha: književnost, umetniška beseda, zlasti poezija (oblika stiha, rime, akrostiha in kitice), velja za najvišji izraz popolnosti slehernega jezika.« Ker sta jezik in književnost 'živa', gresta skozi različne stopnje – najprej se pojavita, nastaneta, se normirata, artikulirata, nominirata, normirata, standardizirata, stabilizirata, vse do afirmacije. Enako je z nastankom plemen, ljudstev, narodov, nacij. Lahko se jima zgodi razkroj ali zaton, kot se je že kdaj zgodilo kakšnemu jeziku. »Torej, rečeno velja tudi za književnosti, ki so v minulih tisočletjih prehodile pot od ustnega slovstva in 'literature' (po starem grškem vzoru in terminu vsega, kar je spisano) do književnosti kot umetnosti besede ali leposlovja ter do nacionalnih književnosti v okviru univerzalne svetovne književnosti. Ta pot je neznane in znane avtorje, pesnike in pisatelje skozi stoletja vodila od prezentacije in vsestranske obravnave najprej etničnega, nato etičnega in končno estetskega bistva in številnih obrazov človeške usode, pravzaprav do življenja in usode skupnosti v določenem času in prostoru, in mnogo pozneje do opisov usode posameznika.« (Osolnik, 2007: 315)

»Za izvirne veljajo tiste književnosti, ki so razvile lastno ustno slovstvo, lastno pismenstvo, lastno književnost v obdobju renesanse in baroka ter lastno književnost v obdobju romantike, ki je nastopila v XIX. stoletju, in spodbudila različna duhovno-politična gibanja v času t. i. Pomladi narodov ali Marčne revolucije, to je v dobi dokončnega propada fevdalnih imperijev ter nastanka in uveljavitve meščanskih idej, in z njimi nacionalnih tendenc, zavesti in gibanj ter združevalnih tokov pri številnih evropskih plemenih, ljudstvih in narodih.« (Osolnik, 2007: 315) To je spodbudilo »nastanek in razvoj vseh štirih znanih rodov pisanja, to je lirike, epike, dramatike in tudi v njihova področja segajočih poučnih ali didaktičnih in esejističnih spisov« (Osolnik, 2007: 316).

Pri utrjevanju slovenske narodne zavesti poleg poslušanja in/ali branja leposlovnih del pomaga tudi (zborovsko) petje. V tem primeru mora petje imeti slovensko besedilo, biti nacionalno obarvano in povezano z aktualnim pesništvom. Prvi primer nacionalno-ideološko obarvane glasbe so himne, poleg njih pa tudi skupine skladateljev iz 19. stoletja, ki so prek svoje glasbe utrjevali narodno zavest predvsem pri narodih, ki do takrat svoje potrditve še niso našli v nacionalnih državah. Svoje

genialnosti niso izražali le skozi svojo dušo, ampak tudi skozi dušo naroda. Pomembno vlogo pri oblikovanju nacionalne glasbe je imela ljudska glasba. Sicer je glasba prenašalec in utrjevalec zavesti o skupni narodni pripadnosti. (Gabrovec, 2016: 25)

»Glasba kot identitetno polje nacionalnosti omogoča delovanje vseh dopolnjujočih se mehanizmov; in sicer identifikacijo pripadnikov s skupnimi interesi in njihovo homogenizacijo okrog teh interesov.« (Kus v Gabrovec, 2016: 26) Glasba na nek način tudi socializira državljanje, saj apelira na čustva in poudarja skupne vrednote, prepričanja (Gabrovec, 2016: 26).

Zbiranje slovenske ljudske glasbe se je začelo v 19. stoletju; takrat Karel Štrekelj izda knjigo Slovenske narodne pesmi. Poleg petja slovenskih ljudskih pesmi pa je za razvijanje oziroma ohranjanje ali krepitev narodne zavesti pomembno tudi petje ponarodelih pesmi (npr. Slovenec sem).

Z glasbo in književnostjo se posameznik poistoveti z narodom, če v njih lahko najde izraz svojih hotenj, želja in rešitev. (Prel (ur.), 2015: 59) Obstaja veliko slovenskih književnikov, ki v izseljenstvu pišejo v slovenščini, da imajo stik s svojim maternim jezik in posredno tudi s kulturo države, iz katere izhajajo. Primer avtorice, ki piše v slovenščini in živi v tujini, je Brina Švigelj Mérat (psevdonim Brina Svit). Njeni romani so zelo priljubljeni predvsem med slovenskimi mlajšimi bralci. Znano je, da omenjena romanopiska literarno delo najprej objavi v francoščini, nato še v slovenščini. Med slovenskimi izseljenci v Argentini je eden najvidnejših književnikov Zorko Simčič. Za slovenske izseljence (in tudi zase) je prek ustvarjanja književnih del ohranjal stik z domovino in slovenskim jezikom ter na ta način spodbujal narodno zavest. Poleg bogatega literarnega opusa je bil urednik kulturne revije Meddobje, ki je argentinske Slovence prav tako 'povezovala' z domovino. (Žitnik Serafin, 2011: 39)

Ohranjanje identitete naroda pomeni, da se zavedamo svojih korenin. To je zaradi močnega vpliva sodobne globalne kulture še posebej pomembno za obstoj majhnih narodov. Danes, v postindustrijski družbi, razumemo ljudsko glasbo kot pomemben vir za rekonstruiranje zgodovine nekega ljudstva in njegovih navad, šeg, glasbil, noše, prehrane, dela, opravkov, praznovanj ... (Prel (ur.), 2015: 59)

Ljudska glasba lahko vpliva na posameznika ali skupino tako, da ga spomni na domači kraj. »S priklicem kraja v spomin se z glasbo ustvarja iluzionistično vzdušje prisotnosti ljubljenega okolja, pristni občutek tega kraja, ki nekega posameznika/skupino ljudi povezuje s tem krajem in pri posamezniku/skupini ljudi še bolj utrjuje oziroma krepi njegovo ljubezen do domovine, narodno zavest in posledično tudi narodno identiteto.« (Prel (ur.), 2015: 59)

S pomočjo glasbe se vzpostavlja mesto izseljenske skupnosti v novem okolju. Slovenski izseljenci v Švici, člani folklorne skupine Encijan, »so s prihodom v novo okolje razširili staro, s katerim so ohranjali, vzdrževali in obnavljali stike in v katerega so še vedno vpeti.« (Marty, 2015: 97) »V novem prostoru je tradicionalna oblika poustvarjanja slovenske ljudske kulture zaživela s sodelovanjem na slovenskih praznovanjih.« (Marty, 2015: 96) Z glasbo so predstavljali slovensko nacionalno skupnost, »odprla jim je vrata v novo okolje, olajšala skupno socializacijo v isti etnični skupnosti kot tudi med lokalnim prebivalstvom, ki je z navdušenjem sprejemalo njihove nastope« (Marty, 2015: 96).

Dejavnosti, ki učence spodbujajo k razmišljanju o narodni zavesti in krepitvi narodne pripadnosti, je v osnovni šoli veliko. Že od prvega razreda se učenci na različne načine seznanjajo s slovenskim kulturnim praznikom, pri različnih predmetih obravnavajo zgodovino Slovencev, se seznanjajo z vrednotami, ki so značilne za narodno pripadnost pri pouku Državljanske in domovinske kulture in etike, prepevajo slovenske narodne pesmi pri pouku glasbene umetnosti … Na šoli deluje veliko otroških pevskih zborov (na podružničnih šolah in matični šoli), poleg njih pa tudi mladinska pevska zbora. Ker je o tem že veliko zapisanega, se bomo v nadaljevanju osredotočili na šolske prireditve kot pomembno dejavnost, ki pripomore k ohranjanju slovenskega jezika in s tem h krepitvi narodne identitete.

2.2 Šolska prireditev z deklamiranjem poezije in petjem pesmi v slovenskem jeziku

Na naši osnovni šoli poleg organizacije treh s pravilnikom zapovedanih prireditev v vsakem šolskem letu pripravimo tudi druge prireditve, ki pa vse niso vezane na državne praznike, ampak so nekatere vezane bodisi na verske praznike bodisi na dogajanje, delovanje šole. Tako vsako leto obeležujemo tudi dan športa, dan reformacije, organiziramo novoletno prireditev, prireditev z nastopom šolskih pevskih zborov ipd.

Vsi zaposleni na šoli se trudimo učencem privzgojiti narodno pripadnost, zavest, da živimo v čudoviti mali deželi z lepim jezikom – to počnemo tudi takrat, ko to ni zapisano v učnem načrtu. Tudi če učence ujamemo v medsebojnih pogovorih, ko uporabljajo povsem drugačno besedišče, kot je za nas sprejemljivo, jih lepo opomnimo na to.

Na rabo jezika pa smo pozorni tudi pri pripravi šolskih prireditev. Pomembno se nam zdi, da učence, ki sami pripravljajo prireditve, opozorimo na izbor pesmi z besedilom v slovenščini (ali celo slovensko ljudsko glasbo) in izbor poezije v slovenščini. Zelo pomembno je tudi povezovalno besedilo, ki praviloma ne vsebuje tujk, slengizmov, pogovornih izrazov …

Ena od takšnih prireditev na šoli je potekala ob novoletnih praznikih, ko so združili moči pevci v šolskih pevskih zborih in učenci, ki jim je ljubša deklamacija poezije. Prireditev je namenjena predvsem staršem in starim staršem učencev naše šole ter učencem, tako nastopajočim kot tudi tistim, ki ne nastopajo. Pri oblikovanju vsebine in obsežnosti programa sledimo

razvojni starosti učencev, ki sooblikujejo prireditev. Pozorni smo na to, da je vsebina kakovostna, tj. da učenci preko nje globlje spoznajo in oblikujejo odgovoren odnos do naše kulture, da se zavedajo pomena umetnosti in uveljavljanja slovenske književnosti ter glasbe. Pomembno nam je tudi, da so avtorji oz. njihova dela (literarna in glasbena) uveljavljena v slovenskem kulturnem prostoru, strokovni javnosti ter da zajemajo širok generacijski spekter. Naslov prireditve oziroma novoletnega koncerta, kot prireditev poimenujemo na šoli, je bil *Z velikim srcem v novo leto*. Vstop na prireditev je bil prost; prostovoljni prispevki so bili namenjeni za nakup defibrilatorja.

Osrednja tema prireditve je bila ljubezen, in sicer s podtemami ljubezen do domovine, ljubezen do družine, ljubezen do prijateljev, ljubezen do živali in potepanja, ljubezen do knjig in ljubezen do glasbe. Znotraj vsake podteme so se predstavili učenci z deklamacijo pesmi, katere tema je bila v povezavi z naslovno podtemo in tudi zbor s podružnične ali matične šole, ki je zapel skladbo z enako oziroma zelo podobno tematiko. Tako so bile razvrščene podteme s pripadajočimi pesmimi in skladbami:

- ljubezen do domovine (deklamacija pesmi Simona Jenka *Naše gore* in Mladinski pevski zbor matične šole s skladbo Janeza Kuharja *Naša zemlja*),
- ljubezen do družine (deklamacija pesmi Anice Černej *Tebi, mati* in Otroški pevski zbor s podružnične šole s skladbo Jožka Kovačiča *Mamica je kakor zarja*),
- ljubezen do prijateljev (deklamacija pesmi Toneta Pavčka *Prijateljstvo* in zborovsko zapeta skladba, ki je ponarodela: *Gradimo prijateljstvo*),
- ljubezen do živali in potepanja (deklamacija pesmi Kajetana Koviča *Potovanje* in zborovsko zapeti skladbi *Tujček maček*, ki jo je priredil Tomaž Habe, in *Trije nilski krokodili* skladatelja Janeza Kuharja),
- ljubezen do knjige (deklamacija pesmi Aleksandre Kocmut *Knjiga me dviga* in zborovsko zapeta pesem Lojzeta Krajnčana *Dežela branja*),
- ljubezen do glasbe (deklamacija pesmi Jožeta Snoja *Kje pesem prebiva* in zborovsko zapeta pesem Janeza Bitenca *Muzikantska*).

Po prvem delu je sledil drugi del, kjer se je predstavil mlad harmonikar, prav tako učenec naše šole, s skladbo Rajanje na vasi (Franc Mihelič). Zatem so se združili vsi otroški pevski zbori in zapeli skladbo Otoček sredi jezera (Slavko Avsenik). Sledila je združitev mladinskih zborov s skladbo Lepo je biti muzikant (Slavko Avsenik). Na koncu so združili moči vsi zbori in odpeli skladbo Srečno novo leto (Slavko Avsenik).

Zborovodkinja, ki vodi mladinske zbore na šoli, je nosila narodno nošo, saj so bile zapete skladbe večinoma narodno-zabavne. Prav tako so bili v narodne noše oblečeni vsi trije učenci, ki so povezovali program. (Slika 1)

Opisana novoletna prireditev je učence, tako nastopajoče kot poslušalce, spodbudila k razmišljanju o rabi slovenščine. Sodelovali so učenci od prvega do devetega razreda. V otroških pevskih zborih prepevajo učenci do petega razreda, v mladinskih pa učenci od šestega do devetega razreda. Deklamirali so večinoma učenci 4. in 5. razreda. Celotno prireditev so povezovali trije učenci 6. razreda. S takim sodelovanjem so bili povezani učenci razredne in predmetne stopnje, ki so imeli veliko priložnosti za druženje, pogovore.

Učenci so z dejavno vključenostjo spoznavali slovensko poezijo in slovensko (narodno) glasbo. S tem so krepili znanje slovenskega jezika, spoznavali njegovo lepoto in razsežnosti. Pred samo prireditvijo, ko smo vadili, in tudi ob pogovorih po prireditvi, so učenci menili, da se je bilo lažje naučiti deklamacije pesmi in besedila skladb kot pa besedilo za povezovanje koncerta. Poročajo, da jim je lažje učenje besedil zato, ker se rimajo. Težave pri učenju povezovalnega besedila imajo zato, ker se ga ne učijo 'na pamet' in potem predrugačijo ter vnašajo pogovorne izraze.

Učencem je sodelovanje na prireditvi v našem primeru pomenilo priložnost za spoznavanje in učenje ne le našega jezika, temveč tudi priložnost za krepitev narodne identitete. Učenci so se na ta način lahko še bolj poistovetili z domovino. S tem se je udejanjala tudi njihova pravica iz 61. člena Ustave RS, ki pravi, da ima vsakdo »pravico, da svobodno izraža pripadnost k svojemu narodu ali narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo.«

Slika 1: Nastopajoči v narodnih nošah (foto: arhiv avtorice)

3 Zaključek

Prihajajo generacije, ki jim raba slovenščine v smislu maternega jezika ni tako samoumevna in pomembna. Vse pogosteje se v njihovem govoru pojavljajo tujke iz angleškega, srbskega, hrvaškega in bosanskega jezika. Poleg tega je izražanje današnjih mladostnikov tudi »slengovsko obarvano«. Gre za učence, ki na prireditvah delujejo zgolj pasivno ali sploh ne, saj se prireditve ne udeležijo, ker ni obvezne prisotnosti. Morda bi bilo smiselno, da bi bile v prihodnje takšne prireditve obvezne za vse učence. So pa izjeme, ko katerega od zgoraj omenjenih učencev uspemo spodbuditi, da sodeluje pri oblikovanju oz. nastopa na prireditvi. Takšen učenec zagotovo pridobi veliko v smislu usvajanja jezika in oblikovanja vrednot nacionalne identitete.

Nekateri učenci se zato, da bi krepili znanje tujega jezika, pogovarjajo med seboj v angleščini in pozabljajo na sporazumevanje v slovenskem jeziku. Na to bi jih morali opozarjati tudi učitelji. Vse manj učencev bere poezijo nasploh; berejo jo samo za domače branje, ne pa za lasten užitek. Poleg tega ne poslušajo več glasbe z besedili v slovenskem jeziku, temveč samo z besedili v angleškem. To pomeni, da se ne čutijo kot Slovenci povezani s svojim jezikom. Kajti zanje bi morala biti slovenščina jezik, v katerem razmišljajo, čustvujejo ipd., a očitno ni tako.

Učitelji, ki na šoli poučujemo slovenski jezik, in tisti, ki poučujejo angleški jezik, opažamo, da učenci z leti (ena generacija do naslednje) vse bolje obvladajo angleščino in vse manj slovenščino. Nekateri od njih se tako pisno kot ustno izražajo bolje angleško kot slovensko. Primerjava šolskih spisov v slovenščini in angleščini zbuja skrb – ne zaradi dobrega znanja angleščine, pač pa zaradi slabega znanja slovenščine in slabše jezikovne zmožnosti v maternem jeziku. Sprašujemo se, ali bodo mladi sploh še znali tvoriti besedila v slovenščini in ali bodo za pogovore še izbirali slovenščino ali pa nas bo preplavilo tuje, ki je bilo za Slovence vedno »boljše« kot domače. Pri tem se potrdi predpostavka Južniča (v Gomezel Mikolič, 1999/2000), da je jezik pomemben del kulture in da je od tega, kakšno vlogo ima jezik v neki kulturi, odvisno, kako ta kultura vrednoti jezik. Kulture se med seboj razlikujejo glede na to, kako vrednotijo jezik, kar pomeni, da je jezik ponekod večja vrednota kot drugod. Ali torej Slovenci res tako malo cenimo svoj jezik, posledično pa smo tudi manj narodno zavedni? Gomezel Mikolič ugotavlja, da se nacionalna identiteta gradi na jeziku – neki narodni skupnosti pripadamo takrat, ko govorimo jezik te skupnosti.

Učitelji na naši šoli se trudimo, da bi bili učenci vešči sporazumevanja v slovenščini, torej da bi obvladali vse štiri sporazumevalne zmožnosti (branje, pisanje, govor in poslušanje). Pojavljali so se primeri, da je učenec poslal učitelju elektronsko sporočilo s skoraj nerazpoznavno vsebino. V zapisu je bilo ogromno napak in opaziti je bilo, da se zanj ni potrudil. Učenec je bil v tem primeru opozorjen na napake, učitelj pa je namenil dodatno šolsko uro obliki in vsebini elektronskih sporočil (značilnosti uradnega pisma). Tako smo bili primorani v šolska pravila vključiti tudi alinejo, s katero opozarjamo učence na ustrezen zapis in obliko sporočanja (uradnih besedil) v elektronskih sporočilih učiteljem.

4 Viri in literatura

Gabrovec, Ana (2016): *Vloga glasbe pri konstrukciji nacionalne identitete: slovenska nacionalna identiteta z glasbene perspektive*. Diplomska naloga. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede. Pridobljeno 23. 8. 2023 s spletne strani: http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska_dela_1/pdfs/mb11_gabrovec-ana.pdf.

Gomezel Mikolič, Vesna (2000): Povezanost narodne in jezikovne zavesti. *Jezik in slovstvo*, letnik XLV, št. 5, str. 173–185. Pridobljeno 20. 8. 2023 s spletne strani: https://www.jezikinslovstvo.com/ff_arhiv/lat1/045/55c02.htm.

Marty, Maša (2015): Glasba gre na pot: pomen in vloga glasbe v izseljenstvu. *Dve domovini/Two homelands*, št. 41, str. 89–99. Pridobljeno 24. 10. 2023 s spletne strani: http://twohomelands.zrc-sazu.si/uploads/articles/1429199593_Marty_41_2015.pdf.

Osolnik, Vladimir (2007): Nekaj besed o jeziku, književnosti in nacionalni identiteti na Slovenskem. *Anthropos,* letnik 39, št. 3/4, str. 313–323.

Pečnik, Jožica; Križman, Zdravka; Dolšina, Marjana idr. (2015). *Aktivno državljanstvo in domovina. Priročnik za učitelje srednjih šol za proslavitev slovenskih državnih praznikov*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 21. 8. 2023 s spletne strani: https://www.zrss.si/pdf/ADD-prirocnik-za-proslavitev-drzavnih-praznikov.pdf.

Pravilnik o pravicah in dolžnostih učencev v osnovni šoli (2004). *Uradni list RS*, št. 75 (13. 7. 2004). Pridobljeno 17. 8. 2023 s spletne strani: https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2004-01-3333?sop=2004-01-3333.

Pravilnik o šolskem koledarju za osnovne šole (2022). Ljubljana: PIS. Pridobljeno 17. 8. 2023 s spletne strani: http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV11347.

Prel, Mira (ur.) (2015): *Glasba, i-učbenik za glasbo v gimnazijskem programu*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 24. 8. 2023 s spletne strani: https://eucbeniki.sio.si/gls/3256/index1.html.

Šenica Pavletič, Verica; pavec, Marija; Čekada Zorn, Špela idr. (2014): *Aktivno državljanstvo in domovina. Zakaj in kako praznovati v šoli?* Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 20. 8. 2023 s spletne strani: https://www.zrss.si/pdf/ADD-zakaj-in-kako-praznovati-v-soli.pdf.

Ustava Republike Slovenije (1991). *Uradni list RS*, št. 33/91-I (23. 12. 1991).

Žitnik Serafin, Janja (2011): Literarna zapuščina slovenskih izseljencev v drugih deželah Evrope. *Dve domovini/Two homelands*, št. 34, str. 35–45. Pridobljeno 24. 10. 2023 s spletne strani: http://twohomelands.zrc-sazu.si/uploads/articles/1453661847_Janja%20Serafin_%20DD_TH_34-3.pdf.

'POKLICNIKI' KULTURNO O POETU

VOCATIONAL STUDENTS CULTURALLY ABOUT THE POET

✍ **Natalija Knežević** (natalija.knezevic@sc-krsko.si), *prof. slovenščine in filozofije, poučuje slovenščino na Šolskem centru Krško-Sevnica.*

Slovenija

Povzetek

V članku je predstavljena virtualna prireditev ob slovenskem kulturnem prazniku. Vsako leto v znak spoštovanja do jezika ter zavedanja o pomembnosti Prešernovega dne z dijaki ustvarimo prireditev – poleg recitacije pomembne Prešernove poezije, ki je Slovence dvignila na raven evropske literature, smo z dijaki oblikovali prireditev na drugačen način. Z razredi mizarjev in frizerjev smo podrobneje raziskali Prešernov čas skozi oči njihovih interesov. V članku je izpostavljen Prešernov pomen za razvoj našega jezika, navedena so Prešernova dela, ki so obravnavana v triletnih programih pri pouku književnosti, ter potek izvedbe virtualnega kulturnega dne. Za drugačen pristop sem se odločila, da bi dijakom Prešerna približala z vidika kulturne in zgodovinske dediščine. Dijaki so ob ustvarjanju svojih prispevkov za prireditev spoznali, kako živ je pomen Prešernovih besed še danes. Predstavljeno gradivo je podkrepljeno z ustrezno strokovno literaturo.

Abstract

The article presents a virtual event organised on the occasion of the Slovenian Cultural Day. Every year, an event is organised and held together with students as a token to respect our language and to highlight the importance of Prešeren Day. In addition to reciting the most important literal works of Prešeren, who placed the Slovenian language to the level of European literature, we created the event in a different way. With students in vocational programmes hairstylist and carpenter, we explored Prešeren's time through the eyes of their interests. This article highlights the importance of Prešeren for our language development. There is a list of Prešeren's works that are covered in the literature classes curriculum for 3-year secondary programmes and the virtual event timeline. The aim was to bring Prešeren closer in terms of cultural and historical heritage. By creating their own contributions for the event, the students learnt that the meaning of Prešeren's words is still alive. The material presented is supported by relevant research literature.

Ključne besede: dijaki, France Prešeren, pouk književnosti, virtualni kulturni dan.

Keywords: students, France Prešeren, literature lessons, virtual cultural day.

1 Uvod

V šoli je vloga učitelja poleg podajanja znanja ter vzgoje tudi ozaveščanje in spodbujanje k ohranjanju slovenskega jezika. V razredu poskušamo dijake nenehno učiti, da bi ohranjali spoštljiv odnos do maternega jezika, naj bo to branje besedil domačih pesnikov in pisateljev ali pa ustvarjanje kulturnih vsebin, ki jih predstavijo na kulturni prireditvi. V ta namen smo združili ljubezen do Prešernove poezije ter poznavanje njegovega časa ter ustvarili z dijaki triletnih šol frizerjev in mizarjev kulturno prireditev, ki je bila vezana na Prešernov čas. V članku je povzeto, s katerimi Prešernovimi deli se dijaki srečujejo v triletnem programu. Kulturna prireditev je bila posneta in predvajana ob kulturnem prazniku, a jo uporabljamo tudi kot del šolskega gradiva, ko obravnavamo obdobje romantike in Prešernov čas.

2 Virtualna proslava kulturnega praznika

V času šolanja na daljavo, v šolskem letu 2020/2021, smo imeli možnost raziskovanja novih metod pri ustvarjanju ter izvedbi kulturnega praznika. Ta čas nas je spodbudil, da smo se spoprijeli s tehnologijo, ki nam je učiteljem prej bila tuja, in se jo naučili uporabljati ter posneti gradivo, ki bo uporabno tudi prihodnjim generacijam. Z dijaki smo ubrali drugačno pot, saj nismo pripravili tradicionalnega kulturnega dne z glasbenimi točkami in recitali Prešernovih pesmi, pač pa so dijaki v svojem delovnem prostoru, kjer opravljajo vsakodnevno prakso, razmišljali o Prešernovem času. Dijaki so se lahko svojevrstno izražali, samostojno razmišljali, hkrati pa naučili marsikaj novega o našem poetu.

2.1 Šolske proslave ob državnih praznikih

Prazniki so rituali, ki se letno ponavljajo in dajejo komunikacijski kanal med državljani in državo. Praznik sam ima zgodovinski pomen, saj nas spominja na določen dogodek iz preteklosti in zaradi tega utrjuje skupno narodno identiteto. A le ponavljanje vsakoletnih proslav še ne pomeni povezanosti, pač pa je smiselno ohranjanje in zavedanje naroda ter ljubezen do domovine tista, ki ustvari posameznika kot domoljuba. (Simonič, 2009)

Domoljubje se napaja v občutku pripadnosti in domovinski zavesti, ki je pomemben del posameznikove identitete. Pripadnost ne sme biti vsiljena, vsak jo mora začutiti sam. Prav tako je pomembno zavedanje, da Slovenija vsem dijakom v slovenskih šolah, neodvisno od njihovega kraja bivanja ali državljanstva, ne predstavlja domovine. Do opredelitve lastne domovine, ki je povsem osebna, imajo vso pravico. Če pri drugih tega ne upoštevamo, lahko pride do nestrpnosti in lahko storimo več škode kot koristi, sploh če koga v sodelovanje h kulturni prireditvi silimo. Naj bo ta pripravljenost k sodelovanju prostovoljna, tako bo zagotovo prišlo do več vrst odličnega soustvarjanja pri pripravi prireditev. (Pečnik idr., 2015)

2.2 France Prešeren in kulturne prvine v njegovih delih

Na slovenski kulturni praznik poleg spomina na Franceta Prešerna, ki je s svojim literarnim ustvarjanjem pokazal na bogastvo izraznih možnosti slovenskega jezika in ga s tem postavil ob bok drugim evropskim jezikom, sam pa postal ikona slovenstva, proslavljamo tudi vso slovensko kulturo ter našo narodno identiteto. S tem močnim spoznanjem in željo smo skozi zgodovino gradili narodno zavest, ki je prerasla v samozavest in željo po samostojni državi. Poleg jezika, ki v tem pogledu zagotovo pomeni najpomembnejšo obliko razodevanja slovenstva, ne smemo prezreti tudi področij, kjer so umetniki pisali o narodni pripadnosti, izražali lastno domoljubje in odnos do slovenstva ter s svojimi deli spodbujali razmišljanje o pomenu domovine. Kulturna dediščina je torej tisto, kar je naše, kar nas je oplemenitilo in naredilo takšne, kakršni danes smo. V sodobni ustvarjalnosti nam umetniki kažejo trenutne razmere, dogajanje in tegobe nas samih, kjer smo in so vedno kritični. Brez naših pesnikov, pisateljev in umetnikov naš narod ne bi bil to, kar je danes. Oni nam dajejo veliko materiala v razmislek, mi pa si s pisano besedo ustvarjamo svoje mnenje. (Pečnik idr., 2015)

France Prešeren je za slovenski narod nacionalni pesnik, saj s svojim delom nosi posebno kulturno vlogo in izjemen položaj v zgodovini slovenskega literarnega polja. Kot narodni pesnik se je Prešeren uveljavil šele v daljšem časovnem obdobju, njegova besedila so postala praksa kulturnega spomina. Iz njegovih del seva domoljubna vsebina, ki krepi nacionalno identiteto Slovencev. Domačo kulturo in narodno zavest je zastopal bolje od drugih umetnikov svojega časa, nič manj pa ni bil pomemben pri ustvarjanju narodne identitete v svojih besedilih. S svojimi deli je prispeval k razmišljanju o naši preteklosti ter zavedanju o našem narodu. (Juvan, 2011)

V Prešernovih besedilih, s katerimi se srečajo dijaki že v osnovni šoli, obravnavajo pa jih tudi v srednji, najdemo prvine krščanstva, kot so npr. cerkev, krst, menih, nedelja, nuna, opat, poroka ter samostan; zemljepisne značilnosti Ljubljane in takratnih slovenskih pokrajin ter šege in navade. V njegovih besedilih se torej srečamo z nujnimi skupnimi vrednotami, ki so nad posameznimi. In te so nujne za uspešno delovanje kulturne družbe ter poznavanje naše preteklosti. Prešernova besedila, ki govorijo o slovenski tisočletni kulturi in so nastala v 19. stoletju, dajejo dijakom vrsto možnosti za spoznavanje domovinske tematike. Njegova besedila odražajo tudi način življenja, navade, družbene in družinske odnose. Prešeren celo spremlja gospodarski razvoj na Slovenskem in smeri razvoja – od založništva in prometa do primerjanja življenja na kmetih in v mestu. Splošno gledano torej njegova besedila odražajo slovensko kulturo v času romantike. (Blažič, 2005)

2.3 Virtualna proslava ob Prešernovem dnevu

Učni načrt za srednje šole pri pouku slovenskega jezika narekuje obravnavo Prešernovih pesmi v vseh treh letnikih (Digitalizirani učni načrti, b. d.).

V 1. letniku obravnavamo v sklopu ljudskega slovstva Prešernovo prepesnitev ribniške ljudske *Od Lepe Vide*. Ljudsko slovstvo nam pomeni dragoceno kulturno dediščino; skozenj spoznavamo življenje naših prednikov, kako so živeli, njihove navade, razmišljanja in občutja. Ob prebranem se zavedamo, da smo kot posamezniki del skupnosti, ki bo rasla z nami še dalje in zato moramo našo dediščino ohranjati. (Kvas, 2011)

Dijaki se torej že na začetku srednješolskega izobraževanja začenjajo zavedati pomena kulturne dediščine tudi skozi Prešernovo poezijo.

V 2. letniku v sklopu domovinske tematike berejo pesem *O, Vrba*, v kateri pesnik izrazi svoje domotožje in ljubezen do domačega kraja. Tudi dijaki pisno ustvarjajo in zapišejo kratko razmišljanje o svojem domačem kraju, kaj jih veže nanj ter kako bi se počutili, če bi morali oditi od doma. Ob prebrani Prešernovi pesmi torej dijaki razmišljajo o svoji domovini ter navezanosti nanjo, od kod izhajajo ter kam gredo. Njihova razmišljanja so zelo raznolika, kar je kasneje dobra iztočnica za del ustvarjanja kulturne prireditve.

V 3. letniku nastopi obravnava *Krsta pri Savici* in obravnava pomena Prešerna v času romantike. Ob prebranem delu razmišljajo o vrednotah, ki so jim pomembne v življenju. Pišejo o tem, kako jih uresničujejo ter za katere od vrednot so se pripravljeni boriti. Hkrati se podrobneje naučijo, kako pomembna je bila slovenščina Prešernu, ponovijo o črkarski pravdi in globokem domoljubju, ki ga je čutil pesnik. Naučijo se, da je Prešeren najpomembnejši pesnik obdobja romantike, saj je takrat slovenska književnost dosegla raven evropske književnosti, kar je bila velika prelomnica za naš narod na kulturnem področju. Pesnik se je zavzemal za vrednote posameznika in naroda, njegov bogat pesniški jezik pa je bil vzor mnogim poznejšim rodovom. Z vsem znanjem, ki so ga pridobili, so dijaki dobili dobro podlago za snovanje idej, kako bi kulturni dan lahko izvedli.

2.3.1 Priprava virtualne prireditve

Z dijaki triletne šole v programu frizer in mizar smo med šolanjem na daljavo posneli več virtualnih kulturnih prireditev. Iz izkušenj smo videli, da smo lahko posneto gradivo uporabili tudi kasneje med poukom, zato smo se odločili, da tudi tokrat, ko so lahko v šolskih salonih in delavnicah, posnamejo posnetke, ki bodo del virtualne prireditve, vezane na Prešernov čas. Nastajati je začelo medpredmetno povezovanje, kjer so dijaki in dijakinje svoje znanje v praksi povezali s svojim poznavanjem našega poeta in njegovega življenja. Sprva smo z dijaki 1., 2. in 3. letnika razmislili, kako bi lahko pristopili od ideje do izvedbe. Kasneje so dijakinje v salonu poustvarile pričeske, ki so jih nosile ženske v Prešernovem času, mizarji pa so v delavnici izdelali podobno mizo, kot so jo videli v Prešernovi domačiji. Spoznali so, da pohištvo iz tedanjega časa krasi še marsikatero domačijo pri njih doma.

Ostali dijaki so prebirali Prešernove pesmi, drugi, bolj domišljijsko ustvarjalni, pa so pisali o tem, kako bi Prešeren živel v današnjem času. V zapisanem so se spraševali, kaj bi on pisal, kje bi objavljal svoje pesmi ter kakšno bi bilo njegovo družabno življenje. Nastala so odlična razmišljanja, ki smo jih umestili v del prireditve. Spet drugi so pisali o tem, kaj njim pomeni kultura. Nastalo je veliko pisnih izdelkov, ki smo jih, ko so bili lektorirani, umestili v del prireditve. Dijaki so svoje zapise z veseljem prebrali pred kamero in začele so nastajati prve točke kulturnega programa.

Mizarji so v šolski delavnici zaigrali celo skeč ob izdelavi mize za advokata, kjer so govorili o tem, da se zanj res morajo potruditi, saj bo on, ki piše tako dobre pesmi, res enkrat zelo znan. Dijak Žiga se je poistovetil s Prešernovim prijateljem Čopom in v prvi osebi kot Čop povedal zgodbo o njunem prijateljstvu. Ta navdih je dobil, ko je spoznal, da mu je Prešeren namenil posvetilni sonet v *Krstu pri Savici* ter uvidel, kako pomembno prijateljstvo se je stkalo med Prešernom in Čopom. Dijakinja Tanya pa je pripovedovala zgodbo, kot bi jo pripovedovala Prešernova hči Ernestina.

Frizerke so najprej raziskale slikovno gradivo v času romantike, slog oblačenja in stil pričesk, nato so v salonih ustvarjale pričeske, ki so bile značilne za Prešernov čas. Posnetim fotografijam so dodale še besedilo, v katerem so govorile o značilni modi v času romantike. Posnele so postopek urejanja pričeske od umivanja do končne frizure.

Ko je bilo vso potrebno gradivo zbrano, smo začeli sestavljati scenarij. Vsaka točka je dobila svoj naslov in uvodni komentar, vmesne posnetke so krasile misli o kulturi in umetnosti. S pomočjo dijaka, ki je bil vešč v sestavljanju video vsebin, je začela nastajati prva podoba virtualne prireditve. Z dodanimi vložki glasbe, posnete po Prešernovem navdihu, veznim tekstom in recitali njegovih pesmi je počasi nastala celotna končna podoba prireditve.

Ob ogledu virtualne kulturne prireditve, ki smo jo predvajali vsem razredom, prav tako pa dijakom na drugi šoli, so bili nastopajoči zadovoljni s svojimi nastopi. Sošolci so poudarili, da so ravno zaradi zanimivega pristopa, ki je njihovemu poklicu bližji, bolj dovzetni za vso obravnavano snov. Našega poeta so dodobra spoznali, raziskovali o njegovem življenju, vmes pa se naučili, kakšen domoljub je bil ter koliko koristnega je storil za slovenski jezik.

2.3.2 Del virtualne prireditve v fotografiji in besedi

V nadaljevanju je prikazan del scenarija. Posneta in dokumentirana prireditev je ena izmed načinov ohranjanja kulturne dediščine in ena od možnosti za popestritev pouka.

Slika 1 in slika 2: Pričeska dijakinje (foto: arhiv avtorice)

Slika 3: Mizarji v šolski delavnici (foto: arhiv avtorice)

Kulturna prireditev se je začela s posnetkom himne, sledilo je branje dijakov. Delili so svoje misli o kulturi. Zapis dijakinje Monike, ki je razmišljala o kulturi takole: »Moje mnenje in razmišljanje o kulturi mladih pomeni vračanje pomoči staršem in starim staršem. Ker so nas starši in stari starši prvi od začetka učili kulture in manir, nas vzgajali, učili, kako se primerno obnašati ob vsaki priložnosti, skrbeli, da imamo streho nad glavo, da imamo oblačila in hrano, da skrbimo za osebno higieno, nam plačevali šolanje in izobrazbo. Prav zaradi tega menim, da jim moramo biti hvaležni za vsak dan in za vse, kar so naredili za nas. Zato moramo biti do njih spoštljivi, jim vračati ljubezen in jim pomagati. Rada spoznavam kulturo na kulturnih

prireditvah, ki so jih organizirali v šolah. Takrat sem se počutila ponosno na svojo državo, ponosno, da imamo takšno kulturo v Sloveniji ter hvaležna, da imamo takšen narod, kakršen je, kulturen.« Po prebranih misli je dijakinja zapela pesem *Ne bodi kot drugi.*

Nadalje so dijaki razmišljali o tem, kako bi Prešeren živel v današnjem času. Dijakinja Klarisa je zapisala besedilo z naslovom *Če bi Prešeren živel danes*: »Prešerna v današnjem času vidim kot osebo, ki še ne ve, kje mu je mesto. Z vso tehnologijo, ki jo poznamo, bi si lahko zelo pomagal, objavil vsa svoja dela in to brez cenzure. Če bi Prešeren živel v današnjem času, bi na Dunaj pripotoval veliko hitreje, saj so hitrejše povezave. Opogumil bi se in pristopil k Juliji ter z njo imel dva otroka. Bil bi samo odvetnik, ampak pesmi bi pisal za hobi ter jih objavljal na internetu. Za objavo svojih pesmi bi bil celo plačan. Pisal bi lahko o svoji ljubezni do domovine. Njegov najboljši prijatelj se ne bi utopil, ker bi se kopal v bazenu. Srečno bi se postaral in tudi srečno živel do konca svojih dni z ženo Julijo.«

Sledila je prvoosebna pripoved dijaka Žige, ki govori kot Matija Čop: »S Francetom sva se družila že v srednješolskih letih, ko sva nekajkrat preživljala brezskrbne počitniške dni. Nato se nekaj časa nisva videla, ko sem odšel za profesorja na Reko. A ko sva oba za stalno prišla v Ljubljano, sva skoraj ves prosti čas preživljala skupaj. France mi je vestno pisal pisma, večino o tem, kako mu uspevajo pesmi. Dal jih je celo v pregled slovničarju in dvornemu knjižničarju Jerneju Kopitarju, ki pa jih je zelo skritiziral, kako naj jih nekaj časa pusti in šele kasneje vzame spet v roke in jih spili, to je tudi upošteval. Z vsakomer, s katerim se je družil, je napravil Prešeren prijeten vtis. Če je kmečkim ljudem kaj razlagal, je govoril zelo razločno, da so ga razumeli, kakor da bi pridigal. Posebno za revne ljudi je bil Prešeren prava duša. To so vedeli reveži, zato so hodili kar naprej k njemu. Če je imel dve suknji ali dva para škornjev in je videl reveža, ki jih ni imel, ga je brž obul in oblekel. Prav tako je bil velik ljubitelj otrok, zanje je imel zmeraj pripravljen usnjen mošnjiček s krajcarji in polne žepe sladkih fig, zato so ga klicali kar Doktor fig.«

Pripoved dijakinje Tanye, ki govori v prvi osebi kot Prešernova hči Ernestina: »Spominjam se, kako me je kot otroka pestoval in me ljubeče gledal. Moji mami je celo dejal, da me bo sam vzgajal in pazil name, saj je rekel, da moram biti vzgojena z ljubeznijo, da dobim zaupanje od staršev. Ljubkovalno me je klical Tinka in si želel, da bi družina zaživela skupaj. Velikokrat je rekel moji materi, da je srečen, ker ima hčerko, saj bo ob njegovi smrti vsaj nekdo jokal za njim. In to se je tudi zares zgodilo. Moj oče ni imel v Kranju nikogar, ki bi se nanj navezal ali ki bi mu zaupal. Po sili razmer se je družil s kmeti in rokodelci. Prepričana sem, da bi takrat najgenialnejši mož na Kranjskem potreboval oporo, nekoga, ki bi ga opomnil, katere so njegove dolžnosti. Imel je dolžnosti do sebe, do domovine, ki naj bi bile možu predvsem svete, imel pa jih je tudi do svojih dveh še zelo mladih otrok. Moj oče bi moral sam priti do spoznanja, a je bilo prepozno! Bil je neozdravljivo bolan, njegov pogum je bil zlomljen.«

Vmesne glasbene točke so popestrile prireditev, brane misli dijakov in dijakinj o kulturi ter domišljijskem razmišljanju o tem, kako bi poet živel danes, so dodale literarno noto. Predvajani posnetki o ustvarjanju pričesk ter razmišljanje mizarjev v njihovi delavnici pa so dodali osebno noto njihovemu poklicu – frizer in mizar. Nastala je unikatna prireditev, ki jo bodo gledale še mnoge generacije dijakov in dijakinj tega poklica.

3 Zaključek

Program za prireditev je bil ustvarjen s pomočjo dijakov, moje mentorstvo pa je idejno zasnovo pripeljalo do končne izvedbe. Takšen projekt je organizacijsko zelo zahteven, saj je zanj potrebno veliko časa, organizacijskih sposobnosti, logističnih usmeritev ter znanja snemanja video vsebin.

Vsi nastopajoči dijaki so se izredno potrudili, čeprav so nekateri potrebovali še dodatno motivacijo, ko npr. posnetek sprva ni uspel, so hoteli kar obupati, češ da niso vešči kamere. A s spodbudnimi besedami je nazadnje le uspelo in prav vsi so nad končnim izdelkom bili več kot navdušeni. Nekateri so pred kamero zelo uživali in se napovedali, da bi pri naslednji prireditvi želeli spet sodelovati, saj te možnosti v osnovni šoli niso imeli, ker niso bili nikoli videni.

Dijake vzgajamo, da imajo poseben odnos do svoje domovine in njegovih pesnikov, sploh Prešerna, ki je bil velik domoljub. *»O Vrba! srečna, draga vas domača, / kjer hiša mojega stoji očeta« (O Vrba! srečna, draga vas domača).* Tako se začne znameniti sonet, kjer se lirski subjekt z ljubeznijo in domotožjem obrača na ljubljeno vas, v kateri je preživel svoje zgodnje otroštvo. Svojemu prijatelju in mentorju Matiju Čopu je pesnik napisal hvalnico in zahvalo njegovemu delu za dvig kulture na Slovenskem. Proučeval je pesmi vseh velikih narodov, da bi njihove ideje prenesel na slovenska tla. Njegova ljubezen ni nacionalistična, saj visoko ceni tudi druge narode in kulture. V Zdravljici piše o vrednotah miru, slogi in enakosti, ki naj se širijo med vse narode.

In ravno to ljubezen do rodnega kraja in domovine skušamo vtisniti v srce dijakom vsako leto s projektom, vezanim na domovinsko tematiko. Ljubezen do jezika, spoštovanje naših narodnih vrednot ter poznavanje dosežkov našega naroda utrjuje naš zdrav in ljubeč odnos do domovine. Ko jim ga prikažemo na njim bližji način, se tega toliko bolj zavedajo. Harmonija med sočutjem do sočloveka ter ljubeznijo do lastnega jezika in naroda nas dela velike in srčne ljudi. Ta se naj kaže doma, v razredu, med prijatelji in tudi pri kulturni prireditvi, ki je odraz ponosa naše domovine, v kateri radi živimo in kjer radi ustvarjamo večne spomine.

4 Viri in literatura

Blažič, Milena (2005): Vzgoja za strpnost in umetnostno besedilo pri književnem pouku v devetletni osnovni šoli. V: Neva Šlibar (ur.): *Barve strpnosti, besede drugačnosti, podobe tujosti: vzgoja za sprejemanje drugačnosti preko mladinske književnosti* (str. 159–170). Ljubljana: Center za pedagoško izobraževanje, Filozofska fakulteta.

Digitalizirani učni načrti (b. d.). Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 30. 8. 2023 s spletne strani: https://dun.zrss.augmentech.si/#/.

Juvan, Marko (2011): Romantika in nacionalni pesniki na evropskih obrobjih: Prešeren in Hallgrímsson: uvod v tematski sklop. *Primerjalna književnost*, letnik 34, št. 1, str. 119–126. Ljubljana: Slovensko društvo za primerjalno književnost.

Kvas, Jana (2011): Mlada obzorja: *Književnost 1.* Ljubljana: DZS.

Mušič, Janez (1989): *Zgodbe o Prešernu.* Ljubljana: Borec.

Pečnik, Jožica; Križman, Zdravka; Dolšina, Marjana idr. (2015): *Aktivno državljanstvo in domovina. Priročnik za učitelje srednjih šol za proslavitev državnih praznikov.* Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Simonič, Peter (2009): Kaj si bo narod mislil? *Ritual slovenske državnosti*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Šenica Pavletič, Verica; Pevec, Marija; Čekada Zorn, Špela idr. (2014): *Zakaj in kako praznovati v šoli?* Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

REVIJA MAVRICA ŽE 52 LET POMAGA OTROKOM RASTI V POGUMNE, VESELE, UKORENINJENE SLOVENCE

THE *MAVRICA* MAGAZINE - HELPING CHILDREN GROW INTO BRAVE, CHEERFUL, ROOTED SLOVENIANS FOR 52 YEARS

✍ **Melita Košir** *(melita.kosir@druzina.si), prof. tujih jezikov, poučevala je na osnovni in na srednji Waldorfski šoli ter bila ravnateljica srednje šole. Je prevajalka in urednica otroške revije Mavrica.*

Slovenija

Povzetek

V prispevku predstavljam otroško revijo Mavrica, ki izhaja že 52 let. Predstavljam jo z vidika slovenskega jezika ter vzgoje za vrednote. Revija predstavlja pomembno vzgojno sredstvo v slovenskem prostoru in izven meja Slovenije in to ne le na verskem področju. Zavzema se za vzgojo celostne osebnosti otroka.

Abstract

In this article I present the children's magazine *Mavrica* which has been in publication for 52 years. I present it from the point of view of Slovenian language and values education. The magazine is an important educational tool in Slovenia and abroad. Being a religious publication, it is also used in non-religious environment. *Mavrica* stands for the holistic education of a child.

Ključne besede: celostna osebnost, otroci, revija Mavrica, slovenski jezik, vrednote, vzgoja.

Keywords: children education, holistic personality, *Mavrica* magazine, Slovenian language, values.

1 Uvod

Katoliška otroška revija Mavrica že 52 let izhaja pri založbi *Družina*. Od samega začetka je bila ljubezen do lepega, bogatega jezika in celostna vzgoja otroka temeljno poslanstvo revije. Zato so se tudi vsi trije uredniki, duhovnik Jože Bertoncelj (25 let), urednici Mira Dobravec (10 let) in sedanja urednica Melita Košir (18 let), trudili sodelovati z najboljšimi slovenskimi pisatelji, pesniki in ilustratorji. Uredniki se zavedamo, da ko otrok posluša dobro, lepo slovensko besedo, se tudi ukoreninja kot oseba in kot del naroda, ki govori isti jezik.

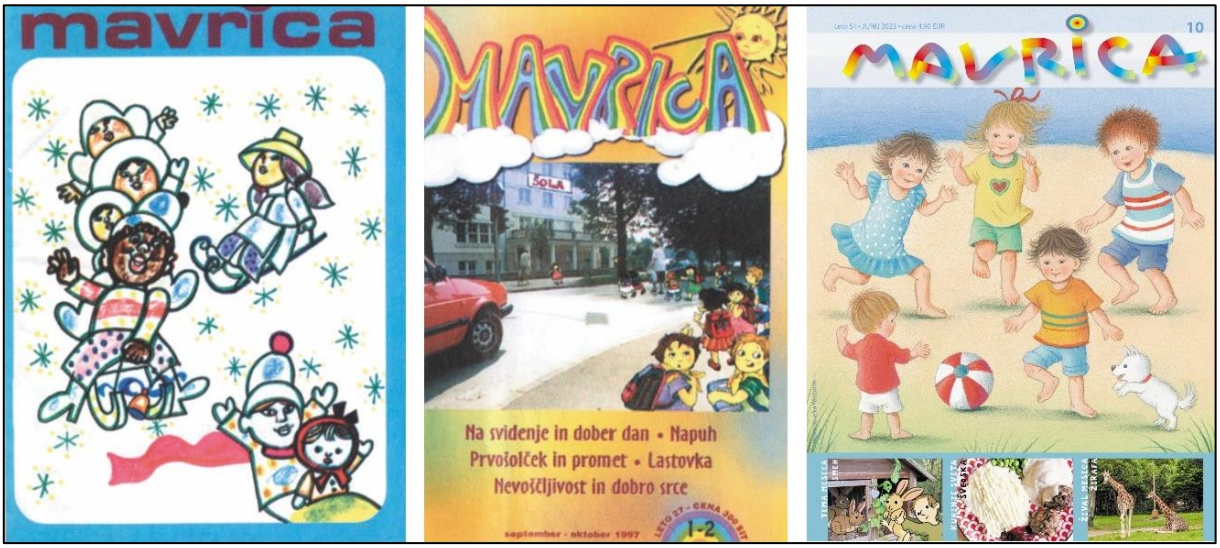

Slika 1: Mavrica iz leta 1972 (levo), Mavrica iz leta 1997 (na sredni), Mavrica iz leta 2023 (foto: arhiv revije Mavrica).

Jezik je orodje komunikacije s seboj, z drugimi in z Bogom. Če angleški pesnik John Donne pravi, da »noben človek ni otok«[1], lahko danes rečemo, da nihče ne živi kot osamljeno drevo, ampak vsi živimo v bolj ali manj gostem gozdu. Če tu dodamo še Wittgensteinovo spoznanje, da so »meje mojega jezika meje mojega sveta«[2], potem nas globoko pretrese spoznanje, kako ključen je jezik pri oblikovanju osebne identitete.

Kakšen jezik imajo radi otroci?

Lep. Povezan z dobrim in resničnim. Ter avtentičen: da se to, kar pišemo oz. govorimo, tudi trudimo živeti – to je ključno, ali bo otrok naše besede (in s tem tudi sistem vrednot) vzel za svoje, jim prisluhnil, jih ponotranjil, ponovil. Otroci takoj prepoznajo, kaj je dobro, lepo in resnično in kaj ne. V Mavrici se trudimo, da jim ponudimo res lep jezik v celotni reviji, posebej pa je negovan v ugankah, verzih, zgodbah.

Uganke

ZDRAVILNE RASTLINE

NAPIŠI ZDRAVILNE RASTLINE NA ČRTO POD UGANKO.

SEM RUMENO-BELA VSA,
VSAK OTROK ME RAD IMA.
KADAR GA V ŽELODCU ZVIJE,
BRŽ POPAREK MOJ POPIJE.
V DRUŽBI Z MANO BOLJE SPI,
MOLI, SE IGRA, UČI.

VEJE MOJE SO BODEČE,
JAGODE PA TEMNORDEČE.
SOK NJIH LAJŠA BOLEČINO,
ZLASTI KO IMAŠ ANGINO.
IN PREBAVO UREDI.
MARMELADA VSEM GODI.

SEM ZDRAVILKA NAGAJIVA,
KI OB PLOTU, POTKAH BIVA.
SEM PEKOČA IN ZELENA,
MNOGIM HRANA ZAŽELENA.
IN PREČISTITI ZNAM KRI,
DA TELO SE OKREPI.

6

Napisala Nelda Štok Vojska
Ilustrirala Maja Šubic

JAZ PA ZELKA SEM DIŠEČA,
MAMIC IN DOJENČKOV SREČA.
ČE BO MAMA ČAJ MOJ PILA,
DOLGO ČASA BO DOJILA.
BO OTROK ODRAŠČAL ZDRAV,
DOBROVOLJEN IN ZVEDAV.

SEM ORANŽEN VSEOKROG,
KOT ME JE USTVARIL BOG.
TI PREŽENEM DRISKO, ZGAGO,
IZ ČREVESJA GLIST NESNAGO.
KUHAN MOJ KOREN POJEJ,
SOK PA ZA PIJAČO IMEJ.

SREDI ZIME OŽIVIM,
S CVETJEM VSE PORUMENIM.
LUČKE MOJE GLEJ NA TRATI,
LISTI TEKNEJO V SOLATI.
POLN SEM VITAMINA C,
Z OČIJEM NABERI ME!

Rešitve: kumina, kopriva, kamilica, korenček, regrat, robida.

Slika 2: Zdravilne rastline; Mavrica, oktober 2022, str. 6–7 (foto: arhiv revije Mavrica).

Včasih avtor pesem, ki je objavljena v Mavrici, sam prebere in takrat zazveni res lepo. Delimo jo na FB Mavrica (Čušin, 2018).

Napisala Dragica Šteh
Ilustrirala Ana Razpotnik Donati

RADOVEDNE ŽABE

Ta svet je noro zabaven
in tako zanimiv,
saj na vsakem koraku ponuja
kak hudo nenavaden izziv.
Od silne želje po novem
me kar razganja,
ves svet je kot velik gejzir
lepote in znanja.

Že to, kako čas se vrti
in minevajo leta,
kako deluje motor
in vesoljska raketa.
Želim znati vse in še več,
nikdar se ne naveličam,
mogoče prav s temi vprašaji
še tebe prepričam.

Glej te navihane žabe, kako so zvedave,
njim je učenje
vrhunec in bistvo zabave.
Rade učijo se peti,
povzpeti se visoko
pa tudi mirno sedeti
in skočiti globoko.

Znanje je noro zabavno,
gotovo nima mej,
znanost kraljuje razumu
a duh gre naprej –
do žarkov Božje ljubezni,
ki svetijo v dan,
in v srcu budijo ponižnost
velikih spoznanj.

6

Slika 3: Pesem; Mavrica, november 2021, str. 6–7 (foto: arhiv revije Mavrica).

Otroci cenijo, če je jezik posut s poprhom humorja. Naši avtorji so mojstri v tem.

Jezik je za otroke enako pomemben kot hrana, saj lepe, prijazne besede od samega začetka gradijo in hranijo odnos s starši in najožjo družino, vedno bolj pa tudi s skupnostjo, v kateri živijo in ki z leti postaja vedno širša.

Čim bolj otroci materni jezik poznajo (ga poslušajo, berejo, govorijo, pišejo, pojejo …), bolj ga imajo radi. In bolj ko ga imajo radi, globlje korenine poženejo. Globoko ukoreninjena drevesa pa obstojijo, tudi če pridejo viharji – in ti pridejo prej ali slej. Zato je lep jezik ključnega pomena za zdravo odraščanje otrok.

Marsikatera pesem iz Mavrice je dobila notno spremljavo in danes živi med otroki. Kot npr. dve znani pesmi Gregorja Čušina, ki ju je tudi sam uglasbil: Popotnica (Čušin, 2014) in Pesem o kraljih (Čušin, 2007).

Kot lingvistka in kot človek, ki je odraščal v dvojezični družini, lahko povem, da je poznavanje materinščine temelj za dobro usvajanje tujih jezikov. Če otrok ne pozna strukture v svojem jeziku, le-te ne more prepoznati niti v tujem. Za trdnost otroka je silno pomembno, da je v maternem jeziku močan – da ima močno deblo, ki lahko nosi veliko vej – veliko tujih jezikov. Ko sem kot profesorica tujih jezikov naredila napako in določeno slovnico obravnavala, preden so jo obravnavali pri slovenščini, sem si naprtila dvojno delo: ker so me učenci debelo gledali, sem jim morala najprej razložiti slovensko slovnico, nato še nemško ali italijansko, kar sem pač tisti dan učila. Vam je to kaj znano? ☺ Da bi le znali pomiriti starše, ki si želijo najboljše za svoje otroke in jih od plenic naprej vozijo v razne jezikovne šole!

A vrnimo se k našemu osnovnemu poslanstvu: Mavrica je otroška katoliška revija, ki že 52 let preko lepega jezika, bogatih vsebin in odličnih ilustracij nagovarja otroke v obdobju, ko so ti najbolj dovzetni in pripravljeni poslušati odrasle, ko se v otroku postavljajo temeljne vrednote, med katerimi je ključna jezik.

2 Vsebina Mavrice

2.1 Iz Mavrice, september 2023

Na spletni strani lahko prelistamo tudi septembrsko številko revije Mavrica (2023). Poglejmo, katere vsebine Mavrica ponuja otrokom v letu 2023/24:

- *Spoznavanje meseca*, cerkvenega leta, lepote menjavanja letnih časov, povabilo k sodelovanju z Mavrico (takih povabil je v reviji več) in srčnemu delovanju v okolju, kjer živimo.

- *Slikopisi* na verske in poljudne teme – odlični za najmlajše bralce. Slikopisi (prim. Slika 4) so odlična vstopna točka za najmlajše bralce, saj so pisani z velikimi tiskanimi črkami, besedila je malo in namesto besed so pogosto sličice, ki so za otroka privlačne in zabavne.

Slika 4: Slikopis (Mavrica, 2023: 3, 6–7).

- *Spoznavanje Svetega pisma in evangelijev*, povabilo k dobrotljivosti. Duhovni misli lahko otroci prisluhnejo tudi prek QR kode, saj v reviji ni prostora, da bi poglabljali določeno temo, ki jo prav preko video posnetka, deljenega preko QR kode, lahko zanimivo predstavimo in poglobimo (Slika 5). Uredništvo Mavrice za vsako nedeljo pripravlja duhovne misli za otroke,

vezane na nedeljski evangelij, in jih ponuja v knjižici Liturgični zvezek Mavrica, ki je tudi knjižica z največjo naklado v Sloveniji (35.000) in ima poleg nagovorov še obilo dodatnih vsebin.

Slika 5: Spoznavanje Svetega pisma (Mavrica, 2023: 4–5).

- *Pravljice z vsega sveta* (Slika 6), ki jim lahko prisluhnejo prek QR kode in jo že tretje leto prebirajo priznani slovenski igralci (Jure Sešek, Gregor Čušin, Nataša Konc Lorenzutti), QR kode je moč najti na spletni strani Mavrice pod rubriko Pravljice iz Mavrice. Pravljice otrokom prinašajo univerzalna sporočila o resnici, dobroti in lepoti. Ker gre za pravljice iz vsega sveta, otrok začuti, da veljajo podobna univerzalna pravila povsod.

Slika 6: Pravljica (Mavrica, 2023: 8–9).

- *Basni v verzih,* ki jih po motivih ljudskih basni pesnica in pisateljica Nataša Konc Lorenzutti prepesni v verze, so obogatene s hudomušnimi ilustracijami Marjana Mančka. Otroci ne marajo moraliziranja, basni pa (po navadi zelo humorno) bralca same pripeljejo do tega, da potegne nauk iz prebranega.

Slika 7: Basen v verzih (Mavrica, 2023: 10–11).

- *Zgodbe* priznanih slovenskih pisateljev na versko ali poljudno tematiko, napisane na način, da pritegnejo otroka tako jezikovno kot vsebinsko in z ilustracijami.

- *Tema* meseca (tokrat z nasveti, kako se dobro učiti) z izjavami sovrstnikov. V temi meseca (Slika 8) poglobljeno in na štirih straneh raziskujemo določeno tematiko in jo predstavimo na otroku zanimiv način (npr. Kam gremo po smrti?; Ustvarjam, torej sem!; Smeh; Smo hvaležni?; Še to rabim!). Teme so podprte z izjavami sovrstnikov in interaktivnimi povabili.

- *Test osebnosti* (Slika 8), ki se nanaša na temo meseca in je zelo priljubljen, saj preko njega otroci spoznavajo same sebe, svoje vrednote, omejitve, navade, želje …

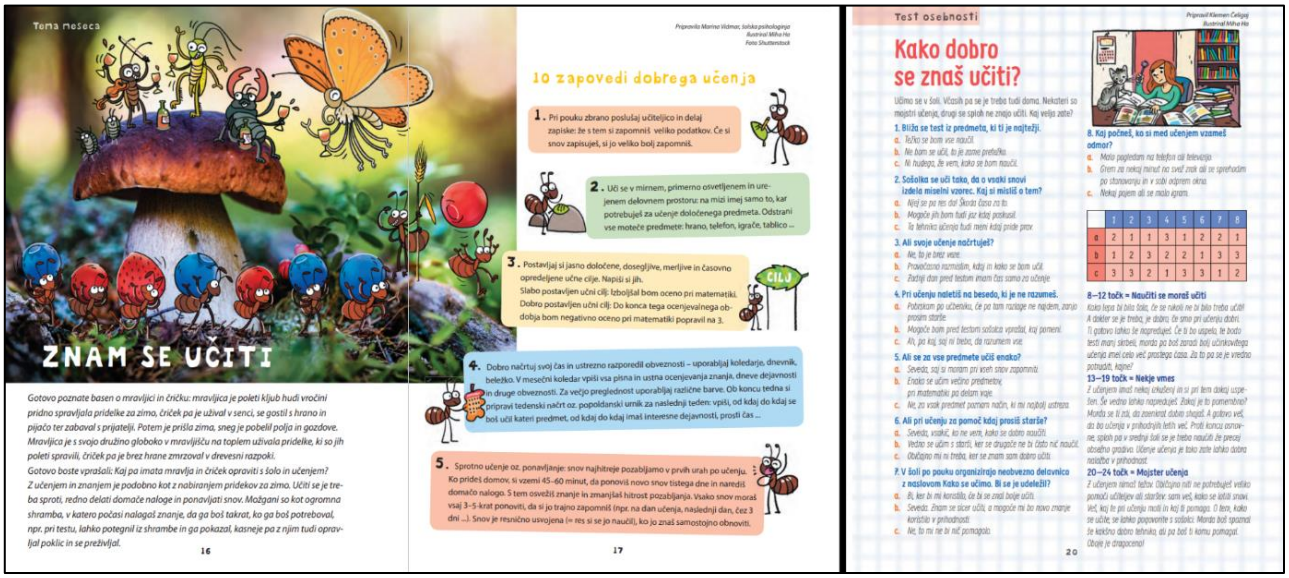

Slika 8: Tema meseca (levo), test (desno) (Mavrica, 2023: 16–17, 20).

- *Strani za reševanje,* kjer najdemo tako verske vsebine kot Kviz o Sloveniji. Preko igrivega reševanja otroci najraje spoznavajo našo domovino in tudi temelje naše vere.

Slika 9: Strani za reševanje (Mavrica, 2023: 21, 24).

- *Strip* (v septembrski Mavrici o Mariji Montessori) imajo otroci zelo radi in prek njega spoznavajo življenjepise velikih ljudi. Stripi so včasih prevod, ko obravnavamo Slovence, pa avtorsko delo. Stripi so med otroki zelo priljubljeni in so med prvimi rubrikami, ki jih preberejo. Zavedamo se, da tudi bralno šibki otroci berejo stripe, zato v Mavrici vedno so.

Slika 10: Strip (Mavrica, 2023: 29–30).

- *Veščine bivanja v naravi*, s čimer želimo otrokom (in staršem) približati lepoto bivanja v naravi. Delavnico pripravljajo slovenski skavti, ki se tudi na kratko predstavijo po pokrajinah in vabijo otroke, da se vpišejo v to priljubljeno in dejavno organizacijo.

Slika 11: Bivanje v naravi (Mavrica, 2023: 34–35).

- *Kuharska delavnica,* kjer se otroci učijo pripraviti družinsko kosilo, saj se zavedamo, da miza povezuje družino, poleg tega raziskave kažejo, da je v družinah, ki skupaj pojedo en obrok, vzdušje in življenje bistveno lepše in svetlejše, problemov pa veliko manj. Posebej je ob tem pomembno skupno preživljanje časa ob kuhanju, usvajanje kuharskih veščin, uporabne pismenosti, ki so jo otroci ob tem deležni ipd.

- *Spoznavanje poklicev,* kjer otroke povabimo (in jim pomagamo), da postanejo novinarji v svoji okolici, saj sami predstavijo poklic odraslega; izbiramo poklice, ki so priljubljeni, nenavadni … in pri vseh intervjuvanci povedo, kako so prišli do tega poklica, kaj so se pri tem delu naučili in kaj so dobre in kaj slabe strani poklica. Tako želimo otrokom predstaviti najrazličnejše poklice in jim predstaviti, da so povsod tako dobre kot slabe plati; spodbujamo jih, naj postanejo radovedni, kakšne vse poklice imajo ljudje v njihovi okolici. Tako se bodo, ko bo čas, sami lažje odločali za svoj poklic.

Slika 12: Predstavitev poklica (Mavrica, 2023: 38–39).

- *Spoznavanje tujcev, ki živijo v Sloveniji:* s to rubriko želimo, da otroci vsaj za kratek čas stopijo v čevlje sovrstnikov in postanejo sočutni, saj izvejo, zakaj je nekdo v Sloveniji, kako živi in kako se pri nas ob sovrstnikih počuti: kaj mu je všeč in kje ima težave. Dodamo tudi mini slovarček.

Slika 13: Tuji otroci v Sloveniji (Mavrica, 2023: 40–41).

- *Rubrika Mavrični most,* kjer objavljamo prispevke otrok, natečajev (likovnih in literarnih), objavljamo tudi konkretno povabilo za družine in veroučne skupine, ki ga mnogi vzamejo za svojega in nam mesečno poročajo, kaj so počeli.

Objavimo tudi seznam priporočenih knjig, ki ga vsak mesec pripravi šolska knjižničarka, in sicer po eno knjigo za predšolske otroke in osnovnošolske otroke po vseh treh triletjih. Objavljamo tudi sezname najljubših knjig, ki nam jih pošiljajo otroci. Preko vseh teh objav in dejavnosti želimo spodbujati otroke in družine k branju.

Bralni seznam objavimo (in mesečno dopolnjujemo) tudi na spletni strani Mavrice v rubriki Super knjige (Knjige, ki jih priporočamo, b. d.), kjer odrasli najdejo tudi preizkušene nasvete, kako vzgojiti dobrega bralca.

Slika 14: Priporočila za branje (foto: Knjige, ki jih priporočamo, b. d.).

- *Rubrika Zapojmo!* prinaša versko pesem z notami, besedilom in QR kodo s posnetkom pesmi, da lahko tudi manj glasbeno vešči otroci zapojejo. Pesmi so glas srca ter prinašajo pogum in veselje, zato pogosto najdejo prostor v Mavrici.

- *Križanka,* ki jo otroci že več kot 10 let zelo radi rešujejo in pet srečnežev vsak mesec prejme nagrado. Križanke so za otroke pravi izziv, saj jih pripravlja izkušen ugankar Andrej Praznik, in ker niso ravno lahke, povezujejo vso družino, saj morajo kdaj pa kdaj mlajšim priskočiti na pomoč starši. Križanke so odličen način za širjenje besednega zaklada, znanja in obzorja.

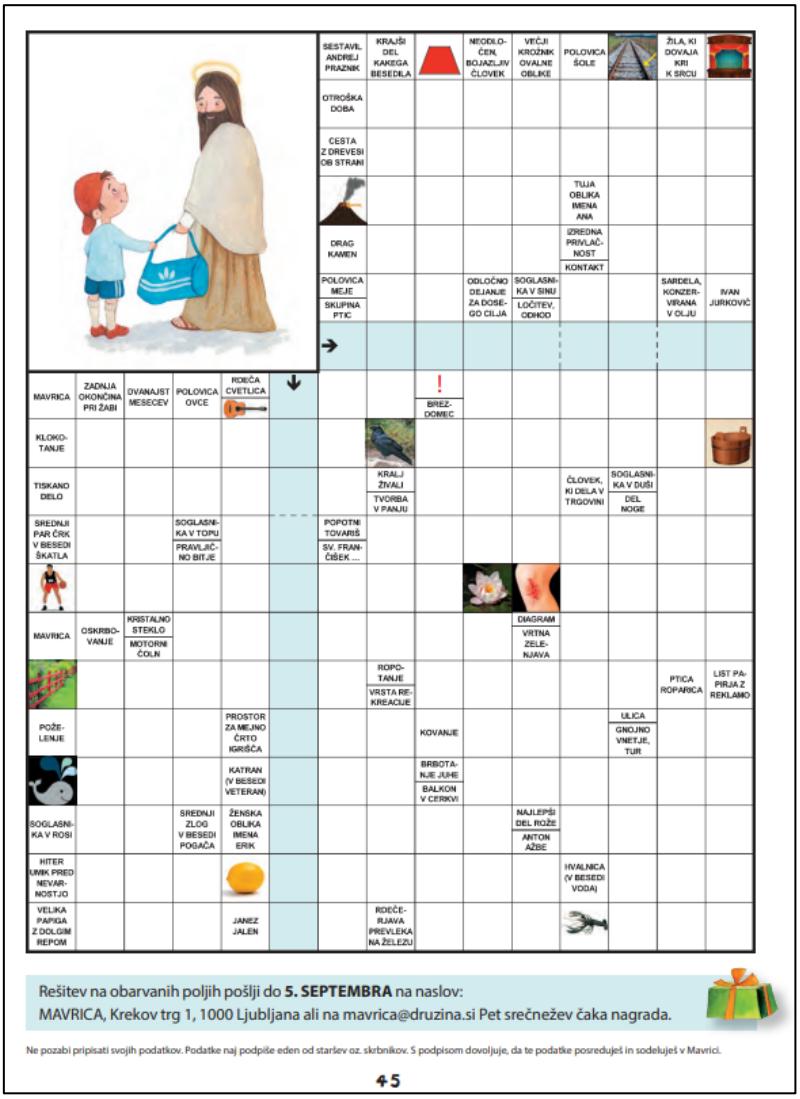

Slika 15: Križanka (Mavrica, 2023: 45).

- *Rubrika Moje ime*, kjer pisateljica Mateja Gomboc v vsaki številki razloži pomen enega imena (in njegovih izpeljank), ki je danes pogosto. Preko spletnih omrežij Facebook ali Instagram starše povabimo, da nam pošljejo fotografije svojih otrok, ki nosijo to ime, zatem jih objavimo v reviji.

Slika 16: Moje ime (Mavrica, 2023: 46).

- *Povabilo k poslušanju Sobotne iskrice na Radiu Ognjišče* ob sobotah od 9. do 10. ure, kjer je urednica že 28 let dvakrat mesečno gostja v zelo priljubljeni oddaji, ki ji je mogoče prisluhniti tudi naknadno v arhivu Radia Ognjišče. V oddaji urednica Melita Košir in voditelj Jure Sešek poskrbita, da klena slovenska beseda iz Mavrice najde pot v slovenske družine v najboljšem možnem času, v soboto dopoldan. Vsebine Mavrice, dobre zgodbe, pravljice, pesmi, uganke ipd. so pravilo, kot tudi dobra glasba. Včasih povabita gosta. V eni od oddaj je to bila pesnica in pisateljica Nataša Konc Lorenzutti. Da je v Sobotni iskrici doma lepa beseda, pričuje tudi ta posnetek septembrske basni, ki jo je pesnica in dramska igralka povedala kar sama (Lorenzutti v Sešek, 2023).

- *Rubrika Lepa misel in šale* je med otroki zelo priljubljena, saj jo preberejo med prvimi. Otroci se že po naravi raje smejejo kot odrasli (in so zato tudi bolj zdravi ☺), zato ni čudno, da so nam v anketah zaupali, da so šale med prvimi rubrikami, ki jih preberejo.

2.2 Kje se otrok lahko sreča z Mavrico?

Doma kot naročnik. Pogosto se otrok z Mavrico sreča pri starih starših, ki so pogosto naročniki ali plačniki naročnine, saj leti iz življenjskih izkušenj vedo, da sta jim prav vera in narodna zavest pomagali prebroditi mnoge viharje v življenju in si želijo, da bi tudi naslednji rodovi črpali iz teh vrednot. Kar se domačega okolja tiče, je ključno, kakšen odnos do branja, jezika in vere imajo starši, saj so v večini primerov oni naročniki – plačniki. So tudi sami bralci? Se zavedajo, da postaja branje in ukoreninjenost v jeziku vedno bolj ločnica med uspešnimi in neuspešnimi otroki? So za vzgojo na tem področju pripravljeni darovati svoj čas in sredstva ter otrokom ustvariti spodbudno jezikovno in bralno okolje?

Pri verouku: žal ni več župnij, ki bi predpisale Mavrico kot obvezni del verske vzgoje in zato pravilo ena družina = ena Mavrica ne drži več. Tako smo z legendarnih 24.000 izvodov na mesec pred 30 leti prišli na sedanjih 8.000 na na mesec in s hvaležnostjo in ponosom lahko povemo, da imamo eno najvišjih naklad kot otroška revija, kar govori o njeni kvaliteti in priljubljenosti. Kljub upadu naročnin in plavanju proti toku, kar se vere in branja tiče, prosvetljeni župniki in kateheti neutrudno vabijo starše in otroke k naročilu na Mavrico. Zelo pomembno je, da kateheti prepoznajo vrednost Mavrice in jo občasno uporabijo kot gradivo pri verouku ter tako otrokom pokažejo, kako dobre vsebine so v Mavrici. Pri verouku so uporabni slikopisi, zgodbe, teme meseca, strani za reševanje, delavnice iz Mavrice, recepti … Motiviran in predan katehet bo vsak mesec našel veliko vsebin, ki jih lahko ponudi pri verouku vsak mesec na različnih starostnih stopnjah.

Veliki Slovenci

Jože Plečnik

Leta 1872 se je v jedru Ljubljane rodil Jože. Že kot otrok je vedno rad risal in skiciral. Ker je bil neuspešen v prvem letniku nižje gimnazije, ga je **oče vzel v svojo mizarsko delavnico za vajenca.** Bil je zelo marljiv in dober risar, zato je nadaljeval šolanje v Gradcu, kjer se je izučil za mizarja in načrtovalca pohištva.

Napisala Kristina Vrčon Jejčič
Ilustriral Damijan Stepančič,
foto Wikipedija, Shutterstock, T. Splichal

Med šolanjem je njegovo delo opazil dunajski podjetnik in ga povabil, da bi oblikoval pohištvo v njegovem podjetju. Kot oblikovalec je **Jože Plečnik leta 1901 prišel na Dunaj, kjer ga je prevzelo delo arhitekta Otona Wagnerja.** Zato je prosil, če bi ga sprejeli v njegovo šolo na umetnostni akademiji na Dunaju. **Wagner je prepoznal v Jožetu izjemen talent, zato ga je vzel v svojo delavnico** in mu kmalu začel prepuščati svoja naročila.

Praški grad

Leta 1911, ko je bil imenovan za profesorja dekorativne arhitekture na obrtni šoli v Pragi. V rojstno mesto se je vrnil leta 1921, ko je nastopil službo profesorja na Tehnični fakulteti na univerzi v Ljubljani. V Trnovem v Ljubljani je dozidal manjšo hišo zase in za sorodnike, v kateri je ostal vse do smrti.

Plečnikov kelth

Takoj po prihodu v Ljubljano je začel s študenti razvijati ideje, kako bi urbanistično uredil Ljubljano, kljub temu da je takrat še delal svoje največje delo v Pragi, to je preureditev Praškega gradu. **Vse njegove ideje niso bile uresničene, vendar je današnja podoba Ljubljane, sploh njenega središča, rezultat Plečnikovega genialnega talenta.** Ljubljano je želel oblikovati tako, da bo že po zunanji podobi videti kot prestolnica Slovenije. Prvo njegovo veliko delo v Ljubljani je bila cerkev svetega Frančiška Asiškega v Šiški.

Cerkev v Bogojini

Da je načrtoval več cerkva, ne samo v Ljubljani, za Plečnika ni presenetljivo, saj je bil globoko veren človek. Zaradi svoje krščanske drže je včasih izgubil tudi kakšno delo, kar pa ni omajalo njegove vere, ki jo je izražal kljub časom, ki krščanstvu niso bili naklonjeni.

Ljubljanski meščani so velikega arhitekta srečevali na rednih sprehodih, vedno oblečenega v temna oblačila, belo srajco z metuljčkom, klobukom in z zanj značilno brado. **Plečnik se je rad sprehajal in tudi svoje študente je nagovarjal, naj opazujejo svet okoli sebe, naj ga raziskujejo, naj iščejo v njem lepoto** in s svojimi deli pripomorejo k lepoti okolja. Večkrat je rekel, da verjame, da ima vsak človek v sebi občutek za lepoto, le da so ga nekateri zanemarili in zato v svetu ne vidijo več lepega. Zanj je bila lepota tudi eden izmed načinov, kako se nam razodeva Bog.

Tromostovje

Za Plečnikov slog, ki ga je dokončno razvil prav z ustvarjanjem v Ljubljani, je bilo značilno, **da se je naslanjal na antično in renesančno umetnost, hkrati pa je umetelno vključil tudi lokalne značilnosti.** Vse skupaj pa je znal vključiti v moderni slog, ki so ga in ga še danes občudujejo ljubitelji arhitekture z vsega sveta. Tisti, ki nismo poznavalci arhitekture, lahko v njegovih delih občudujemo neminljivo lepoto, ki nas po Plečnikovem mnenju povezuje z Bogom.

Jože Plečnik je na svojem domu v Trnovem umrl leta 1957. Pokopali so ga na ljubljanskih Žalah v družinskem grobu. **Spomin nanj ostaja živ v njegovih delih: Tromostovje, Žale, Narodna in univerzitetna knjižnica, številne cerkve in spomeniki po vsej Sloveniji …**

Povabilo: Fotografiraj se ob Plečnikovem delu, stavbi, spomeniku … in nam fotografijo pošlji na uredništvo do 5. decembra. Nekoga čaka nagrada!

14

Ali veš?

Da je Plečnik zapustil trajen pečat tudi v Pragi, kjer je prenovil in preuredil Praški grad ter zgradil lepo cerkev Srca Jezusovega?

Da je leto 2022 Plečnikovo leto, ker mineva 150 let od njegovega rojstva?

Da so Plečnikova dela vpisana na seznam UNESCOVE svetovne kulturne in naravne dediščine?

Slika 17: Veliki Slovenci: Jože Plečnik (Mavrica, 2023: 14–15).

V šoli: Pogosto mi učitelji povedo, kako dobro so Mavrico uporabili v šoli. Ali pa me prosijo za dovoljenje, da uporabijo določeno rubriko. Vendar mi povedo tudi, da žal iz Mavrice redkeje uporabijo poljudne vsebine, čeprav odlično pripravljene – pač zato, ker so bile objavljene v verski reviji. Mavrico veliko težje promoviramo po šolah, kjer se vodstvo po navadi želi distancirati od jasno opredeljene revije. A poljudnih vsebin, ki bi jih pedagogi lahko uporabili, je vsako leto vsaj nekaj: letos so to basni, pravljice iz vsega sveta, nadaljevanka Zgodba o družini Cmok z odličnim tandemom Mateja Gomboc (tekst) in Marta Bartolj (ilustracije); pogosto je poljudna tema meseca; odlična je reševalna rubrika Po Sloveniji, pa stripi (v letu 2023/24: septembra in oktobra pedagoginja in zdravnica Maria Montessori, kmalu ilustrator Marc Chagall, pa bojevnica za človekove pravice, Američanka Rosa Parks); odlična in primerna za vse je tudi rubrika Družinsko kosilo, pa rubrika o poklicih in rubrika, kjer spoznavajo vrstnike iz drugih držav, ki živijo v Sloveniji. Kako primerna bi bila za šolo npr. rubrika Veliki Slovenci, ki smo jo v Mavrici predstavljali kar tri leta in jo (vsaj za nekaj časa) zaključili lani (Jakob Aljaž, Jože Plečnik (Slika 17), Alma Karlin, Jurij Dalmatin, Anton Martin Slomšek; Anton Janša, Ema Krška, Barbara Celjska …).

V knjižnici: samo 18 slovenskih knjižnic ima na voljo Mavrico; to je odvisno od odločitve vodstva knjižnic.

2.3 Komu in kako brati Mavrico?

Malčkom (predšolskim): beremo otrokom. Beremo jim na glas, otroci so poleg nas ali v naročju staršev in doživljajo neprecenljivo izkušnjo: beseda = mama = ljubezen = lepota. Za vedno jim bo ostala v ušesih lepota maternega jezika! Na glas prebrane besede so nepozabne in ko bodo večji, bodo tudi sami želeli brati na glas, deklamirati, govoriti. Že najmlajši prisluhnejo pravljicam, nedeljskim nagovorom, pesmim … skoraj vsemu, kar je v Mavrici; gledajo lepe podobe, odrasel pa jim ob listanju revije ob podobah pripoveduje vsebino na njim primeren način. Ena največjih naložb je glasno branje otrokom – to lahko povem iz svoje izkušnje.

Malo starejšim otrokom (prvo triletje): beremo mi, berejo oni. Prisotnost odraslega je v tej starosti še vedno ključna, a je otrok že izzvan, da dele besedila prebere tudi sam. Tako postaja vedno bolj bralno pismen. Kljub temu je glasno branje staršev še vedno zelo pomembno, da se ohrani spomin na lepoto jezika.

Starejšim otrokom (drugo triletje): sedaj berejo predvsem oni. Včasih na glas, večinoma pa sami. Razumejo besede, povzamejo vsebino, nam pripovedujejo o prebranem. Tako se učijo pripovedovati zgodbe in tako njihovi junaki postanejo tudi naši – kako povezovalno!

2.4 Prednost Mavrice pri državljanski vzgoji

Pri državljanski vzgoji ima Mavrica veliko prednost, saj:

- je neformalna, ne 'diši' po šoli, a prinaša kakovostne vsebine, ima odlične ilustracije in lepo oblikovanje;
- je mesečnik, kar pomeni kontinuiteto v izdajanju in kakovosti;
- ima svoje mesto na spletu (spletna stran Revija Mavrica na platformi Družina d. o. o., FB Mavrica, IG Mavrica);
- sodeluje z mnogimi organizacijami, je torej odprta in živa;
- se fleksibilno odziva na stanje, spremembe in potrebe v družbi.

2.5 Sodelovanje

Mavrica sodeluje:

- z zamejci (kakšna rubrika iz Mavrice je ponovno objavljena v Pastirčku),
- z Misijonskim središčem Slovenije in misijonarji po svetu (predstavitev drugih kultur in dela misijonarjev, spoznavanje življenja sovrstnikov, povabilo h konkretnim akcijam, npr. Botrstvo …),
- s slepimi in slabovidnimi (povezava s Centrom za slepo in slabovidno mladino, konkreten primer z eno slepo deklico Jero),
- s katoliškimi vrtci in šolami (vse je urednica osebno obiskala, jih predstavila v Mavrici in z vsemi je v stiku),
- s Slovensko karitas in YoungCaritas (dobrodelne akcije, predstavitev otrok v tujih deželah, vzgoja srčne kulture in sočutja, akcija Miklavževi angelčki, akcija Kupim kozo, akcija Lonec juhe …),
- z Radiem Ognjišče (dvakrat mesečno gostja),
- s Teološko fakulteto (pravkar objavljena magistrska naloga: Revija Mavrica kot spremljevalec pri verski vzgoji otrok (Tomažič, 2023)),
- z drugimi oddelki na založbi Družina (tednik Družina, Aleteia, spletni portal Družina, Naša družina, knjižno uredništvo …).

2.6 Izzivi za prihodnost

Naši izzivi so:

- Večje opolnomočenje staršev pri vzgoji (branje, zdrave navade, postavljanje meja, red, ljubeči odnosi, ki se gradijo v skupnem preživljanju časa); na spletu že objavljamo članke za starše, seznam dobrih knjig za otroke, kuharska delavnica (Mavrica, b. d.) ipd.
- Večje ozaveščanje staršev o pomenu jezika in branja za njihove otroke.
- Aktivnejša prisotnost v zamejskih medijih (Nedelja, Pastirček, Katoliški glas).
- Iskanje novih vsebin in načinov ponujanja le-teh otrokom in staršem, saj se časi spreminjajo in se revija tudi (a vrednote ostajajo iste).
- Več rubrik iz Mavrice v knjigo. Nekaj zelo uspešnih projektov je že bilo (Gomboc, 2012; Gržan, 2014; Magister in Osterman (izb.), 2018); želeli bi si jih še več.
- Vstopanje v šole – prvi korak je, da *katoliški* pedagogi in pedagogi, ki želijo otroke vzgajati v pravih vrednotah, prepoznajo vrednost Mavrice.
- Nadgradnja ponujanja kakovostnih vsebin na spletu in družbenih omrežjih.

3 Zaključek

Mavrica prinaša vsebine, ki otrokom pomagajo rasti v pogumne, vesele, radovedne, sočutne … kristjane in državljane. S kvalitetnim slikovnim gradivom jim ostri čut za lepo, z izbranim jezikom čut za lep slovenski jezik na vseh področjih – od kulture, športa, narave, odnosov, ustvarjalnosti, do strokovnih in verskih vsebin.

Meje mojega jezika so meje mojega sveta: z bogatimi jezikom v Mavrici in povezovanjem s tako veliko organizacijami širimo meje sveta naših otrok (in tudi meje sveta staršev ter vzgojiteljev).

Otroci so kot drevesa in ob vsebinah in spodbudah iz Mavrice odraščajo v močna drevesa. Hvaležni smo za 52 let poslanstva!

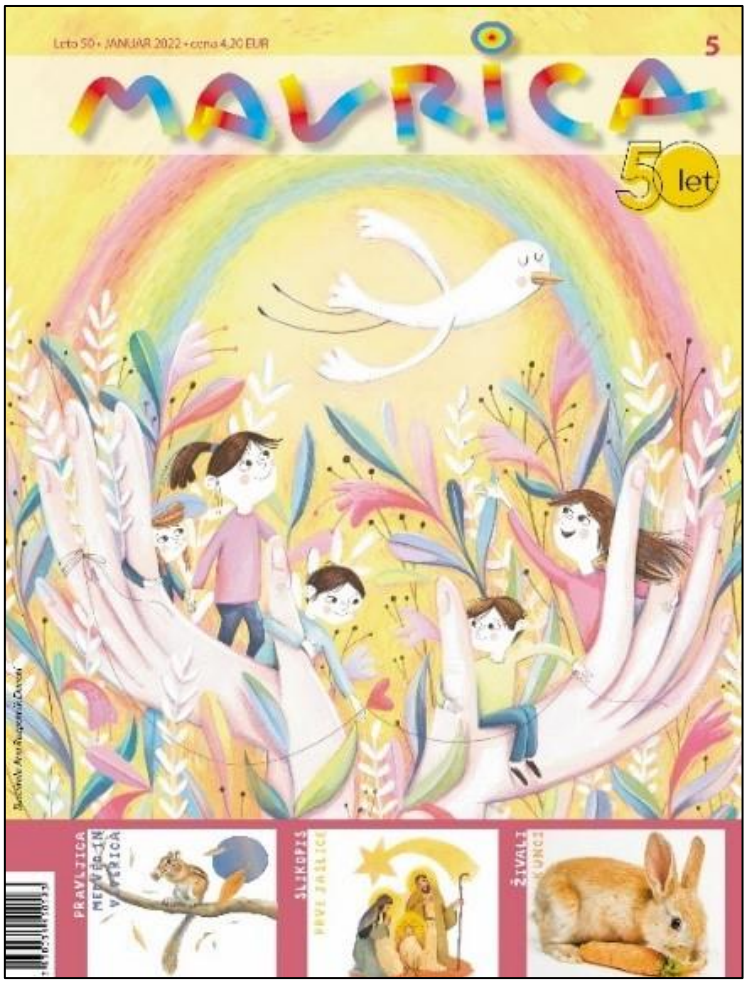

Slika 18: Naslovnica jubilejne številke Mavrica, letnik 50, št. 5, leto 2022 (foto: arhiv revije Mavrica).

4 Viri in literatura

Čušin, Gregor (2018). Napotki. *Facebook (Mavrica)*, april 2018. Dostopno na: https://www.facebook.com/revijamavrica/videos/575655032807350.

Čušin, Gregor (besedilo, glasba in izvedba) (2007): Pesem o kraljih. *Mavrica*, 2007. Dostopno na: https://drive.google.com/file/d/12h7-Ctdld2b-VmCi5cDbJLiE0rLN1pZa/view?usp=sharing.

Čušin, Gregor (besedilo, glasba); OPZ Alojzija Šuštarja (izvedba) (2014): Popotnica. *Mavrica* 2014. Dostopno na: https://drive.google.com/file/d/1qaOHWDLvP7Vh7N7zpRwZkjfzLQn0xTos/view?usp=sharing.

Facebook Mavrica. Dostopno na: https://www.facebook.com/revijamavrica.

Gomboc, Mateja (2012): *Matic in Meta vsepovsod*. Ljubljana: Družina.

Gržan, Karel (2014): *Jezusovi mali učenci*. Ljubljana: Družina.

Instagram Mavrica. Dostopno na: https://www.instagram.com/revija_mavrica/.

Knjige, ki jih priporočamo (b. d.). *Druzina.si*. Dostopno na: https://www.druzina.si/mavrica-knjige.

Liturgični zvezek (2023/2024). *Druzina.si*. Dostopno na: https://www.druzina.si/revija/liturgicni-zvezek-mavrica.

Magister, Ana; Osterman, Tina (izb.) (2018): *Gremo v Betlehem!* Ljubljana: Družina.

Mavrica (2023). *Družina.si*, 21. 8. 2023. Mavrica, letnik 52, števila 1. Dostopno na: https://www.druzina.si/flip-book/preview/cf49d3a158ceb60dcc92f04805ff7e8d.

Mavrica (b. d.). Druzina.si. Dostopno na: https://www.druzina.si/revija/mavrica.

Revija Mavrica, vezani izvodi, od leta 2006 naprej.

Sešek, Jure (2023): Kako se rodi knjiga. *Radio Ognjišče, avdio arhiv*, 12. 8. 2023. Dostopno na: https://avdio.ognjisce.si/oddaja/iskrica_2023_08_12.

Sešek, Jure; Košir, Melita (b. d.). Sobotna iskrica. *Radio Ognjišče, avdio arhiv, več oddaj*. Dostopno na: https://avdio.ognjisce.si/cikel/sobotna_iskrica.

Tomažič, Neža (2023): *Revija Mavrica kot spremljevalec pri verski vzgoji otrok*. Magistrsko delo. Ljubljana: Teološka fakulteta. Dostopno na: https://plus.cobiss.net/cobiss/si/sl/bib/165992707.

5 Opombe

[1] Donne, John: »No man is an island, entire of itself; every man is a piece of the continent, a part of the main.« Meditation XVII.

[2] Wittgenstein, Ludwig: Tractatus logico philosophicus.

RIME PRI POUKU PREDMETA DKE – ZAKAJ PA NE?

KAKO S POEZIJO IN IGRO VLOG RAZVIJAMO POLITIČNO PISMENOST UČENCEV

RHYMES IN PATRIOTIC AND CITIZENSHIP EDUCATION AND ETHICS LESSONS - WHY NOT?

USING POETRY AND ROLE-PLAYING TO DEVELOP STUDENTS' POLITICAL LITERACY

✍ **Tatjana Lekan** (tatjana.lekan@gmail.com), *univ. dipl. pedagog in prof. nemščine, poučuje nemščino in DKE ter izvaja dodatno strokovno pomoč na Osnovni šoli heroja Janeza Hribarja Stari trg pri Ložu. Izvaja različne delavnice, tabore, vodi dramske dejavnosti in pripravlja prireditve.*

Slovenija

Povzetek

V članku so zapisane pesmi, ki so nastale pri pouku predmeta državljanska in domovinska kultura ter etika (DKE) v 7. razredu. Učenci tvorijo rime, pišejo pesmi in tako hitreje usvojijo vsebine, povezane z nastankom in delovanjem naše države, državnimi simboli, pomembnimi dokumenti in delitvijo oblasti. S pesmimi se predstavijo na šolskih proslavah ob državnih praznikih (dan samostojnosti in enotnosti in dan državnosti). Izberejo različne načine predstavitve (recitacija, deklamacija, petje, igra vlog,…).

Z uporabo poezije pri pouku DKE učenci izboljšajo poznavanje vsebin in pojmov, razvijajo politično pismenost ter jezikovno in državljansko zavest.

Abstract

This article contains poems written during the civic and patriotic culture and ethics (domovinska in državljanska kultura ter etika, the so-called DKE lessons) lessons by seventh-grade students. Students create rhymes and write poems, and in such way quicker acquire content related to the origins and functioning of our country, national symbols, important documents and the three branches of Slovenian government. They present their songs at various school celebrations on national holidays (Independence and Unity Day and Statehood Day). They choose different ways of presenting their songs (recitation, declamation, singing, role-playing, etc.).

By using poetry in the DKE lessons, pupils improve their knowledge of the content and concepts, develop political literacy as well as linguistic and civic awareness.

Ključne besede: bogatenje jezika, pesmi, politična pismenost, rime.

Key words: language enrichment, poems, political literacy, rhymes.

1 Uvod

Predmet državljanska in domovinska kultura ter etika (DKE)[1] je sestavni del osnovnošolskega izobraževanja. Splošni cilji pouka državljanske vzgoje so razvoj politične pismenosti, razvoj kritičnega mišljenja in nekaterih stališč in vrednot ter dejavno vključevanje učencev v družbeno življenje. Učenci razvijajo politično pismenost, ko se seznanjajo z delovanjem države, s temeljnimi načeli demokratičnega odločanja in demokratičnimi institucijami v lokalnem okolju Sloveniji in Evropski uniji. Pomembno je, da spremljajo aktualna družbena in politična vprašanja.

Učenci pri pouku predmeta pridobivajo temeljna znanja o posamezniku kot družbenem bitju in o značilnostih človeških skupin in skupnosti. V opredelitvi predmeta je zapisano, da se učne vsebine in operativni cilji predmeta DKE navezujejo na cilje osnovnošolskega izobraževanja. Eden od teh ciljev je razvijanje pismenosti ter sposobnosti za razumevanje in sporočanje v slovenskem jeziku. (Karba idr., 2011: 5) Predmet slovenščina omogoča oblikovanje osebne, narodne in državljanske identitete ter razvijanje ključnih zmožnosti vseživljenjskega učenja – predvsem sporazumevanje v slovenskem (knjižnem) jeziku (UN za slovenski jezik, 2018: 8).

Na osnovni šoli heroja Janeza Hribarja Stari trg pri Ložu si prizadevamo, da bi vsebine predmeta DKE povezali z vsebinami drugih predmetov (geografija, zgodovina, slovenščina) in jih obravnavali na drugačen način.

V nadaljevanju bo prikazan primer medpredmetnega povezovanja predmeta slovenščine in DKE: uporabe poezije pri pouku DKE. Učenci z uporabo rime razvijajo politično pismenost ter jezikovno in državljansko zavest.

2 Sodelovanje na šolskih proslavah ob državnih praznikih

Učenci 7. razreda vsako leto sodelujejo na šolskih proslavah ob državnih praznikih (dan samostojnosti in enotnosti, dan državnosti). Pod mentorstvom učiteljice DKE oblikujejo scenarij in aktivno sodelujejo v prvem (uvodnem) delu šolskih proslav ob državnih praznikih.

Z aktivnim sodelovanjem na šolskih proslavah, ki so bile uvedene kot obvezne v šolskem letu 2012/2013, poskušamo uresničiti naslednje cilje: utrjevati učne vsebine, spoznavati pomen državnih praznikov, izkazovati domoljubje in spoštovanje državnih praznikov ter omogočiti priložnosti za javno nastopanje.

S pripravami in izvedbo šolskih proslav učenci uresničujejo cilje iz učnega načrta (Karba idr., 2011). Učenci:

- pridobijo osnovna spoznanja o nastanku Republike Slovenije,
- se seznanijo z značilnostmi in zgradbo države,
- razumejo pomen simbolov in praznikov države Slovenije,
- pridobijo osnovni vpogled v ustroj in delovanje demokratične države,
- razvijajo pozitiven odnos do svoje državljanske skupnosti.

Pred proslavo učenci 7. r usvajajo vsebine, povezane s prazniki in nastankom države Slovenije:

- Republika Slovenija kot skupnost državljanov.
- Nastanek Republike Slovenije.
- Glavne značilnosti države – ozemlje, politična ureditev, zakoni; organi oblasti (predsednik, parlament, vlada), državni simboli.
- Ustava: RS je demokratična, pravna in socialna država.

Na osnovi pridobljenega znanja učenci oblikujejo scenarij: pišejo pesmi, sestavljajo igre vlog o različnih temah (delovanje države, nastanek države, državni simboli). Priprave na nastop potekajo pri urah DKE in med urami oddelčne skupnosti (RU).

Pri pisanju pesmi učenci najprej napišejo ključne besede (*ustava, parlament*), nato poiščejo rime: *ustava – dokument, zgradba – parlament*. K sodelovanju so na začetku povabljeni vsi učenci, končno obliko pesmi oblikuje manjša skupina učencev (nadarjeni učenci). Pesem preberejo v razredu, nato po potrebi še enkrat naredijo popravke.

Učitelj učence spremlja in usmerja njihovo delo. Potrebujejo namige, ki jim pomagajo, da v največji možni meri razvijajo ustvarjalnost in kreativnost.

V nadaljevanju bodo predstavljeni scenariji za sodelovanje učencev na šolskih proslavah, ki so nastali v lastni produkciji (vezno besedilo, dramski prizor, pesmi).

2.1 Šolska proslava ob državnem prazniku dan samostojnosti in enotnosti

2.1.1 Dan samostojnosti in enotnosti (december 2019)

Slika 1: Učenci 7. razreda recitirajo pesem o lokalnih volitvah in delu župana (foto: arhiv avtorice).

Učenec A: Ob dnevu samostojnosti in enotnosti se spominjamo plebiscita. To je bilo glasovanje, ki je odločilno vplivalo na usodo slovenskega naroda. Slovenci so leta 1990 odšli na volišča in se odločili, da želijo živeti v samostojni državi Sloveniji.

Učenec B: Polnoletni državljani tudi danes odidejo na volišča: glasujejo za župane in občinske svetnike, predsednika države, poslance in evropske poslance.

Učenec A: Lokalne volitve, na katerih volimo župana in člane občinskega sveta, izvedemo vsake štiri leta. Glasujejo tisti občani, ki so na dan glasovanja dopolnili 18 let in imajo v občini stalno ali začasno prebivališče.

Učenec B: Župan predstavlja in zastopa občino, občinskemu svetu predlaga sprejem odlokov, proračuna in izvršuje sklepe, ki jih sprejme občinski svet.

Učenec A: Poglejmo, kaj smo o lokalnih volitvah in delu župana pripravili učenci 7. b razreda …

Polnoletni občani se na volilno nedeljo na volišča podajo,
izpolnijo glasovnico in jo v volilno skrinjico oddajo.

Odgovoren volivec odide glasovat,
če je zima, poletje, jesen ali pomlad.

Ob sedmih zvečer se volišča zaprejo.
za volilno komisijo se začne odgovorno delo.

Prešteti je treba glasove, natančno, pošteno
pozabiti ne smejo na glasovnico nobeno.

Županski kandidati v svojem volilnem štabu nestrpno čakajo rezultate,
po navadi so praznično oblečeni in nosijo kravate.

Ko iz državne volilne komisije sporočijo, kdo je zmagovalec,
se začne veselje, dežujejo čestitke, dvigne se kozarec.

Naslednji dan novo izvoljeni župan zbere vtise in
se poglobi v občinske predpise.

Župan si dobro sodelovanje z vsemi občinskimi svétniki obeta,
strpno vodi seje občinskega svéta.

Ne boste verjeli, dogovore in sklepe mora izvrševati,
nima pa pravice glasovati.

Njegovo delo je zahtevno,
pripombe, predloge in različne želje posluša dnevno.

Ima pa tudi prijetne naloge,
obišče prireditve in dogodke mnoge.

Zelo pester, razburljiv, velikokrat pa naporen je tvoj dan,
če si izvoljen na lokalnih volitvah in postaneš župan.

2.1.2 Dan samostojnosti in enotnosti (december 2021)

26. decembra praznujemo državni praznik, dan samostojnosti in enotnosti. Tedaj so Slovenci s plebiscitom 23. decembra leta 1990 pokazali, da želijo živeti v samostojni in neodvisni državi. Dogodki, ki so povezani z omenjenim praznikom, so pol leta pozneje pripeljali do dokončne osamosvojitve Slovenije.

Decembra leta 1990 so Slovenci na plebiscitu odločili
da bi radi svojo državo ustanovili.

Glasovat so šli skoraj vsi prebivalci,
vaščani, meščani in samotnih kmetij stanovalci.

26. decembra so rezultate plebiscita razglasili
in se skupaj poveselili.

Ker je bila odločitev za samostojnost ideja prava,
je čez pol leta nastala nova slovenska država.

Junija leta 1991 je naša država dobila nov grb in zastavo,
decembra leta 1991 pa še novo slovensko Ustavo.

Ustava je najpomembnejši dokument,
ki ga je sprejel slovenski parlament.

Več o ustavi vemo učenci sedmega be.
Prisluhnite nam. Kdaj vam to znanje prav pride, se nikoli ne ve.

V nadaljevanju so učenci prebrali nekaj členov Ustave in zaključili z naslednjimi verzi:

Tako. Sedmošolci smo se potrudili.
Upamo, da ste se kaj novega naučili.

Bodimo ponosni na našo državo, spoštujmo državne simbole in
najpomembnejši dokument, našo Ustavo.

2.1.3 Dan samostojnosti in enotnosti (december 2022)

V prvem delu je bil predstavljen pomen plebiscita in praznika samostojnosti in enotnosti.

Sledila je igra vlog, v kateri je bil predstavljen pomen uresničevanja volilne pravice.

Slika 2: Igra vlog (Postala sem polnoletna) (foto: arhiv avtorice).

Loška dolina, pred lokalnimi volitvami, (P1, P2, P3 - dekleta)

P1: *Pride od zadaj z vabilom v roki.* O, kako sem vesela!

P2: Kaj pa pomeni to veselje?

P3: A si prebrala da pride skupina Joker out v Stari trg?

P1: Še bolje kot to. Dobila sem *vabilo na volitve*. A ni to super. Letos je super volilno leto. Jaz sem polnoletna in grem *prvič na volitve*!!

TV oddaja (napovedovalec): Super volilno leto 2022 – si bomo zapomnili po velikem številu glasovanj. Letos smo imeli možnost glasovati na državnozborskih, predsedniških in lokalnih volitvah in treh referendumih.

P3: A niso volitve in referendum eno in isto?

P1: Na referendumu obkrožimo za ali proti, na volitvah pa številko pred imenom kandidata ali stranke.

TV oddaja (napovedovalec): Volivci so imeli veliko možnosti, da izrazijo svojo voljo in podajo svoj glas. Splošno glasovanje poteka na volilno nedeljo. Volivci glasujejo na volišču v kraju stalnega prebivališča. Če pa bi želeli glasovati drugje ali na drug način (po pošti, doma, v tujini), morate izpolniti in oddati obvestilo za drug način glasovanja. Lahko pa glasujete tudi na posebnem volišču izven kraja stalnega prebivališče. Če pa ste na dan glasovanja, v nedeljo, zadržani, lahko volite na predčasnih volitvah.

P1: To pomeni, da gremo lahko na volišče v sredo ali četrtek in smo v nedeljo prosti.

P2: Če pa bi šli v nedeljo radi na izlet, lahko glasujemo tudi npr. v Kopru, na posebnem volišču.

P3: A je kje določeno, ali lahko voliš tudi takrat, ko imaš osebne težave? Ko ti npr. zmanjka pudra, da bi prekril mozolj.

P1: Za mozolje ne vem, vem pa, da lahko glasuješ doma, če si bolan.

P2: Saj si slišala. Napišeš prošnjo in lahko glasuješ po pošti ali pa pridejo na dom.

P3: A lahko glasuješ tudi, če si v bolnici ali v domu za starejše?

P1: Če si v bolnišnici ali pa če si v zaporu.

P3: Resno?!

P2: Imamo polno možnosti za glasovanje. Sploh ni izgovora.

P3: Razen, ko imaš mozolje in nimaš pudra.

P1: Daj, no. A misliš, da preštejejo mozolje, ko prideš na volišče?

P3: Nehaj.

P2: Po zaprtju volišča štejejo *glasove*.

P3: Kako pa to vse skupaj poteka?

P2: Ko prideš na volišče, naprej pozdraviš.P3: Ja, seveda. P2: Nato tvoje ime poiščejo v volilnem imeniku, ti dajo glasovnico, ti glasuješ in oddaš glasovnico v volilno skrinjico.

P3: Pa saj to je pa tako, kot je bilo prikazano na TV.

P1: Člani volilnega odbora morajo pripraviti prostor za glasovanje.

P3: Ej, pomisli koliko kartona porabijo, da naredijo vse pregrade na volišču.

P1: Dobro je biti lastnik podjetja, ki izdeluje kartonsko embalažo.

P2: Mislim, da so letos zaradi volitev veliko zaslužile tudi tiskarne, ker so natisnile toliko glasovnic.

P3: A je to pomembno? Čisto smo se oddaljili od bistva!? Glavno je, da bom letos *prvič* odšla na volitve in bom glasovala za župana občine Loška dolina in za občinske svetnike. Gremo glasovat!

P1: A imaš vabilo na volitve?

P3: Imam.

P2: Kaj pa osebno izkaznico?

P3: Tukaj je.

P1: Za koga boš pa glasovala?

P3: To pa je moja stvar, saj sem polnoletna. To so zaupni podatki.

Še kandidatno listo preverim in grem glasovat.

Ko se vrnejo: No, tako. Pa smo izpolnili svojo državljansko dolžnost. Komaj čakam rezultate!

TV: Zmagovalec volitev za župana v Loški dolini je _____.

Župan pride na oder. Nastopajoči mu čestitajo. Nato nagovori učence in zaposlene.

2.2 Šolska proslava ob državnem prazniku dan državnosti

2.2.1 Dan državnosti (junij 2021)

25. junija praznujemo dan državnosti, ki je eden od najpomembnejših slovenskih državnih praznikov. Ta praznik nas spominja na dan, ko je Slovenija leta 1991 postala samostojna država.

A si predstavljate vsi tukaj prisotni,
kako so bili Slovenci 30 let nazaj enotni?

Včasih so v Jugoslaviji živeli,
leta 1990 pa tega niso več hoteli.

Prisluhnimo, kaj so naredili,
da bi svoje sanje v resničnost spremenili.

Našli smo idejo pravo!
Lahko ustanovimo svojo državo.

Kaj moramo pa naredit'?
Organizirajmo plebiscit.

Plebiscit? Kako pa to naredimo?
Nič lažjega, samo na volišča odhitimo.

Obkrožimo ali smo ZA ali PROTI.
Upamo, da se nihče ne zmoti.

23. december je pomemben trenutek.
Da nas bo veliko glasovalo za samostojno Slovenijo, imamo občutek.

26. decembra rezultate razglasimo in
enotnost Slovencev proslavimo.

Imamo željo za novo državo,
potrebujemo še novo ustavo, grb in slovensko zastavo.

(Zastava plapola)
Čez pol leta so se Slovenci na Trgu republike zbrali,
da bi rojstvo nove države praznovali.

25. junij leta 1991 je bil veliki dan,
saj ima takrat naša država rojstni dan.

Takrat so Slovenci himno poslušali,
ter nov grb in zastavo spoznali.

To so naši državni simboli.
Spoštujmo jih, ne norčujmo se iz njih nikoli.

Imamo tudi ustavo – pomemben dokument.
Zakone pa sprejema naš parlament.

Čas je, da se poveselimo,
in 30-obletnico naše države proslavimo.

Zapojmo vsi naglas,
da Slovenija sliši nas.

Vse najboljše za te, vse najboljše za te!
Vse najboljše, draga Slovenija, vse najboljše za te!

Torta svečke ima, vsaka tisoč želja.
Naj se želja ti izpolni, draga slavljenka ti!

2.2.2 Dan državnosti (junij 2022)

Učenec A: V Sloveniji je oblast razdeljena na 3 dele. Lahko rečemo, da imamo 3 veje oblasti: zakonodajno, izvršilno in sodno. Veje oblasti so pri izvrševanju svojega dela samostojne, hkrati pa se medsebojno nadzirajo.

Učenec B: Nosilec zakonodajne veje oblasti je parlament. Slovenski parlament je dvodomen. Sestavljen je iz Državnega zbora in Državnega sveta. Državni zbor sestavljajo predstavniki vsega ljudstva, imenujemo jih poslanci. Delo 90-ih poslancev vodi *predsednik državnega zbora*.

Učenec C (ali več učencev):

Predsednik državnega zbora
z dobrim vodenjem za red na poslanskih sejah poskrbeti mora.

Zmagovalne politične stranke se povežejo v vladno koalicijo.
ostale stranke sestavljajo parlamentarno opozicijo.

90 poslancev sprejema zakone in Ustavo.
Upamo, da izberejo odločitev pravo.

Poslanci potrdijo proračun, ministre in ustavne sodnike.
Pri svojih razpravah morajo biti zgled dobre komunikacije in olike.

4 leta traja poslanski mandat.
Potem pa gredo volivci na volišče spet glasovat.

Učenec A: Nosilec izvršilne oblasti sta vlada in predsednik republike.

Učenec B: Delo vlade vodi *predsednik vlade*.

Učenec C (ali več učencev):

Premier vodi delo vlade, ki jo potrdi državni zbor.
Usklajevanje dela različnih ministrstev je velik napor.

Ministri skrbijo za delo, družino, okolje, podnebje, energijo, obrambo, gospodarstvo,
šolstvo, kulturo, pravosodje, finance, kmetijstvo, prehrano in gozdarstvo.

Vlada skrbi za javno upravo, notranjo, zunanjo politiko,
sprejeti mora tudi kakšno kritiko.

Če ni posebnosti, mandat vlade traja 4 leta.
Potem pa nove volitve – in zgodba se spet od začetka razpleta.

Učenec A: *Predsednik republike* kot vrhovni poveljnik obrambnih sil države predstavlja in zastopa interese Republike Slovenije navzven.

Učenec B: Izvolijo ga državljanke in državljani na neposrednih volitvah za pet let.

Učenec C (ali več učencev):

Predsednik države obiskuje dogodke, predstavlja državo,
spoštuje zakone in slovensko Ustavo.

Zakone, ki jih sprejmejo poslanci, razglasi,
kot vrhovni poveljnik obrambnih sil za varnost državljanov poskrbi.

Odloča o pomilostitvah, veleposlanike imenuje,
razpiše poslanske volitve, odlikovanja podeljuje.

Dogajanje v državi komentira.
Volivce za aktivno državljanstvo motivira.

Njegov mandat traja pet let.
Mogoče leta _____ kandidira spet.

Slika 3: Predstavitev delitve oblasti v naši državi (foto: arhiv avtorice).

3 Zaključek

Predstavljeni primeri sodelovanja na šolskih proslavah so eden od načinov za spodbujanje ustvarjalnosti učencev.

Učenci 7. razreda ob iskanju rim bogatijo besedni zaklad, razvijajo politično pismenost in utrjujejo vsebine predmeta DKE, geografija in zgodovina.

Imajo veliko priložnosti, da javno nastopajo, saj pesmi in igre vlog popestrijo tudi z glasbenimi in plesnimi točkami. Na ta način dosegajo cilje številnih šolskih predmetov (glasba, slovenščina, šport). Če poskrbijo za sceno, dosegajo tudi cilje likovne umetnosti.

Šolske proslave ob državnih praznikih, izvedene na opisan način, niso monotone, dolgočasne, ampak zanimive in poučne. Prisluhnejo jim učenci od 1. do 9. razreda, ki zelo pozorno spremljajo dogajanje. To so priložnosti, ko lahko učenci razmišljajo o svoji domovini oziroma državi, v kateri živijo, ji izrazijo spoštovanje, se o njej nekaj naučijo. Na ta način se kot aktivni državljani vključujejo v širše družbeno okolje.

4 Viri in literatura

Karba, Pavla; Šumi, Irena; Jesenko, Nataša idr. (2011): *Učni načrt. Program osnovna šola. Državljanska in domovinska vzgoja ter etika*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.

Šenica Pavletič, Vera; Prebilič, Vladimir (2014): *Aktivno državljanstvo in domovina. Zakaj in kako praznovati v šoli? Priročnik za učitelje osnovnih šol*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Dostopno na: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-0XVQ4T7L.

Učni načrt za slovenski jezik (2018): Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf.

Ustava Republike Slovenije (1991). Uradni list RS. Dostopno na: http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=USTA1.

Opombe

[1] Predmet se je v času posodabljanja preimenoval v državljansko in domovinsko vzgojo ter etiko (oz. DDE). Po Zakonu o osnovni šoli je novo ime predmeta začelo veljati 1. septembra 2008. S spremembo Zakona o osnovni šoli, 19. oktobra 2011, se je predmet ponovno preimenoval, in sicer v domovinsko in državljansko kulturo in etiko (DKE). Ime je začelo veljati s 1. septembrom 2013.

PODPORA UČENCEM S SPECIFIČNIMI UČNIMI TEŽAVAMI PRI SLOVENSKEM JEZIKU

SUPPORTING STUDENTS WITH SPECIFIC LEARNING DIFFICULTIES AT SLOVENIAN LANGUAGE LESSONS

✍ **Mirjana Smolak** *(mirjana.smolak@gmail.com), univ. prof. defektologije, je učiteljica dodatne strokovne pomoči na Osnovni šoli Franja Goloba Prevalje. Ima 30 let delovnih izkušenj v šolstvu, intenzivno se ukvarja z bralno zapisovalnimi težavami otrok.*

Slovenija

Povzetek

V prispevku predstavljam učence s specifičnimi učnimi težavami, ki imajo primanjkljaje na posameznih področjih učenja branja in pisanja. Izredno pomembno je, da otrokove težave pravočasno zaznamo in mu pomagamo pri usvajanju šolskih veščin. Konkretno se usmerjam na disleksijo, s katero se v zadnjem času vse pogosteje srečujemo. Po osnovni opredelitvi te specifične učne težave opozarjam na pomembno oporo staršev in pozornost učiteljev do otrok, s to motnjo. V nadaljevanju prikazujem dejavnosti – vaje, ki sem jih z vzorčno skupino učencev od 4. do 9. razreda redno izvajala v šolskem letu 2022/23. Učinki vaj so bili opazni tako na duševni, duhovni kot telesni ravni.

Abstract

In this paper, I present students with specific learning difficulties in the field of reading and writing. It is extremely important that the children's difficulties are recognized in time and that we help them to gain the basic school knowledge. I am focusing on dyslexia because the number of students with dyslexia has been growing lately. After providing a basic definition of this specific learning disability, I draw attention to the importance of parental support and teacher attention to children with this disorder. In the following, I present the activities - exercises that I carried out regularly with a sample group of pupils from the fourth to the ninth grade in the school year 2022/23. The effects of the exercises were notable on the mental, spiritual and physical level.

Ključne besede: branje, disleksija, pisanje, specifične učne težave, starši, učitelji.

Key words: reading, dyslexia, writing, specific learning disabilities, parents, teachers.

1 Uvod

Učenci z učnimi težavami predstavljajo 20 % šolajoče populacije, od tega ima 10 % teh učencev specifične učne težave, ki so vezane na eno od področij učenja (Magajna idr., 2008).

Specifične učne težave so nevrofiziološko pogojene in primarno niso posledica vidnih, slušnih ali motoričnih okvar, motenj v duševnem razvoju, čustvenih motenj, lahko pa se pojavijo skupaj z njimi.

Izraz specifične učne težave označuje zelo raznoliko skupino motenj, ki »se kažejo z zaostankom v zgodnjem razvoju ali izrazitih težavah na enem od področjih, kot so: pozornost, pomnjenje, mišljenje, koordinacija, komunikacija, branje, pisanje, pravopis, računanje, socialna kompetentnost in čustveno dozorevanje.« (Magajna, 2002: 15)

Specifične učne težave so notranje narave, zahtevajo ugotavljanje tipa motnje, narave in izraženosti primanjkljajev, uporabo specialnih postopkov in specialističnih pregledov. Potreben je interdisciplinarni pristop, pri katerem sodelujejo starši, otrok, učitelj in svetovalna služba. Pri težjih oblikah primanjkljajev na posameznih področjih učenja in ob sopojavljanju drugih motenj pri diagnostiki sodelujejo tudi specialist klinične psihologije, pedopsihiatrije, specialne in rehabilitacijske pedagogike in drugi strokovnjaki.

»Pri specifičnih učnih težavah lahko gre za posamezno motnjo ali pa skupino motenj, ki se izražajo pri učenju in rabi jezika, pri dojemanju in učenju spretnosti branja in pisanja, pri uporabi teh spretnosti za pridobivanje drugega znanja pri dojemanju osnovnih logično-matematičnih pojmov in učenju tehnik računanja, pri pridobivanju in razvijanju motoričnih spretnosti ter splošne učljivosti.« (Žerdin, 2003: 13)

Učne težave delimo v dve glavni skupini, ki vključujeta:

- specifične primanjkljaje na ravni slušno-vizualnih procesov, ki so vzrok za motnje branja in pisanja (disleksija), pravopisne težave (disortografija) in druge učne težave povezane s področjem jezika;
- specifične primanjkljaje na ravni vizualnih-motoričnih procesov, katerih posledica so težave pri pisanju (disgrafija), matematiki (diskalkulija), načrtovanju in izvajanju praktičnih dejavnosti (dispraksija), pa tudi na področju socialnih veščin (Magajna, 2002).

V Sloveniji imamo dobro urejeno skrb za otroke in mladostnike s specifičnimi učnimi težavami. Od leta 2006 so otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja usmerjeni kot otroci s posebnimi potrebami in so upravičeni do dodatne strokovne pomoči.

Kriteriji, ki prepoznavajo oziroma diagnosticirajo učenca s specifičnimi učnimi težavami:

- specifične učne težave se izražajo v neskladju med pokazateljem globalnih intelektualnih sposobnosti in dejansko uspešnostjo na določenih področjih učenja – gre za model razhajanja med posamezniki in dosežki;
- resni primanjkljaji, ki se kažejo na enem ali več področjih šolskih veščin (branje, pisanje)
- motena je učinkovitost učenja zaradi pomanjkljive ali motene sposobnosti organiziranja in strukturiranja učnih nalog in motenega tempa učenja;
- moten je eden ali več psiholoških procesov, kot so pozornost, spomin, jezikovno procesiranje, socialna kognicija, percepcija;
- izključene so vse okvare čutil, motnje v duševnem razvoju, čustvene in vedenjske motnje, kulturna različnost ali neustrezno poučevanje, ki bi veljali kot glavni povzročitelj primanjkljajev na posameznih področjih učenja (Magajna, 2008).

Med primanjkljaje na posameznih področjih učenja uvrščamo motnje branja in pisanja.

Težave se lahko pojavijo že v predšolskem obdobju in veljajo kot posledica specifične razvojne motnje govora in jezika, lahko pa se razvije specifična razvojna motnja branja, ki jo imenujemo disleksija ali specifična motnja pisanja, ki jo imenujemo disortografija.

Kljub različnim specifičnim motnjam so lahko posamezniki zelo uspešni na določenih področjih in jih te motnje ne ovirajo. Med osebami z disleksijo lahko najdemo dobro znanega Alberta Einsteina, Leonarda Da Vincija, pisateljico Agato Christie, svetovno znanega računalničarja Steva Jobsa, med slovenskimi igralci sta znana Saša Pavček in Gojmir Lešnik – Gojc. Vsem je skupno, da so kljub obremenitvam razvili svoje talente in dosegli življenjske cilje. Za uspeh pa je zaslužna vztrajnost, jasno začrtani cilji in tudi razumevanje, spodbujanje in podpora okolja.

2 Specifične učne težave in disleksija

Disleksija je pojem, ki se uporablja v vsakdanjih razpravah učiteljev, staršev, učencev in drugih strokovnjakov, ko prihaja do učnih težav na področju branja in pisanja.

Beseda disleksija izhaja iz grščine. *Dis* pomeni težavo z besedami, *leksija* pa pomeni težave z jezikom. Izraz disleksija zajema težave z jezikom, ne samo z branjem.

Disleksija ovira usvajanje branja, pravopisa in pisanja. Je nevrološkega izvora, lahko pa vpliva na organizacijske veščine, na sposobnost računanja ter druge spoznavne in čustvene sposobnosti.

Disleksija povzroča motnje na področju fonološkega (glasovnega) procesiranja, delovnega pomnjenja, hitrega pomnjenja in operiranja z zaporedji pri doseganju osnovnih veščin.

Na razvoj disleksije vpliva spekter vzrokov, vključno z dednimi dejavniki. Disleksija ni posledica ravni inteligentnosti, količine vloženega truda in socialno ekonomskega položaja.

2.1 Učenje branja

Učenje branja je odvisno od sposobnosti dekodiranja vidnih simbolov abecede v določenem vrstnem redu in prepoznavanja slušnega zaporedja posameznih zvokov v pravilnem zaporedju.

Pri branju se otroci 'mučijo' in so vidno utrujeni. Izgubijo zaupanje v svoje sposobnosti, težave pa lahko vodijo v spiralo frustracij, upora in agresije.

Dislektiki so pri dekodiranju simbolov počasnejši in nenatančni pri prepoznavanju slušne fonemske strukture. Sposobnost razvrščanja črk in zvokov je odvisna od vidnih in zvočnih mehanizmov.

Na začetku usvajanja branja so vse besede nepoznane. V vsaki besedi je potrebno prepoznati vsako črko in jo postaviti v pravilni vrstni red. Oči delajo majhne premike od ene do druge črke in jih prepoznajo med vsako ustavitvijo. Kar oči vidijo, mora biti poenoteno z motoričnimi signali iz sistema za premikanje oči. V tem vizualno-motoričnem poenotenju imajo dislektiki težave. Nadzor oči je pri njih manj stabilen, med branjem se pritožujejo, da jim črke plešejo, se premikajo in spreminjajo položaje. Te zmešnjave so posledice motnje vizualnega magnocelularnega sistema, ki mu ni uspelo stabilizirati oči. Oči dislektika odstopajo v stabilizaciji od oči dobrega bralca.

Pri branju so počasni in nenatančni pri prevajanju črk v zvoke. Fonološka pomanjkljivost je podobna kot težave z vidom. Zvoke črk – fonemov – razločimo z zaznavanjem finih frekvenc in sprememb jakosti zvokov. Nevroni pri dislektikih se ne razvijejo tako dobro kot pri dobrih bralcih. Otroci s težavami v slušnem razlikovanju sistema slušnih nevronov ne razvijejo tako dobro kot dobri bralci in težje slišijo meje med podobnimi zvoki (m in n, b in d, p in b).

Pomanjkljivosti v delovanju malih možganov bi lahko bile vzrok težavam učenja branja, pisanja in črkovanja (Morris, Fillenz, 2007: 25–26).

2.2 Pogostost disleksije

V svetovnem merilu v šolski populaciji je pogostost disleksije 10 %, ti odstotki variirajo od 1,3 do 10 % v različnih državah (Satler in Smyth, 1997).

V ospredju je domena, da je disleksija pogostejša pri dečkih. Zaradi jezikovnih posebnosti se disleksija pogosteje pojavlja na Finskem, v Nigeriji, Rusiji, Veliki Britaniji in Združenih državah, manj pogosto pa v Italiji, na Slovaškem in Norveškem. (Raduly-Zorgo, 2012: 16–17)

2.3 Navodila za učitelje pri delu z učenci z disleksijo

Za doseganje standardov znanja v šoli potrebujejo učenci z disleksijo pomoč in podporo, ki jim olajšata usvajanje šolskih vsebin.

Kljub njihovemu drugačnemu načinu predelovanja informacij so pogumni in odločni kot njihovi sovrstniki. Mnogi si pri učenju zelo prizadevajo, a so v času izobraževanj neuspešni zaradi neustreznih metod poučevanja, pripomočkov in organizacije dela. Le te ne ustrezajo njihovim drugače delujočim možganom in drugačni strukturi razmišljanja.

- Organizacija dela v prijaznem, tihem okolju, uporaba rahlo obarvanega papirja, omogočiti učencem jasna in kratka navodila, vizualne predstave.
- Dostopnost primernih učnih orodij in virov: fotokopije, računalniki, slušne knjige, povzetki snovi …
- Podpora pri organizacijskih težavah.
- Upoštevanje prilagoditev materialov za lažje branje (ustrezna pisava in barva papirja, besedilo v manjših sklopih, pogostost podnaslovov, različne velikosti pisave, razmak med vrsticami, fotokopije naj bodo čiste).
- Čustvena podpora učencem z nizko samopodobo in tesnobo, ki so obremenjeni z govornimi nastopi in branjem pred razredom.
- Sodelovanje s starši, podpora in navodila za delo doma.

Pri delu z učenci, ki imajo disleksijo, se je potrebno izogniti:

- Primerjavi učencev z disleksijo in njihovimi vrstniki.
- Kritiziranju učencev z disleksijo zaradi njihovih pravopisnih ali slovničnih napak.
- Uporabi glasnega, povišanega glasu pri pogovoru z dislektiki.
- Izpostavljanju branju učencev z disleksijo pred sošolci, učitelji.
- Izpostavljanju pisanju na tablo učencev z disleksijo pred sošolci.
- Označevanju učencev z disleksijo kot invalidnih.
- Nepotrpežljivosti učiteljev z učenci z disleksijo.
- Nenadnim, nepričakovanim prekinitvam branja učencev z disleksijo ob napakah.
- Previsokim, nerealnim pričakovanjem učencev z disleksijo.
- Dvomom, da so učenci z disleksijo sposobni uspešno zaključiti izobraževanje. (Raduly-Zorgo, 2012: 122–125)

3 Sodelovanje in podpora staršem

Vsi starši si želijo uspešnega otroka. Slabši otrokov uspeh v šoli, opozarjanje učiteljev o opravljenem domačem šolskem delu in zadostni vaji branja lahko privedejo otroka in starša do čustvenih problemov in skaljenih medsebojnih odnosov. Otroci s specifičnimi učnimi težavami nimajo izrazitih težav pri učenju in usvajanju veščin v predšolskem obdobju, pojavijo pa se ob vstopu v šolo, zato starši iščejo razloge in krivdo za nastale težave.

Slabe izkušnje staršev krivdo pripisujejo šoli in učiteljem. Prepozno poiščejo strokovno pomoč za otroka. Pomanjkljivosti iščejo v učiteljevem delu in šolskemu sistemu. Pred učiteljem se branijo z napadom, da ne bi slišali kaj slabega o svojem otroku. Veliko staršev ne prihaja na govorilne ure in se pogovoru o težavah z otrokom raje izognejo. Njihova pričakovanja o šolskem uspehu otroka so razvrednotena, razočarani so nad otrokom, učitelji in šolskim sistemom.

Nekateri starši povezujejo težave svojih otrok z občutkom krivde in so prepričani, da so težave posledica njihovih napak.

Ne glede na izražene težave je dobro, da se izognemo pogovoru o motnji, osredotočimo se na otroka, ki potrebuje dodatno učno pomoč in usvajanje učnih vsebin po korakih.

Vloga staršev pri sodelovanju s šolo je pomembna. Pomembno je, da razumejo, zakaj je njihov otrok drugačen od tistega, kar od njega pričakuje okolje. Želijo okrepiti svojo pozitivno naravnanost, s katero bodo podkrepili otrokov ugoden razvoj. (Žerovnik, 1994: 102–104)

4 Spretni prstki

V šolskem letu 2022/23 sem z učenci pri pouku izvajala vaje prstnih iger. Vaje so izvajali učenci s posebnimi potrebami, ki so vključeni v dodatno strokovno pomoč. Izvajali so jih 1 x tedensko od 5 do 8 minut, od oktobra do marca. Vzorčna skupina je zajemala 15 učencev od 4. do 9. razreda.

Cilji:

C1: Učenci po izvajanju vaj razvijajo motivacijo za šolsko delo.

C2: Učenci s pomočjo vaj krepijo pozornost in koncentracijo.

C3: Učenci razvijajo spretnosti fine motorike.

C4: Učenci doživljajo uspeh ob spretnostih, ki niso cilj učnih vsebin.

C5: Učenci krepijo koordinacijo oči in roke.

C6: Učenci krepijo spretnosti branja.

5 Vaje s prstki

Vaja 1

Začetni položaj: sedimo sproščeno, roke položimo na mizo , dlani imamo obrnjene navzdol, prste rahlo razširimo. Sproščeno dihamo.

Levo in desno roko hkrati pritisnemo na podlago in zadržimo dih, da zaznamo (napnemo) mišice v prstih in dlaneh, roki sprostimo in rahlo dvignemo nad površino. Vajo ponovimo 5 x.

Vir vseh slik dlani: Printerest; ideja in pripomoček: M. Smolak.

Vaja 2

Začetni položaj: levo in desno roko položimo na mizo z dlanjo navzgor. Prste raztegnemo, da čutimo mišice – razteg – in jih stisnemo v pest, zadržimo nekaj sekund. Vajo lahko nadgradimo tako, da ob stisku pesti zapremo oči. Vajo ponovimo 5 x.

Vaja 3

Začetni položaj: prste leve roke rahlo razširimo, prste desne roke stisnemo v pest. Ob znaku položaj leve in desne roke zamenjamo. Spodbujamo učence, da ritmično sočasno spremenijo položaj rok. Vajo lahko nadgradimo tako, da stopnjujemo hitrost zamenjave položaja rok. Za popestritev pouka lahko igro spremenimo v tekmovanje – izločanje.

Vaja 4

Začetni položaj: prste leve in desne roke stisnemo v pest, palca sta iztegnjena v levo. Hkrati obe roki zavrtimo v desno. Z rokami (pestmi) se rahlo dotaknemo mize (kot bi potrkali) in z zvokom uravnavamo hitrost spremembe smeri. Položaj lahko spreminjamo tudi tako, da so palci znotraj in jih sočasno zvrtimo navzven. Ritem lahko nadzorujemo z besedami noter – ven, ki ga poljubno spreminjamo glede na položaj rok in spretnost učencev. Vajo lahko izvajamo tudi z zaprtimi očmi in na ta način krepimo slušno zaznavanje.

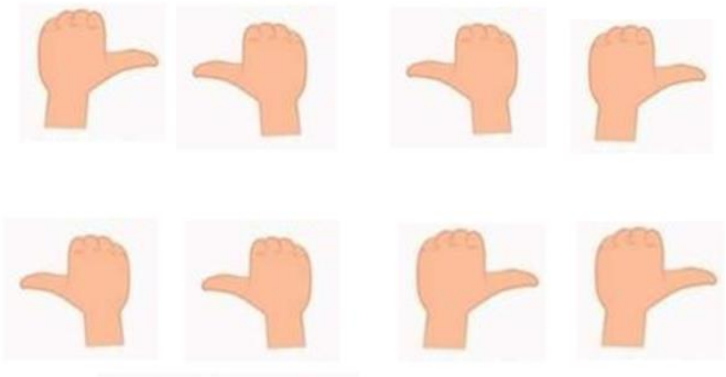

Vaja 5

Uporabimo različne položaje prstov, ki jih v dogovorjenih zaporedjih spreminjamo. Lahko si naredimo kartice leve in desne roke z različnimi položaji in jih poljubno kombiniramo.

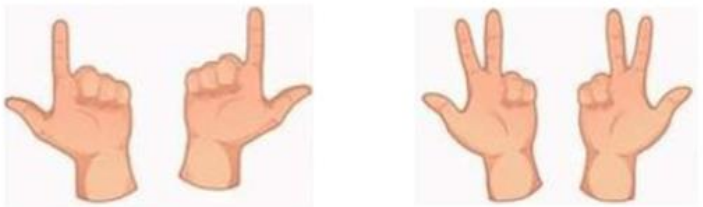

Vaja 6

Vaje lahko stopnjujemo glede na težavnost položajev prstov in različnih položajev leve in desne roke.

Ob usvajanju osnovnih položajev lahko učenci vodijo izvajanje gibov.

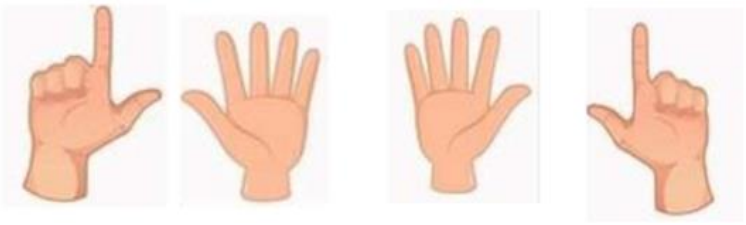

6 Učinki

Učenci so vaje radi izvajali, v skupini so se zabavali, s stopnjevanjem zahtevnosti pa so razvijali motivacijo za usvojitev spretnosti. Vaje so radi utrjevali (tekmovali) tudi doma in preverjali spretnosti staršev. Z usvajanjem in razvojem spretnosti so sooblikovali tudi raznolikost in zahtevnost vaj. Učenci so sami lahko spremljali usvajanje spretnosti, hitrost in uspešnost izvajanja vaj. Še posebej jim je bilo všeč stopnjevanje zahtevnosti in ritmična spremljava gibov ob glasbi.

Izvajanje vaj prstov in razvijanja spretnosti rok je pri učencih vplivalo na vsa področja kognitivnega učenja, in sicer na:

- sproščanje stresa,
- krepitev spomina,
- krepitev mišic prstov in cele roke,
- prebujanje telesa in energije za šolsko delo,
- izboljšanje spretnosti obeh rok,
- sposobnost reagiranja na spremembe položaja rok (gledanje in izvedba položaja),
- izboljšanje grobe in fine motorike,
- razvijanje usmerjanja pozornosti,
- usklajevanje gibanja leve in desne roke,
- krepitev spretnosti branja (lažje branje, količinsko več branja, manj utrujenosti, ponovna uporaba prstka oz. pokrivanje črk).
- razvijanje tekmovalnosti, sprejemanje poraza in zmage, ki nista posledica učnega znanja,
- spoznanje pomena vaje in treninga.

7 Zaključek

Vaje so bile učencem zabavne in privlačne. Na naraven način so razvijali spretnosti, ki jih učenci potrebujejo za učenje branja in pisanja – koordinacija leve in desne hemisfere. Lahko jim rečemo kar telovadba za možgane, sprostitev pred učenjem in uvod v šolsko delo. Zelo učinkovite so bile tudi ob vzpostavljanju pozornosti in koncentracije med poukom. Učenci so vaje radi izvajali, se zabavali in med seboj tekmovali. Nevede so urili spretnosti, ki jih šolski sitem ne.

8 Viri

Magajna, Lidija (2002): Specifične učne težave – prepoznavanje, razumevanje premagovanje. V Nataša Končnik Goršič, Marija Kavkler: *Specifične učne težave: prepoznavanje, razumevanje premagovanje* (str. 15–28). Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše.

Magajna, Lidija; Pečjak, Sonja; Peklaj, Cirila idr. (2008): *Učne težave v osnovni šoli: problemi, perspektive, priporočila*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Morris, Richard; Fillenz, Marianne (2003): *Neuroscience: Science of the brain*. Oxford: British neuroscience association, European Dana Alliance fort he Brain.

Raduly-Zorgo, Eva; Smythe, Ian; Gyarmathy, Eva (2010): *Disleksija – vodnik za tutorje*. Ljubljana: Bravo.

Satler, Robin; Smythe, Ian; Everatt, John (1997): International book of Dyslexia, London: Shuard.

Žerdin, Tereza (2003): *Motnje v razvoju jezika, branja in pisanja*. Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše.

Žerovnik, Angelca (1994): *Priročnik z vajami za delo z učenci, ki imajo specifične učne težave*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

KREPITEV SLOVENSKEGA JEZIKA PRI UČENKI GLUHIH STARŠEV

STRENGTHENING SLOVENIAN LANGUAGE IN A PUPIL OF PARENTS WITH HEARING IMPAIRMENT

✍ **Barbara Dular** (barbara.dular@osgradec.si), *prof. spec. in rehabilitacijske pedagogike, je učiteljica dodatne strokovne pomoči na Osnovni šoli Gradec.*

Slovenija

Povzetek

Šola je prostor, kamor prihajajo učenci iz različnih okolij in z različnim statusom ter narodnostjo. Vsak izmed njih ima svojo zgodbo, vsem pa moramo zagotoviti enake možnosti izobraževanja. Ena od pravic otrok je tudi razvijanje materinega jezika pri otrocih, ki nimajo enakovrednih možnosti za učenje jezika v domačem okolju. Primer, ki ga bom v nadaljevanju predstavila, se nanaša na učenko gluhih staršev. V nadaljevanju na kratko predstavljam govorne jezikovne motnje kot primanjkljaj, s katerim se je srečala učenka in bi lahko nastali zaradi gluhote staršev. Nato bom na kratko predstavila jezik gluhih ter slišečih, razlike med njimi, ki jih predstavlja slovenski jezik ali znakovni jezik glede na njegovo socialno funkcijo. Na koncu bom predstavila učenko, njene primanjkljaje in načine, metode dela za čim bolj kvalitetno usvajanje slovenskega jezika.

Abstract

School is a place where pupils from different backgrounds, statuses and nationalities come together. Each of them has a story to tell and we must ensure that everyone is given equal educational opportunities. One of children's rights is also to develop their mother tongue including children who do not have equal opportunities to learn the language in their home environment. In the article, I present an example from my own teaching practice regarding a pupil of deaf parents. In the following, I briefly present speech and language disorders as a deficit that a pupil encountered and could have been caused by her parents' deafness. Then I will briefly present the language of the deaf and the hearing, the differences between them, represented by the Slovenian language or sign language in terms of its social function. Finally, I will present the pupil, her shortcomings and the ways and methods of work to ensure the best possible quality of her learning of the Slovene language.

Ključne besede: gluhota, govorno jezikovne motnje, slovenski jezik, šola, učenka.

Keywords: hearing impairment, speech and language disorders, Slovenian language, school, student.

1 Uvod

V današnjem času hitrega utripa, digitalizacije in popularizacije pogosto uporabljamo besedišče, ki ne izhaja iz našega materinega jezika. Slovenski jezik je bogat in poln jezik s posebnostmi, za katerega ne smemo dovoliti, da v šolskem prostoru pride v podrejen položaj v primerjavi s tujimi jeziki. Izobraževalni sistem poudarja čim boljše znanje tujega jezika, poudarek je na aktivni uporabi vsaj dveh tujih jezikov. Na drugi strani pa se srečujemo s slabo pismenostjo učencev v slovenskem jeziku. Vrednotni sistem jezika v tem primeru ni v ravnotežju, na vrhu vrednotnega sistema bi moral biti slovenski jezik. Ta je namreč temelj za ohranitev slovenske kulture.

Knjižni jezik otroci srečajo v šoli ter v uradnih ustanovah, medtem ko neknjižni jezik uporabljajo vsepovsod. Posebej v uporabi so interesne govorice, kot so sleng, žargon, kratice iz tujih jezikov … Tudi narečje ni več tako močno zastopano pri mladih, kot je bilo včasih. V šolskem prostoru je še posebej treba biti pazljiv pri uporabi knjižnega jezika, saj smo učitelji zgled pravilne rabe slovenskega knjižnega jezika. Slovenski jezik je izredno lep, a hkrati tudi težak. S svojo specifičnostjo in posebnostmi je težji za vse, ki ga šele spoznavajo ali jim predstavlja drug, mogoče celo tuj jezik. Dobro znanje slovenskega jezika prinaša tudi boljšo socialno vključenost v širšo družbo ter nam razvija čut za pripadnost narodu.

Šolsko okolje, v katerega otrok zahaja, je dolžno poskrbeti zanj z vidika razvijanja komunikacijskih in jezikovnih zmožnosti. Šola je glavni prostor za širjenje slovenskega jezika. Dobro znanje slovenskega jezika krepi narodno zavest in pripadnost slovenskemu narodu.

Pri svojem delu sem srečala tudi učenki, katerih staršev je materni jezik znakovni jezik, saj sta gluha. V svojem okolju sta se s slovenskim jezikom srečali pri starih starših, okolju, v katerem živita, v vrtcu in sedaj v šoli. Naloga nas učiteljev je, da učenkama pomagamo krepiti in spodbujati učenje slovenskega jezika. V prispevku se osredotočam na učenko, s katero delam zadnja leta. Krepitev slovenskega jezika pri učenki gluhih staršev je potrebno načrtovati sistematično in s celotno strokovno skupino. Le tako bomo dosegli napredek in čim boljšo vključitev v svet slišečih. Besedo CODA (child of deaf adults) zasledimo v strokovni in tuji literaturi. Pomeni, da so to otroci, katerih starši so gluhi, vendar mi je bližje uporaba termina otrok gluhih staršev. Namen prispevka je predstavitev dela z učenko, ki ima lažje govorno jezikovne motnje ter gluhe starše. Jezikovni primanjkljaji se nanašajo na skromno besedišče, napačno uporabo besed, nepoznavanje besed, napačno slovnično in stavčno strukturo, kratke in enostavčne povedi, slabše razumevanje navodil … Govorni primanjkljaji pa zajemajo slabšo artikulacijo, izreko sičnikov in šumnikov in glasu r. S pomočjo dodatne strokovne pomoči in dela učiteljev je učenka napredovala in se okrepila na področju uporabe in besedišča slovenskega jezika.

2 Govorno jezikovne motnje

»Komunikacija ima večji pomen kot govor. Nanaša se na različne oblike prenosa informacij od ene osebe do druge. Te oblike se menjajo glede na stopnjo razvitosti otrokovega razvoja, od najpreprostejšega krika, joka, gest, mimike ipd. do sestavljenih – uporabe besede oziroma govora.« (Grilc, 2014: 11)

Jezikovni razvoj se začne že v predgovorni fazi, v času, ko se zbirajo govorne spodbude, ki prihajajo iz okolja, v katerem se otrok nahaja. Spodbude morajo biti različne, spontane ali usmerjene k otroku. Ustvarijo fiziološko podlago za govorjenje in jezikovno razmišljanje. Otrokov govor mora biti v socialnem kontekstu uporaben v takšnem obsegu, da lahko izrazi kaj želi in da osebe, s katerimi je v stiku, razumejo njegovo govorno izražanje. (Grilc, 2014) V mojem primeru učenka ni imela zagotovljenih vseh pogojev za kakovosten govorno-jezikovni razvoj. Zaradi primanjkljaja staršev je bil njen razvoj na področju govora in jezika pomanjkljiv. Posledično so se pojavili zaostanki na tem področju, pokazala so se tudi odstopanja na področju sporazumevanja v slovenskem jeziku. Za otroke z govorno jezikovnimi motnjami je značilna tudi slabša socialna vključenost v skupino, saj so otroci z jezikovnimi primanjkljaji izločeni iz skupine. To se zgodi zaradi slabšega razumevanja njihovega govora, slabe samopodobe, nezaupanja v lastne sposobnosti, strah pred izpostavljanjem v skupini ter šibke spretnosti izražanja.

V skupino otrok z govorno jezikovnimi motnjami spadajo otroci, ki imajo zmanjšano možnost usvajanja, razumevanja, izražanja in smiselne uporabe govora, jezika in komunikacije.

Govorno jezikovne motnje delimo na:

- lažje govorno jezikovne motnje,
- zmerne govorno-jezikovne motnje,
- težje govorno-jezikovne motnje,
- težke govorno-jezikovne motnje (Grilc, 2014).

3 Jezik slišečih in gluhih

Moj materni jezik je slovenski jezik. To je jezik slišečih v Sloveniji. Slišeči uporabljajo povsem drugačen način sporazumevanja kot gluhi. Pri slišečih je prednostna verbalna komunikacija, medtem ko gluhi uporabljajo vizualni znakovni jezikovni sistem, to je znakovni jezik. To je tudi materni jezik gluhih. Slovenski jezik ima besede, medtem ko ima znakovni jezik kretnje. Pri njih glas zamenjajo roke, obraz in usta. Namesto sluha se uporablja vid. Ta način sporazumevanja gluhim omogoča optimalen razvoj. V družini, kjer so slišeči in gluhi, se pojavi omejenost v komunikaciji. V primeru, ki ga opisujem, so starši nudili deklici osnovne potrebe po varnosti, hrani, ljubezni … Njen razvoj slovenskega jezika je bil okrnjen. Bila je v dvojezičnem okolju. Omejena je bila socialna interakcija s širšim okoljem. Znano namreč je, da se gluhi družijo s sebi enakimi in se nekako odmaknejo od ostalih. Zavedati pa se moramo, da so bili zaradi svojega primanjkljaja že skozi zgodovino večkrat stigmatizirani,. Tekom let so razvili svojo kulturo, ki se razlikuje od kulture slišečih.

»Presenetljivo je, kako majhen otrok brez posebnega poučevanja, samo ko posluša govor v svojem okolju, postopno pridobiva slovnična pravila in oblikuje jezikovno raven govornega izražanja. Moramo poudariti, da je jezik po svojih sestavinah – sintaksa, slovnica, semantika – zelo kompleksen, kar se vidi v prihodnjem šolanju, ko osvestimo mnogo pravil, ki jih je otrok pridobil nezavedno. Pri večini otrok ta pot pridobivanja jezika poteka brez težav, pri posameznih otrocih pa vidimo zaostajanje, za kar moramo uporabiti posebne postopke za spodbujanje zgodnjega govorno-jezikovnega razvoja.« (Grilc, 2014: 29)

Prvi jezik oziroma materni jezik je tisti, s katerim se srečajo otroci v primarnem okolju, to se pravi v družini. Drugi je tisti, s katerim pridejo v stik z zunanjim okoljem. V začetku le v govorjeni obliki, z vstopom v šolo še zapisani. Ko je posameznik dovolj izpostavljen govorjenemu ali znakovnemu jeziku, jezik usvoji spontano. Branje in pisanje ne prideta spontano, ampak se ga preko učenja učimo v šoli. Pri učencih gluhih staršev je treba poiskati učinkovit način in metode. (Kerin, 2022) V primeru iz prakse je bil govorno jezikovni primanjkljaj na področju slovenskega jezika najbolj opazen v šoli, ko so se začele pred opismenjevalne spretnosti, fonološko zavedanje, prepoznavanje slik in določanje glasov, tvorba povedi, obnova slišanih ali prebranih pravljic itd.

4 Primer iz prakse

V prispevku želim predstaviti deklico, ki v letošnjem šolskem letu obiskuje peti razred. Rodila se je gluhim staršem in ima slišečo sestro. V hiši, kjer prebiva, živijo s starimi starši. Zelo so povezani s starši mame in očeta, babica je prevzela pomembno vlogo v njem življenju glede razvijanja jezika. Deklica je bila v predšolskem letu vključena v vrtec, kjer ni navezovala stikov z vrstniki, niti ni izkazovala potrebe po družbi. Večinoma je bila sama v kotičku. Spregovorila je zelo pozno. Besed se je učila s pomočjo starih staršev in sorodnikov ter v vrtcu. V šoli je bila v prvih letih šolanja izredno zadržana, tiha. Govor je bil zelo tih, odgovori pogosto celo samo z da/ne/ne vem. Imela je slabšo slušno pozornost, nizko motivacijo za delo, grafomotorične in finomotorične težave, skromen besedni zaklad, slabše je sledila sestavljenim navodilom, veliko besed ni poznala, povedi so bile kratke in enostavne. Učenka ima dodatno strokovno pomoč že od prvega razreda, kjer ji je bila zaradi primanjkljajev na govorno-jezikovnem področju dodeljena ura logopeda in zaradi primanjkljajev na posameznih področjih učenja še dve uri specialnega pedagoga. S strokovno skupino vsako leto izdelamo individualiziran program, v katerem natančno opredelimo cilje, ki jih v določenem šolskem letu želimo doseči. Cilji vsako leto zajemajo področje razvijanja slovenskega jezika kot temeljne oblike sporazumevanja s širšo okolico.

Primanjkljaji na področju govora so v prvih treh letih izzveneli, na področju jezikovnih primanjkljajev pa so še težave. Kot na primer slabše poznavanje pojmov, skromnejše besedišče v primerjavi z vrstniki, kratke obnove, slabše bralno razumevanje, težave pri abstraktnejši snovi … V lanskem šolskem letu je učenka izredno napredovala v socialni interakciji z vrstniki. Vključila se je v skupino, sklepala nova prijateljstva, se izpostavila v razredu, sodelovala pri skupinskem delu. Sedaj ima največ težav na matematičnem področju.

V petih letih pomoči smo učenki nudili različne dejavnosti za bogatenje besednega zaklada in krepitev slovenskega jezika. Poudarek je bil na multisenzornem učenju, didaktičnih igrah, slikovnem gradivu, gibalnih vajah, delo v paru ali v manjši skupini.

Dejavnosti so bile:

- opis dogodkov, pripovedovanje o dogodkih čez vikend,
- prosto pripovedovanje,
- branje pravljic, zgodb, piktogramov ter obnova zgodbe s pomočjo slik, podvprašanj, vodena obnova,
- razvijanje slušne pozornosti (risanje po navodilu, gibanje po navodilu, navodila z dvema ali več zahteva hkrati, poslušaj kaj slišiš, kateri zvoki so to),
- razvijanje vidne pozornosti (iskanje razlik, podobno/različno, sestavljanke)
- razvijanje tipne pozornosti (tipni spomin, vrečka presenečenja)
- opis slik, okolice, predmeta, živali, osebe,
- razvijanje pozitivne samopodobe in močnih področij,
- vaje za dopolnjevanje,
- branje enciklopedije,
- besedila za razvijanje splošne poučenosti,
- vaje za dopolnjevanje povedi,
- iskanje besed, novih pojmov, v mreži
- socialne igre,
- izvajanje dodatne strokovne pomoči v razredu,
- delavnice na temo drugačnosti,
- predstavitev znakovnega jezika, branje knjige v znakovnem jeziku pred razredom itd.

Vse zgoraj omenjene dejavnosti so bile skrbno načrtovane in ciljno usmerjene. Glavni cilji so bili besedno sporočanje in sporazumevanje z vrstniki ter vključevanje v skupino.

S strani staršev je sodelovanje slabše. Enkrat so se v vseh teh letih udeležili govorilnih ur s tolmačem, glavno vlogo za sodelovanje s šolo je prevzela babica. Babica s šolo zelo dobro sodeluje in si želi pomoči, saj zaradi starosti težje sledi zahtevnemu šolskemu tempu. Komunikacija s starši poteka preko elektronske pošte. V letošnjem šolskem letu smo se odločili, da jim poiščemo tolmača in jim zagotovimo govorilno uro s tolmačem.

5 Zaključek

Učenje slovenskega jezika otrok in mladih je pomemben korak pri ohranjanju slovenskega jezika. Ne smemo dopustiti, da nam tuje kulture vsiljujejo svoj jezik, ob tem pa smo učitelji tudi eni izmed glavnih prenašalcev slovenskega jezika na mlajše rodove. Ne glede na to, kaj otroci prinašajo iz primarnih družin, kakšna je njihova socialna vključenost, mora biti naš cilj v šoli krepitev narodne zavednosti in pripadnosti narodu. Ob tem pa moramo spoštovati tiste, katerih narodnost je drugačna od naše. V primeru otroka gluhih staršev je naša naloga, da mu pomagamo pri učenju in širimo besedišče z različnimi dejavnostmi ter ga vključujemo v skupino. Širšo okolico pa moramo ozaveščati o manjšinah, kot so gluhi ali otroci gluhih staršev. Opažam namreč, da je okolica še vedno zelo neozaveščena glede posebnih potreb invalidov, slepih, gluhih …

6 Literatura

Grilc, Nadja (2014): *Govorno-jezikovne motnje*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Kaj je znakovni jezik (b. d.). *Zveza gluhih in naglušnih Slovenija*. Pridobljeno 14. 8. 2023 s spletne strani: https://zveza-gns.si/slovar-slovenskega-znakovnega-jezika/kaj-je-znakovni-jezik.

Kerin, Tjaša (2022): *Pripovedovanje zgodbe kot vir informacij za oceno govorno-jezikovne produkcije slišečega otroka gluhih staršev*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Pridobljeno: 14. 8. 2023 s spletne strani: http://pefprints.pef.uni-lj.si/7185/1/Pripovedovanje_zgodbe_kot_vir_informacij_za_oceno_govorno-jezikovne_produkcije_sli%C5%A1e%C4%8Dega_otroka_gluhih_star%C5%A1ev.pdf.

Skamlič, Nives; Dular Kolar, Uršula; Korošec, Barbara idr. (2015): *Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno: 14. 8. 2023 s spletne strani: https://www.zrss.si/pdf/Kriteriji-motenj-otrok-s-posebnimi-potrebami.pdf.

Voglar, Dušan (ur.) (1998): *Enciklopedija Slovenije, 12. zvezek*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

FOLKLORNA DEJAVNOST – PRILOŽNOST ZA OHRANJANJE JEZIKOVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

FOLKLORE - AN OPPORTUNITY TO PRESERVE LINGUISTIC AND CULTURAL HERITAGE

✍ **Vida Truden** *(vida.truden@oshjh-staritrg.si), prof. likovne umetnosti, je učiteljica likovne in glasbene umetnosti na OŠ heroja Janeza Hribarja Stari trg pri Ložu. Ima 30 let delovnih izkušenj. Vodi pevski zbor in je mentorica folklorne skupine.*

Slovenija

Povzetek

Folklorna skupina OŠ heroja Janeza Hribarja Stari trg pri Ložu si je izbrala izziv spoznavanje kulturne in jezikovne dediščine Loške doline. V prispevku predstavljam, kako smo izziv izpeljali. Starejši prebivalci so jim predstavili kulturno dediščino domačega kraja (narečne izraze, delitev dela po spolu, oblačilno kulturo tistega časa, šege, plese in pesmi, ki so bili del tedanjih opravil). Ob tem so si ogledali tudi nekatere znamenitosti in si za motiv izbrali perišča, ki so ohranila svojo dejavnost skozi čas.

Pri folklorni dejavnosti so ustvarili splet v narečju, obogaten z ljudskimi pesmimi in hudomušnimi prizori iz vaškega okolja. Z izvirnim nastopom so prejeli povabilo Občine Loška dolina na prireditev Srečanje treh dežel (Slovenija, Avstrija in Italija), ki je potekalo v kraju Glanegg v Avstriji. Tudi tu so poželi val navdušenja in pohval. Spretno so uporabili svoje znanje za prenos jezika in kulturne dediščine v okolju.

Abstract

The folklore group of the Primary School of Hero Janez Hribar from Stari trg pri Ložu took on the challenge of exploring the cultural and language heritage of Loška dolina. The elderly residents introduced them to the cultural heritage of their local area. In doing so, they learned various dialect expressions, gender-based division of labour, clothing culture of old times, customs and traditions, dances and songs that were part of the activities of the time. They also visited some landmarks and chose the laundry place as their motif, which preserved their activity over time. In their folklore activities, they created a web in dialect enriched with folk songs and humorous scenes from the village surroundings.

With their original performance they received an invitation from Municipality of Loška dolina to take part in the "Meeting of Three Countries" event (Slovenia, Austria, and Italy). It took place in Glanegg, Austria, and it was met with enthusiasm and praise. They skillfully used their knowledge to transmit language and cultural heritage to the environment.

Ključne besede: folklorna dejavnost, kulturna dediščina, ljudska pesem, ljudski plesi, narečni izrazi, šege.

Keywords: folklore, cultural heritage, dialect expressions, folk dances, folk song, traditions.

1 Uvod

Predstavljam folklorno dejavnost na osnovni šoli heroja Janeza Hribarja Stari trg pri Ložu, s katero sem želela učencem približati kulturno dediščino ne tako davnega časa, ki se s hitrim tehnološkim razvojem izgublja. Zelo pomembno je, da se v osnovni šoli poudarja in spoznava dediščina slovenskega naroda in lokalna dediščina. Otrokom najlažje in najbolj preprosto predstavimo našo zapuščino preko folklorne dejavnosti. Otroci pri tem spoznavajo ljudske pesmi, ljudske plese, otroške igre, šege, navade, narečne besede in oblačila preteklosti. Pod mojim mentorstvom smo se odločili, da bomo pri folklorni dejavnosti raziskovali kulturno dediščino Loške doline. Veliko poudarka smo dali običajem in delu, ki so ga ljudje opravljali v preteklosti. Povezali smo se s starejšimi prebivalci, kateri še ohranjajo živi jezik, ki je značilen za Loško dolino, zbirateljico ljudskih pesmi in si ogledali perišče. Na oder smo postavili splet Na perišču in ga predstavili na prireditvi za kraj.

2 Folklorna dejavnost

»Folklorna dejavnost je odrska umetnost, ki je večplastna, saj vključuje ples, vokalno in inštrumentalno glasbo ter kostume. Navdihuje se v preteklost, jo interpretira, poustvarja, rekonstruira in tudi stilizira. Zaradi prepleta različnih vsebin za resno in predvsem dobro (po)ustvarjanje v folklorni dejavnosti potrebujemo zelo veliko znanja.« (Štrimpf Vendramin, 2017: 7)

»Kulturna dediščina predstavlja nenadomestljivo vrednoto, ki je zelo pomembna pri razvijanju človekove osebnosti. Ljudje se z njo srečujemo na različne načine, pogosto ne da bi se tega zavedali. Z njo so v stalnem stiku otroci, ki ves čas vsrkavajo sporočila iz okolja, sprejemajo zglede, ki jih dajemo, predvsem pa na njihov odnos do kulturne dediščine vplivamo učitelji in vzgojitelji. Prav bi bilo, da bi bila del našega vsakdanjika, saj bo tako vključena tudi v vsakodnevno življenje zgodnjega otroštva. Izročilo se namreč ohranja predvsem ob posredovanju znanja in izkušenj od starejših na mlajše generacije, pri čemer je vzor najpomembnejše vzgojno sredstvo.« (Kmetec, 2013: 30)

Tudi mene je že od otroštva spremljala ljudska pesem, zato sem želela prenesti ljubezen do ljudskega izročila učencem. Še zlasti se mi zdi pomembno, da učenci spoznavajo in ohranjajo nesnovno kulturno dediščino domačega kraja.

Zadnja desetletja se je folklorna dejavnost močno razširila in za ohranjanje kulturne dediščine igra pomembno vlogo. Veliko je otroških folklornih skupin po šolah, prav tako odraslih folklornih skupin v društvih. Kar je bilo še pred stoletjem način življena, je danes organizirana folklorna dejavnost. Takrat so ljudje živeli v sožitju z naravo, marsikatero kmečko opravilo je bilo opravljeno ob ljudski pesmi in se zaključilo s plesom. Kljub različnim ponudbam preživljanja prostega časa, pa je še vedno nekaterim to v veselje in s ponosom preko folklorne dejavnosti ohranjajo kulturno dediščino. (Bogovič, 2010)

Na podlagi tega sem na naši šoli osnovala folklorno skupino učencev, ki je takrat obiskovala 4. razred. Učenci so že pri urah glasbene umetnosti pokazali veliko navdušenje nad ljudskimi plesi in petjem. Z veseljem so prihajali na vaje enkrat tedensko. Tam smo se srečali z različnimi spleti. Splet je sestavljen iz otroških rajalnih iger, izštevank, ljudskega plesa in pesmi. V splet smo vključevali kulturno dediščino domačega kraja.

2.1 Ljudska pesem

Slovenski etnolog Boris Merhar (1961: 141) v spremni besedi knjige Slovenske ljudske pesmi piše, da »med ljudske pesmi štejemo dandanes vsako pesem, ki jo je ljudstvo na vsem jezikovnem ozemlju po ustnem izročilu, s petjem iz spomina sprejelo za svojo, jo daljšo dobo pelo, po svoje spreminjalo in tako prilagodilo svojemu okusu in slogu.« V nadaljevanju meni, da je »jezik naše ljudske pesmi preprost, vendar nad vsakdanjo govorico vzdignjen ljudski jezik, v starejših pesmih čistejši in nekoliko starinsko navdahnjen, v mlajših že bolj s tujkami pomešan in je bolj ali manj narečno obarvan …« (Merhar, 1961: 146)

Ljudska pesem, tudi slovenska, ni bila nikjer in nikoli sama sebi namen, marveč vedno povezana z življenjem, spremljevalka človeka od rojstva do smrti, ob vsakdanjem delu in praznovanju. Nekatere pesmi so bile zložene ali uporabljene prav za določene priložnosti, kot sestavni del šeg, z njimi so obstajale in preminevale. Slovenska pesem zna biti vesela in razposajena, resnobna in otožna, ni pa solzavo mehkužna. Jezik je sočen, poln lepih prispodob, jedrnat, brez nepotrebnega besedičenja, kakršna je pač ljudska govorica, raje redkobesedna kot klepetava in nikoli prazno leporečje. (Kunaver, 1987: 11, 16)

Da ljudska pesem v Loški dolini ne bo prešla v pozabo, gre zahvala ljudski pevki in zbirateljici pesemskega izročila Fani Truden. Po večletnem zbiranju gradiva je izdala zbirko pesmi iz Loške doline z naslovom *Smo slišali ptičice peti* (2021). Zbiralka Fani Truden me je popeljala v čas njene mladosti in pripovedovala o tem, kaj jo je navdušilo za zapisovanje in zbiranje ljudskih pesmi. Pripovedovala je, da je enajsto šolo doživljala pod gostilniškim oknom v vasi. To ji je bilo lepše, kot če bi gledala film. Videla je vinjene ljudi, pretepe in slišala tudi petje. Pesmi, ki so prihajale skozi okno, je zapisovala na listke, takrat še brez namena. Vse zapise je shranila.

Fani Truden smo povabili k uri dejavnosti. Učencem je predstavila knjigo in zapela ljudske pesmi, ki so značilne za Loško dolino. Naučila nas je tudi ljudsko pesem *Mati zakliče pridne dekliče*, ki smo jo uporabili v spletu *Na perišču*. Razložila je tudi pomen besed: perišče, žehta, rokavci, peče, lug, škaf, perilnik.

V nadaljevanju je predstavljena ljudska pesem *Mati zakliče pridne dekliče* (Truden, 2021: 50). Ga. Fani Truden je pesem v svoji pesmarici uvrstila med vzgojne pesmi.

Mati zakliče pridne dekliče:
»Hitro vstanite, prat se mudi!
Srajce, rokavce, rute in peče,
prte poberte, prat se mudi.

Žehto končale, lug ste izprale,
le na perišče nesite prat.
Ptičke vesele vam bodo pele,
ribice hočjo vas pozdravljat.

Dobro ožmite, dobro splahnite,
da bode snažno, čisto lepo.
Sonce sušilo vam bo perilo,
belo ko sneg se bliščalo bo.«

Slika 1: Fani Truden na našem srečanju (foto: arhiv avtorice).

2.2 Narečne besede

K uri folklorne dejavnosti smo povabili tudi raziskovalko lokalne zgodovine, ljubiteljico ljudskega slovstva, Mileno Ožbolt, ki je ljudsko izročilo Loške doline zapisala v narečju. Veliko pozornost namenja tudi krajevnemu govoru ter zbiranju in zapisovanju narečnih posebnosti, kajti prav jezik je najbolj opazna poteza kulturne identitete prebivalcev kraja. Loška dolina zaobjame veliko vasi, zato tudi za njo velja pravilo, da ima vsaka vas svoj glas. Učence je popeljala skozi obširen repertoar narečnih

besed in frazemov. Znanje in raba lokalnega narečja sta seveda povezana z generacijsko pripadnostjo govorcev, toda otroci, ki živijo v kmečkem okolju v večgeneracijskih družinah, so z lahkoto prepoznali pomen besede, saj jih stari starši še vedno uporabljajo.

22 KULTURA maj, 2020

MILENA OŽBOLT

Kako se pravi po naše XI.

T

tábot – tokrat, to pot (Babno Polje)
táca – pladenj, tasa
táki – takoj
tášca – flancat
táška – 1. romb; 2. ženska torbica; 3. flancat
təkiérə – kateri
teljémbus – bedak
tentamuón – skušnjava
tentáva – skušnjava
tépihar – potujoči prodajalec preprog iz odsluženega tekstila
téstəbot – tistikrat, tisto pot (Babno Polje)
tiéčnu – nasitno, tečno
tiéhta – obtežitev
tík-tak – urno, nemudoma
tjóuc, tjouč – tele (Bano Polje, Prezid, Novi Kot)
tla, tlalá – tukaj
trafinát' – čvekati, govoriti nesmisle, váncat, prváncat – s prekupčevanjem pridobiti, dobiček napraviti
varník – obcestni kamen, konfin
vékarca – budilka
viékat' – jokati, vekati (Babno Polje)
víšje – seno z visokih leg

Z

zabrešt'át' se – zavaliti se, namestiti se
zacelínet' – zasejati njivo s travo, zatraviti (Babno Polje)
zájtraj – jutri zjutraj
zaləpént' – zadušiti se
zaplošét' - zapreti krušno peč pred peko s posebno pločevino (Bloke)
zarážen – okužen
zašajtát , zešájtat' – nenadzorovano zaviti s poti
zaščepátət' – močno uščipniti
zaščítna – medicinska sestra
zatəmfán, stəmfán – zatolčen, stolčen
zatenčán – zanikrn, zanemarjen (Hudi Vrh, Kot pri Ribnici)
zatét' – zajeti, ujeti
zatočjénu – zaobljeno, ukrivljeno
zatrácat' – zabičati, dopovedati
zbajdrán – zvit, obtolčen, neraven, zdelan, krevljast (Babno Polje)
zbósat' se – zlagati se
zeljétu – prenagljenec, nepremišljenec, zalétel
zerájšnu – resnično, pravo, zaresno
zeslásta – s slastjo
zgóda – 1. ugodje; 2. dogodek
zjéjdə – nepojedena hrana, izbirčneževi ostanki
zmárzu – zmrzle, zmrzljivec
zmléjzva – prvo mleko po telitvi, kolostrum
zmrkat' se – stresti se
znəčkát – splati z nečkami, očistiti (žito ipd.)
zuájzəl – vkuhane slive brez sladkorja
zúrmat' se – izuriti se
zvádet' se – spečati se
zvíšat' – razdišati se, izgubiti aromo

Ž

žágrad – zakristija
žájmajne – stranski odrezki desk
žájmat' – obžagovati robove desk
žárd – žrd
žlafát' – močno vreti; čofotati
žlájdra – kratka tanjša veriga
žlájf – zavora
žlájfar – brusilec
žlájfarija – brusilnica
žlájmat' – odstraniti notranjo plast črevesa (za izdelavo klobas)
žlofána – čvekačka – (Loški Potok)

Slika 2: Zapis narečnih besed (Ožbolt, 2002: 80).

2.3 Oblačilna kultura na Notranjskem

Odnos do oblačil in načini oblačenja so se v zgodovini spreminjali in danes se ljudje oblačimo drugače, kot so se oblačili v preteklosti.

Ljudje so imeli v preteklosti veliko manj oblačil, kakor jih imamo danes. Odnos do oblačil je bil drugačen, bolj skrben. Vzdrževanje oblačila je bilo zelo pomembno, saj so ga imeli za dalj časa. Oblačenje se je od človeka do človeka razlikovalo.

Konec 18. in v prvi polovici 19. stoletja so na slovenskem ozemlju obstajali trije tipi oblačil. To so bili alpski, panonski in primorski.

Marija Makarovič, soavtorica knjige *Slovenska ljudska noša v besedi in podobi* (Makarovič in Dolenc, 1995), opisuje takratno nošo na Notranjskem z naslednjim opisom: »Po osnovnem kroju in videzu oblačil iz 18., 19. in v prvih dveh desetletij 20. stoletja so moške in ženske obleke teh krajev različice noše, ki se je v 19. stoletju oblikovala na alpskem oblačilnem območju. Tako so moški nosili poleg bele platnene ali bombažne srajce čez koleno segajoče irhaste hlače, telovnik, krajši suknjič, škornje z vihali in tudi visoke čevlje. Pokrivali so se s klobukom, v zimskem času tudi s polhovko. Ženske so nosile h krilu z životkom bele rokavce, predpasnik na pas, oprijeto kočemajko ter bele ali drugobarvne nogavice in visoke čevlje. Pokrite so bile z belim, za pražnje pa z belovezenim pokrivalom, pečo, lahko pa tudi z ruto.« (Makarovič in Dolenc, 1995: 65)

Folklorne skupine si ustvarijo kostumsko podobo na podlagi virov, kot so stare slike, po pripovedovanju pripovedovalcev in najdenih in ohranjenih starih oblačil. Še zlasti se lahko poslužujejo plesnih dogodkov, na katerih skupine ob petju ljudskih pesmi prikazujejo oblačilni videz ljudi.

Med najpomembnejše raziskovalke oblačenja ljudi v preteklosti sodi Marija Makarovič. Podrobneje je raziskala tudi ljudsko nošo na Notranjskem. Z njeno pomočjo smo na podlagi starih fotografij oblikovali kostumsko podobo folklorne skupine, izbrali ustrezno tkanino in se posvetovali s šiviljo.

Slika 3: Predstavitev oblačil iz preteklosti (foto: arhiv avtorice).

2.4 Ljudski plesi na Notranjskem

V kulturno dediščino spadajo tudi ljudski plesi. Ker je bila v obdobju do druge svetovne vojne večina slovenskega prebivalstva kmečkega, so slovenski ljudski plesi izhajali iz podeželja in so tesno povezani s podeželsko tradicijo in šegami. Ples je bil stalni spremljevalec življenja ob vsakdanjem delu in praznovanju. Po večjem skupinskem napornem delu so se poveselili in zaplesali. Bili so zadovoljni, da je delo opravljeno. Med veselim druženjem in plesom pa so se sklepala ljubezenska razmerja med mladimi fanti in dekleti.

Na Notranjskem se je ohranilo skromno plesno izročilo. V knjigi *Polka je ukazana* (Ramovš, 1992) so zapisani plesi: drobljanc, kmečki valček, kolo, mizulin, ob bistrem potočku je mlin, pouštrtanc, ples z metlo, špicpolka, štajeriš, šuštarpolka, zibenšrit, cotiš in vrečo šivat. Iste plese v različnih variantah poznajo tudi na drugih območjih Slovenije in so prilagojene pokrajini in njenim prebivalcem.

Najbolj znan ples med otroškimi folklornimi skupinami je zibnšrit, špicpolka, ob bistrem potoku je mlin. Spoznali in naučili smo se ples cotiš, mrzulin in vrečo šivat. Plese smo vključili tudi v naš splet. (Ramovš, 1992)

Slika 4: Ples mrzulin (foto: arhiv avtorice).

Slika 5: Ples cotiš (foto: arhiv avtorice).

Slika 6: Ples vrečo šivat (foto: arhiv avtorice).

2.5 Perišče

Perišče je prostor, kamor so perice nosile perilo in ga prale. Bilo je ob vodi, najpogosteje ob potoku. Do perišča je bila speljana pot, narejena je bila iz betonskih podstavkov ali kamnov. Tam so si perice izmenjale novice o tistih, ki jih ni bilo na perišču. Za pranje perila so uporabljale perilnike in lesene škafe. Medtem, ko so perice prale, so se otroci igrali ob vodi. V Loški dolini se je ohranilo kar nekaj perišč. Gospa Fani Truden nam je predstavila pranje perila, ko še ni bilo pralnega stroja. Ko se je nabralo dovolj umazanega perila, so ga v žehtnem loncu namočile. Skuhale so ga v mešanici vode, bukovega pepela in govejega loja. Sledilo je mencanje, nato pa so ga odnesle k potoku na perišče in ga na perilniku do konca zdrgnile. Ko so izprale ves lug, so perilo močno ožele, ga stepljale in ga doma obesile na vrv, ki je bila na vrtu ali ob hiši.

S folklorno skupino smo si ogledali sledove vaškega perišča.

Slika 7: Perišče v Loški dolini (foto: Andreja Ravšelj).

3 Odrska postavitev Na perišču

Odrsko postavitev Na perišču smo zasnovali na podlagi zbranih virov. Idejna zasnova koreografije se navezuje na dogajanje iz preteklosti, ko so žene in dekleta ročno prale perilo na periščih. Odrski prostor je vaško perišče. Splet se začne z nastopom matere, ki pokliče dekleta, da je napočil čas za pranje perila. Ko dekleta prihajajo, pojejo ljudsko pesem Mati zakliče pridne dekliče. Pripravijo perilnike, začnejo prati in se med delom pogovarjajo. Njihovo delo prekine prihod hudomušnih vaških fantov, ki jim radi ponagajajo.

Splet se nadaljuje z izbranimi plesi, značilnimi za Notranjsko.

Koreografija se zaključi z odhodom plesalcev s perišča. Dekleta pojejo, fantje jim pomagajo nesti oprano perilo. Vključeno je petje, ples in dramska igra.

Plesalci imajo izdelane folklorne kostume po fotografskih predlogah, značilnih za Loško dolino, iz obdobja med obema vojnama. Dekleta nosijo na sebi krilo na pas, kočemajko, ruto, črne, rjave, sive nogavice, črne visoke čevlje na vezalke. Fantje pa so oblečeni v hlače, imajo belo srajco brez ovratnika, telovnik z ovratnikom in malo višje čevlje.

Odrsko postavitev so sestavljali fantje in dekleta, stari 13–14 let, ki so se z veseljem oblekli v folklorne kostume. Dekleta so bila še posebej ponosna, da so se lahko zavrtela v dolgih krilih. Plesalci izhajajo iz kmečkega okolja, kjer sta prisotna harmonika in ljudska pesem. Še zlasti jim je bilo všeč, da so na vajah in na nastopih 'vriskali'. V splet je bil vključen tudi godec. Za glasbeni sestav pri izvajanju koreografije sem izbrala diatonično harmoniko, ki prispeva h gradnji dinamičnega loka. S tem dosežemo večjo kontrastnost med posameznimi deli koreografije. Na godčevo melodijo plesalci plešejo.

Slika 8: Prizor iz spleta Na perišču (foto: arhiv avtorice).

3.1 Povabilo na gostovanje

Po nastopu za krajane je folklorno skupino obiskal takratni župan Loške doline Janez Komidar. Učence je nagradil z novico, da so povabljeni na srečanje občin treh dežel, Avstrije, Italije in Slovenije, v avstrijsko mesto Glanegg. Povabil je tudi člane mladinskega pevskega zbora OŠ heroja Janeza Hribarja Stari trg pri Ložu, da ponesejo slovensko ljudsko pesem v tujino. Za učence je bilo povabilo velik izziv. Še bolj zavzeto so se pripravljali, da bi njihov nastop v Avstriji navdušil občinstvo. Na nastopu so se srečali z vrstniki sosednjih držav, Avstrije in Italije, a folklorni nastop je bil le njihov. Poželi so velik aplavz, kar jih je dodatno motiviralo, da so po prireditvi zaigrali še na diatonično harmoniko, škafe in perilnike. Zraven so peli in plesali.

Bili so ponosni, ker so svoje delo odlično opravili ter dostojno zastopali Slovenijo, natančneje Loško dolino. Gostovanja v Avstriji se bodo zagotovo še dolgo spominjali. Naslednje leto se je srečanja udeležila tudi mlajša folklorna skupina. Tudi oni so poželi veliko pohval.

4 Zaključek

Iskanju novih metod dela z učenci botruje vzpostavitev inovativnih učnih situacij, ki se ob kakovostnem delu izkažejo za uspešne. Oblikovanje folklorne dejavnosti je odraz velike predanosti mentorice ljudskemu izročilu, pri tem je zelo pomembna pozitivna naravnanost do preteklosti in zavest o prenašanju kulturne dediščine na mlajše rodove. Pri folklorni dejavnosti učenci razvijajo pozitiven odnos do plesov, petja, narečnih besed, šeg, navad in oblačilne kulture naših prednikov.

Srečanje z domačini je učence obogatilo in jim vlilo novo znanje o življenju ljudi v domačem kraju. Folklorna dejavnost je dober primer razvijanja motivacije učencev za ohranjanje kulturne dediščine in zavedanja o pomenu jezika in o življenju ljudi v preteklosti v širšem evropskem prostoru.

Učitelji lahko na tem področju naredimo zelo veliko, zato se moramo zavedati pomena svoje vloge, ki jo igramo v življenju otrok, da bi poznali, cenili, vzljubili in ohranili dediščino za naslednje rodove.

5 Viri in literatura

Bogovič, Janja (2010): *Folklorna dejavnost*. Maribor. Pridobljeno 28. 8. 2023 s spletne strani: https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=14317&lang=slv.

Kmetec, Mojca (2013): Pa vse igerce so preč, pa ne znamo jih več, pa če čmo kaj počet, mormo vse na nov začet: otrok in izročilo. V Bojan Knific (ur.): *Folklornik: zbornik, namenjen poustvarjalcem ljudskega izročila* (str. 30–32). Ljubljana: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti.

Kunaver, Dušica (1987): *Pesmi in šege moje dežele*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Kunaver, Dušica (2020): *Kaj mi poje ptičica*. Ljubljana: Turistično in kulturno društvo Naše gore list.

Makarovič, Marija; Dolenc, Jana (1995): *Slovenska ljudska noša v besedi in podobi*. Zv. 8, Notranjska: Bloke, Cerknica z okolico, Loška dolina, Vidovska planota. Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Slovenije; Cerknica: Zveza kulturnih organizacij.

Merhar, Boris (ur.) (1961): *Slovenske ljudske pesmi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Ožbolt, Milena (2020): *Kako se pravi po naše XI. Obrh,* letnik 21, št. 2, str. 22.

Ramovš, Mirko (1992): *Polka je ukazana: plesno izročilo na Slovenskem. Gorenjska, Dolenjska, Notranjska*. Ljubljana: Kres.

Šrimpf Vendramin, Katarina (2017): Beseda urednika. *Priročnik za folklorno dejavnost* (str. 7–10). Ljubljana: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti.

Terseglav, Marko; Čater, Dušan (izb.) (2004): *Slovenske ljudske pesmi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Truden, Frančiška (2021): *Smo slišali ptičice peti: zbirka pesmi iz Loške doline*. Cerknica: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, Območna izpostava; Cerknica: Kulturno društvo Notranjska; Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

ULIČNO GLEDALIŠČE KOT ORODJE ZA DOŽIVLJANJE JEZIKA KOT TEMELJ NARODNE IDENTITETE

STREET THEATRE AS A TOOL FOR EXPERIENCING LANGUAGE AS THE FOUNDATION OF NATIONAL IDENTITY

✍ **Urška Šparemblek** *(urska.sparemblek@os-cerknica.si), profesorica razrednega pouka, je učiteljica matematike v 6. razredu in učiteljica podaljšanega bivanja na Osnovni šoli Notranjski odred Cerknica.*

Slovenija

Povzetek

Čeprav danes jemljemo slovenski jezik v gledališču za samoumeven, nam zgodovina priča, da to ni bilo vedno tako. Ulično gledališče je eno od izrazito raznolikih oblik gledališča. Društvo Gledališče Ane Monro, v kateri sem sodelovala, pripisuje izjemno pomembnost pripovedi in zgodbi, ki želi občinstvu posredovati globlje sporočilo. Pri svojem delu z učenci pri interesni dejavnosti *ulično gledališče* se opiram na izročilo, ki so mi ga predali v Šoli uličnega gledališča (ŠUGLA). Učenci se učijo številnih uličnih veščin, pri čemer sta najpomembnejši improvizacija in kontakt s publiko. Na praktičnem primeru bom predstavila, kako učenci po branju slovenske literature, ki sama po sebi spodbuja narodno zavest, izvajajo improvizirano predstavo. Učenci z improvizacijo prebranega izdelajo dramsko besedilo ter tako ozaveščajo pomen jasnega jezikovnega izražanja, sporočilnosti jezika, se učijo spoštljive komunikacije s publiko ter tako doživljajo jezik kot temelj narodne identitete.

Abstract

Although today we take the Slovene language in the theatre for granted, history shows us that this was not always the case. Street theatre is one of the most diverse forms of theatre. The Anna Monro Theatre Company, in which I participated, places great importance on storytelling and story, which aims to convey a deeper message to the audience. Working with students in the extracurricular activity of street theatre, I draw upon the tradition passed down to me in the School of Street Theatre (SHUGLA). Students learn a number of street skills, the most important being improvisation and contact with the audience. In a practical example I will present how students perform an improvised performance after reading Slovenian literature, which inherently promotes national awareness. Through improvisation based on the text they had read, students create dramatic dialogue, thus raising awareness of the importance of clear linguistic expression and the communicative power of language. Students also learn how to communicate respectfully with the audience, and thus experience language as the foundation of national identity.

Ključne besede: interesna dejavnost, jezik, narodna identiteta, ulično gledališče.

Keywords: extra-curricular activities, language, national identity, street theatre.

1 Uvod

V slovenski zgodovini se je zvrstilo veliko pomembnih oseb, ki so se borile za uveljavitev slovenskega jezika ne le v zasebnem življenju, temveč tudi v knjigah in javnih prostorih. Med drugim so se zavedali, »kako izjemno pomemben je odrski jezik za jezikovno zavest« (Pogorelec, 1983: 153). V današnjem času se nam slovenska beseda v slovenskem gledališču zdi samoumevna, vendar ni od vedno tako. Svoj čas je tam vladala nemščina in je slovenščina bila le kot dodatek.

V Sloveniji se je poleg gledališča sčasoma uveljavilo tudi ulično gledališče, najprej v večjih mestih – Ljubljana in Maribor – zdaj pa mu vrata odpirajo tudi druga mesta, ki si želijo privabiti ljudi na privlačen način. Na področju uličnega gledališča v Sloveniji je vodilno Društvo Gledališče Ane Monró, ki v svojem letaku pravi, da je ulično gledališče »umetnost na prostem, ki uprizarja in pripoveduje zgodbe, in pri tem združuje gledališče, ples, glasbo, vizualne umetnosti, cirkus, ogenj, poezijo … Umetniki skupaj z gledalci na ulici ustvarjajo edinstvene žive gledališke dogodke.« (letak, Gledališče Ane Monró)

Ker sem sama izkusila odrsko gledališče in nekaj časa delovala v uličnem gledališču, sem si želela svoje znanje predati naprej. Pri svojem delu z učenci pri interesni dejavnosti ulično gledališče se opiram na izročilo, ki so mi ga predali v Šoli uličnega gledališča (ŠUGLA), to je: da ima dobra ulična predstava zgodbo, ki je prepletena s situacijsko komiko, igralec pa se trudi komunicirati z občinstvom ali jo celo vključiti v predstavo. Pri interesni dejavnosti se učenci učijo številnih uličnih veščin, pri čemer sta najpomembnejši improvizacija in vzpostavljanje stika s publiko. Predstave, ki smo jih ustvarili, so lahko temeljile zgolj na improviziranih zgodbah otrok ali pa na literarnih predlogah, katerim so učenci dodali svojo domišljijo. V članku bom podrobneje predstavila poustvarjanje zgodbe Skrivnostna lipa iz knjige Skrivnostni svet Slovenije Mire Delavec Touhami. Ta literarna predloga je v nas prebudila narodno zavest in nam omogočila, da smo se poglobili v pomen lipe in slovenskega jezika za naš narod.

2 Jezik v slovenskem gledališču

Slovenščina je kot jezik izražanja in identifikacije odigrala ključno vlogo v razvoju slovenskega gledališča. Kot kažejo zgodovinski viri, se je jezik v slovenskem gledališču razvijal vzporedno s kulturnimi in družbenimi spremembami v Sloveniji.

Že v zgodnjih obdobjih slovenskega jezika so se oblikovale posebne terminologije. To je omogočilo izražanje verskih besedil, kot jih najdemo v Brižinskih spomenikih, ki predstavljajo najstarejši zapis slovenskega jezika. (Žvanut, 2007: 8) Ob koncu 18. stoletja se je slovenski jezik začel uveljavljati tudi v literaturi, kar je pripeljalo do pomembnih kulturnih dosežkov, kot je pesniško delo dr. Franceta Prešerna, katerega Poezije so postale narodni simbol. (Žvanut, 2007: 20)

V drugi polovici 18. stoletja so se začela prizadevanja za uveljavitev slovenske besede tudi v gledališču. Janez Damescev Dev je leta 1780 napisal operni libreto Belin, ki je predstavljal prvo delo posvetne narave v slovenskem gledališču, kar je označilo začetek gledališkega ustvarjanja v slovenščini. (Vevar, 1998: 16) Anton Tomaž Linhart, ki je pod vplivom Zoisovega spodbujanja postal prvi slovenski dramatik, je svoj prispevek dal s pisanjem komedije Županova Micka in veseloigre Matiček se ženi. (Vevar, 1998: 17)

Kljub obetajočemu začetku se je med letoma 1790 in 1848 slovensko gledališče soočalo z obdobjem mrtvila, v katerem je na odru prevladovala nemščina, slovenščina pa je redko zazvenela, razen pri folklornih prizorih ali lokalnih tonih. (Vevar, 1998: 19) Dramatično društvo, ustanovljeno leta 1867, je odigralo ključno vlogo pri oživitvi slovenskega gledališča in spodbudilo kulturno dogajanje v Sloveniji. Levstikova uprizoritev Junteza leta 1855 je bila ena od pobud za organiziranje gledališkega delovanja in dodatna spodbuda za ustanovitev tega društva. (Podbevšek, 2017: 269–270)

Slovensko gledališče je imelo pomembno vlogo pri spodbujanju in ohranjanju slovenščine kot jezika narodne identitete. To je bilo še posebej opazno v obdobju Dramatičnega društva, kjer so se trudili ohraniti slovenščino na odru. Člani društva so verjeli, da gledališče ne le promovira ljubezen do slovenskega jezika, temveč tudi izobražuje in gradi narodno zavest. (Podbevšek, 2017: 270)

Omeniti velja tudi pomembno vlogo Antona Tomaža Linharta, ki je slovenščino prepoznal kot primerno za odrsko izražanje. S pisanjem Županove Micke in Matička je dokazal, da je slovenščina sposobna izraziti najfinejšo komiko. (Podbevšek, 2017: 274) Vendar se je slovenščina na odru še vedno različno izražala, od uporabe standardnega jezika do narečja, kar je odražalo družbeni položaj in status posameznika. (Podbevšek, 2017: 276)

Skozi razvoj slovenskega gledališča se je slovenski jezik razvijal in krepil, obenem pa je igral pomembno vlogo pri oblikovanju slovenske nacionalne identitete in kulturne zavesti. Slovensko gledališče ni le ohranjalo jezika, temveč je tudi ljudstvo izobraževalo, oblikovalo in oživljalo v kulturnem kontekstu.

3 Ulično gledališče na Slovenskem

Ulično gledališče, kot izjemno urbana in dostopna gledališka forma, se je razvijalo v drugi polovici 20. stoletja, hitro pridobivalo popularnost in privabljalo tako izkušene umetnike kot tudi zabavljače, ki so želeli svoje veščine predstaviti ljudem na ulicah. To gledališče se ni oziralo na elitizacijo ali delitve glede na starost, izobrazbene razlike ali premoženjski status občinstva; bilo je umetnost situacije, ki se je nenehno spreminjala, bila neujemljiva in vnaprej nedoločljiva. (Duša, 2008)

Gledališče na ulici je kljub začetnim izzivom, preganjanju in prepovedim postopoma pridobivalo prepoznavnost, predvsem zaradi svoje sposobnosti ustvarjanja prijetne atmosfere v mestih, ki je bila koristna tako za trgovske prakse kot tudi za turistično promocijo. Ključna značilnost uličnega gledališča je njegova prisotnost v urbanem okolju, kar omogoča neposreden stik z občinstvom in večjo interakcijo med izvajalci in gledalci. (Perne, 2008)

Ulično gledališče prinaša svoje izzive, saj nima klasične scene in luči, kar pomeni, da morajo izvajalci znati reševati težave in ohranjati iskren odnos do občinstva. Poleg tega je potrebna prilagoditev okolju in odzivanje na nepredvidene ovire, saj se gledališče odvija v odprtih prostorih. Iz tega razloga so vizualni vidik, fizične spretnosti in improvizacija pomembni elementi uličnega gledališča. (Perne, 2008)

Uličnо gledališče ima globoke korenine v zgodovini in tradiciji, ki segajo v obdobje akrobatov, minstrelov, žonglerjev in drugih uličnih umetnikov, ki so že stoletja navduševali ljudi na ulicah Evrope. Ta tradicija je ostala prisotna tudi v sodobnem slovenskem uličnem gledališču, ki se opira na procesijske igre, commedie dell'arte in dediščino 20. stoletja. (Dimec, 2008) V tem kontekstu je poudarjena pomembnost akcije in interakcije med izvajalci in občinstvom ter sposobnosti improvizacije, kar daje uličnemu gledališču svojo edinstveno naravo. (Gledališče Ane Monró, 1991)

Festivali, kot je Ana Desetnica, so pomembni dogodki, ki povezujejo gledalce in umetnike na ulicah, spodbujajo komunikacijo, druženje in skupno doživljanje umetnosti. Poleg tega imajo tudi močan socialni naboj, ki prispeva h gostoljubnosti in humanitarnosti ter k odprtju dialoga in družbeni zavesti. (Ana Desetnica, 2008)

Uličnо gledališče na slovenskih tleh izraža bogato dediščino in prispeva k raznolikosti gledališke krajine, kjer se povezujejo umetnost in življenje na ulici, ustvarjajo se neposredni stiki med ustvarjalci in občinstvom, oživlja se tradicija uličnih umetnikov skozi sodobne izraze.

4 Jezik in uličnо gledališče v šoli

V času študija sem se vključila v ŠUGL-o (Šolo sodobnih performativnih uličnih umetnosti) Društva Gledališče Ane Monro, katerega predsednik in umetniški vodja je Goro Osojnik. Tam sem pridobila izkušnje na različnih področjih uličnega gledališča, ustvarjala in izvajala predstave ter kasneje tudi nekaj časa delala za društvo kot pedagoški vodja ŠUGL-e. V teh letih sodelovanja z Društvom Gledališče Ane Monro me je najbolj zaznamovala ideja, da dobra predstava vsebuje sporočilno zgodbo, kar se trudim upoštevati tudi pri svojem delu z učenci, kjer preko dela z besedilom in improvizacije poustvarjamo svoje predstave.

Slika 1: Osnove akrobatike, človeška piramida (foto: arhiv avtorice).

V šolskem letu 2021/22 smo se z učenci petih razredov pri uličnem gledališču najprej učili nekaterih veščin, kot so:

- žongliranje – to je dolgotrajen proces, zato veščino med letom tudi utrjujemo;
- ulična akrobatika – nekaj enostavnih akrobacij, ki lahko popestrijo predstavo ('človeška piramida', 'mornarček', 'zvezda' ipd.);
- improvizacija – učenci ustvarjajo žive slike, s pantomimo prikazujejo poznane pravljice, si izmišljujejo zgodbe, igrajo klovna;
- izdelava karakterja – učenci oponašajo žival, nato pa ji počasi odvzemajo živalske lastnosti in dodajajo človeške; karakterju dajo značilno hojo, kjer ga vodi določen del telesa;
- kontakt s publiko – ker na ulici nimamo odra, »so porušene klasične gledališke meje med izvajalci in publiko, kar pripelje do večje interakcije, ki ni le dobrodošla, ampak tudi zaželena« (Perne, 2008: 20). Med improvizacijo učenci vzpostavljajo očesni stik z občinstvom, mu z mimiko pokažejo svoja občutja, ga kaj povprašajo, prosijo za pomoč;
- vaje za povezanost in usklajenost skupine – skupinske igre, v katerih se morajo učenci spremljati in se hitro odzivati na svoje soigralce.

Slika 2: Vaja improvizacije, avtobus (foto: arhiv avtorice).

Po uvodnem delu smo se lotili priprave predstave za zaključek šolskega leta. Ker takrat praznujemo tudi dan državnosti, sem za knjižno predlogo izbrala zgodbo Skrivnostna lipa iz knjige *Skrivnostni svet Slovenije* (2016) Mire Delavec Touhami, ki pripoveduje o tem, kako je čarovnica začarala hudobnega moža v lipo. Ta se je kasneje spreobrnil in lipa sedaj stoji v vsaki slovenski vasi.

Z učenci smo zgodbo najprej prebrali, se o njej pogovorili, razmišljali o lipi in o njenem simbolnem pomenu za Slovence. Učenci so poznali obliko njenih listov, uporabnost za čaj, nekateri pa so se spomnili tudi reklamnega oglasa, v katerem nastopa lipov list. Iz knjige Skrivnostni svet Slovenije so se naučili še, da so v starih časih pod njo predstavniki vaških skupnosti odločali o medsebojnih sporih, nalogah, problemih v vasi in da je pod njo bil tudi prostor za petje ter ples. Z zasaditvijo lip po različnih krajih v Sloveniji smo tudi leta 1991 obeležili dan razglasitve samostojnosti Republike Slovenije. Še danes pa predstavniki oblasti ob posebnih priložnostih zasadijo spominsko lipo. (Delavec Touhami, 2016: 43)

Opremljeni z znanjem smo se lotili improvizacije predstave. Ta del procesa izdelave predstave je zelo težak. Učenci so skušali po svojih besedah obnoviti zgodbo, jo nadgraditi in razširiti. Pri uličnem gledališču se moramo zavedati, da predstava ne more biti gostobesedna, saj mora biti govor dovolj glasen in artikuliran, da nas publika v akustično neprijaznem okolju sliši. Zato so morali biti učenci pri izbiri besed osredotočeni na to, da so publiki sporočili bistvene podatke, svoje besede pa so morali podkrepiti tudi z mimiko telesa. Ker so se učenci s takim delom soočali prvič, so nekateri s svojim govorom hitro zašli v domišljijski svet in tako postali nerazumljivi za opazovalce, zato sem jih usmerjala z vprašanji: Kaj želiš sporočiti? Nismo razumeli, ali lahko to drugače, enostavneje poveš? Drugi so se trudili z dobesednim posnemanjem besedila in bili zato pri tem zelo statični in nezanimivi, zato so potrebovali spodbude, kot so: Povej s svojimi besedami. Ti si zdaj dobra žena, kaj mu boš rekla?

Če želimo na ulici obdržati publiko, je potrebno z njo neprestano vzdrževati kontakt, jo opazovati, se z njo pogovarjati ali ji vsaj z obrazom sporočati svoja občutja. Zato sem učence spodbujala, da pri igri gledajo ljudi okoli sebe in če je bilo primerno vzpostavijo stik z njo. Tako je hudobni mož postavil mejo, kako blizu se lahko približajo ljudje nastopajočim in jih tudi oštel, če so se mu smejali, škrat pa je poprosil, da mu vrnejo žonglersko žogico, ki mu je padla proti publiki.

Ker je zgodba imela premalo vlog, smo ji dodali škrata, mačko in še nekaj statistov. Škrat se je igral z žogicami, mačka pa je odplesala svoj ples, zato so si učenci preko spletnih aplikacij poiskali brezplačne zvočne posnetke, ki so služili kot zvočna kulisa in podkrepitev karakterjev oseb.

Slika 3: Vaja na ulici (foto: arhiv avtorice).

Kar nekaj ur smo posvetili raziskovanju domišljijskega sveta in nadgradili izbrano zgodbo. Ko smo igro že kar dobro poznali, smo se odpravili vadit na ulico. Ker zgodba govori o lipi, smo izbrali kraj z lipo. Na izbiro je bilo več takih kotičkov, vendar so si učenci izbrali manj obljudenega, s koristnimi dodatki, kot so klop okoli lipe in obzidje, kamor se lahko skrijejo igralci, ki niso trenutno na vrsti. Za nekatere učence je bil velik šok, ko so jih pri igranju opazovali mimoidoči vrstniki, zato so svoj del opravili bolj plaho. Drugi so se v svojo vlogo zelo dobro vživeli in vzpostavili tudi stik s publiko. S to izkušnjo so učenci tudi spoznali, kako zares pomembno je biti pri govoru glasen in razločen, kako pomembno je, da pri igri ne kažeš hrbta publiki in ali si resnično želijo nastopiti na ulici oz. pred neznanimi ljudmi.

Ker smo predstavo vključili v prireditve ob dnevu državnosti in zaključku šolskega leta, katere rdeča nit je bila lipa kot simbol slovenstva, smo morali izdelati še sceno, za katero na ulici ni bilo potrebe. Učenci so s pomočjo škarij, nožev za lepenko, svinčnikov, temper in valovite lepenke izdelali hišo z vrati, ki so se odpirala, in drevo – lipo, kamor se je lahko skril hudobni mož in kateri sta lahko odpadli dve veji, ker je drevo zadela strela.

Slika 4: Predstava na kulturni prireditvi ob dnevu državnosti in zaključku šolskega leta (foto: arhiv avtorice).

Učenci so predstavo odigrali dvakrat, na dopoldanski prireditvi za učence in zaposlene ter na javni popoldanski prireditvi. Naša velika želja je bila, da bi jo uprizorili tudi na ulici, vendar nam na žalost ni uspelo. Ulično predstavo igrati v zaprtem prostoru pred polno dvorano, kjer je tišina, velika razdalja med občinstvom in igralci ter še mnogo dejavnikov, ki ločujejo uličnо gledališče od klasičnega, je čisto drugače, kot v urbanem okolju. Poleg scene bi morali spremeniti še marsikaj, kljub temu so se učenci dobro znašli in vzpostavljali stik z najmlajšimi gledalci v prvi vrsti, ti pa so aktivno sodelovali. Gledalci so z zanimanjem spremljali malo drugačno predstavo in jo nagradili z velikim aplavzom.

Med procesom izdelave te predstave so učenci z improvizacijo, pogovorom, izdelovanjem kostumov in scene doživljali pomen slovenskega jezika in lipe za naš narod. Poleg tega so učenci nezavedno ustvarjali odnose, saj kot je zapisal Anton Trstenjak, je jezik ključ za ustvarjanje dobrih ali slabih odnosov. Živa zvočna govorica in slušne zaznave so tiste, ki so ključne za prihajanje v specifične človeške odnose in ne vidne zaznave, kot bi najprej pomislili. Z jezikom sogovorcu sporočimo svoje misli, čustva in želje. (Trstenjak, 1983)

5 Zaključek

Iz zapisanega ugotovimo, da je ulično gledališče lahko učinkovito orodje za doživljanje jezika kot temelja narodne identitete. Izkušnje v šoli nam kažejo, da učenci preko interesne dejavnosti ulično gledališče postanejo bolj povezani s svojim jezikom. To lahko okrepi njihov občutek pripadnosti in spoštovanja do lastne kulture.

Uvajanje uličnega gledališča v izobraževalni proces pred nas postavlja tudi določene izzive. Za učence je ulica kot prizorišče lahko povsem neznana situacija, predvsem v okolju, kjer se ta oblika gledališča ne pojavlja. Zato je potrebna občutljivost za postopno uvajanje dejavnikov ulice (npr. najprej poskusimo igrati na igrišču ali manj obljudenem kraju). Če je skupina učencev velika, odhod na ulico zahteva spremljevalca, kar lahko predstavlja oviro za nekatere izvajalce dejavnosti. Ker učenci prihajajo iz različnih socialnih in kulturnih ozadij, je pri delu prav, da ponudimo vsem enake možnosti za raziskovanje jezika in identitete s pomočjo uličnega gledališča.

Kljub tem izzivom pa so priložnosti, ki jih ponuja ulično gledališče, neprecenljive. Spodbuja ustvarjalnost, izražanje in dialog med učenci različnih kulturnih ozadij. Zato verjamem, da je ulično gledališče v šoli vredno izvajati, saj ima potencial, da okrepi jezik kot most med posamezniki in njihovo narodno identiteto.

6 Viri in literatura

Ahačič, Draga (1998): *Gledališče besede.* Ljubljana: Cankarjeva založba.

Ana Desetnica 2002 (2008): Ana Desetnica je družbeno zaveden festival *Gledališče Ane Monró. Ana Desetnica.,* str. 30.

Delavec Touhami, Mira (2016): *Skrivnostni svet Slovenije.* Mače pri Preddvoru: KD Josipine Turnograjske.

Dimec, Mojca (2008): »Totus mundus agit histrionen«, Ana Desetnica 2001 (festivalski časopis) *Gledališče Ane Monró. Ana Desetnica,* str. 24.

Duša, Ana (2008): Pripravljalno besedilo za teoretski simpozij o uličnem gledališču na Ani Desetnici 2005 (izvleček). *Gledališče Ane Monró. Ana Desetnica,* str. 6.

Gledališče Ane Monró (1991): *Od Talija do Torija: zbornik ob prvi deseti obletnici.* Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Slovenije.

Perne, Ana (2008): Zaznamni količki na razvojni poti Gledališče Ane Monró. *Gledališče Ane Monró. Ana Desetnica,* str. 20.

Podbevšek, Katarina (2017): Dramatično društvo – pobudnik igralskega (govornega) izobraževanja. V Štefan Vevar; Barbara Orel (ur.): *Začetki in dosežki slovenskega gledališča moderne dobe. Ob 150-letnici ustanove Dramatičnega društva v Ljubljani* (str. 268–287). Ljubljana: Slovenski gledališki inštitut.

Pogorelec, Breda (1983): Dileme slovenskega odrskega jezika. V Dušan Tomše (ur.): *Dvaindevetdeseti zvezek knjižnice mestnega gledališča ljubljanskega – Jezik na odru, jezik v filmu* (str. 148–153). Ljubljana: Tiskarna »Jože Moškrič«.

Šparemblek, Urška (2021/23): arhiv fotografij delavnic in predstav interesne dejavnosti ulično gledališče.

Trstenjak, Anton (1983): Živa govorica – izraz osebnosti. V Dušan Tomše (ur.): *Dvaindevetdeseti zvezek knjižnice mestnega gledališča ljubljanskega – Jezik na odru, jezik v filmu* (str. 50–56). Ljubljana: Tiskarna »Jože Moškrič«.

Vevar, Štefan (1998): *Slovenska gledališka pot.* Ljubljana: DZS.

Žvanut, Maja (2007): *Slovenski jezik: identiteta in simbol.* Ljubljana: Narodni muzej Slovenije.

TURISTIČNI KROŽEK KOT PRILOŽNOST ZA UTRJEVANJE JEZIKOVNE IN NARODNE (SAMO)ZAVESTI

TOURISM CLUB AS AN OPPORTUNITY TO STRENGTHEN LINGUISTIC AND NATIONAL AWARENESS

✍ **Bernarda Kejžar** (bernarda.kejzar@guest.arnes.si), *prof. slovenščine in angleščine, učiteljica na Osnovni šoli Železniki. Slovenija*

Povzetek

Podružnične šole lahko marsikaj prispevajo lokalnemu okolju. Pogosto so pobudnice in občasno organizatorke kulturnih, etnoloških in družabnih dogodkov ter nudijo prostor za medgeneracijsko srečevanje. Tako bogatijo ne le učence, marveč tudi njihove starše, brate in sestre, stare starše ter sokrajane. Učenci, čeprav večkrat maloštevilni, se tako urijo v različnih spretnostih, saj so pogosto aktivno vključeni v različne prireditve v kraju. Tam pokažejo pevske, glasbene, igralske, plesne, voditeljske in še marsikatere druge sposobnosti ter hkrati razvijajo vseživljenjske veščine. Turistični krožek je le ena od interesnih dejavnosti, ki so na voljo učencem PŠ Sorica. Z različnimi vsebinami in dejavnostmi ponuja učencem tudi možnost, da razvijajo pozitiven odnos do materinščine in se urijo v različnih jezikovnih spretnostih, s tem pa krepijo tudi narodno (samo)zavest.

Abstract

Subsidiary schools may contribute significantly to the local environment. They often initiate and occasionally organise cultural, ethnological and social events and provide a space for intergenerational connections. This enriches not only the pupils, but also their parents, siblings, grandparents and neighbours. The pupils, although often few in number, are thus trained in various skills, as they are often actively involved in various local events. There they can show their singing, music, acting, dancing, leadership and many other skills, while developing lifelong skills. The tourism club is just one of the activities available to the pupils of Železniki Primary School – Sorica Subsidiary School. Through various contents and activities, it also offers pupils the opportunity to develop a positive attitude towards their mother tongue and to practise various language skills, thus strengthening their national and language awareness.

Ključne besede: jezikovne spretnosti, medgeneracijsko druženje, podružnična šola, turistični krožek, življenjske veščine.

Keywords: language skills, life skills, intergenerational socialising, subsidiary school, tourism club.

1 Uvod

Domoljubje se začne v domači hiši. Tudi 'jezikoljubje' je domena prvega naročja, najožje skupnosti, v kateri odrašča otrok. Že v naročju staršev spoznava narečje, ki je njegov prvi materni jezik. V vaški skupnosti ali mestni soseski se širi njegov svet, s tem pa tudi občutek za različne jezikovne registre, izbire, možnosti in odločitve. Vzgoja za domoljubje je 'tek na dolge proge', prav tako skrb za jezikovno ozaveščenega govorca. Matej Matija Kavčič, zgodovinar in teolog na OŠ Alojzija Šuštarja v Šentvidu pravi takole: »To (domoljubje, op. av.) začneš dobivati doma. Dobro je, če je podporno okolje, recimo v šoli ali drugod, podobno domačemu. Domoljubje se gradi vse življenje. Pomembne institucije pri tem so šola, tudi Cerkev, z ohranjanjem tradicije, pa društva, kjer so ljudje aktivni, in vse druge ustanove v domačem kraju. Iz majhnega, kjer ljudje sodelujejo, kjer začutijo, da je to njihov prostor, se gradi naprej« (Čeligoj, 2022). V prispevku predstavljam eno od takšnih področij, in sicer turistični krožek na Podružnični šoli Sorica.

2 Turistični krožek

2.1 Cilji

V učnem načrtu za izbirni predmet turistična vzgoja, ki se v osnovni šoli izvaja od 7. do 9. r., je uvodoma naveden temeljni cilj predmeta, ki je »vzgoja učencev za pozitivni odnos do turizma in turistov. Učencem naj bi vzbudil zanimanje za turizem kot močno področje njihovega prihodnjega poklicnega ali ljubiteljskega dela ter jih motiviral za pridobivanje znanja o turizmu kot družbenem gibanju in perspektivni gospodarski dejavnosti v domačem kraju, širši okolici in državi ter za spoznavanje, ohranjanje in premišljeno izkoriščanje naše naravne in kulturne dediščine, ki je oblikovala našo istovetnost in razpoznavnost« (Cigler, 2004: 5).

Turizem se pojmuje kot »družbeno gibanje, zanimivo za več strok, zato so v zasnovi predmeta združeni geografski, etnološki, zgodovinski, družbeni in ekonomski vidiki turizma. Predmet povezuje in nadgrajuje znanje, ki ga učenci pridobivajo pri drugih predmetih in dejavnostih, zlasti pri geografiji, zgodovini, slovenščini in tujem jeziku, pa tudi pri gospodinjstvu, likovni in glasbeni vzgoji, naravoslovju in tehniki ter pri interesnih dejavnostih, zlasti pri turističnem krožku« (prav tam). Turistična vzgoja je torej zelo široko, interdisciplinarno področje, ki omogoča različne dejavnosti za različne starostne skupine učencev, hkrati pa je odlična priložnost za vključevanje v dogajanje v domačem kraju in obogatitev krajevnih prireditev.

Ker je zanimanje za turistično dejavnost potrebno vzbuditi že v najzgodnejših letih, sva se s sodelavko in sokrajanko Moniko Gasser, učiteljico razrednega pouka, pred nekaj leti odločili, da pričneva s turističnim krožkom na podružnični šoli v Sorici. V kraju namreč v zadnjih letih opažamo velik porast turistične dejavnosti, k čemur je zagotovo pripomoglo tudi nekaj odličnih ponudnikov gostinskih storitev in vse več možnosti namestitve za turiste. Tako je Sorica, pogosto imenovana kot 'najlepša slovenska vas', vse bolj prepoznavna tudi med tujimi obiskovalci, in to v vseh letnih časih (Tematske poti …, b. d.).

Slika 6: Zbiramo ideje za raziskovalno nalogo na natečaju Turizmu pomaga lastna glava (foto: arhiv avtorice).

Izbrani cilji turističnega krožka so prirejeni po splošnih ciljih za izbirni predmet turistična vzgoja (Cigler, 2004: 6). Učenci pri turističnem krožku:

- seznanijo se z osnovami za razvoj turizma v domačem kraju oz. pokrajini;
- spoznavajo in vrednotijo naravne, družbene in gospodarske osnove za razvoj turizma, zlasti naravno in kulturno dediščino v domačem okolju (in v Sloveniji) in ob tem pridobivajo nacionalno samozavest in ponos;
- odkrivajo in vrednotijo tiste sestavine življenja v domačem kraju in regiji, ki bi lahko obogatile obiskovalce in tudi njih same;
- se vključujejo v turistično življenje domačega kraja in pri tem spoznavajo ljudi in ustanove, ki se ukvarjajo s turizmom in živijo od njega;

- spoznavajo turistične poklice in možnosti zaposlovanja v turističnih dejavnostih ter razvijajo sposobnosti za opravljanje najrazličnejših del v turizmu;
- spoznavajo načine pridobivanja in posredovanja informacij v turizmu in o turizmu;
- spoznavajo turistično društveno dejavnost in se pripravljajo za sodelovanje v turističnem društvu;
- razvijajo sposobnost kulturnega komuniciranja in javnega nastopanja.

Slednje je zagotovo ključno: veščine uspešne (kulturne) komunikacije, tako pisne kot ustne, so v turističnih dejavnostih še kako pomembne. Učenci se urijo v uradni oz. poluradni komunikaciji s sokrajani ter delavci v turistični dejavnosti, tvorijo pisne prošnje ter zahvale za donatorska sredstva za izvedbo dejavnosti ter pripravijo intervju s turističnimi delavci. Obenem redno sodelujejo na krajevnih prireditvah s plesom, petjem, recitiranjem in dramatizacijami. V zadnjem času se pod vodstvom dr. Miha Marklja bolj načrtno seznanjajo z nekdanjim narečnim soriškim in danjarskim govorom, ki je bil nedavno celo vpisan v Register nesnovne kulturne dediščine (Soriški govor vpisan …, 2023).

Slika 7: Predstava v soriškem govoru v sklopu prireditve Pozdrav jeseni 2021 (foto: M. Markelj, Slovenski etnološki muzej. posnetek zaslona).

Ob tem ne gre zanemariti veščin, ki jih učenci pridobivajo s sodelovalnim učenjem v prizadevanju, da bi izpeljali skupno nalogo, npr. predstavitev svojega turističnega produkta na turistični tržnici. »S skupnim delom se namreč dosega skupni cilj. Da bi bil ta dosežen, se v procesu učenja uporablja take metode, pri katerih učenci medsebojno sodelujejo. Ne samo, da učenec znotraj skupine doseže najboljši učinek pri lastnem učenju, ampak pomaga tudi drugim. S tem vsi dosežejo kar najboljše rezultate« (Peklaj, 2001: 8). Hkrati se skozi različne dejavnosti, kjer se prepleta tako raziskovalno delo kot ročne spretnosti, učenci med seboj spoznavajo, brusijo in ugotavljajo, da lahko vsakdo s svojimi talenti prispeva svoj delež za dosego cilja. Ko je ta dosežen, je zadovoljstvo veliko in učenci ga navadno dojemajo kot rezultat timskega dela. »Z uporabo sodelovalnega učenja se izboljšajo medsebojni odnosi. Vzdušje v razredu je boljše in posledično so tudi rezultati dela boljši, saj učencem ni več mar le lastni, ampak skupni cilj« (Peklaj, 2001: 15).

2.2 Turizem smo ljudje

V turistični krožek sva vključili pretežno učence 4. in 5. razreda. Učenci so takole predstavili svoje motivacije za obiskovanje krožka:

- »Na krožek hodim, ker bi rad vedel čim več o našem kraju. In da bi vedel, kam koga poslati, če me ustavijo na cesti in kaj vprašajo.«
- »Na turistični krožek hodim, ker rada vodim in razlagam. Rada fotografiram, rišem in plešem.«

- »Pri krožku mi je všeč, ker hodimo na pohode skupaj s turističnim društvom in tudi mi pomagamo – izdelamo spominke, postrežemo pohodnike s čajem …«
- »H krožku hodim, ker rada sodelujem na prireditvah. Rada plešem, pojem in recitiram.«
- »Pri krožku mi je bilo dobro, ker smo šli na turistično tržnico in smo videli, da smo ravno tako dobro predstavili svojo nalogo kot drugi, starejši učenci.«
- »Na turistični krožek hodim, ker me veseli in ker rada govorim. Obožujem slikanje in ples. Najraje imam, ko gremo na sprehod po Sorici in si predstavljamo, kot da smo turisti iz drugih držav. Velikokrat opazim kaj novega in zanimivega, kar še prej nisem poznala.«

Učenci so pogosto motivirani tudi za delo izven rednega termina. Všeč jim je predvsem delo na terenu, še zlasti intervjuji s sokrajani, s turističnimi delavci ter obisk turističnih objektov, obenem pa so zelo ponosni na svoje ideje, ki so jih predstavili delavcem turističnega društva in so jih le-ti vpletli v svoje dejavnosti. Upoštevajoč cilj, da naj bi učenci spoznavali turistične poklice in možnosti zaposlovanja v turističnih dejavnostih, smo obiskali tudi ponudnike gostinskih storitev, ki so z veseljem predstavili svojo dejavnost.

Slika 8 (levo): Raziskujemo domači kraj; slika 9 (desno): Intervju z domačinom, maratoncem Romanom Kejžarjem, ki je 'športni ambasador' Sorice po svetu (foto: arhiv avtorice).

Slika 10: Obisk gostišča Tolc, prejemnika certifikata Green Key ter oznake Slovenia Green Cuisine (foto: arhiv avtorice).

2.3 Sodelovanje na krajevnih prireditvah

V Sorici obstaja več društev, med katerimi je v zadnjem času najbolj aktivno Turistično društvo Sorica. Društvo prireja razne dogodke, kot so pohod z baklami ob kulturnem prazniku v Spodnje Danje, prireditev ob dnevu državnosti v Geblarjih, Majerski semenj na Soriški planini ter Pozdrav jeseni. Organizira tudi vsakoletne pohode pod obronki Ratitovca in po lokalnih gričih, vedno je poskrbljeno za vodstvo in pogostitev.

Krajani radi sodelujejo na tradicionalnih pohodih. Čeprav niso zasnovani kot množične prireditve, so dobro obiskani in so lepa priložnost za aktivno preživljanje prostega časa z družino ter spoznavanje domačega kraja. Turistično društvo je mlade spodbudilo k aktivnemu sodelovanju v okviru turističnega podmladka, v katerem je tudi del mlajših otrok, ki še obiskujejo podružnično šolo v Sorici in s tem turistični krožek.

V zadnjem desetletju se je močno poživilo organizirano medsebojno srečevanje s potomci prednikov Soričanov z območja Innichena na južnem Tirolskem (Mrak, 2023). Otroci so prikazali tradicionalne plese, pesmice, recitale ter igro v soriškem narečnem govoru o peki kruha in življenju v vasi nekoč. Za učence je bil ta nastop tudi priložnost za utrjevanje jezikovne pripadnosti soriški narečni skupini z zgodovinsko vrednostjo. Po prireditvi je sledila pogostitev in druženje, kjer so odrasli imeli čas, da med seboj še malo »pomerlajo« (poklepetajo) in se podružijo, otroci pa so na igrišču vzpostavljali stike skozi šport, v pomoč pri komunikaciji pa so jim bile tudi sodobne aplikacije.

V septembru se je na podlagi večstoletne tradicije prednikov delegacija Občine Železniki ter prebivalcev Sorice in okoliških vasi odpravila v južnotirolski Innichen, kjer je v štiftni cerkvi darovala voščeno svečo (*kafergeld*), ki simbolizira povezovanje med obema območjema (Markelj, 2023). V delegaciji so bili tudi učenci, člani turističnega krožka, ki jih je turistično društvo z izletom nagradilo za sodelovanje in nastopanje na številnih prireditvah. Učenci so tako doživeli sodelovanje domačega društva v mednarodnem okolju in pridobili neprecenljive izkušnje.

2.4 Natečaj Turistične zveze Slovenije – Turizmu pomaga lastna glava

Eden izmed zastavljenih ciljev pri turističnem krožku je bilo tudi sodelovanje na vseslovenskem natečaju Turizmu pomaga lastna glava, ki ga prireja Turistična zveza Slovenije. V preteklih letih smo se ga večkrat udeležili in uspešno predstavili svoje delo na Turistični tržnici skupaj z drugimi šolami.

Gre za zahtevnejši projekt, saj obsega izdelavo turistične naloge na določeno temo, obenem pa tudi javno predstavitev na turistični tržnici. Ker so učenci mlajši, potrebujejo več vodenja in usmerjanja pri izdelovanju turistične naloge ter oblikovanju turističnega produkta. Pri idejah pa so zelo neposredni, ustvarjalni in znajo razmišljati izven okvirjev. Pogosto se njihove rešitve izkažejo za preproste in izvirne hkrati. Z učenci smo tako izdelali turistične naloge na razpisane teme: Festival naj bo, Moj kraj – moj chef, Voda in zdravilni turizem, Športna doživetja bogatijo mladinski turizem. Vse naloge so javno dostopne na šolski spletni strani.

Slika 11 (levo): Učenci predstavljajo svoj turistični produkt na turistični tržnici; slika 7 (desno): Ponosni dobitniki srebrnega priznanja za opravljeno turistično nalogo (foto: arhiv avtorice).

Izdelovanje turistične naloge poleg oblikovanja vsebine zahteva tudi izbiro ustreznega jezika. Za učence 4. in 5. razreda je bil to kar velik zalogaj in sva morali mentorici pogosto priskočiti na pomoč. Priprava na javni nastop, predstavitev na turistični tržnici, pa je vključevala več tehničnih priprav. Pripraviti je bilo treba material za predstavitev na stojnici, hkrati pa učence pripraviti na ustno predstavitev oz. reklamo svojega dela za naključne obiskovalce stojnice ter zagovor pred komisijo. To se je izkazalo za težjo nalogo, kot smo predvidevali, saj je marsikateri učenec plah, introvertiran in je težko strnil svoje misli v jasno, jedrnato celoto. Komunikacija v javnosti in samozavestna predstavitev svojega dela ostaja izziv za naslednje generacije.

3 Zaključek

V globaliziranem svetu se dandanes pogosto rahljajo občečloveške vrednote, temelji ter tudi cilji vzgoje in izobraževanja. Jezik kot eden temeljnih načinov komunikacije, 'lepilo' medčloveških odnosov, pri tem ni izvzet. Slovenščina naj bi Slovencem predstavljala temelj narodne identitete, saj smo zgodovinsko, kot narod, utemeljeni z negovanjem in ohranjanjem maternega jezika ter književnosti. Kako lahko danes učencem osmislimo materni jezik, njegov pomen, prožnost in uporabnost, da ga bodo radi in samozavestno izbirali v različnih govornih položajih, v katerih se bodo znašli?

V prispevku sem želela prikazati, kako to vprašanje naslavljamo v turističnem krožku na podružnični šoli v Sorici, kjer skozi različne dejavnosti učence opogumljamo tudi za samozavestno rabo slovenščine v javnosti. S kulturno komunikacijo in javnim nastopanjem krepimo vseživljenjske veščine in učence pripravljamo na aktivno udejstvovanje v domačem kraju, s tem pa tudi utrjujemo domoljubje.

4 Viri in literatura

Cigler, Nevenka (2004). *Turistična vzgoja. Učni načrt za izbirni predmet.* Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 10. 6. 2023 s spletne strani https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/izbirni/1-letni/Turisticna_vzgoja_izbirni.pdf.

Čeligoj, Klemen (2022). *Luka Dončič je zanimiv primer domoljubja.* Naša družina – priloga tednika Družina, št. 25. Pridobljeno 5. 5. 2023 s spletne strani https://www.druzina.si/clanek/luka-doncic-je-zanimiv-primer-domoljubja.

Markelj, Miha (2021). *Longa conga: knjižica narečnih besed, fraz in pogovornih izrazov soriškega in dajnarskega narečnega govora. Sorica: Turistično društvo.*

Markelj, Miha (2023). *Ohranjanje povezav z Innichenom. Delegacija iz Selške doline je znova obiskala Innichen na Južnem Tirolskem.* Železniki: Ratitovška obzorja, letnik XXII, št. 70. Pridobljeno 2. 10. 2023 s spletne strani https://www.zelezniki.si/Files/eMagazine/152/829250/Ratitovska%20obzorja_70.pdf.

Mrak, Klara (2023). *Obisk iz Innichena v Sorici.* Gorenjski glas, 4. 5. 2023. Pridobljeno 20. 5. 2023 s spletne strani https://www.gorenjskiglas.si/article/20230504/C/230509926/1003/obisk-iz-innichena-v-sorici.

Peklaj, Cirila (2001). *Sodelovalno učenje ali kdaj več glav več ve.* Ljubljana: DZS.

Soriški govor vpisan v Register (2023). *Slovenski etnološki muzej*, 5. april 2023. Pridobljeno 16. 6. 2023 s spletne strani: https://www.etno-muzej.si/sl/nesnovna-dediscina-novice/soriski-govor-vpisan-v-register.

Tematske poti. Pot po Sorici (b. d.). *Visit Škofja Loka*. Pridobljeno 25. 4. 2023 s spletne strani https://www.visitskofjaloka.si/si/dozivetja/tematske-poti/pot-po-sorici.

Turistična naloga (2023). *Podružnična šola Sorica*, 3. marec 2023. Pridobljeno 20. 6. 2023 s spletne strani https://ps-sorica.splet.arnes.si/turisticna-naloga/.

JEZIK KOT SREDSTVO V MEDSEBOJNIH ODNOSIH

LANGUAGE AS A TOOL IN INTERPERSONAL RELATIONS

✍ **Magdalena Skuk** *(magdalena.skuk@os-cerknica.si), prof. geografije in slovenščine, poučuje geografijo in slovenščino na Osnovni šoli Notranjski odred Cerknica.*

Slovenija

Povzetek

V današnjem času že dlje časa opažamo, da se vse bolj uveljavlja pogovarjanje preko elektronskih naprav (telefoni, računalniki, tablice …), jezik v »živo« pa izgublja na pomenu in se ga predvsem mladi ne poslužujejo v tako veliki meri kot odrasli. V članku bom zato raziskovala pomen jezika, ki ga uporabljamo v medsebojnih odnosih v 'živo'. Kako lahko z jezikom, besedo in govorom polepšamo dan sočloveku ter ga tako razveselimo in mu prikrademo nasmeh na obraz. Na drugi strani pa ima jezik tudi moč, da nekoga prizadene, ga spravi v slabo voljo in mu pokvari dan. Lahko je vzrok za konflikte. V članku bodo predstavljeni primeri dobre prakse sodelovanja med učenci in starejšimi ljudmi. Dotaknila se bom tudi odnosa učenec – razrednik/učitelj ter pomembnosti pogovarjanja v takih odnosih.

Abstract

For a long time now, we have been observing the increasing use of electronic devices (phones, computers, tablets, etc.), while "face-to-face" language is losing its importance. Especially young people do not use it as much as adults. In this article I will therefore explore the meaning of the language we use in 'face-to-face' interactions. I will explore how we can use language, words and speech to brighten up our fellow human beings' day and put a smile on their face. On the other hand, language also has the power to hurt someone, put them in a bad mood and spoil their day. It can be the cause of conflict. This article will present examples of good practice in cooperation between students and elderly people. I will also touch upon a student – class teacher/teacher relationship and the importance of communication in such relationships.

Ključne besede: jezik, odnos učenec – starejša oseba, sporočanje, vpliv jezika na sogovorca.

Keywords: language, student - elderly relationship, communication, influence of language on the interlocutor.

1 Uvod

Ljudje se vsakodnevno srečujemo z drugimi ljudmi in tako vstopamo v medsebojne odnose. Eni od njih so bolj poglobljeni, drugi bolj površni, spet tretji samo bežni. Tudi šola predstavlja prostor, v katerem se vsak dan srečujemo z ljudmi. Odnosi potekajo med učitelji, učitelji in učenci, učitelji in starši, med učenci, učitelji in drugimi sodelavci šole. Poseben pa je odnos med razrednikom in njegovimi učenci. Razrednik naj bi bil učencem nek zaveznik, človek, na katerega se lahko obrnejo v težkih trenutkih ali pa nekdo, kateremu se lahko pohvalijo ob dobro opravljenem delu.

Posebno vez predstavljajo odnosi med učenci in starejšimi ljudmi oz. med različnimi generacijami. Starejši imajo veliko življenjskih izkušenj, ki jih največkrat z veseljem delijo z mladimi, medtem ko oni velikokrat nimajo posluha zanje in se jim zdijo dolgočasni.

Ker sem učiteljica geografije in slovenščine in poučujem v osnovni šoli, me zanima predvsem odnos razrednik – učenec. Poleg samega poučevanja pa mi je v šoli pomembno tudi prostovoljno delo. V sklopu prostovoljstva z učenci med šolskim letom večkrat vstopamo v interakcijo s starejšimi ljudmi. S tega vidika bom v prispevku predstavila primere dobre prakse sodelovanja med različnimi generacijami.

Zanimal me bo tudi vpliv jezika v teh odnosih, saj ima jezik veliko moč, čeprav se tega včasih premalo zavedamo.

2 Jezik

Pomembno vlogo pri medsebojnih odnosih ima jezik. To je »sestav prvotno slušnih (pozneje tudi pisnih) znamenj raznih vrst, besedilo pa je tvorba iz teh znamenj: je ubeseditev človekove predstave o določeni predmetnosti za prenos določenega obvestila« (Toporišič, 1997: 9). Govor Toporišič (prav tam) opiše kot tvorjenje besedila in naj bi ga obvladal vsak normalni pripadnik dane jezikovne skupnosti.

2.1 Jezikovna zgradba

Jezikovno zgradbo delimo na dve strani, in sicer izrazno in pomenonosno. Nadaljnja delitev je prikazana na spodnji sliki. Glasovna znamenja pomene v glavnem samo razločujejo, pisna znamenja opozarjajo na nekatere slovnične zadeve.

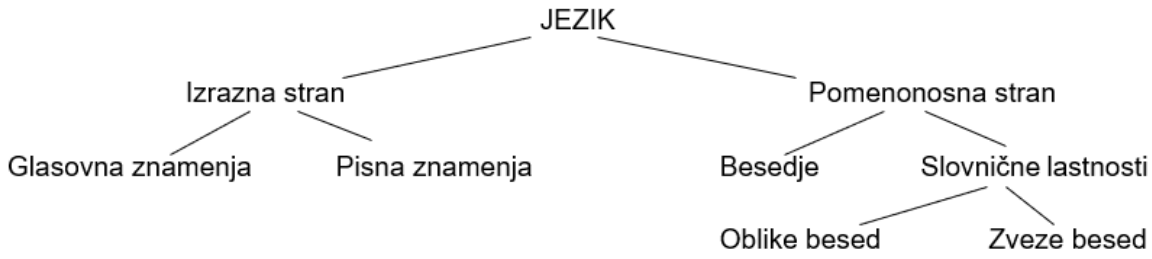

Slika 1: Delitev jezikovne zgradbe (Toporišič, 1997: 9–10).

2.2 Socialne zvrsti

Ljudje v različnih situacijah izbiramo različne socialne zvrsti jezika. Izbira je odvisna predvsem od okoliščin oz. od govornega položaja (sem sodi sogovornikova starost, poklic, družbeni položaj, izobrazba …). V pogovoru s prijateljem uporabljamo drugačne besede kot v pogovoru z nadrejenimi v službi. Zato je pomembno, da vemo, katero socialno zvrst jezika uporabimo v kateri izmed interakcij s sogovornikom. Socialne zvrsti delimo na knjižni in neknjižni jezik.

2.2.1 Knjižna zvrst

Knjižni jezik je »najvišja in najbolj uzaveščena zvrst slovenskega jezika« (Toporišič, 1997: 48). Ker ga govorno in pisno gojimo kot vsenarodno sredstvo sporočanja, ima narodnopredstavno in narodnozdruževalno vlogo. Težje se spreminja kot npr. mladostniška govorica. Knjižni jezik naprej delimo na dve zvrsti, in sicer strogo oz. zborno in manj strogo oz. knjižno pogovorno podobo. Prva izmed njih dosledno upošteva vsa jezikovna pravila in je namenjena predvsem tiskanim besedilom, govorna oblika pa je predvsem branje (učitelji, predavatelji, na radiu …), recitiranje in deklamiranje (prav tam). Redko kdo se ga nauči kot prvega jezika, ampak si ga največkrat pridobi z zavestnim prisvajanjem med poukom slovenskega knjižnega jezika v šolah, vrtcih oz. na podlagi pasivne ali aktivne udeleženosti v zbornem občevanju (Pulko in Zemljak Jontes, 2015: 15). Zborni jezik ljudje uporabljamo tudi v prostem govoru, uporabljali naj bi ga učitelji v šolah, politiki med nastopanjem pred političnim zborom, predavatelji … Zborna zvrst knjižnega jezika ima ustaljeno pravorečje, pravopis in stilistiko ter je natančno opisana v slovnici in slovarju slovenskega knjižnega jezika (Toporišič, 2008: 229–230). Druga oblika knjižne zvrsti pa je bolj »ohlapna« oblika zbornega jezika in dovoljuje manjše odmike od slovenske knjižne norme (npr.: izpust končnega i v nedoločniku – želim plesat). Ta oblika se uporablja predvsem v pogovorih z ljudmi iz drugih krajev Slovenije, v televizijskih ali radijskih oddajah, ki potekajo v živo, na sejah, sestankih …

Kunst Gnamuš (1992: 12) pravi, da izbiro izraznih sredstev določa govorni položaj in namernost govora. Učitelj se v šoli izraža v knjižnem jeziku, saj je šola najpomembnejša institucija, ki naj učenca usposobi za izražanje v tej socialni zvrsti. Hkrati pa v tem vidi tudi težave, saj se z izbiro knjižne izreke krepi formalni položaj in povečuje družbena razdalja med učiteljem in učenci, ki se v neformalnih položajih pogovarjajo narečno ali pokrajinsko pogovorno (z vrstniki celo v slengu). Zahteva po pogovoru v knjižnem jeziku tako ne povečuje samo družbene razdalje med učiteljem in učencem, vendar postavlja pred učenca tudi številne čustvene, slovnične, pravopisne in pravorečne ovire in s tem otežuje njegovo izrazno sproščenost in neposrednost.

Med interesno dejavnostjo prostovoljstvo sem se kot učiteljica bolj kot k izbiri zbornega jezika približevala izbiri pokrajinsko pogovornega jezika, saj sem se na ta način lahko bolj sproščeno pogovarjala in dogovarjala s sodelujočimi učenci. Tako so se tudi oni pri teh urah počutili slišane, sprejete in so lažje in bolj zavzeto sodelovali pri oblikovanju idej. Z veseljem so hodili k tem uram, saj jim ni bilo treba vseskozi paziti na to, kako bodo izgovorili kakšno besedo. To pa ne pomeni, da smo se preveč približali sproščenemu klepetu ali celo uporabi slengovskih besed. Naš pogovor je bil še vedno na knjižnem nivoju in tega so

se zavedali tudi učenci, zato ni prihajalo do kakršnihkoli neprimernih izrazov. Zgodilo se je včasih, da je kakšnemu učencu 'ušla' kakšna beseda po domače. Taki primeri so sprožili val sproščenosti, med katerim smo se nasmejali in potem z dobro voljo nadaljevali zastavljeno delo. Na ta način sem se jim tudi kot učiteljica bolj približala, kar so vsi sprejeli s spoštovanjem in takega odnosa niso izkoriščali.

2.2.2 Neknjižna zvrst

Neknjižne socialne zvrsti v grobem delimo na dva dela: na prostorske in interesne zvrsti. Med prve sodijo neknjižni ali pokrajinski pogovorni jeziki ter narečja, med druge pa interesne govorice (sleng, žargon in argo). Pokrajinski pogovorni jezik se uporablja predvsem v sproti nastajajočih vsakdanjih govorih ob zasebnih temah, v ožjem krogu ljudi, na delovnem mestu, cesti … Značilen je za večje geografsko območje kot narečja. Kaže se v uporabi izposojenk iz germanskih in romanskih jezikov, ki v knjižni jezik niso sprejete, in besedišča iz slenga in žargona. Neknjižni pogovorni jezik se predvsem govori, v redkih primerih pa lahko tudi zapiše (Toporišič, 1997: 50). Narečja so najpogosteje posebne oblike kakega jezika, ki se govorijo na manjšem zemljepisnem območju in se razlikujejo v besedišču, glasoslovju, naglasu in drugih posebnostih. Slovenski jezik je narečno zelo razčlenjen, saj imamo približno 50 narečij, ki jih delimo v 7 večjih narečnih skupin: dolenjska narečna skupina, gorenjska narečna skupina, koroška narečna skupina, panonska narečna skupina, primorska narečna skupina, rovtarska narečna skupina in štajerska narečna skupina (Toporišič, 1997: 51). Del narečja je govor, katerega jezikovni pojavi se deloma razlikujejo od jezikovnih značilnosti narečja, znotraj katerega se nahajajo, teh razlik pa ni dovolj, da bi se lahko zamejile kot samostojno narečje (Pulko in Zemljak Jontes, 2015: 18). Najmanjša govorna celica, ki zemljepisno, kulturno in zgodovinsko povezuje manjša jezikovna področja, pa se po Pulko in Zemljak Jontes (2015: 18) imenuje krajevni govor.

Na eni strani narečni in pokrajinski pogovorni jezik krepi bližino med pripadniki istega narečnega govora, na drugi strani pa povečuje razdaljo z govorci drugega narečja in pokrajinskega govora (Kunst Gnamuš, 1992: 12). V takih primerih opravlja knjižni jezik sredotežne vloge in zmanjšuje narečne razlike.

Interesne zvrsti jezika govorijo ljudje, ki imajo enake nazore, ambicije, skupen interes. Med njimi je najbolj raziskana govorica sleng, ki je posebna govorica ljudi iste starosti, še posebej mladih, ki ga imenujemo mladostniški sleng. Zanj je značilno, da se najhitreje spreminja, saj mladi za iste stvari ves čas uporabljajo nove besede, pojme in pojmovanja. Na sodoben sleng močno vplivajo neslovenske besede, ki jih največkrat prevzemajo iz angleških besed. Žargon je interesna govorica strokovne zvrsti, ki jo uporabljajo ljudje istega poklica, strokovne skupine. Sem sodijo v bistvu neuradni strokovni izrazi. Argo je posebna govorica, ki je razumljiva le ljudem v zaprtih združbah, potepuhom, razbojnikom, skupinam na obrobju družbe, za širše razumevanje pa je ta interesna zvrst nerazumljiva (Toporišič, 1997: 68 –69).

2.3 Funkcijske zvrsti

»Funkcijske zvrsti imenujemo razlikovalne značilnosti jezika na posameznem področju jezikovne rabe – pri sporočanju o praktičnih zadevah življenja, v strokah, medijih« (Toporišič, 1997: 70). Glede na posamezno področje jezikovne rabe jih delimo na praktičnosporazumevalni jezik, strokovni jezik, publicistični jezik in umetnostni jezik. Zaradi poglobljenega raziskovanja jezika v medsebojnih odnosih bom opisala zgolj prvo funkcijsko zvrst. Ta je v sredi vseh štirih zvrsti, saj se jo naučimo najprej, na njeni osnovi pa si z izkušnjami prisvajamo in krepimo še preostale tri (strokovni jezik v šoli in nekateri tudi že doma, z branjem časopisov ter preko televizijskih reklam publicistični jezik, s pravljicami, pesmicami ter kasneje z branjem bolj zapletenih besedilnih vrst umetnostnega) (Toporišič, 1997: 71). Praktičnosporazumevalni jezik je glede na socialne zvrsti na deželi največkrat narečje, v mestih pa pokrajinski neknjižni pogovorni jezik (zelo redko zborni oz. knjižni pogovorni jezik). Taka besedila so po navadi manjšega obsega. Če so govorjena, so največkrat dvogovorna ali večgovorna, medtem ko so pisana predvsem enogovorna. K tej vrsti funkcijske zvrsti jezika sodijo stalne oblike praktičnega sporazumevanja – pozdravi, vljudnostne in vremenske pripombe, naročilo, vprašanja, odgovori, prepiri, kramljanje, podajanje naukov. Med pisna praktičnosporazumevalna sporočila pa sodijo obvestila, naročila, navedbe poslovalnega časa, obvestila o prireditvah, oglasi … (prav tam).

3 Sporazumevanje

»Pogovarjanje je sredstvo za sporazumevanje« (Zupančič in Zupančič, 2008: 27). Za pogovor je potreben čas. Zupančičeva (Zupančič in Zupančič, 2008: 8) trdita, da izkušen govorec vedno ve, kaj hoče povedati. Sicer ne ve vedno, kako bo svojo idejo uresničil in v kakšnem zaporedju, vendar pa ve, kakšen je namen njegovega sporočila. Če ne ve, kako bo to realiziral, za pripravo pa nima časa, se zateče v razmislek in si vzame čas za odgovor. Pravita tudi (prav tam), da si lahko vedno vzamemo čas, preden spregovorimo.

»Najprej se podeli licenca za poslušanje, potem šele licenca za govorjenje in kdor ne zna poslušati, sploh nima pravice govoriti.« (Zupančič in Zupančič, 2008: 30).

»Dober pozdrav je tisti, ki sproži odmeve. Pozdrav je nagovarjanje k pogovoru. Pristen pozdrav je iskrena želja. Vsak pozdrav je dober, če je iskren.« (Zupančič in Zupančič, 2008: 41)

Primer: Da dober pozdrav sproži pozitivne odmeve, se je večkrat izkazalo tudi v odnosu učenci – starejši ljudje. Eno izmed ur oddelčne skupnosti sem v 7. razredu namenila interakciji učencev z ljudmi, ki so v Varstveno delovnem centru v Cerknici. Namen našega obiska je bilo druženje ob umetniškem ustvarjanju (risanje s kredami po asfaltu, ustvarjanje glasbe in ples). Ko so učenci s prijaznimi pozdravi pristopili do teh ljudi, se jim je na obrazu zarisal nasmeh do ušes. In seveda je bila situacija tudi v obratni smeri enaka. Tako smo na konkretnem primeru lahko videli, da dobra beseda dobro mesto najde. Hkrati pa smo dobili potrditve potez, ki jih Gordon navaja za dober odnos.

Pravi (Gordon, 1997:18), da so poteze dobrega odnosa naslednje:

- odprtost (vsak partner lahko v odnosu tvega, da je pošten in direkten),
- vsak je prepričan, da ga drugi ceni,
- oba udeleženca v odnosu se zavedata vzajemne odvisnosti;
- vsak zase raste in razvija svojo ustvarjalnost in individualnost ter
- skupno zadovoljevanje potreb (ne eden ne drugi udeleženec v odnosu svojih potreb ne sme in ne more zadovoljevati na račun drugega).

3.1 Sporočanje

Toporišič (1997: 177) med vrste govornega sporočanja uvršča deklamiranje, recitiranje ter branje in prosto govorjenje, ki ga uporabljamo takrat, ko govorimo prosto, brez besedilne predloge. Najobičajnejša oblika prostogovornega sporočanja je pogovor. Takrat govoreči sam izbira skladenjske in stavčnofonetične vzorce ter besedje in stalne besedne zveze. Vsa ta izbira se dogaja v odvisnosti od tega, kako doživlja stvarnost in s katerim namenom govorec nekaj in nekomu sporoča. Med razburjenjem mu kar sami od sebe prihajajo na jezik nasekani stavki z izrazitimi dvigi in upadi glasu navzgor in navzdol, kar je drugače od njegove običajne govorne glasovne lege. Spet drugič lahko jeclja, hlipa ali nerazločno momlja ter vpije, saj mu nekaj kar vzame besedo. V primeru mirnega opazovanja ali zaznavanja okolice je temu primeren tudi njegov govor.

Marta Pavlin Povodnik (1996: 11) pravi, da je »sporočanje delovanje, s katerim komu posredujemo svoje znanje, doživljanje, želje, hotenje in podobno«. To lahko storimo z besednim (izgovorjena ali zapisana beseda) ali nebesednim sporočanjem (s kretnjami, pogledom, jokom ali z izrazom obraza). Sporočilo, ki je rezultat sporočanja, je to, kar nekdo tvori in to, kar nekdo sprejema. Besedilo je sporočilo, ki ga posredujemo z besedami, ki so povezane v povedi (prav tam: 11). Pri sporočanju sta vedno prisotni dve osebi – sporočevalec (oseba, ki sporoča in tvori sporočilo) in naslovnik (oseba, ki ji je sporočilo namenjeno in ga sprejema). Oba udeleženca morata upoštevati okoliščine sporočanja, saj pride lahko v nasprotnem primeru do napačnega razumevanja sporočila. Okoliščine sporočanja so lahko notranje ali zunanje. Med notranje Pavlin Povodnikova (1996: 12) uvršča telesno in čustveno stanje sporočevalca (ali je razigran, jezen, vesel, zdrav, bolan …) ter družbeno in čustveno razmerje do naslovnika (ali sta z naslovnikom prijatelja, uradna …). Med zunanje okoliščine pa sodita prostor in čas sporočanja.

Ker je besedilo vedno komu namenjeno, lahko pri sporočanju tega uporabimo vikanje ali tikanje. Medtem ko tikanje uporabljamo pri pogovoru s prijatelji, vrstniki, otroki ter naslovnika izražamo s ti (Kako se *počutiš*?), z vikanjem izkazujemo spoštovanje do naslovnika, zato vikamo starejše, odrasle in neznane osebe in ga izražamo z vi, čeprav mislimo eno osebo (Kako se *počutite?*) (Pavlin Povodnik, 1996: 16).

Če hočemo, da bo sporočilo prav razumljeno, je potrebno dobro obvladanje jezika, naslovnika in stvari, o kateri govorimo. Poleg tega pa moramo upoštevati tudi odlike dobrega sporočevalca.

Sporočanje mora biti ustrezno, kar pomeni, da so oblika, vsebina in jezikovna znamenja v besedilu usklajeni z okoliščinami sporočanja. Sporočevalec mora izbrati svoji družbeni vlogi ustrezno obliko, vsebino ter jezikovna znamenja ter upoštevati naslovnika, saj preprostemu človeku sporočamo drugače kot izobraženemu, nadrejenemu drugače kot sebi enakemu (Pavlin Povodnik, 1996: 27).

Dalje trdi Pavlin Povodnikova (1996: 29), mora biti sporočanje natančno, saj moramo sporočati le o stvareh, ki jih dobro poznamo. To vključuje uporabo besed, ki jih poznamo, razumemo in obvladamo. V nasprotnem primeru lahko pride do neljubih situacij. Sporočanje mora biti jasno, saj v nasprotnem primeru ni razumljivo. Govorec mora imeti jasno predstavo o vsebini (Pavlin Povodnik, 1996: 31). Za izražanje, ki je jasno, moramo uporabljati naslovniku razumljive besede in besedne zveze ter razločno izraziti logična razmerja v povedi in med povedmi (primer: Korenček je izpulil kmetico; namesto: Kmetica je izpulila korenček.). Sporočanje mora biti tudi jedrnato, kar izražamo takrat, ko z malo količino jezikovnih sredstev naslovniku veliko povemo, ne ponavljamo istih besed, stvari poimenujemo in ne opisujemo, izogibamo se mašilom ter besedilo sestavimo tako, da ni nepotrebnega ponavljanja (Pavlin Povodnik, 1996: 33). Nadaljnje mora biti sporočanje naravno in pravilno. Prvo sporočamo takrat, ko posredujemo sporočilo tako, kot govorimo po navadi in se ne spakujemo, ne uporabljamo pomanjševalnic ('zobek' pri pogovoru z odraslo osebo), ne tvorimo čudnih primer ter ne tvorimo zelo dolgih ali prekratkih

povedi. Pravilno pa sporočamo takrat, ko upoštevamo slovnična pravila jezika, pravila zapisovanja ter pravila pravilne izreke (Pavlin Povodnik, 1996: 34–35).

3.2 Neverbalna komunikacija

Pri opazovanju dogajanj, ki potekajo 'v živo', neposredno opazujemo ljudi in jih analiziramo. Kar lahko opazujemo, lahko razdelimo v pet kategorij:

- drža – pri tem mislimo na držo, ki jo nekdo zavzema v trenutku pogovarjanja, in gibe, ki vplivajo na to držo;
- mimika – s tem mislimo na vse pojave, ki jih opazimo na človekovem obrazu;
- kretnje – tu mislimo na vse kretnje rok;
- odmik – pri tem mislimo oddaljenost, ki jo nekdo zavzame do drugega in
- ton – to so vsi pojavi, ki jih je mogoče opaziti pri govorjenju, se pravi ton, melodija govorjenja, premori, glasnost, ritem …, vendar brez vsebine) (Birkenbihl, 1999: 31–32).

Nihče ne more niti za delček milimetra premakniti kotička ust navzgor ali navzdol, ne da bi hkrati premaknil tudi druge obrazne mišice. Ustni kotički so eni izmed najpomembnejših kriterijev na izrazu obraza. Pri zadovoljnem in veselemu obrazu so ustni kotički opazno dvignjeni, oči so široko odprte, kar kaže na to, da je oseba dobre volje ter zadovoljna. (Birkenbihl, 1999: 80–81)

Primer: V sklopu prostovoljstva smo izdelali voščilnice z lepimi in pozitivnimi mislimi. Te smo potem predali starejšim ljudem v Cerknici. V njihovih prostorih, kjer se srečujejo, smo bili deležni zelo prijetnega sprejema in tudi z njihove strani smo dobili občutek domačnosti, sprejetosti in velike hvaležnosti zaradi te majhne pozornosti. Ustni kotički vseh vpletenih so bili vseskozi dvignjeni, kar pomeni, da smo s to akcijo dosegli namen širjenja pozitivne energije. Človek lahko z dejanji zelo veliko sporoča. To se je izkazalo tudi v našem primeru, saj je bil naš obisk res lepo doživetje za vse vpletene.

Slika 2 (levo): Sporočanje pozitivnih misli (foto: arhiv avtorice); slika 3 (desno): Medgeneracijsko druženje (foto: učenka 9.r.).

4 Razrednik in učitelj

Razrednik je učitelj, ki vodi pouk in je hkrati vodja v nekem razredu. Njegovo vlogo bi lahko opredelili glede na različne naloge, ki jih prevzema pri delu z učenci. Ena izmed pomembnih je vloga spodbujevalca. To pomeni, da z lastnim navdušenjem, prepričanjem v uspeh in zaupanjem v tako delo spodbuja in navduši razred, da začne delati v skupinah in da spozna, da skupaj dosežemo več, bolje in na zanimivejši način kot pa samo kot posameznik (Bizjak idr., 2002: 94).

Primer: Tudi v svojem razredu se trudim, da imam vlogo spodbujevalca. Zelo mi je pomembno, da se otroci zavedajo, kako pomembno je sodelovanje med njimi. Večkrat jim pravim: »Od vas ne zahtevam, da ste najboljši prijatelji, vendar morate kot razred delovati enotno in skupaj.« Verjamem, da jim na začetku ni bilo čisto jasno, kaj jim hočem s tem povedati. Tekom skupnih trenutkov pa so dojeli, kaj to pomeni. Še vedno se zgodi, da se težko strinjajo vsi z vsem. Pa tudi ni to cilj – cilj je, da se v skupini vsi dobro počutijo, si upajo povedati svoje mnenje in zaradi tega niso zasmehovani ali na neprimeren način izpostavljeni.

Spodbujanje je pomembno tudi pri interesni dejavnosti prostovoljstvo. Učenci so sicer potrebovali zelo malo besed za vzpodbudo, saj so bili pri tej dejavnosti večinoma devetošolci in so velikokrat sami podajali svoje ideje in zamisli. Po drugi strani pa so vseeno potrebovali nekega vodjo, ki jih je kontroliral in usmerjal, da niso preveč zašli iz zastavljene teme.

Razrednik mora postati tudi načrtovalec aktivnosti, kar pomeni, da si mora postaviti jasen cilj in potek aktivnosti. Učencem mora biti jasno, kaj bodo delali in predvsem, zakaj bodo nekaj delali. Treba se je ogibati ocenjevanju in sodbam učenčevih prispevkov ter v načrtovanje dela in odločanje o vsebinah, ki jih bomo predelali, vključiti vse učence (Bizjak idr., 2002: 94). Če učenci vidijo smisel v neki dejavnosti, se je bodo lotili z veliko večjo vnemo in energijo kot pa če smisla ne vidijo.

Primer: Med neko razredno uro smo se šli igrico ugani mojo žival. Pri tej igri dobi vsak učenec na listek, ki si ga nalepi na čelo, napisano naključno žival in potem z vprašanji sošolcem ugotavlja, katero žival ima napisano. Učenci so z veseljem sodelovali pri njej, saj je bila ura zastavljena drugače kot ponavadi in v igri so se sprostili in vsi videli cilj. Na ta način se je razred kot celota še bolj povezal, saj so bili v igro vključeni vsi učenci.

Tretja pomembna vloga razrednika je ustvarjalec klime, saj naj bi v razredu vladali varnost, zaupanje in strpnost. Učenci se morajo v skupini počutiti dobro, za to pa je treba ustvariti varno okolje. Vsak izmed učencev mora začutiti, da je pomemben, slišan ter viden in ima tudi možnost, da pri določenih aktivnostih ne sodeluje, če se tako odloči (Bizjak idr., 2002: 94).

Katja Košir (2013: 104) navaja, da se narava odnosa med učenci in učiteljem ter pomen, ki ga ima ta odnos za učence, tekom šolanja spreminjata. Nekateri odnosi se lahko pojavijo in postanejo bolj ali manj pomembni v odvisnosti od učenčeve starosti in tipov okoljskih in razvojnih nalog, medtem pa učitelj vsakodnevno deluje kot pomembna odrasla oseba v učenčevem življenju. Kljub temu, da je odnos, ki ga učenec oblikuje z učiteljem, še posebej pomemben na začetku šolanja, potreba učencev po pozitivnih in podpornih odnosih z učitelji ostaja pomembna tekom celotnega obdobja šolanja.

Primer: Kot učiteljica se trudim, da učence pohvalim za dobro opravljeno delo, izdelek ali pripravljenost pomagati sošolcem, ki jim mogoče učenje predstavlja težavo. Vedno je njihov odziv na pohvalo dober in so je veseli. Ko začutijo, da je pohvala iskrena in ni rečena samo zato, da je izrečena, to cenijo. Tudi naslednjič se bodo odzvali z enako energijo, saj se zavedajo, da so njihova pravilna dejanja opažena in se jim splača potruditi. S tem pa pozitivno vplivam tudi na ostale sošolce, saj vidijo, da nisem učiteljica, ki bi samo grajala in iskala njihove napake, ampak želim v razredu ustvariti vzpodbudno okolje.

Ta način dela z učenci je nujen tudi v odnosu razrednik – učenec, saj tako učenci učitelju/razredniku bolj zaupajo, kar pa je osnova, na kateri temelji tak odnos. Če ni zaupanja med razrednikom in učenci, je razredna klima slaba in se sodelujoči v tem odnosu ne počutijo dobro. Tudi kot razred lahko v pozitivni klimi lažje rastemo.

5 Zaključek

Jezik ima veliko moč. Tudi v sporazumevanju je to eno izmed bolj pomembnih sredstev sporočanja. Učenci so tekom ur, ki smo jih namenili različnim dejavnostim (sodelovanje s starejšimi, sporočanje lepih misli …), spoznali, da z jezikom lahko ustvarimo nov most prijateljstva. Ljudje se veliko bolje počutimo takrat, ko jezik zbližuje in briše razlike med nami. Pri pozitivnem odnosu do sočloveka ima pomembno vlogo tudi razrednik, saj je s svojim zgledom in obnašanjem najboljši učitelj bontona, s katerim se učenci srečujejo v osnovni šoli. Če sem jim kot razrednik posredovala vsaj delček te vrline, sem lahko kot učiteljica zadovoljna, da grejo moji zgledi v pravo smer.

6 Viri in literatura

Birkenbihl, Vera Felicitas (1999): *Sporočila govorice telesa.* Ljubljana: Center za tehnološko usposabljanje.

Bizjak, Cvetka; Pušnik, Mojca; Žarkovič Adlešič, Brigita (2002): *Razrednik v osnovni in srednji šoli.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Gordon, Thomas (1997): *Trening večje učinkovitosti za učitelje.* Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše.

Košir, Katja (2013): *Socialni odnosi v šoli.* Maribor: Subkulturni azil.

Kunst Gnamuš, Olga (1992): *Sporazumevanje in spoznavanje jezika.* Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Pavlin Povodnik, Marta (1996): *Sporočanje za šolo in vsakdanjo rabo.* Ljubljana: Založba Rokus d.o.o.

Pulko, Simona; Zemljak Jontes, Melita (2015): *Slovensko ali knjižno – kako je prav?* Maribor: Aristej.

Toporišič, Jože (1997): *Slovenski jezik in sporočanje 1*. Maribor: Založba Obzorja.

Toporišič, Jože (2008): *Stilnost in zvrstnost.* Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Zupančič, Ana Aleksandra; Zupančič Zdravko (2008): *Učinkovito sporazumevanje*. Ljubljana: Šola retorike.

SKOZI PRIZMO SLOVENSKIH KLASIČNIH DEL K SKRBI ZA MATERNI JEZIK

NURTURING MOTHER TONGUE THROUGH CLASSIC WORKS BY SLOVENIAN AUTHORS

✍ **Karmen Bizjak Merzel** (karmen.bizjak.merzel@gmail.com), *prof. slov. in ital., poučuje na OŠ Danile Kumar v Ljubljani. Ima 31 let izkušenj z delom na pedagoškem področju.*

Slovenija

Povzetek

V prispevku obravnavamo vprašanje, kako v zadnjem triletju osnovne šole pri pouku slovenščine učenci doživljajo materinščino ter razmišljajo o jeziku ob obravnavi slovenskih klasičnih del. Ob estetskem doživljanju literarnega dela je pomembno spodbujati tudi narodno identiteto, emocionalno in osebnostno rast, kar je globoko povezano z ljubeznijo in skrbjo za materni jezik. Materni jezik je instrument kreativnosti, samoizpovedi in je jezik naše notranjosti. Izvirne ideje nastanejo v maternem jeziku, in sicer zaradi lahkotnosti, s katero tvorimo misli in se izražamo v srčnem jeziku. Prispevek bo z anketnim vprašalnikom prikazal odnos učencev do maternega jezika, njihovo predstavo o slovenskem jeziku ter izpostavil klasična dela, ki jih nagovarjajo k razmišljanju ter poglabljanju o jeziku. Cilj prispevka je dokazati, da najstniki kljub slengu in drugim motilcem jezika doživljajo materni jezik kot vrednoto. Slovenska klasična dela, ki jih obravnavajo v zadnjem triletju, jim pri tem zagotovo pomagajo.

Abstract

The article will deal with the question of how students experience their native language during Slovenian classes and how they think about the language when studying Slovenian classical works in the last three years of elementary school. Along with the aesthetic experience of a literary work, it is also important to take care of national identity, emotional and personal growth, which are deeply connected with love and care for the native language. The native language is a tool of creativity, self-expression and is the language of our inner self. Original ideas arise in the native language, namely because of the ease with which we form thoughts and express ourselves in the heart language. The article will use a survey questionnaire to show the students' attitude towards their mother tongue, their idea of the Slovenian language, and highlight classic works that encourage them to think and deepen their understanding of the language. The aim of this article is to prove that, despite slang and other language disruptors, teenagers experience their mother tongue as a value. The Slovenian classical works that teenagers are studying in the last three years of primary school certainly help them in this.

Ključne besede: anketa, književna besedila, materinščina, odnos do jezika, zadnje triletje OŠ.

Keywords: survey, literary texts, native language, attitude to language, the last three years of primary school.

1 Uvod

Učiteljeva ponotranjena ljubezen do materinščine je zagotovo prvi korak do spoznavanja slovenščine kot prvega in tudi učnega jezika. Šele nato sledijo naslednji koraki učenja slovenščine, slovničnih, pravopisnih, pravorečnih pravil, skrbi za lep in pravilen jezik, lepo izražanje, k raziskovanju novih besed in iskanju lastnega sloga, kulturni vzgoji ob lepi slovenski besedi. Poučevanje slovenščine danes za učitelja predstavlja drugačne izzive kot pred leti, saj se v pouk osnovne šole vključuje vedno več tujcev. Kulturna vzgoja celostnega človeškega bitja za državljanstvo in za življenje v spreminjajoči se multietični družbi je koncept, ki bi ga morali kar najhitreje modro in odgovorno vključiti v naše učne načrte. S tem mislimo na visoko raven splošne izobrazbe in ne odločanje le na osnovi čustev. Šole bi morale razvijati zmožnost kritičnega presojanja samih sebe in lastne tradicije, povzdigniti humanistično kulturo na višjo raven, na raven človeka z vsemi izraznimi odtenki. Humanistična vzgoja spodbuja k razmišljanju s svojo glavo, k izogibanju brezbrižnosti in želi preseči ozkost neke skupine. Prava humanistična vzgoja vzgaja, da moramo biti predvsem ljudje. Za to pa je nujno dobro poznavanje preteklih zgodovinskih obdobij, manjšin v naši deželi, imeti znanje in védenje, ki nista ujeta v zaprtost, temveč sta v razmišljujočem dialogu ves čas osredotočena na raven človečnosti, ki zmore priznati in sprejemati različnost. Pri vsem tem nam pri pouku slovenščine lahko pomaga tudi pripovedna domišljija, ki jo ob poučevanju želimo spodbujati in krepiti materinščino ob različnih književnih besedilih.

2 Pregled književnih besedil v osnovnošolskih berilih za spodbujanje ljubezni do slovenskega jezika, lastne kulture in domovine

Pregled književnih besedil v berilih Mladinske knjige Založbe (Golob idr., 2004; Golob idr., 2010; Honzak idr., 1999; Honzak idr., 1999) nam bo predstavil besedila, s katerimi se lahko približamo učencem s ciljem privzgajati ljubezen do slovenskega jezika, domovine in tudi odnosu do slovenščine. Izmed naštetih pa zagotovo najbolj za domoljubni namen in tudi osvetlitev ljubezni do materinščine žal izstopa še vedno premalo število književnih besedil z domoljubno zavestjo in z ljubeznijo do slovenskega jezika.

V šestem razredu je domoljubne vsebine zelo malo; najdemo jo v ljubečem opisovanju otroštva Ivana Cankarja, v 7. razredu izstopajo Levstikov Martin Krpan, ljudska romanca Pegam in Lambergar, Klobčičeva pesem Mary se predstavi, ljudska pesem Gor čez izaro, Finžgarjeva Moja mladost in moj oče, ljudska pripovedka Ajda in Slovenci. V 8. razredu pred učence stopijo z vso svojo vrhunskostjo in domoljubnostjo nadvse zavedni avtorji: France Prešeren, Valentin Vodnik, Anton Tomaž Linhart, v 9. razredu pa poleg Franceta Prešerna zasijejo z domoljubnostjo Simon Gregorčič, Oton Župančič, Prežihov Voranc, Ciril Kosmač. Zagotovo lahko vsak učitelj ob obravnavi slovenskih književnikov močno osvetli in tudi doda domoljubno poglobitev, namig ali izziv. So pa omenjeni avtorji v svoji pripadnosti domovini močan zgled in odriv globoko v domoljubna čustva ter razmišljanje o slovenskem jeziku.

Tabela 1: Najpogosteje obravnavani avtorji z deli v 6. razredu (Golob idr., 2004):

Ime in priimek avtorja	Književno delo
Oton Župančič	Kralj Matjaž
Tone Pavček	Junak
Ljudska pravljica	Železni prstan
Fran Milčinski	Laži
France Bevk	Bedak Pavlek
Oton Župančič	Barčica
Bogomir Magajna	Ananas
Fran Milčinski	Gumbe je posojal
Pavle Zidar	Spužva
France Bevk	Pastirci
Tone Seliškar	Junak iz kamnoloma
Slavko Pregl	Geniji v kratkih hlačah
Ivan Cankar	Oko spomina seže daleč
Josip Jurčič	Kako je Krjavelj s hudičem opravil
Dim Zupan	Junaška zgodba
Dane Zajc	Ribič/Raglja
Niko Grafenauer	Ušesa
Berta Golob	Pogovor o vsakdanjih rečeh
B. A. Novak	Prebesedimo …

Tabela 2: Najpogosteje obravnavani avtorji in dela v 7. razredu (Golob idr., 2010):

Ime in priimek avtorja	Književno delo
Saša Vegri	Takrat
Mile Klopčič	Mary se predstavi
Miroslav Košuta	Stegnjeni prst
Ljudska pesem	Pegam in Lambergar
Fran Levstik	Martin Krpan
Josip Jurčič	Kozlovska sodba v Višnji Gori
Bogdan Novak	Bela past
Prežihov Voranc	Potolčeni kramoh
Miško Kranjec	O mamici, ki je postajala čedalje manjša
Fran Saleški Finžgar	Moja mladost in moj oče
Ljudska	Gor čez izaro
Fran Erjavec	Palček in orel
Bina Štampe Žmavc	Svetovja
Niko Grafenauer	Samota
Ivan Minatti	V mladih brezah tiha pomlad
Tone Pavček	Pesem
Tone Pavček	Tolovaj iz Ajdovske jame
Ljudska	Volkodlak
Ljudska	Ajda in Slovenci
Ljudska	Kralj Matjaž
Janez Trdina	Vila
Tone Partljič	Ali veš, koga so danes pokopali? je vprašal Domen osorno

Tabela 3: Obravnavani avtorji z deli v 8. razredu (Honzak idr., 2012):

Ime in priimek avtorja	Književno delo
France Prešeren	Povodni mož
France Prešeren	Turjaška Rozamunda
France Prešeren	Uvod h Krstu pri Savici
France Prešeren	Apel in čevljar
Dane Zajc	Moja prva pesem
Marko Kravos	Beseda ni konj
Matej Bor	Črni možje
Janez Menart	Kmečka balada
Janko Kersnik	Mačkova očeta
Ivan Tavčar	Tržačan
Miško Kranjec	Otroci, čigavi ste?
Ljudska	Galjot
Anton Aškerc	Čaša nesmrtnosti
Niko Grafenauer	Življenje
Simon Jenko	Po slovesu
Srečko Kosovel	Kraška jesen
Tone Partljič	Moj ata, socialistični kulak
Gregor Strniša	Star oklep
Valentin Vodnik	Dramilo
Franček Rudolf	Spominjam se taborjenja
Vladimir Kavčič	Bomba
Ivan Tavčar	Listi iz Visoške kronike
Anton Tomaž Linhart	Županova Micka

Tabela 4: Najpogosteje obravnavani avtorji in njihova dela v 9. razredu (Honzak idr., 1999):

Ime in priimek avtorja	Književno delo
Janez Menart	Jaz
Oton Župančič	Z vlakom
Oton Župančič	Žebljarska
Tone Seliškar	Moj oče
Tone Pavček	Pesem o zvezdah
Gregor Strniša	Orion
Janez Menart	Pohojena slika
Simon Gregorčič	Soči
Prežihov Voranc	Doberdob
Fran Milčinski	Kravji zvonec
Fran Levstik	Dve otvi
Josip Murn Aleksandrov	Kmečka pesem
Josip Murn Aleksandrov	Pesem
Dragotin Kette	Na otčevem grobu
Karel Destovnik Kajuh	Jesenska
Kajetan Kovič	Popoldan
Zofka Kvedrova	Potovalci
Ciril Kosmač	Gosenica
Janko Messner	Job
Valentin Vodnik	Moj spomenik
France Prešeren	Glosa
France Prešeren	Gazele 6
France Prešeren	Zdravljica
Srečko Kosovel	Pa da bi znal
Srečko Kosovel	Kons 4
Mila Kačič	Triolet o resnicah
Boris A. Novak	Narcis in Eho
	Brižinski spomeniki
Primož Trubar	Katehismus z dvejma izlagama
France Bevk	Kaplan Martin Čedermac
Ivan Cankar	Na peči
Ivan Cankar	Bobi
Lojze Kovačič	Opis neke slike

3 Predstava učencev o maternem jeziku in anketni odgovori

»Toda prosim vas, le eno vas prosim, rotim vas, oklepajte se svojega jezika s prav tako ljubeznijo kot svoje zemlje!« (France Bevk: Kaplan Martin Čedermac)

Zgornji citat o slovenskem jeziku preberejo devetošolci v odlomku Bevkovega romana Kaplan Martin Čedermac. Razmišljanje kaplana Čedermaca o jeziku je daljše in zelo poglobljeno. Velikokrat se pri pouku sprašujem, kako močno in koliko časa učence nagovarjajo književna besedila, ki jih povežejo z razmišljanjem o materinščini, s predstavo lastnega jezika in predstavo o domovini. Anketni vprašalnik, ki je vključeval učence od 7. do 9. razreda, nam bo prikazal njihovo razmišljanje o jeziku. V jeseni 2023 je 65 učencev OŠ Danile Kumar odgovarjalo na štiri vprašanja:

1. Na kaj pomisliš ob besedi narodna identiteta?
2. Pri katerih predmetih v šoli se pogovarjate o narodni identiteti?

3. Kakšno predstavo imaš o maternem jeziku (kognitivno, emocionalno, aktivnostno/dinamično)?

4. Katero književno besedilo te je tako nagovorilo, da si o maternem jeziku še nekaj časa razmišljal? Lahko izpostaviš samo avtorja.

Šestošolci pa so o jeziku razmišljali opisno.

Vključeni devetošolci na OŠ Danile Kumar so imeli tudi kontrolno skupino 19 devetošolcev na OŠ Trebnje pod mentorstvom profesorice slovenščine Milanke Merzel.

3.1 Devetošolci OŠ Danile Kumar

Graf 1: Prikaz sodelujočih učencev po spolu (N=46)

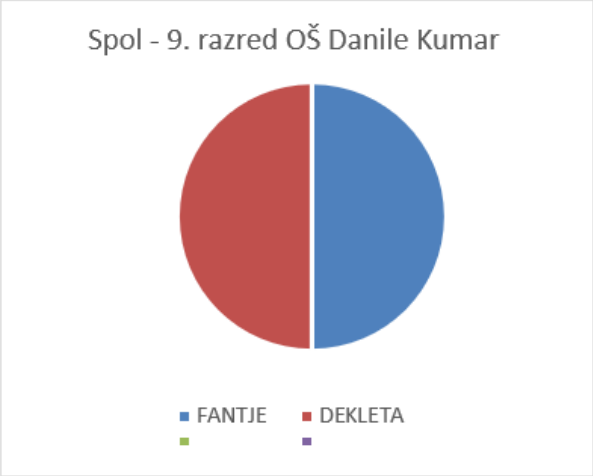

Graf 2: Prikaz sodelujočih učencev po maternem jeziku (N=46).

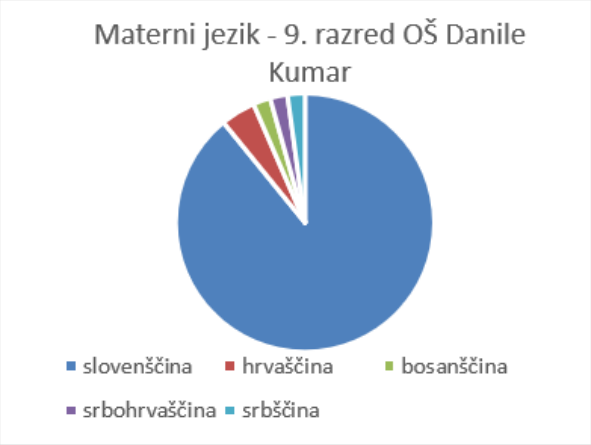

V anketi je sodelovalo 46 devetošolcev. Od tega je 20 učencem materni jezik slovenščina, enemu učencu je materni jezik srbohrvaščina, enemu srbščina, enemu hrvaščina. Od 23 učenk je 21 učenkam materni jezik slovenščina, materni jezik ene učenke je bosanščina ter ene hrvaščina.

Odgovori devetošolcev OŠ Danile Kumar na 1. vprašanje: »Na kaj pomisliš ob besedi narodna identiteta?« so naslednji:

- rojstvo
- zgled kulture, skupina
- Slovenci (2 učenca)
- javno identificiranje v svojem narodu
- narodnost je del tvoje identitete
- vsak državljan ima svojo identiteto
- materinščina
- zavedanje o narodu, ki mu pripadaš
- narodnost in ponos (3 učenci)
- naš narod, jezik in kultura (3 učenci)
- identiteta, ki predstavlja tvojo narodnost
- kdo sploh smo
- slovensko državljanstvo (2 učenca)
- družba
- nekaj, kar me predstavlja
- ne vem (3 učenci)

Graf 3: Učenci OŠ Danile Kumar so odgovarjali na 2. vprašanje: »Pri katerih predmetih v šoli se pogovarjate o narodni identiteti?« (N=29)

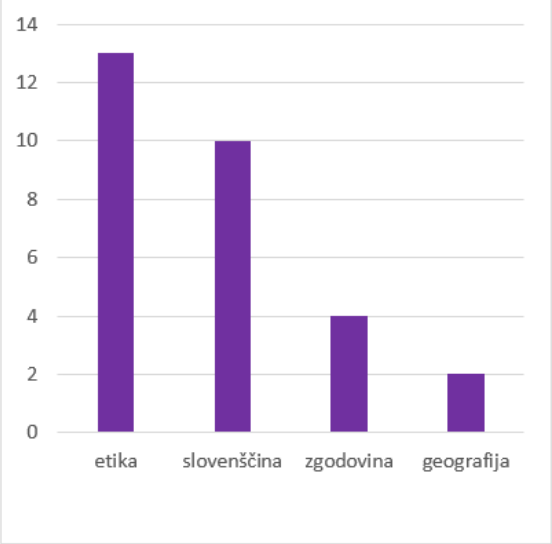

Graf 4: Učenci OŠ Danile Kumar so odgovarjali na 3. vprašanje: »Kakšno predstavo imaš o maternem jeziku?« (N=24)

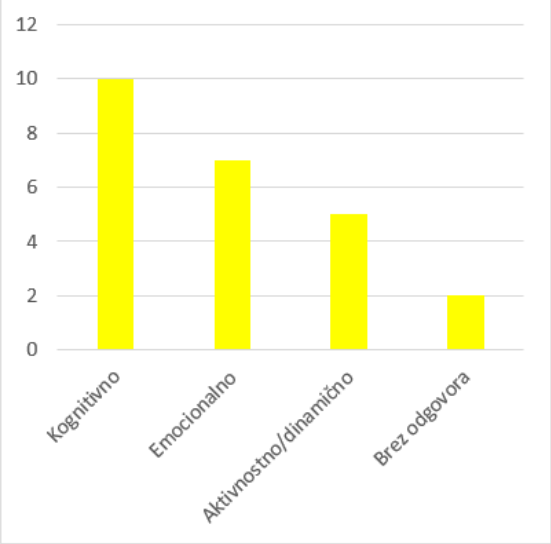

Graf 5: Učenci OŠ Danile Kumar so odgovarjali na 4. vprašanje: »Katero književno besedilo te je tako nagovorilo, da si o maternem jeziku še nekaj časa razmišljal? Lahko izpostaviš le avtorja. (N=25)

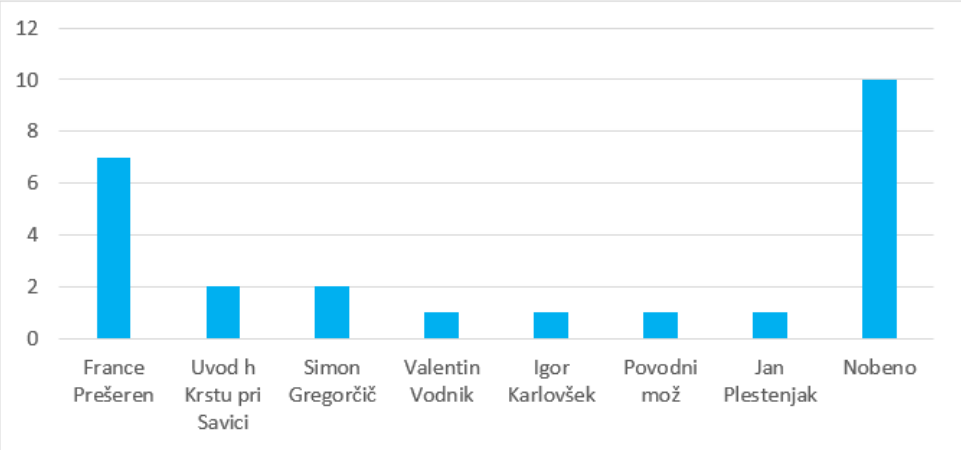

3.2 Devetošolci OŠ Trebnje – kontrolna skupina

Graf 6: Prikaz sodelujočih devetošolcev OŠ Trebnje po spolu (N=19)

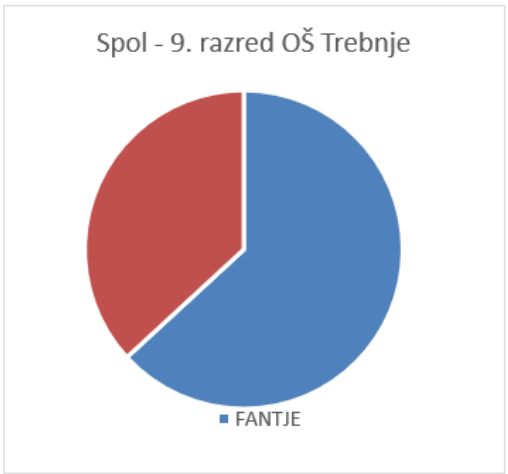

Graf 7: Prikaz sodelujočih glede na materni jezik (N=19)

Odgovori učencev OŠ Trebnje pa so na vprašanje Na kaj pomisliš ob besedi narodna identiteta? naslednji:

- spol, državljanstvo, narodnost
- kateremu narodu pripadaš in kakšen jezik govoriš
- da vsi govorimo isti jezik
- narodna pripadnost, vera, jezik (3 učenci)
- identiteta narodnosti (2 učenca)
- spol, predstavnik, državljanstvo, narod, pripadnost (2 učenca)
- narodnost, državljanstvo, pripadnost
- ne vem (3 učenci)
- ponos, veselje, sreča (2 učenca)
- EMŠO, kraj, jezik (2 učenca)
- naš jezik, naše tradicije, naravne znamenitosti

Na 2. vprašanje Pri katerih predmetih v šoli se pogovarjate o narodni identiteti? so odgovori kontrolne skupine OŠ Trebnje:

Graf 8: Učenci OŠ Trebnje so odgovarjali na 2. vprašanje: »Pri katerih predmetih v šoli se pogovarjate o narodni identiteti? (N=57)

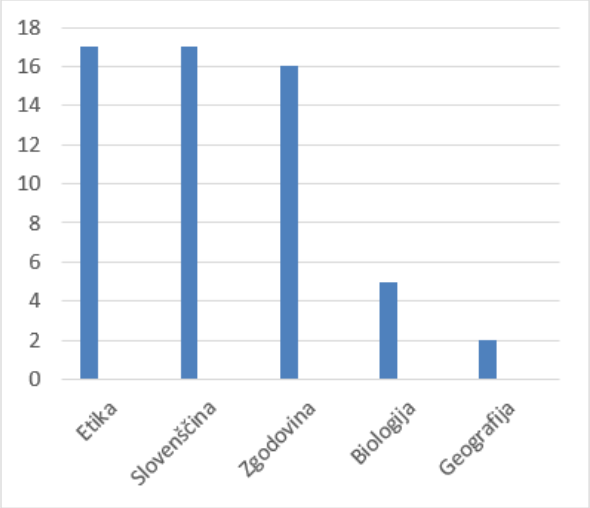

Graf 9: Učenci OŠ Trebnje so odgovarjali na 3. vprašanje: »Kakšno predstavo imaš o maternem jeziku? (N=23)

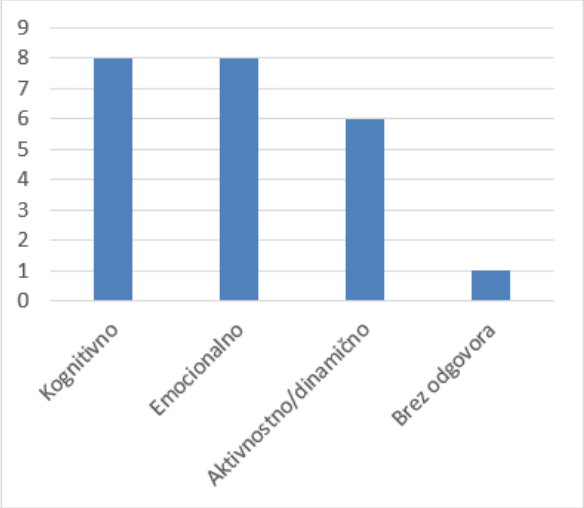

Graf 10: Učenci OŠ Trebnje so odgovarjali na 4. vprašanje: »Katero književno besedilo te je tako nagovorilo, da si o maternem jeziku še nekaj časa razmišljal? Lahko izpostaviš samo avtorja. (N=37)

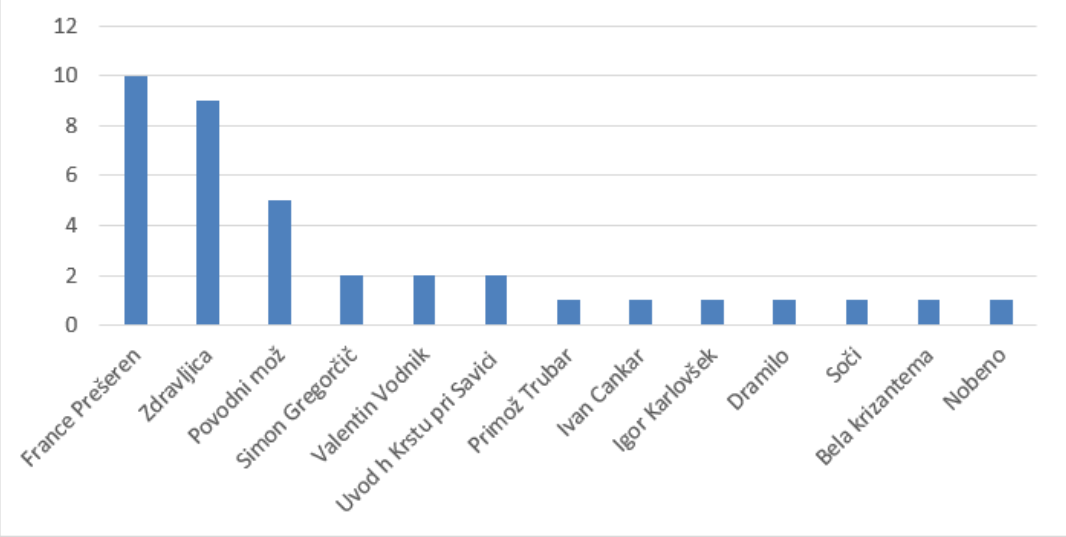

Odgovori devetošolcev OŠ Danile Kumar se od kontrolne skupine učencev OŠ Trebnje razlikujejo v številu in raznolikosti govorcev maternega jezika (materni jezik vseh trebanjskih devetošolcev je slovenščina), ob besedni zvezi narodna identiteta med trebanjskimi devetošolci ni odgovora 'ne vem'. Pri drugem vprašanju so učenci OŠ Trebnje dodali še biologijo, medtem ko so učenci OŠ Danile Kumar izpostavili le etiko, slovenščino, zgodovino ter geografijo. Odgovori o predstavi maternega jezika so pokazali, da so učenci OŠ Trebnje enakovredno izpostavili kognitivno ter emocionalno predstavo, ki pa ji tesno sledi aktivnostno/dinamično, medtem ko odgovori ljubljanskih učencev eksponentno padajo od kognitivne do emocionalne ter aktivnostno/dinamične predstave. Zanimiva je tudi primerjava odgovorov učencev na 4. vprašanje. Učenci OŠ Danile Kumar so izpostavili manjšo pestrost besedil ali avtorjev kot učenci OŠ Trebnje. Pri odgovorih devetošolcev obeh šol pa je zanimivo, da jih za razmišljanje o maternem jeziku nagovarja sodobni avtor Igor Karlovšek.

3.3 Osmošolci OŠ Danile Kumar

Graf 11: Prikaz sodelujočih devetošolcev OŠ Danile Kumar po spolu (N=18)

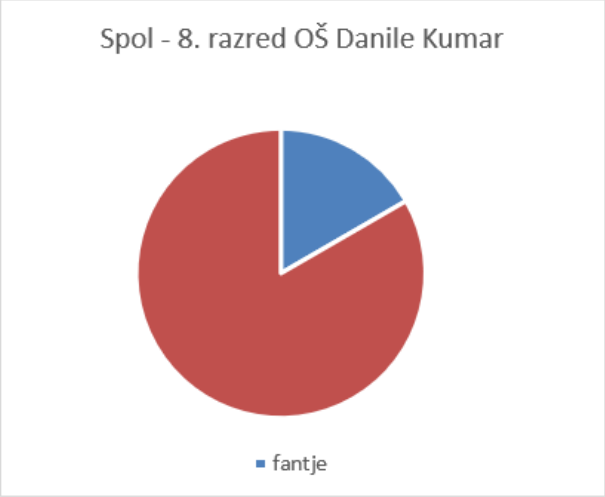

Graf 12: Prikaz sodelujočih učencev po maternem jeziku (N=18)

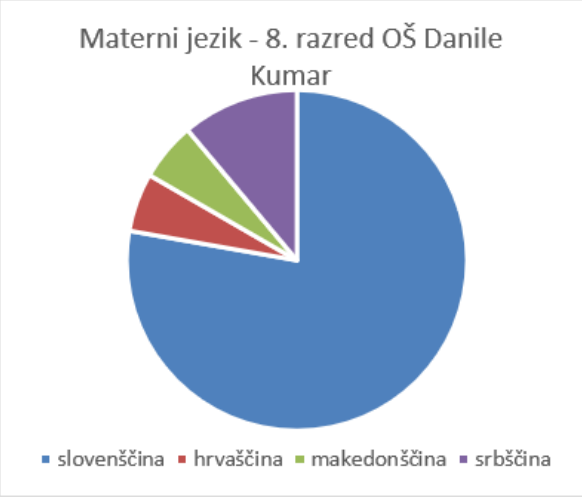

V anketi je sodelovalo 18 osmošolcev. Od tega je 2 učencema materni jezik slovenščina, enemu učencu je materni jezik makedonščina. 12 učenkam je materni jezik slovenščina, dvema učenkama srbščina, eni hrvaščina.

18 osmošolcev je na vprašanje Na kaj pomisliš ob besedi narodna identiteta? odgovarjalo z naslednjimi odgovori:

- identiteta o narodu v državah (7 učencev)
- osebna izkaznica
- moja trenutna država bivanja
- narod (2 učenca)
- država, v kateri živim
- materni jezik
- Slovenec (2 učenca)
- rojstvo
- ne vem (2 učenca)

Na 2. vprašanje Pri katerih predmetih v šoli se pogovarjate o narodni identiteti? so odgovori osmošolcev naslednji:

Graf 13: Osmošolci OŠ Danile Kumar so odgovarjali na 2. vprašanje: »Pri katerih predmetih v šoli se pogovarjate o narodni identiteti? (N=36)

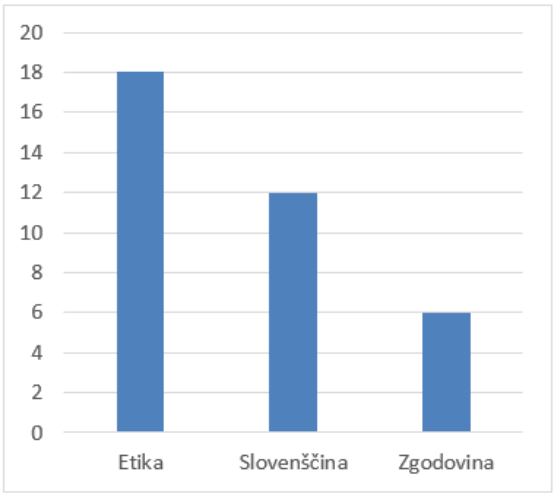

Graf 14: Osmošolci OŠ Danile Kumar so odgovarjali na 3. vprašanje: »Kakšno predstavo imaš o maternem jeziku? (N=21)

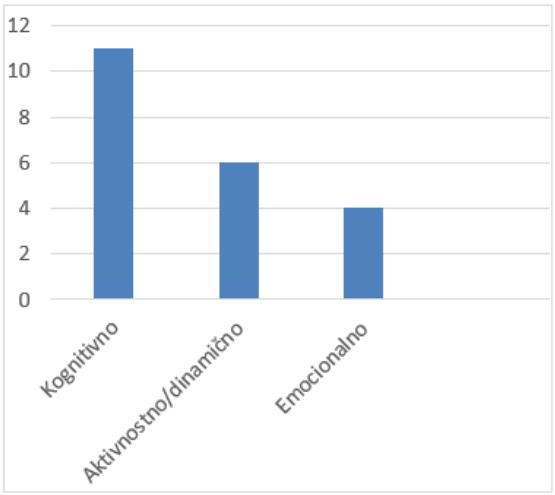

Graf 15: Osmošolci OŠ Danile Kumar so odgovarjali na 4. vprašanje: »Katero književno besedilo te je tako nagovorilo, da si o maternem jeziku še nekaj časa razmišljal? Lahko izpostaviš samo avtorja. (N=16)

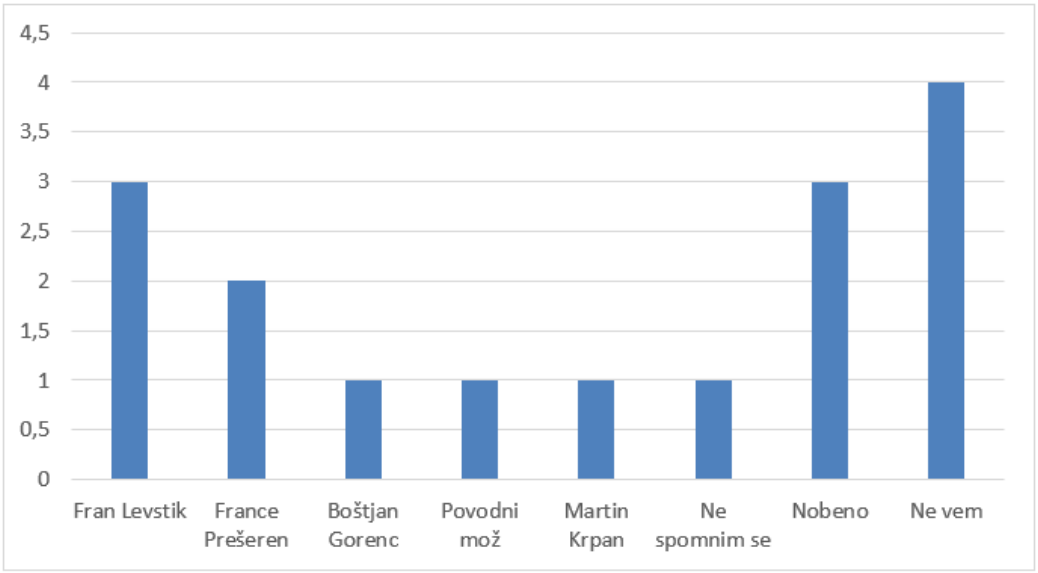

Pri odgovorih osmošolcev opazimo, da učenci ne omenijo geografije, kar je logično, saj Slovenijo obravnavajo v 9. razredu (pogojeno z učnim načrtom). Pri 3. vprašanju je emocionalna predstava o maternem jeziku prejela med odgovori prejela najmanjše število potrditve. Kar preseneča, so odgovori pri četrtem vprašanju, saj je bilo največ glasov namenjenih odgovoru 'ne vem', 'nobeno' ali 'ne spomnim se'. Fran Levstik in France Prešeren pa sta na osmošolce očitno naredila večji vtis, da so razmišljali o maternem jeziku.

3.4 Sedmošolci OŠ Danile Kumar

Graf 16: Prikaz sodelujočih sedmošolcev OŠ Danile Kumar po spolu (N=22)

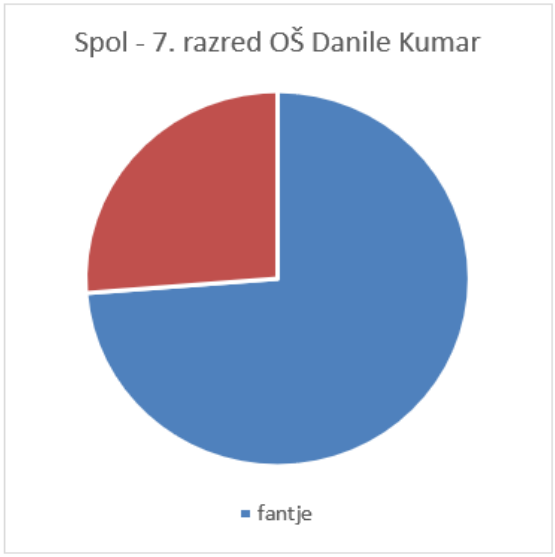

Graf 17: Vsem sedmošolcem je materni jezik slovenščina. (N=22)

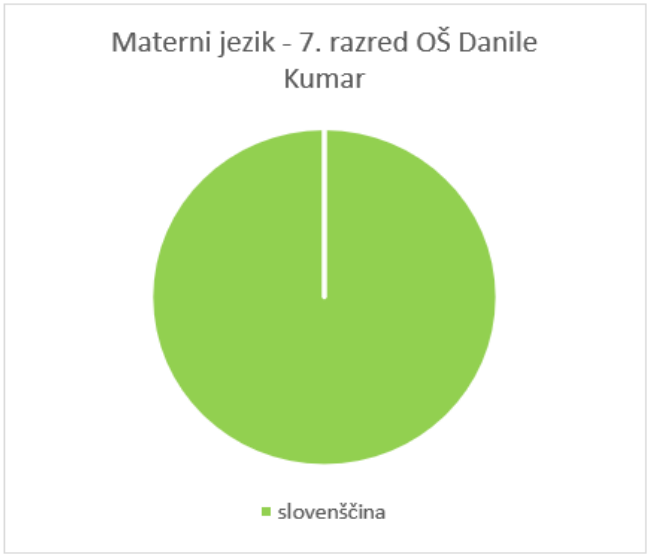

Na 1. vprašanje Na kaj pomisliš ob besedi narodna identiteta? so sedmošolci odgovarjali z naslednjimi odgovori:

- moje državljanstvo, moj ponos, moja država
- narod
- ime
- materinščina in slovenščina kot učni predmet
- osebna izkaznica (8 učencev)
- potni list
- identiteta v rojstni državi
- Slovenija, ki se predstavi, in nase (2 učenca)
- ne vem (4 učenci)
- materni jezik

Na 2. vprašanje Pri katerih predmetih v šoli se pogovarjate o narodni identiteti? so vsi učenci izpostavili etiko, trije pa poleg etike še slovenščino.

Graf 18: Odgovori sedmošolcev OŠ Danile Kumar na 3. vprašanje: »Kakšno predstavo imaš o maternem jeziku? (N=22)

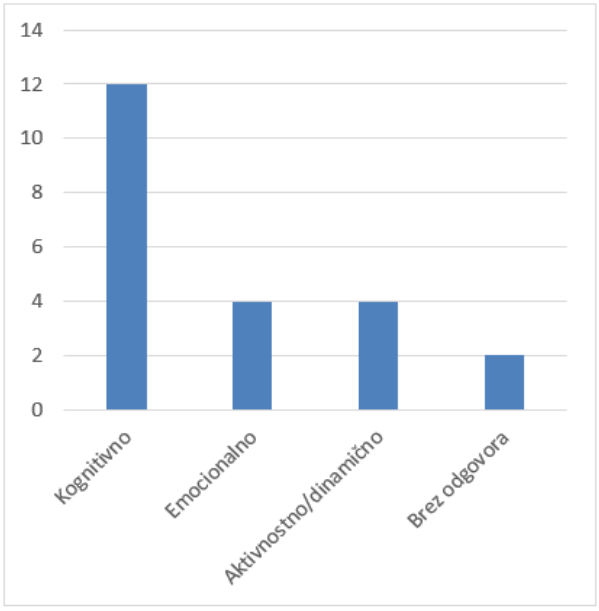

Graf 19: Odgovori sedmošolcev OŠ Danile Kumar na 4. vprašanje: »Katero književno besedilo te je tako nagovorilo, da si o maternem jeziku še nekaj časa razmišljal? Lahko izpostaviš samo avtorja. (N=22)

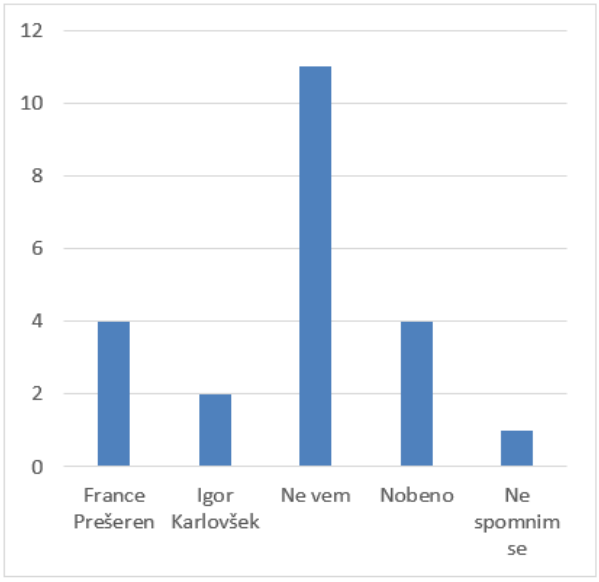

Sedmošolci so skromni v svojih odgovorih. Posebej preseneča 4. vprašanje, kjer so izpostavili le Franceta Prešerna in Igorja Karlovška. Tudi pri predstavi o maternem jeziku je zanimivo, da je število odgovorov o kognitivni predstavi trikrat višje od emocionalne in aktivnostno/dinamične.

3.5 Šestošolci OŠ Danile Kumar

20 šestošolcev je opisno odgovorilo na vprašanje, kakšen odnos imajo do slovenščine. Njihovi odgovori so naslednji:

- Slovenščina mi je pomembna, ker je moja materinščina in ker mi je pomembno, da se dobro sporazumevaš in razumeš.
- O materinščini sem začel razmišljati šele, ko smo se začeli o njej pogovarjati.
- Meni je slovenščina lep jezik. Pomembno je, da ga ohranjamo, saj ga govori malo ljudi. Pri pouku slovenščine pridobivamo besedni zaklad, prav tako tudi z branjem knjig. Mislim, da se lahko o jeziku še veliko naučim.
- Moj odnos do slovenščine je spoštljiv. Hočem se še kaj naučiti. Vem, da je slovenščina zame pomembna.
- Vesela sem, da je moj materni jezik slovenščina. Rada bi izvedela še kaj novega o jeziku.
- Vesel sem, da govorim slovensko. Slovenščina je lahka za učenje in je moj materni jezik. Je tudi zanimiva za učenje. Ni pa smiselno, da se učim tisto, kar že znam.
- Slovenščina je moj materni jezik in z njo najlaže izražam čustva. Svoje misli povem v slovenščini in se z njo tudi izražam. Trudim se govoriti knjižni jezik. Slovenska slovnica je v primerjavi z drugimi jeziki težka, vendar jo sama slišim in mi je všeč.
- Moj odnos do slovenščine, ki ni moj materni jezik, je, da se pri pouku trudim.
- Moj odnos do slovenščine je dober, saj je moj materni jezik.
- Moj odnos do slovenščine je zelo dober, ker je tudi moj materni jezik. Rada ga govorim in se ga tudi učim. Zelo mi je pri srcu. Všeč mi je, ko pri pouku slovenščine spoznavam nove besede in tako tudi napredujem. Rada bi poučevala slovenščino, še posebej tujce.
- Slovenščina mi je všeč.
- Moj odnos do slovenščine je pozitiven in spoštljiv. Dobro jo znam in govorim večinoma v slovenščini. Slovenščina kot učni jezik pa mi dela nekaj preglavic, zato se trudim čim bolj sodelovati in ta predmet vzljubiti.
- Mislim, da je slovenščina zelo pomemben predmet. Pomemben zato, ker je to jezik, ki ga govorimo in se s sovrstniki sporazumevamo. V slovenščini moramo napredovati (z branjem, pisanjem, s poznavanjem pisateljev …). Slovenščino se učim, ker želim imeti čim manj knjižnih napak pri zapisovanju sporočil. Želim pa tudi izboljšati razumevanje pri branju.
- Mislim, da se moramo v šoli učiti tudi slovenščino. Ni dovolj, da jo samo govorimo od malih nog. Potrebno je poznati slovnična pravila. Tudi besedni zaklad povečujemo z branjem knjig v slovenskem jeziku. Sam z veseljem berem knjige v slovenskem jeziku.
- Slovenščina mi je pomembna in jo obožujem.
- Moj odnos do slovenščine je normalen. Govorim in znam pisati slovensko in še malo več. Ne znam pa točnih podrobnosti, ker sem len. Kot učni predmet mi je slovenščina všeč, le preveč domačih nalog je.
- Rada imam slovenščino. Rada bi se naučila več o svoji materinščini. Priznam, da mi do zdaj ni bila všeč, vendar zdaj gledam nanjo drugače.
- Meni je slovenščina dobra, ker rad berem in mi gre z branjem bolje. Vesel sem in rad pridem k uri slovenščine.

Izjave šestošolcev enega oddelka so spodbudne, saj izžarevajo predvsem emocionalno predstavo (čustveni in vrednostni odnos do jezika). Potrebujejo pa veliko spodbude, da začnejo razmišljati o maternem jeziku in smiselnosti učenja.

4 Mesto učitelja skozi prizmo odzivov učencev k skrbi za materni jezik

Zagotovo lahko vsak učitelj s svojo ustvarjalnostjo, iznajdljivostjo, strokovnostjo ter zavestjo o jeziku vnese močne komponente za oblikovanje odnosa do jezika, države in domovine. Tako kot omenjamo že v uvodu, ponovno poudarjamo, da so učiteljeva predanost, zavzetost in vsakodnevna skrb za slovenski jezik prvi in najpomembnejši koraki za spodbujanje in razvijanje ljubezni do slovenskega jezika. Če učitelj ne čuti pomembnosti jezika in če materni jezik ni njegova vrednota, za katero sam vsakodnevno skrbi, se z njo ukvarja, bo težko prihajal med učence v razred, jih vzgajal in jim privzgajal ljubezen do materinščine. Učitelj je oseba, ki izraža zaupanje, da lahko pomaga na poti znanja učencu in je oseba, ki izraža zaupanje v sposobnosti učenca. Kolikor bolj topel, sočuten, predan jeziku in strokoven stopa učitelj pred učence, toliko več odziva bo

dosegel pri učencih. Zagotovo pa skrbno izbrana domoljubna besedila, ljubeče naravnana k slovenskemu jeziku pomagajo učitelju nagovarjati in osmišljati učencem, da so materni jezik, narod, država naše vrednote.

Pregled navedenih književnih besedil v prispevku in tudi anketni odgovori naših učencev nam govorijo o tem, da bi morali še bolj zavestno, zavedno in poglobljeno izbirati besedila z narodnozavedno vsebino s ciljem, da bi učence ves čas v dialogu vodili k razmišljanju o jeziku, domovini ter državi, posebej v 6. in 7. razredu. Za to bi morali nujno poskrbeti prenovljeni učni načrti. Vsi učitelji bi morali vsakodnevno in načrtno vnašati pozitiven odnos do materinščine ter vzgoje za narodno in državljansko identiteto. Državljanska vzgoja ne bi smela biti nikoli zadnja ura na urniku, kaj šele ura slovenščine. Enako bi morale ure zgodovine dobiti posebno težo in daljši čas obravnave o nastanku naše mlade države. Mladim lahko le z zgledom odgovorimo na njihovo vprašanje, zakaj ljubiti in kako gojiti ljubezen do maternega jezika, domovine ter države. Z izkušenjskim učenjem in brez sramu bi morali govoriti o lastnih koreninah ter jeziku. Proces poučevanja in vzgoje, ljubezni do jezika, domovine je tesno povezan s celotno šolsko klimo, z naravnanostjo učiteljev in njihovo karizmo, da zanetijo interes ljubezni do jezika in domovine. Vse to pa bi morali veliko bolj podpirati načrtni programi, projekti, kurikulum, prenovljeni učni načrti in doživljajsko učenje.

5 Zaključek

Po danih odgovorih učencev v anketnih vprašalnikih lahko zaključimo, da je v osnovni šoli vzpostavljen pozitiven odnos do slovenskega jezika ali pa vsaj pozitivna naravnanost. Zagotovo bi si želeli, da bi mladi izpostavili veliko več avtorjev književnikov, ki bi jih nagovarjali k temu. Žal temu ni tako, zato lahko zaključim, da je nujna korenita prenova učnih načrtov za slovenščine tudi s poglobljenim širšim poudarkom za razmišljanje o maternem jeziku, domovini ter narodni identiteti. Narod, ki to izgublja, bo izgubil sebe/svojo identiteto.

6 Viri in literatura

Golob, Berta; Medved-Udovič, Vida; Mohor, Miha idr. (2012): *Sreča se mi v pesmi smeje: berilo 7*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Golob, Berta; Medved-Udovič, Vida; Mohor, Miha idr. (2015): *Kdo se skriva v ogledalu?: berilo 6*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Honzak, Moja; Medved Udovič, Vida; Mohor, Miha; Pirih Svetina, Nataša (1999): *Skrivno življenje besed: berilo za deveti razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Honzak, Mojca; Medved-Udovič, Vida; Mohor, Miha idr. (1999): *Dober dan, življenje: berilo za osmi razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Program osnovna šola. Slovenščina. Učni načrt (2018). Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (1994). Ljubljana: DZS.

7 Priloge

- **Priloga 1: Vprašalnik**

JEZIK IN IDENTITETA (vprašalnik)

Razred: _____ Spol: _____

Materni jezik: _____

ODGOVORI NA NASLEDNJA VPRAŠANJA.

1. **Na kaj pomisliš ob besedi narodna identiteta? (Nanizaj nekaj asociacij).**

   _____

2. **Pri katerih predmetih v šoli se pogovarjate o narodni identiteti?**

   _____

   Tako kot predstavlja narodna pripadnost neko danost, ki obstaja lahko tudi neodvisno od posameznikove zavestne odločitve, tako nam je vnaprej dan tudi prvi jezik, s katerim se vsak izmed nas sreča takoj po rojstvu. Kakšen odnos si bom izoblikoval do lastne narodne pripadnosti in jezika, kako bomo razvil svojo narodno in jezikovno zavest, pa je odvisno od lastne dejavnosti in družbenih okoliščin, v katerih se bom znašel.

3. **Kakšno predstavo imaš o maternem jeziku? Obkroži zate najbolj ustrezni odgovor/odgovore.**

   a) **Kognitivno** (predstave, sodbe in vedenje o jeziku na splošno in o jeziku kot sestavini kulture, razumevanje jezika in njegove družbene vloge),

   b) **emocionalno** (čustveni in vrednostni odnos do jezika),

   c) **aktivnostno/dinamično** (odnos do jezika med samo jezikovno rabo, ki se kaže npr. v pozornosti, ki jo posvečamo okoliščinam primernemu ali neprimernemu sporočanju, in našem ustreznem odzivu).

4. **Katero besedilo (umetnostno/neumetnostno) te je tako nagovorilo, da si o maternem jeziku še nekaj časa razmišljal oz. se ga še danes spomniš? Lahko izpostaviš le avtorja, če se naslova ne spomniš.**

   _____

NOVE SPODBUDE ZA OHRANJANJE SLOVENSKEGA JEZIKA V SLOVENSKI SKUPNOSTI V TORONTU

NEW INCENTIVES FOR THE PRESERVATION OF THE SLOVENIAN LANGUAGE IN THE SLOVENIAN COMMUNITY IN TORONTO

✍ **Dr. Tadej Kralj** *(tadej88.kralj@gmail.com), učitelj slovenskega jezika na OŠ narodnega heroja Rajka Hrastnik. Avtor znanstvenih prispevkov, v katerih razpravlja o rabi in ohranjanju slovenskega jezika pri predstavnikih slovenske skupnosti v Torontu.*

Slovenija

Povzetek

V članku obravnavam slovenščino kot dediščinski jezik v slovenski skupnosti v Torontu. Njeni predstavniki so jo ob priseljevanju v Kanado in kljub močni integraciji v okolju s politiko multikulturalizma ohranjali v družinskem okolju in v organizirani slovenski skupnosti ter jo prenašali na svoje potomce. Slovenščina kot dediščinski jezik v slovenski skupnosti opravlja dvojno funkcijo: služi za sporazumevanje med predstavniki skupnosti, hkrati pa njeni člani z rabo jezika izražajo pripadnost skupnosti, npr. na kulturnih prireditvah. V članku predstavljam model jezikovnega načrtovanja na mikro ravni s smernicami za nove spodbude pri rabi jezika v skupnosti, ki izhajajo iz aktualnih praks in potreb predstavnikov skupnosti v sodelovanju z ustanovami v Sloveniji in s prostovoljci iz Slovenije.

Abstract

In the article I present Slovene language as a heritage language in Slovene community in Toronto. When immigrating to Canada and despite the strong integration in an environment with a policy of multiculturalism, its representatives have preserved it in the family environment and in the organised Slovene community, and have passed it on to their descendants. As the heritage language of the Slovene community, Slovene serves a dual function: it serves as a means of communication between members of the community, and at the same time its members use the language to express their belonging to the community, e.g. at cultural events. I focused on a model of language planning of Slovene language use in a community (language planning on a micro level). In the article I represent guidelines for new incentives to use language in a community that originate from the actual practices and needs of representatives of community, especially by cooperating with Slovene institutions and volunteers from Slovenia.

Ključne besede: dediščinski jezik, kanadski Slovenci, mikro jezikovno načrtovanje, spodbude za ohranjanje slovenščine.

Keywords: heritage language, Slovenians in Canada, micro language planning, incentives for preserving Slovenian language.

1 Uvod

Slovenska skupnost v Torontu (v kanadski provinci Ontario) deluje v multikulturnem okolju z dvema uradnima jezikoma – angleščino in francoščino, v slovenščini, ki jo razumem kot dediščinski jezik[1], se člani skupnosti sporazumevajo v vsakdanjem življenju (praktična raven jezika) ter na kulturnih prireditvah in ob podobnih priložnostih (simbolična raven jezika) – na društvenih piknikih, ki jih prirejajo v svojih letoviščih zunaj mesta, ob zimskih praznovanjih (banketih) in tudi v cerkvi.

Za Kanado je sicer značilna politika multikulturalizma, ki posameznim skupnostim omogoča ohranjanje kulturne dediščine z dediščinskimi jeziki; spodbujanje ohranjanja etničnih skupnosti naj bi vodilo k večji enotnosti večinske skupnosti v državi gostiteljici. Termin dediščinski jezik pa se danes uporablja tudi v kontekstu mnogih študij o ohranjanju in oživljanju jezikov posameznih etničnih skupnosti (npr. Fishman, 2001; Aravossitas, 2014; Cummins, 2014).[2]

Namen članka je na podlagi potreb po ohranjanju slovenščine v slovenski skupnosti med njenimi predstavniki predstaviti nove spodbude za ohranjanje jezika v slovenski skupnosti v Torontu v sodelovanju z matično domovino, ki je del jezikovnega načrtovanja na mikro ravni.

2 Politika multikulturalizma v Kanadi

Kanadska multikulturna (jezikovna) politika in njeni programi dediščinskih jezikov ne podpirajo eksplicitno, ampak posredno v kontekstu zaščite multikulturne dediščine (Kigamwa, 2014: 168). Univerzalna deklaracija jezikovnih pravic (ang. Universal Declaration of Linguistic Rights) iz leta 1996 zagotavlja enakovrednost vseh jezikov skupnosti (v tem primeru dediščinskih jezikov) neodvisno od statusa jezika, tj. tudi uradnih regionalnih in manjšinskih jezikov (Fishman, 1991). Kanada je leta 1982 sprejela Kanadsko listino o pravicah in svoboščinah, s čimer je bila multikulturna dediščina opredeljena tudi v ustavnem aktu. Akterji jezikovnega načrtovanja morajo upoštevati, da brez podpore skupnosti in uporabne nacionalne politike taka deklaracija nima učinka (Fishman, 1991).

2.1 Jezikovna politika v multikulturnem okolju

Strokovnjaki za jezikovno načrtovanje v etničnih skupnostih pripisujejo velik pomen izpostavljenosti jeziku kot ključnemu dejavniku za njegovo nadaljnjo rabo. Zagotavljanje izpostavljenosti je središčni pojem vsakršne uspešne jezikovne politike. Da je ta lahko učinkovita, mora biti jezikovna izpostavljenost predvsem raznolika, celostna in dosledna – to pomeni, da morajo biti domnevno vsi govorci nekega jezika znotraj skupnosti stalno in vse življenje izpostavljeni različnim rabam danega jezika v različnih sporazumevalnih okoliščinah (Grgič, 2020: 120).

Na funkcionalni in komunikacijski ravni je jezik temeljno sredstvo osebnih, formalnih, izobraževalnih in drugih oblik jezikovne interakcije, hkrati pa predstavlja tudi sredstvo etnične in narodne pripadnosti. Uporabniki jezik izbirajo glede na svoje potrebe. Če govorijo več jezikov, preklapljajo iz enega jezika v drugega glede na potrebe. Na funkcije in posledično rabo dediščinskega jezika pomembno vpliva jezikovna politika. Jezikovna politika zajema sistematično, racionalno in teoretično osnovano prizadevanje za zakonsko upravljanje jezikovne rabe v skupnosti ali delu skupnosti z namenom povečati skupno blaginjo. Jezikovna politika se uresničuje z jezikovnim načrtovanjem, ki ga razumemo kot proces zavestnega, premišljenega upravljanja jezika ali poseganja vanj s ciljem vzdrževati želeno stanje ali doseči želene spremembe v jezikovni skupnosti. (Rubin in Jernudd, 1971: 299).

Jezikovna politika 21. stoletja se spoprijema z izzivi intenzivnega sobivanja lokalnih in globalnih jezikovnih skupnosti (Canagarajah, 2004: 7). Jezikovno načrtovanje v smislu podpore dediščinskih jezikov zahteva premišljeno prizadevanje vplivati na jezikovno vedenje uporabnikov, da bodo motivirani za učenje dediščinskega jezika, mdr. tudi z identifikacijo s kulturo države prednikov.

Jezikovno načrtovanje se v praksi uresničuje na več ravneh, to so makro, »mezo« (vmesna/srednja raven) in mikro raven. Na makro ravni se nanaša na zakonodajo, ki jo predpisujejo vlada in državne ustanove. Na vmesni ravni gre za načrtovanje vzdrževanja in ohranjanja jezika ter implementacijo načrtov na ravni politične zaščite in ohranjanja jezika. Način upravljanja rabe jezika na ravni priseljenske skupnosti predstavlja jezikovno načrtovanje na mikro ravni, ki je pomembno dopolnilo jezikovnemu načrtovanju na makro ravni (Rubin in Jernudd, 1971: 41).

3 Uresničevanje jezikovnega načrtovanja v slovenski skupnosti v Torontu

V letih 2017 in 2018 sem v slovenski skupnosti v Torontu opravljal terensko delo, na katerem sem opazoval vsakdanjo rabo slovenskega jezika v tamkajšnji skupnosti. Na osnovi rezultatov kvalitativne raziskave povzemam rabo jezika v ustanovah skupnosti, kjer je raba še vedno aktualna, čeprav je slovenska skupnost v Torontu relativno majhna etnična skupnost z nizkim deležem govorcev.

Za ohranjanje ter učenje jezika v tretji (četrti) generaciji predstavnikov si prizadeva na podlagi določb jezikovne politike v Kanadi na državni ravni, in sicer z organiziranim poukom slovenščine ob sobotah v Slovenski šoli Brezmadežne Toronto. Vključenost sobotnih šol v formalno izobraževanje omogoča učencem, da so jim po uspešno končanem razredu priznane kreditne točke, s katerimi nadomestijo obveznost obiskovanja izbirnih predmetov v javni šoli. Slovenska šola Brezmadežne Toronto deluje na podlagi kreditnega programa v javnem šolstvu kanadske province Ontario. Vodstvo šole poleg pouka slovenščine (slovenske kulture in zgodovine) s pomočjo Kanadskega združenja za nadaljnje izobraževanje[3] na dve leti organizira letovanje v Sloveniji, kjer se njihovi učenci v poletni šoli intenzivno učijo slovenščine. Rabo in ohranjanje jezika povečujejo tudi z organiziranimi projekti, v katerih sodelujejo starši in stari starši učencev sobotne šole. Nedavno je bil organiziran projekt, v katerem so učenci intervjuvali svoje stare starše in nastala je knjiga zbranih zgodb v slovenščini.

Na ravni skupnosti slovenska šola skrbi za rabo in ohranjanje slovenščine z intenzivnim sodelovanjem z Uradom Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu ter s Centrom za slovenščino kot drugi in tuji jezik; slednji je v letih 2014, 2016 in 2018 na pobudo Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu organiziral seminar za učitelje slovenskih sobotnih/nedeljskih šol. Leta 2018 sta predavateljici dr. Mihaela Knez in dr. Damjana Kern Andoljšek v Torontu izvedli seminar v obliki predavanj in delavnic, na predlog ravnateljice Marte Jamnik iz slovenske sobotne šole pa je del izobraževanja potekal v obliki hospitacij pri pouku, ki sta ga s tamkajšnjimi učenci izvedli obe predavateljici (Knez in Kern Andoljšek, 2018: 42). V okviru svoje raziskovalne dejavnosti je dr. Alenka Čuš (2017: 198) v svojem raziskovalnem delu v Slovenski šoli Brezmadežne Toronto s prilagoditvijo in preizkušanjem medkulturnega modela (TILKA) razvijala učne priprave za pouk jezika in književnosti.

V širši slovenski skupnosti se jezikovno načrtovanje izvaja v cerkvi in ob društveni dejavnosti. Cerkev dandanes še vedno predstavlja močan dejavnik pri ohranjanju in načrtovanju rabe slovenščine ne samo v okviru sobotne šole, ampak tudi v

cerkveni organizaciji. Župnik spodbuja rabo slovenščine med mlajšimi predstavniki slovenske skupnosti, tako da se ob vsakem srečanju v cerkvi naučijo vsaj eno slovensko besedo. V okviru cerkvene dejavnosti deluje skupina Teen life, v kateri se mladi srečujejo enkrat mesečno in poleti hodijo na izlete, pozimi pa tudi na kegljanje (bovling) ter se ob župnikovih spodbudah naučijo kakšno slovensko besedo. Učijo se predvsem enostavne besede iz vsakdanje sporazumevalne prakse, pa tudi liturgične besede. Iz družinskega okolja prinesejo nekaj slovenskih molitev, medtem ko je njihova sporazumevalna zmožnost na nizki ravni. Pomembno sredstvo za učenje in rabo jezika je petje slovenskih pesmi v pevskih zborih, ki spodbuja rabo in ohranjanje slovenščine na simbolični ravni.

Slovenska društva v okolici Toronta organizirajo tradicionalne prireditve, na katerih so priložnosti za rabo jezika omejene na sporazumevanje med starejšimi predstavniki skupnosti in na rabo slovenščine na simbolični ravni jezika. Pomanjkanje priložnosti za rabo jezika se kažejo predvsem med mlajšimi predstavniki skupnosti. V nekaterih slovenskih društvih je del jezikovnega načrtovanja dogovor, katere slovenske besede bodo uporabljali in v katerih situacijah.

Rabo slovenskega jezika skušajo uresničevati med druženjem v Slovenskem lovskem in ribiškem društvu, kjer se zavzemajo za rabo tudi mlajši predstavniki skupnosti. Čeprav omenjeni člani znajo približno trideset slovenskih besed, jih bodo v vsakdanjih neformalnih govornih položajih poskušali uporabiti. Z načrtno rabo besed se vsak od predstavnikov nauči kakšno novo slovensko besedo.

V Slovenskem letovišču starejše generacije predstavnikov spodbujajo rabo jezika v vsakdanjih govornih položajih, tako da se med seboj in hkrati tudi z gosti iz Slovenije sporazumevajo slovensko. Zastopanost mlajše generacije je v omenjenem letovišču zelo močna zaradi poletnih športnih aktivnosti, na katerih tudi mlajša generacija predstavnikov rabi slovenščino (sicer z omejenim naborom slovenskih besed). Poleg sobotne šole rabo jezika spodbujajo neformalni izobraževalni programi. Eden od njih je tradicionalni program v Slovenskem letovišču, ki je namenjen poučevanju otrok v naravi o naravi. Nosilci programa med izvajanjem spodbujajo rabo jezika z rabo posameznih slovenskih besed in s petjem slovenskih pesmi.

Slovenska banka Moya Financial spodbuja rabo slovenščine tako, da se zaposleni govorci slovenščine s strankami sporazumevajo v slovenščini. V Domu Lipa so priložnosti za rabo slovenščine pogoste zaradi stanovalcev, ki se želijo sporazumevati predvsem v slovenščini, zato so zaposleni v starostnem domu govorci slovenščine. Pred leti se je v njem zaposlila predstavnica, ki se je nedavno priselila v Kanado.

Čeprav je učni jezik angleščina, je raba slovenščine pri mlajših generacijah slovenske skupnosti aktualna v pevskih zborih, v katerih se predstavniki učijo peti slovenske pesmi ter s tem gojijo rabo in ohranjanje slovenščine na simbolični ravni. Zaposleni v slovenski trgovini Slovenia Meat Delicatessen spodbujajo rabo slovenščine, tako da stranka lahko naroči želena živila v slovenščini, medtem ko v prodajalni Family Meat's prodajalke (razen lastnika) govorijo angleško. Pomemben vir spodbud za rabo slovenščine v skupnosti predstavljajo ustanove, ki skrbijo za tedensko slovensko oddajo na radiu (Glas kanadskih Slovencev), izhajanje slovenske revije Glasilo kanadskih Slovencev štirikrat letno in izhajanje publikacije Božja beseda.

Za rabo slovenščine v skupnosti in njeno prihodnost se je začel zavzemati tudi Vseslovenski kulturni odbor s konferenco Canadian-European Cultural Youth Conference, na kateri mlajše generacije predstavnikov razpravljajo o nadaljnjem prizadevanju slovenske skupnosti na področju slovenske kulture in jezika.

Slovenski dom spodbuja rabo jezika z organiziranjem projektov, v katere vključujejo učence slovenske šole, tako da ti obiskujejo slovenske kulturne dogodke, na katerih so razstave slovenskih izdelkov, umetniških del, hkrati pa si ogledajo katerega od slovenskih filmov. V Slovenskem domu vsako leto potekajo 4-mesečni tečaji slovenščine za odrasle, na katerih tečajniki z osnovnim znanjem slovenščine izboljšajo znanje jezika predvsem v konverzaciji s predstavnico slovenske skupnosti, ki se je nedavno priselila v Kanado ter se aktivno vključila v slovensko skupnost zaradi zaposlitve v slovenski banki Moya Financial. Za spodbujanje in ohranjanje rabe slovenščine med predstavniki v Slovenskem domu pripravljajo razne programe, kot so poučevanje slovenščine prek spleta, neformalna srečanja predstavnikov v okrepčevalnici, na katerih ustvarjajo priložnosti za rabo slovenščine, literarni natečaji in film Slovensko-kanadske korenine (ang. Slovenian-Canadian roots) iz leta 2017, ki so ga že nekajkrat predvajali v Kanadi in v Sloveniji.

3.1 Nove spodbude za ohranjanje slovenskega jezika

V sodelovanju z Uradom Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, ki mi je odobril sofinanciranje projekta preko *Javnega razpisa za razpisno področje B v letu 2020: finančna podpora Slovencev po svetu* bi moral aprila 2020 na organiziranem *Seminarju slovenskega jezika* v Župniji Brezmadežne s čudodelno svetinjo javno predstaviti dotedanje rezultate svoje raziskave. Poleg seminarja bi izvedel še dveurno delavnico slovenščine za odrasle, na kateri bi se osredotočili na kraje po Sloveniji, od koder izvorno prihajajo predniki udeležencev tečaja. Projekta nisem uspel izvesti zaradi pandemije covida-19. Tako so na osnovi tretjega terenskega raziskovanja z aktivno udeležbo nastajale nove zamisli o povezovanju s slovensko skupnostjo v Torontu na daljavo. V sodelovanju s Slovenskim domom sem del raziskave nadomestil s sodelovanjem pri projektu Slovenian Language Tutoring Program v letu 2020/2021. Jeseni 2021 so razmere dopuščale, da sem v Slovenskem domu v Torontu izvedel seminar, na katerem sem srečal aktivne predstavnike skupnosti, ki so privolili v sodelovanje pri pripravljanju in načrtovanju virtualne šolske proslave za Prešernov dan februarja 2022.

3.1.1 Slovenian Language Tutoring Program

V sodelovanju s Slovenskim domom v Torontu sem bil od avgusta 2020 do maja 2021 koordinator programa v okviru projekta Slovenian Language Tutoring Program. Cilj programa je spodbujati rabo slovenščine med predstavniki slovenske skupnosti prek spletnega orodja Zoom. Kot koordinator programa sem vsakemu prijavljenemu tečajniku poiskal tutorja. Tutorji iz Slovenije, pa tudi iz Kanade – vseh nas je štiriindvajset – z dodeljenim predstavnikom prostovoljno izvedemo po deset ur ali več, tako da se prilagodimo tečajnikovi stopnji znanja slovenščine ter z vsakdanjim pogovorom, jezikovnimi vajami, prebiranjem in pisanjem besedil ter gledanjem/poslušanjem videoposnetkov spodbujamo rabo (in učenje) slovenščine v vsakdanjih govornih položajih. Najpomembnejša naloga tutorja je, da iz tečajnika izvabi spontano rabo slovenščine, pri čemer skupaj s tutorjem razvijata pogovorne teme, ki ustrezajo posameznemu tečajniku. Tutorji so bili po poklicu večinoma učitelji jezikov in drugih družboslovnih predmetov ter študenti slovenistike oz. drugih humanističnih ved. Mlajšim tečajnikom sem dodelil tutorje, ki v Sloveniji poučujejo na razredni stopnji. Tečajnike z začetno stopnjo znanja jezika so poučevali študenti slovenistike in učitelji slovenskega jezika, ki so bolj seznanjeni z didaktiko poučevanja slovenščine kot drugega in tujega jezika.

V program se je vključilo 27 predstavnikov slovenske skupnosti vseh starostnih skupin. Vanj so starši vpisali svoje otroke, ki se učijo slovenščino, da bi spoznavali jezik in kulturo svojih prednikov. Ostali tečajniki menijo, da je glavna motivacija za učenje jezika predvsem ta, da bi se bolje povezali s sorodniki iz Slovenije in da bi se z njimi ob ponovnem srečanju lahko sporazumevali v slovenščini.

Po koncu programa sva s predstavnikom Oscarjem Korenom razdelila vsem sodelujočim evalvacijske liste v angleščini za tečajnike in v slovenščini za tutorje. Evalvacijski list je bil namenjen pridobivanju podatkov o uspešnosti projekta, njegovih rezultatih in izboljšavah, ki so na podlagi predlogov sledile pri uresničitvi programa v letu 2021/2022 in 2022/2023.

3.1.2 Virtualna proslava ob Prešernovem dnevu

Virtualno povezovanje slovenske skupnosti s Slovenijo je bilo med pandemijo uspešno tudi na druge načine. Kot osnovnošolski učitelj slovenskega jezika na OŠ narodnega heroja Rajka Hrastnik vsako leto pripravljam scenarij in izvedbo Prešernove proslave. Nastala je zamisel o virtualni proslavi *Slovenščina brez meja.*[4] V okvirnem delu zgodbe scenarija proslave nastopata devetošolca Alina Tržan in Blaž Majcen, ki se pogovarjata o rabi slovenščini med mladimi in ugotavljata, da je njihova slovenščina vse prevečkrat preplavljena s prevzetimi besedami, zlasti iz angleščine. Druga skrajnost pa so ljudje, ki skrbijo za čist, puristično naravnan jezik. Spoznala sta, da je bilo nekaj podobnega že v 19. stoletju, kar je jasno razbrati iz Prešernove pesmi *Nova pisarija,* v kateri Prešeren ironično v vlogi pisarja uči učenca, kako se mora izogibati tujkam in se ravnati po Kopitarjevem načinu razvijanja knjižnega jezika, in sicer po načelu ljudske izreke. V vloženem delu proslave so govorci slovenščine po svetu po vnaprej pripravljenem scenariju predstavljali posebnosti slovenščine (npr. slovenščina je bila med prvimi jeziki na svetu, v katero so prevedli Biblijo; raznolikost slovenskih narečij, dvojina, itd.).

Proslava je zastavljena z animacijo letala, ki obkroži svet s pristajanjem v posameznih krajih, od koder so prihajali udeleženci. S krajšimi videi so se predstavili lektorji slovenščine s svojimi študenti, tj. iz Romunije, Moskve, Pekinga, Clevelanda in Pariza. Tako so učenci spoznali besedo lektor tudi v drugem pomenu, in sicer je lahko poleg tistega, ki pravopisno in slogovno izboljšuje besedila, lahko lektor tudi nekdo, ki na univerzitetni ravni poučuje slovenščino na tujih univerzah.

Posebej so slovensko skupnost predstavili kanadski Slovenci iz Toronta. Slovensko himno je zapela kanadska Slovenka Tatjana Smrekar, članica Vokalne skupine Plamen, slovensko šolo v Torontu je predstavil glasbenik in učitelj Milan Vinčec, kot deklamator Prešernovih pesmi je sodeloval tudi Anton Peter Kačičnik, ki vsa leta nastopa na Prešernovih večerih v Torontu. Svoj videoposnetek je prispeval še potomec kanadskih Slovencev Marko Sathler, ki je povedal, kako se je naučil slovenščine v družinskem okolju.

S takšnim projektom sem skušal okrepiti sodelovanje s skupnostjo, ki je ključno pri nadaljnjem jezikovnem načrtovanju, in (mlajšim) gledalcem proslave sporočiti pomembnost slovenskega jezika in kulture, ki ne poznata meja, a se tega v matični domovini premalokrat zavedamo.

4 Zaključek

K ohranjanju slovenščine lahko prispevamo predvsem z domišljeno strategijo spodbujanja rabe slovenščine med mladimi in tudi drugimi predstavniki skupnosti, ki so ključni akterji pri prenosu jezika na mlajše predstavnike skupnosti.

Jezikovno načrtovanje in raba jezika v slovenski skupnosti v Torontu sta odvisna predvsem od motivacije za rabo slovenščine med njenimi predstavniki ter delovanja slovenskih ustanov in društev v organizirani slovenski skupnosti s poudarkom na rabi slovenščine.

Jezikovno načrtovanje in raba jezika v slovenski skupnosti v Torontu sta odvisna predvsem od motivacije za rabo slovenščine med njenimi predstavniki ter delovanja slovenskih ustanov in društev v organizirani slovenski skupnosti s poudarkom na rabi slovenščine. Skupnost v Torontu potrebuje podporo pri uresničevanju jezikovnega načrtovanja tudi s strani ustanov iz Slovenije, kot so Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik ter Ministrstvo za kulturo (npr. Javni razpis za (so)financiranje projektov, namenjenih predstavljanju, uveljavljanju in razvoju slovenskega jezika ter njegovi promociji). Vse dodatne dejavnosti s ciljem revitalizacije slovenščine v slovenski

skupnosti so odvisne od razpoložljivih sredstev in od pripravljenosti slovenskih predstavnikov v državi gostiteljici in v matični domovini za prostovoljno delo.

Iz raziskave in iz nedavno končanih projektov *Slovenian Language Tutoring Program* in proslave *Slovenščina brez meja* je mogoče sklepati, da imajo predstavniki slovenske skupnosti željo po ohranjanju in učenju slovenščine ter povezovanju z matično domovino, kar je ključno za ohranjanje jezikovne identitete pri manjših skupnostih v državah gostiteljicah.

5 Viri in literatura

Aravossitas, Themistoklis (2014): Communities Taking the Land: Maping Heritage Language Education Assets. V Peter Trifonas in Themistoklis Aravossitas (ur.): *Rethinking Heritage Language Education* (str. 141–166). Cambridge: Cambridge University Press.

Canagarajah, Suresh (2004): Reconstructing Local Knowledge, Reconfiguring Language Studies. V Suresh Canagarajah (ur.): *Reclaiming the Local in Language Policy and Practice* (str. 3–24). Mahwah, New York: Applied Linguistics professional series.

Cummins, Jim (2014): Mainstreaming plurilingualism: Restructing Heritage Language Provision in Schools. V Peter Pericles Trifonas in Themistoklis Aravossitas (ur.): *Rethinking Heritage Language Education* (str. 1–19). Cambridge: Cambridge University Press.

Čuš, Alenka (2017): *Pomen vzgoje in izobraževanja za vitalnost slovenske skupnosti v Torontu*. Doktorska disertacija. Koper: Fakulteta za humanistične študije.

Fishman, Joshua (1991): *Reversing language shift*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.

Fishman, Joshua (2001): *300-plus Years of Heritage Language Education in the United States: Heritage Languages in America*. Washington DC: Center fo Applied Linguistics & Delta Systems.

Grgič, Matejka (2020): Kdo se boji slovenščine? Ideološko načrtovanje in (ne)implementacija jezikovnih strategij med Slovenci v Italiji. *Teorija in praksa 57*/posebna številka (str. 109–126).

Kigamwa, James (2014): Overcoming Challenges of Language Choice in Heritage Language Development Amongst Multilingual Immigrant Families. V Peter Trifonas in Themistoklis Aravossitas (ur.): *Rethinking Heritage Language Education* (str. 167–179). Cambridge: Cambridge Univerity Press.

Knez, Mihaela in Kern Andoljšek, Damjana (2019): Slovenščina za otroke in mladostnike. V Mateja Lutar (ur.): *Letno poročilo 2018*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik.

Kralj, Tadej (2021): *Raba slovenskega jezika pri predstavnikih slovenske skupnosti v Torontu*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Podiplomska šola ZRC SAZU.

Ravnateljica Slovenske šole Brezmadežne Toronto (2017): *Predstavnica slovenske skupnosti v Torontu. Ustno izporočilo.* Zvočni zapis pri avtorju.

Rubin, Joan in Jernudd, Björn (1971): *Can Language be Planned?* Honolulu: The University Press of Hawai'i.

6 Opombe

[1] Po jezikoslovcu Jimu Cumminsu (2014) »dediščina« vključuje tudi seznanjanje predstavnika jezikovne skupnosti s tradicijami; besedna zveza dediščinski jezik torej poimenuje podedovani jezik, ki se prenaša iz generacije v generacijo.

[2] Jim Cummins (2014: 4) se z dediščinskimi jeziki ukvarja v kanadskem kontekstu, in sicer z jezikovnim načrtovanjem na makro ravni, tj. s programi revitaliziranja dediščinskih jezikov, ki jih je podprla kanadska vlada z uvedbo politike multikulturalizma. Joshua Fishman (2001: 81) je avtor tipologije dediščinskih jezikov, ki jo deli na priseljenske jezike, avtohtone jezike staroselcev in kolonialne jezike, uveljavljene pred nastankom ZDA. Themistoklis Aravossitas (2014: 152) razvija modele jezikovnega načrtovanja na mikro ravni.

[3] To združenje (ang. Canadian Association for University Continuing Education) v Kanadi povezuje približno 50 univerz s skupnostmi in z drugimi organizacijami v državi. Člani združenja si prizadevajo za izpolnjevanje učnih potreb učencev, ki so vodeni do kakovostne izobrazbe s fleksibilnimi in inovativnimi izobraževalnimi programi (tj. izobraževanje na terenu, poletni kampi itd.) (ravnateljica slovenske šole, 2017).

[4] Virtualna proslava je dostopna na družbenem omrežju YouTube z naslovom *OŠ narodnega heroja Rajka Hrastnik – Proslava ob slovenskem kulturnem prazniku 2022*.

JEZIKOVNO-KOMUNIKACIJSKA KOMPETENCA UČITELJEV NOVE UKRAJINSKE ŠOLE KOT DEJAVNIK OBLIKOVANJA RAZVOJA UČENČEVE NACIONALNE IDENTITETE

✍ **Natalia Ivanichkina** (wohan13@gmail.com) *že dvajset let dela kot učiteljica angleščine in nemščine. Je namestnica direktorja vinitskega liceja št. 27 v Ukrajini (Vinnytsia Lyceum No. 27), ki je ena največjih srednješolskih izobraževalnih ustanov v regiji z več kot 2000 študenti. Je tudi doktorska študentka na Državni pedagoški univerzi Mykhailo Kotsiubynsky v Vinici. Stalni strokovni razvoj in projektno učenje sta med njenimi znanstvenimi interesi.*

Ukrajina

Povzetek

Članek na primeru družbeno-političnih razmer v Ukrajini izpostavlja vprašanje povezave med jezikom in nacionalno identiteto. Opravljena je bila retrospektivna analiza sprememb v ukrajinski družbi v kontekstu delovanja ukrajinskega jezika v razmerah ruske vojaške agresije. Članek poudarja vlogo izobraževanja kot pomembnega dejavnika pri oblikovanju človekove lastne nacionalne identifikacije. Obravnava reformo, poimenovano »Nova ukrajinska šola« kot vir za oblikovanje otrokove nacionalne identitete. Opisuje glavne zahteve do učiteljev na področju jezikovnih kompetenc v skladu s Poklicnim standardom učiteljev v ustanovah splošnega srednješolskega izobraževanja v Ukrajini ter analizira vlogo učiteljeve jezikovno-komunikacijske kompetence kot pomembnega dejavnika pri ustvarjanju izobraževalnega okolja, usmerjenega v razvoj učenčeve nacionalne identitete.

Ključne besede: nacionalna identiteta, narod, šola, Ukrajina, ukrajinski jezik.

1 Uvod

Vprašanje nacionalne identitete in procesa njenega oblikovanja v Ukrajini se je zaostrilo v aktivni fazi ruske vojne proti Ukrajini. Ni čudno, da je za politične, kulturne, znanstvene in celo vojaške kroge Ruske federacije zelo pomembno »očistiti« svetovni izobraževalni in znanstveni prostor zanje nesprejemljivih idej, da so ukrajinski jezik, kultura, literatura, zgodovina, manifestacije ento-političnega življenja, ločenega od Rusije, samozadostnega in z lastno zgodovino.

2 Pojmi identiteta, jezik, narod na področju raziskovanja v Ukrajini in tujini

Iskanje in ohranjanje lastne avtentičnosti ni pomembno le za Ukrajino, temveč za vse narode in države. S tega vidika je nacionalno-kulturna identiteta določena prizma, skozi katero se gleda številne vidike sodobnega ukrajinskega življenja, skupaj s problemom naroda in nacionalne samoodločbe. V sistemu nacionalno-kulturne identitete narod deluje kot »psihološka skupina« (Turner in Oakes, 1986) ali »namišljena skupnost« (Anderson, 2006). Pripadanje tej skupnosti osebi omogoča občutek »pripadnosti« (Anderson, 2006) ali »čustvene enotnosti z drugimi« (Allport, 1979). K. Levin je ta občutek poimenoval beseda »mi« ali izkušnja »soodvisnosti usod«, ki je po njegovem mnenju glavno merilo za pripadnost skupini (Levin, 1948). Večina zahodnih raziskovalcev proces oblikovanja nacionalno-kulturne identitete obravnava skozi prizmo tekmovanja konkurenčnih »nacionalnih projektov«, namenjenih izgradnji naroda (Anderson, 2001); dialektičnega razmerja med nacionalno in kulturno identiteto ter jezikom (Joseph, 2006); kot oblikovanje »nacionalnih tiskanih jezikov« in jezikovne identitete (Kamusella, 2011), ki povezuje celo narode, razpete med različnimi imperiji (Baar, 2010).

Vprašanje jezika kot dejavnika nacionalne identitete je prav tako široko obravnavano v delih ukrajinskih znanstvenikov. Zlasti Volodimir Kulyk misli na jezik kot na sposobnost ljudi, da se sporazumevajo in izražajo, natančneje, da se učijo in uporabljajo sisteme sporazumevanja in lastnega izražanja, ki jih, ne po naključju, imenujemo jeziki. Jezik je sistem, ki je v takšni zmožnosti prepoznan, torej kodificiran in uveljavljen na določenih področjih (v nasprotju s takšnimi jeziki druge sisteme imenujemo narečja, slengi, mešanice itd., s temi imeni pa zanikamo njihovo sistematičnost). Drugi pomen pojma »jezik« ga povezuje z identiteto: jezik je sistem, ki ga uporablja določena skupnost – predvsem narod –, katere identiteto ta jezik izraža. Zato bi v

idealnem primeru moralo obstajati popolno ujemanje med jeziki in narodi oziroma, z drugimi besedami, med jeziki in nacionalnimi identitetami, katerih ključni element so istoimenski jeziki. (Kulyk, 2014)

Po mnenju Tetyane Vydajčuk jezik združuje narod in ga loči od drugih narodov, tudi tistih, ki so mu tesno sorodni. Skupnost jezika, kulture, narodnega nazora in samozavedanja se oblikuje postopoma in je skupaj z jezikom bistvena značilnost naroda. (Vydaichuk, 2022)

P. Hrytsenko raziskuje vlogo ukrajinskega jezika pri oblikovanju naroda, posebnosti sodobnega jezikovnega položaja v Ukrajini s poudarkom na prisotnosti ne-etničnih enklav v strukturi makro družbe. Raziskovalec zagovarja potrebo po potrditvi stališča ukrajinske države glede obveznega obvladovanja ukrajinskega (državnega) jezika s strani vseh njenih državljanov in preprečevanja segregacije družbe na podlagi jezika ali etnične pripadnosti, kar je pomemben pogoj za ohranitev celovitosti Ukrajine in krepitev njene subjektivnosti v mednarodnih odnosih. (Hrytsenko, 2021)

Ko Shumka analizira vlogo jezika pri oblikovanju nacionalne identitete, poudarja, da se nacionalni interesi in duhovno zdravje naroda izražajo s pomočjo jezika, ki ima sposobnost ohranjati in prenašati zgodovino svojega naroda. Raziskovalec opredeljuje razvoj nacionalnega jezika in obvladovanje maternega jezika kot glavna merila za družbeno identiteto in samozadostnost človeka in naroda, jezik pa kot glavni dejavnik utrjevanja naroda. Strinjamo se z raziskovalčevo trditvijo, da je stopnja razvitosti maternega jezika odvisna od stopnje zrelosti naroda in globine njegove duhovne kulture. (Shumka, 2015)

O. Kuts kot najučinkovitejši model jezikovnega sporazumevanja opredeljuje jezik naroda, po narodnosti katerega se imenuje država. Raziskovalec dokazuje, da uporaba jezikovnega modela komunikacije pomaga zagotoviti sporazumevanje in interakcijo na ravni države med različnimi deli ene etnične skupine v monoetnični državi ali različnimi etničnimi skupnostmi v multietnični državi. Skupni jezik za vse državljane pogojuje oblikovanje temeljnih vrednot njegovega obstoja v družbi. (Kuts, 2004)

Ko Shumka analizira vlogo jezika pri oblikovanju nacionalne identitete, poudarja, da se nacionalni interesi in duhovno zdravje naroda izražajo s pomočjo jezika, ki ima sposobnost ohranjati in prenašati zgodovino svojega naroda.

O. Kazakievich raziskuje vlogo jezikovnega dejavnika pri oblikovanju etnične in nacionalne identitete ter razkriva povezavo med jezikom in nacionalno identiteto. Raziskovalec opredeljuje jezik kot pomemben dejavnik za identifikacijo osebe z določeno etnično skupnostjo, ki jo povezuje ideja o skupnem poreklu, pri čemer poudarja, da jezikovna zavest v manjši meri vpliva na oblikovanje nacionalne identitete kot ideje o pripadnosti politični skupnosti. (Kazakievich, 2017)

L. Azarova preučuje vlogo jezika kot vira duhovnega življenja ljudi, odločilnega dejavnika in glavnega znaka identitete ukrajinskega naroda. Po analizi vzrokov in posledic dvojezičnosti v Ukrajini raziskovalka dokazuje, da je dvojezičnost na državni ravni uničujoč proces za državo. Enotno konsolidirano družbo je mogoče ustvariti le na podlagi skupne duhovnosti in jezika. Raziskovalka poudarja, da mora Ukrajina načrtno in dosledno upoštevati izbrano jezikovno politiko – izvajanje 10. člena ustave, saj je narod lahko polno funkcionalen le, če jezik izpolnjuje vse svoje naloge. V pogojih začasne okupacije ukrajinskih ozemelj in obsežne vojne Ruske federacije proti Ukrajini je še posebej pomembno in aktualno raziskovanje identifikacijskih procesov in nacionalne identitete. L. Azarova dokazuje, da jezikovna politika določa usmeritev države na zunanjepolitičnem prizorišču, oblikuje koncept samozavedanja ljudi kot naroda. (Azarova, 2018)

Po analizi najnovejših raziskav in publikacij smo prišli do sklepa, da krepitev avtoritete državnega jezika (ohranjanje pisanih nacionalnih tradicij, njihovo reproduciranje v maternem jeziku) prispeva k utrjevanju naroda, oblikovanju nacionalne kulture (Hora, 2011). Jezikovni dejavnik je opredeljen kot ključni krepitveni dejavnik naroda, kar posledično poudarja osrednjo funkcijo jezika (Glushanytsia, Konoplyanyk idr., 2020).

Delovanje ukrajinske države v neugodnih okoliščinah ruske oborožene vojaške agresije, vera v skorajšnjo zmago Ukrajine v vojni, razumevanje in ponovna ocena zgodovinskih dejstev ter dosežki ukrajinskega naroda na področju izobraževanja, znanosti in kulture nas spodbujajo, da preučimo oblikovanje nacionalne identitete mlade generacije ukrajinskih državljanov kot enega od dejavnikov ohranjanja celovitosti države in njene krepitve.

Pomemben pokazatelj oblikovanja nacionalne identitete ukrajinske družbe in zlasti mladine je dvig ugleda in vloge ukrajinskega jezika, zlasti v razmerah rusko-ukrajinske vojne. Prav ukrajinski jezik v takšnih razmerah odraža 'komunikacijsko revolucijo' v Ukrajini, katere glavna sredstva so filmi v ukrajinskem jeziku, med katerimi izstopajo tuji filmi z dobrim ukrajinskim prevodom, ki odražajo lokalni okus, radio in televizija, fonografska glasba in internet. Skupaj s telekomunikacijami in informacijskimi orodji so množični mediji postali glavno sredstvo prenosa in vir informacij, potrebnih za delovanje javnih institucij; orodja nadzora in javne uprave v Ukrajini. Britanski politolog ukrajinskega rodu Taras Kuzyo v svoji knjigi *Putinova vojna proti Ukrajini. Revolucija, nacionalizem in kriminal* (Putin's War against Ukraine. Revolution, Nationalism and Criminality), v kateri preučuje vpliv rusko-ukrajinske vojne na spremembe v nacionalni identiteti ukrajinskih državljanov, ugotavlja, da je dolga vojna postala velika tragedija, hkrati pa spodbuda za preoblikovanje nacionalne identitete, saj je temeljito spremenila odnos rusko govorečih državljanov Ukrajine do Rusije.

N. Averyanova in T. Voropayeva (2020) v članku *Transformacija kolektivne identitete ukrajinskih državljanov po revoluciji dostojanstva (2014-2019)* (Transformation of the Collective Identity of Ukrainian Citizens After the Revolution of Dignity (2014–2019)) poudarjata, da je med dejavniki, ki preprečujejo izenačevanje nacionalne in evropske civilizacijske identitete

ter prispevajo k uporu proti proti-ukrajinski informacijski agresiji, morda najpomembnejša kompetentnost ukrajinskih študij. Po mnenju ukrajinske raziskovalke Svitlane Boyko je prav kompetentnost ukrajinskih študij eden ključnih dejavnikov varnosti ukrajinskega naroda, ki se kaže v notranjem dejavniku – lastni nacionalni identifikaciji, utelešeni v občutkih-vrednotah – »jaz sem Ukrajinec« – »mi smo Ukrajinci«. Bistvo tega občutenja vrednot je v učinkoviti vpetosti posameznika v svoj narod v širšem pomenu besede. (Boyko, 2022).

3 Oblikovanje nacionalne identitete v Novi ukrajinski šoli

Oblikovanje nacionalne identitete skozi jezikovne kompetence je ena od glavnih nalog sodobne ukrajinske šole. Reforma ukrajinskega izobraževalnega sistema se je začela leta 2017. Reforma je bila poimenovana *Nova ukrajinska šola* in je postala ključna reforma ministrstva za izobraževanje in znanost. Cilj NUS (Nove ukrajinske šole) je izobraziti inovatorje in državljane, ki se znajo odgovorno odločati in spoštujejo človekove pravice. Namesto pomnjenja dejstev in konceptov bodo učenci pridobivali kompetence. To je dinamična kombinacija znanj, sposobnosti, veščin, načinov razmišljanja, stališč, vrednot in drugih osebnostnih lastnosti, ki določajo človekovo sposobnost uspešnega socializiranja, poklicnega in/ali nadaljnjega izobraževanja. To pomeni, da se oblikuje jedro znanja, na katerega se bo nadgradila sposobnost uporabe tega znanja ter vrednote in veščine, ki jih bodo diplomanti ukrajinske šole potrebovali v nadaljnjem poklicnem in zasebnem življenju (New Ukrainian school).

Glavne kompetence, ki jih bodo učenci pridobili, so že določene v Zakonu o izobraževanju (2017). Zasnovan je bil v skladu s *Priporočilom Evropskega parlamenta in Sveta Evrope o oblikovanju ključnih kompetenc vseživljenjskega izobraževanja* (Recommendation of the European Parliament and the Council of Europe on the formation of key competences of lifelong education), z dne 18. 12. 2006. Med njimi velja v okviru naše raziskave opozoriti na prvo kompetenco na seznamu, ki je »odlično znanje državnega jezika«.

Oblikovanje nacionalne identitete skozi jezikovne kompetence je ena od glavnih nalog sodobne ukrajinske šole.

Drugi dokument, ki poudarja pomen oblikovanja nacionalne identitete prek jezika v srednješolskem izobraževalnem sistemu v Ukrajini, je Koncept nacionalno-patriotske vzgoje. Ta dokument opredeljuje cilj nacionalno-patriotske vzgoje kot postati samostojen državljan-patriot Ukrajine, humanist in demokrat, ki je pripravljen izpolnjevati državljanske in ustavne dolžnosti, podedovati duhovno in kulturno dediščino ukrajinskega naroda, doseči visoko kulturo odnosov, oblikovati aktivno državljansko držo, vzpostaviti nacionalno identiteto državljanov na podlagi duhovnih in moralnih vrednot ukrajinskega naroda. Popularizacija ukrajinskega jezika in kulture ter podpora množičnim medijem v ukrajinskem jeziku, namenjenih mladim, sta pomembni nalogi v smislu zagotavljanja vsebin nacionalno-patriotske vzgoje v ustanovah splošnega srednješolskega izobraževanja.

Oblikovanje nacionalne identitete ukrajinskih šolarjev se kaže v subjektivni izkušnji pripadnosti ukrajinskemu ljudstvu, narodu, zavestnem sprejemanju njegovih moralnih vrednot, za kar je značilna identifikacija in oblikovanje ustrezne nacionalne samopodobe, ki se kaže v samospoštovanju, nacionalnem dostojanstvu, sposobnosti uporabe pravic in svoboščin, pravičnosti, odgovornosti, ljubezni do Ukrajine in želji povezati svojo usodo z usodo Ukrajine (Bekh idr., 2019).

Pomembno vlogo pri oblikovanju nacionalne identitete ukrajinskega šolarja imajo učitelji. Preobrazbe v ukrajinskem šolstvu so vplivale tudi na učitelje. Tako je bil leta 2020 sprejet dokument, ki opredeljuje zahteve do učiteljev, imenovan *Poklicni standard učiteljev v ustanovah splošnega srednješolskega izobraževanja* (Professional standard of a teacher of a general secondary education institution). Dokument opredeljuje splošne (državljanske, socialne, kulturne, vodstvene in podjetniške) in poklicne kompetence učitelja. Med slednjimi bodimo pozorni na jezikovno-komunikacijsko kompetenco. Najprej je to sposobnost zagotavljanja pridobivanja izobrazbe v državnem jeziku. Da bi učitelji kompetentno opravljali vzgojno-izobraževalne naloge, morajo izboljšati lastno raven jezikovnega znanja, jezikovne in govorne kompetence, biti v trendu sprememb, ki se dogajajo v ukrajinskem jeziku, in se učiti pravopisa. V okviru stalnega strokovnega razvoja učiteljev v ukrajinskih ustanovah splošnega srednješolskega izobraževanja je treba omeniti dejstvo, da izobraževalni trg ponuja možnosti za izboljšanje njihovih jezikovnih in komunikacijskih kompetenc. Na primeru opisa usposabljanja za učitelje na eni od izobraževalnih platform za strokovni razvoj lahko sledimo trenutnim trendom na področju jezikovnih in komunikacijskih kompetenc učiteljev v ustanovah splošnega srednješolskega izobraževanja:

Bodimo pozorni na jezikovno-komunikacijsko kompetenco. Najprej je to sposobnost zagotavljanja pridobivanja izobrazbe v državnem jeziku. Da bi učitelji kompetentno opravljali vzgojno-izobraževalne naloge, morajo izboljšati lastno raven jezikovnega znanja, jezikovne in govorne kompetence, biti v trendu sprememb, ki se dogajajo v ukrajinskem jeziku, in se učiti pravopisa.

»Jezik izobraževalnega procesa v ustanovah splošnega srednješolskega izobraževanja je državni jezik. Tako morajo od začetka novega šolskega leta (šole, v katerih se je izobraževanje do zdaj v celoti ali delno izvajalo v jeziku, ki se razlikuje od državnega jezika) celoten izobraževalni proces uskladiti z novo izobraževalno in jezikovno zakonodajo Ukrajine. Ta tečaj je bil pripravljen za učinkovito izvajanje takšne zakonske norme, zlasti za ustvarjanje varnega ukrajinsko govorečega izobraževalnega okolja v šolah.

V pomoč vam bodo predavanja in dodatno gradivo:

- spoznajte koncept »jezikovnega menedžmenta« in poglobite svoje razumevanje jezikovnih procesov, uporabe jezikovnega menedžmenta v vseh javnih sferah, zlasti v izobraževalni;
- razmislite o oblikovanju nacionalne identitete in vzgoji jezikovne zavesti, pri čemer ima izobraževanje eno ključnih vlog;
- izkušnje ene od šol na vzhodu, ki je ta proces začela še pred uvedbo ustrezne zakonodaje, bodo pomagale spoznati možnosti in pogoje za ustvarjanje varnega ukrajinsko govorečega izobraževalnega prostora;
- izberite strategije in učinkovite metode, ki vam bodo pomagale uspešno vzpostavljati stike in interakcije, obvladovati čustva in razvijati način razmišljanja, ki je usmerjen v razvoj kjerkoli in kadarkoli;
- naučite se jasno, logično in kompetentno oblikovati svoje izjave v državnem jeziku – ustrezna gradiva praktičnega modula so namenjena dvigu ravni govorne pismenosti pedagoških delavcev.
- spoznajte nove spremembe v pravopisu in jih že uporabljajte v praksi.« (National platform of opportunities …)

4 Zaključek

Posodobitev zakonodajnega okvira na področju srednješolskega izobraževanja v Ukrajini, nove zahteve za učitelje in izobraževalni proces v šoli, zlasti na področju jezika in jezikovnih kompetenc, ustvarjajo ugodno okolje za oblikovanje nacionalne identitete učencev. Priložnosti za stalno strokovno izpopolnjevanje učiteljev v Ukrajini upoštevajo potrebo po izpopolnjevanju na področju jezika in jezikovnih kompetenc, kar posledično pozitivno vpliva na razvoj nacionalne identitete učencev v ukrajinskih šolah.

5 Viri in literatura

Allport, Gordon W. (1979): *The Nature of Prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley. (Original Work Published in 1954).

Anderson Benedict (2006): *Imagined communities: Reflections on the origin and Spread of Nationalism*. Dostopno na: https://books.google.com.ua/books?id=nQ9jXXJV-vgC&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (in English).

Averianova, Nina; Voropaieva Tetiana (2020): Transformation of the Collective Identity of Ukrainian Citizens After the Revolution of Dignity (2014–2019). *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*. № 7.Pp. 45–71. Dostopno na: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/85c2cbb6-fdf0-4038-b209-d385dd81623b/content (in English).

Azarova, L. E. (2018): "Language as a determining factor of the identity of the Ukrainian nation." *Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine*. Vol. 292: 24-32 (in Ukrainian).

Beh, I. D.; Zhurba, K. O. (2017): The concept of formation of national-cultural identity in general educational institutions. *Ukrainian mountain school Carpathians*, 16, 24-33. (in Ukrainian).

Boiko, Svitlana (2022): *Formation of the national identity of ukrainian youth in the conditions of the russian-ukrainian war*/ S.Boiko// Taras Shevchenko National University, vol.30 (in Ukrainian).

Boiko, T. (2022): *Politicization of Contemporary Ethnonational Processes in Donetsk Region.* [Politicization of modern ethno-national processes in the Donetsk region: risks of irreversibility]. *Ukrainoznavstvo.* Vol. 1–2 (62–63), P. 25–39. (in Ukrainian).

Glushanytsia, N. V.; Konoplianyk, L. M.; Pryshupa Yu.Yu. idr. (2020): The role of the formation of national identity in the system of social communications // Social communications of society: theoretical and applied aspects: monograph / under general edited by A.G. Gudmanyan, S.M. Yagodzinskyi. - K. Talkom, str.176–231. (in Ukrainian).

Hora, O. (2011): "The educational environment as a factor in the formation of the national identity of students of higher educational institutions". *Origins of pedagogical skills*. Vol. 8(1): 97–101. Dostopno na: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2011_8%281%29__21. (in Ukrainian).

Hrytsenko P (2018): Ukrainian language: state and state-building / P. Hrytsenko // *Ukrainian information space*. - # 1, str. 32–42. Dostopno na: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrinfsp_2018_1_5 (in Ukrainian).

Joseph, J. E. (2006): Identity and Language. *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd ed., Keith Brown (ur.), št. 5. Oxford: Elsevie. (In English).

Kamusella, T. (2011): Language in Central Europe's history and politics from the rule of Cuius Regio, Eius Religio to the National Principle of Cuius Regio, Eius Lingva? *Journal of Globalization Students*, 2 (1), 41–57. (in Ukrainian).

Kazakevich, O. (2017): The role of language in the formation of national identity (Role of language in the national identity format). Scientific notes of the National University "Ostroska Academy". *Series "Culturology"*, (Issue 18). (in Ukrainian).

Kulyk V. (2014): Soviet nationalities policies and the discrepancy between ethnocultural identification and language practice in Ukraine / V. Kulyk // *The Historical Legacies of Communism in Russia and Eastern Europe* / M. Beissinger, S. Kotkin (ur.). Cambridge.

Kuts, O. M. (2004): Language policy in the state-building processes of Ukraine: education. manual H.:.KhNU named after V. N. Karamzin (in Ukrainian).

Kuzio T. (2018): Putin's war against Ukraine. *Revolution,Nationalism and criminality* / Trans. from English Andrew Pavlyshin. K.: Spirit and letter, 2018. 560 p. (in Ukrainian).

National platform of opportunities for professional development of pedagogical workers. Dostopno na: https://edway.in.ua/uk/mpk/104/detail/ (in Ukrainian).

New Ukrainian school. Dostopno na: https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola. (in Ukrainian).

Recommendation of the European Parliament and the Council of Europe on the formation of key competences of lifelong education". Dostopno na: https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01).

Shumka, M. L. (2015): The role of the native language in the formation of Ukrainian national identity//*Actual problems of philosophy and sociology*, (4), 172–177. (in Ukrainian).

Turner, J; Oakes, P (1986) *The significance of the social identity concept for social psychology with reference to individualism, interactionism and social influence*. Dostopno na: https://www.semanticscholar.org/paper/The-significance-of-the-social-identity-concept-for-Turner-Oakes/0821cbd8a31d7fbf08b8aa4d6dbe5af314d9c0f8.

Vydaychuk, T. (2022): Aspects of the history of the Ukrainian language as a means of forming national identity and historical memory. Ukrainian Pedagogical Journal, (2), 48–63. Dostopno na: https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-48-63. (in Ukrainian).

LINGUALLY-COMMUNICATIVE COMPETENCE OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL'S TEACHER AS A FORMATION FACTOR OF THE DEVELOPMENT OF STUDENT'S NATIONAL IDENTITY

✍ **Natalia Ivanichkina** (wohan13@gmail.com) *has been working as a teacher of English and German for twenty years. She is the Deputy director in Vinnytsia Lyceum # 27, which is one of the biggest secondary educational institutions in the region with above 2000 students. She is also a doctoral student at Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University. Continuous professional development and project- based learning are among her scientific interests.*

Ukraine

Abstract

The article highlights the issue of the connection between language and national identity using the example of the socio-political situation in Ukraine. A retrospective analysis of changes in Ukrainian society in the context of the functioning of the Ukrainian language in the conditions of russian military aggression is carried out. The role of education as an important factor in the formation of a person's national self-identification is emphasized. The reform of the New Ukrainian School as a resource for the formation of a child's national identity is considered. The main requirements for a teacher in the field of language competence in accordance with the Professional standard of a teacher of a general secondary education institution in Ukraine are outlined The role of the teacher's lingually-communicative competence as an important factor in creating an educational environment aimed at the development of the student's national identity is analyzed.

Key words: national identity, nation, school, Ukraine, Ukrainian language.

1 Introduction

The issue of national identity and the process of its formation in Ukraine became acute during the active phase of Russia's war against Ukraine. No wonder for the political, cultural, scientific and even military circles of the Russian Federation, it is very important to "cleanse" the world educational and scientific space of the unacceptable for them ideas that the Ukrainian language, culture, literature, history are manifestations of an ento-political life separate from Russia, self-sufficient and one that has its own history.

2 Terms identity, language, nation in the research field in Ukraine and abroad

Although the search for and preservation of one's own authenticity is relevant not only for Ukraine, but also for all nations and countries. In this regard, national-cultural identity is a certain prism through which many aspects of modern Ukrainian life are viewed, together with the problem of the nation and national self-determination. In the system of national-cultural identity, the nation acts as a "psychological group" (Turner, J. & Oakes, P., 1986) or an "imagined community" (Anderson, B., 2006). Belonging to this community allows a person to feel "belonging" (Anderson, B., 2006) or "emotional unity with others" (Allport, G., 1979). K. Levin called this feeling the word "we" or the experience of "interdependence of destinies", which he considered the main criterion for belonging to a group (Levin, K., 1948). The majority of Western researchers consider the process of national-cultural identity formation through the prism of the competition of competitive "national projects" aimed at constructing a nation (Anderson, B., 2001); dialectical relationship between national and cultural identity and language (Joseph, J., 2006); as the formation of "national printed languages" and linguistic identity (Kamusella, T., 2011).

The issue of language as a factor of national identity is also widely covered in the works of Ukrainian scientists. In particular, Volodymyr Kulyk means language as the ability of people to communicate and express themselves, more precisely, to learn and use systems of communication and self-expression, which are not coincidentally also called languages. Language is a

system recognized in such a capacity, that is, codified and imposed in certain areas (in contrast to such languages, other systems are called dialects, slangs, mixtures, etc., denying their very systematic nature with these names). The second meaning of the concept of "language" connects it with identity: language is a system used by a certain community - primarily a nation - whose identity this language expresses. Therefore, ideally, there should be a complete correspondence between languages and nations, or, in other words, between languages and national identities, the key element of which are languages of the same name. (Volodymyr Kulyk, 2014).

According to Tetyana Vydaichuk, language unites a nation, distinguishes it from other nations, even closely related ones. The commonality of language, culture, national outlook, and self-awareness is formed gradually and, together with language, are essential features of a nation. (Tetyana Vydaichuk, 2022)

Hrytsenko P. investigates the role of the Ukrainian language in nation-building, the peculiarities of the modern language situation in Ukraine with attention to the presence of non-ethnic enclaves in the structure of the macro-society. The researcher argues for the need to affirm the position of the Ukrainian state regarding the mandatory mastery of the Ukrainian (state) language by all its citizens and the prevention of segregation of society on the basis of language or ethnicity, which is an important prerequisite for preserving the integrity of Ukraine and strengthening its subjectivity in international relations. (Hrytsenko, 2021)

M. Shumka, analyzing the role of language in the formation of national identity, emphasizes that the national interests and spiritual health of the nation are expressed with the help of language, which has the ability to preserve and transmit the history of its people. The researcher defines the development of the national language and mastery of the native language as the main criteria for the social identity and self-sufficiency of a person and the nation, and language as the main factor of consolidation of the nation. We agree with the researcher's statement that the degree of development of the native language depends on the degree of maturity of the people and the depth of their spiritual culture (Shumka, 2015).

O. Kuts defines the most effective model of linguistic communication as the language of the nation, according to whose nationality the state is named. The researcher proves that the use of the language model communication helps to ensure state-wide communication and interaction between different parts of one ethnic group in a mono-ethnic state or different ethnic communities in a multi-ethnic state. A common language for all citizens conditions the formation of the basic values of its existence in society (Kuts, 2004).

O. Kazakevich investigates the role of the language factor in the formation of ethnic and national identities, revealing the relationship between language and national identity. The researcher defines language as an important factor for the identification of a person with a specific ethnic community, which is united by the idea of a common origin, emphasizing that to a lesser extent language consciousness affects the formation of national identity as an idea of belonging to a political community (Kazakievich, 2017).

L. Azarova studies the role of language as a source of the spiritual life of the people, a determining factor and the main sign of the identity of the Ukrainian nation. Having analyzed the causes and consequences of bilingualism in Ukraine, the researcher proves that bilingualism at the state level is a destructive process for the country. A single consolidated society can be created only on the basis of common spirituality and language. The researcher emphasizes the need for purposeful and consistent observance by Ukraine of the language policy chosen by it - the implementation of the 10th article of the Constitution, because the nation can only be fully functional if the language fulfills all its duties in the conditions of the temporary occupation of Ukrainian territories and the full-scale war of the Russian Federation against Ukraine, research identification processes and national identity, in particular, is of particular importance and relevance. L. Azarova proves that language policy determines the course of the state in the foreign policy arena, forms the concept of self-awareness of the people as a nation (Azarova, 2018).

The analysis of recent research and publications allowed us to conclude that strengthening the authority of the state language (preserving colorful national traditions, reproducing them in the native language) contributes to the consolidation of the nation, the formation of national culture (Hora 2011). The language factor is defined as the key consolidating factor of the nation, which in turn emphasizes the main function of language. (N.V. Glushanytsia, L.M. Konoplyanyk and others).

The functioning of the Ukrainian state in the unfavorable conditions of russian armed military aggression, the belief in the imminent victory of Ukraine in the war, the understanding and reassessment of historical facts and the achievements of the Ukrainian people in the field of education, science and culture, prompt us to investigate the formation of the national identity of the young generation of Ukrainian citizens as one of the factors of preservation integrity of the state and its strengthening.

An important marker of the formation of the national identity of Ukrainian society and youth in particular is the elevation of the prestige and role of the Ukrainian language, especially in the conditions of the Russian-Ukrainian war. It is the Ukrainian language in such conditions that reflects the "communication revolution" in Ukraine, the main means of which are the broadcasting of Ukrainian-language films, among which foreign films with a good Ukrainian translation that reflect the local flavor, radio and television, phonographic music, and the Internet stand out. Together, telecommunications and information tools, mass media have become the main means of transmission and a source of information necessary for the functioning of public institutions; tools of control and public administration in Ukraine. British political scientist of Ukrainian origin Taras

Kuzyo in his book "Putin's War against Ukraine. Revolution, Nationalism and Criminality", examining the impact of the Russian-Ukrainian war on changes in the national identity of Ukrainian citizens, noted that the long war became a great tragedy, but at the same time an impetus for the transformation of national identity, fundamentally changing the attitude of Russian-speaking citizens of Ukraine towards Russia.

N. Averyanova and T. Voropayeva in the article "Transformation of the Collective Identity of Ukrainian Citizens After the Revolution of Dignity (2014–2019)" point out that among the factors that prevent the leveling of national and European civilizational identity, as well as help counteract anti-Ukrainian informational aggression, Ukrainian studies competence is perhaps the most important. According to the Ukrainian researcher Svitlana Boyko, it is Ukrainian studies competence that is one of the key factors of the security of the Ukrainian nation, which is manifested in the internal factor - national self-identification, embodied in feelings-values - "I am a Ukrainian" - "We are Ukrainians". The essence of these feelings of values lies in the effective involvement of the individual in his nation, in the broad sense of the word. (Boyko, 2022).

3 Forming of the national identity in the New Ukrainian School

The formation of national identity through language competence is one of the primary tasks of the modern Ukrainian school. The reform of the Ukrainian education system began in 2017. The reform was named "New Ukrainian School" and became a key reform of the Ministry of Education and Science. The goal of NUS (New Ukrainian School) is to educate an innovator and a citizen who knows how to make responsible decisions and respects human rights. Instead of memorizing facts and concepts, students will acquire competencies. This is a dynamic combination of knowledge, abilities, skills, ways of thinking, views, values, and other personal qualities that determine a person's ability to successfully socialize, conduct professional and/or further educational activities. That is, a core of knowledge is formed, on which the ability to use this knowledge will be superimposed, as well as the values and skills that graduates of the Ukrainian school will need in their professional and private lives (https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola).

The main competences that students will acquire have already been established by the Law "On Education" (2017). It was created taking into concideration the “Recommendation of the European Parliament and the Council of Europe on the formation of key competences of lifelong education" (dated 18.12.2006). Among them, in the context of our research, it is worth paying attention to the first competence on the list, which sounds like "excellent command of the state language".

Another document that outlines the importance of the formation of national identity through language in the secondary education system in Ukraine is the Concept of National-Patriotic Education. This document defines the goal of national-patriotic education as becoming a self-sufficient citizen-patriot of Ukraine, a humanist and a democrat, ready to fulfill civic and constitutional duties, to inherit the spiritual and cultural heritage of the Ukrainian people, to achieve a high culture of relationships, to form an active civic position, to establish national identity of citizens based on the spiritual and moral values of the Ukrainian people, national identity. Popularization of Ukrainian language and culture, support of Ukrainian-language youth mass media are important tasks of information provision of national-patriotic education in institutions of general secondary education.

The formation of the national identity of Ukrainian schoolchildren is manifested in the subjective experience of belonging to the Ukrainian people, the nation, the conscious acceptance of its moral values, which is characterized by identification and the formation of the corresponding national self-concept, which is manifested in one's own self-respect, national dignity, the ability to use rights and freedoms, justice, responsibility, love for Ukraine and the desire to connect one's fate with the fate of Ukraine (I. Bekh and others, 2019)

An important role in the formation of the national identity of a Ukrainian schoolchild belongs to teachers. Transformational changes in Ukrainian education also affected the teacher. So, in 2020, a document was adopted that defines the requirements for a teacher called "Professional standard of a teacher of a general secondary education institution". The document defines general (civic, social, cultural, leadership and entrepreneurial) and professional competences of the teacher. Among the latter, let's pay attention to ingually-communicative competence. First of all, it is the ability to ensure the acquisition of education in the state language. In order to skillfully perform educational tasks, teachers should improve their own level of language proficiency, language and speech competence, be in the trend of changes occurring in the Ukrainian language, and study spelling. In the context of the continuous professional development of a teacher in a Ukrainian institution of general secondary education, it is worth mentioning the fact that the educational market provides opportunities for improving the linguistic and communicative competence of a teacher. Using the example of the description of the training course for teachers on one of the educational platforms for professional development, we can follow the current trends in the language and communication competence of a teacher of a general secondary education institution:

"The language of the educational process in institutions of general secondary education is the state language. Thus, from the beginning of the new academic year (schools in which education was conducted in a language different from the state language until now, in whole or in part, must harmonize the entire educational process with the new educational and language legislation of Ukraine. This course was developed for the effective implementation of such a norm of the law, in particular, the creation of a safe Ukrainian-speaking educational environment in schools.

Lectures and additional course materials will help:

- learn about the concept of "language management" and expand one's own understanding of language processes, implementation of language management in all public spheres, in particular educational;
- reflect on the formation of national identity and education of language awareness, where education plays one of the key roles;
- the experience of one of the schools in the east, which started this process even before the introduction of the relevant legislation, will help to learn about the possibilities and conditions of creating a safe Ukrainian-speaking educational space.
- choose strategies and effective methods to successfully establish connections and interaction, manage emotions and develop a way of thinking aimed at development anywhere and anytime;
- learn to clearly, logically and competently formulate one's own statement in the state language - the relevant materials of the practical module are aimed at increasing the level of speech literacy of pedagogical workers.
- be aware of new changes in spelling and already apply them in practice". (https://edway.in.ua/uk/mpk/104/detail/)

4 Conclusion

Modernization of the legislative framework in the field of secondary education in Ukraine, new requirements for teachers and the educational process at school, particularly in the field of language and linguistic competence, create a favorable environment for the formation of the national identity of students. Opportunities for continuous professional development of a teacher in Ukraine take into account the need for advanced training in language and linguistic competence, which in turn has a positive effect on the development of the national identity of students in Ukrainian schools.

5 Sources and literature

Allport, G. W. (1979). The Nature of Prejudice. Reading, MA: Addison-Wesley. (Original Work Published in 1954)

Anderson B. (2006) Imagined communities: Reflections on the origin and Spread of Nationalism URL: https://books.google.com.ua/books?id=nQ9jXXJV-vgC&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (in English).

Azarova, L. E. 2018. "Language as a determining factor of the identity of the Ukrainian nation." // Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine.Vol. 292: 24-32 (in Ukrainian).

Averianova Nina, Voropaieva Tetiana.Transformation of the Collective Identity of Ukrainian Citizens After the Revolution of Dignity (2014–2019). // *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*. 2020. № 7.Pp. 45–71 URL: ttp://kmhj.ukma.edu.ua//article/view (in English).

Beh, I. D., Zhurba, K. O. 2017. The concept of formation of national-cultural identity in general educational institutions.// Ukrainian mountain school Carpathians, 16, 24-33. (in Ukrainian).

Boiko S. Formation of the national identity of ukrainian youth in the conditions of the russian-ukrainian war/ S.Boiko// Taras Shevchenko National University, vol.30, 2022 (in Ukrainian).

Boiko T. *Politicization of Contemporary Ethnonational Processes in Donetsk Region.*[Politicization of modern ethno-national processes in the Donetsk region: risks of irreversibility]. *Ukrainoznavstvo.* Vol. 1–2 (62–63), 2022 P. 25–39. (in Ukrainian).

Hora, O. 2011. "The educational environment as a factor in the formation of the national identity of students of higher educational institutions". Origins of pedagogical skills. Vol. 8(1): 97–101. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2011_8%281%29__21. (in Ukrainian).

Hrytsenko P. Ukrainian language: state and state-building / P. Hrytsenko // Ukrainian information space. - 2018. - # 1. - P. 32–42. - Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrinfsp_2018_1_5 (in Ukrainian).

Glushanytsia N.V., Konoplianyk L.M., Pryshupa Yu.Yu., Shostak O.G., Kolisnychenko A.V., Kharytska S.V. The role of the formation of national identity in the system of social communications // Social communications of society: theoretical and applied aspects: monograph / under general edited by A.G. Gudmanyan, S.M. Yagodzinskyi. - K. Talkom, 2020. - P.176–231. (in Ukrainian).

Joseph, J. E. 2006. «Identity and Language». Encyclopedia of Language and Linguistics,2nd ed., ed. by Keith Brown. Vol. 5. Oxford: Elsevie. (In English).

Kamusella, T. (2011). Language in Central Europe's history and politics from the rule of Cuius Regio, Eius Religio to the National Principle of Cuius Regio, Eius Lingva? Journal of Globalization Students, 2 (1), 41–57. (in Ukrainian).

Kazakevich, O. (2017). "The role of language in the formation of national identity (Role of language in the national identity format)". Scientific notes of the National University "Ostroska Academy". Series "Culturology", (Issue 18). (in Ukrainian).

Kulyk V. Soviet nationalities policies and the discrepancy between ethnocultural identification and language practice in Ukraine / V. Kulyk // The Historical Legacies of Communism in Russia and Eastern Europe / Ed. by M. Beissinger, S. Kotkin. – Cambridge, 2014.

Kuts, O.M. 2004. Language policy in the state-building processes of Ukraine: education. manual H.:. KhNU named after V.N. Karamzin (in Ukrainian).

Kuzio T. Putin's war against Ukraine. Revolution,Nationalism and criminality / Trans. from English Andrew Pavlyshin. K.: SPIRIT AND LETTER, 2018. 560 p. (in Ukrainian).

National platform of opportunities for professional development of pedagogical workers URL: https://edway.in.ua/uk/mpk/104/detail/ (in Ukrainian).

New Ukrainian school URL: https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola. (in Ukrainian).

Recommendation of the European Parliament and the Council of Europe on the formation of key competences of lifelong education" URL: https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01).

Turner J, Oakes P The significance of the social identity concept for social psychology with reference to individualism, interactionism and social influence Available at: https://www.semanticscholar.org/paper/The-significance-of-the-social-identity-concept-for-Turner-Oakes/0821cbd8a31d7fbf08b8aa4d6dbe5af314d9c0f8.

Shumka, M. L. 2015. The role of the native language in the formation of Ukrainian national identity//Actual problems of philosophy and sociology, (4), 172-177. (in Ukrainian).

Vydaychuk, T. (2022). Aspects of the history of the Ukrainian language as a means of forming national identity and historical memory. Ukrainian Pedagogical Journal, (2), 48–63. https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-48-63 (in Ukrainian).

VZGOJNI NAČRT KOT ORODJE ZA RAZVIJANJE NARODNE IDENTITETE V OSNOVNIH ŠOLAH[1]

EDUCATIONAL PLAN AS A TOOL FOR DEVELOPING NATIONAL IDENTITY IN PRIMARY SCHOOLS

✍ **dr. Dejan Hozjan** *(dejan.hozjan@upr.si), dr. edukacijskih ved, visokošolski profesor ter koordinator magistrskega študijskega programa Andragogika na Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem.*

✍ **Eli Čigon**, **Loti Obal**, **Marina Trojar Kular**, **Tjaša Udovč**, **Mojca Smuk**, **Blažka Zalašček** *– študentke na Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem.*

Slovenija

Povzetek

Z letom 2008 je bil v slovenski šolski prostor uveden vzgojni načrt, čigar temeljni namen je oblikovanje dokumenta na ravni šole za uresničevanje ciljev osnovnošolskega izobraževanja. Med cilji omenjenega zakona lahko zasledimo razvijanje zavesti o državni pripadnosti in narodni identiteti, vedenja o zgodovini Slovencev, njihovi kulturni in naravni dediščini ter spodbujanje državljanske odgovornosti.

V prispevku bomo podali odgovor na vprašanje, kakšni cilji prevladujejo v vzgojnih načrtih slovenskih osnovnih šol. Ker predvidevamo, da v vzgojnih načrtih prevladujejo cilji, ki so vezani na pridobivanje znanje (npr. izobraženost, razvijanje vseživljenjskega učenja itd.) in razvijanje splošnih vrednot (npr. spoštovanje, strpnost, medosebni odnosi itd.), bomo posebno pozornost namenili raziskavi tega, kakšno mesto v vzgojnih načrtih zaseda razvijanje državne pripadnosti in narodne identitete. V želji, da ne bo prispevek temeljil le na opisu stanja, bodo v zaključku prispevka prikazane možnosti razvijanja državne pripadnosti in narodne identitete s pomočjo vzgojnih načrtov.

Abstract

In 2008, the Educational Plan was introduced in the Slovenian school system, the main purpose of which is to create a school-level document for achieving the objectives of primary education. Among the objectives of this law, we can trace the development of awareness of national belonging and national identity, knowledge of the history of Slovenes, their cultural and natural heritage, and the promotion of civic responsibility.

In this paper, we will answer the question of what objectives prevail in the educational plans of Slovenian primary schools. We assume that the predominant goals in educational plans are related to the acquisition of knowledge (e.g. education, development of lifelong learning, etc.) and the development of general values (e.g. respect, tolerance, interpersonal relations, etc.) That is why we will thoroughly research what place the development of state affiliation and national identity occupies in educational plans. In order to go beyond a description of the situation, the paper will conclude with a discussion of the possibilities of developing the sense of national belonging and national identity through educational plans.

Ključne besede: narodna identiteta, osnovna šola, vrednote, vzgojni načrt.

Keywords: national identity, primary school, values, educational plan.

1 Uvod

V letu 2008 je bil v slovenski osnovnošolski prostor z zakonom vpeljan vzgojni načrt. Temeljni namen snovalcev šolske politike je bil vzpostavitev sistema, ki bo omogočal uresničevanje vzgojno-izobraževalnih ciljev Zakona o osnovni šoli (v nadaljevanju ZOŠ) (2007). Med slednjimi se pojavlja tudi razvijanje narodne identitete učencev.

Ker je od zakonske uveljavitve vzgojnih načrtov preteklo že 15-letno obdobje, nas bo v pričujočem prispevku zanimalo, na kakšen način so osnovne šole umestile razvijanje narodne identitete v vzgojne načrte in kako si s pomočjo vzgojnih načrtov predstavljajo njihovo uresničevanje. V želji po pridobitvi konkretnih odgovorov na zastavljeni vprašanji smo izvedli analizo vzgojnih načrtov na izbranih osnovnih šolah v Osrednjeslovenski regiji.

2 Zakonska umestitev razvijanja narodne identitete med cilje osnovnošolskega izobraževanja

Ker ZOŠ v svojem 60.d členu predvideva, da šola z vzgojnim načrtom »… določi načine doseganja in uresničevanja ciljev in vrednot iz 2. člena Zakona o osnovni šoli, ob upoštevanju potreb in interesov učencev ter posebnosti širšega okolja« (Zakon o osnovni šoli, 2007: 60.d člen), si uvodoma natančneje poglejmo njegovo vsebino. Prikaz le tega nam bo v pomoč pri razumevanju umestitve razvijanja narodne identitete v vzgojne načrte.

2. člen ZOŠ je namenjen prikazu vzgojno-izobraževalnih ciljev in vrednot, ki naj bi jih razvijale slovenske osnovne šole in vsebuje petnajst vsebinsko različnih ciljev osnovnošolskega izobraževanja. Le-te je mogoče kategorizirati v štiri vsebinske sklope, in sicer:

1. Izobraževalni cilji – navezujejo se na posredovanje kakovostne splošne izobrazbe in doseganje mednarodno primerljivih standardov, razvijanje vseživljenjskega učenja, razgledanosti na različnih področjih, kritičnega razmišljanja, podjetnosti in nadarjenosti.
2. Osebnostni cilji – izpostavljajo spodbujanje celostnega razvoja učencev in osebnostnega razvoja v skladu z njihovimi sposobnostmi in interesi.
3. Socialni cilji – vsebujejo vzgajanje za trajnostni razvoj in demokratično družbo, razvijanje narodne identitete, vzgajanje za obče evropske vrednote in za spoštovanje ter strpnost.
4. Sporazumevalni cilji – vsebujejo razvijanje sposobnosti sporazumevanja v maternem in tujih jezikih (Prav tam: 2. člen) (Tabela 1).

Tabela 1: Prikaz ciljev osnovnošolskega izobraževanja (po ZOŠ, 2023).

Vrsta cilja	Cilj v ZOŠ
1. Izobraževalni cilji	1. Zagotavljanje kakovostne splošne izobrazbe vsemu prebivalstvu. 2. Pridobivanje zmožnosti za nadaljnjo izobraževalno in poklicno pot s poudarkom na usposobljenosti za vseživljenjsko učenje. 3. Razvijanje pismenosti in razgledanosti na besedilnem, naravoslovno-tehničnem, matematičnem, informacijskem, družboslovnem in umetnostnem področju. 4. Razvijanje zavedanja kompleksnosti in soodvisnosti pojavov ter kritične moči presojanja. 5. Doseganje mednarodno primerljivih standardov znanja. 6. Razvijanje nadarjenosti in usposabljanja za razumevanje in doživljanje umetniških del ter za izražanje na različnih umetniških področjih. 7. Razvijanje podjetnosti kot osebnostne naravnanosti v učinkovito akcijo, inovativnosti in ustvarjalnosti učenca.
2. Osebnostni cilji	1. Spodbujanje skladnega telesnega, spoznavnega, čustvenega, moralnega, duhovnega in socialnega razvoja posameznika z upoštevanjem razvojnih zakonitosti. 2. Omogočanje osebnostnega razvoja učenca v skladu z njegovimi sposobnostmi in interesi, vključno z razvojem njegove pozitivne samopodobe.
3. Socialni cilji	1. Vzgajanje in izobraževanje za trajnostni razvoj in za dejavno vključevanje v demokratično družbo, kar vključuje globlje poznavanje in odgovoren odnos do sebe, svojega zdravja, do drugih ljudi, svoje in drugih kultur, naravnega in družbenega okolja, prihodnjih generacij. 2. Razvijanje zavesti o državni pripadnosti in narodni identiteti, vedenja o zgodovini Slovencev, njihovi kulturni in naravni dediščini ter spodbujanje državljanske odgovornosti. 3. Vzgajanje za obče kulturne in civilizacijske vrednote, ki izvirajo iz evropske tradicije. 4. Vzgajanje za spoštovanje in sodelovanje, za sprejemanje drugačnosti in medsebojno strpnost, za spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin.
4. Sporazumevalni cilji	1. Razvijanje pismenosti ter sposobnosti za razumevanje in sporočanje v slovenskem jeziku, na območjih, ki so opredeljena kot narodnostno mešana, pa tudi v italijanskem in madžarskem jeziku. 2. Razvijanje sposobnosti sporazumevanja v tujih jezikih.

Iz 2. člena ZOŠ je razvidno, da je razvijanje narodne identitete neposredno navedeno v šesti in deseti alineji. Iz šeste alineje je razvidno, da je naloga osnovnih šol »… razvijanje zavesti o državni pripadnosti in narodni identiteti, védenja o zgodovini Slovencev, njihovi kulturni in naravni dediščini ter spodbujanje državljanske odgovornosti« (Prav tam: 2. člen). Osnovne šole morajo pri učencih razvijati znanje o zgodovini Slovencev, njihovi kulturi in naravni dediščini. Sočasno morajo razvijati narodno identiteto in zavest o državni pripadnosti in odgovornosti. V deseti alineji je kot cilj osnovnošolskega izobraževanja navedeno: »…- razvijanje pismenosti ter sposobnosti za razumevanje in sporočanje v slovenskem jeziku, na območjih, ki so opredeljena kot narodnostno mešana, pa tudi v italijanskem in madžarskem jeziku« (Prav tam: 2. člen). Razvijanje sposobnosti v maternem jeziku predstavlja pomemben element narodne identitete posameznika. Posredno je razvijanje narodne identitete vključeno v treh ciljih osnovnošolskega izobraževanja. Glede na družbeno umestitev slovenske kulture je posredno povezana z razvijanjem narodne identitete sedma alineja omenjenega člena. Naloga osnovnih šol je namreč »… vzgajanje za obče kulturne in civilizacijske vrednote, ki izvirajo iz evropske tradicije« (Prav tam: 2. člen). Tako je lahko razvijanje vrednot evropske tradicije podlaga za razvijanje narodne identitete učencev. Po drugi strani je razvijanje narodne identitete posredno povezano še s peto alinejo. Iz pete alineje je razvidno, da morajo šole vzgajati in izobraževati učence »… za trajnostni razvoj in za dejavno vključevanje v demokratično družbo, kar vključuje globlje poznavanje in odgovoren odnos do sebe, svojega zdravja, do drugih ljudi, svoje in drugih kultur, naravnega in družbenega okolja, prihodnjih generacij« (Prav tam: 2. člen). Kot je razvidno iz omenjene alineje je v njej mogoče zaslediti dva elementa, ki se navezujeta na razvijanje narodne identitete. Tako se na eni strani pojavlja globlje poznavanje in odgovoren odnos do sebe, po drugi strani pa strpnost do drugih kultur in ljudi. Slednje se povezuje tudi z osmo alinejo omenjenega člena, ki govori o tem, da morajo šole vzgajati »… za spoštovanje in sodelovanje, za sprejemanje drugačnosti in medsebojno strpnost, za spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin« (Prav tam: 2. člen). Kljub temu, da je razvijanje narodne identitete povezano z ožjimi družbenimi skupinami, med njimi prihaja do stika. Tako je med njimi potrebna strpnost in posredno usposabljanje učencev na življenje v večnarodni družbi.

Na podlagi analize vzgojno-izobraževalnih ciljev, ki so zapisani v 2. členu ZOŠ (2023), lahko ugotovimo, da se približno tretjina ciljev (ne)posredno povezuje z razvijanjem narodne identitete učencev. Le ti vsebujejo poznavanje zgodovine, kulturne in naravne dediščine, odgovornost do drugih in svoje narodnosti, razvijanje občih evropskih vrednot, jezikovne pismenosti v narodnem jeziku in strpnost do drugih narodnosti.

3 Raziskava o umestitvi razvijanja narodne identitete v vzgojne načrte osnovnih šol v osrednjeslovenski regiji

3.1 Opis problema raziskave

Kot je bilo razvidno iz uvodnega poglavja, zahteva vzpostavitev vzgojnih načrtov uresničevanje vzgojno-izobraževalnih ciljev. Med omenjenimi cilji je tudi razvijanje narodne identitete učencev. Ker se v prispevku ukvarjamo s povezavo med vzgojnimi načrti in razvijanjem narodne identitete, smo tekom raziskave iskali odgovor na vprašanje, ali in kako je narodna identiteta vključena v vzgojne načrte.

3.2 Metodologija raziskave

Za potrebe iskanja odgovora na prej zastavljeno vprašanje smo izvedli analizo vzgojnih načrtov javnih osnovnih šol v Osrednjeslovenski regiji. Od vseh 84 vzgojnih načrtov, ki so javno objavljeni na spletnih straneh osnovnih šol, smo jih naključno izbrali 50.

Pri vsebinski analizi vzgojnih načrtov smo uvodoma pregledali cilje, ki so bili navedeni v posameznem vzgojnem načrtu posamezne osnovne šole in jih primerjali s cilji, ki so zapisani v 2. členu ZOŠ. Tako smo ugotovili prioritete, ki jih bo razvijala šola na vzgojnem področju. V nadaljevanju smo preverili, ali vzgojni načrt vsebuje pojem narod, nacija ali država oziroma iz tega izpeljane pojme in razvijanje identitete. V kolikor se je v posameznem vzgojnem načrtu pojavil omenjeni pojem, smo natančneje proučili vsebinski kontekst in način razvijanje narodne identitete.

3.3 Rezultati raziskave

3.3.1 Prisotnost ciljev iz 2. čl. ZOŠ v vzgojnih načrtih

Kot je bilo predstavljeno v prejšnjem poglavju, smo uvodoma analizirali prisotnost ciljev iz 2. člena ZOŠ (2023). V 50-ih analiziranih vzgojnih načrtih so se cilji iz 2. člena ZOŠ pojavili v 37-ih vzgojnih načrtih. Zanimivo ob tem je, da so bili v 11-ih primerih navedeni vsi cilji iz 2. člena ZOŠ, v 26-ih vzgojnih načrtih so bili navedeni le posamezni cilji (Tabela 2).

Tabela 2: Prisotnost ciljev osnovnošolskega izobraževanja 2. člena ZOŠ v vzgojnih načrtih (lasten vir).

		Vsi cilji iz ZOŠ		
		Da	Ne	**SKUPAJ**
Prisotnost ciljev v vzgojnem načrtu	Da	11	26	37
	Ne	0	13	13
	SKUPAJ	**11**	**39**	**50**

Najpogosteje se je v vzgojnih načrtih pojavljal cilj »… vzgajanje za spoštovanje in sodelovanje, za sprejemanje drugačnosti in medsebojno strpnost, za spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin« (Prav tam: 2. člen), in sicer v 32-ih vzgojnih načrtih. V 28-ih vzgojnih načrtih je sledil cilj »… omogočanje osebnostnega razvoja učenca v skladu z njegovimi sposobnostmi in interesi, vključno z razvojem njegove pozitivne samopodobe« (Prav tam: 2. člen). V 25-ih primerih sta se pojavila cilja »… zagotavljanje kakovostne splošne izobrazbe vsemu prebivalstvu« in »… spodbujanje skladnega telesnega, spoznavnega, čustvenega, moralnega, duhovnega in socialnega razvoja posameznika z upoštevanjem razvojnih zakonitosti« (Prav tam: 2. člen) (Tabela 3). Glede na delitev ciljev razvijanja narodne identitete na (ne)posredne lahko ugotovimo, da je pojavnost neposrednih ciljev »… razvijanje zavesti o državni pripadnosti in narodni identiteti, vedenja o zgodovini Slovencev, njihovi kulturni in naravni dediščini ter spodbujanje državljanske odgovornosti« (Prav tam: 2. člen) in »… razvijanje pismenosti ter sposobnosti za razumevanje in sporočanje v slovenskem jeziku, na območjih, ki so opredeljena kot narodnostno mešana, pa tudi v italijanskem in madžarskem jeziku« (Prav tam: 2. člen) na 7. mestu, in sicer se pojavi v 21-ih vzgojnih načrtih (prvi), in na 10. mestu, pojavi se v 18-ih vzgojnih načrtih (drugi). Posredni cilji razvijanja narodne identitete so se pojavljali pogosteje. Kot je bilo prej omenjeno, je bil najpogostejši cilj »… vzgajanje za spoštovanje in sodelovanje, za sprejemanje drugačnosti in medsebojno strpnost, za spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin« (Prav tam: 2. člen). Cilja »… vzgajanje in izobraževanje za trajnostni razvoj in za dejavno vključevanje v demokratično družbo, kar vključuje globlje poznavanje in odgovoren odnos do sebe, svojega zdravja, do drugih ljudi, svoje in drugih kultur, naravnega in družbenega okolja, prihodnjih generacij« (Prav tam: 2. člen) in »… vzgajanje za občе kulturne in civilizacijske vrednote, ki izvirajo iz evropske tradicije« (Prav tam: 2. člen) sta se pojavila v 21-ih vzgojnih načrtih. Iz navedenega je razvidno, da so (ne)posredni cilji v vzgojnih načrtih nadpovprečno navedeni, vendar je treba pri tem izpostaviti, da najpogosteje na račun posrednih ciljev, ki poudarjajo razvijanje sožitje med narodi (Tabela 3).

Tabela 3: Pogostost ciljev osnovnošolskega izobraževanja 2. člena ZOŠ v vzgojnih načrtih (lasten vir).

Cilji iz 2. člena ZOŠ	**Število**	**Odstotek**
1. Medsebojna strpnost in človekove pravice	32	10,3%
2. Osebnostni razvoj učenca	28	9,0%
3. Kakovostna splošna izobrazba	25	8,0%
3. Skladen razvoj posameznika	25	8,0%
5. Vseživljenjsko učenje	24	7,7%
6. Trajnostni razvoj in demokratična družba	21	6,8%
6. Narodna identiteta	21	6,8%
6. Civilizacijske vrednote Evrope	21	6,8%
9. Razvijanje podjetnosti	19	6,1%
10. Sporočanje v slovenskem jeziku	18	5,8%
10. Sporočanje v tujih jezikih	18	5,8%
12. Pismenost na različnih področjih	16	5,1%
13. Kritično presojanje	15	4,8%
13. Mednarodni standardi znanja	15	4,8%
15. Razvijanje nadarjenosti	13	4,2%
SKUPAJ	**311**	**100,0%**

Kot smo ugotovili v Tabeli 2, so se v 11-ih vzgojnih načrtih pojavljali vsi cilji ZOŠ (2023). Glede na to nas je zanimalo, v koliko vzgojnih načrtih se pojavljajo le posamični cilji, ki so (ne)posredno povezani z razvijanjem narodne identitete. Med vzgojnimi načrti, kjer so se pojavili le posamezni cilji ZOŠ, se je cilj »… vzgajanje za spoštovanje in sodelovanje, za sprejemanje drugačnosti in medsebojno strpnost, za spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin« (Prav tam: 2. člen) pojavil v 20-ih vzgojnih načrtih. Cilji »… vzgajanje in izobraževanje za trajnostni razvoj in za dejavno vključevanje v demokratično družbo, kar vključuje globlje poznavanje in odgovoren odnos do sebe, svojega zdravja, do drugih ljudi, svoje in drugih kultur, naravnega in družbenega okolja, prihodnjih generacij« (Prav tam: 2. člen), »… vzgajanje za obče kulturne in civilizacijske vrednote, ki izvirajo iz evropske tradicije« (Prav tam: 2. člen) in »… razvijanje zavesti o državni pripadnosti in narodni identiteti, vedenja o zgodovini Slovencev, njihovi kulturni in naravni dediščini ter spodbujanje državljanske odgovornosti« (Prav tam: 2. člen) v 10-ih. V 7-ih vzgojnih načrtih se pojavi cilj »… razvijanje pismenosti ter sposobnosti za razumevanje in sporočanje v slovenskem jeziku, na območjih, ki so opredeljena kot narodnostno mešana, pa tudi v italijanskem in madžarskem jeziku« (Prav tam: 2. člen) (Tabela 4).

Tabela 4: Pogostost posameznih ciljev osnovnošolskega izobraževanja 2. člena ZOŠ, ki so (ne)posredno povezani z razvijanjem narodne identitete, v vzgojnih načrtih (lasten vir).

Cilji iz 2. člena ZOŠ	Število	Odstotek
1. Medsebojna strpnost in človekove pravice	20	77%
2. Trajnostni razvoj in demokratična družba	10	38%
2. Civilizacijske vrednote Evrope	10	38%
2. Narodna identiteta	10	38%
5. Sporočanje v slovenskem jeziku	7	27%

3.3.2 Pojavnost pojmov, povezanih z državljanstvom, v vzgojnih načrtih

V nadaljevanju analize vzgojnih načrtov smo se lotili raziskovanja pojavljanja pojmov narod, nacija ali država in njihovih izpeljank. Analiza vseh vzgojnih načrtov je pokazala, da se omenjene besede pojavijo 35-krat, pri čemer se v 13-ih vzgojnih načrtih pojavijo na identičen način kot v 2. členu ZOŠ (2023). V 22-ih primerih je besedilo, kjer se pojavljajo omenjeni pojmi, nekoliko drugačno. Najpogosteje, t. j. v 8-ih vzgojnih načrtih, se pojavijo pojmi v kontekstu razvijanja narodnih vrednot. V 7-ih primerih so se omenjeni pojmi pojavljali samo v predrugačeni obliki zapisa cilja o razvijanju narodne identitete v ZOŠ. Vidimo lahko, da se omenjeni cilj v bolj ali manj identični obliki v vzgojnih načrtih pojavlja v 29-ih primerih. Opis načina razvijanja narodne identitete v okviru šole se pojavlja pri 4-ih vzgojnih načrtih in v 3-eh primerih se pojavlja v kontekstu nestrpnosti na narodnostni podlagi (Tabela 5).

Tabela 5: Identičnost besedila, ki vsebuje pojme narod, nacija, država in izpeljank s cilji ZOŠ (lasten vir).

	Število	Odstotek
Da	13	37%
Ne – Delitev odgovorov:	22	63%
1. Narodne vrednote	*8*	*36%*
2. Drugače zapisan cilj ZOŠ	*7*	*32%*
3. Način razvijanja narodne identitete na šoli	*4*	*18%*
4. Nestrpnost na narodnostni podlagi	*3*	*14%*
SKUPAJ	**35**	**100%**

Ob tem smo proučili, v kakšnem kontekstu se pojavljajo omenjeni pojmi v tistih vzgojnih načrtih, kjer ni prihajalo do kopiranja vseh ciljev iz 2. člena ZOŠ. V teh vzgojnih načrtih so se najpogosteje pojmi narod, nacija ali država pojavljali v 8-ih primerih. Sledi zapis ciljev ZOŠ v drugačni obliki, in sicer v 7-ih primerih. Če k temu dodamo še tiste vzgojne načrte, kjer je prišlo do kopiranja samo ciljev ZOŠ, ki so se neposredno navezovali na razvijanje narodne identitete, vidimo, da je slednjih primerov

11 in s tem dejansko največ. V 4-ih primerih so snovalci vzgojnih načrtov opisali način razvijanja narodne identitete v šoli in v 3-eh primerih so bili pojmi umeščeni v kontekst narodne nestrpnosti (Tabela 6).

Tabela 6: Pogostost pojmov narod, nacija, država in izpeljank v vzgojnih načrtov, kjer ni prihajalo do kopiranja ciljev iz ZOŠ (lasten vir).

	Število	Odstotek
1. Narodne vrednote	8	38%
2. Drugače zapisan cilj ZOŠ	7	33%
3. Način razvijanja narodne identitete na šoli	4	19%
4. Nestrpnost na narodnostni podlagi	3	14%
4. Vsebina cilja je identična kot v ZOŠ	3	14%
SKUPAJ	**25**	**100%**

Ob tem je treba izpostaviti tri osnovne šole, ki so se odmaknile od delne ureditve področja razvijanja narodne identitete, in so vključile razvijanje narodne identitete v več kot dve področji. Le te so: Osnovna šola Kašelj, Osnovne šola Polhov Gradec in Osnovna šola Polje. Iz Vzgojnega načrta Osnovne šole Kašelj je razvidno, da je razvijanje narodne identitete vključeno v cilje vzgojnega načrta, aktivnosti za uresničevanje[2], vrednote šole[3] in specifikacija kršitev[4] (Vzgojni načrt Osnovne šole Kašelj, 2020). Vidimo lahko, da je v omenjenem vzgojnem načrtu vključen celoten sistem razvijanja narodne identitete, t. j. od ciljev, vrednot, aktivnosti in določitev vzgojnih ukrepov. Nekoliko manj natančen opis lahko zasledimo v Vzgojnem načrtu Osnovne šole Polhov Gradec, ki opredeljuje cilje[5], vzgojna načela[6], vrednote[7] in dejavnosti[8] (Vzgojni načrt Osnovne šole Polhov Gradec, 2018). Vidimo, da v tem primeru manjka opredelitev narodne nestrpnosti. Na podoben način je razvijanje narodne identitete zapisano tudi v Vzgojnem načrtu Osnovne šole Polje. Enako kot v primeru Vzgojnega načrta Osnovne šole Kašelj so tudi tukaj navedeni cilji vzgojnega načrta, aktivnosti za uresničevanje[9] in vrednote šole[10]. Vendar so v tem primeru navedeni konkretni projekti, ki so v pomoč pri razvijanju narodne identitete[11], česar prej ni bilo moč zaslediti.

Ob zaključku analize je sledilo vprašanje, v katera poglavja vzgojnih načrtov je umeščenih prej omenjenih 35 pojmov narod, nacija, država in njihovih izpeljank. Analiza umestitev je pokazala, da se omenjeni pojmi najpogosteje pojavljajo v poglavjih, ki govorijo o ciljih, in sicer v 13-ih vzgojnih načrtih. Slednje je logično, saj smo zasledili enako število kopiranj iz ZOŠ. V 5-ih vzgojnih načrtih so se omenjeni pojmi pojavili v poglavjih, ki so se vsebinsko navezovali na uresničevanje in vrednote vzgojnega načrta. V 3-eh primerih je bilo moč zaslediti povezavo razvijanja narodne identitete s poglavji, ki so vsebovala sezname kršitev pravil šole. V poglavjih, ki so bila uvod v vzgojni načrt ali so govorila o vzgojnih načelih in ukrepi, so se omenjeni pojmi pojavili 2-krat. Le v enem vzgojnem načrtu so se omenjeni pojmi pojavljali v poglavju o viziji šole (Tabela 7).

Tabela 7: Pogostost pojmov narod, nacija, država in izpeljank v poglavjih vzgojnih načrtov (lasten vir).

Poglavje v vzgojnem načrtu	Število	Odstotek
1. Cilji vzgojnega načrta	13	37%
2. Uresničevanje vzgojnega načrta	5	14%
2. Vrednote vzgojnega načrta	5	14%
4. Seznam kršitev	3	9%
5. Uvod v vzgojni načrt	2	6%
5. Vzgojna načela	2	6%
5. Vzgojni ukrepi	2	6%
8. Pomen vzgojnega načrta	1	3%
8. Poslanstvo šole	1	3%
8. Vizija šole	1	3%
SKUPAJ	**35**	**100%**

4 Zaključek

V prispevku smo se natančneje osredotočili na umestitev razvijanja narodne identitete v vzgojne načrte. Pri tem smo se intenzivneje osredotočili na analizo naključno izbranih vzgojnih načrtov v Osrednjeslovenski regiji, ki nas je privedla do naslednjih ugotovitev:

1. Cilji 2. člena ZOŠ (2023), ki se neposredno navezujejo na razvijanje narodne identitete, se po številčnosti pojavljajo v sredini vseh ciljev. V kolikor dodamo k temu še posredne, se pojavnost omenjenih ciljev dvigne krepko nad povprečje. Vendar se pri tem bistveno spremeni sama vsebina. Če gre pri neposrednih ciljih za razvijanje narodne identitete pri učencih, pa se s posrednimi postavi v ospredje skrb za narodno strpnost.
2. Iz vzgojnih načrtov je razvidno, da so se snovalci vzgojnih načrtov izrazito naslanjali na cilje ZOŠ (2023), saj so ti najpogosteje v celoti prepisani v vzgojne načrte. Redko je bilo moč zaslediti ožji izbor ciljev, ki bi jim na šoli namenili prioriteto. Slednje se odraža tudi pri razvijanju narodne identitete.
3. Snovalci vzgojnih načrtov so v večini primerov umestili le cilje in vrednote razvijanja narodne identitete, zelo redko se pojavlja prikaz udejanjanja le teh v neposredni praksi.

Iz slednjega je razvidno, da niso izkoriščene vse možnosti, ki jih ponuja vzgojni načrt za razvijanje narodne identitete. Kljub temu, da razvijanje narodne identitete v vzgojnih načrtih ni povsem zanemarjeno področje, bi bilo smiselno izkoristiti naslednje dodatne možnosti:

1. Za uspešno razvijanje narodne identitete ni dovolj, da je slednja izbrana v skupino ključnih ciljev, ki jih bo šola razvijala v določenem časovnem obdobju. Potrebno je jasno opredeliti namen razvijanja narodne identitete in odgovoriti na vprašanje, kakšno narodno identiteto želimo razvijati pri učencih.
2. V želji po celostnem razvoju učencev ni dovolj, da je razvijanje narodne identitete eden od ciljev vzgojnega načrta, ampak mora biti na ustrezen način umeščena v vzgojni koncept šole in mora služiti skupnemu vzgojnemu cilju šole (Hozjan, Udovč in Čigon, 2023; Šinkovec, 2017).
3. Razvijanje narodne identitete zahteva več kot le navedbo med cilji vzgojnega načrta; treba jo je ustrezno povezati z vrednotami in dejavnostmi šole ter metodami evalvacije (Hozjan, Opeka in Glušič, 2023).

5 Viri in literatura

Hozjan, Dejan; Opeka, Larisa Rebeka; Glušič, Janja (2023): Vzgojni načrt potrebuje okvir – pedagoški koncept. V: *Vzgoja*, XXV, 98: 28–29.

Hozjan, Dejan; Udovč, Tjaša; Čigon, Eli (2023): Model razvijanja vzgojnega koncepta v osnovnih šolah. V: *Vzgoja*, XXV, 98: 30–31.

Šinkovec, Silvo (2017): *Vzgojni načrt v šoli – Spodbujanje celostnega razvoja osebnosti učencev.* Ljubljana: Jutro in Inštitut Franca Pedička.

Vzgojni načrt Osnovne šole Kašelj (2020). Pridobljeno 23. 8. 2023 s spletne strani: https://www.oskaselj.si/uploads/5/0/8/6/5086774/vzgojni_nacrt_oskaselj.pdf.

Vzgojni načrt Osnovne šole Polhov Gradec (2018). Pridobljeno 23. 8. 2023 s spletne strani: https://749.ablak.arnes.si/wp-content/uploads/2019/08/Vzgojni-na%C4%8Drt-O%C5%A0-2.pdf.

Vzgojni načrt Osnovne šole Polje (2012). Pridobljeno 23. 8. 2023 s spletne strani: https://www.ospolje.si/uploads/5/0/8/6/5086774/vzgojni_nacrt_201415.pdf.

Zakon o osnovni šoli (2023). Pridobljeno 22. 8. 2023 s spletne strani: https://zakonodaja.com/zakon/zosn/2-clen-cilji-izobrazevanja.

Zakon spremembah in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli (2007). Pridobljeno 16. 10. 2023 s spletne strani: https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlid=2007102&stevilka=5073.

6 Opombe

[1] Prispevek je nastal v okviru projekta *Celostni pristop k implementaciji vzgojnih načrtov v osnovnih šolah*, financiran v okviru razpisa *Projektno delo za pridobitev praktičnih izkušenj in znanj študentov v delovnem okolju 2022/2023* s strani *Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in inovacije* ter *Evropske unije*, in sicer iz *Evropskega socialnega sklada*. Operacija se izvaja v okviru *Operativnega programa za izvajanje evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020*.

[2] »… ob državnih praznikih organizirali proslave, prireditve in kulturne dejavnosti, s katerimi bomo razvijali zavest o državni pripadnosti in narodni identiteti, védenje o zgodovini Slovencev, njihovi kulturni in naravni dediščini ter spodbujali državljansko odgovornost« (Vzgojni načrt Osnovne šole Kašelj, 2020: 5).

[3] »… nacionalne vrednote: negovanje maternega jezika, biti odgovoren državljan, poznavanje slovenske kulture in zgodovine, spoštovanje kulturne dediščine ipd.« (Prav tam: 6).

[4] »Žaljivo govorjenje (žaljenje, preklinjanje, poniževanje, nestrpne opazke do drugačnih, različnih narodnosti, ver …) in/ali javno spodbujanje ali razpihovanje narodnostnega, rasnega, verskega in drugega sovraštva ali nestrpnosti ali spodbujanje k drugi neenakopravnosti zaradi telesnih ali duševnih primanjkljajev ali drugačnosti« (Prav tam: 23).

[5] »Pri učencih krepimo zavedanje lastne odgovornosti in dostojanstva ter negujemo držo spoštovanja do sebe in drugih, nenazadnje tudi do svojega maternega jezika in narodne identitete« (Vzgojni načrt Osnovne šole Polhov Gradec, 2018: 6).

[6] »Načelo življenjske stvarnosti, ki vključuje tolerantnost glede na spol, socialno in kulturno poreklo, narodnost, veroizpoved ter sprejemanje učencev s posebnimi potrebami, drugačnosti in drugačnih« (Prav tam: 4).

[7] »… razvijali bomo zavest o državni pripadnosti in narodni identiteti« (Prav tam: 6).

[8] »Preko različnih kulturnih prireditev in obeleženj državnih praznikov, obiskovanja prostorov in objektov z zgodovinsko vrednostjo bomo krepili narodno identiteto in pripadnost naši državi« (Prav tam: 7).

[9] »… ob državnih praznikih organizirali proslave, prireditve in kulturne dejavnosti, s katerimi bomo razvijali zavest o državni pripadnosti in narodni identiteti, védenje o zgodovini Slovencev, njihovi kulturni in naravni dediščini ter spodbujali državljansko odgovornost« (Vzgojni načrt Osnovne šole Polje, 2012: 6).

[10] »… nacionalne vrednote: negovanje maternega jezika, biti odgovoren državljan, poznavanje slovenske kulture in zgodovine, spoštovanje kulturne dediščine ipd.« (Prav tam: 7).

[11] »… mednarodni projekt Evropska vas: /…/ S tem želimo ozavestiti medkulturno razumevanje, toleranco, solidarnost, spoznavanje drugih narodov in držav v Evropski uniji ter hkrati spodbuditi zavedanje lastne kulturne identitete« (Prav tam: 10).

… saj se dolgo oblikuje in gradi iz korenin.

OBRAVNAVA UČNE TEME RAZVOJA SLOVENSKEGA JEZIKA PRI POUKU ZGODOVINE

THE DEVELOPMENT OF SLOVENE LANGUAGE IN HISTORY LESSONS

✍ **Uroš Cajnko** (uros.cajnko@gmail.com), *prof. geografije in zgodovine, poučuje zgodovino, geografijo in DKE na Osnovni šoli Notranjskega odreda Cerknica.*

Slovenija

Povzetek

V prispevku predstavljamo primer izvedbe učne ure zgodovine in analizo dosežkov samostojnega dela učencev. Pri pripravi učne ure nas je vodilo vprašanje, kako bi šestošolci spoznali uporabnost časovnega traku in zgodovinskih obdobij v povezavi z razvojem pisave, tiska in slovenskega jezika.

V prvem delu prispevka predstavljamo učne cilje in načrtovanje učne ure pri pouku zgodovine, nato pa izvedbo učne ure, pri kateri so se šestošolci naučili rabe časovnega traku in nanj uvrstili pomembnejše mejnike pri razvoju slovenskega jezika in pisave ter jih uvrstili v posamezna zgodovinska obdobja. Naučili so se tudi določati stoletja in tisočletja ter šteti leta.

Abstract

In this paper, we present an example of a history lesson and an analysis of students' achievements from their own independent work. When preparing the lesson, we were guided by the question of how sixth graders would learn the usefulness of the timeline and historical periods in connection with the development of writing, printing and Slovenian language.

In the first part of the paper, we present the learning objectives and lesson planning of the history lesson, and then the implementation of the lesson. Sixth graders learnt to use the timeline and placed on it the most important milestones in the development of Slovenian language and writing, which they later on also classified into individual historical periods. They also learnt to determine centuries and millennia as well as count years.

Ključne besede: bralno učne strategije, časovni trak, razvoj slovenskega jezika, zgodovina.

Keywords: reading and learning strategies, timeline, development of Slovenian language, history.

1 Uvod

Na razvoj slovenskega jezika so vplivali predvsem različni zgodovinski dogodki. Pravzaprav se je slovenski jezik razvijal vzporedno z razvojem slovenskega naroda skozi zgodovino.

Lasten jezik je za vsak narod najpomembnejši del identitete naroda. Pri učenju o razvoju slovenskega jezika in z utrjevanjem narodne zavesti in državljanske pripadnosti je pomembno, da učencem temo pripravimo čimbolj zanimivo, z različnimi učnimi metodami, saj bo učenec z večjim interesom temo raziskal in si zapomnil pomembnejša zgodovinska dejstva. Otroci so v tem obdobju zelo dojemljivi in sprejemljivi za vse, kar se dogaja okrog njih, če odraščajo v varnem domačem okolju, v šoli čutijo pripadnost skupini in širši skupnosti. Prav tako je pomembno, da že zgodaj čutijo pripadnost večji skupini – narodu. Pouk zgodovine odločilno pripomore k narodni zavesti učencev. Dvig te zavesti pa je v veliki meri odvisen predvsem od dobrega, zanimivo pripravljenega in poglobljenega pouka, katerega cilj je poglobljeno znanje in spodbuda učencem, da začnejo o takih zadevah samostojno razmišljati in svoja mnenja tudi ubesedijo. (Gabrič idr., 2008)

V današnji informacijski dobi so učenci preobremenjeni s številnimi informacijami. Kakovostno znanje ne predstavlja več kopičenja informacij, temveč se šola usmerja k temu, da učenci znanje spoznavajo preko lastnih izkušenj in uporabljajo različne strategije za reševanje problemov, s katerimi se bodo soočali v vsakdanjem življenju. Pri pouku je torej aktivnost učencev velikega pomena. Učenje je uspešnejše, če poteka samostojno ter z lastnim razmišljanjem. (Ivanuš-Grmek idr., 2009)

Razvoj slovenskega jezika in pisave je primerna tema, s katero se lahko šestošolci pri pouku zgodovine naučijo rabe časovnega traku in nanj uvrstijo pomembnejše mejnike pri razvoju slovenskega jezika in pisave ter jih uvrstijo v posamezna zgodovinska obdobja. Naučijo se tudi določati stoletja in tisočletja ter štetja let.

Pri pripravi učne ure nas je vodilo vprašanje, kako bi šestošolci spoznali uporabnost časovnega traku in zgodovinskih obdobij v povezavi z razvojem pisave, tiska in slovenskega jezika. Tako bi lahko na praktičen način in samostojno utrdili učno snov s poglavja Ostanki preteklosti (spoznavamo zgodovino), ki je v učnem načrtu za zgodovino. (Kunaver idr., 2011)

Izmed vseh učnih strategij smo se odločili za preplet in združitev: časovnega traku, razvrščanja pomembnih mejnikov v razvoju slovenskega jezika na časovni trak in uvrstitev pomembnejših mejnikov slovenskega jezika v posamezno zgodovinsko obdobje. Učenci so prav tako spoznali in primerjali med seboj zapise iz 16. stoletja (pisava bohoričica), 19. stoletja (pisava gajica) in pisavo danes.

Po izbiri bralno učne strategije smo se morali odločiti še, od kod bodo učenci črpali informacije o razvoju slovenskega jezika skozi zgodovino. Tako smo učencem pripravili že strnjeno vsebino o pomembnejših mejnikih slovenskega jezika.

V prispevku predstavljam primer izvedbe takšne šolske ure in analizo dosežkov samostojnega dela učencev.

2 Obravnava razvoja slovenskega jezika pri pouku zgodovine

2.1 Učni cilji in navezava na učni načrt

V obvezni temi 6. razreda Ostanki preteklosti (spoznavamo zgodovino) pri predmetu zgodovine je v operativnih ciljih učnega načrta za osnovno šolo zapisano, da učenci/učenke:

- naštejejo večja zgodovinska obdobja,
- pojasnijo, zakaj delimo zgodovino na večja obdobja,
- naštejejo različne načine štetja let ter časovne enote za računanje časa,
- znajo določiti neki zgodovinski letnici ustrezno desetletje, stoletje in tisočletje,
- razložijo vzroke za nastanek pisave ter opišejo pomen pisave za zgodovino,
- navedejo primere različnih pisav skozi zgodovino,
- primerjajo materiale, na katere so pisali,
- sklepajo o pomenu izuma tiska in tiskanih knjig za širjenje informacij, znanja ter raziskovanje preteklosti. (Kunaver idr., 2011)

Vse zgoraj naštete operativne cilje lahko vključimo v pripravo učne ure o razvoju slovenskega jezika skozi zgodovino, kjer jih bodo učenci lahko dodatno ponovili in utrdili.

Razvoj slovenskega jezika bolj podrobno zajemajo učni cilji pri predmetu zgodovine za 8. razred, tako da sem jih upošteval tudi pri načrtovanju učne teme v 6. razredu. V operativnih ciljih učnega načrta za osnovno šolo je zapisano, da učenci/učence:

- navedejo imena in dela slovenskih protestantov,
- opišejo pomen delovanja slovenskih protestantov za razvoj slovenske kulture,
- pojasnijo vpliv razsvetljenstva na slovenske narodne buditelje,
- na primerih sklepajo o prizadevanjih narodov za narodne pravice,
- utemeljijo prizadevanje za uveljavitev slovenskih nacionalnih zahtev – od kulturnega do političnega gibanja in nastanka strank. (Kunaver idr., 2011)

V učnih ciljih za procesno zanje (spretnosti, veščine, zmožnosti) je v učnem načrtu zapisano, da naj bodo učenci/učenke zmožni:

- razvijati spretnosti časovne in prostorske predstavljivosti;
- z uporabo in učenjem ob raznovrstnih zgodovinskih virih razvijati spretnosti preproste uporabe zgodovinskih raziskovalnih metod, prilagojenih starosti in zmožnostim učencev;
- razvijati zmožnosti preproste analize, sinteze in interpretacije uporabnih in verodostojnih podatkov in dokazov iz zgodovinskih virov in literature iz različnih medijev, za raziskovanje in poznavanje življenja ljudi v preteklosti;
- razvijati zmožnosti oblikovanja samostojnih utemeljenih zaključkov, pogledov, mnenj in stališč, vživljanja v različne perspektive in snovanja izvirnih predlogov in rešitev;
- po svojih zmožnostih razvijati spretnosti uporabe zgodovinskih virov in informacij z uporabo informacijske tehnologije (IT);
- z učenjem ob raznovrstnih in večperspektivnih zgodovinskih virih razvijati zmožnosti kritične presoje in razlage zgodovinskih dogodkov, pojavov in procesov v preteklosti in sodobnosti;
- razviti dovzetnost za različne poglede na zgodovino oz. interpretacije zgodovine ter razumeti, zakaj se pojavijo;
- razviti sposobnost samostojnega izbiranja in odločanja ter svoje poglede na zgodovino;
- predstaviti svoje znanje na različne načine: ustno, pisno, grafično, ilustrativno, z IT itd. (Kunaver idr., 2011)

Procesno znanje pomeni preplet vsebin, ciljev, metod in aktivnosti učencev. Za učence je bolj trajnostno, uporabno in prenosljivo. Zato je treba te standardne znanje razvijati že v 6. razredu zgodovine in jih nadgrajevati v ostalih razredih šolanja.

2.2 Načrtovanje učne ure

Pri načrtovanju učne ure je pomembno, da učenci razvoj slovenskega jezika skozi zgodovino spoznajo na njim razumljiv in zanimiv način s prepletom različnih učnih strategij. Načrtovanje učne ure je tako zajelo preplet učnih ciljev in standardov znanja, zgodovinskih dejstev in bralnih učnih strategij.

Pričakovani rezultati, ki sledijo iz operativnega cilja učnega načrta, so, da učenci/učenke poznajo začetke slovenskega (knjižnega) jezika in njegov razvoj skozi stoletja ter razvoj slovenske pisave v povezavi z zgodovinskimi obdobji, določevanjem letnic, računanje časa, uporabo časovnega traku in pomen pisave za zgodovino.

Ključni zgodovinski pojmi, ki sovpadajo z operativnim ciljem in ki jih morajo učenci usvojiti, so: pisni vir, štetje let, zgodovinska obdobja, tisk, prva slovenska tiskana knjiga, časovni trak.

Za izvedbo učne ure smo uporabili aktivne učne metode:

- metoda dela z zgodovinskimi viri,
- metoda dela s slikovnim in filmskim gradivom (fotografije, ilustracije, filmski posnetki),
- delo v skupinah.

Uporabljene pa so bile tudi bralne učne strategije, kot so:

- branje z razumevanjem,
- možganska nevihta (brainstorming),
- časovni trak.

2.3 Potek učne ure

Podroben potek učne ure sem razdelil na dejavnosti učitelja in dejavnosti učencev. Učitelj je v vlogi mentorja, ki deluje v ozadju in pomaga pri načrtovanju učenja in preverjanja dosežkov ter vodi miselno aktivnost učencev. Učenec je v aktivni vlogi, saj na samostojen način, v neposrednem stiku z zgodovinskimi viri išče odgovore na vprašanja, oblikuje hipoteze, loči bistveno od nebistvenega in pripravi lastno poročilo v obliki časovnega traku.

2.3.1 Potek učnega procesa

Dejavnosti učitelja	Dejavnosti učencev
Uvodna motivacija in uvajanje • Učencem prikažem filmski posnetek Boštjana Gorenca »Pižame« – Kdo je bil Primož Trubar (Ta teden: Kdo je bil Primož …, b. d.). • Učencem ponovim izrek iz posnetka: »Stati inu obstati«. • Vodim razgovor o današnji učni temi – razvoju slovenskega jezika skozi zgodovino.	• Učenci opišejo viden posnetek in pomembnost Primoža Trubarja za slovenski jezik. Učenci sklepajo na temo učne ure. • Učenci razmislijo in povedo svoje misli, kaj je želel govornik sporočiti s svojim izrekom. • Učenci podajo predloge, katero učno temo bodo to učno uro spoznali.
Pridobivanje novih znanj • Za začetek podam učencem preprosta vprašanja, na temelju katerih dobim takojšnjo povratno informacijo, koliko učenci vedo o razvoju slovenskega jezika. Vodim razgovor o poznavanju Primoža Trubarja in Franceta Prešerna. • Učence razdelim v skupine. Vsaka skupina dobi 8 kartic, na katerih je zapisan zgodovinski vir o razvoju slovenskega jezika v določenem zgodovinskem obdobju. • Učencem podam navodila za samostojno izvedbo učne ure in pričakovanja o njihovih izdelkih. Skupaj ponovimo, kaj je časovni trak in njegovo uporabo. Posebej jih opozorim, naj iz celotnega zgodovinskega vira izberejo samo bistveni dogodek ali osebo, katera je imela velik vpliv na razvoj slovenskega jezika. • Spremljam njihovo delo, dajem pojasnila pri morebitnih nejasnostih in jih spodbujam h kritičnemu mišljenju.	• Učenci sodelujejo v razgovoru o predhodnem znanju o razvoju slovenskega jezika. • Učenci so razdeljeni po skupinah. • Učenci kartice pravilno kronološko razvrstijo. Nato posameznim karticam določijo zgodovinsko obdobje in jih razvrstijo na časovni trak. Posameznim letnicam določijo stoletje in tisočletje. • Učenci aktivno uporabljajo zgodovinske vire, iz katerih izčrpajo ključna zgodovinska dejstva o razvoju slovenskega jezika. • Učenci pripravijo časovni trak s pomembnejšimi dogodki v procesu razvoja slovenskega jezika. • Učenci časovni trak dopolnijo s kratkimi opisi in ključnimi besedami.

• Po predelavi zgodovinskih virov skupaj z učenci oblikujemo glavne zgodovinske dogodke in osebe, ki so imeli velik vpliv na razvoj slovenskega jezika. • Na tablo skupaj z učenci izpolnjujemo časovni trak po njihovih predlogih. Učence popravljam pri njihovih predstavitvah in jim podam dodatno razlago ter kritični razmislek pri posameznih zgodovinskih dogodkih v procesu razvoja slovenskega jezika.	• Učenci predstavijo svoje izdelke in dopolnijo manjkajoče podatke. • Učenci poznajo pomembnejše dogodke in osebe, ki so vplivali na razvoj slovenskega jezika.
Sinteza • Po pregledu procesa nastanka in razvoja slovenskega jezika učencem pripravim različne pisave in materiale, na katere so v preteklosti pisali (pergament/papir). • Učencem, ki ne razberejo besedila, podam pomoč za primerjavo črk: gajica: c z s č ž š bohoričica: z s ſ zh sh ſh	• Učenci preberejo slovenska besedila iz različnih obdobij in jih primerjajo med seboj. Prepoznajo glavne razlike pri razvoju slovenskega jezika in pisave.

Predniki današnjih Slovencev so v drugi polovici 6. stoletja naselili današnje slovensko jezikovno ozemlje, alpski svet čez Dravo vse do Donave na severu in na vzhodu do Panonije. Ob naselitvi so verjetno še govorili praslovanski jezik, ki je skupni prednik vseh slovanskih jezikov. Praslovanščina še ni bila zapisana.	Najstarejša ohranjena zapisana besedila v zgodnji slovenščini so Brižinski spomeniki. Napisani naj bi bili med letoma 972 in 1039. Zapisani so v latinici, ki se je uporabljala v stoletjih po Karlu Velikem in se imenuje karolinška minuskula. Nastali naj bi na Koroškem blizu Vrbskega jezera. Našli so jih v bavarskem mestu Freising (slov. Brižinje). Analiza jezika Brižinskih spomenikov kaže, da slovenščina še ni bila razcepljena na narečja.
Iz 14. in 15. stoletja so se ohranili trije pomembni rokopisni spomeniki: Celovški rokopis, Stiški rokopis in Starogorski rokopis. Vsi trije vsebujejo narečne besede, kar pomeni, da se je slovenščina v tem času že počasi delila na narečja. Celovški ali Rateški rokopis, ki vsebuje npr. molitev očenaš in zgodnejšo obliko molitve zdravamarija, kaže značilnosti gorenjskega narečja.	16. stoletje, ko se je širila protestantska vera, je za razvoj slovenskega knjižnega jezika izjemno pomembno. Leta 1550 je Primož Trubar, po poklicu duhovnik, izdal prvi slovenski knjigi, tiskani v gotici, Abecednik in Katekizem. Trubar je tako zaslužen za začetek slovenskega knjižnega jezika. Ker je bila slovenščina v tistem času narečno že razcepljena in ker si je Trubar želel, da bi njegova dela brali prav vsi Slovenci, je oblikoval knjižni jezik.
Leta 1584 je izšla tudi prva slovnica slovenskega jezika Zimske urice. V latinščini jo je napisal Adam Bohorič, ravnatelj ljubljanske srednje šole. V slovnici so bila določena tudi pravila za pisavo bohoričico, ki se je uporabljala vse do sredine 19. stoletja, ko jo nadomesti pisava gajica.	Od sredine 18. do sredine 19. stoletja so se uveljavljale pokrajinske različice knjižnega jezika. To pomeni, da ni bilo le enega knjižnega jezika, tako kot je danes, pač pa kar trije: kranjski, koroški in štajerski. Prvo slovnico slovenskega jezika, napisano v slovenščini, je leta 1811 izdal Valentin Vodnik. Med letoma 1797 in 1800 je izdajal tudi prvi časopis v slovenskem jeziku. Imenoval se je Lublanske novice.
V 19. stoletju se je knjižna slovenščina poenotila. Uvajala se je v šole in urade, kar je posledica političnih zahtev Slovencev v programu Zedinjena Slovenija iz leta 1848. Eno prvih del v novi pisavi (gajici) so Prešernove Poezije, ki so izšle leta 1847. Gajico uporabljamo še danes. Sicer pa je Prešeren želel s svojimi pesnitvami dokazati, da je slovenski jezik dovolj razvit za pisanje visoke literature. Prvi pravopis smo Slovenci dobili leta 1899. Sestavil ga je literarni zgodovinar Fran Levec.	Na začetku 20. stoletja je bil slovenski knjižni jezik že skoraj popolnoma določen in opisan. Izšlo je več slovnic in slovarjev. Med najpomembnejšimi so Slovenska slovnica znanega jezikoslovca Jožeta Toporišiča (1976), Slovar slovenskega knjižnega jezika (1. izdaja v petih zvezkih 1970–1991) in Slovenski pravopis (2001). Seveda pa se slovenski jezik še danes nenehno razvija in spreminja.

Slika 1: Učne kartice z zgodovinskim virom (Zgodovina slovenskega jezika, b.d.).

Spodaj je prikazan pričakovan učni zapis na časovnem traku:

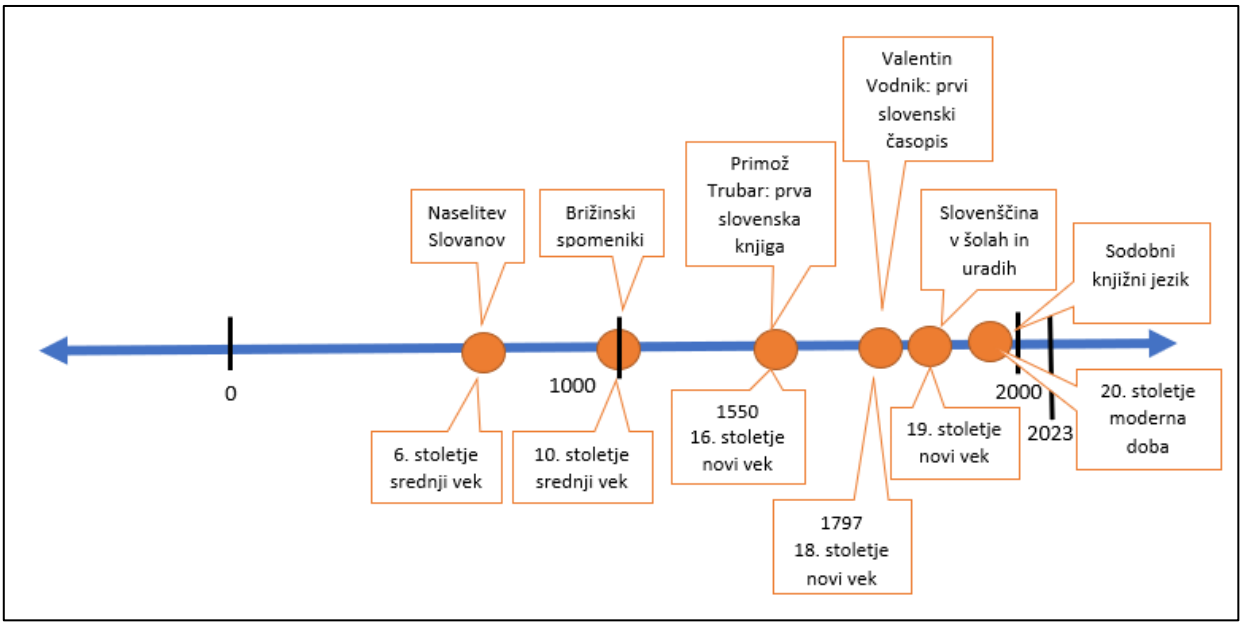

Slika 2: Pričakovan učni zapis na časovnem traku (lasten vir).

2.4 Opis in analiza dela

Po opravljenem učnem sklopu sem analiziral svoje delo in delo učencev. Pri tem sem si postavil vprašanja:

- Kakšno je bilo predznanje učencev ob začetku sklopa? So vse njihove trditve pravilne?
- Kaj mi je pri obravnavi razvoja slovenskega jezika z zgodovinskimi viri uspelo? Kaj moram izboljšati?
- Ali zaradi dela z zgodovinskimi viri bolj kakovostno uresničujem učne cilje oz. pri učencih dosegam globlje razumevanje? Utemeljitev.
- Je časovni trak uspešna bralna učna strategija za lažjo predstavljanje zgodovinskega procesa nastanka slovenskega knjižnega jezika in pisave? Utemeljitev.

Prav tako sem po opravljenem sklopu vprašal učence po njihovem mnenju in refleksiji na takšno učenje. Pri tem so bila pomembnejša vprašanja:

- Ali zaradi učenja z zgodovinskimi viri bolje razumem učno snov?
- Kakšno je bilo moje predznanje o razvoju slovenskega jezika in kakšno je po šolskem delu (konkretni navedki zgodovinskih pojmov, dogodkov in oseb)?
- Ali mi časovni trak omogoča boljši pregled zgodovinskih dogodkov med procesom nastajanja slovenskega knjižnega jezika?
- Ali sem imel/a težave in kako bi jih lahko odpravil/a?
- Mi ustreza samostojno delo in takšna pot do znanja?

Učni cilji so bili izpolnjeni z večinoma samostojnim delom učencev. Kot učitelj sem jim podal samo dodatno razlago in kritični razmislek pri posameznih zgodovinskih dogodkih. Uporaba IKT tehnologije za predvajanje filmskih posnetkov je pri učencih zelo zaželena, saj si preko vizualnih podob lažje predstavljajo določeno zgodovinsko dogajanje. Ta način je uporaben tako za uvodno motivacijo kot tudi za usvajanje novega znanja. Učenci so si s pomočjo časovnega traku lažje predstavljali razvoj slovenskega jezika skozi zgodovino. Za sprostitev po učno težki temi je bilo primerjanje pisav kot nalašč za ponovitev učne snovi in sproščeno razmišljanje o predelani snovi.

Metoda možganske nevihte je v uvodni motivaciji predstavljala velik izziv učencem, ki so izrek »stati inu obstati« povezovali predvsem z lastnimi doživetji in izkušnjami, navezovanje na zgodovino slovenskega naroda pa je bilo površno. Pri uporabi istega izreka po predelani temi in poznavanju zgodovinskih dogodkov pa so učenci že pravilno povezovali namen izrečenih besed, da je jezik osnova vsakega naroda.

Pri usvajanju učne snovi z zgodovinskimi viri samo razumevanje besedila učencem ni delalo večjih težav oz. smo skupaj razložili neznane besede in pojme. Prav tako tudi oblikovanje pomembnejših zgodovinskih dogodkov, ki so vplivali na razvoj slovenskega jezika, in njihova kronološka razporeditev na časovni trak nista učencem povzročala težav. Nekateri učenci so kakšen dogodek izpustili ali pa prepisali cel stavek iz zgodovinskega vira.

Učencem je všeč, če z lastnim trudom in iznajdljivostjo pridejo do končnega izdelka. Tako je bilo tudi pri tej šolski uri o razvoju slovenskega jezika. Zelo pomembna je uvodna motivacija za delo in sprotno spremljanje napredka s strani učitelja. Predvsem učno šibkejši učenci potrebujejo dodatno vzpodbudo pri svojem delu. Učenci so bili ponosni na svoje časovne trakove in so tudi tekmovali v njihovi domiselni slikovni olepšavi.

3 Zaključek

Pri obravnavi tem, kot je razvoj slovenskega jezika, se zraven pisnih virov lahko uporablja tudi veliko avdio-vizualnih virov, kot so filmski posnetki in fotografije pomembnih slovenskih osebnosti. Vse to naredi pouk bolj dinamičen in učenem zanimiv.

Razvoj slovenskega jezika in pisave je idealna tema, pri kateri lahko učenci uporabijo bralno učno strategijo časovnega traku in ob novem znanju utrdijo še zgodovinska obdobja, štetje let, razvoj pisave in materialov za pisanje.

Z uporabo različnih učnih strategij se razbije tudi monotonost pouka zgodovine.

Učni zapis na časovnem traku je za učence tudi bolj pregleden in zanimiv, kar so tudi sami izpostavili kot največjo prednost uporabe takšnega načina šolskega dela.

S samostojnim delom učencev in njihovimi izdelki sem zadovoljen, saj ti prikazujejo njihovo sposobnost zajemanja bistvenih zgodovinskih pojmov iz zgodovinskega vira, njihovo razumevanje in na koncu ustvarjalen zapis. Učence z njihovimi izdelki tudi lažje spremljam, saj dobim vpogled v njihovo širše znanje in učne sposobnosti ter tako bolj učinkovito izvajam učno individualizacijo in diferenciacijo v razredu.

Povezava zgodovinskih obdobij in štetja let s temo razvoja slovenskega jezika in pisave je bila z uporabo različnih sodobnih metod dinamična in učencem všečna. Učenci so na samostojen način spoznali zgodovinske procese in osebe, ki so pripeljali slovenski jezik do moderne slovenščine, kot jo poznamo danes.

4 Viri in literatura

Gabrič, Aleš; Guštin, Damijan; Prebilič, Vladimir idr. (2008): *Osamosvojitev Slovenije*. Priročnik za učitelje osnovnih in srednjih šol. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Ivanuš-Grmek, Milena; Čagran, Branka; Sadek, Lidija (2009): *Didaktični pristopi pri poučevanju predmeta spoznavanje okolja v tretjem razredu osnovne šole*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Kunaver, Vojko; Brodnik, Vilma; Gaber, Bernarda idr. (2011): *Učni načrt. Program osnovna šola. Zgodovina.* Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 15. 7. 2021 s spletne strani: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_zgodovina.pdf.

Razpotnik, Miranda; Snoj, Damjan (2015): *Raziskujem preteklost 6. Učbenik za zgodovino v 6. razredu osnovne šole*. Ljubljana: Rokus Klett.

Ta teden: Kdo je bil Primož Trubar? (feat. Boštjan Gorenc »Pižama«) (b. d.). *Youtube*. Pridobljeno 22. 8. 2023 s spletne strani: https://www.youtube.com/watch?v=UJ9zWQD29EE.

Zgodovina slovenskega jezika (b. d.). *RokusKlett*. Pridobljeno 22. 8. 2023 s spletne strani: https://si.izzi.digital/DOS/70880/73169.html.

KRIŽARSKE VOJNE IN NJIHOVE OSTALINE V SLOVENŠČINI V UČNIH NAČRTIH ZA ZGODOVINO MED LETOMA 1945 IN 1991

CRUSADES AND THEIR REMNANTS IN SLOVENIAN LANGUAGE IN HISTORY CURRICULA BETWEEN 1945 AND 1991

✍ **Rok Kastelic** *(rok.kastelic@gjp.si), mag. prof. geografije in zgodovine, je učitelj geografije in zgodovine na Gimnaziji Jožeta Plečnika Ljubljana.*

Slovenija

Povzetek

Učni načrti za zgodovino v obdobju med letoma 1945 in 1991 so preko obravnave križarskih vojn prispevali k razraščanju ideološkega diskurza, predvsem pa k pretirano poenostavljenemu gledanju na to kompleksno tematiko, ki je temeljnega pomena za gledanje na religije. Po drugi strani pa niso doprinesli k poznavanju pomena križarskih vojn tudi za slovenščino oz. zanimivo krajevno lastno ime Jeruzalem, ki ga najdemo tudi v Sloveniji. V prispevku kritično pregledamo in smiselno zaokrožimo vsebino mnogih učnih načrtov za zgodovino med leti 1945 in 1991 s spoznanji sodobnega zgodovinopisja o križarskih vojnah. Pri tem na dokumente minulega časa skušamo gledati v duhu spoznanj in ideologij tistega časa, njihovo vsebino pa hkrati ovrednotimo skladno s spoznanji, ki so nam dostopna danes. Tako se analiza in razlaga prepletata in skušata pokazati poti iz orientalističnega in marksističnega diskurza, ki bi Sloveniji in Evropi danes omogočil boljše razumevanje svoje lastne zgodovine, zgodovine svoje širše geopolitične soseščine ter predvsem od kod izvirajo mnogi predsodki in strahovi ljudi še danes. V času migracij in globalizacije je vsekakor pomembno preizpraševati poglede preteklosti, ter iskati poti sožitja v prihodnosti. Pri tem pa ključno vlogo igra jasen jezik in izčiščeni pojmi, kajti drugače se lahko tudi ob morebitni dobronamernosti zapletemo v nerazumevanje in konflikte. Brez dobre predstave o zgodovini je jezik talec le ideologije.

Abstract

Trough examination of crusades the curricula for history in the period between 1945 and 1991 have contributed to the growth of ideological discourse and especially to oversimplistic view of this complex topic, which is of fundamental importance for viewing religions. On the other hand they did not contribute to the understanding of meaning the crusades had for slovenian language or respectively the town name of Jerusalem, which is also found in Slovenia. In this paper, we critically review and sensibly summarize the content of many curricula for history between 1945 and 1991 with insights from modern historiography on the Crusades. In doing so, we try to look at the documents of the past in the spirit of the knowledge and ideologies of that time, and at the same time evaluate their content in accordance with the knowledge available to us today. Thus, analysis and explanation intertwine and try to show the ways out of Orientalist and Marxist discourse, which would enable Slovenia and Europe today to better understand their own their own history, the history of their wider geopolitical neighborhood and, above all, where many prejudices and fears of people even today come from. In times of migration and globalization, it certainly is important to question the views of the past and to look for ways of coexistence in the future. At that clear language and refined concepts play a key role, because otherwise one can invoke misunderstanding and conflicts even with otherwise good intentions. Without a good view of history, the language is only a hostage to ideology.

Ključne besede: Jeruzalem, križarske vojne, marksizem, orientalizem, pomen jezika, učni načrt.

Keywords: Jerusalem, crusades, marxism, orientalism, the importance of language, curriculum.

1 Uvod

V pričujočem prispevku analiziramo predstavitev križarskih vojn v učnih načrtih za zgodovino med letoma 1945 in 1991 in obenem iščemo način, kako bi iznašli boljše poti poučevanja o manj evropocentrični in bolj kulturni zgodovini ter kako okoli tega osredinjati učne načrte – s tem pa tudi pouk – saj je to velikega pomena za prihodnost Evrope, ki je vedno bolj soočena z migracijami in srečevanjem kultur.

Zanimiv primer, povezan s tem in hkrati tudi z jezikom, kot temeljem naše družbe, je poimenovanje kraja Jeruzalem v Slovenskih goricah. Razna (bolj ali manj ustna) izročila različno tolmačijo, od kod točno je prišlo to krajevno lastno ime, vse pa jasno kaže na Jeruzalem, kot sveto mesto, ki je imel – in še ima, kot kažejo trenutno potekajoči vojni spopadi – posebno mesto v zgodovini. Slovenski Jeruzalem je, po eni od legend, nastal ob vračanju križarjev iz Svete dežele oz. Jeruzalema, ki so se tu ustavili zaradi zime. Eden od vitezov je zbolel in se je zaobljubil, da če še kdaj doseže Jeruzalem v Palestini, da bo prinesel temu kraju dragocenost od tam. To se je zgodilo, prinesel je dragoceno sliko Žalostne Matere Božje, kraj pa je s tem dobil ime po svetem mestu. Druga legenda pa pravi, da je bilo križarjem, ki so bili na poti proti Jeruzalemu, v teh krajih lepo (prijazni ljudje, dobro vino, slikovita okolica) in so se kar tu ustavili, saj da so našli »svoj Jeruzalem«. Tretja, najverjetnejša razlaga, pa pravi, da so tu na najvišjem okoliškem griču križniški vitezi zgradili obrambni stolp (kot marsikje), vanj pa postavili dvojnico slavne slike Žalostne Matere Božje iz Jeruzalema, okoliško ljudstvo pa je po smeri njihovih pohodov in po izvoru veličastne slike prevzelo ime tega slovitega kraja. (Levstik, 2019)

V učnih načrtih za zgodovino od leta 1945 do leta 1991 prav posebne obravnave Jeruzalema ni zaslediti, križarske vojne pa so bile kar pogosto obravnavane. Aktualni učni načrt za zgodovino v gimnaziji (Kunaver idr., 2008) glede Jeruzalema in križarskih vojn ne odstopa bistveno od svojih predhodnikov, predvideva pa bežno obravnavo zgodovinskih pomožnih ved, kamor spada tudi toponomastika, česar učni načrti med 1945 in 1991 večinoma niso imeli. Seveda se tudi danes ne pričakuje, da bi v okviru hitre seznanitve s pomožnimi zgodovinskimi vedami dijake učili razmišljati o tem, kako zemljepisna imena odslikavajo zanimive zgodovinske dogodke in procese, kar je škoda, saj je jezik od Wittgensteina dalje vsekakor nekaj vseprisotnega in pomenljivega, pri vsakem fenomenu moramo biti pozorni na jezikovne igre, ki se skrivajo v njegovi bližini. Če je eden izmed »dveh kraljev filozofije 20. stoletja« dokazoval kompleksnost pojma »kocka« z naslednjimi besedami: »Ko mi nekdo reče denimo besedo kocka, vem, kaj pomeni. Toda ali si s tem, ko jo *razumem*, lahko predstavljam tudi celotno *uporabo* te besede? Že, toda ali ni po drugi strani pomen besede določen tudi s to uporabo? In ali si te določitve lahko nasprotujejo? Ali se lahko to, kar dojamemo *na en mah*, ujema z določeno uporabo, ji ustreza ali ne ustreza? In kako lahko to, kar je za nas navzoče v nekem trenutku, kar si v nekem trenutku predstavljamo, ustreza določeni *uporabi*? Kaj je torej pravzaprav tisto, kar si predstavljamo, ko *razumemo* besedo?« (Wittgenstein, 2014: 63. Poudarki so preneseni iz navedene literature, niso dodani v tem prispevku.) Kaj bi torej lahko rekli o križarskih vojnah in Jeruzalemu? O dveh tako kompleksnih pojmih, ki pa sta dala očiten in povsem otipljiv rezultat tudi v poimenovanju slovenskega kraja. Vsekakor je za to pomemben širši uvid v zgodovinopisje, orientalistični diskurz, pa tudi v ljudska izročila. Kot je pomembno ugotovil Wittgenstein in s tem utemeljil širok pristop k vsemu in do vsega: »Kakšne vrste predmet je nekaj, pove slovnica. (Teologija kot slovnica.)« (Wittgenstein, 2014: 127) Če želimo pristopiti k toponomastiki slovenskega Jeruzalema, ali pa če želimo razumeti, kaj ljudje okoli nas sploh razumejo pod pojmi, ki usmerjajo tok zgodovine in ki so danes vsekakor zelo aktualni zaradi izraelsko-palestinskega konflikta, moramo uvideti meje, ki nam jih začrtujeta jezik in naše poznavanje širšega konteksta in zgrešenih predstav, ki so v njem enakovredno in konstitutivno prisotne.

Križarske vojne so gotovo vsebina, ki je pomembna, pa tudi večplastna, a zato pogosto slabo predstavljena in razumljena. Na tej vsebini so zgrajeni mnogi predsodki, tako do islama, kot do krščanstva. Pogosto se razume, kot da so religije gonilo konfliktov, kar je seveda močno poenostavljeno gledanje. Bolj na mestu je konstruktivistični pogled, ki gleda na religijo kot na enega od možnih katalizatorjev trenutnih političnih, pa tudi osebnih, ambicij. Tako je religija lahko priročen izgovor tudi za tiste, ki niso ravno globoko verni (v smislu, da bi ta vplivala na njihov način življenja). Po drugi strani pa je seveda srednjeveška mentaliteta popolnoma prepojena z religioznim – brez te dimenzije o ljudeh tistega časa ni mogoče misliti – kako pa potem presojati njihove motivacije za dejanja, za pozive na verske vojne? Težko, gotovo pa zelo pomaga, če imamo o tistem zgodovinskem obdobju nekoliko širšo sliko. To bomo skušali podati vzporedno s tem, ko bomo pokazali, iz kakšnih predpostavk je uokvirjanje te širše slike potekalo v učnih načrtih med letoma 1945 in 1991.

2 Križarske vojne

Križarske vojne so ena izmed pomembnih vsebin, ki jih učenci in dijaki izvejo o srednjem veku. Pogosto so omenjene, njihove obravnave pa se precej razlikujejo. Tako lahko kot vsebino učnega načrta leta 1945 preberemo: »Križarske vojne, vzroki in značaj; njihov pomen za znanost in gospodarstvo« (Začasni učni načrt na gimnazijah …, 1945: 11) – in že v istem učnem načrtu za višji razred: »Križarska podjetja; vzroki, potek in posledice« (Začasni učni načrt na gimnazijah …, 1945: 13). Poudarki pri isti tematiki so pravzaprav precej različni, čeprav se ne zdi verjetno, da bi učenci tretjega razreda klasične gimnazije prenesli vse znanje v šesti razred tega istega programa. V učnem načrtu, ki je začel veljati le leto dni pozneje, je bila zapisana vsebina »Trgovina v času križarskih vojn«. Skupaj pa sta bili v istem sklopu vsebin še vsebini »Nova mesta in razvoj meščanstva« ter »Viteštvo« (Vestnik ministrstva …, 1947: 3; Spremembe k učnemu načrtu za gimnazijo …, 1946: 21).

Tej obravnavi v drugem razredu je sledila še obravnava v petem razredu, določena z besedami: »Križarske vojne – vzroki, potek, pomen in posledice« (Vestnik ministrstva …, 1947: 5). Zdi se, kot da so bile križarske vojne obravnavane dokaj podrobno, vendar pa napotek, »naj posamezni zgodovinski dogodki služijo samo razumevanju gospodarskega in družbenega razvoja« ter naj se predavatelj izogne vsem podrobnostim, pokaže, da ni smelo biti tako (Vestnik ministrstva …, 1947: 7). Pri tem lahko slutimo, da gre marksizmu za uporaben prikaz religije kot netilke spopadov in konfliktov. Po drugi strani pa prikaz Rimokatoliške Cerkve (RKC) kot institucije, ki si želi oblasti in je zato pripravljena na uporabo vseh sredstev, da bi le povečala svoje dobičke in gospostvo. Skratka, prikazano je, da sta religija in RKC nekaj primitivnega, človeštvu škodljivega: zdi se, da bi to lahko bilo temeljno sporočilo srednjeveškega družbenega razvoja.

Natančnejšo sliko obravnave križarskih vojn nam ponudi učni načrt iz leta 1948, ki velik učni sklop naslovi »Evropa v dobi križarskih vojn. Mesta. (XI.–XIII. stol.)«, podsklop, naslovljen »Križarske vojne«, pa vsebuje naslednja poglavja: »Evropa pred križarskimi vojnami. Prva križarska vojna. Četrta križarska vojna in nastanek Latinskega cesarstva. Pomen križarskih vojn.« V naslednjem podsklopu vsebin pod naslovom »Nastanek mest in razvoj obrti in trgovine« pa se pojavi tudi vsebina »Dvig mest v križarskih vojnah«. (Učni načrt za gimnazije …, 1948: 85) Podobno se križarske vojne v povezavi z razvojem mest in kulture obravnavajo tudi po letu 1960 (Gimnazija …, 1962: 53; Gimnazija …, 1964: 19).

Zelo problematično je tri stoletja evropske zgodovine nasloviti s križarskimi vojnami, ki so bile le del zelo pestre in bogate zgodovine Evrope. Nekateri zgodovinarji govorijo o renesansi 12. stoletja, vsi pa se strinjajo, da se je v tem času v Evropi zgodilo marsikaj prelomnega. Na drugi strani pa je v učnem načrtu 300 let zgodovine naslovljenih po občasno intenziviranih spopadih zunaj meja Evrope.[1] Kot da je bil srednji vek mračno obdobje – zaradi moči Cerkve – in da je bistvena opredelitev te ere njeno nasilje z verskimi koreninami. Zelo predvidljiv marksističen manever, bi lahko sklenili. Omeniti je vredno tudi, da arabski komentatorji tistega časa nikoli ne govorijo o križarskih vojnah, temveč jih označujejo kot frankovske vojne ali invazije (Maalouf, 2008: 7). Vsekakor drži, da so bile križarske vojne slikovit pojav, ki je pomembno vplival na skupno dojemanje »Evrope« kot drugačne kulture od Bizanca in arabske države. To so bili vojaški pohodi kristjanov v Palestino, kjer naj bi muslimanom iztrgali iz rok sveti grob in druge kraje, kjer je živel Jezus. Ti kraji so bili romarski cilj kristjanov že od začetka krščanstva, zato je seldžuška invazija na to območje v 10. stoletju služila kot uporaben izgovor za zamenjavo romanj z vojno. Konec 4. stoletja se je krščanstvo namreč počasi začelo odpovedovati pacifizmu, saj je postalo državna religija cesarstva, ki ga je bilo treba braniti, nato pa državna vera številnih nasledstvenih držav. Tako je bilo konec 11. stoletja mogoče, da je papež Urban II. pozval na križarsko vojno. Ta poziv je bil splet številnih zgodovinskih okoliščin, od prošnje bizantinskega cesarja za pomoč v boju proti turškim Seldžukom, želje papeža po vnovičnem zbližanju rimske in bizantinske Cerkve (razkol in medsebojno izobčenje sta veljala od leta 1054) do znatne gospodarske in demografske rasti v »Evropi«, ki je prinesla številne mlade, ki so bili brez zemlje in neporočeni. Tako se je na »Zahodu« rojevalo veliko nasilja, ki ga ni bilo mogoče krotiti, in zdelo se je najbolje preusmeriti ga nekam navzven (Le Goff, 2006: 118–120). Versko in politično sta se prepletla, papež in voditelji tedanjih 'evropskih' držav so dobili skupen cilj: »nevernike« v Sveti deželi, ki pa je bila dežela obilja in tudi zato vredna osvojitve.[2] Po pridigi Urbana II. leta 1095 v Clermontu, ki jo označujemo za začetek križarskih vojn, se je zvrstilo še mnogo križarskih vojn, ki niso bile usmerjene samo proti muslimanom, temveč tudi proti Judom (nehote že takoj v istem letu), heretikom (albižanom in katarom), pozneje pa tudi proti katoliškemu vladarju Frideriku II., ki se je očitno zameril papežu (Dowley, 1992: 279), proti poganom v Prusiji in proti Turkom od 15. do 17. stoletja (Knowles in Obolensky, 1991: 169, 201).

Prvo križarsko vojno, ki je bila očitno vredna omembe v učnem načrtu leta 1948, nekateri razumejo kot pohod ljudskih množic po Porenju in pokol tamkajšnjih Judov. To nekateri označujejo kot prvi holokavst in prvi večji pogrom nad Judi v »Evropi«. Do začetka 11. stoletja Judje niti niso bili tako številni v Evropi, razen na Iberskem polotoku, kjer so jih muslimani dokaj mirno tolerirali, v 11. stoletju pa se je njihovo število zaradi povečevanja trgovine in gospodarstva začelo dvigovati – vse do prve oz. ljudske križarske vojne (Le Goff, 2006: 110). Te ljudske razbojniške horde (čeprav so se dojemali kot križarji in tudi romarji) so po pokolu Judov v Porenju napredovale v Malo Azijo, kjer so jih pobili Seldžuki. Le redkim se je uspelo pridružiti pohodu plemičev, ki je bil verjetno mišljen v učnem načrtu kot prva križarska vojna – torej prva križarska vojna kot pohod plemiških vojska. Te vojske so prišle do Konstantinopla in izpred njega krenile nad Seldžuke. Po osvojitvi Niceje (ki se je vrnila v roke Bizantincem), po ustanovitvi grofije Edessa, osvojitvi Antiohije, ki je postala samostojna mestna oblast, so križarji leta 1099 osvojili tudi Jeruzalem. Ko so prišli v mesto, so pobili muslimane in Jude, katerih del so zažgali skupaj z njihovo sinagogo. Nekaterim branilcem so obljubili prost izhod v primeru predaje – po predaji pa so jih naslednji dan poklali. Izmed prebivalcev Jeruzalema so se pokolu izognili zgolj kristjani vzhodnih Cerkva, saj jih je upravitelj mesta pred začetkom obleganja zaradi suma za možnost izdajalstva poslal iz mesta. Tako so zaradi tega preživeli – v mestu bi jih verjetno pobili skupaj z muslimani in Judi zaradi njihove shizmatičnosti oz. pripadnosti vzhodnim obredom (pa tudi če jih ne bi želeli pobiti, bi jih težko ločili od muslimanov in Judov, saj se na zunaj niso vidno razlikovali, tako da bi jih doletela enaka usoda). Zasedbi Jeruzalema je sledila ustanovitev latinskega kraljestva Jeruzalem (Le Goff, 2006: 121), poleg tega pa je nastala tudi grofija Tripoli. Na splošno je podoba Jeruzalema že vse 11. stoletje razburjala kristjane v Evropi, ki so se želeli maščevati Jezusovim rabljem (Judom) in imeti nadzor nad svetim mestom (Le Goff, 2006: 111) – ki pa je sveto tudi za Jude in muslimane. Morda lahko prav fanatični verski vnemi nekaterih udeležencev, po drugi strani pa pragmatičnemu avanturizmu in dobičkolovstvu drugih pripišemo tako brutalne pokole, ki so zaznamovali prvo križarsko vojno.

Ko govorimo o osvojitvah križarjev v prvi križarski vojni, se je treba zavedati zgodovinsko-geografskega konteksta, v katerega so padli. Na območju »Orienta« so bili takrat uveljavljeni sunitski Turki Seldžuki, ki so si podredili sunitske Abaside iz Bagdada in so se spopadali s šiitskimi Fatimidi iz Egipta. Ti so bili poleg Bizantincev njihov glavni nasprotnik. Fatimidski kalif je h

križarjem celo poslal odposlance, ki naj bi jih povezali proti Seldžukom – to dokazuje, da je bil politični prostor nadvse kompleksen in da so vsakršne predstavitve v smislu preproste vojne »Zahoda« proti »Vzhodu« nekorektne in zavajajoče (Cardini, 2003: 43-44). Na tem mestu pa lahko opazimo, da učni načrti niso prav izčrpni, saj o okoliščinah, v katerih je bil »Orient« v času tik pred križarskimi vojnami, ni prav veliko zapisano. Tudi o okoliščinah, v katerih je bil Bizanc, zaradi česar je sploh zaprosil papeža za pomoč v obliki križarskih vojn, ni nikjer ne duha ne sluha. Cesar Aleksij I. Komnen se je bojeval na treh frontah: proti Normanom na epirski obali in Siciliji, proti Pečenegom (uralo-altajsko ljudstvo), ki so oplenili Balkan in leta 1090 prodrli skoraj do Konstantinopla, ter seveda proti Seldžukom, ki so takrat že zavzeli zaledje Konstantinopla v Mali Aziji in povzročali strah, kakršnega v mestu ni bilo od zadnjega obleganja mesta v letih 717–718, ko so zamejili arabsko ekspanzijo v tem delu sveta. (Cardini, 2003: 43–44)

Vsebinski sklop »Križarske vojne in razvoj srednjeveškega gospodarstva ter mest« (Učni načrt za pedagoške …: 2) se pojavi tudi v učnem načrtu za učiteljišče. V njem so potem obravnavani vzroki za križarske vojne ter prva, tretja in četrta križarska vojna, pa tudi Latinsko cesarstvo, ki tej zadnji sledi, in splošne posledice križarskih vojn (Učni načrt za pedagoške …: 2). Opazimo lahko zasnovo, podobno učnemu načrtu iz leta 1948, ki smo si ga že ogledali, vendar mu je dodana še obravnava tretje križarske vojne, zato si zdaj poglejmo tudi drugo, tretjo in četrto križarsko vojno. Začnimo z drugo, saj se je načrtovalcem zdela manj pomembna od drugih (oštevilčenih) križarskih vojn. Na tem mestu opozorimo, da križarske vojne niso bile osamljene vojne, ki bi jih bilo smiselno šteti, temveč bi bilo bolj upravičeno govoriti o križarski vojni kot o kontinuiranem procesu, ki je imel več faz – torej več bojnih pohodov, selitev romarjev, trgovcev in vojakov ter drugih značilnosti (Dowley, 1992: 279). Vendar zaradi učnih načrtov, s katerimi se ukvarjamo, ohranimo oštevilčenja teh t. i. križarskih vojn.

Druga križarska vojna se je začela po islamskem zavzetju Edesse leta 1144, ko je k njej pozval sv. Bernard, velevplivnež 12. stoletja. Hkrati je že takoj opozoril, naj ne preganjajo Judov po Srednji Evropi, da bi preprečil pogrome, ki so sledili pozivu Urbana II. k prvi križarski vojni. Kljub številni vojski, ki se je tudi tokrat zbrala, je križarski podvig klavrno propadel. Poleg tega se je v okviru t. i. druge križarske vojne začel tudi pohod nad poganske Slovane ob reki Labi. Tudi tega sta odobrila tako papež Evgen III. kot sv. Bernard (Knowles in Obolensky, 1991: 202). Že dejstvo, da isto ime označuje dva popolnoma različna cilja pohodov, nam jasno pokaže, da oštevilčevanje križarskih vojn ni dobra rešitev. Prav tako je vmes izpadla t. i. križarska vojna leta 1101, v kateri so se krščanske vojske na treh ločenih pohodih spopadle s Seldžuki in vse tri bitke izgubile. Sklenemo lahko, da druga križarska vojna ni prinesla nič bistvenega za razumevanje zgodovine, in jo je bilo zato v učnih načrtih smiselno izpustiti.

Tretja križarska se je začela kot odziv na Saladinov vzpon leta 1179, ki mu je sledilo zavzetje Jeruzalema leta 1187. (Pripomniti je treba, da je bilo to vojskovanje mnogo bolj urejeno ter da so korektno ravnali s tistimi, ki so se predali, »križarski civilni« meščani pa so ob ne tako visoki odkupnini lahko odšli iz mesta.) Trije veliki »evropski« vladarji – nemški vladar Friderik Barbarossa, francoski Filip in angleški Rihard Levjesrčni – so se odpravili na pot. Na pomoč jim je priskočil tudi papež z razglasitvijo popolnih odpustkov za vse, ki se bodo udeležili podviga, ter z zahtevo škofom, naj prispevajo za stroške. Vodstvo te odprave je bilo cesarsko in ne papeško; ko pa je Friderik umrl, je vojska ostala slabo organizirana in je tako iztrgala Saladinu zgolj ozek obalni pas (Knowles in Obolensky, 1991: 203). Tudi ta križarski pohod ni imel pretirano velikih posledic in je bil zato smiselno izpuščen iz nekaterih učnih načrtov; kjer pa so ga obravnavali, so ga verjetno zaradi demonstracije pomena križarskih vojn, saj so se križarske vojne prav na tem pohodu udeležili trije največji vladarji takratne 'Evrope'.

Četrto križarsko vojno je sprožil papež Inocenc III., ki je skušal križarjem povrniti večji del Svete dežele. Voditelji vojske so se z Benečani dogovorili za prevoz, katerim so morali po poti zavzeti Zadar, ki je bil v ogrskih rokah in trn v peti beneški trgovini na Jadranu. Potem so se kljub nasprotovanju papeža napotili nad mesto Bizanc. Oplenili so ga, zasedli in razglasili Latinsko cesarstvo (Knowles in Obolensky, 1991: 203). »Trakijo, Grčijo in otoke so razdelili med Benetke in razne fevdalce. Križarska vojna se je končala z zločinom, ki je za stoletje zastrupil odnose« (Knowles in Obolensky, 1991: 203) med Rimom in Bizancem, v predstavah številnih pravoslavnih kristjanov pa ta zločin ostaja na pomembnem mestu še danes. Ta negativna predstava, ki so jo pustili križarji kot pečat 'Zahoda', je podobna tako v Bizancu in pravoslavnem krščanstvu kakor v »Orientu« in muslimanskem svetu – kjer so se s številnimi zločini zapisali že ob prvi križarski vojni, ob zavzetju Antiohije, pa do pokola ob zavzetju Jeruzalema leta 1099. Obravnava teh dveh križarskih vojn (torej prve in četrte) v učnih načrtih je zelo primerna, saj pokaže nečloveško ravnanje 'Evrope' oz. krščanskega sveta. To je koristen poduk vzvišeni kulturi 'Zahoda', ki v sebi rada vidi civilizacijo, boljšo od drugih. Prav takšne zgodovinske resnice jo spravijo na realna tla, ko postane očitno, da so vse civilizacije dosegle dobre in plemenite dosežke, pa drugi strani pa so si umazale roke z najhujšimi grozodejstvi. Seveda v grozodejstvih v obdobju srednjega veka nikakor ne vodijo 'Evropejci', temveč bi si ta naziv morda lahko prislužili Mongoli ali kakšno drugo ljudstvo – če pa pogledamo zgodovino 19. in 20. stoletja, pa lahko najbolj zavržne oblike sistematičnega nasilja najdemo prav v 'Evropskem' okviru ali pa vsaj navdahnjene od ideologije (marksizem), ki se je rodila v 'Evropi' (in požela najbolj krvavo žetev v več državah Azije).

Poznejših križarskih vojn ne bomo obravnavali, saj tudi v učnih načrtih niso bile deležne odmeva. Omenimo le, da je Friderik II. vodil križarsko vojno (1228), ki je papež kljub njeni uspešnosti – začasni osvojitvi Jeruzalema – ni priznal. Ludvik IX. je povedel križarje najprej v Egipt (1244) kot odziv na onečaščanje Jeruzalema, ki so ga zagrešili Ajubidi iz Kaira (Cardini, 2003: 89), nato pa še pred Tunis, kjer je ta vladar tudi umrl. Leta 1289 so križarji izgubili Tripolis, dve leti zatem pa še Ako, kar označuje konec 'evropske' vojaške navzočnosti v 'Orientu'. S tem se je razvodenelo navdušenje za vnovične tovrstne podvige (Knowles in Obolensky, 1991: 204) in 'Evropa' vse do druge polovice 15. stoletja ni bila pripravljena na prekomorske podvige.

Nekateri bi v križarskih vojnah radi videli predhodnika 'evropskega' kolonializma v 16. in poznejših stoletjih. Temu iz več razlogov ne moremo pritrditi (Le Goff, 2006: 123–124). »Križarske vojne so bile srednjeveški pojav.« (Le Goff, 2006: 124)

»Križarske vojne, socialna struktura udeležencev, potek in posledice«, nato pa še »krepitev papeštva v dobi križarskih vojn« (Učni načrti za višje razrede gimnazij …, 1955: 23) so poudarki, ki se jih na temo križarskih vojn dotakne učni načrt iz leta 1955. To, da je dodano zanimanje za socialno strukturo udeležencev, je vsekakor zanimivo, saj so s tem prehiteli veliko delo Georgesa Dubyja, ki je leta 1977 objavil študijo o socialni strukturi udeležencev križarskih vojn (Holt, b. d.). Tej študiji sicer nasprotuje Jonathan Riley-Smith in nasprotno dokazuje, da gospodarska korist ni bila motiv za udeležbo na križarskih vojnah, saj so udeleženci morali v podvig vložiti kar nekaj denarja, nazaj so ga dobili bore malo – mnogo pa jih je pri tem umrlo. Prav tako konec 11. stoletja ni primanjkovalo zemlje, kar bi sicer drugorojene in tretjerojene plemiške sinove sililo v izseljevanje (v Holt, b. d.). Obema eminentnima zgodovinarjema gre do neke mere verjeti, zato je smiselno z Jacquesom Le Goffom skleniti, da je bila t. i. pravična vojna na eni strani posledica pobožne vdanosti Jeruzalemu kot svetemu kraju, po drugi pa socialni katalizator, da je preusmeril socialne neenakosti, ki so kulminirale v nasilju, v zunanje cilje (Le Goff, 2006: 120). Da je papeštvo s tem izboljšalo svoj ugled in da se je papež povzpel kot pomemben politični igralec na 'evropskem' prizorišču, pa ni nobenega dvoma (Knowles in Obolensky, 1991: 201–202). Ob tem se je treba spomniti položaja, v katerem je bil papež Urban II. Nedolgo pred njim je papeževal Gregor VII. (1073–1085), ki je zahteval za papeštvo pravico do postavljanja škofov, a hkrati tudi pravico, da nevrednega vladarja odstavi in njegove podložnike odveže od pokorščine. Z gregorijanskimi reformami je ustvarjal red in disciplino v Cerkvi, s cesarjem Henrikom IV. pa se je spopadel v investiturnih bojih, ki so izbruhnili zaradi njegovih radikalnih stališč o primatu papeštva nad drugimi oblastmi (Benedik, 1989: 139–141). Zaradi investiturnega boja je Henrik IV. imenoval protipapeža Klemna III. (1080–1100), ki je (proti)papeževal v Rimu tudi ves čas papeževanja Urbana II. (1088–1099). Že zaradi tega je moral Urban II. skrbeti za svoj ugled, hkrati pa je tudi on nadaljeval gregorijanske reforme v Cerkvi, kar ga pri določenem delu njenih članov ni naredilo nič kaj priljubljenega (Benedik, 1989: 142). Kljub vsem političnim spletkam pa je treba Gregorju VII. in Urbanu II. priznati veliko osebno pobožnost in trud za blaginjo Cerkve, saj bi sicer prikaz izzvenel nekako moderno v smislu nerazumevanja občutij tedanjega časa – oba sta svoja dejanja izvajala prav iz osebne odgovornosti do ljudi, ki so jima bili zaupani v pastirstvo (Knowles in Obolensky, 1991: 169–171).

Zanimivo je, da se križarske vojne v učnih načrtih za osnovno šolo sploh ne pojavijo (Program življenja in dela …, 1984; Obvezni predmetnik …, 1983; Osnovna šola …, 1975), prav tako tudi ne v učnem načrtu za usmerjeno izobraževanje (Predmetnik in učni načrti …, 1977). Ker so križarske vojne ena od famoznih tematik, ki pomembno vplivajo tudi na diskurz glede Cerkve, smiselnosti religije in socialističnega humanizma, bi jo bilo vsekakor treba v šoli malo osvetliti skozi prizmo zgodovinopisnih raziskav – vendar se to ni uvrstilo v učne načrte in tako o teh vsebinah večina populacije (razen gimnazijcev) nikoli ni izvedela niti osnovnih dejstev. To so bila plodna tla za razraščanje stereotipov in posploševanj o ravnanju Cerkve, prav tako pa o »večni delitvi« na 'Vzhod' in 'Zahod'. Dejstvo, da so križarske vojne v duhovnem smislu poenotile mnogo 'Evropejcev', nikakor ni pomenilo, da so se krščanske države združile, temveč se je zaradi tega še bolj razvnela tekmovalnost med njimi (Le Goff, 2006: 123). Poleg tega je pri dojemanju križarskih pohodov oz. njihove predstavitve v učnih načrtih (ali izpusta iz njih) treba imeti v mislih mentaliteto 20. stoletja v 'Evropi' (ki se je v 21. stoletju popolnoma obrnila v t. i . »cancel culture« in pretirano nastrojenost do Evrope – prav znotraj Evrope), ki odraža večvrednost 'Evrope' nad 'Orientom'. Dobro ga zajema Chateaubriandova opazka iz 19. stoletja, ki jo navaja Edward Said: »Pri križarskih pohodih ni šlo zgolj za to, da osvobodijo Sveti grob, temveč prej za to, da se ve, kaj bo na zemlji zmagalo, ali češčenje, ki je sovražno civilizaciji in sistematično podpira nevednost (to je seveda islam)[3], despotizem, suženjstvo, ali češčenje, ki je storilo, da se je v današnjih ljudeh prebudil genij slavne antike, in ki je opustilo nizkotno suženjstvo.« (Said, 1996: 219) V učnih načrtih tako izrazito orientalističnih nastavkov ni mogoče najti, vprašanje pa je, ali se ni takšno pojmovanje vseeno vleklo iz miselnosti 'evropskega' 19. stoletja še daleč v 20. stoletje na Slovenskem (kajti običajno so se 'evropske' ideje na Slovenskem usidrale z nekaj zamika) in je lebdelo v prikritem kurikulu, ki je sad podzavesti, ki bi prav lahko črpala iz latentnega orientalizma.

Smiselno je na tem mestu opozoriti tudi na napačne predstave, ki so pogosto prisotne o križarjih. Tako bi učenci morali izvedeti, da so bili ti vitezi, ko so se odpravili na pohod, opremljeni s pletenim ščitnikom, usnjenim plaščem in zavarovani z verižnim oklepom, nikjer pa ni bilo romantične podobe veličastnega visokega viteza v težkem oklepu na orjaškem konju (Dowley, 1992: 277). Če bi namenili nekoliko več časa socialni zgodovini in ne zgolj politični zgodovini, bi se za tako vsebino lahko našlo nekaj časa za obravnavo oz. zgolj omembo, ki pa bi jo moral sugerirati učni načrt. Prav tako bi se v njem lahko poudarilo, da so križarji v Sveti deželi v nekaj manj kot dvesto letih razvili svojo kulturo, ki je bila nekakšen preplet navad z 'Zahoda' in 'Vzhoda', zaradi česar so v marsikaterem križarju, prišleku na novo, vzbudili odpor in prezir zaradi podobnosti z muslimani. (Dowley, 1992: 279)

3 Zaključek

Zaradi zgornjih ugotovitev in zaradi preproste zgodovinske korektnosti je treba biti v učnih načrtih pozoren na ideološkost sporočil; orientalizem je pri obravnavi Arabcev in križarskih vojn precej predvidljiv, medtem, ko je marksizem morda nekoliko manj. Celotna srednjeveška družba je tako prežeta z religijo, da je z marksističnim pojmovanjem pogosto zgrešeno tisto, kar je bilo za tisto družbo zares pomembno, stvari pa so zreducirane v poprepreproščene kalupe. Tako prikazi srednjeveške zgodovine med letoma 1945 in 1991 ustvarijo napačne predstave in napačna sklepanja o ljudeh takrat – in seveda – tam.

Kulturna zgodovina je bila v času med leti 1945 in 1991 močno zapostavljena na račun klasične politične zgodovine, pa tudi gospodarske zgodovine – ki pa ni ravno analovske usmeritve, kot bi morda glede na letnice lahko sklepali, temveč zgolj marksističnega nerazumevanja širših kulturnih horizontov. Če bi učni načrti za zgodovino namenili nekoliko več učne vsebine kulturni in socialni zgodovini in ne zgolj politični zgodovini, bi se s takšno vsebino pomembno obogatilo razumevanje zgodovine v njeni kompleksnosti, s tem pa bi tudi prispevali k temu, da bi bolj prečiščevala jezik in pojme, ki jih še danes uporabljamo in so pogosto vir nesporazumov in konfliktov. Jezik je vse prehitro le talec ideologije, ki pomaga ohranjati stanje takšno kakršno je. Ta pojmovna nerazumevanja so enako pogosto prisotna tudi danes, kar pa bi zahtevalo svojo dodatno – in še obširnejšo – študijo. Jeruzalem, kot slovenski kraj, ki nosi ime po svetem mestu, ter aktualna vojna Izraelu in Palestini pričata, da bi se bilo tej tematiki vredno nekoliko bolj posvetiti, saj je še danes v širšem kontekstualno-jezikovnem smislu del vsakdanjega življenja.

4 Viri in literatura

Benedik, Metod (1989): *Papeži od Petra do Janeza Pavla II*. Celje: Mohorjeva družba.

Cardini, Franco (2003): *Evropa in islam*. Ljubljana: Založba *cf.

Dowley, Tim (1992): *Zgodovina krščanstva*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Gimnazija (Gradivo za sestavo predmetnika in učnega načrta) (1962). Ljubljana: Zavod za napredek šolstva LRS.

Gimnazija (Gradivo za sestavo predmetnika in učnega načrta) (1964). Ljubljana: Zavod za napredek šolstva SR Slovenije, Državna založba Slovenije.

Kastelic, Rok (2018): *Orientalizem v učnih načrtih za zgodovino in geografijo*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Knowles, M. D.; Obolensky, D. (1991): *Zgodovina Cerkve 2 – srednji vek (600–1500)*. Ljubljana: Družina.

Kunaver, Vojko idr. (2008): *Učni načrt. Zgodovina: gimnazija: splošna gimnazija*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, Ministrstvo za šolstvo in šport. Pridobljeno 30. 10. 2023: https://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2019/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_zgodovina_280_ur_gimn.pdf.

Levstik, Vanda (2019): Tako je prleški Jeruzalem dobil ime. *Žurnal24*, 12. januar 2019. Pridobljeno 30. 10. 2023: https://www.zurnal24.si/popotnik/tako-je-prleski-jeruzalem-dobil-ime-321931#google_vignette.

Le Goff, Jacques (2006): *Se je Evropa rodila v srednjem veku?* Ljubljana: Založba /*cf.

Maalouf, Amin (2008): *Križarske vojne v očeh Arabcev*. Ljubljana: Rdeča zbirka, Založba *cf.

Obvezni predmetnik in učni načrt osnovne šole (1983). Ljubljana: Zavod SR Slovenije za šolstvo.

Osnovna šola – vsebina vzgojno-izobraževalnega dela – 6. zvezek (1975). Ljubljana: Zavod SRS za šolstvo.

Predmetnik in učni načrti (delovni osnutek) – Skupna programska osnova v usmerjenem izobraževanju (1977). Ljubljana: Zavod SR Slovenije za šolstvo.

Program življenja in dela osnovne šole 3. zvezek – družbenoekonomsko vzgojno izobraževalno področje (1984). Ljubljana: Zavod SR Slovenije za šolstvo.

Holt, Andrew (b. d.): *Jonathan Riley-Smith on the Motivation of the First Crusaders*. Pridobljeno 19. 6. 2023: https://apholt.com/2016/06/08/jonathan-riley-smith-on-the-motivations-of-the-first-crusaders/.

Said, Edward W. (1996): *Orientalizem: zahodnjaški pogledi na Orient*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij, Studia humanitatis.

Spremembe k učnemu načrtu za gimnazijo za šolsko leto 1946/47 (1946). Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Učni načrt za gimnazije, nižje gimnazije in višje razrede sedemletk (1948). Ljubljana: Ministrstvo za prosveto LR Slovenije.

Učni načrt za pedagoške in psihološke vaje v 5. letnikih učiteljišč LRS. št. 21685. (Opomba: Manjka letnica, na dokumentu, ki ga hrani Slovenski šolski muzej, ni navedena.)

Učni načrt za višje razrede gimnazij in klasičnih gimnazij (1955). Ljubljana: Začasni pravilnik o maturi.

Vestnik ministrstva za prosveto Ljudske republike Slovenije (1947). Letnik II, priloga 1 k številki z dne 2. oktobra 1947, št. 13.

Wittgenstein, Ludwig (2014): *Filozofske raziskave*. Ljubljana: Knjižna zbirka Temeljna dela, Krtina.

Začasni učni načrt na gimnazijah in klasičnih gimnazijah Slovenije za šolsko leto 1945-1946 (1945). Celje: Ministrstvo za prosveto NVS – odsek za srednje šolstvo, Državna založba Slovenije.

5 Opombe

[1] Ni narobe to, da naslov na videz ni evropocentričen, marveč je narobe to, da je potem govor samo o Evropi, ki ni v vsem tako povezana s križarskimi vojnami.

[2] Pri tem pa ne gre zanemarjati resnične (in tudi plemenite) verske vneme številnih protagonistov, od papežev do sv. Bernarda in sv. Katarine Sienske.

[3] V oklepaju je Saidova opomba k Chateaubriandovem pasusu.

OD POUKA TEHNIKE DO SLOVENSKE ZGODOVINE

FROM CRAFT AND TECHNOLOGY LESSON TO SLOVENIAN HISTORY

✍ **Jernej Kokošinc** (*kokosincjernej@yahoo.com*), *prof. tehnike in matematike, poučuje tehniko na OŠ Mozirje.*

Slovenija

Povzetek

Pri pouku tehnike smo opazili, da učenci radi izrezujejo silhuete iz lesa. Učenci so izrezali meč in si zaželeli še ščita. To nam je predstavljalo izziv, saj tega še nikoli prej nismo delali. Pri mizarjih smo se pozanimali o krivljenju vezane plošče, na koncu pa je rešitev prinesla ena od učenk, ki je v šolo prinesla že narejen ščit. Na enak način smo se lotili izdelave ščita, na katerega smo narisali grb Slovenije, ga prebarvali in prelakirali. Vmes pa smo se pogovarjali o slovenskih vitezih, pomembnih Slovencih, zgodovini Slovencev in o osamosvojitvi Slovenije.

Abstract

At our craft and technology lessons, we noticed that pupils like to carve silhouettes out of wood. After having carved out swords, they wanted to make shields as well. As this had never been done before, we were faced with a challenge. We asked the carpenters about bending plywood, and in the end the problem was solved when a student brought a shield she had already made at home to the lesson. The students' shields were made in the same manner as the model shield, and were completed with the drawings of the Slovenian coat-of-arms. T ey were also painted and varnished. We started making the shield in the same way, drawing the coat of arms of Slovenia, painting and varnishing it. During the process, we discussed the Slovenian knights, the country's history and notable Slovenians as well as Slovenian independence.

Ključne besede: domoljubje, narodna zavest, samostojnost, slovenski grb, slovenski narod, ščit.

Keywords: patriotism, national awareness, independence, Slovenian coat-of-arms, Slovenian nation, shield.

1 Uvod

Pri pouku neobveznega izbirnega predmeta tehnika v 5. razredu smo opazili, da učenci proti pričakovanjem, zelo radi izrezujejo iz lesa. Nekega dne so si učenci zaželeli iz lesa izrezati meč, potem pa še ščit. Ker nam je bilo v interesu, da si učenci pri pouku izdelajo izdelke, ki so jim všeč, smo jim to omogočili.

2 Izdelava ščita

Nabavili smo lesene deske, iz njih izrezali meče in jih fino obdelali, da so bili prijetni na otip. Začeli smo razmišljati, da bi lahko izdelali še ščit. Pri mizarjih smo se začeli zanimati, kako ukriviti vezano ploščo. Nekega dne pa je ena učenka omenila, da že ima ščit. V šolo ga je prinesla pokazat, da smo videli, kako je bil narejen. Manjkajoči člen se je našel in lahko smo pričeli z izdelavo. Učencem smo nabavili topolovo vezano ploščo debeline 5 mm. Izdelali smo kartonasto šablono, okoli katere so si učenci zarisali obris na vezano ploščo. Z rezljačami so počasi in včasih ob pomoči izrezali obliko ščita. Narediti je bilo treba še ročaj. Tega smo naredili iz kosa lesa, ki smo ga po straneh obrusili, da se je po celi širini oblikovala simetrična linija. Ta del smo prevrtali in vanj zalepili ročaj. Čez širinsko linijo smo prilepili vezano ploščo in jo pritrdili z vijaki ali žeblji, da se je ščit rahlo upognil. Lotili smo se zunanje poslikave ščita. Učenci so si skicirali grb Slovenije in ga pobarvali. Ob tem smo se pogovarjali o državnih simbolih, sestavnih delih grba in njihovem pomenu ter o zgodovini našega naroda. Ščite smo po želji požgali s plinskim gorilcem in potem še zaščitili z lakom. Nekateri učenci so na ščite narisali tudi grbe občin (Mozirje, Celje).

Tekom izdelav sem jim postopoma povedal več zgodb.

2.1 Karantanija

Leta 595 se prvič omeni dežela Slovanov, ki se leta 623 pridruži Samovi plemenski zvezi, ki se pojavlja tudi pod imenom Vinedorum. Samo je bil kralj Vendev, ki so živeli v soseščini Avarov. Avari so jih izkoriščali, zato so se jim uprli in jih porazili. Napadali so jih tudi Germani in sicer Franki, katere je v več vojnah porazil. Samo je vladal od leta 623 do smrti 658, potem pa se je za državo začelo uporabljati ime Karantanija (Wikipedia, 2022). Papež Pij II. je zapisal, da svoje kneze ustoličujejo na knežjem kamnu na Gosposvetskem polju v slovenskem jeziku in obred se je ohranil do 1414. Langobardski zgodovinar Pavel Diakon je Karantanijo imenoval za provinco, kakor tudi Italijo, kar pomeni, da je bila neodvisna država na ravni kraljestva in je obstajala skoraj tristo let (Karantanija, 2018).

2.2 Celjski grofi

Celjski grofi so se sprva okoli leta 1130 imenovali gospodje iz Savinjske (Gebhard I.), od l. 1173 pa Žovneški gospodje (Gebhard II.). Žovneški gospodje so bili nekakšni odvetniki Gornjegrajskega samostana, zato so bili pri njih dobro zapisani. Od leta 1308 so bili Žovneški gospodje tudi Habsburški vazali, kar pomeni, da so upravljali s posestvom. Konrad I. Žovneški je imel 6 otrok, od katerih se je poročil le Ulrik I. Žovneški, da se imetje rodbine ne bi delilo. Ulrich I. Žovneški je umrl, ko je bil njegov sin Friderik I. star 16 let.

Mladega Friderika I. je pod okrilje vzel Vovberški stric, ki pa ga je vpeljal v ekonomijo. Leta 1322, po izumrtju grofov Vovbrških, je Friderik I. pridobili njihovo posest in tako je Celje postalo njihov rodbinski sedež. Skozi leta je Friderik I. pošesteril število gradov in močno razširil posestva ter vpliv in postal spoštovan v Svetorimskem cesarstvu. Leta 1341 je cesar Ludvik IV. Friderika I. povzdignil v grofa in na tem mestu se rodijo Celjski grofje (Friderik von Cili). Takih grofov je bilo na našem ozemlju le okoli 6, Celje pa se je preimenovalo v mesto, ki je do tedaj bilo trg. Po smrti cesarja ga je nadomestil Karel IV., ki pa ni spoštoval Ludvikove grofovske listine in Friderika I. ni hotel potrditi za grofa, vendar ga je po posredovanju Friderika I. po dveh letih le potrdil za dednega grofa. S tem je l.1372 potrdil tudi nove meje celjske grofije, s tem pa je odpadlo habsburško vazalstvo. Frideriku sta se rodila Ulrik I. in Herman I., ki sta bila oba grofa, saj je Friderik v oporoki zapisal, da se premoženje ne bo delilo.

Ulrik I. je bil od 15. leta uspešen vojskovodja, bitk ni izgubljal, vojskoval pa se je tako na Balkanu kot v Italiji. Umrl je star 37 let, kar je bilo za tiste čase običajno. Za sabo je pustil potomca Viliema, ki je s 7 leti postal grof ob svojem stricu grofu Hermanu I.

Viliem se je po posredovanju madžarskega kralja poročil s hčerko poljskega kralja Kazimirja III., Ano Piast in tako rešil izumrtje njihove linije. Z Ano Piast sta imela hčerko Ano Celjsko. Ana se je 1401. poročila z Jagelom – Vladislavom II. (Litvancem), ki je ovdovel s Hedviko, ki je bila sestra Ane Piast, tako se je poročila z možem svoje tete. Tako je Ana pri 21. letih postala kraljica Poljske in velika vojvodinja Litve. Njeni otroci so hitro pomrli in tudi sama je umrla pri 36. letih. Pokopana je v Vavelski katedrali na Poljskem.

Herman I. se je poročil s hčerko bosanskega bana Katarino Kotromanić, s tem je razširil svoje povezave daleč na Balkan. To poroko lahko enačimo s poroko Viliema z Ano Piast.

Herman I., njegov sin Herman II. in Viliem so se na povabilo avstrijskega Albrechta udeležili križarskega pohoda nad pogansko Litvo in po enotedenskem vojskovanju zmagali. S tem so si pridobili naslove vitezov in priredili velik banket, ki je odmeval po Evropi.

Tudi Herman II. je bil podjeten in je posest razširil na 125 gradov, 40 urbanih središč, 40 mitninskih postaj in še bi lahko naštevali. Leta 1396 se je na povabilo cesarja Sigismunda I. pridružil zadnjemu križarskemu pohodu na Nikopol. Med obleganjem mesta jih je napadel Bajazit Bliskoviti, ki je moral na svojo žalost prekiniti obleganje Konstatinopla. Vojski sta bili enakovredni, a se je zmaga prevesila na turško stran, ker ji je na pomoč prihitel srbski kralj Stefan Lazarjevič. Herman II. je iz turškega obroča rešil Sigismunda in skupaj s plemiči so zbežali z benačanskim ladjevjem do Dubrovnika. Na Hrvaškem se mu je ravno pripravljal upor, ki ga je Sigmund s Hermanom II. zadušil in Hermanu II. obljubil nagrado. Ko se je Sigismund vrnil domov, ga je pričakal upor in zapor. Herman II. je organiziral njegovo osvoboditev in Sigismund ga je res bogato nagradil. Dobil je več kot je imel – med drugim Čakovec, Varaždin, Trakoščan, Krapino, Lepoglav in Zagreb. Imenovan je za grofa Zagorja, Medžimurja in za slavonsko-dalmatinskega kralja. Tako je v Imenu Sigismunda praktično vladal vsej Hrvaški od 1400–1421 in od 1425–1435. Dobil je tudi rudarsko pravico do smrti na vseh posestih. Sigismund je ustanovil svoj zmajev viteški red in Herman II. je bil med prvimi tremi vitezi iz tega reda. Za red se je navdušil tudi romunski Vlad III. Drakula in kasneje tudi ta postal vitez tega reda. Herman II. se je z ženo udeležil tudi koncila v Konstanci l. 1414, kjer je zmagal na turnirju. Uveljavil se je tudi kot diplomat, saj je pomagal pri pogajanjih za mir med Litvo, Poljsko in Svetorimskim cesarstvom, saj je bila njegova hči Ana žena latvijsko-poljskega kralja Vladislava II. in hči Barbara žena svetorimskega cesarja Sigismunda. Za Sigismunda je Herman II. pisal papežu, da bi ga lahko okronal za svetorimskega cesarja in si mimogrede izgovoril še ozemlja Brežic in Krškega. Papež je vsemu ugodil. Herman II. bi lahko postal tudi Bosanski kralj, saj je Tvrdko II. nanj napisal oporoko v primeru, da ne bi imel naslednika. Posredoval je tudi pri beneško-nemški vojni, saj je njegovo hči Elizabeto poročil s Henrikom V. Goriškim in vojna se je končala s premirjem. Herman II. je kupil še grad Kamen in Radovljico in si zaželel

knežje krone. Sigismund je l. 1435 v Bratislavi podpisal, da bo Hermana II. in njegovega sina Friderika II. povzdignil v kneza, grofijo pa v kneževino. Določilo se je kronanje na glavnem trgu v Pragi, ki pa ga Herman II. ni doživel, saj je čez nekaj dni umrl. Pokopan je v Pleterskem samostanu.

Tudi njegov nezakonski sin Herman Celjski se je dobro znašel v duhovnih vodah, saj mu je oče omogočil študij na najuglednejši evropski univerzi v Boloniji. Ker se je Herman II. dopisoval s papežem, ga je prosil, da njegovega sina »legalizirajo« v zakonskega, ker mu tudi ugodi. Herman Celjski s pomočjo Sigismunda postane škof v Freisingu in Trenti, a kmalu umre.

Barbara Celjska, hči Hermana II., je začela zanimati Sigismunda, ker je imela gene vzhodne Evrope, Sigismund pa je imel prednike po vsej zahodni Evropi. Poročila sta se 1405 v Varaždinu. Poroka ji je prinesla ogromno premoženje in v današnjih časih bi bila miljarderka. Bila je finančni genij in karkoli ji je dal, je finančno pomnožila. l. 1408 je bila okronana na Ogrskem in s tem postala največja zemljiška posestnica v državi. Tudi Slovaška je bila skoraj v celoti njena. Sigmund ji je tudi dal rudarske pravice in lahko je kovala denar. Sigismund je dosti potoval in včasih ga ni bilo tudi po 4 leta, zato je za finance skrbela Barbara. Kljub temu sta v slogi živela 30 let. Bila je razgledana in tekoče je govorila češko, slovaško, madžarsko, nemško, srbsko, latinsko, ne ve se pa, ali tudi slovensko. V vseh teh jezikih je tudi izdajala listine. 1414 je bila okronana za nemško kraljico. Habsburški svetovalec Pij II. je večkrat obrekoval Barbaro in Sigismundu je na poti v tujini prišlo na uho, da ga Barbara vara. Odvzel ji je posestva in jo izgnal v Oradejo v Romunijo za leto in pol. Potem se je omehčal in jo povabil nazaj. 1433 sta šla v Frankfurt kjer so ju okronali za svetorimska cesarja in cesarico. 1437 pa so jo okronanali še v Pragi, kjer je postala popularna in je stkala veliko prijateljskih vezi. Počasi sta se oddaljila, kar se je še posebej pokazalo pri dedovanju goriških grofov, ki so izumrli, saj je Sigismund določil Habsburžane, kljub nagovarjanju Barbare naj izbere Celjane. Sigismund je ta čas že bolehal za putiko in za sladkorno boleznijo. Ves gnev je izlival na Barbaro, saj je večkrat prebral objave Pija II., ki je klevetal čez Celjske grofe in Barbaro. Ko je bil zdoma, je začel umirati in okoli njega se je zbrala klika, med njimi Albreht II., njegov zet, ki je prepričal Sigmunda, da je vladavino prepisal nanj in izdal nalog za aretacijo Barbare. Sigmund je umrl, pokopali so ga v Oradeji v Romuniji, Barbaro pa je Albreht II. za nekaj mesecev zaprl. Ker je bilo premoženje formalno pravno njeno, ji ga je l. 1438 odvzel. Barbara je zbežala v Krakov in Albreht II. je hotel še Barbarina posestva na Češkem, čemur pa so se Čehi uprli, zato je Albreht popustil, vendar zahteval, da se Barbara ni smela več vrniti na Češko. A ker je Albreht 1440 umrl, se je Barbara 1442 vrnila na Češko, kjer je bilo okoli 10% vsega imetja, ki ga je imela na Ogrskem. Umrla je na gradu Melnik leta 1451 in na pobudo kralja so jo prekopali v Pragi. Upodobljena je bila tudi na oltarju na Finskem.

Friderik II. je nasledil svojega očeta Hermana II., ki pa ga je preziral. Friderik se je sprva poročil z Elizabeto Frankopansko iz Benetk in s tem dobil Kostanjevico, Novo Mesto, grad Samobor in kvarnerske otoke, a z ženo ni bil srečen. Po rojstvu sina Ulrika II. sta živela narazen in najverjetneje je svojo prvo ženo z nožem umoril, saj je bil srečen z Veroniko Deseniško, hčerko viteza iz Zagorja. Benečani so se pritožili Sigismundu, saj jim je Friderik hotel naskrivaj prodati imetje in zbežati z Veroniko. Friderik je odšel v Budim do sestre Barbare, ki pa se zanj ni zavzela. Frankopan ga je celo izzval na dvoboj, a je Sigismund to preprečil. Frankopane so Celjani izplačali, jim vrnili doto in Friderik se je čez dve leti poroči z Veroniko Deseniško. Herman II. je Friderika II. zaprl v stolp, Veroniko pa obtožil, da je čarovnica in jo prepustil cerkvenemu sodišču, ki pa jo je oprostilo, zato jo je dal utopiti, kar je Friderika II. potrlo. Iz maščevanja do očeta se tudi nikoli več ni poročil.

Ulrika II., sina Friderika II., so za štiri leta poslali na potovanje po Evropi. Pri 28- tih se je poročil s Srbkinjo Katarino Branković, ki pa je bila pravoslavka, zato so v Celju zgradili pravoslavno cerkev. Njena sestra Mara pa se je omožila s sultanom Muratom II. Bili sta v tesnih stikih. Leta 1437 je Sigismund umrl in s tem tudi največji celjski zaveznik. Nasledil ga je Abreht II. iz redu Habsburžanov, a ker je bil poročen z Barbarino hčerjo, je bil celjskim naklonjen, a je hitro umrl (l. 1440). Nasledil ga je prav tako Habsburžan Friderik III., ki je sicer celjska Friderika II. in Ulrika II. še pokнežil, a je Celju odvzel kneževino in ga degradiral v grofijo. Celjani so v tem času tudi sklenili dedno pogodbo s Habsburžani, saj je imel Ulrik II. več potomcev kot habsburški Friderik III, ki ni imel še nobenega. Tako sta Fiderik II. in Friderik III. postala prijatelja. Friderik II. si je po smrti Tvrdka leta 1442 prizadeval, da bi postal Bosanski kralj, a mu to ni uspelo in Bosno so zasedli Turki. Na Madžarskem se je okrepila opozicija Hunyadov. Janoš II. Hunyadi je organiziral križarski pohod, h kateremu se celjski niso pridružili in na Kosovskem polju so izgubili bitko proti Muratu II. Murata II. je nasledil Mehmed II. in l. 1453 zasedel Konstantinopel. V l. 1454 je Friderik II. umrl. Ulrik II. je pridobil rejništvo nad Ladislavom – Sigismundovim sinom in s tem tudi regentstvo nad Ogrsko in Češko. Ulrik II. je poročil svojo hčerko z Matijo Korvinom – kraljem Matjažem, ki je bil iz rodbine Hunyadi, a je kmalu umrla. Mehmed II. je začel oblegati Beograd in s pomočjo Janoša Hunyadija so se l. 1456 ubranili Turkov. Kmalu potem je Jaroš zaradi kuge umrl in nasledil ga je njegov sin Lazslo, ki je povabil Ladislava in Ulrika II. v Beograd. V Beograd je spustil le Ulrika II. in ga umoril. Ladislav je zbežal v Budim, Lazslo pa za njim. V Budimu je Ladislav takoj ubil Lazslota in Hunyadijeve je prevzel Matija Korvin, ki je postal kralj Ogrske. Ulrikova žena Katarina Branković je dobila izjemno odpravnino in se preselila k sestri Mari v Turčijo. Vse, kar je ostalo od Celjskih grofov, pa je dobil habsburški Friderik III (Mahorčič, 2022).

2.3 Andrej Turjaški

Po dobrih dvesto letih pa se je v zgodovini Slovencev spet pojavil viteški lik, to je bil Andrej Auersperg. Pripadal je veji Žuženbergov iz Žužemberga, ki so kmalu izumrli, kakor tudi njegovi starši Auerspergi. Pod okrilje ga je vzel Vajkard Turjaški, zato se ga naziva tudi z Andrejem Turjaškim. 1569 je začel študirati v Tübingenu. Sam Primož Trubar se je zavzel zanj, da

je dobil učitelja Bernarda Steinerja iz Kamnika. Študij je še nadaljeval v Padovi in Bologni, po končanem študiju pa se je izuril v vojskovanju. Pridružil se je vojski Svetorimskega cesarstva in se boril proti Turkom. 1589 je postal tudi poveljniki Vojne krajine. Turška vojska s Hasanom pašo Predojevićem na čelu je začela l. 1593 oblagati Sisak in Andrej Turjaški se je pridruži krščanski vojski pri obrambi. Ker se je mudilo, niso mogli zbrati dovolj vojakov. Andrej je poveljeval le 300 možem, najštevilčnejša je bila hrvaška vojska 1300 mož. Skupno je vojska štela 4000 mož, zato je bil Hasan z 12 do 15000 mož v vsaj trikratni premoči. V prvi fazi so Turke napadli Hrvati, a niso uspeli razbiti njihove formacije in izgledalo je že, da jih bodo Turki porazili. Tedaj je Andrej z boka s svojimi četami napadel center osmanske formacije in jih pognal v beg. Strelci iz Karlovca so Turkom presekali beg čez most in Turki so zbežali proti narasli Kolpi kjer so se utopili. Utrpeli so škodo 8000 mož, kristjani pa le okrog 50. Vojni plen je zajemal tudi Hasanov plašč, ki so ga predelali v mašna oblačila in ga hranijo še danes v muzeju. Ta bitka je bila prva zares odločilna zmaga krščanske vojske nad Turki v jugovzhodni Evropi. Andrej Turjaški je dobil vzdevek Kranjski Ahil in Strah Turkov (Preinfalk, 2013; Trobič, 2021).

2.4 Današnji čas

Vse te vojske ter spopadi ter vpadi so povzročili, da od brižinskih spomenikov (~l. 1000) do Stiškega rokopisa (15. stol.) ni ohranjenih veliko zapisov v slovenskem jeziku. Toda slovenski jezik se je vmes kljub vsemu razvijal. Od Primoža Trubarja dalje pa je doživel hiter razvoj do današnjih dni.

Na koncu sem učencem povedal, da so bili tudi naši starši priča 10-dnevni osamosvojitveni vojni, ko je Jugoslovanska ljudska armada (JLA) 27. 6. 1991 napadla Slovenijo, ki se je dan prej osamosvojila. Ta vojna je bila moderne narave z novejšimi bojnimi pripomočki, kot so tanki, aviacija, rakete … Našemu narodu je z osamosvojitvijo uspelo ustanoviti svojo državo, kar marsikateremu številčnejšemu narodu ni, česar se moramo veseliti in biti ponosni nase in na svoje prednike ter tudi na svoj, slovenski jezik. Od vsakogar je odvisno, ali ga bomo ohranili ali ne.

3 Zaključek

Izdelava ščita kot grba Slovenije je odličen način za krepitev narodne zavesti preko tehnike in preko zgodbe. Učenci so dobili občutek, da imamo Slovenci globoke korenine. Motivirani so bili, ker jim je izdelek všeč, zato jih je tudi zanimalo ozadje tega simbola.

Tako učenci sproti spoznavajo slovensko zgodovino in naš velik vpliv na tehnične in ostale dosežke v svetu, če jih mi, kot učitelji sami dovolj dobro poznamo. Veliko tehničnih tem, pri katerih so Slovenci blesteli v svetu, pozitivno vpliva na posameznikovo samozavest, narodno zavest in domoljubje.

4 Literatura in viri

BledTV (2019): Naš pogovor: Miloš Klemen Mahorčič. *Youtube*, 15. marec 2019. Dostopno na: https://www.youtube.com/watch?v=DKWNKIoPosw.

Karantanija (2018). *Dijaški.net*, 21. 12. 2018. Dostopno na: https://dijaski.net/gradivo/zgo_ref_karantanija_02.

Preinfalk, Miha (2013): *Auersperg, Andrej, pl. (1557–1593). Slovenska biografija*. Ljubljana: SAZU, ZRC SAZU. Dostopno na na: https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1000970/.

Samova plemenska zveza (b. d.). *Wikipedija*. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Samova_plemenska_zveza.

Trobič, Milan (2021): Hasanov plašč. RTV SLO, Sledi časa, 12. 12. 2021. Dostopno na: https://prvi.rtvslo.si/podkast/sledi-casa/80/174830509.

5 Priloga: Izdelava ščita z grbom Slovenije

Za izdelavo potrebujemo:

- nekaj kopij slovenskega grba natisnjenega na A3 format papirja,
- vezano ploščo 3-4 mm dolžine 38 cm in širine 30 cm,
- lepilo,
- rezljačo,
- lesen kvader dolžine 30 cm, širine in višine pa vsaj 3 cm,
- dve mizarski sponi,
- akrilne barve,
- vrtalni stroj,
- 15 mm sveder,
- 15 mm palico dolžine 13cm,
- olfa nož in
- belo, modro in rdečo barvo.

Grb na zadnji strani po robovih namažemo z lepilom in ga prilepimo na vezano ploščo.

Z rezljačo izrežemo obliko grba iz vezane plošče.

Na lesen kvader, ki bo služil kot nosilec ročaja, zarišemo krivuljo po kateri bomo napeli vezano ploščo. To lahko naredimo prostoročno ali po ukrivljeni letvici kakor na sliki spodaj:

Na rezljači izrežemo obliko. Ostanek shranimo, ker ga bomo potrebovali pri lepljenju.

Nosilec ročaja po potrebi še obrusimo na brusni plošči.

Iz nosilca ročaja na sredini na vrtalnem stroju izvrtamo izvrtino premera 15 mm in globine 2 cm.

Vsi deli so pripravljeni za lepljenje. Lepilo nanesemo po liniji nosilca ročaja in po zadnji strani ščita.

Pripravimo spone in na rob mize s pomočjo ostanka spojimo vezano ploščo in nosilec ročaja. Po potrebi si za lepši oprijem pomagamo z lesenim koščkom in dodatno spono.

Po enem dnevu sušenja je ščit pripravljen na barvanje. Celotno površino sprednjega dela pobarvamo z modro barvo.

Iz grba izrežemo obod, ki je rdeče barve. Ostanek - šablono natančno poravnamo po ščitu. Pazimo, da se zgornja linija grba ujema po ščitu in da sta spodnji konici poravnani.

S čopičem ob šabloni nanesemo rdečo barvo po obodu ščita.

Iz grba/šablone z olfa nožem izrežemo zvezde celjskih grofov, triglav in valoviti modri črti. Šablono poravnamo po ščitu, z belo barvo pobarvamo triglav in vijugasti črti, zvezde pa z rumeno.

Z lepilom namažemo moznik ali ročaj premera 15 mm in ga vstavimo v izvrtino.

Ščit je po pol ure pripravljen za uporabo izven bojišča v bližini igrišča.

HRVAŠKI JEZIK DO KONCA 16. STOLETJA

CROATIAN LANGUAGE UNTIL THE END OF THE 16TH CENTURY

✍ **Dr. Sanja Vulić** (sanja.vulicc@gmail.com), *prof. dr. znanosti., je redna profesorica (Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu). Je ustanoviteljica in vodja projekta za sodelovanje z avtohtonimi hrvaškimi skupnostmi v diaspori hrvaške izseljence ter vodja poletnih in zimskih šol hrvaškega jezika in kulture za Hrvaške izseljence.*

Hrvaška

Povzetek

Besedilo opisuje ključne dogodke v razvoju hrvaškega pisnega jezika od prvih pisnih spomenikov do konca 16. stol. Za ponazoritev so navedeni primeri: *Istarski razvod* (13. st.), *Petrisov zbornik*, *Zapisi popa Martinca* (15. st.). Največ primerov je iz 16. stoletja, v katerem se je pisana beseda močno razvila. V tem besedilu so izbrani primeri iz Marulićeve *Judite*, poezije Hanibala Lucića, poslanice Hortenzija Bartučevića in Ivana Vidalija, iz del Dominka Zlatarića in nekaterih drugih. Besedilo prinaša tudi pregled mednarečnih razmerij v času velikih selitev, ki so jih povzročila turška osvajanja v 16. stoletju.

Abstract

The paper describes the key events in the development of the Croatian written language from the first written monuments to the end of the 16th century. Examples from the *Istarski razvod* (13th century), *Petrisov zbornik* (Petris's collection) and *Zapisi popa Martinca* (Records of Pope Martinac (15th century) and others are given for illustration. Most of the examples provided date from the 16th century, during which the written word developed considerably. The examples in this paper are selected from Marulić's *Judith*, the poetry of Hanibal Lucić, the epistles of Hortenzij Bartučević and Ivan Vidali, as well as from the works of Dominko Zlatarić and some other authors. The paper also provides an overview of inter-dialect relations at the time of great migrations caused by the Turkish conquests in the 16th century.

Keywords: Croatian language, dialects, literacy, language history

Ključne besede: hrvaški jezik, narečja, pismenost, zgodovina jezika.

1 Uvod

Hrvaško ime se na Hrvaškem prvič omenja (kolikor je znano) v 9. stoletju v latinščini v *Povelju kneza Trpimira* (Listini kneza Trpimirja) oz. v *Trpimirjevi darovnici* (Trpimirjevem darilu) in v kamnitih napisih. Vsi ti pisni spomeniki so nastali na območju Dalmacije. Predvideva se, da je bila Listina kneza Trpimirja napisana leta 852. Na žalost Listina ni ohranjena v izvirniku, ampak le v prepisih. Najstarejši prepis je iz leta 1568. Ta omenja, da je Trpimir *dux Chroatorum* (knez Hrvatov). Pomembno je, da Trpimir v tej listini omenja tudi svojega predhodnika kneza Mislava (ki je postal knez okoli leta 835), kar kaže, da so hrvaški knezi že takrat vladali v srednji Dalmaciji.

Med kamnitimi napisi v latinskem jeziku, v katerih se omenja hrvaško ime, je najstarejši ohranjeni napis kneza Branimirja iz 9. stoletja, ki izvira iz Šopota pri mestu Benkovac v zaledju mesta Zadar v severni Dalmaciji. V tem napisu se v latinščini omenja Branimiro com(mes) dux Cruatorv(m) (Branimir, knez Hrvatov). Pomemben je tudi Napis kneza Držislava iz 10. stoletja, ki izvira iz okolice mesta Knin. V tem Napisu je Držislav označen kot Dvx Hroator(um) (knez Hrvatov).

2 Hrvaški jezik v srednjem veku

Najstarejši ohranjeni zapisi v hrvaškem jeziku so iz 11. stoletja, toda neprimerljivo najpomembnejša za zgodovino hrvaške pisane besede je *Bašćanska ploča* (Bašćanska plošča), ki je prvo v celoti ohranjeno besedilo v hrvaški glagolici, vklesano v kamen. Najdena je bila v cerkvi sv. Lucije v Jurandvoru na otoku Krk. Redovniki benediktinci so v Jurandvoru imeli svoj samostan. Hrvaški kralj Zvonimir jim je daroval zemljišče. Prav o tem govori prvi del zapisa na Bašćanski plošči. Ta prvi del je zapis takratnega benediktinskega opata Držihe o daru kralja Zvonimirja. Zvonimir je vladal od 1075 do 1089 in opat Držiha je svoje besedilo vklesal okrog leta 1100. To besedilo je izjemno pomembno ne le za zgodovino hrvaškega jezika, ampak

tudi za hrvaško zgodovino nasploh, ker priča, da je bil hrvaški kralj Zvonimir (ki je vladal v Kninu) tudi vladar otoka Krka. Opat Držiha navaja tudi seznam prič, ki potrjujejo darilo kralja Zvonimirja. To so bili veljaki s področja Krbave in Like ter bližnjega Primorja. V drugem delu Bašćanske plošče je zapis opata Dobrovita o tem, kako je zgrajena cerkev sv. Lucije.

Bašćanska plošča v hrvaškem jeziku in hrvaški glagolici kakor tudi 250 let pred njo Listina kneza Trpimirja v latinskem jeziku in latinski pisavi kažejo, da so bili prvi pisni spomeniki, v katerih se omenja hrvaško ime, večinoma pravni spomeniki. Tako je bilo tudi v 13. stoletju, ko so nastali pomembni hrvaški pisni pravni spomeniki. Z jezikovnega in pravnega vidika je posebej pomemben *Vinodolski zakon* (Vinodolski zakonik), ki je bil napisan v glagolici. Sestavljen je bil 5. januarja 1288. S tem pravnim besedilom je vzpostavljeno pravno razmerje med krškimi knezi[1] in prebivalci njihovih mest: Novi, Ledenice, Bribir, Grižane, Drivenik, Hreljin, Bakar, Trsat in Grobnik. Prepis Vinodolskega zakonika, ki je nastal v 16. stoletju, hranijo v Narodni in univerzitetni knjižnici v Zagrebu.

Izredno pomemben pisni spomenik v glagolici iz 13. stoletja je tudi *Istarski razvod*, trijezična pravna listina. V njem se izrecno navaja, da je bilo isto besedilo napisano vzporedno v treh jezikih: v latinščini, nemščini in hrvaščini. O imenu jezika jasno dokazuje naslednji stavek iz tega teksta, zapisanega v glagolici (tukaj v latinski transliteraciji): »*I tako onde obe strane se sjediniše i kuntentaše i kordaše i razvodi svojimi zlamenji postaviše, i jednoj i drugoj strani pisaše listi jazikom latinskim i hrvackim, a gospoda sebi shraniše jazikom nemškim*«[2] (Moguš, 1993: 24). Zapis jasno kaže, da so ljudje v Istri svoj jezik (govor) imenovali hrvaški (hrvacki). Takrat ni bilo, kakor tudi naslednjih sedemsto let ne, pri Hrvatih naziva čakavščina (pa tudi ne kajkavščina ali štokavščina), ki je danes pogost v hrvaški dialektologiji, pa tudi v zgodovini jezika.

V 14. in 15. stoletju se je hrvaški pisni jezik vedno močneje razvijal. Takrat so se najbolj pisala besedila z versko vsebino in pravna besedila. V osrednji Hrvaški, na območju med Velebitom na jugu in reko Kolpo na severu, se vse bolj razvija hrvaški knjižni jezik, ki vsebuje elemente hrvaških narečij, ki jih danes imenujemo čakavščina (z vprašalno-odnosnim zaimkom *ča*), kajkavščina (z vprašalno-odnosnim zaimkom *kaj*) oz. štokavščino (po vprašalno-odnosnem zaimku *što*). Takrat se je namreč hrvaško narečje, ki ga danes imenujemo čakavščina, govorilo od Jadranskega morja preko Like, vzhodnega dela Gorskega kotarja in Banovine, vse do reke Kolpe. Narečja okrog reke Kolpe so bila spontana mešanica narečij, ki jih danes imenujemo čakavščina in tistih, ki jih danes imenujemo kajkavščina. Kajkavščino so govorili v zahodnem delu Gorskega kotarja, v severozahodnem delu Hrvaške in v zahodni Slavoniji. Območje med reko Kolpo, Savo in Uno je bilo stičišče vseh treh hrvaških narečij. Arhaično hrvaško štokavščino so govorili v delu Podravine in Slavonije, v Baranji in Srijemu, govoril pa jo je tudi velik del hrvaškega prebivalstva v Bosni. Pomembno je poudariti dve jezikovni dejstvi:

1) Med narečji ni bilo ostrih meja, ampak so obstajala prehodna hibridna oz. mešana narečja.

2) Razlika v slovnični sestavi hrvaških narečij in v leksiki je bila v tem času zelo majhna. Prav zaradi teh dveh dejstev se je v srednjem veku začel zelo intenzivno razvijati knjižni jezik, ki je bil mešanica vseh treh hrvaških narečij. V zgodovini hrvaškega jezika in književnosti to knjižno jezikovno vrsto imenujemo hibridna. Eno od reprezentativnih del napisanih v takšni vrsti knjižnega jezika je bil glagoljaški *Petrisov zbornik* iz leta 1468 z besedili različnih vsebin, tako duhovnimi kot posvetnimi. V omenjenem zborniku so dobesedno v istem stavku prvine tega, kar danes imenujemo štokavščina, kajkavščina in čakavščina. Primer: »*Čto se žalostiš ubogi človječe, kaj se mećeš, i zač trepećeš?*«[3] Prvi del *Čto se žalostiš ubogi človječe*, bi danes veljal za štokavskega, drugi del *kaj se mećeš,* bi imeli za kajkavskega, tretji del pa *zač trepećeš,* bi imeli za čakavski govor. Za srednjeveškega pisca je bil to preprosto hrvaški jezik.

Že leta 1483 je bila natisnjena prva knjiga v hrvaškem jeziku. To je bil glagoljaški *Misal po zakonu rimskog dvora*, samo 28 let po tem, ko je Johannes Gutenberg v Mainzu leta 1455 natisnil prvo knjigo na svetu, Sveto pismo v latinščini. Na Hrvaško so v tem času nenehno vdirali Turki, posledično je prišlo do velike demografske izgube, država je bila materialno opustošena in prevladovala je splošna negotovost. Kljub vsemu temu se je pisana beseda na Hrvaškem še naprej razvijala in so se tiskale knjige. Tako je bil leta 1493 v Benetkah natisnjen glagoljaški brevir v hrvaškem jeziku, znan kot *Baromićev brevijar* (Baromićev brevir), ker je pri tiskanju tega brevirja sodeloval Blaž Baromić[4], ki je bil pozneje eden od ustanoviteljev tiskarne v Senju. Na koncu tega brevirja je izrecno navedeno, da gre za *hrvaški* brevir. Istega leta – 1493, ko je bil natisnjen Baromićev brevir, je prišlo do enega najbolj tragičnih dogodkov v zgodovini hrvaškega naroda, to je bila Krbavska bitka. V tej bitki je padla večina hrvaški plemičev in ogromno število kmetov. Hrvaška je po Krbavski bitki tako oslabela, da so Turki z lahkoto nadaljevali z vpadi ter v naslednjih stotih letih osvajali košček za koščkom hrvaške zemlje. Tako so za vedno spremenil tok hrvaške zgodovine in s tem vpliv na razvoj hrvaške kulture in pismenosti, ki so ji bila v veliki meri pristrižena krila. O tragediji Krbavske bitke je Hrvatom ostal glagoljaški *Zapis popa Martinca* (Zapis duhovnika Martinca), ki je nastal leta 1493. Ta Zapis je bil vključen v Drugi novljanski brevir, glagoljaški kodeks, ki je nastajal od 1484 do 1494. S svojo sintagmo *»nalegoše na jazik hrvatski«* (vztrajali so pri hrvaškem narodu, op. ur.), opisuje turški napad in kaže, da beseda *jazik* v starem hrvaškem jeziku ni pomenila samo 'jezik', ampak tudi 'narod', ker je jezik eden od pomembnih prvin identitete posameznega naroda. Toda kljub težkim razmeram hrvaška pisana beseda ni zamrla, prav tako ne tiskarstvo. Glagoljaška pismenost v hrvaškem jeziku se je še naprej razvijala na varnejših območjih, na obali Jadranskega morja.

3 Hrvaščina v 16. stoletju

V začetku 16. stoletja je v Senju ustanovljena glagoljaška tiskarna, v kateri so leta 1508 natisnili *Korizmenjak*, ki sta ga iz italijanščine prevedla Petar Jakovčić in Silvestar Bedričić. V tiskani knjigi je dobesedno navedeno, da je knjiga prevedena »*z latinskoga na hrvacki*« (iz latinščine v hrvaščino) (Moguš, 1993: 41–42). Po Senjski je bila ustanovljena še glagoljaška tiskarna na Reki, kjer so leta 1531 natisnili *Misal hrvacki* (Hrvaški misal). Prevod omenjene mašne knjige v hrvaščino je, po besedah

ustanovitelja tiskarne škofa Šimuna Kožićića Benje, bilo »*za hrvackoga jezika posvečenje*« (posvečenje hrvaškega jezika). Kožićić Benja je bil škof v frankopanskem mestu Modruš. Ko je življenje v Modrušu zaradi Turkov postalo negotovo, se je škof Kožičić Benja umaknil v Primorje, na Reko, in tam ustanovil tiskarno, v kateri je natisnil več knjig v glagolici, preden je leta 1532 odšel v Zadar.

Znano je, da enako ime jezika (hrvacki) najdemo na prvem natisu naslovnice pesnitve *Judita*, avtorja Marka Marulića iz leta 1521, na kateri je pisalo, da je v *»versih hrvacki složena«* (napisana v hrvaškem jeziku). Marulićeva *Judita* je bila 20 let v rokopisu. Marulić je namreč dokončal rokopis tega dela aprila 1501, natisnjen pa je bil v Benetkah leta 1521 pod naslovom »*Libar Marka Marula Splićanina u kom se uzdrži istorija od svete udovice Judit u versih hrvacki složena kako ona ubi vojvodu Oloferna po sridu vojske njegove i oslobodi puk izraelski od velike pogibli*[5].« Iz tega obsežnega naslova je razvidno, da je Marulić v pesniškem jeziku opisal znameniti svetopisemski dogodek, kako je Judita pretentala in ubila osvajalca Holoferna. Gre za prvo pomembno hrvaško leposlovno delo velikega obsega, zato velja Marulić za očeta hrvaške književnosti.

Z Marulićem se v 16. stoletju začne zlata doba hrvaške književnosti in z razvojem književnosti se razvija tudi hrvaški knjižni jezik. Ker je Dubrovnik v politično najugodnejšem položaju, kar je mestu omogočilo tudi gospodarski razcvet, se je književnost najbolj razvijala v tem mestu, kjer so izstopali številni renesančni pisci. Sprva so pisali v jeziku, ki se je naslanjal na prejšnjo hrvaško pisno izročilo oz. tradicijo, v kateri ni bilo bistvene razlike med čakavščino in arhaično hrvaško štokavščino. Zgleden primer take stare hrvaščine najdemo pri najstarejših dubrovniških renesančnih pesnikih Šišku Menčetiću in Džori Držiću, ki sta svoje pesmi pisala ob koncu 15. in v začetku 16. stoletja. Vendar je v 16. stoletju v okolici Dubrovnika (kakor tudi po vsem hrvaškem ozemlju) prihajalo do selitev prebivalstva zaradi turških osvajanj, v manjšem obsegu pa zaradi gospodarskih razlogov. Okolico Dubrovnika poseljuje vse več prebivalcev iz zaledja Hercegovine. Nekateri se zaposlijo kot služabniki pri dubrovniških premožnih družinah in se tako naseljujejo v samem mestnem jedru. Ker so se hercegovska narečja v 16. stol postopoma začela na novo štokavizirati, omenjene selitve v 16. stoletju posegajo v do takrat arhaični štokavski dubrovniški govor. Knjižni jezik starejše generacije dubrovniških pisateljev 16. stoletja je bil večinoma nespremenjen. Prav tako ostaja enak jezik večine pesniških del v verzih. Vse bolj pa začenjajo spremembe vplivati na jezik dramskih del, in to ne le na jezik posameznih likov iger, ampak tudi na jezik proznih uvodov na začetku nekaterih dramskih del. Tako se na primer ponekod v posameznih sklonih čedalje bolj začnejo pojavljati novoštokavske oblike v nasprotju s prejšnjimi arhaičnimi štokavskiimi oblikami. Postopen, toda še vedno nežen prehod v novoštokavščino pri dubrovniških avtorjih lahko opazimo na primer v delih Marina Držića, Nikole Nalješkovića in Dominka Zlatarića. Kljub tem začetnim spremembam so dubrovniški avtorji v 16. stoletju ohranili številne značilnosti arhaične hrvaške štokavščine, ki jo povezujejo s hrvaško čakavščino in štokavščino. Ker je Dubrovnik v 16. stoletju bil politično, gospodarsko in kulturno naprednejši od vseh drugih hrvaških mest, so dubrovniški avtorji vplivali na hrvaške pisce na drugih področjih, predvsem v drugih renesančnih področjih. Izmenjevali so si pesniške poslanice s pisci iz različnih drugih južno hrvaških področij. Ta povezanost priča o njihovi zavesti o pripadnosti istemu narodu, a je istočasno dubrovniški literarni izraz vplival na druga področja. Razen dubrovniškega je bil takrat zelo aktiven literarni krog tudi na otoku Hvaru. Vsi takratni hvarski pisatelji (npr. Hanibal Lucić, Petar Hektorović, Martin Benetović in drugi) so pod vplivom dubrovaških v svojo čakavščino vključevali tudi posamezne štokavske prvine. Hanibal Lucić iz mesta Hvar napiše pesem *U pohvalu grada Dubrovnika*, v kateri Dubrovnik nagovarja z besedami: »*časti našega jazika*« (čast/ponos našega jezika, op. ur.). Dubrovniški pesnik Nikola Nalješković iz Dubrovnika piše pismo pesniku Hortenziju Bartučeviću, ki živi v mestu Hvar[6]. V tej poslanici Nalješković nagovarja Bartučevića s temi besedami: »*Hortenze pošteni, / slavo svih Hrvata, / pravo ti znameni / ime trak od zlata*.«[7] Nalješković je intenzivno komuniciral s pesniki na otoku Korčula. Tako je na primer poslal pesniku Ivanu Vidaliću poslanico na Korčulo in v njej piše: »*Tim narod Hrvata vapije i viče, da s' kruna od zlata, kojom se svi diče: Krkar grad*[8]*, lijepi Dubrovnik, Hvar, ravni grad Zadar, Šibenik, Spljet, Kotor*.«[9] Enako prijazno Ivan Vidalić s Korčule vrne pismo Nalješkoviću v Dubrovnik, v katerem ga nagovarja s temi besedami: »*Časti izabrana, Niko, i hvalo velika, Hrvatska diko i slavo jezika*.«[10] Vidalić je napisal tudi pesem v čast mesta Dubrovnika, katere prvi del se glasi: »*Dubrovnik grad svitli / i slavan zadosti, / Svake Bog nadili / Obilno milosti: / Gospodom ga uresi, / Zakonmi i pravdom, / Razlicim uzvisi / Imanjem i blagom. / Svuda ga jest puna / Slava, svud on slove, / Hrvatskieh ter kruna / Gradov se svih zove.*«[11] Pomemben korak v razvoju hrvaškega jezika v 16. stoletju je bil prvi hrvaški roman z naslovom *Planine,* avtorja Petra Zoranića iz Zadra. Roman je bila dokončan leta 1536, natisnjen pa leta 1569, najverjetneje po avtorjevi smrti. Roman prikazuje razvoj hrvaškega knjižnega jezika na osnovi čakavščine 16. stoletja, a tudi zelo močno povezanost s prejšnjo hrvaško literarno tradicijo in zelo močno hrvaško narodno zavest.

Poleg del s posvetno tematiko se še naprej pišejo in tiskajo dela z religiozno vsebino. Avtorji omenjenih del so zelo pomembni tudi z jezikoslovnega vidika, ker zelo jasno kažejo stremljenje mnogih hrvaških pisateljev v 16. stoletju za pisanjem v čim bolj enotnem hrvaškem knjižnem jeziku. V Zadru je tako izstopal pisatelj Šime Budinić, ki prihaja iz čakavskega okolja, toda svoje delo *Summa nauka kristjanskoga* (Kompendij krščanskega nauka; natisnjeno je bilo v Rimu leta 1583) je poskušal napisati v hrvaški štokavščini. Enako lahko rečemo za Aleksandra iz Splita Komulovića, tudi čakavca, ki je leta 1582 v Rimu izdal delo *Nauk krastjanski (Krščanski nauk)*.

Pri Komuloviću je prehod v štokavščino še posebej izrazit v njegovem drugem delu, natisnjenem v začetku 17. stoletja. Gre za delo *Zarcalo od ispoviesti (za onieh, koji se često ispovidajo) i mnoge druge stvari* (*Ogledalo spovedi (za tiste, ki se pogosto spovedujejo) in še veliko drugega).* Tudi to delo je natisnil v Rimu.

V 16. stoletju so bile hrvaške dežele razdeljene in so pripadale različnim vladarjem. Del Hrvatov je živel v Hrvaško-Ogrskem kraljestvu, ki je leta 1526 padlo pod Habsburško monarhijo, drugi del Hrvatov je bil pod oblastjo Beneške Republike, tretji del je bil zasužnjen pod Otomanskim cesarstvom, najmanjši del pa je živel v svobodni Dubrovniški Republiki. Kljub temu so Hrvati v 16. stoletju družino Zrinski dojemali kot svoje vladarje, zlasti po bitki pri Sigetu leta 1566 in po junaški smrti hrvaškega bana Nikole Šubića Zrinskega. Nikolo Zrinskega je nasledil njegov sin Juraj (IV.) Zrinski, ki so ga Hrvati iz različnih delov priznavali

za svojega voditelja, hrvaški pisci pa so mu posvečali svoja dela in sicer od skrajnega severozahoda do Dubrovnika. V kontekstu ugleda Zrinskih in hrvaške pisane besede je pomembno poudariti, da je v zadnji četrtini 16. stoletja na posesti Jurija Zrinskega v Nedelišću pri Čakovcu obstajala tudi tiskarna. Leta 1574 je bila v tej tiskarni natisnjena prva knjiga s hrvaškim kajkavskim besedilom. Šlo je za prevod pravnega akta, ki je bil v latinskem izvirniku naslovljeno *Decretum opus tripartitum iuris consuetudinarii inlyti regni Hungariae.* Avtor tega latinskega izvirnika je bil madžarski pravnik István Werbőczy, prevod v hrvaščino je naredil Ivan Pergošić, ki je hrvaški prevod naslovil *Decretum koteroga je Verbeci Istvan dijački pisal a poterdil ga je Laslo koteri je za Matijašem kral bil že vse gospode i plemenitih hotjenjem koteri pod Vugerske Corune ladanje sliše.*[12]

Pomembno je poudariti, da se je Pergošić zavedal močne jezikovne povezanosti Hrvatov vseh treh narečij in skupne uporabe hrvaških knjig na vsem hrvaškem jezikovnem prostoru. Zaradi tega je svojo knjigo sestavil v treh različicah: 1) različica, ki je v osnovi kajkavska s številnimi štokavskimi in čakavskimi prvinami, torej v knjižnem jeziku, v katerem so pisali v hrvaščini kajkavski pisci v 16. stoletju, 2) kajkavska različica po zgledu na govorne idiome, 3) štokavsko-čakavska različica, ki je pretežno ikavska. Ker je bilo delo natisnjeno na posesti Zrinskih, ga je Pergošić posvetil grofu Juraju Zrinskemu, ki je bil ob natisu *Decretuma* gospodar Čakovca in okoliških posesti družine Zrinskih. Juraja Zrinskega niso spoštovali le na njegovih posestih, ampak tudi na hrvaškem jugu, kjer so pisci opisovali obleganje Sigeta in smrt njegovega očeta Nikole. V Zadru je pesnik Brne Krnarutić napisal pesem *Vazetje Sigeta grada*,[13] ki jo je objavil v Benetkah leta 1584. Krnarutić svoj spev posveča Nikolovemu sinu Juraju. V svojem posvetilu, ki je natisnjeno na začetku speva, Krnarutić nagovarja Juraja Zrinskega z največjim spoštovanjem in piše, da bo spomin na slavne podvige njegovega očeta Nikolo Zrinskega večen. Na koncu prosi Jurja Zrinskega, naj sprejme v dar pesem, ki jo je napisal. Juraju Zrinkemu so svoja dela posvetili tudi drugi hrvaški avtorji, na primer Dubrovčan Dominko Zlatarić, ki je v hrvaški jezik prepesnil Sofoklejevo *Elektro* in jo z drugimi svojimi deli natisnil v Benetkah leta 1597. Ta Zlataričeva knjiga ima naslov: ***Elektra trađedija, Ljubmir pripovijes pastirska i Ljubav i smrt Pirama i Tizbe, iz veće tuđijeh jezika u hrvatski izložene. K tomu su pristavljene njekolike pjesni u smrt od razlicijeh,*** po Dominku Zlatariću.[14] Svoje posvetilo Zlatarić začne s besedami: ***Prisvitlomu i priizvrsnomu gospodinu, gospodinu Đurđu,***[15] ***knezu Zrinskomu***. Posvetilo se konča tudi s spoštljivimi besedami: ***momu gospodinu vazda počtovanomu*** (mojemu vedno spoštovanemu gospodu, op. ur.).

Kljub neugodnim zgodovinsko-političnim okoliščinam se je v 16. stol. nadaljeval razvoj hibridnega hrvaškega knjižnega jezika, toda z veliko manjšim vplivom kot v srednjem veku. Najbolj so ga ohranili hrvaški protestantski pisci. Odmeve protestantizma, ki se je začel v Nemčiji leta 1517, je mogoče na Hrvaškem zaslediti v 30-ih letih 16. stoletja.

Glavno sredstvo širjenja reformacije je bila pisana beseda – knjiga – in to tiskana knjiga. Med protestantskimi avtorji tu izpostavljam Stipana Konzula Istranina in Antona Dalmatina. Ker se je njihov verski voditelj Martin Luther zanimal za širjenje protestantizma, so imeli v Nemčiji možnost natisniti veliko knjig v hrvaškem jeziku, ne samo verskih, ampak tudi posvetnih, predvsem različnih poučnih knjižic, kot je npr. učbenik za otroke *Tabla za dicu*, ki je izšla leta 1561 v Tübingenu. Med tiskanimi knjigami je zelo pomemben prevod Nove zaveze, ki je pod naslovom *Prvi del Novega Testamenta* (Prvi del Nove zaveze) izšla leta 1562 v Tübingenu, tiskana je bila v glagolici. Jezikovne rešitve tega hrvaškega prevoda temeljijo na jeziku predhodnih katoliških verskih knjig. Prevajalci sami v uvodu svoje knjige navajajo, da so svoj prevod naredili *»va ovom našem slovinskom ili hrvackom jeziku* koji se *s kranskim jezikom mnogo sklada«*[16]. Odkrito priznavajo tudi svoje zgledovanje po hrvaških katoliških verskih knjigah in navajajo, kako od zelo razumnih in učenih hrvaških piscev prevzemajo stavke in se naslanjajo na starohrvaški tisk v Brevirjih in Misalih.

Konec 16. stoletja je za zgodovino hrvaškega jezika prišlo do pomembnega dogodka, namreč natisnjen je bil prvi hrvaški slovar avtorja Fausta Vrančića. Ta petjezični slovar je naslovljen *Dictionarivm qvinqve nobilissimarvm Evropae lingvarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae et Vngaricae*. Slovar je bil natisnjen v Benetkah leta 1595. Vsebuje impresivno število približno 5800 zapisanih hrvaških besed. Domneva se, da je bil rokopis tega slovarja, zlasti njegov hrvaški stolpec, dokončan med letoma 1585 in 1590, natisnjen pa je bil leta 1595. Vrančićev leksikon je tudi danes v precejšnji meri sodoben. Ta leksikon je nedvoumna potrditev visokega razvoja hrvaškega knjižnega jezika v Vrančićevem času.

4 Zaključek

Vse do konca 16. stoletja je bilo še popolnoma negotovo, v katero smer se bo razvijal hrvaški knjižni jezik, toda na podlagi pisnih spomenikov tega časa je bilo zelo malo pokazateljev, da bi se razvijal v smeri novoštokavščine. Takratni pisni jezik je temeljil na starem hrvaškem slovničnem sistemu in stari leksiki, ki je bila v veliki meri skupna vsem hrvaškim govorom ne glede na narečne različice, npr. množinske oblike v sklonih, kot so npr. oblike v dativu: ***oružnikom***, ***junakom***, ***obrazom***, ***slugam***, množinske oblike v instrumentalu: *s negromanti, meu pogani, s tugami, nogami* (Vulić, 2018: 17–18). Iz starega leksika navajam primere; hud (zao – zlo), primagati (pobjeđivati – zmagati), drag (koji puno košta – kar veliko stane), praviti (reći – reči) itd. itd. (Vulić, 2018: 25–30).

5 Literatura

Bartolić, Zvonimir (2003): *Pergošić Ivanuš: Decretum 1574: hrvatski kajkavski editio princeps*. Čakovec: Matica hrvatska

Damjanović, Stjepan, ur. (2009): *Povijest hrvatskoga jezika. I. knjiga. Srednji vijek*. Zagreb: Croatica

Frančić, Anđela; Kuzmić, Boris (2009): *Jazik horvatski. Jezične raščlambe starih hrvatskih tekstova*. Zagreb. Hrvatska sveučilišna naklada

Moguš, Milan (1993): *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Vončina, Josip (1998): *Jezična baština. Lingvostilistička hrestomatija hrvatske književnosti od kraja 15. do početka 19. stoljeća*. Split: Književni krug Split

Vulić, Sanja (2018): *Jedinstvo različitosti. Radovi iz hrvatske filologije*. Split: Književni krug Split.

6 Opombe

[1] Krški knezi so leta 1430 dobili novo ime Frankopani in zaradi te spremembe plemiškega imena se mesta Novi, Ledenice, Bribir, Grižane, Drivenik, Hreljin, Bakar, Trsat in Grobnik v zgodovini omenjajo kot frankopanska mesta.

[2] V sodobnem jeziku: »In tako sta se tam obe strani poenotili, z veseljem sprejeli in dogovorili pravna razmerja, kar sta potrdili s svojimi podpisi. Pisali so v latinščini in hrvaščini, gospodje pa so sebi shranili izvod v nemškem jeziku.«

[3] To bi pomenilo: Zakaj se žalostiš, ubogi človek, zakaj se vznemirjaš in zakaj trepetaš? (op. ur.).

[4] Baromić je izhajal iz Vrbnika na otoku Krku, Vrbnik pa je bil zelo pomemben center glagoljaške pismenosti.

[5] To bi pomenilo: Knjiga *Libar Marka Marula Splićanina*, v kateri je v hrvaških verznih oblikah opisana zgodba o sveti Juditi, kako je ubila vojvodo Oloferna v središču njegove vojske in tako rešila izraelski narod pred veliko nevarnostjo. (op. ur.).

[6] Bartučevićev krsni boter je bil ugledni hrvaški pesnik Hanibal Lucić.

[7] To bi pomenilo: *Hortenze pošteni, slava vseh Hrvatov, tvoje ime je pravi zlati trak – znak občudovanja, spoštovanja (op. ur.).*

[8] Krkar grad je mesto, današnja Korčula.

[9] To bi pomenilo: *Zato hrvaško ljudstvo vpije in kliče*, *da je zlata krona, na katero so vsi ponosni: Korčula, lep Dubrovnik, Hvar, ravno mesto Zadar, Šibenik, Split, Kotor (op. ur.)*.

[10] To bi pomenilo: *Čestitke za izbor, Niko, in velika pohvala Hrvaški in slava jeziku (op. ur.).*

[11] V sodobnem jeziku: Dubrovnik je svetlo in zelo znano mesto, ki mu je Bog dal obilje različnih milosti. Dal mu je plemenito gospodo, pravične zakone in različne zaklade. Povsod po svetu je slavno in se imenuje krona vseh hrvaških mest.

[12] V sodobnem jeziku: Odlok, ki ga je napisal Ištvan Verbeci, potrdil pa ga je Ladislav, ki je bil za Matijašem (Matijo) kralj vseh plemičev in plemenitih ljudi, ki so bili pod oblastjo ogrske krone.

[13] V sodobnem jeziku: Okupacija mesta Sigeta.

[14] V sodobnem jeziku: Tragedija Elektra; pastirska zgodba Ljubmir; Ljubezen Pirama in Tizbe, iz večjega števila tujih jezikov prevedene v hrvaščino. Temu je dodanih več pesniških osmrtnic raznih ljudi. Avtor vsega tega je Dominko Zlatarić.

[15] To je dubrovniška različica imena *Juraj* (Sijajnemu in odličnemu gospodu, gospodu Juraju, knezu Zrinskemu op. ur.).

[16] To bi pomenilo: v tem našem slovinskem ali hrvaškem jeziku, ki je zelo podoben kranjskemu jeziku (op. ur.).

Iz hrvaščine prevedla Dragica Motik

HRVATSKI JEZIK DO KRAJA 16. STOLJEĆA

✍ **Dr. Sanja Vulić** *(sanja.vulicc@gmail.com), prof. dr. sc., redovita profesorica (Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu). Je voditeljica projekta Suradnja s hrvatskim autohtonim zajednicama u dijaspori, Ljetne škole i Zimske škole hrvatskoga jezika i kulture za nastavnike iz dijaspore.*

Hrvaška

Nacrtak

U tekstu se opisuju ključni događaji u razvoju hrvatskoga pisanoga jezika od prvih pisanih spomenika do kraja 16. stoljeća. Za ilustraciju se navode primjeri iz Istarskoga razvoda (13. st.), Petrisova zbornika i Zapisa popa Martinca (15. st.) i dr. Najviše je primjera iz 16. stoljeća u kojem se pisana riječ značajno razvija, a u ovom su tekstu izabrani primjeri iz Marulićeve *Judite*, pjesništva Hanibala Lucića, poslanica Hortenzija Bartučevića i Ivana Vidalija, iz djela Dominka Zlatarića i dr. Također se u tekstu donosi pregled međunarječnih odnosa do velikih migracija izazvanih turskim osvajanjima u 16. stoljeću.

Ključne riječi: hrvatski jezik, narječja, pismenost, povijest jezika.

1 Uvod

Hrvatsko se ime u Hrvatskoj prvi put spominje (koliko je poznato) u Povelji kneza Trpimira, odnosno Trpimirovoj darovnici te u kamenim natpisima na latinskom jeziku iz 9. stoljeća. Svi ti pisani spomenici nastali su na području Dalmacije.

Smatra se da je Povelja kneza Trpimira nastala 852. godine. Na žalost njezin izvornik nije očuvan nego samo prijepisi. Najstariji od tih prijepisa je iz godine 1568. U njoj se spominje da je Trpimir *dux Chroatorum* (knez Hrvata). Važno je da Trpimir u toj povelji spominje i svoga prethodnika kneza Mislava (koji je postao knez oko 835.), što pokazuje da su hrvatski knezovi već tada bili vladari u srednjoj Dalmaciji.

Među kamenim natpisima na latinskom jeziku u kojima se spominje hrvatsko ime najstariji očuvani je natpis kneza Branimira iz 9. stoljeća, koji potječe iz Šopota kraj gradića Benkovca u zaleđu grada Zadra u sjevernoj Dalmaciji. U tom se natpisu na latinskom jeziku spominje *Branimiro com(mes) dux Cruatorv(m)* (Branimir, knez Hrvata). Važan je i Natpis kneza Držislava iz 10. stoljeća, koji potječe iz okolice grada Knina. Na tom je natpisu Držislav naveden kao *Dvx Hroator(um)* (knez Hrvata).

2 Hrvatski jezik u doba srednjovjekovlja

Najstariji pak očuvani zapisi na hrvatskom jeziku potječu iz 11. stoljeća, ali neusporedivo najveću važnost za povijest hrvatske pisane riječi ima Bašćanska ploča koja je prvi u cijelosti očuvani hrvatski glagoljički tekst uklesan u kamenu. Pronađena je u crkvici sv. Lucije u Jurandvoru na otoku Krku. U Jurandvoru su svoj samostan imali redovnici benediktinci. Njima je hrvatski kralj Zvonimir darovao ledinu. Upravo o tom je riječ u prvom dijelu zapisa na Bašćanskoj ploči. Taj prvi dio je zapis tadašnjega benediktinskoga opata Držihe o darovnici kralja Zvonimira. Zvonimir je kraljevao od 1075. do 1089., a opat Držiha je svoj tekst uklesao oko god. 1100. Taj je tekst iznimno važan ne samo za povijest hrvatskoga jezika nego i za hrvatsku povijest općenito jer svjedoči da je hrvatski kralj Zvonimir (koji je stolovao u Kninu) bio vladar otoka Krka. Opat Držiha također navodi popis svjedoka koji potvrđuju darovnicu kralja Zvonimira. Bili su to uglednici s područja Krbave i Like te obližnjega Primorja. U drugom je dijelu Bašćanske ploče zapis opata Dobrovita o tom kako je sagrađena crkvica sv. Lucije.

Bašćanska ploča na hrvatskom jeziku i hrvatskom glagoljičkom pismu, kao i 250 godina prije nje Povelja kneza Trpimira na latinskom jeziku i latiničkom pismu, pokazuju da su prvi pisani spomenici u kojima se spominje hrvatsko ime uglavnom bili pravni spomenici. Tako je i u 13. stoljeću u kojem su također nastali važni hrvatski pisani pravni spomenici. Posebice je, i s jezičnoga i s pravnoga aspekta, važan Vinodolski zakon, koji je napisan na glagoljici. Sastavljen je 5. siječnja 1288. Tim su pravnim tekstom utvrđeni pravni odnosi između knezova Krčkih i stanovnika njihovih gradova Novoga, Ledenica, Bribira, Grižana, Drivenika, Hreljina, Bakra, Trsata i Grobnika.[1] Prijepis Vinodolskoga zakona, koji je nastao u 16. stoljeću, čuva se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Iznimno važan glagoljički pisani spomenik iz 13. stoljeća jest i Istarski razvod,

trojezični pravni dokument. U njemu se izrijekom navodi da je isti tekst usporedno zapisan na trima jezicima: latinskim, njemačkim i hrvatskim. O nazivu jezika jasno svjedoči iduća rečenica iz toga glagoljičkoga teksta (ovdje u latiničkoj transliteraciji): *I tako onde obe strane se sjediniše i kuntentaše i kordaše i razvodi svojimi zlamenji postaviše, i jednoj i drugoj strani pisaše listi jazikom latinskim i hrvackim, a gospoda sebi shraniše jazikom nemškim*[2] (Moguš 1993: 24). Zapis jasno pokazuje da je narod u Istri svoj jezik (govor) nazivao hrvatski (*hrvacki*). Tada, kao ni idućih sedamsto godina nema u Hrvata naziva *čakavski* (kao ni kajkavski ni štokavski) koji su danas uobičajeni u hrvatskoj dijalektologiji, ali i u povijesti jezika.

Tijekom 14. i 15. stoljeća hrvatski pisani jezik sve snažnije se razvija. U to doba najviše se pišu tekstovi vjerskoga sadržaja i pravni tekstovi. U središnjoj Hrvatskoj, na području između planine Velebita na jugu i rijeke Kupe na sjeveru, sve se više razvija hrvatski književni jezik koji u sebi ima elemente hrvatskih govora koje danas nazivamo čakavskima (po upitno--odnosnoj zamjenici *ča*), kajkavskima (po upitno-odnosnoj zamjenici *kaj*) i štokavskima (po upitno-odnosnoj zamjenici *što*). Naime, u to se doba hrvatskim govorima koje danas nazivamo čakavskima govorilo od Jadranskoga mora, preko Like, istočnoga dijela Gorskoga kotara i Banovine, sve do rijeke Kupe. Oko rijeke Kupe brojni su govori bili spontana mješavina govora koje danas nazivamo čakavskima i onih koje danas nazivamo kajkavskim. Kajkavski su govori bili u zapadnom dijelu Gorskoga kotara, u sjeverozapadnoj Hrvatskoj i u zapadnoj Slavoniji. Područje između rijeka Kupe, Save i Une bilo je susretište svih triju hrvatskih narječja. Arhaičnom hrvatskom štokavštinom govorilo se u dijelu Podravine i Slavonije, u Baranji i Srijemu, a tako je tada govorio i veliki dio hrvatskoga stanovništva u Bosni. Pritom je važno naglasiti dvije jezične činjenice: 1) Među narječjima nije bilo oštrih granica nego su postojali prijelazni hibridni, tj. mješoviti govori. 2) Razlika u gramatičkoj strukturi hrvatskih narječja i u leksiku bila je u to doba vrlo mala. Upravo zbog tih dviju činjenica počeo se u srednjem vijeku vrlo intenzivno razvijati književni jezik koji je bio mješavina svih triju hrvatskih narječja. U povijesti hrvatskoga jezika i književnosti taj se književnojezični tip zove hibridnim. Jedno od reprezentativnih djela na takvom tipu književnoga jezika bio je glagoljički *Petrisov zbornik* iz 1468. s tekstovima različitoga sadržaja (i duhovnim i svjetovnim). U tom zborniku doslovce u istoj rečenici ima elemenata onoga što danas nazivamo štokavština, kajkavština i čakavština, npr. *Čto se žalostiš ubogi človječe, kaj se mećeš i zač trepećeš*. Prvi dio *Čto se žalostiš ubogi človječe* danas bi se smatrao štokavskim, drugi dio *kaj se mećeš* bi se smatrao kajkavskim, a treći dio *zač trepećeš* bi se smatrao čakavskim. Za srednjovjekovnoga pisca to je jednostavno bio hrvatski jezik.

Već 1483. tiskana je prva knjiga na hrvatskom jeziku. Bio je to glagoljički *Misal po zakonu rimskoga dvora*, samo 28 godina nakon što je Johannes Gutenberg 1455. u Mainzu tiskao prvu knjigu na svijetu, Bibliju na latinskom jeziku. U Hrvatskoj je to bilo doba stalnih provala Turaka, golemih demografskih gubitaka, materijalnih devastacija i opće nesigurnosti. Unatoč svemu tomu, u hrvatskom se narodu pisana riječ i dalje razvijala i tiskale su se knjige, pa je npr. 1493. u Mletcima (Veneciji) tiskan glagoljički brevijar na hrvatskom jeziku, poznat pod imenom *Baromićev brevijar* jer je pri tiskanju toga brevijara sudjelovao Blaž Baromić[3] (koji je kasnije bio jedan od osnivača tiskare u gradu Senju). Na kraju toga brevijara izričito je navedeno da je to brevijar *hrvatski*.

Te iste godine 1493., kada je tiskan Baromićev brevijar, dogodila se jedna od najvećih tragedija u povijesti hrvatskoga naroda, a to je Krbavska bitka u kojoj je izginula većina hrvatskih plemića i golemi broj kmetova. Hrvatska je nakon Krbavske bitke tako oslabjela, da su Turci nastavili dalje provaljivati i tijekom idućih stotinu godina osvajati komadić po komadić hrvatske zemlje te zapravo zauvijek promijeniti tijek hrvatske povijesti, a time i utjecati na razvoj hrvatske kulture i pismenosti kojima su uvelike podrezana krila. O tragediji Krbavske bitke Hrvatima je ostao glagoljički Zapis popa Martinca nastao 1493. nakon te bitke. Taj je Zapis uvršten u Drugi novljanski brevijar, glagoljički kodeks koji je slagan od 1484. do 1494. Svojom sintagmom *nalegoše na jazik hrvatski*, kojom opisuje turski napad, pokazuje da u starom hrvatskom jeziku riječ *jazik* nije značila samo 'jezik' nego i 'narod' jer je jezik jedna od bitnih oznaka identiteta pojedinoga naroda. Ipak i u tim teškim uvjetima hrvatska pisana riječ nije zamrla, pa ni tiskarstvo. Glagoljička pismenost na hrvatskom jeziku nastavlja se razvijati u sigurnijim krajevima, na obali Jadranskoga mora.

3 Hrvatski jezik u 16. stoljeću

Početkom 16. stoljeća u Senju je osnovana glagoljička tiskara u kojoj je 1508. tiskan *Korizmenjak*, koji su s talijanskoga preveli Petar Jakovčić i Silvestar Bedričić. Doslovce je navedeno da je *protomačen z latinskoga jazika na hrvacki* (Moguš 1993: 41–42). Nakon senjske osniva se i glagoljička tiskara u Rijeci u kojoj je 1531. tiskan *Misal hrvacki*. Prijevod misne knjige na hrvatski služio je, prema riječima pokretača tiskare biskupa Šimuna Kožičića Benje, za *hrvackoga jezika prosvećenje*. Inače, Kožičić Benja je bio biskup u frankopanskom gradu Modrušu. Kada je život u Modrušu postao neizvjestan zbog turskih upada, biskup Kožičić Benja povukao se u Primorje, u Rijeku, i ondje osnovao tiskaru u kojoj tiska nekoliko glagoljičkih knjiga prije odlaska u Zadar 1532.

Dobro je poznato da isti naziv jezika (*hrvacki*) nalazimo i na prvotisku naslovnice spjeva *Judita* Marka Marulića 1521., na kojoj je navedeno da je *u versih hrvacki složena*. Marulićeva je *Judita* bila 20 godina u rukopisu. Naime, Marulić je rukopis toga djela dovršio u travnju 1501., a tiskana je u Veneciji 1521. pod naslovom *Libar Marka Marula Splićanina u kom se uzdrži istorija od svete udovice Judit u versih hrvatski složena kako ona ubi vojvodu Oloferna po sridu vojske njegove i oslobodi puk izraelski od velike pogibli.* Taj opširni naslov pokazuje da je Marulić pjesničkim jezikom opisao glasoviti biblijski događaj

kada je Judita prevarila i ubila osvajača Holoferna. To je prvo značajno hrvatsko beletrističko djelo većega opsega pa se Marulić smatra ocem hrvatske književnosti.

S Marulićem započinje zlatno doba hrvatske književnosti u 16. stoljeću, a s razvojem književnosti razvija se i hrvatski književni jezik. Budući da je Dubrovnik u politički najpovoljnijem položaju, što omogućuje i ekonomski procvat grada, najviše se književnost razvija u tom gradu u kojem stasaju brojni renesansni pisci. U početku oni pišu jezikom koji se oslanja na dotadašnju hrvatsku pisanu tradiciju u kojoj nema bitne razlike između čakavštine i arhaične hrvatske štokavštine. Dobar primjer takvoga starohrvatskoga jezika nalazimo kod najstarijih dubrovačkih renesansnih pjesnika Šiška Menčetića i Džore Držića koji svoje pjesme pišu na kraju 15. stoljeća i na početku 16. stoljeća. Međutim, u 16. stoljeću u okolici se Dubrovnika (kao i inače na hrvatskom prostoru) događa sve više migracija stanovništva uzrokovanih prije svega turskim osvajanjima, a manjim dijelom ekonomskim razlozima. Na prostore oko Dubrovnika sve više se naseljava stanovništvo iz hercegovačkoga zaleđa. Dio ih se zapošljava kao sluge u dubrovačkim obiteljima i tako naseljava u sam grad. Budući da su se hercegovački govori u 16. stoljeću počeli postupno novoštokavizirati, spomenute migracije u 16. stoljeću djeluju na do tada arhaični štokavski dubrovački govor. Na književni jezik starije generacije dubrovačkih pisaca u 16. stoljeću uglavnom ne utječu. Također ne utječu na jezik većine pjesničkih djela u stihovima. Međutim, sve više počinju utjecati na jezik dramskih djela, i to ne samo na jezik pojedinih likova nego i na jezik proznih uvoda na početku pojedinih dramskih djela. Tako se npr. u pojedinim padežima sve više počinju pojavljivati novoštokavski oblici za razliku od dotadašnjih arhaičnih štokavskih. Postupan, ali još uvijek blagi prijelaz prema novoštokavštini u dubrovačkih se autora zapaža npr. u djelima Marina Držića, Nikole Nalješkovića i Dominka Zlatarića. Unatoč tim početnim promjenama, dubrovački autori u 16. stoljeću još u znatnoj mjeri čuvaju brojne karakteristike arhaične hrvatske štokavštine koje ih povezuju s hrvatskim čakavskim i štokavskim idiomima. Budući da je Dubrovnik u 16. stoljeću bio politički, gospodarski i kulturno napredniji od svih hrvatskih gradova, dubrovački su autori utjecali na hrvatske pisce u ostalim sredinama, posebice u ostalim renesansnim sredinama. Izmjenjivali su pjesničke poslanice s književnicima iz različitih južnohrvatskih sredina. Ta povezanost svjedoči o njihovoj svijesti o pripadnosti istomu narodu, ali također je rezultirala utjecajem dubrovačkoga književnoga izričaja na druge sredine. Osim dubrovačkoga u to je doba vrlo aktivan književni krug na otoku Hvaru, a svi hvarski pisci toga doba (npr. Hanibal Lucić, Petar Hektorović, Martin Benetović i drugi) u svoju čakavštinu umeću, pod dubrovačkim utjecajem, pojedine štokavske elemente. Hanibal Lucić iz grada Hvara piše pjesmu *U pohvalu grada Dubrovnika* u kojoj se Dubrovniku obraća riječima: *časti našega jazika*. Dubrovački pjesnik Nikola Nalješković iz Dubrovnika piše poslanicu pjesniku Hortenziju Bartučeviću koji živi u gradu Hvaru[4]. U toj poslanici Nalješković oslovljava Bartučevića ovim riječima: *Hortenze pošteni, slavo svih Hrvata, pravo ti znameni ime trak od zlata.* Nalješković je intenzivno komunicirao i s pjesnicima na otoku Korčuli. Tako npr. upućuje poslanicu pjesniku Ivanu Vidaliću u grad Korčulu, u kojoj mu piše: *Tim narod Hrvata vapije i više, da s' kruna od zlata, kojom se svi diče: Krkar grad[5], lijepi Dubrovnik, Hvar, ravni grad Zadar, Šibenik, Spljet, Kotor*. Jednako ljubazno Ivan Vidalić s Korčule uzvraća poslanicu Nalješkoviću u Dubrovnik, u kojoj mu se obraća ovim riječima: *Časti izabrana, Niko, i hvalo velika, Hrvatska diko i slavo jezika*. Vidalić je također napisao pjesmu u čast gradu Dubrovniku, koje prvi dio glasi: *Dubrovnik grad svitli / i slavan zadosti, / Svake Bog nadili / Obilno milosti: / Gospodom ga uresi, / Zakonmi i pravdom, / Razlicim uzvisi / Imanjem i blagom. / Svuda ga jest puna / Slava, svud on slove, / Hrvatskieh ter kruna / Gradov se svih zove.*[6]

Važan korak u razvoju hrvatskoga jezika u 16. stoljeću predstavlja i pojava prvoga hrvatskoga romana, naslovljenoga *Planine*, kojega je autor Zadranin Petar Zoranić. Roman je dovršen 1536., a tiskan 1569., najvjerojatnije poslije autorove smrti. Njegov roman pokazuje razvijenost hrvatskoga književnoga jezika temeljena na čakavštini u 16. stoljeću, ali također čvrstu povezanost s dotadašnjom hrvatskom književnom tradicijom i vrlo čvrstu hrvatsku nacionalno svijest.

Osim djela sa svjetovnim temama, i dalje se pišu i tiskaju djela s vjerskim temama. Autori tih djela također su vrlo važni s jezičnoga aspekta jer i oni vrlo jasno pokazuju težnju mnogih hrvatskih pisaca u 16. stoljeću da pišu što unificiranijim hrvatskim književnim jezikom. U Zadru se u tom pogledu ističe pisac Šime Budinić koji je po rođenju čakavac, ali je svoje djelo *Summa nauka kristjanskoga*, koje je tiskano u Rimu 1583., nastojao napisati hrvatskim štokavskim književnim jezikom. Isto se može reći za Splićanina Aleksandra Komulovića, također rodom čakavca, koji je 1582. u Rimu objavio djelo *Nauk karstjanski*. Pogotovu je u Komulovića izražen prijelaz prema štokavštini u njegovu drugom djelu tiskanom početkom 17. stoljeća. Riječ je o djelu *Zarcalo od ispoviesti (za onieh, koji se često ispovidaju) i mnoge druge stvari*. To je djelo također tiskao u Rimu.

Međutim, hrvatske zemlje u 16. stoljeću bile su rastrgane pod različitim vladarima. Dio Hrvata je živio u Hrvatsko-Ugarskom Kraljevstvu koje je od 1526. potpalo pod Habsburšku Monarhiju, drugi dio je bio pod vlašću Mletačke Republike, treći je dio bio porobljen pod Otomanskim Carstvom, a najmanji je dio živio u slobodnoj Dubrovačkoj Republici. Unatoč tomu, Hrvati su u 16. stoljeću doživljavali rod Zrinskih kao svoje vladare, posebice nakon Sigetske bitke 1566. i junačke pogibije hrvatskoga bana Nikole Šubića Zrinskoga. Nikolu Zrinskoga naslijedio je njegov sin Juraj (IV.) Zrinski, kojega su Hrvati s različitih strana priznavali svojim vođom, a hrvatski mu pisci posvećivali svoja djela, od krajnjega sjeverozapada do Dubrovnika. U kontekstu ugleda Zrinskih i hrvatske pisane riječi važno je istaknuti da je u posljednjoj četvrtini 16. stoljeća na imanju Jurja Zrinskoga u Nedelišću kraj Čakovca postojala tiskara. U toj je tiskari 1574. tiskana prva knjiga s hrvatskim kajkavskim tekstom. Bio je to prijevod pravnoga djela koje je u latinskom izvorniku naslovljeno *Decretum opus tripartitum iuris consuetudinarii inlyti regni Hungariae*. Autor toga latinskoga izvornika bio je mađarski pravnik István Werbőczy. Prijevod toga djela na hrvatski jezik načinio je Ivan Pergošić, koji je taj hrvatski prijevod naslovio *Decretum koteroga je Verbeci Ištvan dijački popisal a poterdil ga je Laslov koteri je za Matijašem kral bil ze vse gospode i plemenitih hotjenjem koteri pod Vugerske Corune ladanje sliše*.[7] Važno je istaknuti da je Pergošić bio svjestan čvrste jezične povezanosti Hrvata svih triju narječja, a također i zajedničkoga

korištenja hrvatskih knjiga na hrvatskom jezičnom prostoru. Zbog toga je svoju knjigu sastavio u trima verzijama: 1) verzija koja je temeljno kajkavska s brojnim štokavskim i čakavskim elementima, tj. na književnom jeziku kakvim su pisali hrvatski kajkavski pisci u 16. stoljeću, 2) kajkavska verzija po uzoru na govorne idiome, 3) štokavsko-čakavska verzija, koja je pretežito ikavska. Budući da je djelo tiskano na imanju Zrinskih, Pergošić ga je posvetio grofu Jurju Zrinskomu, koji je u doba tiskanja *Decretuma* bio gospodar Čakovca i okolnih posjeda Zrinskih. Ali, Juraj Zrinski nije bio samo na svojim imanjima čašćen i poštovan nego i na hrvatskom jugu, gdje su pisci opisivali opsadu Sigeta i pogibiju njegova oca Nikole. U Zadru je pjesnik Brne Krnarutić napisao spjev *Vazetje Sigeta grada*[8], koji je objavio u Veneciji 1584. Svoj spjev Krnarutić posvećuje Nikolinu sinu Jurju. U svojoj posveti, koja je tiskana na početku spjeva, Krnarutić se obraća Jurju Zrinskomu s najvećim poštovanjem i piše kako će uspomena na slavne podvige njegova oca Nikole Zrinskoga biti vječna. Na kraju moli Jurja Zrinskoga da primi na dar spjev koji je napisao. I drugi hrvatski autori posvećivali su Jurju Zrinkomu svoja djela, npr. Dubrovčanin Dominko Zlatarić prepjev Sofoklove *Elektre* na hrvatski jezik, koji je tiskao u Veneciji 1597. u sklopu više njegovih djela. Ta Zlatarićeva knjiga nosi naslov: *Elektra trađedija, Ljubmir pripovijes pastirska i Ljubav i smrt Pirama i Tizbe, iz veće tuđijeh jezika u hrvatski izložene. K tomu su pristavljene njekolike pjesni u smrt od razlicijeh, po Dominku* Zlatariću.[9] Svoju posvetu Zlatarić počinje ovim riječima*: Prisvitlomu i priizvrsnomu gospodinu, gospodinu Đurđu*[10] *knezu Zrinskomu*. Posveta također završava riječima punim poštovanja: *momu gospodinu vazda počtovanomu*.

Unatoč nepovoljnim povijesno-političkim okolnostima i hibridni se hrvatski književnojezični tip nastavio razvijati i u 16. stoljeću, ali sa znatno manjim utjecajem u odnosu na srednjovjekovlje. Najbolje ga čuvaju hrvatski protestantski pisci. Odjeci protestantizma, koji je u Njemačkoj počeo 1517., u Hrvatskoj se mogu pratiti od 30-ih godina 16. stoljeća. Glavno sredstvo širenja reformacije bila je pisana riječ – knjiga – i to tiskana knjiga. Među protestantskim autorima izdvajam ovdje Stipana Konzula Istranina i Antona Dalmatina. Budući da je njihov vjerski vođa Martin Luther bio zainteresiran za širenje protestantizma, oni su imali mogućnost u Njemačkoj tiskati na hrvatskom jeziku veliki broj knjiga, i to ne samo vjerskih nego i svjetovnih, ponajprije različitih knjižica za podučavanje kao što je npr. početnica *Tabla za dicu*, koja je 1561. objavljena u Tübingenu. Među tiskanim knjigama veliku važnost ima prijevod Novoga zavjeta koji su u Tübingenu objavili na glagoljici 1562., pod naslovom *Prvi del Novoga Testamenta*. Taj se hrvatski prijevod u jezičnim rješenjima oslanja na jezik dotadašnjih katoličkih vjerskih knjiga. Prevoditelji sami u uvodu svoje knjige navode kako su svoj prijevod napravili *va ovom našem slovinskom ili hrvackom jeziku* koji se *s kranskim jezikom mnogo sklada*. Također otvoreno priznaju svoje oslanjanje na hrvatske katoličke vjerske knjige pa navode kako od *dosta razumnih i učenih hrvackih pisac* preuzimaju rečenice te da se oslanjaju na *staru hrvacku štampu u Brevijarih i Misalih.*

Na kraju 16. stoljeća zbio se za povijest hrvatskoga jezika važan događaj, a to je tiskanje prvoga hrvatskoga rječnika kojega je autor Faust Vrančić. Taj je petojezičnik naslovljen *Dictionarivm qvinqve nobilissimarvm Evropae lingvarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae et Vngaricae*. Tiskan je u Mletcima 1595. Sadrži dojmljivi broj od oko 5800 zabilježenih hrvatskih riječi. Pretpostavlja se da je rukopis toga rječnika, posebice njegov hrvatski stupac, bio dovršen između 1585. i 1590., a tiskan je 1595. Vrančićev je leksik i danas u znatnoj mjeri suvremen. Taj je leksik nedvojbena potvrda visoke razvijenosti hrvatskoga književnoga jezika Vrančićeva doba.

4 Zaključak

Do kraja 16. stoljeća još je u potpunosti bilo neizvjesno kojim će smjerom krenuti hrvatski književni jezik, a na temelju pisanih spomenika toga doba bilo je vrlo malo naznaka da će krenuti putem novoštokavštine. Tadašnji pisani jezik bio je temeljen na starom hrvatskom gramatičkom sustavu i starom leksiku koji je velikim dijelom bio zajednički hrvatskim govorima neovisno o dijalektnim varijacijama, npr. množinski padežni oblici kao što su dativni oblici *oružnikom*, *junakom*, *obrazom*, *slugam*, instrumentalni množinski oblici tipa *s negromanti*, *meu pogani*, *s tugami*, *nogami* (Vulić 2018: 17–18). Iz staroga leksika izdvajam npr. *hud* (zao), *primagati* (pobjeđivati), *drag* (koji puno košta), *praviti* (reći) itd., itd. (Vulić 2018: 25–30).

5 Citirana literatura

Bartolić, Zvonimir (2003): *Pergošić Ivanuš: Decretum 1574: hrvatski kajkavski editio princeps*. Čakovec: Matica hrvatska

Damjanović, Stjepan, ur. (2009): *Povijest hrvatskoga jezika. I. knjiga. Srednji vijek*. Zagreb: Croatica

Frančić, Anđela; Kuzmić, Boris (2009): *Jazik horvatski. Jezične raščlambe starih hrvatskih tekstova*. Zagreb. Hrvatska sveučilišna naklada

Moguš, Milan (1993): *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Vončina, Josip (1998): *Jezična baština. Lingvostilistička hrestomatija hrvatske književnosti od kraja 15. do početka 19. stoljeća*. Split: Književni krug Split

Vulić, Sanja (2018): *Jedinstvo različitosti. Radovi iz hrvatske filologije*. Split: Književni krug Split.

6 Bilješke

[1] Knezovi Krčki god. 1430. dobivaju novo ime Frankopani, a zbog te promjene plemićkoga imena gradovi Novi, Ledenice, Bribir, Grižane, Drivenik, Hreljin, Bakar, Trsat i Grobnik u povijesti se spominju kao frankopanski gradovi.

[2] Na suvremenom jeziku: I tako su se ondje obje strane ujedinile, sa zadovoljstvom prihvatile i složile pravne odnose koje su svojim potpisima potvrdile. Pisali su jezicima latinskim i hrvatskim, a gospoda su sebi spremila primjerak na njemačkom jeziku.

[3] Baromić je bio rodom iz Vrbnika na otoku Krku, a Vrbnik je bio snažno žarište glagoljaške pismenosti.

[4] Bartučevićev krsni kum bio je ugledni hvarski pjesnik Hanibal Lucić.

[5] Krkar grad je današnja Korčula.

[6] Na suvremenom jeziku: Dubrovnik je svijetao i vrlo slavan grad kojemu je Bog udijelio obilje različitih milosti. Dao mu je plemenitu gospodu, pravedne zakone i različita blaga. Posvuda po svijetu je slavan i zove se kruna svih hrvatskih gradova.

[7] Na suvremenom jeziku: Decretum kojega je Ištvan Verbeci napisao latinskim jezikom, a potvrdio ga je Ladislav koji je poslije Matijaša (Matije) bio kralj svih plemića i plemenitih ljudi koji su pod vlašću ugarske krune.

[8] Na suvremenom jeziku: Okupacija grada Sigeta.

[9] Na suvremenom jeziku: Tragedija Elektra; pastirska pripovijetka Ljubmir; Ljubav Pirama i Tizbe, iz većega broja stranih jezika na hrvatski prevedene. Tomu je dodano nekoliko pjesničkih nekrologa različitih ljudi. Autor svega toga je Dominko Zlatarić.

[10] To je dubrovačka verzija imena *Juraj*.

ZAGREBŠKA FILOLOŠKA ŠOLA – VARUHINJA HRVAŠKE IDENTITETE

ZAGREB PHILOLOGY SCHOOL – GUARDIAN OF CROATIAN IDENTITY

✍ **Dr. Sanda Ham** (sanda.ham@gmail.com), *prof. dr. znanosti, je predavateljica na fakulteti (Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera) v Osijeku. Ustanovila je štiri predmete, ki jih tudi vodi: hrvaško morfologijo, hrvaško slovnico, jezik zagrebške filološke šole in jezik hrvaške književnosti 19. in 20. stol.*

Hrvaška

Povzetek

Prispevek vsebuje kratek pregled pomembnih dogodkov pred vzponom hrvaškega jezika na raven uradnega jezika v avstrijski monarhiji. Opisane so dejavnosti zagrebške filološke šole in hrvaški vukovci – podporniki Vuka Stefanovića Karadžića, poimenovani po njegovem imenu Vuk. Predstavljene so temeljne razlike v normativnih pogledih obeh filoloških šol; ti normativni pogledi pa so povezani s političnimi in identitetnimi pogledi. Napetost med zagrebško šolo in hrvaškimi vukovci, ki je bila najbolj izrazita konec 19. stoletja, je prepoznana kot napetost med hrvaškimi in jugoslovanskimi idejami.

Abstract

The paper gives a brief overview of important events that preceded the ascension of the Croatian language to the level of the official language in the Austrian Monarchy. The activities of the Zagreb Philology school and Croatian Vukian (Serbian linguist Vuk Stefanović Karadžić, called *Vuk*, *Vukovci* in Croatian) are described. Fundamental differences in the normative views of both philological schools are presented, and these normative views are associated with political and identity views. The tension between the Zagreb school and the Croatian Vukian, which is most pronounced at the end of the 19th century, is recognized as the tension between the idea of Croatia and Yugoslavia.

Ključne besede: hrvaški jezik, hrvaški vukovci, identiteta, narod, zagrebška filološka šola.

Keywords: Croatian language, Croatian Vukian movement, identitiy, nation, Zagreb philological school.

1 Uvod

V 19. stoletju so v Evropi cvetela nacionalna gibanja, prav tako tudi politična, kulturna in jezikovna. Hrvaška takrat v evropskem oz. v avstrijskem cesarstvu ni nič zaostajala za evropskimi gibanji. V prvi polovici 19. stoletja je zacvetela hrvaška narodna oživitev, v okviru katere je ilirizem poleg političnega programa kot narodno prebujanje vključeval tudi jezikovni program.

Ilirizem je hrvaškemu narodu prinesel veliko dobrega. Z ilirskim gibanjem se je prebujala tudi nacionalna zavest, ki je močno povezovala in združevala tri hrvaška narečja v stiliziran štokavski standardni jezik. Vloga ilirskega gibanja in njegova dediščina, predvsem zagrebške šole, je bilo prizadevanje za priznavanje hrvaškega jezika kot uradnega jezika najprej v Avstrijski in nato tudi v Avstro-ogrski monarhiji. Do druge polovice 19. stoletja hrvaščina ni bila uradni jezik ne v Hrvaškem saboru oz. v parlamentu ne v državni upravi in ne v izobraževalnih ustanovah. Vse to je bilo treba še izboriti.

2 Dvig hrvaškega jezika na raven uradnega jezika v Avstrijski monarhiji

2.1 Dvig hrvaškega jezika na raven uradnega jezika

Leta 1832 je Josip Rukavina Vidovgradski v Hrvaškem saboru (državni zbor) govoril v hrvaškem jeziku. To ni bil navaden govor poslanca, ampak hvalnica. »Juraj Gotovina, ki je postal vojaški častnik v Kraljestvu, je popolnoma mimo običaja izrazil svojo hvaležnost Hrvaškemu saboru v hrvaškem jeziku« (Moguš, 1996: 283). Naslednje leto, 1833, je Herman Bužan v saboru v Bratislavi napovedal, da bodo Hrvati latinščino zamenjali s hrvaščino. Antun Mažuranić, hrvaški jezikoslovec, slovničar in leksikograf, je leta 1839 (1842) objavil prvo hrvaško-latinsko slovnico *Temelji ilirskoga I latinskoga jezika za početnike*

(*Osnove ilirskega in latinskega jezika za začetnike)*. Slovnica je utrla pot hrvaškem jeziku. Dokazala je, da ima hrvaščina več izraznih možnosti kot latinščina in zato je hrvaščina primerna za uradni jezik (Moguš, 1978; Ham 2006). 2. maja 1843 je prvi uradni govor v hrvaškem jeziku v Hrvaškem saboru imel poslanec Ivan Kukuljević Sakcinski, hrvaški plemič, politik in pisatelj. Govoril je »z žarom in navdušenjem o svoji domovini in svojem narodu. To bi morali slišati.« (Deželić, 1861). Tega pomembnega, za to obdobje odločilnega govora ni bilo mogoče objaviti na Hrvaškem. Govor je bil leta 1844 natisnjen v *Branislavu*, v ilegalnem ilirskem časopisu. Vsebina objavljenega govora se je razširila v različnih prepisih po vsej Hrvaški (Ham, 2022). 18. oktobra 1848 je bila sprejeta odločitev Hrvaškega sabora, da se hrvaški jezik razglasi za 'diplomatski', parlamentarni jezik (Samardžija, 2004). Tako je 19. junija 1860 hrvaščina postala uradni jezik v nižjih upravnih organih; v občinah, okrožjih in županijah, medtem ko je bil na višjih upravnih ravneh še vedno uradni jezik nemščina (Samardžija, 2004). Že leta 1861 je Hrvaški sabor izglasoval znameniti Člen LVIII. Razglasil je, da je hrvaški jezik uradni jezik in se uvede na vseh upravnih ravneh na Hrvaškem (Spisi saborski 1862, 69–71). Istega leta je bila ustanovljena JAZU (*Jugoslovanska akademija znanosti in umetnosti*) (Spisi saborski, 1862; Moguša, 2011). 8. novembra 1868 je bila hrvaščina določena kot uradni jezik v Hrvaško-madžarski pogodbi »v mejah Kraljestva Hrvaške, Slavonije in Dalmacije« (Samardžija, 2004). 20. julija 1883 je hrvaščina postala uradni jezik tudi v Dalmatinskem parlamentu.

2.2 Dvig hrvaškega jezika na raven učnega jezika

Ko gre za izobraževanje in hrvaščino kot učni jezik, je bila ta še vedno v tekmi z nemščino, latinščino, italijanščino in kasneje še z madžarščino. Tekmovala pa je tudi sama s seboj. 6. novembra 1832 je Matija Smodek[1] začel na Pravni akademiji v Zagrebu predavati hrvaščino neobvezno, v 'prostih urah'. Pouk je bil v tem času še v latinščini, hrvaščina pa se je poučevala po kajkavsko. Do takrat ilirci še niso izbrali štokavske stilizacije, zato sta bila kajkavski in štokavski jezik tekmeca. Tri leta kasneje, leta 1835, je Antun Mažuranić prevzel poučevanje na Pravni akademiji v Zagrebu. Takrat je bila za knjižni jezik že izbrana štokavska stilizacija. Mažuranić je poučeval v štokavsko stiliziranem hrvaškem jeziku, zlasti dubrovniško književnost. Dubrovniška književnost je bila štokavska in je imela velik ugled med ilirci, postala jim je standardizacijski model. 10. avgusta leta 1840 se je Hrvaški sabor pod vodstvom Juraja Haulika odločil, da se hrvaški jezik uvede v gimnazije, 'katedre čistega narodnega jezika'. Sklep so začeli izvajati leta 1845, ko je bila januarja na Kraljevi akademiji v Zagrebu ustanovljena *Stolica za hrvatsko-slavonski jezik i književnost* (Katedra hrvaško-slavonskega jezika in književnosti). Razpisan je bil tudi natečaj za profesorja na tej katedri. 16. junija 1846 je bil za prvega profesorja hrvatsko-slavonskega jezika in književnosti na Kraljevi akademiji v Zagrebu izbran uveljavljen hrvaški jezikoslovec, javni uslužbenec in slovničar Vjekoslav Babukić. Znan je bil, ker je njegova slovnica (1836) doživela velik uspeh po vsej Hrvaški. Prvo šolsko predavanje v hrvaščini je imel 5. oktobra1846 ob 16.00 uri. Dva dni pozneje so *Narodne novine* poročale o tem kot o zelo pomembnem dogodku, kot o »izjemno pomembni uri, ko se je na katedri Kraljeve akademije prvič javno govorilo v ljudskem jeziku« (Samardžija, 2004: 92).

3 Hrvaške filološke šole

3.1 Zagrebška filološka šola

Vzporedno s priznanjem hrvaškega jezika kot uradnega jezika je potekala tudi njegova standardizacija.

Na Hrvaškem so se od leta 1830 razvijale različne filološke šole, ki so si prizadevale standardizirati hrvaški jezik, najbolj znana med njimi je zagrebška filološka šola. Izšla je neposredno iz ilirskega gibanja in ga v tem smislu tudi nadaljevala. Pustila nam je pravopise, desetine hrvaških slovnic in slovarjev (Vince, 1990, Ham, 1998). Najbolj znani in najbolj zaslužni hrvaški filologi so bili člani zagrebške šole: Ljudevit Gaj (1830; 1835), Vjekoslav Babukić (1836; 1854), Adolfo Veber Tkalčević (1859; 1871; 1887), Antun Mažuranić (1839; 1859) in Bogoslav Šulek (1860; 1874). Poleg zagrebške filološke šole sta delovali tudi zadarska filološka šola (Vince, 1990; Ham, 1998) in reška filološka šola (Stolac, 2006). V drugi polovici 19. stoletja sta obe prenehali delovati in bistveno nista vplivali na standardizacijo hrvaškega jezika.

Filološka načela zagrebške šole je leta 1887 jasno izrazil Adolfo Veber Tkalčević: »Zagrebška šola je imela nalogo, da kajkavce in čakavce pripelje na pot štokavcev, da bi razširila literarno področje. Ne bi bilo modro, če bi se tudi ilirci podali v to smer, saj so bili med njimi tudi posamezni štokavci, nekateri celo skrajni štokavci. V tem primeru bi morali žrtvovati moč lepih besed in besednih zvez, ki jih štokavščina ne pozna, in obenem zavreči številne oblike, ki so očitno bolj pravilne v drugih dveh narečjih, kakor tiste, ki so v novejšem času v štokavščini, čeprav se niso popolnoma razvile, zato bi to otežilo, če ne povsem onemogočilo, združevanje teh treh narečij. Zato so ob preučevanju vseh treh narečij iz štokavščine sprejeli le tiste oblike, po katerih je bila štokavščina najbolj izrazna, iz kajkavščine in čakavščine pa zadržali tiste izraze, ki so bili pravilnejši in med štokavci še niso povsem izumrli, da bi se bratje med seboj lažje razumeli, kar je bil tudi glavni cilj jezikovne združitve. Tako so začuda ilirci v kratkem času povezali kajkavce in čakavce v štokavsko skupnost« (Veber, 1887: 458).

Zagrebška šola se je nadaljevala po normativni poti, ki je bila začrtana že od Kašićevega obdobja – osnova za literarni jezik je štokavščina, ki se je počasi bistrila in sprejemala vedno novejše in novejše oblike. Starejše morfonološke in morfološke značilnosti so bile izbrane, ker so skupne vsem trem hrvaškim narečjem – in še niso izumrle v (stari)štokavščini, v kajkavščini in čakavščini pa so popolnoma žive, medtem ko jih *skrajna* štokavščina ne pozna.

3.2 Hrvaški vukovci

Hrvaški privrženci Vukovega unitarističnega pogleda na hrvaški jezik se imenujejo hrvaški vukovci. Njihova vzornika sta srbski jezikoslovec in politik Vuk Stefanović Karadžić in srbski slovničar Đuro Daničić (Bašić, 1991; 2021).

Dejavnost hrvaških vukovcev je bila usmerjena k ustvarjanju skupnega jezika za Hrvate in Srbe, njihova dela pa so jezikoslovni nosilci jugoslovanske ideje. V 19. stoletju se je jugoslovanska ideja pojavila tudi med hrvaškimi intelektualci, tudi med nekaterimi jezikoslovci in pisci. To je seveda močno obdobje pri ustvarjanju *serbokroatizma* (srbohrvaščine) (Auburger, 1999).

Zgodovino pišejo zmagovalci. Politični zmagovalci v zadnjem desetletju 19. stoletja pa so bili hrvaški vukovci. V zgodovini, ki so jo oni napisali, je jezik zagrebških slovnic neživljenjski, zastarel, zaprt v slovnice in daleč od resnične rabe. Da temu ni tako, je možno enostavno dokazati s primerjavo slovnic in njim časovno pripadajočih besedil. Iz besedil 19. stoletja je jasno razvidno, da hrvaški pisatelji pišejo v skladu s hrvaškimi slovnicami in da te zopet predpisujejo in določajo pisanje tako, kot pišejo hrvaški pisci. Prežemanje je popolno (Ham, 1998; 2020). Obstajajo tri dela, s katerimi so hrvaški vukovci na prelomu stoletja prelomili in spremenili jezik zagrebške filološke šole in s tem dotedanjo hrvaško knjižno-jezikovno normo: *Hrvatski pravopis (Hrvaški pravopis)* Ivana Broza iz leta 1892, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika (Slovnica in stilistika hrvaškega ali srbskega literarnega jezika)* Toma Maretića iz leta 1899 in *Rječnik hrvatskoga jezika (Slovar hrvaškega jezika)* Franja Ivekovića in Ivana Broza iz leta 1901. V zadnjih desetih letih 19. stoletja je hrvaški knjižni jezik dobil nov značaj. To obdobje imenujemo prelom stoletja in s tem tudi prelom hrvaškega knjižnega jezika (Brozović, 1985; Ham, 1998).

Treba je poznati politične okoliščine, v katerih so nastajala omenjena dela, saj so prav te okoliščine pogojevale nastanek prav teh normativnih del – Brozov pravopis in Maretićeva slovnica sta nastali po navodilu Kraljeve deželne vlade in njenega Oddelka za bogoslovje in pouk, med vladavino (na Hrvaškem) osovraženega Khuena Héderváryja. Uredbo je predlagal strokovni odbor, sestavljen iz podpornikov hrvaških vukovcev. Odbor je deloval skladno z unionistično (jugoslovansko) politiko in ker so bili med unionisti tako Hrvati kot Srbi, je vukovščina zmagala. Dobro je vedeti, da hrvaški vukovec Tomo Maretić ni bil zvest le jezikoslovju, ampak tudi politiki – kot unionist je bil dvakrat po pet let tudi poslanec v Hrvaškem saboru. Seveda ni naključje, da je bila pravopisna reforma v hrvaških šolah izvedena na vukovskih osnovah in to istega leta, ko je Tomo Maretić postal poslanec v Hrvaškem parlamentu (saboru) oz. istega leta, ko je bil objavljen Brozov pravopis, torej leta 1892. To pomeni, da so hrvaški vukovci premagali zagrebško filološko šolo kot politični prvaki in ne kot jezikoslovci.

Maretić je svojo slovnico napisal izključno na podlagi del Vuka Stefanovića Karadžića in Đ. Daničića in pri tem povsem zanemaril sodobno hrvaško književnost. Sodobne književnike, ki so pisali v jeziku zagrebške šole, je razglasil za jezikovno zastarele. Tako je bila prejšnja hrvaška literarno jezikovna norma zavržena v pozabo, toda orožje, uporabljeno proti hrvaškemu jeziku, je koreninilo v Maretićevi jezikovni politiki oz. v namerni pozabi hrvaške literature. Škodljive posledice tega postopka in delovanja unitaristov so vidne še danes, ker so vukovci literarna dela hrvaških pisateljev 19. stoletja jezikovno spreminjali in ponarejali, da bi dosegli skladnost z Maretićevo slovnico in s tem videz skupnega hrvaškega in srbskega jezika.

Od Maretićevega časa so hrvaške klasike iz obdobja romantike in realizma brali v ponarejeni obliki, njihov izvirni jezik pa je bil širokemu občinstvu predstavljen kot zastarel in lokalnega značaja (Brozović, 1985). Tako se je poskušalo izbrisati vse tiste jezikovne značilnosti in smernice, ki so obstajale pred zmago literarno-jezikovnih normativnih rešitev vukovcev in so bile jasen pokazatelj, da tudi v 19. stoletju ni bilo jezikovnih temeljev za ustvarjanje skupnega literarnega jezika.

Zahvaljujoč političnemu ozračju takratnega časa, pa tudi svojemu nespornemu in brezhibnemu znanstvenemu ugledu v evropskih merilih, je Maretić svojo slovnico postavil v sam vrh hrvaškega jezikoslovja, ki je ostala nedotakljiva še globoko v 20. stoletje. Desetletja je bila njegova slovnica model jezikovne pravilnosti in norme, po kateri se je hrvaški jezik nedvomno oblikoval. Pustila je globok pečat v hrvaškem jeziku. Ker se je predvsem politično uveljavila kot nesporen in metodološki model in model jezikovne pravilnosti in čistosti, je določala in uveljavila hrvaško normo tudi v drugi polovici 20. stoletja (Piškorec, 2015). Šele nato so Maretićevo slovnico izrinile metodološko in normativno sodobnejše slovnice.

4 Spopad med zagrebško šolo in hrvaškimi vukovci – spopad med hrvaškimi in jugoslovanskimi idejami

Temeljna razlika med zagrebškimi in vukovskimi normativnimi načeli je v tem, da se zagrebški avtorji pri postavljanju standardov jezika zavedajo, da je knjižni jezik nad lokalnimi govori in narečji in da ga tam ne gre iskati. Njihovo načelo je: Piši tako, kot pišejo dobri pisatelji,[2] ker pri normiranju izhajajo iz pisane hrvaške literarno-umetniške in literarno-jezikovne tradicije. Na drugi strani hrvaški vukovci standardizirajo literarni jezik opirajoč se na konkreten, živ govor in njihovo načelo je – govori, kot govorijo dobri štokavci, ker pri normiranju izhajajo iz ustnega štokavskega izražanja. Omeniti velja še eno pomembno načelno razliko: kakovostni hrvaški štokavski pisatelji so bili zelo pozorni na to, da jih kajkavščina in čakavščina nista obremenjevali v njihovem umetniškem izražanju, temveč sta jim služili kot okrasje, ki ga je lahko lepo uporabiti v besedilih. Dober štokavec, ki upošteva vukovska načela, ne pozna kajkavščine in čakavščine. Vukovska norma je štokavsko čista in usmerjena proti rabi kajkavščine in čakavščine.

Hrvaške slovnice zagrebške filološke šole so prenašalke oz. nosilke hrvatstva. Tako so bile doživete v svojem času, in sicer med svojimi podporniki in med svojimi nasprotniki.[3] Najbolj preprosto rečeno, brez podrobnejše razčlembe zapletenih političnih in nacionalnih odnosov – vukovci so izhajali iz ideje, da so Hrvati in Srbi en narod in bi tako kot en narod morali imeti skupen jezik.

Ker niti prej niti v času hrvaških vukovcev ni bilo jezikovne enotnosti, je bil skupni jezik umetno ustvarjen, in sicer po zgledu jezika, ki ga je V. S. Karadžić leksikalno zapisal v *Srpskem rječniku* (Srbski slovar) leta 1818 in slovnično sistemiziral v kratki slovnici, dodani slovarju, njegov tesni sodelavec Đuro Daničić pa jo je na fonološko-fonetski in morfološki ravni opisal v *Maloj srpskoj gramatici* (Mala srbska slovnica) leta 1850 in v *Oblicima srpskog jezika* (Morfologiji srbskega jezika) 1863.

Prvi dve Daničićevi izdaji sta napisani v cirilici, tretja pa v latinici in s posvetilom: *Srbom zahodne cerkve, Srb vzhodne cerkve*. Kot Srbe zahodne cerkve imenuje Hrvate. Stilizacija knjige je štokavska, a je napisana v ljudskem jeziku, ki so ga želeli vukovci povzdigniti na raven literarnega jezika in ohraniti čisto štokavščino. Gre za vzhodnoštokavski govor. Za Srbe je bila takšna izbira sprejemljiva, ker so še iskali dialektalno podlago, na kateri bi gradili literarni jezik.[4] Za Hrvate pa je bila takšna izbira nesprejemljiva. Hrvaška štokavščina je zahodna štokavščina; Hrvati so štokavsko stilizacijo izbrali že v 17. stoletju v slovnici B. Kašić (1604), in sicer na podlagi obstoječih hrvaških literarnih besedil. Besedila hrvaške literature, na katerih temelji opis v Kašićevih slovnicah, dokazujejo, da je pri Hrvatih knjižno-jezikovna štokavščina starejša tudi od prve hrvaške slovnice; hrvaščina se je od začetka 17. stoletja poučevala na evropskih univerzitetnih centrih (Krasić, 2009: 490).[5] Pred pojavom srbskih in hrvaških vukovcev je bila štokavščina že prečiščena, obsežno nadgrajena, obogatena in prilagojena hrvaški tronarečni jezikovni realnosti.

Temeljna razlika v stilizaciji literarnega jezika, tudi če sta obe različici štokavski, pripelje do različnih standardizacijskih postopkov in različnih konkretnih normativnih rešitev. Vukovci se opirajo na ljudski govor, zabeležen v ljudskih pesmih in pripovedkah, ki jih je najpogosteje na svet spravil sam V. S. Karadžić ali kateri drug zbiralec ljudske umetnosti. Iz tega korpusa, živega ljudskega govora, so izbrali najbolj razširjene značilnosti. Vukovska literarno-jezikovna stilizacija je ena od prvih, ki je bila zabeležena s fonološkim pravopisom in z reformirano cirilico, pri Hrvatih pa z latinico. Tudi hrvaški vukovci se niso hoteli odreči latinici in sprejeti cirilice, niti zaradi narodne enotnosti ne.

Karadžićeva jezikovna prizadevanja so se na začetku nanašala predvsem na Srbe, vendar je Karadžić menil in leta 1861 v članku Srbov in Hrvatov jasno zapisal, da se »*Hrvati* praviloma lahko imenujejo: 1) vsi *Čakavci*; 2) *Kajkavci v kraljevini Hrvaški*, ki so že navajeni na to ime. Srbi se lahko praviloma imenujejo vsi *Štokavci*, katerekoli veroizpovedi in ne glede na to, kje so naseljeni. Poleg manjših razlik se ti razlikujejo od Hrvatov: 1) ker ne govorijo *ča* niti *kaj* temveč *što* ali *šta*, in 2) ker na koncu zlogov spreminjajo *u* v *o*, npr. namesto *kotal, kazal, žetelci*, govorijo *kotao, kazao, žeteoci* itd.« (Vince, 1990: 301). Preprosto povedano – za Karadžića so vsi štokavci Srbi (ne glede na to, v kateri regiji živijo), kajkavci so Slovenci, samo čakavci so Hrvati. V tistem času je bila to zelo visoka znanstvena postavka in skladna z evropsko slavistiko, ki narode razlikuje oz. jih priznava glede na jezikovni kriterij. Karadžić je to spretno izrabil v članku *Srbi svi i svuda* (*Srbi vsi in povsod*) (objavljenem v *Kovčežića za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona* 1849 *(Kovčki za zgodovino, jezik in običaje Srbov v vseh treh zakonih leta* 1849), vendar napisanem že leta 1836). Karadžić se sklicuje na jezikovne avtoritete tistega časa in dokazuje, da so Srbi vsi in povsod: »Dobrovski in Šafařik sta dokazala, da so se Srbi včasih imenovali vsi slovanski narodi in da je bilo ime Srbi starejše od imena Sloveni ali Slovani.« Vsi štokavci so za Karadžića Srbi, razlikujejo se le po veroizpovedi, tako da Hrvati niso za Karadžića nič drugega kot katoliški Srbi. Na žalost ta ideja še vedno živi v srbskih nacionalističnih krogih.

5 Poskusi izbrisa razlik med hrvaškim in srbskim jezikom

Zlasti zaradi naselitve Srbov na hrvaškem ozemlju oz. v tem delu avstrijskega cesarstva je bilo približevanje Hrvatov in Srbov v interesu politike avstrijske monarhije. Zaradi administrativnih prihrankov in zagotavljanja politične varnosti cesarstva so podpirali vukovske ideje že v prvi polovici 19. stoletja, saj so te ideje iz dveh jezikov ustvarjale enega in na koncu tudi en narod. Njih ni zanimalo, da bi se s tem Hrvate v vukovščini jezikovno in nacionalno zadušilo. Monarhija je vukovščini dala celo politični zagon s sklepom Dunajskega književnega sporazuma iz leta 1850. Ta sporazum takrat ni obrodil sadov, toda poudariti je treba, kako se je znašel v temeljih jugoslovanskega Novosadskega dogovora iz leta 1954.

Razlog za Dunajski sporazum je na videz preprosto in praktično vprašanje – skupna pravna terminologija. Pod nadzorom avstrijskega ministra Bacha je bilo treba razviti skupno pravno-politično terminologijo za slovenska, hrvaška in srbska narečja. Ker sta se že takrat hrvaščina in srbščina toliko razlikovali, da ni bilo možno oblikovati skupne terminologije, je bilo to treba doseči z nekakšnim soglasjem. To je bil Dunajski književni sporazum. Čeprav je bil takrat nepomemben, je sredi 20. stoletja v komunistični Jugoslaviji dosegel mitske razsežnosti in postal temelj velikosrbske politike. (Ham, 2020) Prvi stavek Dunajskega sporazuma nam razkriva razlog za to: »Spodaj podpisani se zavedamo, da *en* narod potrebuje *eno* literaturo, zato z žalostjo gledamo, kako je literatura razdrobljena /…/ v teh dneh smo se srečali, da bi se pogovorili, kako bi se, kolikor bi bilo sedaj mogoče, poenotili ter združili v literaturi.« (Vince, 1990: 279)

V narodno raznolikost oz. različnost Hrvatov in Srbov vukovci ne verjamejo. Poudarjajo, da gre za en sam narod, dejansko za srbski narod. Tega ni mogoče zaključiti iz samega besedila Dogovora, vendar to jasno dokažejo dokumenti o Karadžičevem delu pred tem Dogovorom, pa tudi po njem. Karadžić je že leta 1836, štirinajst let pred Dogovorom napisal:

»In ime je ena največjih težav: njih (Ilirce/Hrvate) je težko prepričati, da priznajo, da so Srbi, mi pa bi bili nori, če bi pristali na to, da zapustimo svoje slavno ime« (Stojanović 1924: 681).

Ljudevit Gaj je vsebino Dogovora objavil v Narodnih novicah (*Narodne novine*) in jo pospremil z naslednjimi besedami: »Čas bo kmalu pokazal, ali je ta predlog praktičen in vodi v današnjem času v tako želeno harmonijo in enakost ali pa v še globlji razcep in literarni razdor« (Vince 1990: 281).

Na tem mestu se je vredno vprašati, zakaj so hrvaški predstavniki Kukuljević, Demeter, Mažuranić, Pacel in Pejaković podpisali Dogovor. Da bi lahko odgovorili na to vprašanje, je treba vedeti, da v začetku in sredi 19. stoletja ni bilo državnih in nacionalnih meja v sodobnem smislu in še vedno ni bilo jasnih spoznanj in kriterijev, po katerih bi lahko suvereno določali narodno pripadnost. Te sodbe so še vedno temeljile na romantično zasnovanih spoznanjih in so se vrtele okoli ideje slovanstva in vseslovanstva, obstajal je močan nacionalni zanos. Hrvati takrat niso imeli svoje države in so kot majhen narod upali, da bodo nacionalne koristi pridobili v povezavi z drugimi slovanskimi narodi, pa naj bo ta skupnost le duhovna ali 'bratska' s Srbi ali pa drugačna, politična. Poleg tega so se v času Dunajskega sporazuma zanosne ilirske ideje že nekoliko razblinile. Od velikega vseslovanstva ni ostalo nič, ideja jugoslovanstva pa se je nudila kot ideja vseslovanstva v malem. V tem kontekstu je treba presojati tudi ta Dogovor. Dogovor je bil le poskus jezikovne, duhovne, *bratske enotnosti*, ker pa ni vključeval političnega konteksta, ni narekoval tudi nobenih obveznosti, da bi ga bilo treba izvajati.

Velik del hrvaške inteligence je v tem času jasno presodil, da sprejemanje Karadžićevih idej pomeni zanemarjanje lastnega jezika, identiteto literarne dediščine in s tem tudi lastne narodnosti. Ta sodba se je odražala v ostrih polemikah o jeziku in narodnem vprašanju, o katerem so takrat mnogi ugledni kulturni in politični delavci veliko pisali v hrvaških in srbskih časopisih.

6 Zaključek

Čeprav je danes povsem jasna neuresničljivost in neznanstvenost velikosrbskih predlogov Vuka Stefanovića Karadžića, da so vsi štokavci Srbi, je v 19. stoletju ta razlaga veljala za znanstveno. S podporo avstrijske politike ter ob agresivnemu prizadevanju Vuka Stefanovića Karadžića je, na žalost, ta ideja našla plodna tla tudi med Hrvati – hrvaški vukovci so bili v manjšini (glede na število zagrebških filologov), vendar je bila njihova politična moč velika. Ko je bila štokavščina razglašena za srbsko, je Karadžiću uspelo ustvariti javno zablodo, da se hrvaščina in srbščina ne razlikujeta, hrvaški vukovci pa so pri tej zablodi odigrali nemajhno vlogo, pri čemer so v svojih normativnih delih zanemarjali bogato hrvaško literarno tradicijo.

Zagrebška šola, ki je nasprotovala velikosrbstvu, je stala na trdnih hrvaških tleh. Branila se je z istim orožjem, s katerim je bila napadena – z jezikom – zagrebška šola je jezik normirala drugače kot vukovci, zavedajoč se, da stoji na braniku hrvaškega jezika. Poznavajoč dela zagrebške šole (pravopise, slovnice in slovarje) se lahko z lahkoto prepričamo, da hrvaška in srbska stilizacija štokavščine nista bili nikoli enaki in tudi sedaj nista. Vsi poskusi brisanja jezikovnih razlik so bili do sedaj neuspešni.

7 Viri in literatura

Auburger, Leopold (1999): *Die kroatische Sprache und der Serbokroatismus*. Ulm/Donau: Gerhard Hess Verlag.

Babukić, Vjekoslav (1836): *Osnova slovnice slavjanske narěčja ilirskoga*. Zagreb.

Babukić, Vjekoslav (1854): *Ilirska slovnica*. Zagreb.

Bašić, Nataša (1991): *V.S. Karadžić između jezikoslovja i politike*. Zagreb: Školske novine.

Bašić, Nataša (2021): *Vukovci i hrvatski jezični standard: hrvatski u srpskohrvatskom tijesku*. Zagreb: Fakultet Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu za hrvaške študije.

Brozović, Dalibor (1985): Jezična i pravopisna previranja u Hrvatskoj na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. *Jezik* 33(1): 1–15.

Deželić, Stjepan (1861): *Ivan Kukuljević Sakcinski*. Zagreb (Knjiga je bila napisana pod psevdonimom Stjepan Mirković).

Gaj, Ljudevit (1830): *Kratka osnova horvatsko - slavenskoga pravopisaňa, poleg mudroľubneh, narodneh i prigospodarneh temeľov i zrokov*. Budim.

Gaj, Ljudevit (1835): *Pravopisz*. Danica horvatzka, Slavonska y dalmatinska. 1(10–12): 41–43, 12, 46–48. Zagreb.

Ham, Sanda (1998): *Jezik zagrebačke filološke škole*. Osijek: Matica hrvatska.

Ham, Sanda (2006): *Povijest hrvatskih gramatika*. Zagreb: Globus.

Ham, Sanda (2020): Croatian Language. V M. Marušić (ur.): *Croatia: past, present and future perspectives* (79–134). New York: Nova Publishers.

Ham, Sanda (2022): *Po jeziku Hrvati*, Zagreb: Školska knjiga.

Jagić, Vatroslav (1930): *Spomeni mojega života*. Beograd: Mlada Srbija.

Jonke, Ljudevit (1971): *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*. Zagreb: Matica hrvatska.

Kašić, Bartol (1604): *Institutionum linguae illyricae libri duo*. Rim.

Krasić, Stjepan (2009): *Počelo je u Rimu. Katolička obnova in normiranje hrvatskog jezika u XVII. Stoljeću*. Dubrovnik: Matica hrvatska.

Mažuranić Antun (1839; [2]1842): *Temelji ilirskoga i latinskoga jezika za početnike*. Zagreb.

Mažuranić, Antun (1859; [2]1861; [3]1866; [4]1869): *Slovnica hervatska, Dio I: Rěčoslovje*, Zagreb.

Moguš, Milan (1978): *Antun Mažuranić*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti: Sveučilišna naklada Liber.

Moguš, Milan (1996): O govoru Ivana Kukuljevića Sakcinskega na hrvatskom jeziku u Hrvatskom saboru. *Croatica,* XXVI, zvezek 42/43/44, 281–287.

Moguš, Milan idr. (2011): *HAZU:150 [godina Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti] 1861–2011.* Zagreb: HAZU.

Piškorec, Velimir (2015): *Tomo Maretić na raskrižju filologije i jezične politike.* Zagreb: Udruga zagrebačkih esperantista.

Samardžija, Marko (2004): *Iz triju stoljeća hrvatskog standardnog jezika*. Zagreb: Hrvatska Sveučilišna naklada.

Spisi saborski (1862): Ur. Kušan, Dragoylo. Šuhaj, Mirko. Zagreb.

Stojanović, Ljubomir (1924): *Život i rad Vuka Stefanovića Karadžića*. Beograd: Geca Kon Publishing House.

Stolac, Diana (2006): *Riječki filološki portreti*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.

Šulek, Bogoslav (1860): *Njemačko-ilirski rječnik*. Zagreb.

Šulek, Bogoslav (1874): *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja*. Zagreb.

Veber Tkalčević, Adolfo (1859): *Skladnja ilirskog jezika*. Dunaj.

Veber Tkalčević, Adolfo (1871): *Slovnica hèrvatska za srednja učilišta*. Zagreb.

Veber Tkalčević, Adolfo (1887): *Djela Adolfa Vebera*, zvezek III. Zagreb.

Vince, Zlatko (1990): *Putovima hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Matica hrvatska

Vince, Zlatko (1998): *Ikavica u povijesti hrvatskog jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.

8 Opombe

[1] Matija Smodek je bil prvi profesor hrvaškega jezika, in to na najvišji ravni na Hrvaškem (op. prev.).

[2] Seveda to načelo ni bilo tako izraženo v času zagrebških slovničarjev; opazil in opredelil ga je Ljudevit Jonke, eden prvih hrvaških raziskovalcev zagrebške šole (Jonke, 1971).

[3] J. Mišakatović, nasprotnik zagrebške šole, je o tem leta 1864 pisal v pismu svetovno znanemu hrvaškemu slavistu V. Jagiću, ki je bil že takrat eden od hrvaških vukovcev in tako zagovornik jugoslovanske ideje: »Naši ljudje, ki danes vladajo, se bojijo zla s strani Srbov in mislijo, če znanost in logika zahtevata, da prevzamemo pravopis, ki je pri Srbih, bo srbstvo premagalo hrvatstvo. To so ljudje, ki še vedno mislijo, da je ves naš boj osredotočen na to, da ohranimo jezik ... oni upajo na zmago nad srbstvom, če bomo imeli pravopis in gramatiko ločeno od srbščine« (Jagić, 1930: 62).

[4] V Srbiji je še vedno prevladoval slovansko-srbski jezik. Celo zvesti Karadžićevi privrženci so natisnili svoja pomembnejša dela v slovansko-srbskem jeziku, npr. Daničić je leta 1858 natisnil svojo Srbsko sintakso v Beogradu v slovansko-srbskem jeziku, ki je mešanica ruskega, srbskega in cerkvenoslovanskega.

[5] Krasić v svoji dragoceni knjigi *Počelo je u Rimu* (Začelo se je v Rimu) objavi tudi prepis vatikanskega dokumenta *O učenju jezika propisanomu za misionare, Dekret Sv. zbora za širenje vjere održanoga pred Njegovom Svetošću 16. listopada 1623 (O učenju jezikov, predpisanih za misijonarje, Odlok svetega zbora za širjenje vere, ki je potekal pred Njegovo svetostjo 16. oktobra 1623)*, v latinščini in njegov prevod v hrvaški jezik. Dokument določa poučevanje hrvaškega jezika »v samostanih in samostanih tistih mest, kjer so bolj znane šole ali univerze, kot so: Padova, Pariz, Toulouse, Benetke, Köln, Louvaine, Salamanca, Alcalà de Heneresi; na splošno v tistih, na katerih so bile ustanovljene generalne in pomembne verske šole« (Krasić, 2009: 490491).

Iz hrvaščine prevedla Dragica Motik

Besedilo sta lektorirali mag. Mirjam Podsedenšek in Bernarda Kejžar

ZAGREBAČKA FILOLOŠKA ŠKOLA - ČUVARICA HRVATSKOGA IDENTITETA

✍ **Dr. Sanda Ham** (sanda.ham@gmail.com), *prof. dr. sc., Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku. Utemeljila je četiri predmeta koje i vodi: Hrvatska morfologija, Hrvatska gramatika, Jezik zagrebačke filološke škole i Jezik hrvatske književnosti 19. i 20. stoljeća.*

Hrvatska

Sažetak

U radu se daje kraći pregled važnih događaja koji su prethodili uzdizanju hrvatskoga jezika na razinu službenoga jezika u Austrijskoj Monarhiji. Opisuje se djelatnost zagrebačke filološke škole i hrvatskih vukovaca. Prikazuju se temeljne različitosti u normativnim pogledima jedne i druge filološke škole, a ti se normativni pogledi povezuju s političkim i identitetskim pogledima. Napetost između zagrebačke škole i hrvatskih vukovaca koja je najizraženija krajem 19. st., prepoznaje se kao napetost između hrvatstva i jugoslavenstva.

Ključne riječi: hrvatski jezik, hrvatski vukovci, narod, identitet, zagrebačka filološka škola.

1 Uvod

U 19. st. u Europi bujaju nacionalni pokreti, kako politički tako i kulturni i jezični. Hrvatska, tada u europskom austrijskom krilu, nije zaostajala za europskim pokretima, u prvoj polovici 19. st. buja hrvatski narodni preporod, a u njegovu okviru uzdiže se ilirizam kao politički pokret koji uz politički program ima i jezični program.

Ilirizam je Hrvatima donio mnogo dobra. Ponajprije kao budnica nacionalne svijesti, a potom kao snažni zamašnjak u sljubljivanju hrvatske tronarječnosti u štokavski stiliziran standardni jezik. Velika je uloga ilirizma i njegova naslijeđa, ponajprije zagrebačke škole, u priznavanju hrvatskoga jezika kao službenoga u okviru Austrijske, a potom Austro-Ugarske Monarhije. Naime, do druge polovice 19. st. hrvatski nije službeni jezik u Saboru, administraciji i školstvu. Za to se tek trebalo izboriti.

2 Uzdizanje hrvatskoga jezika na razinu službenoga jezika u Austrijskoj Monarhiji

2.1 Uzdizanje hrvatskoga jezika na razinu administrativnoga jezika

Josip Rukavina Vidovgradski 1832. progovorio u Saboru na narodnom jeziku. Nije bio zastupnički govor, već zahvala. „Juraj Gotovina, postavši potkapetanom kraljevstva, svoju zahvalu Hrvatskom saboru izrazio, potpuno izvan običaja, hrvatskim jezikom“ (Moguš, 1996: 283), a već sljedeće 1833. godine Herman Bužan na saboru u Bratislavi najavio da će Hrvati latinski zamijeniniti hrvatskim. Antun Mažuranić, hrvatski filolog i gramatičar, objavio je 1839. ([2]1842) prvu hrvatsko-latinsku razlikovnu gramatiku, *Temelji ilirskoga i latinskoga jezika za početnike*. Gramatika je utirala put hrvatskom jeziku. Dokazala je da hrvatski ima sve pa i veće sve izražajne mogućnosti od latinskoga i da je zato hrvatski prikladan kao službeni jezik. (Moguš, 1978; Ham 2006.). Saborski zastupnik Ivan Kukuljević Sakcinski, hrvatski plemić, političar i književnik održao je 2. svibnja 1843. prvi zastupnički govor u Saboru na hrvatskom jeziku. Preuzeo si je „vatrom i uzhićenjem govoriti o domovini i narodu svom! Čuti ga treba.“ (Deželić, 1861). Taj važni i odlučujući govor u svoje vrijeme nije mogao biti objavljen u Hrvatskoj. Tiskan je u *Branislavu*, ilegalnim ilirskim novinama 1844. Širio se po Hrvatskoj u prijepisima (Ham, 2022). Dana 18. listopada 1848. donesena je saborska odluka o proglašenju hrvatskoga jezika „diplomatičnim“, saborskim jezikom (Samardžija, 2004). Hrvatski postaje službeni jezik u nižim upravnim tijelima u Hrvatskoj, u općinama, kotarima i županijama 19. lipnja 1860., ali na višim je upravnim razinama razinama njemački još uvijek službeni (Samardžija, 2004). Već sljedeće 1861. izglasovan je u Saboru znameniti *Članak LVIII*, saborska odluka kojom se traži uvođenje hrvatskoga jezika kao službenoga na svim upravnim razinama. (Spisi saborski 1862, 69-71), a iste je godine osnovana JAZU. (Spisi saborski, 1862; 150 HAZU 2011.). Dana 8. Studenoga 1868. u Hrvatsko-ugarskoj nagodbi hrvatski je određen kao službeni jezik „unutar granicah kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije” (Samardžija 2004). I napokon, 20. srpnja 1883. hrvatski postaje službeni u Dalamtinskom saboru.

2.2 Uzdizanje hrvatskoga jezika na razinu nastavnoga jezika

Kada je riječ o školstvu i o hrvatskom kao nastavnom jeziku, u suparništvu je isprva s njemačkim, latinskim, talijanskim, a poslije i s mađarskim. Međutim, u suparništvu je i „sam sa sobom" – Matija Smodek 6. studenoga 1832. počinje predavati hrvatski neobvezno i u „slobodnim satima" na Pravoslovnoj akademiji u Zagrebu. Nastava je tada na latinskom jeziku, a hrvatski se predaje se kajkavski stiliziran. Naime, do tada ilirci još nisu izabrali štokavsku stilizaciju, pa su kajkavski i štokavski suparnici. Već tri godine poslije, 1835. Antun Mažuranić preuzima nastavu na Pravoslovnoj akademiji u Zagrebu. Sada je štokavska stilizacija već izabrana za književni jezik, Mažuranić predaje na štokavski stiliziranom hrvatskom jeziku, osobito dubrovačku književnost. Dubrovačka je književnost, koja je štokavska, imala velikoga ugleda među iliricma i smatrana je standardizacijskim uzorom. Hrvatski sabor pod Jurjem Haulikom 10. kolovoza 1840. donosi odluku da se u gimnazije uvede hrvatski jezik, „katedre čistoga narodnoga jezika". Odluka se provodi tek 1845., kada se u siječnju osniva Stolica za hrvatsko-slavonski jezik i književnost na Kraljevskoj akademiji u Zagrebu. Raspisuje se natječaj za profesora na katedri hrvatsko-slavonskoga jezika. Dana 16. lipnja 1846. Izabire se istaknuti hrvatski filolog, javni djelatnik i gramatičar Vjekoslav Babukić za profesora hrvatsko-slavonskoga jezik na Kraljevskoj akademiji u Zagrebu. Već je tada bio slavan jer je njegova gramatika (1836) doživjela ogroman uspjeh u cijeloj Hrvatskoj. Održao je 5 listopada u 16 sati, 1846. prvo školsko predavanje na hrvatskom jeziku. Dva dana poslije, Narodne novine pisale su o tom važnom događaju, kao o „velevažnom času, gdje se je narodni jezik prvi put sa stolice ovdašnje Kraljevske akademije javno orio" (Samardžija 2004, 92).

3 Hrvatske filološke škole

3.1 Zagrebačka filološka škola

Usporedo s priznavanjem hrvatskoga jezika kao službenoga, tekla je njegova normizacija.

U Hrvatskoj se od 1830. razvijaju različite filološke škole koje nastoje normirati hrvatski jezik, a najpoznatija među njima jest zagrebačka filološka škola. Niknula je izravno iz ilirskoga pokreta i u jezičnom ga smislu nastavlja. Ostavila nam je pravopise, desetke hrvatskih gramatika i hrvatske rječnike. (Vince 1990., Ham 1998.). Napoznatiji su i najzaslužniji hrvatski filolozi pripadnici zagrebačke škole: Ljudevit Gaj (1830, 1835), Vjekoslav Babukić (1836, 1854) Adolfo Veber (1859, 1871, 1887) Antun Mažuranić (1839, 1859), Bogoslav Šulek (1860, 1874). Osim zagrebačke filološke škole, djeluju zadarska filološka škola (Vince 1990, 1998.) i riječka filološka škola (Stolac 2006). One se same gase u drugoj polovici 19. st. i ne utječu bitno na normizaciju hrvatskoga jezika.

Filološka je načela zagrebačke škole jasno izrekao Adolfo Veber Tkalčević 1887.:

> „Zagrebačka je škola imala zadatak, da kajkavce i čakavce privede u kolo štokavacah, kako bi se razširilo književno polje. Nebi bilo mudro, da su za taj cilj poprilili Ilirci, medju kojimi je bilo i štokavacah, namah skrajnju štokavštinu, jer bi time morali žrtvovati silu dobrih riečih i frazah, kojih štokavština nepozna, i zbaciti dosta oblikah, koji su očevidno pravilniji, nego oni, koje je mjesto njih štokavština u novije vrieme, premda ne skrozimice razvila, pa bi tako otegotili, ako ne posve osujetili posao ujedinjavanja. Zato su, proučivši sva tri nariečja, prihvatili iz štokavštine one oblike, kojimi se ona najjače ističe, a zadržali iz kajkavštine i čakavštine one, koji su pravilniji, a nisu još posve izumrli medju štokavci, tako da su se braća mogla dobro medju sobom razumijevati, što je glavni cilj jezičnoga jedinstva. Takovim su načinom doveli Ilirci na čudo svieta u kratko vrieme kajkavce i čakavce u štokavsku zajednicu." (Veber, 1887: 458.)

Zagrebačka je škola nastavila normativnim putem zacrtanim još od Kašićeva vremena – temelj je književnomu jeziku štokavština koja se polako bistri poprimajući sve novije i novije oblike. Starija su morfonološka i morfološka obilježja izabrana jer su zajednički svim trima hrvatskim dijalektima – jer još u (staro)štokavštini nisu izumrli, a u kajkavaca i čakavaca su posve životni, dok ih *skrajnja* štokavština ne pozna.

3.2 Hrvatski vukovci

Hrvati pristaše vukovskoga unitarističkoga pogleda na hrvatski jezik u Hrvatskoj nazivaju se hrvatskim vukovcima. Njihovi su uzori srpski filolog i politikant Vuk Stefanović Karadžić i srbijanski gramatičar Đuro Daničić. (Bašić, 1991; 2021)

Djelatnost je hrvatskih vukovaca usmjerena stvaranju zajedničkoga jezika Hrvata i Srba, pa su njihova djela jezikoslovni pronositelji jugoslavenske ideje. Jugoslavenstvo se u 19. st. pojavilo i među hrvatskim intelektualcima, pa tako i među nekim jezikoslovcima i književnicima. Riječ je, dakako, o snažnom razdoblju u stvaranju serbokroatizma (Auburger, 1999.)

Povijest pišu pobjednici, a politički su pobjednici u posljednjem desetljeću 19. st. bili hrvatski vukovci – u povijesti koju su oni napisali, jezik je zagrebačkih slovnica neživotan, zastario, zatvoren u gramatike i dalek od stvarne upotrebe. Da tomu nije tako lako je dokazati usporedbom slovnica i vremenski im pripadajućih tekstova. Iz tekstova je 19. st. jasno vidljivo da hrvatski književnici pišu onako kako to propisuju hrvatske slovnice i da hrvatske slovnice propisuju onako kako pišu hrvatski književnici. Prožimanje je potpuno (Ham, 1998; 2020). Tri su djela kojima su hrvatski vukovci na prijelomu stoljeća prelomili i promijenili jezik zagrebačke filološke škole, dotadašnju hrvatsku književnojezičnu normu: *Hrvatski pravopis* Ivana Broza 1892.,

Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika Tome Maretića 1899. i *Rječnik hrvatskoga jezika* Franje Iveković a i Ivana Broza 1901. U desetak je posljednjih godina 19. st. hrvatski književni jezik zadobio novi lik. To se razdoblje inače naziva prijelomom stoljeća, a prema tomu i prijelomom hrvatskoga književnoga jezika. (Brozović, 1985; Ham,1998)

Valja poznavati i političke prilike u kojima su djela nastala jer su baš te prilike omogućile nastanak baš tih normativnih djela – Brozov pravopis i Maretićeva gramatika nastali su prema naredbi Kraljevske zemaljske vlade i njezina Odjela za bogoštovlje i nastavu, za banovanja omraženoga Khuena Héderváryja. Naredbi je prethodio prijedlog strukovnoga odbora sastavljen od pristaša hrvatskih vukovaca. Odbor je djelovao u skladu s unionističkom (jugoslavenskom) politikom, a budući da su unionisti okupljali i Hrvate i Srbe, vukovština je glatko prolazila. Valja znati da je hrvatski vukovac Tomo Maretić, osim odanosti jezikoslovlju, bio odan i politici – u dva je petogodišnja mandata zastupnik u Hrvatskom saboru i to kao unionist. Naravno da nije slučajnost to što je pravopisna reforma u hrvatskim školama provedena na vukovskim temeljima iste godine kada je T. Maretić postao saborskim zastupnikom, odnosno, iste godine kada izlazi Brozov pravopis – 1892.! Prema tomu, hrvatski su vukovci nadvladali zagrebačku filološku školu kao politički prvaci, a ne kao jezikoslovni.

Maretić je svoju gramatiku napisao isključivo na temelju djela V. S. Karadžića i Đ. Daničića posve zanemarivši sebi suvremenu književnost i proglasivši jezično zastarjelima sebi suvremene književnike koji su pisali jezikom zagrebačke škole. Tako je dotadašnja hrvatska književnojezična norma bačena u zaborav, a oružje kojim se gađao hrvatski jezik skovano je i od Maretićeva jezikoslovnoga zaborava hrvatske književnosti. Pogubnost se takvoga postupka osjeća još i danas jer su se djela hrvatskih književnika 19. st. jezično mijenjala i krivotvorila da bi se ostvario sklad s Maretićevom gramatikom, a tako i privid jedinstvenoga hrvatskoga i srpskoga jezika.

Od Maretićeva se doba uobičajilo čitati hrvatske klasike romantizma i realizma u krivotvorenom obliku, a njihov je izvorni jezik predočavan širokomu čitateljskomu krugu kao zastarjeli i pokrajinski. (Brozović 1985.) Tako su se pokušala izbrisati sva ona jezična obilježja i smjernice koje su postojale prije pobjede vukovskih književnojezičnih normativnih rješenja i koja su očito dokazivala da ni u 19. st. nije bilo jezikoslovnih temelja za stvaranje zajedničkoga književnoga jezika.

Zahvaljujući političkom ozračju svojega doba, ali i neprijepornomu i besprijekornomu znanstvenomu ugledu europskih razmjera, Maretić je svoju gramatiku učvrstio na samom vrhuncu hrvatskoga jezikoslovlja i ondje je ostala nedodirljiva do duboko u 20. st. Desetljećima je bila uzorom jezične pravilnosti i norme u koju se hrvatski jezik imao bespogovorno ukalupiti. Ostavila dubokoga traga u hrvatskom književnom jeziku. Nametnuvši se, ponajprije politički, kao neprijeporni metodološki uzor i uzor jezične pravilnosti i čistoće, određivala je i utvrđivala hrvatsku normu još i u drugoj polovici 20. st. (Piškorec, 2015). Tek ju tada potiskuju metodološki i normativno suvremenije gramatike.

4 Sukob zagrebačke škole i hrvatskih vukovaca – sukob hrvatstva i jugoslavenstva

Temeljna je razlika između zagrebačkih i vukovskih normativnih načela u tom što zagrebački slovničari normiraju svjesni da je književni jezik iznad mjesnih govora i dijalekata i da ga ne treba ondje tražit. Njihovo je načelo: *Piši kao što dobri pisci pišu*[1] jer pri normiranju polaze od pisane hrvatske književnoumjestničke i književnojezične tradicije. Hrvatski vukovci normiraju književni jezik oslanjajući se na konkretan živi govor i njihovo je načelo – *Govori kao što dobri štokavci govore* jer pri normiranju polaze od usmenoga štokavskoga izričaja. Valja pripomenuti o još jednoj važnoj načelnoj razlici: dobri hrvatski štokavski pisci budno su pazili da kajkavština i čakavština ne budu teret njihovoj umjetnosti, nego ukras koji se s lakoćom nosi. Dobar štokavac iz vukovskoga načela ne zna kajkavizama i čakavizama. Vukovska je norma štokavski čista i usmjerena protiv kajkavizama i čakavizama.

Hrvatske gramatike zagrebačka filološke škole pronositeljice su hrvatsva. Tako su doživljavane u svoje vrijeme, i od svojih pristaša i od svojih protivnika.[2] Najkraće i najjednostavnije rečeno, bez pomnijega raščlanjivanja složenih političkih i nacionalnih odnosa, vukovci polaze od zamisli da su Hrvati i Srbi jedan narod i da kao jedan narod trebaju imati zajednički jezik.

Budući da ni prije, a ni u vrijeme hrvatskih vukovaca nema jezičnoga zajedništva, zajednički se jezik umjetno gradi i to prema uzoru na onaj jezik koji je V. S. Karadžić leksički zabilježio u *Srpskom rječniku* 1818. i gramatički ustanovio u kratkoj gramatici pridodanoj Rječniku, a njegov bliski suradnik Đuro Daničić na fonološko-fonetskoj i morfološkoj razini opisao u *Maloj srpskoj gramatici* 1850. i *Oblicima srpskoga jezika* 1863.

Prva su dva izdanja Daničićeva pisana ćirilicom, a treće je latinično s posvetom: *Srbima zapadne crkve Srbin istočne crkve*. Pri tom mu je *Srbi zapadne crkve* ime za Hrvate. Književna je stilizacija štokavska, ali je riječ o narodnom govoru koji vukovci žele uzdići na razinu književnoga jezika i očuvati ga štokavsko čistim. Riječ je o istočnoštokavskom govoru. Za Srbe je takav izbor prihvatljiv jer se u njih tek traga za dijalekatnom osnovicom na kojoj bi se gradio književni jezik[3] Hrvatima je takav izbor neprihvatljiv. Hrvatska je štokaština zapadna štokavština; u Hrvata je štokavska stilizacija izabrana još u 17. st. u gramatici B. Kašića (1604.) i to na temelju postojećih hrvatskih književnih tekstova. Tekstovi hrvatske književnosti na kojima se temelji opis u Kašićevoj gramatici dokazuju da je u Hrvata je književnojezična štokavština starija i od prve hrvatske gramatike; hrvatski se poučava od početka 17. st. u europskim sveučilišnim središtima (Krasić, 2009: 490)[4] Do pojave je srbijanskih i hrvatskih vukovaca ta štokavština pročišćena, obilato nadograđena, obogaćena i prilagođena hrvatskoj tronarječnoj jezičnoj zbilji.

Temeljna razlika u stilizaciji književnoga jezika, pa makar obje bile štokavske, dovodi do različitih normizacijskih postupaka i različitih konkretnih normativnih rješenja. Vukovci se oslanjaju na *narodni govor zabilježen u narodnim pjesmama i pripovijetkama koje je na svijet donio* najčešće Karadžić ili koji drugi skupljač narodnih umotovorina. Iz toga korpusa, živoga narodnoga govora, izdvajaju najproširenija obilježja. Vukovska književnojezična stilizacije i, jedan od prvih imala se bilježiti fonološkim pravopisom i reformiranom ćirilicom, a u Hrvata latinicom. Naime, čak ni hrvatski vukovci nisu se željeli odreći latinice i prihvatiti ćirilicu, pa ni zbog *narodnoga jedinstva*.

Karadžićeva su se jezikoslovna nastojanja u samim početcima ponajprije odnosila na Srbe, ali je Karadžić smatrao i jasno izrekao 1861. u članku Srbi i Hrvati da se „*Hrvati* se po pravdi mogu zvati: 1) Svi Čakavci; 2) Kekavci u kraljevini Hrvatskoj koji su se na to ime već navikli. *Srbi* po pravdi mogu zvati svi *Štokavci* makar koje vjere bili i makar gdje stanovali; i oni se osim manjijeh razlika, od Hrvata razlikuju tijem: 1) što ne govore *ča* ni *kaj* nego *što* ili *šta*, a 2) što na kraju slogova *l* pretvaraju u *o*, n. p. mjesto *kotal, kazal žetelci*, govore *kotao, kazao, žeteoci* i t. d.“ (Vince 1990, 301.). Jednostavnije rečeno – za Karadžića su svi štokaci Srbi (bez obzira koje su vjere), kajkavci su Slovenci, samo su čakavci Hrvati. Postavka je u svoje doba visko znanstvena i u skladu s europskom slavistikom koja narode razlikuje i prepoznaje kriterijem jezika. Karadžić se tim spretno okoristio u članku *Srbi svi i svuda* (objavljenom u *Kovčežića za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona* 1849., ali napisanom još 1836.). Tu se Karadžić poziva na jezikoslovne autoritete svoga doba dokazujući da Srbi jesu svi i svuda: „Dobrovski i Šafařik dokazali su da su se *Srbi* negda zvali svi Slavenski narodi, i da je ime *Srbi* starije nego *Slaveni* ili *Sloveni*.“ Svi su štokavci za Karadžića Srbi, a razlikuju se samo vjerski pa Hrvati nisu ništa drugo nego katolički Srbi. Na žalost, ta misao živi i danas u srpskim nacionalističkim krugovima.

5 Pokušaj brisanja hrvatskih i srpskih jezičnih razlika

Austrijskoj je politici bilo u interesu približavanje Hrvata i Srba zbog srpskoga življa koji su naselili u hrvatskom dijelu Carevine. Radi administrativnih ušteda i svakako radi političke sigurnosti svoje Carevine, podupirali su vukovske zamisli još u prvoj polovici 19 st. jer su te zamisli od dvaju jezika stvarale jedan i u konačnici stvarale jedan narod. Pri tom Austriji nije važno što će se Hrvati u vukovštini jezično i nacionalno ugušiti, pa je politički poticaj vukovštini Austrija dala sazivajući Bečki književni dogovor 1850. Bečki dogovor nije u svoje vrijeme urodio plodom, ali kako se našao u samim temeljima jugoslavenskoga Novosadskoga dogovora iz 1954., valja mu ovdje pridodati pozornost.

Bečkomu je dogovoru naoko razlogom jednostavno praktično pitanje – zajedničko pravno nazivlje. Pod nadzorom je austrijskoga ministra Bacha valjalo izraditi zajedničko pravno-političko nazivlje *za slovenske i hrvatsko-srbske dijalekte*. Kako su se već u to vrijeme hrvatski i srpski toliko razlikovali da se nije moglo sastaviti jedno zajedničko nazivlje, valjalo ga je izraditi dogovorno. Taj je dogovor nazvana Bečkim književnim dogovorom. Iako u svoje vrijeme beznačajan, sredinom 20. st. u komunističkoj Jugoslaviji, dosegnuo je mitske razmjere i poslužio kao temeljac velikosrpskoj politici. (Ham, Prva rečenica Bečkoga otkriva i razlog tomu:

> „Dolje potpisani znajući da j e d a n narod treba j e d n u književnost da ima i po tom po žalosti gledajući, kako nam je književnost raskomadana... sastali smo se ovijeh dana, da se razgovorimo, kako bismo se, što se zasad više može, u književnosti složili i ujedinili.“ (Vince 1990, 279)

U nacionalnu različitost Hrvata i Srba vukovci ne vjeruju. Naglašujući da je riječ o jednom narodu, zapravo se naglašava da je riječ o srpskom narodu. To se iz samoga teksta Dogovora ne može zaključiti, ali dokumenti o Karadžićevu radu prije, ali i poslije Dogovora jednoznačno na to upućuju. Karadžić je 1836. g., četrnaest godina prije dogovora, napisao:

> „I ime je jedno od velikijeh smetnji: njih (*Ilirce/Hrvate*) je teško nagovoriti da priznadu, da su Srbi, a mi bismo ludi bili kad bismo pristali na to da ostavimo naše slavno ime.“ (Stojanović 1924, 681.)

Ljudevit Gaj popratio je objavljivanje Dogovora u Narodnim novimama ovim riječima:

> „Vrieme će naskoro pokazati jeda li je ovaj prijedlog praktičan i vodi li u današnjem položaju k ožudjenoj slozi i jednakosti, ali pako k još većemu ciepanju i književnomu razdoru.“ (Vince 1990, 281.)

Na ovom je mjestu uputno upitati se zašto su onda hrvatski predstavnici, Kukuljević, Demeter, Mažuranić, Pacel i Pejaković, potpisali Dogovor. Da bi se odgovorilo na to pitanje, valja znati da početkom i polovicom 19. st. nema državnih i nacionalnih granica u suvremenom smislu, da još nema jasnih spoznaja i kriterija kojima bi se suvereno odredila pripadnost naciji. Prosudbe još leže na romantičarski utemeljenim spoznajama, vrteći se oko ideja slavenstva i sveslavenstva, a postoje samo jaki nacionalni zanosi. Hrvati nemaju svoje države, a kao mali narod nadaju se nacionalnomu probitku tek u zajednici s drugim slavenskim narodima, pa bila ta zajednica samo duhovna ili 'bratska' sa Srbima, ili kakva drukčija, politička. Osim toga, u doba su Dogovora već pomalo slomljene zanosne ilirske ideje. Od velikoga sveslavenstva nije ostalo ništa, pa se jugoslavenstvo nudilo kao ideja sveslavenstva u malom. U tom kontekstu valja sagledati Dogovor, on je samo pokušaj jezičnoga, duhovnoga, *bratskoga* zajedništva, a kako nema političkoga, tako nema ni obveznosti o njegovoj provedbi.

Veliki je dio hrvatske inteligencije u to doba jasno prosudio da prihvatiti Karadžićeve ideje znači zanemariti vlastiti jezik, identitet književne baštine, a tako i vlastitu nacionalnost. Ogleda se ta prosudba i u oštrim polemikama oko jezika i nacionalnoga pitanja koje su pisali i po hrvatskim i po srpskim onodobnim novinama ugledni kulturni i politički djelatnici.

6 Zaključak

Iako je danas posve jasna neodrživost i neznanstvenost vukovske velikosrpske postavke da su svi štokavci Srbi, u 19. st. ta je postavka smatrana znanstvenom. Uz potporu austrijske politike i agresivnih nastojanja Vuka Stefanovića Karadžića, ta je postavka, na žalost, pronašla i među Hrvatima plodno tlo – hrvatski vukovci bili su u manjini (u odnosu na brojnost zagrebačkih filologa), ali im je politička snaga bila velika. Proglašavajući štokavštinu srpskom, Karadžić je uspio stvoriti zabludu da se hrvatski i srpski ne razlikuju, a hrvatski su vukovci u stvaranju te zabludi odigrali nemalu ulogu, zanemarujući u svojim normativnim djelima bogatu hrvatsku književnu tradiciju.

Zagrebačka je škola, usuprot velikosrpstvu, stajala na čvrstom hrvatskom tlu. Branila se istim oružjem kojim je bila i napadnuta – jezikom – zagrebačka je škola normirala različito nego vukovci svjesna da tako stoji na braniku hrvatskoga jezika. Poznavajući djela zagrebačke škole, pravopise, slovnice i rječnike, lako se možemo uvjeriti da hrvatska i srpska stilizacija štokavštine nisu nikada bile jedno, a nisu ni sada. Svi su pokušaji brisanja jezičnih razlika do sada neuspješni.

7 Literatura

Auburger, Leopold. (1999): *Die Kroatische Sparche und der Serbokroatismus*. Ulm/Donau: Gerhard Hess Verlag.

Babukić**,** Vjekoslav. 1836*. Osnova slovnice slavjanske naréčja ilirskoga*. Zagreb.

Babukić**,** Vjekoslav. 1854. *Ilirska slovnica*. Zagreb.

Bašić, Nataša. 1991. *V.S. Karadžić između jezikoslovlja i politike*, Zagreb: ŠN

Bašić, Nataša. 2021. *Vukovci i hrvatski jezični standard: hrvatski u srpskohrvatskom tijesku.* Zagreb: Fakultet hrvatskih studija

Brozović, Dalibor. 1985. „Jezična i pravopisna previranja u Hrvatskoj na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće.” *Jezik* 33(1): 1-15.

Deželić, Stjepan 1861,. *Ivan Kukuljević Sakcinski*, Zagreb (Knjigu je Deželić napisao pod pseudonimom Stjepan Mirković)

Gaj, Ljudevit. 1830. *Kratka osnova horvatsko - slavenskoga pravopisaňa, poleg mudroľubneh, narodneh i prigospodarneh temeľov i zrokov*. Budim.

Gaj, Ljudevit. 1835. „Pravopisz.” *Danica Horvatzka, Slavonska y dalmatinska.* 1(10-12.): 41–43, 12, 46–48. Zagreb.

Ham, Sanda. 1988. *Jezik zagrebačke filološke škole*. Osijek: MH.

Ham, Sanda 2006., *Povijest hrvatskih gramatika*, Zagreb: NZ Globus

Ham, Sanda, (2020). Croatian Language. In M. Marušić (Ed.), Croatia: past, present and future perspectives (pp. 79–134). New York: Nova Publishers.

Ham, Sanda, 2022., *Po jeziku Hrvati*, Zagreb: ŠK

Jagić, Vatroslav. 1930. *Spomeni mojega života.* Beograd: Mlada Srbija

Jonke, Ljudevit. 1971. Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća, Zagreb:MH

Kašić, Bartol. 1604. *Institutiones linguae Illyricae libri duo*. Rim.

Krasić, Stjepan. 2009. *Počelo je u Rimu. Katolička obnova i normiranje hrvatskoga jezika u XVII*. Stoljeću. Dubrovnik: MH

Mažurani

Antun, 1839. [2]1842. *Temelji ilirskoga i latinskoga jezika za po*

etnike. Zagreb.

Mažuranić, Antun. 1859. [2]1861. [3]1866. [4]1869. Slovnica Hèrvatska, Dio I: Rě

oslovje, Zagreb

Moguš, Milan. 1978. *Antun Mažuranić.* Zagreb**:** Zavod za znanost o književnosti, SNL.

Moguš, Milan, 1996., O govoru Ivana Kukuljevića Sakcinskoga na hrvatskom jeziku u Hrvatskomsaboru, *Croatica*, godište XXVI., Svezak 42./43./44., str. 281. – 287.

Piškorec, Velimir. 2015. *Tomo Maretić na raskrižju filologije i jezične politike*. Zagreb. Udruga zagrebačkih esperantisa.

Samardžija, Marko. 2004. *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnoga jezika*. Zagreb: HSN.

Spisi saborski. 1862. Ur. Kušan, Dragojlo. Šuhaj, Mirko. Zagreb.

Stojanović, Ljubomir. 1924. *Život i rad Vuka Stefanovića Karadžića.* Beograd.

Stolac, Diana. 2006. *Riječki filološki portreti*. Rijeka: FF.

Šulek, Bogoslav. *Němačko-hrvatski rěčnik.* 1860. Zagreb.

Šulek, Bogoslav. *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja.* 1874. Zagreb.

Veber, Adolfo. 1859. *Skladnja ilirskoga jezika.* Beč.

Veber, Adolfo. 1871. [2]1873. *Slovnica hèrvatska*. Zagreb.

Veber, Adolfo. 1887. *Djela Adolfa Vebera*, svezak III. Zagreb.

Vince, Zlatko. 1990. *Putovima hrvatskog književnog jezika*. Zagreb: MH

Vince, Zlatko. 1998. *Ikavica u hrvatskoj jezičnoj povijesti.* Zagreb: MH.

150 HAZU 1861. – 2011. ur. Milan Moguš. Zagreb: HAZU

8 Bilješke

[1] Dakako, to načelo nije tako bilo izrečeno u vrijeme zagrebačkih slovničara, uočio ga je i definirao Ljudevit Jonke jedan od prvih hrvatskih pročavatelja zagrebačke škole. (Jonke, 1971)

[2] Evo kako o tom 1864. govori J. Miškatović, protivnik zagrebačke škole, u pismu svjetski poznatom hrvatskom slavistu V. Jagiću koji se već tada svrstao među hrvatske vukovce i pronositelja jugoslavenske ideje: Ljudi naši, koji danas vladaju, boje se zlu našemu od Srbaljah i misle, ako znanost i logika zahtievaju da uzmemo pravopis koji je u Srbljah da će tim srbstvo obhrvati hrvatstvo. To su ti ljudi koji još uviek misle da naša sva borba u tom sastoji da jezik sačuvamo... oni nadaju odoljeti Srbstvu, ako pravopis i gramatiku imali budemo razdieljenu od srpske.“ (Jagić, 1930: 62)

[3] Naime, tada u Srbiji još uvijek vlada slavjanoserpski jezik. Čak i vjerni Karadžićevi sljdbenici svoja važnija djela tiskaju na slavjanoserpskom, primjerice Daničić je 1858. svoju Srbsku sintaksu tiskao u Beogradu slavjanoserpskim, jezikom koji je mješavina ruskog, srpskog i crkvenoslavenskoga.

[4] Krasić u svojoj vrijednoj knjizi Počelo je u Rimu donosi prijepis na latinskom i prijevod na hrvatski vatikanskoga dokumenta *O učenju jezika propisanomu za misionare, Dekret Sv. zbora za širenje vjere održanoga pred Njegovom Svetošću 16. listopada 1623.* gdje se zapovijeda učenje hrvatskoga jezika „u manastirima i samostanima onih gradova u kojima se nalaze poznatija učilišta ili sveučilišta, kao što su Bologna, Padova, Pariz, Toulouse, Venecia, Köln, Louvaine, Salamanca, Alcalà de Heneresi uopće u onima u kojima su osnovana generalna i važnija redovnička učilišta“ (Krasić, 2009:490-491)

Z JEZIKOM KULTURE ŽIVLJENJA ZA NAROD SVOJ

SPEAKING PRO-LIFE LANGUAGE FOR MY OWN NATION

✍ **Matjaž Perenič** *(matjaz.perenic@gmail.com), magister geografije, vzgojitelj v dijaškem domu.*

Slovenija

Povzetek

Prispevek bom zastavil na primeru nekaterih aktualnih družbenih vprašanj, ki se dotikajo temeljnih vrednot življenja. Z dobro in ustrezno rabo jezika jih bom poskušal razjasniti in osvetliti. Velikokrat se zagovornike kulture življenja poskuša prefinjeno prikazati kot nazadnjaške, medtem ko si nasprotna stran dovoli nastopati pod sloganoma urbane miselnosti, demokratičnosti, človekovih pravic in vsesplošnega napredka. V ta prostor gotovo sodita tudi vprašanji pravice do splava in teorije o enakosti spolov (ne enakopravnosti). Zdi se, kot da živimo v času relativizma, kjer naj bi lahko bilo vse prav in kjer naj bi bili vsi enaki. Pa smo res? Mar ni gonilo napredka vsake zdrave družbe prav to, da smo moralno dorečeni in drugačni (moški in ženske)?

Abstract

In this article, I will use some current social issues that touch on basic values of life. I will try to clarify and shed light on them through a good and appropriate use of language. Too often, the defenders of the culture of life are subtly portrayed as backward-looking, while the other side dares to speak under the slogans of urban mentality, democracy, human rights and progress in general. The issues of the right to abortion and gender theory (not equality) also belong in this space. We seem to be living in an age of relativism, where everything can be right and everyone is supposed to be equal. But are we? Isn't the driving force behind the progress of any healthy society precisely that we are both morally correct and different (men and women)?

Ključne besede: drugačnost, kultura življenja, materni jezik, moralna dorečenost, pravica do življenja, ustrezna raba jezika.

Keywords: difference, pro-life culture, Slovenian language, moral orientation, right to life, appropriate use of language.

1 Uvod

Kako pomembno vlogo ima pri zagovarjanju temeljnih življenjskih vrednot, kot so pravica do življenja, ustrezna raba jezika, verjetno ni treba posebej poudarjati. In četudi v naši domovini govorimo slovensko, govorimo včasih tudi vsak svoj jezik (kot to lepo ponazarja biblična zgodba o babilonskem stolpu), zaradi česar se stežka sporazumemo in zedinimo. Pisatelj in prevajalec iz Celovca Martin Kuchling (1970) pravi, da je družina zibelka maternega jezika, ki pa je vezivno tkivo naroda. Z njim izražamo in pričujemo za resnične vrednosti in prave vrednote življenja, ki jih danes v svetu potrebujemo bolj kot kadarkoli prej. (Kuchling, 2022)

V prispevku želim pokazati, kako pojmi svobode, enakosti, strpnosti, solidarnosti, bratstva velikokrat pomenijo prav nasprotno, torej nesvobodo, neenakost, nestrpnost, nesolidarnost, nebratstvo. V prispevku se opiram na prispevek dr. Silva Šinkovca (1957), nekdanjega vzgojitelja, duhovnika jezuita, psihologa, defektologa, teologa in direktorja Inštituta Franca Pedička, ob čemer bom prav tako skušal spregovoriti o razlikah, ki jih tematizira in jih je mogoče na kratko povzeti kot nasprotje med znanstveno teorijo in ideologijo; med znanostjo in ulico. Obravnavana problematika je povezana tudi z rabo jezika, točneje, kliče k večji previdnosti in natančnosti, občutljivosti pri rabi jezika, prek katerega sporočamo vrednote življenja. Pod občutljivo in natančno rabo jezika si predstavljamo táko izražanje, ki bo čim bolj skladno z našimi mislimi in dejanji, kar je pomembno, saj se obračamo na mladostnike, da bi jim bili v zgled, da bi jim pomagali pri njihovem orientiranju v življenju (ne življenjarjenju), ki naj bi bilo polno in bogato.

2 Pedičkov čas – današnji čas?

Dr. Francu Pedičku (1922–2008), slovenskemu pedagogu in filozofu, so na Drugem posvetu slovenskih pedagogov na Bledu, ki se je odvijal med 27. in 29. majem leta 1971, zaradi prispevka, ki je kritiziral takratno družbeno ureditev in táko vrsto vzgoje, ki je v prvi plan postavljala družbo, ne pa posameznika, onemogočili javno delovanje. Striktno je namreč zagovarjal, da je vzgoja lahko prvinsko najprej v funkciji človeka, torej v odnosu človeka do človeka, ne pa človeka do družbe kot take. Pediček je bil že takrat trdno prepričan, da vzgoja ne more biti zgolj pedagoško-operativno orodje za uresničevanje določenih družbeno-vzgojnih interesov, ukazov ali smotrov, temveč se kot *paideia*[1] lahko uresničuje le, če je najprej v funkciji človeka, ne pa družbe, v kateri ta živi. Le po tej poti lahko po njegovem pridemo do resnične notranje svobode, resnične vzgoje, zavesti in odgovornosti tako za danes kot za jutri. (Šinkovec, 2013: 17–28)

Še en slovenski pedagog Karel Ozvald (1872–1946) pa je pedagogiko podobno označil kot vedo o skrivnosti učlovečevanja človeka. Šinkovec omenja Ozvaldovo[2] težnjo po tem, da bi človek želel »veliko-biti« in se ne bi zadovoljil le z »veliko-storiti«. Nadalje se sprašuje, ali bomo ostali na ravni civilizacije v pomenu tehničnega napredka ali pa bodo naše šole kulturna središča, ki gojijo smisel za lepo in dobro, za resnično in sveto. Zaključi, da se prav duhovnost razvija v skupnostih, kakršna je kulturna šola; tam je za človeka zibelka duhovnega učlovečevanja, ki se sklada s starim pregovorom, da so za vzgojo otrok potrebni cela vas, cela skupnost, duh in kultura skupnosti. (Šinkovec, 2022: 3)

2.1 Temeljne vrednote življenja – vrednote vseh?

Čeprav se večina na načelni ravni ne bi strinjala, nam sociološki eksperimenti v praksi žal pogosto pokažejo sliko, da se življenje dostikrat »kupuje« z denarjem. Za primer, nekdo z urejenim izgledom, ki navzven nakazuje na višji življenjski standard, je prej deležen pomoči mimoidočega kakor denimo brezdomec. Na tem mestu se upravičeno postavlja vprašanje, kdo od nas lahko postavi ceno človeškemu življenju. Odgovorimo lahko s tem, da samo tisti, ki ga je ustvaril. Kogar pa ima Bog za vrednega, hoče z njim preživeti večnost. Torej z vsakim. Ne glede na morebitno telesno ali fizično hibo, ki bi jo lahko vsakdo od nas imel ali jo ima. Potemtakem naj ne bi imel nihče pravice tega prekiniti. Matevž Mehle, jeseniški duhovnik, navaja besede nekdanjega papeža Janeza Pavla II. (1920–2005): »Življenje najde smisel, ko je podarjeno kot dar. Smisel življenja pa je ljubezen, ki podarja samo sebe.« (Mehle v Zevnik in Nzobandora (ur.), 2016: 104–111) Gregor Čušin (1970), slovenski dramatik, igralec in režiser, pa pomen življenja lepo ponazori z naslednjim svetopisemskim citatom: »Moj zarodek so videle tvoje oči. V tvojo knjigo so bili vsi zapisani dnevi, ki so bili oblikovani, ko ni še nobeden od njih obstajal.« (Ps 139,16) (Čušin v Zevnik in Nzobandora (ur.), 2016: 17)

Grosupeljski župnik Martin Golob (1988) pravi, da v dneh, ko svet vse bolj pozablja, da nima v rokah življenja, hkrati pozablja na to, da življenje in otroci niso pravica, temveč dar in privilegij. Milost (Golob v Grčman, 2022: 60–61). V rokah ga ima tisti, ki ga je spočel in ustvaril. In če je Bog življenje spočel, je zanj smiselno. Če je smiselno zanj, ga nima nihče izmed nas pravice prekinjati. To naj bi držalo tako za splav kakor tudi evtanazijo. A Golob prav tako pravi, da moramo s svojim potrpežljivim zgledom pričevati in ne ljudi prepričevati. Pričevanje namreč kaže smer, medtem ko prepričevanje deluje na silo. Oznanjati vero z deli, ne da bi o njej govorili, saj biti veren po njegovem ne pomeni, da si padel z Lune; z Lune pademo pravzaprav takrat, ko se od Boga oddaljimo (Golob v Grčman, 2022: 79–81).

Občutljivo in dobro o življenju govori tudi dr. Peter Štumpf (1962), murskosoboški škof, teolog, zgodovinar in salezijanec, ki je na letošnji veliki šmaren na Brezjah dejal, da če vero puščamo v cerkvah za praznike in je vsakodnevno ne živimo doma, je to zgolj praznična vera. Verska formalnost ne daje življenja, ker v sebi nima duha, zato so potrebne prošnje in veliko dela. Po taki veri smo v svetu vselej drugačni (ne fanatični). Drugačnost zaradi vere dopušča in spoštuje svobodo, obenem pa je dolžna opozarjati na nepravilnosti, zmote in dezorientacije, ki v nasprotju z naukom dajejo prednost temi pred svetlobo. Kdor veruje, namreč ne more pristati na nobeno obliko nasilja nad komerkoli, ne pred rojstvom in ne po njem. (Štumpf, 2023) Vera torej življenje brani, brani pa tudi trpljenje, saj ve, da je to nujni antibiotik, neizogiben encim na poti zveličanja, ki ga je potreben vsakdo izmed nas, ne samo verni(k).

Štumpf nadaljuje, da če se katoliška vera odpove obrambi človeškega življenja v vseh fazah njegovega razvoja in v vseh njegovih obdobjih, potem to ni več katoliška vera. Naše življenje je smiselno, dragoceno in lepo ravno zato, ker po Kristusu nismo več determinirani glede na telesno in duševno stanje, ampak smo v Njem na novo rojeni, osvobojeni in upravičeni do milosti darov, ki nam jih poklanja Bog. Danes ogromno trošimo za umore nerojenih otrok in uveljavitev ter uzakonitev evtanazije. Ogromno trošimo tudi za ugodnosti življenja, medtem ko premalo delamo in »trošimo« v preventivni smeri. Takšno krščanstvo zapade prilizovanju in dobrikanju tistim *ideološkim podobam o naravi človeka*,[3] ki z resnico o življenju nimajo kaj dosti opraviti. (Štumpf, 2023)

Res živimo v času, v katerem je kultura življenja močno ogrožena s strani druge kulture, ki pa življenje izpodriva; o tem govori tudi podatek, da več ljudi na svetu umre zaradi splava kakor navadne smrti. Po besedah Daniela Reehila (1965), nekdanjega ameriškega bankirja, danes pa duhovnika in eksorcista, na svetu vsak dan umre približno 400.000 ljudi. Od tega jih okoli 175.000 umre zunanje smrti (vzrok so razne bolezni, rak, srčni infarkt, nesreče, naravna smrt, umori itn.), več kot 200.000 smrti pa se zgodi v maternici. (Kyrios Books b. d.)

2.2 Življenje se začne ob spočetju

Na III. mednarodni konferenci Društva katoliških pedagogov Slovenije (20. 11. 2021) je takratni predsednik Državnega sveta RS, sicer tudi obramboslovec, politik in urar Alojz Kovšca (1965), dejal, »da se ljubezen do domovine ne začne v otroški zibelki, temveč v srcu matere, pod katerim nosi otroka«. Izjava mi je ostala v spominu morda tudi zato, ker se pod *srcem matere* spočne življenje. In kjer je življenje, tam je tudi ljubezen, čeprav je vedno takoj ne opazimo. Zato smo se na nek način dolžni truditi, da sodelujemo v projektu dajanja priložnosti vsakemu življenju, saj se le to začne devet mesecev preden pride otrok na svet. V dajanju priložnosti pa se rodi *sobivanje* – med ljudmi, zato obsojanje ne pride v poštev.

Prav tako je potrebno potrpljenje, kakor je z nami potrpežljiv Bog. Na misel mi prideta citata iz knjige *Božja previdnost*, ki sta jo spisala francoska jezuita Claudio de la Colombiere (1641–1682) in Jean-Baptiste Saint-Jure (1588–1657) in v kateri najprej zasledimo citat iz Janezovega evangelija (Jn 6, 34), ki pravi: »Ne iščem svoje volje, je rekel naš Gospod, iz nebes nisem prišel zato, da bi jo uresničeval, temveč da bi iskal in uresničeval voljo tistega, ki me je poslal.« Podobne so tudi Lukove besede v evangeliju (Lk 22, 42): »Oče zgodi se *tvoja* volja.« (de la Colombiere in Saint-Jure, 2018: 78–79) In ne moja, kajti vse prevečkrat dajemo prednost osebni želji, ko si nekaj želimo, redkeje pa se vprašamo, kaj Bog želi od nas.

V časih, ko se zdi, da nam ni nič več sveto, vse preveč stvari gledamo skozi prizmo koristi, kjer pa se svetost izgublja. Pred dvema letoma sem na konferenci v svojem eseju že omenjal Viktorja Emila Frankla (1905–1997), dunajskega psihiatra in utemeljitelja logoterapije, ki človeka usmerja k odkrivanju lastnega smisla; zase je namreč trdil, da če v nacističnih koncentracijskih taboriščih ne bi v bedi in trpljenju našel vsaj nekaj smisla, možnosti za preživetje sploh ne bi imel. Spraševal se je, čemu vse umiranje, če življenje nima smisla, medtem ko se je marsikateri sojetnik spraševal ravno obratno; čemu životariti, če smrt nima smisla. (Perenič, 2021: 115) Katera postavitev vprašanja je za življenje odločilna, lahko presodi vsakdo zase. Tudi sam sem si ob osebni izkušnji z boleznijo (op. možganska kap, operacija glave) postavljal podobna vprašanja[4]; čemu trpeti, če je v nebesih tako lepo. Kmalu sem milostno ugotovil, da je to moja dolžnost. Kasneje sem spoznal tudi to, da je milostna bolezen sama.

Če bolezen ne bi bila potrebna, potem ne bi zboleli. Prav tako premoženja (v tem primeru zdravja) ne vzame tat, ampak Bog, ki je tatu *dopustil* vstopiti v našo hišo. Morda to dopušča zato, da bi uvideli, kaj smo prej imeli, pa morda tega nismo videli. Morda zato, da bi začeli živeti drugače, na novo, kot je Njemu všeč. Namreč, Bog dopušča slabo, ni pa nikoli začetnik slabega (Lennox, 2020; de la Colombiere in Saint-Jure, 2018: 83–86). Bog nas v stiski ne pusti dlje, kot je treba. Kot lončar, ki ve, kdaj bo iz pečice vzel posodo, ki jo je napravil iz gline (de la Colombiere in Saint-Jure, 2018: 60–68). Tudi nesreče so koristne za pravične in potrebne za grešnike, pravita zgoraj omenjena jezuitska avtorja. Božjo voljo vidita kot nekaj, kar naj bo vedno poveličano povsod in v vsemu; v dobrem, v slabem, v žalosti, v veselju, v bolezni in v zdravju. To je temelj krščanskega življenja in kristjanov, ki se trudimo vsaj malo slediti Jezusovemu nauku. (de la Colombiere in Saint-Jure, 2018: 93–98) Avtorja prav tako sporočata, da Bog nikoli ne dopušča, da sem nam zgodi nekaj, kar za nas ne bi bilo dobro oz. najboljše.

2.3 Med boleznijo in rojstvom, trpljenjem in življenjem

Na podlagi povedanega bi lahko sklenili, da če sta bolezen in trpljenje za človeka smiselna, potem sta smiselna tudi rojstvo in življenje. Sploh če vemo, da se polnost življenja zgodi takrat, ko se za bližnjega darujemo. Najprej pa moramo svetost življenja sprejeti, in to od njegovega spočetja naprej. Razumljivo je, da vsi tega ne zmorejo zaradi različnih in težkih situacij (npr. spolne in druge čustvene zlorabe, razni čustveni in vzgojni deficiti tekom življenja), zaradi česar jih ne smemo krivično soditi; lepo pa je, če jih kot soljudi k poti življenja in optimizma spodbujamo. Seveda mislimo zlasti na mlade, saj je najbrž več pomirjenih žena in očetov, ki so skozi težke trenutke in hojo skozi trnje dali za svoje otroke življenje, kot je pomirjenih tistih, ki so svoje ali življenjske niti svojih nerojenih otrok samovoljno prekinili.

2.4 Spoštljiv jezik je jasen, ustaven in opredeljen, zato se mu nikoli nikamor ne mudi

Spoštljiv jezik je jezik kulture življenja, ki je jasen in opredeljen (nasprotje temu mi predstavlja neopredeljen jezik, ki bi komu utegnil pomeniti široko zazrtost v svet, sam pa ga velikokrat razumem na način nedorečenosti in zgubljenosti v njem). Je jezik, ki spoštuje ustavne zakone in naravne zakonitosti, zaradi katerih gre ta svet naprej. Je jezik, ki pri življenju ohranja posameznika, družino in narod. Tak jezik nam daje jasno identiteto, s katero je težko manipulirati. Njegovo nasprotje pa identiteto posameznika načrtno mede, zato so največji diktatorji dobro vedeli, kaj je narodu najprej treba vzeti, če želiš z njim upravljati. Razgraditi je treba njegovo družino in njen pomen, mu okrniti lastno zgodovino, kulturo, jezik in vero. Skratka vse, kar ga bistveno določa. Da bi bil plen še nekoliko lažji, ga zdaj poskušajo razosebiti tako, kot še nikoli, da mu poskušajo odvzeti še spolno identiteto. A le komu je to v interesu? Odgovor je sila preprost. Tistim, ki si želijo moči in nadzora. Zato jim razne ideologije pridejo še kako prav, četudi taisti ljudje kot ideologijo označujejo krščansko vero, ki pa v prvi vrsti ni ideologija, ki bi na silo poskušala kolonizirati bralca, ampak temeljna resnica, ki skozi tisočletja priča z zgledi. Zato je mnogokomu od nekdaj trn v peti. Če se oklepamo takega jezika, ki po nepotrebnem ne olepšuje, ampak reče bobu bob, naletimo velikokrat na konflikte pri »najbolj strpnih sogovorcih«. Na primer, ko se splav olepševalno označuje kot prekinitev nosečnosti ali odvzemanje življenja, ni to v svojem fundamentu nič drugega, kakor uboj otroka; ali ko se evtanazijo označuje kot prekinitev

življenja zaradi zmanjšanja trpljenja, ni v svojem bistvu to nič drugega kot uboj človeka. Podobno je, ko nekaj ne poveš po resnici in olepšuješ, a ni to nič drugega, kot laž. Podobno je pri izbiri spola; ne moreš namreč izbirati nekaj, kar že imaš, saj v tem primeru *izbirati* ne pomeni nič drugega kot zanikati svojo danost.

Takšen jezik, ki bo gradil prihodnje generacije in se postavlja v bran nerojenim otrokom, je uporabila tudi pedagoginja Urša Cankar Soares (1984) na 5. pohodu za življenje oktobra letos. Poudarila je 17. člen Ustave RS, kjer piše »da je človekovo življenje nedotakljivo«, in 18. ustavni člen, kjer piše, da »nihče ne sme biti podvržen mučenju, nečloveškemu ali ponižujočemu kaznovanju ali ravnanju«. Pri splavu in evtanaziji pa gre za mučenje najšibkejših, najbolj nemočnih. Ker z druge strani velikokrat pridejo očitki, češ da nerojeni otrok ni človek, država priznava človečnost otroka tudi v 20. členu zakona o pokopališki dejavnosti, ki dovoljuje pokop ali upepelitev mrtvega otroka, ne glede na gestacijsko starost; 125. člen zakona o dedovanju pa govori o tem, da lahko po svojih starših deduje še nerojeni otrok. Ob tem se Cankar Soaresova upravičeno sprašuje, kako lahko vendar nekoga pokopljemo, če ni človek, in kdo potem deduje, če ne človek. Nerojeni otrok pa je človek in zakoni naj ga zato ščitijo, kar je bilo tudi geslo letošnjega množičnega pohoda za življenje, torej »Življenje je zakon«. Sto devetdeset belih, modrih in rdečih zastavic na Kongresnem trgu pa je to pot simboliziralo 190 razredov, ki vsako leto manjkajo v slovenskih šolah zaradi namernih splavov. (Uredništvo PZŽ, 2023a; Pohod za življenje, 2023)

Janez Rifel (1976), specialist družinske medicine in docent na katedri za družinsko medicino na Medicinski fakulteti v Ljubljani, pa je na letošnjem pohodu dejal, da že več kot 2000 let po Hipokratovi zaprisegi zdravniki zaprisegajo, da ne bodo, tudi če bi jih bolnik prosil, zapisali smrtne droge ali ga z nasvetom napeljevali na tako misel. Prav tako ne bodo nobeni ženski dajali pripomočka za uničenje telesnega ploda. Leta 1948 je svetovno zdravniško združenje v Ženevski deklaraciji zapisalo, da je najpomembnejša zdravnikova skrb zdravje in življenje pacienta ter da mora zdravnik absolutno spoštovati človeško življenje od spočetja naprej ter niti pod vplivom grožnje ne sme dopustiti, da se izkoristi njegovo medicinsko znanje v nasprotju z zakoni človečnosti. Slednje je zapisano tudi v slovenskem kodeksu zdravniške etike iz leta 2016. Doktor Rifel zaključi, da je od začetka zgodovine življenje absolutna vrednota, ki se jo mora spoštovati, ne pa omejevati, kajti življenje se začne s spočetjem in traja do naravne smrti. (Uredništvo PZŽ, 2023b)

3 Zaključek

Najbolje razmišljamo in se izražamo, ko govorimo materni jezik. Če svoj jezik uporabljamo še dobronamerno, iskreno, premišljeno in nikakor preračunljivo, pa lahko tudi duhovno rastemo – in z nami pri tem raste družba, katere del smo. S pravimi besedami in jezikom prav tako zagovarjamo kulturo življenja in vrednote, ki ga gradijo. Če o njih spregovorijo tudi naša dela, pa je vse še plemenitejše. Ko svoj, slovenski jezik govorimo še ponosno, pa to tudi pomeni, da vemo, kdo smo, in lažje sprejemamo druge.

Slovenski jezik je lahko govorjen, pet, je likovni, gibalni, tiskani, lahko je, glasen ali tih. Če glas nima pravega tona ali duha, pravimo, da je neorganski, prazen, moralističen, sterilen in steklen. Če sogovornika prehiteva in zato kdaj izreče kaj takega, kar je težko popraviti; pa pravimo, da nam jezik prehiteva misli, kar je tudi slovenski rek.

Toda če so misli prva, besedni govor pa druga stopnja izražanja, potem so tretja gotovo dejanja. Zanje pravimo, da so najpomembnejša. To bo držalo, sploh če vemo, da niti ljubezen brez dejanj ne šteje dosti.

Eden izmed bibličnih zapisov nas še pouči, da je jezik organ, ki je napravil največ lepega in največ gorja. Tu so tudi naše svobodne odločitve, ki jih vsakemu izmed nas prepušča Bog in kar nas pravzaprav dela za moralna bitja (Lennox, 2020). Zato bi morali tudi Slovenci kot klen evropski narod namesto v senco kulture, ki življenja ne zagovarja (največkrat pod pretvezo zagovora t. i. osebnih pravic, strpnosti in svobode, ki se je zažrla tudi v vzgojo s strani staršev pa tudi velikokrat nemočnih učiteljev in vzgojiteljev),[5] stopiti na stran življenja.

Lektorirala red. prof. dr. Urška Perenič

4 Viri in literatura

de la Colombiere, Claudio; Saint-Jure, Jean-Baptiste (2018): *Božja previdnost.* Ljubljana: Družina.

Grčman, Lojze (2022): *Martin Golob: Na spletni prižnici*. Ljubljana: Družina.

Grčman, Lojze (2023): Ko možganska kap udari pri 30 letih. »Bolezen mi je dala zagon, da sem vstal.« *Aleteia.si*, 24. 1. 2023. Pridobljeno avgusta 2023 s spletne strani: https://si.aleteia.org/2023/01/24/ko-mozganska-kap-udari-pri-30-letih-bolezen-mi-je-dala-zagon-da-sem-vstal/.

Karel Ozvald (b. d.). *Wikipedija*. Pridobljeno avgusta 2023 s spletne strani: https://sl.wikipedia.org/wiki/Karel_Ozvald.

Keber, Janez (2015): *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: Založba ZRC, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Pridobljeno avgusta 2023 s spletne strani: https://fran.si/192/janez-keber-frazeoloski-slovar-slovenskega-jezika/.

Kuchlig, Martin (2022): Slovenščina v družini. Govorimo in ohranjajmo slovenski jezik. *Vzgoja*, letnik XXIV/3, št. 95, str. 31–32.

Kustec, Simona (2022): Vrednote, vzgoja, izobraževanje in država. *Vzgoja*, letnik XXIV/4, št. 96, str. 5–6.

Kyrios Books (b. d.): Intervju koji je šokirao svijet: Egzorcist o. Dan Reehil & Michael Knowles (Daily Wire). *Youtube*. Pridobljeno avgusta 2023 s spletne strani: https://www.youtube.com/watch?v=wIWtVrWXJeo.

Lennox, Carson John (2020): *Kje je Bog v času koronavirusa?* Ljubljana: Družina.

Paideia (b. d.). *Wikipedija*. Pridobljeno septembra 2023 s spletne strani: https://en.wikipedia.org/wiki/Paideia.

Perenič, Matjaž (2021): Odgovorno ohranjanje vrednot v vzgoji skozi pregovore in reke kot pomemben gradnik narodne identitete. V Erika Ašič (ur.): *3. mednarodna konferenca Vzgoja za ljubezen do domovine in države. Odgovorno ohranjajmo slovensko identiteto: zbornik* (str. 112–117). Pridobljeno 22. 9. 2023 s spletne strani: https://www.dkps.si/fileadmin/user_upload/Zbornik_MK_2021.pdf.

Pohod za življenje (2023): Urša Cankar Soares in Sara Štiglic o podiranju zastavic. *Youtube,* 2. 10. 2023. Pridobljeno oktobra 2023 s spletne strani: https://www.youtube.com/watch?v=vRQWeeJQU9Y.

Rustja, Božo (2015): Nova kolonizacija ali kaj ima papež Frančišek s poroko istospolnih? *Časnik.si*, 26. 3. 2015. Pridobljeno avgusta 2023 s spletne strani: https://casnik.si/nova-kolonizacija-ali-kaj-ima-papez-francisek-s-poroko-istospolnih/.

Šinkovec, Silvo (2022): Lepota. *Vzgoja*, letnik XXIV/3, št. 95, str. 3.

Šinkovec, Silvo (2023a): Fantek in punčka. *Vzgoja*, letnik XXV/1, št. 97, str. 3.

Šinkovec, Silvo (2023b): Mož in žena. *Vzgoja*, letnik XXV/1, št. 97, str. 5–7.

Šinkovec, Silvo (ur.) (2013): *Franc Pediček, Slovenski pedagog: Zbornik prispevkov.* Ljubljana: Inštitut Franca Pedička, Društvo katoliških pedagogov Slovenije, Jutro.

Štumpf, Peter (2023): Škof Štumpf na Brezjah o tem, zakaj katoliška vera ne dovoljuje splava in evtanazije. *Družina*, 8. 9. 2023. Pridobljeno septembra 2023 s spletne strani: https://www.druzina.si/clanek/skof-stumpf-na-brezjah-o-tem-zakaj-katoliska-vera-ne-dovoljuje-splava-evtanazije.

Uredništvo PZŽ (2023a): Govor Urše Cankar Soares na Pohodu za življenje 2023. *Pohod za življenje 2023,* 9. 10. 2023. Pridobljeno oktobra 2023_s spletne strani: https://pohodzazivljenje.si/novice/govor-urse-cankar-soares-na-pohodu-za-zivljenje-2023/.

Uredništvo PZŽ (2023b): Pričevanje: Zdravniki smo zagovorniki in varuhi življenja. *Pohod za življenje 2023,* 9. 10. 2023. Pridobljeno oktobra 2023 s spletne strani: https://pohodzazivljenje.si/novice/pricevanje-zdravniki-smo-zagovorniki-in-varuhi-zivljenja/.

Zevnik, Anita; Nzobandora, Katarina (ur.) (2016): *Sprejeti vsakega človeka.* Logatec: Zavod ŽIV!M.

Žitnik, Andrej (2023): Papež: ideologija spolov je ena najnevarnejših ideoloških kolonizacij. *Nova24TV*, 14. 3. 2023. Pridobljeno septembra 2023 s spletne strani: https://nova24tv.si/svet/papez-ideologija-spolov-je-ena-najnevarnejsih-ideoloskih-kolonizacij/.

5 Opombe

[1] *Paideia* se je nanašala na vzgojo in izobraževanje idealnega člana starogrškega polisa, države. Ti izobraževalni ideali so se kasneje razširili v grško-rimski svet na splošno in so se v latinščini imenovali *humanitas*, ideja paideie pa je zagovarjala človekov razvoj v celostnem pogledu, tako telesa kot duha, na moralni, intelektualni kot zdravi, čustveni ravni. (Paideia, b. d.)

[2] Ozvald se je zavzemal za kulturno pedagogiko, ki vzgojo vidi kot kulturni proces; ko obče kulturne vrednote prehajajo na subjektivno raven gojenca, ki se razvija v zdravo osebnost (Karel Ozvald, b. d.).

[3] Trenutni papež Frančišek (1936) pravi, da je vsaki ideologiji potrebno reči ne, saj gre vedno za idejo, ki želi kolonizirati. Namesto nauka resnice, kar evangelij je, ta ne pričuje, ampak prepričuje in nima stika z resničnim, zaradi katerega gre človeštvo pravzaprav naprej. Na primer, papež kot eno najnevarnejših ideologij imenuje 'teorijo o enakosti spolov', ki razliko med moškim in žensko briše, čeprav vse človeštvo od nekdaj raste skozi napetost razlik. Vprašanje spola pa po njegovem razlike briše ter dela svet enak in dolgočasen, kar je v nasprotju s človeško poklicanostjo. Nadaljuje, da dobro razlikovati ne pomeni nujno diskriminirati, ampak prav nasprotno – spoštovati. Zaključi, da v času, ko se tako poudarja vrednoto kulturne in družbene različnosti, je zares protislovno minimalizirati temeljno človeško različnost. Oče in mati pač nista isto. (Rustja, 2015; Žitnik, 2023) Šinkovec zatrjuje, da v znanstvenih učbenikih in knjigah civilizirane družbe obstajata dva spola, moški in ženski. Kdor si nadene druge identitete, se odpravi v neznano in prej ali slej zaide v slepo ulico. Še več. Na pot samo-ukinitve, samo destrukcije. Prav tako se samoukinja vsaka družba, ki pod pretvezo strpnosti in svobode zavestno megli identiteto

posameznikov. Nemalokrat smo priča, ko se za frazami svoboda skriva nesvoboda, za demokracijo podrejanje drugače mislečih, za besedo spoštovanje pa podcenjevanje. Menjava spola se žal nekaterim zgodi, nagovarjanje k temu pa je najhujša zloraba do sedaj, pravi. Zločin. Razni aktivisti s propagandami in raznimi ideologijami ustvarjajo umišljen svet poln iluzij, ki stika z resničnostjo nima. (Šinkovec, 2023a: 3) Vsakogar, ki se z njimi ne strinja, v veliki meri poimenujejo kot nestrpnega človeka oz. človeka, ki diskriminira.

[4] O tem, kako sem se s smislom spogledoval v času bolezni in okrevanja po njej, sem podrobneje spregovoril tudi v intervjuju, ki sem ga za spletni časopis Aleteio.si 24. 1. 2023 opravil na povabilo novinarja in pisatelja Lojzeta Grčmana (Grčman, 2023).

[5] Dr. Simona Kustec (1976), redna profesorica, političarka, nekdanja ministrica za izobraževanje, znanost in šport RS (2020–2022) ter predsedujoča Svetu EU za izobraževanje, raziskovanje, mladino in šport (2021) pravi, da živimo v sistemu, v katerem so mladi postavljeni pred nenehne zahteve po uspehu, a so hkrati zaradi pretiranega, permisivnega protekcionizma s strani odraslih ohromljeni za suverene odzive nanje (Kustec, 2022). Tu pomislim na tisti rek, ko v največji želji, da nekomu pomagamo, naredimo »medvedjo uslugo«. Na drugi strani se izgublja moč skupinske identitete. Kustečeva opozarja na paradoksalno situacijo; mladi namreč niso imeli še nikoli tako velike osebne avtonomije, ki je največkrat odraz permisivne vzgoje, njihovo dejansko razumevanje osebne avtonomije pa je dostikrat zoženo na vlogo potrošnika, uporabnika sveta, nekoga, ki odgovornost išče zunaj sebe in preventive ne postavlja na prvo mesto. (Kustec, 2022) Ko takšen mladostnik oz. otrok naleti na meje, jih enostavno ne dojame, nanje odreagira agresivno. O tem pričajo tudi psihopatski in ne-empatični, morilski pohodi po šolah. Upajmo, da jim v Sloveniji kljub prisotnosti »vzgoje brez meja« vseeno ne bomo nikoli priča.

Dodatek

5. MEDNARODNA KONFERENCA: VZGOJA ZA LJUBEZEN DO DOMOVINE IN DRŽAVE

JEZIK KOT TEMELJ NARODNE IDENTITETE

18. 11. 2023, splet / OŠ Notranjski odred Cerknica

PROGRAM

8.40 – 9.00 Prijava udeležencev

9.00 – 9.30 Otvoritev konference:

Himna Republike Slovenije (izvedba: učenci *OŠ Notranjski odred Cerknica)*
Glasbena točka (učenci OŠ Notranjski odred Cerknica)
Uvodni nagovori:
- Ravnateljica OŠ Notranjski odred Cerknica: Ines Ožbolt
- Predsednica DKPS: Marija Žabjek
- Predsednik Državnega sveta RS: Marko Lotrič
- Predsednik Združenja za vrednote slovenske osamosvojitve: Lojze Peterle

Glasbena točka (učenci OŠ Notranjski odred Cerknica)

9.30 – 11.20 Plenarni del:

- **akad. Marija Stanonik** *(vabljeno predavanje)*: **Jezik – duša naroda**
- **dr. Andrej Fink** *(vabljeno predavanje)*: **Jezik kot orodje in izraz naše samobitnosti**
- **dr. Kozma Ahačič** *(vabljeno predavanje)*: **Pomen pouka slovenščine za dojemanje jezika, jezikoslovja in družbe**

11.20 – 11.35 Odmor

11.35 – 13.00 Predstavitev referatov po skupinah (samostojni referati v 5 skupinah, vzporedno)

13.00 – 13.45 Kosilo

13.45 – 16.00 Predstavitev referatov po skupinah (samostojni referati v 5 skupinah, vzporedno)

16.00 – 16.20 Odmor

16.20 – 17.00 Zaključek

- *Glasbena točka (družina Hormuth)*
- Poročanje o delu po skupinah
- Evalvacija in sklep
- *Glasbena točka (družina Hormuth)*

Organizacijski odbor: Erika Ašič (koordinatorka), Klemen Jevnikar, Helena Kregar, Dragica Motik, mag. Ivo Piry, Tanja Pogorevc Novak, mag. Albin Vrabič, Marija Žabjek.
Glavna moderatorja dogodka: Katarina Lenarčič, mag. Albin Vrabič.
Tehnična podpora: Janko Korošec (Socialna akademija), Klemen in Špela Jevnikar (DKPS).
Likovna zasnova gradiv v povezavi s konferenco: Tanja Pogorevc Novak.
E-zbornik ob konferenci (uredništvo, oblikovanje, prelom): Erika Ašič.
Kulturni program: učenci OŠ Notranjski odred Cerknica (mentorici Jasmina Vidrih in Daša Joželj Kranjc) ter Laeticia, Natalija in Dominik Hormuth.
Za sodelovanje se zahvaljujemo vsem avtorjem prispevkov in udeležencem, Uradu RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, podjetju AbPhage, Združenju za vrednote slovenske osamosvojitve, Pečarstvu Jure Horvat Mengeš, Socialni akademiji in še posebej gostiteljici OŠ Notranjski odred Cerknica.

AbPhage d. o. o.

REPUBLIKA SLOVENIJA
URAD VLADE RS ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU

VSO ZDRUŽENJE ZA VREDNOTE SLOVENSKE OSAMOSVOJITVE

PROGRAM: predstavitev prispevkov v skupinah

Skupina 1 – v živo – moderatorja: Marija Pisk, Primož Hvala

11.35 – 13.00	1	Andreja	**Klasinc Škofljanec**	Slovenija	Šolstvo v avstrijskih begunskih taboriščih po II. svet. vojni v luči arhivskega gradiva, ki ga hrani Studia Slovenica
	2	Romina Elizabeth	**Hren**	Slovenija, Argentina	Preplet življenja med argentinsko in slovensko kulturo ter jezikoma v družini in širši skupnosti
	3	Martina	**Piko Rustia**	Avstrija	Dejavnosti slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik za ohranjanje slovenskega jezika in kulture
	4	Kaja	**Granič**	Slovenija	Slovenska diaspora v Kanadi in ohranjanje slovenske identitete
	5	Dominik	**Hormuth**	Nemčija	Pogled na kulturno izročilo skozi jezik
Kosilo					
13.45 – 16.00	6	Oleksii	**Ternovoi**	Ukrajina	Pomen ukrajinskega jezika kot simbola nacionalne identitete družbe v kontekstu ruske vojaške agresije. Oblikovanje nacionalne identitete v Novi Ukrajinski šoli; The significance of Ukrainian language as a marker of the national identity of society in the context of Russian military aggression. Forming of the national identity in the New Ukrainian School.
	7	Marija	**Pisk**	Slovenija	Slovensko leposlovje v učbeniškem gradivu za prvo triletje osnovne šole
	8	Urška	**Šparemblek**	Slovenija	Ulično gledališče kot orodje za doživljanje jezika kot temelj narodne identitete
	9	Vida	**Truden**	Slovenija	Folklorna dejavnost – priložnost za ohranjanje jezikovne in kulturne dediščine
	10	Zoran	**Jazbinšek**	Slovenija	Uporaba strokovnih in tujih izrazov v avtostroki: pomembnost, izzivi in priporočila
	11	Mojca	**Kovačič**	Slovenija	Kako do razumevanja zahtevnejših pojmov slovenskega jezika
	12	Anja	**Šircelj Istenič**	Slovenija	Nemške popačenke v rakovškem krajevnem govoru

Skupina 2 – v živo – moderatorki: Helena Kregar, Karmen Koprivec

11.35 – 13.00	1	Paulina Tania	**Korošec Kocmur**	Slovenija, Argentina	Temelji slovenskega šolstva v Argentini do osamosvojitve Slovenije
	2	Ivo	**Jevnikar**	Italija	Politični begunci iz Slovenije in povojna krepitev slovenskega jezika in kulture v zamejstvu v Italiji
	3	Dr. Karl	**Hren**	Avstrija	Dvojezično predšolsko izobraževanje na Koroškem - aktualno stanje in izzivi
	4	Natalia	**Ivanichkina**	Ukrajina	Pomen ukrajinskega jezika kot simbola nacionalne identitete družbe v kontekstu ruske vojaške agresije. Oblikovanje nacionalne identitete v Novi Ukrajinski šoli; The significance of Ukrainian language as a marker of the national identity of society in the context of Russian military aggression. Forming of the national identity in the New Ukrainian School.
	5	Dr. Tadej	**Kralj**	Slovenija	Nove spodbude za ohranjanje slovenskega jezika v slovenski skupnosti v Torontu
Kosilo					
13.45 – 16.00	6	Martina	**Marc**	Slovenija	Kaj je Martin Krpan tovoril v vrečah?
	7	Marijana	**Miljančič Ruter**	Slovenija	Materinščina na prepihu v šolskih prostorih, poti do slovenskega jezika pri poučevanju tujega jezika
	8	Leonida	**Zalar**	Slovenija	Bralni dogodek v 6. razredu - komunikacijski izziv mlademu bralcu
	9	Bernarda	**Kejžar**	Slovenija	Turistični krožek kot priložnost za utrjevanje jezikovne in narodne (samo)zavesti
	10	Nina	**Mišič**	Slovenija	Tiskana ali e-knjiga v petem razredu?
	11	Tatjana	**Lekan**	Slovenija	Rime pri pouku predmeta DKE – zakaj pa ne?
	12	Marjetka	**Žebovec**	Slovenija	Kaj pomeni skrben odnos do maternega jezika?

Skupina 3 – v živo – moderatorja: Rok Kastelic, Ivo Piry

11.35 – 13.00	1	Uroš	**Cajnko**	Slovenija	Obravnava učne teme razvoja slovenskega jezika pri pouku zgodovine
	2	Rok	**Kastelic**	Slovenija	Križarske vojne in njihove ostaline v slovenščini v učnih načrtih za zgodovino med letoma 1945 in 1991
	3	Lucija	**Ademoski**	Slovenija	Bralna kultura in šolska knjižnica
	4	Nik	**Pišotek**	Slovenija	Slovenski jezik – izzivi ter nevarnosti
	5	Melita	**Košir**	Slovenija	Revija Mavrica že 52 let pomaga otrokom rasti v pogumne, vesele, ukoreninjene Slovence
Kosilo					
13.45 – 16.00	6	Nuša	**Rožanc**	Slovenija	Ohranjanje slovenskega jezika v Združenih državah Amerike nekoč in danes
	7	Christine	**Kveder**	Slovenija, Nemčija	Jeziki v Evropski šoli
	8	Dr. Andrej	**Grebenc**	Slovenija	Slovenščina in identiteta v izseljenstvu
	9	Dr. Sanja	**Vulić**	Hrvaška	Hrvaški jezik do konca 16. stoletja
	10	Dr. Sanda	**Ham**	Hrvaška	Zagrebška filološka šola – varuhinja hrvaške identitete
	11	Helena	**Janežič**	Slovenija	Slovenska tiskana beseda je tudi v najtežjih časih ohranjala narodno identiteto
	12	Gregor	**Batagelj**	Slovenija, Argentina	Svoj jezik smo dolžni spoštovati

Skupina 4 – hibridno – moderatorki: Tjaša Torul, Daša Joželj Kranjc

11.35 – 13.00	1	Tjaša	**Torul**	Slovenija	Narečja – bogastvo Slovencev
	2	Monika	**Šuligoj**	Slovenija	Obravnava slovenske himne v prvi triadi
	3	Daša	**Joželj Kranjc**	Slovenija	Gledališka dejavnost v osnovni šoli kot orodje vzpodbujanja narodne zavesti
	4	Jernej	**Kokošinc**	Slovenija	Izdelava ščita z grbom Slovenije
	5	Lucia	**Ahčin Bavdek**	Slovenija, Argentina	Slovenščina, moja materinščina, čeprav sem rojena v Argentini
Kosilo					
13.45 – 16.00	6	Marija	**Osojnik**	Argentina	Argentinski čudež ni čudež, je sama ljubezen do Slovenstva
	7	Ana Cristina	**Klemen Boltežar**	Argentina	Slovenska beseda je globoko zapisana v mojem srcu
	8	Mag. Mirjam	**Podsedenšek**	Slovenija	Ko jezik postane dom: Ciril Kosmač (1910–1980) in Vladimir Kos (1924–2022)
	9	Mirjana	**Smolak**	Slovenija	Podpora učencem s specifičnimi učnimi težavami pri slovenskem jeziku
	10	Karmen	**Bizjak Merzel**	Slovenija	Skozi prizmo slovenskih klasičnih del k skrbi za materni jezik
	11	Dr. Dejan	**Hozjan in 6 soavtoric**	Slovenija	Vzgojni načrt kot orodje za razvijanje narodove identitete v osnovnih šolah
	12	Janja	**Hostnik**	Slovenija	Ohranjanje slovenskega jezika na šolski prireditvi z izborom poezije in glasbe v slovenščini

Skupina 5 – spletno – moderatorja: Tanja Pogorevc Novak, Peter Rozman

11.35 – 13.00	1	Tina	**Finc**	Slovenija	Dolenjsko narečje – ali ga mladina v bližini stiškega samostana sploh še uporablja in pozna
	2	Natalija	**Kneževič**	Slovenija	'Poklicniki' kulturno o poetu
	3	Barbara	**Dular**	Slovenija	Krepitev slovenskega jezika pri učenki gluhih staršev
	4	Lucija	**Kranjc**	Slovenija	Pestrost uporabe slovenskega jezika in medpredmetno poučevanje otrok v prvi triadi osnovne šole na temo čebel
	5	Mateja	**Lovše Matos**	Slovenija	Skrb za pravilno rabo slovenščine v osnovni šoli na razredni stopnji
Kosilo					
13.45 – 16.00	6	Magdalena	**Skuk**	Slovenija	Jezik kot sredstvo v medsebojnih odnosih
	7	Renata	**Vlaović**	Slovenija	Branje, kritično razmišljanje in pisanje v maternem jeziku – veščine, ki so spregledane
	8	Vanja	**Jovičević**	Slovenija	Razvoj jezika in ozaveščanje otrok o uporabni vrednosti jezika v prvem triletju osnovne šole
	9	Matjaž	**Perenič**	Slovenija	Z jezikom kulture življenja za narod svoj
	10	Miriam	**Oblak**	Argentina	Mladike slovenske lipe smo, ki je zacvetela na argentinskih tleh
	11	Dr. Zvone	**Štrubelj**	Bruselj	Jezik kot temelj narodne identitete – izkušnje izseljenskega duhovnika
	12	s. Dorica	**Sever**	Kanada	Jezik ljudstva tišine

DRUŠTVO KATOLIŠKIH PEDAGOGOV SLOVENIJE

Februarja leta 1989 smo se v Ljubljani pričeli organizirano srečevati verni učitelji in vzgojitelji različnih stopenj in strok. Pripravljali smo strokovna predavanja, na katerih smo razmišljali o liku učitelja in vzgojitelja, kakovostni šoli in potrebnosti takšnega sooblikovanja slovenske pedagoške misli, ki črpa življenjski sok iz krščanskih korenin. Tako je nastala Skupnost katoliških pedagogov. Poleg strokovnih predavanj je skupnost pripravljala duhovne vaje in različne delavnice, pričela je izdajati svoje glasilo *Iskanja*, ki je leta 1999 preraslo v revijo *Vzgoja*. Od takrat revija *Vzgoja* izhaja redno, štirikrat letno. Vse to je tudi danes pomemben del našega delovanja. Izdali smo zbornik predavanj (*Za šolo novih odnosov*, 1992), zbornik ob 20 letnici delovanja DKPS (Beseda je naših misli obraz – 2009), skrbeli za povezanost vernih učiteljev in si tako prizadevali za večjo kakovost slovenske šole.

Skupnost se je razširila po Sloveniji in v več krajih so nastale območne skupnosti. Leta 1992 je skupnost postala članica Evropskega združenja katoliških učiteljev (SIESC). Leta 1993 je v Ljubljani pripravila seminar *Evropska šola in njene krščanske razsežnosti* s predavatelji iz Nemčije, Italije in Francije. Ob tej priložnosti je izšel zbornik z istim naslovom. Leta 2000, 2004,in 2014 smo pripravili 5-dnevni mednarodni kongres SIESC in vsakič z enakim naslovom izdali zbornik. Leta 2000 Naš čas, mladi, njihovi starši in učitelji, 2004 Izstopajoči učenci izziv za učitelja ter 2014 Umetnost, duhovnost in vzgoja.

Od leta 1994 je skupnost registrirana kot *Društvo katoliških pedagogov Slovenije*. Pridružili so se nam tudi slovenski učitelji v zamejstvu in Argentini.

Naša vizija je kakovostno soustvarjanje družbe in zavzemanje za celostni razvoj osebnosti. Naši člani so nosilci evangeljskih vrednot, strokovnosti in ustvarjalnosti.

Pri svojem pedagoškem delu se trudimo za vzgojo, ki oblikuje osebnostno zrele, samostojne, svobodne in ustvarjalne ljudi, ki razvijajo svoje telesne, duševne in duhovne zmožnosti ter so usposobljeni za življenje in sodelovanje z drugimi v občestvenem in družbenem življenju.

Kot opora in pomoč pa nam služijo misli, ki smo jih zapisali v Etičnem kodeks članov Društva katoliških pedagogov, ki smo ga sprejeli leta 1997, ga še dopolnjevali in v dokončni obliki s citati iz Svetega pisma izdali leta 2005.

V skladu s tem poslanstvom in vizijo društva organiziramo različne dejavnosti: predavanja in delavnice, seminarje, strokovne posvete, mednarodne kongrese, kulturne prireditve, ekskurzije, pohode in priložnosti za duhovno poglabljanje (duhovne obnove, duhovne vaje, osebno spremljanje, molitev za domovino, sv. maše za pedagoge, molitvene kartice), vsako leto pa praznujemo tudi Slomškov dan. Od leta 2018 na začetku šolskega leta pripravljamo Teden Vzgoje, s katerim želimo poudariti pomembnost vzgoje v vseh vzgojno izobraževalnih ustanovah ter opozoriti na pomen duhovne podpore, predvsem molitvene, za vse, ki so v vzgojno izobraževalne procese vključeni.

Od leta 1997 izvajamo programe stalnega strokovnega izpopolnjevanja učiteljev. Doslej smo izvajali 32 različnih izobraževalnih programov, imeli smo preko 250 izvedb, ki se jih je udeležilo več kot 5860 posameznikov. Od leta 1999 izdajamo revijo *Vzgoja* (do danes je izšlo 99 številk) in žepni koledar *Vzgoja*, leta 2000 je pod našim okriljem začel delovati program prostovoljstva *Človek za druge*, ki sedaj miruje. Poleti pripravljamo tudi tedensko počitniško varstvo za otroke od 1. do 5. razreda – doslej smo ga izvedli šestkrat, to je skupaj 18 tednov.

Letošnja mednarodna konferenca Vzgoja za ljubezen do domovine in države je že peta po vrsti. Doslej smo na njih gostili preko 330 strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju. Vsakič smo pripravili tudi e-zbornik s prispevki s konference. Zborniki so dostopni na spletni strani DKPS in v sistemu Cobiss. Tokrat je pred nami že nov zbornik, s prispevki s konference z leta 2023, ki nosi podnaslov Jezik kot temelj narodne identitete. Poleg prispevkov nekaterih uvodnih predavateljev je objavljenih še 60 strokovnih prispevkov.

Veselimo se vseh, ki s srcem vzgajajo mlade za vrednote, ki nam vsem omogočajo lepše življenje: spoštovanje, poštenost, odgovornost, delavnost in sodelovanje.

Naše dejavnosti lahko spremljate na: https://www.dkps.si/ in https://www.facebook.com/drustvokatoliskihpedagogov/.

Marija Žabjek, predsednica

DKPS

VZGOJA za ljubezen do domovine in države

MEDNARODNA KONFERENCA 2023